

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

2941.e.304.

... - as

p. 12.

P. VIRGILII MARONIS

OPERA OMNIA.

VOL. III.

P. VIRGILII MARONIS

OPERA OMNIA

EX EDITIONE HEYNIANA

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

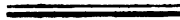
EXCURSIBUS HEYNIANIS

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITA.

VOLUMEN TERTIUM.

T

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M

1819.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER XI.

ARGUMENTUM.

POSTERA die victor Æneas de spoliis Mezentii tropæum Marti erigit; Pallantis mortui corpus magno apparatu ad Evandri urbem remittit, ubi summo patris luctu excipitur. Latini oratores duodecim dierum inducias ab Ænea obtinent, et interim uterque exercitus cadavera suorum supremis honoribus prosequitur. Venulus, e Diomedis urbe redux, nullam inde spem esse auxilii, Latinis refert. Latinus rex, ea spe destitutus, convocato concilio, legatos ad Æneam de pacis conditionibus mittendos censet. Addit Drances huic regis sententiæ multa in Turnum belli auctorem convitia: quæ Turnus amare, sed animose, refellit: paratum se professus singulari cum Ænea certamine commune periculum redimere. Iis ita rixantibus nuntiatur, Trojani exercitus expeditos equites planis itineribus Laurento imminere, Æneam cum reliquis copiis per loca montibus impedita eodem contendere. Turnus cognito Æneæ consilio suas etiam copias bifariam dividit: equites sub Camilla et Messapo Trojanis equitibus opponit; ipse cum ceteris montium angustias occupat, ut Æneam opprimat insidiis. Diana mortem Camillæ prævidens, cum eam impedire non possit, saltem ultioni providet; dimissa e cælo Nympha Opi, quæ

percussorem illius interimat. Commisso equestri prælio Camilla ab Arunte occiditur, Aruns ab Opi. Camillæ nece consternati Rutuli fugam arripiunt. Cujus calamitatis nuntio ad Turnum perlato, is relictis, quas insederat, angustiis, auxilio suorum accurrit. Eodem subsequitur Æneas: imminente jam nocte, castra utrique ante urbem collocant.

OCEANUM interea surgens Aurora reliquit.

Æneas, quanquam et sociis dare tempus humanis

Præcipitant curæ, turbataque funere mens est,

Vota Deum primo victor solvebat Eoo.

Ingentem quercum decisis undique ramis

5

Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma,

Mezenti ducis exuvias; tibi, magne, tropeum,

Interim Aurora oriens deseruit mare. Æneas victor, primo mane reddebat vota Diis: quamvis et urgeat sollicitudo dandi tempus sociis tumulandis, et animus turbatus sit morte Pallantis. Defigit in colle quercum excelsum, ramis circum amputatis: et imponit ei arma splendida, spolia ducis Mezentii: quod erat tropæum tibi sacrum, o magne Deus belli: accommodat quercui cristas stillantes

2. et abest nonnullis Pier. et Heins., etiam edd. vett. *humandi* Zulich.—3. Julius Sab. ad h. v. "Apronianus legit: *mens turbata præcipitat funera.*" Spectat hoc eo, quod in Mediceo legitur: *funera*; sic quoque Exc. Burm., perperam.—6. *Consistunt* Goth. tert., perperam et hoc. Truncum quercus amputatum statuit, constituit, Æneas in tumulo.—7. *eximias* Franc. *trium-*

NOTE

1 Oceanum, &c.] Noctem, quæ prælium secuta est, non describit: quo nomine perperam carpitur a Donato, in Eunuchum Terentii: nam, ut ait Servius, 'quæ naturalia sunt, omnibus per se patent.' De Aurora, pro die, Æn. vi. 535. Ge. i. 249.

4 Primo Eoo] Lucifero, stella Veneris; quæ mane ante ortum Solis apparet, diciturque tum Eous, ab ἑὸς Aurora; sero Solem cadentem subsequitur, tumque vocatur Vesper, Ecl. vi. 86. Porro Æneas vota exequitur antequam funus curet: quia polluti credebantur, et Deorum sacris

inepti, qui funera attigerant: Æn. vi. 227. in-Notis.

7 Tropæum] Græcis τροπαῖον, a τροπή, fuga: hoc autem a τρέω, verto; vertantur quippe qui fugiunt. Unde doctissimi Grammatici tropæum Latine scribendum existimant, non trophæum. Tropæa vero editissimis in locis constitui usuvenit: sic Pompeius devictis Hispanis posuit in Pyrenæis jugis. Fiebant vel ex immani trunco arboris, quem armis circumvestiebant, ut corporis loco esset; vel ex acervo et cumulo spoliorum, &c. De Marte, bellorum Deo, Ecl. ix. 12.

Bellipotens ; aptat rorantes sanguine cristas,
 Telaque trunca viri, et bis sex thoraca petitum
 Perfossumque locis : clypeumque ex ære sinistræ 10
 Subligat atque ensem collo suspendit eburnum.
 Tum socios, namque omnis eum stipata tegebat
 Turba ducum, sic incipiens hortatur ovantes :
 Maxima res effecta, viri ; timor omnis abesto,
 Quod superest ; hæc sunt spolia, et de rege superbo 15
 Primitiæ ; manibusque meis Mezentius hic est.

sanguine, et spicula hominis fracta, et loriceam appetitam et apertam duodecim locis : et annexit lava parti clypeum ex ære, et suspendit collo gladium manubrio eburneo. Deinde sic exorsus hortatur socios exultantes : nam omnis turba ducum circumstabat eum densa : O socii, res maxima perfecta est : omnis metus abest. Quantum ad reliqua : hæc sunt spolia et primitiæ de feroci rege Turno : et hic

~~~~~

phum Goth. tert. pro var. lect. pr. Hamb.—8. roranti Goth. sec., aique Rom.—9. *Truncaque tela* Goth. tert. virum Lutat. ad Stat. II Theb. 710.—10. *Effossumque* Dorvill. sinistra aliquot Heins. sinistris vel sinistra Gud.—11. *eburnum* Gud. a m. sec., applaudente Heinsio.—12. *Cum s.* Carisius lib. IV citat.—*omnis constipata* Goth. tert.—14. 15. Mutavi hic Heinsianæ recensionis interpunctionem, quæ manifeste sententiam vitiabat : *Maxima res effecta viri. Timor omnis abesto. Quod superest : hæc sunt etc.* Imo vero jungenda : *timor omnis abesto, quod id attinet, quod superest, (κατὰ τὸ λείπον τοῦ πολλόν.* Quæ sequuntur : *hæc sunt spolia, illustrant illa : maxima res effecta.*—15. et deest Ven. et sec. Rottend. Alii apud Heins. distinguebant : *et de rege superbo Primitiæ manibusque meis : Mezentius hic est.* Parum scite.—16. *manibusque meis Mezentius hic est.* Paulo durior est oratio verborum junctura : *meis manibus Mezentius hic est, talis est, mea virtute huc est redactus : quod de eo superest, hoc est.* Supra IX, 481. *Hunc ego te, Euryale,*

NOTÆ

9 *Tela trunca*] Quæ in Æneam a Mezentio projecta, et clypeo recepta atque infixæ magno numero fuerant, Æn. x. 887.

10 *Perfossumque*] Duo tantum vulnera Mezentius ab Ænea acceperat : alterum in inguine, Æn. x. 785. alterum in jugulo, ibid. 907. Unde igitur duodecim illa thoracis foramina ? Suspiciat Servius eum ab Etruscis infensis post mortem fuisse multis ictibus appetitum : ut fuit Hector, ut Tydeus. Oraverat tamen moriens Mezentius Æneam, ne suorum odiis eum objiceret. Numerum autem *duodecim*, pro quolibet incerto numero, a poeta

positum puto.

11 *Eburnum*] Quia vel vagina, vel manubrium, erat ex ebore.

13 *Ovantes*] Exultantes ob victoriam. Æn. III. 189.

16 *Primitiæ*] Primi fructus belli in Turnum suscepti, quos pius Æneas Marti dedicat : ut solebant primitiæ frugum, aut primi gregum fœtus Diis sacrari. *De rege superbo*] Turnum explico, non Mezentium : non enim hæ erant Mezentii primitiæ, sed spolia omnia. *Hic est*] Servius hic pronomen putat, et explicat talis : quasi diceret : Hic tantus tamque formidandus hostis, nunc talis ac

Nunc iter ad regem nobis nequosque Latinos.
 Arma parate, animis et spe præsumite bellum;
 Ne qua mora ignaros, ubi primum vellere signa
 Annuerint Superi, pubemque educere castris, 20
 Impediat, segnisve metu sententia tardet.
 Interea socios inhumataque corpora terræ
 Mandemus: qui solus honos Acheronte sub imo est.
 Ite, ait; egregias animas, quæ sanguine nobis
 Hanc patriam peperere suo, decorate supremis 25

jacet Mezentius mea manu. Nunc nobis eundem est ad regem et urbem Latinam. Parate arma, et enim animo ac spe desiderate pugnam: ne ulla mora detineat vos imparatos, et dubia sententia retardet pigros præ timore; cum primum Dii permiserint nobis erui signa et terra, et emittere juventutem e castris. Interim tradamus terræ socios et cadavera insupulta: qui honos unicus superest iis qui sunt sub profundo Acheronte. Ite, inquit: donatæ ultimis honoribus animas illas insignes, quæ emerunt nobis hanc regionem suo sanguine: et Pallas primus reduca-

aspicio. Nunc tropæum ostenditur, Mezentium armis indutum, quod Mezentium esse ait. Hoc acumen veteribus, saltem Maroni, placuisse, inf. v. 173 docet: Tu quoque (Turne) nunc stares immanis truncus in armis: tu quoque nunc esses tropæum. in manibusque Voss. hic est monet legendum esse Marius Victorinus in Grammatica. vid. Heins. ad II, 654. Pro adverbio hic accipiunt nonnulli, minus bene: nec melius succedit, si quis cum Cerda titulum imaginis animo cogitet.—17. Tunc dno Burm.—18. Arma parate animis. Aut hypallage est, inquit Servius, pro armis parate animos, aut certe est mutanda distinctio, ut sit: Arma parate: animis et spe præsumite bellum. Atque hoc probat Burm., non enim satis eleganter dici, animis parare arma. Tantilli erat videre, arma esse pro pugna dicta: pugnam autem parare animo, esse exquisitius dictum, quam quod solenne est: parare animos ad pugnam.—19. Ne qua hora Goth. tert. avellere præscriptum est ab Heinsio: reperio id exaratum in una Ald. pr. Nam altera 1505 consentit in vellere, quod ubique editum video. Et id Servius interpretatur. evellet Dorvill.—20. Adnuerunt Rom. Adnuerunt Leid. Annuerant ed. pr. Burm. pubesque Ven. puppem inducere Goth. tert.—21. segnisque Heins. e libb. (sicque jam Ald. tert.) pro vulgari: segnasque. At porro Medic. segnisve, nec aliter Rom. signisve. Hoc itaque cum Brunckio reposui. Alii segnisque; edd. vett. aliquot: segnasque metus.—23. est abest Rom. et aliis Pier., uni Heins. et ed. pr. Burm.—24. Servius: "Vitiose in media oratione ait positum Critici notant." Satis indoctos illos fuisse necesse est: cum adeo frequens hæc sit verbi: inquit; ait, iteratio. Aliter Burm. rem expedit: ut nunc ad milites aut famulos se convertat. egregiasque Ven. qui Macrob. et Schol. Horat. ap. Heins.—25. pepigere Bigot. et decorate Oudart.—28. et f. certit Vratial.—Versus idem

NOTE

tantillus est, umbra tantum et inane simulacrum. Ego hic adverbium malo.

19 Vellere signa] More Romanorum, qui in castris humi defigebant signa: quæ si deinde ad pugnam ituri facile evellerent, bono ducebant omi-

ni; si difficile, malo.

23 Honos Acheronte sub imo] Qui enim carebant honore sepulcri, respecti apud Inferos, et vagi centum annos errabant. ÆN. VI. 325. Acheron, Inferorum fluvius, hic pro Inferis acceptus, ibid.

Muneribus; moestamque Evandri primus ad urbem.
Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
Abstulit atra dies, et funere mersit acerbo.

Sic ait illacrymans, recipitque ad limina gressum :
Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acœtes 30
Servabat senior, qui Parrhasio Evandro
Armiger ante fuit; sed non felicebus æque
Tum comes auspiciis caro datus ibat alumno.
Circum omnis famulumque manus Trojanaque turba
Et moestum Iliades crinem de more solutæ. 35
Ut vero Æneas foribus sese intulit altis;
Ingentem gemitum tonsis ad sidera tollunt

itur in urbem tristam Evandri: Pallas, quem non inopem virtutis funesta dies eripuit et extinxit nece aspera. Sic dixit plorans, et refert pedem ad portam, ubi senex Acœtes custodiebat depositum cadaver Pallantis mortui, Acœtes qui prius fuit armiger Evandro Arcadi; sed jam non venerat tam faustis omnibus comes addictus dilecto alumno. Circumstant omnes, et turba famulorum, et multitudo Trojanorum, et Trojanæ tristes passis capillis juxta ritum. Postquam vero Æneas ingressus est portis sublimibus; emittunt ad astra magnum gemitum pectoribus

*****

sup. vi, 429 occurrebat.—29. et lacrimans ed. pr. Burm.—30. exanimum aliquot Pier. exanime Bigot. postum Bigot. exanimum positi conj. Helmsius et olim viri docti ap. Cerdam, perperam. Acetes vulgg., item Acetas, Acestes. Est 'Axolrns.—31. Parrhasio Evandro. Prosodia docet non E-vandro (sic enim prima brevis esset) sed Ev-andro pronuntiandum esse. Ita Eo longa est syllaba, et versus spondaicus; nisi Eü pronuntiare malis.—34. Circa Leid. et sec. Moret. omnis e Pier. et suis reposuit Heins., ut nunc sit: omnis manus. Alii omnes. Tr. pubes qu. Moret.—35. Idem versus sup. III, 65. moesta editum erat in vulgg. ante Heins., qui secundum Pierium e codd. vetustioribus (inter quos et Medic. et Rom. est) retraxit moestum; quod elegantius est, et in vett. edd., quas in manibus habeo, occurrit omnibus. Videtur primus mutasse Ald. statim ed. pr. Displicet vox versu hinc quarto repetita.—36. tectis sese Schol. Statii Theb. vi, 39. sese impulit pr. Hamb.—37. tonsis

NOTE

26 Evandri ad urbem] Pallanteum, Æn. VIII. 51.

29 Ad limina] Ad januam quippe domus producebantur defunctorum cadavera. Æn. IX. 486. Ceteras vero funerum ceremonias descripsimus Æn. VI. 215. et sequentibus. Videtur Æneas, confecto prælio fugatisque hostibus, in urbem ingressus suam, in ea noctem duxisse. Eo

etiam illata ante noctem fuerant principum virorum cadavera, præcipue Pallantis: quod insigni aliqua in domo depositum in visit summo mane Æneas; indeque deductam funeris pompam extra urbem prosequitur.

31 Parrhasio Evandro] Arcadi. Æn. VIII. 344.

35 Iliades, &c.] De more solvendæ comæ in luctu, Æn. I. 484.

Pectoribus, mœstoque immugit regia luctu.
 Ipse, caput nivei fultum Pallantis et ora
 Ut vidit, lævique patens in pectore vulnus 40
 Cuspidis Ausoniae, lacrymis ita fatur obortis:
 Tene, inquit, miserande puer, cum læta veniret,
 Invidit Fortuna mihi, ne regna videres
 Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
 Non hæc Evandro de te promissa parenti 45
 Discedens dederam: cum me complexus euntem
 Mitteret in magnum imperium, metuensque moneret
 Acres esse viros, cum dura prælia gente.
 Et nunc ille quidem spe multum captus inani
 Fors et vota facit, cumulatque altaria donis. 50
 Nos juvenem exanimum, et nil jam coelestibus ullis
 Debentem, vano mœsti comitamur honore.

percussis, et insonnit aula tristi fletu. Ipse Æneas, postquam aspexit caput candidi Pallantis sustentatum, et ejus faciem, et plagam mucronis Itali apertam in molli pectore, lacrymis erumpentibus sic loquitur: O deplorande juvenis, an fortuna, cum prospera accederet ad me, eripuit te mihi; ut non videres imperium nostrum, neque victor reducereris ad urbem paternam? Non hæc dederam de te promissa patri tuo Evandro, cum ab eo abii; cum amplexus me abeuntem, dimitteret me in magnum imperium Etruscorum; et timens admoneret me, Latinos homines esse asperos, bellum esse mihi cum forti natione. Et nunc quidem ille, delusus spe admodum vana, forsitan etiam concipit vota pro te, et onerat aras muneribus: dum nos tristes prosequimur inutili honore juvenem mortuum, et jam nullatenus subjectum.

*****

scribunt multi. *tusis* pr. Moret. *tolli* sec. Hamb. et Erf.—38. *immugit* Mentel. pr. et sec. cum Exc. Burm.—39. *niveum* Goth. tert. *fulcum* pr. Moret. et alter Hamb. *vultum* Leid. pro var. lect.—40. *lenique* Oudart. in *corpore* pr. Moret.—41. *sic fatur* duo Burm.—42. *cui l. Hugon., male.*—43. *f. tibi* Zulich. a m. pr. *ne r. venires* alter Hamb. a m. sec.—46. *dederim* a pr. m. Dorvill. *compressus* Vratisl.—47. *moveret* Parrhas.—48. *d. in prælia* Medic. a m. sec., quod se non intelligere fatetur Heins. Scilicet putavit Apronianus dictum a poeta: *gentem duram in prælia*, ut virum in pugnam acrem pro, ad pugnam, dicimus. *ad prælia* Leid.—50. *Forset* esse posse Serrivius putabat: *Forsit* nonnulli ap. Pier., qui tamen cum Fabric. et Heins. ac Burm. satis firmat vulgatum *Fors et*. Erat quoque ap. Pier. in libb. *Sors et*, solenni errore.—51. *exanimem* edd. vett. aliquot et codd. apud Pier., inter quos Rom.—52. *comitamus* pr. Moret. *comitantur* duo Burm. cum Goth.

NOTE

- 39 *Fultum*] Sustentatum suppositis quibus regem petentibus Evander vestibus, tapetibus, &c. De *Ausoni-* Æneam miserat, Æn. viii. 475. 551.
bus, Italis, Æn. vii. 54. 51 Nil jam coelestibus, &c.] Vivi sub-
 47 *Mitteret in imperium*] Ad Tuscos, diti sunt superis Diis, mortui inferis.

Infelix, nati funus crudele videbis!

Hi nostri reditus, expectatique triumphi?

Hæc mea magna fides? At non, Evandre, pudendis 55

Vulneribus pulsum aspicias: nec sospite dirum

Optabis nato funus pater. Hei mihi, quantum

Præsidium Ausonia, et quantum tu perdis, Iule!

Hæc ubi deflevit, tolli miserabile corpus

Imperat, et toto lectos ex agmine mittit 60

Mille viros, qui supremum comitentur honorem,

Intersintque patris lacrymis; solatia luctus

Exigua ingentis, misero sed debita patri.

Haud segnes alii crates et molle feretrum

Arbuteis texunt virgis et vimine querno, 65

Exstructosque toros obtentu frondis inumbrant.

Diis ullis superis. O miser, spectabis mortuum funus filii. Hi sunt nostri reditus, et triumphi sperati; hæc magna mea confidentia! Tamen, o Evander, non videbis eum cæsum plagis indecoris: nec, filio turpiter salvo, optabis tibi mortem acerbam. Hei mihi! quantum amittis tutamen, o Italia! et quantum tu, o Iule! Postquam hæc flens dixit, jubet cadaver deplorabile auferri, et mittit mille viros electos ex universo exercitu, qui prosequantur pompam ultimam, et adsint luctui patris: quæ sunt solamina parva magni doloris, tamen debita infausto patri. Alii non tardi componunt crates et flexile feretrum, e ramis arbuteis et virgultis querecis: et tegunt lectum illic collocatum umbraculo foliorum. Illic constituunt juvenem excel-

tert., inscite. *amore* Oudart. *ab ore* a pr. m. pr. Moret.—53. *funus nati* Rufinian. de Schem. Lex. *vulnus* Parrhas.—54. *Hic* Goth. pr. *exoptati* Rom. cum Goth. sec. et Menag. pr.; vulgatum confirmat P. Burmann. Sec. Antholog. Lat. T. I, p. 163.—55. *Hæc mora* pr. Moret. *pudendus* Franc.—56. *passum* idem Franc. et pr. Hamb. Wakefield tentabat *funum*. non Ven. ne duo alii. *durum* itidem duo cum Medic. Pierii. *diro* Exc. Burm.—57. *Obtabis* Rom. *funus nato* Goth. tert. *Hæu multi*. Ei alii. *Et* Rom.—58. *et abest* ed. pr. Burn. *Iuli* Rom.—59. *Hæu ubi alter Hamb. dicta deflevit* Rom.—60. *ex ordine* Rom. *mitti* Goth. tert., quod placere potest.—61. *comitantur* aliquot Burmann.—65. *Arboreis* Ven.—66. *obumbrant* Oblong. Pierii et Leid. conf. iv Ge. 20.

NOTE

55 *Fides*] Qua confidebam victorem Pallanta redituum.

Pudendis Vulneribus] A tergo illatis; quæ fugacem notent, tibi que mortem optabilem reddant, ne dedecus nati aspicias. *Ausonia*, Italia, Æn. vii. 54.

64 *Crates et molle feretrum, &c.*] De

illo feretro, in modum cratis, Æn. vi. 218. in Notis.

65 *Arbuteis, &c.*] *Arbutus*, arbor in deliciis veterum, *arboisier*, Ecl. iii. 82. apta fuit cratibus, quare Ge. i. 166. 'Arbuteæ crates.' *Quernum* timen: virgultum, sive ramusculus, e quercu.

Hic juvenem agresti subllimein stramine ponunt :
 Qualem virgineo demessum pollice florem,
 Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi ;
 Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua forma recessit ; 70
 Non jam mater alit tellus, viresque ministrat.
 Tunc geminas vestes, auroque ostroque rigentes,
 Extulit Æneas : quas illi læta laborum
 Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
 Fecerat, et tenui telas discreverat auro : 75
 Harum unam juveni supremum mœstus honorem
 Induit, arsurasque comas obnubit amictu :
 Multaque præterea Laurentis præmia pugnae
 Aggerat, et longo prædam jubet ordine duci.

sum in strato rustico: qualem constituerent florem, sive tenera violæ, sive languentis hyacinthi, descriptum pollice puellæ; cui nondum splendor, nondum sua pulchritudo periiit; nec tamen terra parens jam nutrit, et sufficit ei vires. Tum Æneas exportat vestes duas, asperas auro et purpura, quas ipsa Dido Sidonia ei olim elaboraverat gaudens illo labore, et distinxerat textum auro subtili. Induit tristis unam illarum juveni, quasi ultimum ornamentum; et tegit capillos comburendos altera, quasi velo. Præterea accumulat plurima dona prælii Laurentini, et imperat spolia

—67. *Hinc j.* Ald. pr. et aliæ edd. in stramine passim vulgg., sed abest codd. Pier. et Heins., itaque sublatum ab Heinsio.—68. *virgineum* Goth. pr. *demissum* Gud. a m. pr. *decissum* Dorvill. a m. sec. *messum de pollice* Servius ad II Ge. 274. *poplite* Ven.—70. *nondum* Ven. *nec non* pr. Hamb. *sua fama* Hugen.—71. *Nec jam* Dorvill. et Goth. tert. *Jam non* Leid.—72. *Tum* Heins. e codd. pro *Tunc*. Tum alii scripti et edd. *ostroque auroque*. Non video, quid intersit. Sed vetustiorum codd. lectio recte servata est.—73. *læta bonorum* apud Rufinian. de Schemat. Lex., quod ornari potest a novaturo: est, quæ abundabat hinc copiis et opibus.—74. *manibus quondam* aliquot Heins. et Barm.—75. *Texerat* et Ven.—76. *juvenis* Rom. *supremo m. honore* Parrhas., quod pro interpretatione esse potest. *supremus* sec. Menag.—77. *hirsutasque*

NOTÆ

67 *Stramine*] Vulgo, *stramen* accipitur pro culmis et paleis et frondibus, quæ pecori substernuntur. De *viola*, Ecl. II. 47. De *hyacintho*, *glai-eul*, Ecl. III. 63.

69 *Languentis hyacinthi*] Sæpe Virgilius finale syllabam naturæ suæ brevem producit, sequente litera H. ut hic. Ut Æn. x. 126. 'Et Clarus et Hæmon.' Ibid. 720. 'linquens pro-

fugus hymenæos.' Ut Æn. VII. 398. 'Turnique canit hymenæos.' Ut Æn. IX. 418. 'dum trepidant, it hasta Tago.'

72 *Ostro*] Purpura, ex ostreo expressa, Ge. II. 506.

74 *Sidonia Dido*] Ex Phœnicia, Æn. I. 450.

78 *Laurentis pugnae*] Laurentino in littore commissæ. Æn. VII. 63.

Addit equos, et tela, quibus spoliaverat hostem. 80
 Vinxerat et post terga manus, quos mitteret umbris
 Inferias, cæso sparsuros sanguine flammam;
 Indutosque jubet truncos hostilibus armis
 Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.
 Ducitur infelix ævo confectus Acoetes, 85
 Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora;
 Sternitur et toto projectus corpore terræ.
 Ducunt et Rutulo perfusos sanguine currus.
 Post bellator equus, positus insignibus, Æthon
 It lacrymans, guttisque humectat grandibus ora. 90
 Hastam alii galeamque ferunt; nam cetera Turnus

portari longa serie. Addit equos et tela, quæ eripuerat hosti. Alligaverat quoque manibus post dorsum eos, quos pater demissurus esset ut inferias umbris filii, irrigaturos rogem fuso sanguine; et imperat ipsos duces portare arbores vestitus armis hostium, et nomina hostium inscribi arboribus. Miser Acoetes obrutus annis ducitur, nunc turpans pectus pugnis, nunc vultum unguibus: et stermitur humi profusus toto corpore. Trahunt quoque currus rigatos cruore Rutulorum. Deinde Æthon, equus bellicus, depositis ornamentis, incedit plorans, et rigat caput longis guttis. Alii portant hastam et cassidem Pallantis: nam victor Turnus possidet

comas Ven.—80. spoliaverit Dorvill.—82. sparsurus aliquot Pier., inter quos Rom., tum Medic. Gud. et alii Heins. (ne addam Goth. pr.) cum vetustioribus Macrobiani vi, 6. Sane sparsuros, quod inde ab Aldo in pr. editum, elegantius est: alterum tamen codicum auctoritate nititur; quæ sane in his standum videtur, ubi queritur, quid poetæ, non quid nobis ariserit. Prætulit quoque Wakef. sparsurus Montalb. et Franc. flammæ alii, et utrumque Erf. flammam Heins. e Rom. Gud. Menag. pr. recepit; adde Goth. pr.; et recte consuluit auribus.—83. Inductoque Gud. a m. pr.—84. singi duo Burm. cum Rom.—86. Acoetes, Acoetes, etiam hic. Aletes apud Macrobiani iv, 3. cf. sup. ad v. 30.—87. prostratus alt. Voss. et pr. Hamb. dejectus Oudart. projecto Gud. sec.—88. Ducitur et Goth. sec. perfusus sec. Rottend. perfusus a m. sec. Bigot. cursus Hugon. cultus Zulich.—90. Ilacrimans Goth. sec.—91. gerunt

NOTÆ

81 *Umbris Inferias*] Octo juvenes, in pugna captos; ut ad rogem immolarentur, inferrenturque quasi dona tumuli, Æn. x. 619.

83 *Truncos*] Minora tropæa, quæ manibus præferrentur: supra 7.

88 *Currus*] Pugnant enim sæpe viri principes in curribus: ut *Nipheus*, Æn. x. 670. et paulo post, *Lucagus*.

89 *Positis insignibus, Æthon*] Equi Pallantis nomen, quod uni ex Solia

equis ab Ovidio tribuitur, ab *Albo*, uro vel ardeo. *Insignia* equi, sunt *phalæx*, Æn. v. 310. *monilia*, et *stragula picta*, Æn. vii. 277. 278. *Lacrymans*, more equis satis vulgari: ut in humanum doloris affectum transire sæpe videantur.

91 *Cetera*] Ergo clipeum, enssem, sed præcipue balteum, abstulit Turnus, Æn. x. 496.

Victor habet. Tum mœsta phalanx, Teucrique sequuntur,
Tyrrenique duces, et versis Arcades armis.

Postquam omnis longe comitum processerat ordo,
Substitit Æneas, gemituque hæc addidit alto : 95

Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli
Fata vocant. Salve æternum mihi, maxime Palla,
Æternumque vale. Nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, gressumque in castra ferebat.

Jamque oratores aderant ex urbe Latina, 100
Velati ramis oleæ, veniamque rogantes :
Corpora, per campos ferro quæ fusa jacebant,

reliqua arma. Postea tristis turma sequitur, et Trojani, et ductores Etrusci, et Arcades conversis hastis. Postquam tota series prosequentium funus longe transiit, Æneas constitit, et adjecit hæc alte gemens : Eadem aspera sors belli nos appellat hinc ad alios fletus. Salve in perpetuum mihi, o Palla maxime, et vale in perpetuum. Nec locutus plura, ibat ad muros excelsos, et referebat pedem in urbem. Et jam oratores venerant ex urbe Latini regis, tecti ramis olivæ, et petentes hanc facultatem : ut redderet cadavera, quæ jacebant ferro strata per agros ; et permetteret ea

Sprot.—93. *Tyrrenique omnes Medic.* et Dodd. Heins. omnes, trinis exceptis. Errorem versus sequens peperit. Sed, si hoc non nisi in uno Mediceo primum est factum, quantum codicum agmen ex eo prodire credendum est ! Romanus contagio liber est : cum Goth. pr. et tert.—94. *comitum longe Parrhas. præcesserat Rom.* et ceteri Pier., cum vett. edd., omnes itidem Heins., uno Ven. excepto, et pro var. lect. Gud. Maluit tamen Heins. alterum, quod in Ald. sec. receptum, retinere tanquam magis proprium. cf. ad viii, 462 ; hoc et omnes Goth. præferunt : si modo iis aliqua esset auctoritas.—95. *que abest Franc. edidit Medic. a m. sec. pr. Menag. alter Mentel. Franc. Parrhas. et Goth. sec., quique primo loco memorandus erat Rom., ut adeo hæc verior sit lectio.*—96. *Nos aliter Ven.*—97. *Pallas Rom. et Hugen. cf. ad x, 411. adde h. l. Pier.*—99. *Cedebat muros ed. pr. Burm. gressusque Oudart. et Dorvill. in tecta ed. pr. Burm. ferebant Gud.*—100. *Jamque o. adventant ex Erf., sic saltem del. ex. de gente Latina Bigot.*—101. *precantes*

NOTÆ

92 *Phalanx*] Proprie agmen pedestre Macedonum, Æn. ii. 254. Hic pro quolibet agmine. *Teucri*, Æn. i. 239. *Tyrreni*, Æn. viii. 479. *Arcades*, Æn. viii. 51.

96 *Alias ad lacrymas*] Ad peragenda ceterorum sociorum funera.

97 *Salve. Vale*] Novissima verba : quibus a funere discedebant, Æn. vi. 227. in Notis.

99 *Gressumque in castra ferebat*] Ad urbem suam, opere subitario castro-

rum in morem extractam, Æn. vii. 157. Igitur funus extra urbem comitatus, nunc dimisso funere ad urbem redit.

100 *Urbe Latina*] Laurento, Latini regis, Æn. vii. 63.

101 *Velati ramis oleæ*] Velati, non capite, sed manibus ; quibus ramos pacificæ arboris oleæ, tæniis laneis implicatos, supplices præferebant, Æn. vii. 237.

Redderet, ac tumulo sineret succedere terræ ;
 Nullum cum victis certamen et æthere cassis ;
 Parceret hospitibus quondam socerisque vocatis. 105
 Quos bonus Æneas, haud aspernanda precantes,
 Prosequitur venia, et verbis hæc insuper addit :
 Quænam vos tanto Fortuna indigna, Latini,
 Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos ?
 Pacem me exanimis et Martis sorte peremtis 110
 Oratis ? equidem et vivis concedere vellem.
 Nec veni, nisi fata locum sedemque dedissent ;
 Nec bellum cum gente gero ; rex nostra reliquit
 Hospitia, et Turni potius se credidit armis.
 Æquius huic Turnum fuerat se opponere morti. 115

subire sepulcrum terræ : nullum esse bellum cum victis et privatis luce cælesti : ignosceret iis, quos olim appellaverat hospites et soceros. Illos orantes ea quæ non erant neganda Æneas clemens donat illa facultate, et præterea voce adjicit ista : O Latini, quæ sors immerita vos immiscuit tanto bello, ut recusetis nos amicos ? an petitis pacem mortuis et interfectis casu prælii ? sane cuperem dare illam etiam viventibus. Nec venissem huc, nisi fata assignassent mihi hanc regionem et hanc sedem : nec facio bellum cum gente Latina. Rex vester abruptis jura nostri hospitii, et potius se commisit armis Turni. Justius fuisset Turnum exponere se huic

Parrhas. Ven. sec. Goth., et ita Serv. x, 31, ducta familia a Romano.—103. *tumulos* Mentel. alt., quod Heins. illustrat. Scilicet *subire, succedere*, dicimur et urbi et urbem ; igitur res unoquoque loco codicum auctoritate dijudicanda est. *succedere* dextræ Parrhas. a m. pr., perperam ex aliis locis.—104. *Nullum est* Goth. tert. *vincitis* Bigot. *ære* aliquot Pier. et Heins.—105. *soceris*, et pro var. lect. *sociis* Ven.—106. *aspernanda* Oudart.—107. *Persequitur* Zulich. *Præsequitur* Hugon.—109. *quid nos* duo Burm.—110. *Pacem me* ex præstantioribus Pier. et suis Heinsius, sublata interrogatione, pro vulgg. *Pacemne* ; quod jam inde ab Ald. sec. regnat. Voss. pr. *Pacem quam ex.* ; et Frauc. ex librarii stupore *M. s. parentis*.—111. et adest nonnullis ap. Ge. Fabric. *vivis equidem* Oudart. *mallet* Pseudodonatus et aliquot Pier.—112. *Non veni* Goth. tert. ni Probus lib. i apud Heins. et Goth. sec.—113. *de gente* alter Hamb., male ; non cum Latinis, sed cum rege Latino ait se bellum gerere. *relinquit* Franc.—114. *potius Turni* Goth. tert. *contulit* unus Burm. et in Gud. erasa vetus lectio.—115. *hinc* Ven. *Turno* vet. edd., sed jam emendatum video *Turnum* in ed. Ald. tert., idque firmant codd. omnium auctoritate Pier. et Heinsius, præter Montalb. *se ponere* Oudart. *Marti* Sprot. Bigot. et a m. sec. alter Hamb. Franc. cum Goth. tert. At Marti, pugna,

NOTÆ

104 *Æthere cassis*] *Cassus*, privatus : non a *quasus*, ut negatnr Servius ; sed omnino a verbo *careo*.

105 *Socerisque vocatis*] Cum Latinus Æneam in socium, hospitem, et

generum accepit, Æn. vii. 263.

114 *Turni se credidit armis*] Non sponte tamen : sed cogente Amata uxore, Æn. vii. 616.

Si bellum finire manu, si pellere Teucros
 Apparat : his mecum decuit concurrere telis ;
 Vixet, cui vitam Deus aut sua dextra dedisset.
 Nunc ite, et miseris supponite civibus ignem.
 Dixerat Æneas. Olli obstupuerunt silentes; 120
 Conversique oculos inter se atque ora tenebant.
 Tum senior semperque odiis et crimine Drances
 Infensus juveni Turno sic ore viciissim
 Orsa refert : O fama ingens, ingentior armis,
 Vir Trojane, quibus coelo te laudibus æquem? 125
 Justitiæne prius mirer, belline laborum?
 Nos vero hæc patriam grati referemus ad urbem :
 Et te, si qua viam dederit fortuna, Latino
 Jungemus regi. Quærat sibi fœdera Turnus.

morti. Si statuit terminare bellum manu et ejicere Trojanos, decuit eum pugnare mecum his armis : vixisset is nostram, cui Deus aut virtus sua servasset vitam. Abiit jam, et subjecit flammas miseris civibus mortuis. Æneas locutus erat : illi taciti obstupuerunt, ac tenebant oculos et vultus inter se obversos. Tum senex Drances, semper infensus odiis et criminatione juveni Turno, sic deinde voce reponit verba : O vir Trojane, fama magnæ, major factis, quibus laudibus extollam te ad caelum? an prius admirabor te ob justitiæ, an ob opera bellica? Nos autem memores beneficii reportabimus ista quæ dicis in urbem patriam : et sociabimus te regi Latino, si aliqua fortuna modum offerat : Turnus quærat sibi alia fœdera. Immo delec-

se objecerat sane Turnus. Servius agnoscit *morti* : ait esse *δευκρούς*, quasi jacentes ostendat.—117. *mecum decuit* : hoc ordine meliores Pierii et Heinsii. Vulgo : *decuit mecum. convertere vel contendere* cod. Kœler., *perperam*.—118. *Vixit* Goth. tert., *indocte. Vixet* pro *vixisset. et sua* Menag. pr.—120. *illi* Dorvill. Goth. tert. cum Rom. *illi obstupuerunt* Pier. in omnibus fere invenerat.—122. *sed crimine* Donat. ad Terent. Hec. v, 2, 18. *Drances odiis et crimine semper* Goth. tert.—123. *Infestus* multæ edd. vet., sic et Gud. alter Menag. et duo Goth. *Infensus* Mentel. pr., et *Infensi* Medic. a m. pr. et Hugen.—126. *Justitiæne...labore* Rom. et alii Pier. cum Regio. *Justitiæne et laborum* Priscian. xvii apud Pier. et Heins. *labores* Alcuin. in Grammat. *laborem* nonnulli Heins. et Pier., horum alii etiam *Justitiæ et laborem*. Voss. *Justitiæ primum*. Quæ omnia debentur grammaticorum inscitiae græcismi : *θαυμάζειν τὴν τῆς τῆς (χαρὸν, ἔρεκα)* conf. Guell. *bellive* Parrhas.—127. *hoc duo* Burm. *grati* superscriptum læti Zulich.—129. *fœdere* Mentel. pr.—131. *sub-*

NOTE

118 *Vixet*] Syncope, pro *vixisset*. Sic Æn. iv. 682. *Extincti*, pro *extincti*, &c.

122 *Crimine*] Criminationibus, quibus Turnum semper onerabat, ex odio. Sic Æn. ii. 98. 'hinc semper Ulysses Criminibus terrere novis.'

126 *Justitiæne prius mirer*] More Græcorum : apud quos verba *admirandi* et similia nonnulla genitive junguntur. Sic infra. 280. 'memini lætorve malorum.' Apud Horat. Od. i. ii. 9. 17. 'Desine mollium Tandem querelarum.'

Quin et fatales murorum attollere moles, 130
 Saxaque subvectare humeris Trojana juvabit.
 Dixerat hæc, unoque omnes eadem ore fremebant.
 Bis senos pepigere dies, et, pace sequestra,
 Per sylvas Teucris, mixtique impune Latini,
 Erravere jugis. Ferro sonat icta bipenni 135
 Fraxinus; evertunt actas ad sidera pinus;
 Robora nec cuneis et olentem scindere cedrum,
 Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.
 Et jam Fama volans, tanti prænuntia luctus,
 Evandrum Evandrique domos et moenia complet, 140
 Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.

tabit etiam nos, erigere moles fatales murorum tuorum, et portare humeris saxa Trojanae urbis. Dixerat hæc, et omnes communi voce missabant talia. Statuerunt inducias ad duodecim dies: et pace intermedia, Trojani et Latini confusi abaque periculo vagati sunt per montes et sylvas. Fraxinus alta sonat securi utrimque acuta: quævis pinus erectus ad astra: nec intermittunt secare cuneis quercus et cedros odoratas, nec vehere ornos plaustris stridentibus. Et jam fama, prænuntia tanti doloris, dispersa implet Evandrum, et Evandri ædem atque urbem; quæ fama prius narrabat per La-

vectari sec. Moret. Reg. subjectare Goth. pr., sed hoc aliud est: conf. Lucret. vi, 700, ubi montes cavernosi extollere flammæ saxaque subjectare dicuntur. Porro Trojanæ a m. sec. Medic. Montalb. Reg. et Dorvill., perperam; ut Trojanam urbem, Trojanos muros, sic saxa Trojana dixit. Tandem juvabat a m. pr. Gud. qu. Moret. et Franc., ut mox v. 168.—132. unaque Goth. pr. ore ferebant Goth. tert.—134. silvam Medic. Latinis Goth. pr.—135. icta Heins. e Rom. et aliquot suis reposuit. Vulgg. dace Mediceo alta; tum acta aliquot Pier. Zulich. pro var. lect., male: cum mox sequatur: actas pinus.—136. evertuntque Goth. tert. et pr. Hamb. a m. sec. altas Dorvill. et Goth. tert. ictas pr. Moret. pinos Medic. pr. Voss. et al. vid. x, 230.—137. findere Gud. a m. sec. cadere Ven. quercum pr. Moret.—138. ornos Sprot.—139. volat Bigot. et Goth. tert.—140. domus Probus in Grammatica, et sic alter Hamb. Tum replet Rom. et reliqui Pier. Medic. a m. pr. et plerique Heins. cum binis Goth. Erf. et vett. edd. Firmat quoque Heinsius; reliquit tamen alterum, complet, quod legitur inde ab Ald. pr. quodque ipsè præferam. Reposuit quoque nunc Wakef.—141. Quæ non ed. pr. Bur-

NOTE

133 Pace sequestra] Conciliatrice. Nam sequester, est arbiter inter utramque partem medius, cujus iudicium utraque pars sequitur. Vel juxta Servium et Donatum, pax sequestra, sunt induciæ: quæ sequestræ sunt, id est mediæ, inter bellum præteritum et bellum futurum.

135 Ferro bipenni] Bipennis, vel

Delph. et Var. Clas.

Virg.

ferrum bipenne, securis est, utrimque acuta: a bina pinna: est autem pinna fastigium quoddam; unde summitas templorum vocatur pinnaculum.

137 Robora] Robur, vel species est durissimæ quercus, vel durum quodlibet lignum, Ge. i. 162. Olen, Ecl. ii. 11.

138 Ornos] Fraxinos sylvestres.

4 I

Arcades ad portas ruere, et de more vetusto
 Funereas rapuere faces. Lucet via longo
 Ordine flammarum, et late discriminat agros.
 Contra turba Phrygum veniens plangentia jungunt 145
 Agmina. Quæ postquam matres succedere tectis
 Viderunt, moestam incendunt clamoribus urbem.
 At non Evandrum potis est vis ulla tenere:
 Sed venit in medios. Feretro Pallanta reposito
 Procubuit super, atque hæret lacrymansque gemensque, 150
 Et via vix tandem voci laxata dolore est:
 Non hæc, o Palla, dederas promissa parenti.

tium, Pallanta victorem esse. Arcades incipiunt concurrere ad portas urbis, et juxta ritum veterem corripuerunt funebres tædas: ille splendet longa serie flammarum, et late dividit campos. Multitudo Trojanorum aduersum veniens conjungit iis agmina sua dolentia. Quæ quando matres viderunt ingredi domos, commocent clamoribus urbem omnem. At nulla violentia potest cohibere Evandrum, sed currit in medios: feretro deposito, concidit super Pallanta, atque inhæret flens et gemens: ac demum difficile via aperta est voci per dolorem: O Palla, non dederas hæc promissa patri tuo: sed

~~~~~

mann.—142. *Arcadas* Bigot. et apud Serv., sed vitiose. *Arcades* et sec. Moret. *ad portam* ed. pr. Burm. *at portis ruere* multi ap. Serv., non male; etsi eodem reedit, seu turba portis ruat in campos, seu ad portas, ut exeat. —144. *discriminat* qu. Moret.—145. *jungunt* e Mediceo et aliis Heins. (adde Colot.) pro vulgari *jungit*, quod Rom. tuetur.—146. *accedere* pr. Hamb. pro var. lect. *tecto* vett. edd., sicque Goth. pr. *tectis* primum intulisse videtur Ald. pr., idque Rom. et Medic. cum aliis tuentur. *succedere* muris aliquot Pier., scil. ex interpretatione.—149. *Pallante* plerique Heins. et a m. pr. Medic., sicque omnes Goth. et Erf. Tumque esset vel: *super Pallante, feretro reposito*; vel: *super Pallante reposito in feretro*. *Pallanta* in Mediceo Apro- niani emendatio est. conf. Jul. Sab. Sed forte frandem fecit ignorata vocis *reposito* significatio h. l. pro deposito, posito simpliciter.—150. *Procubuit* perpetua lectio edd. inde ab Aldo e Medic. et aliis firmata ab Heins. *Procumbit* Rom., quod Pier. commendaverat, et Commelin. e Palat. intulerat, iterum revocatum a Burmanni operis et Pulmann. aut alia Elzev. *hærens* aliquot Heins. cum Goth. tert.—151. *Ut via* aliquando malebat Heins., sed et Maroni sic frequentatum. *mox tandem* Zulich. a m. pr. *voci* Rom. et Medic. ac Gud., adeoque vetustissimi codd. Heinsius etiam argutius quid aspicatur: *Et via—voci laxata dolori est*. Aberat est Ven.—152. 153. Si vera hæc est lectio et interpunctio, quæ vulgo habetur: *Non hæc dederas promissa parenti, Cautius ut sacro velles*: invita ratione grammatica dictum est: *promittere ut*. Ruæus non male supplet: *sed fore ut*. Possit quoque aliquis supplere: *parenti*, cum ego te monerem, ut velles. Sed tum præstitisset statim scribere: *non hæc d. p. monenti, Cautius ut s. v.* Ineptit Servius: nil vident Cæda et ceteri. Unus Faber alterum jubet versum sejungere a superiori, et expli-

NOTE

147 *Incendunt*] Metaphora, pro con-
 citant, Æn. iv. 360,

148 *Potis est*] Æn. iii. 671. *Fere-*
trum, Æn. vi. 218.

Cautius ut sævo velles te credere Marti!
 Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,
 Et prædulce decus primo certamine posset. 155
 Primitiæ juvenis miseræ! bellique propinqui
 Dura rudimenta! et nulli exaudita Deorum
 Vota precesque meæ! tuque, o sanctissima conjux,
 Felix morte tua, neque in hunc servata dolorem!
 Contra ego vivendo vici mea fata, superstes 160
 Restarem ut genitor. Troum socia arma secutum
 Obruerent Rutuli telis! animam ipse dedissem,
 Atque hæc pompa domum me, non Pallanta, referret!
 Nec vos arguerim, Teucri, nec foedera, nec, quas

fore ut velles te committere duro Marti circumspectius. Non eram nequius, quantum valeret nova cupiditas gloriae in bello, et jucundus ille honor in prima pugna. O primi conatus juvenis infelices, et acerba experimenta belli vicini, et vota precesque meæ a nullo Deorum audita! et tu, o sanctissima uxor, felix per mortem tuam, nec superstes ad hunc luctum! contra ego vivendo excessi mea fata, ut pater restarem superstes filio. Si Rutuli obruissent me telis eo quod junxi societatem belli cum Trojanis, ipse libens amissem vitam; et hæc pompa reveheret domum me, non Pallanta. Nec incusabo vos, o Trojani, nec foedus, nec quas manus sociavimus per

care: utinam vero voluisses cautius te credere Marti! Ita velles pro voluisses. Præstaret saltem sic: Cautius ut velles. In Servianis traditur: "Alii non parenti sed petenti legunt:" quod etsi ab indocto grammatico perperam exponitur, tamen omni difficultati occurrit, et merito ipsi Heinsio concinnius videbatur: petenti mihi, ut velles.—153. aut sævo Rom. te cr. bello Goth. tert. —154. Haud ignarus enim Hamb. pr., non illepide. nova gaudia cod. Thuan. ap. Macrob. iv, 6.—155. p. in certamine Ven. et qu. Moret. possit aliquot Burm. et Goth. pr.—157. Clara r. sec. Rottend. n. e. priorum sec. Hamb. —160. vici n. f. Menag. pr. vinci vel vinco Montalb. facta Zulich.—161. secutus pr. Menag.—162. Obruerent Rutuli: telis a. i. dedissem distinguunt aliquot codd. Heins. Obruerint Exc. Burm. Obruerunt Hugon. telis Rutuli Sprot. telis R. et Franc.—163. Pallante pr. Mentel. non P. dedisset Leid. et a m. sec. Zulich. cum Reg.—164. Non vos pr. Hamb. arguerem aliquot Pier,

NOTE

156 Primitiæ] Supra 16. Belli propinqui: vel inter finitimos et propinquos populos, ita ut ab eo abstinere non potuerim: vel imminentis, cujus mors Pallantis præludium est.

160 Vici mea fata] Superavi naturalem ordinem, longiore vita. Fatum enim esse videtur, ut pater ante filium moriatur.

161 Troum socia, &c.] Si peccavi inita cum Trojanis armorum societate;

solus plecti a Rutulis debui, solus animam effundere. Obruerent] Supple utinam, aut si: ut Æn. vi. 31. 'Partem opere in tanto, siueret dolor, Icare, haberes.' Volcorum] Gens fuit Latinis et Rutulis contermina ab oriente, Æn. vii. 803. Latium, Æn. vii. 54. Phryges, Trojani, Æn. i. 385. Tyrrheni duces, Æn. x. 164. Tropæu, supra 7.

Junximus hospitio, dexteras: sors ista senectæ 165
 Debita erat nostræ. Quod si immatura manebat
 Mors natum: cæsis Volscorum millibus ante,
 Ducentem in Latium Teucros cecidisse juvabit.
 Quin ego non alio digner te funere, Palla,
 Quam pius Æneas, et quam magni Phryges, et quam 170
 Tyrrhenique duces, Tyrrhenum exercitus omnis.
 Magna tropæa ferunt, quos dat tua dextera leto.
 Tu quoque nunc stares immanis truncus in armis:
 Esset par ætas, et idem si robur ab annis,

hospitium: calamitas ista debita erat meæ senectuti. Tamen si mors immatura destinata erat filio: oportebat eum mori inducentem Trajanos in Latium, occisis prius multis millibus Volscorum. Ego vero, o Palla, non honorabo te alia pompa; quam pius Æneas, et quam illustres Trojani, et quam duces Tusci, et omnis exercitus Tuscorum. Illi portant magna trophæa, ex iis, quos tua manus demisit morti. Tu etiam, o Turne, stares jam grandis truncus vestitus armis: si par fuisset ætas,

~~~~~

et a m. pr. Gud. *arguero* Goth. sec.—165. *dexteras* Gud. a m. pr. *sors* Zulich. *illa* edd. ap. Pier.—166. *maturo* Franc. et Goth. tert.—168. in *Latia* duo Burm. *juvaret* Rom., tum Medic. Gud. a m. sec. et Ven. cum Goth. tert. Ita sensus esset hic: Quodsi—juvaret saltem hoc, si non ante cecidisset filius meus, quam Teucris in Latium ductis, eorum rebus ac sedibus firmatis. Nunc *juvabit* est pro *juvet*, *juvato*, pro *solatio* esto.—169. *dignem* te alios legere narrat Servius, per archaismum: *dignor* Sprot.—170. *Phryges* græce extulit poëta, *Æpyres*: alias ultima corripere non posset. et *quod* sec. Menag.—171. *Tyrrhenumque* omnes vett. edd., quod quidem constat; grammatica sane ratione id postulante, sed cum versus vitio; hinc *Teucrum* Musonius conjiciebat, *Turnumque* Ven. Sed codd. fere omnes *que* excludere testantur Pier. et Heins., et primum sublatum *que* video in Commelin. Pro inasitio habeo totum hoc: et *quam* T. d.....*omnis*.—172. *ferant* Rom. et alii Pier. ed. pr. Burm. Gud. et aliquot alii Heinsii, quod ei non damnandum videtur: etsi sententiam non explicat. Hunc versum Ortuinum confodisse, narrat Burm., et spurium haberi atque a codd. nonnullis abesse Taubmannus tradit. A Pierio tamen et Heinsio nil monitum. In margine autem ed. Ven. 1544 legitur: Versum hunc non habet codex vetustus. Neque sane Virgilianus esse videtur, saltem non satis elaboratus; etsi eo carere sententia vix potest.—173. in *urvis* malit Heins., quia statim v. 175 *armis* recurrit. Non assentiar: nam *trunci in armis* docte sunt *trunci hostilibus armis induti*: ut v. 83; h. e. *tropæa*.—174. Est vir doctus, qui hunc versum expunctum esse malit, ut sit sententia: cum *istis tropæis etiam tuum tropæum*, o Turne, hic *jamdudum astare deberet*; ut sit tacita exprobratio Trojanorum, qui vindictam de Turne nondum sumserant. Bona sententia; nisi poëtæ alia placuisset. *idem* sit ed. Ald. et Junt., quod corrigit Pierius et Nanger. Ald. tert. *robor* Mentel. pr. et codd. Pier. *ab armis* Franc. et Zulich. a m. pr. in *annis* Montalb. Dorvill. et Exe.

NOTÆ

174 *Esset par ætas*] Aut mihi, aut fuit, quam ut te vinceret.
 nato: sed ego senior sum, natus junior

Turne. Sed infelix Teucros quid demoror armis? 175
 Vadite, et hæc memores regi mandata referte:
 Quod vitam moror invisam, Pallante perempto,
 Dextera causa tua est; Turnum natoque patrique
 Quam debere vides. Meritis vacat hic tibi solus
 Fortunæque locus. Non vitæ gaudia quaero; 180
 Nec fas; sed nato Manes perferre sub imos.
 Aurora interea miseris mortalibus almam

et vis æqualis ab ætate. Sed miser, cur cohæbeo Teucros a pugna? abite, et memores reportate regi vestro hæc mea dicta: O Ænea, si sustineo adhuc vitam odiosam occiso Pallante; dextera tua causa est, cur id faciam: dextera, quæ, ut intelligis, debet Turnum et filio Pallanti, et mihi patri, qui ambo id meritis sumus: unicus hic modus solandi me restat tibi et fortuna. Non cupio gaudia vitæ, nec licitum est: sed cupio ferre hæc gaudia filio ad profundos Inferos. Interim Aurora red-

~~~~~

Burm. cum Goth. sec. in armis Goth. tert.—175. quod Leid. qui uterque Hamb. a pr. m. cur ed. Mediol. quo conj. Heinsius. arvis Rom. Idem vir doctus malit Teucros quid demoror ultra. Ut III, 480 quid ultra Provehor. Ita variatur oratio; non vitium tollitur, quod nullum inest. Nam demoror armis est, ab armis; moram facio, ne arma capiant et in Turnum excurrant.—176. Audite Rom. regi memores Leid.—177. Quod visam Parrhas. invitam Montalb. a m. pr.—178. gnatoque defendit Pier., non, nato.—179. Quem sec. Moret. Quod alter Menag.—179. 180. Ut nunc interpungitur, paulo impeditior est sententia et subtilioris acuminis, præclara tamen: vid. Not. Servius, qui interpunctionem hanc agnoscit, sic explicat: "Nihil est aliud, quod possit vel virtus tua vel fortuna præstare (nam his rebus victoria contingit), nisi ut, occiso Turno, et vindices filium, et patrem consoleris orbatum." Bona sententia, sed, quomodo verbis poetæ efficeretur, docere oblitus est. Ab hoc profecta interpunctio vett. add. obsidet. Sed multi codd. Heins. sic interpungunt: *Quam debere vides meritis: Vacat hic*—ut meritis sit, natoque patrique, qui de te meriti sunt. Quod Heinsio quoque iudice præstat; sicque etiam expeditiora sunt illa: *Vacat hic tibi solus Fortunæque locus.* Hoc uno et tu et fortuna conferre aliquid in me potestis. Proclivior itaque et ipse olim eram in hanc interpunctionem; sicque eandem secutus est Brunkius. Nunc sentire mihi videor, graviores magisque epicam esse sententiam ex altera, si sio exponas, ut in Nota feci. Tum *vacat his* Ortuinus malebat ap. Burmannum, et id Ge. Fabricius amplectebatur. solum Sprot.—181. Dura versus oratio, *perferre* pro *perferre* nuntium, et quidem de Turno interemto: nam hoc nuntiaturus est senex brevi ipse subiturus loca infera. Itaque suspicor in Maronis apographo hic versum aut defuisse, aut excidisse inchoatum. Supplent alii *gaudia* sumtæ ab hoste vindictæ. Quis hoc ferat, cum *vitæ gaudia* præcesserint? Servius et ipse substituisse videtur *nuntium*. Saltem *hoc* vel *hæc* interponi post *nato*: *sed nato Manes perferre sub imos*, sc. quaero, et sic sententia expleri poterat: *hoc, Æneam ultum esse Turnum.* Et nunc dubito, an non legerit sic Julius Sabinus: "hoc significat, causam esse, quod patietur vitam, ut apud Manes Pallas videat cæsum Turnum." Bona sententia! sed verba expedita volebam; ea autem expeditis admisso *hoc*.—182. *alma* Gud.

NOTE

182 *Aurora*] Dies altera post pugnam. De *Aurora*, Ge. I. 249. Æn. VI. 535.

Extulerat lucem, referens opera atque labores.
 Jam pater Æneas, jam curvo in littore Tarcho
 Constituere pyras. Huc corpora quisque suorum 185
 More tulere patrum; subjectisque ignibus atris
 Conditur in tenebras altum caligine coelum.
 Ter circum accensos, cincti fulgentibus armis,
 Decurrere rogos; ter mœstum funeris ignem
 Lustravere in equis; ululatusque ore dedere. 190
 Spargitur et tellus lacrymis, sparguntur et arma.
 It cœlo clamorque virum clangorque tubarum.
 Hinc alii spolia occisis derepta Latinis
 Conjiciunt igni; galeas, ensesque decoros,
 Frœnaque, ferventesque rotas; pars munera nota, 195
 Ipsorum clypeos, et non felicia tela.
 Multa boum circa mactantur corpora Morti;

diderat miseris hominibus beneficium lumen, reducens opera et labores. Jam pater Æneas, jam Tarchon erexerunt rogos in sinuoso littore: unusquisque juxta morem majorum tulit illuc cadavera suorum: et suppositis nigris flammis, sublime cœlum tegitur fumo in similitudinem noctis. Ter induti rutilis armis pedites ambulaverunt circa rogos: ter in equis circueverunt tristem flammam funeris, et emiserunt ore ululatus. Telus etiam rigatur fletu, arma etiam rigantur. Et clamor hominum et sonitus buccinarum tollitur ad cœlum. Deinde alii mittunt in ignem spolia ablata Latinis interfectis, et cassides, et pulchros gladios, et frœna, et celeres rotas: pars, dona nota mortuis, scuta ipsorum, et jacula non fausta. Plurima corpora boum circum immolantur Morti: jugulant in ignem, et setosos porcos, et pecudes direptas

a m. pr. et Oudart. *armis* Goth. tert.—183. *Extulerat.* Apud Servium Asinii Pollionis acumen super hac voce h. l. profertur, quod, cum tot aliis ex priscis illis Commentariis servatis, facit, ut desiderium eorum facile ferri possit. Quis enim *extulerat* propterea commodè positum putet de *Aurora*, quoniam de sepulturis hoc die agetur, in quibus proprie *efferre* dicitur de funeribus? —184. *in deest* sec. Hamb.—186. *que* a pr. m. aberat pr. Hamb.—187. *in tenebris* Zulich. a sec. m. Bigot. et Goth. tert. Burmannus malebat: *atras Conditur in tenebras*; sed vid. Not. *interea* Goth. pr. In sec. hic et sequens vs. exciderat.—188. *cuncti* Rom. et Parrhas.—189. *Discurrere* Exc. Burmann., *perperam*.—190. *que* deest binis Burm. ora lidem et quatuor alii.—192. *clamor cœloque* Goth. tert.—193. *Hic alii* Medic. et multi alii cum binis Goth. et Rom. *derepta* egregie Heins. e Medic. et al. pro vulg. *direpta*.—194. Versum Macrobi. vi, 6 laudat et igni, pro in ignem, inter figuras Maronis refert.—195. *pars m. vota* Franc.—197. *circum* pr. Hamb. *mactabant* Ven. *Morti*

NOTÆ

185 *Pyras*] Rogos, busta, ligneas ad equites: ut sic totus exercitus
 strues comburendis cadaveribus, Æn. officio funebri erga socios fungeretur.
 iv. 494. De ritibus pompæ funebri, De *lustratione*, pro *circuitione*, Æn. r.
 Æn. vi. 215. et sequentibus. 612.

189 *Decurrere*... *lustravere in equis*] 195 *Ferventesque rotas*] Rotas cur-
 Primam refero ad pedites: secundam. tuum hostilium, unde solebant prin-

Setigerosque suos raptasque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes. Tum littore toto
Ardentes spectant socios, semiustaque servant 200
Busta; neque avelli possunt; nox humida donec
Invertit cœlum stellis fulgentibus aptum.

Nec minus et miseri diversa in parte Latini
Innumeras struxere pyras, et corpōra partim
Multa virum terræ infodiunt, avectaque partim 205
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt;
Cetera, confusæque ingentem cædis acervum
Nec numero nec honore, cremant; tunc undique vasti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram: 210
Moerentes altum cinerem et confusa ruebant

ex omnibus campis: deinde per totum littus aspiciunt socios qui cremantur: observant rogos semustos: neque possunt inde abstrahi, quousque nox frigida mutavit cœlum distinctum astris micantibus. Nec aliter infelices Latini crexerunt quoque rogos innumeros in alia parte: et partim condunt humi plurima hominum cadavera; partim quoque auferunt asportata in vicinos campos, et remittunt in urbem. Comburant reliqua, et immanem cumulum promiscuæ stragis, nec numerando, nec honorando. Tunc undequaque spatiosi campi resplendent certatim frequentibus ignibus. Tertia dies expulerat e cœlo frigidam noctem: dolentes evertabant altum cinerem et

Ven.—199. *flammas* Parrhas.—200. *socios spectant* pr. Moret. *semiusta* Goth. tert. etiam hic cum Rom.—201. *neque* Heins. e libb. pro *nec*, quod Rom. tuetur.—202. *stellis ardentibus* omnes codd. Heins. præter Montalb., et pro div. lect. tert. Moret.; item Goth. sec. et tert., qui *fulgentibus* exhibent. Pierius nil monet: nec videtur is aliter scriptum in libb. invenisse quam *ardentibus*: sic etiam omnes vett. edd., quantum video: nec alterum prius occurrit quam in ed. Ald. tert. Hoc Heins. retinuit, *fulgentibus*, ut poëta variet versum, qui idem repetitur a poëta sup. iv, 482. ubi v. Not. cf. vi, 798. *haptam* codd. Pier.—203. *diversi* Hugon. in deest Franc. et Goth. tert.—204. *terra fodiunt* Gud. *infodiunt terræ* sec. Rottend. *avectaque* Ven. et Parrhas. *passim* sec. Moret. et pro var. lect. tert. Rottend. *raptim* Erf. Tum Menag. pr. hunc versum non habet: nec Goth. tert., at sequenti eum postponunt Leid. Zulich. et Goth. sec.—207. *stragis* Rom., perpetua varietate: cf. inf. 384. sup. vi, 504.—208. *neque honore* Reg. nunc Ven.—209. *ignibus atris* Parrhas.—210. *cœlo gelidam* Dorrill. *dimoverat* Zulich. a m. pr.—211. et

NOTÆ

cipes viri pugnare. *Ferventes*: quæ solebant cursu incallescere: Horat. Od. l. i. 1. 4. ‘metaque fervidis Evitata rotis.’

202 *Cœlum stellis aptum*] Commutatio, pro, cui *apta et connexa sunt stella*. Æn. iv. 482.

206 *Urbique remittunt*] Non uni omnia corpora; sed unumquodque suæ. De vario more *sepeliendi* et *comburendi cadaveris*, Æn. v. 48.

211 *Ruebant ossa focis*] Quomodo ossa hominum, a busti reliquiis secernerentur, Æn. vi. 227. Quomodo post

Ossa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.
 Jam vero in tectis, prædivitis urbe Latini,
 Præcipuus fragor, et longi pars maxima luctus.
 Hic matres, miseræque nurus, hic cara sororum 215
 Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi,
 Dirum execrantur bellum Turnique hymenæos:
 Ipsum armis, ipsumque jubent decernere ferro;
 Qui regnum Italiæ et primos sibi poscat honores.
 Ingravat hæc sævus Drances, solumque vocari 220
 Testatur, solum posci in certamina Turnum.
 Multa simul contra variis sententia dictis
 Pro Turno; et magnum reginæ nomen obumbrat;
 Multa virum meritis sustentat fama tropæis.

ossa permixta in rogis, et tegebant ea tepido acervo terræ. Jam vero præcipuus tumultus et pars doloris longe maxima erat per domos, in urbe Latini opulenti. Illic matres, et nurus infausta, illic dilecta pectora sororum dolentium et pueri orbatu patribus, detestantur funestum bellum, et nuptias Turni: volunt ut ipse armis, ipse gladio dirimat rem; si quidem petit sibi imperium Italiæ et præcipuam potestatem. Drances acerbus asperat hæc: et testatur Turnum unum vocari, unum peti ad pugnam. Contra multiplex est simul sententia variis verbis pro Turno, et magna eucutoritas reginæ protegit eum: multa fama tuctur virum partis trophæis. Inter has

abest Parrhas.—212. *trepidoque* Goth. *trepidumque* Mentel. pr. a m. pr.—213. Impeditus locus: unde mendo laborare versum monuit Markland. ad Stat. Sylv. v præf. Et sane in tectis... urbe Latini scabra videtur esse oratio: cui variis modis poterat occurri. Ipse Burm. conj. in tristi p. vel in tectis et divitis. Deest in Erf. et tectis Franc. Potest tamen locus aliquanto juvari distinctione et interpretatione opportuniore. Transit ab agris ad luctum in urbe: dicendum erat in tectis h. domibus urbis; hoc sic extulit: in tectis, p. urbe Latini, P.—214. *Præcipuus* Franc. *longi* Heins. bene tuitus est, ut elegantius, ex Rom. Medic. Gud. et aliquot aliis. Vulg. *longe*, quod Servius defendit, indocte.—217. *Durum* aliquot Burm. cum tert. Goth. *execratur* Rom.—218. *armis*... *ferre* ad otiosam orationem refert et acute conjicit *animis* Jac. Bryant; ut sæpe *animis* ap. nostrum, ut VIII, 256. XI, 438. Recepit quoque hoc Wakef. Jungi quoque *animis* et *armis*, ut XII, 788. XI, 291. *discernere* Goth. tert.—220. *An gravat* Franc. *Ingravat* et vett. edd. et Gud.; primum video hæc in ed. tert. Ald. Aic Montalb. *aceros* Rom. *sævis* Bigot. *solas* ed. pr. Burm.—221. *solumque duci* alicubi legitur ap. Pier. *soli* Ven. cf. inf. 434. in *certamine* aliquot Pier.—223. *cariis* Goth. tert. *certamina* alter Hamb.—223. Aut et tolli præstabat, aut altero versu interseri: *multa virum*

NOTE

cremationem tumularentur, Æn. v. Æn. II. 501. De *hymenæis*, G. III. 48. *Nus*, active, Æn. I. 39. 60.

215 *Nurus*] *Nurus*, proprie uxor 223 *Regina nomen*] *Anata*, quæ filii, *bru*: sumitur vulgo pro juniore favebat Turno, sororis filio, Æn. VII. qualibet fœmina, conjugio copulata, 357. De *tropæis*, supra 7.

Hos inter motus, medio in flagrante tumultu, 225
 Ecce, super mœsti magna Diomedis ab urbe
 Legati responsa ferunt; nihil omnibus actum
 Tantorum impensis operum; nil dona, neque aurum,
 Nec magnas valuisse preces; alia arma Latinis
 Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendam. 230
 Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.
 Fatalem Æneam manifesto numine ferri,
 Admonet ira Deum, tumulique ante ora recentes.
 Ergo concilium magnum, primosque suorum
 Imperio accitos, alta intra limina cogit. 235
 Olli convenere, fluuntque ad regia plenis

disensiones medio tumultu ardente, ecce præterea tristes legati referunt respondere magna urbe Diomedis: aiunt nihil perfectum esse omnibus impensis tantorum laborum: nihil dona effecisse, nec aurum, nec magnas preces: alia auxilia quærenda esse Latinis, aut pacem petendam a rege Trojano. Ipse rex Latinus concidit ex magnitudine doloris. Furor Deorum, et sepulcra recentia ante oculos, ostendunt Æneam fatalem iuvare evidenti auxilio Deorum. Itaque congregat in excelsum regiam magnum concilium et præcipuos suorum accersitos jussu suo. Illi congregantur, et plenis viis currunt ad domum regis. Latinus, et grandior ætate, et præci-

et meritis.—225. in inseri jussit Pier. et inseruit Heins. codicum auctoritate: adde edd. vett. aliquot, ut Norimb. ed. pr. Burm., ubi una voce *inflagrante*. Abest in in solo Hamb. pr. et Goth. pr., in nonnullis erasum. *magno fl.* Parrhas.—226. Legitur et *magni*, inquit Servius, et sic Oblongus Pierii, et alii apud Heinsium cum ed. Ald. tert. *Magni Diomedis* bene dici nemo dubitet: sicque hoc ipsum sup. viii, 9 occurrit. Sed excluditur ea lectio eo, quod præcedit, *mœsti*: ne sit, *mœsti magni*. In Goth. tert. *magna mœsti*.—227. *mandata f.* Zulich. a m. sec.—228. *neque a.* ab Heinsio est: pro vulg. *nec*.—229. Nil m. v. Parrhas. et pr. Hamb. pro var. lect. cum Goth. tert.—230. *a rege* Rom. Parrhas. Dorvill. *pacem—petendum* agnoscant Grammatici Servius, Donatus ad Terent., Rufinian. de Schem. Lex. p. 266 et al., ex codd. nulli præter Moret. pr. Voss. pr. Menag. pr. Leid. et Goth. pr. Cum itaque codicum auctoritas desit, facile quis a grammatico acumine hoc profectum odoretur. Molesta quoque oratio, cum præcesserit: *arma quærenda, non quærendum*. Itaque Burm. iterum expulit illatum ab Heinsio *petendum*. Potest tamen poeta variare voluisse orationem. Ita sensisse videtur præstantiss. Ruhnken: ad Rufiniam. l. i. et repetiit hoc Wakef.—233. *Admonet* Medic. a m. pr.—234. *consilium* Reg. et Dorvill., quod præferendum censet van Houen Camper. Fasc. III, p. 226. in *consilium* Goth. tert.—235. *inter l.* aliquot Burm. *intra mœnia* Rom. cum Goth. sec.—236. *Illico* aliquot apud Burm., aut potius *illi cōvenere*. Porro *ruuntque* Colot. Medic. Voss. pr. et Ven., adde Goth. sec. et tert., quod et ipsum bene dici nemo dubitet: et exemplis probavit Heinsius; verum nec minus *fluere* elegans et solenne est de magna turba, uti Græc. *ῥέει, ἔμπερει*; et permutatio utriusque vocis frequens. Scilicet quod causam decidere poterat, hoc erat: quod *plenis* viis adjectum satis arguit, poetam de

NOTE

226 *Diomedis ab urbe*] *Arpis*, infra 243.

Tecta viis. Sedet in mediis et maximus ævo,
 Et primus sceptris, haud læta fronte, Latinus.
 Atque hic legatos Ætola ex urbe remissos,
 Quæ referant, fari jubet, et responsa reposcit 240
 Ordine cuncta suo. Tum facta silentia linguis,
 Et Venulus dicto parens ita farier inquit:
 Vidimus, o cives, Diomede Argivaque castra;

puus regno, sed et inter medios, non hilari vultu. Atque hic imperat legatos, reversos ex urbe Ætolica, dicere quamquam reportent, et querit singula responsa suo ordine. Tunc indictum est linguis silentium; et Venulus obediens imperio incipit ita loqui:

~~~~~
 copia cogitasse, adeoque *stant* verius est. *ruitque* ed. pr. Burm.—237. *rex maximus* vett. edd. aliquot et Ald. pr. et sec. et codd., sed potiores omnes cum Ald. tert. et *m.*, sicque emendarunt Pier. Ge. Fabric. Heins.—238. *primus* Mentel. pr. et *læta* ed. pr. Burmann.—239. *hinc* Zulich.—240. *Quid r.* Exc. Burm. *referunt* pr. Hamb. *referunt* alter.—242. *inquit* ed. pr. Burm. cf. sup. ad ix, 423, et vid. Guell. ad h. l.—243. *Diomedem* edd. vett. pleræ-

NOTE

238 *Primus sceptris*] Reges enim erant plerique ex iis qui Turai auxilio venerant, Æn. vii. 647.

239 *Ætola ex urbe*] *Arpis*, ab Ætolo Diomede conditis: mox 243.

242 *Venulus*] Qui ad Diomedem legatus fuerat, Æn. viii. 9.

243 *Diomede*] Filius fuit Tydei, nepos Cenei: paterno quidem et avito jure, Ætoliæ rex: sed cum pater Tydeus Agrii patrum invidia regno pulsus esset, et Argos Peloponnesi urbem ad regem Adrastum confugisset; ibi Diomedes ex Deiphyle, Adrasti filia, natus est. Is Adrasto mortuo maximam et quasi regiam auctoritatem Argis obtinuit: avum suum, item ab Agrii filiis pulsum, in Ætoliā restituit: Argivorum et vicinarum urbium dux ad Trojam profectus est, ex Homero, Il. ii. 563. Ibi maxima quæque post Achillem ac difficillima perfecit: Palladium ex arce Trojana rapuit, Rhesum Thraciæ regem occidit; unde laudat Virgilius ejus manum, 'qua concidit Ilia tellus.' Vene-

rem et Martem vulneravit. Quare Venus ejus domum evertit, adulterio Ægialeæ uxoris ejus cum Cylabaro apud Argos: quorum ex insidiis cum ægre elapsus esset, neque vero posset in Ætoliā reverti, ut notat Cedrenus; in Apuliam, maxime orientalem Italiæ partem, mari fugit: ibique exceptus a Dauno rege, et parte agri donatus, urbes multas condidit: præcipue *Argos Hippium*, id est *equestre*: ex nomine natalis urbis, cujus ager *aptus equis* dicitur ab Homero: quæ vox deinde corrupta est primo in *Argyrippam*, vel *Argyripam*; deinde in *Arpos*. Ejus ruinæ nunc adhuc dicuntur *Arpe*, non longe a *Siponto* urbe, et radicibus promontorii *Gargani*, *Monte di S. Angelo*, quod in mare Adriaticum procurrit. De ejus morte multiplex opinio refertur a Strabone l. vi. Prima est, eum in Diomedis insulis, huic littori vicinis, subito evanuisse: ejusque socios, dolore mortis illius esse mutatos in aves, infra 272. Secunda est, ipsam in patriam

Atque iter emensi casus superavimus omnes ;
 Contigimusque manum, quæ concidit Iliæ tellus. 245
 Ille urbem Argyripam, patriæ cognomine gentis,
 Victor Gargani condebat Iapygis arvis.
 Postquam introgressi, et coram data copia fandi ;
 Munera præferimus, nomen patriamque docemus ;
 Qui bellum intulerint, quæ causa attraxerit Arpos. 250
 Auditis ille hæc placido sic reddidit ore :
 O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
 Antiqui Ausonii, quæ vos fortuna quietos
 Sollicitat, suadetque ignota lacescere bella ?
 Quicumque Iliacos ferro violavimus agros 255

Ociens, vidimus Diomedem et castra Græca, et perfecto itinere evasimus omnia pericula, et tetigimus manum, quæ regnum Trojanum perit. Ille victor extruebat in campis Gargani Iapygis urbem Argyripam, de nomine patriæ gentis. Postquam ingressi sumus, et facultas concessa est alloquendi præsentem; offerimus dona, promitemur nomen et patriam: qui indixerint nobis bellum, quæ causa nos adduxerit in urbem Arpos. Ille sic tranquilla voce respondit iis quæ audierat; O felices populi, imperium Saturni, Ausonii veteres: quæ sors vos turbat tranquillos, et impellit movere bella insueta? Quotquot vastavimus ferro arva Trojana (omitto ea mala quæ

que et Ald. sec. cum tert. et cett. et pars codd., at Medic. cum aliis *Diomedes*, quod metrum corrumpit. *Diomedes*, quod Ald. pr. habet, et jam ant. edd., ut Ven. 1486, in plerisque suis extare vidit Pier. (inter quos tamen Romanus non fuit, in quo *Diomedes* est), sicque Mentel. pr. et Rottend. sec. cum Servio et Macrob. v, 17, ut sit Græca forma: *Διομήδης*, *Διομήδην*. Retraxit hoc Heinsius, idemque opinabatur aliquando scriptum fuisse: *Diomedei* vel *Diomedis*, quod merito deseruit. In tert. Rottend. et Sprot. *Diomedæ*; ut apud Solin. c. 2 sub f.—246. *Argiripam*, *Agrippam*, *Agripam*, *Ægripam*, aberrat. Illud notabilius, quod poeta mediam corripuit, cum perpetuum sit *Argyrippa*: ut apud Lycophr. v. 592 *Ἀργυρίππῳ*. At *Ἀργυρίππῳ* apud Strabonem (lib. vi, p. 434 B) agnoscit Stephanus Byz. h. v. Virgilium sequitur Silius xiii, 30.—247. *Garganii* aliquot apud Burm. *Garganis* Franc. *Gorgonii* indocte Goth. tert. *Iaspidis* idem. *arvis* ex parte codd. Pier. et snorum reposuit Heinsius. *Tuetur* tamen *agris* Medicæ cum al.—248. *P. congressi* Rom. *data coram* Goth. tert.—249. *docentes* Exc. Burmann.—250. *Quid* Gud. a m. pr. *attulerint* Goth. tert. *attraxerat* idem, ex *attraxerat*, quod in Medic. et Mentel. pr. *attraxerit* Ven.—251. *Auditis?* duo Leid. *Audistis* Sprot. *ille* his Oudart. et tert. Moret. *edidit* Medic. Franc. Goth. sec.—254. *accessere* alter Hamb., forte pro *arcessere*, ut x, 11.—255. *f. popularimus* a. Rom. *vasta-*

NOTÆ

revocatum, in ea diem obiisse. Tertia est, subacta illa Maris Adriatici ora adque Venetos, apud illos mortuum et divinis honoribus affectum esse. De *Iapyge*, qui nomen dedit

Iapygiæ, sive *Apuliæ*, Æn. viii. 710. 252 *Saturnia regna*, &c.] De *Saturni fuga in Italiam*, Æn. viii. 319. De *Ausonibus*, antiquis Italiæ incolis, ibid. 328. Æn. vii. 64.

(Mitto ea, quæ muris bellando exhausta sub altis,
 Quos Simois premat ille viros), infanda per orbem
 Supplicia et scelerum pœnas expendimus omnes,
 Vel Priamo miseranda manus: scit triste Minervæ
 Sidus, et Euboicæ cautes, ultorque Caphareus. 260
 Militia ex illa diversum ad littus adacti,
 Atrides Protei Menelaus adusque columnas

tolerata sunt pugnando ad sublimes muros, et quot ille Simois sepeliverit viros). Iuimus per orbem immania supplicia, et omnes pœnas criminum, turba deploranda ipsi etiam Priamo. Novit ista funestum sidus Palladis, et scopuli Eubææ, et mons vindex Caphareus. Post illam Trojæ expeditionem pulsus ad diversa littora, Menelaus filius Atrei circa columnas Protei exulat. Ulysses adiit Cyclopa Ætneos. An

cinnus pr. Menag.—256. Mitto quæ Dorvill. Omitto muris Goth. tert. exacta ed. Ven. Burm.—257. premat Heins. cum melioribus omnibus; vulgo: premit. —258. sceleris... omnis alii, apud Servium. Codices non variant.—259. m. do-mus: Bigot. et Parrhas. Stat tr. Exc. Burmann.—260. Caphareus e Medic. et aliis Heins. recepit: vulgo Cephareus. Eadem varietas et alibi. Sed Græcis est Καφάρειος, v. Etymolog. in h. v.—261. abacti plerique codd. et vett. edd., idque tuerur Pier. abactis Parrhas. At adacti, quod inde ab Ald. pr. editum, Medic. cum aliis nonnullis, unde retraxit Heins., cum in vulgg. edd. venisset abacti ex ed. Commelin. Omisso ad Mentel. pr. diversum littus

NOTE

257 *Simois*] Fluvius Troadis, *Æn.* I. 104.

259 *Triste Minervæ Sidus, &c.*] *Sidus Arcturi*, quod cum per se procellosum sit, vim adhuc perniciosiorem ex ira Minervæ dici potest accepisse ad vexandas Ajacis Oilei naves. Sic enim Solinus c. 20. de Caphareo: 'Ubi post Ilii excidium Argivam classem, vel Minervæ ira, vel, quod certior prodit memoria, sidus Arcturi, gravibus affecit cladibus.' De *Arcturo*, *Æn.* I. 748. Ge. I. 68. Explicari tamen potest *sidus* de ipsa tempestate, quam excitavit Minerva: nam sic videtur vocem illam accepisse Virgilius, Ge. I. 311. 'Quid tempestates autumnus et sidera dicam?' et *Æn.* XII. 451. 'ad terras abrupto sidere nimbus It mare per medium.' De *Minervæ*, *Æn.* II. 31. De *Ajacis ab eo interfecto* ad Caphareum, Eubææ insulæ scopulum; *Æn.* I. 44. 49. De *Eubææ*

Græciæ insula, *Negrepont*, *Æn.* VI. 2.

262 *Atrides Protei, &c.*] *Menelaus*, Spartæ rex, de quo *Æn.* II. 264. *Atrei* filius, confecto Trojano bello, octo annis tempestate jactatus est circa Ægypti littora, antequam in patriam rediret; et divertit apud *Proteum* regem Ægypti, de quo Ge. IV. 388. Ita fere Homerus *Odys.* IV. 82. 385. &c.

Columnas] *Limites, terminos* Ægypti. Quippe Strabo I. III. de columnis Herculis apud fretum Gadi-tanum disserens, ait id nomen inde ortum esse, quod viri illustres, ut finem imperii aut expeditionis suæ nota aliqua consignarent; aras, aut columnas, aut in modum columnarum turriculas, fretis, aut promontoriis, aut montibus imposuerint: quæ nomina, destructis per temporum injuriam monumentis illis, loco ipsi remanserunt. Tales columnæ Herculis in freto Gaditano, aræ Philænorum

Exulat; Ætnæos vidit Cyclopos Ulixes.
Regna Neoptolemi referam, versosque Penates
Idomenei? Libycone habitantes littore Locros?
Ipse Mycenæus magnorum ductor Achivum
Conjugis infandæ prima intra limina dextra
Oppetiit; devictam Asiam subsedit adulter.

265

*memorabo regnum Pyrrhi, et domum Idomenei subversam? aut Locros degentes lit-
tore Libyco? Ipse rex Mycenarum, dux magnorum Græcorum, perit in primo aditu
domus, manu scelerata uxoris: post Asiam subactam adulter insidiatus est ei.*

*adacti, quod ornat Heinsius.—263. Exulat Medic. a m. pr. et Gud.—265. Li-
bycone ex omnibus Pier. et potioribus suis Heins. pro, Libycove. Tum et Liby-
cone Dorvill. et Libyco hab. Goth. tert. Libycove Goth. pr.—267. Conjugis
(infandum) Macrob. iv, 4. Exempla nemo facile desideret: sed dabit plena
manu Burmann. ad Antholog. Lat. p. 196, sicque placebat legere Ge. Fabri-
cio: qui tamen mox vidit, expressum esse Homericum: οὐλομένης ἀλόχου.
inter sim. aliquot Heinsii, qui id receperat, iterum ejectum tacite a Burman-
no. lumina Zulich. cum Goth. tert., non adeo male.—268. Procubuit: d. vett.*

NOTÆ

ad Syrtes Africæ, columna Ionica in isthmo Corinthiaco, tarris Pelori et turris Rhægina in freto Siculo, aræ Bacchi et Alexandri in India. Igitur columna Protei, pars erit illa littoris Egyptii, ubi deinde magnus portus Alexandriæ fuit, qui sic describitur a Strabone l. xvii. 'Ἐν δεξιᾷ ἡ νῆσος καὶ ὁ πύργος ὁ φάρος, &c. 'Ad dextram est Pharos insula et turris: ad sinistram vero cautes et promontorium Lochias.' Et vero testatur Homerus, Menelaum ad Pharum insulam primo excensionem fecisse, Odys. iv. 355.

263 Ætnæos] Ulysses in Siciliam apud Cyclopos appulsus est, ubi mons Ætnæ, ut fuse narrat Achæmenides Æn. iii. 613.

264 Regna Neoptolemi] Pyrrhi, Epiri regis, Achillis filii: qui ab Oreste Agamemnonis filio occisus est, ob amorem Hermioneæ, Æn. iii. 328, &c. De Pyrrho Neoptolemo, Æn. ii. 263.

Penates Idomenei] Cretensis regis, qui a suis pulsus est ob occisum filium, Æn. iii. 122. Penates, Dii sunt domestici, Æn. ii. 717.

265 Libyco littore Locros] De Locris, Græciæ populis circa Parnassum montem, Æn. iii. 399. Horum aliqui, post bellum Trojanum conseruerunt in meridionali cornu Italiæ, circa Zephyrium promontorium, ut ibidem explicuimus: alii in Africa, circa Pentapolim, quæ Cyrenaica regio est, ad Mare Mediterraneum, et orientem Syrtis majoris, ut ait Servius; ut vero testatur Domitius Afer, in regione Africæ plane opposita, nempe ad Oceanum Atlanticum.

266 Mycenæus, &c.] Agamemnon, Mycenarum rex, Clytemnestræ uxoris et Egisthi adulteri insidiis occisus, Æn. iii. 54. De Mycenis, urbe Peloponnesi, Æn. i. 288. De Achivis, Græciæ, Æn. i. 492.

268 Devictam Asiam subsedit adulter.] Subsido, est clam sedeo in insidiis. Unde Valerius Max. l. vii. c. 2. vocat 'subsessorem alieni matrimonii,' adulterum, qui alienæ conjugis pudicitia insidiatur. Itaque sensus est, Agamemnoni adulteriorum vindici, qui ob Paradis adulterium Trojam evertet.

Invidisse Deos, patriis ut redditus aris
 Conjugium optatum et pulchram Calydonā viderem! 270
 Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur,
 Et socii amissi petierunt æthera pennis,

An memorabo Deos obtulisse mihi, quominus reiectus in patriam regionem viderem dilectam conjugem et speciosam Calydonā? Nunc quoque monstra terribilia aspectu insectantur me: et socii amissi evolarunt alis in ætherem, et volucres errant

edd. Macrobiani iv Sat. 3. *devictam Asiam subsecit* præclare Menag. alter et a m. pr. Medic. et Gud.; nam ab altera manu *possedit* interpolatum est, uti etiam Rom. *devictam Asiam possedit*, habebat. Sed *devictam Asiam subsecit* etiam Arusianus Messius agnoscit: et *subidere* de insidiis elegans vocabulum: vid. Not. Itaque Jo. Frid. Gronovii iudicio Obs. i, 17 Heinsius recepit pro vulgari: *devicta Asia*, quod Servius male præferebat. In Leid. erat *devicta Asiamque obsedit*, in Menag. pr. *devicta Asiaque obsedit*, ed. Ven. Burm. *devicta Asia permansit*, Exc. Burm. dev. *Asia sub fedus*.—269. *Invidere* Dii, p. Goth. tert.; ab interpolatrice manu, credo, ut difficiliori rationi substitueret faciliorem. *Invidisse Deos* per exclamationem dictum: sc. an referam; vel, credatne aliquis? annon durum est! *patr. ne redd.* Hamb. pr. et Goth. tert. In fine oris Oblongus Pierii et pars Heins. cum vett. edd. et in edd. vulgatis inde ab Aldd. *patriis* tamen *aris* codicum etiam præstantissimorum consensus tuetur, Medic. Romani etc., et miror hoc ab Heinsio receptum iterum expulsiæ Burmannum, inprimis cum *patriæ*—*oræ* statim v. 281 iterum occurrant: revocavi itaque in hac editione. Tandem nonnulli apud Pier. exhibebant: *patriis*....*Argis*, quod ap. Ovid. xiv Met. 476 itidem occurrit in libb. pro vulgari *agris* vel *arvis*, et merito ibi Heinsio probatur; at h. l. admitti nequaquam potest, cum poëta Calydonem subjungat, adeoque *patrias aras* de Ætolia et Calydone accepisse videri debeat.—270. *pulchrum* duo Burm. *pulchra* ejus Exc.—272. *admissis*....*pennis* alios legere Servio notatum, sicque, nec ineleganter, aliquot Pier. et pro div. lect. Leid., quod tanquam elegantius (ut sit pro, *alis concitatis*) reposuerat Heinsius, tacens iterum ejecit Burmannus. Videtur tamen nec ipse improbare, et laudat pro eo Guellium et Davisium ad Cæs. I. B. G. 22. Narrat quoque Schottum ii Obs. 49 maluisse *amissis pennis* pro *emissis*. *admissi* Goth. pr. *admissi* Ven. Sed librorum auctoritas tuetur *socii amissi*: sic Rom. Medic. et ceteri: etsi ad aures minus gratum.

NOTÆ

rat; insidiatorem adulterum non de-
 fuisse, qui eum sub prima domus limi-
 na primæque reditum opprimeret.

270 *Conjugium, &c.*] *Conjugem* Ægia-
 leam, supra 243. *Calydonā*, urbem Æ-
 toliæ, quam Diomedes et avito jure
 possidebat, et armis domuerat, Æn.
 vii. 306.

272 *Socii amissi, &c.*] Circa promon-
 torium Apuliæ Garganum, insulæ sunt,
 non duæ, ut ait Strabo, sed quinque:
Diomedæ ab antiquis dictæ: harum
 maxima nunc Tremiti. Illic Diomedis
 socii in aves finguntur commutati:

vel ob iram Veneris, vivo adhuc Dio-
 mede, ut aiunt Virgilius et Ovidius
 Metam. l. xiv. 494. vel ob dolore
 amissi morte Diomedis, ut innuere
 videtur Strabo alique. Has aves in
 his tantum insulis reperiri ait Plinius
 l. x. 44. easque dentes habere, colore
 esse candidas, infestas advenis præ-
 terquam Græcis. Joannes Meursius
 ait easdem esse quæ Græcis dicuntur
ἰπυδίοι, Latinis *ardeæ*, Gallis *hérons*.
 Plinius facit *fulicarum* similes. Ovi-
 dius non *cycnos* quidem, sed *cycnis*
 proximas.

Fluminibusque vagantur aves (heu dira meorum
Supplicia!) et scopulos lacrymosis vocibus implent.

Hæc adeo ex illo mihi jam speranda fuerunt 273

Tempore, cum ferro coelestia corpora demens
Appetii, et Veneris violavi vulnere dextram.

Ne vero, ne me ad tales impellite pugnas.

Nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum

Pergama; nec veterum memini lætorve malorum. 280

Munera, quæ patriis ad me portatis ab oris,

Vertite ad Æneam. Stetimus tela aspera contra,

Contulimusque manus: experto credite, quantus

In clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam.

Si duo præterea tales Idæa tulisset 285

*circa flavios, et replent rupes tristibus sonis: heu crudelia supplicia meorum! Hæc autem expectanda mihi jam fuerunt ab illo tempore; quando insanus in-
vassi gladio corpora immortalia, et sancivi plaga dextram manum Veneris. Ne
vero, ne hortemini me ad talia prælia. Nec mihi bellum ullum est cum Trojanis
post excisam Trojam: nec recorder, aut gaudeo de antiquis calamitatibus.
Ferte ad Æneam dona, quæ tulistis ad me e patriis terris. Stetimus adver-
sus valida ejus arma, et consenuimus manus: credite mihi experto, quantus
attollat clypeum, quo impetu vibret hastam. Si terra Idæa produxisset duos tales*

*pinnis Rom. alio (pro aliis) Medic. Pierii.—273. heu damna Parrhas.—
274. clamoris Oudart.—275. Hæc eodem Zulich. superanda Goth. tert., sicque
aliquot Pier., inter quos Rom., Hæc adeo mihi jam superanda.—276. Tempore,
quo pr. Hamb. pro var. lect. Bigot, et Goth. sec. et tert.—278. Nunc vero
Dorvill. et ed. Ven. apud Burm. Nec Ven. et Goth. pr.—279. diruta Rom.
et alii Pier. alter Hamb. et ed. Mediol., quo in binis spectat: dirupta. Tum
est in fine aliquot Heins. et Burm., sicque Goth. sec.—280. lætorque Leid.
laborum vel malorum cod. Kæler.—281. portastis vett. edd. cum codd. nonnul-
lis. Sed monuit Pier. in Rom. et aliis esse, quod delicatius sit, portatis; hoc
edi coeptum a Commelin. Sic quoque Medic. et Heins. potiores. p. hæc
apportastis Leid. desertis Parrhas. pro desertis.—283. manum Menag. pr.
v. sup. x, 876. In Dorvill. post h. v. sequebantur vss. 336 usque ad 352.
—284. insurgat Nonius in experiri.—286. Achaicas Menag. sec. ad umbras*

NOTE

276 *Cælestia corpora*] Venerem in
vola manus Diomedes vulneraverat,
Iliad. v. 336. Martem in imo ventre,
857.

280 *Lætorve malorum*] Græca for-
ma, supra 126.

283 *Contulimusque manus, &c.*] Adu-
latur hic heroi suo Virgilius: quan-
quam enim adversus Diomedem stetit,
Iliad. v. 225. tamen huic minime fu-

isse parem constat ex eo, quod ab
eodem in coxa vulneratus ictu lapi-
dis fuit, fuissetque adeo interfectus,
nisi Venus auxilio filii adfuisset,
311.

284 *In clypeum assurgat*] Ipso at-
tollat clypeum suum. Sic Æn. xii.
729. 'Alte sublatum consurgit Tur-
nus in ense, Et ferit'

286 *Idæa Terra*] Troas, ubi mons

Terra viros, ultro Inachias venisset ad urbes
 Dardanus, et versis lugeret Græcia fatis.
 Quicquid apud duræ cessatum est moenia Trojæ,
 Hectoris Æneæque manu victoria Graium
 Hæsit, et in decimum vestigia retulit annum. 290
 Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis :
 Hic pietate prior. Coëant in fœdera dextræ,
 Qua datur ; ast, armis concurrant arma, caveto.
 Et responsa simul quæ sint, rex optime, regis
 Audisti, et quæ sit magno sententia bello. 295
 Vix ea legati ; variusque per ora cucurrit
 Ausonidum turbata fremor : ceu, saxa morantur
 Cum rapidos amnes, fit clauso gurgite murmur,
 Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.

viros præter eum ; Trojanus prior intulisset bellum urbibus Argivis, et Græcia doleret mutatis fatis. Quamdiu tardatum est circa muros pertinacis Trojæ, victoria Græcorum substitit manu Hectoris et Æneæ, et retro tulit pedem in decimum annum. Ambo erant illustres animis, ambo bellica fortitudine : iste superior erat religione. Dextræ vestræ cœnent in fœdera, siquidem id conceditur : sed cavete, ne arma vestra congregiantur cum illius armis. Audivisti simul, rex optime regum, et quæ sint ejus responsa, et quis sit ejus sensus de tanto bello. Vix legati ea dixerant ; et varium murmur diffusum est per ora turbata Italarum : veluti quando saxa coërcent fluvios torrentes ; tunc obstructo alveo murmur editur, et propinque ripæ

~~~~~

Parrhas.—287. *lugeret Græcia campis sec.* Rottend.—288. *certatum est* Apro-
 nianus emendarat in Mediceo, *perperam. cessatum est*, inquit Heins., optime
 exprimit tarditatem belli. Apud Senecam patrem Suasor. II, p. 23 cum
 laudatus esset Abroni Sillonis versus: *belli mora concidit Hector*: subjiciuntur
 hæc: *notate præ ceteris, quanto decentius Virgilius dixerit hoc, quod valde erat*
celebre: Quicquid apud...victoria Graium hæsit. Messala dicebat, hic Virgilium
 debuisse desinere: quod sequitur: et in decimum vestigia retulit annum, exple-
 mentum esse. Macenas hoc etiam priori comparabat. Assentiendum arbitror
 Messalæ. Idem hemistichium fere jam supra intexuerat lib. IX, 155. Tan-
 dem est abest sec. Voss. et pr. Hamb. *victoria tantum* Oblong. Pierii. In
 Erf. v. 290 ante 289 legebatur.—290. v. *distulit* Vratisl. et Dorvill. *victoria*
redegit Menag. pr.—293. *concurrent* Medic. a m. pr.—294. *rex o. regum* vulgg.
 edd. et codd. non modo infimi ævi, ut Dorvill. Goth. pr., sed et Romanus
 a p. m. Obtulit tamen regis Pier. e Rom. et al. Adde Medic. et al. Heins.,
 nec tamen hoc repositum video nisi a Pulmanno.—296. *variusque vel validus-*
que Scheffer. *varius super ora qu.* Moret.—297. *tremor* pr. Hamb. Bigot,
 Goth. tert. *fremur* sec. Rottend. Firmat *fremor*, de quo nemo dubitet,
 Burm. ex Æn. X, 96 seq.—298. *fit clauso* veterimi Pierii et Heinsii, qui
 recepit; vulgo, *clauso fit*. Tum aliquot Pier. et Sprot. *it clauso*.—299. In

NOTE

Ida, Æn. II. 801. Inachias, Argivas, nus, Æn. I. 289.
Æn. VII. 286. Dardanus, Troja-

Ut primum placati animi, et trepida ora quierant, 300
Præfatus Divos solio rex infit ab alto :

Ante equidem summa de re statuisset, Latini,
Et vellem, et fuerat melius; non tempore tali
Cogere concilium, cum muros assidet hostis.

Bellum importunum, cives, cum gente Deorum 305
Invictisque viris gerimus, quos nulla fatigant
Prælia, nec victi possunt absistere ferro.
Spem, si quam ascitis Ætolum habuistis in armis,
Ponite; spes sibi quisque. Sed hæc, quam angusta, videtis.

fremunt aquis strepitantibus. Statim atque animi sedati et ora tumultuantia composita fuerunt; rex precatus Deos incipit e summo solio: Equidem, o Latini, et cuperem, et utilius fuisset deliberare prius de summa rerum: non vero convocare concilium tali tempore, cum hostis præmit muros. Facinus bellum difficile, o cives, cum stirpe Deorum, et hominibus invictis: quos nulla pugnae debilitant, et qui etiam superati non possunt abstinere ab armis. Si constituistis aliquam spem in exercitu Ætolorum advocato, deponite eam: unusquisque sit sibi sua spes; sed

orepitantibus nil variant codd., expectes tamen strepitantibus.—300. pacati Vratil. et pro div. lect. pr. Hamb. cum Goth. tert. tepida Zulich. rabida aliquot Pier. et Goth. sec. Sed ora trepida sunt trepidantium, quierant Rom.—301. rex dixit Zulich. jussit Goth. tert.—302. equidem e libb. Heins. pro, quidem. hos summa pr. Hamb. a m. sec. Latinis Montalb.—303. melius fuerat Goth. pr.—304. consilium aliquot Pier. duo Goth., ut v. 234. adsidet Heins. recepit: sic Rom. et Medic. Pierii, Gud. et quinque alii Heins.; vulgo obsidet, eadem vi, sed vulgaris.—306. Injustique Goth. tert.—307. p. decedere Oblongus Pier. bello Goth. tert. et Acron ad Horat.—308. adscitis e Rom. Medic. et ceteris præstantioribus Heinsius reposuit, pro vulg. accitis. conf. inf. v. 473. XII, 38.—309. Veteres Grammatici Servius, Donatus, Priscianus, Marcellus Capella distinxere: Ponite spes sibi quisque: ut sit, deponite. Sed melior interpunctio jam antiquitus obtinuit: nec aliter Apronianus instituit, Idque sequuntur vet. edd. Quod facere præstat etiam propterea, ut breve tempus constet ultimæ in ponite: disjuncta voce, cui duplex consona initium facit; quandoquidem hoc unicum est exemplum similis positus verborum et syllabæ brevis ante dupli-

NOTE

301 *Præfatus Divos*] Notat Turnebus veteres, præcipue Romanos, id solenne habuisse; ut antequam verba publice facerent, Deos precarentur, et frequenter orationum exordia ab invocatione Deorum sumerent. Talia fuisse exordia omnia Catonis; talia Ciceronis ac Demosthenis nonnulla.

302 *Ante equidem*] ORATIO Latini duas habet partes. I. Exponit hostilium virium magnitudinem, cui suarum temeritatem opponit. II. Proponit con-

ditiones pacis tres: aut terras Æneæ assignandas, si sedere hic velit; aut navis ædificandas, si malit alio abire; denique oratores ab eam mittendos cum regis muneribus.

305 *Cum gente Deorum*] Æneas a Jove per Venerem ortus, Trojana gens a Jove per Dardanum, Æn. I. 239.

308 *Ætolum*] Biomedis sociorum, in Apulia sedentium, supra 248.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

- 4 K

Cetera qua rerum jaceant perculsa ruina, 310
 Ante oculos interque manus sunt omnia vestras.
 Nec quenquam incuso. Potuit quæ plurima virtus
 Esse, fuit. Toto certatum est corpore regni.
 Nunc adeo, quæ sit dubiæ sententia menti,
 Expediam, et paucis (animos adhibete) docebo. 315
 Est antiquus ager Tusco mihi proximus amni,

videtis, quam tenuis spes illa sit. Quo casu rerum nostrarum cetera concussa jaceant, omnia denique sunt ob oculos et in manibus vestris. At neminem accuso: fuit vobis fortitudo, quæ potuit esse maxima: pugnatum est tota mole regni. Itaque exponam, quis sensus jam sit incertæ menti meæ, et ostendam paucis verbis: advertite animos. Est mihi vetustus ager, vicinus fluvio Tyrrheno,

cem consonam hujus naturæ. Horatium minus castum et religiosum esse in collocatione hac verborum vitanda, jam ab aliis est observatum. Occurrit apud illum: *olente in fornice stantem* i Serm. 2, 30. *velatumque stola* v. 71. *Sæpe stylum vertas* i, 10, 72. Ante *en* nec Homerus brevem servare dubitavit, ut *ἐν λειμῶνι Σκαμανδίῳ*. Dawesius Misc. crit. pag. 4 immutatam volebat: *Ponite: quiaque sibi spes*. Alias argutias Metricorum nolo repetere: videat, qui volet, Dorvill. ad Chariton. p. 184. Melius Burgess. ad Dawes p. 6 divinavit, male suppletum esse versum, cum poëta tantum apposuisset *Ponite*. Et hoc verissimum.—310. *Cetera quæ codex ap. Pier. percussu aliquot Pier. et Heinsiani, et Goth. tert.—311. manus nostras Franc.—313. regnum ed. Ven. Burm.—314. Hinc adeo sec. Rottend. dubiæ quæ sit Dorvill.—315. et multis abest apud Burm.—316. mihi vel qui Zulich.—*

NOTÆ

316 *Est antiquus ager, &c.*] Duplex est de hujus agri situ opinio. i. Donatus, quem sequitur Claverius, agrum illum metitur ad littus maris: a Circæo monte, qui terminus fuit Latii, tempore Tarquinii Superbi, orientem versus, adusque Tybrim, qui terminus Latii fuit ad occidentem. Firmat inde hanc opinionem Donatus, quod Tuscus dicat aliquando sedisse circa Ufentem fluvium, huic monti Circæo vicinum; hunc itaque *Tuscum* fluvium hic a Virgilio appellari: deinde quod constet apud omnes; *Rutulos*, Turno subditos, spatio illo contentos fuisse; et *Auruncos* montem Circæum proxime attingere; et *pinetum*, seu locum pinu consitum, circa Circæum esse. At tribus ex capitibus minime probabilis hæc sententia videtur mihi. Primo, quod

per *Tuscum* amnem a Virgilio semper intelligatur Tybris, Ge. i. 499. *Æn.* viii. 473. *Æn.* x. 199. Secundo, quod ager ille sic extensus complecteretur regnum universum Turni, cujus angustias descripsimus *Æn.* vii. 795. immo et multo latiora spatia: at quantumvis dicantur Rutuli fuisse Latinis conjuncti, aut etiam subditi; certe verosimile non est, Latinum regem homini extero regnum obtulisse, quod consanguinei Turni ditio- nem totam absorberet. Tercio, cum urbs Laurentum, caput Latine ditio- nis, in qua tum concilium habebat Latinus, a Tybri vix distaret leucis tribus, sive millibus paulo plus sep- tem; et reliqua agri illius pars ad usque Circæum millia plusquam qua- draginta haberet ad orientem: sane ager ille dici non potuit a *Latino len-*

Longus, in occasum, fines super usque Sicanos;
 Aurunci Rutulique serunt, et vomere duos
 Exercent colles, atque horum asperrima pascunt.
 Hæc omnis regio, et celsi plaga pinea montis, 320
 Cedat amicitiae Teucrorum; et foederis æquas
 Dicamus leges, sociosque in regna vocemus;
 Considant, si tantus amor, et moenia condant.
 Sin alios fines aliamque capessere gentem
 Est animus, poscuntque solo decedere nostro; 325

protensus in occidentem, ultra terminos Siculos. Aurunci et Rutuli colunt, et versant aratro colles asperos, et utuntur sterilissimis eorum locis ad pascua. Tota illa regio, et tractus pineus alti montis detur amicitiae Trojanorum: et statuamus justas condiciones foederis, et admittamus eos socios in regnum nostrum. Quiescant illic, si tanta est cupiditas, et struant urbes. Si vero voluntas est ipsis adire alias regiones et alios populos, et si possunt abire e terra nostra: struamus

317. in occasu sec. Moret.—318. *Aurunci* passim in codd. legitur, quod adeo Ge. Fabricius præferre voluit, perperam.—320. *Hic* Franc.—324. *Si in alios fines vel leges* Zulich. *aliamve* aliquot ap. Burm. cum Goth. sec.—325. *poscuntque* sec. Moret. et Bigot., idque jam Heinsio placuit, etiam Waddelio et Cuninghame: et valde utique arridet. Languet enim alterum, *possunt*, si vel maxime ad fata revoces: si per fata facere liceat, ut Servius voluit. Adde, quod *possunt* paulo insolentius positum ante jam occurrebat

NOTE

gus in occasum; sed omnino *longus in ortum*. II. Servius, quem sequor, agrum metitur ab urbe Laurento Tybrim versus, quo fere loco Trojam suam novam Trojani jam condiderant. Atque ita erit *Tusco proximus anni*, nempe Tybri: erit *longus in occasum*, sive ad occasum Laurenti urbis: immo, ne angustiae agri obiciantur, ultra Tybrim in occasum porrigetur; siquidem *Siculi* primi omnium Italiae incolæ, qui deinde *Sicani* dicti sunt, ultra Tybrim multas antiquitus tenuerunt urbes, in quibus numerat Dionysius, *Alaium*, et *Cære*, in eodem tractu maritimo ultra Tybrim. Igitur erit ager ille, *longus fines super usque Sicanos*, id est usque ad fines illos, quos veteres Siculi tenebant, priusquam a Pelasgis et Aboriginibus inde pulsus, *Sicaniam* insu-

lam occuparent, unde *Sicani* dicti sunt, Æn. vii. 795. Quin etiam *Aurunci Rutulique serere* potuerunt: non veri quidem *Rutuli*, qui fixerant sedem ad orientem Laurentinae ditionis, Æn. vii. 795. nec veri *Aurunci*, qui suam fixerant ultra Circæum, Æn. vii. 54. sed quædam eorum reliquæ, quæ circa Tybrim remanserant: hunc enim tractum a Tybri ad Circæum variis temporibus varios habuisse colonos, qui sese invicem alias in regiones expulerint, testatur Plinius l. iii. 5. 'Latium antiquum, a Tyberi Circelos usque, observatum est millium passuum quinquaginta longitudine. Colonis sæpe mutatis, tenere alii aliis temporibus: Aborigines, Pelasgi, Areades, Siculi, Aurunci, Rutuli.'

Bis denas Italo texamus robore naves,
 Seu plures complere valent: jacet omnis ad undam
 Materies: ipsi numerumque modumque carinis
 Præcipiant; nos æra, manus, navalia demus.
 Præterea, qui dicta ferant, et foedera firmant,
 Centum oratores prima de gente Latinos
 Ire placet, pacisque manu prætendere ramos;
 Munera portantes aurique eborisque talenta
 Et sellam regni trabeamque insignia nostri.

330

ipsis ligno Italico viginti naves, aut plures si possunt implere: tota materies jacet prope aquas: ipsi præscribant numerum et formam navium; nos suppeditemus æra, operam, et nautica omnia. Insuper placet, centum oratores Latinos et præcipuos genere ire, ut exponant Trojanis mea dicta, et jungant fœdera: et placet eos præferre maxibus ramos pacificos, portantes dona eboris, et talenta auri, et sellam

v. 307 nec victi possunt abistere ferro.—326. robora Goth. tert.—327. implere sec. Moret. et pr. Hamb. pro var. lect. volunt Menag. pr.—328. numeroque Sprot.—330. ferunt a m. pr. Gud. firmant pr. Hamb.—331. Latini plerique Pier. et quatuor apud Burm., minus bene.—332. ramos Moret. sec.—333. eborisque aurique vulgg. edd., nec modo inde ab Ald. tert. ex Naugerii emendatione, verum jam ex ed. pr. At vet. edd. una cum codd. omnibus id habent, quod Heins. revocavit. eboris talenta per se recte dici possent: æstimatur enim ebur ac venditur ad libram. Verum h. l. non appenditur ebur. Aiunt ad sellam curulem spectare vs. sequente: implicita itaque inter se collocavit (per chiasmum illustrare solent grammatici) auri talenta et eboris sellam. Mutavi autem interpunctionem, quam Burm. parum commodam intulerat hanc: Munera portantes aurique, eborisque talenta, Et sellam, regni, trabeamque, insignia nostri. Pierius distinguere malebat: M. ...eborisque, talenta Et sellam n. Tum talentaque ex Medic. Heins. receperat: Mihi nihil dum satis placet; præstat tamen ad sensum meum lectio ante

NOTE

326 *Italo robore*] *Robur*, pro quousumque duriore ligno sumitur, Ge. i. 162.

329 *Navalia*] Vulgo *navale* locus est ubi stant naves. Hic, vel locus est ubi ædificantur; vel potius instrumenta omnia, quæ ad navium fabricam pertinent. De *talentis*, Æn. v. 112.

334 *Sellam, &c.*] *Sellam curulem*: ita dictam deinde a Romanis, non quod a *Curibus* Sabinis inventa esset, nam Florus testatur Tarquinium Priscum ab Etruscis eam accepisse; sed omnino a curru: nam vetus auctor apud Gellium l. iii. 18. testatur,

‘Senatores, qui curulem magistratum gessissent, curru solitos honoris gratia in curiam vehi: in quo curru sella esset supra quam considerent, quæ ob eam causam curulis appellaretur.’ Utebantur autem ea reges primo, tum consules, censores, prætores, et ædiles curules: hanc etiam Romani regibus amicis muneris loco mittebant, ut Porsenæ apud Dionysium, Masinissæ apud Appianum et Livium. Erat illa *eburnea*, seu potius cælato ebore contexta: tum incurvis pedibus, unde a Plutarcho in Mario dicitur *δρυκολόνους, incurvipes*. De *trabea*, toga regia et consulari, Æn. vii. 188.

Consulite in medium, et rebus succurrite fessis.

335

Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni

Obliqua invidia stimulisque agitabat amaris,

Largus opum, et lingua melior, sed frigida bello

Dextera, consiliis habitus non futilis auctor,

Seditione potens; genus huic materna superbum

340

Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat;

Surgit, et his onerat dictis atque aggerat iras:

Rem nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem,

Consulis, o bone rex. Cuncti se scire fatentur,

et togam, notas nostri imperii. Vos deliberate in commune, et subvenite rebus fractis. Tum idem Drances infestus, quem gloria Turni pungebat occulta invidia et stimulis acerbis; abundans divitiis, et abundantior eloquentia; sed manus ejus erat iners ad bellum: tamen reputabatur non vanus auctor in consiliis, potens factionibus; maternus splendor dabat illi genus illustre, a patre habebat ignotum genus: surgit, et accusat his verbis Turnum, augetque invidiam: Suades, o bone rex, rem ignotam nemini, nec indigentem voce nostra. Omnes fatentur se cognoscere

Heins. vulgata: munera portantes, eborisque, a. t.—336. Tunc al. *infessus pro infestus* Ven. In toto versu nitorem desidero: idem *infensus, quem*. Servius: Drances idem, videlicet, qui supra apud Æneam egerat. Hoc facere impedit appositum *infensus*. Mollior, puto, exiret oratio, si sic scriptum esset: *Tum Drances, idem, infensum quem gloria Turni...agitabat*. Ex libris nil notatum video.—337. *que* abest Franc. et Goth. tert.—338. *et* a Parrhas. abest. *linguæ melior* legisse videri potest Servius: nam laudatur ab eo non modo vs. 441 lib. i *latissimus umbra*, ubi *umbrae* eum legisse probabile sit; sed et Sallustii ii Hist. *fructum pabulique latus ager*. Atque sic emendabat quoque Marklandus in Epistola critica pag. 121, et Cuninghamus Silii simile dictum: *fati melior* lib. v, 333 advocat. Docte ita loqui poëtas nemo dubitet. Sed idem exemplum ab indocto homine aliunde ascribi potuit, et ambitiosum esset putidumque, tales delicias ubique sectari velle. Tandem *frigida bellum* sec. Rottend.—339. *non futilis actor* aliquot Pier.—341. *ferebant* Rom. Gud. a m. sec. alter Mentel. a m. pr. et Hugen., quod verum arbitror: præfero saltem; recepit etiam Brunck.—342. *auzerat* Goth. tert. *agregat* Dorvill.—344. *te scire* Dorvill. a m. sec.

NOTÆ

335 *Consulite in medium*] Id quod est in communem utilitatem. Ge. i. 127. 'In medium quærebant.'

339 *Futiles*] Vanus, loquax, inutilis, nihil continens, qui sibi credita statim effundit. Translatio est, juxta Servium, Donatum, Lactantium, a vase *futis* dicto: cujus os latum et patulum, fundus angustus et acutus erat: ita et in terra depositum stare non posset, sed statim in latus effu-

deretur. Hoc utebantur in sacris Vestæ, quia tunc sacris aquam in terra deponi nefas erat.

340 *Seditione*] Factionibus, captandis vulgi animis.

343 *Rem nulli obscuram, &c.*] ORATIO Drancis quinque habet partes. i. Dicit, omnes ideo tacere, quia Turnum timent. ii. Unum se profitetur ex omnibus audacter in Turnum dicere pro re publica, quam ille temeri-

Quid fortuna ferat populi; sed dicere mussant. 345
 Det libertatem fandi, flatusque remittat,
 Cujus ob auspicium infaustum moresque sinistros
 (Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
 Lumina tot cecidisse ducum, totamque videmus
 Consedissee urbem luctu: dum Troia tentat 350
 Castra, fugæ fidens, et coelum territat armis.
 Unum etiam donis istis, quæ plurima mitti
 Dardanidis dicique jubes, unum, optime regum,
 Adjicias; nec te ullius violentia vincat,
 Quin natam egregio genero dignisque hymenæis 355

quid postulet sors gentis nostræ; sed verentur dicere. Concedat licentiam loquendi, et deponat tumorem ille, cujus propter omina adversa et funesta studia (dicam enimvero, quamvis mihi comminetur arma et necem) videmus tot lumina ducum periisse, et urbem universam jacere in dolore: dum ille oppugnat castra Trojana confidens fugæ, et dum armis minatur cælo. Unum præterea, optime regum, unum addas istis muneribus, quæ multa imperas ferri et dici Trojanis: nec vis cujusquam te impediatur, quominus, cum sis pater, tradas filiam illustri genero et splendidis nuptiis, et con-

—345. *Quid fortuna petat* Medic. Gud. a. m. sec. et multi alii ap. Heins. et Burm. cum Goth. tert. Altera lectio vett. edd. obsidet, et merito præferitur: *ferat* est *postulet*, ejusque interpretatio, *petat*, ut Burm. quoque censet. *populis* et Sprot.—347. *ob augurium* ap. Priscian. lib. xiv, vitiose haud dubie. *auspicium infandum* Leid. *infaustum auspicium* Parrhas.—350. *Considissee* Zulich. in *luctum* alter Mentel. in *luctus* Parrhas. in *luctu* Leid. et quinque alii ap. Burm. cum Goth. sec. *Troica* alter Hamb. sed sunt *Troia*. *captat* Leid.—351. *fuga f.* Rom.—352. *mittis* Franc.—353. *dicique* Heins. secundum Pierium ex Rom. Medic. et omnibus præstantioribus: pro vulgari *duci*, quod in Ald. sec. receptum: docuit Heins. et ad h. l. et sup. ad lib. v, 486, *dicere* in his et similibus esse promittere. Proprie est designare munus et destinare.—354. *ullius sententia* Bigot. et pr. Hamb. pro var. lect. cum Goth. tert.—355. *gnatam* Rom. et al. *egregius* Goth. tert. *que* abest Dorvill.—

NOTE

tate ac fuga sua pene evertit. III. Censet pacis conditionibus ceteris hanc etiam adjiciendam, ut Lavinia conjux Æneæ detur. IV. Orat Turnum, ne patiatur privati commodi rationes publicis rationibus obstare. V. Denique orat, ut si bello abstinere nolit, privatam contentionem, non publico periculo, sed privato certamine dirimat: quod ab Ænea proponitur.

345 *Dicere mussant*] *Mussare*, est *muto* proximum esse; submissa et

parum distincta voce, quasi timide ac dubitanter loqui; *obmurmurare*. Hic *timere, vereri*.

347 *Cujus ob auspicium*] Quia bellum administratur nutu et auspiciis Turni; non Latini, qui rerum habenas eam in rem deposuerat Æn. VII. 600. et forte felicioribus auspiciis bellum suscepisset, si suscipiendum duxisset.

351 *Fugæ fidens*] Carpit fugam Turni: cum a Junope, non tamen sponte, subductus est e pugna, Æn.

Des, pater, et pacem hanc æterno fœdere jungas.
 Quod si tantus habet mentes et pectora terror:
 Ipsum obtestemur, veniamque oremus ab ipso;
 Cedat, jus proprium regi patriæque remittat.
 Quid miseros toties in aperta pericula cives 360
 Projicis, o Latio caput horum et causa malorum?
 Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
 Turne; simul pacis solum inviolabile pignus.
 Primus ego, invisum quem tu tibi fingis, et esse
 Nil moror, en, supplex venio. Miserere tuorum, 365
 Pone animos, et pulsus abi. Sat funera fusi
 Vidimus, ingentes et desolavimus agros.
 Aut, si fama movet, si tantum pectore robur

firmes hanc pacem perpetuo fœdere. Quod si tanta formido Turni occupat animos et pectora nostra; obsecremus ipsum, et precemur ab ipso veniam: precemur, ut permittat regi, et relinquat patriæ jus suum. Cur toties propellis miseros cives in manifesta pericula, o tu qui es Latinis origo et causa calamitatum illarum? Nulla est salus in bello: omnes flagitamus a te pacem, o Turne, et simul pignus certissimum pacis Laviniam. Ego, quem tu existimas tibi infensum, et vero non curo esse, ecce primus accedo supplex: miseresce tuorum, depone iram, et ejectus recede. Satis vidimus cædium, fugati ab Ænea, et satis vastavimus arva spatiosa. Aut si gloria te excitat, si contines pectore tantas vires, si denique tibi cara est hæc aula quam

~~~~~

356. *Das pr. Moret. hanc deest Ven. huic Franc. f. firmes, quod longe melius, habent Rom. et alii Pier. Medic. a m. sec. cum aliis multis Heins. et Burm., item Goth. sec. finges sec. Rottend. a m. pr.—357. mentes Rom.—358. obtestamur Gud. a m. pr. rogamus Zulich. precemur sec. Rottend.—359. proprium vel patrium Zulich. patriæque quam commodè memoretur, non dicam: accipiendum de populo Latinorum et de salute publica. Latinus in filiam, ejusque conjugium quicum vellet jungendum, jus habebat duplex: et tanquam pater, et tanquam rex. Igitur non patriæ sed regique patrique videtur legendum. Nullus tamen codex hoc præfert, nisi unus Goth. tert., in quo patri est, sed forte lapsu verius quam judicio. Contra Servius Asprum primum monuisse narrat, ut interpungatur post Cedat.—360. Qui Goth. tert.—361. a Latio Franc. pro ah! laborum Moret. qu. v. sup. vii, 481.—362. pacem bello te Dorvill. pacem deprecemur ed. Ven. Burm.—364. Primus age Ven. fingis obesse alter Menag. inesse Ven.—365. et supplex Franc. veniam Zulich. a m. pr.—366. funere f. Reg. et Parrhas., qui et: fusus abi; at funere fuso Gud. a m. pr. Mentel. tert. funera fusi Medic.—367. despoliavimus Gud. a m. pr.; at desolare non improbandum: cf. Gronov. Obs. iv, 21.—*

NOTÆ

- x. 659. De *hymenais*, nuptiis, Ge. queri: ne queramur, ne vi agamus;
 III. 60. sed precemur ipsum, saltem sinat ut
 359 *Cedat, &c.* Si adeo Turnum rex et patria rei communi libere con-
 timemus, ut nullus ansit de eo con- sulant pro suo jure.

Concipis, et si adeo dotalis regia cordi est:
 Aude, atque adversum fidens fer pectus in hostem. 370
 Scilicet, ut Turno contingat regia conjux,
 Nos, animæ viles, inhumata infletaque turba,
 Sternamur campis. Et jam tu, si qua tibi vis,
 Si patrii quid Martis habes, illum aspice contra,
 Qui vocat. 375

Talibus exarsit dictis violentia Turni;
 Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:
 Larga quidem, Drance, semper tibi copia fandi

ambis in dotem, aude, et securus oppone pectus adversum contra hostem. Nempe, ut uxor regia datur Turno, nos fundamur campis, animæ ignobiles, turba insepulta et indefleta. Nunc vero tu, si est tibi virtus ulla, si habes quicquam patriæ fortitudinis, contuere ex adverso illum qui te appellat. Violentia Turni accensa est his verbis: dat gemitum, et emittit e profundo pectore verba ista: Semper quidem, o Drance, copiosa tibi est facultas loquendi, tunc cum bella exigunt opus: et scribis

*****

368. At si Goth. sec.—369. aut si Medic. at si pr. Hamb. est abest Ven.—370. *aversum Rom. fer fidens Franc. fer pectora in h. alter Mentel. a m. pr. et Exc. Burm.*—371. Si licet Dorvill.—372. *infletu inhumataque Ed. pr. Burm.*—373. *Sternemur* Donatus et Pierii Medicus, tam pars Heinemannorum, cum ed. pr. Burm., sed vetustiores omnes tuentur id, quod inde ab Alld. editur, *Sternamur*. Tum *Etiam* tu editam ante Heinsium: sicque Servius legit, et explicat *Eia*, nam est hortantis adverbium hoc loco. Et tu jam ed. pr. Burm.—374. *Martis quid Goth. tert. solum adspice Waddel. emendat apud Burm.*—375. *Quid v. Gud. et Rottend. tert. a m. pr. Supplet Leiden- sis: audacem solum te in prælium dura.*—377. *rupitque Parrhas. et Paris. cum Goth. tert. imo e pectore pr. Mentel. a m. pr., aut, ut Barmanno videbatur, imo a p. imo de pect. alter Hamb., at in sec. Moret. deerant voces: has imo.*—378. *Longa q. Zulich. a m. sec. Drance semper. Ordo ex libris Pier. et Heins. pro vulgari: semper Drance: quem Rom. tuetur. Tum Drances Goth.*

NOTÆ

372 *Inhumata infletaque turba*] Privata funebri honore: quod apud veteres miserrimum fuit, *Æn. vi. 325.*

375 *Qui vocat*] Supra, 115.

378 *Larga quidem, &c.*] ORATIO
 Turni duas habet partes præcipuas, quarum prima refellit Drancem; secunda caput, de quo deliberatur, attingit. i. Refellit criminationem temeritatis et fugæ, primo vanam Drancis eloquentiam per ironiam illudendo; secundo commemorando facta sua, cædem Pallantis, Bitiæ, &c. ii. Timorem Drancis de Trojanorum virtute conceptum elevat, ironice

exaggerando: atque, nunc Græcos ipsos, Achillem, Diomedem, coram Trojanis trepidare; flumina ipsa retro ab iis fugere, &c. iii. Simulatum de se timorem Dranci adimit, profitendo se tam ignavo sanguine maculari nolle. Atque hæc prima pars orationis est. iv. Concedit ad eas pacis conditiones abeundum, si res desperata sit: quanquam forte mori tum gloriosius foret. v. Ostendit rem adeo non esse desperatam, ut potius integra sit; cum auxilia sibi multa supersint; cum victoria Trojanis admodum cruenta fuerit, damnæque par; cum

Tum, cum bella manus poscunt; patribusque vocatis
 Primus ades. Sed non replenda est curia verbis, 380
 Quæ tuto tibi magna volant, dum distinet hostem
 Agger moerorum, nec inundant sanguine fossæ.
 Proinde tona eloquio, solitum tibi; meque timoris
 Argue tu, Drance; quando tot stragis acervos -
 Teucrorum tua dextra dedit, passimque tropæis 385
 Insignes agros. Possit quid vivida virtus,
 Experiare licet; nec longe scilicet hostes
 Quærendi nobis: circumstant undique muros.
 Imus in adversos? quid cessas? an tibi Mavors

convocatis primum interes: sed aula non est implenda verbis, quæ magnifica excidunt tibi impune; dum propugnacula murorum cohibent hostem, nec fossæ redundant sanguine. Itaque tona vi eloquentiæ, quod tibi consuetum est; et tu, o Drance, accusa me timoris; quandoquidem tua manus edidit tot cumulos cadaverum Trojæanorum, et passim illustras campos trophæis. Licet tibi explorare, quid valeat virtus ardens: scilicet hostes non erunt nobis petendi procul, undique circumdant muros. An ibimus contra illos oppositos nobis? cur moraris? an fortitudo bellica semper erit

pr. Zulich. et ipse Medic., sed est δ Ἀπόρρη.—379. Tum ab Heinsio. Vulgo: Tunc.—380. complenda Franc. implenda Goth. tert.—381. detinet Medic. et alii Heins. et Pier. cum binis Goth. destinet Rom.—382. Agger moerorum: scripturam recepit e codd. Heins. cf. sup. ad lib. x, 24 et 144. Editum vulgo: murorum, quod Rom. tuetur. In Medic. et Mentel. pr. a m. pr. Aggere moerorum. Porro fossas ap. Priscian. lib. viii legi Pierio observatum. At v. sup. ad x, 24. Illud vero multo minus probandum, quod Canterus vi Nov. Lect. 8. conjecit, et a Cerda repositum video: et inundant s. f., postulante, ut ait, sententia. A qua utique aberravit. Nam est: Magna loqueris, dum adhuc mari ab hoste te tutantur et fossas nondum sanguis inundat, h. urbs nondum oppugnatur; quod exquisitius altero modo extulit: nec inundant sanguine fossæ: ut inundant absolute sit dictum. nec supplendum ex antec. dum, ut sit necdum.—383. sona Vratisl. eloquio solito plerique Pier. (excepto Romano) et aliquot Heinsianæ cum Goth. tert. et Erf. Sed solitum tibi elegantius; variata oratione, pro: ut soles. Sic elæds absolute interponitur, et alia. meque furoris Montalb.—384. Arguito D. pr. edit. Burm. et Erf. Drances etiam hic aliquot. v. ad v. 378. quando tot Heins. e grammaticis et scriptis. Vulgo: tot quando. Tum cadis acervos Quintil. lib. ix, 2, ut sup. x, 245. xi, 207, h. e. caesorum.—385. Teucrum tot tua sec. Moret. tua sola Zulich. a m. pr.—386. Insignis tres Heins. Insignis tot agros Zulich. Insignis campos duo Rottend. Ita fuere de syllaba is male solliciti. quod Zulich. a m. pr. Sparsit quid Sprot. pro var. lect. invida v. Goth. tert.—387. libet Menag. pr. non l. pr. Hamb. et Goth. sec. longo Exc. Burm.—388. Quær. vobis Zulich. a m. sec. circumdant aliquot Pier. et Burm. et Alk. pr., nam tertia circumstant cum cett. vett. edd.—389. Imus in adversos? interroga-

NOTÆ

adhuc bellum in ortu ipse sit atque initio, ideoque facile mutari possit fortune vicissitudine. vi. Auxillis Diomedæ, quæ desunt, opponit auxilia quæ adsunt quamplurima, Mæasapi, Tolumni, Camillæ. vii. Denique offert se pugna singulari. 385 Tropæis] Supra, 7.

Ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis 390
 Semper erit ?
 Pulsus ego ? aut quisquam merito, foedissime, pulsum
 Arguet, Iliaco tumidum qui crescere Tybrim
 Sanguine, et Evandri totam cum stirpe videbit
 Procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis? 395
 Haud ita me experti Bitias et Pandarus ingens,
 Et quos mille die victor sub Tartara misi,
 Inclusus muris, hostileque aggere septus.
 Nulla salus bello. Capiti cane talia demens
 Dardanio, rebusque tuis. Proinde omnia magno 400
 Ne cessa turbare metu, atque extollere vires
 Gentis bis victæ ; contra premere arma Latini.
 Nunc et Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiscunt,

tibi in superba lingua et istis pedibus fugacibus? An ego fugatus sum, o ignavissime? un vero ullus accusabit me quod fusus fuerim: qui considerabit Tybrim inflatum crescere sanguine Trojano, et universam domum Evandri extinctam esse cum sobole, et Arcadas spoliatos exercitu? Bitias et vastus Pandarus non sic experti sunt me, et mille alii quos uno die victor deieci ad Inferos, clausus muris et circumdatus munimentis hostilibus. Nulla est salus in bello, ais? ominare talia, o insane, homini Trojano, aut rebus tuis. Itaque ne desinas commovere omnia magno timore, et extollere potentiam nationis bis superatæ, contra vero minuire potentiam Latini. Nunc etiam principes Myrmidonum reformidant arma Trojana? nunc

tionem Heinsius quoque firmat. Ego non desiderem. Imus pro Quin imus, quod sæpe apud Comicos. Et Homericum 'ΑΛΛ' ἴσμεν.—391. nequicquam armis terrebinus hostem suppleverat Medic. a m. pr. nunquamne sines fallacia verba Leid.—392. haud quisquam... Arguet ἀποφατικῶς Donatus. haud etiam Erf. an qu. Leid. cum Goth. an merito quisquam Parrhas. aut quisquam ed. pr. Burm.—393. Arguit Oudart.—394. tota cum stirpe tres Heins.—395. Proc. Deos Goth. pr. exhaustos Oudart. et pr. Hamb. pro. var. lect. exustos Goth. tert. Arcades cum eodem Dorvill.—396. Aut ita ... misi? ed. Ven. Burm. et Pand arguens Medic. a m. pr.—397. Et quo Franc.—399. N. manus. Goth. sec.—400. Proin Oudart. Sed nec hoc nec Proinde, quod v. 388 præcessit, nunc suaviter repetitur.—402. et contra Goth. pr.—403. tremescunt scribunt Rom.

NOTÆ

394 Evandri Procubuisse domum] Occiso Pallante ab ipso Turno, Æn. x. 442.

396 Bitias et Pandarus] Portæ Trojanæ custodes, quos interfecit Turnus cum in eam urbem insiluit, Æn. ix. 708. et sequentibus.

399 Capiti cane, &c.] Canere, vatium

proprium est, et futura prædicentium; et sensus est: Jacta infaustum illud omen in Trojanos, in te ipsum; quod nempe nulla, neque his, neque tibi per bellum salus sit.

402 Bis victæ] Primum ab Hercule, deinde a Græcis Æn. iii. 476.

403 Nunc et Myrmidonum, &c.] Iro-

Nunc et Tydides, et Larissæus Achilles :
 Amnis et Hadriacas retro fugit Aufidus undas. 405
 Vel cum se pavidum contra mea jurgia fingit
 Artificis scelus, et formidine crimen acerbat.
 Nunquam animam talem dextra hac (absiste moveri)

etiam Diomedes, etiam Larissæus Achilles? fluvius etiam Aufidus retro fugit mare Hadriaticum? eodem ipso tempore, quo scelestus ille accusator simulat se timidum, adversus meas rixas, et exasperat metu suo accusationem suam. Desine turbari, nunquam perdes talem animam hac manu mea: maneat tecum et stet in illo

~~~~~

pæne omnes Pier. Mediceus et alii Heins. conf. Heins.—405. *Amnis ad H. Parrhas. et Dorvill., ex interpretatione. Omnis et conj. Cuningham. r. f. Appulus conj. T. Faber, perperam.*—406. *Locus Quintil. ix, 3, 14 est: Alia commendatio vetustatis est (de schematibus loquitur), cujus amator unice Virgilius fuit: Vel cum se pavidum*—Cum non appareat, quo in verbo archaismus lateat; Heins. post Matium suspicatur scriptum fuisse *contra mis*, quod veteres pro *mei*. Alia est Gesneri ad e. l. sententia, excidisse aliquid in Quintiliano, idem tamen putat esse in usu voculæ *vel* vetustatem quærendam: cum sit pro *etiam, adeo*. In fine *jactat* Bigot. et Goth. tert., sicque apud Quintil. l. c.—407. *acervat* passim scribitur: etiam in binis Goth. ex morte superiorum sæculorum. conf. Pier.—408. *subsiste* Goth. sec. *dextra ac assiste* Dorvill.—410. *et abest* Mentel. pr. et Goth. tert. *magna*, quod Heinsius intulit, Romani lectio est, quam aliquot alii Pier. Menag. pr. Sprot. Moret. sec. et ipse Gudianus firmant, quem miror hic deserere Mediceum, qui alteram familiam ducit: *magne pater*: ut vulgo editum; quod Donatus interpretatur,

NOTE

nice metus inanitatem exaggerat. Dic, ut nobis timorem incutias, Myrmidonas, Diomedem, Achillem timuisse arma Trojana: qui nunquam illa timuerunt. *Myrmidones*, Thessali vel *Æginetæ*, Achillis milites, *Æn. ii. 7. Phrygia*, ubi Troas, *Æn. i. 385. Tydides*, Tydei filius Diomedes, supra 243. *Larissæus Achilles*, Thessalus, *Æn. ii. 197.*

405 *Amnis et Hadriacas, &c.*] Dic ipsos etiam fluvios, Trojanorum metu, retro aquas egisse. *Aufidus*, nunc *Lofanto*, fluvius Italiæ, in Hirpinis nascens, inter Apuliam, Dauniam, et Peucetiam, in mare Adriaticum fluens, celebris Cannensi prælio, quo circa ejus ostia Romani ab Annibale victi sunt. *Hadriacum*, vel *Hadriaticum*, vel *Hadrianum* Mare, vel *Hadria*, pars est Mediterranei Maris: a

promontorio Salentino, quod superius est Italiæ cornu, in sinum influens, Italiamque ad septentrionem alluens, unde *mare superum* vocatur. Huic nomen ab *Hadria* urbe et fluvio in tractu Veneto, supra Padi ostia, sub extremum sinum, ad latus occidentale: nunc dicitur sinus ipse *Golfe de Venise*, ab urbe Venetiis. Scribitur, vel sine aspiratione *Adria*; vel, ut in plerisque omnibus antiquitatis monumentis, cum aspiratione *Hadria*.

407 *Artificis scelus*] Pro *scelesto artifice*. Sic apud Comicos frequenter. Terent. Andr. iii. 5. 1. *Ubi illic scelus est, qui me perdidit? crimen* item, pro criminatione seu accusatione, supra, 122.

408 *Dextra hac*] Quæ consuevit fortes occidere, non ignavos. Sic Cæsar ad Metellum, apud Lucanum l. iii.

Amittes ; habitet tecum, et sit pectore in isto.
 Nunc ad te, et tua magna, pater, consulta revertor. 410
 Si nullam nostris ultra spem ponis in armis ;
 Si tam deserti sumus, et semel agminis verso
 Funditus occidimus, neque habet Fortuna regressum :
 Oremus pacem, et dextras tendamus inertes.
 Quamquam, o, si solitæ quicquam virtutis adesset, 415
 Ille mihi ante alios fortunatusque laborum,
 Egregiusque animi, qui, ne quid tale videret,
 Procubuit moriens, et humum semel ore momordit.
 Sin et opes nobis, et adhuc intacta juvenus,
 Auxilioque urbes Italæ populique supersunt; 420

tuos pectore. Jam redeo ad te et ad tuam deliberationem, o magne pater. Si nullam deinceps constituis spem in nostris armis ; si sumus tam destituti, et omnino peritimus ob exercitum semel fugatum, et si fortuna nullam habet vicissitudinem : precemur pacem, et porrigamus manus exarmatas. Tamen, o si restaret nobis aliquid virtutis pristinae, ille videretur mihi felix in laboribus, et virtute præstans præ ceteris ; qui, ne cerneret quicquam tale, semel procubuit moriens et momordit ore tellurem. Si vero nobis restant vires, et juvenus adhuc illæva, et urbes ac nationes Italæ ad subsidium ; si vero præterea victoria

et bini Goth. agnoscunt : nam alter magna habet. revertar Leid.—412. deserto Hugon. et si semel alter Hamb. et simul Gud., sicque ed. pr. Burm., male. conf. mox v. 418.—413. neque Heins. e scriptis pro nec. regressus alter Hamb. recursus Leid. Landat Burm. not. ad Ovid. vi Met. 450.—414. reddemus Zulich. a m. pr. inertis recepit Heins. e Rom. aliisque Pier. suisque melioribus, quoniam videbat nervosius esse et plus artificii præ se ferre, quam vulgatum inermes, quod Servius quoque habet. cf. sup. ad x, 595, ubi eadem varietas, et inf. v. 672.—415. Non puto male aliquis aposiopesin statueret, et distingueret : Quamquam o ! si solitæ quicquam virtutis adesset—(sc. quisquamne sustineret hoc facere ?) Tum pergit : Ille mihi. Sic sup. lib. v. 195 Quamquam o !—sed superent, quibus hoc, Fortuna, dediisti.—416. ante oculos apud Rufinian. de Schem. Lex. pag. 247. fortunatusque malorum Hamb. alter.—418. simul Zulich. a m. pr. ed. Ven. Burm. et qui paulo majoris est auctoritatis cod. Rom. Sicque conj. Burm. ad Anthol. Lat. T. i, pag. 88. Præferet tamen vulgatum qui cogit sententiam esse : præstat semel mori. memordit aliquot Pier. et Leid. conf. Gell. vii, 9.—419. Quin et Montalb. pro var. lect. Sunt et opes ed. Ven. et Dorvill. a m. sec. vobis Goth. tert.—420. Itali p. Goth. tert.—422. suntque

NOTE

135. 'haud unquam jugulo se pol-
 luet isto Nostra, Metelle, manus ; dig-
 num te Cæsaris ira Nullus honos
 faciet.'

415 Quamquam, o, si, &c.] Si fundi-
 tus occidimus, petamus pacem : ta-
 men, vel ita quoque, si quicquam ha-

beremus virtutis, deberemus mortem
 majori felicitati ducere, quam pacem :
 ut ille Mezentius, qui ab Ænea occi-
 sus est, Æn. x. sub finem.

416 Fortunatus laborum, Egregius
 animi] Græca locutio, supra 73. La-
 ta laborum.

Sin et Trojanis cum multo gloria venit
 Sanguine; sunt illis sua funera, parque per omnes
 Tempestas: cur indecores in limine primo
 Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
 Multa dies varique labor mutabilis ævi 425
 Retulit in melius; multos alterna revisens
 Lusit et in solido rursus Fortuna locavit.
 Non erit auxilio nobis Ætolus et Arpi:
 At Messapus erit, felixque Tolumnius, et quos
 Tot populi misere duces; nec tarda sequetur 430

contigit Trojanis cum multo sanguine, si sunt illis suæ mortes, et per clades in omnibus: quare ignavi deficimus in primo ingressu belli? cur tremor invadit membra ante sonitum buccinæ? Tempus, et multiplex motus annorum instabilem vertit plurima in melius: Fortuna alternatim revisens decepit plurimos, et rursus constituit eos in firmo statu. Ætolus et Arpi non erunt nobis subsidio: eod erit Messapus, et fortunatus Tolumnius, et ductores quos tot nationes miserunt: nec parvus honor

illis Rom., suavius utique, probantque Pier. et Heins., nec tamen receptum. sint illis pr. Hamb., f. pro sin, ut conj. Heins. illi quoque legi monuit Servius et ex eo Jul. Sabin., ut sit pro illic, sicque Leid. a m. pr. et edd. aliquot.—424. Deficimus Montalb., eleganter, iudice Heinsio, quem v. ad Ovid. Epp. v. 150.—425. variusque labor, quod Macrob. et Nonius agnoscunt, quodque Brunnicius retraxit, ante Heins. legebatur, qui Rom. Medic. et ceteros meliores codd. secutus est: et recte, primo, quod verborum et epithetorum collocatio inde exit poetica: vari labor mutabilis ævi; cum varius labor mutabilis ævi minus doctum sit; tum, quod dictum est hoc ipsum elegantius: vari labor mutabilis ævi: ut sit ævum variam, quo varia fortuna jactamur. labor mutabilis h. mutatio laboris, ærumnæ. bellique labor aliquot Pier. variisque Dorvill.—426. multosque Medic. a m. sec. m. mutata r. Schol. Horat. ad 1 Od. 34. vocatus Franc.—427. in solio alii apud Ursin. Zulich et Parrhas. in solito sec. Rottend. et a m. sec. Dorvill., perperam. in solido est in integro, in incolamem statum, in integrum restituit.—429. Tolumnius Parrhas. Tholonius Goth. tert.—430. non edd. nonnullæ. nec tarda tanquam elegantius recepit secundum Ge. Fabricium Heinsius ex Servii auctoritate: cui Ven et pro var. lect. Menag. accedebant: cum Goth. sec. Ceteri codd. omnes teneantur vulgatam: nec parva. nec tanta Exc. Burm. sequuntur Bigot. Versum laudat Schol. Statii ad vi. Theb. 910, ubi sequitur explicat: concedit illi, datur.—

NOTE

423 *In limine primo*] Vix dum inito bello.

424 *Ante tubam*] Antequam decretoria pugna tubarum sonitu indicta sit.

428 *Ætolus et Arpi*] Diomedes Argivæ conditor, supra 243.

429 *Messapus, &c.*] Dux aliquot

Etruscorum, invulnerabilis, Æn. vii. 691. Tolumnius, angur, qui fœdus disturbabit, Æn. xii. 258. et in eo tumultu occidetur. Felix dicitur ob peritiam et felicitatem auguriorum. De Latio, et Laurentibus agris, Æn. vii. 54. 63. De Camilla, duce Volscorum, Æn. vii. 803. et infra 535.

Gloria delectos Latio et Laurentibus agris.
 Est et Volscorum egregia de gente Camilla,
 Agmen agens equitum, et florentes ære catervas.
 Quod si me solum Teucri in certamina poscunt,
 Idque placet, tantumque bonis communibus obsto; 435
 Non adeo has exosa manus Victoria fugit,
 Ut tanta quicquam pro spe tentare recusem.
 Ibo animis contra; vel magnum præstet Achillem,
 Factaque Vulcani manibus paria induat arma
 Ille licet. Vobis animam hanc soceroque Latino 440
 Turnus ego, haud ulli veterum virtute secundus,
 Devovi. Solum Æneas vocat. Et, vocet, oro.
 Nec Drances potius, sive est hæc ira Deorum,

comitabitur congregatos e Latio et campis Laurentibus. Est etiam Camilla, ex illustri gente Volscorum, ducens agmen equitum et turmas fulgentes ære. Quod si Trojani me vocant unum ad pugnam, et id vobis videtur, et tantum noceo publicæ utilitati: victoria non adeo fugit aversata meas istas manus, ut abnuam audere quicquam pro spe tanta. Ibo virtute mea adversus Æneam: quamvis ille præ se ferret magnum ipsum Achillem, et haberet arma paria Achilleis, fabricata manibus Vulcani. Ego Turnus, nemine majorum inferior virtute, devoveo hanc vitam vobis et Latino socero. Æneas me poscit unum? et vero precor, ut poscat me unum: potius quam ut Drances morte pereat mecum, si talis est ira Deorum ut pereamus;

431. *delectos Parrhas. dejectos* Gud. a m. sec. cum aliquot aliis Heinsii, ut ad Trojanos referatur. In Mediceo versum hunc postponi sequenti notat Burm., quod apud Fogginium non ita se habet.—433. *et deest* Dorvill. De toto versu dubito an huc translatus sit ex lib. vii, 804.—434. *Quo si Rom. Quos si* Hugen. *me Teucri solum* in Pierianis aliquot. *in certamine* Mentel. pr. et Franc. vid. sup. v. 221.—439. *patria i. arma.* duo Burm.—440. *Ille licet* pr. Moret. *Ire i. Parrhas. libet* Bigot.—442. *Devoveo* vett. edd. et deinceps vulgatæ. *Devovi* Heins. e Pier. et suis omnibus. *Devivo Rom. Æneas solum* alter Hamb. *Solum Æneas vocat?* cum interrogatione Ge. Fabric. nec male. Ut nunc est, supple *Devovi*, si *Æneas vocat. orat* Hugen. *omen* sec. Rottend.—443. *sive hæc est* Franc. et Goth. tert. *cura d. Montalb.*—445. *Olli inter*

NOTÆ

433 *Florentes ære catervas]* *Fulgentes*: metaphora, de qua Ge. ii. 6.

437 *Tanta pro spe]* Vel victoriæ; vel Lavinia; vel laudis inde colligendæ, quod solus privato periculo communem salutem pepererim.

439 *Vulcani manibus]* Et habebat quidem Æneas, quod ignorabat Turnus, arma Veneris rogatu a Vulcano fabricata, Æn. viii. 370. Quemadmo-

dum Achilles arma item rogatu Thetidis ab eodem obtinuerat, apud Homerum, Iliad. xviii. 369.

443 *Nec Drances potius, &c.]* Invenit Drancem ut secum in hostes irrueret, socius laudis et periculi, 389. Nunc orationem quasi retractans ait: Æneas me solum vocat: et vero id opto, potius quam ut Drances aut laudis aut periculi mei particeps sit.

Morte luat; sive est virtus et gloria, tollat.

Illi hæc inter se dubiis de rebus agebant 445

Certantes; castra Æneas aciemque movebat.

Nuntius ingenti per regia tecta tumultu

Ecce ruit, magnisque urbem terroribus implet:

Instructos acie Tiberino a flumine Teucros

Tyrrhenamque manum totis descendere campis. 450

Extemplo turbati animi, concussaque vulgi

Pectora, et arrectæ stimulis haud mollibus iræ.

Arma manu trepidi poscunt; fremit arma juvenus;

Flent mœsti mussantque patres. Hic undique clamor

Dissensu vario magnus se tollit in auras: 455

Haud secus, atque alto in luco cum forte catervæ

Consedere avium, piscosove amne Padusæ

*aut referat gloriam, si virtus aut gloria est hic consequenda. Illi rixantes dis-
serabant hæc inter se de rebus ambiguis: Æneas movebat loco castra et exercitum.
Ecce nuntius currit magno tumultu per domum regiam, et replet urbem magno metu,
dicens: Trojano ordinatos in aciem, et exercitum Etruscum descendere e fluvio
Tybri per tota arva. Statim turbata sunt mentes, et commota pectora plebis, et
furor excitationis non levibus stimulis. Tumultuantes corripunt arma manibus, ju-
ventus fremens flagitat bellum, patres plorant querunturque tristes: tum ingens
clamor effert se undique in aërem cum multiplici discordia. Non aliter ac cum forte
turme avium sederunt in profunda sylva; aut cum rauci cycni emittunt cantus in*

*sete d. ed. pr. Burm. variis Parrhas. dubiis dum rebus conj. Burm.—446. acieque Ven. movebant Dorvill. vocabat pro var. lect. Oudart.—447. per r. castra sec. Moret.—448. que abest Oblongo et Parrhas. inplet Hugon.—449. aciem Voss., ut instructos aciem græcismo dictum sit. a abest Medic. a m. pr.—450. decedere Hugon.—451. turbati animo Rom. confusaque Parrhas.—452. non, pro, haud Bigot. et Goth. tert. aures Montalb.—453. manu Heins. e scriptis non tam reposuit, est enim communis edd. lectio, quam potius vi-
tium, puto, editionis Dan. Heinsii expulit, in qua est manus. Idem conj. manus trepida, Voss. alter metu tr.—454. Hinc v. plures Heins. Sic Dorvill. Tunc Goth. sec.—455. Dissensu tert. Rottend. magnus vario vett. edd. ap. Pier., idque revocavit Cuningham. e Ms. Bersmanni. ad auras Medic.—456. in abest Goth. tert. et Exc. Burm. cum fronte alter Hamb.—457. Considerare Hugon. et tert. Mentel. cum Reg. anni Parrhas. piscosove plures ap.*

NOTÆ

449 Tiberino, &c.] Æn. VIII. 330. Teucros, Æn. I. 239. Tyrrhenam, Æn. VIII. 479. Mussant, obmurmurant, supra 345.

457 Amne Padusæ] Padus, maxi-
mum Italiæ flumen, de quo Ge. I. 482.

ostiis quidem septem in Mare Adri-
aticum deferitur, sed duobus antiqui-
simis: quorum septentrionale dicitur
Volana, hodie il Po di Volana; meri-
dionale, Padusa, hodie il Po d'Ar-
genta. Vocat stagna, propter diffusas

Dant sonitum rauti per stagna loquacia cycni.

Immo, ait, o cives, arrepto tempore, Turmus,
Cogite concilium, et pacem laudate sedentes :

460

Illi armis in regna ruant. Nec plura locutus
Corripuit sese et tectis citus extulit altis.

Tu, Voluse, armari Volscorum edice manipulis ;

Duc, ait, et Rutulos. Equitem, Messapus, in armis,

Et cum fratre Coras, latis diffundite campis.

465

Pars aditus urbis firment, turresque capessant :

piscosæ fluvio Padusæ, inter aquas garrulas. Nempe, o cives, inquit Turmus, arrepta occasione, convocate concilium, et otiosi prædicatæ pacem: dum illi irrumpunt in regnum armati. Nec plura effatus, proripuit se, et celer exportavit se ex alta domo. Tu, ait, o Voluse, significa turmis Volscorum ut armentur: duc tiam Rutulos: Messape, et Coras cum fratre, explicate per agros equites in armis. Pars defendant ingressus urbis, et occupent turres: reliqua multitudo ferat arma mecum,

Burm. *piscosæve* Oudart.—458. *nivei* Moret. qu. et Vratisl. *loquacia* firment vetustissimi Rom. Medic. et al. *loquencia vel loquentia* pars codd. Pier. et Goth. tert., sicque codd. Servii ad Ecl. viii, 22, quæ varietas et alibi occurrit. *liquentia* Bigot. et ed. Ven. apud Burm. cum Dorvill. *liquacia* pr. Moret., quo apparet, omnia hæc esse a librariorum stupore profecta. conf. sup. ad ix, 679. Interpolatam est in aliis *stagna sonantia* ap. Pier. et in Sprot.—459. o *jucenes* Schol. Statii lib. vii Theb. 612. *arrepto* Goth. tert.—460. et deest qu. Moret. *sequentes* Bigot.—461. *ad tecta* ed. pr. Burm. et Goth. sec. in *tasta* Schol. Statii vii Theb. 612. *ruant* e libb. suis et Pier. prætulit Heins., pro vulgato *ruant*, quod et ipsum suam vim habebat.—463. Tum ed. Ven. ap. Burmann. *Volscæ* eadem, cum Dorvill. et ed. Mediol. Fuit Valeriæ gentis familia *Valscorum*. *dice* alter Hamb. *maniplos* Gud. a m. pr.—464. *Duxit* ait Ven. et Goth. tert. *Dixerat* Bigot. Tum *Equitem* e Medic. et aliis egregie restituit et defendit Heins. Agnoscit et Servius. Vulgg. secundum Romanum *equites*, et plerumque junctim: *Rutulos equites*.—465. *Coras* Goth. pr. *Latia* Erf., nec ipsum male. *effundite* Franc.—466. *firmant* pr. Hamb. et

NOTÆ

paltudis in morem circa ostia Padi, et variis fossis confluentes aquas. *Annæ Padusæ*; ut urbem Patavi, Æn. i. 251.

463 *Manipulis*] *Manipulus* erat certus militum numerus, qui sub eodem signo pugnabat. Erat Romuli tempore militum centuria; postea duas centurias cepit. Sic dicitur, ex Varone, quia *minima manus* sive turba militum erat: ex Vegetio, quia *junctis manibus*, id est, simul pugnabant: melius ex Ovidio, Aurelio Victore, Donato, &c. quia pro signis et aquilis, Romuli tempore, habuerunt fasciculos fœmi, pertica suspensos: fasciculi

autem illi dicuntur *manipuli* quod manum impleant.

464 *Equitem, Messapus*] Sic interpungimus et legitur, post Servium et Donatum: ut Volusus ducat Rutulos, et simul moneat Volscos ut sub ducibus suis pugnet se parent; Messapus vero, Coras, et ejus frater Catillus, de quibus Æn. vii. 672. ducant equites. *Messapus*, nominativus est pro vocativo; ut Æn. viii. 77. 'Hesperidum fluvius regnator aquarum Adsis,' &c. Æn. xii. 192. 'Socer arma Latinus habeto.'

Cetera, qua jussø, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros tota discurritur urbe.

Concilium ipse pater et magna incepta Latinus
Deserit, ac tristi turbatus tempore differt;

470

Multaque se incusat, qui non acceperit ultro
Dardanium Æneam, generumque asciverit urbi.

Præfodiunt alii portas, aut saxa sudesque
Subvectant. Bello dat signum rancia cruentum

Buccina. Tum muros varia cinxere corona

475

Matronæ puerique; vocat labor ultimus omnes.

Necnon ad templum summasque ad Palladis arces

Subvehitur magna matrum regina caterva,

qua parte jussero. *Confestim ex urbe tota curritur ad muros. Ipse pater Latinus abrupit concilium et magna exorsa, et turbatus luctuoso tempore, differt ea in aliud; et accusat se plurimum, quod non ultro admiserit et urbi adoptaverit generum, Trojanum Æneam. Alii faciunt fossas ante portas, aut supponunt stipites et saxa: rancia tuba dat signum sanguineum ad pugnam. Tunc matronæ et pueri circumdederint muros multiplici catu: extrema necessitas incitat omnes. Regina quoque cum ingenti comitatu matrum vehitur ad templum et supremam arcem Pal-*

Ven., qui et capessunt habet. *firmet* aliquot Heins., inter quos a m. pr. Gud., qui idem cum Erf. *capessat*, hoc quidem cum Medic., qui idem a m. sec. *firmet* habet.—467. qui Bigot. *qua jubeo* Vratisl. et Goth. sec., male, vid. Not.—469. *Consilium* Reg., sic et alii hic et sup. 460. *pater ipse* Medic. a m. pr. pr. Moret. et Goth. tert. *magnum* Medic. a m. pr.—470. *tr. t. pectore* vett. edd. Mutavit, puto, primus Naugerius in ed. Ald. tert., ut sit tempore, hocque codd. consensus firmat.—471. *quod non* Gud. Ven. Mentel. pr. a m. pr. Exc. Burm. *quod non deceperit* Erf. *acceperat* Bigot.—472. *generumque asciverit urbi.* Sic constanter legitur et distinguitur. Erit adeo urbi, in urbis ac regni utilitatem. Parum commode. Suspicio fuisse qui non acceperit ultro Dardanium Æneam generumque asciverit: urbis Præfodiunt alii portas. Sic utique lenior procedit oratio.—473. *Perfodiunt* tres ap. Burm. ac s. Goth. tert.—474. *Subjiciunt* lect. varians vett. edd. ascripta, quam Catræus recepit: scilicet deterius pro exquisitiore. *Bello signum dat* Moret. qu.—475. *Tunc ante* Heins. vulgg.—476. *labor vocat* Parrhas., sicque Cuningham. edidit.—477. *Nec non et* Leid. *magasque ad* ed. pr. Burm.—478. *corona* tert. Goth., sed *caterva* in marg.—

NOTÆ

467 *Jussø*] *Jussero*. Sic frequenter in duodecim tabulis, apud Cicer. de legibus, &c. *præcepis*, pro *præceperis*: *rupis*, pro *rupeis*: *rapsis*, pro *rapueris*. Sic *fazo*, pro *federali*; *fazim*, pro *federali*. Turnæbus l. xv. e. 15.

477 *Palladis arces*] *Templa* Palladis, vulgo in arcibus, quia *Pallas* in

Dêph. et Var. Clas.

ventrix dicitur arcium: Ecl. ii. 61.

‘Pallas quas condidit arces Ipsa colat.’ *Dona ferunt ipsi, pepum, Æn. i.*

484. Caltum vero Palladis reliquorumque Deorum Laurentes a Græciis acceperant, qui frequentes consederant in meridionali Italiæ parte, quæ inde dia magna Græcia dicta est.

Virg.

4 L

Dona ferens: juxtaque comes Lavinia virgo,
 Causa mali tanti, oculos dejecta decoros. 480
 Succedunt matres, et templum thure vaporant;
 Et moestas alto fundunt de limine voces:
 Armipotens, præses belli, Tritonia virgo,
 Frange manu telum Phrygii prædonis, et ipsum
 Pronum sterne solo, portisque effunde sub altis. 485
 Cingitur ipse furens certatim in prælia Turnus.
 Jamque adeo Rutulum thoraca indutus ænīs
 Horrebat squamis, surasque incluserat auro;
 Tempora nudus adhuc; laterique accinxerat ensem;

ladi, portans munera: et prope comes est Lavinia puella, causa tantæ calamitatis, et submitbens formosos oculos. Matres sequuntur, et implent templum vapore thuris, et e porta sublimi emittunt voces luctuosas: O virgo Tritonia, potens in armis, præsidens bello, rumpe tua manu arma Trojani prædatoris, et deice illum humi præcipitem, et disturba sub altis portis. Turnus ipse ardens armatur ad pugnam: et jam armatus secundum loricam Rutulam erat asper squamis æreis, et texerat auro tibias, adhuc detectus secundum caput; et alligaverat gladium lateri;

480. *Causa mali tanti atque oculos vett. edd. et, quamvis Pierius ejiciendum rō atque monuerat, etiam seqq. vulgg. Itaque Heinsius expulit secundum codd. Hiætam, quem toties librarii ferre nequivere, explevere Montalb. et Parrhas. tantique.* Majorem dubitationem facit, quod in Rom. erat: *Causa malis tantis*: sic Donatus et pars codd. Heins. cum Regio et Goth. tert., nec vero aliter fuit in libro, unde Medicus descriptus erat, nam in hoc a pr. m. fuerat: *mali tantis*. Itaque rationes potiores conspirant in hoc, scriptum a Marone fuisse: *Causa malis tantis oculis d.* Tandem Cuningham. emendabat *Tanti causa mali*. Sed poetam dedecet semper eodem numeros sectari. *oculis d. decoris* sec. Rottend. *oculos d. decoros* alt. Voss.—481. *tura* Mentel. pr.—482. *de pectore* aliquot Pier. et Heins. cum Goth. tert. *de limine* etiam Serv. agnoscit. Sed vid. Not.—483. *belli præses* ordo in vulgg. ante Heins., quem revocavit Cuningham.; adeo difficile est quicquam in his probare, quod non alius improbet factum. *præses* nonnulli, etiam apud Serv., sicque Medic., sed a sec. m., cum aliis Heins. et ed. pr. et *Saturnia* v. Parrhas. a m. sec.—484. *Fr. m. templum* Goth. tert.—485. *Sterne solo pronum* Parrhas. et *portis* ed. pr. Burm. *portisque vel pontisque* Leid. *sub ipsis* ap. Macrob. v Sat. 3, sicque a m. sec. pr. Hamb.—486. *in funera* pr. Hamb. a m. pr.—487. *rutulum thoraca* Macrob. v, 20. vi, 7 et Gellius ii, 6 agnoscunt, et sic Romanus, duo Rottend. et Hamb. alter. Sed alterum doctius. *inductus* ap. Pier. codd. quod cum voc. *rutulum* prætulit Wakef. quia et alibi occurrit *inducere* pro *inducere*, sup. v, 379. viii, 457 et *rutilantia arma* sup. viii, 529 et ap. Ta.

NOTÆ

483 *Armipotens Tritonia*] Palladis nomen, Æn. ii. 171. Præses autem fuit urbium, artium, belli, &c. De *Phrygia*, ubi Troas, Æn. i. 385.

488 *Squamis, suras*] De *squamis* lorica corio superadditis, Æn. iii. 467. *Sura*, pars est tibiae carnosa, quæ cum toto crure ocreis vestitur.

Fulgebatque alta decurrens aureus arce; 490
 Exultatque animis, et spe jam præcipit hostem.
 Qualis, ubi abruptis fugit præsepia vinculis,
 Tandem liber, equus, campoque potitus aperto,
 Aut ille in pastus armentaque tendit equarum,
 Aut, assuetus aquæ perfundi flumine noto, 495
 Emicat, arrectisque fremit cervicibus alte
 Luxurians; luduntque jubæ per colla, per armos.
 Obvia cui, Volscorum acie comitante, Camilla
 Occurrit, portisque ab equo regina sub ipsis
 Desiluit; quam tota cohors imitata relictis 500
 Ad terram defluxit equis; tum talia fatur:
 Turne, sui merito si qua est fiducia forti,
 Audeo, et Æneadum promitto occurrere turmæ,
 Solaque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
 Me sine prima manu tentare pericula belli: 505

et splendebat aureus exiliens e summa arce; et gestit animo, et spe jam præoccupat hostem. Qualis equus postquam ruptis retinaculis fugit stabula, demum liber et fruens patente campo; ille aut vadit ad pascua et greges equarum; aut solitus lavari noto fluvio aquæ exilit, et collo alte erecto petulans fremit, et crines errant per collum et per humeros. Cui Camilla, sequente turma Volscorum, obvia occurrit, et regina descendit ex equo sub ipsis portis; quam tota turma imitans, descendit ad terram relictis equis; deinde Camilla dicit ista: Turne, si animus generosus habet jure aliquam in se confidentiam, audeo et polliceor obstare exercitui Trojanorum, et sola procedere obvia adversus equites Etruscos. Permite me experiri manu prima discrimina pugnae: tu pedes mane ad muros, et tuere urbem. Turnus respondet ad

citum Hist. v, 13.—490. *aureus*. Si tamen thoracem æreum indutus fuit, ut v, 487 dixerat, nunc non *aureus* sed *æreus* fulgere debuit. Tum displicet in his verss. quinque quinquies repetita copula *que*.—491. Deficit versus Goth. sec. Vellem majoris esset auctoritatis codex! *præcipit* Vratisl. conf. sup. lib. x, 277 et sæpe al.—492. *adruptis* Reg.—493. *pratoque* Dorvill. *potitur* aliquot Pier., quod non præferam cum Catræo. *ab alto* Goth. tert. a m. pr.—494. *impastus* aliquot apud Burm.—495. *equæ* Bigot. *profundi* Ven. *fl.* toto Zulich. a m. pr. et ed. pr. Burm. *nando* pr. Hamb.—496. *cervicibus altis* sec. Rottend. *altum* malebat Cuninghamus: scilicet ut poëta nihil variet; semper idem sequatur!—497. *luduntque comæ* Oudart.—498. *cui grege Volscorum* Sprot.—500. *Dissiluit* aliquot codd. et ed. pr. Burm.—501. *deflexit* alter Hamb.—502. *sui meriti* Goth. tert. *audacia* Ven.—503. *et deest* Gud. pr. Mentel. et sec. Moret. *turmæ* Bigot. et Goth. tert. *turmis* Rom. et Donatus.—505. *ten-*

NOTÆ

496 *Volscorum acie*] Qui jam vocati De *Volscis*, Æn. vii. 803. De *Tyr-*
 a Turno per Volusum fuerant, 468. *rhænis*, Æn. sociis, Æn. viii. 479,
 De *Camilla*, eorum duce, infra 535.

Tu pedes ad muros subsiste, et moenia serva.
 Turnus ad hæc, oculos horrenda in virgine fixus:
 O decus Italiae, virgo, quas dicere grates,
 Quasve referre parem? sed nunc, est omnia quando
 Iste animus supra, mecum partire laborem. 510
 Æneas, ut fama fidem missique reportant
 Exploratores, equitum levia improbus arma
 Præmisit, quaterent campos: ipse ardua montis
 Per deserta iugo superans adventat ad urbem.
 Furta paro belli convexo in tramite sylvæ, 515
 Ut bivias armato obsidam milite fauces.
 Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis;
 Tecum acer Messapus erit, turmæque Latinae,

ista, hærens oculis in terribili puella: O virgo, gloria Italiae, quas condebis dicere, quas referre tibi gratias? sed jam, quandoquidem animus ille tuus est supra omnia pericula, divide mecum periculum. Ut fama et missi observatores factum fidem, Æneas callidus præmisit equites levis armaturæ, qui vastarent agros: ipse, accelerans per deserta alta montis superato iugo, accedit ad urbem. Meditor insidias belli, in curva cernita sylvæ, ut occupem militibus armatis angustias bivias. Tu, signis conjunctis, occurre equitatus Etrusco. Messapus ardens erit tecum, et ceter-

~~~~~

tare spicula Goth.—506. *obsiste* Hugen.—507. *horrenda virgine* Medic. a m. pr., idem a m. pr. *fixis*, etai oculos præcesserat. oculos fixos pr. Voss. et pr. Moret. cum Hugen., unde Heins. conj. oculis...fixis. Sed præstat recepta locutio, oculos fixos, et errorum causæ satia patent. *fixis* editio, qua Pier. utebatur: h. e. Ald. pr. vel alia, quæ inde fluxit, sicque Sprot. et pr. Hamb. pro var. lect. *fixus* emendatam a Nangerio Ald. tert.—508. *grates* Rom.—509. *Quasque* Ven.—510. *Ista* volebat Heins. *super: at m.* (in Foggin. *superat*) Medic. a m. pr.—514. *superans* revocatum ab Heins. e Medic. et ceteris præstantioribus; sic et vet. edd. Prima est edit. tert. Ald., in qua receptum video *properans*, quod Rom. et alii Pieriani exhibebant: sicque Goth. tert. Exquisitus tamen alterum. *superas* alter Menag. *jugum superans* alter Hamb., quæ vulgaris, ut inf. v. 906, est structura; sed exquisitior: *jugo*, superior evadens, superato iugo, conf. sup. ad lib. ii, 207. *advenit* Ondart. *in urbem* aliquot Pier., probante Heinsio.—515. *belli*: hic distinguebat Zullich. *convexa* Leid.—516. *Ut binas* Vratisl. *armato ut binas* ed. pr. Burm. *obsidem* Leid. et Goth. tert. *obsident* Mediol. ed. et Latat. ad Stat. i Theb. 609.—517. *accipe* ed. pr. Burm.—519. *Tiburni* Heins. invexit, nescio quam bene:

NOTE

515 *Furta belli, &c.*] *Insidias*: dicitur quippe *furtum*, quicquid clam fit, Æn. v. 588.

515 *Converso*] *Converso*, aut saltem *curvo*, Æn. i. 314.

517 *Tyrrhenum equitem*] Qui præmissus erat ab Ænea, per planos

campos.

518 *Messapus erit, &c.*] Cum equitibus aliquot *Etruscis*, quorum dux erat, Æn. vii. 691. *Turmæ Latinae*, sive *Rutulae*, sub Voluso, supra 464. *Tiburni manus*, copiae Tiburtinae, a Tiburno heroe ac conditore designatae,

Tiburnique manus: ducis et tu concipe curam.
 Sic ait, et paribus Messapum in prælia dictis 520
 Hortatur, sociosque duces; et pergit in hostem.
 Est curvo anfractu valles, accommoda fraudi
 Armorumque dolis; quam densis frondibus atrum
 Urget utrimque latus; tenuis quo semita ducit,
 Angustæque ferunt fauces aditusque maligni. 525
 Hanc super in speculis summoque in vertice montis
 Planities ignota jacet, tutique receptus:
 Seu dextra lævaque velis occurrere pugnae;
 Sive instare jugis, et grandia volvere saxa.

*væ Latina, et turæ Tiburtina: eum tu quoque munus ducis. Sic dixit, et simili-
 bus verbis animat Messapum, et duces socios ejus ad pugnam; et ipse vadit in hos-
 tem. Est vallis flexu sinuosa, apta fraudibus et insidiis belli; quam nigra latera
 premunt utrimque spissis foliis: trames parvus ducit illuc, et meatus arcti atque
 ingressus difficiles ferunt ad eam. Super eam, in speculis et in supremo cacumine
 montis, sternitur planities incognita et periculum tutum: sive velis descendere ad
 pugnam, a dextra et sinistra parte; sive imminere e verticibus, et deficere vastos*

cum idem sup. lib. VII, 671 Tiburti reliquerit, ubi similis varietas occurrebat:
 quanquam Tiburni et illo loco præferendum arbitror. Addit vir doctiss., Ti-
 burni manus ad Tiburnum fluvium Tibur alluentem esse referendum. An
 Anienem Tiburnum esse voluit? Tiburnum conditorem Tiburis, Deum vel
 heroem indigenam, novimus omnes: vid. sup. Exo. ad VII. Secutus autem
 est Heinsius vetustiores suos cum Donato: quibus accedebat pars Pier.,
 Medicus tamen a sec. m. Tiburtique habet, idque Romanus firmat et Ser-
 vius cum aliis codd.; adde tres Goth. et add. vet. et Aldd. Tum pars codd.
 distinguit: *T. manus ducis: et tu, male.*—521. *pergit vel tendit pr. Hamburg.*
in hostes vel hostis nonnulli.—522. *vallis* vulgo editum: atque sic codd. pars;
 et revocavit id Cuninghamus; nec male. *vallis* Heins. recepit e vet. codd.,
 ut Medic. et al., item Rom. et parte Pier. Firmant et Grammatici Probus
 et Servius. Si verum est, poetam ita scripsisse, quod valde dubito, non, quod
 aiunt, ob metri necessitatem, sed antiquitatis studio id fecisse dicendum.
 Nam *vallis* et *vallis*, ut *culpes* et *vulpis*, et sic alia. Metro alias in *vallis* meta-
 endum non erat: cum ultima in cæsuram incidat.—523. *d. fr. autem Exc.*
Burm., non infelici lapsa.—524. *utrumque* Parrhas. et Goth. tert. quo Heins.
 e suis vetustioribus et Pier., etiam Serv. pro vulgato *qua*, quod tamen multo
 accommodatius: Servio quoque agnatum. *quam* ed. Jun.—525. *fremunt* Bi-
 got. *f. premunt*, inquit Heins. Mox vs. 526 præponebatur huic in Regio.—
 526. *in aberat Rom. e speculis* Gud. a m. pr. Mentel. pr. et Goth. sec.—
 527. *P. inculta* Sprot. *immota* Parrhas. vid. ad Ge. III, 416, quod Burmanno
 se probabat, ut esset a belli tumultu immunis. *recessus* plerique Pier., inter
 quos Rom. et Medic. a m. sec. cum Goth. pr., quod jam Serv. damnavit.
recessus ed. Mediol.—528. *concurrere* aliquot Burm.; sic vero *pugna* esse de-
 bebatur. *pugnis* pr. Hamb. pro var. lect.—529. *aut gr. Dorvill. evolere* sec.

NOTE

fratribus ejus Catillo et Cora duci- 522 *Valles, accommoda*] Servius ait an-
 tiquum nominativum sing. esse *vallis*.

Huc juvenis nota fertur regione viarum; 530
 Arripuitque locum, et sylvis insedit iniquis.

Velocem interea superis in sedibus Opim,
 Unam ex virginibus sociis sacraque caterva,
 Compellabat, et has tristes Latonia voces
 Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla, 535

O virgo, et nostris nequicquam cingitur armis,
 Cara mihi ante alias. Neque enim novus iste Dianæ
 Venit amor, subitaque animum dulcedine movit.
 Pulsus ob invidiam regno viresque superbas
 Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe, 540
 Infantem, fugiens media inter prælia belli,
 Sustulit exilio comitem, matrisque vocavit
 Nomine Casmillæ, mutata parte, Camillam.

lapides. Juvenis Turnus vadit illuc per spatia itinerum sibi cognita, et occupavit locum, et constitit in locis illis asperis. Interim in caelestibus sedibus Diana filia Latonæ alloquebatur Opim, unam e comitibus puellis, et e turba sibi sacra; et ore mæsto proferebat hæc verba: O virgo, Camilla vadit ad bellum asperum, et frustra tegitur nostris armis, dilecta mihi præ cæteris: nam hic amor non novus contigit mihi Dianæ, flexitque animum meum improvisa dulcedine. Metabus, ejectus regno per invidiam et ob potentiam ferociorem, cum exiret e veteri urbe Priverno, fugiens per medias pugnas belli, asportavit sociam exilii infantem, et appellavit eam Camillam, de nomine matris Casmillæ, mutata parte nominis. Ipse ferens eam ante se

Mentel. *involvere* Leid. *vulnere* Rom.—531. *Arripuitque* sec. Moret. *insidit* Hugén. *sedit* Montalb.—532. *Opim* alter Hamb. *Opim* apud Macrob. v, 22.—533. *sacris sociæque* c. Rom. *socia sacrisque* Hugén. *sociis sociæque* Goth. sec.—534. *tristi* Heins. e Rom. et aliis Pier. (quibus adde Goth. pr. et sec.), pro vulgato: *tristes*, vel *tristeis*, ut in Aldd. et al. At *tristes* Medic. et Macrob. v, 22 cum Donato, quod et ipsum Heinsius prætulisse videtur, et nunc revocamus cum Brunckio. Judicium nostrum puta eo niti, quod *tristes* voces plus gravitatis epicæ habet; alterum *tristi ore* Ovidii elegantia dignum. *Latoia* alter Hamb., pro *Latoia* putat Heins. vel *Letoia*.—535. *ad abest* Ven.—537. *Nec alii. enim abest* binis Burm. et uni Goth. *novus* deerat Dorrill.—538. *subitque* a m. pr. Medic., *perperam*. vid. Heins. ad III, 225. *subitque* Montalb. At pro *que* malim *ve: subitæque*; nec novus amor est nec subitæ.—540. *Privernum* Serv. ad VIII, 803. Ita et urbem legendum, quod in Exc. Burm. erat.—542. *locari* Parrhas. *locavit* Gud.—543. *Scamilla* editum Pierius memorat: sc. in Ald. pr. At *Casmilla* editum in

NOTE

534 *Latonia*] Diana, Latonæ filia, Ecl. III. 67.

539 *Ob invidiam*] Vel subditorum in se; vel suam, ut explicuimus de Mezentio, Æn. x. 862

540 *Priverno, &c.*] *Privernum*, urbs Volscorum, circa Pomptinas paludes

et Amazenum fluvium, paucis aliquot leucis a mari distans: ejus ruinæ hodie visuntur juxta oppidum *Piperno*. *Amasenus*, hodie est *Toppia*, Æn. VII. 794. in extrema Nota. De *Volscis*, ibidem, et 803.

Ipse, sinu præ se portans, juga longa petebat
 Solorum nemorum; tela undique sæva premebant, 545
 Et circumfuso volitabant milite Volsci.
 Ecce, fugæ medio, summis Amasenus abundans
 Spumabat ripis; tantus se nubibus imber
 Ruperat. Ille, innare parans, infantis amore
 Tardatur, caroque oneri timet. Omnia secum 550
 Versanti subito vix hæc sententia sedit:
 Telum immane, manu valida quod forte gerebat
 Bellator, solidum nodis et robore cocto;
 Huic natam, libro et sylvestri subere clausam,
 Implicat, atque habilem mediæ circumligat hastæ; 555

in sinu, quærebat longa cacumina sylvarum secretarum; arma infesta urgebant undique, et Volsci discurrebant circumjectis militibus. Ecce, in medio fugæ, Amasenus tumens exundabat altis ripis, tanta pluvia effuderat se e nubibus. Ille, meditans enatare, retinetur amore infantis, et timet dilecto oneri: ægre tandem fixum est hoc consilium illi, omnia secum raptim expendentii. Alligat filiam inclusam cortice et sylvestri subere huic telo, quod telum grande gestabat forte manu robusta, firmum nodis et ligno exsiccato utpote bellator; et circumnectit aptam mediæ hastæ; et

alt. et hinc in ceteris. *Carmillæ* Gud. a m. pr. *quas millæ* codd. ap. Pier. Vero arbitror esse: *Casmilæ*, ad quod accedit Dorvill. *Casmile*, infimi tamen loci codex: idem in suis membranis reperit Brunck. et recepit: nisi potius, inquit, *Cadmilæ* poëta scripserit: ut *Kádmilos* apud Lycophr. 162 est *Ἐπιγῆς*. quæ Bæotica ibi fertur esse pronuntiatio. At Italica fuit *Casmilus*. *mutata* jam. ed. Ald. tert. dederat cum aliis vetustioribus nostris. At Egnatiana et aliæ *mutata*: ut et Pierius editum legebat: quod Burmanno magis placebat: quia, una litera extrita est s. Debetur hoc inventum Benedicto philologo in edit. Junt. 1520, qui eam lectionem vetustos codd. et bona ingenia agnoscere ait. Videtur tamen *mutata* poëticam orationem magis decere: et mutilatio sub illo tanquam genere comprehensa est; tum tuetur id consensus codd. vetustiorum omnium.—545. *bella v. s.* ed. pr. Burm.—546. *pendebant m. V.* Sprot.—547. *f. in medio* alter Mentel. et Scheffer. *fuga e media* tert. Rottend. *abundans* in codd. passim, ut et alibi. *ab undis* Parrhas. et Exc. Burmann.—548. *tantis* Erf.—550. *Tardatus* Sprot.—551. *Versanti subito*: distinguit Ge. Fabric. cum aliis, etiam Valken. ad Ammon. p. 67: in subitis enim cogitationibus animum difficulter consilium capere aut rem expedire. Vix tamen satis placet: *Omnia versare subito*. Ita celeriter dicendum fuisset. Præstat igitur altera ratio: cum omnia secum versasset, *subito vix hæc sententia sedit*, ut nova ratione subito vix junxerit: ut vix tandem eo devenerit, subito tamen consilium hoc arripuerit. Nam subito victrix sententia sedit, quod quis necum conjiciat, esset ornatus forte, quam locus fert, vim autem illam non haberet.—552. *fererat* a m. sec. Medic. et Goth. sec.—554. *Hic* Hugen.

NOTE

553 *Robore cocto*] Ligno duriore, ad fumum exsiccato. Ge. i. 175. 'Et suspensa focis exploret robora' fu-

mus.' De robore, ibid. 162.

554 *Libro et subere*] Liber, cortex interior et tenuis. Hoc suber, arbor

Quam dextra ingenti librans ita ad æthera fatur:
 Alma, tibi hanc, nemorum cultrix, Latonia virgo,
 Ipse pater famulam voveo; tua prima per auras
 Tela tenens supplex hostem fugit. Accipe, testor,
 Diva, tuam, quæ nunc dubiis committitur auris. 560
 Dixit, et adducto contortum hastile lacerto
 Immittit: sonuere undæ; rapidum super amnem
 Infelix fugit in jaculo stridente Camilla.
 At Metabus, magna propius jam urgente caterva,
 Dat sese fluvio, atque hastam cum virgine victor 565
 Gramineo donum Triviæ de cespite vellit.
 Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes
 Accepere, neque ipse manus feritate dedisset:
 Pastorum et solis exegit montibus ævum.
 Hic natam, in dumis interque horrentia lustra, 570

*evibrans hastam illam grandi dextera, sic loquitur ad cælum: Diana virgo, benefica
 cultrix sylvarum, ipse pater infantis hanc tibi consacro famulam; fugit hostem per
 aëra, tenens primum tua jacula: o Dea, obtestor te accipe hanc tuam, quæ jam cre-
 ditur dubiis ventis. Dixit hæc, et jacit hastam libratam reducto brachio: aqua
 sonuerunt: fugit misera Camilla super velocem fluvium in hasta stridula. Metabus
 vero, numerosa turba jam propius imminente, projicit se in flumen, et victor extrahit
 e glebis herbosis hastam cum infante, quæ erat donum jam sacrum Dianæ. Nullæ
 urbes exceperunt eum domibus, nullæ muris: neque ipse se subdidisset iis ob asperi-
 tatem morum: traduxit vitam pastoritiam et secretis in montibus. Illic inter*

*Huc a pr. m. Rom. pr. gnatam Leid. gratam Sprot.—557. hanc abest Dor-
 vill.—559. hostem supplex Goth. sec.—560. d. c. armis sec. Rottend.—561. ab-
 ducto Oudart. contentum pr. Menag. tert. Mentel. Par.—562. sonuere auras
 conj. Burm. Qui enim undæ, inquit, sonuere? Scilicet graviter commotus
 aër aquæ superficiem impellit et undæ fremitum movet; quid? quod trans-
 volans jaculum sibilum vel strepitum facit in aëre, quem ipsi amni tribuere
 potuit.—564. propius magna aliquot Burm. jam aberat Medic. et Goth. pr.
 —566. de c. tollit Gud. et Erf.—567. non ullæ m. Goth. pr. montibus
 alter Hamb. urbis Ven.—568. Ecceperere Sprot. ille Zulich.—569. et abe-
 rat Oudart.; et melius abesset. Sed quot alia non essent delenda, si hæc
 ratio valeret! Sustulit Brunckius et reposuit pro eo at Wakefield, nec im-
 probò factum. solus Parrhas. P. in ævis ed. pr. Burm. ævom Rom.—570.
 Hic edd. Aldd. et hinc omnes, quas vidi, etiam Nic. Heinsii priores. Nec*

NOTÆ

crassissimi ac levissimi corticis, Hége. 568 Manus dedisset] Consensisset;
 566 Donum Triviæ] Camillam: vel, cessisset. Adagium est, ex iis desum-
 quam Triviæ quasi dono salvam reci- tum, qui pugna victi, aut manus
 piebat; vel, quam ipsi Triviæ quasi ligandas præbent, aut iisdem proten-
 donum voverat. Triviæ, Dianæ nomen, quia colebatur in triviis, Æn. sis mortem deprecantur.
 iv. 511. 570 Lustra] Cubilia ferarum in
 sylvia, Ge. ii. 471.

Armentalis equæ mammis et lacte ferino
 Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
 Utque pedum primis infans vestigia plantis
 Institerat, jaculo palmas oneravit acuto;
 Spiculaque ex humero parvæ suspendit et arcum. 575
 Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
 Tigridis exuviæ per dorsum a vertice pendent.
 Tela manu jam tum tenera puerilia torsit,
 Et fundam tereti circum caput egit habena;
 Strymoniamque gruem, aut album dejecit olorem. 580
 Multæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres
 Optavere nurum. Sola contenta Diana,
 Æternum telorum et virginitatis amorem

vepres et inter latebras sylvarum horridas, alebat filiam uberibus equæ gregalis et lacte ferino, premens ubera in labris filix tenellis. Et statim atque infans flexit gressus primis plantis pedum; oneravit manus ejus telo acuto, et alligavit arcum ac sagittas humero parvula. Pro auro ornatu capillorum, pro ventitis palla defluentis, pelli tigridis pendet a capite per tergum. Jam tunc libavit manu molli jacula puerilia, et agilitate fundam tereti loro circa caput, et prostravit gruem Strymoniam vel cyenum candidum. Matres plurime in Etruriæ urbibus frustra desideraverunt illam in uxorem filiorum suorum: contenta cultu solius Dianæ, fovet pudica perpetuum amorem virginitatis et armorum. Vellem ut

nisi in ed. Burm. probatum *Hinc*: merito iterum ejectum.—572. *teneris* pro *teneris* Franc., stupore librarii. *immulgens* pr. Hamb. *mamæ* Goth. tert.—573. *plantas* Medic., sed a m. pr.—574. *Institerat* pr. Hamb., tum *armavit* omnes Pier. et Heins. potiores: adde Burm. et Goth. sec. ac tert. cum Erf. Retinetur tamen *oneravit* inde ab Aldo editum, tanquam elegantius; inprimis cum de tenellæ puellæ manibus sermo sit; quandoquidem credere licet, poetam maluisse id, quod venustius esset. Agnoscit quoque Servius. In Sprot. erat *firmavit*. *jaculis acutis* pr. Hamb. et ed. pr. Burm.—575. *ex humero parvo* Goth. tert.—576. *vitta* pro *palla* Oudart.—577. *a* abest aliquot Burm. *pendunt* duo ejusdem. *terrent* Hamb. alter a m. sec.—581. *Multa jam f.* sec. Moret.—583. *v. honorem* pr. Moret., et ipsum non male. Sed *colere amorem*, ut *fovere*, servare: studium armorum et virginitatis.

NOTE

571 *Armentalis equæ*] Quæ gregatim inter armenta versabatur. *Lacte ferino*, equino: nam equum vocavit *ferum*, Æn. II. 51.

576 *Crinali auro, &c.*] Vel reticulo auro, quo virgines complecti capillos solebant: vel acn crinali, qua capilli discernantur: vel alio quolibet

aureo capitis ornatu. *Palla*, pallium muliebre, apertum ac talare, Æn. IX. 166.

580 *Strymoniam gruem*] Quia frequens est id genus circa Strymonem, Macedoniæ fluvium. Æn. X. 265.

582 *Nurum*] Uxorem filii, *bru*.

Intemerata colit. Vellem haud correpta fuisset
 Militia tali, conata lacessere Teucrôs : 585
 Cara mihi comitumque foret nunc una mearum.
 Verum age, quandoquidem fatis urgetur acerbis,
 Labere, Nympha, polo, finesque invise Latinos,
 Tristis ubi infausto committitur omine pugna.
 Hæc cape et ultricem pharetra deprome sagittam : 590
 Hac, quicumque sacrum violarit vulnere corpus,
 Tros Italusve, mihi pariter det sanguine poenas.
 Post ego nube cava miserandæ corpus et arma
 Inspoliata feram tumulo, patriæque reponam.
 Dixit : at illa leves coeli delapsa per auras 595
 Insonuit, nigro circumdata turbine corpus.
 At manus interea muris Trojana propinquat,
 Etruscique duces, equitumque exercitus omnis ;

non fuisset percussa amore talis belli, aggressa oppugnare Trojanos : nunc esset mihi dilecta et una e meis comitibus. Ago vero, o Nympha, siquidem premittitur fatis crudelibus, descende caelo, et ad regionem Latinam, ubi funestum prælium miscetur auspiciis adversis. Accipe hæc, et extrahe e pharetra vindicem sagittam. Quisquis læserit vulnere corpus mihi dicatum, sive fuerit Trojanus, sive Rutulus, simul hac sagitta mihi solvat penas sanguine : ego deinde nube cava inferam sepulcro cadaver miseræ Camille et arma non direpta, et restituum illam patriæ. Sic dixit Diana : at illa Nympha delapsa per levem aërem caeli insonuit, inclusa obscuro nimbo secundum corpus. Sed interim omnis multitudo Trojana accedit ad muros Laurenti, et duces Tusci, et omnis acies equitum, distincti in turmas certo numero :

tis.—584. corrupta Vratial., perperam. corripit militia, exquisite pro vulgari, corripit cupidine, studio militiæ.—586. Cura mihi Goth. tert., elegantius vulgato ; sed isti codici non tantum tribui potest, ut vulgata mutetur. Tribuit famen ei hoc Wakef. ut in carmen reciperet.—587. V. a. nunc quanquam f. ed. pr. Burm. quando equidem Rom. urgentur Hugen. et pr. Moret. a m. pr. urgemur olim alicubi editum fuisse ex Pierio apparet, sed omnes, quas habemus, edd. vet. urgetur exhibent. fatis...iniquis aliquot Pier. et Heins. cum Goth. tert. cf. sup. ad lib. 1, 672.—588. invisa Rom.—589. ordine alter Hamb. a m. pr. pugna Goth. pr., ut committatur ipsa Camilla ; sed perperam.—590. Hoc ed. pr. Burm. Hanc ejus Exc., male. v. Not. victricem Mentel. pr.—591. Hanc Goth. pr. Ac sec. ; utrumque etiam in Pierianis occurrebat. sacra Sprot. violaret Mentel. pr. violavit Parrhas., ut inf. 848.—592. Italusque Rom., tum Medic. et alii tres Heinsii, minus bene.—593. miserabile pr. Hamb.—594. Intemerata Franc. cumulo Zulich. tumuloque patrique Ven.—595. Dixit et illa Medic. et Ven. Dixerat : illa Goth. sec. delapsa Heins. primus e Medic. et aliis : inter quos duo dilapsa. Vulgg. leg. demissa.—596. Insonuitque nigro pr. Hamb. Advolat et virgo Franc. I. longo c. Zulich. a m. pr. tegmine Goth. tert. Sed turbine recte, de nube obscura, ut jam alibi factum vidimus, et Homericum νέφος, νεφέλη.—597. muris tectisque propinquant citatur a Valerio Probo in Arte. Td propinquant impense placebat Heinsio. v. ad lib. x, 238.—598. Etrurique vel Etrurii multi apud Heins. et Burm., librorum utique inscitia ; etsi dubitari vix potest, ab initio Etruro

Compositi numero in turmas. Fremit æquore toto
 Insultans sonipes, et pressis pugnat habenis 600
 Huc obversus et huc; tum late ferreus hastis
 Horret ager, campique armis sublimibus ardent.
 Necnon Messapus contra, celeresque Latini,
 Et cum fratre Coras, et virginis ala Camillæ,
 Adversi campo apparent, hastasque reductis 605
 Protendunt longe dextris, et spicula vibrant;
 Adventusque virum fremitusque ardescit equorum.

equus subiiciens fremit toto campo, et obliuctatur conversus arctis habenis huc et illuc: tum campus horrescit undique ferreis hastis, et arva resplendent excoctis armis. Messapus quoque, et Latini veloces, et Coras cum fratre, et equitatus virginis Camillæ, apparent contra oppositi in campo; et immittunt longe hastas brachiis contractis, et conficiunt spicula; et ferret adventus hominum, et hinnitus equorum. Et jam uterque exercitus steterat, progressus intra jactum telis: erum-

et Etruriam fuisse; et temporis successu alterum in Etruscos et Etruscos abiisse. Prima pronuntiatio *Turseni* et *Tursi* fuisse videtur, inde *Truri*, *Trusi*, *Etrusci*, et molliore sono *Tusci*, *Tuscia*. Vid. Comment. Soc. Gott. T. III, P. II, p. 88.—599. *Composito* Zulich. in abest binis Burm. et Goth. tert. in *turbas* idem et Sprot. in *turmis* Parrhas. in *turmas numero* duo Burm.—600. *pulsat* Ald. (pr.) *spumat* Tan. Faber emendat, perperam; nam *habenæ pugnat* est contra habenas pressas luctatur, quod Burm. illustrat: ut *μάχεσθαι τυν*. —601. *conversus* Medic. Gud. Sprot. et Leid. (cum Erf.), quod minus placere, Heinsius monet. *conversus adhuc* Franc. jam late pr. Hamb.—604. *Coras* Goth. sec. et hic. conf. VII, 672.—605. *hastasque reductas* Medic. a m. pr. et Sprot.—606. *Protendunt* potiores codd. omnes, edd. vett., et recte: nam, etsi reducta dextra tenetur hasta, tamen ea protenditur, prominet, inprimis si cogites infra mediam fere partem eam manu teneri. *Prætendunt* tacite irrep- sisse in Burmannianam editionem, non consilio receptum videtur. Nam Heins. non admisit, nec illud nisi in Medic. a m. pr., tum in Menag. sec. Moret. tert. et Leid. ac Zulich. reperit scriptum. Pierius tamen antiqua pleraque exemplaria ita legere ait: nec est cur illud per se improbet aliquis. Nam *prætendere*, *πρωτὲν*, ad idem fere redeunt. *Projiciunt* Goth. sec. Tandem *librant* emendandum esse pronuntiat Jo. Schrader. Nam nondum emittunt, adeoque nec *vibrant*. Herm. Arnzen. Epist. crit. p. 72. videtur accipere neutraliter *spicula vibrant*. ut IX, 769 *vibranti gladio*.—607 et fr. alter Menag. Neminem video ad hunc versum offendisse. Videntur igitur alii expeditionem rationem habuisse quam equidem exputare possum. Nam, quid *fremitus equorum ardescit* sit, obvium quidem est; sed velim doceri, quid sit:

NOTÆ

599 *Numero in turmas*] *Turmas*, proprie erant equitum, et capiebant equites vulgo triginta, Æn. v. 553. in Notis.

604 *Ala Camillæ*] Vegetius: *Alæ dicuntur equitum*, quod ad similitudinem alarum ab utraque parte protegent

acies. Atque ita sumitur *ala* apud Virgilium. Ostendit tamen Lipsius de militia Rom. l. II. 7. *alas* etiam quandoque de peditibus dici: et vulgo de copiis, sive equestribus, sive pedestribus sociorum, quæ ad latera aciei collocabantur.

Jamque intra jactum teli progressus uterque
 Substiterat: subito erumpunt clamore, frementesque
 Exhortantur equos; fundunt simul undique tela 610
 Crebra nivis ritu, cœlumque obtexitur umbra.
 Continuo adversis Tyrrhenus et acer Aconteus
 Connixi incurrunt hastis, primique ruinam
 Dant sonitu ingenti, perfractaque quadrupedantum.

punt in repentinum clamorem, et concitant equos frementes; simul spargunt undique tela frequentia, more nivis, et cœlum tegitur tenebris. Statim Tyrrhenus et ardens Aconteus concurrunt connixi hastis oppositis, et primi magno strepitu faciunt

Adventus virum ardescit. Potest abstractum videri positum pro concreto, ut sit pro: viri advenientes, propius accedentes, exardescunt. At hoc jejunum est, et loci splendorem, qui summus est, offuscat. Dicam igitur: utriusque agminis, quo propius jam invicem turmæ accedunt, incensum concitatioem esse solere, idque designari per *adventum virorum ardescentem*. Egregia sententia! vereor tamen, ut satis commode verbis concepta videri possit: non enim adventus, sed in adventu gressus, ingressus, exardescit. Suspicietur aliquis vitium inesse ex una litera, quam cōpula invexit, et leg. *adventuque, virum fremituque ardescit equorum*; h. et adventu, cum utrimque propius accederent, fremitus virorum equorumque ardescit, h. increscit, major fit. Aut, ut magis niteat oratio: *Adventuque virum, fremitus ardescit equorum*: quo propiores sunt, eo magis equi fremunt. Si tamen hæc comparo cum lectione vulgata, malo in ea ferre, quod durius et audacius dictum videri potest, et id tenere, quod in notis appoui: *adventum* innuere strepitum adventantium. Illustrat poëta sententiam quodammodo infra vs. 910 *Et ævum Ænean agnoscit Turnus—Adventumque pedum statusque audit equorum.*—608. inter Goth. tert. iter Ven. intus i. leti Franc.—609. *Substiterant* duo Hamb. et Scheffer. Zulich. Leid. et Exc. Burm., quod magis etiam obscurat orationem; nam non agmina, sed agminum progressus substitisse dicitur. *rumpunt* Goth. tert. *furentis* Zulich. Parrhas. Par. et ed. pr. Burm. *furentis* Rom., tum Medic. pr., sicque Goth. et sec. *furentesque* vett. edd., usque ad Aldinam tertiam a Nangerio castigatam; inde *frementes* recte præferri cœpit.—610. *fundi* Zulich. a m. pr., unde Heins. conj. *fundi*.—612. *adversis* vett. edd., sicque Rom. cum aliis; et ipse Mediceus, ad Foggini quidem fidem, cum trinis Goth. *adversus* Franc. Sed *adversis* elegantius. Habet jam Ald. pr. *versis* ed. pr. Burm. *Achonteus, Acontheus, Acontes*, in codd. Est *Acovreus*.—613. 614. *Connixi* pr. Hamb. *Conneri* pr. Moret. et ed. Mediol. *occurrunt* Bigot. et Goth. tert., quos jam toties in eandem lectionem consentire vidimus. *ruina Dant sonitum ingenti* Moret. sec. et q., quo Heins. Mediceum alludere arbitratur, in quo *ruinam* et *sonitum*. Probabilius est, istam Moretanorum lectionem confectam esse ex simili lapsu: etiam Gud. a m. pr. *ruina Dant sonitum ingentem*, et *ruina Dat sonitum* Parrhas. *sonitum* etiam Exc. Burm. Quod autem ad sententiam verborum attinet, video utique accipi hoc, etiam a Burmanno: *dant ruinam*, id est, cadunt cum magno sonitu. Nec dubitare licet, *dare ruinam*, vulgo ita dici. Verum h. l. significatum hunc habere nequit; si enim nunc uterque cadunt, ineptum esset, mox Aconteum excussum præcipitari v. 615...617. Igitur veras arbitror, quod in Notis posui, esse simpl. pro ruere; irruunt viri mutuo impetu, et hastis elusis ipsi equi configunt adversis pectoribus.—614. *Dat* Franc. *præfractaque* vett. edd.

NOTE

612 Tyrrhenus] Hic non gentile nomen, sed proprium est principis alijus viri, ex Æneæ aut Tarchontis exercitu.

Pectora pectoribus rumpunt. Exeussus Aconteus, 615
 Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
 Præcipitat longe, et vitam dispergit in auras.
 Extemplo turbata acies, versique Latini
 Rejiciunt parmas, et eques ad mœnia vertunt.
 Troës agunt : princeps turmas inducit Asylas. 620
 Jamque propinquabant portis, rursusque Latini
 Clamore tollunt, et mollia colla reflectunt :
 Hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis.
 Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
 Nunc ruit ad terras, scopulosque superjacet undam 625

impetum, et feriant pectora equorum impulsa pectoribus. Aconteus dejectus in modum fulminis, aut motis impulsæ per machinam, corruit procul, et effundit vitam in ventos. Exercitus Latini confestim territi sunt; et Latini conarsi opponunt retro scuta, et reflectunt equos ad muros. Trojani persequuntur, primus Asylas inmittit agmina. Et jam attingebant portas; et iterum Latini emittunt clamorem, et retorquent colla equorum faciliâ. Trojani fugiunt, et reuertuntur habenis omnino inmissis. Quale est mare, quando excurrens astu reciproco, modo volvitur ad terras, et spumans effundit undam super rupes, et perluit ultimas arenas sinuando

tum Aldd. et inde vulgatæ. *perfractaque* ex Rom. Medic. et aliis jam Pier. notavit, et ex Medic. a m. sec. aliisque Heinsius. Sic quoque tres Goth. *perfectaque* a m. pr. Medic. et Gud. *perforesque* tert. Moret. *quadrupedantum* scriptum passim in codd. Pier., ut in Rom., ut et alibi. *quadrupes* ut *quadrifragi*. cf. Burm. ad xi. 875.—615. *Expulsus* Bigot.—616. *tormenti* Medic., sed a m. pr. aut *torto* Goth. tert. *actus* Gud. a m. pr. et pr. Menag.—617. *dispergit* Leid. *spargit* Goth. pr. et ed. Mediol. *disparat* alter Mentel. *dispergit* a m. pr. Gud.—619. *Dejiciunt* sec. Moret. *palmas* Goth. tert., *perperam*. Mos in fuga clypeos in tergum rejiciendi notissimus. *ad m. versant* alter Hamb. *torquent* ed. Mediol.—620. *invasit* vett. edd., quod tamen in solo Menag. pr. et Exc. Burm., quodque miror, in Colotiano, occurrebat. *invasit* Leid. Contra Rom. et omnes Pier. Medic. et omnes Heins., Gothani quoque, *inducit*, quod jam Ald. tert. exhibere cœpit, et quod unice verum: turmas in bestem inducit. *Asillas, Asilas, Asillus*, aberrant.; accedit *asellus* librarius. In Virgilio est *ἄσβλας*.—621. *versique* Pierius in ora codicis notaverat.—624. *procumbens* pars codd. Heins. et Burm., tum ed. Ven. Burm. cum Goth. sec. et tert. Adde Rom., sed *perperam*. conf. sup. ad v. 204.—625. *ad torrum* pars codd. cum Rom. et vett. edd. *ad terras* Aldd., sicque Medic. alique. *unda* Medic. cum aliis sp. Burm. *superjacet unda* deo alii: sed *superjacet undam* doctus, h. jacit undam super copulos: præpositione ad verbum retracta: ut fere Græce dicas: *ὀκονδύους ἢ ἐναγέλας κύμα sc. πέτρους*. Scopulos autem minores ante oculos habere necesse est. Nam, si majores fuerint, tum *ἀπὸ τῆς ὀφθαλμοῦ ἐπὶ τὴν γῆν (κύμα) περιφύεται, ἀποστρέφει δ' ἄλλος ἄλλην*, fractus

NOTE

- 617 *Præcipitat*] Pro *præcipitatur*. sese a persequentium jaculis in fuga defendant. *Parmas*, scuta brevia, rotunda, et undique paria.
 Ut Æn. i. 108. 'Tum prora avertit,'
pro avertitur.
 619 *Rejiciunt parmas*] In tergum, ut

Spumeus, extremamque sinu perfundit arenam :
 Nunc rapidus retro, atque æstu revoluta resorbens
 Saxa, fugit, litnusque vado labente relinquit.
 Bis Tusci Rutulos egere ad moenia versos ;
 Bis rejecti armis respectant terga tegentes. 630
 Tertia sed postquam congressi in praelia, totas
 Implicuere inter se acies, legitque virum vir ;
 Tum vero et gemitus morientum, et sanguine in alto
 Armaque, corporaque, et permixti cæde virorum
 Semanimes volvuntur equi ; pugna aspera surgit. 635
 Orsilocho Remuli, quando ipsum horrebat adire,
 Hastam intorsit equo, ferrumque sub aure relinquit.
 Quo sonipes ictu furit arduus, altaque jactat
 Vulneris impatiens arrecto pectore crura.
 Volvitur ille excussus humi. Catillus Iolan, 640

se ; modo cedit retro, præcep̄s et resorbens saxa æstu convulsa, et deserit litnus fluctu detumescēte. Bis Etrusci pepulerunt ad urbem Rutulos fugatos ; bis iidem fugati respiciunt muniendo humeros clypeis. Sed quando commissi ad tertiam pugnam, miscuerunt invicem totos exercitus, et vir elegit virum ; tum vero et gemitus morientum audiuntur ; ac rotantur in alto sanguine et arma, et corpora, et equi moribundi confusi in strage hominum : oritur crudele prælium. Orsilocho, cum timeret aggredi ipsum Remulum, inmittit hastam in equum Remuli, et figit ferrum sub aurē : quo ictu equus furit arrectus, et impatiens plagæ agitat alta crura sublato pectore : ille Remulus dejectus humi corrui. Catillus sternit Iolan ; et magnum animo,

scilicet flectus : ut Iliad. A. 425. 426. conf. Od. E. 402. 403. Simili usu bene h. l. v. 626 adjectum *Spumeus*.—626. *sinus* Mentel. pr. *profundit* Ven.—627. *Nunc trepidus* Zulich. a m. sec., *perperam*. *revoluta* Gud. et Goth. tert. *resolvens* Franc.—628. *Saxa ferit* Zulich. a m. interpolatrice. *vado labente* Exc. Burm. Verum aquam fluctus revoluti decreascentem memorat poëta, adeoque labentem.—629. *Bis Teucri* Medic. a m. pr. et Zulich. a m. sec. Vid. Not. ad v. 620. *versus* Hugen.—630. *resp. t. sequentes* Goth. tert.—631. *in abest* pr. Voss. et Oudart. *que* in fine, ut *totaque* esset, asciverat Heins. ex binis Rottend. pr. Hamb. sec. Mentel. et Franc., parum suaviter, tum parum gravi auctoritate.—633. *Tunc alii. et abest* Goth. tert. *ab alto* Menag. pr. s. *multo* Parrhas. et Oudart. pro var. lect.—634. *et abest* ed. pr. Burm.—635. *Seminces* Gud. pro div. lect. *Seminimes* etiam hic Rom. *sternuntur* Bigot. et Goth. tert.—636. *Ὀρσίλοχος*. At *Orsilocus*, *Orsilogus*, aberratt.—637. *relinquit* Franc.—638. *ferit* aliquot Pier. et a m. pr. Medic. *actaque* alii ap. Pier.—640. *Cathillus*, *Cathilus*, *Cathyllus* (hoc in Medic.), et *Iollam*, *Iollan*,

NOTÆ

636 *Orsilocho*, &c.] Trojanus. *Remulus*, Latinus : alius ab illo Tiburtino *Remulo*, qui moriens phaleras nepoti dederat, *Æn.* ix. 360. item ab illo Numano Remulo, quem Ascanius occiderat, *ibid.* 592.
 640 *Catillus*, &c.] Tiburtinus, de quo *Æn.* vii. 672.

Ingentemque animis, ingentem corpore et armis
 Dejecit Herminium: nudo cui vertice fulva
 Cæsaries, nudique humeri; nec vulnera terrent;
 Tantus in arma patet. Latos huic hasta per armos
 Acta tremit, duplicatque virum transfixa dolore. 645
 Funditur ater ubique cruor: dant funera ferro
 Certantes, pulchramque petunt per vulnera mortem.

At medias inter cædes exultat Amazon,
 Unum exerta latus pugnæ, pharetrata Camilla;
 Et nunc lenta manu spargens hastilia denset; 650
 Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem.

magnum corpore et armis sternit Herminium: cui coma flava erat in capite aperto, et nudi humeri: nec plagæ terrent eum, tam late apertius est in ictus: hasta immissa huic per latos humeros intremittit, et transfixa cum dolore incurvat hominem. Spargitur late niger sanguis: pugnautes edunt strages gladiis, et per plagas querunt mortem gloriosam. At Camilla pharetrata gaudet in mediis stragibus, quasi Amazon, nudata secundum unam mammam ad prælium; et modo jaciens manu congerit hastas flexiles, modo infatigabilis corripit dextra manu robustam

aberrant.—641. *pectore* Gud. pro *div. lect.*, perpetua fere varietate.—642. *Hermonium, Hermionum, Hermentium* in libb.—643. Sustuli majorem interpolationem ante *Nec vulnera terrent*: nam ad *nudo cui* spectant.—644. Quem muscas captare juvet, ex Servio varietatem exsculpere potest: *Totus in arma patet*. In Rom. *Tantum in a. p.*, ex interpretatione. *hinc* edd. sphalma.—645. *Acta premit* ed. pr. Burm. *duplicatque virum transfixa dolore* Heins. ex codd. auctoritate reposuit et snorum et Pierianorum. Idem jam vett. edd. habuere. Primum *dolorem* video in Aldd. editum: quod et ex Schol. Statii Theb. vii, 633 enotavit Burm., sic *virum transfixa hasta*, quæ figitur, transfigitur, et ipse *dolor duplicatur*. Atqui hoc jejunum est, nec magis ferri hoc posse arbitror, quam quod Heins. conj. *duplicatque viro*, vel quod Pierius in suo exemplari habebat atque hinc Catræus repetiit, *d. viri t. dolorem*.—646. *dant vulnera* Sprot. cum Mediceo Pierii.—648. *inter acies* Ondart. et Medic. Pierii.—649. *ejecta* Franc. *exerta* Rom.—650. *leta* Donat. *leta* Franc. *densa* Parrhas. *manus* tres ap. Burm. cum Erf., sed vetat in seq. vs. *dextra casu sexto*. *denset* Heins. e codd. et Grammaticis pro vulgato *densat*: cuius lectionis fons Rom.—651. *rapit in dextram non fessa* Ma. ap. Pier. *dextra*

NOTE

645 *Duplicatque virum*] Videtur a tergo inter utrasque scapulas percussus, ita ut in anteriorem partem corpus curvatum et quasi plicatum ex ictu fuerit. Alii legunt: 'duplicatque viri, transfixa dolore.' Alii 'duplicatque, virum transfixa, dolorem.' Prima lectio sanissima, juxta Turnebum. Cujus firmat opinionem illud Ovidii, 'duplicataque vulnere cæco est:' item illud Homeri de

Thersite, Iliad. ii. 266. Πάρερ δ' ὁ δ' ἔκταν; 'percussit: ille autem incurvabat se.'

648 *Amazon*] *Volsea*, Amazonum tamēniore armata: id est, exusta mamma dextra, sinistroque latere nudato; ut diximus, Æn. i. 494.

650 *Denset*] Secundæ conjugationis: vel *densat*, primæ: Æn. x. 432. *Bipennis*, securis utrimque acuta, supra 135.

Aureus ex humero sonat arcus, et arma Dianæ.

Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,

Spicula converso fugientia dirigit arcu.

At circum lectæ comites, Larinaque virgo,

655

Tullaque, et æratam quatiens Tarpeia securem,

Italides; quas ipsa decus sibi dia Camilla.

Delegit, pacisque bonas bellicue ministras.

Quales Threiciæ cum flumina Thermodontis

securim. Arcus aureus, et sagittæ Dianæ sonant ex humero ejus. Ipsa quoque veras arcu defigit sagittas fugaces, si aliquando sedit fugata in tergum. Sunt vero circa eam selectæ sociæ, et virgo Larina, et Tulla, et Tarpeia intentans arcum securim, Italæ puellæ, quas ipsa divina Camilla delegit sibi quasi honorem, famulas in bello et bona pace. Quales Thracia Amazones, quando legunt fluenta Thermo-

quantis Parrhas. indefensum Franc. et Goth. pr. ac tert., male.—652. ex humeris Rom. erat arcus Donat., ex interpretamento.—653. recedit alter Hamburg.—654. derigit Rom. et Medic.; Burm. laudat Lambin. ad Lucret. vi, 823.—655. Et circum Gud. et alii Heins. iuncta pr. Moret. ex iacta pr. Goth., sphalmate. Larina Goth. sec.—656. Tellaque ap. Priscian., male. securem Heinsius reposuit, monente eodem Grammatico, et assentientibus Gud. et sec. Mentel. At conf. inf. 697. securim tuetur Rom.—657. ara Rom. et Vratial. Dia passim scriptum in codd. Pier. Heinsii et binis Goth. et Erf., sic et Medic. a m. pr.—658. pacisque bonæ vett. edd. nostræ omnes; tum bonas emendatum in ed. Ald. pr. et sec.; at bonæ revocatum in Ald. tert. et hinc ductis; donec prior lectio bonas iterum obtineret e Commelin. Pulm. Steph., quam meliorem lectionem habent meliores Heins. cum Mediceo; agnoscitque eam Arusianus Messius. bonæ tamen tuetur Rom. cum aliis Pier. Heins. et Burm., ac binis Goth., tum agnoscit Servius. bono Franc. belloque Oudart. ministrans Franc.—659. Threicio Exc. Burm., Threicia vitium operatum ed. N.

NOTÆ

652 *Arma Dianæ*] Venatoria: sagittæ in pharetra, bipennis, hastilia.

654 *Spicula converso, &c.*] More Parthorum, quos ea arte celebres diximus, Ecl. i. 62.

657 *Dia Camilla*] Græca vox *κία*, generosa, præstantissima, divina: quia Dianæ Deæ consecrata, supra 557. Sic apud Homerum Helena vocatur *κία γυναικῶν*, 'præstantissima mulierum.'

658 *Pacisque bonas, &c.*] Multi codices habent: 'pacisque bonæ bellicue ministras.'

659 *Quales Threiciæ*] De Amazonum gente ac nomine, Æn. i. 821. 494. Nunc de patria et sede. i. Constat

Amazonum sedem non fuisse in Thracia propria et Europæa, quæ Macedoniae confinis est; sed in septentrionali minoris Asiæ littore, quod Ponto Euxino alluitur: urbemque regiam ab ipsis illic conditam fuisse Themiscyram, non longe a Thermodonte fluvio: eisdemque paruisse totum illum tractum, qui deinceps Bithyniam, Paphlagoniam, Cappadociamque complexus est. Ita Herodotus, Pausanias, Diodorus Siculus, &c. ii. Constat e Xenophonte, Exped. i. vi. tractum illum ipsum tulisse quoque Thraciæ nomen, nempe *Asiaticæ*. iii. Habemus ex iisdem auctoribus, præcipue Diodoro, Amazonas, circumflexo

Pulsant et pictis bellantur Amazones armis : 660
 Seu circum Hippolyten, seu cum se Martia curru
 Penthesilea refert, magnoque ululante tumultu.
 Fœminea exultant lunatis agmina peltis.
 Quem telo primum, quem postremum, aspera virgo,
 Dejicis ? aut quot humi morientia corpora fundis ? 665

donis, et pugnant armis pictis : sive circa Hippolyten, sive quando bellicosa Penthesilea redit in curru, et magno tumultu ululante muliebres turmae gestiunt scutis lunatis. O bellicosa virgo, quem primum, quem ultimum sternis hasta ? aut quot spargis humi corpora moribunda ? Primo Eumenism patre Clytio : cujus oppo-

Heins. *Thermodoontis* vulgg. passim edd., item vett. codd., etsi jam emendatum dederunt Naugerius et Egnatius. Res nunc nota est, esse *Thermodontis* a *Θερμῶδων*, error. cf. Apollon. II, 972. Tentaverat nonnulla in h. l. Wakefield Sylva crit. Vol. III, p. 94, quæ tamen mox ipse damnassee videtur. —662. magnamque u. conj. Cunninghamus. —663. scutis ex Medie. laudat Heinsius : sed a Foggino *peltis* proditum videmus. —664. primo Goth. tert. —665. m. pectora Sprat., perpetuo errore. —666. Eumenium Ald. pr. et hinc

NOTE

Euxini littore tum orientali tum etiam septentrionali, trajectoque Tanai fluvio, maximam Sarmatiæ Asiaticæ et Europææ subegisse partem : deinde, cum ab Hercule ac Theseo nativis in aedibus bello appetitæ et victæ essent ; occupato in Libya Hercule, bellum eas Græcis intulisse, transmisso scilicet Bosphoro Cimmerio : indeque per Thraciam Europæam, Macedoniam, ac Thessaliam, aperuisse sibi aditum ad ipsam Athenensium arcem, quam aliquandiu tenuerunt. Tamen hinc pulsæ sunt a Theseo, ut præbant iis in locis multa, tum Thesei victoriæ, tum Amazonum cladis monumenta : earumque reliquæ intra pristinos Pontici littoris fines servare : deinceps formam aliquam imperii, usque ad Trojani belli tempora ; cum Penthesilea, nativo odio Græcis infesta, Trojanis auxilium tulit, et ab Achille aut Pyrrho sub belli finem occisa est. Tum etiam adusque Alexandrum magnum perstiteret, ad quem Thalestris Amazonas trecentas adduxit,

Delph. et Var. Clas.

ex Diodoro et Q. Curtio.

669 *Thermodontis*] Legunt quidam *Thermodoontis*, ut *Hippocoontis* : ita ut priores syllabæ tres dactylum efficiant. At omnino quadrisyllabum est, *Thermodontis* : ubi priores syllabæ tres longæ, cum *o* in secunda syllaba, quæ ideo breviori non potest : scribitur enim *Θερμῶδων*, non *Θερμῶδων* : et Cappadociæ fluvius est, in oram Euxini meridiionalem influens ; nunc *Pormon*.

661 *Hippolyten*] Thesei uxor fuit, dicta ab aliis *Antiope* : ex qua Hippolytam filium suscepit, insidiis Phædræ novercæ deinde sublatum. Hanc bello Herculis Amazonico Theseus, vel dono Herculis acceperat, vel dolo ipse rapuerat : bello deinde Attico adversus Amazonas, ab illis pro viro pugnans occisa est. Plutarchus in Theseo, Diodorus, &c. De *Penthesilea*, quæ ob virtutem filia Martis credita est, Æn. I. 494.

663 *Lunatis peltis*] Scutis brevissimis, in formam Lunæ mediæ præcisis.

Virg.

4 M

Eunæum Clytio primum patre : cujus apertum
 Adversi longa transverberat abiete pectus.
 Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
 Mandit humum, moriensque suo se in vulnere versat.
 Tum Lirim, Pegasumque super : quorum alter habenas 670
 Suffosso revolutus equo dum colligit, alter
 Dum subit, ac dextram labenti tendit inermem,
 Præcipites pariterque ruunt. His addit Amastrum
 Hippotaden ; sequiturque incumbens eminus hasta
 Tereaque, Harpalycumque, et Demophoonta, Chromimque ;
 Quotque emissa manu contorsit spicula virgo, 676

siti pectus patens transfodit longa hasta ex abiete. Ille corrui vomens fluentia sanguinis, et mordet terram sanguinolentam, et moriens agitat se in sua plaga. Deinde Lirin et Pegasum præterea : quorum alter dum collabens equo succidente retrahit habenas : alter dum succurrit, et porrigit cadenti dexteram lentiore, repente et simul concidunt. Adiecit tis Amastrum Hippotæ filium : et imminens insequitur propius hasta, et Tereum, et Harpalycum, et Demophoontem, et Chromim : et quot jacula vibrata manu virgo intorsit ; tot homines Trojani corrueunt.

~~~~~

cett. edd. usque ad Commelin., qui e Palat. dedit *Eunæum* : erit igitur *Εὐναῖος*, quod aliunde non memini. At *Εὐρύος* inter heroum nomina notus est, qui idem *Εὐρύος*, et *Εὐρύς*, Jasonis f. v. ad Apollod. p. 183 et ad Hygin. f. 15. Interea *Eunæum* maxima pars codd. defendit apud Pier. et Heins. ; adde tres Goth. Etiam e vett. edd. nonnullæ, ut Ven. 1486, *Eunæum*. aliæ *Eumenium*, Serv. *Eumeneum*, non male. Alias aberrant. codd. vide ap. Burm. Etiam *Glycio*, *Clycio*, *Clythio* aberrant., a *Κλῆριος*.—667. *longo* pr. Mentel. t. a. corpus duo Burm. conf. modo ad v. 665.—668. *movens* un. Burm. *vovens* duo alii.—669. *se aberat* Franc. in deerat plerisque Pier. et nonnullis Heins. in *verbere* pr. Hamb. in *sanguine* Goth. tert., et sic Macrobian. iv, 6, sed, ut bene monet Heins., *sanguinis rivi* præcesserant, male etiam Pontanus e cod. Britannico reponi voluit, in *sanguine mersat*. Burmannus laudat Drakenb. ad Silium v, 577. Scilicet is locum vindicat ex imitatione Siliana : et *versantem* in vulnere sese *Transigit*.—670. *Lirim* Heins. secundum Medic. et alios. Vulgo : *Lirin*, *Pegasum* tuentur omnes fere ; alii *Phagasum*, *Pegasum*. In sec. Moret. *Phaganim*. *Paganus* etiam ap. Silium occurrit lib. v, 410.—671. *Suffosso* vel *Suffasso* magna codd. pars, etiam Rom. et Medic. a m. sec., item tres Goth., in vectum et in edd. Ald. tert. et al. De *pedum suffusions* Servius cogitabat.—672. et *dext.* duo Goth., ad sonum magis gratum. *inermem* Heins. e codd. reduxit : pro vulg. *inertem*, cf. sup. ad x, 595.—673. *Amastrum* pr. Hamb. et alter *Amastrum*. Tum *Hippodaten*, *Hippodaten*, aberrant. libb. Est *Hippota* f. *Ἰπποδάμης*.—674. *Thereaque* multi apud Heins. et Goth. tert., non male, a *Θηρέας*. *Harpaleem* Dorvill. *Chromimque*, quod jam edd. Ald. habebant, Heins. e Medic. et ceteris revocavit, pro *Chromin*. At Rom. (quem tamen *Chromin* exhibere testatur Bottarius) et alii Pier. cum Montalb. *Chromumque*, Goth. pr. et tert. *Chromumque*. tres Burm. *Cromimque*. Versus e Gr. *Τηρέα θ' Ἀρπάλικόν τε γέ, Δημοφώντα Χρόμιν*

NOTE

667 *Abiete*] Hasta ex abiete arbore, *sapin*.

Tot Phrygii cecidere viri. Procul Ornitus armis
 Ignotis et equo venator Iapyge fertur :
 Cui pellis latos humeros erepta juuenoco
 Pugnatori operit ; caput ingens oris hiatus 680
 Et malæ texere lupi cum dentibus albis,
 Agrestesque manus armat sparus. Ipse catervis
 Vertitur in mediis, et toto vertice supra est.
 Hunc illa exceptum, neque enim labor agmine verso,
 Trajicit, et super hæc inimico pectore fatur : 685
 Sylvis te, Tyrrhene, feras agitare putasti ?
 Advenit qui vestra dies muliebribus armis
 Verba redarguerit. Nomen tamen haud leve patrum

Ornitus venator procul excurret in armis inuictis et equo Apulo : cui pellis extracta juuenoco pertinaci tegit latos humeros ; magnus rictus gutturis et genæ lupi cum dentibus candidis operuerunt caput ; et sparus rusticus armat manum : ipse excurret in mediis turmis, et supereminet toto capite. Illa perfoliit humo interceptum, non enim difficile erat disturbato agmine : et hostili animo hæc ait super illum : existi- mavisti, o Etrusce, te venari feras in sylvis : venit dies, qui ulciscatur verba vestra famineis armis. Tamen referes umbris parentum tuorum gloriam hanc non exi-

~~~~~

re.—677. *Ornitus* recte ; *Opvuros* ; sic quoque Rom. Donatus : *Ornitus*. In codd. fere *Ornitus* : sicque edd. vett. At Pier. in sua invenisse videtur *Orphitus*.—678. *Ignotus* Gud. *Hyapige* passim codd. et edd. vett. *Iaspide* pr. Hamb. *Iapide* alii apud Burm. cf. sup. ad v. 247.—682. 683. *Agrestesque* Heins. *Agrestique* Hugen. *palus* Goth. tert., interpolate, pro *sparus*. *catervis* V. in *mediis* aliquot Pier. et Sprot. *Victor* in m. Bigot. *est* in fine abest Medic. a m. pr.—684. *nec enim* duo Goth. a. *fuso* pro var. *leot*. Oudart.—685. *super hoc* Franc., male. Est enim : *hæc fatur super*, insuper, *enim*.—686. *Sylvis* et Rom. *Silvisme*, T. ad membranarum suarum fidem recepit Brunck. (conf. Not. p. 530), non male : modo non metrum violaret. Tam ne sexcenties in interrogatione omittitur.—687. *quæ v. dies* Oudart. *nostra* Ven. *fides* Bigot.—688. *redarguerit* Heins. reposuit sola auctoritate Prisciani et codd. Scheff. et Menag. pr. Et est sane hoc ad elegantie sensum venustus, quam *redargueret* ; etsi diligentissime ad grammaticorum præcepta sit dictum : *advenit dies, qui redargueret. unum tamen Parrhas. partum* idem et vulgg. edd., sed nonnullæ tantum : vitio haud dubie operarum : quod jam

NOTÆ

677 *Phrygii*] Trojani, e Phrygia, Æn. I. 385.

678 *Equo Iapyge*] Ex Apulia, quæ *Iapygia* dicta est : Æn. VIII. 710. et supra 247.

682 *Sparus*] Telum est rusticum, a *spargendo* dictum : hoc fere constat. Cujus porro formæ, dubitatur : Festus vult parvissimi generis esse jacu-

lum, quod facile spargatur : Servius recurvum, in modum pedi pastoralis.

686 *Tyrrhene*] Orte e Tyrrhena gente.

687 *Vestra Verba*] Quibus fortitudinem vestram intemperanter jactatis. De *Manibus* parentum, Ge. IV. 469, Æn. VI. 743.

Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ.
 Protinus Orsilocho et Buten, duo maxima Teuorum 690
 Corpora: sed Buten aversum cuspidē fixit
 Loricam galeamque inter, qua colla sedentis
 Lucent, et lævo dependet parma lacerto;
 Orsilocho, fugiens magnumque agitata per orbem,
 Eludit gyro interior, sequiturque sequentem; 695
 Tum validam perque arma viro perque ossa securim,
 Altior exsurgens, oranti et multa precanti

quam, te occisum esse hasta Camilla. Continuo occidit Orsilocho et Buten, duo maxima corpora Trojanorum: sed Buten acumine teli transfodit aversum, inter cassidem et thoracem, qua collum equitantis micat, et qua parma descendit infra humerum sinistram; fugiens vero et circumacta magnum in orbem fallit Orsilocho, interius secus gyrum, et persequitur eum qui prius eam persequabatur. Deinde assurgens altius bis impingit validam securim per arma et per ossa huius

in ed. Ven. 1544 in manus incurrit.—689. *M. hinc idem Parrhas. M. hæc tres Moret. referas Parrhas. bello c. C. ed. pr. Burm. manibus c. C. Medic. Pieri.*—690. *Orsilocho, Horsilecum, Horsiloam, aberrat.* Est Ὀρσίλοχος.—691. *Butem Zulich. Buten ap. Rufinian. aversum vett. edd. et inde vulgatæ cum codd. parte. Sed præstantiores Pierii et Heinsii omnes aversum; sicque Rufinian. et Macrob., quocirca Heinsius recepit. Buten enim fugientem, at Orsilocho ipsa fugiens obtruncavit Camilla. Adde gravio- rem rationem, quod vulneris locus vs. 692. 693 aversam corporis partem satis declarat. Vulnus infertur supra sinistram humerum, in ipsam cervicis vertebra, quæ attollitur paululum in capite prominente, qualis habitus sedentis est. Variasse adeo poeta videri debet vulnus Hectori ab Achille illatum Iliad. X. 324 sqq. et Cycni vulnus ab Achille acceptum ap. Hesiod. Sc. Herc. 416....420. Utraque loca sedulo comparanda. Ex his ipsi poetæ mentem assecuti sumus. aversa cuspidē unus Pier. et Leid. jam versum Franc. a cuspidē Hamb. alter. fixit Heins. cum melioribus, etiam Pieri, pro vulgato figit.—692. intus Franc.—693. Invenit pro Lucent apud Rufinian. de Schem. Lex. p. 241.—696. Dum v. Zulich. et Rottend. sec. Sed præteriere Heins. et Burm. varietatem aliam magis memorabilem: valida securi. Ita Medic. Pierii: et Julius Sabinus hæc habet: "Apronianus legit: valida securi congeminat vulnus." (In Mediceo tamen, quem Foggini- us excensum dedit, emendatio illa non subnotata est) "Emilius (sic pergit ille: qui Emilius qui sit, equidem adhuc ignoro) legit: validam securim congeminat; sic est distinguendum in congeminat: ut postea sit: vulnus r. o. c." Equidem, si illam lectionem probandam susciperem, jungerem: securi insurgens con- geminat sc. ictum, vulnus: quod et per se intelligitur, et statim repetitur. per- que ora viri pr. Moret. securim Gud., ut sup. v. 656.—697. exsurgens Rom. et alii Pier. Medic. et alii Heinsii potiores: itaque recepit ille præ vulgato: insurgens, quod et ipsum bonum. conf. XII, 902. Sed varietatem hanc jam*

NOTE

693 *Parma*] Supra 619. *Lacerto*, atque ambitu reflectens sese. *Æn. v. Æn. v. 422.* 170.

695 *Gyro interior*] Breviori spatio

Congeminat : vulnus calido rigat ora cerebro.
 Incidit huic, subitoque aspectu territus hæsit
 Appenninicolæ bellator filius Auni, 700
 Haud Ligurum extremus, dum fallere fata sinebant.
 Isque, ubi se nullo jam cursu evadere pugnae
 Posse, neque instantem reginam avertere, cernit ;
 Consilio versare dolos ingressus et astu,
 Incipit hæc : Quid tam egregium, si foemina forti 705
 Fidis equo ? dimitte fugam, et te cominus æquo
 Mecum crede solo, pugnaeque accinge pedestri :

homini roganti et multum precanti : plaga spargit vultum calido cerebro. Occurrit illi, et stetit stupefactus improviso visu bellicosus filius Auni incolæ Appennini, non ultimus Ligurum, quamdiu fata permittebant ei fallere. Ille autem, cum videt se nullo cursu posse subducere se prælio, nec expellere reginam imminentem : incipiens consulto agitare dolos mente et solertia, dicit ista : Quid tam illustre est, si cum sis foemina, confidis equo robusto ? relinque celeritatem equi, et propius committe te mecum planæ terræ, et parum te ad certamen pedestre : mox cognosces, cui

~~~~~

aliquoties vidimus.—698. *Congeminat vulnus* : calido distinguebat Oudart. Similem interpunctionem reppererat Servius, mutilatus admodum etiam ad h. l. et sic legerat auctor Epitomes Iliados (vulgo Pindari Thebani nomine notus) 366. *Ora rigat moriens*, sc. sanguine. *ore* alter Menag. *ossa* alter Hamb. *arma* ed. pr. Burm. *cruore* Ven.—699. *huc* Bigot. *aspectus* ed. D. Heins.—700. *Appenninicolæ* scribendum esse bene monuit Brunck., saltem ex communiore usu, *Appenninus* pro *Apenninus*. An prima in ullo Latino poeta correpta occurrat, ignoro, nec vacat querere. At Dionys. Perieg. 343 ὅπως—Ὅψα τε κικλήσκουσιν Ἀπέννιον. Auni Goth. tert. Anni Ven. et Franc. Burmannus bene remittit nos ad Silium vi, 109, ubi : *tellus lacrymabilis Auni* ex h. l. et similis varietas. Provocat ad Silium etiam Julius Sab., qui alios *Arnum* hunc perperam dixisse notat, et versum recitat *Apenninicolæ regnata antiquitus Anno*. Locus est ex lib. v, 7, sed ibi legitur : *vada Fauni-gena regnata antiquitus Anno*. Agitur de Thrasymeno lacu : ut adeo Arnus ibi opportunius heros ἐγχεῖος esset, quam Annus Liguriæ.—702. *Is ubi vett. edd. et codd. evadere pugna, pugnam, pugna* legitur : et *pugna* quidem vulgata erat lectio usque ad Commelin., qui e Palat. reddidit *pugna*, quod sequitur Pulman. Deseruit iterum Stephanus. *pugna* græca forma dictum, e Rom. aliisque laudavit Pierius, et uno suo probavit Ge. Fabric. et ex suis iterum Heins. conf. sup. ad x, 441. ix, 90. Tandem *pugnam*, quod et ipsum exquisitum, habebat unus Oblongus Pierii, atque aliquot Heins. et Burm. cum Goth. sec.—703. *advertere* Medic. sed a m. sec. emendatum.—707. *Crede solo* mecum Goth. tert. *pugnaque* sexto casu plerique Pieriani.—708. *ventura*

NOTE

700 *Appenninicolæ*] De Appennino, monte Italiæ, Liguriam a septentrione ambiente, Æn. xii. 703. De *Liguria*, Æn. x. 185. Monet autem Cato Ligures esse fallaces.

706 *Fugam*] Cursum celerem. Sic Æn. i. 321. de Harpalyce Amazone, 'volucremque fuga prævertitur Eurum.'

Jam nosces, ventosa ferat cui gloria laudem.
 Dixit. At illa furens, acrique accensa dolore,
 Tradit equum comiti, paribusque resistit in armis, 710
 Ense pedes nudo, puraque interrita parma.
 At juvenis, vicisse dolo ratus, avolat ipse,
 Haud mora, conversisque fugax aufertur habenis,
 Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.

laus inanis inferet damnum. Sic ait: illa vero furens et commota aspera indignatione, dat equum sociæ, et stat in armis paribus, pedes, et interrita ense stricto atque scuto splendente. Sed juvenis existimans se victorem esse fraude, aufugit ipse, nulla est mora, et abripitur fugax habenis detortis, et talo ferrato impellit

Bigot. et pr. Hamb. *feret* Medic. Pierii et Mentel. pr. *laudem* recepta in impressis est lectio, quæ et ipsa inter Apronianas, h. e. probatas Apronio Rufo, ferri potest; est enim ab emendatrice manu ascripta Mediceo, qui a pr. m. habebat *fraudem*, quod ipsum Rom. exhibebat diserte, cum qu. Moret. Dorvill. a m. sec. et Goth. sec. et quinque Heinsii pro div. lect. In Gud. erat *pœnam*. in Rottend. sec. *parma*, ex interpretamento. Servius egregie: "*fraudem*: hæc est vera et antiqua lectio, ut sit sensus: pedes congregere, jam cognosces, cui inanis jactantia afferat pœnam; nam fraudem veteres pœnam vocabant." "Si autem *laudem* legimus, erit sensus: agnosces, cui inanis gloria afferat laudem." Etiam Donatus agnoscit: "Experundo, inquit, cognosces, quis debeat jure meritoque laudari." Reliquerunt rem in medio Heins. et Burm. Rationem, qua controversia decidi debet, non videntur animadvertisse viri docti. Scilicet epitheton: *ventosa* gloria melius convenit in *fraudem*, h. pœnam, quam *κεκοδοσία*, vana et inanis jactantia, affert. Contra in altera lectione jejuniore est sententia, etiamsi sic, ut facere necesse est, expedias: videbis, cui, h. e. an tibi vana gloria afferat victoriam. In Obs. misc. Vol. I, p. 22 Vir doctus distinguebat: *Jam nosces, ventosa, ferat cui gloria laudem*; satis jejune.—709. *Dixerat* Goth. tert. *accensa* vel *adacensa* Rom. et alii Pier. et omnes vetustiores Heinsii, qui recepit. Vulgo: *incensa*, quod pr. Goth. solus exhibebat, isque recentissimus.—710. *assistit* vulgo editum, inde ab Ald. sec., sicque codd. pars, ut bini Goth. et Oblongus Pierii cum quatuor Heins. Sed reliqui vetustiores omnes Pierii et Heinsii cum Ald. pr. *resistit* legebant; ut resistere ait restare, stare, ut Ge. iv, 424. *Æn.* iv, 76. *insistit* erat in Leid. *sistit* Dorvill. *paribus se sistit* conj. Heins.—711. Nemo conj. *parva p.*—712. Et j. Franc. *vicissæ* emendabat Cerda, perperam. *dolos* a m. pr. Zulich. *advolat* Goth. tert. et multi scripti et edd., vitiose. *evolat* Leid.—713. *conversusq.* Menag. pr.—714. *Quadrupedemque* Pierii codd. etiam hic. *ferrato calce* edd. inde ab Aldo usque ad Commelin. et pauci scripti apud Pierium cum Goth. pr. Sed potiores *ferrata*, quod et Grammatici defendunt.—715. *Ligur* in sua edit. lege-

NOTE

708 *Laudem*] *Fraudem* veram et antiquam lectionem esse contendit Servius; et sensum esse: Cognosces cui jactantia damnum afferat.

711 *Pura parma*] Juxta Servium, *nuda* et absque rerum gestarum figu-

ris: quia, inquit, tunc primum in bella descenderat. Juxta Donatum, *expedita* et absque pondere. Juxta interpretationem a nobis jam traditam, *Æn.* vi. 560. *nitida, lucida, tersa.*

Vane Ligus, frustra que animis elate superbis, 715
 Nequicquam patrias tentasti lubricus artes;
 Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
 Hæc fatur virgo, et pernicibus ignea plantis
 Transit equum cursu, frænisque adversa prehensis
 Congreditur, poenasque inimico ex sanguine sumit. 720
 Quam facile accipiter saxo sacer ales ab alto
 Consequitur pennis sublimem in nube columbam,
 Comprensamque tenet, pedibusque eviscerat uncis;
 Tum cruor et vulsæ labuntur ab æthere plumæ.
 At non hæc nullis hominum sator atque Deorum 725
 Observans oculis summo sedet altus Olympo.

velocem equum. Fraudulente Ligur, et frustra elate superbo animo: frustra callidus adhibuisti astutiam patriam: nec illa astutia reducet te saluum Auno doloso. Virgo hæc loquitur, et ardens pedibus velocibus prætergreditur cursu equum, et correpto fræno opposita pugnat, et sumit supplicium ab hostili sanguine. Tam facile, quam facile accipiter, avis dicata Marti, ex alta rupe persequitur alis columbam altam in aère, et tenet correptam, et dilaniat unguibus acutis: tunc sanguis et pennæ evulsæ decidunt ex aère. Sed genitor hominum et Deorum non quiescit sublimis in supremo cælo quasi nullis oculis videns ista. Pater ille excitat

rat Pier.; at *Ligus* inde ab Aldo ubique obtinet, sicque scripti et vett. Grammatici: ex *Alyus*. armis aliquot Pier. et Sprot.—717. *Nec fors te non-nullos legere, tradidit Cerdæ. perferat tert. Mentel. et tert. Goth. proferet* Ald. pr. Anno Ven. uno Goth. tert. vide ad v. 700.—720. *a sanguine vulgg. ante Heins., qui ex s. secundum Pier. et præcipuos suos reposuit, ut inf. XII, 949. poenas i. et s. Franc. ex s. poscit ed. pr. Burm. sumpsit Bigot. Sprot. et a m. pr. Hamb. pr. cum Goth. tert.—721. facilem Sprot. accipiter alter Hamb. adcipiter et atcipiter scribebant alii Pier. Wakef. ex ingenio accipiter saxo aut sacer ales: ut hic sit aquila. Antequam in ipsa poetæ verba hoc inferret, nam conijcere licebat, consulendi erant historiæ naturalis auctores, qui docent aquilam (chrysaëton) Jovis alitem, non facile columbam petere; accipitris vero proprium id esse; unde et *polumbarius* dictus. Pariter constat vulgo, accipitrem fuisse inter alites augurales.—722. in n. *volantem* Schol. Horat. Cræqu. ad Od. I, 37, memoriæ vitio, etsi *volantem* pro avi poetæ dicere poterat.—723. *Compressamque* pars Heins. codd., ut alibi solet. *Compulsamq.* Ven.—724. *Tunc alii. evulsæ* Rom. et Schol. Statii Theb. III, 537. *pennæ* Menag. pf. et Parrhas.—725. *hoc* Ven. *hoc ullis* Vratisl.—*

NOTE

715 *Ligus*] Sic habent pleraque vetera exemplaria; et sic olim in usu fuisse, probat adjectivum *Ligusticus*, inde derivatum. Nec magis absonum est *Ligus*, *Liguris*; quam *lepus*, *leporis*; *vetus*, *veteris*.

721 *Accipiter....sacer*] *Epervier*, avis rapax; ideo Marti sacra. Latinum nomen e Græco deductum, ἀετρεπος, *celeriter volans*: Gallicum nomen e Germano, ut placet Scaligero et Vossio.

Tyrrhenum genitor Tarchonem in prælia sæva
 Suscitât, et stimulis haud mollibus incitât iras.
 Ergo inter cædes cedentiaque agmina Tarcho
 Fertur equo, variisque instigât vocibus alas, 730
 Nomine quemque vocans; reficitque in prælia pulsos.
 Quis metus, o nunquam dolituri, o semper inertes
 Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
 Fœmina palantes agit, atque hæc agmina vertit?
 Quo ferrum, quidve hæc gerimus tela irrita dextris? 735
 At non in Venerem segnes, nocturnaue bella,
 Aut, ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
 Expectare dapes, et plenæ pocula mensæ;

ad durum certamen Tarchontem Tyrrhenum, et commovet ejus iram non levibus stimulis. Itaque Tarchon inter strages et acies recedentes impellitur equo, et exhortatur equitatum variis sermonibus, appellans unumquemque nomine suo, et revocat ad pugnam fugientes: O Tyrrheni, nunquam satis dolituri! o semper ignavi! quis timor, quæ tanta segnitia incidit animis vestris? Fœmina dispergit vos vagos, et fugat has turmas? cur gestutis manibus ferrum, et cur hæc arma inania? Tamen non estis ignavi ad voluptates et ad pugnas nocturnas, aut ad expectandas epulas et comotationes mensæ optimæ, quando tibia curva

727. Tarchonem, quod et Romanus tuetur, Heins. refinxit. v. sup. ad VIII, 506. Vulgo, Tarchontem: duo Tarchonta; alii Tarconem, v. Pier. Parrhas. carentem in prælia tum Bigot. in prælia seroans.—728. incitât bene Heins. ex Moret. et Menag. pr. Addit Burm. Hugen., sed graviores auctoritatem jam Pierius dederat Romanum et Oblongum Mas. Vulgo: incitat legitur. Tum Heins. conj. incutit iras.—729. cedentia nonnullæ edd. vulgares, vitiose. Tarcho ut VIII, 506 pro Tarchon. cf. inf. 746 et Heins.—730. vanisque pr. Moret. irritat conj. Heinsius. instigât vocibus iras Gud. alas Vratisl. et Rom.—731. ad pr. Macrob. vi, 1, qui ex Furii Annal. laudabat versus (quos vide in Not. ad h. l.), in quibus est: reficitque ad prælia mentes. Sed in sæpe alias vidimus poetam sectari, ubi vulgo ad poni solebat. in prælia fuses Bigot.—734. pallentes tres ap. Burm., perpetuo lapsu. pallentis Mentel. pr. agitâtque hæc Franc. agitât atque a. ed. pr. Totus versus exciderat Goth. tert.—735. quove Zulich. et alter Hamb. a m. sec., et quodve a m. pr. quidve hoc Dorvill. gerimus meliores libri et pars edd. vett. cum ed. Commel. et hinc ductis; in aliis: geritis, minus bene, et hinc corrupte gentis aliquot Heinsiani.—736. nocturnave Leid.—737. inducit in nonnullis vulgatum: sed indixit Heins. vindicat, et jam ante in edd. extabat. E codd. unus Leid. inducit a m. pr., et a sec. indicit.—738. Expectate codd. fere omnes, etiam optimus quisque Pier. et Heins. cum Servio: et sic Ald. pr., mendose tamen. expec-

NOTÆ

730 Alas] Equitatum, 604.

732 O nunquam dolituri] O qui nunquam acceptis injuriis movemini, ut fortes decet, ad justam ac dignam ultionem. Palantes, vagos, Æn. x. 674.

737 Tibia Bacchi] Bacchanalia intelligit et epulas Baccho sacras ad sonitum tibie, ut cetera Deorum sacra. De Baccho, Ecl. v. 29. De tibis, Æn. ix. 618.

Hic amor, hoc studium; dum sacra secundus haruspex
 Nuntiet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos. 740
 Hæc effatus, equum in medios, moriturus et ipse,
 Concitat, et Venulo adversum se turbidus infert,
 Dereptumque ab equo dextra complectitur hostem,
 Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
 Tollitur in cœlum clamor: cunctique Latini 745
 Convertere oculos. Volat igneus æquore Tarcho,
 Arma virumque ferens; tum summa ipsius ab hasta
 Defringit ferrum, et partes rimatur apertas,
 Qua vulnus letale ferat: contra ille repugnans
 Sustinet a jugulo dextram, et vim viribus exit. 750
 Utque volans alte raptum cum fulva draconem
 Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus hæsit:

Bacchi indixit choreas: hic est amor vester, hæc cura: dummodo favens aruspex nunciet sacrificia, et hostia opima invitet in profundos lucos. Hæc locutus, ipse etiam moriturus impellit equum in medios, et minax immitit se adversum Venulo: et constringit dextra manu hostem detractum ab equo, et magno impetu concitatus abripit eum ante sinum suum. Clamor erigitur ad cœlum, et Latini omnes converterunt oculos. Tarchon ardens volat campo, portans hominem et ejus arma: deinde abrumpit ferrum e suprema ejus hasta, et querit partes aperias, quibus inferat plagam mortiferam. Ille contra obliuctans repellit ejus dextram a guttore suo, et evitat vim viribus. Et sicut, quando fulva aquila volans alte portat serpentem raptum, et illigavit ei pedes, et hæsit unguibus; serpens vero vulneratus

ture (sc. non segnes) primæ statim edd. inde ab Ald. sec., sicque Goth. pr. et tert. aut pl. tres Burm. et vett. edd.—739. Hic amor, hoc studium in parenthesis dictum recte notat Servius. dum sacrosanctus Goth. pr. haruspex Medic.—740. vocat duo Burm. et Schol. Horat. i Od. 37.—741. effatur Montalb. ita futa Bigot. in abest binis Burm. et Goth. tert. in medio Zulich. m. m. in hostes Gud., uti sup. ix, 400 legi vidimus. ut ipse Barth. ad Stat. v Theb. 623 e cod. optimo laudat.—742. se adversam Goth. tert. offert Rom. Medic., aliique Pier. et ex Heinsianis Gud. cum tribus aliis et Zulich., quibus adde Goth. tert. cum Donato, perperam: cum de vi et pugna agatur, ut jam Burmann. monuit.—743. Dereptumque, male, vulg. et h. l. cf. ad x, 475.—744. Egregium a. s. Rom.—745. ad cælum tres Heins.—746. ingens Franc. Tarcho Medic. v. sup. 727.—747. cum Ven. et Goth. tert. illius alter Hamb.—748. Distrinxit ed. pr. Defigit ferra Vratisl. et Parrhas.—749. ferit sec. Rottend. illa alter Hamb.—750. dextra Leid. vis v. hæsit ed. pr. Burm.—752. Fert avis Schol. Horat. Cruqu. iv Od. 4. dapes atque Goth. pr. ac

NOTÆ

739 *Haruspex*] Qui ex inspectis hostiarum visceribus futura prædicit: quæ ars propria Tyrrenorum, Æn. viii. 498.

746 *Æquore*] Planitie campi, Æn. ii. 780.

750 *Vim viribus exit*] Active, ut Æn. v. 438.

Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
 Arrectisque horret squamis, et sibilat ore,
 Arduus insurgens: illa haud minus urget obunco 755
 Lactantem rostro; simul æthera verberat alis:
 Haud aliter prædam Tiburtum ex agmine Tarcho
 Portat ovans. Ducis exemplum eventumque secuti
 Mæonidæ incurrunt. Tum fatis debitus Arruns
 Velocem jaculo et multa prior arte Camillam 760
 Circuit, et, quæ sit fortuna facillima, tentat.
 Qua se cumque furens medio tulit agmine virgo;
 Hac Arruns subit, et tacitus vestigia lustrat:
 Qua victrix redit illa, pedemque ex hoste reportat;
 Hac juvenis furtim celeres detorquet habenas. 765
 Hos aditus, jamque hos aditus, omnemque pererrat
 Undique circuitum; et certam quatit improbus hastam.

convolvit sinuosas spiras, et rigescit squamis sublati, et altus assurgens sibilat ore: illa rostro incurvo non minus premit obnitentem, et simul quatit aërem alis: non aliter Tarchon gaudens aufert prædam e turba Tiburtinorum: imitati exemplum et eventum ducis sui Tyrrheni irruunt. Tunc Arruns, addictus morti, prior currit circa celerem Camillam cum sagitta et multa solertia: et explorat quamam fortuna sit commodissima. Quacumque virgo ardens inmitit se medio exercitu; Arruns sequitur eam hac parte, et occultus considerat incessum ejus: qua revertitur illa victrix, et refert pedem ab hoste: juvenis clam deflectit illac habenas expeditas. Undique percurrit hos aditus, et jam hos aditus, et omnem circuitum, et librat

*viribus h. ed. pr. Burm.—753. et, ac, alii. fumosa Bigot.—754. hæret duo Burm. scamis Zulich.—755. assurgens ed. pr. Burm. obunco Heins. dedit e melioribus suis et illustravit. Eo alludunt alii, in quibus abunco. Vulgo editum adunco, quod et Romanus agnoscit.—756. summum athera Ven.—757. ex sanguine Zulich. a m. pr. ex agmine raptam Serv. ad viii, 9, ubi quidam Tiburti.—758. eventum exemplumque aliquot codd. Heins. et edd. vett., minus bene. eventus autem h. l. pro successu.—759. Arruns Heins. ex optimis codd. scripsit et illustravit, pro Arruns. In scriptis fere Arrons occurrit. conf. Pier. ad v. 814.—760. Ne et delendum putes, vide Notam.—761. Hunc versum post vs. 763 *Hac A. ... lustrat* collocabat Goth. sec.—762. Quo aliquot Pier. *se cuique* Bigot. *ferens* pars Pier. et Heins., varietate fere perpetua. *ferox* a m. pr. videbatur habuisse Mentel. pr. Sed h. l. *furens* recte, utpote in pugna; unde inf. 781 *cæca* et *incauta*.—763. *Huc* sec. Moret. *armis subit* ed. Mediol.—765. *celerem* furtim aliquot Heins.—766. *atque hos* Gud. et pr. Menag. *hos jamque* Moret. tert. *jamque hos abitus* pars libb. Pier. et Heins. et Erf., et probabat hoc Pierius cum Ulitio apud Heinsium. Sic quoque Donatus legerat. *jamque hos habitus* in binis Burni. *Hos abitus jamque hos aditus* alter Voss.—767. *circuitu**

NOTÆ

757 *Tiburtum*] Quorum inter principes erat Vennulus. De *Tibure*, urbe Latii, *Æn.* 630.

759 *Mæonidæ*] Tyrrheni, e Mæonia sive Lydia orti. *Æn.* ii. 781. *Æn.* iv. 216.

Forte sacer Cybelæ Chloreus, olimque sacerdos,
 Insignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
 Spumantemque agitabat equum : quem pellis, æneis 770
 In plumam squamis, auro conserta tegebat.
 Ipse, peregrina ferrugine clarus et ostro,
 Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu ;
 Aureus ex humeris sonat arcus, et aurea vati

malignus hastam inevitabilem. Forte Chloreus dicatus Cybele et quondam sacerdos, procul splendebat conspicuus in armis Phrygiis: et impellebat equum spumantem, quem tegebat pellis compacta squamis æreis auratis in modum plumarum. Ipse conspicuus ferrugine et purpura externa, vibrabat Lycio arcu corneo sagittas Gortynias: arcus auratus sonat ex humeris, et galea aurea est huic vati: præterea

Goth. sec.—768. *satus Cybele* aliquot Pier. *sacer Cybelo* Medic. Pierii cum Donato: Medic. et alii Heinsiani cum trinis Goth. Eandem varietatem supra lib. III, 111 vidimus. Cum *Cybelus* mons Phrygiæ sit, vix *sacer Cybelo* cuiquam placere potest, nec magis tamen: *sacer Cybelæ...olimque sacerdos*; etsi *Cybelæ* consecratus a puero esse potuit, ut *Camilla Dianæ* sup. 559 sqq. Proclive esset, cum *Pierio* et *Cuninghamo* refingere: *satus Cybelo*, in monte *Cybelo* natus. Sed hoc idem significat lectio meliorum librorum: *satus Cybele*: nam et montis id nomen fuit. Nec aliter *Servius* legit, etsi alterum ejus scholio præscriptum est. Porro *Choreus* Medic., tum *Macrob.* v, 1 et alii codd. apud *Burm.*, ut auctoritate adeo præstet. Nec aliter *Jul. Sabin.* At *Celoreus, Chloreus, Coreus, Cloreus* aberrant.—771. *Implumem* Goth. sec. et tert. *sacris* *Zulich.* *squalis* a m. pr. Goth. *auoque inserta* Ald. (pr. et sec., nam emendatum a *Naugerio*) cum Goth. pr., quod poterat juvare eos, qui in structura verborum hærebant. Sed vid. Not.—773. *Cortynia* passim codd. et h. l.—774. *ex humero* Gud. et alii Heinsiani, cum Goth. sec., ut inf. 844.

NOTE

768 *Sacer Cybelæ*] Alii legunt, *Sacer Cybelo*: alii, *Satus Cybelo*; ne idem sit *sacer et sacerdos*. *Nugæ*: potest enim quis *sacer* esse dicatusque per votum numini, non per sacerdotium: ut *Camilla*, quæ tamen *Dianæ sacerdos* non erat. De *Cybelo* monte *Phrygiæ* et *Cybele* Dea *Deorum* matre, *Æn.* III. 111.

770 *Æneis In plumam, &c.*] Non militibus tantum, sed et equis etiam lorice quandoque fuerunt: et ii proprie dicebantur *cataphracti*. De iis ita *Sallustius* apud *Servium*: 'Equis paria operimenta erant, quæ linteo ferreus laminis in modum plumæ adnexuerant.' Igitur lorica equi erat ex

pelle sive corio, cui insertæ erant æreæ laminæ, in modum squamarum incisæ; erant autem squamæ illæ, non rotundæ quidem ac vulgares; sed oblongæ, ita ut ad plumarum formam potius accederent: neque ex ære simplicis, sed aurato. *Æn.* III. 467.

772 *Peregrina ferrugine et ostro*] *Ostro*, sive purpura Iberica, ferruginea et subnigricante: de qua *Æn.* IX. 582. De *ostro*, *Ge.* II. 506.

773 *Lycio Gortynia, &c.*] Species pro genere. *Arcus* enim insignes e cornea materia, e *Lycia Asiæ* regione, de qua *Æn.* IV. 143. *Sagittæ* item ex urbe *Cretæ* insulæ *Cortyna*, vel *Gortyna*, *Ecl.* VI. 60.

Cassida; tum croceam chlamydemque sinusque crepantes
 Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro, 776
 Pictus acu tunicas, et barbara tegmina crurum.
 Hunc virgo, sive ut templis præfigeret arma
 Troia, captivo sive ut se ferret in auro,
 Venatrix, unum ex omni certamine pugnae 780
 Cæca sequebatur; totumque incauta per agmen
 Fœmineo prædæ et spoliolorum ardebat amore:
 Telum ex insidiis cum tandem tempore capto
 Concitat, et Superos Arruns sic voce precatur:
 Summe Deum, sancti custos Soractis Apollo, 785

strinxerat in nodum fulvi auri chlamydem croceam carbasinam et ejus plexus crepantes. Pictus acu secundum tunicam et barbara tegmina crurum. Puella, sive ut appenderet templis arma Trojana, sive ut venando incederet in aureis spoliis capto, sequebatur cæca hunc unum ex omnibus certantibus in prælio: et imprudens flagrabat per totum exercitum muliebri cupiditate prædæ et spoliolorum. Cum denique tempore captato Arruns vibrat jaculum ex insidiis, et orat Deos his verbis: Supreme Deorum Apollo, præses sacri Soractis, quem præcipui colimus, cui ignis e

erat arcus Medic. et Leid., minus eleganter.—775. sonatque crepantes Parrhas.—778. Tunc virgo Menag. pr.—781. Certa s. Parrhas. incauta jam in vet. edd. fuit: ut in nostra, Ven. Norimb. et aliis, tum in Egnat. Firmavit lectionem auctoritate sua Ge. Fabricius. In aliis, etiam Aldd. usque ad Commelin., incensa legitur: quod et codd. nonnulli habent; sed recentiores, uti et Goth. tert. et Erf.—782. Fulmineo pede Parrhas.—783. tum Dorvill. et Franc. cunctantem Goth. pr. f. rapto Parrhas. cuncto Goth. tert.—784. Concitat e melioribus Pierianis et suis restituit Heinsius, pro vulgari: Conjicit, quod ex interpretamento venit; etsi Concitat ad ipsum motum librantis telum referri potest.—785. sacri pr. Hamb. custos sci Zulich., solenni scripturæ compendio, pro sacri, quod Barm. quoque monuit.

NOTÆ

775 *Cassida*] Nomen primæ declinationis, deductum ex accusativo nominis tertiar: *cassida, cassidæ*; a *cassis, cassidis, cassidi, cassida*: quod et apud Propertium reperitur l. iii. 11. 15. Sic apud Varronem, teste Nonio, *compeda, a compes*; *chlamyda, a chlamys*: apud sacros scriptores nostros, *lampada, a lampas*. *Croceam*: tinctam croco flore, *saffran*.

777 *Tunicas, et barbara, &c.*] De *tunicis*, *Æn. ix. 616*. *Tegmina crurum*: sunt ocreæ non vulgari quidem Græcorum aut Italicorum, sed Barbarorum more: hoc est; ut videtur plerisque, Phrygum, qui primi acu pin-

gere repperunt. Paulo tamen aliter visum explicandum illud *Æn. ii. 504*. 'Barbarico postes anro.'

780 *Certamine pugnae*] Sic Lucret. l. iv. 841. Sic et *Æn. ii. 780*. *Maris æquor*.

785 *Soractis*] *Soracte* vel *Soractes*, mons in Etruria in agro Falisco, ad occidentalem ripam Tybris, ad septentrionem Romæ nunc, *Monte di S. Sylvestro*. Ibi lucus et templum Apollinis fuit. Plinius l. vii. 2. 'Haud procul urbe Roma, in Faliscorum agro, familiæ sunt paucæ, quæ vocantur Hirpiæ, quæ sacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apol-

Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
 Pascitur; et medium freti pietate per ignem
 Cultores multa premimus vestigia pruna;
 Da, Pater, hoc nostris aboleri dedecus armis,
 Omnipotens. Non exuvias, pulsæve tropæum
 Virginis, aut spolia ulla peto. Mihi cetera laudem
 Facta ferent. Hæc dira meo dum vulnere pestis
 Pulsa cadat, patrias remeabo inglorius urbes.
 Audiit, et voti Phœbus succedere partem
 Mente dedit; partem volucres dispersit in auras.
 Sterneret ut subita turbatam morte Camillam,
 Annuat oranti: reducem ut patria alta videret,

790

795

pinnæ alitur in cunulum; et cui nos cultores, securi religione, calcamus plantis multas prunas per mediam flammam: concede, o pater omnipotens, hæc ignominiam deleri nostris armis. Non peto exuvias, aut tropæum, aut ulla spolia victæ puellæ: reliqua facta mihi præstabunt gloriam: revertar libenter inglorius in urbem patriam, dummodo hæc funesta pestis moriatur vulnere a me inflicto. Apollo audit: et concessit ut pars voti animo succederet, partem dissipavit in leves ventos. Concessit precanti ut occideret morte improvisa Camillam turbatam: non

cf. Burm. Sec. Anthol. Tom. I, p. 126.—786. *primum* Oudart. et Exc. Burm. *prunæus* Gud. a m. pr., male. Burmannus laudat Heins. ad Silium v, 179.—786. *premiuntur* conj. Heins. *vestigia prima* Goth. tert.—790. *Patrem* appellari Apollinem, novum non est; convenit omnibus Diis: at *pater omnipotens* de Apolline mirationem facere potest; et quod antea 785 *summe Deum*; etsi *summi Dei* passim occurrant. *Arripotens* conj. Burm., quod nesciret, an alius Apollini id epitheton dederit. At *Junonem omnipotentem* ipse Maro dixit sup. iv, 608, et vii, 428; et h. l. multo magis hoc in Arrunte ferendum, quod paulo ante v. 785 *summum Deum* eundem Apollinem appellarat, adjecto: *Quem primi colimus*. Non male igitur Servius ex affectu colentis hæc dicta sit. *p. triumphum* alter Hamb.—791. *ut spolia* Franc. *haud s.* Goth. pr.—792. *ferent* revocavit, codicem quoque suorum auctoritate, Heinsius; quod et in edd. erat; nec *ferant*, quod Pierio placuerat, nisi in recentt. primum, *pato*, in Pulman. *dura* ed. pr. Burm. *modo dum Parrhas*.—793. *Pulsa* miror nemini displicuisse post v. 790 *pulsæ. cadet* Bigot. *patrias urbes* e codd. suis et Pier.; adde Goth. sec. et tert., Heinsius. Vulgo: *patriam urbem*.—794. *et votis* tres Heins. *Phœbus voti* apud Macrobr. v, 3. *et dextris rebus s.* Zolich.—795. *partim* Ven. et duo Moret. cf. sup. v. 187. *disparsit* ed. Junt. *disperdit* Dervill.—796. *in subita* alter Hamb. *turb. voce* Oudart.—797. *Ad-*

NOTE

lini, super ambustam ligni struem ambulantes non adurantur, et ob id perpetuo Senatusconsulto militiæ aliorumque munerum vacationem habent. Addit Servius ex Varrone, sacrificulos illos, per prunas ambulaturos, medicamento aliquo solitos

sibi plantas tingere. *Arvus* igitur ex illis Hirpis Etruscis fuit, et equitibus Tarchontis. *Pineus ardor*, sunt prunæ, e pinu succensa excitatæ.

793 *[Inglorius]* Nulla cæde nobilis: hæc enim cædem esse ignotam volo.

Non dedit; inque Notos vocem vertere procellæ.
 Ergo, ut missa manu sonitum dedit hasta per auras,
 Convertere animos acres oculosque tulere 800
 Cuncti ad reginam Volsci. Nihil ipsa neque auræ
 Nec sonitus memor, aut venientis ab æthere teli:
 Hasta sub exertam donec perlata papillam
 Hæsit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
 Concurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem 805
 Suscipiunt. Fugit ante omnes exterritus Arruns,
 Lætitia mixtoque metu; nec jam amplius hastæ
 Credere, nec telis occurrere virginis audet.
 Ac velut ille, prius quam tela inimica sequantur,

concessit ut nobilis patria cerneret eum reversum, et nubes dispulerunt vocem in ventos. Itaque statim atque hasta librata manu edidit stridorem per aërem; agmina converterunt animos, et omnes Volci direxerunt oculos ad reginam. Ipsa nullatenus animadvertit aut aërem impulsam, aut stridorem, aut jaculum veniens ex alto, donec jaculum appulsum ad mammam præcisam infixum est, et profunde immissum hausit virgineum sanguinem. Socie festinantes accurrunt, et suscipiunt reginam cadentem: Arruns præ ceteris stupefactus, fugit, gaudio et timore mixtis: nec jam ultra audet fidere hasta, nec occurrere armis virginis. Et quemadmodum aliquis

~~~~~

mit, at reducem ut patria alta vid. Zulich.—798. *Nec d.* Goth. pr.—799. *ubi m. Medic.*—800. *oculos acres animosque* Leid. *animos alacres* Vratial. *Convertere animos acies*, h. copiae, vett. edd., ut Ven. 1484. 1486. 1496 et seqq., etiam Egnatiana recensio; item Norimb., quod Heinsium fugisse miror. Burmannus tantum hoc monuit: “*acies legere alios ait Cerda.*” Quæ prima *acres* habeat, apud me Aldina prima est cum cett.—801. *Nihil illa* aliquot Pieriani, unde Catroëus mutuatus est, et pr. Menag. *neque* Heins. et libb. pro *nec*. Tandem *auras*, quæ vetus secundi casus forma fuit, ut *Maia*, *Maïas*, *pater familias*, legerat Asper, et eam antiquam lectionem esse Servius testatur. Adde Pompon. Sabin. In Pierianis tamen ea codd. non occurrebat, nec in Heinsianis, præterquam in pr. Moret. altero Menagio, Venetoque (quibus adde Dorvill. et Goth. pr., qui sunt inter recentissimos), tum in tribus aliis pro div. lectione: eoque alludebat Gud., in quo *aura*. In Mediceo *auris* esse Burm. notat: quod a Fogginio observatum non est. Etiam vett. edd., *auras* habent, ut Mediolan. Ven. 1484. 1486 et al. cum Egnat.; primum mutatum video in Aldd. pr. et rel. *neque ante* Goth. tert.—802. *æthere calis* Goth. tert.—803. *Hasta per* Goth. tert. *exertam* Rom. *exortam* Goth. pr. *perlata* Goth. sec. *mamillam* sec. Rottend.—805. *comitem d.* Hugen. *cadentem* Leid.—806. *Stetit* Zulich. *Fuit* ed. Dan. Heinsii. *exterritus armis* Goth. tert.—807. *mæstoque metu* Rom. Forte ortum *mæsto ex misto*. *mixtoque* Goth. pr.—808. *concurrere* sec. Rottend. et Dorvill. cum Goth. pr.—809, *prius quem* Ald. pr. cum Goth. pr. *turba inim. sequatur* Zulich. Forte

NOTÆ

798 *Notos*] Speciem pro genere: 809 *Ille lupus*] Ille frequenter a-
 ventos meridionales pro quibuscumlibet bundat in comparationibus. Æn. x.
 ventis. Ecl. ii. 58. 797.

Continuo in montes sese avius abdidit altos, 810
 Occiso pastore, lupus, magnove juvenco,
 Conscius audacis facti, caudamque remulcens
 Subjecit pavitantem utero, sylvasque petivit:
 Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Arruns,
 Contentusque fuga mediis se immiscuit armis. 815
 Illa manu moriens telum trahit: ossa sed inter
 Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
 Labitur exsanguis; labuntur frigida leto
 Lumina; purpureus quondam color ora reliquit.
 Tum sic expirans Accam, ex æqualibus unam, 820
 Alloquitur; fida ante alias quæ sola Camillæ;
 Quicum partiri curas; atque hæc ita fatur:
 Hactenus, Acca soror, potui: nunc vulnus acerbum

lupus, pastore aut magno juvenco interfecto, memor facti sui audacis, recipit se in montes excelsos extra viam positus, priusquam jacula hostilia assequantur ipsum: et reflectens caudam supponit eam trementem utero, et adit sylvas: non aliter Arruns turbatus subduxit se ex oculis, et gaudens ob fugam miscuit se mediis armatis. Illa moriens educit manu jaculum: sed cuspis ferrea hæret ad costas inter ossa profundo vulnere. Concidit pallida, concidunt oculi frigidi morte: color olim rubicundus deseruit vultum. Tum moriens sic alloquitur Accam unam e sociis, quæ sola Camillæ fidelis erat præ ceteris, cum qua solebat communicare curas suas: et sic loquitur ista: Acca soror, potui huc usque pugnare: nunc dura plaga me in-

ne his telorum in binis verss. mentio fiat. sequuntur Gud.—810. *abius* pr. Moret. *obitus* Goth. tert. *sese ausus* Goth. sec. *abdidit avius* Zulich. aptos Goth. tert.—811. *magno* que edd. apud Pier., qui e codd. *ve* commendat.—812. *remulcens* Gud. et Mentel. pr.—813. *subjectat* sec. Moret. *pavitans* Zulich. *uterum* Hugen. *siloisque* sec. Menag.—814. *abdidit* Zulich. *Arruns* v. sup. ad v. 759.—815. *fugæ* maluit Heins. Alterum hemistichium a cod. Zulich. aberat.—816. *Labitur et sanguis* Donatum legere videri notarat Pier., hoc arripuit Catroëus; Camillam enim non nisi paulo post vs. 827 de equo defluere; perperam utique; nam exilis et jejuna illa est lectio. Et *labitur* dictum est, ut centies, de ipso conatu et initio actionis. *exanimis* Vratisl. *frigida telo* alii apud Servium, et pro div. lect. Menag. pr., male.—819. *calor* Leid. et duo Goth. *ossa* tres Heins. et Leid. cum Goth. tert. *relinquit* tres alii.—821. *fidam* Medic. a m. sec. *Acca* Latinum nomen est; nota Acca Laurentia, Faustuli uxor.—822. *Quicum* ubique edd. *Quacum* plerique Pier. et Heinsiani fere omnes (excepto Mediceo, Gud. a m. pr. et tert. Rottend.), cum Goth. sec. et tert. et Erf., quibus suffragatur Arusianus Messius. Tum ellipsi suppleta interpolatum in ed. Ven. Burmanni: *Quicum partiri curas solita: atque ita fatur*, et in Dorvill. ac Bigot. cum Goth. tert. *Quacum partiri curas solet, atque ita fatur*. Tandem Burm. conj. *atque huic ita fatur*.—823. *potui* vel *valui* alter Hamb.—824. *ex tenebris*

NOTE

815 *Contentus fuga*] Præter allatam interpretationem, potest hæc etiam afferri: *Concitus fuga, contentus fugam; a contendo.*

Conficit, et tenebris nigrescunt omnia circum.

Effuge, et hæc Turno mandata novissima perfer : 825

Succedat pugnae Trojanosque arceat urbe.

Jamque vale. Simul his dictis linquebat habenas,

Ad terram non sponte fluens. Tum frigida toto

Paulatim exsolvit se corpore, lentaque colla

Et captum leto posuit caput, arma relinquens ; 830

Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

Tum vero immensus surgens ferit aurea clamor

Sidera ; dejecta crudescit pugna Camilla ;

Incurrunt densi simul omnis copia Teucrum,

Tyrrhenique duces, Evandrique Arcades alæ. 835

At Triviæ custos jamdudum in montibus Opis

Alta sedet summis, spectatque interrita pugnas.

terficit, et omnia circum nigrescunt caligine. Fuge, et fer ad Turnum hæc ultima monita : succedat mihi ad pugnam et avertat Trojanos ab urbe : denique vale. His prolati, simul dimittebat habenas, non sponte labens in terram : tum frigida dissolvit se paulatim toto corpore, et demisit colla incurva caputque morte victum, abiciens arma : et vita dolens cum gemitu abijt in tenebras. Tunc autem vastus clamor subieris verberat astra aurea : prælitum inhorrescit occisa Camilla. Irrumpunt conferti : simul omnis multitudo Trojanorum, et ductores Tusci, et equitatus Evandri Arcadis. At Opis exploratrix Dianæ jamdudum sedet sublimis in summis montibus,

Leid. *increscunt* Oudart.—826. *que* aberat Mediceo Pierii ; idem in plerisque repererat urbi, quod doctius. Landavit jam Burm. ex Ge. iv. 155 *Arcebat* gravidæ pecori, h. a pecore. At idem Maro alterum sæpe numero adhibuit : *Ignatum fucos pecus a præsepibus arcent.* Brunnk. utrumque amplexus est : *Trojanos arceat urbi.*—827. *Simul hæc dicens* ed. pr. Burmanni, et Goth. sec.—828. *non sponte ruens* sec. Rottend. conf. sup. v. 236, et iii Ge. 524. *Cum frigida* Zulich. et Goth. tert. *Et fr. malebat* Faber propter vs. 832.—829. *solvit* Mentel. pr. *se pectore* pr. Hamb.—830. *ponit* ed. pr. Burm. *relinquunt* (sc. illam) alij apud Servium legebant, inter quos Probus fuisse videtur. *reliquit* Rom. et alij Pieriani cum Donato.—831. *venit* i. Goth. pr. umbris sec. Rottend. v. inf. xii extr.—832. *immensum surgens* malebat Heins. *serpens* Franc. *venit* a. c. Goth. pr.—834. *Concurrunt* Rom. et alij Pier. Voss. cum Sprot. et Bigot. ac Goth. sec. tert. *omnes* ed. pr. Burm.—835. *Tyrrhenumque duces* ex solo Mediceo reposuit Heins., quod ipsi nervosius videbatur. Sed, cum *Teucrum copia* pîncessisset, potuit poeta maluisse variare : *Tyrrhenique duces* quod vulgo legitur. *Evandrique Arcades* edd. Ven. et Mediceæ. apud Burm., et omnes alij veteres et recentiores ; nec *Arcades* illatum, nisi a Commelino, defensum ab Heinsio e scriptis potioribus, cum quos ipse habebat, tum Pierianis. cf. xii, 551.—837. *interrita.* Hoc vocabulo adjecto me non magnopere delectari lubenter fateor. Aut enim alienum, aut otiosum

NOTE.

835 *Alæ*] Equites, supra 604. in triviis. Æn. iv. 511.

836 *Triviæ*] Dianæ, quæ colebatur

Utque procul medio juvenum in clamore furentum
 Prospexit tristi multatam morte Camillam;
 Ingemuitque, deditque has imo pectore voces: 840
 Heu nimium, virgo, nimium crudele luisti
 Supplicium, Teucros conata lacescere bello!
 Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam
 Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras.
 Non tamen indecorem tua te regina reliquit 845
 Extrema jam in morte; neque hoc sine nomine letum
 Per gentes erit; aut famam patricis inultæ.

et immota aspexit prælium: et cum inter medios clamores juvenum certantium procul vidit Camillam affectam tristi morte; et aspiravit, et emisit hæc verba ex intimo pectore: Heu virgo! tulisti supplicium nimis crudele, conata bello aggredi Trojanos: nec profuit tibi desertæ inter vepres coluisse Dianam, aut tulisse humeris nostras pharetras. Tamen Dea tua non te relinquet jam ingloriam in suprema morte: neque hæc mors erit absque honore inter populos, nec feres famam non vindicatæ. Nam

est. Ut saltem adjuves quodammodo, dicendum est, exprimi tantum hoc, quod tuta, e tuto loco, pugnam prospicit Opis; aut, cum alias vel solo armorum strepitu et pugnae aspectu terri soleant puellares animi.—838. *Atque. Leid. juvenum medio* Menag. pr. *juvenem* Bigot. et Goth. tert. *juvenem medio in clamore furentem* Gud. in etiam Junt. ed. abest. *Juvenes* sunt aliquot, bellatores.—839. *multatam* Pierius in suis invenerat: sicque tres Heins. At Mediceus cum qu. Moret. et Leid. *multatam*, quod etiam ex vet. cod. laudat et defendit Guellius. *mutatam* Franc. et Parrhas. Jam de his vocibus satis accurate actum passim a viris doctis. Laudat Burm. Arntzen. ad Aurel. Vict. Vir. Ill. c. 51, Drakenb. ad Liv. III, 67. *multatam* h. l. Heins. intulerat; jure suo retraxit Burm. *multatam*, quod jam inde ab Aldd. legebatur. Nec enim aliter dicitur quam: multari pecunia, exilio, morte, ut vel Lexica doceant. m. in morte Sprot.—840. *Ingemit et dedit has* Dorvill.—843. *Hoc tibi* Donatus legisse visus Ge. Fabricio. *Diana* Vratial.—844. *gestasse* aliquot Pier. et membranæ Brunck., qui id reposuit. *sagittas* Medic. cum nonnullis aliis et binis Goth. aberravit.—845. *reliquit* Heins. recepit, ex Romano Pierii, Mediceo aliisque suis. Sic ex decreto Dianæ res jam constituta habetur. *relinquit* aliquot Pier. et tres Heins. *relinquet* vulgo legitur: sic quoque tres Goth. cum Erf.—846. *jam* abest Sprot. in abest quinque Heins. et alteri Goth. nec al. *numine* Medic. Pierii, et pars Heins.—847. *Per gentes est*

NOTE

839 *Multatam*] Aliqui legunt *multatam*. Differunt vero *multare*, et *mulcare*: quod *multare* est a voce *Osca* vel *Sabina*, *multa*, quæ pœnam pecuniariam a iudice irrogatam significat, ut notant Festus et Varro; et per translationem, quamlibet aliam pœnam: *mulcare* autem Latina vox est, quæ significat *verberare*, a *mulceo*,

quod est *mollis*: quia quod verberatur, mollitur: hinc Vulcanus dictus est *Mulciber*, a verberando ferros. Vide Germanum Valentem, et Vossium.

843 *Desertæ in dumis*] De vita Camillæ in sylvis, supra 539. et sequentibus.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

4 N

Nam quicumque tuum violavit vulnere corpus,
 Morte luet merita. Fuit ingens monte sub alto
 Regis Dercenni terreno ex aggere bustum 840
 Antiqui Laurentis, opacaeque ilicē tectum;
 Hic Dea se primum rapido pulcherrima nisu
 Sistit, et Arruntem tumulo speculatur ab alto.
 Ut vidit fulgentem armis, ac vana tamentem:
 Cur, inquit, diversus abis? huc dirige gressum, 855
 Huc periture veni: capias ut digna Camilla
 Præmia. Tunc etiam telis moriere Dianæ?

quisquis læsit vulnere tuum corpus, solvet id necesse merita. Fuit sub excelso monte magnum sepulcrum Dercenni, veteris regis Laurentini, ex aggregata terra, et tectum umbrosa ilice. Dea formosissima collocat se primum illic coleri impetu, et ab excelso tumulo circumspicit Arruntem. Quando aspexit illum coruscantem armis et vane superbientem, ait: Cur discedis in diversam partem? huc fer gradum, huc veni moriture: ut recipias mercedem dignam Camilla. Tunc morieris sagittis ipsis

conj. Helms., non ineleganter. *patiaris* Montalb. *inulta* pr. Moret. et a m. sec. Hamb. unus; sed est *famula inulta*, ignominia invidicata, ut bene Serv. —849. *luit* pr. Hamb. et sec. Moret. cum Goth. pr. et tert. et Erf. *licet* alter. *huit* Exc. Burm. arto Medic. a m. pr.—850. *Dercenni* Medic. *Dircerni* duo aut tres alii Heins. *Dirceni* Parthas. *Stercenni* apud Servium fuisse videtur. *Dorcenni* et *Dorceni* alii.—851. *textum* Exc. Burm.—852. *nizu* Franc. *vel cursu* in marg. Goth. tert.—853. *Arruntem* *tumidum* alter Hamb.—854. *latantem* *animis* Medic. a m. pr. quod arripuit Wakefield. Videt tamen accommodatius sic fore: *Ut videt exultantem animis, surgentem* Leid.—855. *adversus* Zulich. *ab his* alter Menag. *derige* Medic. et Gud. *gressus* Erf.—856. *moriture* sec. Moret. *Camilla* Rom.—857. *Tunc* Franc. *Teque* pr. Rottend. *Tunc etiam* Erf. *moriere* sec. Moret. Ad verba: *Tunc etiam* ab Heinsio et Burmanno fuit notatum mirari licet: cum expeditum haud facilia sint. Aut enim jungi debet: *Tunc etiam*, etiam tu, sc. ad exemplum tot aliorum, qui Dianæ telis perire. Sic fere Serv. et Donat.; aut: *etiam Dianæ telis*, sc. nec meis; expectabisne, dum a Diana ipsa interficiaris? Erant tamen ipsius Dianæ sagittæ, quibus Opis utebatur. Neutrum satis placere potest. Possit alteram distinctione juvari: *Huc periture veni. Capias ut digna Camilla Præmia, tunc etiam telis moriere Dianæ?* Ex Cerdæ mente dolet

NOTE

850 *Dercenni*, &c.] De hoc vetere Laurentum rege, Latino multo antiquiore, nihil apud auctores. *Bustum* ait, pro loco ubi cineres post combustionem depositi fuerant. *Ilex*, arbor glandifera, *yew*. De *Laurence* regione, *Æn.* vii. 63.

854 *Vana*] *Mors* adverbij, pro *vane*: ut *Ge.* iii. 500. 'Terram crebra ferit.'

856 *Digna Camilla præmia*, &c.] Mors divina manu illata, præmium, non pœna est. Si mori debuerat *Camilla*, mori divina manu debuerat, non imbelli timidi mortalis telo. *Tunc dignum Camilla munus anferes?* et ignavus cum sis, non cujuslibet numinis, sed ipsius etiam Dianæ telis moriere?

Dixit, et aurata volutrem Threissa sagittam
Depromsit pharetra, cornuque infensa tetendit,
Et duxit longe, donec curvata coirent 860
Inter se capita, et manibus jam tangeret æquis,
Læva aciem ferri, dextra nervoque papillam.
Extemplo teli stridorem aurasque sonantes
Audiit una Arruns, hæsitque in corpore ferrum.
Illum expirantem socii atque extrema gementem 865
Obliiti ignoto camporum in pulvere linquunt;
Opis ad ætherium pennis aufertur Olympum.

etiam Diana? Dixit, et quemadmodum Amazon Thracia, eduxit ex aurata pharetra sagittam celerem, et inimica intendit arcum corneum, et extendit longe: donec extremitates ejus inflexæ committerentur inter se, et jam tangeret manibus equalibus, sinistra cuspidem ferri, dextera et nervo mamam. Statim Arruns audivit simul stridorem sagittæ aëremque frementem, et ferrum infixum est in corpore. Socii immemores relinquunt illum in incognito pulvere arcorum expirantem et ul-

Nympha, fraudulento homini contingere gloriosam mortem: cum periturus sit Dianæ telis. Ex simili indignatione dictum putabat Guell. Alius modus est, ut ex affectu reliquorum etiam hoc dicatur: *Tune etiam? Telis moriere Dianæ*, h. *Tune etiam longius abis? non pares dicto? Ades vero, o bone, telis moriere Dianæ*. Uti in objurgatione etiam solenne est. Parum tamen epicæ dignitatis et hoc habet. Brunckius mutavit verba et ex conjectura reposuit: *Tuque etiam; si tamen locum exigas: Huc periture veni: capias ut digna Camillæ Præmia, tuque etiam telis moriere Dianæ: fringere sentias verba etiam, et que, et tu*. Sententia enim his verbis fuitur: telis Dianæ moriere, ut capias præmia digna Camilla. Ex Rottendorph. lectione exsculpi possit hæc lectio: *Huc periture veni, capias ut digna Camilla Præmia teque, et jam telis moriere Dianæ*. ut sit: veni, ut capias præmia digna Camilla et te, utque jam Dianæ telis moriare. Ceferam, etai satis frequentes sunt tales cavillationes victorum et hostium in poetis, tota hæc Opis oratio ad nostrum sensum parum habet gravitatis epicæ. Extrema vero hominis male docti pannus esse videri possiat, qui explere voluit versum imperfectum relictum: cum poeta substitisset post *Præmia*. Videtur tamen e Statio apparere, jam ipsum hæc legisse: nam Theb. x, 910 post Capanei minas Jupiter *Risit et...Tunc etiam feriendus? ait*. Et ix, 787. *Prælia lude domi...quod pæ te mortis sepulcri Fama moeret, leto moriere cirorum*: ad Parthenopæum Amphion.—858. at a. sec. Moret.—859. *Depromit* alter Hamb. *inocens* Hngen.—860. *Eduxit* Franc. et Dorrill. *Adduxit* Macrob. iv, 8. d. *cruenta c.* Franc.—861. *Intra se* Goth. sec. *tenderet* Menag. pr. et qu. Moret.—862. *Lævam aciem fragm.* Vatic. *dextram* ed. pr. Burm.—863. *celi* Goth. tert. *aurasque sequentes* Exc. Burm.—864. *exitq.* Franc.—867. *pinnis* fragm. Vatic., ex more. *desertur*.

NOTE.

858 *Threissa, &c.*] *Uæ Threissa*, id est, ut *Amazon*. Sic *Camilla* 648. *exultat Amazon*, id est, ut *Amazon*. Neque enim Opis aut Camilla tales erant re ipsa; sed cultu tantum atque habitu. De *Amazonibus Thraciis*,

supra 659. 807 *Olympum*] Montem Thessaliæ, pro cælo, Ecl. v. 56. *Ala*, equitatus supra 604. *Rutuli*, milites Tarni, Æn. vii. 704.

Prima fugit, domina amissa, levis ala Camillæ :
 Turbati fugiunt Rutuli ; fugit acer Atinas ;
 Disiectique duces desolatique manipuli 870
 Tuta petunt, et equis aversi ad moenia tendunt.
 Nec quisquam instantes Teueros letumque ferentes
 Sustentare valet tellis, aut sistere contra :
 Sed laxos referunt humeris languentibus arcus ;
 Quadrupedumque putrem cursu quatit ungula campum. 875
 Volvitur ad muros caligine turbidus atra
 Pulvis, et e speculis percussæ pectora matres
 Fœmineum clamorem ad cœli sidera tollunt.
 Qui cursu portas primi irrupere patentes,
 Hos inimica super mixto premit agmine turba ; 880
 Nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipso,
 Moenibus in patriis, atque inter tuta domorum,

tima gementem : Opis effertur alis ad æthereum cœlum. Levis equitatus Camilla fugit primus, regina amissa : Rutuli turbati fugiunt, fugit fortis Atinas : et ductores dissipati, et manipuli vastati quærent loca tuta, et currunt equis conversi ad muros. Nec ullus potest sustinere armis, aut stare contra Trajanos imminentes et inferentes mortem : sed reportant humeris defessis arcus laxos, et ungula equorum currando pulsat campum pulverulentum. Pulvis confusus nigra caligine fertur ad muros : et matres verberantes sinum emittunt e speculis fœmineam vociferationem ad ætra cœli. Qui primi attigerunt cursu portas apertas ; hos turba hostilis opprimit agmine superjecto : nec evitant mortem funestam ; sed in ipso ingressu, in muris

Oudart. — 869. acer Acernas alter Hamb. acer est et h. i. fortis ; nec debbat de hoc dubitari. — 870. Defectique duces Medic. a m. pr., quod Heins. illustrat, nec clamen aliter accipere vult, quam ut sint : deserti a suis. Sic vero præstat, quod omnium codd., etiam fragm. Vatic., auctoritate firmatur, Disiecti, h. e. dispersi, palantes fuga. Deiectique alter Hamb. — 871. Tecta p. pr. Hamb. pro var. lect. conf. mox v. 882. equos Gud. Mentel. pr. et alter Menag., ut aut sit equos tendunt, aut equos aversi. Tum equis versis ed. pr. Burm. equis aversi Goth. sec. equos aversi Zulich. adversa ad moenia pars codd. Pier. cum Erf. adversi Dorvill. adversa moenia sine ad duo Moret. turbata ad moenia Ven. Sed vulgata recte se habet : et firmat eam fragm. Vatic. — 872. instantes acies l. f. Rufinian. de Schemat. Lex. p. 237 ; perperam ex memoria. — 873. aut tendere Parrhas. — 874. lapsos Vratisl. lassos duo Burm., perpetuo lapsu. — 875. Quadrupedoque Rom. cum fragm. Vatic. a m. pr., uti et Donatus legerat : quod doctius dictum, uti sup. viii, 596 Quadrupedante sonitu. Quadrupes per i scriptum jam sæpe vidimus. vid. sup. ad v. 614. que aberat ed. pr. Burm. Quadrupedumque alter Menag. et fragm. Vatic. a m. sec. Quadrupedante p. Sprot., et p. sonitu q. tert. Rottend., utrumque ex altero loco viii, 596. — 876. q. t. acta Goth. tert., quod ferri posset, si melius non haberemus. — 877. e abbat Franc. e muris Dorvill. et Goth. tert. cum Erf. percussæ tert. Rottend. percusso p. unus Heins. — 881. eff. noctem Oblong. Pieril. si lim. Erf. limite Zulich. et sec. Rottend. limine in primo Goth. tert. memorizæ vitio. Nam limine primo occurrit alibi. — 882. intra Rom., tum Medic.

Confixi expirant animas. Pars claudere portas;
 Nec sociis aperire viam, nec mœnibus audent
 Accipere orantes; oriturque miserrima cædes 885
 Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
 Exclusi, ante oculos lacrymantumque ora parentum,
 Pars in præcipites fossas, urgente ruina,
 Volvitur; immissis pars cæca et concita frænis
 Arietat in portas et duros objice postes. 890
 Ipsæ de muris summo certamine matres
 (Monstrat amor verus patriæ), ut videre Camillam,

patriæ, et inter tutas domos confossi emissent animas. Pars incipit claudere portas: nec audent patrefacere aditum sociis, nec admittere precantes intra muros: et incipit tristissima strages, propugnantium armis ingressus, et ruentium in pugnam. Ex his qui sunt exclusi, pars labitur in fossas præruptas, premente multitudine irruentium, ante oculos et vultus parentum plorantium; pars inæana et concitata equis frænatis impellunt portas et postes firmatos repagulis. In suprema illa contentione matres ipsæ, ex quo conspexerunt Camillam (id docet verus amor patriæ)

Voss. pr. Parrhas. Goth. sec. et ed. pr. Burm. *Eadem tota d. cum parte Pierianorum, et Sprot. cum Hamb. sec. a m. sec., minus eleganter: ut et alibi. inter tuta etiam fragm. Vatic.—885. et spirans Medic. viximus Zolich.—884. audet Ven. et Parrh.—886. Defendens cum Itara Medic. aditusque inque Franc. atque a. r. Gud. duro et sub Marte cædem præfixum video Donati interpretationi. Jullum Sabinum corruptum potius esse arbitror, quam lectionem variare. Cædes, ait, quam faciebant Trojani. Oritur cædes decedentium per ingressum, et ruentium ad portam.—887. lacrimantium ante ora p. concinna repetitione Moret, sec. et Hamb. pr. a m. sec.—890. Arietat Goth. sec. Ariet, se in p. tert. in portis Gud. cum tribus aliis.—892. Constat alter Hamb. amor Gud., quod illustrat Heins. amor versus Rom., ut jam revertatur ille in pectora. Minus scite. In fragm. Vatic. ut a pr. m. aberat: et videtur ut aut melius abesse (nam sive sit postquam, sive quemadmodum, parum commodum est), aut in et mutari. Ita erit: Monstrat amor verus patriæ; et videre Camillam; h. et viderant matronæ paulo ante Camillæ exemplum. Sed verior, ut si non totus versus, et hemistichium tamen, seu posterius, ut videre Camillam, ad supplendum versum, quem poeta imperfectum reliquerat, illatum sit; seu prius quoque, cum in margine pro interpretatione ascriptum esset: ut videre Camillam. Totus versus, ut dixi, olet interpolatoriam operam.*

NOTE

890 *Arietat in portas*] Non quidem equorum in portas impaui, quod visum est Donato; sed obvis quibusdam aut trabibus aut molibus impactis, iactant arietatum: de qua machina, *Æn. m. 400.*

892 *Ut videre Camillam*] Vel, cum viderunt Camillæ corpus inter soci-

arum manus relatum: vel potius, quia 604. dixit Diana se nube cava corpus illud tumultu ibaturam, ex quo viderunt Camillam, pro aliena salute ad arma concurrentem, amor patriæ suavit ipsis idem pro salute propria faciendum. De robore, pro quovis duriore ligno, *Ge. i. 162.*

Tela manu trepidæ jaciunt; ac robore duro
 Stipitibus ferrum sudibusque imitantur obstus
 Præcipites, primæque mori pro mœnibus ardent. 895

Interea Turnum in sylvis sævissimus implet
 Nuntius, et juveni ingentem fert Acca tumultum:
 Deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam,
 Ingruere infensos hostes, et Marte secundo
 Omnia corripuisse; metum jam ad mœnia ferri. 900
 Ille furens (et sæva Jovis sic numina poscunt)
 Deserit obsessos colles, nemora aspera linquit.
 Vix e conspectu exierat, campumque tenebat:

festinantes emittunt e muris tela manibus, et imitantur arma ferrea duris lignis, stipitibus, fustibus præustis, nihil morata, et cupiunt primæ mori pro defensione murorum. Interim nuntius acerbissimus occupat Turnum in sylvis, et Acca refert juveni magnum illum tumultum: turmas Volscorum casas esse, Camillam occisam esse, hostes infestos imminere, et favente Marte vastasse omnia: timorem jam extendi ad muros. Ille furiosus deserit colles occupatos et sylvas difficiles, nam auctoritas dura Jovis ita imperat. Vix excesserat

~~~~~

—893. *trepida* Bigot. *manu jaciunt: trepidæque* et ed. pr. Burm.—895. *ardent* recepit Heins., pro vulgato *audent*. Habet et hoc suam vim. Sed *ardent* de re bellica poëtis quoque satis frequentatum. Duplicis lectionis diversæ duces: *ardent* Rom. et fragm. Vatic., tum Gud. Menag. pr. et Montalb. et ipse Medic. a m. pr., sed idem a m. sec., adeoque ex Aproniani emendatione, *audent*, quod plerique sequuntur, ex Gothanis quidem pr. et tert. nec male hoc, respectu sexus: *audent* nunc mori, h. e. discrimen mortis adire, etsi fœminæ.—896. *in abest* Bigot. et Goth. pr. ac tert., et *Interea sibiis* Turnus ed. Ven. Burm., qui Virgilium *sylvis* dicere maluisse, quam *in s.*, notat. *densissimus* Moret. sec. *lenissimus* Franc.—897. et deest Mentel. pr., unde Heins. conj. *Nuntius, ingentem juveni*: inde tamen nihil lucreris. *ingentem* vel *cæcum* Hamb.—898. *Delectas* pr. Hamb. a m. sec. ed. pr. Burm.—899. *infestos* edd. vett. et, haud dnbie inde ductus, Goth. pr., a quibus discessit Nangerius in ed. tert. Ald.—900. *Omnia corripuisse metum: jam* sec. Moret., quod et ipsum ferri possit. *metu* Menag. pr., sicque videtur legisse Jul. Sab.—901. *et sæva* codd. Pierii et Heinsii: sicque editum a Nangerio, et revocatum ab Heinsio: vett. edd. fere: *jam s.* Ita vero distingui debebat: *Ille furens jam, sæva J.*, idque non improbem. Ed. Mediol. et aliæ vulgg. cum Goth. pr. et cum codd. Ursin. nam s. Dorvill. a m. pr. si *sæva Jovis. nomina* Medic. sic n. *pellunt* Rom.—902. *nemora avia* Bigot. et Goth. tert. *liquit* pr. Moret. *linquent* Goth. sec.—903. *camposq.* Medic., et pro div. lect. tert. Rottend.—904. *Tum p.* Par-

NOTE

901 *Furens*, (et *sæva*, &c.) Duplici de causa reliquit insidias, quibus Æneam deprehendere et bellum conficere mox potuisset: nempe ob præ-

cipitem furorem, qui ei mentem abstulit: et ob numina Jovis, et vim fatorum Æneæ faventium.

Cum pater Æneas, saltus ingressus apertos,
 Exsuperatque jugum, sylvaque evadit opaca. 905
 Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
 Agmine, nec longis inter se passibus absunt;
 Ac simul Æneas fumantes pulvere campos
 Prospexit longe, Laurentiaque agmina vidit;
 Et sævum Ænean agnovit Turnus in armis, 910
 Adventumque pedum flatusque audivit equorum.
 Continuoque ineant pugnas et prælia tentent;
 Ni roseus fessos jam gurgite Phœbus Hiberno
 Tingat equos, noctemque die labente reducat.
 Considunt castris ante urbem, et moenia vallant. 915

ultra conspectum, et attigerat campos: cum pater Æneas, ingressus sylvas patentes, supergreditur collem et exit ex obscura sylva. Sic ambo festini et toto impetu currunt ad muros, nec absunt longo intervallo a se invicem. Et simul Æneas vidit procul campos undantes pulvere, Laurentemque exercitum: et Turnus agnovit Æneam ferocem cum exercitu, audivitque incessum pedum, et hinnitus equorum. Statim inciperent certamina, et tentarent prælia; nisi Sol roseus jam lavaret mari Hispanico fessos equos, et reduceret noctem die cadente. Ambo quiescunt in castris ante urbem, et cingunt muros urbis.

rhas. invadit aliquot Pier. evasit ed. pr. Burm. silvasque...opacas Sprot. alter Hamb. et Scheffer. cum Parrhas. vid. sup. ad ix, 99.—907. passibus ibant pr. Moret.—908. At simul para codd. Heins., sicque vett. edd. nonnullæ, etiam Ald. tert., idque equidem malim: tunc vero v, 912 copula delenda et revocanda est lectio: Continuo pugnas ineant. Continuata enim oratio: At, simul...equorum, Continuo pugnas ineant. Nunc interpunxi post equorum; ut jungas: feruntur...ac simul...simul Turnus. Tum pater Rom. et quatuor Heins., repetitum ex v. 904.—910. cognovit Zulich. conspexit Gud. pr. Menag. et pr. Moret.—911. Adventusque Medic., doctius. Adventusque virum ed. pr. Burm. Adventumque virum uterque Rottend. ex vs. 607 h. l. flatumque Rom. Montalb. et Voss. pr.—912. Continuoque ineant p.; ita jam editum inde ab Ald. pr., usque ad Pulman. et Steph., a quibus vulgari cœpit Continuo pugnas ineant, adversantibus scriptis. Etsi id ipsum e Ms. Fabricii revocat Cuninghamus. Scilicet laboratum est interpunctione et ascito At v. 908. incunt et tentant. Abest que ab aliis, et vett. edd. pugnam. Sed hæc nulli usui sunt, adeoque ea monere piget.

NOTÆ

913 *Gurgite Hiberno*] Occiduo Oceano: nam Iberia siye Hispania ad occidentem Italiae objacet. De *Iberia*, Æn. ix. 582. De *gurgite*, pro mari, Æn. i. 122. 915 *Moenia vallant*] Circumambulant: Trojanum ut oppugnent; Rutuli ut defendant.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER XII.

ARGUMENTUM.

FRACTIS gemina pugna Latinis, Turnus cum Ænea singulari certamine dimicare statuit. Solenni sacramento conditiones certaminis, foedusque a Latino, Ænea, Turnoque sancitur. Foedus a Juturna, Turni sorore, Junonis impulsu disturbatur: Priamusque Tolumnius, falso augurio victoriam suis pollicitus, Trojanos invadit. Æneas sagitta vulneratus excedere cogitur e prælio: quo absente maximam stragem Turnus edit. Venus dictamno herba vulnus Æneæ sanat. Is, reffectis viribus, reversus ad pugnam Turnum nominatim vocat. Sed cum Juturna, excusso Turni auriga Metisco, currum ejus moderaretur, et ab Æneæ occurso detorqueret, ne congredi simul possent; Æneas admoto ad urbis moenia exercitu, in propugnacula ignem conjicit. Hinc Amata, Turnum occisum rata, laqueo vitam sibi adimit. Turnus, ne urbs in hostium potestatem veniret, ad singulare certamen redit. Pugnant Æneas et Turnus: Æneas victor, cum Turni jugulo immineret, jamque ipsius precibus motus ad misericordiam deflecteret; viso in ejus humeris Pallantis balteo, repente exardescit, hostemque interficit.

TURNUS ut infractos adverso Marte Latinos
Defecisse videt, sua nunc promissa reposci,
Se signari oculis: ultro implacabilis ardet,
Attollitque animos. Poenorum qualis in arvis,
Saucius ille gravi venantum vulnere pectus, 5
Tum demum movet arma leo, gaudetque comantes
Excitans cervice toros, fixumque latronis
Impavidus frangit telum, et fremit ore cruento:
Haud secus accenso gliscit violentia Turno.
Tum sic affatur regem, atque ita turbidus infit: 10
Nulla mora in Turno; nihil est quod dicta retractent

Turnus, cum videt Latinos fractos bello infelici abjecisse animum, fidem suorum promissorum jam repeti, se designari oculis: sponte etiam implacabilis irascitur, et erigit animum. Qualis leo aliquis, in agris Afrorum, sauciatus secundum pectus duro vulnere venatorum, tunc denique exerit vires suas, et latatur commotens toros jubatos colli, et interritus abruptis jaculum venatoris infixum sibi, et frendet ore sanguinolento: non aliter ira crescit Turno inflammato. Tunc sic alloquitur regem, et turbulentus ita incipit: Nulla est dilatio in Turno: nihil est cur ægnes Tro-

.....

3. *oculos Medic.* a m. pr.—4. *Attollit se alter Menag.*—5. v. v. *corpus alter Hamburg.*—6. *moveret* ex pr. *Menag.* *comata Zulich.*—7. *Excitiet* *Mentel.* a m. pr., unde *Heins.* conj. *Excitiet s. t.* Tum f. *Latinos Parrhas.* *Latinis Goth.* tert.—8. *fregit Frane.*—9. *adverso g. Parrhas.* *gliscet Medic.*—11. *quo dicta Parrhas.* *dona r. Sprat.* *retardent Zulich.* a m. pr. *Seyffus* ad v. 13 “*Quidam sane a Nulla mora in Turno usque ad pepigere recusent jungunt: ne, si distinctio intercesserit, languescat sententiæ color.*” *Nimis subtiliter; cum*

NOTÆ

1 *Infractos*] Vox raro negans, sæpius affirmans, ut jam monuimus *Æn.* v. 784. et probat multis *Erythræus* in *Indice.* Hic affirmat.

2 *Promissa*] Quibus ad singulare cum *Ænea* prælium se obstrinxerat, *Æn.* x. 484.

4 *Pœnorum*] Afrorum circa *Carthaginem*; qui sic dicti sunt, quasi *Phœni*, quia e *Phœnicia* cum *Didone* profecti. *Æn.* iv. in argumento.

5 *Ille, &c.*] Magnus aliquis leo: et sic, *ille*, sæpe abundat in comparationibus, *Æn.* x. 707.

6 *Movet arma leo*] *Arma*, sunt uni-

uscujusque vires, et ad agendum instrumenta. Sic *Æn.* ii. 99. De *Ulyse*: ‘et querere conscius armæ,’ id est, *dolos.* Apud *Statium* l. ix. 589. ‘*Armaque curva suum,*’ sunt *dentes.* Hic leonis *arma* sunt ungues, *dentes*: unde dicuntur *leones exarmati*, quibus ungues et *dentes* evulsi sunt.

7 *Toros*] Sunt eminentiæ muscutorum nodosæ ac tumentes, circa cervicem aliasque corporis partes.

11 *Retractent*] *Fidem* datam, revocent per aliud pactum et quasi contractum.

Ignavi Æneadæ; nec, quæ pepigere, recusent.
 Congredior. Fer sacra, pater, et concipe fœdus.
 Aut hac Dardanium dextra sub Tartara mittam,
 Desertorem Asiæ (sedeant spectentque Latini),
 Et solus ferro crimen commune refellam:
 Aut habeat victos; cedat Lavinia conjux.

15

Olli sedato respondit corde Latinus:
 O præstans animi juvenis, quantum ipse feroci

jani revocent sua verba, et abnuant facere ea de quibus convenerunt. Descendo ad pugnam: offer sacrificia, o pater, et fac fœdus. Vel hac manu dextera mittam ad Inferos Trojanum profugum ex Asia, et solus refutabo esse criminationem communem nobis omnibus (Latini quiescant et aspiciant me), vel Trojann possideat nos victos, et Lavinia detur ei uxor. Latinus respondit ei tranquillo animo: O juvenis,

~~~~~

duo membra intercedant: nihil est...*nec est quod recusent.*—12. *nec quod pepig.* Bigot. *nec quid Goth.* tert.—13. *tu c. f.* Oudart. *conscere* Vratisl. *fidus* Goth. tert.—14. *Aut fac* Goth. tert.—16. *crimen ferro* pr. Voss. Parrhas. cum Rom., quod admisit Cunningham. *repellam* idem cum Leid. et Hugon. et a m. sec. fragm. Ms. Helmstad. in Annal. litt. 1763, p. 195.—17. *victos et victor* agnoscit Jul. Sabinus. *victor* quatuor Heinsii, unde ille conj. *Aut abeat victor:* et erat hoc manifeste scriptum in Vratisl. et ed. pr. Burm. Alludunt Zulich. *quique abeat victor* a m. pr. *abeat* Goth. tert. Sed hæc ipsa aspirationis omisio mutationi rōi *victos* in *victor* locum fecisse videtur. Habet utique majorem vim et Turni ferociæ magis consentaneum est: *aut habeat victos* sc. nos: sim pro victo; *cedat Lavinia conjux.* *cedatque Lavinia* pars codd. Pierian., forte eorum ausu, qui primam correptam mallent in *Lavinia.* cf. sup. ad lib. vii, 359. *Laurentia conjux* Franc.—19. *quoniam ipse* f. aliquot Pier.,

NOTE

13 *Fer sacra...concipe fœdus*] Ad ejusmodi fœdera, adhibebantur sacrificia et verba *concepta*, id est, certa solenniaque: infra 169.

14 *Tartara*] Inferorum pars est infima, Æn. vi. 134.

15 *Asiæ*] Phrygiæ, sive Troadis, quæ est in minore Asia, Æn. i. 385.

19 *O præstans, &c.*] ORATIO Latini, qua conatur Turnum a spe conjugii et singulari certamine ad pacem revocare: ostenditque i. Affinitatem illam Turni cum Latino esse inutilem, cum regnum utriusque satis absque illa virium conjunctione potens sit; cum sint urbes multæ Turno, divitiæ

pariter atque animus et fortitudo Latini populis, virgines in Latio plurimæ quas Turnus uxores optare possit. ii. Esse illicitam, quippe a Diis prohibitam. Æn. vii. 95. iii. Esse perniciosam, siquidem ex quo, Turni causa, Deorum voluntati obstitit, calamitatibus innumeris utraque gens oppressa est. iv. Si, inquit, te occiso socium Æneam excepturus sum: quidni potius te salvo? v. Objicit sibi odia Rutulorum ob periculum Turni: Turno ipsi solitudinem doloremque Danni patris, belli varios eventus, &c. De Latio et Laurento, Æn. vii. 54. 63.

Virtute exsuperas, tanto me impensius æquum est. 20
 Consulere, atque omnes metuentem expendere casus.
 Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
 Multa manu; necnon aurumque animusque Latino est;
 Sunt aliæ innuptæ Latio et Laurentibus agris,
 Nec genus indecores. Sine me hæc haud mollia facta 25
 Sublatis aperire dolis; simul hoc animo hauri.
 Me natam nulli veterum sociare procorum
 Fas erat, idque omnes Divique hominesque canebant.
 Victus amore tui, cognato sanguine victus,
 Conjugis et mœstæ lacrymis, vincla omnia rupi: 30
 Promissam eripui genero; arma impia sumsi.
 Ex illo qui me casus, quæ, Turne, sequantur
 Bella, vides; quantos primus patiare labores.

excellens animo, quantum tu excellis aspera fortitudine; tanto studiosius justum est me providere tibi, et me timentem tibi considerare omnia pericula. Est tibi regnum Dauni patris tui, sunt plurimæ urbes expugnatae viribus tuis: sunt quoque Latino divitiæ et benevolentia: sunt aliæ virgines in Latio et campis Laurentibus, nec ingloriæ secundum genus. Permite me omnis fraudibus exponere tibi ista non quidem grata dictu: et simul perpende ista animo. Non erat licitum me jungere filiam ulli antiquorum amatorum: et omnes Dii atque homines monebant illud. Expugnatus benevolentia erga te, expugnatus sanguine cognato, et fletibus tristis uxoris meæ, fregi omnes nexu, abstuli eam promissam Æneæ genero, suscepi bellum sceleratum. Cernis, o Turne, quæ calamitates, quæ bella me persequantur ab illo tempore: cernis quantas difficultates tu ipse patiaris. Bis superati magnus

~~~~~

quod et ferri possit. *quam tu ipse conj.* Heins. *tantum* aliquot Heins.—20. *me* abest ed. pr. Burm., et *est* abest biuis Burm.—21. *metuenti* Zulich. a m. pr.—22. *multa* 23 *Capta* m. duo Rottend.—23. *animus aurumque* Zulich. et Gifan. Ind. Lucret. e Codd., tum plerique apud Pier. In iisdem *est* in fine subjectum, quod ab aliis abest. Jac. Bryant, acutus iudex, hærebat in altero hemistichio: *necnon aurumque animusque Latino*; quod nunc repente de se Latinus, et quidem ex tertia persona, loquitur: aut itaque illud ejiciendum censet tanquam aliunde illatum, aut legendum *auri argentique tanta*. De opibus tamen Turni minus bene ageretur: quarum hic nullus respectus esse potuit. Hæsisse quoque in hoc loco Jo. Schraderum video: qui et ipse expectabat, ut de Turno oratio continuaretur, quia *Sunt tibi* præcedit. Sed conf. Not.—24. *Laurentibus artis* Medic., quod Heins. illustrat.—25. *hæc* abest tribus Heins. et ed. Ven. Burm. *haud hæc* tres alii Burm. *me* deerat Franc. *fata* Ven. Erf. *fatis* alter Mentel. et a m. sec. Zulich.—26. *hoc* reposuit Heins. e Medic. aliisque. Vulgo *hæc*, quod modo præcesserat. *animo hæc simul* ed. pr. Burm.—27. *veterum nulli* e Ms. Bersmanni refinxit Cuningham.—28. *erit* Exc. Burm. *homines Divique* Goth. pr.—31. *generoque vel genero atque*, interposito fulcro, magna codd. et edd. pars: recte sustulit Pier., tum Heins.—32. *sequuntur* Oudart. et Zulich. *sequuntur* Franc. *quæ bella s., Turne, vides* Goth. pr.—33. *quantus pr. patiari* Parrhas. *patiari etiam* Medic. et Oudart. cum Rom. et plerisque aliis Pierianis, excepto Oblongo et Portia.

Bis magna victi pugna vix urbe tuemur
 Spes Italas; recalent nostro Tiberina fluenta 35
 Sanguine adhuc, campique ingentes ossibus al bent.
 Quo referor toties? quas mentem insania mutat?
 Si Turno extincto socios sum ascire paratus:
 Cur non incolami potius certamina tollo?
 Quid consanguinei Rutuli, quid cetera dicet 40
 Italia, ad mortem si te (Fors dicta refutat)
 Prodiderim, natae et conubia nostra petentem?
 Respice res bello varias; miserere parentis
 Longaevi, quem nunc moestum patria Ardea longe
 Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni 45
 Flectitur: exsuperat magis, aegrescitque medendo.

prælio, vix defendimus hac urbe spem Italiae: fluctus Tybris calent adhuc nostro crugere, et vasti agri alhescent ossibus. Quo revertor toties? quæ stultitia certit sententiam meam? Si paratus sum advocare Trojandos ad societatem Turno occiso: cur non potius extinguo bella eo salvo? Quid Rutuli mihi conjuncti, quid reliqua Italia dicet? si exposuerim morti te petentem filiam meam et nostram affinitatem, (Fortuna refellat hæc mea verba.) Considera res mutabiles bello: miserece patris senioris, quem jam tristem Ardea patrii tui procul separat a nobis. Ferocia Turni nullomodo mitigatur his verbis: invalescit fortius, et asperatur remedio. Cum pri-

—34. turba vix Goth. pr.—35. nostro recalent Goth. pr.—36. ad hunc Medic. e. implent Hugen.—37. Quid sec. Rottend. referens Sprot. refero Rom. v. Pier. refero mentem totiens, quæ Zulich. a m. pr., et sec. referor. mutat alter Hamburg. motat Sprot. et aliquot Pier. mittat Goth. tert. versat Menag. pr. cepit Hugen.—38. Turni extinctu Zulich. a m. pr. Turno exterrito s. accire Franc. accire vel adcirc, vulgo editum. At ex melioribus suis et Pierianis Heinsius dedit adscire, h. e. adsciscere; etsi aliud exemplum vocis nec hic nec ad lib. xi, 308 attulit. Antiquam tamen vocem ejus formæ fuisse, docet eo adsciri, et adscitum. Feram itaque etiam in Tacito Agric. c. 19, ubi v. Ern.—40. dicent Gud. a m. sec., quod Heinsio ardebat. disceat Menag. pr. dicit Rom.—41. Sors tert. Rottend. Sors d. resignet Zulich. a m. sec. Fors dura Montalb. recuset Goth. tert., quod et ab Ursino præscriptum video notæ, qua per formulam id illustrat: *δὴ μὴ γένοιτο*.—42. Perdiderim Bigot.—43. belli Menag. pr.—44. moestum quem nunc Goth. pr.—45. Haud quicquam aliquot Heins. et vett. edd. Haud quamquam Gud. a m. pr.—46. ardescitque

NOTE

34 Bis magna victi pugna] Prima in exscensu navium, ubi occisus ab Ænea Mezentius, fugatus Turnus, Æn. x. 310. Secunda equestri, ubi cecidit Camilla, Æn. xi. 597. De Tybri, Æn. viii. 330. De Rutulis, Æn. vii. 794.

43 Parentis Longaevi] Dauni: Æn. vii. 56. Ardea, urbs Rutulorum regia, Æn. vii. 410.

46 Medendo] Dant ei medicinas quæritur a Latiniis gerundia enim ejusmodi sæpe passivam habent vim. Ecl. viii. 71. 'cantando rumpitur anguis.'

Ut primum fari potuit, sic institit ore :

Quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro me
Deponas, letumque sinas pro laude pacisci.

Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus, et nostro sequitur de vulnere sanguis. 50

Longe illi Dea mater erit, quæ nube fugacem
Fœminea tegat; et vanis sese occulat umbris.

At regina, nova pugnae conterrita sorte,
Flebat; et ardentem generum moritura tenebat: 55

Turne, per has ego te lacrymas, per si quis Amatae
Tangit honos animum (spes tu nunc una, senectæ

nam potuit loqui, sic institit ore: Obsecro, bone pater, depono pro me hanc solitudinem, quam habes; et permittas me eligere mortem propter gloriam. Nos etiam, o pater, libramus manus jacula et ferrum non inutile: et sanguis exit e plaga quam nos facimus. Procul aberit ab eo mater Dea, quæ muliebri nebula protegat eum fugientem, et ipsa se abscondat inani caligine. Sed regina tremefacta nova conditione pugnae lugebat, et retinebat generum iratum ipsa moritura: Turne, ego peto unam rem, per hos fletus; per gloriam Amata, si aliqua movet animum tuum: tu jam es unica spes senectutis meæ: tu es requies misera: regnum et gloria La-

tuendo Medic., quod repetitum ex lib. I, 717 videtur; etiam defendat illud Jul. Sabinus, ut sit: intuenso Latium. ardescitque etiam Goth. sec., et tuendo etiam Colot. videndo ed. pr. Burm., sed medendo passive ponere potuit, cum adeo medenda valetudini Suetonius dixerit, ut appareat, etiam moderi aliquando passivam vim habuisse. Recte Serv. medendo, dum ei medetur et medicina affertur.—47. sic incipit orē vulg., ante Commelln. cum Medic. Ven. Scheffer; adde Goth. pr., sed ceteri institit, quod omnes Pieriani exhibebant; idque doctius.—48. causam geris Parhas.—50. dextram Goth. tert.—52. quem in urbe ed. pr. Burm.—53. In his; quæ nube fugacem Faminea tegat, et vanis sese occulat umbris, incommode utique sese ad Venerem trahit sententiam; cum de Ænea id melius dicatur. Offendisse ad hoc olim viros doctos ex Cerda disco: cum adeo essent, qui pro eum positum putarent. Potest reponi: Si Venus se occulit, eadem nube occultavit simul suum filium; licuit autem poëtæ ponere id, quod remotius esset. Sed ad interpunctionem attendere debebant interpretes: quæ mutata omnia ordine suo procedunt: Longe illi Dea mater erit, quæ nube fugacem Faminea tegat; et vanis sese occulat umbris sc. ille. Nec autem sic scribendum fuisse occulit, quod proprie sequi debebat. Nam alterum non modo recte sed etiam elegantius dicitur, variato post prius tempore: ut solet inprimis Maro noster. Pro Faminea Jo. Schrader. conj. Carulea; et mox ut vanis, hoc non male.—54. nova duo Moret., non male, nisi alterum elegantius esset. Utrumque periphrasin facit vulgaris orationis: nova pugna conterrita. perterrita tert. Rottend. a m. sec. contraria Goth. tert.—55. m. monebat Montalb.—57. spes te alter Hamb.—58. spes imp. Erf.

NOTE

49 *Pacisci*] Quasi optione gloriosæ mortis aut vitæ proposita, mortem consulo et veluti ex pacto ellgere.

52 *Dea. mater, &c.*] Venus, quæ a

Diomedis impetu Æneam objecta nube defendit: Æn. x. 81.

56 *Turne, per has, &c.*] ORATIO. Amatae ad Turnum, Veniliæ sororis

Tu requies miseræ; decus imperiumque Latini
 Te penes; in te omnis domus inclinata recumbit):
 Unum oro: desiste manum committere Teucris. 60
 Qui te cumque manent isto certamine casus,
 Et me, Turne, manent. Simul hæc invisâ relinquam
 Lumina, nec generum Æneam captiva videbo.
 Accepit vocem lacrymis Lavinia matris
 Flagrantes perfusa genas: cui plurimus ignem 65
 Subjecit rubor, et calefacta per ora cucurrit.
 Indum sanguineo veluti violaverit ostro
 Si quis ebur, aut mixta rubent ubi lilia multa
 Alba rosa: tales virgo dabat ore colores.
 Illum turbat amor, figitque in virgine vultus; 70
 Ardet in arma magis, paucisque affatur Amatam:

tibi est in tua potestate: familia omnis jam labefactata inmittitur tibi. Peto rem unam: omitte conserere manum cum Trojanis. Quicumque casus tibi destinati sunt in hac pugna, li destinati sunt etiam mihi, o Turne: statim abjiciam hanc lucem odiosam, nec aspiciam captiva Æneam generum. Lavinia rigata lacrymis secundum genas ardentes audiit verba matris: huic ignis multus suffecit ruborem, et sparsus est per vultum calefactum. Quemadmodum si aliquis tinxerit ebur Indicum purpura rubicunda, aut quando lilla candida rubeant mixta rosis multis: puella exhibebat vultu tales colores. Amor agitat Turnum, et figit oculos in puella. Hinc magis accenditur ad pugnam; et alloquitur Amatam pœneis verbis: O mater,

—61. *casus* Rom., ut solent veteres. v. Pier.—64. *Excepit* maluit Heins., sed sæpe alterum huic succedere vidimus. Post *matris* in fine versus vulgo interpungi, a Cerda autem hoc etiam defendi video, ut ait: Accepit vocem matris una cum lacrymis. Quod et durum et jejunum est. Imo vero Lavinia audit matris querelas *perfusa genas lacrymis*.—66. *per ossa* alter Voss. Scheffer. Bigot. Dorvill. a m. pr. ed. Ven. Burm., accedit Goth. sec. et tert., ut subjectum nunc ignis sit: nam rubor per ossa non bene *cucurrit*. Nisi illud durius fieret, me ita male legi, ne iterum de genis idem repetat, hand disiteor: hoc enim solenne; sic sup. viii, 389 *notuque modulas intravit calor et labefacta per ossa cucurrit*. ix, 475 *subitus misere calor ossa reliquit*. it. iii, 308 *calor ossa reliquit*. Utinam rubor et h. l. cederet voci calor! ita omnia bene sibi contarent: cui plurimus ignem *Subjecit calor, et calefacta per ossa cucurrit*; nisi quod calor et calefacta sic proxime se excipiunt; et forte hoc animadverso Maro rubor pro calore maluit.—68. *ebur* vel vulgg. ante Heins., qui cum Pierio codd. lectionem restituit.—70. *turbat* Bigot. *fugitque* Modic. *vultum* Spret. in *vulnere vultus* idem a m. pr. Maluit autem hæc Maro sine copula, etsi duriora; quam *figensque* in v. v. vel *fixoque* in v. *vultu* Ardet.—

NOTE

sus filium: non quidem ut eum ad pacem infectat, abhorrebat enim ab Æneæ societate; sed ut avertat a singulari certamine, et iterum communi bello res tota committatur:

67. *Indicum*] Ebur e dentibus elephantorum, qui frequentes in India, Asia maxima regione, Ge. i. 57. 'India misit eburni'. De *ostrea*, purpura ex ostrea expressa, Ge. ii. 586.

Ne, quæso, ne me lacrymis, neve omine tanto
 Prosequere in duri certamina Martis euntem,
 O mater; neque enim Turno mora libera mortis.
 Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno 75
 Haud placitura refer: Cum primum crastina coelo
 Puniceis invecta rotis Aurora rubescit:
 Non Teucros agat in Rutulos. Teucrum arma quiescant,
 Et Rutulum. Nostro dirimamus sanguine bellum.
 Illo quærat conjux Lavinia campo. 80
 Hæc ubi dicta dedit, rapidusque in tecta recessit;
 Poscit equos, gaudetque tuens ante ora frementes,

ne, obsecro, ne prosequaris fletu et augurio tam funesto me descendentem ad prælium asperi Martis: non enim est in Turno potestas retardandæ mortis. O Idmon, fer mentis regi Trojanæ hæc mea verba, non ei placitura: Quando crastina Aurora invecta rubro curru primum rubebit in cælo; tunc non ducat Trojanos contra Rutulos: cessent bella Trojanorum et Rutulorum: bellum terminetur nostro sanguine: Lavinia petatur uxor in illo campo. Postquam protulit hæc verba, et celer abiit in domum suam; petit equos, et latatur videns eos frementes in conspectu suo: quos

72. Nec Ven. cum Goth. pr. *Te q.* Zulich. et ed. pr. Burm. *ne me omine Parrhas.*, non male, cum Goth. sec. et tert. o. duro Sprot.—73. *diri pr.* Hamburg. *certamine* Goth. tert. *dino certamine* Oudart.—74. *Turno est pr.* Hamb., et a m. sec. *libera Martis*, ut et pr. Hamb. Mirum autem, veteres in hoc loco adeo hæere potuisse; ut, quemadmodum Serv. docet, unus esse ex in insolubilibus fuerit habitus.—75. *Acmon Ven.*—76. *refert aliquot ap. Burm. Primum cum malebat Cuningham.*—77. *rubescet Parrh. rubebit fragm. Helmstad. et Erf.*—78. *Teucra arma Leid. a m. sec. quiescant sec. Hamburg. quiescant sec. Menag.*—79. *Et Rutulum.* Sic edd. et inde ab Aldo vulgate, et antiquiores: inter codd. Heinsianos unus Menag. optimus, quem ille sequi se profitetur. At alii codd. ejusdem et Pierii omnes (cum Goth. sec. et eodem fragment.) adeoque Rom. et Medic. in eandem lectionem consentientes, *Rutuli*: quod præfero, ut oratio varietur: quod et Pierius vidit non invenisse feri. Recepit nunc Brunck. *dirimamus* recepit primas Heins. codicum suorum et Pierianorum auctoritate. Sic quoque jam vet. edd., usque ad Ald. Inde vulgg. *dirimatur.*—81. *tepidusque*, Menag. pr. Sed quæ inutile est, anus ac fulcrum verans. Tollendum arbitror. Sublatum quoque voluit Cuninghamus, et sustulit Brunck.—82. *Pascit Hamb. sec. a m. sec. gaudensque idem*

NOTE.

74. *Neque enim Turno mora libera mortis*] Sensus ex expectantibus aptus est. Ne putetne cesuram lacrymis, et posse revocari funesto filo doloris vestri omine. Si enim sum moriturus; ne sic quidem paginam subterfugio: non enim mortaliæ ulli liberum est mortem retardare, cum dies fatalis imminet. (Hæc locum Servius recenset in duodecim Virgili in-

solubilibus. De tyranno, pro rege, bene in partem, Æn. vii. 266. De Phrygia, ubi Troas, Æn. i. 386.

77. *Puniceis, &c.*] Vellicatur hic versus a criticis, ob frequentem collisionem litteræ r, et syllabarum affinitatem. De colore puniceo, rubro; Hel. v. 17. De Aurora quæque curru; Ge. i. 240. Æn. vi. 695.

Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia ;
 Qui candore nives anteirent, cursibus auras.
 Circumstant properi aurigæ, manibusque lacessunt 85
 Pectora plausa cavis, et colla comantia pectunt.
 Ipse dehinc auro squalentem alboque orichalco
 Circumdat loricam humeris ; simul aptat habendo

Orithyia ipsa dedit Pilumno ornamentum, qui superarent nivem candore, venter celeritate. Aurigæ festini circumstant, et palpant cavis manibus pectora equorum plausa, et pectunt colla crinita. Deinde ipse induit humeris loricam asperum auro et candido orichalco: simul accommodat ut gestentur, et gladium, et clypeum,

a m. pr.—83. *Orycea* Mentel. pr. est '*Opeleusa*.—84. Quo c. alter Hamb. c. *amnes* Schol. Cruqu. Horat. i Sat. 7, 8. Quod simile esset illi: *cursu præteritur Hebrum*.—85. *Et circum* pr. sec. Moret. *propere* Rom., et alii aliquot apud Pier., ut inf. v. 573, et alibi variat lectio hæc. *pueri aurigæ* Obl. et Vatic. Pierii.—86. *plausa* edd. vett. pleræque cum Ald. pr. et sec., sicque Gud. et Menag. pr. Bigot. cum binis Goth. Melius ceteri cum Ald. tert. et seqq. *plausa*. Alter Hamb. et ed. pr. Burm. *clausa*. *comantia* vel *minantia* in marg. Goth. tert.—87. *squalente* Goth. sec. *aurichalco* tert., noto errore, cum *δρεψαλκος* sit. cf. Not. et quos h. l. laudat Burm., inprimis Spanhem. ad Callim. L. P. 19.—88. *habenas* Zulich.—89. *Ensemque et clypeum* et vel et *dy-*

NOTÆ

83 *Pilumno* . . . *Orithyia*] *Pilumnus*, abavus Turni, *Æn.* x. 76. *Orithyia*, Erechthel Athenarum regis filia, rapta in Thraciam a Borea, *Ge.* iv. 463. Queritur quomodo Pilumno Italo nota esse potuerit Orithyia, puella Attica in Thraciam translata. Respondet Turnebus, Pilumnus et Orithyiam hominum opinione Deos esse habitos, atque ita alterum alteri notum esse potuisse: poetam vero Orithyiam adhibuisse potius, quam aliud quodvis numen, quia Thracia semper equis nobilis fuit. Sic Turni equus Thracius est, *Æn.* ix. 49. Rhesi equi, Thracii, *Æn.* i. 473. Diomedis equi, Thracii, *Æn.* i. 766. Porro versus hic spondaicus est: *nem Orithyia, 'Opeleusa*, vox est quatuor syllabarum, quarum medius dum diphthongus sunt, *ei* et *u*.

87 *Alboque orichalco*] Græce *δρεψαλκος*, ab *δρεψ* mons, et *χαλκός* *æs*: estque *æs montanum*: non fulvum, ut

æs vulgare; sed in album deflectens: Gallice dicimus *létou*. Ita Scaliger ad Festum, Vossius in Etym. Latini syllabam secundam, quæ longa est, et natura sua, et apud Callimachum in lavacro Palladis 19. brevem fecerunt: ut Virgilius hic, et Horatius A. P. 202. 'Tibia non, ut nunc, orichalco vineta, tubæque *Æmula*.' Cum autem aliquando commutabiles apud Latinos fuerint literæ *o* et *æ*: quemadmodum *explodo* est a *plando*; quemadmodum scripsere veteres *olla* et *aula*, *caudex* et *codex*, &c. sic reperi-mus apud Plantam *aurichalcum* pro *orichalco*. Unde grammatici aliquot imperite metallum esse putaverunt ex *auro* et *ære* mixtum: cuiusmodi nullum esse constat. Id vero, quale nunc habemus, non e terra natum, sed arte factum est: testaturque Plinius l. xxxiv. 2. suo tempore jamdudum destitisse, efficta tellure.

89 *Habendo*] Gerundium passivæ

Ensemque clypeumque et rubræ cornua cristæ;
 Ensem, quem Daimo ignipotens Deus ipse parenti 90
 Pecerat, et Stygia candentem tinxerat unda.
 Exin, quæ mediis ingenti adnixa columnæ
 Ædibus astabat, validam vi corripit hastam,
 Actoris Aurunci spoliū; quassatque trementem,
 Vociferans: Nunc, o nunquam frustrata vocatus 95
 Hasta meos, nunc tempus adest; te maximus Actor,
 Te Turni nunc dextra gerit. Da sternere corpus,
 Loricamque manu valida lacerare revulsam

et eminentius cristæ rubicundæ: gladium, inquam, quem ipse Deus præces ignis fabricaverat Daimo patri Turni, et merserat ferventem aquis Stygiis. Deinde nimis cum robore hastam validam, quæ stabat in media domo admota magnæ columnæ, spoliū Actoris Aurunci: et commovet eam trementem, inclamans: Nunc, o hasta quæ nunquam fefelisti me vocantem, nunc adest tempus: olim te maximus Actor, nunc dextra Turni te gestat: da ut prosternam corpus, et ut dirumpam

penamque et ed. Junt. et ed. pr. Burm. et Zolich. Deerat versus Parrhasiano. cortina cristæ Goth. sec.—91. intinxerat Montalb. finxerat Ven. a m. pr.—92. Exhinc duo Moret. et ed. pr. Burm. in mediis domo Heins., adversis libris. obnixa pr. Moret. columna multi Heins.—93. corrui Bigot.—94. Arunci pars codd. et edd. vett., quod recte ex melioribus emendatum a Pierio et Heinsio, et ab aliis aliis in locis. Respicit locum Juvenal. Sat. II, 90. 100.—96. Heins. corrigit: nunc (tempus) ades; ut apud Statium Theb. x, 548 ades o mihi dextera. Compositus laudasset sup. lib. x, 773. 774 Dextra...et telum, quod missile libro, Nunc adsint. Auctor nonnulli; etiam Goth. tert. hic, et v. 94.—97. d. petit: prosternere c. Goth. tert.—98. validam Goth. tert. celebrare alter

NOTÆ

facultatis, supra 46.

89 *Cornua cristæ*] Non vera cornua, qualia Pyrrhus galeæ ad terrorem hircina addebat, ex Plutarcho; sed cristam geminam e júbis equinis, aut plumis, e galeæ vertice hinc inde eminentem instar cornuum, Æn. vii. 779. 'geminæ stant vertice cristæ'

90 *Ignipotens Deus* &c.] *Vulcanus* arma Æneæ fabricavit; Æn. viii. 370. nec Turno quoque deesse ejus artem voluit poëta, ad augendam heroum suorum dignitatem. De *Vulcano*, ibid. et Ge. i. 295. De *Daimo*, Æn. vii. 56.

91 *Stygia candentem* &c.] *Stygia* candens, ex Gellio est aliquando *Stygius*, aliquando *fervens*: quæ enim incales-

Delph. et Var. Clas.

cunt, ex nimio fervore quandoque albicant. *Aqua tinxerat* essem *Vulcanus*: sic enim chalybs immersione temperatur. *Aqua Stygia*, ad quandam veluti magicam consecrationem, quemadmodum innuit Donatus. Aquæ enim infernæ in magicis sacris expetebantur, Æn. iv. 512. Ego vero suspicor id factum a Vulcano, ut enssem illum frangi non posse probaret. *Stygiis* enim Arcadiæ fontis, qui inde a poëtis ad Inferos traductus est, ea vis erat, ut vasa cujuslibet metalli diffringeret, nec possent ejus aquæ, nisi equi ungula, contineri Æn. vi. 623.

94 *Actoris Aurunci spoliū*] Ducis alienjus Auruncorum, cui Turnus eam bello detraxerat. De *Auruncis* Ita-

Virg.

4 O

Semiviri Phrygis, et foedare in pulvere crines
 Vibratos calido ferro myrrhaque madentes. 100
 His agitur furiis. Totoque ardentis ab ore
 Scintillæ absistunt; oculis micat acribus ignis.
 Mugitus veluti cum prima in praelia taurus
 Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,
 Arboris obnixus trunco; ventosque lacescit 105
 Ictibus, et sparsa ad pugnam proludit arena.
 Nec minus interea maternis sævus in armis

forti manu lorica direptam Phrygis effaminati, et ut inflciam pulvere capillos ejus crispatos ferro calido et fluentes myrrha. Abripitur hoc furore, et scintilla erumpunt e toto vultu furentis, ignis fulget vividis oculis. Quemadmodum quando taurus emittit mugitus terribiles ad præludium pugnae, et obliuctans in truncum arboris conatur irasci adversus cornua, et provocat ventos ictibus, et parat se ad pugnam, disiectis arenis. Interea Æneas terribilis sub arma-

Menag., an terebrare? inquit Burm.—99. *Semiviri Phrygii* Zullich. a m. pr. *Phrygii* etiam aliquot Pieriani. *foedare* in p. c. cf. sup. x, 832.—100. *Crispato* Moret. qu. pro div. lect., quod interpretamentum alterius est; *vibratos*, h. crispatos calamistro, exponit quoque Servius. cf. Cerda. Burm. *myrraque* multi: melius *myrraque*. Medic. et Rom. *myrraque*.—101. *Sic agitur* Erf. *loquentis* ab ore Moret. tert. et Macrob. iv, 1, mala interpolatio.—102. *existunt* Rom. Leid. et Parrhas. *absistunt* Hamb. sec. et pro var. lect. Oudart. et ed. pr. Burm. *Absistunt scintilla* Sprot. et alius apud Pier.—103. *cum primam*, Rom. et alii Pier. cum parte Heins. et Goth. sec. *cum prima* hand dubie doctior lectio est, sed orta videtur ex vitio Medicei *cum primam*, emendato ab Aproniano, *cum prima*.—104. *ciet*, aut Rom. et alii Pier. cum parte Heins., sic quoque Goth. sec. et tert., et Medic. a m. sec. *atque*, perperam tamen. *atque* etiam Ge. III, 232, unde repetit versus 104. 105. 106.—105. *admixus* Hugon. *obnixus* Mentel. pr.—106. *Actibus* Zullich. a m. pr. *aut sp.*, quod hoc loco ferri poterat, omnes Pier. et Heins., nec tamen receptum: inter Goth. tantum tertius cum Erf.

NOTE

liz populis, inter Volscos et Campanos, Æn. vii. 54.

99 *Semiviri Phrygis*, &c.] Cur id nominis Phrygibus, et Æneæ tribuatur, jam dictum Æn. iv. 215. ubi de capillis unguento delibentis. De Phrygia, in qua Troas, Æn. i. 385.

100 *Vibratos*, &c.] *Calamistro crispato*. Fuit autem calamistrum, acus ferrea, longior, aliquando fistula instar cava, quæ calefacta sub cinere, et capillis adhibita, eos intorquebat: a similitudine cum calamo seu arundine, nomen habuit. Hujus artis ministri, *cinifones* et *cinerarii* voca-

bantur, quod ad calefaciendum calamistrum flarent in cineres.

Myrrhaque madentes] *Myrrha*, arbuscula est, in Arabia præsertim nascens: altitudo ejus ad quinque cubita, nec sine spina, caudice duro et intorto, cortice levi, folio olivæ fere simili. Succus inde sponte exsudat certis temporibus, tum incisione exprimitur, diciturque *stacte* vel *myrrha*. Plin. l. 12. 15. Condiendis cadaveribus, et imbuendis capillis, aliisque ejusmodi deliciis adhibebatur.

101 *Furiis*] Furiosis motibus, quasi quibusdam Furiis. Æn. vi. 572.

Æneas acuit Martem, et se suscitât ira,
 Oblato gaudens componi fœdere bellum.
 Tum socios mœstique metum solatur Iuli, 110
 Fata docens; regique jubet responsa Latino
 Certa referre viros, et pacis dicere leges.

Postera vix summos spargebat lumine montes
 Orta dies; cum primum alto se gurgite tollunt
 Solis equi, lucemque elatis naribus efflant: 115
 Campum ad certamen magnæ sub mœnibus urbis
 Dimensi Rutulique viri Teucrique parabant;
 In medioque focos et Dis communibus aras
 Gramineas. Alii fontemque ignemque ferebant,

tura materna non minus parat pugnam, et furore commovet se, latus bellum dirimi proposito fœdere. Tum consolatur socios et timorem Iuli solliciti, aperiens ipsis fata: jubetque viros reportare Latino certum responsum, et proponere conditiones pacis. Vix sequens dies nata illustrabat luce supremos montes; quando equi Solis erigunt se primum e profundo mari, et emittunt lucem naribus patulis. Viri Rutuli et Trojani dimetientes parabant campum ad pugnam, juxta muros magnæ urbis: et in medio campo focos et aras e cespite Diis communibus: alii portabant aquam et

aut sparsa pugna Sprot, Dorvill., hic et male præludit cum aliis ap. Burm.; quem vide.—108. *acuit mentem* Ven. *se suscitât ira*: non *ira*, ad *iram*; sed *ira* excitat animum, vires animi, virtutem. Sic sup. v. 454 *vim suscitât ira*.—110. *mœstumque* Erf.—112. *Cuncta* edd. Junt. et Ald. pr. *discere* Oblong. Pierii, *perperam*.—113. *Postera lux* Goth. tert. *summo spargebat lumine* aliquot Heins., et apud Diomedem lib. ii, in quo etiam *terras* legitur.—114. *Visa dies cum p. a. se g. tollit* Hamb. Ita reliqua sic jungenda: *Solis equi lucemque—efflant*.—115. *e latris* *perperam* sunt qui legant. De elato equorum in altum eluctantium capite cogitandum. *efflant* Ven. et ed. pr. Burm.—117. *Demensi* Medic. Gud. Leid. Hugen. Par. *Dimissi* Zulich. *campum parare* h. instruere, *κοσμεῖν*, puta æquando et purgando ab arbustis, ut inf. v. 770. 771 simile quid subjicitur. Moneo, ne quis malit interpungere: *Campum—Dimensi, Rutulique viri Teucrique parabant In medioque focos et Dis communibus aras Gramineas*. Etsi enim *que* facile ad *focos* sic retrahi potest: tamen contortior hæc videtur esse ratio.—118. *In medioque faces* Ondart. *aris* sec. Rottend. *arces* Menag. pr.—119. *fontesque* Zulich. *Aliique ignem fontemque*

NOTÆ

115 *Solis equi*] Quatuor, de quibus Æn. v. 105. *Gurgite*, pro mari, Æn. i. 123.

118 *Focos... aras Gramineas*] *Aras* e cespite, seu terra cum herbis evulsa, in quibus ignis imponeretur *fovere* turque: atque ita *aræ* sunt ipsi *foci*.

Dis communibus] *Communes Diis* multis modis sumuntur. i. Qui certam cœli zonam regionemque non ha-

bent; qualis Cybele mater Deorum; cum certam habeant Jupiter, Juno, Mercurius, Venus, &c. ii. Qui apud omnes homines coluntur, ut Sol, Luna, Mars, &c. iii. Huic ad rem melius, qui ab Rutulis ac Trojanis ad pacem communiter et pariter invocandi erant. Ita fere Servius.

119 *Fontemque ignemque*] Servius: 'ad facienda fœdera, aqua et ignis

Velati limo, et verbena tempora vincti.

120

ignem, operi lino, et cincti verbena circa capita. Exercitus Italorum prodit, et

Leid. *parabant* Goth. tert.—120. Legebatur: *Velati lino*. Ad hæc verba Heinsios et Burmannos expectabam disputantes; sed alter ad Servium remittit, alter tacet. Subjici jam interpretationem vulgatæ lectionis, qualis illa instituenda sit. De infula seu vitta est accipienda; qua *velari* toties dicitur qui vittati sunt. Consonant ea, quæ sequuntur: *et verbena tempora vincti*: ut vitta verbenis seu herbis sacris implicita fuerit. Occurrant quoque coronæ graminæ in monumentis veterum. Jam Servius: “Atqui, monet, Feciales et Pater patratus, per quos bella vel fœdera confirmabantur, nunquam utebantur vestibus lineis.” Argutatur inde multa, ut solet Grammaticus, inepte. Verum nec de Feciali (nam prisca ætas præcones, κήρυκες, habet: ut in eodem loco Homer. Iliad. Γ. 116 sq.) nec de *veste lineæ* hic agitur, sed de ministris sacrorum et de vittis. Jam autem fateor *vittam lineam* mihi nondum auditam esse. *Lanea* est *vitta*, *infula*; potnit quoque poëta *Velati lana* dicere: sed id in *lino* vix corruptum esse potuit. *Linearum* autem, seu *linterum*, *vestium* usus multo magis a veterè religione alienus est, ut Ægyptiis sacris proprius habitus sit. Recte sic Silius III, 24 in religione Herculis Gaditani: *velantur corpora lino Et Pelusiaco præfulget stamine vertex*. Audiamus jam Grammaticos: “Caper et Hyginus hoc loco dicunt lectionem esse corruptam; nam Virgilium ita reliquisse confirmant: *Velati limo*: limus autem est vestis, qua ab umbilico usque ad pedes teguntur pudenda populorum; hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram *limam*, hoc est flexuosam, unde et nomen accepit.” Expeditam tenemus rem. Agitur de sacrorum ministris, victimariis et populis, qui sacra adducunt: hos ex Romano more, quem v. c. in Titi arcu cognoscere licet, ubi victimæ ducuntur, poëta exhibet seminudos, licio pudenda præcinctos, cui nomen fuit *limi*, seu quod transversum femoribus tanquam *cingulum* implicari solebat, seu a purpura transversa, quæ ambebat hoc cingulum, ut Grammatici tradunt. *Limum*

NOTÆ

adhibentur: unde contra, quos accere volumus a nostro consortio, eis aqua et igne interdicimus, id est, rebus quibus consortia copulantur. Erat autem necessaria sacrificiis aqua, vel ad lustrandos astantes, vel ad purgandum corpus ante sacrificium, vel ad alios victimarum usus. *Fontem* posuit pro aqua.

120 *Velati limo*, &c.] Alii *lino*; sed id quasi certum statuitur a Servio: *feciales*, qui sanciendo fœderibus ministri adhibebantur, nunquam lineam tulisse vestem. Unde triplex opinio de hac Virgilii voce. 1. Servius ait, fœdus illud irritum fore: Virgilium vero, quoties rebus exitum daturus non est, toties iis infirma et inauspicata dare principia. Sic Æneas in Thracia con-

dens urbem, taurum Jovi contra ritum sacrificat, Æn. III. 21. II. Passeratius et Scaliger explicant *limum*, non de veste, sed de filo sive licio, quo flamines et alii caput per æstatem cingebant, et ut Varronis ac Livii verbis utar, *velabant*: unde *flamines*, quasi *flamines* vocabantur, Æn. VIII. 664. III. Niger et Hyginus apud Servium legunt: *velati limo*: et explicant *limum*, vestem ab umbilico ad pedes, cujus in extrema ora erat purpura *lima*, id est flexuosa.

Verbena] Proprie certa est herbæ species, de la *verveine*: communiter tamen sumebatur, pro quâlibet herba vel fronde, laurea, myrtea, &c. e sacro loco evulsa. Ecl. VIII. 65.

Procedit legio Ausonidum, pilataque plenis
 Agmina se fundunt portis. Hinc Troius omnis,
 Tyrrhenusque ruit variis exercitus armis;
 Haud secus instructi ferro, quam si aspera Martis.
 Pugna vocet. Necnon mediis in millibus ipsi 125
 Ductores auro volitant ostroque decori,
 Et genus Assaraci Mnestheus, et fortis Asylas,
 Et Messapus equum domitor, Neptunia proles.
 Utque dato signo spatia in sua quisque recessit:
 Defigunt tellure hastas, et scuta reclinant. 130
 Tum studio effusæ matres, et vulgus inermum,
 Invalidique senes, turres et tecta domorum

agmina hastata effundunt se plenis portis: hinc totus exercitus Trojanus et Tyrrhenus exit sub armis variis: non aliter armati ferro, quam si durum certamen Martis appellet eos. Ipsi etiam duces splendidi auro et purpura currunt inter media milia: et Mnestheus proles Assaraci, et generosus Asylas: et Messapus agitator equorum, soboles Neptuni. Et postquam unusquisque recessit in suum locum signo indicto: figunt hastas humi, et deponunt clypeos. Tunc cupiditate videndi egressas matres, et plebs sine armis, et senes infirmi, impleverunt turres et tecta domorum:

~~~~~

enim pro obliquo dictum esse, nota res est vel ex Terentii Eunuchio: *ego limis aspecto*. Simili modo præcincti quoque erant servi publici, ut ex Gellio XII, 3. constat, et omnino servi subligari seu subligaculo: nam eo tandem ipsa limi notio redit: *νεφέλωμα*. Est adeo *velati limo*, subligari cincti. Neglecta fuit hæc lectio ab edd., nisi quod in margine Stephani memorata est ex Servio. Nunc video limo etiam esse repositum in ed. Cuninghami: nec idem nunc sequi dubitavit Brunck. In fine versus: *tempora cincti alter Hamb. pro var. lect. compti Goth. tert.—121. Processit Zulich. Ausonium Rom. In Mediceo pila in litura: et superscriptum taque.—122. procedunt portis pr. Moret. Hic T. Rom. Troicus Zulich.—123. variisque Goth. tert.—124. instructi bello Medic. et Colot., quod recepit Cuningham. ferrum Leid. quod si alter Menag.—125. mediis in nubibus Hugen.—126. auro volucres Zulich. a m. pr. ostroque superbi Medic. et Colot., quod idem recepit Cuningham. Sane ostroque decori jam editum erat v, 133.—127. et acer A. Vratisl. Asilas multi et h. l.—128. Idem versus repetitus sup. VII, 691, et IX, 523.—129. spatia infra quiesq. Ondart.—130. Effigunt, Diffigunt, Diffugiunt lapsus librorum apud Burmann. Dignius notatu est telluri, quod multi Heins. (cum Goth. tert.) et Pieriani habent; quam familiam Romanus ducit, alteram Mediceus. Videtur tamen Maro tellure amplexus esse, si alia loca et similes formas compares.—131. inerme Zulich.—132. turrisque Goth. tert. ac t. ed. Mediol.*

NOTÆ

- 121 *Legio Ausonidum, pilata, &c.]* cio Æneæ, Æn. VIII. 479. Æn. XI. 781.
Legio, pars exercitus certo numero definita: hic pro toto exercitu, Ge.
 II. 379. *Pilata*, armata pilis, hastilibus, Æn. VII. 664.
 123 *Tyrrhenus]* Sub Tarchonte, so-

cio Æneæ, Æn. VIII. 479. Æn. XI. 781.
 127 *Genus Assaraci Mnestheus, &c.]*
 Igitur sanguine junctus Æneæ, qui ab Assaraco genus ducebat, Æn. I. 288.
 De *Asyla*, Æn. II. 620. De *Messapo*, Æn. VII. 691.

Obsedere; alii portis sublimibus astant.

At Juno e summo, qui nunc Albanus habetur,
 Tum neque nomen erat, nec honos, aut gloria monti, 135
 Prospiciens tumulo campum aspectabat, et ambas,
 Laurentum Troumque, acies urbemque Latini.
 Extemplo Turni sic est affata sororem,
 Diva Deam, stagnis quæ fluminibusque sonoris
 Præsidet; hunc illi rex ætheris altus honorem 140
 Jupiter erepta pro virginitate sacravit:
 Nympha, decus flaviorum, animo gratissima nostro,
 Scis, ut te cunctis unam, quæcumque Latinæ
 Magnanimi Jovis ingratum ascendere cubile,

alii stant in altis portis. At Juno aspiciens ex alto colle, qui nunc vocatur Albanus (tunc nec nomen nec honor aut fama erat huic colli) videbat campum, et geminum exercitum Laurentinorum et Trojanorum, et urbem Latini. Statim Dea sic allocuta est Deam sororem Turni, quæ præest stagnis et fluviiis strepentibus: Jupiter rex summus cæli addidit illi hunc honorem ob virginitatem ei ablatam: Nympha, ornamentum annuum, dilectissima meo animo, nosti quomodo prætulerim te solam omnibus Latinis, quæcumque ascenderunt ingratum lectum summi Jovis; et quo-

Parrhas. Rom. et e cod. Coll. Jesu Wakef.—133. Obsidere Mentel. tert. vide lib. vii, 313. instant Zulich. a m. pr. Montalb. et ed. Burm. pr. cum Rom. et aliis.—134. ex s. ante Heins.—135. neque honos itidem ante Heins., utrumque mutatum ex libb., sed revocavit neque Cunningham. nec honor nec gl. alter Menag. et Oblongus ap. Pier. neque gl. Rom. et ed. Mediolan. monte pr. Hamb. genti Bigot. et Goth. tert. montis ed. pr. Burmann.—136. Aspiciens Bigot. et Goth. tert. spectabat vulgg. ante Heins., qui adspectabat recepit ex præstantioribus suis et Pierianis. Adde Donatum et Servium: qui, amat, inquit, usurpare auctoritatem: nam potuit spectabat dicere. In Gud. Latini in litura exaratum erat, unde Heinsius ante lectum putabat Latinam vel Latinorum: fac fuisse; erat ex errore ita scriptum.—141. arrepta aliquot apud Burm. pro abrepta.—142. N. decens Goth. sec. carissima Rom. et alii Pier. Gud. et pr. Menag. sed alterum doctius esse videtur. ἐπὶ κρηπίσιν οὖν ex Iliad. E. 243 jam Servius comparavit. Idem Odys. A. 71. O germana mihi atque eadem gratissima conjux de Junone sup. x, 607. At ipsa ad Jovem: viii, 377 carissime conjux.—143. Scis unam cunctis ut te Leid. Scis ut te e cunctis Waddel. conj. et

NOTÆ

134 *Albanus, &c.*] De hoc monte, Æn. viii. 48. Æn. ix. 387.

139 *Divæ Deam*] Dicunt grammatici, *Deos* fuisse æternos; *Divos*, ex hominibus assumptos. Tamen Virgilius nomen utrumque confundit: Æn. i. 486. Pallas vocatur *Diva*.

Stagnis quæ, &c.] *Juturna*, soror Turni, *Nais* ab Ovidio vocatur Fast. ii. 585. id est *Nympha* aquatilis. Hunc ei honorem a Jove in præmium

ereptæ pudicitie concessum ait Virgilius; Ovidius etiam ante amores Jovis ei attribuit. Fons ejus et lacus ex Albani montis radicibus in Tybrim infuit, celebri apud veteres aquarum salubritate: vocant hodie nonnulli *Lago di Turno*; alii, *di Volturno*: cum esset prius *Lago di Juturna*, inquit Cluverius.

144 *Jovis ingratum cubile*] Commutatio pro, *Cubile Jovis ingrati*, et in

Prætulerim, coelique lubens in parte locarim : 145
 Disce tuum, ne me incuses, Juturna, dolorem.
 Qua visa est fortuna pati, Parcæque sinebant
 Cedere res Latio, Turnum et tua moenia texi :
 Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis,
 Parcarumque dies et vis inimica propinquat. 150
 Non pugnam aspicere hanc oculis, non foedera possum.
 Tu, pro germano si quid præsentius audes,
 Perge; decet. Forsan miseros meliora sequentur.
 Vix ea: cum lacrymas oculis Juturna profudit;
 Terque quaterque manu pectus percussit honestum. 155
 Non lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Juno:
 Accelera, et fratrem, si quis modus, eripe morti :

modo sponte constituerim te participem coeli. O Juturna, ne accuses me, accipe causam luctus tui. Quatenus fortuna visa est id tolerare, et Parcæ permittebant res Latii procedere; defendi Turnum et urbem tuam. Nunc cognosco juvenem certare fatis inaequalibus: et dies appropinquat Parcarum et potestas adversa. Non possum videre oculis hoc certamen, et foedera. Tu si audes aliquid utilius pro fratre tuo, perforce illud, decet: fortasse meliora succedent miseriis. Vix ea dicta fuerant, cum Juturna fudit oculis lacrymas, et verberavit manu pectus decorum ter ac quater. Juno filia Saturni inquit: Non est hoc tempus ad lacrymas; propera, et subtrahere fratrem morti, si est aliqua ratio: vel tu excita bellum, et dissipa fœdus inceptum:

//////////

Heins. Latinis Gud. a m. pr.—145. *Pertulerim* tert. Rottend. *Jubens* Gud. —146. *nec me* tres apud Burm. et aliquot Pier.; f. *non*, inquit Cuningham.—147. *Quod olim hic lectum* Arnasianus Messius agnoscit, et scholion Servio assutum; Probus autem *Quod* maluit. *Qua* tuetur Servius, ut sup, xi, 293 *Qua datur*. Uterque Mentel. *Qua* h. quam: et *Quam* aperte in scriptis invenerat Pierips.—148. *numine texi* Zulich.—149. *Nunc video imparibus juvenem* c. Goth. sec. *imparibus telis* Mentel. et Rottend. uterque, etiam Gud. pro div. lect. *factis* sec. Hamb. *totis* Erf. a m. pr.—151. *nec* f. Goth. pr. et Erf. *in fœdere* Medic. a m. pr.—152. *præstantius quater*, apud Burm., male. *præsentius*, efficacius, majus, opportunius.—153. *æquantur* pr. Hamb. et duo Leid. cum Goth. tert.—154. *tum* l. aliquot Pier. *cum lacrymis* ed. pr. Barm. *profundit* Medic. Montalb. et alter Hamb., quod Heinsio ardebat. *profugit* Rom. Cuninghamus malebat *profundens*. Sed est plena interpunctio post *profundit* appingenda, ut nunc fecimus. *Tum* vs. seq. nova sententia.—155. *perfundit* Parrhas. a m. pr.—156. *Non lacrimis, i, tempus, ait* tert. Moret., venuste, Heinsio iudice, ut sit: i, *accelera*; non assentiar equidem: *hæc tempus* sec. Moret. *hoc t. eget* Dorvill., felici lapsu. *hoc t. erat* Bigot. a m. pr., et ab altera: *hic t. ait*.—157. *eripe morti*: decrant hæc verba tertio Mentel.

NOTÆ

servando conjugio parum fidi. *Locarim*: locari a Jove passa sim.

147 *Parcæ*] Tres, quæ pro fatis hic usurpantur. Ecl. iv. 47.

152 *Si quid præsentius audes, &c.*]

Non quod Nympham se Deum regina potentiores putet; sed quod faciliorem fore apud Jovem putet sororis excusationem, si soror pro fratre moram injicere fatis audeat.

Aut tu bella cie, conceptumque excute foedus.
 Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit
 Incertam, et tristi turbatam vulnere mentis.

160

Interea reges, ingenti mole Latinus
 Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
 Aurati bis sex radii fulgentia cingunt,
 Solis avi specimen : bigis it Turnus in albis,

ego sum tibi auctor ut id audeas. Sic exhortata reliquit eam dubiam et turbatam tristi solitudine animi. Interim reges vehuntur : Latinus magno apparatu, curru a quatuor equis tracto, cui duodecim radii aurati circumcinct caput rutillum, ornamentum Solis avi. Turnus vehitur binis equis candidis, librans manu duo

et Regio. morte Gud. et alter Menag.—158. *Ac tu Goth. tert. At tu Goth. sec., aliquot Pier. et Menag. pr. ; idem excipe f., tum inceptum Goth. tert., male. conceptum elegantius. cf. sup. v. 13.*—159. *exorata Hugen. relinquit Leid. a m. pr.—160. vulnere mortis duo Hamb.—161. Ad figuras Virgilio nove usurpata refert Macrobius. vi, 6, quod de duobus incipit dicere, et in unum desinit. Quod tamen ex Homero laudat, Odys. M. 73, 74, alienum est. Conveniret schema Alcmanicum apud Pindarum obvium. Hyperbaton esse dixit Servius, ut ordo sit ; Interea reges procedunt castris, cetera in parentheses dicta sint. Hoc sequuntur, quantum video, interpretes ; quibus tamen non accedam. Ponit ab initio poeta genus, et tum individua subjungit, inflexa ad id oratione. Interpongo itaque : Interea reges (et quidem primo loco) ingenti mole Latinus vehitur etc. bigis it Turnus etc. Hinc pater Aeneas... Roma : Procedunt (sc. omnes) castris.—161. Continuo reges ap. Carisium. v. Heins. Interea (non, ut Burm. tradit, Continuo) rex ingenti de mole a m. pr. Medic.—162. Quadrijugo Papias in Prolepsis ap. Burm. invocatur pr. ac qu. Moret. et Goth. tert. Aliter vett. Grammatici et scripti c. edd.—163. Auratis pr. Menag.—164. speciem Goth. tert. et Serv. ap. Burm., eodem errore, quem*

NOTÆ

161 *Interea reges, &c.*] Adumbrata hæc pompa fœderis ad Homeri exemplum II. III. ubi Agamemnon et Priamus, de pugna singulari Paradis in Menelaum facto fœdere conveniunt. Hic sententia longiori parenthesi suspensa est, per novem nempe versus : ' Interea reges . . . Procedunt castris.' Potest tamen et absque parenthesi intelligi, si dicatur poeta a plurali numero ad singularem statim deflexisse, pro : *interea reges vehuntur : Latinus quidem curru quadrijugo, &c.*

164 *Solis avi, &c.*] Dixit Virgilius Æn. VII. 47. Latini patrem fuisse Faunum ; matrem, Maricam Nympham ; avum, Picum. Quomodo ergo Sol esse potuit avus Latini ? 1.

Hesiodus Latinum facit filium Circes et Ulyssis, in Theogon. 1013. Circe autem filia fuit Solis, Æn. III. 386. Æn. VII. 10. At huic aperte adversatur Virgilius in Latini stommate, Æn. VII. 47. II. Arnobius ait Maricam illam Nympham Latini matrem, ipsam esse Italo nomine Circeam. At eo ipso libri septimi initio Virgilius aperte Circeam a Marica distinguit ; cum vocat Maricam, *Laurentem* nympham ; Circeam autem *Aeneam*, id est Colchicam. III. Ego existimo Circeam, conjugis loco habitam a Pico ; eamque ex eo Faunum suscepisse : ipsumque deinde Picum in avem mutasse, quod ad amorem legitimæ conjugis Canentis se referret. Et vero Circe

Bina manu lato crispans hastilia ferro. 165
 Hinc pater Æneas, Romanæ stirpis origo,
 Sidereo flagrans clypeo et cœlestibus armis,
 Et juxta Ascanius, magnæ spes altera Romæ,
 Procedunt castris, puraque in veste sacerdos
 Setigeri foetum suis, intonsamque bidentem, 170
 Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
 Illi ad surgentem conversi lumina Solem
 Dant fruges manibus salsas, et tempora ferro

jacula lata cuspidē. Inde pater Æneas, caput gentis Romanæ, resplendens clypeo cœlesti et armis divinis. Et Ascanius adstat comes, secunda spes magnæ Romæ. Exeunt e castris: et sacerdos in veste candida adducit foetum porcæ setosa et ovem intonsam, et statuit victimas ad aras accensas. Illi conversi oculis ad Solem orientem, spargunt manibus frumentum salsum, et signant gladio summa capita victimarum, et

emendavit Broukh. in Propert. iv, 11, 98, sed *specimen* hic non est exemplum, sed documentum: id quod argueret patrem Solem. *ἑστῦνα. ἀνδρείῃς*. Sic jam Ge. ii, 241 *Salsa autem tellus...Tale dabit specimen. διγυγίς* Ald. v. Pier. in *aliis* aliquot Pier.—166. Tum apud Caris. et Diomedem. *Hic Parrhas*.—168. *spes a. proles* Zulich. a m. pr. Legerunt olim nonnulli *magna*, teste Servio.—170. *Setigeri* Heins. post Pier. e libb. asseruit, pro vulgato altero: *Setigere*. In Sprot. erat *Setigerum*.—171. *Appulit* conj. Heinsii apud Burmann., quæ vix debebat ex ora libri Heinsiani enotari. *flagrantibus* potiore jure poterat testari: cum modo v. 167 præcessisset *flagrans*; cur non *flammanibus*, aut, ultima in *pecus* recte producta, *ardentibus* placebat?—172. *ad surgentis...solis* vett. edd., nisi quod *ad surgentem* Koberg. *ad surgentem...solum* emendate Ald. tert. et Fabric., quod firmatum codicum consensu ap. Pier. et Heins. *conversi lumine* aliquot Heins., sed amat Maro græcam rationem *conversi (κατὰ) lumina*.—173. *ma-*

NOTE

vocatur Pici conjux, Æn. vii. 189. quod tamen videtur ab Ovidii narratione paulum discedere, quam ibidem attulimus.

165 *Bina hastilia*] *Pila*, qualia duo simul ferre deinde soliti sunt milites Romani, Æn. vii. 664. *Crispans*: quatiendo quasi sinuans et flectens.

167 *Sidereo clypeo*] Vel instar siderum fulgente: vel quem in cœlo Venus a Vulcano petierat: vel quem Deus ipse Vulcanus in Hiera insula fabricaverat, Æn. viii. 370.

168 *Spes altera Romæ*] Æneus enim prima, Ascanius secunda. Quod aiunt, Ciceronem quoddam e Virgilii carminibus audientem, has in voces erupisse, falsum ostendimus in argumen-

to Ecl. vi.

169 *Pura in veste*] Donatus: 'colore alba, nec purpuræ variata picturis.' Festus: 'non fulgurita; non funesta,' id est, quæ funeri adhibita non fuisset. Alii communiter; *carrente maculis*.

170 *Setigeri suis, &c.*] *Oris* pro Ænea adhibetur, Græco fere more. Nam Græci apud Homerum Iliad. iii. 103. agnos ad fœdus statuunt. *Porcus*, pro Latino, more Romano aut Italo, de quo more Æn. viii. 641. De *otibus bidentibus*, Æn. iv. 57. De *conversione ad orientem* in auspiciis et sacris rebus, Ecl. ix. 15.

173 *Fruges salsas, &c.*] i. *Molam*, ex purissimo frumento, *salso*, tosto,

Summa notant pecudum, paterisque altaria libant.

Tum pius Æneas stricto sic ense precatur :

175

Esto nunc Sol testis et hæc mihi Terra vocanti,

Quam propter tantos potui perferre labores,

Et pater omnipotens, et tu Saturnia Juno,

Jam melior, jam, Diva, precor, tuque inclyte Mavors,

Cuncta tuo qui bella, pater, sub numine torques ;

180

Fontesque, Fluviosque voco, quæque Ætheris alti

Religio, et quæ coeruleo sunt numina ponto.

Cesserit Ausonio si fors victoria Turno :

Convenit, Evandri victos discedere ad urbem ;

effundunt pateras in aras. Tum pius Æneas nudato gladio sic orat : Esto nunc testis mihi oranti, o Sol, et hæc terra pro qua potui tolerare tot labores, et tu, o pater omnipotens, et tu o Juno Saturni filia, jam o Diva, jam mihi mitior, ut oro : et tu o gloriose Mars, qui pater tenes omnia bella sub tua potestate : et fontes et fluvios immo, et quæcumque est divinitas in alto aëre, et quicumque sunt Dii sub mari coeruleo. Si forte victoria ierit ad Turnum Italum ; æquum est nos victos abire

~~~~~

nibus fruges Goth. tert. *ferri* alter Menag.—174. Laudat Burm. not. ad Lucan. III, 404, ubi æstuat in interpretatione satis expedita : *structæ diris altaribus aræ* : h. aræ, quibus, tanquam basibus, dira altaria superstructa, imposita sunt. Est enim ara fundus et crepidio altaris. Alias in altari etiam ara h. focus esse potest. Quoties non vidimus hoc : viris summis facilius fuisse acite emendare, quam locum commode interpretari.—175. *Tum pater Æ. Parrhas. precatur vel profatur* pr. Hamb.—176. *et hoc mihi ed. pr. Burm. precanti secundum Servium* vulgata erat lectio. Sed e Pier. et suis libb. potioribus Heins. recepit *vocanti* ; ne ter *precatur, precanti, et precor* succederent. In Dorvill. *petenti* erat.—177. *Qua pr. ed. pr. Burm.—178. Saturnia conjunx vel conjux*, duce Romano codicum pars (et Goth. pr. ac tert.) cum vet. edd., usque ad Naugerium, qui *Saturnia Juno* recepit : idque Oblongus, Medic., et alii Pierii firmabant, etiam Medic. Foggini, sed voce *Juno* punctis subnotata : sicque Donatus legerat. *Conjux* iterum revocavit Cuningham.—179. *inclyte* scriptum cum Medic. et Gud., nam al. *inclyte*, quibus dux Rom.—180. *tenes* sub Dorvill. a m. sec. *tenes qui n. Goth. pr. nomine aliquot* Heins.—181. *Et fontes fluviosque* Oudart. *quoque* Exc. Burm. *teque* Zulich.—182. *R. est quæ* Leid. *quæ et* pr. Moret. *est et quæ* Dorvill., qui et omnia, et Mentel. pr. a m. pr. nomina.—184. *decedere* Medic. *descendere* Goth. tert. et aliquot Heins. et Burm. *accedere* Vratisl. *ab urbe* alter

NOTÆ

ac molito, victimarum capiti imponunt, quæ proprie est *immolatio*, Æn. II. 133. II. Pilos e capite victimarum secant, Æn. VI. 243. in Notis. III. Vina invergunt in frontem victimarum, et in ipsa altaria : quæ *libatio* erat, ibid. et Æn. I. 740. Atque illi primi erant sacrificii apparatus.

176 *Esto nunc Sol testis, &c.] Sol, Terra, Jupiter, Juno, Mars, &c.* Communes illi sunt utriusque gentis Dii, de quibus, 118.

183 *Ausonio Turno] Italo, Æn. VII. 54.*

184 *Evandri ad urbem] Pallanteum, Æn. VIII. 51.*

Cedet Iulus agris; nec post arma ulla rebelles 185
 Æneadæ referent, ferrove hæc regna lacescent.
 Sin nostrum annuerit nobis Victoria Martem;
 (Ut potius reor, et potius Di numine firment),
 Non ego nec Teucris Italos parere jubebo,
 Nec mihi regna peto; paribus se legibus ambæ 190
 Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.
 Sacra Deosque dabo: socer arma Latinus habeto;
 Imperium solenne socer: mihi moenia Teucri
 Constituent, urbique dabit Lavinia nomen.
 Sic prior Æneas; sequitur sic deinde Latinus, 195
 Suspiciens cœlum, tenditque ad sidera dextram:
 Hæc eadem, Ænea, Terram, Mare, Sidera, juro,
 Latonæque genus duplex, Janumque bifrontem,

in urbem Evandri: Iulus abibit ex his campis; nec Æneadæ rebelles inferent deinceps vobis bellum ullum, aut provocabunt armis hæc regna. Si vero victoria concesserit nobis Martem propitium, ut potius spero, et potius Dii confirmant spem meam auctoritate sua; ego neque cogam Italos obtemperare Trojanis, neque arrogo mihi imperium: ambæ nationes indomita jungent se legibus æqualibus in fœdus perpetuum. Ego distribuam religiones et Deos: socer Latinus curet bella, socer supremum imperium: Trojani extruent mihi urbem, et Lavinia imponet nomen urbi. Æneas sic dixit primus: Latinus deinde sic sequitur aspiciens in cœlum, et erigit dextram ad astra: O Ænea, juro hæc eadem sidera, mare, terram, et geminam prolem Latonæ, et Janum bifrontem, et potestatem infernam Deorum,

~~~~~

Menag. ad urbes Goth. tert.—185. Cedat aliquot libri vett. ap. Pier., inter quos Rom. et quatuor ap. Burm. cum Goth. tert.; idem ulla arma.—186. referant et lacescent Oudart. ferroque Gud. et pr. Menag. belloque pro var. lect. pr. Hamb. et Dorvill. nec ferro Zulich. a m. pr. lacescent sec. Hamb.—187. Si nostrum ed. pr. Burm. et plerique codd. Pier. cum Rom. Sin vestrum Bigot. adnuerint Ven. Mavors alter Hamb.—188. Ut potius etiam altero loco e Medic. et Huls. dedit Cuningh. numina Rom. Gud. et Sprot., quod defendi potest. potius munimine Zulich. propius Di numina firment vetus liber ap. Pier., qui ipse ille Romanus esse videtur.—189. te Teucris sec. Hamb. non T. alter Menag.—190. Non mihi Parrhas. paribus sed legibus sec. Moret. et Dorvill.—191. Injunctæ Hugon. mittent tres ap. Burm. et Oblong. Pierii. mutant Goth. sec. se mittere, est coire, convenire.—192. habebit Zulich. a m. pr.—194. Constituant Parrhas. dedit Goth. tert.—195. Tum, Tunc, Dum aliquot ap. Burm., et mox cum deinde, sed deinde, tum deinde. Erf. Hæc prior... sic deinde.—196. Suscipiens Gud. et Sprot. tendensque Menag.—198. Janumque bifrontem Goth. tert.—199. inferna et Zulich.

NOTÆ

- 185 *Cedet Iulus*] Ut ostendat, se Infra 539. 'nec Dii texere Cupen-
 non tam sibi, quam posteris suis et tum, Ænea veniente, sui.'
 genti, sedem querere. 198 *Latonæque genus duplex*] Apol-
 187 *Nostrum Martem*] Faventem. linem, Solem; et Dianam, Lunam;

Vimque Deum infernam et duri sacraria Ditis;
 Audiat hæc Genitor, qui fœdera fulmine sancit; 200
 Tango aras; medios ignes et numina testor:
 Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
 Quo res cumque cadent; nec me vis ulla volentem
 Avertet; non, si tellurem effundat in undas,
 Diluvio miscens, coelumque in Tartara solvat: 205

et penetralia savi Plutonis. Audiat hæc pater ille, qui firmat fulmine fœdera. Tango aras, et ignes in medio earum, et attestor Deos: nulla dies auferet Italis hanc pacem, neque hæc fœdera, quomodocumque res succedant: nec ulla potentia abducat me ab iis volentem: non, etiamsi illa potentia dissolvat terram in aquas, confundens eam diluvio; aut deficiat cælum in Inferos. Quemadmodum hoc

inferium Sprot. Ven. et Exc. Burm. *Deum infernum* Goth. sec. *duri legi* in omnibus jam Pier. monuerat: recepit Commelin. et Pulmann. et firmavit Heinsius, pro vulg. *duri*. Ad sensum vel ornatum nil refert, seu *durum* h. inexorabilem, seu *dirum* dixeris.—200. *qui sidera* Sprot. *numine sancit* sec. Hamb. *numina fulmine* Zulich. *sancit* ed. pr. Burm. *firmat* Leid.—201. *mediosque ignes* vulgo lectum. Sustulit copulam codicum jussu Heins. post Pier.—202. *nec fœdere* Medic. a m. pr. *rumpat* Gud.—203. *cadet* Goth. sec. et Rom. *cadant* alter Hamb. *nec me cara ulla ferentem* a m. pr. Zulich.—204. *Avertit* Gud. *tellure effundat et undas* Medic. a m. pr. *fundat* Dorvill. *effundet* Goth. sec.—205. *Diluvium miscens* Dorvill. *cælumque* Heins. post

NOTÆ

Latona ex Jove editos, in insula Delo, Ecl. III. 67. Æn. III. 74. 77.

198 *Janumque bifrontem*] Italarum regem ac numen, fœderibus adhiberi solitam, Æn. vi. 607. 610.

199 *Vim Deum infernam*] Pro *Diis ipsois infernis*: ut Iliad. III. 105. Πριάμου βίην, Priami vim, pro ipso Priamo. Et Æn. iv. 132. odora canum vis, pro ipsois canibus.

Sacraria Ditis] *Dis*, Pluto est, Ge. iv. 467. *Sacrarium*, sanctuarium, locus templi intimus, ubi præcipua numinis religio: hic regia est Plutonis, de qua, Æn. vi. 630. Quidam hanc infernam regiam, *sacram* dici putant quasi *execrabilem*: ut Æn. III. 57. 'Auri sacra fames.'

200 *Fœdera fulmine sancit*] Quia per coruscationes fulminum fœdera confirmantur: ita Servius. Vel quia Jupiter ultor est violati fœderis, percussis fulmine fœdifragis: ita Tur-

nebus. Unde facialis porcam feriens in solenni fœderum formula sic precabatur Jovem: 'illis legibus populus non defecit. Si prior defecerit, publico consilio, dolo malo; tu illo die Jupiter populum sic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam: tantoque magis ferito; quanto magis potes pollesque.' Ita Livius l. II.

201 *Tango aras*] Mos jurantium, supplicantium, sacrificantium, ut aras et simulacra et res sacras manu contingant: qui mos ad nos etiam transiit, ut jurantes sacris libris manum imponamus, Æn. iv. 219.

204 *Tellurem effundat in undas*] Servius hypallagen sive commutationem hic agnoscit: pro, *undas effundat in tellurem*. Ego minime, sed cum fere undecumque mare terram ambiat, interpretor de terræ compage in undas dissolvenda. De *Tartaro*, profundissimo Inferorum loco, Æn. vi. 134.

Ut sceptrum hoc, dextra sceptrum nam forte gerebat,
 Nunquam fronde levi fundet virgulta, neque umbras,
 Cum semel in sylvis, imo de stirpe recisum,
 Matre caret, posuitque comas et brachia ferro ;
 Olim arbos ; nunc artificis manus ære decoro 210
 Inclusit, patribusque dedit gestare Latinis.
 Talibus inter se firmabant foedera dictis,
 Conspectu in medio procerum. Tum rite sacratas
 In flammam jugulant pecudes, et viscera vivis
 Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras, 215

sceptrum (nam forte tenebat manu dextra sceptrum) nunquam emittet ramulos nec umbracula levis foliis: ex quo primum in sylvis abscissum ex infimo trunco separatur a matre, et ferro amissis frondes et ramulos: quondam arbor, nunc manus fabri cinxit illam ære pulchro, et dedit portandam regibus Latinis. Talibus verbis confirmabant foedera inter se, in medio conspectu principum: tum juxta morem sacras victimas occidunt in ignem, et extrahunt viscera ex iisdem adhuc spirantibus, et tegunt altaria lancibus plenis. At vero cœpit certamen illud

*****

Pier. e codd. pro vulg. *calumne*. Tum in T. vertat codex Pierii, quidam Heins. Ven. et ed. pr. Burmann.—206. *hæc* deearat Mentel. pr. *sceptrum dextra* Bigot. *dextra hoc sceptrum* nam Hugen. *ferabat* Zulich. *regebat* Montalb. doctius sane ; et reposuit e cod. Coll. Jeau Wakef.—207. *neque* Heins. e codd. pro *nec* ; tum *umbram* pr. Moret. et Macrob. v Sat. 3.—208. Perperam Servius et Donatus, cumque iis Pierius, argutantur supra genere vocis *stirps* : in, *imo de stirpe*. vid. Heins. conf. sup. Ge. II, 379, et inf. XII, 770 et 781. Nulla necessitate coactum poetam alterum maluisse *imo*, observat Quintil. I, 6, 1, forte quia doctius erat. *ima de stirpe* Sprot. uno de Parrhas. *una de* Zulich.—209. *Matre* cadet Medic.—211. *certare* Goth. *Latinus* Leid.—213. in abest tribus Heins. et Burm., item Goth. tert. *Prospectu* Medic.—214. *flammas* Mentel. pr. a m. pr. et Parrhas.—215. *cumulantque altaria donis* repetitum ex lib. XI, 50 Vratisl. Tamen et

NOTÆ

206 *Ut sceptrum hoc, &c.*] Aptæ est e superioribus sententia : ‘ nec me vis ulla volentem Avertet.... Ut sceptrum hoc nunquam fundet virgulta,’ &c. Petita est illa comparatio ex Homero totidem fere verbis, Iliad. I. 234. Et quamquam solenne fuit regum jusjurandum sceptri sublatio, ut monet Aristoteles Polit. III. ab illa tamen nimis curiosa sceptri descriptione abstinere potuit debuitque Virgilius.

209 *Matre caret*] Vel terra: nam,

‘ Non jam mater alit tellus,’ Æn. XI. 71. vel arbore: nam, ‘ Parva sub ingenti matris se subjicit umbra,’ Ge. II. 19.

213 *Rite sacratas*] Immolatione, sectione pilorum, libatione: supra 178.

215 *Oneratis lancibus, &c.*] Vasis escariis, in quibus structa et cumulata victimarum exta. *Lancx* nomen habet a latitudine: sicut *patina*, a *patio*. Vossius tamen inter lancem et patinam id fere discriminis statuit:

At vero Rutulis impar ea pugna videri
 Jamdudum, et vario misceri pectora motu ;
 Tum magis, ut propius cernunt, non viribus æquis.
 Adjuvat, incesso tacito progressus, et aram
 Suppliciter venerans demisso lumine, Turnus, 220
 Tabentesque genæ, et juvenali in corpore pallor.
 Quem simul ac Juturna soror crebrescere vidit
 Sermonem, et vulgi variare labantia corda :
 In medias acies, formam assimilata Camerti ;

jampridem videri Rutulis inaequale, et animi turbari vario motu: et tunc magis, cum propius vident duces non esse pari robore. Auget hanc opinionem Turnus, progressus gradu tacito, et suppliciter dejectis oculis venerans aram, et male ejus viventes, et pallor in corpore juvenili. Juturna soror ejus statim atque vidit hunc sermonem invalescere, et animos plebis mobiles dissentire, per medium exercitum,

alterum occurrebat jam sup. VIII, 284.—216. *Rutulisque* aliquot Pier.—217. *Miscetur* Zulich. a m. pr.—218. ut *propius cernunt, non viribus æquis*. Servius: eos congressuros esse, subaudit. Burmannus: ut *cernunt* scilicet astare Æneam, et Turnum non esse æquis viribus. Simplicissimum erat supplere *bras*: ut *propius cernunt* eos, quod erant, *haud viribus æquis* *ἐν τῷ ὁπλίῳ αἰσθεῖ* (*bras*) *ὅν τοῦ ἀνδρός, τοῦ ἀνδρός*. Aut, servata verborum junctura: ut *propius cernunt* pugnam, quæ futura erat *haud viribus æquis*. Hunc in modum bene exponitur locus. Alioqui ultima assuta patem versu imperfecto relicto: *Tum magis, ut propius cernunt*. Et hoc amplexus est Brunchius. Jo. Schraderus corrigit *haud viribus æquos* e v. 230. nec male.—219. *ingressu* Oblongus Pierii, cum Donato, Gud. et tres alii Burmanni, qui recte defendit *incessum* adversus Pierium, qui alterum malebat. Nam *incessus* de quocumque modo incedendi dicitur, non modo de illo regio et ad majestatem comparato: et *ingressu tacito progressus* injucundum foret. *incessu* duo ap. Burm. *incessu tardo* conj. Jo. Schrader. *progressus ad aram* dno Moret. et Zulich. cum Goth. sec.—221. *Tabentesque* recte receptum: sed a quo primam factum ignoro. Paulum Manutium esse puto. Vett. edd., etiam Ald. tert., *Pubentesque* legunt, quod et Rom. et Medic., hic tamen, quantum intelligi, in litura; cum his Erf. Sunt tamen codices Pierii et Heinsii, qui *Tabentes* exhibent: adde Goth. tert. *Pallentesque* Bigot. *Rubentesque* Exc. Burmanni, qui conj. *Labentes* fuisse. *Tabescentes* Reg. *juvenali* cum melioribus scripsit Heins., pro vulgari: *juvenili*. in deest Sprot. *languor* vel *torpor* malebat Jo. Schrader., scilicet quia in corpore præcessit: pro ore.—222. *simul* ut pars libb. Heins. et Burm. *increbrescere* et hic ubique: v. ad Ge. I, 359.—224. *Per medias* Parrhas. *forma* sec. et tert. Rottend. cum cod. Thuan. ap. Macrob. v, 15, minus bene. *assimilata* scribere jubet Diomedes, lib. I, pag. 362, monente Heinsio, non *assimilata*: argute magis quam vere; etsi unus alterum illud consecravit. *Camertis* Aldd. pr. et sec. Vratial. et Leid. cum Goth. sec. *Camerte* Mentel. pr. et tert. Moret. Ca-

NOTE

quod in lance carnes asæ, fructus, tina cibi conditi, ut pisces, haberet: cibi simplices apponerentur; in pa- que vulge operculum.

Cui genus a proavis ingens, clarumque paternæ 225
 Nomen erat virtutis, et ipse acerrimus armis;
 In medias dat sese acies, haud nescia rerum,
 Rumoresque serit varios, ac talia fatur:
 Non pudet, o Rutuli, pro cunctis talibus unam
 Objectare animam? numerone, an viribus æqui 230
 Non sumus? En, omnes et Troës, et Arcades, hi sunt,
 Fatalisque manus, infensa Etruria Turno.
 Vix hostem, alterni si congregiamur, habemus.
 Ille quidem ad Superos, quorum se devovet aris,
 Succedet fama, vivusque per ora feretur: 235

similis specie Camerti (cui origo erat illustris a maioribus, et splendida fama paternæ fortitudinis, et ipse erat fortissimus bello) immittit se per medium exercitum, non ignara rerum, et spargit varios rumores, et dicit talia: Non pudet vos, o Rutuli, objicere vitam unius pro iis omnibus? nonne sumus pares numero et robore? Ecce omnes et Trojani et Arcades adsunt hic, et Etruria inimica Turno, exercitus ille a fatis immisus: si secundus quisque nostrum certet, vix unusquisque habebit hostem. Turnus quidem fama ascendet ad Deos, quorum aris consecrat se, et immortalis curret per ora: nos amissa patria coge-

mentæ ap. Priscianum et Macrob. l. c. legitur.—227. haud inscia pr. Mentel. et pr. Menag.—229. cunctis pro talibus Goth. pr., ut Aldd. sec. et tert. et hinc aliæ edd. cumque iis Cuningham. Vetustiores vero cum Ald. pr. camerti pro, vitiose. pro cunctis codd. vett. ap. Pier. et Heins., itaque hic recepit, etsi minus elegante verborum junctura. Jo. Schrader. tentabat: proh! cunctis casibus.—230. numerone hanc Goth. pr. an viribus æquis aliquot Pier., tum Gud. a m. pr. Menag. pr. sec. Rottend. Moret. qu., quod commendat Heins. æquæ nonnulli ap. Pier.—231. hic Troës Parrhas. hi sunt Heinsius recepit e melioribus. Apud Pier. vetus liber: En omnes hi Troës et Arcades hi sunt. Vulgo lectum: hic sunt. Rom. hinc sunt, perperam scriptum; lib. Brunck. adsunt, quod non præferam.—232. Fatalesque manus aliquot Pier. et Medic. cum aliis Heins. Mortalesque Montalb. pro div. lect. Etruria mater ed. pr. Burm. Sed totum versum suspectum habere necesse est: quem aliquis subjunxit, qui Etruscorum auxiliorum mentionem factam desiderabat. Certe sententia commoda expediri vix potest.—233. alterum Bigot. alternis alter Menag. vix alterni hostem Leid.—234. equidem alter Hamb.—235. Succedens Hugen. Succedit Mentel. pr.

NOTÆ

221 Troës, et Arcades, &c.] Gentes in Turnum federatæ. Trojani Æneæ: Arcades Evandri: Etrusci Tarcontis, Æn. viii. 618. 479.

232 Fatalisque manus, &c.] Vel quia Latinorum agros petebant quasi fatis sibi debitos: vel potius, cum Virgilius id solis Etruscis attribuat, quia fato paratum sibi regem Æneam ex-

pectaverant, Æn. viii. 494. Bene ait infesta Etruria Turno: erat enim aliqua pars Etruriæ Turno addicta, duce Messapo, Æn. vii. 691. 696.

233 Vix hostem, alterni] Si secundus quisque nostrum, si media pars nostrum congregiatur; vix singuli hostem habebimus: id est, duo et amplius unicuique objicimur.

Nos, patria amissa, dominis parere superbis
 Cogemur, qui nunc lentī consedimus arvis.
 Talibus incensa est juvenum sententia dictis,
 Jam magis atque magis; serpitque per agmina murmur.
 Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini. 240
 Qui sibi jam requiem pugnae rebusque salutem
 Sperabant: nunc arma volunt, foedusque precantur
 Infectum, et Turni sortem miserantur iniquam.
 His aliud majus Juturna adiungit, et alto
 Dat signum cœlo; quo non præsentius ullum 245
 Turbavit mentes Italas, monstroque fefellit.
 Namque volans rubra fulvus Jovis ales in æthra

mur obedire dominis ferocibus, qui nunc otiosi constitimus in campis. Tum consilium juvenum confirmatum est magis ac magis talibus verbis: et rumor spargitur per turmas. Ipsi Laurentes et ipsi Latini mutati sunt: qui modo optabant sibi requiem et securitatem rebus suis; nunc spectant arma, et cupiunt foedus non factum, et miserescunt duræ conditionis Turni. Juturna addit his rebus aliud majus, et præbet ex alto cælo ostentum, quo nullum opportunius turbavit animas Italos et decepit prodigio. Scilicet avis fulva Jovis, volans in aëre rubicundo, per-

vibosque Rom. civisque Montalb. Burmannus videtur malle vivumque.—236. admissa Dorvill. et duo Goth.—237. quis nunc conj. Heins. leti Vratisl. leti Zulich. lentis consedimus armis Gud. a pr. m., quod minime esse contemnendum judicabat Heins. Bonum factum, quod non recepit! etsi etiam Medic. a m. pr. armis. Præstat haud dubie lentī et arvis, quod quemque suus sensus docebit. considimus Gud. a m. sec. et aliquot alii Heins.—238. accensa aliquot Pier. Heins. et Goth. tert.—239. Tum magis Gud. Tunc Zulich.—240. mutari Zulich. Totus versus aberat a Goth. pr. Quod ad interpunctionem attinet, nescio an melius distinguatur: Ipsi...ipsique Latini, Qui...sperabant, nunc arma volunt.—241. Quisquis jam Parrhas. Et sibi jam sec. Rottend. cui jam Leid.—242. nunc jam arma alter Hamb.—243. et aberat Ven.—245. præstantius vulgo lectum; nisi quod jam Ge. Fabricius emendavit præsentius: unde in edd. Pulmann., sicque libri Pierii et Heinsii præstantiores. Etiam Servius: præsentius, efficacius. Intellige ostentum clarum, manifestum, εἰδωλόν, quo Deorum voluntas tam manifesta fit, ut dubitari de ea nequeat.—246. Italas Montalb. montes Italos, interpolate. Ornate expressit poeta, quod vulgo dicimus: signum, quo nullum aliud clarius Italīs h. Latinis visum erat: seu clarissimum quod unquam viderant. Nec emphasis quaerenda est in mentes Italas.—247. Jamque alter Hamb. et Hugen. rubra Vratisl. fulvus rubra Medic. fulvos Gud., quod idem in plerisque invenerat Pierius, et Heinsius adeo receperat. fulcis Parrhas. in æthra: alias, ab æthra; ab æthere. conf. sup. Var. Lect. ad v, 254. Vocem æthram jam Ennius usurpaverat, Macrobio observante lib. vi, 4, pag. 597; addit et

NOTÆ

246 *Monstro*] Ostento: quod monstratur et ostenditur signa futurorum petentibus.

247 *Rubra Jovis ales in æthra*] *Æthra, æthra*: nomen primæ declinationis, *alæpa*: idem est atque æther.

Littoreas agitabat aves, turbamque sonantem
 Agminis aligeri; subito cum lapsus ad undas
 Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis. 250
 Arrexere animos Itali, cunctæque volucres
 Convertunt clamore fugam; mirabile visu;
 Ætheraque obscurant pennis, hostemque per auras
 Facta nube premunt: donec vi victus, et ipso
 Pondere defecit, prædamque ex unguibus ales 255
 Projecit fluvio, pontusque in nubila fugit.
 Tum vero augurium Rutuli clamore salutant,
 Expediuntque manus; primusque Tolumnus augur,
 Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpe petivi;
 Accipio, agnoscoque Deos; me, me duce ferrum 260
 Corripite, o miseri, quos improbus advena bello

*sequebatur aves marinas et multitudinem strepitantem alata turba: cum repente
 ruens ad aquas, avida comprehendit pedibus aduncis cycnum eximium. Itali sustu-
 lerunt animos: et aves omnes (res mirabilis aspectu) cum sonitu convertuntur e
 fuga, et innumbrant alis aërem, et velut nube coacta urgent hostem per aërem: donec
 cessit avis, victa earum vi et ipso pondere cycni, et dimisit prædam ex unguibus
 in flumen, et longe aufugit inter nubes. Tunc autem Rutuli venerantur ostentum
 illud clamore, et explicant manus, et augur Tolumnus primus ait: Hoc erat, hoc,
 quod sæpe petivi votis: admitto omen et agnosco Deos. Me, me auctore sumite
 ferrum, o Rutuli, quos iniquus advena terret bello, sicut imbecillas volucres, et per*

*Itius in Tauthrante: leg. Atilius.—248. Littoreasque Leid. et Reg. agitavit sec.
 Rottend. turbamque sequentem Exc. Burm.—249. collapsus Parrhas.—251.
 Errexere Goth. tert., male: nam attenduntur h. l. animi. junctæque Zulich.
 a. m. pr.—252. miserabile aliquot Pier.—253. pennis aliquot ap. Burm. et hic,
 ut semper alias.—254. donec convictus Bigot. et Dorvill. et ipse aliquot Burm.
 cum Erf. ab ipso Sprot.—255. deficeret aliquot Pier., quod pedestrem efficeret
 orationem. deficere in eo latere conj. Heinsius.—256. P. fluctum tert. Rot-
 tend.—257. mox que abest Medic. et tribus aliis.—257. natu, pro Rutuli, Parrhas.
 —259. Hoc erat in votis Ondart. et Zulich. a. m. pr.—260. sine me duce Goth.
 tert.—261. o Rutuli edd. vett. et vulgg., etiam codd. plerique sic, vel o Rutuli.
 Verum o miseri reposuit Heins. ex auctoritate Romani, Medic. et aliorum,*

NOTE

*Æther autem, juxta Anaxagoram et
 Ciceronem, est illa veterum sphaera
 ignis aërem ambiens, ab æther ardere:
 ideo rubra a Virgilio dicta: juxta
 alios, est cœli totius et siderum com-
 pago, ab æther semper currere. Hic
 pro aëre universim sumitur. De Jovis
 aëre; aquila, Æn. v. 255.*

257 Augurium, &c.] Proprie, erat

Delph. et Var. Clas

Virg.

enim signum petatum ex avibus, Æn.
 II. 709. Et scite quidem Rutuli
 Æneam in aquila, Turnum in cycno,
 seipsos in avibus agnoscebant: sed
 falsum erat augurium, non a Deo fa-
 torum administro, sed a Juturna im-
 missum, ad disturbandum fœdus et
 mortem Turni retardandam.

4 P

Territat, invalidas ut aves, et littora vestra
 Vi populat. Petet ille fugam, penitusque profundo
 Vela dabit. Vos unanimi densata catervas,
 Et regem vobis pugna defendite raptum. 265
 Dixit, et adversos telum contorsit in hostes
 Procurrens; sonitum dat stridula cornus, et auras
 Certa secat. Simul hoc, simul ingens clamor, et omnes
 Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.
 Hasta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum 270
 Corpora constiterant contra, quos fida crearat
 Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo;
 Horum unum, ad medium, teritur qua utilis alvo

vim vastat littora vestra: ille arripit fugam, et longe permittit vela mari: vos concordēs colligit agmina, et praelio defendite regem vobis creptum. Sic dixit, et irrumpens vibravit hastam in hostes oppositos: hasta cornua stridens emisit sonum, et certa dividit aërem: simul hoc fit, simul clamor magnus oritur, et omnes ordines perturbati sunt, et animi accensi tumultu. Cum forte novem formosa corpora fratrum starent adversum, quos fidelis uxor Tyrrhena una ediderat Gylippo Arcadi: hasta volans transfodit unum illorum circa medium corpus, per costas, qua balteus

etiam Donati. o famuli alter Hamb.—262. *invalidas, ut a. ed. pr. Burm. et l. nostra vett. edd., donec in Ald. tert. vestra apparuit, quod codd. Pier. et Heins. firmant.*—263. *Ne pop.* Parrhas. Petat alter Hamb.—264. *unanimis* Medic. et alii ingrato sono. *unanimis* edidit Cuningham. *densate* Rom. cum parte Heinsii librorum, qui et receperat, tanquam exquisitius verbum. Defenderat quoque olim Brissonius apud Guellium. Sed jam Pierius monuerat, *densate* esse numerosius. Recte itaque revocavit hoc Burm. Firmat quoque Medic. cum aliis.—265. *nobis* ed. pr. Burm. cum cod. Coll. Jesu reposnitque Wakefield; placet, inquit, ob varietatem atque efficaciam.—266. *adoersus* Leid. et Reg. *telumque intorsit* sec. Mentel. *conjecit* aliquot ap. Pier.—267. *Procurrens* Leid. et Exc. Burm. *Percurrens* Zulich. a m. pr. *Proforrens* Montalb. et aras Dorvill. a m. pr.—268. *Simul hoc* Ven. *Simul hoc ingens: et clamor* Zulich., unde Heins. conj. *it clamor.* in Oudart. aberat *Simul hoc.* Sed est: *simul hoc factum, simulque factus clamor.*—272. Male scriptum *Gilippo*. Toties occurrit *Γύλιππος*, notissimum nomen ex Thucydide et aliis, ut mirer non emendatum ab Heinsio, cum præstantiores libri, etiam Rom., astipulentur. *Gylippo*, *Gylippo*, aberrationes.—273. *ad medium alvum* tres Moret. unus Hamb. Leid. et Scheffer. cum Goth. tert., per se non male; nisi forte nata lectio ex vitio, quale in Medic. a pr. m. est, *ad mediam*. Sed in hoc diversitas lectionis est, quam ab Heinsio, qui codicem tam diligenter enotaverat, et ab aliis non animadvertens mireris: *sutillis auro balteus*, ut ex aureis lamellis seu catenulis esset compactus; ita *teritur* referendum ad fibulam morsum, qui ipse verbum illud explicat. Nunc avide hoc amplexus est Wakefield, in *mediam alvum* Zulich. a m. pr. *ad medium alvum* Hamb. sec.

NOTE

267 *Cornus*] Hasta ex arbore *carneo*,
 cornouiller, Ge. II. 34.

269 *Cunei*] Ordines peditum, sic
 dicti ab agminum figura: infra §75.

Balteus, et laterum juncturas fibula mordet,
 Egregium forma juvenem, et fulgentibus armis, 275
 Transadigit costas; fulvaeque effundit arena.
 At fratres, animosa phalanx, accensaque luctu,
 Pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrum
 Corripiunt, cæcique ruunt. Quos agmina contra
 Procurrunt Laurentum; hinc densi rursus irrandant 280
 Troës Agyllinque et pictis Arcades armis:
 Sic omnes amor unus habet decernere ferro.
 Diripuerunt aras; it toto turbida coelo
 Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber;
 Craterasque focosque ferunt. Fugit ipse Latinus 285
 Pulsatos referens infecto foedere Divos.
 Infrenant alii currus, aut corpora saltu
 Subjiciunt in equos, et strictis ensibus adsunt.

*conatus atteritur ventre, et qua fibula stringit juncturas laterum, et sternit in
 faciem arenam juvenem illum insignem pulchritudine. Sed fratres ejus, turba
 generosa et concitata dolore, partim educunt enses manibus, partim apprehendunt
 tela missilia ferrea, et irrumpunt veluti cæci: adversus quos irrumpunt agmina Lau-
 rentinorum: deinde iterum effunduntur conferti Trojani, et Etrusci, et Arcades
 pictis armis. Sic idem amor dimicandi ferro occupat omnes. Spollaverunt altaria:
 nubes confusa jaculorum spargitur toto aëre, et pluvia ferrea imminet: jaciunt pocula
 et ignes. Ipse rex Latinus fugit, reportans Deos disiectos foedere non perfecto.
 Alii alligant equos curribus, vel saltu imponunt corpora equis, et instant nudis*

et Exc. Burmann. *futiles* Goth. tort.—275. *Egvegia* forma pr. Morst. *juvenem*
 Rom. *præstantibus* vel *fulgentibus* codex Kœl.—276. *Transadigit* Parrhas. vid.
 inf. 508. *effundit* meliorum codicum omnium consensu recepit Heina., pro
 vulgari *extendit*, quod Mentel. pr. Dorvill. et Goth. pr. retinent. *effudit*
 Zulich. *insundit* Bigot. et *fulva* effundit ed. pr. Burmann.—278. *gladium*
 Hugen. *gl. stringunt*, manibus parâ distinguunt duo codd. ap. Burm.—280.
Hinc depressi ed. pr. Burm.—281. *Agillini, Agilleni, Agilini*, aberrat., nt sup. viii.
 479.—282. *amor omnis* Dorvill. Goth. pr.—283. et pro it, Menag. et Gud. a m.
 pr.—284. *irruit i.* Montalb.—285. *F, ille* pr. Hamb.—286. *infectos* sec. Rot-
 tēd. *infesto* Zulich. et pr. Menag.—287. et c. s. Medic.—288. *aut strict. ens,*

NOTÆ

274 *Balteus, et laterum juncturas, &c.*]
Fibula, claviculus, extrema baltei con-
 nectens. *Lateru* baltei intelligit, non
 corporis.

277 *Phalanx*] Vox Macedonica,
 peditum agmen, Æn. vi. 489.

281 *Agyllini*] Etrusci, Æneæ socii,
 ex urbe Agyllina sive Carite, nunc
 Cariceteri, Æn. vii. 652. Æn. viii. 479.

285 *Crateras, &c.*] Pocula, quibus

vina fundebant, cauremque victima-
 rum, Græca vox *κράτης*, Ecl. v. 68.
Focos, partes ararum graminearum,
 ubi aecensus ignis fuerat, supra 118.

287 *Infrenant currus*] Equos fræ-
 natos currui alligant.

288 *Subjiciunt in equos*] Superji-
 ciunt: de vi præpositionis illius, Ecl.
 i. 46. Ecl. x. 74.

Messapus regem, régisque insigne gerentem,
 Tyrrhenum Aulestem, avidus confundere fœdus, 289
 Adverso proterret equo: ruit ille recedens,
 Et miser oppositis a tergo involvitur aris
 In caput inque humeros. At fervidus advolat hasta
 Messapus, teloque orantem multa trabali
 Desuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur: 295
 Hoc habet; hæc melior magnis data victima Divis.
 Concurrunt Itali, spolianteque calentia membra.
 Obvius ambustum torrem Corynæus ab ara

enabus. Messapus cupidus turbare fœdus proturbat equo obiecto Aulestem, regem Etruscum, et ferentem ornamenta regis: ille recedens cadit, et infelix a tergo immiscetur aris aversis, per caput et humeros: at Messapus ardens accurrit cum hasta, et sublimis ex equo ferit eum graviter hasta trabali multum deprecantem, et sic loquitur: Habet hoc vulnus: hæc hostia convenientior oblata est magnis Diis. Itali accurrunt et nudant membra calida. Chorinæus arripit ex ara torrem sensius-

Gnd. a m. pr. cum Lutatio et Serv. ap. Burmann. *adstant* Leid. et Medic. (a m. sec.)—289. *que aberat* Dorvill. *ferentem* sec. Rottend. *regentem* ed. P. Dan. et Goth. pr.—290. *Aulestem* al. *avidum olim lectum* ap. Serv. *animum conf.* f. Parrhas.—291. *Averso* Medic. *proteret*, vitiose codd. et edd. vett. *prostravit* ed. Mediol. *ille recumbens* Parrhas.—292. *miser* ed. Ven. Burm. *oppositis* Bigot. et Zulich. *obvolvitur* pr. Moret., quod illustravit Heins., et videtur esse elegantius. *volvitur* sec. et tert. Moret. Bigot. Dorvill. Parrhas. cum ed. Ven. Burm.—293. *atque humeros* Parrhas. et Goth. tert. *inque humeris* pr. Mentel. ac f. edd. vett. *avolat* alter Hamb.—296. *Hoc habet*, male ed. Catroana. *datur hostia* Oudart.—297. *calentia* pars codd. ap. Burm. cum Goth. sec.—298. *Corynæus* Heins. e melioribus: et nomen hoc passim sibi obvium ex Καρύνη: sup. vi. 228. ix. 571, etsi is *Corynæus* diversus ab hoc est: quod perperam reprehenditur ap. Macrobi. Male vulgo et h. l. *Chorinæus*, et

NOTE

289 *Regem...Tyrrhenum Aulestem*] Unum e regibus Tyrrhenis, sive Lucumonibus: de quibus Æn. x. 164. 166. Tales fuere *Mezentius, Messapus*, ex Turni partibus, *Massicus, Quinius*, ex partibus Æneæ: ibid.

294 *Telo trabali*] Magno instar *trabæ*. Unde apud Statium, *hasta trabalis*; apud Claudianum, *trabale sceptrum*: apud Horatium, *clavi trabales*.

296 *Hoc habet*] Vel habet, simpliciter: explicatur a Servio, 'percuttus est letali vulnere, habet vulnus letale:' a Donato, 'bene se res habet:' a Scali-

gero, 'sic sic agendum est.' Servio assentior: quia vox est e gladiatoris ludis repetita, ubi victor vulnerato a se adversario sic insultabat. Terentius in Andr. 'Certe captus est, habet.' Seneca in Agamemni. et Hercule Œte. 'Habet, peractum est.'

Hæc melior victima] Quam ovis et porcellus, qui fœderum Diis oblati sunt, 170.

298 *Corynæus*] Sacerdos Trojanus, qui ex officio propius aræ astabat, Æn. vi. 228. *Ambustum*, circumustum, Æn. iii. 257.

Corripit, et venienti Ebuso plagamque ferenti
 Occupat os flammis. Olli ingens barba reluxit, 300
 Nidoremque ambusta dedit. Super ipse secutus
 Cæsariem læva turbati corripit hostis,
 Impressoque genu nitens terræ applicat ipsum;
 Sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum
 Pastorem, primaque acie per tela ruentem, 305
 Ense sequens nudo superimminet: ille securi
 Adversi frontem mediam mentumque reducta
 Disjicit, et sparso late rigat arma cruore.
 Olli dura quies oculos et ferreus urget
 Somnus; in æternam clauduntur lumina noctem. 310

At pius Æneas dextram tendebat inermem
 Nudato capite, atque suos clamore vocabat:
 Quo ruitis? quæve ista repens discordia surgit?

tum, et occurrens intercipit flammis vultum Ebusi irruentis et inferentis vulnus: magna barba refulsit illi, et ustulata emisit nidorem: ipse Chorinæus incurrens demper apprehendit manu sinistra comam turbati hostis, et obductans imposito genu sternit eum humi: sic fedit latus duro gladio. Podalirius sequens ense stricto Alsum pastorem, et in primo agmine fugientem inter arma, instat illi: ille reducta securi accit frontem mediam et mentum oppositi hostis, et late tegit arma diffuso cerebro. Acerba quies et ferreus somnus premit illi oculos, oculi clauduntur in perpetuam noctem. Sed pius Æneas capite aperto proferbat dextram exarmatam, et inclamans vocabat suos: Quo curritis? aut quamnam hæc dissensio repentina oritur? o

~~~~~

alii Chorineus, Corinaus.—299. Ebyso Rom. Medic. et ap. Nonium. Hebeso Zulich. Alculo Bigot. Ebuso Dorvill.—300. Olli e Medic. Heins. pro vulg. Illi. reluxit Dorvill. refulsit Bigot.—301. ille pr. Hamburg. locutus Parrhas.—303. Impressoque Dorvill. Impressaque Goth. sec.—304. Podalirius Medic. Polidarius multi. Polidorius Parrhas. et Goth. tert.—305. in prima a. aliquot ap. Burm. que si abesset, comior exiret junctura verborum. primamque aciem Oudart. et Dorvill.—306. supereminet Goth. pr. et tert. cum vett. edd.—308. Dissicit multi, etiam vett. edd., ut et alibi; idque recepit Cuningham, cumque eo Wakef. tanquam antiquum voc. *disicere*, dissecare. *Discidit* Rom. *Disiccat* Leid. *Dissidit* Exc. Burmann. arva Leid. a m. sec., sed vid. Cerdam. *reluxa* *βελουχία*. cerebro codd. Ge. Fabricii, et aliquot Heins. et Burm., idque recepit Cuningham. conf. sup. v. 413. ix, 9, 753.—310. *conduntur* duo Rottend. *mortem* Dorvill. et Goth. tert. cum aliis apud Pier.—311. *inertem* Medic. (a m. pr.), perpetua varietate.—313. *quove* Rom., aliquot ap. Pier. cum ed. pr. Burm. Ven. *quamam* Sprot. *qua* ista alter Hamb. *recens* aliquot Pier. Sprot. et pr. Hamburg. cum Goth. sec. *rept* *disc*. *surgens* Zulich.—

NOTE

312 *Nudato capite, &c.*] Tam, ut hac significaret. Sic Julius Cæsar in acie pharsalica nuda manu et capite suis emolliret; quam ut agnosceretur a suis, eisque voluntatem suam apertius Plutarchum et Appianum.

O cohibete iras! ictum jam foedus, et omnes
Compositæ leges; mihi jus concurrere soli; 315

Me sinite, atque auferte metus. Ego foedera faxo
Firma manu; Turnum jam debent hæc mihi sacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce, viro stridens alis allapsa sagitta est,
Incertum, qua pulsa manu, quo turbine adacta; 320

Quis tantam Rutulis laudem, casusne, Deusne,
Attulerit. Pressa est insignis gloria facti;
Nec sese Æneæ jactavit vulnere quisquam.

Turnus, ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatosque duces, subita spe fervidus ardet: 325

Poscit equos, atque arma simul, saltuque superbus
Emicat in currum, et manibus molitur habenas.

Multa virum volitans dat fortia corpora leto:
Semineces volvit multos, aut agmina curru

reprimit furor: fœdus jam percussum est, et omnes conditiones constitutæ: mihi soli fas est pugnare: permittite mihi pugnare, et pellite timores: ego faciam manu ut fœdera constantia sint: hæc sacrificia jam addicunt mihi Turnum. Inter has voces, inter hæc talia verba, ecce sagitta stridens appulsa est pennis ad Æneam: ignotum est, qua manu missa sit, quo impetu pulsa; quis præbuerit Rutulis tantam gloriam, an sors, an Deus: fama illustris hujus facti suppressa est, nec ullus gloriatus est vulnere Æneæ. Turnus cum vidit Æneam recedentem ab exercitu, et duces ejus turbatos; fervidus accenditur spe improvisa: simul petit equos et arma, et confidens saltu erumpit in currum, et corripit habenas manibus. Currus dat morti plurima robusta corpora hominum: dirigit plurimos semimortuos, aut sternit curru agmina,

314. nam f. Sprot. sic tum jam f. Rom.—315. mihi sit alter Menag.—316. atque aberat aliquot Pier. et a m. pr. Sprot. metius Rom. et ed. pr. Burm., antique. conf. sup. 61, ubi casus, Leid. manus.—317. debent hæc jam mihi sacra edidit Cuningham. et Brunck., sicque Rom. et scripti Heins. Parrhas. et Goth. sec., et sine hæc Reg. Turnumque hæc debent jam mihi sacra. Menag. pr., at alter Turnum debent hæc ultima sacra.—319. est deest Parrhas. et binis Goth.—320. adacta est ed. Ven. Burmann. missa Dorvill. in marg.—321. tantum Reg. casusne Deusne Heins. e libb. restituit pro vulgari ce ce.—322. ingentis gloria facti tert. Rottend. sati Goth. tert.—325. ardet: Zulich. a m. sec. instat.—326. superbo Dorvill. in marg. superbos Goth. alter.—327. in curru tres Goth.—328. f. pectora sec. Moret.—329.

NOTE

314 Ictum jam fœdus] Cæsis jam victimis, 214. sacerdotum ferro; non ictu lapidis, qui deinde mos Romanorum fuit, Æn. viii. 641.

316 Faxo] Fecero, Æn. ii. 467.

317 Turnum debent hæc mihi sacra]

Ex quo verba fœderis concepimus ego et Latinus: ex eo Turnus mihi uni addictus est; unus ego cum eo congredi possum: abstinete ab eo, et mihi permittite.

Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas. 330

Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mavors clypeo increpat, atque furentes
Bella movens immittit equos : illi æquore aperto
Ante Notos Zephyrumque volant. Gemit ultima pulsu
Thraca pedum, circumque atræ Formidinis ora, 335
Iræque, Insidiæque, Dei comitatus, aguntur.

Talis equos alacer media inter prælia Turnus
Fumantes sudore quatit, miserabile cæsis
Hostibus insultans ; spargit rapida ungula rores
Sanguineos, mixtaque cruor calcatur arena. 340

aut immittit fugientibus hastas abstractas iisdem. Qualis Mars gaudens sanguine, quando juxta fluentia frigidi Hebri efferatus sonat clypeo, et suscitans bella impellit equos furentes : illi patente campo currunt ante Austros et Zephyrum : ultima Thracia sonat pulsu pedum equinorum : et comites illius Dei, facies nigri Timoris, et Ira, et Insidia, circum rapiuntur. Talis Turnus gaudens impellit in medias pugnas equos fumantes sudore, insultans miserande hostibus interfectis : rapida ungula spargunt guttas sanguineas, et sanguis mixtus pulvere calcatur. Et

cursu apud Diomedem, sed frustra, notante Heinsio.—330. Protrahit ed. pr. Burm. et r. Rom. fulgentibus Goth. pr.—332. Sanguineos Goth. sec., sed equos nimis retractum est. Sanguineum Heins. conj., ingeniose. Sed nihil est quod in recepta reprehendas. concitus est pro adverbio, concitate. infans Rom. Medic., adeoque veterrimi, tum Montalb. Vratial., nec deterius illud, ut facile feram id præferri a Wakef. doctius tamen alterum. Vide ad viii, 527. increpit atque f. Leid. et Goth. tert. frementis Medic. a m. pr., quod quorsum exemplis congestis commendet Heinsius non facile dixeris ; nam equos frementes dici posse nemo neget : sed in lapsu calami, eoque ab ipso librario forte damnato, operam consumere piget.—333. emittit, quod damnat Heins., ex edit. Pulmann. et Dan. Heinsii est. Nam in aliis ubique, quantum video, immittit legitur.—334. Gemit excita Gud. pro var. lect., forte ex lib. vii, 722, et sic ed. pr. Burm. pulsa Reg. et edd. vett. Ven. 1484. 1486.—335. Thraca eadem edd. Thraca Rom. atra ora Rom., male. Form. aura male olim conj. apud Guell. et Cerdam. Burmannus laudat Markland. ad Stat. ii Sylv. i, 215.—336. insidiæque Dei male jungit Servius.—337. acer a m. pr. Mentel. pr.—338. miserabile Ge. Fabric. et alii parenthesi includunt. Sed jam Servius exposuit : miserabiliter insultans.—339. sparsit rara ungula ed.

NOTE

331 Hebri, &c.] Fluvii Thraciæ, hodie Marian, Ecl. x. 65. Mavors, Mars in Thracia natus, Ecl. ix. 12. Equi Martis dpo juxta aliquos, sed male, Pavor et Timor, Ge. iii. 91. Notus, Auster, ventus meridionalis, Ecl. ii. 58. Zephyrus, ventus occi-

dentalis, Ecl. v. 5. Thraca, pro Thracia, quæ Græce est Ὀρδαν et Ὀρην, Æn. iii. 14. Increpat equos clypeo : id est, collisit hasta et clypeo. Vel increpat, verborum neutrorum more, absque casu, id est sonat.

Jamque neci Sthenelumque dedit, Thamyrimque, Pholamque,
 Hunc, congressus, et hunc; illum eminus: eminusambo
 Imbrasidas, Glaucum atque Laden, quos Imbrasus ipse
 Nutrierat Lycia, paribusque ornaverat armis;
 Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos. 345
 Parte alia media Eumedes in prælia fertur,
 Antiqui proles bello præclara Dolonis;
 Nomine avum referens, animo manibusque parentem:
 Qui quondam, castra ut Danaum speculator adiret,

jam dedit morti Sthenelum, et Thamyrim, et Pholum: Thamyrim quidem et Pholum, aggressus cominus: Sthenelum vero eminus: eminus duos filios Imbras, Glaucum et Laden: quos ipse Imbrasus educaverat in Lycia, et instruxerat pariter artibus militaribus, sive conserere manum, sive præcurrere ventos equo. Alia parte Eumedes rapitur in media certamina, soboles veteris Dolonis, egregia in bello, res præsentans nomine avum, manu et fortitudine patrem: qui pater, ut olim iret ex-

Pontani Macrob. Sat. v, 12. vid. Heins.—341. Varietatem lectionis, seu potius aberrationem, in nominibus hic et mox vs. 343 videat, qui volet, apud Pier. Heins. et Burm. Nomina satis constituta sunt per se: *Σθένελος*, *Θάμυρις*, *Φόλος*, *Ἰμβρασιδας*.—342. *ambo* Heins. cum Medic. et al., pro vulg. *ambos*.—343. Vid. ad v. 341. De *Laden* forte dubitari potest. Alii *Laben*, *Hyadem*, *Iadem*, *Iaden*, *Caden*, *Eladen*, *Raden*, *Icidem*. Sed *Αδδης* nihil habet, quod repugnet. Ladonem supra quoque vidimus; et nota Lade insula, Miletu prætenta.—344. *Lycia* pr. Moret., non male. *Lycia*, in Lycia. *ornaverat* Heinsius maluit ex Medic. et aliis; sicque jam Ald. tert. Vulgo, quæ perpetua est diversitas, *eneruerat*: quod pari jure defendi possit.—345. *manus* Zulich. *manu* Leid. *equis* aliquot Pier. *præu. gentes* tres Burm.—346. *Eumenes*, *Eumenides*, *Eumeneus*, aberrat. *Eumeles* Gud. Est *Εὐμήδης*.—347. *Antiqua* Goth. tert. *belli* Zulich. *doloris* Reg.—348. *Nomen* vel Oudart. *avum* lib. Pier. *animo moribusque* ed. pr. Burm.—349. *spoliator* ed. pr. Burm.—350.

NOTÆ

344 *Lycia*] Asiæ Minoris regio meridionalis est, de qua *Æn.* iv. 143.

347 *Proles bello præclara Dolonis*] Ironice: fuit enim Dolon bello ignavus, et hic Eumedes, ejus filius, satis ignominiose occiditur. Ita Cerdanus: cujus opinionem firmant sequentia verba, quæ omnino ironiam sapiunt: 'Illam Tydides alio pro talibus meritis Affecit pretio:' id est, morte. *Iliad.* x. 299. Hector mercedem proponit ei, qui speculator ire voluerit ad Græcorum naves. Dolon Eamedis filius, vir dives, petit sibi promitti mercedis lœco currum et equos Achillis: promisso confirma-

tus, ad Græcos abit. Incidit in Ulyssæ ac Diomedem: quibus metu mortis fatetur se speculatorem esse, Rhæsum Thraciæ regem venisse Trojanorum auxilio, ejus copias incustoditas et somno sepultas jacere in littore, sibi currum et equos Achillis ab Hectore promissos, se præmii magnitudine adductum hoc munus suscepisse. Occiditur a Diomede; qui cum Ulyssæ clam ad Thracum castra subreptas, Rhæsum interfecit, et ejus equos Trojæ fatales abripit. De *Rhæso* et ejus *equis*, *Æn.* i. 478. De *Peleo*, Achillis patre, *Æn.* ii. 269. De *Tyde*, Diomedis patre, *Æn.* xi. 243.

Ausus Pelidæ pretium sibi poscere currus ; 350
 Illum Tydides alio pro talibus ausis
 Affecit pretio ; nec equis aspirat Achillis.
 Hunc procul ut campo Turnus prospexit aperto :
 Ante levi jaculo longum per inane secutus ;
 Sistit equos bijuges, et curru desilit, atque 355
 Semianimi lapsoque supervenit, et, pede collo
 Impresso, dextræ mucronem extorquet, et alto
 Fulgentem tingit jugulo ; atque hæc insuper addit :
 En, agros, et, quam bello, Trojane, petisti,
 Hesperiam metire jacens : hæc præmia, qui me 360
 Ferro ausi tentare, ferunt ; sic moenia condunt.
 Huic comitem Asbuten conjecta cuspide mittit ;

plorator in castra Græcorum, ausus erat petere sibi equos Achillis in mercedem. Sed Diomedes donavit illum alia mercede pro talibus captis, nec amplius ille optat equos Achillis. Cum Turnus vidit illum procul patente campo : prius persecutus ipsum levi sagitta per longum ærem, continuit equos suos binos, et exscendit e curru, atque incurrit lapsus et semimortuus : et pede imposito in collum ejus, eripit enses ex ejus dextera, et immersit splendens profundo jugulo, et adjicit hæc super : Ecce, o vir Trojane, metire prostratus campos et Italiam quam appetisti bello : qui ausi sunt me lacessere ferro, reportant hæc præmia : sic struant urbes. Mittit huic socium Butem, impacto jaculo, et Chlorea, et Sybarin, et Dareta, et

curram ed. Mediol. (et alia vett. edd.), tum Goth. pr. Servii inepta ad h. l. est nota.—352. Defecit pretio Goth. tert. neque equis Cunningham. e Ms. Beron. assultat Zullich. a m. pr. Achilles Medic., unde Heins. conj. Achillei.—353. et c. alter Mentel. in c. alter Menag. e campo sec. Moret. prospexit Heins. reposuit e Rom. Medic. et Gud. Idem tamen jam vett. edd. Venetræ nostræ omnes exhibent : primum conspexit apparet in edd. Ald.—355. curru desilit alto Goth. tert., ad aurem plenius et suavius : alterum tamen pronuntiatione adjuvandum.—356. Semianimi Rom. Semianimo Goth. pr., ut alibi quoque. elapsoque Serv. magna codd. pars ap. Heins. cum Goth. pr. et tert., et non modo Mediol. sed vett. edd. nostræ omnes, usque ad Ald. pr., in qua lapsoque.—357. Expresso Medic. a m. pr. dextra inde ab Ald. tert. editum firmavit Heins. e codd. pro vulgari, dextra.—358. tingit Commel. e Palat. edidit et firmavit Heins. e libb. suis et Pier. pro tinxit ; tum jaculo vitium ed. Dan. Heinsii. Dixit poeta exquisite tingere jugulo, h. sanguine juguli, vel immittere, demergere in jugulum, ut Serv. hæc nonnullis excidit.—361. condant Vratial. et ed. pr. Burm., minus belle.—362. Asbuten primum emendavit Nangerius : si recte video. Antea lectum Buten, vel Butem. In Medic. Asbuten : in aliis Asbiten, Hasbiten, Hasbuten, Albuten, Hasputin, Astuben, Asentem. Sed Asbytes jam vindicatum nomen ab Heinsio et Drakenb. apud

NOTE

352 Nec equis aspirat Achillis] Per- pirabat.
 git poeta illudere Dolon : qui captus 360 Hesperiam, &c.] Italiam, Æn.
 a Diomede, non amplius ad equos i. 594.
 Achillis, sed ad vitam servandam as-

Chloreaque, Sybarinque, Daretaque, Thersilochumque;
Et sternacis equi lapsum oervice Thymœten.

Ac velut Edoni Boreæ cum spiritus alto 365

Insonat Ægæo, sequiturque ad littora fluctus,

Qua venti incubuere; fugam dant nubila coelo:

Sic Turno, quacumque viam secat, agmina cedunt,

Conversæque ruunt acies; fert impetus ipsum,

Et cristam adverso curru quatit aura volentem. 370

Non tulit instantem Phegeus animisque frementem:

Objecit sese ad currum, et spumantia frænis

Ora citatorum dextra detorsit equorum.

Thersilochum, et Thymœten lapsum e collo equi frequenter lapsantis. Et sicut, quando status Thracii Boreæ sonat per profundum mare Ægæum, et fluctus abeunt ad littora; tunc nubes fugiunt per aerem, qua parte sunt venti. Sic turnæ cedunt Turno, quacumque aperit sibi iter, et acies fugatæ rumpuntur: impetus procehit ipsum, et ventus adversus curru commovet cristam volentem. Phegeus non passus est illum imminemtem sibi et furentem animo. Opposuit se ad currum, et manu dextra detorsit capita concitatorum equorum, spumantia ob frænum. Dum

Silium II, 58.—363. Vitia librariorum in nominibus scribendis vide apud Burm. Sunt ex ratione linguæ *Χλωρεα τε Συβαριν τε Δαρετα τε Θερσίλοχον τε*. Tum mox *Θυμωτῆν*. Pro *Sybarin* sunt qui habeant *Fabarin*, quod arridere potest: sed in Trojanorum partibus nulli erant populi, qui Fabarin in Sabinis accolerent. conf. sup. VII, 715.—365. *Edonii* Ald. pr., emendatum *Edoni* jam in sec. *Edonti* fere omnes Pier. et alii apud Heins. et Burm. Male: nam *Ἰδωνός* esse satis constat. v. Bentl. ad Horat. III Od. 25, 9, et Intpp. ad Theocr. VII, 111. Editum quoque *Edoni* jam in vet. edd. et defensum in Servianis adversus Donatum: etsi ibi mons Thraciæ *Edon* obscura fide editur, cum de populo Thraciæ Edonis tantum constet: unde nunc *Edonus Boreas*, pro Edonicus, Thracicus.—366. *Insonat*. Etiam hic, quod facile expectares, intulit Wakefield *Inonat* ut ceteris fere locis. Placent enim τὰ τραγυδρεπα, etsi in epico poëta.—369. *Conversæque...acie* pr. Moret. ipse a m. pr. Zulich., et illum a m. sec. et Goth. sec.—370. Ne quis conjectet, *adverso curru*; nam *curru* eodem significatu doctius. *quatit arva* Goth. tert.—371. *animæque* Oudart. *furentem* pr. Hamb.—372. *Objecit ad currum sese* pr. Moret. O. *sese curru* Bigot., ex interpretamento: vulgari forma poëtica substituta.—373. *contorsit*, quod Pier. laudat, Aldd. et hinc aliæ habent,

NOTÆ

364 *Sternacis equi cervice*] Equo in anteriora genua prolapsa, Thymœtes per ejus collum devolutus est. Ita Servius.

365 *Edoni Boreæ*] Thracii: e Thracia septentrionali, in Græciam et mare Ægæum flantis. *Edoni*, Ἰδωνός, Stephano et Straboni l. x. gens est Thracia incerti situs: unde ibidem

apud Strabonem, *Lycurgus* Thraciæ rex, *Edonus*, appellatur. Hinc dixit Statius *Edonas hyemes*. De *Boreæ*, Ecl. VII. 51. De *Ægæo* Mari, Græciam a minore Asia separante, *Æn.* III. 74.

367 *Fugam dant nubila*] Ventus enim septentrionalis fugat nubes; meridionalis colligit.

Dum trahitur, pendetque jugis, hunc lata reiectum
 Lancea consequitur, rumpitque infixâ bilicem 375
 Loricam, et summum degustat vulnere corpus.
 Ille tamen clypeo objecto conversus in hostem
 Ibat, et auxilium ducto mucrone petebat :
 Cum rota præcipitem et procursu concitus axis
 Impulit, effunditque solo ; Turnusque secutus, 380
 Imam inter galeam, summi thoracis et oras,
 Abstulit ense caput, truncumque reliquit arenæ.
 Atque ea dum campis victor dat funera Turnus :
 Interea Æneam Mnestheus et fidus Achates
 Ascaniusque comes castris statuere cruentum, 385
 Alternos longa nitentem cuspide gressus.
 Sævît, et infracta luctatur arundine telum
 Eripere, auxilioque viam, quæ proxima, poscit :

*ipse rapitur et inhæret jugo : hunc lata Turni lancea consequitur detectum, et impa-
 cta penetrat lorica dupplicem, et stringit vulnere superficiem corporis. Tamen
 ille oppositus ibat objecto clypeo contra hostem, et educto gladio vocabat auxilium :
 cum rota et axis eorum concitatus impulit eum et stravit humi : et Turnus insecutus
 eum inter infamam oram caecidit, et extremitates summa lorica, abiecit caput
 gladio, et reliquit truncum in pulvere. At vero dum Turnus edit strages in campis :
 interim Mnestheus, et fideles Achates, et comes Ascanius, deposuerunt in castris Æneam
 sanguinolentum, firmantem longa hasta passus alternatim. Furit, et conatur abstra-
 here cuspidem teli fracto telo ; et petit modum auxilii, qui celerrimus sit : ut secent*

usque ad Commelin., a quo e Palat. *detorsit* legitur : in quod libri consen-
 tiunt, nisi quod Goth. sec. *commovit*.—374. *Dum pendet trahiturq.* pr. Moret.
 Tum hic Rom. Ainc aliquot Heinsiahi : quod esset, alia ex parte, ab alio,
 quam a Turno. conf. Notam nostram. *pendetque jugis hic* Rom. et aliquot
 Pier. et Mentel. pr. *alta* Montalb. *relictum* aliquot Pier. *retractum* pro
 div. lect. Scheffer.—375. *triticum* Bigot. ex snpp. locis lib. iii, 467. v, 259.
 vii, 639.—378. *educto* aliquot Pier. et tres Burm., quod vulgare esset. *ad-
 ducto* Parrhas., perperam. *ducto a mucrone* alii aptid Pier. cum Rom. *stricto*
 Donatus, tum Zulich. Goth. pr. et non modo Mediol. a Burmanno laudata,
 sed omnes nostræ vet. edd., usque ad Ald. pr., in qua primum *ducto* com-
 parat.—379. *Cum rota* Heins. e Medic. et aliis ; adde Goth. sec. pro vulgato :
Quem.—380. *effundit* idem e melioribus suis et Pierianis : vulgo *effudit*.—
 381. *summas...oras* Goth. sec.—382. *relinquit* Ven. et aliquot Pier. *arena* se-
 cundum plerosque Pierianos et complures suos recepit Heinsius, tanquam
 exquisitius (præverat tamen et in hoc, ut in innumeris emendationibus Hein-
 sianis, Commeliniana editio) : vulgo : *arena*, quod Romanus tuetur.—385. *As-
 caniusque puer* Romanus, quod præfero. Accedunt ei Bigot. et Goth. sec. et

NOTE

375 *Lancea* } Hasta : vox non La- Siculo.
 tina, sed Hispanica est, ex Varrone . *Bilicem* } Bino textu ; vel licio,
 apud Gellium : Gallia, ex Diodoro aive filo, Æn. iii. 467.

Ense secant lato vulnus, teliquè latebram
 Rescindant penitus, sesequè in bella remittant. 390
 Jamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
 Iasides : acri quondam cui captus amore
 Ipse suas artes, sua munera, lætus Apollo
 Augurium citharamque dabat celeresque sagittas.
 Ille, ut depositi proferret fata parentis, 395

plagam lato gladio, et intus aperiant latebram teli, et remittant se ad pugnam. Et jam aderat Iapis filius Iasi, carus præ ceteris Apollini: cui ipse Apollo, percitus magno amore, offerebat olim lætus suas artes, sua munera, vaticinium, et musicam, et veloces sagittas. Ille, ut retardaret mortem desperati patris, maluit cognoscere

Donatus. comes friget.—390. accet Medic. a m. pr. latebras Medic. et alii Heins. cum Goth. sec. et tert.—391. Jamque erat ante alios Leid. Phœbi Exc. Burm. delectus Gud. Mox Iapis vulgata erat lectio. Sic codicum pars; ut tres Gothani. Iapyx Heinsius recepit vetustiorum utique codicum auctoritate. Rationi tamen in nominibus propriis plus tribuendum arbitror, et lapsus proclivis erat, cum Iapyx notior esset librariis. Iapidis nomen haud debite accommodatus medico, quam Iapygis ex Apallia petitum : et facit auctoritatem Ausonius in epigrammate XIX, quod corrigere volebat Heinsius : *Idmona quod vatem, medicum quod Iapida dicunt, Discendus artes nomina præveniant.* Lædit poeta in etymo : sed ut Iapygem ex *ἰάσθω* deducat, multo minus alicui in animum veniat, quam si lapidem audiat. Natus error ex *Iapix*, quod ex vitiose scriptum apud Nonium et Macrobianum legitur. *Iapis* edd. vet. apud Burm. *Iapis* Venetæ et cett. nostræ. *Iapix* Ald. tert. cum aliis inde perfectis; Paullus Manutius, Commelin. cum al. retinere *Iapix*, hocque revocavi.—393. *sua nomina* ed. pr. Burm. *mittit Apollo* pr. Hamburg.—394. Duplex hic lectio jam antiquitus codices insedit. *dedit* Aproniana fuit lectio, quam Medic., tum a m. pr. Gud., et a m. sec. Zulich. exhibebant : item Goth. tert. cum ed. Florent., teste Heinsio. Sed communis lectio est *dabat*, quam Servius tuetur, nec satis explicat. Nam conatus dandi intelligendus est : dare volebat. conf. Not.—395. *deferret* quartus Moret., forte pro *differret*.—397. *multas*

NOTÆ

391 *Iapis*] Legunt aliqui *Iapyx*, sed hic ventus est, de quo Æn. viii. 710. Quæ duo ut distinguantur, tum diversa habent recti casus elementa, tum diversam obliquorum flexionem : flectit enim venti nomen Virgilius *Iapyx*, *Iapygis* : medici nomen Donatus apud Pierium, *Iapis*, *Iapicis* ; Turnebus tamen, *Iapis*, *Iapidis* ; ex Ausonio, Epigr. xix. 7. 'Idmona quod vatem, medicum quod Iapida dicunt.'

393 *Suas artes*] Apollinis artes fuerunt I. *Vaticinia*, quorum variae species habentur, Æn. iii. 369. Æn. x. 176. II. *Musica*, unde cum lyra pin-

gitur, et poetarum Deus est, Ecl. iv. 55. III. *Peritia iaculandi*, unde ipsi tribuitur pharetra, et ab Homero sæpe dicitur *ἰερνιδίος*, *longe iaculans*, Æn. vi. 657. IV. *Medicina*, quam artem Æsculapio filio tradidisse dicitur, Æn. vii. 773.

395 *Depositum*] *Desperati*. Deducta locutio e duplici mora. Alterius meminit Servius, Isidorus, &c. ex Plutarcho, qui ait veteres solitos in publicum ægrotos proponere, quod *deponere* est : ut si quis prætereuntium, aut simili morbo fuisset ipse agitatus, aut quicquam remedii nosset, id ægro

Scire potestates herbarum usumque medendi
 Maluit, et mutas agitare inglorius artes.
 Stabat acerba fremens, ingentem nixus in hastam,
 Æneas, magno juvenum et moerentis Iuli
 Concursu, lacrymis immobilis. Ille retorto 400
 Pæonium in morem senior succinctus amictu,
 Multa manu medica Phœbique potentibus herbis
 Nequicquam trepidat, nequicquam spicula dextra
 Sollicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum.
 Nulla viam Fortuna regit; nihil auctor Apollo 405

vires herbarum et usum medicinæ, et exercere inglorius artem illam tacitam. Æneas stabat, acerbe fremens, innixus magnæ hastæ, magno juvenum et Ascantii dolentis concursu et fletibus immotus. Ille senex Iapis, cinctus replicata veste ex consuetudine medicorum, frustra deproperat plurima manu medica et validis herbis Phœbi; frustra commouet manu telum, et apprehendit ferrum mordaci forcipe. Nulla

artes perpetuo errore pars codd. apud Burmann. mutatas Dorvill. conf. Exc. —396. scire Medic. —400. Conversu qu. Moret. lacrimisque ante Heinsum, qui, libris auctoribus, copulam eiecit: quam Romanus tuetur. lacrimisque in multis Goth. pr. reporto Leid. et Exc. Burm. reporto Rom. An: Inde r. —401. Pæonium Medic., non ineleganter, putem, pro Pæonidarum. Probat quoque Cunningham. Enimvero sic in legem metricam peccatur: est Παιδών, αἶμα, unde Παιδώντος, Παιδώντης. conf. sup. vii, 769 var. lect., ibi Pæoniis herbis scribebamus Pæonia. At h. l. hæremus. An Pæonjum trisyllabum? —402. hærmis a m. pr. Medic. armis Dorvill., sed hærbis in marg. —403. trepida e Mediceo laudatur. Sed a Foggino trepidat expressum est. —404. prensantque sec. Moret. premsat aliquot Pier., inter quos Rom. Montalb. forcipe pr.

NOTÆ

significaret. Alterius jam mentionem fecimus Æn. ix. 486. ubi diximus, solitos veteres ad januam domus cadavera deponere, ut etiam nunc apud nos in usu est. Et generatim positus, est jacens, mortuus: ut diximus Æn. ii. 644. ait enim Ovid. Heroid. x. 124. 'Nec positos artus unget amice manus.' id est, jacentes: neque enim ad januam domus, sed in ipsa domo ungebantur. Eodem quo nunc utitur verbo Virgilius, usus est et Ovidius de Ponto l. ii. 2. 45. 'Jam prope depositus, certe jam frigidus æger,' &c. Cic. iii. Verr. 5. 'Egram et prope depositam reipublicæ partem suscepisse.'

397 *Mutas artes*] Medicinam, quam

sic vocat: vel comparisonem musicæ et vaticinii, quæ voce maxime constant: vel quia parum famosa tum erat, et a servis fere exercebatur. Vel quia tunc, non voce et disceptatione ac præceptione tractabatur, sed manu atque opere: unde chirurgiam nostram referebat: ut patet ex hoc lapide qui chirurgum hic præstat potius, quam medicum: et ex ipsis poetæ verbis, qui ipsi tribuit, non tantum *scire potestates herbarum*, sed ipsum etiam *usum medicandi*.

401 *Pæonium*] In morem Pæonia Deorum medici, Æn. vii. 769.

403 *Trepidat*] Festinat, Æn. ix. 114. Ge. iv. 69. De Phæbo, et Apolline, Ech. iii. 62. 104.

Subvenit; et saevus campis magis ac magis horror
 Crebrescit, propiusque malum est. Jam pulvere caelum
 Stare vident; subeuntque equites, et spicula castris
 Densa cadunt mediis. It tristis ad aethera clamor
 Bellantum juvenum, et duro sub Marte cadentum. 410
 Hic Venus, indigno nati concussa dolore,
 Dictamnium genetrix Cretaea carpit ab Ida,
 Puberibus caulem foliis et flore comantem
 Purpureo: non illa feris incognita capris
 Gramina, cum tergo volucres haesere sagittae. 415

fortuna juvat operam, Apollo auctor medicinae nullatenus nocuit: tamen aeris horror magis ac magis augetur in campis, et malum vicinius est. Jam vident aërem totum constare pulvere: appropinquant equites Turni, et jacula crebra cadunt in mediis castris: surgit ad caelum mensus clamor juvenum pugnantium et morientium in pugna aspera. Tum Venus mater, commota immerito dolore filii, legit ex Ida Cretaea dictamnium, caulem frondibus lanuginosis, et diffusum in flores purpureos: herba illa non ignota est capris sylvestribus, cum leves sagittae infixae sunt tergo.

Hamb. pro var. lect., et sic Romanus. conf. Pier.—406. *At saevus malum legi.* Sicque Moret. sec.—407. *est abest Goth. tert.—408. subeuntque e Pier. et suis codd. rescripisse Heinsius videtur. quae ab aliis abest: et, puto, melius.* —411. Tum Goth. pr.—412. *Dictamnium* malebat Cunningham. *Dictamnium* vitiose passim scriptum. *Dictamnium genetrix* omnes ubique codd. agnoscunt: Donatus tamen legit et exposuit: *Ipsa manu genetrix Dictaea carpit ab Ida.* Lectionem hanc utique veram esse censendum est, quatenus a poeta id profectum esse credere licet, quod orationi poeticae maxime convenit. Decebat poetam designare herbam et ornare: nomen vulgare apponere vix decebat. Ex *Dictaea*, epitheto *Idae*, multo facilius *Dictamnium* assequi licebat. Ex Statii loco, qui Sylv. I, 4, 102 *Dictamni florentis opem*, respectu hujus loci, dixit, vix quicquam conficias. *carpit* plerique Pieriani, inter quos Romanus, et tres ap. Burm.—413. *flore comante* ed. pr. Burm.—414. *capreis* duo Leid.

NOTE

407 *Pulvere caelum Stare*] Plenum esse. *Æn. vi. 300. De Marte, Ecl. ix. 12.*

412 *Dictamnium, &c.*] *Dictamnium*, vel *dictamnium*, herba in sola Creta insula proveniens: *pulegio* forma affinis, *du pouliot*: frondibus tamen latioribus, et lanuginosis: quare *puberes* hic dicuntur. Valet ad expellenda e vulneribus tela; cujus rei capris et cervi Cretenses indotum dicuntur fecisse. Nomen habet a *Dictæo* monte Cretensis insulae, in quo, ut et in *Ida* ejusdem insulae monte, reperitur.

Damnant aliqui Virgilium, quod caulem et flores dictamno tribuerit: quos et Plinius et Dioscorides auferunt. At vero Matthioli ostendit Plinium errasse, erroremque suum ex corrupta Dioscoridis lectione hausisse: cum ex Theophrasto antiquiore rerum illarum scriptore, et Galeno, et experientia constet; flores, et caulem, et semen in dictamno reperiri. Flores autem non singulares; sed singulis fere foliis adnascentes: unde *flore comans* dicitur.

Hoc Venus, obscuro faciem circumdata nimbo,
 Detulit; hoc fustum labris splendentibus annem
 Inficit, occulte medicans; spargitque salubres
 Ambrosiæ succos, et odoriferam panaceam.
 Fovit ea vulnus lymphæ longævus Iapis 420
 Ignorans; subitoque omnis de corpore fugit
 Quippe dolor; omnis stetit imo vulnere sanguis.
 Jamque secuta manum, nullo cogente, sagitta
 Excidit, atque novæ rediere in pristina vires.
 Arma citi properate viro! quid statis? Iapis 425
 Conclamat, primusque animos accendit in hostem.
 Non hæc humanis opibus, non arte magistra;
 Proveniunt. Neque te, Ænea, mea dextera servat;

Venus attulit hoc dictamnum, involuta nube obscura circa corpus; imbuat hoc dictamnum undam nigram in patinis fulgentibus, occulte temperans: et miscet salutari ambrosiæ succos, et panaceam odoratam. Senex Iapis, ignarus rei, lavit plagam aqua illa: et scilicet omnis dolor repente abiit e corpore, omnis sanguis constitit in ima plaga: et jam sagitta secuta manum exit nullo per vim trahente, et novum robur rediit ad consueta officia. Festinate celeres, afferre arma huic viro: cur moramini? sic clamat Iapis, et primus inflammat animos contra hostes: addens: Ista non accidunt humanis viribus, neque industria medicorum: neque manus

captis a m. pr. Zulich. et Goth. tert.—416. *Hanc* sec. Moret.—417. *fustum* e Pier. et suis Heins. est tuitus: idem vett. edd., etiam Aldd. et hinc vulgg. habent: cum in nonnullas alias ex Commelin. irrepperit *fuscum*; quod ex nostris nulla habet præter Ven. Scoti 1544 et Guell. *D. infusum* Leid. *labris* Hugon. et a m. pr. Zulich. *pendentibus* aliquot Pier.—418. *sparsitque* plures Pier., at *spargit* vett. edd., etiam Aldd. et hinc reliquæ quoque tuentur. Utrumque Priscianus agnoscit apud Heins. *salubris* idem firmat pro *salubres*. —419. *succos* Rom., ex more.—421. *cessit* pro *fugit* sec. Rottend. duo Moret. Zulich. et Parrhas.—422. *imo* in v. Rom. et alii Pier. et Heins. cum Burmann. *uno* v. duo Burm. et Goth. tert.—423. *manu* Gud. et Moret. qu.—424. *subiere* sec. Moret. *in corpora* Hugon. *in prælia* Sprot.—425. *vir* aliquot Heins. et Burm. Eadem varietas supra occurrebat.—426. *incendit* Hamb. alter, *in hostem* Heins. e libb. Vulgo: *in hostes*. *ad hostem* Goth. tert.—428. *Neque Æneam* Hugon. et a m. pr. Medic.—430. *avidus pugna* Mentel. pr.

NOTE

417 *Labris*] Vasis, in quibus lavant: quasi *lavabris*. Vocat *fuscum* annem, aquam variis infectam succis herbarum, quas Iapis prius miscuerat, 402.

419 *Ambrosiæ, &c. panaceam*] *Ambrosia*, herba est quidem rutæ affinis: sed hic hand dubie cibus ille potusve Deorum, de quo Ecl. v. 71. *Panacea*,

quæ Columellæ *panax*, Plinio *panaces*, herba est fœniculo, anetho, et ferulæ aliquatenus affinis: admodum salutaria, et morborum omnium remedia nomine ipso promitteus, ut ait Plinius l. xxv. 4. a *πᾶν ὄντι*, et *ἕως* remedium: Gallico nomine caret.

422 *Stetit*] Fluere desiit,

Major agit Deus, atque opera ad majora remittit.
 Ille avidus pugnae suras incluserat auro 430
 Hinc atque hinc, oditque moras, hastamque cernuat.
 Postquam habilis lateri clypeus loricaque tergo est;
 Ascanium fuis circum complectitur armis,
 Summaque per galeam delibans oscula fatit:
 Disce, puer, virtutem ex me, verumque laborem; 435
 Fortunam ex aliis. Nunc te mea dextera bello
 Defensum dabit, et magna inter praemia ducet.
 Tu facito, mox cum matura adoleverit aetas,
 Sis memor, et te, animo repetentem exempla tuorum,
 Et pater Aeneas, et avunculus excitet Hector. 440
 Haec ubi dicta dedit, portis sese extulit ingens;

mea te sanat, o Aeneas. Deus potentior agit, et mittit te ad majores labores. Ille Aeneas cupidus certaminis jam vestierat tibiis ocreis aureis hinc et inde: et averterat moras, et quassat hastam. Postquam clypeus accommodus lateri, et thorax tergo adfuit; amplexitur Ascanium armis circumjectis, et osculans per cassidem summa ejus ora, sic loquitur: O puer, sume ex me exemplum virtutis et digni laboris; fortunam autem ex aliis. Mox dextera mea faciet te bello securum, et ducet tuam securitatem inter magna sua praemia. Tu mox, quando aetas provecior adoleverit, fac ut sis memor meae virtutis: et pater Aeneas atque avunculus Hector excitet te revolventem animo exempla tuorum. Postquam protulit haec verba, extulit se e

a m. pr. *surasque* pr. Hamburg.—431. *hastaque* Hugen.—433. c. c. *hamis* Menag. pr.—435. *veterumque* Leid. et Montalb. *juvenumque* alter Hamb.—436. *Non te* ed. pr. Burmann.—437. *magnum* Hugen. et ed. pr. Bürm. *praelia* aliquot Pier., tum Menag. pr. et Goth. tert. cum secundo. Sed *praemia* sunt victoriae, ut in Notis dictum. Sup. *praemia pugnae*, xi, 78.—438. Tum et *adoleverat* Medic., sed a m. pr. *mature* aliquot Pier.—439. *exempla virorum* Goth. tert.—440. *excitat* Goth. tert. *extulit* sec.—441. *Haec tibi* Goth. pr. et ed. Ven. 1484. *portis sese extulit* altis edd. vett. et pars codd., sed Pierli et Hein-

NOTE

430 *Suras*] Pars tibiae posterior, carnosae et ventricosae: praeterea tota tibia sumitur, quam vestit Aeneas aureis ocreis.

431 *Hastamque cernuat*] *Actione*; *En. v. 642.*

434 *Delibans oscula*] Ore continens ora: hunc enim esse locutionis hujus sensum ostendimus, *En. i. 266.* "Oscula libavit natae." *Delibans*, leviter tangens, *En. i. 740.*

436 *Fortunam ex aliis*] Licet enim hoc Latino bello felix Aeneas fuisset:

tamen adversa fortuna jactatus entonus fuerat.

437 *Magna inter praemia ducet*] Vel ducet te ad magna praemia, laudis, regni, &c. ut vult Servius: vel forte, ducet ac reputabit magni praemii loco, si post tot labores te defensum dare possit: videtur enim Aeneas Ascanii usui causa tot labores suscipere, supra 185.

440 *Avunculus Hector*] Crensa enim, Ascanii mater, soror erat Hectoris, Priami filia, *En. ii. 772.*

Telum immane manu quatiens: simul agmine denso
 Antheusque Mnestheusque ruunt; omnisque relictis
 Turba fluit castris. Tum cæco pulvere campus
 Miscetur, pulsuque pedum tremit excita tellus. 445
 Vidit ab adverso venientes aggere Turnus,
 Videre Ausonii, gelidusque per ima cucurrit
 Ossa tremor. Prima ante omnes Juturna Latinos
 Audiit agnovitque sonum, et tremefacta refugit.
 Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto. 450
 Qualis, ubi ad terras abrupto sidere nimbus
 It mare per medium: miseris, heu, præscia longe
 Horrescunt corda agricolis; dabit ille ruinas
 Arboribus, stragemque satis; ruet omnia late;
 Ante volant, sonitumque ferunt ad littora venti. 455

portis, altus, commovens manu grandem hastam: simul erumpunt cum magno numero Antheus et Mnestheus; et omnis multitudo exit desertis castris. Tum campus turbatur obscuro pulvere, et terra tremit commota pulsu pedum. Turnus ex opposito tumulo vidit accedentes: Latini viderunt, et frigidus tremor subrepsit in intima ossa. Juturna prima ante omnes Latinos audivit et agnovit sonitum, et fugit trepida. Ille Æneas volat, et trahit secum densum agmen patente campo. Qualis turbo cum effusa tempestate ruit ad terras per mare medium: heu! animi longe providi horrescunt miseris agricolis: scilicet, ille turbo inferet calamitatem arboribus et cladem segetibus, coertet late cuncta: venti prævolant, et portant sonitum ad littora. Ta-

sii meliores *ingens*, quod jam ed. Ald. tertia exhibet, sed male cum aliis ad *telum* refert: nam sic poeta jungere debebat: *telum ingens immane*. Immo vero cum Donato ad Æneam referendum: *ipse sese extulit ingens*, ut sup. ix, 597.—448. *Antheusque* reposuit Heinsius e Medic. et binis Moret.; adde aliquot alios apud Burm. An bene factum sit, ne dubita. Nam ex *Ἀνθεὺς* jam frequentaverat *Anthea* media brevi sup. lib. i, 185. 514, estque is ex Æneæ sociis. Nec tamen Medicæus aliter quam *Anthæus*. Et vulgatum ubique *Antæus* vel *Anteus*. *Ἀντῆιος*, *Antæus*: idem nomen jam sup. lib. x, 561 vidi-mus; mox omnesque Medic., teste Heinsio: sed Foggin. *omnis*.—444. *ruit c.* Gud. pro div. lect. et Menag. pr. *cæco vulnere* alter Menag. *campis* pr. Moret.—445. *fremet* Leid. pro var. lect. *plausuque tremit magno e. t.* Zulich. a m. pr.—446. *Vidit ut* Zulich. a m. sec. *agmine* aliquot Pier., inter quos Rom. et Sprot. conf. ix, 375.—448. *Latinis* Gud. et duo alii Burm.—449. *Avehit* Exc. Burm. *agnoscitque* Goth. tert.—450. *actum* Dorvill. *campumque atrum, rapit agmine aperto* Goth. sec., elegans lectio: modo graviorem auctorem haberet. Transferunt poetæ prædicata, adeoque h. l. ad campum, quod agmini debetur: *rapit campum agmine*.—451. *obrupto* Montalb. *adrupto* nonnulli. vid. Notam.—452. *heu tristia* sec. Rottend.—453. *ruinis* Goth. tert.—454. *ruit in multis, in aliis volans, tum in nonnullis: ruit omnia, late Antevolans*: eleganter et hoc: sic Medic. Leid. Zulich. Parrhas. cum Goth. tert.—455. *Ante sonant*

NOTE

451 *Sidere*] Tempestate, procella, 454 *Ruet omnia*] Active. Æn. i, 39.
 quæ siderum ortu et occasu concita- 'spumas salis ære ruebant.'
 tar, Æn. xi. 260.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

4 Q

Talis in adversos ductor Rhoeteius hostes
 Agmen agit; densi cuneis se quisque coactis
 Agglomerant. Ferit ense gravem Thymbræus Osirim,
 Archetium Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates,
 Ufentemque Gyas; cadit ipse Tolumnius angur, 460
 Primus in adversos telum qui torserat hostes.
 Tollitur in cœlum clamor, versique vicissim
 Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
 Ipse neque aversos dignatur sternere morti;
 Nec pede congressos æquo, nec tela ferentes 465
 Insequitur; solum densa in caligine Turnum
 Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.

his dux Trojanus impellit aciem in oppositos hostes: omnes densi conglobant ac pressis ordinibus. Thymbræus petit gladio gravem Osirim: Mnestheus jugulat Archetium, Achates Epulonem, et Gyas Ufentem. Occiditur ipse angur Tolumnius, qui primus immiserat hastam in hostes oppositos. Clamor ad cœlum mittitur, et Rutuli mutuo fugati obijciunt per fugam terga pulverulenta in agris. Ipse Æneas neque dignatur dimittere morti dantes terga, nec insequitur pari gressu obstantes, nec jacentes eminus spicula: quærit unum Turnum circumiens in opaco pulvere,

Mentel. pr. ad l. *fluctus* Parrhas.—456. *victor* alter Hamb. et Leid. *victor* R. heros Goth. tert. *Rethæus* in hostes Dorvill. Alii aliter peccant. Est ὁ Πότρεϊος, inde Ποτρίος.—457. *densis* Sprot.—458. *Agglomerat* alter Hamb. et Goth. pr. *Ferit ante* Goth. pr.—459. Corruptelas nominum vid. ap. Burm., nam enotare piget post tot millena inutili forte opera enotata. Suspicio tamen sine aspiratione scriptum fuisse *Arctetium*.—461. *torcit* in Rom. *torserit* Leid. *hastis* Bigot.—463. *per hostes* alter Menag.—464. *adversos* aliquot Pier. et edd. vett., usque ad Ald. tert. a Naugerio castigatam, quæ *aversos* dedit: recte. Nam membra hæc sunt: fugientes—congressos cominus—emineas petentes se telo: omnes omittit. Ge. Fabricius verum vidit; etiam Cuninghamus; Heinsius post Cerdam non æque. *adversus* Leid.—465. *æquo* jam Commelin. ex Palat. dedit. *Nec pede congressos nec equo vett.* edd., nisi quod Ven. 1484 *congressos equo*. Monuit jam Pierius fere omnes codd. habere: *congressos æquo*; saltem pauci scripti, ut Parrhas. Ven. et Goth. tert., *nec equo* exhibent. Ita tamen Servium, quem habemus, legisse manifestum est. *congressus* Goth. sec. et ed. pr. Burm.—466. *denso* Rom. in aberat

NOTE

456 *Ductor Rhoeteius*] *Trojanus, Æneas*: a Rhoeteo Troadis promontorio, Æn. vi. 500. in Notis.

457 *Cunei*] *Ordinibus*, in figuram cunei, infra 575.

460 *Tolumnius angur*, &c.] Supra, 257. *Angur*, quia ex avium consideratione futura prædicebat, Æn. ii. 703.

464 *Neque aversos*, &c.] Ita resti-

tuimus cum Pierio: ut tria pugnantium genera significantur; *aversorum* et jam terga dantium; *congradientium* cominus et æquo pede; *emineas* tela *inferentium*. Alii sic legunt, sed minus sane: 'Ipse neque adversos dignatur sternere morti: Nec pede congressos, nec equo, nec tela ferentes.'

467 *Lustrans*] *Circumiens*, Æn. i. 612.

Hoc concussa metu mentem Juturna virago
 Aurigam Tarni media inter lora Metiscum
 Excudit, et longe lapsum temone relinquit; 470
 Ipsa subit, manibusque undantes flectit habenas,
 Cuncta gerens, vocemque et corpus et arma Metisci.
 Nigra velut magnas domini cum divitis ædes
 Pervolat, et pennis alta atria lustrat hirundo,
 Pabula parva legens, nidisque loquacibus escas; 475
 Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
 Stagna sonat: similis medios Juturna per hostes
 Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru;
 Jamque hic germanum, jamque hic ostentat ovantem;
 Nec conferre manum patitur; volat avia longe. 480

num hunc vocal ad pugnam. Juturna virgo, commota hoc timore secundum animum, dejicit inter medias habenas Metiscum aurigam Tarni, et relinquit procul lapsum e temone: ipsa succedit in ejus locum, et regit manibus habenas fluctuantes, præ se ferens omnia Metisci, et vocem, et speciem, et arma. Veluti quando nigra hirundo volat per amplam domum opulenti domini, et alis circumit altas areas, colligens parva pabula et cibos nidis garrulis; et modo resonat in porticibus spatiosis, modo circa stagna humida: similis Juturna vehitur equis inter medios hostes, et percurrit cuncta celeri curru; et jam hic, et jam illic, ostendit fratrem exultantem; nec permittit eum conserere manum cum Ænea: volat procul

Goth. pr. Sprot. et edd. vett. pr. et Mediol.—467. in certamine sec. Hamb.—468. Hinc Oblong. Pierii. Hæc alii ap. Pier. Hic Parrhas. et Ven. c. manu Goth. tert.—469. Metiscum tuentur vett. edd. et codd. cum Grammaticis apud Heins. Solus Fulgentius de continentia *Mathyscum*, *Μέθυσκον*, interpretatur, ebriosum. v. ad Auson. Epist. xiv, 16.—470. longo Dordvill. lapsum a t. Goth. tert. relinquit Heins. codd.—472. et vocem Zulich.—474. et pennis constans libb. scriptorum et edd. lectio. pinnis ed. Junt. pennas alter Menag. pernix sec. Rottend. penitus Parrhas., quod Masvie. expressit.—475. p. petens Hugon. n. l. aufert a m. pr. Rottead. sec. escam Goth. pr.—476. p. variis Goth. tart., perperam. vid. Not. Bene Jul. Sabin. vacuis, id est, magnis vel altis. Aliter sup. ii, 761.—477. volat Parrhas. et Leid. a m. pr. cum Goth. tert., sed sonat exquisitius: volat cum cantu. sonant Medic. (a m. pr.) sonans duo Burm.—478. rapit omnia Parrhas. a m. pr. et alter Hamburg. cursu aliquot Pier. et Burm. cum ejusdem ed. pr.—479. Atque hic eadem ed. pr. ostendit eadem et ceteræ vett. edd. Primus Pierius eodem. notat ostentat, receptum ab Heinsio, cum Goth. a m. sec. Gud. et

NOTE

468 *Virago*] A vir, dixerunt veteres, buitur: *virgo* cuilibet integræ.
 Festo teste, *viram* pro fœmina: hinc 474 *Atria*] Arcem ante ædes, Æn.
virago, quæ viro esset similis: unde iv. 666.
 contracta est *virgo*. Tamen *virago* 479 *Ovantem*] Exultantem, Æn. iii.
 generosæ fœminæ singulariter tri- 189.

Haud minus Æneas tortos legit obvius orbes,
 Vestigatque virum, et disiecta per agmina magna
 Voce vocat. Quoties oculos coniecit in hostem,
 Alipedumque fugam cursu tentavit equorum;
 Aversos toties currus Juturna retorsit. 485
 Heu, quid agat, vario nequicquam fluctuat æstu;
 Diversæque vocant animum in contraria curæ.
 Huic Messapus, uti læva duo forte gerebat
 Lenta, levis cursu, præfixa hastilia ferro,
 Horum unum certo contorquens dirigit ictu. 490
 Substitit Æneas, et se collegit in arma,
 Poplite subsidens: apicem tamen incita summum
 Hasta tulit, summasque excussit vertice cristas.

extra viam. Æneas non segnius percurrit flexos circuitus, occurrens ei, et querit virum illum, et magno clamore vocat inter agmina dissipata. Quoties coniecit oculos in hostem, et imitatus est cursu pedestri celeritatem equorum Turni habentium alatos pedes; toties Juturna deflexit conversum currum. Heu! quid faciat Æneas? frustra agitur variis motibus, et diversæ curæ rapiunt mentem in opposita. Messapus, cum forte leviter currendo ferret sinistra manu duo jacula flexilia armata ferro, librans certo ictu unum illorum immittit huic Æneæ. Æneas stetit, et occuluit se post clypeum, incurvans se in poplitē: tamen inmissa hasta

Leid. idem offerrent: adde Goth. pr.—482. et abest ed. pr. Burm. *dejecta* Ondart. a m. sec. Sprot. et Hamb. pr. cum Goth. pr. edd. vett. Ven., usque ad Egnatianam emendationem. In fine magna Medic. et ceteri Heins. omnes, Goth., tum edd. vett. omnes: ut magna voce jungatur. At agmina longa primus Pierius ex aliquot suis notavit: in quibus tamen Romanus non erat: hinc recepit prima, ni fallor, ed. Commel. e Palat., inde edd. Pulmann., et hinc cett. vulg., in his Dan. Heinsius: adversus codicum, ut vidimus, auctoritatem: ideoque nunc alterum retraximus.—484. *fuga cursum* apud Schol. Horatii Cruqu. i Od. 27. *tentabat* Zulich. a m. pr.—486. *Adversos* Goth. tert. et aliquot scripti apud Burm. cum ed. pr. *quotiens* Zulich. *currus* vett. apud Pier., ut sup. v. 671. *versus* sec. Moret. *recessit* alter Menag.—486. *quid agam* alii apud Serv. ex Æneæ persona.—487. *animo* tert. Rottend.—489. *levi curru* Bigot. et pr. Hamb. *levi cursu* Gud. et alii apud Burm. cum Goth. sec. *levis lato* alter Hamb. *præfixo* alter Menag. conf. sup. v. 557.—490. *uno* Parrhas. *torquens* Dorvill. *derigit* Medic. cum Romano.—492. *sub-*

NOTE

481 *Legit obvius orbes*] *Legere orbes*, nihil aliud videtur esse quam, *iisdem orbibus per eundem circuitum insistere*. Sed quia additur *obvius*, omnino est, *corripere orbes illos, et breviori circuitu sese hosti adversum offerre*.

484 *Alipedumque fugam, &c.*] *Emulatus est cursu celeritatem equorum*

Turni: quæ tanta erat, ut alatos pedes habere viderentur. *Fugam* dicit, pro *celeritate*, Æn. i. 321.

491 *In arma*] *Arma* hic pro clypeo, ut egregie probat Cerdanus.

492 *Apicem tamen incita, &c.*] *Apex*, summa pars in cono galeæ: Æn. ii. 683. Æn. iii. 468. De *cristis*, ibid.

Tum vero assurgunt iræ ; insidiisque subactus,
 Diversos ubi sensit equos currumque referri, 495
 Multa Jovem et læsi testatur foederis aras ;
 Jam tandem invadit medios, et Marte secundo
 Terribilis, sævam nullo discrimine cædem
 Suscitât ; irarumque omnes effundit habenas.

Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine cædes 500
 Diversas, obitumque ducum, quos æquore toto
 Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros,
 Expediat? Tanton' placuit concurrere motu,
 Jupiter, æterna gentes in pace futuras !
 Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes 505
 Pugna loco statuit Teucros), haud multa moratus,

abstulit summitatem galeæ, et abscidit e capite supremas cristas. Tunc autem ira infumuit, et dolis coactus cum vidit equos et currum rapi in diversam partem, sæpe attestans Jovem et altaria violati fœderis ; tum demum irrupit in medios, et Marte prospero terribilis, edit crudelem stragem absque ullo delectu, et immittit omnes habenas furoris. Quis Deus, quis carmine jam declaret mihi tot duras res, varias strages, et mortem ducum, quos modo Turnus, modo heros Trojanus disiecit vicissim toto campo? O Jupiter, an placuit tibi, populos mansuros in perpetuo fœdere certare tanto tumultu! Æneas, non multum tardans, invadit in latus Sucronem Rutulum ; ea pugna primum fixit loco Trojanos irruentes ; et, qua mors erat prom-

sistens alter Menag. summam Rom.—494. insurgunt Vratiel. subactis pars codd. apud Burm. cum ejusd. ed. pr. et Mediol. In Mentel. pr. ascripta glossa : id est repulsis, quod non assequor ; sed nec vulgatum satis diserte exponunt Intpp. Nam, si subactus est coactus, jejuna fit oratio. Accipio subactus, ut domitus, victus, depauperatus, de ira, propter insidias, quibus petium se viderat. Sic alias adactus, permotus.—496. Diversos subsensit Gud. ubi sensit Medic. et aliquot alii cum Goth. tert. Diversos, in diversam partem actos : quis dubitet?—496. læsus Menag. pr. sævi Oudart. testatur Heins. secundum Pierium e libb. potioribus. Vulgg. testatus, unde lenior erat oratio.—497. et Marte secundo, Terribilis, interpungi posse in Servianis notatum est : et hoc præferam.—499. effudit aliquot codd. et edd. perfundit Parrhas.—500. Qui mihi....qui carmine Leid.—503. tanto Rom. et alii apud Pier. et bini Goth. tanto' ed. pr. Burm., sed tanton' tuentur Medic. et alii : tum Servius. Conf. sup. ad x, 668.—506. morantem, qui Æneam haud multum moraretur

NOTE

501 *Æquore*] Plano campo, Æn. II. 780.

504 *Gentes in pace futuras*] Ex illo enim fœdere Romana gens orta, quæ totam Italiam sub uno deinceps imperio conjunxit.

505 *Ea prima ruentes, &c.*] Duplex interpretatio. I. Communis : ' Pugna

illa Æneæ cum Sucrone effecit, ut Trojani antea fugientes tunc primo subsisterent.' II. Cerdani : ' Pugna illa, sive occursum Sucronis, fortissimi militis, fecit, ut Trojani in hostem ante irruentes, tum primo impetum cohibuerint ac steterint.'

506 *Moratus*] Alii legunt *morantem*.

Excipit in latius, et, qua fata celerrima, cradum
 Transadigit costas et crates pectoris ensem.
 Turnus equo dejectum Amycum, fratremque Diorem,
 Congressus pedes : hunc venientem cusptide longa, 510
 Hunc mucrone ferit ; curruque abscisa duorum
 Suspendit capita, et rorantia sanguine portat.
 Ille Talon Tanaimque neci fortemque Cethegum,
 Tres uno congressu, et moestum mittit Onyten,
 Nomen Echionium, matrisque genus Peridis ; 515
 Hic fratres Lycia missos et Apollinis agris,

fissima, immisit durum ensem trans costas et septum pectoris. Turnus occidit Amycum disturbatum ex equo, et fratrem ejus Diorem, pedestri congressu : hunc longa hasta irruentem, hunc gladio ; et affigit curru capita amborum amputata, et aufert stillantia sanguine. Ille Aeneas dat morti Talon, Tanaim et fortem Cethegum, tres uno impetu, et tristem Onyten, virum Thebanum et prolem matris Peridis. Hic Turnus morti dat fratres profectos e Lycia et agris Apollinis : et Menaten Arcada,

adversus eum pugnando, Rom. et pars Pierianorum et Heinstani omnes, interque eos Mediceus cum Goth. tert. *moratur* Goth. sec. *moratum* Sprot. a m. pr., a sec. *moratus*. *moratum* etiam Servius agnoscit et interpretatur. Est igitur etiam hic locus ex iis, in quibus sententiae ratio et natura omnem librorum auctoritatem evicit. Requiritur enim *moratus* : idque jam a vett. inde edd. vulgatum per Aldd. et cet.—507. 508. *crudo.....ense* Aldd. et quae hinc profectae, invitis libris omnibus, usque ad Commelin., qui meliorem lectionem e Palat. induxit. *ensem Transadigit costas exquisitis dictum, h. adigit trans costas : sic quoque sup. v. 275. 276. Sic transfigere hastam, exigere ensem per costas*, et alia dixit Maro. *Transadigit* aliquot Burmann. conf. sup. 274.—509. *Diorem* aliquot Burm.—510. *Congressus* Goth. alter.—511. *curruque* ed. pr. Burm. *abscisa* Medic. *abscissa* apud Serv. ad II Aen. 533, et sic Dorrill. cum nonnullis edd. vett. etiam Aldinis. *acosis* Goth. tert.—513. *Talon* Medic., et a m. pr. *Tanamque* : *Talam*, *Tagum*, et *Talaing*. *Tanaing*. *Thalaing*. *Thalarung*. *Taganumq.* *Talarimque* alii. Vera nomina vix habemus : nam in istis nihil est Latinae indolis. Debent autem esse Latinorum nomina, ut *Cethegus*.—514. *Onyten*, *Ovèrnp*, melius quam *Oniten*, *Onithem*, *Ovontem*, *Omentem*.—515. *Nomine Echionium* plerique Pier. cum Medic. et aliis. Sed *nomen* (αὐρά) doctius jam antiquitus editum. *Nominechionium* Rom. *nomine chionium* Leid. et Goth. sec. *Thionium* alter. Perperam Catrosus a Burm. laudatus : *Erichthonium*. Mox *Peridea* Parrhas. *Perichia* Exc. Burm. et Goth. tert. *Perrichia* pr. Hamb. Est *Περδία*.—516. Tunc Zulich. *Et frat.* Serv. ad III,

NOTE

508 *Costas et crates pectoris*] *Costas*, quae pectori veluti crates obtenduntur.

510 *Cusptide longa... mucrone*] *Per longam cuspidem*, intelligit acumen hastae : per *mucronem*, acumen gladii. Alii aliter.

511 *Curru*] *Pro curru*, Ecl. v. 29.

515 *Nomen Echionium*] *Thebanum*, ab Echione, qui in condendis Thebis Boëtiis Cadmo adfuerat. De *Thebis*, Aen. ix. 697.

516 *Fratres Lycia, &c.*] Hos non nominat. *Lycia*, Asiae Minoris regio

Et juvenem exosum nequicquam bella Meneten
 Arcada : piscosæ cui circum flumina Larnæ
 Ars fuerat, pauperque domus ; nec nota potentum
 . Limina ; conductaque pater tellure serebat. 520
 Ac velut immissi diversis partibus ignes
 Arentem in sylvam et virgulta sonantia lauro ;
 Aut ubi decursu rapido de montibus altis
 Dant sonitum spumosi amnes, et in æquora currunt,
 Quisque suum populatus iter : non segnius ambo 525
 Æneas Turnusque ruunt per prælia ; nunc, nunc
 Fluctuat ira intus ; rumpuntur nescia vinci
 Pectora ; nunc totis in vulnera viribus itur.
 Murranum hic, atavos et avorum antiqua sonantem

juvenem frustra avertatum bella, cui ars et pauper domus fuerat circa aquas Larnæ piscosæ, nec dignitates magnatum notæ erant illi, et pater ejus serebat in arvis conductis. Et quemadmodum ignes injecti e diversis partibus in siccam sylvam et in virgulta laurea crepitantia ; aut quando fluvii spumantes præcipiti lapso ex altis montibus edunt strepitum et currunt in mare, singuli vastantes suum iter : non lentius ambo Æneas et Turnus irrumpunt in certamina ; nunc ira movetur intus ; pectora antea nescia vinci perfodiuntur ; nunc toto impetu incurritur in vulnera. Hic Æneas saxo et turbine magni lapidis dejicit præcipitem et sternit humi Murranum,

8. *arvis* pr. Hamb. pro var. lect. Non recitat duorum juvenum nomina.—517. *Menetem* Arusian. *Menotem*, *Menontem*, *Meontem*, *Monentem*, *Moventem*, depravationes.—518. *qui c.* Dorvill.—519. *Lar fuerat* conj. Heinsii : ab ipso spreta. *Adconerat* Dorvill. *parentum* ed. pr. Burm. et Goth. tert. Zulich. a m. sec.—520. *Limina* e Colot. et Mediceo jam ab Ursino, Cerda, Heinsio et Marklando commendatum, receptum est a Burmanno : etiam a Cuninghano pro eo, quod per scriptos et editos vulgatum : *Munera*. Satis utique frequentia *potentium limina*, vel ex Horatii Epod. II nota ; sed ea ipsa res dubitationem facit, an h. l. in sedem exquisitioris vocis venerit *potentium munera*, h. obsequia, officia salutandi, comitandi, et sic porro. Sic etiam Servius interpretatur.—521. *At* Goth. sec., et hoc malim.—522. *Ardentem* Medic. cum *Leid.* et *Reg.* *lauri* alius *Leid.*, minus docte. v. Not.—523. *procurau* uterque Hamb. et Parrhas. *percursu* Goth. tert., utrumque vitiose.—524. *æquore* Hagen. et Zulich. a m. pr., et a m. sec. *ad æquora*. *verrunt* Parrhas.—525. *populatur* tres ap. Burmann.—526. *in prælia* aliqui apud Burm. et Pier.—527. *rapiuntur* Parrhas. *nescia rumpi* Zulich. a m. sec.—528. *in pugnam* alter

NOTE

ad meridiem, oraculis Apollinis nobilitata. *Æn.* iv. 143. 345.

518 *Arcada : piscosæ, &c.*] Qui oriundus quidem ex Arcadia, *Ecl.* iv. 58. deinde in Argia regione piscatum exercuerat circa Lernam paludem ; *Æn.* vi. 287. denique cum Evandro

Arcade venerat in Italiam, tumque erat inter *Æneæ* auxilia.

520 *Limina*] Quidam legunt *munera*, id est, *munia, dignitates*.

522 *Sonantia lauro*] Ob crepitum ardentis lauri.

Nomina, per regesque actum genus omne Latinos, 530
 Præcipitem scopulo atque ingentis turbine saxi
 Excutit, effunditque solo; hunc lora et juga subter
 Provolvere rotæ: crebro super ungula pulsu
 Incita, nec domini memorum, proculcat equorum;
 Ille ruenti Hylo, animisque immane frementi, 585
 Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
 Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
 Dextera nec tua te, Graium fortissime, Creteu,
 Eripuit Turno; nec Di texere Cupencum,
 Ænea veniente, sui; dedit obvia ferro 540
 Pectora; nec misero clypei mora profuit ærei.
 Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi

jactantem avos et vetera nomina avorum et omne genus deductum per reges Latinos: rota propulerunt ipsum subter juga et habenas, præterea protriverunt eum ungula multo pulsu incitata equorum immemorum domini. Ille Turnus occurrit Hylo irruenti et dire savienti animis, et librat jaculum ad tempora tecta casside aurata: hasta stetit illi in cerebro perfosso per galeam. Nec tua dextera servavit te a Turno, o Creteu fortissime Græcorum; nec Dii propitii protexerunt Cupentum, Ænea irruente; ille obtulit pectus obvium ferro, nec mora clypei ærei profuit

Hamb.—529. *sonantes* Hugen.—530. *que abest* Parrhas. Zulich. et Exc. Burm.—531. *ingenti* Rom. et Donat. cum Goth. sec. *immanis* Zulich. *t. montis* pro var. lect. Oudart.—532. *Excipit* Medic., quod malim amplecti. *Excutit* accipiendum pro, percutit. *Hinc* sec. Rottend.—533. *Involvere* Goth. sec., ut sup. v. 292 *oppositis a tergo involvitur aris*. In fine versus idem: *cursum, tert. passu*.—534. *memorum domini* Parrhas.—535. *Ilo* vel *Hilo* ante editum. *Hylo* Heinsius e Medic. et Mentel. restituit: notum nomen; accedit aliorum: *Hylo*.—536. *aurata* tentabat Jo. Schrader., quia solennius hoc. *in tempora* Zulich.—537. *fixa* aliquot Pier., ex interpolatione eorum, qui non videntur, *fixa* esse ex Virgilii more pro *transfixo* cerebro. Recepit tamen *fixa* Cunningham.—538. *Rheteu* alii apud Pierium; alii *Reteu*, *Rheteu*, quod esset *Porreus*, *Cretheu*, *Cereu*. *Creteu* statim a principio editum. Præferendum tamen hic erat *Cretheu*, quod Rom. et Medic. tuentur; et est notum nomen *Κρηθεύς*; alius ejusdem nominis jam sup. ix, 774 erat memoratus. Bis autem poetam eodem nomine uti in obscurioribus his viris quid vetuit?—539. *Cupencum* ex scriptis Pier. et suis restituit Heinsius. Accedit Servius: 'Sane sciendum, Cupencum Sabinorum lingua sacerdotem vocari.' Est adeo Italicum nomen: et repetit Silius iv, 537. Vulgo *Cupentum* legebatur: *Tupentum* ed. pr. Burm.—541. *miseri* Goth. tert. *aris* Rom. Medic. et alii Pier. et

NOTE

531 Turbine saxi] Saxi, in modum tis, Æn. v. 288. *Ida*, mons Troadis et Phrygiæ, Æn. ii. 801. *Lyrnessus*,

540 Sui] *Faventes*: supra 187.

542 Laurentes campi, &c.] Æn. vii. 68. *Argiva*, Græcæ, Peloponnesiacæ, debantur, Æn. x. 128.
 Æn. i. 288. *Meta*, terminus, a circume-

Oppetere, et late terram consternere tergo;
 Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
 Sternere, nec Priami regnorum eversor Achilles; 545
 Hic tibi mortis erant metæ; domus alta sub Ida;
 Lyrnessi domus alta, solo Laurente sepulcrum.
 Totæ adeo conversæ acies, omnesque Latini,
 Omnes Dardanidæ: Mnestheus, acerque Serestus,
 Et Messapus equum domitor, et fortis Asylas, 550
 Tuscorumque phalanx, Evandrique Arcades alæ.
 Pro se quisque, viri summa nituntur opum vi.
 Nec mora, nec requies; vasto certamine tendunt.
 Hic mentem Æneæ genetrix pulcherrima misit,
 Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen 555

misero. Te etiam, o Æole, agri Laurentini viderunt mori, et late tegere terram dorso. Moraris tu, quem Græcæ catervæ non potuerunt dejicere, nec Achilles vastator regnorum Priami. Illic erat tibi terminus mortis: domus sublimis erat sub Ida, domus sublimis in urbe Lyrnesso; tumulus in terra Laurentina. Toti etiam exercitus permixti sunt, et omnes Latini, et omnes Trojani: Mnestheus, et ardens Serestus, et Messapus subactor equorum, et fortis Asylas, et exercitus Tuscorum, et equitatus Evandri Arcades: homines illi singuli pro se contendunt toto impetu virium: nec est mora, nec cessatio; certant immuni prælio. Tunc mater Æneæ formosissima inmisit ipsi consilium, ut accederet ad muros, ut admooveret exercitum urbi

Heins., omnesque Goth. Erf. cum edd. vett. et Schol. Statii Theb. i, 102. Erroris causa in promptu est. ærei lectum est jam inde ab Ald. pr.—542. *campis* Medic.—543. *late* pr. Hamb. et Exc. Burm. cum Goth. sec., sicque olim conj. Heinsius: minime probandum. Nam *late* efficacius ad magnitudinem declarandam, et astat id poëta. *terra* Ven.—545. *eversor* pr. Hamb. *avversor* Leidl.—547. *Lyrnessi*, verum. Quis non ex Homero novit? Depravationes vide apud Burmann.—548. *Tota* Par.—551. *phalanx* Dorvill. et h. l., scilicet ex corrupto pronuntiandi genere superiorum ætatum. *Arcades* reposuit Heins. e codd. suis et Pier., ut sup. xi, 685, dederat tamen jam idem Commelin. e Pal. Vulgo: *Arcadis*.—552. *Pro se quisque viri*: verba repetita ex lib. v, 501. Exemplum ex Attio in Meleagro laudat Ursin., ubi etiam *Pro se quisque*: quod inter imitationis exempla perperam refert. Etiam alterum hemistichium Ennianum esse Servius monet: *summa nituntur opum vi*: etiam Macrobi. vi, 1, p. 573. cf. sup. ix, 532.—553. *summo* c. Bigot. e sup. versu.—554. *Hinc* duo Mentel.—555. *everteret* Goth. tert.

NOTE

551 *Tuscorum*, &c.] Etruscorum, Messapum, Turni socium, Æn. vii. Æn. viii. 479. *Phalanx*, peditum 691.
 agmen, Æn. vi. 489. *Alæ*, equitum 552 *Opum vi*] Omni industria, virtute, armis, Æn. ix. 532.
 aut Trojanorum socii, præter unum

Ocyus, et subita turbaret clade Latinos.

Ille, ut vestigans diversa per agmina Turnum,
Huc atque huc acies circumtulit; aspicit urbem
Immunem tanti belli, atque impune quietam.

Continuo pugnae accendit majoris imago; 560

Mnesthea Sergestumque vocat fortemque Serestum,
Ductores, tumultumque capit; quo cetera Teucrum
Concurrit legio; nec scuta aut spicula densi
Deponunt. Celso medius stans aggere fatur:

Ne qua meis esto dictis mora. Jupiter hac stat. 565

Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.

Urbem hodie, causam belli, regna ipsa Latini,
Ni frænum accipere et victi parere fatentur,
Eruam, et æqua solo fumantia culmina ponam.

celeriter, et percelleret Latinos improvisa strage. Ille Eneas postquam circumiecit oculos hac et illic, quarens Turnum inter turmas remotas; videt urbem expertem tanta pugnae et tranquillam absque damno. Statim species majoris praelii inflammat eum. Vocat duces, Mnestheum, et Sergestum, et fortem Serestum; et conscendit collem, quo reliquus exercitus Trojanorum congregatur, et epissi non dimittunt clipeos aut jacula. Ipse medius inter illos sic loquitur erectus alto e tumulto: Ne sit ulla mora meis jussis: Jupiter hac parte stabit pro nobis; et ne ullus mihi sit inertior ob repentinum consilium. Nisi hostes volunt admittere frænum et superati obedire, hodie evertam urbem, causam belli, et ipsum regnum Latini, et sternam

—556. *cæde* duo Rottend. *Latinus* Goth. pr.—558. *aciem* multi apud Burm., propius ad vulgarem formam de acie oculorum. Sed ad nostras acies Lucret. aliquoties.—559. *quietem* Rom.—560. *accendit pugnae* Goth. tert. *accedit* ed. pr. Burm. *Mavortis* Hugen. origo Zulich. a m. pr.—561. *Serestumque* v. f. *Cloanthum* Parrhas., interpolate ex Æn. I, 226, 514 et al. locis. cf. ad I, 615. IV, 288. *Serestus* indubitate legitur x, 541.—562. *rapit* ed. Ven. Burm.—563. *scuta et sp.* ed. pr. Burm. *haut sp.* Goth. tert. *fessi* Zulich. a m. sec.—564. *medio* pr. Menag. et Goth. tert. sic saltem *Celso medio* esse debebat.—565. *hic stat* Donatus ad Terent. Phorm. II, 1. *astet* Zulich. a m. pr. *astat* Erf.—566. *Ne, Nec, Hæc quis*, aberratur.—568. In Oblengo vs. 569 ante hunc erat collocatus. et dicto p. Sprot. et alii apud Burm. cum binis Goth. Petitionum ex lib. III, 189, ubi vide. *Urbem et victi* ad sensum, non grammaticè, positum. Ceterum hunc versum quosdam per figuram Græcam exposuisse, observat Servius, ut esset: *ὁμολογοῦσι μέλλειν λαβεῖν*. Sane ad vulgarem formam erat: *ni fatebuntur se velle accipere*. Sed mutato tempore et omissione *τοῦ velle* opus erat, ut a vulgari recederet oratio.—569. f. *fulmina* Vratisl.—

NOTÆ

558 *Acies*] Oculorum acies intelligit Servius, alii varias exercitus partes. *Urbem*, Laurentum, Æn. VII. 63.

563 *Nec scuta....Deponunt*] Mos

notatur militum Romanorum, qui armati concionantem imperatorem audiebant: a quo more sæpe Græcos discedere solitos ostendit Cerdanus. 565 *Jupiter hac stat*] Jupiter, vin-

Scilicet expectem, libeat dum prælia Turno 570
 Nostra pati; rursusque velit concurrere victus?
 Hoc caput, o cives, hæc belli summa nefandi.
 Ferte faces propere, foedusque reposcite flammis.
 Dixerat, atque animis pariter certantibus omnes
 Dant cuneum; densaque ad muros mole feruntur. 575
 Scalæ improvise, subitusque apparuit ignis.
 Discurrunt alii ad portas, primosque trucidant;
 Ferrum alii torquent, et obumbrant æthera telis.
 Ipse inter primos dextram sub moenia tendit
 Æneas, magnaque incusat voce Latinum; 580
 Testaturque Deos, iterum se ad prælia cogi;
 Bis jam Italos hostes; hæc altera foedera rumpi.
 Exoritur trepidos inter discordia cives:
 Urbem alii reserare jubent, et pandere portas

tecta fumantia æquata terræ. Nempe expectabo, dum placeat Turno pugnam ferre nostram, et dami victus iterum velit congregi mecum? Hæc urbs, o cives, est caput, hæc summa belli scelerati. Celeriter inferte faces, et ignibus repetite fidem fœderis. Sic dixerat: et omnes animis una pugnantibus formant cuneum, et spissa multitudine irrumpunt in muros. Repente scalæ et subitus ignis visus est. Alii incurrunt ad portas et occidunt obitos: alii librunt jacula, et obscurant aërem sagittis. Ipse Æneas inter primos protendit dexteram ad muros, et increpat alta voce Latinum; et attestatur Deos, se rursus cogi ad pugnam, Italos jam bis hostes esse, hæc secunda foedera violari. Dissensio nascitur inter cives timidos: alii jubent suos recludere

571. *rursusque Zulich.*—572. *Hæc qu. Moret. His pr. Hamb. Hoc capit Goth. tert. O capita, o cives Zulich. o duces Mentel. pr. hoc belli sec. Rotend. et Dorvill. Mira vitia, quæ ascribere piget. vid. Not.*—573. *properi plerique Pier., doctius; ut sup. v. 85, item Menag. pr. a m. pr. pr. Hamb. cum Erf. et obtemperavit Wakef. reponite ed. pr. Burm.*—575. *cuneos sec. Moret.*—577. *primosque fatigant pr. Moret. alter Hamb. cum Oblongo Pierii.*—578. *intorquent idem et in fine pennis.*—579. *dextra Ven.*—581. *Testaturque Deos se invitum ad lectio e Donato a Ge. Fabricio illata recte iterum ejecta est ab Heinsio. in prælia Goth. tert.*—582. *Bis victos hostes Oudart. hæc*

NOTÆ

dex violatæ fœderum religionis, hac parte stat a nobis: siquidem nudam et indefensam urbem nobis obijcit.

575 *Dant cuneum*] Sese in cunei figuram componunt: quæ, prima fronte acuta, tum magis ac magis in latitudinem secundum latera ex-

plicatur. Lipsius, de militia, l. iv. 7.

582 *Hæc altera fœdera rumpi*] Primo enim Latinus ultro Æneam socium et generum asciverat, Æn. vii. 259. Secundo, singulare certamen Turni cum Ænea facto fœdere constituerat, supra 195.

Dardanidis, ipsumque trahunt in moenia regem; 585
 Arma ferunt alii, et pergunt defendere muros;
 Inclusas ut cum latebroso in pumice pastor
 Vestigavit apes, fumoque implevit amaro;
 Illæ intus trepidæ rerum per cerea castra
 Discurrent, magnisque acuunt stridoribus iras; 590
 Volvitur ater odor tectis; tum murmure cæco
 Intus saxa sonant; vacuas it fumus ad auras.
 Accidit hæc fessis etiam fortuna Latinis,
 Quæ totam luctu concussit funditus urbem.
 Regina ut tectis venientem prospicit hostem, 595
 Incessi muros, ignes ad tecta volare;

urbem et aperire portas Trojanis, et trahunt ad muros ipsum regem; alii inferunt arma et pergunt tutari muros. Veluti quando pastor quæsit apes inclusas in cavernoso saxo, et implevit eas fumo amaro; illæ timentes rebus suis volitant intus per suas domos, et excitant iram suam magnis fremitibus; dirus odor diffunditur domo, et saxa resonant intus obscuro murmure; fumus exit in ærem apertum. Præterea calamitas ista contigit Latinis fatigatis, quæ turbavit penitus dolore totam urbem. Regina, quando vidit hostem accedentem ad domos, muros infestari, flammæ

jam altera Medic. a m. sec., nervosius utique Heinsio iudice.—585. trahunt pr. Moret., quod Heinsio impense arridebat, et Wakefield cupide arripuit, ut iubent modo cum infinito jungatur, nunc cum conjunctivo. Est sane prior junctura Maroni perpetua; occurrit tamen quoque altera: x, 54 magna ditione, iubeto, Carthago premat Italiam. Ecl. v, 15 tu deinde iubeto certet Amyntas. in prælia alter Hamburg.—586. Arma fremunt Bigot., ut simile sit illi: fremit arma juvenus. Lapsus librarii non infelix! lapsus tamen. nam h. l. tumorem habet Statii aut Claudiani. Placuit tamen Wakefield. et deest Hugen. et Parrhas.—587. Inclusas veluti l. Medic. et pr. Hamb. in abest Hamb. sec. et ed. pr. Burm.—588. Investigat opes a m. sec. Hamb. pr.—589. per cerea claustra Goth. tert., minus eleganter. Cerea castra hinc petivit Claudian. de R. P. II, 125. 126.—590. alas Zulich. a m. sec. Qui lectionum varietatem captat, potest huc advocare Ge. IV, 202. 203, sed est vitium ex altero natum: aras, quod alter Menag. adhuc habet. iram acuire etiam pedestris oratio frequentat.—591. Solvitur Goth. tert. intus odor sec. castris alter Menag. nunc ante Heins. lectum. tunc nonnulli: et alii. Sed tum jam Pier. e suis commendaverat.—592. in auras tres apud Burmann.—593. hic fessis Goth. sec.—594. totam in l. Parrhas. tanto in luctu Hugen.—595. venientes p. hostes Dorrill. conspici Oblong. et alii Pier., perperam.—596. Turbatum in prima voce. Incessi vett. edd., et in his Egnat. e Servio. Incendi propagatum inde

NOTÆ

585 *Ipsumque trahunt, &c.*] Trahunt ad muros Latinum regem suum; vel ut summi discriminis spectator urbem ipse Trojanis aperiendam esse intelligat; vel ut violator fœderis ipse Trojanis dedatur,

587 *Pumice*] Cavo lapide, Æn. v. 214.

589 *Trepidæ rerum*] Æn. I. 182. *Fessi rerum.*

596 *Incessi muros*] Infestari ab hostibus imminentibus. Ita lego cum

Nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni;
 Infelix pugnae juvenem in certamine credit
 Extinctum; et, subito mentem turbata dolore,
 Se causam clamat, crimenque, caputque malorum; 600
 Multaque per moestum demens effata furem,
 Purpureos moritura manu discindit amictus,
 Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.
 Quam cladem miseræ postquam accepere Latinæ;
 Filia prima manu flavos Lavinia crines 605

volare ad culmina, exercitum Rutulum nullibi comparere contra, nullas turmas Turni; misera putat juvenem occisum esse in contentione praelii; et commota repentino dolore secundum animum, fatetur se esse causam et scelus et originem calamitatum; et amens locuta plurima ex tristi furore, lacerat manu vestes purpureas moritura, et suspendit ex alta trabe laqueum fœdæ mortis. Postquam Latinæ mulieres infelices cognoverunt hanc mortem; filia ejus Lavinia, prima lacerans manu

ab Ald. pr. Hinc utrumque passim editum, a nonnullis, ut a Cerda, *Incendi*, ex emendatione Canteri non mala, si ex libris nihil haberemus, quod probari posset. In multis Pier. et in Heins. fere omnibus, add. Erf., *Incendi* occurrit; quod ex *Incendi* natum videtur; in Rom. *Incensi*, in aliis Pierianis *Incessi*, quod et in Medic. a m. sec. (nam pr. *Incedi* dederat) et unus Mentel. pro var. lect., item bini Goth. (in tert. *Incendi*) exhibent. Firmat id Servius: *Incessi*, invadi, cum Arusiano Messio et Eutyche apud Heins. et imitatio Statii xi Theb. 361, iterum occupavit edd. per Commel. Steph. Plant. *ignis ad* Heins. e Medic. et al. Vulgo *ignesque ad*. In Zulich. erat *ignem at t.*—598. *juvenem pugnae* pr. Hamb. et Gud., quem verborum ordinem malui, ne ambigua sit sententia. Jungendum enim in *pugnae certamine*. Tum in abest Gud. et quibusdam Pier. a *certamine* Rom. in *certamina* Ven.—599. et abest Gud. et pr. Menag. *dolore est* Goth. tert.—600. *exclamat* ed. Junt.—601. *effata* vel *affata* item *dolorem* in nonnullis Pier.—602. *discingit* Goth. sec.—603. Ac apud Lactant. de Persec. c. 30. *infamis* Vratisl. et Dorvill. *informem* Zulich. a m. pr., ab alto Gud. a m. pr.—604. *postquam miseræ* Goth. tert.—605. *flavos* omnes Pier. et, quantum video, Heinsiani omnes. *floreos* ex scriptis nulli præterquam quos Giphani. Ind. Lucret. excitat, et quod in Leid. ac Mentel. pr. *floros* quis suspicatur Burm. et retulit in areolas suas Wakefield. Servius tamen: "Antiqua, inquit, lectio *floreos* habuit, id est florulentos, pulchros; et est sermo Ennianus. Probus sic annotavit: neotericum erat *flavos*; ergo bene *floreos*: nam sequitur: et *roseas* laniata genas. Accius

NOTÆ

Pierio, ex veteribus codicibus. Vulgo legitur, *incendi*, quod pleonasmus efficeret; sequitur enim, *ignes ad tecta volare*. Canterus legit, *inscendi*, legitimo sensu, nullo tamen auctore.

602 *Purpureos amictus*] Qui color regius est. De *purpura*, Ge. II. 506.

603 *Informis leti*] Suspendium infirme et ignominiosum fuit: quia ex

libris Pontificalibus apud Servium, suspensib abjiciebantur insepulti: quia, ex Varrone apud Servium Danielis, iis non parentabatur, nisi suspensis oscillis, quasi ad ludibrium mortis: quia, ex Artemidoro, hos unos in mortuorum cœnis cognati non nominabant.

Et roseas laniata genas, tum cetera circum
Turba, furit: resonant late plangoribus aedes.
Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem.

Demittunt mentes; it scissa veste Latinus,

Conjugis attonitus fatis, urbisque ruina,

610

Canitiem immundo perfusam pulvere turpans:

Multaque se incusat, qui non acceperit ante

Dardanium Æneam, generumque asciverit ultro.

Interea extremo bellator in sequore Tarnus

Palantes sequitur paucos, jam segnior, atque

615

Jam minus atque minus successu lætus equorum.

Attulit hunc illi cæcis terroribus aura

Commixtum clamorem, arrectasque impulit aures

rutilos capillos et malas roseas, deinde reliqua multitudo furit: domus late sonat planctu. Hinc fama misera spargitur per totam urbem. Deficiunt animos: Latinus incedit lacerata veste, territus morte uxoris et clade urbis, fœdema albos crines mixtos sordido pulvere: et multum damnat se, quod nos admisit prius Æneam Trojanum, et ultro sociaverit sibi generum. Interim Tarnus pugnans in remoto campo persequitur paucos errantes, jam tardior, et jam minus ac minus gaudens celeritate equorum suorum. Ventus pertulit illi hunc clamorem confusum; incoertis terroribus, et sonitus turbatae urbis ac murmur

~~~~~

in Bacchis: Nam florei crines, vide, ut propexi jacent. In iisdem: Et lanugo florea nunc demum irrigat. Pacuvius Antiopa: Cervicum floreat dispergit crines." Hactenus Servius; cui adde quos laudat Burm. Probi acumen nihili est: et omnino vix inducor, ut cultissimum poetam daram et antiquatam vocem probasse credam. Floreat, puta dissyllabum factum, unus Egnatius recepit, quantum video, et e recentioribus Cuningham.—606. lacerata sec. Moret.—607. late: hand dubie vitiosa lectio, quam miror Heinsium revocasse. Burmannus observat jam Cerdam et P. Daniele aliosque sic edidisse: sine codicum utique auctoritate, et verba saltem Donati notæ præfixa secutos: late clamoribus aedes; nam Medic. unus laudatur, is vero emendatus a sec. m. late; hocque poetæ usus et rei natura postulat: resonant late. Tum clangoribus Oblong., item Mentel. sec. et Hugen. cum Goth. tert. clamoribus Medic. Pierii.—612. 613 Hi duo versus desiderantur in Rom. Medic. et aliis vetustis, translati huc ex lib. xi, 471, 472, omissi etiam a Cuninghamo, Branchio, ed. Parm. Multum se Zulich. incusans duo Burm. et Goth. tert. quod Zulich. acceperat alter Hamb. ad. ultro Ondart. pro var. lect.—613. acceperit ed. Ven. Burmann., item Zulich. Hugen. Leid. Sprot.—617. huc pr. Hamb. a m. sec. cæcis illi Rom. a m. pr. clamoribus Zulich. a m. sec. et Goth. tert.—618. que abest Parrhas. arrectasque ed. pr. Burmann.—620. Ei vel Heu

NOTÆ

612 *Multa*] Multum: neutrum pro adverbio. Ge. III. 500. *Dardanium*, Trojanum, Æn. I. 239.

614 *Æquore*] Plano campo. Æn. II. 780.

616 *Minus successu lætus equorum*] Vel quia minus jam celeriter currebant: vel quia minus jam gaudebat, quod eum a pugna tam longe abstulissent.

Confusæ sonus urbis et illætabile murmur.
 Hei mihi! quid tanto turbantur moenia luctu? 620
 Quisve ruit tantas diversa clamor ab urbe?
 Sic ait, adductisque amens subsistit habenis.
 Atque huic, in faciem soror ut conversa Metisci
 Aurigæ, currumque et equos et lora regebat,
 Talibus occurrit dictis: Hac, Turnæ, sequamur 625
 Trojugenas, qua prima viam victoria pandit;
 Sunt alii, qui tecta manu defendere possint.
 Ingruit Æneas Italis, et prælia miscet;
 Et nos sæva manu mittamus funera Teucris.
 Nec numero inferior, pugnae nec honore recedes. 630
 Turnus ad hæc:
 O soror, et dudum, agnovi, cum prima per artem
 Foedera turbasti, teque hæc in bella dedisti;
 Et nunc nequicquam fallis Dea; sed quis Olympo
 Demissam tantos voluit te ferre labores? 635

minime latum pepulit aures ejus attentas. Hei mihi! cur muri turbantur tanto ululatu? et quæ tanta vociferatio erumpit ex urbe dissita? Sic loquitur, et territus stat compressis habenis. At vero soror, quippe quæ transformata in speciem aurigæ Metisci moderabatur currum et equos et habenas ejus, respondet illi talibus verbis: Turne, persequamur Trojanos hac, qua prima victoria aperit iter: sunt alii, qui possunt tutari manu domos. Æneas ruit in Italos et agitat pugnam: nos quoque manu demus Trojanis crudelem mortem: non exibis inferior aut numero aut gloria pugnae. Turnus respondet ad hæc: O soror, et jampridem animadverti, quando prima turbasti per dolos fœdus, et immisisti te in hanc pugnam; et jam frustra decipis me, quamvis sis Dea. Sed quis jussit te delapsam e caelo pati tantos labores? an ut specta-

multi. quod t. Zulich. a m. pr.—621. Quidve Zulich. et Parrhas. Quis venit i. Erf. tantos tres Burm. ad urbem tert. Rottend. et Hugen.—622. et ductis Zulich. a m. pr.—623. hic Gud. a m. pr. hinc alter Hamb.—624. currusque vett. edd. currumque ed. Ald. tert. dedit: idque libb. Pier. et Heins. tuentur cum binis Goth. conf. ix, 12. currum qui duo Rottend. tenebat Gud. a m. pr. et pr. Moret.—625. Ac Dorvill.—627. possint e præstantioribus Pier. et suis Heins. pro vulg. possunt.—628. Ingruet Hugen. Irruit Montalb. et a m. pr. Zulich. Tum I. A. armis apud Serv. ad xi Æn. 311. I. A. et talia Zulich. præmia Goth. sec. miacent sec. Moret.—629. multa manu Zulich.—630. neque e Bersm. Ms. Cuningham. recedens Gud. a m. pr. recedas Bigot.—631. Turnus ad hæc. Desunt hæc Gud. et Exc. Burm. Contra Leid. supplet: humili respondet talia voce.—632. O soror o d. Goth. pr. et tert. Vulgata accipienda: O soror agnovi, et dudum quidem, c.—633. atque hæc Ondart.—634. Præmissam Hagen. perferre quatuor Burm. et Goth. tert. cum Rom.

NOTE

633 Foedera turbasti] Supra 224.

An fratris miseri letum ut crudele videres?
 Nam quid ago? aut quæ jam spondet Fortuna salutem?
 Vidi oculos ante ipse meos, me voce vocantem,
 Murranum, quo non superat mihi carior alter,
 Oppetere, ingentem, atque ingenti vulnere victum. 640
 Occidit infelix, ne nostrum dedecus Ufens
 Aspiceret; Teucrici potiuntur corpore et armis.
 Exscindine domos, id rebus defuit unum,
 Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
 Terga dabo? et Turnum fugientem hæc terra videbit? 645
 Usque adeone mori miserum est? vos o mihi Manes
 Este boni: quoniam Superis aversa voluntas.

res crudelem necem infortunati fratris tui? Nam quid facio? aut quæ sors promittit jam mihi salutem? vidi ipse præ oculis meis Murranum, quo nullus alius superest mihi carior, magnum et magno occisum vulnere mori vocando me. Occidit miser Ufens, ne videret nostram infamiam; Trojani habent cadaver ejus et arma. An feram everti domos? hoc unum deerat miseriis; nec refutabo manu criminationes Drancis? Vertam terga? et hæc terra spectabit Turnum fugientem? An eo usque calamitosum est mori? o vos Dii inferi, estote mihi propitii, siquidem voluntas celestium in-

quod et ipsum ferri potest; et reposuit Wakef.—636. *miseri fratris* apud Macrob. iv, 2.—637. *Nam quid ego?* Montalb. pr. Hamb. a m. sec., sicque ed. P. Danielis; et placere potest. Cf. tamen x, 675. *aut quam jam* Mentel. a m. sec. *spondit* Gud. *spondet jam* Dorvill. et Goth. pr. Totus versus deerat Regio.—638. *oculos ipse ante meos* Zulich. *oculis meis* quidam editi apud Quintil. ix, 3, p. 812, quo Burmannus remittit super hoc loquendi genere.—639. *quod* Reg. *non fuerat* Medic. a m. pr. et pars codd. ap. Burm. cum Goth. sec. Vulgare pro doctiore: *superat* pro est. cf. iii, 339 et al.—640. Idem fere versus sup. lib. x, 842.—641. *nostrum ne* Wakef. e cod. Coll. Jesu, utpote suavius. *Urens, Ufens*, aberrat.—644. *ne D. Menag. pr. dextra Drancis hæc* Parrhas. *Dranci* maluerat olim Heins., forte tanquam magis poeticum.—645. *et aberat* Leid. Mentel. pr. Moret. sec. et Reg., quod placet. *videbo* Rom.—646. *est* abest Goth. tert.—647. *aversa* Medic. Gud. et multi alii ap. Burm. cum tribus Goth. et ed. pr. et Mediol., perperam. *aversa* recte jam in edd. Venetis. Sensus: quoniam Deorum superiorum voluntas, numen

NOTE

639 *Murranum*] Regii sanguinis virum, occisum ab Ænea, supra 529. *Ufens*, dux Æquicolarum, Æn. vii. 745. occisus a Gya Trojano, supra 460. *Teucrici*, Trojani, Æn. i. 239. *Drancis*, Latini principis, Turno infesti, qui ipsi fugam publica oratione objecerat, Æn. ii. 336.

646 *Usque adeone mori, &c.*] Moriar

quidem; sed mori malo quam ea me viventem culpa maculare, quod fugerim, quod urbem deseruerim: neque enim adeo misera res est mori. Ergo Manes, Dii inferi, excipite me propitii, siquidem Superi mea non amplius curant. Quibus verbis devovet se pro patria. De *Manibus*, Æn. vi. 743.

Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpæ
 Descendam, magnorum haud unquam indignus avorum.
 Vix ea fatus erat; medios volat, ecce, per hostes 650
 Vectus equo spumante Saces, adversa sagitta
 Saucius ora, ruitque implorans nomine Turnum:
 Turne, in te suprema salus; miserere tuorum.
 Fulminat Æneas armis, summasque minatur
 Dejecturum arces Italum, excidioque daturum; 655
 Jamque faces ad tecta volant. In te ora Latini,
 In te oculos referunt; mussat rex ipse Latinus,
 Quos generos vocet, aut quæ sese ad fœdera flectat.
 Præterea regina, tui fidissima, dextra
 Occidit ipsa sua, lucemque exterrita fugit. 660
 Soli pro portis Messapus et acer Atinas
 Sustenant aciem. Circum hos utrimque phalanges
 Stant densæ, strictisque seges mucronibus horret
 Ferrea: tu currum deserto in gramine versas.

fensa est mihi. Pura anima et ignara hujus sceleris, descendam ad vos, nunquam indignus claris patribus. Vix ea locutus erat: ecce Sages vectus equo spumante accurrit per medios hostes, vulneratus sagitta secundum vultum adversum; et accurrit invocans Turnum nomine: Turne, ultima salus in te est: miserescere tuorum: Æneas tonat armis, et minatur se eversurum et daturum exitio altas arces Italorum: et jam tædæ volant ad culmina: Latini conjiunt in te vultus, in te oculos: ipse rex Latinus dubitat, quem appellet generum, quam ad societatem se vertat. Insuper ipsa regina, fidissima tibi, occidit sua manu, et attonita deseruit vitam. Messapus et ardens Atinas soli ante portas sustinent prælium: densa agmina circumstant illos utrimque, et seges ferrea rigescit nudis ensibus: tu volvis currum in solo

aversum est, vos, o Dii inferi, sitis mihi propitii.—648. Pro *Sancta* Goth. tert. *Causa*, forte pro *Castà*; sed alterum eodem sensu plus dignitatis habet. Sic et *Scyros* pro *Scyros*. nescia idem Goth. tert. cum altero Menag. Macrob. iii, 3 et ed. pr. Burm. Reliqui scripti et editi constanter *inscia*, quod cur poëta, metro vi illata, maluerit, equidem ignoro.—649. *Descendit* Dorvill.—650. *volat ille* Hugen.—651. *Saces* Heins. e Medic. et aliis vetustioribus. Vulgo *Sages*. aliquot *faces*.—655. *Dejecturum* Sprot. et Leid., vitiosius Ven. *Dejecturum*. *Italus* arces Montalb. *excidiumque* pr. Moret.—656. *Ad te ora ed.* pr. Burm.—658. *in fœdera* pr. Hamb. a m. sec. *flectet* Leid. *mittit* Oblongus, non male: *se mittit*, denittat, inclinet.—659. *tua f.* alter Hamb. *tuis* Bigot.—661. *Atinas* jam sup. xi, 869 commemoratus: in aliquot Pier. et Burm. *Asylas*, quia is et supra cum Messapo jungebatur, v. c. v. 550; et hinc in aliis corrupte *Asilas*, *Asilus*, *Asillas*, *Atiras*.—662. *acies* Medic. et alii ap. Burmann.—663. *Sages* Zulich.—664. *diverso* in Ven. Interrogationem alii apponunt.—

NOTÆ

657 *Mussat*, &c.] Vix audent loqui, 662 *Phalanges*] Pedestres copiæ, dubitat. Æn. xi. 345. Æn. vi. 489.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

4 R

Obstupuit varia confusus imagine rerum 665
 Turnus, et obtutu tacito stetit. *Æstuat ingens*
 Uno in corde pudor, mixtoque insania luctu,
 Et Furiis agitatus amor, et conscia virtus.
 Ut primum discussæ umbræ, et lux reddita menti;
 Ardentes oculorum orbes ad moenia torsit 670
 Turbidus, eque rotis magnam respexit ad urbem.
 Ecce autem, flammis inter tabulata volutus
 Ad cælum undabat vortex, turrimque tenebat:
 Turrim, compactis trabibus quam eduxerat ipse,
 Subdideratque rotas, pontesque instraverat altos. 675
 Jam jam fata, soror, superant; absiste morari;
 Quo Deus, et quo dura vocat Fortuna, sequamur.

gramine. Turnus obstupuit turbatus varia specie rerum, et constitit tacite intuens: ardet magnus pudor in intimo corde, et amentia mixta dolore, et amor commotus furore, et virtus sibi ipsi cognita. Statim atque tenebræ dissipatæ sunt, et lumen redditum est animo; turbatus vertit ad muros orbes oculorum inflammatos, et e curru respexit ad magnam urbem. Ecce autem torrens flammarum elapsus inter contabulationes erumpit ad cælum et hærebat turri, turri quam ipse struxerat trabibus conjunctis, et supposuerat ei rotas, et applicuerat altos pontes. O soror, inquit, jam jam fata vincunt: desine retinere me: eamus, quo Deus, et quo adversa

666. *obtu* aliquot apud Burm. conf. vii, 250.—667. *Uno in corde* recepit Heins. e melioribus etiam h. l., ut sup. x, 871, ubi iidem versus legebantur. Vulgo, *Imo in c.*, quod majorem vim habere in tali loco nemo dubitet, etsi alterum exquisitius dictum concedam, pro, una in eodem corde. Cumque ea lectio unus et inus semper incerta fluctuare soleat: alteri non tantum tribuendum arbitror, ut *Imo* expellatur. Nolui tamen iterum mutationem inferre, et lectorem turbare. Una Sprot. sec. Moret. Dorvill. in corde dolor uterque Hamb. a m. sec. Bigot. Goth. tert. *mixtaque* Goth. sec. *vesania* Reg.—668. *At F.* tert. Goth. *agitatur* alter Hamburg.—669. et vox aliquot Burm. In fine est Medic. et aliis deerat: hincque sublatum ab Heins.—670. *oc. acies* Goth. tert. et Dorvill., sed hic alterum in marg.—671. *ad m. respicit u.* alter Hamburg. *prospexit* Ven. *conspexit* Leid.—672. *volutis* Leid. et Hugen. ad vulgarem formam. Wakef. interpungit: *Ecce autem flammis, inter tabulata volutus, Ad cælum undabat vortex.* nec hoc male.—673. *petebat* pro div. lect. prior Hamburg. et Zulich.—674. *compactam* alter Hamb. et Dorvill. *qua* Goth. sec. *duxerat* Parrhas. et Montalb., perperam. vid. sup. vi, 630.—675. *instraverat* lectum inde ab Ald. tert. firmatumque codd. Pier. et Heins. *intraverat*, vitiose, ed. Dan. Heinsii. At *instruxerat* edd. vett. cum Mediceo Pierii, Dorvill.

NOTÆ

666 *Æstuat ingens, &c.*] Hos animi motus totidem verbis ac versibus jam tribuit poëta Mezentio, *Æn.* x. 870.

672 *Tabulata*] Turres erant lig-

neæ, variis contabulationibus eductæ, pontibus inter se conjunctæ, rotis impositæ, ut pro rerum necessitate alio atque alio advolverentur.

Stat conferre manum Æneæ, stat, quicquid acerbi est,
 Morte pati: nec me indecorem, germana, videbis
 Amplius. Hunc, oro, sine me furere ante furorem. 680
 Dixit, et e curru saltum dedit ocyus arvis;
 Perque hostes, per tela ruit; mœstamque sororem
 Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.
 Ac veluti, montis saxum de vertice præceps
 Cum ruit, avulsum vento, seu turbidus imber 685
 Proluit, aut annis solvit sublapsa vetustas,
 Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
 Exultatque solo; sylvas, armenta, virosque
 Involvens secum: disiecta per agmina Turnus

fortuna vocat me. Deliberatum est mihi conserere manum cum Ænea, deliberatum est tolerare quicquid est asperi in morte: nec me videbis ulterius inglorium, o soror: precor permittite me exercere hunc furorem ante mortem. Sic dixit, et statim desiluit e curru in agros: et irrumpit per hostes, per arma: et relinquit tristem sororem, et celeri cursu disiecit media agmina. Et quemadmodum quando saxum abruptum vento cadit pronum e montis cacumine, sive pluvia repentina exedit illud, sive vetustas dissolvit tempore labente: mons ille vastus cadit in abruptum magno impetu, et subailit humi, rapiens secum arbores, pecora, et homines: sic Turnus inter

Goth. pr. Erf.; mutatum idem in nonnullis in extruxerat.—678. *acerbum est* Serv. ad Æn. II, 750. Sicque Goth. pr. Tum melius, puto, interpungitur post *Morte*, ut sit: *Stat, quicquid acerbi est Morte, pati.*—679. *neque me* Reg. Parrhas. bini Goth. et Probus in Grammatica: sicque editum a Cuninghano. *non indec.* Dorrill.—680. *Hoc* pr. Hamb. *luere* Zulich. a. m. pr. In archaismo in *furere furorem* nemo hærebit; sed, quod a viris doctis illustratum et expositum volebam, hoc erat: quam vim h. l. habeat *ante*. Servius exponit: “prius quam ad eum veniam, ut pugnam mente concipiam et instructus furore in bella prorumpam.” Digna Grammatico interpretatio, non poëta! Certe: *priusquam moriar* supplet; quod æque putidum. Atqui in his et similibus obmutescunt summi viri. Nisi vitio coinquinatus est versus, est utique inter eos, quos poëta, donec emendaret, rudere, ne hiarent, complevit. Alias facile poterat succurri: *sine me furere, alma, furorem*, vel *sine me insanire furorem*. Certe *ante* prorsus alienum. Sine me, o soror, indulgere furori huic meo, hoc est ira, virtuti, ut congrediar cum Ænea, etiam si fatalis mors instet.—681. *a curru* pr. Hamb. *armis* sec., sed *arvis* est ex more poëtæ, in arva, in terram, χαράσσει.—682. *et tela* tres Burm.—683. *trepido* Goth. tert.—685. *ventis* sec. Moret.—686. *Proruit* Bigot. *Profuit* tres apud Burm. *sublata* duo ibid., sicque ap. Schol. Cruqu. Horat. III Od. 30. *sublata* Goth. pr. *subcassa* Parrhas.—687. *magno tunc* ed. pr. Burm. *ictu* ed. ead., tum multi codd. Pier. Heins. et Goth. sec., nonnulli a m. sec. Sed hoc Pierio placere non debebat. *agi*, moveri, deturbari, docte dictum: hincque *actus*.—689. *Dejecta* Oudart. et Zulich., perpetua varietate; vide modo v. 655.—

NOTE

680 *Furere furorem*] Græca locutio, 687 *Improbus*] Magnus, &c. Ge. I. *cujus multa exempla suppeditat Cer-* 146. ‘Labor omnia vincit Improbus.’ *danus.*

Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso 690
 Sanguine terra madet, striduntque hastilibus auræ ;
 Significatque manu, et magno simul incipit ore :
 Parcite jam, Rutuli ; et vos tela inhibete, Latini ;
 Quæcumque est Fortuna, mea est ; me verius unum
 Pro vobis foedus luere, et decernere ferro. 695
 Discessere omnes medii, spatiumque dedere.

At pater Æneas, audito nomine Turni,
 Deserit et muros, et summas deserit arces ;
 Præcipitatque moras omnes ; opera omnia rumpit ;
 Lætitia exultans, horrendumque intonat armis : 700
 Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse, coruscis
 Cum fremit ilicibus, quantus, gaudetque nivali
 Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.

agmina disturbata currit ad muros urbis : ubi multa terra tincta est fuso sanguine, et aer strident sagittis : et signum facit manu, et simul alta voce incipit loqui : Abstinete jam, o Rutuli, et vos Latini cohibete arma : quæcumque est mors hujus pugnae, mea est : justius est me solum implere fœdus pro vobis, et dimicare ferro. Omnes qui erant in medio recesserunt, et fecerunt spatium. At pater Æneas, audito nomine Turni, relinquit muros, et relinquit altas turres : et accelerat omnes moras, et abrumpit omnia opera, exultans gaudio, et horrendum sonat armis. Quantus est Athos, aut quantus est Eryx ; aut quantus est ipse pater Apenninus, quando sonat

691. *striduntque* ad vetustiorum Pier. et suorum ductum Heins. reposuit. *Valgg. stridentque.* vid. sup. iv, 689 et Ge. iv, 556. *que* aberat Sprot.—692. *increpat ore* facile cuique in mentem veniat : sic tamen poëta hic noluit : ut tot alia, argutius dicta, quibus carere maluit.—694. *me justius unum* Sprot. ex glossa.—696. *mediis* Dorvill.—700. *exultat* Ondart. et Sprot. *horrendis-que* Parrhas. *insonat* pr. Hamb. a m. sec. vid. sup. viii, 239 et al.—701. *Athos* Medic. et alii ; atque sic Ald. sec. et cett. At veteres edd. cum codicum maiore parte *Athos* : quam male Servius pro vera lectione venditabat, metro perperam metuens. Est. *Athos*. Monuit quoque Benedictus. et

NOTE

694 *Verius*] *Æquius*. Livius l. xxxii. 33. Sociorum ‘audiri postulata verum esse.’

701 *Athos*] Mons Macedoniae, imminens mari Ægeæ, *Athos*, ultima longa, nunc *Monte Sancto*. Ge. i. 332. *Eryx*, mons in Sicilia post Ætnam maximus, nunc *S. Juliani* : Æn. iii. 707. Æn. v. 759.

703 *Apenninus*] Montium perpetua series, ex Alpibus propagata, in Ligu-

ribus circa Genuam incipiens : tum continuo dorso mediam Italiam secundum longitudinem intersecans : et ad fretum Siculum desinens. *Pater* dicitur, tot sylvarum, tot fluminum, quæ in utrumque latum Italiæ ex eo erumpunt. Vel ob dignitatem, quia montium omnium Italiæ maximus est. *Ilex*, *yeuse*, arbor e querno genere. *Coruscis ilicibus*, foliorum motu coruscantibus. Æn. i. 168.

Jam vero et Rutuli certatim, et Troës, et omnes
 Convertere oculos Itali, quique alta tenebant 705
 Moenia, quique imos pulsabant ariete muros;
 Armaque deposuere humeris. Stupet ipse Latinus,
 Ingentes, genitos diversis partibus orbis,
 Inter se coiisse viros, et cernere ferro.
 Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi, 710
 Procurso rapido, coniectis eminus hastis,
 Invadunt Martem clypeis atque ære sonoro.
 Dat gemitum tellus: tum crebros ensibus ictus

ilicibus mobilibus, et gaudet tollens se nivoso cacumine in aërem. Tunc autem et Rutuli et Trojani et cuncti Itali certatim converterunt oculos, et qui defendebant sublimes muros, et qui quassabant ariete muros infimos: et demiserunt arma ex humeris. Ipse Latinus obstupescit, magnos illos viros ortos e disjunctis regionibus terrarum congregari inter se et dimicare ferro. Illi autem, postquam campi aperti sunt spatiosa pluvie, celeri incursu procul vibratis hastis incipiunt pugnam clypeis æreis sonanti-

quantus Reg.—703. *se tollens* Goth. tert.—705. *qui alta et qui imos* Dorvill.—706. *altos* Oudart. *abiete* Moret. sec.—708. *Ingentes* ante Heins. Tum *diversi partib. orbis* Maronis mos postulat. Sicque jam conj. Heins.—709. In Heinsianis et Burm. *coisse* vitiose expressum. Ceterum memorabile exemplum hic versus prodit librorum in manifestam corruptelam conspirantium; quo quis abuti possit ad auctoritatem codicum elevandam. Legitur enim in Romano juxta ac Mediceo, et in ceteris Pierianis et Heinsianis omnibus, it. in Erf., adversus metrum: *viros et decernere ferro*. Unus erat Pier., a quo aberat et, quod et Goth. sec. ignorabat cum aliis, quos Ursin. viderat, qui et Faërum sic emendasse testatur. Sequuntur codicum vitium edd. vett., quantum video, omnes, exceptis iis, quæ ex Egnatii recensione Ven. 1507 profectæ, in quibus *et cernere*: hoc etiam Ge. Fabricius recte repetiit, hincque alii. Auctoritatem faceret jam per se satis magnam ratio poetica: sed *cernere* etiam firmat Seneca Ep. 58, tum Quintil. et Priscian., teste Heinsio, inprimis autem Servius, docta in Nota ad h. l., et *cernere* etiam a m. sec. in Mentel. erat emendatum. Post virorum doctorum observationem nunc constat, *cernere*, *κρνεω ἀγῶνα*, pro decernere, jam Ennio esse frequentatum. conf. Heins. ad h. l. cum Cerda et Burm.—710. *p. pulvere* Zulich. a m. pr. Jo. Schrader. tentabat: *ut vacui patuerunt æquora campi*.—711. *conjectisque* Medic., ut Heins. tradit. Sed Foggini diligentia dedit a m. pr. *colectisque*, et a sec. *conlectis*: hoc etiam Rom. exhibebat. Etiam Bigot. *collectis*, Goth. tert. *disjectis*.—712. *simul ære* sec. Menag.—713. *crebris ictis* Medic. (a m.

NOTE

706 *Ariete*] Machina, quassandis muris comparata, Æn. II. 492.

709 *Cernere ferro*] Testatur Pierius codices antiquos fere omnes habere, et *decernere ferro*, ita ut in versu syllaba redundet. Tamen Seneca legit *cernere*: sic enim Ep. LVIII. 'Quædam simplicia in usu erant, sicut cernere

ferro inter se dicebant: Virgilius hoc probabit tibi,' &c. Muretus hujus item locutionis exempla affert, ex Ennio et Actio.

712 *Clypeis atque ære sonoro*] Clypeis æreis, ictuum inflictu sonantibus. Sic Ge. II. 192. 'Pateris libamus et auro.'

Congeminant. Fors et virtus miscentur in unum.
 Ac velut, ingenti Sila, summove Taburno, 715
 Cum duo conversis inimica in prælia tauri
 Frontibus incurrunt, pavidi cessere magistri;
 Stat pecus omne metu mutum, mussantque juvencæ,
 Quis nemori imperitet, quem tota armenta sequantur;
 Illi inter sese multa vi vulnera miscent, 720
 Cornuaque obnixa infigunt, et sanguine largo
 Colla armosque lavant; gemitu nemus omne remugit:
 Haud aliter Tros Æneas et Daunius heros
 Concurrent clypeis. Ingens fragor æthera complet.
 Jupiter ipse duas æquato examine lances 725

bus: terra reddit gemitum: deinde infigunt gladiis frequentes ictus: sors et fortitudo confunduntur simul. Et quemadmodum in magna Sila, aut alto Taburno, quando duo tauri obversis capitibus congregiuntur in certamen hostile, pastores timidi fugerunt: armentum totum manet tacitum præ timore, et juvencæ mugientes expectant, quis dominetur armento, cui tota armenta pareant: illi confundunt inter se plagas multo robore, et oblucentes infigunt cornua, et tingunt colla utque humeros multo sanguine: tota sylva reboat gemitu. Non aliter Æneas Trojæ et heros Daunii filius incurrunt in clypeos: magnus fragor ferit caelum. Ipse Jupiter librat duas lances examine æquato, et addit lancibus fata opposita amborum: ut

~~~~~

pr. et Gud. a m. pr.—714. *Congeminat* sec. Rottend.—715. *Sila* diserte Medic. et al. In aliis, et in edd. vett., necnon in Servio *Sylla*. In Rom. *sylva*, ut supra erratum Ge. III, 219, et ut h. l. ab aliis errari Servius monet. *Sylla* Dorvill. a m. sec. *sub monte Taburno* ap. Serv. ad Ge. III, 219.—716. *conversi* alter Menag. *diversis* Menag. pr. et Goth. tert. c. *inter se prælia* Zulich. a m. pr. in abest alteri Menag.—719. *Quis nemori* Heins. tandem restituit e Medic., tum Rom. aliisque Pier.; adde Goth. sec. Vulgo lectum: *Quis pecori*. Porro *imperet et aliquot* Pier. et Burm. *sequantur* Sprot. et duo alii Burm.—720. *prælia miscent* Gud. Sed alterum figuratius.—721. *infigunt obnixa* Parrhas.—722. *rigant* Oudart. a m. sec., ex interpretamento *roû lavant*. *lavunt* aliquot Pier.—723. *Non aliter* duo Goth. et pars Pier. *Lavinus heros* pr. Moret.—724. *fr. a. pulsat* Oblong.—725. *Jupiter ille* Bigot., ut toties. vid. lib. VII, 110. *ex agmine* Parrhas. Goth. pr., ut toties alibi. *æquato pondere* Goth. tert.—

NOTE

715 *Sila Taburno*] *Sila*, sylva ingens Apennini montis, adhuc nomen antiquum retinens, in Brutiis nunc *Calabre citerieure*; circa Consentiam urbem, quæ hodie *Consenza*. *Taburnus*, mons olivifer, in Samnio Campaniæ confini; furcas, sive angustias Caudinas, a septentrione obvallans, nunc *Tabor*, vel *Taburo*. Ita Cluverius.

718 *Mussantque juvencæ*] Timide et quasi tacite mugiunt; videturque ipso vocabulo vox juvenearum expressa.

722 *Armos*] Humeros, Æn. x. 894.

723 *Daunius*] Turnus, Danni filius, Æn. VII. 56.

725 *Æquato examine lances, &c.*] Locus imitatus ex Homero Iliad.

Sustinet, et fata imponit diversa duorum;
 Quem damnet labor, et quo vergat pondere letum.
 Emicat hic, impune putans, et corpore toto
 Alte sublatum consurgit Turnus in ensem,
 Et ferit. Exclamant Troës trepidique Latini, 730
 Arrectæque amborum acies. At perfidus ensis
 Frangitur, in medioque ardentem deserit ictu:
 Ni fuga subsidio subeat. Fugit ocyor Euro,
 Ut capulum ignotum dextramque aspexit inermem.
 Fama est, præcipitem, cum prima in prælia junctos 735
 Conscendebat equos, patrio mucrone relicto,
 Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci;

videat, cui labor male succedat, aut quo pondere mors inclinet. Tunc Turnus exilit, et toto corpore exsurgit in gladium alte erectum, existimans id futurum impunitum, et ferit Æneam. Trojani et turbidi Latini clamant, et amborum exercitus suspensi. Sed gladius infidus rumpitur, et deserit ferentem in medio ictu, nisi fuga succedat in auxilium. Fugit velocior Euro, quando vidit manubrium incognitum, et manum exarmatam. Fama perhibet, Turnum inconsultum, cum conscenderet equos jugatos ad primum certamen, dum properat, omisso gladio paterno, sumsisse gladium

—727. aut quo complures scripti Heins., tum Parrhas. et Goth. sec. ac tert. Possunt hi videri ad Servii exemplum interpretationem instituisse, sicque edidit Cuninghamus ex Huls. et Nonio p. 177, laudato Castalione Obs. Dec. III, 9. Mouet tamen esse hoc durissimum, quod, in *Quem damnet* substituendum sit *roti*; quodque labor sit virtus, quæ alterum victorem reddat. Nescio, an procedat, si quis *roti* labor sic sumat: *Quem damnet*, labor est Jovi, laborat Jupiter, dubitat, deliberat, *Quem damnet* (leto) et quo etc. Sed vid. Not.—728. hac Montalb. hoc Dorvill. a m. sec. *impune micans* Zulich. corpore tanto Sprot.—731. *acies amborum* Bigot.; idem cum multis *ac*, etiam Goth. sec. et.—732. *que* aberat sec. Hamb. in *medio tardentem* Medic. a m. pr. *ictum* Rom. et aliquot Pier. Post hunc versum in Zulichemio sequebatur versus imperfectus: *Quid superest?* Vidit scilicet aliquis, hic deesse aliquid sententiæ explenda. vide Notam.—733. *ocior aura* Sprot.—734. *inertem* Leid., perpetua varietas.—735. *cum primum* tres Burm. et aliquot

NOTÆ

XXII. 209. ubi Jupiter Hectoris et Achillis fata lancibus imponit. Is autem morti destinatus putatur, cujus fatum præponderat, et magis ad terram accedit. *Examen*, filum est, sive lingula in medio bilancis pendula; ejus momentis judicatur, quo pondus vergat.

727 *Quem damnet labor*] Juxta Scaligerum: 'a quo labor frustra suscipiatur.' Juxta alios, 'quem labor in-

felix addicat morti.' Juxta alios, 'quem felix labor damnet votis, obnoxium reddat votis exsolvendis.' quomodo Ecl. v. 80. 'damnabis tu quoque votis.' Ceteri nugantur.

733 *Euro*] Vento orientali, Ge. i. 371.

736 *Patrio mucrone*] Quem Dauno, Turni patri, Vulcanus fecerat, supra 90.

737 *Trepidat*] Properat, Æn. ix. 114.

Idque diu, dum terga dabant palantia Teucris,
 Suffecit; postquam arma Dei ad Vulcania ventum,
 Mortalis mucro, glacies cen futilis, ictu 740
 Dissiluit; fulva resplendent fragmina arena.
 Ergo amens diversa fuga petit æquora Turnus;
 Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbis.
 Undique enim densa Teucris includere corona;
 Atque hinc vasta palus, hinc ardua moenia cingunt. 745
 Nec minus Æneas, quanquam tardata sagitta
 Interdum genua impediunt, cursumque recusant,
 Insequitur, trepidique pedem pede fervidus urget:
 Inclusum veluti si quando flumine nactus
 Cervum, aut puniceæ septum formidine pennæ, 750

aurigæ sui Metisci. Is quidem diu sufficiens fuit, dum Trojani obiciebant ipsi terga fugientia: sed quando ventum est ad arma Dei Vulcani, gladius mortali manu factus fractus est ictu, veluti glacies fragilis: fragmina relucunt in fulva arena. Itaque Turnus attonitus adit fugiens campos remotos: et miscet dubios circuitus, nunc huc, deinde illuc. Nam Trojani undique cinxerunt eum spissa multitudine, et hinc magna palus, hinc alti muri sepiunt. Æneas non segnius persequitur, et ardens tangit pede pedem timentis: quamvis aliquando genua Æneæ impediunt et negent cursum, vulnere sagittæ remorante. Quemadmodum canis venaticus, cum aliquando reperit cervum deprehensum in fluvio, aut circumdatum formidine

~~~~~

Pier.—738. *Jamque diu* sec. Moret. et Montalb. *Teucris* Leid.—739. *ventum est* nonnulli scripti et editi cum trinis Goth. et Erf.—740. *Fatalis* Ven. *gl.* cui Rom. et aliquot Pier. *fusilis* Leid.—741. *resplendet fragmen* Rom. cum aliis Pier., tum Medic. a m. sec. aliique Heins. cum ed. pr. Burm., quod exilius esset. Heinsius tamen subtilitatem captat et conj. *resplendet fragmen*; ut *crepitabant bractea* excudebat sup. vi, 209. *respondent* Goth. tert. *resplendent* Dorvill. *resplendet lumina* Zulich. *resplendent agmina* Ven.—742. *æquore* Leid.—743. *Nunc huc atque huc* alter Menag. *nunc huc* Ven. *deinde huc* Ondart. Sprot. et pr. Hamb. cum binis Goth. *nunc hunc inde illuc* Dorvill. a m. sec.—744. *Teucris densa* Goth. tert. incl. *caterva* Goth. tert.—745. *moenia spargunt* Menag. pr.—746. *tardante sagitta* plerique libri, etiam Medic. a m. pr. et vet. edd. ante Dan. Heinsium, qui primus *tardata* sc. *genua*, *sagitta* s. *vulnere*: quod ex Rom. et aliis notaverat Pierius. *turbata* Montalb.—748. *instat pro urget*, ex Arusiano Messio laudat et illustrat Heins. conf. sup. viii, 433. 434.—749. *in flumine* vulg. ante Heins. unde prava erat nata interpretatio, ac si *cervus in flumine natans mille vias fugeret*, atqui erat ille *ripa territus alta*: quo minus in amnem se dejiceret.—750. *captum* Goth.

NOTE

738 <i>Palantia</i>] Vaga, Æn. x. 674.	xī. 339.
739 <i>Dei ad Vulcania</i>] Vulcani Dei,	746 <i>Sagitta</i>] Qua vulneratus fuerat,
qui Veneris rogatu ense, clypeum,	319. Sanatus ab Iapide et Venere,
galeam, Æneæ fecerat, Æn. viii. 370.	411.
620.	750 <i>Puniceæ formidine pennæ</i>] Fune,
740 <i>Futiles</i>] Fragilis, inutilis, Æn.	rubris et versicoloribus plumis dis-

Venator cursu, canis et latratibus, instat;
 Ille autem, insidiis et ripa territus alta,
 Mille fugit refugitque vias: at vividus Umber
 Hæret hians, jam jamque tenet, similisque tenenti
 Increpuit malis, morsuque elusus inani est. 755
 Tum vero exoritur clamor: ripæque lacusque
 Responsant circa, et cœlum tonat omne tumultu.
 Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat omnes,
 Nomine quemque vocans, notumque efflagitat ense.
 Æneas mortem contra, præsensque minatur 760
 Exitium, si quisquam adeat; terretque trementes,
 Excisurum urbem minitans, et saucius instat.
 Quinque orbes explent cursu, totidemque retexunt
 Huc illuc. Neque enim levia aut ludicra petuntur
 Præmia: sed Turni de vita et sanguine certant. 765

plumarum rubrarum, imminet ei cursu et latratu: ille vero territus insidiis et alto margine fluvii, fugit et refugit per mille vias: sed acer canis ex Umbria adhæret ipsi hians, et jamjam apprehendit, et similis apprehendenti insonuit dentibus; et deceptus est vano morsu. Tunc autem clamor emittitur, et ripæ et lacus respondent circum, et totum cælum sonat tumultu. Ille Turnus simul fugit, et simul objurgat omnes, appellans unumquemque nomine suo, et petit ense solitum. Contra Æneas intentat necem et præsentem ruinam, si ullus adeat Turnum: et terret trepidos, minitans se eversurum urbem et urget eum licet vulneratus. Conficiunt cursu quinque circuitus, et totidem relegunt, huc, illuc: non enim quærentur præmia tenuia aut ludicra, sed contendunt de vita et sanguine Turni. Forte oleaster

.....

sec. *pinne* plures Pier. et Heins. conf. Ge. III, 372 et alibi.—753. ac Medic. et al. aut Sprot. *invidus* Bigot. *umidus imber* alter Hamb.—754. *tenens* Rom. et Hamb. pr. a m. sec.—755. *illus* alter Menag. et alter Goth.—757. *Responsat* Goth. pr. *circum* etiam legitur. et aberat Exc. Burm. *intinat* Sprot. et alii apud Burm. et Pier. *fragore* iidem et alii permulti cum Goth. tert. et Erf.—760. *Æ. contra præsens mortemque* m. ed. pr. Burm. et Goth. pr.—761. *Excidium* Ven. *aderat* Dorvill.—762. *Excisurum* Parrhas. *saucius* est vel etsi *saucius*; vel, quantum licebat ei *saucio*. Estque adeo poëta dignius, quam quod conjicere possit aliquis: *nec secius instat*, aut et *sævius instat*. Nam poëta, et *sævior instat*, dixisset. *instant* Medic. a m. pr.—763. *implent* Menag. pr. et Leid. *complant* Parrhas.—764. *Huc atque huc*

NOTÆ

tincto, ad terrendas feras. *Linea* vocatur a Seneca Philosopho et Tragico, *fermido*, a Virgilio et Lucano: *pernæ fermidatæ* ab Ovidio. De *punico colore*, rubro, Ecl. v. 17.

763 *Umber*] Canis ex Umbria, Italiæ septentrionali regione: a septentrione Mari Adriatico definita; a meridie fere Tybri et Nare amnibus: Apennini jugis aspera, nunc fere

Forte sacer Fauno foliis oleaster amaris
 Hic steterat, nautis olim venerabile lignum :
 Servati ex undis ubi figere dona solebant
 Laurenti Divo, et votas suspendere vestes.
 Sed stirpem Teucris nullo discrimine sacrum 770
 Sustulerant, puro ut possent concurrere campo.
 Hic hasta Æneæ stabat : huc impetus illam
 Detulerat, fixam et lenta in radice tenebat.
 Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
 Dardanides, teloque sequi, quem prendere cursu 775
 Non poterat. Tum vero amens formidine Turnus,
 Faune, precor, miserere, inquit ; tuque optima ferrum

frondibus amaris hic fuerat sacer Fauno, arbor quondam veneranda nautis : ubi nautæ crepti e naufragio solebant affigere dona Deo illi Laurentino, et suspendere vestimenta devota. Sed Trojani absciderant sine discrimine sacrum arborem, ut possent pugnare campo expedito. Hasta Æneæ hærebat illic : impetus illam impulerat illuc fixam, et retinebat in radice tenaci. Trojanus Æneas institit, et voluit manu extrahere hastam ferratam : et assequi hasta eum, quem non poterat attingere cursu. Tum vero Turnus exanimatus metu, ait : O Faune, oro, miserere :

Oudart.—766. *Fauni* Aldd. edd. inde a prima, cum sequacibus (usque ad Commel., quæ discessit), et sic Serv. laudat ad v. 779, quod præfert cum Cerdà Schrader. ad Musæum pag. 330, tanquam exquisitus. Sed aliter codices ; et impedita sit junctura *sacer Fauni foliis. folisque* pr. Hamb.—767. *olim nautis* Goth. tert. *signum* Menag. pr. et Parrhas., non indocte, ut Homericum *σῆμα*, quod late conspectum præbet.—768. *ibi* pr. Hamb. et Sprot.—769. *notas...vestes* edd. vett. ; emendatum *colas* in ed. Ald. tert. et a Ge. Fabricio : sicque Pier. et Heins., paucis exceptis. *voto* Leid. et a m. sec. Rottend.—772. *huic* tert. Rottend. *hic* tert. Goth.—773. *et abest multis, ab aliis in, ut a tribus Goth. et Erf. Aberat etiam a Mediceo ; sed altera manus inseruit ab r. et delevit et. In Ven. ut lenta. Tum Bigot. fixum lenta radice.* Porro, idque unice verum, Servius jungebat : *fixam et lenta radice tenebat*, non, ut vulgo factum, *Detulerat fixam, et l.* Ge. Fabricius Donatum legere ait : *Detulerat mollem et lenta r.* Quod verum non est : nam Donatus *lentam radicem* explicat mollem.—777. *tuque* sec. Rottend.—

NOTÆ

capit ducatum *Urbinatem, Spoletanum, et Anconitanam Marchiam.*

766 *Fauno oleaster*] De *Fauno*, Deo Laurentinorum, Latini patre aut avo, Æn. vii. 47. &c. *Oleaster*, olea sylvestris, sæpe pro templis constituta, suspendendis donariis : quia vivacitas hujus arboris tanta est, ut multis confixa clavis, nihil tamen lædatur.

768 *Donat*] Tabulas naufragii testes, et vestimenta. Sic enim Horat. Od.

l. i. 5. 13. ‘ me tabula sacer Votiva paries indicat uvida Suspendisse potenti Vestimenta maris Deo.’

771 *Puro campo*] Vacno, absque impedimentis. Horat. Epist. l. ii. 2. 71. ‘ Puræ sunt plateæ, nihil ut meditantis obstat.’ Æn. xi. 711.

773 *Lenta*] Tenaci. Sic dicitur *Lenta piz*, Ge. iv. 41. *lentum gluten*, ibid. 161.

Terra tene; colui vestros si semper honores,
 Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.
 Dixit, opemque Dei non cassa in vota vocavit. 780
 Namque diu luctans, lentoque in stirpe moratus,
 Viribus haud ullis valuit discludere morsus
 Roboris Æneas. Dum nititur acer, et instat:
 Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
 Procurrit, fratrique ensem Dea Daunia reddit. 785
 Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere,
 Accessit, telumque alta ab radice revellit.
 Olli sublimes, armis animisque refecti,
 Hic gladio fidens, hic acer et arduus hasta,
 Assistunt contra certamine Martis anhel. 790
 Junonem interea Rex omnipotentis Olympi

et tu, o bona terra, retine ferrum: si fovi semper vestros cultus, quos Æneas contra reddidit bello profanos. Dixit: neque imploravit auxilium Dei in vota inutilia. Nam Æneas diu obnixus et moratus in tenaci radice, nullo robore potuit solvere tenacitatem ligni. Dum Æneas ardens conatur et urget: Dea filia Dauni, iterum conversa in formam aurigæ Metisci accurrit, et reddit gladium fratri. Venus irata quod id liceret audaci Nymphæ, venit et attraxit hastam e profunda radice. Illi alti, reparati animis et armis, hic confidens ensi, hic ferox et sublimis hasta, stant oppositi, anhelantes prælio Martis. Interim rex cæli omnipotentis affatur

778. *vestros colui* Goth. tert.—779. *ferro fecere profanos* duo Rottend. Zulich. et pro var. lect. Gud. Saltem hoc interpretationem juvat. Sed hic miror Maroni non tenuem et exilem visum versum, inprimis in hoc: *fecere profanos*, pro, profanarunt. Paulo ante ad v. 775 notatum erat in Servianis: humiliter quibusdam visum dictum: *prendere cursu*.—781. *Jamque* Hugén. *lento stirpe*, cf. Pier. et sup. v. 208.—782. *potuit* Leid. *discurrere* Medic. a m. pr. et Gud. pro var. lect. *discindere* Ven. *convellere* qu. Moret. et Leid.—784. *conversa* Zulich. Ven. et duo Rottend. cum Medic. a m. sec. *mentila* nonnulli apud Cerdam, non constat, qui.—785. *tradit* alter Hamb.—787. *ab abest* Parrhas. *revulsit* Ald. (prima et sec.) ap. Burmann.—788. *animis armisque* Parrhas. vide sup. II, 799.—790. *Adiastunt contra certamina*: velim Heinsium, qui hoc reposuit, etsi jam Commelinum e Palat. idem recepissee video, vel Burmannum exposuisse, qua ratione hoc dictum sit. Exhibent utique hoc Medic. (nam Romanus hic mancus est) Mentel., ceterique Heins., sicque edd. vett. ed. pr. Burm. Venetæ nostræ 1484. 1486. Hinc aliæ, ut Norimb. et Veneta 1495 etc.; item Egnatii recensio: *Insistunt contra certamina*: quod rationem habet. Sic sup. Ge. III, 164 *viamque insiste domandi*. Rationem

NOTE

- 782 *Morsus Roboris*] Tenacitatem vimus, Ge. I. 162.
 oleaginæ radicis, quasi mordicus 785 *Dea Daunia*] Juturna, Turni
 hastam tenentis. *Robur* itaque, du- soror, Dauni filia, supra 139.
 rum quodvis lignum est, ut jam nota- 791 *Omnipotentis Olympi*] Æa. x. 1.

Alloquitur, fulva pugnas de nube tuentem :

Quæ jam finis erit, conjux ? quid denique restat ?

Indigetem Æneam scis ipsa, et scire fateris,

Deberi cœlo, fatisque ad sidera tolli.

795

Quid struis ? aut qua spe gelidis in nubibus hæres ?

Mortalin' decuit violari vulnere Divum ?

Junonem, spectantem prælia e rutila nube : O uxor, quis nunc finis erit ? quid demum superest ? tu ipsa nosti et fateris te nosse Æneam destinari Divum cœlo, et fatis evahi ad astra. Quid paras ? aut qua spe manes in frigidis nubibus ? an decuit Divum illum lædi plaga inflicta a mortali ? aut gladium subductum reddi

~~~~~

habet quoque alterum, quod verum esse arbitror, quodque Servius alios legere ait, *Assistunt contra certamine* : Sic stare, *astare*, *παρστανεῖν*, *assistere*, de certantibus, ut sup. xi, 710. *contra*, *ἀντίοφ. ὑπὸν*. Atque hoc exhibent Menag. et Sprot. cum Goth. tert., ita quoque edidit Ald. statim in pr. ed., quod sequuntur alii, ut Steph., alii e vulgatis *Insistunt contra certamine*, quod Paullus Manutius intulisse videtur, vel *Insistunt contra certamina*, quod Egnatium dedisse diximus ; tum repetiit Pulmann. et hinc vulgg. Tandem *Assistunt contra in certamine* Hugon. in *certamina* pr. Moret., doctius utique, ut sit *Assistunt in certamina*, in pugnam ; quod equidem ceteris præferam, si librorum auctoritas satis gravis adest. Sed *Assistunt certamina*, aut *contra certamina*, equidem quomodo interpreter non habeo, adeoque revocavi vulgatam antiquiorem. Junxi quoque *assistunt certamine Martis*, ut *anheli* ornet ; non, *assistunt contra, certamine Martis anhelii*.—792. *pugnam* Bigot. *evidentem* Mediceus Pierii.—793. Qui Leid. Quis pr. Hamb. *erat* sec. Menag.—796. *gaudis* Goth. tert. *pro gravidis*. in *montibus* Oudart. et Zulich. a m. pr., merus lapsus librarii ; ne quis putet, cum ratione dictum e v. 133 sqq. Nam et ibi Juno ad cœlum redit v. 159.—797. Debet scribi *Mortali'n* pro *Mortali* an ; ut supra monitum. *Mortali* ed. Ven. Burm. cum Goth. sec. et tert. *Mortalem* legitur in marg. ed. Ven. Scoti 1544, non mala emendatio viri docti, qui in sententia hærebat ; nam hoc utique indignum : vulnere Divum, h. Divorum, mortalem peti, violari. Video nunc esse eum virum doctum Benedictum in ed. Flor. 1520, cujus verba ascribam : “ In vetustis et fide dignis codd. legitur *Mortalem decuit* ; quod magis placet ; etsi Servius *Mortalin* legat. Sensus erit : o Juno, *decuit mortalem*, hoc est Æneam, *violari vulnere Divum* ? i. feriri manu Dearum, hoc est Juturnæ, quæ Dea est ; q. d. minime. Et hoc dicit Jupiter, ut Junonem incesset, criminereturque, quod impulerat Juturnam ferire Æneam. Ad quod paulo post se expurgans respondet Juno : *Juturnam fateor* etc. v. 813 sqq.” Scilicet sic statuendum, vulnus Æneæ sagitta ignotum unde allapsa (sup. 318 sqq.) Juturnæ tribui a Jove. Quod si status et inf. 813 sq. verba Junonis compares, lectionem *Mortalem* valde arridere non inficiabere. Contra id, quod nunc in libris legitur, difficultatem haud dubie facit, si *mortale vulnus* communi significato accipiendum est, ut sit vulnus mortalis, seu a mortali illatum : quid enim in eo mirum, si Æneas,

NOTE

793 *Quæ finis*] Nomen interdum Virgilio etiam fœmininum. Æn. v. 384.

794 *Indigetem Æneam*] Indigetes Dii, qui primo in terra *degentes*, inde

in cœlum traducti fuerant. Talis præcipue Æneas ; quem Livius testatur, non tantum *indigetem* dictum fuisse, sed etiam *Jovem indigetem*. Ge. i. 498.

Aut ensem (quid enim sine te Juturna valeret?)
 Ereptum reddi Turno, et vim crescere victis?
 Desine jam tandem, precibusque inflectere nostris; 800
 Nec te tantus edat tacitam dolor; et mihi curæ
 Sæpe tuo dulci tristes ex ore recurrant.
 Ventum ad supremum est. Terris agitare, vel undis,
 Trojanos potuisti; infandum accendere bellum,
 Deformare domum, et luctu miscere hymenæos; 805
 Ulterius tentare veto. Sic Jupiter orsus;
 Sic Dea submisso contra Saturnia vultu:
 Ista quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas,

Turno, et robur augeri victis? nam quid Juturna posset absque te? Cessa nunc denique, et flectaris meo rogatu: nec tantus dolor angat te tacitam, sed mæstæ sollicitudines tuæ innotescant mihi sæpe e tuo dulci ore. Ventum est ad ultimum. Potuisti insectari Trojanos terra et mari, excitare dirum bellum, fodare domum Latini, et turbare calamitatibus nuptias: prohibeo te aggredi quicquam præterea. Sic Jupiter locutus est: sic Dea Saturni filia contra respondit

futurus Deus, nunc tamen homo, a mortali, ab homine, telo petebatur, cum is in media pugna versaretur? cum Turno congrederetur? Itaque inducor, ut credam, Maronem primum h. l. ansum mortalem pro letali dicere: quod ad analogiam tot aliorum similitum, v. c. letalis, fit præclare; etsi Serv. damnet, et Burm. recte moneat, esse usum vocis sequioris ætatis. Sed hæc ipsa, quæ seniores scriptores sibi permittunt, omnia fere a poetis primum profecta sunt. Ita tandem sententia digna poeta exit. Erat utique quod miraretur Jupiter, Junonem, cum sciret ipsa Æneam immortalem futurum, tamen putasse se assecuturam hoc, ut ille telo percussus vulnere letali occideret. Ascribendus adeo hic locus iis, in quibus poeta novasse aliquid dicendus est, ne ineptæ orationis crimine oneretur.—798. *Haud e.* Reg.—799. *Erectum* Goth. tert. et deest Bigot.—800. *que abest* Dorvill.—801. *tactus* Leid. edit Diomedes legerat, sicque Gud. a pr. m., quod copiose illustrat Heins. ex vetere forma: edim, is, it. *ne mihi* Dorvill.—802. *tristi* pr. Hamb. pro var. lect. *roû dulci*. Male; et similis forma apud Tibullum notata: *Edidit hæc dulci tristia verba sono. tristes dulci* Goth. tert. *recurrant, recusant, recusant* (hoc et Medic. a m. pr.), *recurrant*, aberrationes apud Burm.—803. *est* deest Ven. *Ventum est ad summum* Leid.—808. *quod*

NOTÆ

798 *Aut ensem, &c.*] Merito sane accusatur Virgilius indiligentiæ, in hoc Turni cum Ænea certamine. I. Quod eos armis ita imparibus inter se commiserit. Hinc enim Æneas galea, clypeo, ense cælesti armatus: inde Turnus gladio mortali ac futile. II. Quod ubi suus Turno gladius, item celestis, redditus est; Jovem inducat ea de re, quasi contra jus facta sit,

conquerentem. III. Quod Turnum ita bonæ rectæque mentis expertem describat, ut recuperato ense suo uti non meminerit sed eo omisso se saxi impulsu defendat, 896.

804 *Accendere bellum, &c.*] Excitata ex Inferis Furia, quæ fœdus Latini cum Ænea disturbaret, Æn. vii. 324. *Hymenæos*] Nuptias, Ge. iii. 66.

Jupiter: et Turnum et terras invita reliqui.
 Nec tu me aëria solam nunc sede videres 810
 Digna indigna pati; sed flammis cincta sub ipsam
 Starem aciem, traheremque inimica in praelia Teucros.
 Juturnam misero, fateor, succurrere fratri
 Suasi, et pro vita majora audere probavi;
 Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum; 815
 Adjuro Stygii caput implacabile fontis:
 Una superstitio superis quæ reddita Divis.
 Et nunc cedo equidem, pugnasque exosa relinquo.
 Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
 Pro Latio obtestor, pro majestate tuorum: 820

dejecto vultu: O magne Jupiter, deserui et Turnum et terras invita, quod quidem tua voluntas mihi esset cognita: alioqui, non videres me jam solam in aëria regione tolerare digna et indigna; sed circumdata ignibus essem in ipso exercitu, et vocarem Trojanos in adversa certamina. Fateor, evasi ut Juturna auxiliaretur fratri suo infortunato, et approbavi ut susciperet majora pro vita ejus; non tamen ita ut iacula intenderet, neque ut arcum: juro per originem inexorabilem fontis Stygii, quæ sola religio imposita est Diis caelestibus. Et nunc quidem cedo, et aversata pugnas relinquo eas. Peto a te pro Latio, pro dignitate tuorum Latinorum, id

nota Sprot. mihi est tua Parrhas. tua magna voluntas perpetua lectio edd. vett., tum Ald. sec. et hinc profectarum. magne reposuit Paullus Manutius, hinc aliæ, Commelin. Steph. Pulmann., idque Pierii codd. et Medic. cum aliis Heins. firmarunt: et ex Goth. sic sec. ac tert. tua celsa v. ed. Ald. pr. Junt.—809. invisit Menag. pr. relinquo aliquot apud Burm. cum trinis Goth.—810. Nec me tu alter Menag. aëriam Dorvill. sub nube Parrhas. et pr. Hamburg. pro var. lect. sub sede alter Menag.—811. 812. sub ipsam—aciem e Medic., tanquam elegantius, refinxit Heins. pro vulgato: sub ipsa acie; nisi quod sec. Rottend. et Dorvill. cum binis Goth. ipsam acie, et Parrhas. ipsa aciem.—813. fateor misero tres Burm. et ap. Macrob. vi, 6, incondito ad aurem sono. fateor miseram Dorvill.—815. ut ostenderet alii olim ap. Serv.—816. implicabile Leid. intractabile Montalb. insatiabile Zulich.—817. Vana Parrhas., perperam. conf. Not. Aliter sup. viii, 187.—818. que abest Dorvill. exorsa ed. Ald. tert.—819. quod n. f. te l. Goth. tert. tenen-

NOTÆ

810 *Nec tu me aëria, &c.*] Supple, *metus religiosus. Reddita: explicat Servius, data et imposita: compositum pro simplici. Explicant Passeratius, Germanus, Cerdanus, vicissim reposita superis Diis ab inferis: cum enim inferi superis subjecti sint multis in rebus; hac una re superi vicissim inferis subditi sunt, ut per Styga jurare cogantur.*

814 *Suasi*] Supra 157.
 816 *Stygii, &c.*] Fontis inferni, Æn. vi. 825. Per hunc Dii jurare solent: causam habes Ge. iii. 551.

817 *Superstitio superis reddita*] Superstitio, gravis et formidolosa religio,

metus religiosus. Reddita: explicat Servius, data et imposita: compositum pro simplici. Explicant Passeratius, Germanus, Cerdanus, vicissim reposita superis Diis ab inferis: cum enim inferi superis subjecti sint multis in rebus; hac una re superi vicissim inferis subditi sunt, ut per Styga jurare cogantur.

Cum jam connubis pacem felicibus, esto,
 Component, cum jam leges et fœdera jungent ;
 Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
 Neu Troas fieri jubeas, Teucrosque vocari ;
 Ant vocem mutare viros, aut vertere vestes. 825
 Sit Latium ; sint Albani per sæcula reges ;
 Sit Romana potens Italia virtute propago ;
 Occidit, occideritque, sinas, cum nomine Troja.
 Olli subridens hominum rerumque repertor :
 Et germana Jovis, Saturnique altera proles, 830
 Irarum tantos volvis sub pectore fluctus ?

quod nulla lege fatorum continetur : scilicet quando jam constituent pacem fausto conjugio (itaque sit) quando jam sociabunt leges et fœdera : ne imperes, ut Latini indigenæ amittant nomen antiquum ; neve imperes ut fiant Trojani, et appellentur Trojani, aut ut viri illi mutant linguam, aut convertant vestimenta. Sit in æternum Latium, sint reges Albani, sit posteritas Romana potens Italica fortitudine : Troja cecidit, permitte etiam ut ceciderit cum suo nomine. Auctor rerum et hominum respondit illi subridens : Tu es soror Jovis, et secunda soboles Saturni : an veras in animo tantos fluctus irarum ? Sed age, et mitiga furorem frustra susceptum :

tur Mentel. pr. a m. pr.—821. infelicibus Vratial.—822. Component Parrhas. Componet Goth. tert. leges ad fœd. pr. Rottend.—823. Nec ed. pr. Burm. Goth. tert.—824. Ne Parrhas. Nunc Serv. ad lib. i, 148. jubeas fieri Goth. tert.—825. vestem Medic. et Rottend. sec. ac tert.—826. Sint Latii Goth. tert.—828.idas Medic. a m. pr., unde Heins. ejecto que facit : occiderit, si das. o. licet cum Goth. tert., ex interpretatione. Occidit Troja, et sit ita, occiderit adeo cum ipso nomine ; tum sine nomine Vratial. cognomine Bigot.—830. Est Mentel. pr. et Hugen. Es duo Goth. Erf. et edd. vett. nostræ omnes ; sic quoque Aldd. Fabric. Dan. Heins. Et non nisi in Ven. Scoti 1544 video exhibitum. O germana complures codd. Burm. et edd. habere ait ; sed videtur vitio factum, cum vellet idem docere, es passim occurrere. Saturnique Mentel. pr. a m. pr.—831. tantum Medic. (Fogginius tantos dedit,

NOTÆ

823 *Indigenas Latinos*] Itaque Virgilius Latinorum nomen, non a Latino rege profectum, sed multo antiquius censet : ut diximus Æn. i. 10. Quamquam aliter censet Dionysius : aitque vocatos eos ante Latinum regem, *Aborigines*, Æn. vii. 181. Æn. viii. 114. ubi querimus, an reipsa *Aborigines indigenæ*, id est in ipsa Italia nati ; an vero aliunde advecti sint. *Teucros*, Æn. i. 239. *Latium*, Æn. vii. 54. *Albani reges*, ab Ascanio instituti, Æn. vi. 763. Æn. viii. 48.

830 *Et germana Jovis, &c.*] Sensus est, juxta Servium : 'Tu quidem mea es soror, et filia Saturni : unde non mirum est tantam te iracundiam animo concepisse. Potentissimi enim quique, iræ retinentissimi sunt.' Juxta me secundus versus cum interrogatione legendus est, ut sensus sit : 'Tu quidem mea soror es, et Saturni filia : quid ergo irarum tantos volvis sub pectore fluctus ?' quod affine est iis quæ dicta sunt Æn. i. 15. 'tantæne animis cœlestibus iræ ?'

Verum age, et inceptum frustra submitte furorem.
 Do, quod vis; et me victusque volensque remitto.
 Sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt;
 Utque est, nomen erit; commixti corpore tantum 835
 Subsident Teucri. Morem ritusque sacrorum
 Adjiciam, faciamque omnes uno ore Latinos.
 Hinc genus, Ausonio mixtum quod sanguine surget,
 Supra homines, supra ire Deos pietate videbis;
 Nec gens ulla tuos æque celebrabit honores. 840
 Annuit his Juno, et mentem lætata retorsit.
 Interea excedit coelo, nubemque reliquit.

concedo quod petis, ac me submitto et sponte et superatus tuis precibus. Itali servabunt linguam patriam et consuetudines, et nomen eorum erit, quale est: tantummodo Trojani juncti connubiis illic sedebunt: addam modos et ceremonias sacrorum, et faciam omnes Latinos unius linguae. Videbis posteritatem, quæ hinc oritur mixta sanguine Italico, pietate superare homines, superare Deos. Nec ulla natio adeo celebrabit cultum tuum. Juno assensa est his verbis, et gaudens convertit animum. Interim abiit ex aëre et reliquit nubem. His perfectis, pater ipse voluit

~~~~~

sed volvi a m. pr.) volves tert. Mentel. Leid. voluit Serv. ad iv Æn. 377. solvens ed. Ven. Burm.—833. Dic q. Leid. qua ris Bigot. nam me alter Hamb.—834. 835. moresque tenebunt Usque: est n. Paris. commixti corpore tanto reposuit Heinsius; et illustravit exemplis, opportunis, importunis, corpus de universa rep., populo, civitate, imperio, exercitu dici, ad vulgarem comparisonem corporis et membrorum hominis. Sic sup. xi, 313 toto certatum est corpore regni. Itaque sunt h. l. Teucri commixti cum toto populo Latinorum. In quo facile sentis toto otiosum esse. Pessime ad concubitum traxit Cerdà cum aliis rō corpore commixti et subsident. Enimvero veterum, et hinc omnium, quas vidi, edd. lectio est: commixti vel commisti corpore tantum. Eandem firmat Medic. cum aliis codd. Pier. et Heins. Erf., item Serv. ad i Æn. 249, nec, cur tantum mutare necesse fuerit, video. Nam sensus: Tantum Teucri subsident, commixti corpore, cum populo Latinorum: tantum transibunt in nomen eorum; nulla alia rerum mutatio fiet. Mediceus Pierii et Porcius, tum Parrhas. Montalb. Hamb. pr. et Goth. tert. commixto corpore exhibebant; sed commixti elegantius. Romanus autem commixti sanguine tantum. At tanto in nullo legitur præterquam in uno Pierii commixti sanguine tanto; et commixti corpore tanto in pr. Menag. et tert. Mentel., et commixto corpore tanto Goth. tert.—836. Teucris Goth. sec. sacrorumque Bigot.—838. Hinc g. Ausonium, mixto quod Goth. pr. mixtum cum s. Parrhas.—839. Ultra homines alter Hamb. a m. pr. pietate jubebis Leid.—842. reliquit Medic. cum plurimis aliis. Solenne tamen poëta, motum, inprimis concitatioem, præterito tempore declarare. Sed meo judicio totus hic versus melius abesset: nisi ille aliter olim lectus fuit. Saltem post retorsit sequi debuisse videtur: lumina, et c. Ut solent Dii in snorum morte. Ut sup. i, 473 Hercules: oculos Rutulorum rejicit arvis. Et ipsa Juno sup. 151 Non

NOTE

834 Ausonii] Itali, quos prius Latinos vocavit, Æn. vii. 54.

835 Commixti corpore] Initis conjugiiis.

His actis, aliud Genitor secum ipse volutat :
 Juturnamque parat fratris dimittere ab armis.
 Dicuntur geminæ pestes cognomine Diræ, 845
 Quas et Tartaream Nox intempesta Megæram .
 Uno eodemque tulit partu, paribusque revinxit
 Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.
 Hæ Jovis ad solium, sævique in limine regis,
 Apparent, acuumque metum mortalibus ægris, 850
 Si quando letum horrificum morbosque Deum rex
 Molitur, meritas aut bello territat urbes.
 Harum unam celerem demisit ab æthere summo
 Jupiter, inque omen Juturnæ occurrere jussit.
 Illa volat, celerique ad terram turbine fertur : 855
 Noni secus, ac nervo per nubem impulsa sagitta ;
 Armatam sævi Parthus quam felle veneni,

aliud secum, et meditatur deducere Juturnam a pugna fratris. Dicuntur esse duæ pestes, nomine Diræ; quas, et infernam Megæram, Nox profunda edidit uno et eodem partu, et implicuit similibus nexibus anguium, et applicuit eis alas celeres. Hæ adsunt ante solium Jovis et in vestibulo severi illius regis, et excitant timores miseris hominibus; si aliquando rex Deorum parat horribilem necem ac morbos, aut terret bello urbes quæ id meruerunt. Jupiter mittit ex alto cælo unam illarum velocem, et imperavit offerri Juturnæ quasi portentum. Illa Diræ volat et labitur in terras veloci impetu: non aliter ac sagitta per aërem immissa nervo, quam Par-

pugnam aspicere hanc oculis, non fœdera possum. Jo. Schraderum conjicere video: et cultum latata retorrit.—843. His dictis Goth. tert. secumque volutat Dorvill.—844. fratri Hugen. demittere quatuor apud Burm. descendere Goth. tert.—847. Unum Leid. reduxit Hugen.—849. Hæc, aberratur. sævique Leid. et Par. ad limina alter Menag. Oudart. Parrhas.—851. horrificos morb. Goth. pr.—852. meritasque Parrhas. ac bello Gud.—853. demittit editum ubique, quantum video, ante Commelin., qui primus demisit e Palat. edidit, cui Pier. et Nic. Heinsii codd. astipulati sunt. In nonnullis dimisit: pr. Moret. dimittit: tandem pr. Hamburg. summo demisit Olympo.—856. a nervo Exc. Burm. a verno Montalb.—857. Armatus Sprot. a m. sec. Armavit Goth. sec. quam Parthus Parrhas. Malim Codicem aliquem pro Parthus meliorem dare lectionem; nam illud vitiosum utique esse arbitror: quid enim Parthus, Parthus sive Cydon, aut gravitatis aut suavitatis habeat? Non

NOTÆ

845 Cognomine Diræ] Apud Inferos Furie, in medio Harpyiæ: in cælo Diræ et Jovis canes dictæ, Æn. III. 211. Et vero cum Virgilius ait eas esse duas numero, eodemque cum Megæra Furia partu editas, innuit Diras ipsas, esse Furias alias duas,	Tisiphonen, et Alecto, Æn. VI. 572. Noctis et Acherontis dicuntur filiæ, 846 Nox intempesta] Obscura, media, ad agendum intempestiva, Æn. III. 587. 857 Felle veneni] Veneno amaro: ant felle venenato.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

4 S

Parthus, sive Cydon, telum immedicabile, torsit;

Stridens et celeres incognita transilit umbras.

Talis se sata Nocte tulit, terrasque petivit.

860

Postquam acies videt Iliacas atque agmina Turni :

Alitis in parvæ subitam collecta figuram,

Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis

thus sive Cydon coniecit imbutam felle diri veneni, ut sit jaculum immedicabile, trajicit stridens et improvisa leves umbras. Filia Noctis talis intulit se, et adivit terras. Quando cernit exercitum Trojanum et exercitum Turni, statim contracta in formam parvæ avis, quæ aliquando nocte manens in sepulcris aut in tectis deser-

ignoro, tales iterationes et alliterationes occurrere apud poëtas, ipsum Homerum et Virgilium; sed ubique vim aliquam habent, aut addunt aliquid tanquam pro compendio vel cumulo v. c. Ecl. VIII, 55 *sit Tityrus Orpheus, Orpheus in sylvis, inter delphinas Arion.* at h. l. nihil ejusmodi video. Aut genus ponendum erat, ut individua vel formæ sequerentur: aut utramque iterandum, ut v. c. Iliad. X, 127. 128. Latet, arbitror, epitheton seu *Parthi* in sq. versu, seu *fellis*: v. c. *Armata sævi fallax quam* etc. aut simile quid. Nisi ultima poëtæ manus versui deest: quod probabile fit. Waddelium nunc video Animadv. Crit. p. 39 coniecisse *Arca sive Cydon*: vel, *Partho sive Cydon*, h. in Parthum; prius ferri possit. Jo. Schrader. autem Obs. I, 2, p. 17 *Armata sævo patrii quam felle veneni*, ingeniose sed parum probabiliter.—858. *seu Cydon* Oudart., male. cf. Ecl. x, 59. *medicabile* idem.—859. *auras* nonnullos legisse testatur Servius, qui rem male expedit de umbra sagittæ. Immo, ad majorem phantasmatis horrorem pro *auris* exquisitis dixit *umbras*, h. e. nigrum ærem, quem transvolat sagitta: hinc *celeris umbræ*, ut *celeris auræ*, quæ celeriter transmittunt telum. Vix tamen Maro, si carmen emendasset, ter eadem voce usus fuisset 853. 855. 859.—860. Non *Tulem*, sed *Talis*, ut toties vidimus in voce *ferre* se pro *incedere*, v. c. VII, 492.—861. *acies venit* I. pr. Moret., quod non displicebat Heinsio.—862. *in parvæ* Waddel. conj. apud Burm., prave utique: etsi sic lectum in Parrhas., idque receptum a Cuninghamo; nam usus sermonis non ita fert. Jo. Schrader. tentabat: *in rava, rauca, furva*. Miror neminem incidisse in inauspicatam avem *parvam*. *subitam figuram* Rom. et plerique alii Pier., et Heinsianis Mentel., et secundum Burm. fere omnes: receptum ab Heinsio: vulgo, *subito collecta figuram*. Porro *subito conversa* Medic. Pierii, et Medicus princeps: *subitam conversa figuram*. Sed *collecta*, quod ubique editum, copiose defendit et illustravit Heins. Conf. sup. 491, et x, 412, et multo magis de angue Ge. II, 154 et al. Est autem ratio hæc formam contrahendi, diversa a nota illa Homerica, qua Somnus avi non assimilatur specie, sed avis more ac ritu in arbore sedet Iliad. E, 290.—863. *in abest* apud Marium Plotium de metris:

NOTE

858 *Parthus, &c.*] Parthi sagittandi arte nobiles, Ecl. I. 62. *Cydon*] Incola urbis, quæ *Cydon* ipsa quoque dicta est, in Creta sive Candia insula, Ecl. x. 59.

862 *Alitis in parvæ, &c.*] *Noctua* ab interpretibus intelligitur: quia 864. dicitur *nocte sedens*: tum quia minor

est quam *bubo*, unde *parva*: tum quia deserta loca incolit, bubo frequenter urbana ædificia. Et licet *noctua* Atheniensibus boni ominis haberetur; omen erat in volatu faustum, non in cantu: at hic, 'canit importuna.... Fertque refertque sonans.' De bustis, Æn. IV. 494.

Nocte sedens, serum canit importuna per umbras ;
 Hanc versa in faciem, Turni se pestis ob ora 865
 Fertque refertque sonans, clypeumque everberat alis.
 Illi membra novus solvit formidine torpor ;
 Arrectæque horrore comæ, et vox faucibus hæsit.
 At, procul ut Diræ stridorem agnovit et alas,
 Infelix crines scindit Juturna solutos, 870
 Unguibus ora soror fœdans, et pectora pugnis ;
 Quid nunc te tua, Turne, potest germana juvare ?
 Aut quid jam duræ superat mihi ? qua tibi lucem
 Arte morer ? talin' possum me opponere monstro ?
 Jam jam linquo acies. Ne me terrete timentem, 875
 Obscenæ volucres ; alarum verbera nosco,
 Letalemque sonum ; nec fallunt jussa superba

tis, sero canit ingrata per tenebras ; Dira mutata hanc in speciem, fert ac refert se stridens circa vultum Turni, et ferit alis clypeum ejus. Novus torpor debilitat ipsi membra timore ; et capilli subrecti sunt horrore, et vox stetit in gutture. At misera Juturna, quando procul animadvertit stridorem et volatum Diræ, lacerat capillos sparsos, turpans vultum unguibus et pectus planctu, quia erat soror, aitque : O Turne, quomodo tua soror potest jam succurrere tibi ? aut quid jam restat infelici mihi ? quo artificio producam tibi vitam ? an possum objicere me tali portento ? nunc nunc desero exercitum. Ne terreatis me jam timentem, o infaustæ aves : cognosco verbera alarum vestrarum et sonitum mortiferum ; nec dura im-

*****

ibidem : et culminibus. Bigot. aut cumulantibus aris.—864. serum canit in lib. apud Pier. Etiam serum Servius exponit triste, luctiferum, perperam. Est : sera nocte ; ῥύκτερον αἰδέει Aratus. per umbram Menag. pr. cum parte Pier.—865. versam Medic. a m. sec. et Leid. se Turni Goth. tert. ob ora Heins. emendavit e Romano, Moret. et Leid. cum Arusiano Messio (accedit Donatus) : idque diserte illustravit. Vulgg. ad ora. in ora Medic. et Goth. tert.—866. fertque refertque volans, pr. Hamb. reverberat Medic. Pieri, Parrhas. et ed. pr. Burn.—867. Olli Bigot. novos Medic. et Mentel. pr., uterque a pr. m. solvat alter Menag., vel subito pr. Hamb.—868. errore pr. Hamb. hæret idem a m. sec.—870. crines solvit Dorvill. scindit crines Rom.—873. duræ repositum ab Heinsio, auctoritate Romani, tum Medic. reliquorumque vetustiorum omnium. Sicque Servius : duræ, immiti, quæ posset fratrem cernere tot laboribus subditum. Locum ante oculos habuisse putatur Statius XII Theb. 214. 215. Vulgo editum : miseræ. Fateor hoc lenius, etiam ad sensum mollius, videri ; etsi alterum illud doctius est. diræ Goth. tert.—874. moror sec. Rottend. et Erf. tali non possum tres apud Burm. et Erf. me deest Leid. tali me possum Zulich.—875. Nam jam Leid. timentem Oudart.—876. dirarum verbera nosco Schol. Cruqu. ad Horat. I Od. 2.—877. fallant a m. pr. Zulich.—878. Magnanima Gud. Hoc pro Ven. et sec.

NOTÆ

876 Obscenæ volucres] Funestæ et mali ominis, Æn. III. 262.

Magnanimi Jovis. Hæc pro virginitate reponit !
 Quo vitam dedit æternam ? cur mortis ademta est
 Conditio ? possem tantos finire dolores 880
 Nunc certe, et misero fratri comes ire per umbras.
 Immortalis ego ? aut quicquam mihi dulce meorum
 Te sine, frater, erit ? O quæ satis alta dehiscat
 Terra mihi, Manesque Deam demittat ad imos ?
 Tantum efflata, caput glauco contextit amictu 885
 Multa gemens, et se fluvio Dea condidit alto.

Æneas instat contra, telumque coruscat
 Ingens arboreum, et sævo sic pectore fatur :

peria magni Jovis decipiunt me. An reddit ista mihi pro virginitate erepta ? cur dedit mihi vitam perpetuam ? cur ablata est mihi lex moriendi ? jam certe possem terminare tantos dolores, et ire socia fratri misero inter umbras, si ego nunc essem mortalis. Nihil quicquam meorum bonorum jucundum erit mihi absque te, o frater. O quæ terra satis profunda aperietur mihi, et detrudet me Divam ad infimas umbras ! Eo usque locuta, Dea texit caput viridj velamine, gemens valde, et immisit se in profundum flumen. Contra Æneas urget, et quassat hastam magnam, arboream ; et sic loquitur dure animo ; Quæ jam deinceps est mora ? aut quid jam revolvis, o

~~~~~

Moret, cum Parrhas.—879. *Cur vitam aliquot Pier. Quid vitam alter Hamb. Quo vitam æternam dedit, et cur Medic. Pierii. cui mortis Oudart. a m. sec.*
 —880. *possim Medic. ut possem Leid. et Zulich. cum Goth. tert. et Erf. labores pr. Hamb. sec. Moret. et Exc. Burm., idque receptum a Cuninghamo e Ms. Bœcleri.—881. sub umbras Medic. Pierii, pr. Hamb. duo Rottend. Ven. et Gud. pro var. lect., quod et ipse præferam.—882. Jam mortalis ego haud q. vett. edd. et multi codd., ut distinguant post ego, alii post haud quicquam. Sed jam Ald. pr. emendatum dedit : Immortalis ego ? Sicque Rom. alique Pier. Malim tamen per exclamationem : Me miseram ! Immortalis ego ! Tum haud q. vett. edd., etiam Aldd. et hinc ductæ. Etiam sic Priscian. lib. xiv. haud mihi quicquam ed. Ven. et Mediol. et Goth. pr. Prima mutavit Commelin. e Pal. aut Cuningham. id sublatum esse volebat.—883. O qua Leid. quam Gud. a m. pr. quo Leid. alius. satis una Ven. satis una, quod etiam Rom. habet, lectum vulgo ante Heins., qui alta e præstantioribus dedit.—884. dimittat multi ap. Burm.—885. detexit Zulich. ; an præterit ? inquit Burm.—886. et fluvio se condit in alto Leid. et Reg.—888. Ingemens a m. pr. Medic. arboreum : Jo. Schrader. tentabat roboreum. Adeo poetæ nihil novare licet.—889. Qui Leid. relaxas*

NOTE

878 *Pro virginitate*] Quam Juturnæ rapuerat Jupiter, 140.

884 *Manes*] Inferos, Æn. vi. 743.

885 *Glauco amictu*] Ex colore aquarum, quibus præerat Nais Juturna, 139.

886 *Fluvio*] Tybri : unde in lacum suum, qui influit in Tybrim, facilis fuit via, 139.

887 *Coruscat*] Active. Æn. v. 642.

Quæ nunc deinde mora est? aut quid jam, Turne, retractas?
 Non cursu, sævis certandum est cominus armis. 890
 Verte omnes tete in facies; et contrahe, quicquid
 Sive animis, sive arte vales; opta ardua pennis
 Astra sequi, clausumve cava te condere terra.
 Ille caput quassans: Non me tua fervida terrent
 Dicta, ferox; Di me terrent, et Jupiter hostis. 895
 Nec plura effatus; saxum circumspicit ingens,
 Saxum antiquum, ingens, campo quod forte jacebat,
 Limes agro positus, litem ut discerneret arvis;
 Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
 Qualia nunc hominum producit corpora tellus; 900
 Ille manu raptum trepida torquebat in hostem,

Turne? non pugnandum est cursu, sed propriis duris armis: muta te in omnes formas, et collige quicquid potes sive virtute sive dolo: opta adire alia sidera, et occultare te abstrusum cava tellure. Ille Turnus commovens caput ait: Dure hostis, tua superba verba non terrent me: Dii, et Jupiter adversus, me terrent. Nec locutus plura, aspicit magnum saxum: saxum magnum, vetus, quod forte jacebat campo, constitutus limes agri, ut dirimeret lites agrorum. Duodecim electi viri difficile sufferrent illud collo, tales, qualia sunt corpora hominum, quæ terra jam profert. Ille heros assurgens altius et impulsus cursu, mittebat in hostem hoc

Bigot, male. retractare eleganter, recusare, tergiversari, detrectare.—890. est post certandum omittit Ms. Coll. Jesu, et ex eo Wakef.—892. armis Ven. animis aut arte ed. pr. Burmann. opta ardua Gud. a m. sec. pinnis ed. Junt. pugnis alter Hamb.—893. clausumque vulgo. clausumve Menag. pr., recte. accedit Ms. Coll. Jesu. te credere Oudart.—895. ferox hostis jungit Servius, seu quisquis laciniam hanc attexuit, adeoque jungit: ferox Di me t., perperam. ferox, o Ænea.—897. Deerat versus Parrhas. Mox campo qui (scil. limes) ubique editum ante Heinsium, idque eleganter, sicque pars codd. cum Goth. pr. Recepit tamen Heinsius quod e Medic. a m. sec. (erat a prima sigla q.) aliisque suis et Pier., scilicet idem mutaturus hoc in istud, si alterum reperisset.—898. Limes agri invenit nescio in quibus Pier., sicque ed. pr. Videtur sic variari oratio post antecedeus campo. agros Leid. agris cod. Barthii, quod insuave sequente statim arvis. positum Parrhas. decerneret duo Moret. æri Hugon. et Goth. pr.—899. Vix illum Medic. et Ven. levarent Leid. moverent Goth. tert. Intalit e Virgilio bis senos viros in Homerum, loco duo-

NOTE

898 *Limes...litem ut, &c.*] *Limes* dictus est, saxum vel via *lima*, hoc est obliqua, transversa, discernendis agris constituta. Hinc *lis* dicta creditur a *limite*, quod primæ lites et contentiones de limitibus fuerint. Alia tamen *litis* etyma affert Vossius.

899 *Bis sex, &c.*] *Locus* ex duobus

Homerici expressus: Iliad. v. 302. ubi Diomedes saxum in Æneam immittit, quale vix duo temporis Homerici homines efferrent. Iliad. xxi. 405. ubi Minerva saxo Martem percussit, qui agris limes erat positus. Quam indiligenter Virgilius id Turno tribuerit, diximus supra 798.

Altior insurgens, et cursu concitus, heros.
 Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem,
 Tollentemve manu saxumque immane moventem;
 Genua labant, gelidus concrevit frigore sanguis. 905
 Tum lapis ipse viri, vacuum per inane volutus,
 Nec spatium evasit totum, nec pertulit ictum.
 Ac velut in somnis, oculos ubi languida pressit
 Nocte quies, nequicquam avidos extendere cursus
 Velle videmur, et in mediis conatibus ægri 910
 Succidimus; non lingua valet, non corpore notæ
 Sufficiunt vires, nec vox aut verba sequuntur:
 Sic Turno, quacumque viam virtute petivit,
 Successum Dea dira negat. Tum pectore sensus
 Vertuntur varii. Rutulos aspectat, et urbem, 915
 Cunctaturque metu, telumque instare tremiscit;

saxum apprehensum manu tremente. Sed neque cognoscit se currentem, neque irruentem, aut erigentem manu et versantem saxum grande. Genua titubant, sanguis gelidus cogitur frigore. Præterea saxum ipsum, rotatum per aërem, nec pertransiit intervallum hominis, nec servavit totam vim. Et quemadmodum nocte in somnis, quando languida quies clausit oculos, frustra videmur velle producere cursus optatos, et infirmi defcimus in medio impetu; lingua non viget, vires solitæ non suppetunt in corpore, nec vox nec verba erumpunt: sic Dira dicta abnuitt Turno successum, quacumque vi tentavit modum. Tunc diversa sententia agitantur ejus animo. Respicit Rutulos et urbem, et moratur præ timore, et timet hastam

~~~~~

rum, (ὁ δὲ γ' ἄνθρωπος) Pindarus Theb. vulgo dictus.—903. nec curr. Dorvill. nec se Goth. tert. cognovit sec.—904. Tollentemque multi, vitiose, et ipse Medicens: qui et perperam T. manus, sec. Moret. manum. Tum saxumve Medic. Dorvill.—905. concurrat alter Hamb. a m. sec.—906. viri vacuus Ms. Barthii ad Stat. Theb. vi, 938, qui ipse contorta oratione et sententia distinguit: ipse, viri vacuum. Burm. via vacuum tentat. Enimvero lapis viri (pro ejus) est lapis ab eo projectus: dictum ad vulgarem formam: jactus viri. Poterat viro dicere, ut esset viro volutus, h. a viro; sed alterum maluit: cur non feramus? inane de aëre nunc non primum occurrit, nec ejus epitheton vacuum; utrumque Lucretio subiectum.—907. evasit, totum nec interpungunt alii, etiam apud Servium. neque Medic. Menag. Parrhas.—908. veluti Dorvill. et nonnulli editi. oculos cum alter Menag. Post hunc versum in Leid. et Reg. sequebatur initium versus: Et jam jamque, vacuo spatio relicto. (Fraudem librario fecerat versus in idem verbum desinens 939. 940 repressit, Et jam jamque).—911. volet Medic. (a m. pr.) corpora Gad. mota alter Menag. nocte Leid. et Exc. Burmann. cum Goth. sec.—912. aut verba inde ab Ald. tert. legitur: in aliis nec verba.—913. quacumque viam Leid. et Par., quod expeditius esset: alterum exquisitius. Sic Nulla viam fortuna regit sup. 405.—914. Dea dicta Zulich. cum pectore sec. Rottend. et Leid. pectora Bigot.—915. conspexit et urbem Zulich.—916. Cunctanturque alter Menag. et alter Goth. teloque pr. Hamb. a m. sec., argute: instantem Æ-

Nec, quo se eripiat, nec, qua vi tendat in hostem,
 Nec currus usquam videt, aurigamve sororem.
 Cunctanti telum Æneas fatale coruscat,
 Sortitus fortunam oculis; et corpore toto 920
 Eminus interquet. Murali concita nunquam
 Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
 Dissultant crepitus. Volat atri turbinis instar
 Exitium dirum hasta ferens, orasque recludit
 Loricae, et clypei extremos septemplex orbes; 925
 Per medium stridens transit femur. Incidit ictus
 Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
 Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
 Mons circum, et vocem late nemora alta remittunt.
 Ille humilis supplexque oculos dextramque precantem 930
 Protendens, Equidem merui, nec deprecor, inquit;

imminentem; nec cernit usquam, quo se subducat, nec quo robore irruat in hostem, nec currum, nec sororem aurigam. Æneas incutit moranti hastam letalem, explorans oculis opportunitatem; et procul immittit toto corpore. Nunquam saxa sic sonant, pulex murali machina, nec tanti crepitus eduntur fulmine. Hasta portans sævam mortem volat sicut nigrans procella, et aperit extremitates thoracis, et sinuosos circuitus clypei septemplex: stridens penetrat per medium femur: Turnus magnus cadit percussus in terram flexo poplite. Rutuli surgunt cum lamentis, et mons totus reboat circum, et profunda sylva late reddunt vocem. Ille abjectus et supplex, intendens oculos et dexteram supplicantem, ait: Sane merui, nec precor ut

~~~~~

neam telo. *letumque* Rufinian. de Schem. Lex. p. 258, ubi vid. Ruhnken. v. c. *tremecit* scribitur in multis etiam alibi: ut passim vidimus.—917. *Nec qua* Gud. a m. sec. *se rapiat* Ven. a m. pr. et Erf.—918. *currum* Oudart. *curvus* duo Burm. *curvus* Rom., etiam h. l. conf. sup. ad XII, 61. *aurigamve* Medic., unde Heins. recepit pro *que*.—920. *Sortitam* Goth. tert. *pectore* alter Menag. et Leid.—921. *nusquam* Bigot.—922. *saxa sonant* pro var. lect. pr. Hamburg.—923. *strepitus* nonnulli apud Burmann. *trepidus* Reg.—924. *Excidium* tert. Mentel. et Parrhas. *durum* Medic. Pierii, Goth. tert. et aliquot apud Burmann., qui laudat Silii XVII, 188 *O dirum exitium mortalibus*; ex Virgilio adumbratum. *recludit* Zulich. *recludens* Thuaneus ap. Burm., minus suaviter.—925. *Lorica clipeique extremos* Medic. Pierii. *clipei extremo septemplex orbe* Heins. conj., causam non video.—926. *Et medium multi cum Goth. tert. Erf. et Medic. Pierii, quod verum arbitror: orasque recludit... orbes, Et medium stridens transit femur. stringens* Parrhas. *ictu* Hugen.—929. *Mons circa* pr. Moret. et Parrhas. *ictu* Hugen.—929. *Mons circa* pr. Moret. et Parrhas. *late vocem* Dorvill. *alta dederunt* Vratissl.—930. *que abest* aliquot Pier. tribus Burm. et Goth. tert.—931. *Præhendens* pr. Mentel. *nec d. nusquam* Lutat.

NOTÆ

924 *Oras Loricae, &c.*] Extremitates capiti altius sustulerat.
 loricae, quæ femur attingunt; et 925 *Septemplex*] Septem coriis, aut
 extremitates imi clypei, quem tegendo laminis ferreis æreive contexti,

Utere sorte tua. Miseri te si qua parentis
 Tangere cura potest; oro (fuit et tibi talis
 Anchises genitor), Dauni miscrere senectæ;
 Et me, seu corpus spoliatum lumine mavis, 935
 Redde meis. Vicisti; et victum tendere palmas
 Ausonii videre; tua est Lavinia conjux:
 Ulterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
 Æneas, volvens oculos, dextramque repressit;
 Et jam jamque magis cunctantem flectere sermo 940
 Cœperat; infelix humero cum apparuit alto
 Balteus, et notis fulserunt cingula bullis
 Pallantis pueri; victum quem vulnere Turnus
 Straverat, atque humeris inimicum insigne gerebat.
 Ille, oculis postquam sævi monumenta doloris 945
 Exuviasque hausit, furiis accensus, et ira
 Terribilis: Tunc hinc spoliis indute meorum

ne me occidas: fructu tua fortuna: si ulla cura miseri patris potest commovere te, oro, miserere senectutis Dauni: fuit quoque tibi talis Anchises pater: et redde meis, vel me vivum; vel, si mavis, cadaver privatum luce. Vicisti, et Itali viderunt me victum tendere tibi manus: Lavinia tua est uxor. Ne progredere ulterius odiis. Æneas constitit ferox in armis, torquens oculos, et retinuit manum. Et jam jam magis sermo Turni cœperat commovere morantem Æneam; quando magnus ac infans balteus Pallantis juvenis apparuit in humero Turni, et cingulum emicuit notis clavis; quem juvenem afflictum vulnere Turnus occiderat, et gestabat humero insigne hostile. Ille Æneas, quando percepit oculis monumentum crudelis luctus et spolia, inflammatus furore, et terribilis ira, ait: An tu ornate

~~~~~

ad Stat. VIII, 116.—932. *te forte* Goth. pr. *si te qua* pr. Menag.—935. *sive meum corpus* Valer. Prob. Art. Grammat. lib. 1.—936. *evictum* sec. Rottend.—938. *nec tende* Leid.—940. *flectere mentem* aliquot Pier.—941. *alto editum* inde a pr. edd. Attamen ingens Carisius lib. 1 laudat: quam Ge. Fabricius omnium veterum librorum lectionem esse ait, mutatam ab iis, qui bina uni nomini epitheta (*infelix ingens balteus*) adjungi vitiosum existimarent. Ex codd. tamen suis nec Pier. nec Heinsius id firmant: videtur ubique *alto* legi: *alte* Oudart. *ultra* Parrhas.—942. *fluxerunt* Bigot.—946. *incensus* Dorvill.—947. *Spoliis tunc hinc* Goth. sec. *hic* Parrh., ita erit *Tunc hic*; ut: ille ego. *in spoliis*

NOTE

934 *Dauni*] De illo, Turni patre, 44.
 942 *Balteus, et notis, &c.*] *Balteus*, cingulum humero laterique circumdatum: ornatum *bullis*, id est, clavis aureis. Æn. ix. 359. Balteum hunc Pallanti a se occiso Turnus eripuerat, Æn. x. 496. Agnoscit eum Æneas

ex pictura Danaidum, quarum facinus in eo expressum erat, ibid. Tumque accidit, quod a poeta prædictum est, ibid. 503. 'Turno tempus erit, magno cum optaverit emtum Intactum Pallanta, et cum spolia ista diemque Oderit.'

Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
 Immolat, et poenam scelerato ex sanguine sumit.
 Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore condit 950
 Fervidus. Ast illi solvuntur frigore membra,
 Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

spoliis meorum sociorum eripieris hinc mihi? Pallas, Pallas mactat te hoc ictu, et sumit supplicia ex impio sanguine. Hoc dicens, ardens occulit ferrum intra pectus oppositum: illi autem Turno membra deficiunt præ frigore, et vita dolens ubi cum gemitu ad usbras.

alter Menag.—948. *Eripiere Parrhas. te abest Leid.*—949. *pœnas qu. Moret.*
 et Dorvill. *ex deerat alteri Hamb. de sanguine Oudart. pro var. lect.*—950.
adversum sub Bigot. adversus pectore Leid. in pectore torsit qu. Moret.

NOTÆ

952 *Indignata*] Quod juvenis morte extero, quod regno et sponsa privatus,
 immatura moreretur, quod victus ab quod post spem veniæ conceptam.

PROOEMIUM
IN
C U L I C E M.

FUISSE aliquando Culicem inscriptum carmen, vulgo pro Maroniani ingenii juvenili foetu habitum, dubitari nequit. Docent id loca T. I ad Vitam Virgilii §. 28 excitata Martialis XIV, ep. 185, et VIII, ep. 56, 19. 20, Suetonii in Vita Lucani, Statii Sylv. II, 7, 14.¹ Quibus adde eundem præf. Sylv. lib. I, ubi veretur de Thebaide edenda: *Sed et Culicem legimus et Batrachomyomachiam etiam cognoscimus. Nec quisquam est illustrium poetarum, qui non aliquid operibus suis stylo remissiore proluserit.* Nonius quoque Marcellus p. 211 versum laudat in labrusca—"Neutro Virgilius in Culice: *Densaue virgultis avide labrusca petuntur.*" An tamen is ipse, quem nunc manibus terimus, pro Maroniano Culice habendus sit, non modo inde confectum non est,² verum

NOTE

¹ Martial. XIV, ep. 185 *Accipe facundi Culicem, studiose, Maronis.* VII, 56 *Protinus Italiam concepit et Arma virumque, Qui modo via Culicem fleverat ore rudi.* Sueton. in Vita Lucani: *Quin tanta levitatis, et tam immoderate lingue fuit, ut in præfatione quadam, atatem et initia sua cum Virgilio com-*

parans, ausus sit dicere: Et quantum mihi restat ad Culicem? Statii Sylv. II, 7, 73. 74 *Hæc primo juvenis canes sub ævo Ante annos Culicis Maroniani.*

² Virgilio Culicem Jo. Schraderus quoque vindicare voluit Emendatt. 1. 2.

etiam dubitari potest: quandoquidem istud alterum carmen non invenustum fuisse necesse est; memoratur enim passim cum laude, et Lucanus non sine superbiæ nota dixisse existimatus est: *Et quantum mihi restat ad Culicem?* hoc autem, quod nunc habemus, splendet utique uno et altero loco, et habet laudes nonnullas; sed et tota illud summa peccat et plurima habet, quæ vel parum subtili iudicio vix satis se probare possint. Quæ ne temere pronuntiasse videamur, age de carminis argumento et habitu dispiciamus paulo accuratius.

Inter lusus refertur hoc carmen merito argumenti sui vi et natura. Culex, cum pastorem infixio aculeo e somno excitatum præsentî morte liberasset, quam subrepens ei serpens inficturus erat, inflicta manu obtritus, sequente nocte pastori per somnum oblatus, de male relata gratia conqueritur, hominemque adeo miseratione movet, ut tumultum culici exstruat. Nec tamen omnino poëta carmen epicum joculare, cujusmodi nostra ætas plura vidit, componere voluisse putandus est. Narratio est serio instituta, nec tamen epica, sed ad pastoritium seu bucolicum carmen propior, et delectare voluisse poëta videri debet, partim rerum narratione et descriptione, partim culicis de injuria sibi facta conquerentis miseratione.

Argumentum, si intentiore animo contempleris, per se satis tenue ac jejunum esse vixque magnum ornatum capere posse videtur. Cumulavit tamen ornamenta quisquis hæc scripsit, et in ornamentis his majorem operæ partem consumsit; quod per se non erat improbandum, si ornamenta sagacitas aliqua ingenii ex ipsa re elicuerat; verum auctor ad locos poëticos communes fere omnia revocavit, quibus ita immoratus est, ut orationis ordinem et seriem penitus interrumpi et mentem a carminis summa abduci necesse esset, quod v. c. factum videas in loco de laudibus vitæ rusticæ, de arboribus ad fontem natis v. 122 sqq., in locis inferis, in Tartaro, in Elysio, in tumultu plantis conserendo. Nimium adeo in parergis hæret poëta; nec pravum hoc studium exemplo non minus pravo Catulli, in Pelei et Theti-

dos epithalamio, aut Panegyrici in Messalam Tibulli Elegis subjecti, defendi aut potest aut debet.

Est vero interdum puerilis prorsus in cumulandis et variandis rebus similibus copiae affectatio; quæ, si vel maxime eum juvenili ætate hæc luisse dixeris (Scaligerum, qui jam grandiore natu Maronem scripsisse Culicem contendebat, nemo facile audiet æquo animo,) vix tamen ab eo poëta proficisci potuit, qui Georgica et *Æneidem* scripsit; ut adeo aliquando in eam opinionem pronior essem, quam etiam Franc. Oudinum tuitum esse video (disp. de Culice Virgiliano in Misc. Obs. crit. nov. T. IV, p. 307), qua persuasum mihi esset, nos veterem illum Maronis Culicem omnino non habere. Occurrunt tamen altera ex parte loci carminis præclari poëta bono haud indigni; video itaque haud paulo probabilius esse alterum: habere quidem nos carminis fundum aliquem Virgilianum, interpolatum tamen et oneratum infinitis aliorum laciniis intextis et interpositis. Ducit etiam eo diversitas illa locorum ac versuum in eodem carmine, et variata per plures diversæ notæ versus eadem sententia. Quod si teneatur, facile et virtutum et vitiorum in hoc carmine causæ explicari totaque ejus ratio constitui potest.

Scilicet, literarum bonarum studiis, jam per rhetoricas scholas et *μελέτας* corruptis, fuit doctorum hominum male sedulorum mos, ut cum Ovidianis, tum Virgilianis, his tamen maxime, quandoquidem intra Virgilianam orationem omne fere poëtices studium eorum temporum se continebat, versibus variandis, ornandis vel amplificandis, ingenium suum experirentur. Multa sunt sub Scholasticorum nomine in Anthologia Latina carmina, quibus, interdum decies vel duodecies, eadem sententia vel idem versus variatur. Alii thema, quod vocabant, seu argumentum fabulæ alicujus ex Virgilio vel aliunde desumptum, versibus modo ex Virgilio consarcinatis in Centonis morem, modo ad Virgilio exemplum formatis, pertractarunt: utriusque generis exempla in Ausonio prostant. Sunt vero in his multa non malæ notæ carmina; sunt singula loca, singuli versus docte et ornate facti.

Comparet v. c. aliquis narrationem de adulterio Martis et Veneris Anthol. Lat. P. 1, ep. 72. Non defuit homini, qui id carmen scripsit, ingenium nec poëtica oratio: defuit iudicium ad summam carminis constituendam et ad eliminandam copiam otiosam et inanem. Adde ibid. lib. 1, ep. 89 et al. Lecto itaque Virgilii carmine, ascripserunt in margine codicis sui hi homines ea quæ ipsi tentaverant, ad variandam vel amplificandam sententiam; idque inprimis in minoribus his Virgilio carminibus factum apparet; multo autem maxime in Culice, cujus, si recte iudico, plus quam dimidia pars ejusmodi Scholasticorum versibus consarcinata est. Versus hos aut inter lineas aut in margine ascriptos librarii indocti, qui codicem describebant, forte etiam ut plenior codicem venditare possent, in ipsum carmen inferserant; atque sic evenit, ut illud interpolatum et, modo versibus satis bonis, modo incoctis et indoctis, aut hiulcis et scabris, foedatum ad nos perveniret. Quod non animadvertum fraudi fuit viris doctis, quos, tam diversæ notæ monetam eodem loco habentes, in multis trepidare necesse fuit. Facile adeo ex his potest intelligi, fundum quidem carminis esse posse Culicem illum Maronianum, sed attextas esse a Scholasticis et Grammaticis lacinias plurimas, quibus priscus carminis nitor plerisque in locis admodum attritus ut sit necesse est.

Atque hæc ipsa faciunt, ut vix cum delectatione, nec nisi ab eo, qui jam aliquantum in poëtarum lectione versatus sit, legi possit hoc carmen.¹ Male enim cohererent tot panni a diversis hominibus assuti, et natæ sunt ex eo ipso corruptelæ dictionis et sententiæ plurimæ; ut adeo in his carminibus res aliter procedat, quam in superioribus vo-

NOTE

¹ Patrio sermone, octonis versibus in strophas coeuntibus, redditum est hoc carmen a Spensero, poëta nobili Britanno. (*Virgil's Gnat*), in ejus Opp. Nec sine voluptate illud facile perlegas. Adeo mihi vel hoc exemplo patuit, quanto expeditius esset

poëtam carmine vernaculo reddere, quam verba subtiliter interpretari. Nihil enim vetabat sententias integras summam efferre, ejusque partes in quemcumque placeret sensum deflectere, aut verba corrupta aptis et idoneis permutare.

luminibus, cum in interpretationis subtilitate major studii nostri pars versaretur. Nunc enim nostra opera fere tota ad criticas animadversiones, lectionemque constituendam vel emendandam, transferenda erat. Propositum itaque velim hoc volumen adolescentibus, qui in critico studio exercere ingenia volunt, tanquam campum, in quo lusus hujus ingenui periculum aliquod faciant, aut gustum saltem sibi comparent.

Ceterum, antequam lectionis originem et progressum ad emendationem satis accurate cognoscere liceret, molestiae mihi in hoc et sequentibus carminibus enarrandis devorandae fuere plurimae eaeque maximae. Nunc satis mihi liquet *Culicem* statim in editione principe vulgatum, inde in multis aliis editionibus repetitum, vix tamen criticam manum esse expertum ante P. Bembum. Nam in Domitii Calderini, Pomponii Sabini, et Badii Ascensii commentariis praeter vulgarem varietatem nihil occurrit, quod ad emendationem poëtae faciat. Bembus autem praeter alterum illum codicem, qui totum Virgilium complectebatur, codicem perantiquum adhibuit, truncum tamen et mutilatum, quippe cui, praeter *juvenilis ludi* libellum et *Bucolica* ac *Georgicorum* primi libri partem, nihil supererat (conf. De Virgilii codd. Mss. s. VIII). Liber autem ille *juvenilis ludi* continebat *Culicem*, *Diras*, *Copam*, *Est et Non*, *Vir bonus*, *Moretum*, *Rosas*. Hæc ipse Bembus exposuit in *Dialogo de Culice et Terentii fabulis*, in quo ex codice illo *Culicem* recensuit. Exiit ille liber primum a. 1580 apud fratres Sabbios Venetiis: cum ex eo codice recensio minorum carminum Virgilii dudum facta esset ab Asulano. Aldus enim, in epistola ad P. Bembum editioni 1514 Naugerii auxilio emendatae præfixa, *Virgilii lusus*, quos Bembus correctissimos habeat, tunc se editurum esse promittit, cum ab eo acceperit, quod futurum putabat brevi; verum morte præventus fidem non exsolvit Aldus; perfecit tamen Asulanus, qui 1517 *Diversorum poëtarum in Priapum lusus*, P. V. M. *Catalecta*, *Copam*, *Rosas*, *Culicem*, *Diras*, *Moretum*, *Cirin* etc. edidit, emendata a se, ut ait, collatis pluribus exemplaribus. In hac *Culicis* recensione Bembini

codicis lectio in multis locis recepta est, nec tamen in omnibus, quæ Bembus mox ex codice suo constituisse videri voluit. Repetita illa est in ædibus heredum Aldi et Andreæ socieri 1534, mutatis tamen passim lectionibus, inprimis in Ciri. Ut adeo trina sit Aldina recensio; prima antiquior nec emendata ed. Ald. 1505, altera 1517 et tertia 1534. Quæ passim a me excitatur tanquam melioris lectionis fundus, media est anni 1517. Aldinam non vidi qui ante oculos haberet, præter Ge. Fabricium, quia alia et ipse emendasse aut aliorum emendationem admisisse videtur. Heinsius tractavit tertiam. Sed Bembina castigatio a multis recepta est, inprimis Venetis et Antwerpiensibus. Comparavit mox veterem membranam, seu excerpta P. Pithœi, et aliam Ant. Contii ICTi membranam, etiam editiones veteres, Josephus Scaliger, idemque emendationes adjecit plurimas, doctas utique, sed raro ullæ ingenii vel dictionis ac numeri facilitate se probantes. P. Pithœus, qui haud multo post Scaligerum Epigrammata et Poëmata vetera edidit, hactenus non nihil in Culicem et Cirin contulisse videri debet, quod in eo lectiones occurrunt nonnullæ, quas apud alios non observavi. Scaligeranas emendationes sine delectu recepit omnes Taubmannus, qui Culicem commentario instruxit, sed qui totus ex Scaligeri opibus aliisque eruditis copiis, inprimis Barthii, qui Advers. lib. xx, 13 et 19. xxi, 3 et 9 et 18. 20 et 23 Culicem emaculare voluit, consarcinatus est; qui enim ingenio suo in jocis lusibusque adeo indulgere narratus est, Taubmannus, in re critica et perspicendo sensu nec ingenio nec judicio suo ipse aliquid tribuisse videtur; adeo totus ex aliorum acumine pendet. Bembina hinc lectio e Scaligerana emendatione passim interpolari coepit; idque diversorum virorum doctorum opera. Nam et in Heinsianis ac Burmannianis editionibus satis inconstanter multa expressa esse vidi. Cum in priore editione, quoniam per totum Maronem hoc secutus eram, lectionem editionis Burmannianæ majoris, quam in nonnullis ab Heinsiana, etiam a minore Burmanni

1704, discrepare vidi, retinuissem : in nova hac recensione paulo licentius versatus sum in lectione mutanda, quoties ratione satis idonea id me facere arbitrarer. Iis enim instructus eram copiis, ut aliquid mihi hac in opera sumere possem. Nam præterquam quod lectionis origines investigaveram, ad manus erant cum edd. veteres, quæ antiquam lectionem habebant,¹ tum Bembinæ lectionis auctoritas cum reliquis edd., in quibus emendatus est Culex vel tentatus. Habueram jam in priore editione variam lectionem, quam e codice suo excerptam miserat ad me Jo. Ge. Gu. Koehler v. c., alteram codicis Helmstadiensis a. 1450 exarati mihi obtulerat Wernsdorfii, viri doctissimi et humanissimi, benevolentia. In nova hac recensione ad manum fuere schedæ Jo. Schraderi cum descriptis ab eo schedis Nic. Heinsii, cujus sagacitatem in poëtis emendandis nemo alius æquavit.² Nolui tamen ea, quæ elegantius ille refinxerat, obtrudere indoctis grammaticis interpolatoribus; quorum fraudes hunc eundem virum acutissimum tam parum odoratum esse sæpius miratus sum. Omnino valde diversa inter se habenda sunt: restituere veteris poëtæ lectionem etiam haud bonam, si haud bonus est; et, poëtam refingere, minusque probis substituere meliora. Hoc non critici est, sed iudicis.

Extant adhuc passim in bibliothecis, imprimis in Regia Parisiensi, codices, qui poëmatia illa minora, quæ sub Virgilii nomine venire solent, modo plura, modo pauciora, interdum Moretum tantum aut aliud carmen, exhibent. Quos codices si excussos, saltem inspectos a viris doctis, qui ea loca adeunt, audivero; multo magis lætabor, quam si tot

NOTE

¹ Excussit edd. Vicentinam 1479 et Ven. 1486, Ven. 1482, Ven. 1484, Norimb. 1492, Ven. 1495, Ed. s. l. et a. Culicis et alior. minorum Carminum.

² Edidit nuper (1766) H. Frisemanus v. c. *Collectanea critica*, in quibus Cirin et Culicem exprimi curavit cum conjecturis nonnullis Jo. Schraderi magistri sui, quas ad marginem libri

annotatas ab oblivione vindicari voluit; adjecit quoque ex eodem libro lectiones variantes in Cirin codicis Basileensis, in Culicem Petaviani et Vossiani. Cum mihi pleniores Schraderi schedæ obtigissent; multa licuit diligentius constituere, et, quæ Heinsii essent, sejungere ac discernere.

vulgares libros, qui *Æneidem*, *Georgica*, et *Eclogas* habent, quorumque comparatione nullus prorsus fructus ad illa carmina expectari potest, in medium proferri videam. Nisi enim, in codicum inspectione et usu, iudicio sano et recto utaris, nullum facile esse potest aliud studium tam jejunum, futile, et liberali homine vix dignum, quam hoc, quod in excutiendis librariæ inertiae quisquiliis collocari solet.

P. VIRGILII MARONIS

C U L E X

AD OCTAVIUM.¹

ARGUMENTUM.

PASTOR gregem mane in pascua eductum sub medium diem ad fontem in agro Thebano sub Cithærone (cf. ad v. 108) compulerat, qui erat in valle sylvosa: ipse juxta fontem recubuit et obdormivit—160. Ecce magnus serpens, ex hydorum genere, in locis, quæ circa fontem erant, paludosis æstum levare solitus, advolvitur et pastori iratus imminet—

NOTE

¹ Petaviano codici præscripta erant hæc: "Poëtarum sapientissimi, P. V. M. condiscipuli Octaviani Cæsaris Augusti mundi Imperatoris, juvenalis ludi libellus. Incipit Culex."

Cum difficultates, quæ in hoc carmine occurrunt, lectionis fere depravatæ sribligini debeantur: plerorumque locorum enodatio ex Var. Lect. expositione erit petenda.

Exordium usque ad v. 40 continuatur. Exposito argumento, Phœbum, Musas, et Palem, tum Octavium invocat: quem puerum appellat, cujusque nondum res ulla gestas, quas commemorare posset, habuisse videtur. Octa-

vianum Cæsarem vulgo intelligi video; perperam utique. Cum ei primum commendatus est Maro a Mæcenate, non jam *Octavius* erat, sed *Cæsar Octavianus*; nec *puer*, sed *juvenis*, ut in Ecl. 1. Nec huc faciunt, quæ de usu vocis *pueri* disputari solent. Videtur esse Octavius, cujus in Catalectis n. xiv mentio fit; nec tamen constat, sitne idem, qui ap. Horat. *Octavius optimus*. Nisi Statius cum Martiale et Suetonio Culicis Virgiliani jam meminissent, Octavii nomen fraudem fecisse grammaticis dicerem, ut ad Maronem auctorem carmen referrent.

180; cum forte fortuna Culicis aculeo in oculi angulo infixus expergefactus ex somno pastor manu quidem ad vulnus delata miserum Culicem attritu interimit, vigilantibus tamen oculis prospiciens serpentem sibi minantem aspicit. Itaque exilit et arrepto trunco serpentem trucidat—200. Nocte sequente Culicis umbra pastori se per somnum offert, graviterque cum eo expostulat, quod se, qui ei salutis auctor fuisset, manus afflictu vita privasset—230. Tum exponit errores suos per loca infera, sede certa nondum assignata—383. Pastor altero die, ut Culici officium persolveret, tumulum ei exstruit variis floribus fruticibusque consitum et titulo ornatum—ad fin. Videtur autem hoc, etsi diserte poëta non exposuit, eo consilio fecisse, ut ad sedem certam in locis inferis admitteretur umbra Culicis: ad eum morem, quo sine tumuli honore nec aliæ umbræ Stygem tranare posse creditæ sunt.

LUSIMUS, Octavi, gracili modulante Thalia;
Atque, ut araneoli, tenuem formavimus orsum.
Lusimus: hæc propter Culicis sint carmina dicta.
Omnis ut historiæ per ludum consonet ordo
Notitiæ, ducam voces: licet invidus adsit.

5

2. f. *ursum* Ms. Helmst., et *ursum* scripti Petav. et Voss. ap. Heins., *struere orsum* ap. Plin. xi, 10, in nonnullis codd.—3. *hac propter* Scaliger malebat; nil refert. *sint* a Bembo est; antea *sunt*. Nic. Heins. conj. *Lusimus hæc propere; Culici sic c. d.* Voss. et Petav. *docta*.—4. 5. partim ex Scaligeri emendatione partim aliunde constituta lectio. Vulgata, quam Badius et Taubmann. cum Barthio frustra conantur interpretari, in vet. edd. erat: *Omnis et h.—c. o, Notitiæque ducam voces*; nec Bembo quicquam mutavit, nisi quod *Omnis ut* correxit. Legebatur quidem in nonnullis *Nutritæ*: etiam *Nutrices*: sed hoc interpolatum ex vitiosa lectione: *Notitiæque* pro *Notitiæque*. In quibus cum sententia idonea non occurreret, Scaliger emendabat: *Omnis ut historiæ pro-ludens consonet ordo Notitiæ, ducam vocem licet; invidus absit*. Emendatio dura et coacta, et cujus sensum ipse vix satis habet quomodo exponat: *ut omnis ordo historiæ notitiæ consonet, ducam vocem. Deducam vocem in re tam tenui et*

NOTÆ

1 *Gracili Thalia* prava imitatione dictum ex illo: *gracili avena, tenui carmine*. At comparatio, ab araneæ texturam ordientis conatu petita, suavis.

4. 5 *Ut omnis ordo notitiæ historiæ, pro historicæ, consonet per ludum, ducam voces, h. deducam, causam*. Sed vide Var. Lect.

Quisquis erit culpae jocos Musamque paratus :
 Pondere vel Culicis levior famaue feretur.
 Posterius graviore sono tibi Musa loquetur
 Nostra : dabunt cum securos mihi tempora fructus :
 Ut tibi digna tuo poliantur carmina sensu.

10

Latonæ magnique decus Jovis aurea proles,
 Phœbus, erit nostri princeps et carminis auctor,
 Et recinente lyra fautor : sive educat illum

humili, ut stylus conveniat materia. Et proludens quidem Ms. Pithœi habebat, sed quo sensu? an pro, ludens? Quanto vero melius per ludum: cui ascriptum forte glossema (pro ludens) arripuit librarius Pithœani exemplaris. Notitia historiae jungit Scaliger, ut sit pro historica, ut tot alia apud poetas occurrunt. ducere vocem ut, ducere filium. Barthius Advers. xxx, 24, et xix, 13 miro acumine Notitiæ pecudum voces legere suadebat. Sed nec hic nec in ceteris quicquam proficit. Heins. adducam vocem licet; ut sit adducere vocem, contrarium remittere. Mihi quidem de hoc loco ita videtur. Cum totum hoc exordium satis jejunum sit, interpolatum quoque illud est a v. 3 ad 7, in quibus nihil est, quod non ineptum versificatorem redeat. Nec tamen interpolatio profecta ab una manu: nam vs. 5 ab homine, incito prorsus, infertus videtur; a doctiore vs. 3. 4 Lusinus: hæc propter Culicis sint carmina dicta, Omnis ut historia per ludum consonet ordo; h. e. Cum lusus hoc esse debeat carmen, nomen quoque imposui ludicrum Culicis, ut omnis historiae ordo, h. tota narratio, consonet per ludum, h. ludica sit, ipso quoque titulo. His ascripsit indoctus homo barbare versus 5 prorsus ejiciens: Notitiam ducunt voces: pro: dant voces, nomina, tituli, notitiam, scil. rei, quæ tractatur. Hæc prave scripta ab aliis: Notitia duci voces; unde vulgaris lectio emata; hinc ex seqq. expletus versus: licet invidus adsit. Dubito vero omnino, an ante versum 41 quicquam sit, quod a Marone profectum esse dixeris.—7. feratur mavult Scalig. et Heins.—8. Post erit, ut grav.—loquatur emendat Heinsius. Posterius tamen apud Lucret. quoque occurrit. g. sono Musaque Ms. Helmst.—9. Dicta Voss. dabunt cum securos mihi tempora fructus: Invita Minerva scriptus versus. Significare voluit fructus ingenii, studii, otii; quibus conveniret maturos; quod et Heins. conj. dabunt cum maturos mihi (vel sua) tempora fructus. Nisi forte scriptum fuit: securos—portus; sic secessus et otia Musarum contubernio exacta appellant poetæ.—10. Ut te d. suo Voss. Ut mihi cod. Kœleri; sed tibi in margine. digna tuo a Bembo emendatum. Vulgo: dignato. digna nato spoliantur Petav. d. suos poliant ut Voss., unde Et tibi digna suos poliant ut carmina census em. Heins., ut census sit ut Quintil. Decl. xiii, 9 vagari tu nolles apes, in opus exire, et ad quotidianum censum laboris assidui non detrectare militiam? Verum nihil in his est, quod sponte fluere dixeris.—11. Scabra verborum junctura: cui succurri poterat: Latonæ decus, et magni Jovis aurea proles; vel Latonæ magnum decus, et Jovis aurea proles. Heins. em. L. magnique adeo Jovis. Idem: "Jovis decus scripti. Lege Jovis genus." Pompon. Sabin. laudat: Latonæ et Jovis a. p.—12. 13. Languent hæc, sed poetæ forte culpa. Phæbus erit; quidni Phæbus adest. recanente Scaliger e libb. reponi vult. Atque canente Kœl. Ms., sed et recinente in marg. educet Ms. Helmstad.

NOTÆ

13 Educatur, debet esse pro tenet; habet; ut nutrire, τρέφειν, φέρειν. vid. Var. Lect. Alma Chimæreo Xan-

thus perfusa liquore. Xanthus urbs Lyciæ, Apollini sacra, cum tota Lycia; nec multum aberat Latonæ templum,

Alma Chimæreo Xanthus perfusa liquore,
 Seu nemus Asteriæ, seu qua Parnassia rupes 15
 Hinc atque hinc patula præpandit cornua fronte,
 Castaliæque sonans liquido pede labitur unda.
 Quare, Pierii laticis decus, ite, sorores
 Naiades, et celebrate Deum plaudente chorea.

educat Pompon. Sab. "puto, intelligi colat; quod enim colimus, fama, observatione, et veneratione nutrimus." Commodior poëtæ ad manum erat ratio: *seu detinet illum*. Jacobs v. c. conj. *sive occupat i.* Heins. conj. *Te recinente lyra: sive altricis e.*; haud dubie tersus, an vere, non dicam.—14. *Xanthus* e Bembi emendatione; antea: *Xanthi*. Sic *alma* de Latona accipiebant. At Scaliger hoc idem *Xanthi* revocabat, et *urbs* subintelligebat, scilicet, ne ullus facile versus in hoc poematio scabritie sua careret. Lectum quoque *Luna* Badius testatur. Heins. videtur coniecisse *cuore*: ut adeo cogitaret de Chimæra cæsa in istis locis a Bellerophonte. Etiam in Voss. est *Xanthi*, et inf. 304 *Et Simois Xanthique liquor* (ibi tamen de Scamandro). Unde Jo. Schrader. emendabat: *Alma Chimæra sui Xanthi perfusa liquore*. Vix tamen Apollinem ad Chimæram montem referas. Poterant advocare Antonin. Lib. 35, ubi Apollinem et Dianam amne Xantho aluit Latona: ἀφίκετο εἰς Λαύαν, ἐπιφερομένη τοῖς παῖδας ἐπὶ τὰ λουτρά τοῦ Ἑλίου. —15. *Seu nemus Asteriæ*. Etiam hoc a Bembo. Vulgo: *decus astrigeri*, quod de Sole accipiebant; alii, et in his Voss. cum Petav., *decus astrigeri* vel *astrigerum*: quod Pompon. Sab. interpretatur. Scaliger ait, *omnes antiquitus excusos habere astriferum*; quod verum non est: quinque enim, quas in manibus habemus, vett. edd. *astrigeri* exhibent: quod eidem in Contii libro occurrebat, et Petav. *astriferum* vel *astrigeri*. Idem conj. *Seu specus astriferum*, ut intelligatur specus Delphicum; sed mox tuetur *decus astriferum*; perperam utique: agitur enim de locis, quæ Phœbus frequentat: Xantho, Delo, Parnasso. Delum autem per Asteriam declarari, obvia res est. Heins. tentabat: *Seu specus Asteriæ*; vel *Seu tequa A.* —16. *præpandit* mavult Scalig. e Ms. Pithœi. Sed *præpandere* est Lucretianum. v. Wakefield ad Lucret. i, 145.—17. Ante Bembum: *liquido prælabitur*. Tum Scaliger e Ms. Pithœi mavult: *Castalia et resonans*.—18. 19. Supposititios versus esse arbitror: alienos utique a sententia. *P. nemoris* Voss. *ite* pro venite. *Naiades* pars vett. edd. Sic saltem deb. *Vos quoque, P...ite....Naiades*

NOTÆ

τὸ Ἀνθρώπου, nobile, v. Strab. XIV, p. 981 B. c., situm cum urbe ad fl. Xanthum; unde h. l. *Xanthus perfusa liquore Chimæreo*: h. urbs, quam alluit amnis Xanthus. Sane is quidem in monte Chimæra, quæ pars Cragi fuisse et ad mare pertinuisse videtur, ortum habere vix potuit. Itaque ad geographicam subtilitatem poëta h. l. non revocandus.

15. *Nemus Asteriæ*. Delus, vetere nomine, v. Callimach. in Del. 36. 37. Plin. iv, s. 23.

15. 16 Parnassus mons longe procur-

rit versus septentrionem, donec cum Cætæis jugis continuatur. v. Strab. ix, pag. 638 B. Sed auctor partem montis versus meridiem in theatri modum patentem describere voluit. Ib. p. 640 A. τὸ δὲ νότιον (αὐτοῦ μέρος κατέχουσιν) οἱ Δελφοὶ περὶ ῥόδους χωρίον, θεατροειδὲς, κατὰ κορυφὴν ἔχον τὸ μυντεῖον καὶ τὴν πόλιν. Subjecta erat camporum planities versus mare declivis, qua ludi Pythici habebantur.

18. *Sorores Naiades*, h. l. Musæ. Ad 20. 21. v. Var. Lect.

Et tibi, sancta Pales, ad quam ventura recurrit
 Agrestum bona cura, sequi sit cura tenentis
 Aëreos nemorum tractus sylvasque virentes.
 Te cultrice vagus saltus feror inter et astra.

20

At tu, cui meritis oritur fiducia chartis,
 Octavi venerande, meis allabere cœptis,

25

*****

des celebrare Deum. ludente ante Bemb. etiam in Ald.—20...23. Fœde hæc corrupta; nisi forte, quod suspicor, totus locus ab interpolatore, haud uno, profectus est. Expressa est lectio Bembina. Antea uno versu extruso lectum: Et tu s. P. ad quam ventura recurrunt Agrestum bona, secuta sit cura canentis. Aërios nemorum saltus feror inter et astra. Primum video in Aldina vett. poet. las. 1517...se cura sit cura tenentum Aërios nemorum cultus sylvasque virentis, Te cultrice vagus saltus feror inter et astra. Nec aliter in seqq. Ven. ut Junt. 1532, nisi quod correctum est: secure sit cura canentis. Petav. et Voss. A. bona cura sequi secuta tenentes. Videbimus de singulis: Et tu, s. præfero: quod et Voss. habet. ad quam ventura recurrunt Agrestum bona: quandoquidem pecudum et frugum ejus cura provenientium primitiæ ei libantur. ventura herba, ventura lana, apud poëtas occurrunt. v. Barth. Advers. xix, 13. Præstat tamen sic: ad quam ventura recurrit Agrestum fetura, quo alii libri ducunt, etiam Voss. Sequentia possint forte sic constitui: tibi sit cura canentis Aërios nemorum tractus (pro altis, editis, non damno) sylvasque virentes Te cultrice (o Pales, et juncta illa sint: virentes Te c.), vagus saltus feror inter et antra. Nam astra sensum idoneum non habent; sed poëta, per nemorum recessus vagatus, fertur inter saltus et antra. Scaliger e membrana Pithei probabat:

*Et tu, sancta Pales, ad quam ventura recurrit
 Agrestum bona sors cura secuta, tenes que
 Herbiferos saltus nemorum sylvasque virentes,
 Te cultrice vagus s. f.*

Aliam item membranam eandem lectionem habere, quanquam paulo depravatiorem, testatur. *tenes quom* antiquitus fuit exaratum in Pith. Omnia in his dura sunt. *bona sors* debet esse copia lactis, proventus lactis, quia est pastoralis Dea; ea sors *secuta ab omni cura* dicta, quia sine omni cura ac labore illam percipiunt pastores. Probat hæc Barthius Advers. xix, 13, nisi quod v. 21 *cura secuta* scribi jubet.—20. *ventura*. Kæler. Ms. in marg. *veritura*, et v. 21 *fetura sit cura tenentum*, v. 22 *A. n. saltus*, et in marg. *cultus*, quod et Voss. Ms. habet; et v. 23 *inter et arva*. In Ms. Helmst. corruptiora erant: *Et tuscam palem ad quam: ventura recurrunt Agrestum dona vobis sit cura retentum*. In v. 21 Heins. conj. *bona turba*; et v. 22 *saltus feror inter et arva vel antra*, hoc bene, etiam *vagos saltus*, quod non probō. In alteris schedis varie tentat: *ad quam votura recurrit agrestum bona turba, sequi sit cura canentem*. Item: *ad quam votiva recurrit agrestum fetura*. Naso iii Am. 13 *Accipit ara preces votivaque thura piorum: sic rotiva chori* Stat. Theb. iv, 209. Iterum: *sequi cui cura tenes que Herbiferos tractus nemorum*. Jo. Schrader. ap. Frisem. *Et tu, s. P. ad quam votiva recurrit agrestum, bona Diva, frequens fetura, tenetque*. —24. At Bemb. Et Aldina et al. *castris* Ms. Contii et Petav., ex vitio scripturæ ortum, ut in Helms. *castis*. Eadem varietas, *castris et chartis*, est ap. Tibull. iv, 1, 39. Attamen; recte, ait Scaliger: *Tu qui, ut veteres loquebantur, belli clues*. Hoc et durum per se et a loco alienum. Octavium invocatur, cui jam laudum meritum copia fiduciam facere potest, ut poëtæ tutelam suscipiat. *chartæ* pro carminibus, ut apud Tibull. iv, 1 aliquoties. cui m. *eritur fiducia* emendabat Barthius Advers. xix, 13, parum venuste. *meritis f. tantis* Aldina 1517 et hinc Ge. Fabric., quod matim poëtam dedisse, tanquam lu-

Sancte puer: tibi namque canit non pagina bellum,
 Phlegra Giganteo sparsa est quo sanguine tellus;
 Nec Centaureos Lapithas compellit in enses;
 Urit Erichthonias Oriens non ignibus arces;
 Non perfossus Athos, nec magno vincula Ponto 30
 Jacta, meo quærent jam sera volumine famam;
 Non Hellespontus pedibus pulsatus equorum,
 Græcia cum timuit venientes undique Persas:
 Mollia sed tenui percurrere carmina versu,
 Viribus apta suis, Phœbo duce, ludere gaudet. 35

*****

lenti. Et potest ex prava scriptura certæ ætatis ex tātis factum esse cartis.
 —26. *Sancte puer*; nemo reprehendat dictum ex usu Romanorum. *tibi*: præstabat mihi: quod et Jo. Schrader. malebat. Mirum lectionis monstrum Ms. Contii, idem Kæler. Ms. cum Petav. et Thuan., habebat: *Triste Jovis ponitque canit non p. b.*; unde Scaliger non dubitanter legebat: *Triste Jovis Pamiue canit non pagina bellum*. Sed ipse dubitat, *Jovis bellum* sitne Capitolium a bello obsessum, an Giganteum. *Punicum bellum* autem prorsus a loco alienum; jungitur enim: *Peni bellum*, *Phlegra* G. Barthius Advers. xix, 13 emendabat *T. Jovis Otique* ex v. 233, unde felicior subnata Taubmanni conjectura: *Triste Jovis Rhæcique canit non p. b.* Nomen Rhæci Gigantis notum. cf. sup. Var. Lect. ad Ge. II, 456. *Triste Jovis Cæique* Jo. Schrader. conj., laudato Lucan. iv, 596, et Propert. III, 7, 47, Heins. *Triste Jovis mihi namque canit non p. b.*, aut f. *canet et compellet*, et uret. Idem mox conj. *compellit in Ocean*: quod alienum. Porro v. 27 *Phlegra tellus* offendit Jo. Schraderum, qui emendabat, *Feta* G. cf. Not. —31. *Jacta* emendatum a Bembo. Vulgo *Lacta*. Pinciana 1505 *Lacta*. Petav. Ms. *Lacta*; unde Heins. conj. *Lata*, a ferendo. —33. *non timuit* Pompon. Sab. habuit in suo: sicque Ms. Kæler. —34. *Mollia sed tenui pede currere carmina versu* legebatur. *versum* Voss. Imbecillus versus, quem frustra Barthius recreare volebat interpunctione Advers. xx, 19; Heins. *decurrere*, s. *decurrere* emendabat; vel cum Scaligero, *percurrere carmina*, ut *percurrere telas pectine*; idque verum esse censeo. Nisi totus versus v. 34 obelo transfigendus, et in antec. versu *currunt* scribendum est. *gaudet*, scil. pagina ex vs. 26. —35. *V. acta suis* Ms. Kæler. *Phæbo duce*; interserit et, Heinsius, cui antea

NOTE

26 Namque nec Gigantomachiam nec pugnam Lapitharum cum Centauris nec bellum Persicum cantare aggredior: verum argumentum leve ac humile: in quo, ne ausis excidam, minor metus esse debet. Nec obscura autem illa ratio, ut, quæ poëta canit, ea in actum producat verbis: *nec compellit. nec Oriens urit* etc. conf. Ecl. vi, 62.

27 *Phlegra, tellus*, apposita: pro vulgari; *Phlegrea tellus*, quæ etiam

Pallene. Sic flumen Metaurum, terra Gallia. conf. Scalig. et Taubm., it. Barth. Advers. xix, 13.

29 sq. Novum hoc, quod poëta extra fabulas veteres argumentum carminis quærit, et ex historiis petit, h. l. belli Medici. Primum in Propertio talia ex historiis, heroum vita senioribus, occurrere memini. Athenas a Persis crematas quis nescit? item vincula a Xerxe Hellesponto injecta?

Et tu, sancte puer, venerabilis, et tibi certet
 Gloria perpetuum lucis mansura per ævum;
 Et tibi sede pia maneat locus, et tibi sospes
 Debita felices memoretur vita per annos,
 Grata bonis lucens. Sed nos ad cœpta feramur.

40

Ignæus æthereas jam Sol penetrarat in arces,
 Candidaque aurato quatiebat lumina curru;
 Crinibus et roseis tenebras Aurora fugarat:

astipular. Nec tamen necesse esse video.—36. *Et tu, sancte puer, venerabilis, et t. Bembina lectio. Vulgo: Hoc tibi (Pompon. Sab. Et tibi,) sancte puer, mortalibus, et amplectebatur fere hoc Barthius Advers. xx, 19, ut esset Sancte mortalibus puer semper manebis. Satis jejune! Alii, etiam Ald., Hoc tibi s. p. memorabile, sic t. Ms. Pithœi cum Contii libro: Et tibi s. p. memorabitur: et t. c. Mireris Scaligerum hæc referre ad morem apprecandi inter pocula. En tibi s. p. memorabitur amplectebatur Heins. memorabilis Ms. Kœler. cum Petav. et Voss. Suspicio fuisse: Et tu, sancte puer, memorabere: sic tibi certet Gloria, h. Etiam tu olim memoraberis carminibus etc., sequente poetica asseveratione: Sic. Saltem hæc elegantior est ratio aliis, in quas facile quisque incidat. Nunc video Jo. Schraderum quoque conj. Et tu, s. p. memoraberis; et. Vossium autem olim: Huc tu, s. p. memor adsis; et.—37. certet ...mansura puto dictum ornate ad Græcam formam, pro permaneat, perseveranter maneat. Malim tamen vel sic: Sic tibi cedat Gloria h. veniat, contingat. Mox mansura sequente statim maneat parum nitet. Melius forte victura. Sed talia quis præstat a versificatore hoc esse profecta? ævum lucis vix bene dictum pro lucis, vitæ, fatali termino; an dulcis fuit? sc. gloria. perpetuum lucens ante Bembum lectum: quod jam prælatum est a Scaligero. In lucis quærebat vocem culicis Barth. Advers. xx, 19. Heins. conj. et sibi perstat Gloria; et v. 37 sæcli pro lucis. At apponitur fama post mortem v. 38.—39. Didita conj. Heins. memoretur molestum est, etiam ad sensum. Lego: numeretur. Vita sospes tibi debita numeretur per annos felices; eleganter.—40. lucens etiam codd. Petav. et Voss. Ante Bembum liceat legebatur. bonis lucens ex Æschyleo: ἀγαθὸς φλέγονσα, illustrat Scaliger. Ergo copulandum erit ...vita...Grata, bonis lucens, h. affluens; vel grata erit pro adverbio, ut gratum lucens. Heins. conj. bonis Musis; vel Grata bonis: Ludi sed nos ad cœpta feramur. Sed totus versus interpolatrici manni debetur cum reliquis antecedentibus.—41. Pro æthereas Ms. Pithœi: etneæ, unde Scaliger finxit: Eteas; docte utique: v. ad Ecl. viii, 30. conf. inf. 201 et Cirin v. 350 et Intpp. ad Senec. Herc. fur. 132, nisi Pithœanam lectionem ex compendio vocis ortam probabile fieret. Etneæ etiam Ms. Kœler.—42. limina in edd. Fabric., prave. quaterre lumina, h. l. radios emittere, spargere, esse videtur: etsi hæc ipsa malim. Verum etiam in Ciri 350 lux ubi diem quatiebat. Contra quaterre equos, currum; ut infra quoque 201. Wakef. ad Lucret. iv, 406 elegantiores poetice dictionis formulam, ab aliis non intellectam, esse pronuntiat; esse enim ac si lampada "concuteret." Heins. conj. culmina vel limina: si tamen jam in altum Sol evectus erat: limina aliena sunt.—43. fugabat edd. ante Bemb. Sed totus versus tanquam insititina delendus. Est appicta in margine variatio superioris. Inapte quoque auroræ mentio subjicitur, sole*

NOTE

36—40 Etiam Octavium aliquando ruptis et interpolatis celebratum iri ait: sed versibus cor-

Propulit ut stabulis ad pabula læta capellas
 Pastor, et excelsi montis juga summa petivit, 45
 Lurida qua patulos velabant gramina colles.
 Jam sylvis dumisque, vagæ jam vallibus abdunt
 Corpora; jamque omni celeres e parte vagantes
 Scrupea desertæ perrepunt ad cava rupis.
 Tondentur tenero viridantia gramina morsu, 50
 Pendula projectis carpuntur et arbuta ramis,
 Densaque virgultis avidæ labrusca petuntur.
 Hæc suspensa rapit carpente cacumina morsu

jam in altum evectô; et, an ejus crines, lique rosei, ad poëticum morem spectent, non teneo. Præstaret utique *Ignibus*.—44. *Protulit* edd. vett. *Propulit* ut st. Heins. emendavit recte. Vulgo *et*; tum ad *pascua* Ms. Kæler.—46. *Luridum* etiam de pallore dici bene memini: nec tamen in re grata et jucunda. Exc. Pithœi: *Humida*, quod verum esse arbitror, ex *Umida*. Heins. conj. *Uvida*, etiam bene. Jo. Schrader. *Herbida*. Ms. Cont. *Lucida*, quod probabat Scaliger, scil. propter rorem. Laudat Heins. Lucret. II, 319 *Nam sæpe in colli...lucitant herbæ gemmantis rorē recenti*, et Calphurn. v, 54 *Frigida nocturno tinguntur pascua rorē, Et matutina lucent in gramine guttæ*. Pro *tinguntur* mavult *tanguntur*; ut apud Ovid. in Fast. *tactæ rorē queruntur aves*. Et paulo ante v. 52 *Humida dulces Sufficit herba cibos*. Lindenbruch conj. *Plurima qua*. In fine versus in membranis Pithœi erat quoque *flores* pro *colles*, *perperam*.—47. Heins. conj. *cavis jam vallibus*.—48. *celerēs*. Heins. conj. *jamque alacres omni de p.*; alteris *schedis certatim e p.*; felicis Jo. Schrader. *omni nemoris de p.*—49. *Scrupea desertæ perrepunt ad cava rupis*. Est hæc Bembina lectio. Edd. vett. ante Bembum cum Voss. habebant: *desertas hærebant ad cava rupes*. Ms. Kæler. *desertis hærebat*, et in marg. *errabant*. Scaliger e Ms. Contii probabat: *desertis hærebant ad cava rupis*. Hæreere enim et pendere capras. Nec aliter Barth. xx, 19. Sed et *repere*, ac *perrepere* propria caprarum sunt. cf. inf. 103. *p. avia rupis* conj. Heins., etiam in *Adversar.* p. 51. Jo. Schrader. *ardua, devia*.—50. *Tondentur* edd. vett. Eædem cum codd. Voss. et Petav. hunc versum ante v. 49 collocabant: minus scite. Mox *tenero...morsu*. Offendit, quod versus abhinc tertius iterum in *morsu* exit. Promptum erat *tenero dente* substituere. Erythræus apud Taubmann. *mansu* legit, quod a *mandendo* finxit.—52. *labrusca*. Mire corrupta fuit hæc vox in Julii Pomponii libris: *vel brusta*. Addit ille: "Brustum arbor est, quæ ad ornamentum mensarum secatur: meminit Plin. lib. xvi. Alibi invenio *bruscum* esse genus arboris." Sed et apud Plin. xvi, 16. s. 27 *bruscum* est tuber aceris: alienum ab h. 1. Jam *labrusca petita est*: Ms. Helmst. ad vocis communiorē formam: ut Ecl. v, 7. At vulgata defenditur a Nonio, qui hunc versum laudavit. vid. sup. p. 4 Proœmil.—53. *Hæc suspensa recte jungit* Taubm. ipsa erigens se capella. Olim male: *Nec s.* Sed displicet *carpente* post *carpuntur* et *morsu* post v. 50. Jo. Schrader. conj. *rodente m.* Wakef.

NOTÆ

47 sqq. Luxuries ornamentorum in capellis pascendis facile offendat etiam minus morosum. Laudat Taubmann. locum e Colum. vii, 6, unde

hæc omnia expressa videri possint. Sed in similia rerum phantasmata quisvis facile poëta incidit, etiam Columella non lecto.

Vel salicis lentæ, vel quæ nova nascitur alnus :

Hæc teneras fruticum sentes rimatur : at illa

55

Imminet in rivi præstantis imaginis undam.

O bona pastoris, si quis non pauperis usum

Mente prius docta fastidiat, et probet illis

Omnia luxuriæ pretiis incognita curis,

*****

Sylv. crit. P. III, p. 119 *cupiente*. quod non præferam.—54. Heins. malebat : *vel qua* ; aut : *vel, quæ n. pascitur, alni*. Voss. *Hæc s. et pascitur a.*—55. *sentes* ; quidni *frondes* ? Heins. conj. *teneræ fruticem sentis*, vid. Calphurn. Ecl. v (versum quem respiciat, non reperi). *sentes ruminatur* Ms. Kœler.—56. Nimis horret versus, si *unda rivi præstantis imaginis* dicta esse debet : itaque eum corruptum esse nullus dubito. Ita quoque Scaligero visum, qui legebat : *Imminet irrigui præstanti, vel properanti marginis unda* : in quo facilitatem ingenii et versus non minus desideres. Refingerem saltem sic : *præstanti vel prætexti marginis*. Sed suavior multo est vulgaris lectio, modo si *imaginis umbram* legas poetice pro imagine in rivo visa : in hanc illa desuper e ripa imminet, prospectando. In *præstantis* videtur latere *prostant* aut ipsa aut ripa. Nam *prostant* prominens, ut *prostant angulus* apud Lucretium, *prostant rupes*. Jam ex rivi unda Ms. Helmst. Possit sic refingi : *Imminet e ripa prostante in imaginis umbram* : nisi malis *prostant* in i. Heins. conj. in *vivi*, vel *irrigui, præstantes marginis, vel graminis, undas*. In altera scheda : “ *Imminet irrigui præstantis (vel properantis) imaginis umbram*. In Catalectis Epigr. de Narcisso : ... *Cernis ab irriguo repetentem gramine ripas, Ut per quas perit crecere possit aquas* ; ” memorat quoque Pontan. ad Macrob. II, 9. Wakef. l. l. em. *Imminet in rivum præstringens marginis umbram*. quæ non satis assequor.—57. Cum nobili loco Ge. II, 458 sqq. ea, quæ sequuntur, convenire, vix monere opus est. si qui vett. edd. *pauperis* non habet, quo referatur ; nam *pastoris pauperis* jungere vix licet, et *usum* quo retrahas, nisi forte ad *bona*, non habeas. Conjicio rei olim, non prius, fuisse, *usum pauperis rei*. *pauper res* non insolens poetis. Compendium scripturæ errorem peperit. Heins. conj. si *quis non paupere ab usu Mente minus docta fastidiat* ; contra poetæ mentem. Nec minus Jo. Schrader. *pauperis usu*.—58. *et probet* : illi pars edd. vett. cum commento Ascensii. *et probet illic*, apud pastores, Scaliger emendabat. Ex veteri lectione verba sic procedunt : *O bona pastoris, si quis non pauperis usum Mente rei docta fastidiat et probet ! illi Omnia* (scil. sunt) *lux. pr.* Verum etiam hæc et *probet* ex interpretatione irrepsisse videntur ; quale tamen verbum antea exciderit, nemo facile divinando assequatur. Expleri locus potest, v. c. sic : si *quis non pauperis usum Mente prius docta ruris* (l. tuguri), *fastidiat : illi etc.*—59. Versum non satis sincerum esse arguit structura et ordo verborum impeditior : si *quis probet Omnia incognita curis illis*, h. a. curis vacua, *pretiis luxuriæ, quæ* (curæ) *lacerant etc.* Curæ adeo, quæ luxuriam comitantur, *luxuriæ pretia* dicuntur, quibus illa emitur et paratur. Heins. comparat *Vitium luxuriæ* ap. Petron. ex sua lectione. *spretis i. curis* legebat Ms. Kœler. et Voss. ; ita curis luxuriæ *spretis* omnia illi sunt incognita, quæ etc. Omitto ea, quæ invita Minerva ad h. l. protulit Barth. Advers. xx, 19. Scaliger pro *pretiis* emendabat *pravis*, idque vetere membrana confirmari testatur ; mox tamen Pithecanæ membranæ lectionem præfert : *et probet illis* (aut potius *illic*) *Omnia luxuriæ pretiis incognita*, vitans *Quæ lacerant avidas i. p. curas*. Interpolationem tam jejunam viro docto probari potuisse miror. Heins. conj. *et probet ullis O. luxuriæ pr. i. caræ* ; et in alteris schedis : *ruri* ; Jo. Schrader. *caris*. Equidem præfero veterem scripturam *illi*, et ante eam interpungo : *illi Omnia luxuriæ pretiis incognita curis Quæ*, h. e. illi omnia sunt incognita, quæ lacerant

Quæ lacerant avidas inimico pectore mentes. 60
 Si non Assyrio fuerint bis lauta colore,
 Attalicens opibus data vellera ; si nitor auri
 Sub laqueare domus animum non tangit avarum ;
 Picturæque decus, lapidum nec fulgor in ulla
 Cognitus utilitate manet ; nec pocula gratum 65
 Alconis referent Boëtique toreuma ; nec Indi
 Conchea bacca maris pretio est : at pectore puro

mentes curis, luxuriæ pretiis.—60. *inimico fœnore* l. *fœdere* l. *pignore* conj. Jo. Schrader.—61. *fuerunt* conj. Jo. Schrader. et *fulgent*.—62. *Attalicens opibus* conj. Heins., ut alias, Milesiis, puto.—63. *Sublaqueare* una voce male scriptum ante Ge. Fabric. et Scalig. cf. *Æn.* I, 730. *domos* vett. edd. constanter, cum Voss. et Petav., quod et defendit Jul. Pompon., ut antiqua forma sit, quam Augustus quoque probavit ; tum *tangit*, h. movet, delectat, est lectio Bem-
 bina : vett. edd., etiam Ald., *angit* ; malim vero interpungere : *si nitor auri... avarum Picturæque decus : lapidum nec f.* Alia ratione Jul. Pompon. *picturæ lapidum*, inquit, propter imagines marmoreas.—64. *in ulla U. cognitus. f. ab ulla*.—65. *Igneus* pro *Cognitus* emendat Heins. *Advers.* IV, 8, quod improbabat Jo. Schrader. ad Musæum p. 250. In schedis Heinsius aliud proponit : *Conditus* : ita *Conditæ vestis* et *supellex* Columellæ XII, 3. Ovidius : *Conditus ut tinea carpitur ore liber*. Ita et h. l. de gemmis absconditis. Improbatur autem *Cognitus*, quia *incognita* præcesserat. Pro *manet* probabile fit fuisse *movet*. Etiam Jo. Schrader. sic conj. *nec poc. grata* Ms. Kæler. et Helmst. *nec poc. Gratum toreuma* conj. Heins. et Markland. ad Stat. p. 92.—66. *referent* ; quidni *referunt* ? At *Bati* si verum est, ignavum poetam serioris ævi prodit. *Boëthus* est, *Bonfôds*, qui binis syllabis efferri bene nequit.—67. *præsto est* Heins., ingeniose. *pretio est a pectore puro* : ante Bembum ; et mox :

NOTE

61 sqq. Locus ornatissimus et Virgiliana dictione dignus. Color orationis : *Si non ... At* passim et alibi occurrit, et in ipso loco, quocum hæc conveniunt, Ge. II, 461 sqq. Lucret. II, 24 sqq. *Si (ei) non fuerint vellera, bis lauta colore Assyrio* (dibapha. v. Plin. IX, 39, s. 63) *data* (comparata, emta) *Attalicens opibus* (ingenti pretio : quippe cum ea purpura in libris denariis mille non posset emi ib.) Nam *data* vetat, quominus ad ipsam texturam locus revocetur : etsi non exciderit animo Plinii locus : *Aurum intexere invenit Attalus rex ; unde nomen Attalicens*.—64. *Lapidum fulgorem*, h. lapides fulgentes, ad marmorum polituram et picturam musivariam referre jubet cum Barth. XX, 19 Taub-

mann., quia de gemmis mox demum v. 67 agatur. Ibi tamen uniones commemorantur, non gemmæ. Porro *manet cognitus* debet esse dictum pro, *cognitus est*, ut sit : *si nec fulgor lapidum*, gemmarum, inter res utiles ab ipso refertur, cognitus ipsi est ullius utilitatis esse ; sed v. Var. Lect. Variat autem id, quod simpliciter erat : si non habet purpuram, aurum, gemmas etc. 66. *Alcon* Myleus, statuarius et cœlator apud Ovid. Met. XIII, 683. 684 (etsi hic ad fabulosam Annii, qui Deli rex et sacerdos erat, retrahitur) et Plin. XXXIV, 41, s. 40 occurrit. *Boëthus* paulo notior est inter cœlatores. vid. XXXIII, 12, s. 55. *toreuma* proprie de opere extante, anaglypho, est accipiendum.

Sæpe super tenero prosternit gramine corpus;
 Florida cum tellus gemmantes picta per herbas
 Vere notat dulci distincta coloribus arva;
 Atque illum, calamo lætum recinente palustri,
 Otiaque invidia degentem ac fraude remota,
 Pollentemque sibi, viridi cum palmite ludens
 Tmolia pampineo subter coma velat amictu.
 Illi sunt gratæ rorantes lacte capellæ
 Et nemus, et foecunda Pales, et vallibus imis
 Semper opaca novis manantia fontibus antra.
 Quis magis optato queat esse beator ævo,

70

75

Sæpe s. t. procumbunt g. c. Alterum hoc *prosternit* ex emendatione legi ait Ascensius.—69. *gemmae* Voss.—70. *dulci* ex P. Bembi codice profectum est. Nam *dulcis* edd. vett., ut Ven. 1484. 1486. Ascensianæ: *pulchra*. Scaliger in vet. schedis invenerat mire interpolatum: *Vere notat duris distincta ligonibus arva*; et *dulcis*, in marg. *dubis* Ms. Koeler. *Vere novo dubis* Voss. Tum *notat distincta* est pro simplici, *distinguit arva coloribus*, h. floribus, per herbas gemmantes, scil. rore: Heins. conj. *novat*, ut v. 409 *Et quoscunque novant vernantia tempora flores*; et ap. Ovid. de P. II, 4, 4 *Oblectat cultu terra novata suo*.—71. *thalamo...palustri*; qs. ex arundinibus, ante Bembum vett. edd., etiam Ascens. In iisdem *retinente*. Utrumque præstare iudicabat Barth. xx, 16. Scaliger e membrana Contii emendat: *recanente*, ut jam fecerat v. 18. Sic et Voss.—72. *Otiaque in vita d. fraude remota* vett. edd. apud Barth. Advers. xx, 19.—73. 74. Expectabam cum Heins. et Jo. Schrader.: *Pollentemque sui*. Ut *potens* sui, qui in potestate sua est, nec a rebus externis fortunæque casibus pendet. Mox vulgo *lucens*. At ludens Scalig. ex vet. Ms.; ludens, a flatu venti scilicet. Heins. conj. *nubens Ulmea p.*, ut, *ulmus marita*, vinis ingeniose. *Vitea* a Bembo illatum: antea vulgo lectum: *Mollia*, quod Ascensius explicat, molliter. Emendatum *Tmolia* a Scalig. e libro. Ita tamen jam ante Scaligerum lectum est. Nam extat *Tmolia* in Iulii Pomponii interpretatione, tum in ed. Aldina minor. carm., hinc in edd. Ven. 1541. 1558, edd. Fabric. etc., idque haud dubie verum: quis *Tmolium* nescit? v. Ge. II, 98. Sententiam autem nolim ad corollam pampineam, sed ad umbraculum viteum, referre, sub quo sedens agricola frigus captat. Scilicet coma *Tmolia*, cum palmite pampineo, velat eum subter amictu purpureo, ludens. Heins. pro *velat* conj. *celat*.—75. *gravidæ roranti* l. c. conj. Heins.—76. *Et Venus* ant. edd. ante Bemb., sed illa Dea aliena est ab h. l. *Et pecus* conj. Jo. Schrader., sed id latet in *nemore*. et *f. palus* Ms. apud Scalig., prave: et miror Taubmannum illud recepisse. Tandem in fine versus et *vallibus intus* bini codd. Scaligeri, qui, ut solet, archaismum amplectitur: idem e scheda Pithæi laudat: et *mollis Iacchus*; haud dubie ex interpolatione, etsi Barthius id amplectitur Advers. XXI, 3. et *vallē sub ima* malit Heins., quod sane politius. Mox 77 *Semper novis* jungit Taubm. Malim quod in promptu est: *Semper opaca antra*. Sunt enim *novi fontes*, vivi, perennes.—78. Qui Scaliger ex uno cod. et vett. edd. profert. *magis beator* pro altertro, *beator*, vel *magis beatus*: parum accurate. Sed exempla congerunt plura

NOTE

71—74 Ille sub umbraculis viteis otium fallit cantu.

Quam qui mente procul pura sensuque probando
 Non avidas agnovit opes; non tristia bella, 80
 Nec funesta timet validæ certamina classis;
 Non, spoliis dum sancta Deum fulgentibus ornet
 Temppla, vel evectus finem transcendat habendi,
 Adversum sævis ultro caput hostibus offert.
 Illi falce Deus colitur, non arte, politus; 85
 Ille colit lucos; illi, Panchaia thura,
 Floribus agrestes herbæ variantibus, adsunt;
 Illi dulcis adest requies, et pura voluptas,
 Libera, simplicibus curis: huc imminet, omnes
 Dirigit huc sensus, hæc cura est subdita cordi, 90
 Quolibet ut requie victu contentus abundet,

Scalig. et Taubm., etiam ex Aristophane: τίς γὰρ γένοιτο μᾶλλον ὀλβύτερος; Quidni tamen jungas: *æro magis optato*, vita feliciore. Heins. emend. *optando*. —79. *puras et sensus* vett. edd. *mente potens* conj. Heins., item: *censuque probando*. Sed omnino versus est mali commatis. Voluit, qui lusit, dicere: dum procul se continet, mentemque puram et sensum probandum, animi propositum rectum servat, non agnovit opes, non appetit. —80. *nec tr.* Voss. cum vett. edd. *agnoscit* Voss. *non avidas inhians opes* Heins. præclare conj., laudatque ex Prudentio in Psychom. *pretiosi ponderis axem Defixis inhians obtutibus* cum al. ex. —81. *Nec f. tenet* vett. edd., et *valida*. —82...84. *Non sp. a Bembo* esse videtur. Vett. edd. *Quo*; nec male: *Quo*, quorsum, *dum...ultro caput hostibus offert*? Male eadem v. 83 *nec pro vel, et transcendit*: et v. 84 *Aversum et sociis pro sævis*. At ornet refinxī, ut conveniat cum *transcendat*: pro *ornat*. —85. *fuste pro falce* ed. Fabric., nescio unde. Sane *falx* omnino pro quocunque γλῶσσει scalpello, accipienda, nec res exemplo caret. Laudat Taubm. Martial. vi, 73 *rudis indocta fecit me falce colonus*. —86. *Panchaia* legatur. *Panchaia* exquisitior forma in vett. edd., etiam in Ald. et in Petav. De re v. Ge. ii, 139. iv, 379. —87. *viridantibus* em. Wakef. e Lucret. ii, 33. Mihi videbantur *variantes flores* colore esse *ποικίλοι. αἰδοί. herbis* vett. edd. *herbas* edd. Ascens. Sensus autem: agricolis sunt herbæ florentes, quæ thuria pretiosi vicem sustineant. Sed vs. 86. 87 et plerosque e seqq. usque ad v. 105 ab alia, etsi non indocta, manu assutos esse suspicor. —89. Distinxi post *Libera*, ut jam Barthius Adversar. xxi, 3 factu opus esse monuerat: tum *voluptas* simplicium curarum, seu *curis simplicibus*, quales vita simplex affert, non impeditas, graves, ærumnosas. *supplicibus curis* Behot. Apoph. ii, 4. *Liberaque, implicitus c. huc i.* Pontan. ad Macrobi. vii, 4, et Heins. *Libera ab implicitis c.*, ut inf. *Hoc minus impliciti dira formidine mentem*. Jo. Schraderus: *solicitis curis*, vel *Liberat implacidis c. i. implicitum curis*. Porro huic i. Aldina et edd. Ascens. et Fabric. *huc mittit et o. Dirigit huc s.* Scalig. Ma., et sic Casaub. ad Pers. p. 269. —91. *Quolibet ut requie victu contentus abundet* Bem-

NOTE

82—84 Qui non caput discrimini e præda sibi paret. Respicit militiæ pugnæ objicit, eo consilio, ut hostium tiam, quæ illa ætate inter artes et spoliis, manubiis, templa Deorum vias divitiarum parandarum erat. Vid. ornet, vel magnas et immodicas opes Tibull. i, 1 pr.

Jucundoque liget languentia corpora somno.
 O pecudes, o Panes, et o gratissima Tempe
 Fontis Hamadryadum: quarum non divite cultu
 Æmulus Ascræo pastor sibi quisque poëtæ
 Securam placido traducit pectore vitam.
 Talibus in studiis baculo dum nixus apricas
 Pastor agit curas, et dum non arte canora
 Compacta solitum modulatur arundine carmen:

95

bina est lectio: cum Aldina *Qualibet ut requie dedisset*. Ordo verborum est in duriore hac junctura: *Ut, quolibet victu contentus abundet requie*. Vett. edd. *Qualibet ut requie motus contemptor abundet*. *Qualibet requie* probavit quoque Scaliger: quod parum placet. *requiem* Petav. Voss. *victus contentus* Fabric. edd. Tandem Scaliger conj. *Quolibet ut requies* (pro *requietus*) *victu contentus abundet*. Heins. in *Quolibet* quærebat vili, unde factum *quili*: mox inde comminiscitur *tenui victu*, hocque multis exemplis illustrat. Enimvero, *tenuem victum* frugalitatis notam habere posse nemo dubitet; de versu quæritur; voluitne; *Quolibet ut tenui victu c. a.* Mox idem tentat: *Qualibet ut specie victus (f. cultus) c. a.*—92. *Hirundoque liget* et in marg. *domet* Ms. Kœler. *liget* etiam Thuan. et Petav. et Voss., in hoc superscriptum *licet*. Heinsius conj. *levet*. Antea vulgatum *locet*.—93...96. *quarum cultu*, quas colendo, *non divite*, sine impensa et sumtu, adeoque sine opibus et divitiis, *pastor quisque traducit vitam* etc. *æmulus Ascræo poëtæ*, h. exemplo vatis Hesiodi, cf. Theogon. v. 22. 23. *O pecus* o vett. edd. *Fontis Hamadryadum* ab indocto poëta esset: quid enim Hamadryasi cum fonte? Heins. conj. *Frondis H.*, sed et hoc jejunum. Idem emendat *quorum*. At Jo. Schrader. inter plura alia: *gr. Tempe Fontibus, ac Dryades, vel Naisin ac Dryasin.* cf. v. 115. Comparat quoque Ovid. Met. vi, 451 sq. de Philomela. Porro Voss. et Petav. *poëta, traducis*. In fine v. 96 vett. edd. fere *curam*, perperam. *vitam* recte Bembus dedit. Forte simili exemplo emendes Tibulli illud: *At mea paupertas vitam traducat inertem*. Verum vix digni versus, in quibus unguem arrodas; sunt haud dubie interpolatoris.—97. sqq. Superiores interpretes ea, quæ sequuntur, ad pastorem, de quo carmen hoc agit, retulerant. Vidit et monuit Scaliger annectenda hæc esse laudibus, quæ præcesserant, vitæ rusticæ, et accipienda universe de pastore, qualem illa vita habet. Vir doctissimus tamen in hoc non substituit, sed refinxit quoque locum sic: *O pecudes...pastor...Securam placido traduxit pectore vitam* Dulcibus in studiis: baculo dum nixus apricas Lætus agit curas. Bene et hoc. Nec tamen vulgata displicet: Dum Pastor agit curas, occupatus est, talibus in studiis, quæ modo descripserat et iterum describit vs. 98. 99. Curas an putes dictas *apricas*, quatenus sub dio agit, in campo, gregem pascendo? quia ipse *apricus* (quod et in Voss. legitur). Jo. Schrader. in schedis conj. *baculo...agresti*, ut Ovid. Met. xv, 655 *baculumque tenens agreste sinistra*. Heins. tentabat *P. agit choreas*, l. *pecudes* l. *capras*; hoc saltem ferri potest. Etiam Jo. Schrader. in hoc inciderat.—99. *solidum carmen*; intergrum explicat Ascensius, nullis modulis comutum, adeo rusticum, Barthius Advers. xxi, 3, nulla ægritudine contaminatum Scaliger; scilicet, *ut gaudium solidum*. Sed ista dura, hoc longe petitum, dum nihil adsit, quod ad ærumnas revocet animum. Saltem debet esse carmen, quod ab exordio ad finem ab otioso homine decantatur. Dubito nullus a poëta profectum esse *solidum* car-

NOTÆ

97—105 Inter delicias has vitæ fallit, ad meridiem sole progresso, in rusticæ dum pastor tempus canendo umbram compellit gregem.

Tendit inevectus radios Hyperionis ardor, 100
Lucidaque æthereo ponit discrimina mundo,
Qua jacet Oceanum flammæ in utrumque rapaces.

Et jam compellente vagæ pastore capellæ
Ima susurrantes reprobant ad vada lymphæ,

men: et nunc ita video in edd. Fabric. esse excusum. Id modulatur pastor non arte canora, h. e. inconditum, ut Ascens. At Heins. malit canorus cum Petav. et nulla arte.—100. Hic magnam versuum transpositionem Scaliger induxit, multum adjutus, inquit, scheda vetere. Collocat post v. 99 versus, qui infra sequuntur, 152. 146. 147. 144. 145. 148. 149. 150. 151. 155. 153. 154. 156. Tum 100. 101. 102. 103 sqq., sed hos ipsos versus admodum immutatos exhibet, ut apponere eos necesse sit:

98. ——— et dum non arte canora

Compacta solidum modulatur arundine carmen,

100. Quem circa fessæ passim cubuere capellæ.

His superat gelidis manans e fontibus unda,

Quæ levibus placidum rivis sonet orta liquorem.

At volucres patulis residentes dulcia ramis

Carmina per varios edunt redonantia cantus.

105. Hinc illi geminas avium vox obstrepit aures:

Hinc querulas referunt voces, quæ nantia limbo

Corpora linfa fovet. Sonitus alit aëris Echo.

Argutis et culta fremunt ardore cicadis.

Seu libet ad fontem densa requiescere in umbra

110. Excelsis supra dumis: quos leniter afflans

Aura susurrantis possit confundere venti:

Anxius insidiis nullis, et lentus in herbis

Concipit hic mitem projectus membra soporem,

114. Tendit ut evectus radios H.

Si tali transpositione lucidior ordo sententiarum et lenior verborum junctura inferretur: minus haberem, quod conatum similem retundendum putarem. Sed vulgarem, fateor, ordinem multo minus, meo sensu, esse molestum.—100. Tendit inevectus Aldinæ debet videri; nam Bembus e cod. suo proferebat Tendit in evectos; sed recte alterum revocarunt sequentes editores. Tendit et evectus edd. vett. Tendit ut Scaliger emendabat. T. humo evectus Heins. conj. Redit idem voc. inevectus pro simplici, evectus, infra v. 340 Iret inevectus cælum super. Tum alius poëta forte maluisset inevecti Hyperionis.—101. ponit. Jo. Schrader. ap. Frisemann. promit vix bene.—102. Dum jacet vett. edd., et rapaces, quod Domitius quoque et Ascens. interpretantur. Conjiciebam rapaces, quod probat Wakef. ad Lucret. v, 398, ubi rapax vis Solis equorum. Accipienda verba de Sole in medio cæli convexo constituto: solis ardor tendit, intendit, radios, et ponit mundo discrimina lucida, h. discrimen lucis, cælum in duas partes discriminat, quatenus versus Orientem et Occidentem radios æqua lance dispergit. Laudat Taubmannus post Barthium illud Statii Theb. v, 85 Sol operum medius summo librabat Olympo Lucentes, ceu staret, equos, et Lucani notum versum: cum cardine summo Stat librata dies. Durior est Barthii interpretatio, qui ponit, perdit, discrimina accipit, cum pari spatio ab utroque fine distet.—103. Interpositio in seqq. est manifesta; bis eadem memorantur. Probabilius tamen sit 106. 107. 108 a superiore manu accessisse.—104. Lene susurrantis conj. Jo. Schrader. repetebant ad vada legebatur ubique: per archaismum dictum videri posse, Scaliger judicabat. Sed idem mox melius subjicit: repetebant ad vada. Nec de eo dubitandum censeo. Nam ineptus homo v. 49 perrepunt ad sava, ante oculos habuit. Miro conatu Barth. Advers. xxx, 24. conj. repedabant Noniana voce. Melius Heins. reptabant.

Quæ subter viridem residebant coerula muscum. 105
 Jam medias operum partes evectus erat Sol:
 Cum densas pastor pecudes cogebat in umbras;
 Et procul aspexit luco residere virenti,
 Delia Diva, tuo; quo quondam victa furore
 Venit Nyctelium fugiens Cadmeis Agave 110

~~~~~

(Nunc Wakefield ad Lucret. vi, 278, ubi ei voc. *repedavit* restituit, eandem-que Horatio obtrudit Carm. i, 37, 24 *Classe cita repedavit oras*, et astruxit vocis antiquatæ usum pro *recedere*, ex Pacuvio, Juvenco, S. Damaso, Fortunato, pergit: "Nec dubito quin Barthius verissime restituerit—*repedabant ad vada lymphæ*; quamvis inscitissime sannis excipiat emendationem Heynius, ipse vicissim deridendus, nisi sit nulla seges Nonianarum dictionum in Virgilio.")
 —105. *residebant*. Pro hoc facile est conjicere *resonabant*, aut potius *resonabat*, sc. *lymphe*. Heins. scribit: *Quæ subter viridem saliebat garrula muscum*. Inf. 389 *Rivum propter aquæ viridi sub fronde latentem*. Ovid. ii Fast. *Garrulus in primo limite rivus erat*. Sen. Hippol. 5111 *Garruli gramen secure rivi*. Calphurn. iv, 2. *Quidæ sub hac platano, quam garrulus atrepiit humor*. Prudent. Psychom. *Fons patribus de rupe datus, quem mystica virga Elicuit scissi salientem vertice saxi*. Lucret. ii, 30 *Propter aquæ rivum sub ramis arboris altæ*. Quorsum has opes allatas esse dicemus? aquam *garrulam* et *salientem* bene dici, nemo sanus dubitet; fatearis quoque versum factum esse meliorem; enimvero an vetus poëta ita scripserit, nullo modo probatum hinc est.—106. *operum*: pro, operis: ut modo ex Statio vidimus ad v. 102, quasi opus diurnum Sol expleret. Heins. conj. *æthræ in partes*. At Jo. Schrader. *oper. part. emensus*.—107. *densas...in umbras*: f. *densis in umbris*. Heins. *densa in umbra*.—108. Satis turbata hæc. *Ut nihil habet, quod sequatur*. Vett. edd. *Et procul adespexit*, hoc itaque revocavi; non tamen ac si locum sic sanatum putarem; quis enim aspexit? et quid aspexit? Solne pastorem? an pastor gregem? hoc præfero: *aspexit pastor, prospexit, pecudes residere, cubare, in luco tuo, o Diana*. Suspicio tamen insertos esse vs. 106. 107. 108 et fuisse: *Et jam...muscum, Luco, Diva, tuo, quo*. Barthius xxi, 9 emendabat: *Et procul accessit*. Jam vs. 108 aq. locum, quo Culicis argumentum actum est, accuratius describit: est is lucus Bæotiæ, Dianæ sacer, idem ille, quo Penthei cæde peracta mater Agave bacchata pervenerat; adeoque sub Cithærone, cf. Ovid. Met. iii, 702. Hic multa desiderari, et forte cantum pastoris recenseri putabat Heinsius. Immo vero multorum lacinia in unum locum congestæ sunt, quæ inter se parum sunt conglutinatæ.—110. *Nyctileum fugiens*. Immo vero *Nyctelium f.*, h. Bacchum. Verum hoc esse negat Scaliger; non enim fugiebat Bacchum Agave, quem non offenderat, cum ejus ministra esset: sed hoc, inquit, poëta vult: in eum lucum, in quem Agave, victa furore Bacchi, metuens penam, hoc est, *tyros*, quod imminabat ejus posteritati propter interfectum Pentheum, confugerat, compulsisse pastorem pecudes suas. Itaque sic legit...*quo quondam victa furore Venit Nyctilei, fugiens Cadmeis Agave Posterius penam natis e morte futuram*; versum itaque, ut vides, 113 retraxit. Mihi nec hæc, nec alia Scaligeri tractatio versuum placet. *Fugere Deum, fugere Bacchum*, commodè satis dictum est de θεολήτρον, quos premit, urget, Deus, ut vates, quæ *bacchatur, magnum si pectore possit Excussisse Deum*; inprimis de Bacchis, quæ furore actæ discurrunt, ac si liberare se a furore velint. In hanc sententiam jam Barthium inclinasse ex Taubm. disco: etsi nec eo configere necesse videtur. Cognito enim scelere

NOTE

. 108 Lucum sub Cithærone monte describit Dianæ særum. vid. Var. Lect.

Infandas scelerata manus e cæde cruenta :
 Quæ gelidis bacchata jugis requievit in antro.
 Posterius poenam nati se morte futuram.
 Hic etiam viridi ludentes Panes in herba,
 Et Satyri Dryadesque choros egere puellæ 115
 Naiadum coetu. Tantum non Orpheus Hebrum
 Restantem tenuit ripis sylvasque canendo,
 Quantum te, Peneu, remorantem dia chorea,

interemti materna manu nati *abhorrens sacra Bacchicæ Agave* Nyctelium fugiens in solitudinem secessit, ut mærori indulgeret. *furorem Nyctelium* conj. Heins.—111. *et cæde c.* vett. edd. et codd., quasi esset *et cruenta ex cæde*.—112. *Quo g.* em. Heins. *Ogygiis b. i.* Jo. Schrader., docte.—113. Versus in edd. Fabric. sic est emendatus: *Posterius poenam gnati de morte datura*. Heins. conj. *Post verita et pœnas nati se morte daturam*. Sed totum versum una cum antecedente ejiciendum arbitror tanquam supposititium. In Ms. Helmst. subjectus erat versui 110.—116. *cætus* vulgg., nonnullæ etiam Ald. cum Ms. Helmstad. Puto fuisse: *Naiadum et cætus*. Nam paulo durius cum suppletur. *horridus* pro *Orpheus* Aldina et edd. Fabric. cum Ms. Helmst. et Petav. cum Voss. Heins. conj. *Non tantum Cægrius H.* vel, *tantum haud Rhodopeius H.* Idem jungit *Naiadum cætu non tanto*. Sane *Orpheus* trisyllabum esse, ut *Pentheus*, et in Catalectis Pith. p. 31 *Theseus*: verum Virgilio vix licuisse esse tam audaci. *sylvasque sonantes* Jo. Schrader. em.—117. *rivis* Ms. Contian. perpetua variatione: unde tamen Scaliger refingit: *rivis silvisque canendo*. Mihi vulgata suavior procedit: *non Orpheus canendo tantum tenuit Hebrum, ripis restantem* (cursum intra ripas sustentem), *sylvasque*: h. delectavit Hebrum sylvasque. Etsi totus hic locus, et is qui sequitur, ex variorum versificatorum symbolis coaluisse videri debet.—118. Hic versus contaminatus (a Πηνειδῆς esset Πηνειῖ), quod et vidit elegans carminum judex Jo. Schraderus Emendatt. Præf. pag. xxi. xxii. conf. ad Ge. iv, 355. At idem hic versus alienus prorsus est a tota sententia. Si in Bœotia res geritur, non Peneus delectari potuit chorea Nympharum. Sin in Thessalia rejicias carminis argumentum, aliena sunt quæ v. 108 sqq. de Agave narrantur, etiamsi cum Jano Parrhasio in Quæsitis per Epist. pag. 51 Lucani locum (lib. vi, 355—359) huc advoces: nam ex eo nihil constitui potest, cum poëta ipse parum docte loquatur. Afferre voluit medicinam huic versui Scaliger. Apponam verba: “Quia paulo ante, inquit, dixerat, *tantum non Orpheus*, putarunt hic *ἀντιποδοῦν* deesse; ita hic *Quantum* posuerunt. Atqui legendum: *Non tam te, Peneu, remorata est dia chorea*.” Altera versus parte carere possumus medicina, nam suppleri potest ex sup. *tenuit te* remorantem. Suspiciatur autem sagacissimus vir, auctorem carminis instituisse vestigiis Catulli in Pelei et Thetidis nuptiis (vss. 285—293). Tamen ne sic quidem versus tres sequentes commodam orationem subjiciunt. *Quantum te, Pentheu*, conj. Heins., nullo cum fructu. In vett. edd. pro *dia* invenio *Diva* et *Dive*, in aliis *choreæ*, et in margine pro *Peneu, pastor*, ex viri ejusdam docti emendatione, puto. Etiam *peneu* pro

NOTÆ

114 seqq. Iterum luxuriatur seu poëtæ seu interpolatoris ingenium in describendo luco et antro, quo pastor conedit. Alia aliorum poëtarum lusus assuta. De singulis vid. Var.

Delph. et Var. Clas.

Lect. Comparari potest similis arborum enumeratio ap. Ovid. Met. x, 86 sq. in cantu Orphei: quem locum auctor hujus emblematis ante oculos habuisse videri potest.

Virg.

4 U

Multa tibi læto fundentes gaudia vultu,
 Ipsa loci natura domum resonante susurro
 Quis dabat, et dulci fessas refovebat in umbra,
 Nam primum prona surgebant valle patentēs
 Aëreæ platanus: inter quas impia lotos,
 Impia, quæ socios Ithaci mœrentis abegit,
 Hospita dum nimia tenuit dulcedine captos.
 At, quibus insigni curru projectus equorum
 Ambustus Phaëton luctu mutaverat artus,

120

125

Peneu plures edd. Venetæ servant; Aldina autem, et hinc Ge. Fabric., *Quantum te pernix remorantem diva chorea*. Atque hæc lectio tenenda, tanquam vera, et ex cujus corruptela importunus ille Peneus versum invasit; tantum non Orpheus cantu Hebrum sylvasque tenuit, quantum te, o Luna (v. 109), tenuit chorea Nympharum: *Quantum te pernix remorantem, Diva, chorea*. Eandem fere lectionem Ms. Kœler. quoque habebat: Ms. Helmst. autem, *Qua te perpigra morantem diva corea*. Petav. *Quam te nigremorantem*. Voss. *Quam te per nigra morantem*, meri librariorum stupores. *remorantur* em. Heins. Nodell Not. crit. p. 80 conj. *pernox* chorea; ut *παρόχοι χοροί* ap. Sophoclem.—119. *Multa tuo late* f. edd. *tuo late* (scil. choreæ) Ascens. et aliæ, quod et Heins. probat. *tuo late* Ald. Quam nunc habemus, Bemina est lectio: *chorea—fundentes* nota synthesis. *tibi* int. Dianæ, Lunæ desuper aspicienti. *Multa tuo late* f. ed. Fabric. *tua late* f. g. luctu Petav. Heins. conj. *fluctu*. Interpositi sunt ab alio vss. 116. 117. 118, et juncti erant: *puellæ Multa*.—121. Hæc adhuc ad Naidas referenda. Importunum tamen *Quis*: ferrem saltem *His dabat*. Mox in antro Ald.—122. Nam primæ in p. conj. Heins. *prona vallis*, ut ap. Catull.—123. Recte hoc (Heinsium non probare miror) revocatum, Scaligero monente, et priscis edd. Ita quoque Bembus correxerat. Sed iterum illatum erat ex vet. edd., etiam Aldina: *Aëria* platani: *inter quas erat impia lotos*. Sic et Petav. Saltem esse deb. *quas inter et i. l.* In marg. ed. Ven. Scoti notatum: alios legere: *Lotis*, quæ nympha fuit. Perperam.—126. *Ac* malit Heins., et *ignipedum* c. p. equorum.—127. *Ambustus Ph.* legendum, pro *Ambustos*, quod in oculos incurrit et Scaliger monuit. Et hoc idem e Ms. Helmst.

NOTE

124 *Impia lotos, Impia, quæ*; nota figura Horatii exemplo jam a Scaligero notato: *Impiæ, nam quid p. m. Impiæ* d. Carm. III, 11, 30. 31, et Catull. LXIV, 404. 405. Impietas spectat hand dubie ad injuriam Ulyssi factam sociis retentis. *abegit*, scil. ab Ulyssis navi, advocavit: intercessit loti suavitas, quo minus socii Ulyssis ad naves redirent (v. Odyss. I. 94 sq.). Ceterum confudit poëta diversi generis lotos. Lotus illa Ulyssis, in Africa reperta non erat Bæotiæ domestica.

126...129 Populi arbores, vel alni

(nam utrasque Virgilius agnoscit Ecl. VI, 62 et Æn. x, 190), in quas mutatae Phaëtonis sorores, Heliades, tanquam Solis ex Clymene filiae. Factum ex luctu de fratris casu suscepto; unde poëta: *Phaëton luctu iis mutaverat artus*. Mox v. 125. 129 hoc velle videtur poëta: populos illas sororias ita inter se condensatas situ fuisse, ut implicarent mutuo nexu ramos et umbracula facerent: *fundebant tentis ramis velamina* (ut v. 74 *Tmolia pampineo subter coma velat amictu*) candida; scilicet populus alba est intelligenda. *amplexæ* br. vid. Var. Lect.

Heliades teneris amplexæ brachia truncis
 Candida fundebant tentis velamina ramis.
 Posterius, cui Demophoon æterna reliquit 130
 Perfidiam lamentandi mala, perfida multis.
 Quam comitabantur fatalia carmina quercus:
 Quercus ante datæ, Cereris quam semina, vitæ:
 Illas Triptolemi mutavit sulcus aristis.
 Hic, magnum Argosæ navi decus, edita pinus 135

notatum video.—128. *amplexæ* passive accipit Taubm. Nec tamen vel sic expedito: *amplexæ brachia truncis*. Nonnus Dionys. II, 167 Ἐὴν Ἥλιδδων καὶ ἑὸς μίλα—φιλοθρήνοις τε κορύμβοις γέγονος ἀγέροισι περίπλοκα φύλλα πελάσσων. Suspicio: *implexæ brachia*, h. habentes ramos truncis (vicinarum invicem populorum) implexos. Nec aliter Heins. conj. *teneris*, et in marg. *tentis* Ms. Kœler.—129. *pandebant* conj. Jo. Schrader., feliciter. *tentis* pro *extentis*. Sed facile incidit animus in *lentis*. Conjecit quoque Scaliger, et extat in edd. Fabric. Sed idem malebat: *lentis sudamina ramis*, ingeniose; nam electrum stillare populus dicta. vid. Ovid. Met. II, 364 sq., verum sic *candida* parum commode appositum esset. Heins. conj. *concita* f. *lentis ulamina* r., parum feliciter: nam de umbra arborum quæritur.—130. 131. Misere corrupti versus nec sine libris facile sanandi, etsi unum et alterum conjectare licet: *Perfidia lamenta*, et latere *inultis* in *multis*; ita ut expleri possint reliqua: *dolis cum lusit inultis*, vel propius ad corruptam scripturam: *malis quæ flevit inultis*. Agi de amygdala, in quam Phyllis mutata fertur, seu quæcumque alia illa arbor fuit, obvium est. Sed primo loco monendum, in vett. edd. et codd. post v. 131 subijci alium: *perfide, multis*,

Perfide Demophoon, et nunc defende puellam, vel puellis.

Tum varietas lectionis hæc fere est: in vett. edd. *Perfidia* legitur. Bembus reposuit *Perfidiam*: idem versum modo ascriptum ejecit. Probarem, si sententia integra sic absolveretur: quæ omnino sic nulla est, quantum video. Scaliger e vett. edd. laudat *Perfida lamentandi mala*, et corrigit modo: *Perfida lamentandi diu mala*, ut sit *malum perfidum* pro *perfidia*; modo: *Perfidia lamentandi mula*: Neutrum feliciter. Reliqua, versu a Bembo ejecto iterum admissio, sic constituit: *perfide multis, Perfide Demophoon et nunc defende puellis*. Sed unde de Demophoontis amoribus, iisque adhuc a puellis defendendis, constet, Scaliger vix habuit dicere; et tota sententia jejuna est; versus autem inepti versificatoris commentum, etsi etiam Barthius Advers. XXI, 9 sensum exsculpere eumque defendere maluit. *et nunc defuncte puellis* Ms. Helmst. *Post etiam*, vel, *Post vero*, cui D. em. Heins.; tum iterum: *Post, meritis cui Demophoon æterna reliquit Perfidiam lamentandi mala. Perfide, inultis, Perfide Demophoon et nunc defende puellis*. Jo. Schrader. *Perfidia monumenta suæ mala*. Omnino suspicor primo unum tantum versum ascriptum fuisse: *Posterius, cui Demophoon lamenta reliquit. Quam c.*—132. *fatali carmine* malit Heins.—133. *quam semina, victu*, vel *quam semina, adulta* conj. Heins.—135. 136. Alter versus pro

NOTÆ

130. 131 Postea stabat arbor amygdala, in quam mutata fuit Phyllis Demophoontis perfidiam lamentata.

132...134 De quercu Dodonæa fatidica nota est fabula. *quercus carmina*, ex apposito, h. e. quæ carmen reddunt, vel e quibus carmen

redditur; canoræ. *Carmen* adeo pro canente, vaticinium pro vate. cf. Taubm. *fatale* igitur, quia de oraculo. Glandes ante frugum sationem a Triptolemo monstratam meministi vel ex Ge. I, 7. 8. *mutavit*, permutavit,

Proceras decorat sylvas hirsuta per artus;
 Appetit aëreis contingere montibus astra
 Illicis et nigræ species, et læta cupressus;
 Umbrosæque manent fagus, hederæque ligantes
 Brachia, fraternos plangat ne populus ictus; 140
 Ipsæque excedunt ad summa cacumina lentæ,

fulcro additus ab alio. *pinus edita*, h. excelsa (cf. inf. 170), *hirsuta per artus*, *magnum decus Argoæ navi*, h. e. e qua Argo confecta et exornata fuit, *decorat sylvas proceras*; nisi quod elegantius putem *Proceras...hirsuta per artus*: hoc et Heinsio video probari. Scaligerum itaque mireris primum legere: *Proceras decorans s.*, tum mutata sententia: *Hic...decorat sylvas*; *hic suberis arbos Appetit a.* Male habuit virum optimum hiulca in seqq. oratio, sed ei medela in promptu est interpunctione: *Appetit a.—astra Illicis et nigræ—cupressus.* De voc. *edita* adhuc monendum, falsam ejus acceptionem videri peperisse lectionem ed. Fabric. *addita*. Ita tamen etiam Heins. conj. et Jo. Schrader. Emendatt. p. 23.—136. *hirsutaque taxus* Ms. Kæler., sed non consentit vs. sequens.—137. *Ac petit* em. Heinsius. *motibus* pro *montibus* emendat Scaliger; docte quidem, ut sit quod poetæ *βλαβδον* appellant (secundum illud Virgilii: *Quantum vere novo viridis se subjicit alnus*). Sed quis non præferat illud multo lenius et comitius: *aëriis frondibus*, quod et Heins. conj., vel *frontibus* vel *motibus*. Aldina et Fabric. edd. quoque: *conjungere*.—138. *Illicis species* pro periphrasi habendum, pro illice simpliciter dicta. *series* tamen conj. Heins.; expectabam *vertex. læta cupressus* adversatur arboris naturæ et poetarum usui; nec Barthii defensio *Advers. xxi, 9* bona est, ex eo petita, quod apud Aristænetum inter amœnas arbores ea recensetur. Gifanius apud Scaliger. conjecerat *Lethæa c.*, non male; modo non desideraretur copula. An fuit: *Illicis et nigræ, et species Lethæa cupressus* (h. cupressi). Verum simpliciore modo vulgatæ lectioni succurrere licet: *nec læta cupressus*. Venit et hoc Heinsio in mentem. Idem vel, et *lenta c.* Jo. Schrader. et *læta c.* conj. Frisemann., nescio quo sensu.—139. *Atque umbrosa manet* f. Frisem. e Jo. Schrader., nescio quo fructu. *manent*. Vim vocis h. l. non satis assequor; an *virent?* vel *patent?* ut Jacobs conj. In Voss. erat *monent*; tum *ligantes hederæ* scripsi pro, *ligantis*. Sequentia sic interpungo: *...fagus; hederæque ligantes...ictus, Ipsæque...Pinguntque* etc. Causas deprehendere in promptu est.—140. *fraternus* Voss. et Petav. *p. ne p. artus* vett. edd. Sane fulmine percussi Phaëtonis artus laceros conquisivere Heliades, donec in populos mutarentur. Sed quomodo hoc facit ad ceteram sententiam? Bembus dedit: *ictus*; ita referam ad Phaëtonem fulmine percussum, ictum. Phaëtonis sorores in populos mutatas supra vidimus: eæ fratris mortem lacrymis humectatæ æterno luctu prosequuntur. Melius sic me interpretari arbitror, quam Taubm. *ne plangat et percutiat ob fratrem fulmine ictum*; modo tum legas: *fraternos plangit quæ populus ictus*; aut, ut copula adsit, *plangens et p.* pro vulgari: *brachia populi, quæ plangit*. Sed totum v. 140 inepti versificatoris commentum esse arbitror ex vs. 128. 129 confictum, in quibus jam eadem res exposita fuit. Et series versuum fuit hæc: *hederæque ligantes Brachia, succe-*

NOTÆ

141. 142 Hederæ fagos amplexæ bene descriptæ sunt. Earum racemi cum acinis, *corymbi* dicti, *aureoli* sunt; est ergo de genere hederæ cum fruc-

tu croceo intelligendum hoc; sed foliis albis; ergo *viridi pallore* distinguitur corymborum flavor. Est aliquid simile in loco Ecl. III, 39 *vitis Diffusus*

Pinguntque aureolos viridi pallore corymbos.
 Quis aderat veteris myrtus non nescia fati.
 At volucres patulis residentes dulcia ramis
 Carmina per varios edunt resonantia cantus. 145
 His suberat gelidis manans e fontibus unda :
 Quæ levibus placidum ravis sonat orta liquorem.
 Et, quanquam geminas avium vox obstreperit aures,
 Hanc querulæ referunt voces, quis nantia limo
 Corpora lymphæ foveat ; sonitus alit æris Echo ; 150
 Argutis et cuncta fremunt ardore cicadis.
 At circa passim fessæ cubuere capellæ,
 Excelsisque super dumis : quos leniter afflans

dant ad s.—141. *excedunt* ; suspicor fuisse *escendunt*. Nam *excedere ad* an dicatur, non memini, sed *escendere ad*. Nisi, ut copula importuna ejiciatur, malis: *Ipsæ succedunt*. Porro *passuque erepunt...lento* conj. Heins., quod *flexipedes* hederæ dictæ occurrunt apud poëtas. Plin. xxiv, 10, s. 49 *Similem huic* (smilaci) *aliqui clematida appellaverunt, repentem per arbores*.—143. Versus et hic insititius. Jam versus, qui hunc sequuntur, 144...154, Scaliger, ut supra vidimus, retraxit post v. 100.—144. *Et Voss.*—145. *Carmina per varios cantus* ; ut alias, per sonos varios. Jo. Schrader. conj. *per varios campos ; per vacuos saltus*. Saltem bonus poëta sic scribere debebat.—146. *superat* Voss. Petav. et Scalig. e vet. libro : ipse malit *superet*.—147. *placido liquore* melius dici monet Scaliger : recte, sed homini, qui hæc scripsit, videtur placuisse : *sonare liquorem*, ut, *sonare carmina*, et alia similia. Scaliger quoque *sonet* substituit. *vomit* conj. Jo. Schrader. *sonet ore* ed. Antwerp., forte et aliæ. Certe orta otiosum est, Barth. xx, 23 emendat *aucta*. In Ms. Voss. *acta*. Sed totus versus damnandus, non emendandus est. Est enim insititius cum seqq., in quibus eadem repetuntur, quæ jam supra dicta erant v. 104. v. 46 sq.—148. *Et quanquam*. Corruptum hoc. Scaliger *Hinc illi gem*. Barthius ibid. conj. *Et quaquæ*.—149. *Ac querulæ feriunt voces* refingit Heins., ut suppleantur *aures* ex antec. *hanc q. reserat fauces* Jo. Schrader. *Hæc* var. lect. in vet. edd. *Hinc querulas referunt v.* bene Scaliger e vet. scheda : item *quæ nantia* : ut sint *ληναία κρηὼν τέκνα*, ut is cum Aristophane loquitur, h. *ranæ*. Ge. 1, 378 *Et veterem in limo ranæ cecinere querelam*. cf. Taubm. Sed jam Jul. Sabin. de ranis accepit.—151. *et culta* vetus scriptura apud Scaliger., eaque elegantior. *ardore*, per æstum. Barth. l. c. conj. *fremunt ardere* ; quod ipsi remittam. *fremunt arbuta* Heins., elegantius ; idem in mentem venerat Jacobsio ex Ecl. ii, 13. add. Ge. iii, 328, et van Kooten Spicileg. ad Jo. Schraderi Emendatt. pag. 8.—152. *fessæ*. Jo. Schrader. conj. *fusæ*.—153. *supra* Scalig. Puto fuisse : *cubuere capellæ Excelsis subter dumis*. Sic in Pervig. Ven. *subter genestis explicat tauri latus*. Jo. Schrader. *Excelsos subter dumos* Emendatt. p. 20. Desidero quidem commodius epitheton durumum : videntur tamen *excelsi* dicti, qui in excelsis rupibus crescunt. *et amantes ardua dumi* etiam in Georg. Omnino *dumos* amant poëtæ commemorare, ut et *dumeta*. Et eo

NOTE

hedera vestit pallente corymbos : ubi vid. 143 In myrtum mutata fœmina
 Not. et ii, 50. *Mollia luteola pingit* Myrsine v. Serv. ad Æn. iii, 23. Geopon. xi, 6.
vaccinia callia.

Aura susurrantis possit confundere venti.

Pastor, ut ad fontem densa requievit in umbra, 155

Mitem concepit projectus membra soporem,

Anxius insidiis nullis : sed lentus in herbis

Securo pressos somno mandaverat artus :

Stratus humi dulcem capiebat corde quietem :

Ni Fors incertos jussisset ducere casus. 160

Nam solitum volvens ad tempus tractibus isdem

Immanis vario maculatus corpore serpens,

Mersus ut in limo magno subsideret æstu,

Obvia vibranti carpens gravis aëra lingua,

Squamosos late torquebat motibus orbes. 165

~~~~~

spectat, quod adjicitur, a ventis eos perflari : *ὑπεύθεττας*. Heins. conj. *ex-cis* l. *exes*; et comparat illa : *Dum tenera attendent sima virgulta capella*. Barthius xxi, 24 emendabat : *Excelsique super dumi*. quæ vett. edd. et codd. quos a Bembo profectum est. Barthius non male conj. *qua*. *qua* vel *quo* etiam Heins.—154. *possit* friget; sed est genus circumlocutionis pro *confundit* anra dumos. *poscit* Contianus liber Scalig., qui explicat *respārus*, quasi : poscit sibi, aggreditur. Sic et Ms. Helmst.—155. *ad fontes* vett. edd. mutavit Bemb. *requietus* conj. Heins., et mox *porrectus* Lindenbruch. Scaliger, qui hunc locum transpositione sanare voluit (vid. ad v. 100 et 143), rejectis ad superiora versibus 156. 157 sic interpolavit hæc :

Pastor ut ad fontes densa requietis in umbra

Securo pressos somno mandaverat artus:

Stratus humi dulcem capiebat corde quietem,

Ni fors incertos jussisset dicere casus, etc.

Nihil est ex omnibus, quod placeat. Mihi omnes vs. 157 ad 160 usque Scholastici operam redolent.—158. *fessos* em. Nodell. Obs. crit. p. 38, atqui non minus illud bene dicitur.—159. 160. Uterque versus lacinia sunt inepti versificatoris : qui variavit et obscuravit sententiam, quæ iis sublati bene procedit, modo v. 161 pro *Nam* restituitur *Cum* hoc modo : *Pastor...mandaverat artus: Cum solitum volvens ad t. t.*—161. *tractibus hydra* Ms. Helmst., et hæc erat Aldina lectio ex interpolatione ducta. Vett. edd. *idem*, Ms. Kœler. *idem*, et in marg. al. *Idra*; sic et Thnan. *Idæ* Petav. *Ide* Voss. Bembus autem *iisdem*: hocque revocatum ab Scaligero : non enim *tractus* esse serpentis (subjiciuntur illi vs. 165); sed *loca eadem*. *volvens* autem vel *se*, vel *volvens torquebat*. In edd. Fabric. *sonitum volvens*. Barthius xxi, 23 emendabat *s. volvens...varie maculatus, corpora s.* Heins. *involvens...tractibus undam vel umbras*: parum feliciter; idem mox *maculatus tergore*.—163. *subsideret* Bembina emendatio, nescio an satis probanda, recepta a Scaligero. Vett. edd. *sub sideris æstu*. Serpens in limo, quem fons in propinquo effusus fecerat, a solis æstu recreare se volebat. conf. Ge. iii, 432. *magnum subsideret æstus* jam Heins. emendavit ad Æn. xi, 268, ubi alia exempla quarti casus cumulavit.—164. *Obvia vibranti* græce dictum puto pro adverbio; obviam, adversum vibrat lingua. Non expediebat se bonus Taubmannus. *gravis* de gravi anima. Ge. iii, 415 *graves nidore che-lydros*. *carpens aëra lingua vibranti*, exerta. Miror vero placuisse poetæ *carpens*, non *lambens*, quod solenne est. Heins. conj. *Obvia vibranti decerpens*, vel, *detergens gramina lingua*. Jo. Schrader. *carpens gravis ore trilingui*.—165. *latis* ed. vet., nec male; at Aldina: *montibus*. Solenne esset *noxibus*.—

Tollebant auræ venientis ad omnia visus.
 Jam magis atque magis corpus revolubile volvens
 Attollit nitidis pectus fulgoribus, et se
 Sublimi cervice rapit: cui crista superne
 Edita purpureo lucens maculatur amictu, 170
 Aspectuque micant flammantia lumina torvo.
 Metabat late circum loca: cum videt ingens
 Adversum recubare ducem gregis. Acrior instat
 Lumina diffundens intendere, et obvia torvo

166. *Tollebant auræ venientis ad omnia visus.* Est hæc Bembina et cod. Petav. lectio: quæ sensu idoneo caret; etsi Barthius XXI, 23 aliquem inesse putabat. In ceteris magna varietas. Vett. edd. *Tollebant auræ juvenis* l. *inventis ad omnia nixus* l. *nissus*; Domit. Calder. et edd. Ascens. *vehementis ad omnia visus*. Hinc in Aldina vir doctus castigavit: *Pallebant auræ viventis ad omnia visus*. Corrigit ad omnia Scaliger: sic saltem tolerabilis sensus exit: *palluisse auras ad omnia visus viventis*, h. oculorum obtutu e longinquo propius admoto. Etsi vel sic *auræ visus* fuissent opportuniore; et bene procudi posset versus sic: *Omnia pallebant visus viventis ad auras*. Scaliger etiam conjiciebat: *Squallebant auræ vehementis ad omnia visus*. *Pallebant herbæ* Heins., vel *Squalebant auræ vitiantis ad omnia visum vel virus*. Ovidius: *quique halitus exit Ore niger Stygio vitiatas conficit auras*. Enimvero ludimus operam; totus enim versus ex ingenio inepti hominis irrepsit.—167. *corpus revolubile* malit Heins.—168. Ordo elegantior ex Aldina et a Bembo est. Edd. vett. *pectus nitidis*.—168. 169. *et se sublimi cervice caput*. Ita edd. vett., quod Ascens. interpretatur: et se attollit caput. At Aldina et hinc edd. Fabric. emendarant: *et fert S. c. caput*. Quod nunc habemus, *et se S. c. rapit* ex Bembino codice fluxit: sic et Petav. Jo. Schrader. em. *exit S. c. caput*. Frisemann. *effert*.—170. *Addita malebat* et hic Heins., etsi non video, quid in *crista edita*, alta, jure reprehendas. Supr. 135 *edita pinus*. In reliqua versus parte varia tentabat Jo. Schrader., sed *maculatur* ausus est poëta dicere pro distinguatur, variatur, *purpureo amictu*, pro externa specie et colore.—171. *micat flammarum lumine torvo* Petav. et Voss.; in hoc quoque *flammatum*.—172. *Metabat late circum loca*: de hydri capite quaquaversus se movente et circumferente, tanquam si loca circa se recognosceret et signaret. *Metari* ergo (de quo v. Tanbm.) etiam *Metare* olim fuit. Et sane Horatio *Metata porticus* dictæ. Alioquin evitari poterat insolens forma...*micant flammantia lumina* Metantis *late circum loca*. Ge. II, 273 *sin pingues agros metabere campi*. Et sic sæpe *metari* in poëtis. Pro *sese*, quod vulgo legebatur, Ms. Voss. *late*, bene. Mox tum vett. edd. Sed in fine *ingens* nullum habet sensum: an fuit *anguis*? ut revocetur in animum subjectum. Et sic nunc diserte scriptum video in var. lect. Ms. Kæler. et Helmst. Sentio tamen, quam molle et flaccum hoc sit. Præstat dicere, esse positum pro simplici ille.—174. 175. 176. Etiam hos tres

NOTÆ

166 sqq. Iterum ingenii intemperantis exspatiatio in tortibus et gyris hydri; aut potius hominum scholasticorum lusus. Tandem v. 172 videt pastorem ad fontem recubantem. Ab

aditu fontis ita se exclusus sentiens exasperatur serpens et adoritur. Tum v. 180 culicis morsu somno excitatus pastor, trunco arrepto serpentem necat. 185...200.

Sæpius arripiens infringere, quod sua quisquam 175
 Ad vada venisset: naturæ comparat arma;
 Ardet mente, furit stridoribus, intonat ore;
 Flexibus eversis torquetur corporis orbes;
 Manant sanguineæ per tractus undique guttæ;
 Spiritus et rumpit fauces. Cui cuncta paranti 180
 Parvulus hunc prior humoris conterret alumnus,
 Et mortem vitare monet per acumina. Namque,
 Qua diducta genas pandebant lumina gemmis,
 Hac senioris erat naturæ pupula telo

versus pessime cudos ex margine irrepsisse suspicor. *instat intendere diffundens* (pro simplici intendit) *lumina*, et, *sæpius arripiens obvia torvo* (quæ ipsi obvia, ante eum torvum serpentem posita, erant) *infringere* (ut infringeret, propterea quod etc.), *comparat arma naturæ*. Non tanti est locus, ut conjecturis in eo indulgeas. Forte tamen fuit: *Acrior instat, Lumina diffundens intenta*, ore *obvia torvo Sæpius arripiens i.—mature comparat arma*. Et sane Voss. *matura*; unde Jo. Schrader. *matura et c.* In Aldina et hinc in edd. Fabric. *Lumina d. intentus, et o. t.* excusum video. *instat intendere* defendit Heins. et accipit: intendere cursum, properare, et remittit ad Ge. I, 51. Inf. 320 *instat depellere*. Cæs. B. G. III *fuga salutem petere intenderunt* Mss., vulgo *contenderunt*. Propert. I, 20 *Oscula suspensis instabant carpere pennis*. Idem pro *obvia* conj. *sibila*. Forte hoc voluit substituere paulo ante pro *lumina*. Jo. Schrader. conj. *contendens diffundere*. Tum v. 175 *infrendere* vett. edd. expulsum ab Asulano et a Bembo, at defensum a Scaligero, Barthio et Taubmanno: est antiquior vox eodem sensu. Scaliger etiam emendabat: *arrepens*. Ascensius *abripiciens* legerat; nam sic interpretatur: lumina intendere (cœpit) et abripiciens sæpius obvia torvo aspectu infrendere.—177. Etiam hic cum tribus seqq. vers. inter insititios referendus. Prior quidem 177 tam inficetus est, ut etiam Barthio Advers. XXI, 18 suspectus fuerit. Jo. Schrader. tamen tentat: *Stridet vel Frenet dente et insonat*.—178. *Flexibus eversis* ex Aldina et a Bembo est; nec capio satis. Debebat *inversis* aut aliud quid legi. Vett. edd. *Flexibus et versis*, h. seu circumactis seu variatis; hoc tenebimus. et *versi* em. Jo. Schrader. *orbis* pro *orbes* accipere præstat, ut magis poetica sit oratio: *serpens torquetur (κατὰ) c. orbes fl. v.* Heins. conj. *Flexibus et spissis torquetur corpora* (saltem deb. *corpus*) *in orbes*. Mox 179 *per tractus*, ut Ge. II, 154.—180. *Spiritus et rumpit fauces* revocavi e vett., h. anhelitus. Nam Bembo. *Spiritibus rumpit fauces*. Heins. em. *Spiritus erumpit f.* Quo *cuncta parante* legendum monet et illustrat Scaliger. Sic jam edd. Ascens. *Quo c. paranti*. Hic vero in gravissimo narrationis momento nimis brevis, tenuis et exilis est poeta. De Culice advolante et pastori consulente locus ornandus erat vel maxime. Sensit forte et Heins., cui versus unus et alter abesse videbatur. Saltem comitis foret: *Quo cuncta parante Parculus humoris pastorem exterrit alumnus*.—181. Ed. ant. vitiose: *propior humeros*, vel *prior humeros*. Omnino seqq. valde turbata in vett. edd. *humoris alumnus* est culex. *conterret* vix satis commodum h. l. vocabulum.—182. Bembo est lectio; *acumina*, pro *punctione*, ictu aculei. Vetus lectio erat: *per culmina namque*, *Qua*. Præfert hanc Scaliger, ut sint *κρόται*, tempora, et secundum eum Barth. Advers. XXI, 18. Ascensius sic reddebat: qua parte oculi aperti per summitates aperiebant sinus oculorum pupillis in morem gemmarum relucens. Heins. jungenda monet: *per acumina namque*, ut in vett. edd. erat. Recte, sed quid tum de reliquis? *per culmina f. per spicula*.—183. 184. Bembo lectio, quam

Icta levi. Tum prosiluit furibundus, et illum 185
 Obtritum morti misit: cui dissitus omnis
 Spiritus excessit sensus. Tum torva tenentem
 Lumina respexit serpentem cominus: inde
 Impiger, exanimis, vix compos mente, refugit,
 Et validum dextra truncum detraxit ab orno: 190
 Qui casus sociaret opem, numenve Deorum.
 Namque illi dederitne viam casusve, Deusve,
 Prodere sit dubium: voluit sed vincere tales.

equidem quomodo interpreter non habeo. *pendebant* in textu Heins. esse relictum miror: scriptum enim hand dubie vitiose, pro *pandebant*, ut sit, *qua lumina diducta pandebant genus gemmis*, h. in ipso oculi sinu. *deducta* vett. edd., ex more. Laudat Jo. Schrader. e Statio: *diducta putares Lumina consumunturque genis rediisse nitorem*. Scaliger *genas* pro palpebris accipit et legit *obdebant*; nam vett. edd. habere *ponebant*; nisi hoc ipsum sit pro *abdebant*. Jo. Schrader. tentabat varie: *gemmans Hac s. e. n. pupula telo Icta levi*.—184. *Hac senioris erat....Icta levi*. Etiam hæc est Bembina lectio, cum Petav., etsi in ipsis Bemb. edd. corrupta: *Hac ferioris et Hac særioris*. Vetus lectio erat: *Ac senioris erat naturæ pupula, telo Icta levi*; quam Scaliger prætulit, astipulante Barthio Advers. xxi, 19; *senioris naturæ*, ut araneosam cutem et senilem, hoc est rugosam, intelligat. Senex enim pastor cf. v. 387. In Aldina excusum video: *Ac levioris erat naturæ*: h. mollioris, quod mihi magis arridet. Forte enim olim scriptum fuit: *telo Icta gravi*. Jo. Schrader. *tacta*. Vitiose aliæ edd. *Hoc et papula*. At in Fabric. non male emendatum: *Ut levioris e. n. p.* Totus versus est ab interpolatione profectus. Fuerat primo: *Qua diducta genas pandebant lumina, telo Icta levi*: scil. sunt.—185. *Cum pros.* Petav. Mox malim: *sic diss.*, vel *tum d.*—186. In *dissitus* nil mutandum: quæ disjecta sunt, ea sunt *dissita*: h. dispersa; *disserere*, dispergere. Vocabulum Lucretianum. *dissitus excessit* est ornate pro simpli. Omnis spiritus excessit, reliquit sensus. Nam *Spiritus sensus* non capio. *Sp. e. sensim* Aldina dedit; hoc et Heins. cum Jo. Schradero probat; et præstare ipse arbitror. Dignius poëta easet *membris*, quod et Jacobs conj.—187. Fortasse, ait Scaliger, *Tum torva tuentem Lumine*: nec improbat Heins.; sed nihil mutandum. *Tenentem lumina* est, immotis luminibus stantem. *tremcentem* Heins. conj., quod vix accommodatum.—189. *compos mente* antique, pro *mentis*. *exanimi vix mente* Heins. maluit. In Petav. *exanimus. resurgit* reponi jubet ex vett., quibus Ms. Kœler. astipulatur, Scaliger; non parebo. Jam surrexerat pastor vs. 186 *Tum prosiluit*.—190. *ab orno* præclare Bembus. Ant. edd. et codd. *ab ore*.—191. 192. 193. Interpolatio in his manifesta. In vett. edd., etiam in Aldina, necnon in Ms. Helmst., medius versus *Namque illi* etc. abest; etiam in Petav. Natus videtur versus ex revocatis huc in margine e Ciri 279 *Nam nisi te nobis malus, o malus, optima Carne, Antè hunc conspectum casusve Deusce tulisset*. Equidem omnes tres versus 191. 192. 193 a mala manu irrepsisse arbitror. Tentarat aliquis supplere: *Qui casus* (vel *Num casus*) *sociarit opem numenve Deorum, Prodere sit dubium*. Subscripsit alius: *Namque (f. Hancee) illi dederitne viam casusve Deusce, Prodere sit dubium*; utrumque inepte; nec minus inepte supplevit versum alius: *voluit sed vincere tales* (sc. casus) vel *talem*. non enim dicam utrum; hoc tamen alterum sic accipies; *voluit Deus vincere talem*, hominem sic armatum. At quam jejune! tali Voss. *voluit sedere tales* Voss. et Petav. Ms. Helmst. habebat: *vincere callens*. Scaliger tantum duo versus *Namque illi....Prodere s. jugulat*, et legit: *Qui*

Horrida squamosi volventia membra draconis,
 Atque reluctantis, crebris fœdeque petentis 195
 Ictibus, ossa ferit, cingunt qua tempora cristæ :
 Et quod erat tardus, somni languore remoto,
 Nescius aspiciens ; timor occæcaverat artus :
 Hoc minus implicuit dira formidine mentem.
 Quem postquam vidit cæsum languescere, sedit. 200
 Jam quatit et bijuges oriens Erebo cit equos Nox,
 Et piger aurato procedit Vesper ab Œta :
 Cum, grege compulso pastor, duplicantibus umbris,
 Vadit et in fessos requiem dare comparat artus.
 Cujus ut intravit levior per corpora somnus, 205
 Languidaque effuso requierunt membra sopore :

(casus sociarit opem nument Deorum) Horrida sq., ut qui sit pro quo trunco. Barthii conatum parum prosperum in emendando loco videat qui volet Advers. xxi, 18. Heins. conj. sociarit cum Aldo ; et vidit casusve Deusse Virgillianum esse ; sic Æn. xii, 321. Idem laudat ex Aldo vivere talis, quod non reperio. Jo. Schrader. Quem vel Quam, casus sociarat opem ; et mox dederit vitam et vincere fata vel clades.—194. volentia vel volentis Ascens., alterum hoc etiam Heins. malebat. crebro Ms. Helmst.—195. fœdeque vett. edd. petentis, scil. ore, morsu. Sed Scaliger non male : fœdeque patentis Ictibus ; patet ictibus, vulneribus, qui recipit. Nec aliter Ms. Kæler. creber conj. Heins. Idem varie tentat : avideque petenti, vel petentis, vel patentis Rictibus ora ferit.—196. Heins. refingit : Ictibus usque ferit vel Ictibus ossa terit. feris vett. edd. feris vel feri Ascens. ferit, c. q. t. cristam Bembina est lectio. cristæ vetus erat lectio, ut video, ante Bembum, itaque recte emendavit Scaliger, cum Heinsio ; ut sit, qua cristæ cingunt tempora. Itaque revocavi.—197. somni pro omni haud dubie cum Scaligero emendandum ; sicque edd. Fabric., etiam ante Aldina. Sed totam sententiam vellem ut viri docti exposuissent. Scilicet et hi tres versus 197. 198. 199 insititii et spurii sunt. Voluit ineptus versificator in margine explicationem subungere : pastorem tanto minus metu obtorpuisse, quod e somno repente expergefactus tempus non haberet de periculo cogitandi. Hoc binis versibus extulerat : Et quod erat tardus somni languore remoto : Hoc minus implicuit dira formidine mentem. Ascripsit alius : Nescius aspiciens ; tum tertius misere explevit versum : timor occæcaverat artus. Barthius xxi, 20 frustra operam ludit in loco emaculando. Heins. Utque erat haud tardus, somni languore remoto, Nec suus, adspiciens, ut Ovid. Vir meus ; ubi vid. Not. Jo. Schraderus em. Nescius, ad speciem t. In Voss. excæcaverat.—199. Non minus...mortem Ms. Kæler. implevit Voss. ap. Frisemann.—200. cæsum, languescere cæpit Ms. Helmst. Heins. em. Quæ,...sedit, scil. formido, vel Quæ...languescere desuit, sc. mens.—201. bijugis vett. edd. ante Bemb. quatit equos, non flagrum, ut supplebat Scaliger. Idem : Jam quatens bijuges. Mox crebro vett. edd., et hinc, quis crederet ? edd. Fabric. crebro. Feliciter Heins. Jamque atro b.—202. aurata Petav. et Voss. Vesper procedit vett. edd. ab Œta conf. ad v. 41 supra. ab ora Ms. Helmst. Mox v. 203 duplicantibus est pro duplicatis.—204. Noluit, puto, in requiem dicere, ne confunderentur voces et fieret irrequiem. Ascens. et Taubm. jungunt : dare requiem in artus.—206. effuso requierunt membra sopore. Magis accom-

Effigies ad eum Culicis devenit, et illi
 Tristis ab eventu cecinit convicia mortis.
 Inquit : Quid meritis, ad quæ delatus acerbas
 Cogor adire vices ? tua dum mihi carior ipsa 210
 Vita fuit vita, rapior per inania ventis.
 Tu lentus refoves jucunda membra quiete,
 Ereptus tetrus e cladibus : at mea Manes
 Viscera Lethæas cogunt transnare per undas ;
 Præda Charontis agor. Viden' ut flagrantia tædis 215
 Lumina collucent infestis omnia templis ;

modatum foret infuso. vid. Obs. ad Tibull. III, 4, 81.—208. *ab eventu c. c. amaro* conj. Heins.—209. *Quis meritis* vett. edd., etiam Aldina; unde Scaliger emendat : *Quis meritis, inquit*, h. quibus meritis. Nisi forte præstat : *Quis, inquit, meritis*. Licentius, adeoque felicius, Heins. *En, quid, ait, meritis ; aut quo delatus*. Sed Scaliger pergit : *aut quæ delatus*, antique, deferor aliquid. Alias, *ad quæ delatus*, est : in quam culpam incidi? *dilatus* vett., ex more. Ascens. ad quæ mala reservatus.—210. *me carior ipso Vita fuit, vita rapior* vett. edd. Fertur autem anima per aërem ad loca infera. Sic mos poetis. Eorundem more mox *Manes* sunt Dii inferi, ut Ge. IV, 489. Notabile quoque, quod vs. 214. 215 trans Lethen Charon umbras vehit, non trans Stygem.—211. *rapior p. i. vectus* Ms. Helmst. *per inania Averni* ingeniose Heins. conj.—215. *Videt, Videt et, Videt ut* vett. edd. *Vidi ut* Mss. uterque et edd. Ascens. *agar* et *Vide ut* Petav. et Voss. *Video ut* Aldina. Et si verum dicendum, alterutrum probandum est. Narrat enim Culex sibi adeunda fuisse loca infera : adeoque *Vidi ut. Viden' ut* alienum ab h. l. est. *Vidi et* Heins., ut *Æn. VI Vidi et crudeles dantem Salmoneæ pænas. tris* quoque ed. Ven. 1486.—216. *Lumina cum lucent* Petav. et Voss. *infestis* Ms. Kæler. *infernis* Domit. Calder., quod miror desertum esse a sequioribus edd. *inferna templa* sunt *Acherusia templa* Ennii. Manet tamen vel sic omnia otiosa vox. Heins. pro *templis* conj. *palmis*, quod non capio. Jacobs *Limina*, ut omnia infernorum templorum limina colluceant tædis. Suspicio versus dilatatos esse insertis ex margine laciniiis diversis, et poetam tantum hæc scripsisse : *video flagrantia tædis Lumina ; Tisiphone, serpentibus undique cincta, Et flammæ et sæva quatit mihi verbera Pæna*, h. Furia, quatit flagrantia tædis

NOTÆ

207 Sequitur locus, in quo poeta non modo luxuriatur, sed adeo ineptit, dum fabulas de rebus inferis non tantum molesta copia retextit ; nam, etsi major earum pars ex interpolatione irrepsisse videri debet, tamen aliquas saltem, at vel illas a re alienas, a poeta profectas esse necesse est ; verum etiam partes narrantis umbræ Culicis tribuit, qui iustis sibi nondum persolutis necdum loca ea adierat, sed e longinquo pro-

spexerat. *Effigies*, h. l. *εἰδωλον*, umbra Culicis, ut bene Scaliger monuit. Mox v. 214 pro ea *viscera* dixit miro modo ; dum corpus et corporis umbram cogitaret. *cecinit* convicia doctius quam fecit, ex antiquo sermone ; ut in XI^a Tab. *occantare*. Sed *ab eventu* v. 208 quorsum referemus? an, cecinit c. propter id, quod evenerat? Nisi magis placet ad effigiem referre, ut ea sit *tristis ab eventu*.

Obvia Tisiphone, serpentibus undique comta,
 Et flammæ et sæva quatit mihi verbera poenæ;
 Cerberus et diris flagrat latratibus ora,
 Anguibz hinc atque hinc horrent cui colla reflexis, 220
 Sanguineique micant ardorem luminis orbes.
 Heu! quid ab officio digressa est gratia, cum te
 Restitui superis leti jam limine ab ipso?
 Præmia sunt pietatis ubi? pietatis honores
 In vanas abiere vices; et rure recessit 225
 Justitiæ prior illa fides; instantia vidi
 Alterius, sine respectu mea fata relinquens;
 Ad pariles agor eventus; fit poena merenti;

lumina (faces), et flammæ et verbera (flagella).—218. *pena*, prave, ut facile in oculos incurrit. *Pena* est *Πωη*, Furia. conf. Scalig., et sic vett. edd. Male mutavit Bembus: *penæ Cerberus*. Heins. conj. *panam*, non video quam bene, vel *panas*.—219. Vulgo *flagrant*. Haud dubie *flagrat* fuit: Cerberus flagrat ora latratibus. Dicitur autem flagrare, calere, ardere, de repetito alicujus rei actu et intentione operæ. Notatum quoque *flagrat* video e Ms. Kæler. et Helmst. Scaliger emendat *flagrans*; supplendum erit: obvius fit. Jo. Schrader. tentat: *pandens, aperit*. Barthius *xxi*, 20 non nisi dura et contorta affert. At Heins. eleganter: *Cerberea et d. flagrant l. ora*. Ita tamen et alteri versui medendum. Idem conj. *Cerberus et diris acuens latratibus iram*: sed tum deficit verbum.—220. *arēt* cui colla vett. edd., quod cum Scaligero explicari possit, squalent *reperis* em. Heins., nam et supra 217 *serpentibus undique comta*.—221. *orbes* per se sunt oculi, et ii micant ardorem luminis sanguinei. Sed vett. edd. *Sanguineumque*: quod melius. Sic *orbes luminis micant sanguineum ardorem*. Ms. Helmst. *Sanguineique ardore micant jam luminis orbes*. Petav. *Sanguineaque et orbos*. Heins. conj. *micant infandum*. Jo. Schrader. *ardentis luminis*.—222. Sententiam non satis exploratam habeo. *gratia* tamen aut beneficium vel benevolentia, aut gratus beneficii accepti sensus est. Si prius, tum sententia est nimis forte arguta pro hoc poëta: Heu quare *gratia*, beneficentia et benevolentia mea, *digressa est ab officio*, scil. eo, quod mihi ipsi debebam. Car mihi ipsi defui, dum alium servare studui. Sin alterum tenemus, queritur Culex de pietate et grata memoria, quæ officio et beneficio accepto non respondet. Alterum hoc melius poni arbitror; *quantopere tu ab officio animi grati digressus es!* discessisti. Taubmannus *officium* de beneficio accipit; quo sensu reliqua, ignoro. Ascensus reddit: heu quid est gratitudo, digressa ab officio grati animi?—223. *lumine ab ipso* Voss. et Petav.—224. Scaliger recte concinnius putat: *Præmia ubi pietatis? ubi pietatis honores? In vanas abiere vices*. Manifesta imitatio Virgiliani versus ex pr. *Æneid*. *Hic pietatis honores?* etc. in *vanas vices* eleganter pro, in vanum. Vices fuissent in retribuendo, et rure, h. e. heu etiam inter rucolas abiit, recessit, *Justitiæ fides*, ornate pro justitia: sed in reddendo, quod debetur, fides cernitur. cf. Ge. II, 473. 474. Male Aldina et jure cum Petav. et Voss. *iterumque recessit* conj. Heins.—226. Bene cum Jo. Schrader. Jacobs em. *Justitia et prior illa Fides*. Mox i. vici vel *adivi* Heins.—228. Jam ab his inde vers., quæ sequuntur, meri sunt lusus versificatorum: in quibus tamen docti homines fuere, *fit...fit*. Scaliger hæc corrupta arbitratus emendat: *sit pena merenti: Pena*

Pœna fit exitium ; modo sit dum grata voluntas !
 Existat par officium ! Feror avia carpens, 230
 Avia Cimmericos inter distantia lucos :
 Quem circa tristes densentur in omnia pœnæ.
 Nam vinctus sedet immanis serpentibus Otos,
 Devinctum moestus procul aspiciens Ephialten,
 Conati cum sint quondam rescindere mundum ; 235

sit exitium ; modo, si cui grata voluntas, Existat par officium. Retineo saltem illud : *modo sit dum ;* nisi malis : *modo dum sit,* pro dum modo sit *grata voluntas et par officium,* sc. ut memoriam Culicis gratus colat. Poterat tamen et ferri ; *fit pœna merenti,* h. mihi bene merenti ; *Pœna fit exitium ;* h. e. et pro pœna, mercede, exitium infligitur. Quæ sequuntur putida sunt. Taceri hic nonnulla puta : tum pergit : sit ita : *modo sit dum* etc. (cum g. v. vett. edd.) dum modo sit grata voluntas ! dum modo officium par beneficio meo existat ! habeo hoc pro solatio. Paulo ante male interpungebatur plene post *relinquens.* Nam hoc significat : *vidi alterius fata instantia :* tum ego mea fata, vitæ meæ periculum, *relinquens,* negligens, *sine respectu* agor ad p. e., ad eandem mortem præsentem propero. Interpolatoris tamen manum etiam in toto loco agnoscere facile est. Forte a poëta profecta sunt tantum illa : *Justitia et prior illa Fides ! feror avia carpens.*—231. Parum suaviter hæc : *avia distantia inter lucos.* Unde inf. 258 *magis distantia limina.*—232. *Quem circa.* Etiam hunc versum ejciendum censeo. Alienum esse arguit importuna junctura et structura. Nam *quem* de Culice accipiendum. Feror carpens (cursu, volatu) avia (loca), avia distantia, inter Cimmericos lucos, dum circa me pœnæ tristes densentur in omnia, h. quaquaversum, undique. Sic enim videtur posuisse. cf. inf. 241. Jacobs noster, *densentur in agmina.* Saltem Quos (lucos) circa legendum arbitrer. *densentur* recte revocatum. Alii *densantur et pœne.* Describit autem Tartarum. Ceterum Scaliger hic iterum plures versus transponit, nullo ad poëtam et sententiam cum fructu, me quidem arbitro. Scilicet post 232 *Quem circa,* inserit v. 247 *Atque alias alio densent super a. t. ;* tum 238 *Terreor* etc.—233. *victus al. moestus* Petav. Mox *Othon* pessime dederant. Est *Ordis* satis notus vel ex Od. A. 307.—234. *Devinctum* lego, h. pariter vinctum. Id quoque Asulanus et Bembus ediderant. Intelligit Aloidas ex Æn. vi, 582. Vulgo : *Devictum.* Edd. vett. aliquot *Devictus.* Ceterum alligatos columnæ Aloidas et alii dixere ; sed sibi aversos. Hygin. f. 28 *Qui ad Inferos dicuntur hanc pœnam pati : Ad columnam aversi alter ab altero serpentibus sunt deligati. Est Strix inter columnam sedens, ad quam sunt delegati.* Postrema corrupta sunt, nisi, quod suspicor, ab alia manu assnta ; saltem : et *Strix in columna sedens.*—235. *Conati quondam cum sint incendere vulgg.,* prave ; natum ex *incendere. escendere* conj. Heins. In promptu erat *rescindere* e v. 583 Æn. vi et Ge. i,

NOTÆ

230 Ad loca infera delatus vagatur per avia lucorum Cimmericorum, quos hic in remotis Orbi partibus versus Tartari limina collocat. In Tartaro enim sceleratorum supplicia prospicere debuit Culex : Oti, Ephialtæ, Tityi, Tantal, Danaidum, Medææ,

Philomelæ et Procnes, Eteoclis et Polynicis : usque ad v. 259. Inde ad Sedes Piorum (ad quas vs. 295 sq. pervenit) defertur : sed in limine Campos Lugentium prospicit : inque iis heroidas Alcestin, Penelopen, Eurydici. *feror carpens,* carpo avia.

Et Tityos, Latona, tuæ memor anxius iræ,
 Implacabilis ira nimis, jacet alitis esca.
 Terreor ah tantis insistere, terreor, umbris,
 Ad Stygias revocatus aquas. Vix ultimus amni
 Restat, nectareas Divum qui prodidit escas.
 Gutturis arenti revolutus in omnia sensu.
 Quid, saxum procul adverso qui monte revolvit,
 Contempsisse dolor quem numina vincit acerbus,
 Otia quærentem frustra? Vos ite puellæ,

240

284. Jam Jo. Schrader. e cod. Voss. protulit in Emendatt. pag. 19, id quod posui: *C. cum sint quondam rescindere*. Non igitur recte positum est a Frisemannno, *inacendere* legi in Voss. et Petav.—236. *tuas...iras* vett. edd. cum Ald., quasi sit: *memor iras*.—237. *Implacabilis ira nimis!* per parenthesis cum exclamazione dictum (De Tityo conf., ibid. 595). Lectio est Bembina, et proba. Vett. edd. (non una, quod Scalig. putabat) sic efferunt: *I. ira jacet vitus alitis esca*. Emendatum in Ascenss. edd. *vicit alitis*, in edd. Fabric. *victa a. e.* At Scaliger inde refingebat: *Implacabilibus Divis jacet a. e.* Heins. *Jure impacati fibris jacet alitis esca*. Virgil. *Nec fibris requies datur ulla renatis*.—238. *Terreor ah tantis* legendum; et edd. Fabric. bene exhibent. Vulgg. *a tantis*. Sed pessimi poetæ versus sunt.—239. 240. Sensum velim et hic subjecissent viri docti, qui, quantum intelligo, nullus est. *At Stygiis r: aquis* Voss. et Petav. Vett. edd. ad superiora trahunt interpunctione: quasi retrahatur ad Stygem Culex, *Vix ultimus amni*, vix proximus factus, Coccyto vel Phlegethonti, qui Tartarum ambit: h. cum vix ad amnem accessisset. Forte leg. *Vix ultimus amnis Restat* (scil. ei) *nectareas d. qui p. Tantalò eluso fugiens a labiis amnis vix in imo fundo alvei supererat. ultimus*, infima pars. amne Voss., unde Heins. em. *Extat* eleganter, quatenus Tantalus in flumine stat, vix summa sui parte eminens. Pergit autem describere phantasma Tartari, quem tamen non adiit.—241. Aut fœde corruptus est versus, aut, quod mihi probabile fit, margini fuit ascriptus. Certe sive amnem, sive Tantalum intelligas, nulla exit sententia commoda: *Tantalus revolutus in omnia*, in omnes partes convertens se, ut aquam captet, *sensu arenti gutturis*, præ siti. in obvia conj. Jo. Schrader. Audacius refingam: *Gutture ab arenti revolutis fluminis undis*.—242. *de monte* Voss. cui monte volutum Heins.—243. *Quem vincit dolor contempsisse Numina*, satis jejune, *dolor* ex eo, quod Deos contempsit Ixion. *vincit dolor*, occupat, tenet. Poterat commodius verbum poni: etsi per se non est insolens, dolorem vincere, superare animum. n. r. *acerba* Ms. Kœler. *acerbas* Voss. et Petav. Ex Heins. notatum: *Contempsisse labor quem numina sancit acerbi: pnto voluit, acerbus*.—244. Hæc et seqq. misere fœdata sunt. Primo vett. edd. omnes ante Bemb. pro *Vos ite*, *sub lite* vel *sublite*. Codd. *fibiite*. Voss. *ceu rite, puellæ*; tum *quærentes f.*, ut ad Danaidas referatur, Ascens. Pomp. Sab. Ms. Helmst. et idem e vett. edd. malebat Scaliger: *Otia quærentes frustra sub lite puellæ, Ite, q.*, nam certatim dolia implent; dure profecto. Heins.

NOTÆ

238. 239 Hæc conjungenda sunt cum v. 257. 258 *auferor ultra In diversa magis*. Errabat umbra Culicis per loca infera avia et ad limen Tar-

tari pervenerat. Ibi vero territa monstris eorumque suppliciis refugit et tandem defertur in alteram partem, ad Elysios campos.

Ite, quibus tædas accendit tristis Erinny's : 245
 Sicut Hymen præfata dedit connubia mortis :
 Atque alias alio densat super agmine turmas ;
 Impietate fera vecordem Colchida matrem
 Anxia sollicitis meditantem vulnera natis ;
 Jam Pandionias miseranda prole puellas, 250
 Quarum vox Ityn, et Ityn, quod Bistonius Rex,
 Orbus epops mœret volucres evectus in auras.
 At discordantes Cadmeo sanguine fratres
 Jam truculenta ferunt infestaque vulnera corpus

*****

O. quarentem frustra sibi. *Ite*, p. cum hiatu. Nec felicius in hoc loco sanando versata est Barthii opera lib. XXI, 20, quem adeat, cui placet; piget enim transcribere ea, unde nullus ad nos fructus redit. Retineo Bembinam lectionem *Otia quarentem frustra*, ut adhuc ad Ixionem referatur. Verum appellationem *Vos ite* prorsus alienam a loco esse video. Narrat enim Culex quæ viderit. Forte: *Otia quarentem frustra sibi? quidoe puellas? vel frustra? Behære puellas?* (scil. quid memorem? ex v. 242.)—245. *Ite*; accipiendum erit: discedite a me! ut avertetur Culex aspectum. Sic fere Ascensius; satis frigide. *Ire* ed. Ven. 1486. F. *Dira*; quod mox per *tristis* interpretatum cum esset, glossa in textum venit. Forte fuit: *Dira quibus tædas accendit* pronuba *Erinny's*, subiecit tum alius versificator: *Sicut Hymen*: expletus versus mox ab alia manu.—246. Scaliger: Si cui, legit: sed quæ sententia commodior sic exeat, non video. Vett. edd. *Sic Hymen*. Heins. *Quis et Hymen*. Jo. Schrader. *Sævus H. post fata l. per facta*. Forte *præsaga*: est enim versificatoris lacinia ex interpretatione superioris versus nata: accipienda ea iterum de *Erinny*: *præsaga dedit connubia mortis* (scil. obtruncatis in thalamo sponsis), *Atque alias alio densat super agmine turmas* (scil. sponsorum numero L); cumque his *Impietate fera v. C. matrem*.—247. *densat* Bembo debetur. *densas* vett. edd., etiam Aldina cum codd. *densent* Scaliger, qui retraxit versum post v. 232 *Quem c. tr.* Heins. conj. *Statque alias alio densens*.—248. *Impietate fera cum cernam Colchida matrem* vett. edd. ante Bembo, quasi jungantur: *Ite...cum cernam*, scil. tanquam majus scelus. Sed malo *vecordem Colchida matrem...natis?* scil. an narrem? ex v. 242.—249. *Anxia vulnera* vix placent; saltem: *Impia v.*—250. *Jam P.*, sc. an memorem? ex v. 242, nisi *An P.* scribendum. *miserandas* vett. edd. ante Bembo cum codd. Heins. f. *miseranda forte*.—251. *Quarum vox querula est, superat quod* vett. edd. ante Bembo. Cum tamen in Bembina lectione metrum et sententia peccet, refinxit Scaliger: *Quarum vox querula est. Superas quoque B. R.* Codd. Petav. et Voss. *vox sit in edityn*. Heinsius apud Burmann. ad Anthol. Lat. p. 496 T. I. verum sic constituebat: *Quarum vox cit Ityn, et Ityn quoque B. R.*, satis dure. Puto ex vetere et Bembina lectione comparata veram reperiri posse: *Quarum vox Ityn ingeminat, quo Bistonius Rex Orbus epops mœret, v. e. in a.* Ad *ingeminat* ascripserat aliquis: *Ityn et Ityn*. Mox *quo orbus jungo*, quo *Ityn* orbus Tereus. Q. *vox iteratur Ityn* quo Ms. Kæler. Q. *vox sit in itim* Ms. Helmst. Jo. Schrader. tentat: Q. *vox iterabat Ityn*; vel, *iteratur Ityn*.—253. *Cadmeo semine* e Ms. Petav. præstat legere cum Burmanno ad Anthol. Lat. T. I, p. 165. Exhibebat idem cod. Helmst. Heins. conj. *Cadmeo e sanguine*.—254. *vulnera* Bembo intulit. At *lumina* vett. edd. cum ipsa Aldina, etiam membrana Contii apud Scalig., quod unice verum; non jam pugnabant invi-

Alter in alterius: jamque aversatus uterque,
 Impia germani manat quod sanguine dextra.
 Eheu! mutandus nunquam labor. Auferor ultra
 In diversa magis: distantia limina cerno:
 Elysiam tranandus agor delatus ad undam.
 Obvia Persephone comites Heroidas urget
 Adversas perferre faces. Alcestis ab omni
 Inviolata vacat cura, quod sæva mariti
 Ipsa suis fatis Admeti fata morata est.

255

260

cem, sed infestis oculis se invicem intuebantur; aversantes jam mutuum cædem peractam. Opinatur tamen legendum Heins. *ferunt infesti vulnera...sibi jam*, vel, *jamque et, gratatus uterque*. Apud Statium Theb. xi, 550 et sqq. sunt quæ ad h. l. commendens. *infestaque lumina* Petav.—255. *aversatus* hand dæbie recte Bembus ediderat, ut mirer *adversatus* iterum relictum esse; nisi melius, *aversatur*, quod in Voss. est; quodque Oudendorp. ad Jul. Obs. c. 118 e Mss. affert; at in Petav. *aversatus*.—257. *Heu! heu!* vett. edd., quod ex virorum doctorum opinione præstat; tum distingo post *labor*. *Auferor ultra In d. magis*. Nam superiora illa adhuc ad Eteoclem et Polynicem refero. *Ærumna* eorum æterna! Miro ausu versus hos tres 257. 258. 259 rejicit Scaliger infra post v. 382. 383, ubi vide Var. Lect.—258. *lumina distantia* velim explicet mihi aliquis. Edd. vett. *lumina*, quod de Elysiorum cælo puro ac sereno accipi potest; sed *limina* præstant. Margo ed. Ven. ap. Scotum et ed. Fabric. *flumina*, quod etiam melius. *distantia limine certo* refinxit Scaliger. *nomina* Petav.; forte jungenda: *In diversa: magis distantia*; cf. sup. 231.—259. Primum *Elysiam undam* nondum legi. Tum *tranandus* quod monstrum orationis est! *Elysium* legebat Barth. xxi, 20. Divinabat Jo. Schrader. *Eridanus tranandus* (ex Æn. vi). Obelo transfigendus et hic versus ex margine illatus, et ex v. 214 confictus.—260. *Persephone*. Restituit Bembus. Edd. vett. *Tisiphone*, cui in locis Elysiis nullus locus.—261. *Adversum* edd. vett., nonnullæ etiam *præferre*: ut et Heins. corrigit; modo sensum prodidisset. Idem conj. *perferre vices*. Jo. Schrader. *acies*. Obscura est sententia; videtur *perferre faces adversas* dictum de amoribus infaustis (nam *cura miseras non ipsa in morte relinquunt*), ut nunc *Lugentes campos* describat. vid. Æn. vi, 440 sqq. Reliqua tamen de Elysiis campis agunt.—263. *Ipsa suis fatis A. fata m.* Est lectio Bemb. Nec facile quisquam subodoretur vitium, nisi vett. edd. et rodd. inspexerit, in quibus: *Hic alcedonias*, Ascens. *Hic Calcedonias Admeti cura morata est*. Ascensius quidem post Domitium Megarenses interpretatur, quorum Chalcedon colonia fuit, et ad Scyllam Nisi refert: quod fieri non potest. *In Calcedoniis* Fabric. edidit ex Aldina, quod et Ms. Kæler. legebat cum Ms. Helmst. Petav. Voss.; iidem *cura*. *Alcyonen*, pietatis in maritum, Ceycem, exemplum, facile quis in animum revocet: idque fecit Scaliger, qui, postquam in *Calcedoniis* mulieribus argutus erat, sine dubio legendum ait: *Isthic Alcyonas Admeti cura morata est*; ut Alcyonas plurali numero pro ceteris dixerit, quæ similiter ex luctu de morte maritorum perierunt. Ipse exponit: stupuerunt Alcyones (saltem *Alcyonæ*) exemplum simile Alcestidis in maritum; sed est durissimæ venæ versus per se; tum cum ceteris parum cohæret; Bembina vero lectione ad sensum explendum carere plane nequimus. Suspicio itaque ascriptum fuisse a viro docto in margine

NOTÆ

257 Nunc Umbra ad Elysios campos tendens campos Lugentium prospicit.

Ecce, Ithaci conjux semper decus Icarioris
 Foemineum incorrupta decus; manet et procul illa 265
 Turba ferox juvenum telis confixa procorum.
 Quin misera Eurydice tanto mœrore recessit,
 Poenaeque respectus et nunc manet, Orpheus, in te.
 Audax ille quidem, qui mitem Cerberon unquam
 Credidit, aut ulli Ditis placabile numen; 270
 Nec timuit Phlegethonta furentem ardentibus undis,
 Nec mœsta obtentu diro et ferrugine regna,
 Defossasque domos, ac Tartara nocte cruenta
 Obsita, nec faciles Ditis sine iudice sedes,

exemplaris aliud exemplum *Ceycis et Alcyones*; quod alius librarius intexit verbis poëtae, quibus accommodarunt emblemata alii.—264. *Icarioris recte Bemb.*; est enim Penelope Icarii f. Vett. edd. *una charontis*. Domitius legerat *Icarioris*. Non redolet versus doctum adeo poëtam; manifestum tamen fit, *semper decus* esse aut corruptum aut admodum jejunum, multo magis, cum iteretur versu sequi. Nisi latet epitheton, v. c. *Ecce Ithaci conjux Laertiadae Icarioris*. Interpolatum erat in Ms. Helmst. *semper decus enitit oris*.—265. *Fœmineum concepta d.* vett. edd. ante Bembum, etiam Aldina, cum codd., quod Scaliger verum esse ait, esse enim archaismum: *concepta decus*, nec tamen addit, quo sensu. *illa* ubique video post *procul*; ut mirer *illam* viros doctos maluisse. Interpunctionem mutavi, quæ erat: *decus manet, et pr.* Versus autem hic et sequens non ad Cupidinis tela, quo male referunt Interpp., sed ad cædem respiciunt procorum ab Ulysæe factam.—267. Totus hic de Orpheo, qui sequitur, locus novum facit episodium; quod a primo carminis auctore profectum esse vix potest. Vides ubique cumulatam tentamina versificatoris refingendi et variandi studio occupati. Quin h. l. transitum orationis facere debet. Forte fuit *En m.*, *At m.* Voss. *Quid m.*, ut 242. *tanto m.* non satis intelligo, quid sibi velit. f. *tacito mœrore*. Jacobs conj. *infando m.*, voce Virgiliana. Porro Barth. XXI, 20 conjiciebat *recessi* pro *recessisti*.—268. Versum, ut nunc est, vix expedias, etiamsi *Orpheus* pro *Orpheu* accipias. *Orpheos* alii, ut secundus casus sit. An poëta significare voluit: Eurydicen esse in Elysio, Orpheum vero sejunctum ab ea puniri, quod eam respexit. Scaliger emendavit: *Pœnaque respectus et nunc in te manet, Orpheu*. Heins. ingeniose: *Pœneque respectans et nunc manet Orpheæ serum*, et ablegat ad Voss. Anal. II, 9. Nec tamen ipsa respectabat, verum Orpheus.—270. *illi* edd. vett., et 271 *furens* vitiose, etiam Aldina cum codd.; iidem *haud illi*, et *nuda*.—272. *obtentu Ditis f.* codd. et vett. edd., quod Ascens. reddidit: in possessione Ditis. *obtentu diro et f.* a Bembo est; ut sit *obtutus* caligo, quæ obtenditur. Scaliger antiquam scripturam ita refingit: *obtenta Ditis ferrugine: Ditis tenebris obtentis*. Aldina exhibet: *Nec mœsta obtentum Ditis ferrugine regnum*; ex emendatione, ut judicare licet, viri docti non insecuta. *obtutu* corr. Heins.—273. Scaliger in membr. Contiana reperiebat: *Nefossas* (ut in Helmst. Ms. *Nec fessasq.*, in Voss. *Nec f.* erat), et recordabatur antiquæ vocis apud Festum: *Cnefosum* pro obscuro: *ex κνέφας*. Ita vero prima vix producta esset. *Defossæ domus* hand dubie eleganter pro locis subterraneis. Sic *Defossos specus* Ge. II, 376 vidimus. *Depressasque* conj. Jacobs, h. domos profundas, qua voce delectantur poëtae. Porro ad T. vitium ed. Taubm., nil amplius. *Turtara nocte obsita*: bene; sed *nocte cruenta*? an simpl. pro horrenda? Sic et Jul. Sab. accipit, ut sit, *sæva*. Nisi aliud olim fuit epitheton: *nocte tremenda, nocte silenti*.—274. *nec faciles*: ad quas non facilis aditus, quæ

Delph. et Var. Clas.

Virg.

4 X

Judice, qui vitæ post mortem vindicat acta. 275
 Sed fortuna valens audacem fecerat Orphea.
 Jam rapidi steterant amnes, et turba ferarum
 Blanda voce sequax regionem insederat Orphei;
 Jamque imam viridi radicem moverat alte
 Quercus humo, steterantque amnes, sylvæque sonores 280
 Sponte sua cantus rapiebant cortice amara.
 Labentes bijuges etiam per sidera Luna
 Pressit equos; et tu currentes, menstrua virgo,

non admittant aliquem, nisi judicium subierit. *En. vi, 431. Nec vero hæc sine sorte data, sine judice, sedes.* Scaliger maluit tamen: *nec faciles Dictæo judice sedes*, h. Minœ, docte: *scit judicis urna Dictæi* Statius viii, 102.—275. *indicat* vett. edd. *judicat* vet. cod. Scaligeri, et sic edd. Verum e Bembi codice *et indicat* eodem sensu doctius positum, respectu suppliciorum simul habito infligendorum ex sententia lata.—276. *Sed f. favens* em. Heins. Edd. Ald. et hinc Ge. Fabric. cum Ms. Kœler. et Helmst. et Petav. ac Voss. *audacem fecerat*, ante *Jam r.*—278. *insiderat* Petav. et Voss. Reliqua versus verba non satis docta sunt: *regionem* multo minus expectabas.—279. *unam* vett. edd. pro *imam*, ut sæpe alias. *viridis* Ms. Kœler. *Jam vox una viri curidicen moverat* Ms. Helmst.—280. *que* a Bembo illatum post *steterant* in vett. edd., etiam Aldina, non male abest. Sed omnino interpolatio in h. l. grassata est. *steterant amnes* jam præcesserat v. 277. Heins. conj. *sequiturque comes*; tum *sonoros* mavult.—281. *c. avara* Petav. et Voss. Heins. f. *vertice prono*.—282. *Albentes* tentat Jo. Schrader. Sed versificator dixit *labi per sidera. Luna*

NOTÆ

276 *Fortuna audacem fecerat Orphea*, scil. quod tantam cantus sui vim in aliis rebus alio tempore jam sæpe antea expertus fuerat, quæ mox enumerantur: hoc tanquam successu elatus ille audebat nunc adire infera loca. *Fortuna valens*: simpl. ornans epitheton; plerumque alias *fortuna potens*. 277. 278. *regionem*, locum, quo Orpheus canens cithara consederat, *turba ferarum, sequax blanda voce*, propter blandam vocem *Orphei*, jam alias sæpe suavi cantu allecta, *insederat*. 279. 280. Hic peccavit poëta, quisquis ille fuit (nam totum episodium de Orpheo ab alio, sed docto, homine profectum videtur), cum Ovidio et aliis, quod vim cantus Orphici in arbores nimis dilute descripsit. Recte vetus poësis arbores carmine motas et deli-

nitas dicere potuit. Sed ineptum erat, huic phantasmati immorari et motus adeo rationem describere velle. Quercus radicibus evulsa ad vatem accedere debuit secundum poëtam nostrum. Mox redit ad easdem v. 280. 281 *sylvæ sonora* (ornat h. l. epitheton proprium arborum vento strepentium) *rapiebant cantus*, avidè audiebant, arripiebant, idque ornavit adjecto: *cortice*; ut alias *auribus rapimus cantum*: sonus autem per corticem penetrabat. 282. Etiam Luna repressit bigas per cælum invectas: cursum inhibuit. *Bigæ* nunc eorum sunt, alias taurorum. Parum suaviter mox eandem alloquitur: et tu, *menstrua virgo*, propter vices Lunæ menstruas, ut audires lyram, tenuisti currentes equos, nocte relictæ,

Auditura lyram tenuisti nocte relictâ.

Hæc eadem potuit Ditis te vincere conjux,
Eurydicenque ultro ducendam reddere. Non fas,
Non erat in vitam Divæ exorabile numen.

285

Illâ quidem, nimium Manes experta severos,
Præceptum signabat iter; nec retalit intus
Lumina, nec Divæ corruptit munera lingua.

290

Sed tu crudelis, crudelis tu magis, Orpheu,
Oscula cara petens rupisti jussa Deorum.
Dignus amor venia, parvum si Tartara nossent
Peccatum ignovisse. Sed et vos sede piorum,

~~~~~

Voss. et Petav.—284. *nocte relecta* conj. Markland. ad Statium p. 283.—286. 287. *Non fas, Non erat in vitam Divæ exorabile Numen* Bemina lectio: in qua non constat verborum sententia. Vetus lectio erat: *Non erat in vitam Divæ*, vel *Dive*, et in Aldina *diræ*, *exorabile mortis*: quod et Petav. habet. Arripuit Scaliger *diræ e. mortis*, nec expedito tamen satis sensu. Puto frandem latere in *in vitam*. Lego: *Hæc eadem—Eurydicenque ultro ducendam reddere (non fas, Non erat, invitam), Divæ exorabile numen!* h. ut jungantur: Ditis conjux, Divæ inexorabile numen, et potuit Proserpina Eurydicen abducendam reddere ultro; non enim fas erat, invitam reddere: non cogi poterat, ut invita reditam daret. Precibus tamen illa exorari potest. Et eo fere tendit lectio vitiosa in edd. *Ascensâ nam fas Non erat invitam, nec Divæ exorabile mortis*. Acute Heins. *viro pro ultro*. Post omnia tamen hæc vss. 286, 7. pro alienis habeo.—289. 290. *inter Limina* vett. edd., et mox iterum: *nec d. c. limina*. Etiam Scaliger *corruptit limina* profert e membr. Contiana et præfert: veterat enim, inquit, Proserpina loqui intra limina et respicere. Bembinam tamen lectionem deserere nolim: *munus Proserpinæ* erat venia data relinquenti loca infera; reditus in vitam. Illa *non corruptit munus*, non irritum reddidit, *linguâ*, loquendo. Ms. Kæler. prorsus corrupte: *Lumina, quæ Didæ nec rupit imagine linguam*. Ms. Helmst. *nec rupit munere linguam*.—293. 294. Bemina lectio. Edd. vett., etiam Aldina, *gratum si Tartaru nossent*. *Peccatum meminisse grave*. et vos s.; sic et Petav. et Voss., nisi quod possent, et est. vos s. Scaliger veterum lectionem præfert et interpungit: *gratum si T. nossent Peccatum meminisse*. *Grave: at vos*; sensum tamen non satis ad liquidum perducit, mox autem emendat: *Peccatum minus esse*. Atqui iniquum est deserere

NOTE

cursu, quo noctem efficit, regit. 285 —287. Hæc eadem lyra, o conjux Ditis, potuit te vincere, ut redderes Eurydicen. *Hæc potuit reddere*, solito poetis more, efficere, ut redderetur. *ducendam*, reducendam in vitam.

289 Eurydice quidem severum et strictum jus inferorum Deorum jam experta, iter præscripto modo faciebat, neque, uti jussi erant, respexit neque verbum elocuta est. Ingeniose

sic poeta non modo Orpheo interdictum, ne retrospiceret, verum et novam legem Eurydicæ datam memorat, quæ nostros poetas nondum uti vidi: *ut nec illa silentium voce rumpe-ret*: quæ lex longe darissima fuit, utpote fœminæ dicta. Fuit tamen illa magis compos linguæ, quam maritus amoris. *signare iter*, vestigiis impressis.

294 Nunc ipsum Elysium adit. Ca.

Vos manet Heroum contra manus. Hic et uterque 295
 Æacides: Peleus namque, et Telamonia virtus
 Per secura patris lætantur numina, quorum
 Connubis Venus et Virtus injunxit honorem.
 Hunc rapuit serva: ast illum Nereis amavit.
 Assidet hac juvenis, sociat quem gloria, fortis, 300

meliora, quæ libri dant, quæque hausta esse ex Ge. iv, 489 manifestum est: *Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes*. Si quid e vet. lect. servare placet, esto illud: *Græve*. At vos, ut sit: *Grave quidem est hoc*. At contra, ex adverso, a Campis lugentibus, habitat, in piorum sede, heroum contubernium. Sensum teneo; verba tamen sunt aspera ac dura. Saltem delebo vos altero loco, ut sit: *Sed et me sede piorum manet h. heroum manus, contra vos*, ex adverso, in *sede piorum*, manet me, adeunda mihi est. Nam de his nunc sequitur locus. Mox in fine priorum male recensio Heins. et Burm. cum vet. edd. Sic sæpe *piorum* et *priorum* permutantur. *sedem piorum* quis nescit! contra est *Æra*. Majorem interpolationem apposui ante *Sed et vos*.—296. *Peleusque una et T. Heins.* conj. Saltem malim sine copula: *Peleus una et T.* nam hi sunt Æacidæ.—297. Vett. edd. *locantur*, et *locitantur*. A qua lectione discesum esse videtur, quod transpositas esse voces non videbant viri docti: *per patris secura locantur n.* Sic totus locus sic procedebat: *Hic et uterque Æacides, Peleus nempe et T. virtus, Per patris secura locantur numina*. Ut sit: namque hic locantur, collocati sunt, (etsi satis tenue hoc est) uterque Æacides, *patris numina* ad Jovem, patrem Æaci, avum Pelei et Telamonis, erunt referenda. Scaliger emendavit: *munia*, id est, præfecturam Æaci, quam obtinet ille apud Inferos. *munera* in Aldina expressum video. Tamen vel sic *secura* parum placet; erunt: perpetua, æterna. Saltem præstabat scribere: *Peleus—virtus lætatur secura, patris per numina*.—298. *C. genus et v.* Jo. Schrader. emendat, vere arbitror.—299. *Hunc rapuit feritas*: vetus erat lectio; manifeste corrupta. De nuptiis Pelei et Telamonis agitur; alteri Virtus, alteri Venus, eas astruxerat; ille Thetidem duxerat, hic Glancen, Peribœam, et Hesionem: quam Troja capta ab Hercule accepit et abduxit. Potuit adeo ille ipse dici rapuisse Hesionem: *Hic rapit Hesionem*; at alterum amat Dea. At: *Hunc rapuit serva: ast*; Bembina lectio, digna utique quam amplectamur: quidni enim Hesione bello capta minus *serva* dici potuit, quam Tecmessa Ajacis? et bene oppositæ sunt Nereis et serva: diversa ut sit Telamonis et Pelei fortuna. Maluit tamen Scaliger retrahere pristinum: *H. r. feritas*, ut sit virtus, *propet* Homericæ. *H. r. ferrum* Ms. Helmst. Petav. et Voss. *ferit. ast*. *Hunc rapit Hesione* substituit Heins. Pari jure substituas: *Hunc cepit Peribœa*; illum N.; et hoc substituit quoque Jo. Schrader. Emendat. p. 24 *Hunc rapuit Peribœa*; estque illud propius ad literarum ductum in codd.—300. Ajacem memorari manifestum est. Achilles non sequitur nisi v. 320. A. ac j. vet. edd., Aldina quoque, et *sociat te gloria sortis*, et Ascens. ac j. *sociatæ gloria sortis*; quod Scaliger probavit, ut esset: *Assidet hac juvenis, sociatæ gloria sortis, Alter*, ut sit, puto, *sors sociatæ*, consensu heroum in Elysiis modo memoratus. Ita tamen melius procederet sententia, si legeretur: *Assidet his juvenum sociatæ gloria sortis: Alter*, sc. Ajax, h. assidet par juvenum æquali fama; ut sit: *gloria juvenum*, juvenes gloriosi, gloria cumlati. Barthius xxi, 20 malebat: *Assidet at juvenis, sociat quem gloria sorti. sociat quem* Petav. quoque,

NOTE

lex, et recensum heroum facit, ea tum Romanorum.
 loca incolentium, primo, Græcorum,

Acer, inexcussus, referens a navibus ignes
 Argolicis Phrygios torva feritate repulsos.
 O quis non referat talis divortia belli,
 Quæ Trojæ videre viri, videreque Graii!
 Teucria cum magno manaret sanguine tellus,
 Et Simois, Xanthique liquor; Sigeaque præter
 Littora cum Troas, sævi ducis Hectoris ira,
 Videre in classes inimica mente Pelasgas

305

et sortis idem cum Thuan. Heins. emend. *Assidet hunc juvenis sociatæ gloria sortis*. Ita tamen *sociata sors* cum Peleo et Telamone vix esse potest.—301. 302. *inexcussus* etiam e Bembino codice; accipio, ut sit imperterritus, qui mentis statu non excutitur. Vett. edd. *Alter in excessum*. Aldina: *in excelsum*, et Scaligeri duæ membræ: *Alter in excisum* (hoc etiam in Petav. et Voss.) et in *excidium*, quod et in Ms. Helmat. erat: unde ille fecit: *in excursu* r. Heins. conj. *inexcussis navibus*. referens *repulsos* est pro repellens incendia a Trojanis illata classi. Iliad. M. sqq. *Phrygios—repulsus* edd. Fabric. *P. turba fremitante* r. Ms. Helmat., interpolate. *turba feritate repulsos* Petav. et Voss.—303. *O quisnam* Ms. Helmat. *tali devortia bellis* Petav. et Voss.—304. *Trojæ viri*: saltem *Troës*, aut potius: *Quæ Troës videre, viri videreque Graii*. Sic *Grati viri* apud Ovidium. Heins. *Troës feri vel Troja subire viri*. —305. *magno...sanguine*; non dubito fuisse, multo. Est enim hæc perpetua mutatio ex primis statim Tibulli versibus nota. Vidit quoque Jo. Schrader. et late illustrat Emendatt. pag. 21.—306. *Sigea*, non *Sigæa*. Est τὸ Ἀλγεῖον. propter malebat Heins. et Jo. Schrader. Emendatt. p. 27. Interpunctionem mutavi: cum ea esset: *X. liquor, Sigeaque præter Littora: cum*.—307. 308. *cum Troës sævi vos Hectoris ira* Bembina erat lectio, ut sit: *cum videre* (scil. homines) vos, o *Troës*, *paratos inferre* etc., quod ingratum est. Vett. edd. *cum Troas sævi vos Hectoris ira Viderit*, et Ms. Helmat. *Vidit*, et (Voss. et Petav. autem *Vidi in cl.*): neutrum satis commode. Licet *Troas* tenere et suspicari in vos latere actos: *Sigeaque propter Littora cum Troas sævi actos Hectoris ira Videre*; ut ipsa littora viderint. Alioqui debebat *videret* sequi: excidit forte hoc ad finem versus, v. c. hunc in modum: *cum Troas sævi Hectoris ira videret Fortiter in classes...inferre paratos*, aut, quod Ms. Helmat. habet, *parantes Hectoris ira, μῆνος Ἑκτορος*, pro Hectore. Sed Scaligerum hoc eo ducebat, ut *vis Hectoris* mallet, et reliqua accommodaret: *cum Troas sævi vis Hectoris ire Viderit in cl.* In ed. Ven. 1484 *vox Hectoris* erat vitium. Ecce tamen protulit Jo. Schrader. Emendatt. p. 27 e Cod. Vossiano, quod totam litem tollat; esse enim in eo diserte scriptum: *Troas sævi ducis Hectoris ira*. Verum adeo esse non potest, quod apud Friesemannum est, in Voss. et Petav. legi *sævi dos*. At *Troas* jam in edd. vett. et in Petav. visitur. *Pelasgas* vid. ad Æn. I,

NOTÆ

303 *Divortia belli*: quod inter diversos duo populos geritur, quasi ad duo divertitur: ut *divortia civium, aquarum*; et ex altera parte similiter, *jurgia belli, discordia pugnae*, dici solent. Elegans translatio, quam necio num aliunde acceperit poeta. Mox 304 facit iterum in digressionem

novam digressionem de bello Trojano poeta: nisi tota hæc lacinia cum tot aliis assuta est ab alio. Cogitandum autem de τειχόμαχος Iliad. N. in qua Ajax Telamonius ignem a classe propulsavit 107 seq. Tum alter Æacides, vers. 322 Achilles, Hectorem interemit.

Vulnera, tela, neces, ignes inferre paratos.

Ipsa jugis namque Ida, potens feritatis, et ipsa

310

Æqua faces altrix cupidis præbebat alumnis,

Omnis ut in cineres Rhoetei littoris ora

Classibus ambustis flamma superante daretur.

Hinc erat oppositus contra Telamonius heros,

Objectoque dabat clypeo certamina; et illinc

315

Hector erat, Trojæ summum decus: acer uterque,

Fulminibus cœlo veluti fragor editus alto;

Ignibus hic telisque super, si classibus Argos

Eripiat reditus: ille ut Vulcania ferro

626, Not.—310...314. Quatuor hi versus, forte etiam sequentes, a deteriore notæ versificatore inserti videntur.—310. *Ipsa magis* edd. vett. *Ipsa vagis* Ald. cum Petav. et Voss. In fine et *ipso* ed. Ven.—311. *Ida faces* Ald. cum Ms. Kœler. *Datque faces* edd. vett. *Daque s. f. Petav.* Unde Scaliger refingebat: *Ipsa magis namque I. p. f. et ipsa Acta vel Dicta faces.* *Dicta* ita, *Δικτα*, mons erit; *acta*; *Δικτῆ*, ut Æn. v, 613. Mire autem et insolenter dictum: *Ida potens feritatis*, pro, ferarum potens: ut *μητέρα θηρῶν* alii dixere. Scaliger etiam multo durius *ferarum arborum altricem* exponit. Heins. non emendat, sed substituit: *Ipsa jugis namque Ida parens* (vel *patens*, quod Petav. et Voss. habent) *vernantibus* (vel, *frudentibus*) *ipsa Ida faces altrix c. p. a.* "Meurs. Exerc. Crit. P. II, p. 103 *Ata parens*: nam *Ata* collis, in quo sita Troja. Apollod. III et Lycophr., ubi idem Meurs. videndus." Male vero Meursius. Nam *Ates collis* est: vid. Apollod. p. 245 et Not. p. 743 *ῥῆς Ἀτῆς λόφος*. Verum totum versum non sanandum, sed ejiciendum arbitror tanquam institutum: et legendum in proximo: *Ida faces altrix cup. p. alumnis*, h. Trojæ suis. Et Voss. cum Petav. *Daque faces a. cupidus f.*—313. *flamma lacrymante* ut codd., sic vett. edd. ante Bembum, etiam Aldina, et membræ Scalg., quod hic præfert; ut sit *δακρυόεσσα φλόξ*, *πόλεμος δακρυόεσσα* sed hoc Virgilius roddebat: *lacrymabile bellum*, et sic malim *lacrymabilem flammam*, non *lacrymantem*. Heins. conj. *populante* vel *crepitante*.—314. *opp. conto* conj. Jo. Schrader. ex Homero.—316. *summum Trojæ decus* Ald.—317. 318. Ergo erit: acer uterque velut tonitru, hic super ignibus telisque. Laborat in his *τὸ super*. Forte, *furens*. Tum Heins. *Ignibus hic telisque*. Vett. edd. *Fulminibus cœlo veluti fragor editur enae*. *Tegminibus telisque super Sigeaque præter Eriperet reditus*; quo et alludunt Ms. Kœler. Voss. et Petav., nisi quod in hoc *Fulminibus*, et *editus* in *ae*. Aldina: *Fulminibus veluti fragor sonat* (in Ald. 1584 mutatum in *intonat*) *ætheris in æ Tegminibus telisque super Sigeaque præter Eriperet reditus*. In his corrupta haud dubie et ejicienda illa: *Sigeaque præter* ex vs. 306 huc retracta, et tenendum est, quod habemus: *si classibus Argos Eripiat reditus*: est hoc, quod Scaliger quoque monet, Homericum, *Ἀπόλλεω νόστιμον ἦμαρ*. *si eripiat* pro ut, uti Æn. vi, 78 *magnum si p.* At priora e veteri lectione non male procedant: *Fulminibus cœlo veluti, fragor editur enae Tegminibus telisque super*. Comparatio illa Virgilio quoque frequentata. *tegmina* sunt clypei; malis quidem: *Tegminibus galeisque super*; sed ferendum est alterum. Scaliger tentat: *Fulminis ut cœlo volitat fragor*, vel, *Fulminis* (hoc et Heins. conj.) *cœlo veluti fragor: ut super editur sit, ac. uterque*, quam dura hæc et invita!—319. 320. *Eriperes* ante Bemb. *Eriperet* codd. et vett. edd. *alter Vulc.* ante Bemb., et *projectus et instat*; sic et codd. forte: *ille at ...protectis naribus instat*. In edd. Ge. Fabricii emendatum video *protectis*

Vulnera protectus depellere navibus instet. 320
 Hoc erat Æacides alter lætatus honore:
 Dardaniæque, alter, fuso quod sanguine campis
 Hectoreo victor lustravit corpore Trojam.
 Rursus acerba fremunt, Paris hunc quod letat, et hujus
 Alma dolis Ithaci virtus quod concidit icta. 325
 Huic gerit aversos proles Laërtia vultus,
 Et jam Strymonii Rhesi victorque Dolonis,
 Pallade jam lætatur ovans; rursusque tremiscit
 Jam Ciconas, jam jamque horret Læstrygonas atrox.

navibus. Flammarum autem incendia dixit *Vulcania vulnera*, quæ Ajax avertit. *Æn.* ix, 109 Cum Turni injuria matrem Admonuit ratibus sociis depellere tædas. Heins. conj. *alter Vulcania tergo Sulphura protectus*: ut sit tergum pro clypeo; et *sulfur* pro igni.—321. 322. 323. Etiam hi tres versus acumen interpolatoris sapiunt. Malim tamen eos e lectione Bemina sic legere, ut sunt. In vett. edd. et codd. *Hoc e. A. vultu l. honore vel honores*, et v. 325 *Hectora lustravit victor de corpore Troja*. Aldina utrumque versum paulo aliter expressit: *Hoc erat A. multum l. h.*, idque non male teneas; quod et Heins. facit; et *Hectore lustravit victor de c. Trojam*. Ms. Helmst. et Kœler. *Hector lustravit victor de c. T. Hectora lustravit victor de c.* Voss. et Petav. Scaliger audacter satis ita refinxit, ut ad unum Achillem omnes tres versus spectent: *Hic erat Æacides, vultus clatus honore, Alter Dardanio fuis quod sanguine campis Hectoreo victor lustravit corpore Trojam*. At Heins. em. *Dardaniisque alte fuso quod sanguine*. Etiam Jo. Schrader. conj. *alte*.—323. Inter hunc et 324 inseruit Scaliger inf. versus 326 et 337.—324. *fremunt* vett. edd. *acerba*, pro *acerbe*. *latat*, *latat* vett. edd., eodem sensu, ut sit *letat* vel *lethet*; leto dare, *πτόρεν* corruptionis alii *ledat*. Ms. Kœler. *fremunt pars huic pars destinat illi*. Ad rem vid. *Æn.* vi, 56 sqq. Sed uterque versus subditivus.—325. *Alma* a Bembo venit; vett. edd. *Arma* cum Petav. et Voss., vel *Alta*: hoc hand dubie præstat et Scaligero quoque probatum. *hujus*, sc. Ajacis; et ad armorum judicium respicitur. Ms. Kœler. *virtusque c. ira*.—326. Ulysses ex adverso Ajaci, sed averso propter arma Achillis intercepta vultu, sedere et veterum factorum recordatione delectari fingitur. Sed vett. edd., etiam Aldina, *Hinc gerit aversos p. L. currus*: ut poeta adhuc in emblemate descripti belli ad Trojam subsistat. Ita currus Rhesi intelligendi sunt, unde solutos equos abigit apud Homerum Ulysses *Iliad.* K. 498 sqq. Sed potuit hoc variare poeta. Scaliger conjicit *aversos*, ut abegerit ipsum currum: ut testatur auctor tragediæ Rhesi. Nisi currus dixit Homericum more pro equis, quos abegit. vid. *Æn.* i, 476. Heins. conj. *Hinc regit aversos p. L. currus*. conf. Jo. Schrader. *Eminent.* p. 18 et 171. Petav. *virtus*.—328. *Palladio lætatur ovans* Ald. et ed. Fabric.—329. Corrupte edd. vett. *Pamœicon asiæque h. L. atrox*, vel *atrox*. Aldina: *Jam Cicones: jamque horret atrox Læstrygone*.^{*} Pro hoc in fine versus *atrox* vulgo lectum; *acres* ed. Fabric. effinxit; sed tenendum *atrox*. Voss. lectio: *Jam Cic. jamque horret atrox Læstrygonas ipse*, præfertur a Jo. Schra.

NOTE

324 Achilles Paridis, Ajax Ulyssis ladis auxilio; sed verius, Pallada frande cecidit. rapta, Palladio, ut jam Ascensius,
 328 *Pallade ovans* potest esse, Pal- vid. *Æn.* ii. 163 sqq.

Illum Scylla rapax canibus succincta Molossis, 330
 Ætnæusque Cyclops; illum metuenda Charybdis,
 Pallentesque lacus, et squalida Tartara terrent.
 Hic et Tantalei generis decus, amplius Atrides,
 Assidet, Argivum lumen: quo flamma regente
 Doris Erichthonias prostravit funditus arces. 335
 Reddidit, heu, gravius poenas tibi, Troja, ruenti;
 Hellespontiacis obiturus reddidit undis.
 Illa vices hominum testata est copia quondam,
 Ne quisquam propriæ fortunæ munere dives
 Iret inevectus cœlum super; omne propinquo 340

dero, in Emendatt. pag. 28, quia *jamque* dicendum erat, non *jamjamque*. conf. sup. 254. 255. Recte hoc. Reposuissem et ipse hoc, nisi finem versus in *ipse* claudicare viderem; id quod et Aldina lectio docet. Quod habemus, sic refinxit Scaliger.—331. *metuenda Charybdis*. Voss. corrupte *ranolea*, unde Jo. Schrader. Emendatt. p. 26 eruit *Zanclæa*, docte, ut ap. Ovid. Fast. IV, 499.—333. Vett. edd. *Hic et Tantaleæ gener Æacus amplius Atridæ* vel *Atrida*. Sic et Petav. ac Voss., sed omisso *Æacus*. Non male Ascensius *Tantaleus* legit (ita esset: *Tantaleus gener: Æacus: amplius Atrida*) et de Amphione, Niobes marito, accipit. Nec tamen is in hoc de Trojanis temporibus loco sedem recte suam tueretur. Alia corruptela in Ms. Kœler. *gemmatæ prolis Atridæ*. Ms. Helmst. *Tantaleum genus jam Plistenatrides*. An *Plisthenes*, Agamemnonis pater, fuit memoratus? *Hic et Tantalei stirps Plisthenis, amplius Atrides*.—334. *tegente* vett. edd., sed quo *regente* est, quo moderante, impetrante: *ὁ ὀρπαγγοῦντος*, ut bene Taubmann. Agamemnonis ducta eversa Troja.—335. *Oris E. male* vett. edd. *flamma Doris*, Dorica, Achivorum. Ausus idem Maro lib. II Æn. 27, ubi vid. Not. *Erichthonias arces*: de Illo vid. Iliad. T. 219 sqq.—336. *fuienti* erat in vett. edd. Sed *ruenti* præstat. Est autem verborum ordo ac sensus: *O Troja, reddidit tibi ruenti pœnas gravius, pro, pœnas graviore, scil. Agamemnon; domum redux a conjuge interemtus. Quæ sequuntur, iterum interpolatoris manus sunt, meo iudicio. In Agamemnonem profecto hoc non convenit, quod in Hellesponto obierit. Itaque Scaliger, qui primum corripbat: Heu reditus Graium p., mox transponit versus supra ante v. 324 Rursus a. f., ut ad Achillem retrahantur, quem ad Sigeum, adeoque ad Hellesponti ostia, sepultum esse constat. Barthius XXI, 20 reponere jubebat vs. 337 obituris, quam obituri. Dure! ut fere omnia hujus viri. In Ald. scriptum: Reddidit heu Graius pœnas tibi, Troja, fuenti (ut fere Voss. et Petav., nisi quod *gravis*). Ita de toto Achivorum exercitu accipiendum. Nec tamen is in Hellesponto sed ad Eubœam naufragium fecit. Heins. *Graius* adoptabat; non video quo sensu: tum versu altero *subiturus, vel luiturus et Eubœicis*. Sed pannus hic est ab alio versificatore assutus, qui iterum de Achille cogitabat. Sequentes quatuor versus sunt nimis exiles.—338. *copia* pro multitudine hominum, pro copiis. Ita Virgilius vix est locutus. Etsi pedestrium scriptorum exempla non desunt. vid. Barth. XXI, 20.—339. 340. *proprio* vel *prono* em. Heins. Scaliger ex membrana vet. excerptorum sic legit: *Cur aliquis propriæ fortunæ munere dives Tendit inevectus cœlum super?* Iterum hic *inevectus* pro *evectus*. Male vett. edd. in *æternum*, et edd. Ge. Fabric. in *evectos*. *inevectus* etiam Petav. Heins. iterum *humo evectus*, ut v. 160. Lenius Jo. Schrader. *ne... f. m. fidens Tenderet evectus c. s.* Mox*

Frangitur invidiæ telo decus. Ibat in altum
 Vis Argea petens patriam, ditataque præda
 Arcis Erichthoniæ: comes huic erat aura secunda
 Per placidum cursu pelagus; Nereis ad undas
 Signa dabat, pars inflexis super acta carinis; 845
 Cum seu cœlesti fato, seu sideris ortu
 Undique mutatur cœli nitor, omnia ventis,
 Omnia turbinibus sunt anxia. Jam maris unda
 Sideribus certat consurgere; jamque superne
 Corruere et Sol iis, et sidera cuncta minantur. 850
 Ac venit in terras cœli fragor. Hoc modo læta
 Copia nunc miseris circumdatur anxia fatis,

~~~~~

hand dubie distinguere præstat: *omne propinquus F. i. t. decus*; non ut ante erat *super omne*; *pr.* Aldina: *telo*; *Deus ibat*. Iterum nova interpolatio, a loco aliena, sed docti hominis, hinc orditur: *Ibat in a.*—342. *Vis Argea petens* a Bembo est. Ita vero *Argiva* legendum; nam *Argoa* ab navi Argo esset ductum. Aldina dederat: *Vix Argo repetens p.* *Vis Argo r.* Petav. cum Voss. Ms. Helmst. *Vix agros r.* Edd. vett. *Bis ergo repetens* vel *Bis repetens Argo*, vel *Vis r. Argo*; unde Scaliger conj. *Vis repetens Argos patrium*. Sed nimis durum, ut *Vis* absolute pro copia ac classe dicta sit. *Vis argea* vel *Argiva* Heins. et Jo. Schrader, Emendatt. pag. 23.—343. *comes aura*; *πρῶτος ὄψος*, ut Scaliger illustrat.—344. 345. Scabri et huiusci versus ex margine profecti. Forte fuit: *comes huic erat aura secunda*; *Per placidum cursus pelagus* (sc. fuit), *Nereides undis Innabant* (nam alterum barbarum aut corruptum est). *Pars inflexis super acta carinis*: designat currus, quibus insident, belluis jancitis? Scaliger emendat: *Nereides undis Signa dabant*: et mox *pars* (scil. Nereidum) i. *subit acta carinis*; subit adeo navi pars Nereidum, ut propellat; sed quid *acta* esse dicemus? Barth. xxi, 20 *Nereia turba* legebat, et de delphinibus accipiebat; esse enim in vet. edit. *Nereia fundit*. Videtur barbarus et illepidus interpolator junxisse: *pars* (cursus per pelagus) *superata erat*, h. confecta erat a classe. *inflexa carinæ*; ornat epitheton; ut *curva pandæ*. Ms. Kœler. *Per pl. cursus pelagus venientis...superata carinis*. Heins. conj. *Nereides undas Signa dabant* vel *Adnabant*; et: *pars inflexas circum acta carinas*. Nodell Not. crit. conj. *pars inflexis subjecta carinis*.—346. *Cum ceu cœlestis f. s. s. orto* Petav.—348. *anxia parum dixit commode*. Heins. conj. *concita*. Mox 849 *Sideribus*, ad sidera.—350. *Corruere et Sol iis et sidera*. Parum propitia Musa procusus verus: ex Bemina lectione. *Corripere et Sol et vel et Sol jam vett.* edd. An fuit: *jamque superne* (maris unda) *Corripere et solem et jam sidera cuncta minatur*. Giganteum hoc; sed versificatore, quem sæpe in carmen hoc grassari vidimus, non indignum. Ms. uterque et *soles* et. Nec longe abit Aldina lectio: *jamque superne Corripere et soleis et sidera cuncta minantur*. *Ac ruere in terras c. fragor*. Petav. *superne Corripere et solis et s.* Heins. conj. *jamque superne Corripere*, vel *Opprimere*, et *soles et s. c. minantur*. *Ac ruere in terras cœli fragor*: ut Phædr. LXXIV, ubi leg. *Canes confusi, subitus quod ruerat fragor*.—351. *Ac vero in t.* Petav. et Voss. *Ac venit melius alii*. *Ac ruere in terras* Aldd., ut modo vidimus. *cœlo* conj. Jo. Schrader. *Hic modo lætum*, pro lætorum, Bembo dederat. *Hinc m. læta* vett. edd.; *Hic modo læta alii*. *Hic modo lætum* Ms. Kœler., cum Ms. Helmst. Voss. Petav., in quibus lætum.

Immoriturque super fluctus, et saxa Capharei,
 Euboicas et per cautes Heræaque late
 Littora: cum Phrygiæ passim vaga præda peremtatæ 355
 Fluctuat omnis in æquoreo jam naufraga tractu.
 Hic alii sidunt pariles virtutis honore
 Heroës, mediisque siti sunt sedibus omnes:
 Omnes Roma decus magni quos suscipit orbis.
 Hic Fabii, Decique; hic est et Horatia virtus; 360
 Hic et fama vetus nunquam moritura Camilli;

Mox *Copia* iterum pro copiis, classe.—353. Conf. *En.* xi, 259. 260, unde *Capherei* refingendum.—354. *E. cu per c.* vel *at per* Heins. malebat. *Heræaque* ... *littora* jam Scaliger monnit in Eubœa nulla memorari, et egregie emendavit *Gyræa*. *Γυρᾱῖς πέτρας*, et *Γυράλ*, Homero *Odyss.* Δ. 500. 507, ad quas Ajax Oilei interii. In vett. edd. *Cæcæque* legitur: "An," pergebat ille, "in membranis scriptum fuit *Æcea* pro *Ægea*? Nam *Ægea littora* legendum esse, etiam Euripides docet in *Ione*—*πέτρας Καθηρείας ἐμβάλων ἀγείρει*." Probat emendationem Jo. Schrader. Emendatt. p. 29; accedere enim Voss. *Ægea*. At debet docere vir doctus, quænam sint *Ægea littora*. Leg. *Æγᾱς littora*, seu maris *Ægæi*, seu, quod præfero, ab *Ægis*, Eubœæ urbe maritima aut insula in ipso littore; a qua etiam nomen ductum putatur maris *Ægæi* v. Hesych. in *Αἴγυλ*, et Strabo viii, p. 592 v. c. Et locus, quem Scaliger respexit, non est Ionis, sed ex Helena 1140 *πέτρας Καθηρείας ἐμβάλων, Αἴγυλᾱς τ' ἐνβάλους πέτρας*. *Ægeaque* e Ms. Kæler. quoque notatum video. Alius vir doctus in ed. Aldina emendavit: *E. aut per cautes Cæcæque*, minus feliciter. Nam Cætam in Eubœa non novimus. Etiam alienum *Cæcæque*: nam illud promontorium in diversa Eubœæ parte. *E. aut per cautes Æreæque* Petav. et Voss. apud Friesemannum; quod de Vossiano recte pronuntiatum non est.—355. tum P. malebat Heins. *præda peracta* vett. edd., quod Scaliger retrahere jubet, ut sit penitus aversa et convectata, ut *sidus peractum*, confectum. Quæ non satis capio: dicam saltem *prædam peragere* esse dictum pro agere. *vaga præda perempta* Aldina dedit; nec aliter Voss. et Petav., qui et, *cum Phrygia*.—356. *F. æquoreo omnis jam* edd. vett., vel *Fl. æq. nunc omnis*, et in fine *fluctus*: quod et Scaliger legit; in Contii Ms., ut et in Ms. Kæler., erat *luctu*. In eodem (et Voss. ac Petav.) *Fl. omnis in æquorio naufraga*, unde Scaliger conj. *naufraga*. Sed præstat vel sic Bembiua lectio. *naufraga tractum* Petav. *fluctu* et ipse probat Heins. et conj. *male naufraga*.—357. *Hinc alii sidunt* Aldina. *Hoc alii assidunt*, vel *se dant* conj. Heins.—358. *Heroës... omnes*. Totus versus ludus est hominis, qui superiores verum aliis verbis reddebat. *m. incidunt a.* Heins. conj. vel *incedunt*.—359. Sensus: Quos omnes Roma suscipit, vel pro suscepit, quorum parens fuit Roma, vel pro tenet, habet. Alii accipiant, suscipit in numerum principum virorum suorum. Nec præstat legere: *suspicit*, miratur. Hoc tamen conj. Heins. et Friesem. Post hunc versum Scaliger vs. 368 *Jure igitur t.* retrahit.—360. *Gracchius* Voss. apud Jo. Schrader.—361. *n. m. peractum* vett. edd., etiam Aldina; unde patet, *Camillum* interpolatoris manu irrepisse. Voss. Helmat. *n. m. Metelli* legebat: et hunc versum superiori præmittebat. Ms. et Petav. *moia Melli*. Itaque, quod Scaliger jam fecit, jungenda: *Hic et*

NOTE

357 Nunc heroës Romani, h. e. clarissimi viri, memorantur in Elysio.

Curtius et, mediis quem quondam sedibus urbis
 Devotum bellis consumsit gurgitis haustus;
 Mucius et prudens ardorem corpore passus,
 Legitime cessit cui fracta potentia Regis. 365
 Hic Curius claræ socius virtutis, et ille
 Flaminius, devota dedit qui corpora flammæ.
 Jure igitur tales sedes pietatis honorat.
 Illic Scipiadaeque duces: devota triumphis
 Moenia quos rapidos Libycæ Carthaginis horrent. 370

fama vetus nullum (nam sic leg. pro nunquam) *moritura per æcum*, Curtius: ut ipse Curtius sit κλέος, fama vetus, nota elegantia: καὶ μῦθος παλαιὸς ὁ Κολύριος. Heins. tamen em. *Hic fama et veteris*.—362. *e mediis* Aldina; sicque emendat Scaliger. Equidem desidero in *mediis*.—363. Bemina lectio est. Vett. edd. *gurgis in unda*; Voss. autem *greges in unda*. Scaliger hinc effingit: *gurgis inundans*. De Curtio narratio fuit valde diversa, quod Scaliger jam monuit. In pugna cum Sabinis facta sub Romulo narratur ille trajecto lacu in medio foro salvus evasisse. v. Dionys. lib. II, 42. Varro triplicem historiam affert de LL. IV, p. 36 ed. Dordr. Potuit itaque et alia esse, qua Curtius in eo lacu periisse ferebatur. Fit tamen manifestum, bellis esse corruptum; forte *tetri c. gurgitis*. Ceterum *devotum* puta inferis Manibus.—364. 365. Versus in seqq. suspicor esse plures in margine ascriptos ab iis, qui nova exempla cumulare vellent. *prudens*, sciens ac volens. Sed quid vs. 365 velit non satis capio. Scaliger dedit: *Legitimi...Regis*: ut Porsenna sit, cum Scævola antea scribam falso pro rege habuisset. Parum placet acumen. Malim *Legitime ad passus* annectere: ut forte cavere voluerit poetaster, ne ob maleficiūm perpeussus ignem putaretur. Etiam Burmanno in Anthol. Tom. I, pag. 199, parum placere video *Regem legitimum*; conjicit ille *Finitimi*, quod et Heinsio in mentem venit. Cur tamen non placuit *Chusini, Etrusci, Tyrreni*?—366. *Hic C. Heins.* em., bene; et mox *illi*. Jungenda: *socius virtutis et ille*: si versus sequens deletur.—367. *flammis* edd. vett. Hunc Flaminiū, qui flammæ se dederit, nemo facile ex historia vetere eruat. Metaphorice accipi de bello, adeoque de Flaminio Cos., qui cum Annibale conflixit, Scaliger: nimis argute. Satis prodit vel inepta alliteratio: *Flaminius flammis*, ab indocto homine procusum versum esse, qui veteri poetæ excidere non potuit. Accommodatio historię est Jac. Nic. Loënsis Epiphyll. IX, 2 emendatio: *Cecilius, devota dedit qui lumina flammis*, ut sit notus ille Metellus, luminibus orbatus, quod Palladium ex incendio ædis Vestæ rapuerat. Enimvero Curii memoratio vix alium quam *Fabricium* postulat vel admittit. Forte librarius turbas fecit, cum esset exaratum: *Mucius et, prudens ardorem corpore passus. Hic Curius, clara socius virtutis et ille Fabricius, cessit cui fracta potentia Regum*. Jam ascriptum repererat ille in margine ad v. 363 *devota dedit qui corpora flammæ*. Nec longe ab hoc aberat Jo. Schrader.—368. *talīs* pro *tales* accipiendum: *Jure igitur sedes pietatis, pia sedes, honorat tales*. Versus parum affabre procusus. Vett. edd. cum Petav. et Voss. *honores*. Heins. conj. *Jure triumphali*, nescio quo fructu.—369. *Idem* vett. edd. *Istorum piadaque duces quæ vox triumphet* Petav. *Scipiadaque duces quorum d. tr. Scipiadae rapidi*, qui et Virgilio: *duo fulmina belli*. Aldina: *Scipiadaque*.—370. *Mænia Romanis* Ms. Koeler. et Voss., parum commode. *Mænia rapidis* L. Ms. Helmst. *M. quos rapidis* Petav.,

Illi laude sua vigeant; ego Ditis opacos
 Cogor adire lacus, viduos a lumine Phœbi,
 Et vastum Phlegethonta pati: quo maxima Minos
 Conscelerata pia discernit vincula sede.
 Ergo jam causam mortis me dicere vinctæ
 Verberibus sævo cogunt ab iudice Pœnæ:
 Cum mihi tu sis causa mali, nec conscius adsis,
 Sed tolerabilibus curis hæc immemor audis;
 Quæ tamen, ut vanis dimittens omnia ventis,

375.

melius.—372. *locos* corr. Jo. Schrader. *viduos a lumine* P. ἡλιοσρεπῆς ex Sophocle appellat Scaliger. Malis tamen *viduatos lumine*. Et sic Heins. quoque conj., vel *viduos ab l.*—373. 374. Scaligero commodius videbatur legi posse: *Cognita discernit scelerata piacula sede*: ut sensus sit: Minoem discernere maxima piacula scelerata cognita, h. dijudicata, sede h. sedibus pro ratione criminum assignatis. Equidem hæc non minus scabra esse sentio quam vulgata: *quo*, aut potius *qua*, qua parte, ubi (et sic edd. Ge. Fabricii), *Minos discernit maxima vincula conscelerata* (h. Tartarum, unde nullus reditus; qui etiam Maroni est, *Sedes scelerata*) *pia sede*, h. a sede pia. Barth. Advers. xxi, 20 primum se jactat loci sententiam perspexisse; *vincula* esse corpus, *conscelerata*, contaminatum a scelerata anima. Nihil vidi contortius. Jo. Schrader. *discernit sæcula*. Jacobs conj. ingeniose: *quo proxima M.*—*discernit limina sede*. Nodell cum Jo. Schradero conj. *quo*, maxime *Minos*, *Conscelerata pia* discernis *vincula sede*.—375. A Bembo est lectio, in qua *vinctæ* expeditu difficile. *cinctæ* em. Oudin. Misc. Obs. crit. nov. Tom. iv, p. 313. Ferrem, si angues vel serpentes adjecti essent. Nisi verbera pro flagellis dicta esse putes, cum Propertius flagellis incinctas Furias dixerit. Præstaret tamen *me...vinctum*. Vett. edd. et Aldus: *Ergo quam causam mortis, quam d. vitæ*; quam lectionem reduxit Scaliger: *Td quam* ego non magis expedito; saltem malim sic constituere: *Ergo jam causam mortis, jam dicere vitæ*, scil. cogunt. Et aspirat Petav. *Ergo quam c. m. jam discere vitæ*.—376. *sæva* vett. edd., ut *sæva Pœnæ* sint, Furiæ, idque melius: etiam codd. Tum Scaliger cum Heinsio emendat, *cogunt sub iudice*. Forte poëta a *iudice* sic dixit, ut sit: ad jussum judicis.—377. *malignæ conscius* vett. edd. cum codd. Petav. et Voss. *consciis* h. l. tanquam advocatus. *οὐδύκος. c. ausis* conj. Heins.—378. *Nec t.* Bemina lectio sensum vix habet. *Sed tolerabilibus curis* vett. edd., quod merito revocat Scaliger: sunt enim *cura tolerabiles*, modicæ, modicæ. Andis hæc, nec multum mea calamitate tangeris, parum memor beneficii mea morte accepti. Codd. Petav. et Voss. cum Aldina: *Sed tolerabilis*.—379. Est Bemina scriptura. Vetus vero: *Et tamen in vanis dimittes* (Aldina *dimittis*) *somnia ventis*, quam Scaliger sic ornat et cum versa

NOTÆ

371 sqq. Miro phantasmate poëta Calicem per diversas Inferorum partes vagatum, cum primum lucos Cimmericos, monstrorum sedes (v. 230 sq.), mox impiorum loca (v. 238 sq.) tum Elysias sedes (v. 257 sqq. ad v. 370) a limine salutasset, nunc in eo esse

narrat, ut coram Minoë judicium subeat. Scilicet corpore sepulto et funeris honore sibi persoluto sperare poterat, iri se admissum ad certaminis Inferis sedem. Nam ad humanæ umbræ exemplum hæc adumbrata sunt.

Digredior nunquam rediturus; tu cole fontes 380

Et virides nemorum sylvas et pascua lætus:

Et mea diffusas rapiantur dicta per auras.

Dixit; et extrema tristis cum voce recessit.

Hunc ubi sollicitum dimisit inertia vitæ:

Interius graviter mentem æger nec tulit ultra 385

Sensibus infusum Culicis de morte dolorem.

Quantumcumque sibi vires tribuere seniles,

(Quis tamen infestum pugnans devicerat hostem)

Rivum propter aquæ, viridi sub fronde latentem

Conformare locum capit impiger: hunc et in orbem 390

Destinat, ac ferri capulum repetivit in usum,

Gramineam ut viridi foderet de cespite terram.

Jam memor inceptum peragens sibi cura laborem

Congestam cumulavit opus, atque aggere multo

382 continuat: *Tu tamen in vanos dimittes somnia ventos Et mea diffusas rapiantur dicta per auras.* Sin alterum nec admiseris, prius tamen erit refingendum: *Hæc tamen, ut vanis dimittes somnia ventis?* somnia Heins. quoque em., vel propius ad vulgata: *Quæ tamen haud vanis permittens omnia ventis.* Sed totus versus miseri interpolatoris est. Debuerat saltem cum sup. jungere: *Ut vana hæc rapidis dimittens somnia ventis.* Porro autem Scaliger post hos quos dixi versus: *Tu tamen... Et mea...* inseri volebat versus 257...259 *Eheu m. ... In dicere... Elysiam.* Tum subijci novissimos v. 380. 381. 383. *Digredior* etc.—380. *D. n. morifurus* Voss.—382. *At mea forte. rapiuntur* Ald. cum Petav. Heins. *En mea...rapiantur.* Verum est et hic versus interpolatoris.—384. *inertia vitæ* quid hic sit, non dicam. Lego: *inertia somni*, h. somnus, ubi pastorem dimisit, reliquit. *visi* conj. Heins.—385. *æget* Scaliger emendat, nec male. Potest tamen oratio continuari: *æger nec tulit* pro, *non t.*, ut feci, sublata distinctione post *æger*. Aliam lectionem, quam etiam Ms. Helms. cum Petav. et Vps. habet, profert Scaliger et probat: *Interius graviter regementem*: ita enim scribendum, non *rege mentem*. Jacobs noster em. *Ingemuit* et gr. *Malim Ingemuit graviter, mentem æger*, n.—386. *S. inclusum* Ms. Kæler.—388. *Quis, Quis*, viribus. *pugnans* vett. edd., male. *hostem* int. hydram.—389. Uti distingimus, v. s. *fronde latentem locum* junximus. Alii *Rivum latentem* junxerant, vel *hostem latentem*.—391. *hac ferri capidum* vett. edd., male, et v. 392 abeat ut: tum Aldina cum edd. Ge. Fabric. *viridi fodiens de. capulum in usum repetere* mire dictum est. Heins. conj. *ac ferri c. r. aruti*, quod non satis facit.—393. In hoc et seqq. plura plurium versificationum tentamina. Hic saltem versus delendus.—394. *Aggetum* c. Heins. em.,

NOTE

384 Exsurgit a somno pastor et Calici tumulum parat. Etsi enim non diserte de eo Culex conqueritur, quod justis sibi non præstitis umbra in Inferis sedem habitura certam non sit, totam tamen po-

ëtæ fabulam eo attemperatam et efformatam esse apparet. 390. *capit conformare*; suscipit, ut supra *comparat dare*. v. 204 *et in fessos requiem dare comparat artus*. Aliud est *locum capere*, quod Scaliger huc vocat.

Telluris tumulus formatum crevit in orbem: 395
 Quem circum lapidem levi de marmore formans
 Conserit assiduæ curæ memor. Hic et acanthus,
 Et rosa purpureo crescit rubicunda colore,
 Et violæ genus omne hic est, et Spartica myrtus,
 Atque hyacinthus; et hic Cilici crocus editus arvo; 400
 Laurus item Phœbi surgens decus; hic rhododaphne,
 Liliaque, et roris non avia cura marini,
 Herbaque thuris opes priscis imitata Sabina,
 Chrysanthusque, hederæque nitor, pallente corymbo,

et utque a. m. Forte fuit: *Aggestam cumulavit humum*.—396. Scaliger conj. *Quem circum lapidum levi de marmore formas Conserit*: ut sint crustæ marmorum, emblemata; nimis eleganter et opipare pro pastore. d. m. *aceruans* Heins. conj., et *lapidis et Congerit*. Valer. Fl. vi *supremos puero sic fatus honores Congerit*. Lapidem tamen et marmor quomodo jungam non video. An lapide et levi de marmore. Pessime vero interpolator marmor memorat, cum saltem maceria aut *Oprynds* aggestam humum circumdare deberet.—397. *assiduæ curæ memor*; iners repetitio est ex v. 393, cum deberent sequi gramina, herbæ, flores, quibus conserit tumulum. Saltem jung. *Quem conserit*: ita lapidem formans de monumento intellige. *Congerit* conj. Heins. *acanthos* Ald.—398. *crecens* Ms. Kæler. *purpureum crescit rubicunda tenorem* Ms. Helms. *purpureum crescent r. f. rorem* Petav. *rudibunda rubore* Voss. eleganter; idque recte probat Wakef. ad Lucrat. II, 416.—399. *Et violæ omne genus, hic est* vulgg. *Spartica myrtus* merito suspecta jam Scaligero: qui varie tentat: *Atartica*, ab Astarte, Venere, vel *Parthica*; est enim myrti genus, philadelphum, quod apud Parthos inveniri Athenæus tradit, tandem agrum Sparticum Achæiæ ex Theophrasto narrat. Dalechamp. ad Plin. xv, 29. Veneris aliquod nomen latere videtur: forte etiam regionis. *Ægyptia* myrtus olim præstitisse ceteris narratur (Athenæus xv, p. 676 D). Conjiat aliis *Memphica*, *Nilotica*. Myrtus ad Eurotam Catullus memorat 63, 89. Verrum a Sparta non fit *Sparticus*. Heins. conj. *Epirotica*, quod miror. Jo. Schrader. *Cythereia*.—400. *Cilico* edd. vett. Scaliger archaismum inesse putabat. Sed cur *Cilix arum* non feramus? Est tamen aliud vitium, quod hic latet: si de croco agunt poëtæ, non memorant *arum* sed *antrum* Corycium Ciliciæ. Hoc videtur h. l. reponendum; et jam repositum nunc video in Aldina, et hinc in ed. Ge. Fabric. *additus* malebat Heins. Idem ante: *et hinc C.*—401. *L. item decus, exurgens rā*. vett. edd., sed laurus Phœbi decus recte. *Laurus item Phœbea ingens d.* conj. Heins., tum ed. Ge. Fabric. *hic urgens rhododaphne*; quod vitium operarum esse arbitror. *rhododaphne* est nerion Plin. xxiv, 11, s. 53, et in nostris herbarum auctoribus.—402. *non avia cura* a Bembo restitutum; forte quod ipse ros marinus vulgo nascitur. Heins. conj. *non avia turba*. Vett. edd. *nocania cura*. Voluit aliud exsculpere Scaliger: *Nonacria thura*, ut ros marinus Arcadibus pro thure fuisse dicatur, vel *non annua cura*; sed non successit.—403. *Sabinis* vett. edd. Scaliger: *Sabina* Bembo restituit, et herbæ nomen id est. Plin. xxiv, 11, s. 61 *Herbæ Sabina*, brathy appellata a Græcis, duorum generum est, altera tamaraci similis folio, altera cupresso. ... A multis in suffitus pro thure assumitur. Numeratur nunc inter Juniperos.—404. *Chrysanthusque* Scaliger emendat ex Nicandri

Et Bocchus Libyæ Regis memor; hic amarantus, 405
 Bupthalmusque virens, et semper florida pinus.
 Non illinc Narcissus abest: cui gloria formæ
 Igne Cupidineo proprios exarsit in artus;
 Et quoscumque novant vernantia tempora flores.
 His tumulus super inseritur: tum fronte locatur 410
 Eulogium, tacita format quod litera voce:
Parce Culex, pecudum custos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

versa apud Athenæum lib. xv, p. 684 D. Videtur idem esse ac chrysanthemum. Mox *hedera nitior* pro *hedera nitente*. Scaliger *ῥόδον ἀγλάδα* apud Theocritum comparat. Genera ejus plura esse notum est; h. l. candida intell. conf. Ge. iv, 124. Ecl. iii, 39. *palante* conj. Heins., quia sunt *errantes hederae*.—405. Quod aliunde non constat, ex h. l. discimus, forem fuisse Bocchi nomine insignitum. Rex ille Mauretaniæ facile hunc honorem consequi potuit Jubbæ Regis beneficio, quem cum de aliis rerum naturis tum de plantis scripsisse ex Plinio tenemus. *Bacchi* edd. vett. *Boccus* Ald. Heinsius laudat Hesych. *Βάχ, ὁρδῶν εἶδος*, ubi vid. Not.—406. *Bumastusque* Ald. cum vett. edd. et codd. Petav. et Voss. Est ea quidem inter uvarum genera, vid. Ge. ii, 102, sed inter flores *Bupthalmus*, quem Bembus primus edidit, erat serendus: vulgari nomine *Bupthalmum*. Inter pratenses flores etiam a Nicandro ponitur loco sup. laudato, quem Scaliger emendavit. Nunc inter Teucria referri solet. Heinsius tamen tuetur *Bumastus*, ut sit herbæ nomen; laudatque Hesych. *Βουμάρης, οἱ δὲ Βουμάρδης, εἶδος ὁρδῶν*. “*Bumastus* semel iterumque Columellæ restitimus” subjicit Heinsius. In fine *semper florida picris* a Bembo erat reposita, quæ apud Plinium inter lactucas et intuba numeratur. Sed Scaliger defendit veterem lectionem *pinus*, ut sit *χαυαίτρου*, quæ inter flores topiarios est; et Columellam laudat, ubi scilicet ix, 4, 2 *semper virens pinus* est, sed non de herba ibi agitur, nec apud Virgil. Ge. iv, 112, ubi vid. Not. Heinsius tamen et ipse: “*picris*, perperam; *pinus*, bene; posnit pro frutice, quomodo Columella: *Posthæc frequens sit incrementi majoris surculus*, ut *ros marinus* et *utraq[ue] cytisus*, et *semper virens pinus* et *major ilex*. Ita et Ovid. in Arte: *Ros maris* et *lauri cultaque pinus abest*, ubi plura annotamus. Salmasius in hoc loco et in Columellæ et Nasonis *tisum* pro pino voluit reponi. vid. Constant. Fanens. Collect. cap. 9. Bochart. Hieroz. lib. ii, cap. 5.”—407. 408. Inserti versus ab eo, qui recensam florum augere volebat; sed parum scite; vult dicere: correptum fuisse amore nisi ipsis ex superbia, quam de forma susceperat. *cui gratia formæ* cum Francio conj. Burmann. ad Anthol. Tom. i, pag. 101. *qui gloria formæ* legebat Heins., vel *gratia formæ*.—410. *His floribus tumulus superinseritur*, vel *super*, in superficie. *ingeritur* Heins. conj. et laudat locum Quintil. Declam. v (cap. 6). *tum fronde* vett. edd., vel solenni vitio, vel ex vs. 389. —411. *Eulogium* Ald. quod firmat eadem et ceteræ edd. vett., quod præfert Scaliger.—412. *custos pecudum* vett. edd. *nil tale merenti* vett. edd. *tibi tale* Donatum legere Ascensius monet. An is in Calicem scripsit? et Ascensio visus est? Jung. *tale officium*.—413. *reddo* vett. edd., sed alterum stylo lapidari magis consentaneum. *funeris officium*, h. l. de sepultura, cenotaphio. In edit. Virgilii cum Opusculis, Antwerp. Exc. Mart. Nutius 1556, 12. pag. 418 Culci subjicitur hoc epigramma:

ALBANI COMANTIS.

*Rana loquax, Graia multum celebrata Camana,
Et Phrygii docto carmine lecta senis,
Quid tibi cum nostris animantibus usque pusillis;
Si potuit fructus vincere Nux reliquos?
Et licet inde Elephas pretioso dente superbus
Barriat, hunc potuit nunc superare Culex.*

Non vacabat, dum in his occupati eramus, in auctorem carminis inquirere, quod alibi occurrere non meminimus.

C U L E X

PROBABILITER RESTITUTUS,

CUM NOTATIONE INTERPOLATIONUM.¹

LUSIMUS, Octavi, gracili modulante Thalia;
 Atque, ut araneoli, tenuem formavimus orsum:
Lusimus: hæc propter Culicis sunt carmina dicta,
Omnis ut historiæ per ludum consonet ordo.
Notitiam ducunt voces. Licet invidus adsit.
Quisquis erit culpæ jocos Musamque paratus,

5

NOTE

¹ Cum ne tolerabilis quidem lectio Culicis sit, nullaque inde omnino percipi possit voluptas: periculum feci, an mutata ejus lectione, tum ex librorum corruptelis, tum ex virorum doctorum emendationibus et conjecturis, interpolationibus vero caractere literarum diverso notatis, exiturum esset carmen, quod sine offensione legi possit. Me non omnes mutationes præstare aut veram ac genuinam lectionem ubique restitutam venditare, vix opus est ut moneam.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

In iis, quæ interpolatorum intemperantia et mala sedulitate interposita sunt, haud pauca legi suspicor meliora iis, quæ ipsi erant commenti parum docte ac scite. Licebat similem operam Ciri commodare. Verum specimen proponere volebam; in quo expoliendo, impugnando, defendendo, qui velint, ingenia exerceant! Lusus ingenii et hic esto.

v. 8 seqq. et 11 sqq. Interpolatio variorum.

4 Y

- Pondere vel culicis levior famaue feretur.*
 Posterius graviore sono tibi Musa loquetur
 Nostra, dabunt cum securos mihi tempora portus
 Ut tibi digna tuo poliantur carmina sensu. 10
- Latonæ magnique Jovis genus, aurea proles,*
Phæbus erit nostri princeps et carminis auctor
Et recinente lyra fautor; seu detinet illum
Alma Chimæreo Xanthus perfusa liquore,
Seu nemus Asteriæ, seu qua Parnassia rupes 15
Hinc atque hinc patula præpandit cornua fronte,
Castaliæque sonans liquido pede labitur unda.
- Vos quoque Pierii laticis decus, ite, sorores*
Naiades, celebrare Deum plaudente chorea.
- Et tu, sancta Pales, ad quam ventura recurrit* 20
Agrestum fatura; tibi sit cura canentis
Ærios nemorum tractus sylvasque; virentes,
Te cultrice, vagus saltus feror inter et antra.
- At tu, cui meritis oritur fiducia chartis,*
Octavi venerande, meis allabere cœptis. 25
Triste Jovis Cœique canit non pagina bellum,
Phlegra Giganteo sparsa est quo sanguine tellus;
Nec Centaureos Lapithas compellit in enses.
Urit Erichthonias Oriens non ignibus arces;
Non perfossus Athos, nec magno vincula ponto 30
Jacta, meo quærent jam sera volumine famam;
Non Hellespontus pedibus pulsatus equorum,
Græcia cum timuit venientes undique Persas;
Mollia sed tenui percurrere carmina versu, et
Viribus apta suis Phœbo duce ludere gaudet. 35
- Et tu, sancte puer, memorabere; sic tibi perstet*
Gloria perpetuum lucis victura per ævum;
Et tibi sede pia maneat locus, et tibi sospes
Debita felices memoretur vita per annos
Grata, bonis lucens. Sed nos ad cœpta feramur. 40

NOTE

v. 18. Nova interpolatio. Iterum
 20.

Interjecti ab alia manu v. 33. 36 ad
 40, et v. 43. 53. 54. 55. 56.

Igneus ætherias jam Sol penetrarat ad arces,
 Candidaque aurato quatiebat lumina curru;
Crinibus et roseis tenebras Aurora fugarat:
 Propulit ut stabulis ad pabula læta capellas
 Pastor, et excelsi montis juga summa petivit; 45
 Uvida qua patulos velabant gramina colles.
 Jam sylvis dumisque vagæ, jam vallibus abdunt
 Corpora; jamque omni nemoris de parte vagantes
 Srupea desertæ perrepunt avia rupis.
 Tondentur tenero viridantia gramina dente; 50
 Pendula projectis carpuntur et arbuta ramis,
 Densaue virgultis avide labrusca petuntur.
Hæc suspensa rapit rodente cacumina morsu,
Vel salicis lentæ vel, quæ nova nascitur, alni,
Hæc teneræ fruticem sentis rimatur, at illa 55
Imminet e ripa prostans in imaginis umbram.
 O bona pastoris, si quis non pauperis usum
 Mente prius docta ruris fastidiat; illi
 Omnia, luxuriæ pretiis, incognita, curis
 Quæ lacerant avidas inimico pectore mentes. 60
 Si non Assyrio fuerint bis lauta colore,
 Attalicis opibus data, vellera; si nitor auri
 Sub laqueare domus animum non tangit avarum
 Picturæque decus; lapidum nec fulgor ab ulla
 Cognitus utilitate movet; nec pocula Graium 65
 Alconis referunt Boëthique toreuma; nec Indi
 Conchea bacca maris pretio est: at pectore puro
 Sæpe super tenero prosternit gramine corpus;
 Florida cum tellus gemmantes picta per herbas
 Vere novat dulci distincta coloribus arva; 70
 Atque illum calamo lætum recinente palustri,
 Otiaque invidia degentem et fraude remota,
 Pollentemque sui, viridi cum palmite ludens
 Tmolia pampineo subter coma velat amictu,
 Illi sunt gravidæ roranti lacte capellæ, 75
 Et nemus, et fœcunda Pales, et valle sub ima
 Semper opaca novis manantia fontibus antra.

<i>Quis magis optato queat esse beatior ævo, Quam qui mente procul pura sensuque probando Non avidas inhiavit opes; non tristia bella Nec funesta timet validæ certamina classis; Non, spoliis ut sancta Deum fulgentibus ornet Templa, vel evectus finem transcendat habendi, Adversum sævis ultro caput hostibus offert!</i>	80
<i>Illi fulce Deus colitur, non arte, politus; Ille colit lucos; illi Panchaia rura, Floribus agrestes herbæ variantibus, adsunt; Illi dulcis adest requies, et pura voluptas, Libera; simplicibus curis: huic imminet, omnes Dirigit huc sensus, hæc cura est subdita cordi, Qualibet ut tenui victu contentus abundet, Jucundoque liget languentia lumina somno. O pecudes, o Panes, et o gratissima Tempe, Naiades ac Dryades: quarum non divite cultu Æmulus Ascræo pastor sibi quisque poëtæ Securam placido traducit pectore vitam!</i>	85
<i>Talibus in studiis baculo dum nixus agresti Pastor agit curas, et dum, non arte canorus, Compacta solitum modulatur arundine carmen; Tendit jam evectus radios Hyperionis ardor, Lucidaque æthereo ponit discrimina mundo; Qua jacit Oceanum flammæ in utrumque coruscas.</i>	90
<i>Et jam compellente vagæ pastore capellæ Lene susurrantis repebant ad vada lymphæ, Quæ subter viridem resonabat garrula muscum: Jam medias operum partes evectus erat Sol: Cum densas pastor pecudes cogebat in umbras, Et procul aspexit luco recubare virenti, Delia Diva, tuo: quo quondam victa furore Venit Nyctelium fugiens Cadmeis Agave</i>	95
	100
	105
	110

NOTE

Ab v. 78 inde interpolationes variorum; saltem novæ sunt accessiones v. 85. 98 et 97 sq.

Interpolationes variorum inde a v. 106, aliæ præclaræ, ut v. 114. 115. 120 sq. 132 sq., aliæ dete-

Infandas scelerata manus e cæde cruenta ;
Et gelidis bacchata jugis requievit in antro,
Posterior pœnam nati de morte datura.
Hic etiam viridi ludentes Panes in herba
Et Satyri Dryadesque choros egere puellæ 115
Naiadum et cætus. Tantum non Orpheus Hebrum
Restantem tenuit ripis sylvasque canendo ;
Quantum te pernix remorantem, Diva, chorea ;
Multa tibi læto fundentes gaudia vultu.
Ipsa loci natura domum resonante susurro 120
His dabat, et dulci fessas refovebat in umbra.
Nam primum prona surgebant vâlles patentes
Æriæ platanus ; inter quas impia lotos,
Impia, quæ socios Ithaci mærentis abegit,
Hospita dum nimia tenuit dulcedine captos ; 125
Ac, quibus insigni curru projectus equorum
Ambustus Phaëton luctu mutaverat artus,
Heliades teneris implexæ brachia truncis,
Candida pandebant lentis velamina ramis.
Posterior, cui Demophoon æterna reliquit 130
Perfidie lamenta, *dolus dum lusit inultis*
Quam comitabantur, fatalia carmina, quercus,
Quercus ante datæ, Cereris quam semina, vitæ ;
Illas Triptolemi mutavit sulcus aristas.
Hic, magnum Argoæ navi decus, edita pinus 135
Proceras decorat sylvas hirsuta per artus ;
Ac petit æriis contingere frondibus astra
Ilicis et nigrae et species haud læta cupressus ;
Umbrosæque patent fagus ; hederæque ligantes
Brachia, fraternos plangit quæ populus ictus 140
Ipsæ succedunt ad summa cacumina lentæ,
Pinguntque aureolos viridi pallore corymbos ;
Quis aderat veteris myrtus non nescia fati.
At volucres patulis residentes dulcia ramis

NOTE

riores, ut v. 112. 118. 116—119. 130.
131.

Prava interpolatio v. 140. 143. 147.
152—154. 159 et 160.

- Carmina per varios edunt resonantia cantus ;* 145
Astrepit et gelidis manans e fontibus unda,
Quæ levis placidum rivis sonat orta liquorem ;
Et circum geminas acium vox obstrepit aures ;
Hinc querulas referunt voces, quis nantia limo
Corpora lymphæ foveat ; sonitus alit æeris echo, 150
Argutis et cuncta fremunt arbusta cicadis.
At circa fessæ passim cubuere capellæ
Excelsis subter dumis, quos leniter afflans
Aura susurrantis possit confundere venti.
Pastor, ut ad fontem densa requievit in umbra, 155
Mitem concepit projectus membra soporem,
Anxius insidiis nullis ; sed lentus in herbis
Securo pressos somno mandaverat artus :
Stratus humi dulcem capiebat corde quietem :
Ni Fors incertos voluisset ducere casus. 160
Cum solitum volvens ad tempus tractibus isdem
Immanis vario maculatus corpore serpens,
Mersus ut in limo magnos subsideret æstus,
Obvia vibranti lambens gravis ore trilingui,
Squamosos late torquebat nexibus orbes. 165
Pallebant herbæ visus liventis ad auram ;
Jam magis atque magis corpus resolvable volvens
Attollit nitidis pectus fulgoribus, et se
Sublimi cervice rapit : dum crista superne
Edita purpureo lucens maculatur amictu, 170
Aspectuque micant flammantia lumina torvo.
Metabat late circum loca ; tum videt *herba*
Adversum recubare ducem gregis. Acrior instat
Lumina diffundens intenta, ore obvia torvo
Sæpius arripiens infringere, quod sua quisquam 175
Ad vada venisset, matura et comparat arma.
Ardet mente, furit stridoribus, intonat ore ;

NOTÆ

Ornamenta serpentis aliunde il-
lata a v. 166 ad 180. A deteriore
poëta v. 184 insertus et locus turba-

tus, iterumque v. 191. 192. 193 et
197—200, qui omnes pessimi veri-
ficatoris fœtus sunt.

*Flexibus et versis torquetur corpus in orbes ;
Manant sanguinea per tractus undique guttæ ;
Spiritus et rumpit fauces : quo cuncta parante,* 180

*Parvulus humoris pastorem exterret alumnus,
Et mortem vitare monet, per spicula ; *namque
Qua diducta genas pandebant lumina gemmis,
Hac senioris erat naturæ pupula telo*

Icta levi. Sic prosiluit furibundus, et illum 185
*Obtritum morti misit ; cui dissitus omnis
Spiritus excessit membris. Tum torva tenentem
Lumina prospexit serpentem cominus ; inde
Impiger, exanimis, vix compos mente, refugit,
Et validum dextra truncum detraxit ab orno ;* 190

*Qui casus sociarit opem numenve Deorum :
Namque illi dederitne viam casusve Deusve
Prodere sit dubium : voluit sed vincere talem.*

*Horrida squamosi volventis membra draconis,
Atque reluctantis, crebris fœdeque patentis* 195
*Ictibus, ossa ferit, qua cingunt tempora cristæ.
Et quod erat tardus, somni languore remoto ;
Nescius aspiciens ; timor occæcaverat artus
Hoc minus implicuit dira formidine mentem ;
Tum, postquam vidit casum languescere, sedit.* 200

*Jamque atro bijuges oriens Erebo cit equos Nox,
Et piger aurato procedit Vesper ab Cœta :
Cum, grege compulso, pastor, duplicantibus umbris,
Vadit, et in requiem fessos dare comparat artus.*

Cujus ut intravit levior per corpora somnus, 205
*Languidaque infuso requierunt membra sopore :
Effigies ad eum Culicis devenit, et illi
Tristis ab eventu cecinit convicia mortis.
En, quid, ait, meritis, aut quo delatus, acerbis
Cogor adire vices ? tua dum mihi carior ipsa* 210
*Vita fuit vita, rapior per inania Averni.
Tu lentus refoves jucunda membra quiete,
Ereptus tetris e cladibus : at mea Manes
Viscera Lethæas cogunt transnare per undas.*

<i>Præda Charontis agor; video ut flagrantia tædis</i>	215
<i>Lumina *collucent infestis omnia tædis.*</i>	
<i>*Obvia* Tisiphone, serpentibus undique cincta,</i>	
<i>Et flammas et sæva quatit mihi verbera Pæna.</i>	
<i>Cerberus et diris flagrat latratibus ora,</i>	
<i>Anguibus hinc atque hinc horrent cui colla reperi,</i>	220
<i>Sanguineumque micant ardorem luminis orbes.</i>	
<i>Ecquid ab officio digressa est gratia, cum te</i>	
<i>Restitui superis leti jam limine ab ipso!</i>	
<i>Præmia ubi pietatis? ubi pietatis honores?</i>	
<i>In vanas abiere vices; et rure recessit</i>	225
<i>Iustitia, et prior illa Fides. Instantia vidi</i>	
<i>Alterius, sine respectu mea fata relinquens:</i>	
<i>Ad pariles agor eventus; fit pæna merenti;</i>	
<i>Pæna fit exitium; modo sit dum grata voluntas,</i>	
<i>Existat par officium. Feror avia carpens,</i>	230
<i>Avia Cimmerios inter distantia lucos:</i>	
<i>Quæ circa, tristes densentur in omnia pæna.</i>	
<i>Nam vinctus sedet immanis serpentibus Otos,</i>	
<i>Devinctum mæstus procul aspiciens Ephialten;</i>	
<i>Conati cum sint quondam rescindere mundum;</i>	235
<i>Et Tityos, Lafona, tuæ memor anxius iræ,</i>	
<i>(Implacabilis ira nimis!) jacet alitis esca.</i>	
<i>Terreor ah, tantis insistere terreor umbris</i>	
<i>Ad Stygias revocatus aquas: vix ultimus amni</i>	
<i>Extat, nectareas Divum qui prodidit escas,</i>	240
<i>Guttur ab arenti revolutis fluminis undis.</i>	
<i>Quid, saxum procul adverso qui monte revolvit,</i>	
<i>Numina contempsisse dolor quem vincit acerbus,</i>	
<i>Otia quærentem frustra sibi! quidve puellas,</i>	
<i>Dira quibus tædas accendit pronuba Erinnyes,</i>	245
<i>(Sicut Hymen præsaga dedit connubia mortis;)</i>	

NOTÆ

Ab versu inde 215 variorum hominum ingenia et conatus ornamenta nova inserendi et lacinias alias super aliis assuendi cognoscere in promptu est. Ita a v. 222 alieno loco senten-

tia interposita sunt, quæ ascriptæ fuerant ad v. 209—214. Inferas res persecuti sunt plures quibus pessimus versificator alia intertexuit, ut v. 231. 232. 238. 239.

Atque alias alio denset super agmine turmas?
Impietate fera vecordem Colchida matrem
Anxia sollicitis meditantem vulnera natis?
An Pandionias miserandas prole puellas? 250
Quarum vox cit Ityn et Ityn, quo Bistonius rex
Orbus epops mæret volucres evectus in auras.
At discordantes Cadmeo semine fratres
Jam truculenta ferunt infestaque lumina corpus
Alter in alterius; jamque aversatur uterque, 255
Impia germani manat quod sanguine dextra.
Heu! heu! mutandus nunquam labor! Auferor ultra
In diversa. Magis distantia limina cerno;
Lata loca Elysiamque vagor delatus ad umbram.
Oboia Persephone comites heroidas urget 260
Adversas perferre vices. Alcestis ab omni
Inviolata vacat cura, quod sæva mariti
Ipsa suis fatis Admeti fata morata est.
Ecce Ithaci conjux *Lærtiada* Icariotis
Famineum incorrupta decus! manet et procul illa 265
Turba ferox juvenum telis confixa mariti.
Quid misera Eurydice! tacito mærore recessit,
Poneque respectantem et nunc manet Orphæu serum.
Audax ille quidem, qui mitem Cerberon unquam
Credidit, aut ulli Ditis placabile numen; 270
Nec timuit Phlegethonta furem ardentibus undis
Nec mæsta obtutu dira et ferrugine regna
Defossasque domos ac Tartara nocte tremenda
Obsita, nec faciles Ditis sine judice sedes,
Judice, post mortem qui vitæ vindicat acta. 275
Sed fortuna favens audacem fecerat Orphea;
Jam rapidi steterant amnes, et spissu ferarum
Blanda voce sequax insiderat arva corona;
Jamque imam viridi radicem emoverat alta
Quercus humo, sequiturque comes, sylvæque sonoros 280

NOTE

Locus de Orpheo inde a v. 260 sq., men ex felicioribus.
 et si alieno loco interpositus, est ta-

Sponte sua cantus rapiebant cortice amara.
Labentes bijuges etiam per sidera Luna
Pressit equos; et tu, currentes, menstrua virgo,
Auditura lyram tenuisti nocte relecta.
Hæc eadem potuit, Ditis, te vincere, conjux, 285
Eurydicenque viro ducendam reddere. Non fas,
Non erat, invitam. Divæ exorabile numen!
Illa quidem, nimium Manes experta severos,
Præceptum signabat iter; nec retulit intus
Lumina, nec Divæ corrumpit munera lingua. 290
Sed tu, crudelis, crudelis tu magis, Orpheu,
Oscula cara petens rupisti jussa Deorum;
Dignus amor veniu, gratum si Tartara nossent
Peccatum ignovisse. Sed et vos sede piorum,
Vos manet, heroës, contra nemus. Hic et uterque 295
Æacides, Peleus nempe et Telamonia virtus,
Per patris secura locantur numina; quorum
Connubis Venus et Virtus injunxit honorem:
Hunc cepit serva, ast illum Nereis amavit.
Assidet his juvenis, sociat quem gloria; fortis, 300
Acer, inexustis referens a navibus ignes
Argolicis Phrygios, torva feritate repulsos.
O quis non repetat talis divortia belli,
Quæ Troës videre, viri videreque Gruii!
Teucra cum multo manaret sanguine tellus, 305
Et Simois Xanthique liquor; Sigeaque, propter,
Littora cum Troas, sævi ducis Hectoris ira,
Videre in classes inimica mente Pelasgas
Fulnera, tela, neces, ignes, inferre paratos.
Ipsa jugis namque Ida patens vernantibus, ipsa 310
Ida facies altrix cupidis præbebat alumnis,
Omnis ut in cineres Rhætei littoris ora
Classibus ambustis flamma superante daretur.
Hinc erat oppositus contra Telamonius heros,

NOTÆ

Vss. 282. 283. 284. 287. 294 sqq. 303 sqq. a docto poëta profecti
 varias manus experti sunt. At vss. sunt.

<i>Objectoque dabat clypeo certamina; et illinc</i>	315
<i>Hector erat, Trojæ summum decus: acer uterque,</i>	
<i>Fulminibus cælo veluti fragor editus alto;</i>	
<i>Ignibus hic tædisque furens, si classibus Argos</i>	
<i>Eripiat reditus; ille at Vulcania ferro</i>	
<i>Vulnera protectis depellere navibus instat.</i>	320
<i>Hic erat Æacides alter, lætatus honore,</i>	
<i>Dardaniis alte fuso quod sanguine campis</i>	
<i>Hectoreo victor lustravit corpore Trojam.</i>	
<i>*Rursus acerba fremunt, Paris hunc quod letat, et hujus</i>	
<i>*Alma dolis Ithaci virtus quod concidit icta.</i>	325
<i>Huic gerit aversos proles Laërtia vultus,</i>	
<i>Et jam Strymonii Rhesi victorque Dolonis,</i>	
<i>Pallade jam lætatur ovens; rursusque tremiscit</i>	
<i>Jam Ciconas, jam rursus atrox Læstrygonas horret;</i>	
<i>Illum Scylla rapax canibus succincta Molossis;</i>	330
<i>Ætnæus Cyclops illum, Zancleæ Charybdis,</i>	
<i>Pallentesque lacus et squalida Tartara terrent.</i>	
<i>Hic et Tantalei generis decus, amplius Atrides,</i>	
<i>Assidet, Argivum lumen; quo flamma regente</i>	
<i>Doris Erichthonias prostravit funditus arces.</i>	335
<i>Reddidit heu Graius pœnas tibi, Troja, ruenti!</i>	
<i>*Hellespontiacis obiturus reddidit undis.*</i>	
<i>Illa vices hominum testata est copia quondam,</i>	
<i>Ne quisquam nimium fortunæ munere fidens</i>	
<i>Tenderet evectus cælum super; omne propinquo</i>	340
<i>Frangitur invidiæ telo decus. Ibat in altum</i>	
<i>Vis Argeia petens patriam ditataque præda</i>	
<i>Arcis Erichthoniæ; comes huic erat aura secunda;</i>	
<i>Per placidum cursus pelagus; Nereides undis</i>	
<i>Innabant, pars inflexas circum acta carinas:</i>	345
<i>Cum seu cælesti fato, seu sideris ortu</i>	
<i>Undique mutatur cæli nitor; omnia ventis,</i>	

NOTE

Diversorum forte ingeniorum conatus sunt versus 314 sqq., utique vs. 321 sqq., interpositis a mala manu

324 et 325, et iterum 336. 337. Præclarus locus sequitur inde a v. 341.

*Omnia turbinibus sunt concita ; jam maris unda
 Sideribus certat consurgere, jamque superne
 Corripere et Soles et sidera cuncta minatur ;* 350
*At ruere in terras cæli fragor. Hic, modo læta,
 Copia nunc miseris circumdatur anxia fati,
 Immoriturque super fluctus et saxa Capherei,
 Euboicas et per cautes Ægæaque late*
Littora: tum Phrygiæ passim vaga præda peremtæ 355
Fluctuat omnis in æquoreo navifraga fluctu.
*Hic alii sidunt pariles virtutis honore
 Heroës mediisque siti sunt sedibus omnes ;
 Omnes Roma decus magni quos suspicit orbis,
 Hic Fabii Decique ; hic est et Horatia virtus ;* 360
*Hic et fama vetus nullum peritura per ævum
 Curtius, in mediis quondam quem sedibus urbis
 Devotum tetri consumsit gurgitis haustus.
 Mucius et prudens ardorem corpore passus,
 *Legitime, cessit cui fracta potentia regis.** 365
*Hic Curius, claræ socius virtutis et ille
 Fabricius, cessit cui fracta potentia regis.
 Jure igitur tales sedes pietatis honorat.*
*Illic Scipiadaque duces, devota triumphis
 Mænia quos rapidis Libycæ Carthaginiis horrent.* 370
*Illi laude sua vigeant : ego Ditis opacos
 Cogor adire lacus, viduatos lumine Phæbi,
 Et vastum Phlegethonta: atro quo flumine Minos
 Consclerata pia discernit limina sede.*
Ergo jam causam mortis, jam dicere vitæ, 375
Verberibus sævo cogunt a iudice Pænæ :
Cum mihi tu sis causa mali, nec conscius adsis :
*Sed tolerabilibus curis hæc immemor audis ;
 Hæc, vana ut, rapidis dimittens, somnia ventis.*
Digredior, nunquam rediturus. Tu cole fontes 380
*Et virides nemorum sylvas et pascua lætus.
 Et mea diffusas rapiantur dicta per auras.*

NOTE

Pessima interpolatio vs. 358. 365. 368. 377 sq.

Dixit, et extrema tristis cum voce recessit.

Hunc ubi sollicitum dimisit inertia somni:

Ingemuit graviter, mentem æger; nec tulit ultra 385

Sensibus infusum Culicis de morte dolorem.

Quantumcumque sibi vires tribuere seniles.

Quis tamen infestum pugnans devicerat hostem,

Rivum propter aquæ, viridi sub fronde latentem

Conformare locum parat impiger; hunc et in orbem 390

Destinat, ac ferri capulum repetivit in usum,

Gramineam ut viridi foderet de cespite terram.

Jam memor inceptum peragens sibi cura laborem

Aggestam cumulavit humum; jamque aggere multo

Telluris tumulus formatum crevit in orbem. 395

*Quem circum lapidum levi de marmore formans

Conserit, assiduæ curæ memor: hic et acanthus

Et rosa purpureo crescit rubicunda colore,

Et violæ genus omne hic est; Spartanaque myrtus

Atque hyacinthus; et hic Cilici crocus editus antro; 400

Laurus item Phœbi surgens decus; hic rhododaphne

Liliaque et roris non avia cura marini,

Herbaque thuris opes priscis imitata Sabinis,

Chrysanthæque, hederæque nitor pallente corymbo,

Et Bocchus Libyæ regis memor: hic amarantus 405

Buphthalmusque virens, et semper florida pinus;

Non illinc Narcissus abest: cui gratia formæ

Ignæ Cupidineo proprios exarsit in artus;

Et quoscumque novant vernantia tempora flores.

His tumulus super ingeritur; tum fronte locatur 410

Elogium tacita quod format litera voce:

Parve Culex, pecudum custos tibi tale merenti

Funeris officium vitæ pro munere reddit.

NOTÆ

388 Jejuni versificatoris conatus, et poëta manum admovit.
392 sq. et 396. 397. Inde doctus

PROOEMIUM

IN

C I R I N .

CARMEN hoc, etsi inter Virgiliana opuscula vulgo referri solet, an Virgilium tamen auctorem habeat, fides nos satis certa deficit. Sunt quidem multa, quæ probabile hoc faciant : nec dubitationis tamen causæ desunt ex parte altera ; itaque ægre ferendum non est, si in diversas opiniones discessisse viros doctos videas. Scilicet de rationibus, quibus contenderunt inter se, videndum erat ; inter eas autem multas esse leves ac futes negari nequit. Ea tamen omnia, quæ de his dicta sunt, ut iterum recocta apponam necesse, puto, non est ; ut summatim pro more meo exponam, iudicio meo qualicumque interposito, hoc forte est quod lector a me expectet.

Qui *Virgilio* carmen vindicant, argumentis fere utantur iis, quibus carmen hoc politissimum, præstantis ingenii poëta, ipsoque Marone, non indignum declarent. Ita vero non evictum est, habendum quoque esse Virgiliani ingenii foetum, si quod carmen est, quod eum non dedeceat. Vetus aliqua eaque idonea auctoritas allata in medium non est. Nam, quod ex Seneca vulgo laudatur Ep. 92 ut ait *Virgilius noster in Scylla*, non viderunt viri docti ad *Æn.* III, 426 sq.

spectare, et in *Scylla*, esse in loco de *Scylla*. Quid? quod nec a Pseudodonato, qui reliqua carmina Virgilio tributa recenset, nec, quantum memini, ab alio vetere Grammatico, in simili instituto, Ciris mentio fit. Indocti enim monachi, Servianis in *Æneidem* commentariis in fronte assutus, pannus, in quo adeo Cirina scribitur,¹ memorari adversus me vix potest. Quod autem poëmatii præstantiam adeo verbis ornant, ut Scaliger id nulli Latinorum neque nitore neque elegantia cedere dicat, Barthius vero luculentissimum inter omnia antiqua poëmatia appellet, in eo studium virorum doctorum video, iudicii subtilitatem desidero. Non enim satis circumscribunt prædicationem suam, adeoque, dum ultra terminos evagantur, ne id quidem obtinent, quod in medio positum erat, quodque recte se habebat. Quod in carmine hoc tantopere admirati sunt viri docti, si propius intuearis, nihil aliud fuit, quam orationis in plerisque locis dignitas summa, ornatus præclarus, splendor quoque; tum numerorum concinnitas. Hæc sunt, quæ viris doctis adeo se probarunt; sed, an hæc illa sint, quibus poëticæ laureæ decus parari possit, admodum dubito.

Omnino ab inventi felicitate, quæ tamen res una omnium maxime poëtæ nomen et laudem continet, carminis hujus laus magna vix peti potest: uti nec tractatio arte aliqua insigniore se commendat, nisi in locis singularibus iisque fere ad communem poëtarum orbem spectantibus: cujusmodi est nutricis opera in virginis dolore allevando, puellæ miseræ querelæ, et sic alia. Contra sunt alia poëtica narratione vix comprehendenda, adeoque a poëta relinquenda, quia ad pedestrem orationem proniora erant: ut locus de diversis super *Scylla* opinionibus v. 63 sqq.—90, alius super fabulæ in Britomarti varietate 303 sqq. Hæc et similia cum tractata nitescere nequeant, bonus poëta non facile attinget. Alia ad rhetoricam *διδόρυρα* egregie accommodata sunt, ut in querelis puellæ: et, si quid est, quo ad-

NOTE

¹ Ita etiam in Ms. Helmstad. exaratum erat *Decircina*, non, Ciria.

ducar, ut Maroniani ingenii foetum esse hunc putem, hunc propiorem ad tragicam vehementiam et rhetoricam declamationem affectum esse dicam, quem in Virgilio me agnoscere jam alibi accuratius exposui.¹ Accedit orationis poëticæ facultas, quæ in hoc poëta fuit summa: quæ ea ipsa causa fuit, qua adducti viri docti cetera etiam omnia in eo carmine pronuntiarent esse summa. Poëtæ Maronis ingenium agnoscere mihi videor etiam in hoc, quod, cum argumentum hoc ab aliis poëtis esset pertractatum, relictis ille iis, quæ ab aliis prærepta erant, ingenium applicuit ornandis iis, quæ ab aliis nondum essent occupata. Ita forte excusari potest, quod ille id, quod summam rei momentum, ipsa ἀκμή, erat, resectionem comæ, verbo exposuit, et vero ne verbo quidem attigit ea, quæ resectam Nisi comam subsequuta sunt, donec abstraheretur Scylla navi alligata. Expectabam in primo Minois conspectu, in pactione cum eo sancienda, in coma Nisi resecanda, tradenda, et fide Minois ex conditione pactionis exigenda, poëtam disertum, copiosum, et ornatum. Vix verbo memoravit hæc omnia. Vitio hoc factum dices; nisi iudicio illi subtiliori illud tribueris. Levioribus equidem argumentis accensebo omne illud, quod a repetitis tot Virgilianis versibus ducitur, sive ut hinc colligas ipsum Maronem sive ut alium auctorem fuisse statuas. Vix enim firmo fundo nititur argumentum, quo Scaliger usus est, cum diceret: auctorem carminis ut esse Virgilium credamus, hanc unam rationem vincere, versus crebro hic repetitos,² qui passim in Æneide et in Georgicis atque in Bucolicis leguntur. Atqui potuit carminis esse alius senior auctor, qui ex Virgilio plurima mutuaretur, vel qui id ageret, ut Virgilii nomen et auctoritatem mentiretur.

Commemoravi adhuc ea, quæ probabile facere possint, ad Maronem auctorem hoc carmen referendum esse. Alias rationes Barthii aliorumque nec commemorare juvat, nec

NOTE

¹ Vid. Tom. II. Disquis. I. s. VIII.

extr. s. XIII. Exc. ad Æn. II. p. 364.

5. Vol. II. et Æn. X. pr. Tom. IV.

² Apposuit eos Jo. Schrader. Emendation. p. 83 sq.

opus est, cum eas dædum exposuerit ac refellere studuerit doctissimus Præsul, Justus Fontaninus in Hist. Litt. Aquilei. p. 35. Eodem loco magna cum iudicii subtilitate ac doctrina vir doctissimus ex Virgilio Ecl. vi, 74 sqq. verum Ciris auctorem eruisse visus est, ut, quod Gifanius jam olim suspicatus erat, Barthio mox probante, is *Gallus* sit, cujus carmina illis versibus attigerit poëta plura, inter quæ duo fuerint: alterum, quod nunc habemus, Ciris, de Scylla, Nisi f., in cirim mutata, alterum de Scylla, Phorei filia: *Quid loquor? aut Scyllam Nisi? aut quam famæ secuta est Candida succinctam latrantibus inguina monstros Dulichias vexasse rates et gurgite in alto Ah timidos nautas canibus lacerasse marinis?* Non equidem, tanquam satis valida, argumenta omnia amplectar, quæ ille attulit; nec tamen quicquam ingeniosæ conjecturæ obstare video: convenit enim ætas Galli ac Messalæ; nisi quod difficile est ad intelligendum, quo cum pudore tot ex Ciri hac versus Virgilius in sua carmina aut ex his Gallus in Cirim adoptare potuerit. Nam, quod Gallum Epicureæ philosophiæ operam dedisse nunc ignoramus, morari potest neminem, quin assentiat Præsuli dignissimo. Superest igitur, ut versus illos seriore ætate ab interpolatrice manu in Cirim insertos esse dicamus; quod nec improbable fit.

Qui *Catullum* pro auctore carminis habuere (in quibus Eglinus fuit, cujus *Vindiciæ Ciris Catullianæ* sunt), quandoquidem cum Epithalamio Thetidis et Pelei nonnulla posse comparari videbant; non animadverterunt, Messalæ, cui inscripta est Ciris, ætate se refelli: nam is paucos ante Catulli obitum annos natus est. Sed et hæc accurate tractavit Fontaninus l. c. pag. 33. 36. Quo argumento *Valerium Catonem* Ciris auctorem ediderit Delrius in Comment. ad Senecam, ex ejus verbis intelligi nequit. Quod si tamen Virgilium auctorem Ciris adoptare cum Scaligero et aliis¹

NOTE

¹ Nuper quæque Jo. Schraderus vindicavit; nec tamen is argumentis Emendat. c. 3 pag. 31 Virgilio Cirim gravioribus, quam alii, suffultus. Idem Delph. et Var. Clas. Virg. 4 Z

malit aliquis, non tamen cum eodem Scaligero comminiscetur tot alia, quæ probatione idonea destituuntur: paulo ante mortem suam, et Athenis aut adeo Megaris, Virgilium hoc carmen composuisse: etsi jam tum, cum Cirim scriberet, auctor carminis nonnulla carmine se tractasse, et, cum famæ poeniteret, iis depositis ad philosophiam se contulisse narret ipse v. 1 sqq. 42 sqq. Juvenem tamen se testatur auctor satis manifeste vss. 42 sqq. *Sed quoniam ad tantas nunc primum nascimur artes, Nunc primum teneros firmamus robore nervos: Hæc tamen interea quæ possumus, in quibus ævi Prima rudimenta et primos exegimus annos, Accipe.* Si porro Messalam *juvenum doctissimum* v. 36 appellare potuit, juvenili ætate constitutum eum et ipsum tum fuisse necesse est, cum Maro illa scriberet; id quod temporum docet comparatio.¹ Rem tamen vel sic in medio relinquere satius duco.

Inter hæc, etsi carminis facies omnino satis liberalis est; negari tamen nequit, varices passim et ulcera corpus obsidere, loca occurrere plurima scabra et horrida, versus du- riores aut pedestri oratione depressos, alios prorsus corruptos ac sensu carentes, ut interdum honestas illa oris foede contaminata ac prorsus oblitterata sit. Scilicet primum id, quod in carminibus his minoribus evenisse videtur fere omnibus, etiam in Ciri factum arbitror, minore tamen cum audacia quam in Culice, omnium uno maxime foedato carmine, ut jam antiqua satis ætate in ea exercerent se poëtarum seu versificatorum ingenia, variando et amplificando carmine. Ascripti in margine versus, sæpe imperfecti, a librario, qui describebat codicem, in textum sunt recepti: nonnulli satis arguti, alij ex similibus veterum poëtarum locis retracti vel adumbrati, qua de re supra ad Culicem dictum est. Accessit alia calamitas, ut carmina illa per plura sæcula ignota et sepulta jacerent, et ut vix unum vel

NOTE

docte adversus Galli nomen disputat p. 48, et adversus Catullum auctorem p. 46, Scaligerum autem refellit p. 41.

¹ Natus enim Virgilius a. v. c. 684, Messala a. 696, nec hic claruit ante 718, æt. 28.

alterum exemplar ad nostram ætatem perveniret; quod cum obscuris fugientibusque literis oculos librarii recentioris, aut etiam operarum typographicarum, falleret, corruptelas infinitas inferri necesse fuit.

Conspirant itaque in corruptelis editiones fere omnes, nec e libris scriptis, qui et numero paucissimi, et, quantum intelligo, omnes recentiores sunt, auxilium expectari posse videtur. Nic. Heinsius in Epistola ad Octavium Falconerium fatetur, Ciris exemplar sibi nullum evolvere licuisse, ante artem typographicam inventam descriptum. Evolvit tamen ille postea Ms. Basileensem, aut variantem lectionem ex eo accepit; attamen et ille fuit chartaceus, et, quantum intelligo, in corruptelas vulgares ubique consentit. Abfuit Ciris a prima Virgilii editione, etsi ea minora Virgilii poemata complectitur; accessit vero in Romana altera: vid. Recensum edd. h. a. Omissa hinc ab aliis, ab aliis addita: cf. Fontanin. Hist. litt. Aquilei. p. 40. Enarrare eam primus aggressus est Domitius Calderinus in edit. Ven. 1483 per Baptistam de Tortis, hinc 1489. 1491. 1492 et al. Paulo doctior commentator successit Julius Pomponius Sabinus, commentariis a. 1486 vulgatis, et 1519. 1544 hincque in edd. Henricopetrinis repetitis: tum copiosior commentator Ascensius a. 1500. 1505 et al. Tandem etiam critica manus accessit, eaque viri summi Josephi Scaligeri in Appendice Virgiliana Lugd. 1573; multas ille attulit emendationes præclaras, alias durissimas, nonnullas prorsus non ferendas. Lectiones ejus et interpretationes recepit omnes Taubmannus, vir doctus, qui, quod supra jam diximus, ex aliorum judicio totus pendebat, suo parce uti solitus, edita Ciri a. 1618. Vix bis terve Barthium comparat, qui interea 1608 Cirim commentario instruxerat, valde tum adolescens, et omnino doctrinæ copia præstantior quam judicii subtilitate. Attigit idem loca nonnulla in Adversar. xx, 20. xxii, 9. xxiii, 9 et 21. xxx, 24, et, ut eo loco se facturum profitetur, denuo Cirim edere constituerat, si exemplum aliquod manuscriptum nancisci unquam posset. Cf. Fontanin l. l.

Equidem comparatis antiquis, quæ ad manus erant, editionibus, omnes fere inter se in easdem lectiones et vitia conspirare intellexi. Quod cum semel animadversum esset, satis habui, Venetam 1484 per Thomam de Alexandria expressam, mox quoque Aldinam primam 1505, comparare. Manum emendatricem non experta est Ciris nisi in Aldina: *diversorum veterum poetarum in Priapum lusibus* etc. 1517, de qua editione ab Asulano curata et 1584 repetita jam in processu ad Culicem dictum est.¹ Ex Bembino codice, cujus ope Culex tam præclare fuit emendatus, Ciris nihil auxilii consequi potuit; quandoquidem in eo codice illa exarata non erat. Alios igitur codices Asulano in Ciri ad manum fuisse necesse est, de quibus nunc nihil constat; præstetur quoque vir doctus in præfatione, se hæc carmina *collatis pluribus exemplaribus* emendasse. Aldinam recensione expressit in plerisque editio Veneta apud Aloysium de Tortis 1541, sed pleræque aliæ, quod mireris, Aldinam deseruere et veterem lectionem repetivere. Occurrunt mox editiones, uti Ven. apud Hieron. Scotum 1544, apud Bonellum 1558, Georg. Fabricii, Plantini, quæ in margine varias lectiones habent, quarum magnam partem emendationes virorum doctorum esse vidi. Nam fuere passim, qui singula loca in Ciri, ut in aliis veterum libris, emendarent. Sic, ut unam vel alteram Jani Parrhasii et Paulli Leopardi correctionem taceam, plurima correxerat in *Miscell. Epiphyl.* VIII, 23 sqq. Jac. Nic. Loënsis, qui ab amico Leopardo exemplum Ciris acceperat ex prisca editione descriptum, addita ejus castigatione. Hanc ipsam editionem Catalectorum intelligo fuisse illam, quam Heinsius diu se frustra quæsisisse ait in *Epist. ad Daumium* *Tom. v Sylloges Burmann.* p. 218; nam Barthius in *Adversariis* ea non ipse usus est, sed ad Loënsis fidem provocat. In *Miscell. Obs.* Vol. IV. loca nonnulla ex Ciri retractarunt viri docti: sed levioris fere momenti.

NOTÆ

¹ Editio illa 1517 intelligenda, quod me excitatur. Reliquas duas non nisi Aldina, tanquam emendatio, a in nova recensione nactus eram.

Cum a nemine adhuc operam datam viderem, ut lectionum origines et causas indagaret; studium in ea re posui præcipuum, etsi res molestiæ plus quam credi potest haberet. Quandoquidem autem inde intellexeram, librorum scriptorum auctoritatem nos fere deficere; conjectandi licentiæ materiem in hoc libello relictam nobis esse putavi tanto majorem. Ea itaque ita usus sum, ut, quam aliis veniam dederim, vicissim et mihi ipsi a viris doctis petam.

* * *

In nova recensione anni LXXXVIII ad manus fuere Schedæ Heinsianæ, de quibus supra ad Culicem dictum est, tum Jo. Schraderi; hæ tamen tam moleste ac perplexe scriptæ, ut iis extricandis vacare vix possem; inprimis cum in Cirim meliora jam ipse in Emendationibus vulgasset. Cum a viro docto *Edvardo Burnaby Greene* ad calcem Apollonii Rhodii T. I versam in Anglicum sermonem Cirim recorderer, multis emendationibus apposis (1780); has quidem enotare institueram: mox tamen sensi calamo frænum injectum, cum perpaucae in iis sint, quæ sermonis indoli conveniant aut sententiam expeditam habeant.

P. VIRGILII MARONIS

CIRIS¹

AD

MESSALAM.

ARGUMENTUM.

M. VALERIO Messalæ inscriptum est carmen: eique adeo in exordio satis disertio ad v. 100 illud offert poëta.

NOTÆ

¹ Ciris quænam veteribus avis dicta fuerit, nondum satis expedita res est. Accipitris genus fuere qui putarent; idque Etymol. M. firmat: Κίρρις, εἶδος ἱέρακος. Inde alii eandem eam cum circo tradidere. v. Munker. ad Hygin. f. 198. De halæto (halyætum scribunt alii, non satis bene) minor est dubitatio: cum ipsum nomen aquilam marinam prodatur, et Aristoteles Hist. Anim. ix. c. 32 inter sex aquilarum genera ἀλκυονίδος recenseat. Addit alia Plinius lib. x. 3. cf. Munker. ad Antonin. cap. 11. Thynoaquilam, seu potius Dunoaquilam, nunc appellari Loënsis tradit in Miscell. Epiphyll. viii, 26, quoniam versatur in dunis seu collibus arenosis juxta mare. Cuculis quoque eum insidiari et fœtus deprædari.

Perdicem alios putasse esse cirim, quæ solitaria avis sit, disco ex Julio Sabino. Notas edidit poëta ipse has:

esse eam pulchriorem cygno vs. 489, in vertice crista purpurea 501, pluma vario colore 502, crura rubentia 505. 506, degit solitaria in locis desertis 518. 519, odium in eam pertinax est halæti 532 sqq. Adde eam in Græcia, et Italia forte, habitare, et inter serenæ ex pluvio cœlo tempestatis præsagia referri in Ge. i, 404 sq., si in conspectum veniat halætus cirim fugans. Quæ de ciri commemoravimus, vix videntur in alaudam cadere, quam uno cristæ argumento multi in ea quæsiere: in quod avium genus sævire solet accipiter fringillarius, dictus inde aliis Nisus. Scaliger ad Cirim v. 528 falconem interpretatus est halætum, cirim autem egretam: quo nomine appellasse videtur ardeam albam minorem, garzettam quoque appellatam. Inter hæc nihil effici potest, nisi avium per istos tractus genera melius teneamus; fit enim probabile, domesticam Mega-

Narrare inde incipit fabulam de Scylla, Nisi Megarensium regis filia. Habebat Nisus in vertice crinem purpureum, urbi ac regno fatalem, ut capi Megara non possent, quamdiu ille incolūmis esset. Minos, Cretæ rex, Megara urbem cum obsideret, Scylla, cum ex muro forte eum prospexisset,

NOTÆ

rensibus avem cirim fuisse. Mer-
gum Megaridem frequentare (*αἰθυίαν*)
ex Paus. I, 5, p. 13 didici.

In fabulæ autem tractatione per
hoc carmen mirum videri potest,
multa vix verbo attingi, quæ tamen
potiora narrationis capita esse vide-
bantur, ut comæ ipsa resectio et
Scyllæ cum Minoë super ea pac-
tio. Quæ quidem res aut poëtæ vitio
aut loci luxatione accidere debuit,
aut a poëtæ arte profecta est, dum
ille leviter tantum attigit ea, quæ ab
aliis diligenter erant ornata. Fabula
enim a multis jam erat tractata, Græ-
cis scilicet poëtis, et variis figmentis
etiam per interpretationem, exemplo
ipsius Callimachi, in *Artios*, variata:
quod in ipso carmine, etsi parum
poëtice, exponitur, vss. 54 sqq., ubi
vid. Not. Neque adeo Hyginus insci-
tiæ accusandus erat, qui fab. 198 in
piscem mutatam esse Scyllam narra-
vit. Tradiderat et hoc scilicet alius
poëta, forte Tragicus aliquis. Æschy-
lus monili aureo corruptam Scyllam,
φουίαν Σκύλλαν, Minoi patris immor-
talem capillum (*ἀθανάτην τρίχα*) pro-
didisse: *κίχάνει δέ μιν Ἑρμῆς*, quod ad
Nisum refert ejusque mortem Scho-
liastes; nisi de Scylla illa accipienda
putes, ut exquisitior aliqua fuerit nar-
ratio de pœna per Mercurium ab ea
sumta. Prior tamen explicatio cum
eō convenit, quod apud Apollod. est
III, 15, 8 *ταύτης ἀφαιρέσεως τελευτῶ*.
Ceterum Æschylus ad avaritiam re-
fert Scyllæ facinus, quod alii ab amo-
re incesto repetunt. Capilli color
purpureus a plerisque traditus; etiam
a Callimacho apud Suid. in *Κρέκα*.

Πορφυρέην ἤμισε κρέκα, demetuit cri-
nem purpureum: cf. Toup. Curæ no-
viss. p. 81 et Apollod. Auream co-
mam narrant nonnulli, confusa forte
fabula simili, cum Pterelao Neptunus
immortalitatem dedisset *ἐν τῇ κεφαλῇ*
χρυσῶν ἐνθελς τρίχα Apollod. II, 4, 5, et
7, ubi conf. Not. Omnino haud asse-
quaris, quid antiquos homines in his
fabulis ad hoc figmentum adduxerit;
ut, quod etiam de Samsone narratum
novimus, in capilli natura mirabilem
aliquam virtutem latuisse narrent.

Cum *κρέξ* et ipsa sit inter aves
carnivoras aliis infestas (v. Aristot.
H. An. IX, 1 et 17), putabam forte
nominis lusum fabulæ opportunita-
tē dedisse; nec tamen eam avem in
hac fabula memoratam vidi. Sed
Scyllam a Minoë ex navi suspensam,
et quidem gubernaculo alligatam,
inde in cirim avem mutatam, tradide-
rat quoque Metamorphoseon libello,
qui nunc inter deperditos est, Par-
thenius: ut ex Eustathio ad Dionys.
Perieg. 420 didici (v. de eo Mell-
mann. de causis et auctorib. Narrat.
de mutatis formis pag. 83). Jam
hunc nostro poëtæ ante oculos fuisse
probabile facit studium Parthenii le-
gendi et latine convertendi, quod in-
ter Latinos poëtas magnum fuit. Hos
autem in argumentis mythicis, a poli-
terioribus poëtis Græcis tractatis, in-
primis ingenia exercuisse, tot aliis
carminibus, quorum nonnulla quoque
servata sunt, satis constat. Ceterum
similia argumento sunt nonnulla in
Propertii Eleg. IV libri IV de Tarpeia,
quæ Sabinis Capitolium prodidit.

insano ejus amore correpta est: quo illa victa noctu surrexit, ut crinem illum fatalem clam rescinderet, quo sibi Minois amorem conciliaret. Exeuntem cubiculo animadvertit nutrix, Carme, Jovi olim amata, ex quo illa Britomartin pepererat. Ea alumnae meliora primum persuasit, mox autem multis frustra tentatis ut Nisus pactione bellum componeret, in nutriciae sententiam concessit. Resecta igitur Niso coma aurea et cum urbe Minoi tradita. Is vero facinus tam atrox et impium aversatus, cum in Cretam rediret, puellam, ne piaculo tanto classem contaminaret, ne pavi quidem recipere voluit, sed ex navis exteriori latere alligatam secum duxit. Tum illa multa diu conquesta in avem cirim mutata est: additus tamen mox ei pater Nisus in haliaetum mutatus, qui cirim avem internecino odio persequitur.

*Ersi me vario jaetatum laudis amore,
Irritaque expertum fallacis praemia vulgi.*

Minus adhuc adolescentum manibus tritam esse hoc carmen, etsi tot praclaris locis insigne, nemo mirabitur, qui, quam foedis illud corruptelis laberet, intellexerit. Versabitur igitur nunc quidem praecipua operae nostrae pars in vulneribus illis sanandis. Statim in fronte carminis foeda occurrit labe, cui jam Scaliger mederi voluit. Sententiam loci omnino hanc esse, ut, etsi studiis philosophiae Epicureae sese addiderit, carmen tamen hoc inceptum se absolvere velle significet, manifestum est. Itaque vs. 1—8 ad priorem sententiae partem spectare, inde alteram sequi necesse est. Nunc singula videbimus.—1. *vario amore*. Cum altera versu eandem rem per *irrita praemia vulgi* declaret; quis dubitet poetam *vano laudis amore* scripsisse? Ita et Nic. Heins. emendat, et praeterea *lactatum* legit, bene. “Festus: lacit, decipiendo inducit; lax etenim fraus est; lacit, in fraudem inducit: unde et allicere et lacerare, inde lactat, illectat, delectat, et laqueus. Symmach. lib. viii, ep. 57 si se amor speratus et ex mutuo debitus lactari laude pateretur; ubi puto, amor spectatus. Vide Sciopp. Verisim. iv, 15 et Susp. Lect. v, ep. 19 restituit Plauto amor lactat, lactari amantem Terentio; idem Symmachus alibi: neque me juvat falsa lactatio.” Mitscherlich. v. c. Lect. in Catull. p. 78

NOTE

Cum difficultas hujus carminis interpretandi plerumque ex depravata lectione proficiscatur: ad criticas animadversiones pleraque rejicere et hic necesse fuit.

1—4 Se, abjectis iis studiis, quibus apud vulgus inclarescere voluerit, philosophiae Epicuri operam dare ait. Color orationis similis est Catulliano carmini LXIV *Etsi me assiduo confec-*

Cecropius suaves exspirans hortulus auras
 Florentis viridi Sophiæ complectitur umbra;
 Num mea quæret eo dignum sibi quærere carmen? 5
 Longe aliud studium atque alios accincta labores,
 Altius ad magni suspendit sidera mundi,
 Et placitum paucis ausa est ascendere collem:

defendit vario, quia jactatum se dixit, quo innuit, variis modis se laudem quævisisse.—4. Veteres edd. *Florentis viridis Sophiæ c. umbras*. Sic fere Bas. cod. Meliorem lectionem *Florentis (amoniæ) viridi Sophiæ complectitur umbra* Aldina 1517 exhibuit. Scaliger mutato ordine: *Florentis Sophiæ viridi* dedit. Turnebum miror l. c. maluisse: *Florenti viridi S.*—5. *Num mea quæret eo dignum sibi quærere carmen*. Peissime habitum verum facile agnoscas. Nulla varietas vet. edd. et codd., quam quod *Tu, Tum* et *quirit* occurrit. At ex vet. edit. P. Leopardi J. Nic. Loënsis Epiphyll. viii, 33 *Non me ea curat eo dignum se cudere carmen*, recitat, et ad Sophiam refert: parum commode. Turnebus Advers. xxviii, 25 varie tentat; vel: *Musa quoque Actæo dignum s. q.*, vel *Musæque Erechtheo*, vel: *Musæque Aræto æne*. Docta conjectatio: sed orationis vincula nulla video. Nomen *mentis* vel *Musæ* in verbis latere obvium est, nam ea *suspendit* et *ausa est*, sed reliqua nemo sine libris expediat. Scaliger reposuit: *nec mea quit Erato dignum se quærere carmen*: ut, qui sequuntur, tres versus in parenthesi habeantur. Versum scabriorem procurrere ipse vix poterat. Refluxit eum Helas. *Nunc mea fert Erato dignum tibi quærere carmen*: etsi cum ceteris parum cohæret. Jacobs: *Musa tamen curat dignum te quærere (saltem pangere) carmen*. Greene: *Num me quæret ea dignum? sibi quærere carmen?* (*will wisdom search after me, as worthy of her?* (hoc esset: Num me quæret se dignum?) *is it hers to seek poetry?*) Malim remecare totum versum 5 tanquam inepti versificatoris, qui insuere volebat: quæri poëtæ hoc ipso philosophiæ studio novam carminum materiam, et conjungere verba sic:—*umbra, Menæque aliud et.*, etsi, si dicendum est, quod sentio, omnes hos veras. 5—8 ab altera manu intextos esse suspicor.—7. *S. suspendit* vid. Not. Tuentur vocem Livineius et Barthius apud Taubmanum. Verum etsi *suspendit* pro *suspendit se*, suspenditur, ferri forte potest; duriora tamen sunt reliqua: *suspendit ad sidera*; nec mollis illud: *Musa suspendit studium et labores ad sidera*. Probanda itaque Scaligeri lectio: *suspendit*, ad cælum tendit altius, hincque alterum pendet: *Et placitum paucis ausa est ascendere collem*, scil. Sapientiæ seu Virtutis: ad quam via ardua, *opus huius*, vulgari voce ferebatur. cf. vs. 14. Male de poëtices laude et Heliconæ monte accipiunt hæc interpretes, etiam Fontana. Hist. litt.

NOTÆ

tum cura dolore Sevocat a doctis, *Hortale, virginibus*. vario amore laudis, variis modis ac viis laudem et famam venatus erat. Sed v. Var. Lect. *irrita præmia*, h. vana, inania; sunt autem ipsa fama et gloria, quam carmine consequi studuit. 3. *Cecropius hortulus*. Epicuri sectam et disciplinam per hortum ejus, quem Athenis

habuit, in quo docere solebat, declarari notissimum. Illustrat locum Barth. Advers. xx, 20, et Jo. Schrader. Emendat. p. 31 sq.

5—8 *Musa*, cujus nomen in corruptis vs. quarti verbis latere necesse est, *accincta aliud studium et labores*, h. aggressa aliud studium, philosophiæ scilicet (ut Æn. iv, 494 *magicas*

Non tamen absistam cœptum detexere munus.

In quo jure meas utinam requiescere Musas,

10

Et leviter blandum liceat deponere morem.

* Quod si mirificum proferre valent genus omnes

*****

Aquilei. p. 35. Basil. *suspensi*: unde Heins. *suspendi* vel *se tendit*. Jo. Schrader. Emendatt. c. III, p. 35 *suscepit*: cum Jacobs nostro: inf. 218 *et altum suspicit ad culti nutantia sidera mundi*. Et sic codd. Æn. IX, 402 *suspiciens altam ad Lunam*. Durum tamen et hoc: mea Musa suscepit ad cœlum. *placitum* et *paucis* vett. edd. omnes habere Scaliger ait: quod verum non est. Legitur passim, etiam in Basil., *multis*, et *placidum*: sed vitiose. Vetus editio P. Leopardi apud Jac. Nic. Loënssem Epiphyll. VIII, 23 *Nec facilem multis*, ex interpretatione. *ascendere callem* conj. Heins.—10. 11. In quo carmine utinam liceat finire labores meos poëticos: forte, ut totum se philosophiæ addicat. Sed uterque versus ab interpolatore profectus videtur. Otiosum enim et durum *ad jure* et *leviter*. Heins. conj. *rure*, hortulo. Melius Jo. Schrader. *rite*. Tum *meas Musas liceat requiescere in hoc carmine*, parum comta oratio. Attamen *blandum morem* non male dictum putes de studio poëtico, cui indulget. Jac. Nic. Loënsis Epiphyll. VIII, 23 ex vet. edit. *deponere amorem* profert, idque Barthius Advers. x, 12 probat, cum Heinsio (qui et conj. *Leniter et blandum*, ut Lucret. lib. I pr.) et cum Jo. Schradero Emendatt. p. 64; esse enim idem hoc apud Catullum LXXV, 13 *Difficile est longum subito deponere amorem*. Narrat præterea Jo. Schrader fuisse qui mallet: *deponere honorem*.—12. In vett. edd., etiam in Aldina, tantum: *Quodsi mirificum genus omnes* legitur. *Mirificum seclis* eadem vet. edit. apud Loënssem l. c. Nec aliter Basil. Qui carmen hoc a diversis doctis hominibus interpolatum, interpolationes autem in margine, obscuro interdum et parum elaborato literarum ductu ascriptas meminerit, is intelliget, quam facile in locis his a librario, qui novum inde exemplum petebat, depravationes inferri potuere, quas nullus alius codex sanare potest. In h. l. tamen lacunam seriores grammatici suo quisque more supplere, et alii alia in margine novare et versus variare tentarunt. Itaque utrumque versum 12 et 13 esse delendum censeo, tanquam inepta pericula grammaticæ manus in versu seu vetere, qui exciderat, supplendo seu novo procudendo. Scaliger tamen refinxit: *Quodsi majorum, Valeri, genus omne tuorum Mirifice seclis modo sit proferre libido*, h. e. si esset mihi libido mandare seclis et memoriæ æternæ genus Valeriorum, ex quo Messalarum familia, non ego te acciperem hoc munere, sed longe excellentiore carmine. Ipse tamen Scaliger suæ conjecturæ non satis confidit. Barthius minus docte refinxit: *Quod si versificum proferre volunt genus omnis Mirificum secli: modo sit tibi velle libido*. Turnebus Advers. XXVIII, 25 *valet genus omne Mirificum secli* corrigit, de sensu verborum idoneo parum sollicitus. Pomponius Sabinus ita interpretatur vulgatam, ut acumen viri non assequar: “Omnes, supple, tradere suadent. Si omnes suadent, ut scribam philosophiam, et tu etiam id vis et ego paterer scribere, non vene-

NOTE

invitam accingier artes), *suspendit* (vel *se*, h. suspensa est, suspensio animo contemplatur, vel *me*, ut Julius Sabinus explet, aut, quod melius, *subtendit*) *altius ad magni sidera mundi*, et *ausa est*. Collem Sapientiæ, ad quem

pauci emergunt, ascendere: absolutam tamen cœptum carmen. Videtur adeo carmen jam olim cœptum, mox spositum esse. Ceterum carminis initium habet aliquam similitudinem cum epigr. VII inf. in Catalectis.

* Mirificum sæcli, modo sit tibi velle libido;
 Si me jam summa Sapientia pangeret arce,
 Quatuor antiquis quæ heredibus est data consors: 15
 Unde hominum errores longe lateque per orbem
 Despicere, atque humiles possem contemnere curas:
 Non ego te talem venerarer munere tali;
 Non equidem; quamvis interdum ludere nobis,
 Et gracilem molli liceat pede claudere versum; 20
 Sed magno intexens, si fas est dicere, peplo,

rarer te munere Cris, sed carmine philosophico."—14. arce Aldina dedit. Vett. edd. arte, idque Calderin. et Ascens. interpretantur; pronum est in pangeret, quod tamen non male est dictum pro figeret, eductum collocaret, suspicari panderet, ut reliqua consentanea sint, scribendum: *Si mihi jam summam Sapientia panderet arcem.* Incidit quoque in hoc Frisemann. et Jacobs; nisi quod hic *summas arces* asciscit cum Greene. Heins. conj. *Si mea (vel mihi) jam summam Sapientia tangeret arcem.* Ms. Helmst. *Si mea jam summas S. p. artes.* Melius Basil. *summas arces*, quod Heins. probat, recte.—15. quæ in vett. edd., etiam in Ald. et in Basil., excidit. *heredibus* eleganter seu ut simpliciter sint κληροῦχοι, seu proprie respectu Socratis. Parum caute Pallus Leopard. ap. Loësem Epiphyll. VIII, 23 *hæresibus* emendabat. Heins. *Quatuor antiquis heroibus addita consors, vel hereditas*, ut quatuor philosophiæ ipsius partes designet. Martian. Capella lib. VI, p. 189 *Tantorum qui philosophiæ heroum matrem non agnoscis.*—17. *possum* Ald., quod Heins. et Jo. Schrader. probant. *possum* Basil.—18. *munere vili* conj. Jo. Schrader.—20. *liceat*; forte *libeat*.—23. *dona* vett. edd. ante Ald. cum Ms. Basil.—

NOTÆ

14 sqq. Si in philosophiæ studio jam satis profecissem,—ut majus carmen de rerum natura conscribere possem; hoc tibi dedicarem. Hæc subjiciuntur vs. 36 sqq. *summa arce* cf. ad v. 8. *me pangeret*, figeret, statueret, collocaret. 15. Arx, quam quatuor summi philosophi tenebant, Plato, Aristoteles, Zeno, Epicurus. (Pro Zenone Pythagoram veteres interpretes nominant.) *arx data est consors*, elegantius, quam *iis consortibus*, quatenus heredes sunt Socratis. Expressus autem totus locus ex Lurætiis notis vers. lib. II, 9 sqq.

21 sqq. Celebratissima res in Panathenæis magnis, quæ Athenis quinto quoque anno agebantur, peplo Minervæ. vid. Meurs. Panathen. c. 17 sqq. Ducebatur occultis machinis

per terram navis, ad speciem remis instructa, ad Minervæ templum; peplo, pro velo suspensum, mox utrum pro veste Minervæ signo injectum, an sedentis gremio appositum, an, quod probabile fit, pro aulao prætextum sit, nulla auctoritate expressa doceri posse video. Ceteroqui Aulæa signis Deorum obducta in adyto passim fuisse satis constat: unde etiam in ultimam opinionem proniores sumus cum Stuardo (*Antiqu. of Athens*, T. II, p. 7.) Pollucis auctoritas, qui VII, 50 πέλον etiam ἐπίβλημα fuisse ait, idque colligi posse ἐκ τῶν τῆς Ἀθηνᾶς πέλων, de amiculo vel indumento est accipienda: id enim ipsi est ἐπίβλημα. Peplo intextæ res a Pallade gestæ, imprimis pugna cum Titanibus et Gigantibus:

Qualis Erechtheis olim portatur Athenis;
 Debita cum castæ solvantur vota Minervæ,
 Tardaque confecto redeunt Quinquatria lustro,
 Cum levis alterno Zephyrus concrebuit Euro, 25
 Et prono gravidum provexit pondere curram.
 Felix ille dies, felix et dicitur annus;
 Felices, qui talem annum videre, diemque.
 Ergo Palladiæ texuntur in ordine pugnae:

24. *Tardaque* haud dubie legendum, ut jam a Taubmanno editum video: non *ve*. *Quinquatria* vett. edd.; quod doctius esse vocabulum videri potest, et improprie de Panathenæis dictum. *Quinquennia* Aldina et Ascensianæ intulerunt.—26. *Legebatur*: *Et prono gravidum provexit pondere curram*. Superior versus 26 ad declarandum tempus Panathenæorum habendorum spectabat. Cum non appareat, cuius rei cursus intelligi possit, nec ad navigationem ad quam Turnebus xxviii, 26 versum refert, quicquam aliud nos doceat: vitium subodorari in promptu est, ut *curram* legamus; ut jam Barthius emendavit, Taubmanno probante. Navis Panathenæis ad Palladis templum ducta machinis agi debuit, populo tamen pro velo expansæ, quod adeo Zephyrum excipiebat, vid. Not. ad v. 21. Navim per curram declarari, idem Barthius docuit: v. c. apud Catull. lxxiii, 9, 10, ubi vid. Intpp. Ex Julio Pomponio exsculpere aliquis possit lectionem *gravidam p. p. Chlorim*. Sed iusius esset, non emendatior lectio.—27. *ille dies* Ald.—30. *pepla*. Sic jam ed. Ven.

NOTE

mox quoque strenuorum ducum Athenis egregia facta, aiunt viri docti, Scaliger ad h. l. et Menrs. l. c. Volunt id docere ex Aristoph. Equ. 563, ubi majores prædicantur digni ea urbe καὶ τοῦ πέπλου. Hoc tamen clariorem locum afferri velim: nam Comicum pompam Panathenæicam respicere potius arbitror, qua armati incedebant viri. Etiam Pepli nomen, quo Aristoteles librum inscripsit, quem de heroum tumulis confecerat, viri docti hinc illustrant. Nostri poëtæ locus rem non magis probat. cf. inf. ad v. 36.

21 *Si fas est dicere*: non tam ad religionem refero, quam ad audaciam cœpti; et olim, pro tum, sequente etiam cum. Æn. viii, 391 *Non secus atque olim, Æs Ære*.

25. 26 *Cum levis alterno Zephyrus concrebuit Euro*: alternis Zephyrum

cum Euro spirare ait, eoque tempus Panathenæorum habendorum declarat: quod hic ad primum ver retrahere videri potest. Mense tamen Hecatombæone, et quidem die xxiii, tertio cujusque Olympiadis anno, ea celebrata esse satis constat; est ille primus mensis anni Attici, quem a primo plenilunio post solstitium æstivum processisse quis ignorat? Æstatis igitur ingressæ tempus declarari hoc versu dicendum est: quod tamen quam commode per pugnam Zephyri cum Euro designetur, non dicam. Etsi Zephyri flantes non modo ver, sed et æstatem ineuntem alibi quoque indicant. cf. Ge. iii, 322. Hactenus itaque illud ferri potest. De altero versu 26 v. Var. Lect.

29—34 *Locus*, etsi ab h. l. forte alienus, classicus tamen post Eurip. Hecub. 466 sq. de populo Minervæ.

Magna Gigantis ornantur peplo tropæis ; 30
 Horrida sanguineo pinguntur prælia cocco ;
 Additur aurata dejectus cuspide Typho,
 Qui prius, Ossæis consternens æthera saxis,
 Emathio celsum duplicabat vertice Olympum.
 Tale Deæ velum solenni in tempore portant. 35
 Tali te vellem, juvenum doctissime, ritu
 Purpureos inter Soles et candida Lunæ
 Sidera, cœruleis orbem pulsantia bigis,
 Naturæ rerum magnis intexere chartis ;
 Æternum Sophiæ conjunctam carmine nomen 40
 Nostra tuum senibus loqueretur pagina sæclis.

1464 et aliæ cum Aldina. Male aliæ vett. edd. *templa*.—31. *cocco*. At Ald. *succo*. Sic et vetus editio apud Loënssem Epiphyll. VIII, 23.—32. *dejectus* Aldina emendatum dedit. *delectus* vett. edd. cum codd. *delectus* Loëns. ibid., quod placere non debebat Drakenborchio ad Silium IX, 39. *irato*... *fulmine* conj. Frisemann., quod sane et ipsum dici posset; sed hoc est variare, non emendare. *aurata cuspide* poeta dixit respectu texturæ coloribus variatæ.—33. *Qui superum* conj. Heins. *consternans* ed. Flor. vetus apud Barth. Advers. x, 12.—35. *solenne* edd. nonnullæ. in abest Ald.—39. *bigis*. Ita video primum editum in Ald. At veteres edd., ut Ven. 1464 et aliæ, cum Ms. Basil. *signis*, perperam. Barthius ex vet. ed. sua Loëns. VIII Epiphyll. 24 laudat pr. edit. *sumis*, et inde conj. *mulis*. Nihil est facile tam absurdum, quod non Critico in mentem venerit.—40. *Æternum ut Sophiæ* Loëns. l. c. e vet. edit.; malim et legere. Heins. em. *Æterno* vel

NOTÆ

conf. ad vs. 21. *Giganteis tropæis*; prælio et victoria de Gigantibus Pallante et Echione Enceladoque prostratis inprimis Dea tunc inclaruit. *pinguntur*, quod vs. 29 *texuntur*. Typho vel Typhoeus, diversum a Gigantibus monstrum, sæpe tamen in eorum censum a poetis relatum, procellarum et turbinum, cumque iis eructantium ignes montium symbolum satis frequentatum; alias a Jove prostratum narrari solet: quæ vel ex Apollodoro: teneas. Minervæ in eâ victoria partes etiam Horatius tribuere videtur in noto loco Carm. III, 4, 52. Stans cum hasta capiti prostrati monstri imposita Dea occurrit in patera Medicea apud Demster. t,

v (cf. Comment. Soc. Gotting. T. IV, P. II, p. 82. 83 not.) *Emathius vertex*, Pellion esse debet, Olympo h. l. impositus, ut Ge. I, 281 Ossæ.

36 *Tali ritu*, hoc modo ait auctor velle se, tanquam peplum, carmen de rerum natura scribere eique Messellæ nomen intexere. 37. 38. Luna, quæ invehitur per cælum bigis. *Sidera* pro sidere, et *pulsare* de curru seu equis curru tracto solum quatientibus solenne. *purpureus* pro pulcher, frequens poetis.

40. 41 *Nomen tuum, conjunctum Sophiæ, carmine*, (h. nomini Sophiæ in carmine), *pagina nostra loqueretur æternam sæclis senibus*, h. æris.

Sed quoniam ad tantas nunc primum nascimur artes ;
 Nunc primum teneros firmamus robore nervos :
 Hæc tamen interea, quæ possumus, in quibus ævi
 Prima rudimenta et primos exegimus annos, 45
 Accipe dona, meo multum vigilata labore,
 Et præmissa tuis non magna exordia rebus :
 Impia prodigiis ut quondam exterruit amplis
 Scylla, novosque avium sublimis in aëre cætus
 Viderit ; et tenui conscendens sidera penna 50
 Cœruleis sua tecta supervolitarerit alis ;
 Hanc pro purpureo poenam scelerata capillo,

Alterno, quod non capio.—43. f. *Nunc primum* et f. Heins. *Nunc primum*, vel *primo*, hoc.—45. *et juvenes exegimus annos* Ald. Sicque Ms. Helmst., probat Burm. ad Sammonic., renuente Jo. Schradero Emendatt. pag. 45.—47. *permissa* edd. vett., ut Ven. 1484. Emendatius *præmissa* dedit Aldina. *permissa* Ms. Basil.—41. *Impia .... exterruit amplis*. Vitium in extremis latens non difficile est deprehendere. Nam *amplis* importunum est de prodigiis, et *exterruit* suspectum fit propter sequens *viderit* et *supercolitarerit*. Latens in eo *exterrita* statim occurrit, idque vidit Jo. Schrader. Emendat. p. 56. explens reliqua: *prodigiis...exterrita amoris Scylla novos avium...Viderit*; ut fuerit Scyllæ amor prodigiosus et portenti similis. Nec tamen ad cetera bene se habet hoc: Scyllam *exterritam amore* in avem fuisse mutatam. Scaliger emendavit *prodigiis...exercita amoris*: sicque jam in marg. edd. *exercuit*. Heins. conj. *exercita diris vel miris*. Bonum vocabulum, *exerceri curis, amore*, sed *prodigiis* magis exterremur, quam exercemur. Malim itaque: *prodigiis...exterrita*, prodigio formæ mutata. Omnino dubito an, qui sequuntur, versus 48...100 ab eodem poeta sint, qui carminis auctor fuit. Prodrant enim Scholasticum aliquem serioris temporis inepta quoque doctrinæ copia intempestive illata.—49. *que post novos*, quod sublatum volumus, abest quoque ed. Ven. 1484, Ald. et al.—50. *Auxerit*: vetus editio ap. Nic. Loëensem Epiphyll. viii, 24, quod Grævius probabat: ut apud Nasonem de Pieriis puellis Musarum æmulis: *Auxerunt volucrum victa certamine turbam*. Nil tamen mutandum esse, ipse Heins. censet; qui et *leves cætus* maluerat, mox tamen ipse respuit. Videt avium cætus novos in aëre, quia humo affixa fuerat. Barthius comparat inf. vs. 200 sqq. Porro *conscendens æthera* Ald., inde aliæ edd. in margine, ex interpretatione.—51. Hic versus ex Ecl. vi. 81

NOTÆ

42 *Ad tantas artes*: non de poetica, ut perperam post ceteros Fontaninus quoque. Hist. litt. Aquilei. p. 37. statuit, sed de philosophiæ studio accipit, ad quod nunc primum accessit.

47 *Et præmissa*. Si sensus inest, debet poeta significare, se præmittere quasi exordia, s. præludia, carmini, quo aliquando Messalæ res gestas

persequetur, hos Insus, ut *Scylla in avem mutata sit*: quod eleganter extulit: ut—*novos avium, sublimis in aëre, cætus Viderit, et tenui conscendens sidera penna Cœruleis sua tecta supervolitarerit alis*. 48 Corruptis verbis declarat versus ipsam Scyllam exterritam fuisse forma sua mutata, videns scilicet se avem factam.

Proque patris solvens excisa funditus urbe.
 Complures illam, et magni, Messalla, poëtae
 (Nam verum fateamur : amat Polyhymnia verum) 55
 Longe alia perhibent mutatam membra figura ;
 Scyllæum monstra in saxum conversa vocari ;
 Illam esse, ærumnis quam sæpe legamus Ulyxi
 Candida succinctam latrantibus inguina monstris
 Dulichias vexasse rates, et gurgite in alto 60
 Deprensos nautas canibus lacerasse marinis.
 Sed neque Mæoniæ hæc patiuntur credere chartæ,
 Nec malus istorum dubiis erroribus auctor.
 Namque alias alii vulgo finxere puellas,
 Quæ Colophoniaco Scyllæ dicantur Homero. 65

*****

traductus.—59. *Pro patris solvens excisa et fund.* Ms. Helmst. *excisam f. urbem* Ms. Basil.—54. *Cum plures, Dum plures*, codd. et vett. edd. et aberat ab Aldd.—55. Vett. edd. *Polyhymnia* ; unde alii *Polyhymnia*, alii *Polymneia* fecere, ex Πολύμνηα, Πολυμνηα, et hoc doctius ac verius, ut Musa sit memoriæ rerum et factorum servandæ invigilans ; eaque adeo verum amare dici possit. Porro *amant* vett. edd., ut *poëta* subintelligantur.—56. *Longe alia ... figura.* Jam in Aldina comparet. *mutatam m. figuram* ed. Ven. 1484. *mutatam m. figura* et *mutata figura* aliæ. *Longe aliam...figuram* Ms. Helmst.—57. Suspectus versus. Deficit quoque nexus cum antec. versu. Etsi inserere licet : *Scyllæum et m.*—58. *ærumnis durum* est, ut sit inter ærumnas, labores Ulyssis. *quam sæpe bene em. quam nempe* Jo. Schraderus. *Ulyssis* ed. vet. apud Loënsen l. c. *Ulyssi* Ald.—59...61. Ex Ecl. vi, 75...78.—62. 63. Totum hunc locum, qui sequitur, insitiis locis annumerandum esse arbitror. Grammaticum æcumen video, poeticum nusquam comparet. Sententia impedita et verba male juncta. Homerus de Scylla agit Od. M. Non patitur, inquit, is hæc credere, seu quod nihil tale memorat, seu quatenus Scyllam Cratæidis filiam edit, non Nisi : nec patitur credere auctor malus, h. parum idoneus, istorum hominum erroneis interpretationibus. Versum alterum tanquam ineptum prorsus deleo, et lego : *Atque alias alii.* In priore versu hæc om. Ald. In altero Scaliger *Nec Lamus* conjiciebat : ut Læstrygonum ille rex Scyllæ pater forte habitus fuerit. Sed ne sic quidem verba ad sensum commodam fedigi posse video. *Nec malus est horum, vel historiæ*, conj. Heins. Ceterum cum tot de Scylla narrationes attigerit homo, miror omissum esse amorem Glauci, quem exposuerat carmine Hedyle poëtria in carmine Scylla : v. Athen. vii p. 297. B.—65. Admodum dure *Scyllæ* pro singulari : ut sit,

NOTÆ

54 sqq. Multi poëta Scyllam in Saxum Scyllæum, naufragiis infame, in Italiæ extremæ ab occidente oris, haud longe a Freto Siculo, mutatam narrant. Nota res est, de Scylla diversas fabulas tradi, et plures Scyllas ab aliis memorari, ab aliis confundi. conf. ad Ecl. vi, 74. Scylaceum, quod

Scaliger et Taubmann. memorant, in altera Italiæ ora ad Mare Ionium, alienum est. conf. ad Æn. iii, 553. *monstra conversa in Saxum Scyllæum* pro monstro. *canibus marinis*, quibus succincta erat Scylla. cf. Æn. iii, 424 sqq. 431. 432.

Ipsi seu Lamie mater sit, sive Crataeis,
Sive illam monstro genuit Persea biformi,

alii aliam puellam ediderunt, quæ Homero Scylla esset. *Quæ dicantur legi* necesse est. Et nunc sic in Ms. Helmstad. legi video; nunc et Heins. sic a Basil. Vulgo dicuntur.—66. 67. Corruptissimi versus. Vetus lectio est: *Ipsi Cratinei matrem; sed sive Erichthei, Sive illam monstro genuit grandæva biformi.* Nec occurrit varietas, nisi quod in aliis, ut in Ald. 1617, Junt. 1620; *Cratinei*, et in Junt. 1532 *Ipsæ Cratem matrem, sed sive hanc sive Erychthei.* Sive etc. Ascensius *Cratin* legit, sed verum nomen est *Crataeis*. Odyss. M, 124 *Ἐρεχθίδος δὲ Κραταίου, μητέρα τῆς Σκύλλης.* Erichthei filia, quam intpp. Atthidem esse aiunt (quæ tamen Cranaï filia fuit; Pausan. 1, 2, p. 7), aliena ab hac fabula est. Ut nunc leguntur versus (in Ald. 1534, ubi Lamio est), ex emendatione prodire Jani Parrhasii, quam se Minutiano exprimendam typis dedisse narrat ad Claudian. R. Proserp. lib. III sub fin. Quam Virgillii editionem curaverit Minutianus, nondum cognitum habeo. Sed ex Parrhasii verbis illud satis constat, sine codd. et ex aliorum de Scylla narrationibus ab eo versus esse concinnatos: et quantum quidem intelligo, admodum pro lubitu, et perperam in hoc, quod tres matres pro binis intulit, cum sequatur *neutra parens.* Scribit etiam *Lamiae* (vitiose haud dubie pro *Lamie*, *Λαμίας* pro *Λαμία*), et *Persea*, cum *Persea* esse debeat, sub qua Hecaten intelligit, sicut in *monstro biformi* Phorcum. Nituntur hæc partim Apollonii verbis Argon. IV, 828. 829, quibus Phorcus et Hecate, cui Crataeis quoque nomen sit, Scyllæ parentes traduntur: *Σκύλλης Αἰσωνίης ἐδοκίμουν, ἣν τέκε Φόρκον Νηητιάδης θ' Ἐχέτη, τῇν τε κλεινοῖσι Κραταίῳ,* partim Grammatico vetere ad e. l., qui cum Homeri tum Acuilai auctoritatem sequi Apollonium notat, namque hanc Phorcynis et Hecates filiam edere Scyllam; in veteri autem carmine, *ταῖς μυγδαῖς ἡλαίς*, Phorbantis et Hecates, in Scylla Stesichori *Lamia* filiam tradi eam. Heins. Scyllam ipsam Lamiam dici volebat, ut esset una e Lamis, de quibus ad Petron. Fragm. Tragur. remittit, et refingit: *Ipsi seu Lamia mater sit sive Crataeis.* Nec Heinsii, nec Parrhasii aeuem improbo, sed in versu priorē restituendo eos operam luisse arbitror; nam in codd. *Lamiae* vestigium nullum est; et utrumque: *Ipsæ Cratinei matrem*, et alterum, *sive Erichthei*, grammatici notam in margine ascriptam sapit: *Ipsæ Homerus Cratæin matrem tradidit.* Etiam in Ms. Basil. ad verba *Sed sive Erichthei* est superscriptum *Ipsæ.... matrem.* Alias, proxime ad verba, ad hariolationem expedita est via: *Ipsæ Cratæin ait matrem; sed sive Crataeis Sive illam* etc., digna tali poeta oratio. Quod *Perseam* attinet, potest illa locum tuæri, si quidem apud Statium quoque IV Theb. 482 ita meliores libri, pro eo, quod *valgatus* est, *Perseis*, habent. Perses enim ex Titanibus ortus, ex Asteria Hecaten genuit. v. Apollod. 1, 2, 4. Hinc illa Πέρσεια, Περσινή, Περσής recte dici potuit. Ex Julio Pomponio colligo, lectum ei esse: *Grævena*; nam hæc iste ascripsit: "Volupt quidam hanc Scyllam fuisse filiam Erichtheidis, quidam filiam Granææ et Tritonis." *Grævena* notatum quoque e Ms. Helmstad. video. Scaliger Parrhasianam lectionem et ipse retinuit, sed miris modis tentavit locum, sive ut legeret: quod et Taubmannus recepit:

*Sive Crataeis ei mater de semine Erichthei,
Seu Lamie monstro genuit grandæva biformi.*

sive ut esset:

*Sive Crataeis ei mater, sive et Cretheis
Sic illam monstro genuit grandæva biformi.*

Sed *Erechthei* nominis nullus hic locus; natum illud librarii stupore supra diximus. Nec magis *Cretheis* ex fabula ulla firmari potest; nam, quod *Cræ-*

NOTÆ

66 Ordo sententiæ ab his usque ad v. 89 seqq. procedit: *Sed ipsi seu La-*

Sive est neutra parens : atque hoc in carmine toto

Inguinis est vitium et Veneris descripta libido ;

Sive etiam est jactis speciem mutata venenis, 70

Infelix virgo : quid enim commiserat illa ?

Ipse Pater nudam sæva complexus arena

~~~~~

thin fluvium patrem Scyllæ prodidisse dicitur Martianus Capella, ex vitioso codice acceptum videri debet, cum *Cratais* esset scribendum, uti emendavit Grotius lib. vi, p. 205. Est enim *Cratais* vel *Cratais* fluvius juxta Scyllæum in extrema Italia, ut ex Plin. iii, 5 constat : *Cratais* fluvius, mater, ut dixeret, *Scyllæ*. Varie corruptum nomen illud v. apud Intpp. Hygini f. 199 et Heins. ad Ovid. Met. xiii, p. 649. Nova ratione Scaliger refigit :

Seu Luna hunc monstro genuit grandæva biformi.

Monstra enim veteres e Luna demissa putasse, quod utique factum in Leone Nemæo probat. cf. Geaner. ad Claudian. p. 395. Wernsdorf. Poëtæ min. Tom. i, p. 276.—69. Male interpungebatur post *viliū*. Est enim ordo : Atque in toto hoc carmine vitium inguinis (libidinis immoderatæ) et Veneris libido descripta est. Canes scilicet, quibus inguine tenuis cincta est, ad impudentiam caninam referebat ille quisquis hæc exposuerat allegorice. Lectio versus debetur Aldinæ. Vett. edd. *I. in vitium et inscripta*, unde Ascensius *vitium inguinis* de canibus subnatis accepit. *id vitium* Ms. Basil. *damnosa libido* vett. edd. apud Loësem l. c.—70. *exactis venenis*. Non video quam commode dicatur. Scaliger quidem *exacta venena* vocat, ut medici *ἀκρίβη* *ὑπερβή*. Longius petitum hoc. Dicam clarius, esse venena explorata adeoque potentia. Taubmannus venena accuratissima, exquisitissima, et præsentissima exposuit. Sed latere puto aliud venenorum epitheton ; forte *Ææis venenis*, h. Circes *Æææ* ; ut passim poëtis mos est loqui. Aldina dederat *jactis*, quod et Ms. Helmst. legebat ; non male ; accedit Heinsii judicium. v. Ovid. Met. xiv, 65 sqq. Barthius Advers. x, 12 *ex jactis* emendaverat, parum scite ; immo *est jactis*. Heins. *hæc jactis*.—72. *Sive pater* vet. ed. apud

NOTE

mia mater sit, seu Cratais, seu Persea, h. e. Hecate ; *sive illa allegorice est libido Veneris, sive puella a Neptuno oppressa et in monstrum mutata, sive puella quæstum corporis faciens : quicquid est, de ea potius agamus Scylla, quæ in cirim mutata est. Lamie* filiam tradiderat Scyllam Stesichorus. vid. Schol. Apollonii iv, 828. *Crataidis* autem Homerus Od. M. 124. *Persea* est Hecate, *Perseæ* ex Asteria filia. *monstrum biforme, διπλὴς*, Phorcys vel Phorcyn.

68. 69 Seu fabula Scyllæ allegorica est libidinis narratio. Simili modo eam interpretatur Fulgentius Planciades Mythol. ii, c. 12 et Heraclides in Allegor. p. 496.

72 *Ipse Pater*, Neptunus, ex noto *Delph. et Var. Clas.*

poëtarum more de Jove, de Platone, et Neptuno. Is igitur Scyllæ vim intulerat : quam Amphitrite irata in monstrum mutavit corruptis veneno, quod h. l. per sanguinem declarari necesse est, aquis, in quas illa descenderet. Qua ratione id sit factum, non diserte exponit auctor Ciris, sed marinas aquas infectas narrare videtur, contra quam alii, qui fontem, in quo Scylla se lavaret, Amphitriten medicaminibus inquinasse narrarunt : ex quibus Tzetza rem exponit ad Lycophr. 45. 648. Circes artibus id factum traditur in vulgari narratione de Glauci amoribus apud Ovidium, Hyginum, et alios. 75. dum invehebatur mari cura conjugis : sive ipsa Amphitrite sive amata a conjuge pellex.

5 A

Conjugium caræ violaverat Amphitrites :
 Attamen exegit longo post tempore poenas,
 Ut, cum cura sui veheretur conjugis alto,
 Ipsa trucem multo misceret sanguine pontum.
 Seu vero, ut perhibent, forma cum vinceret omnes,
 Et cupidos quæstu passim spoliaret amantes ;
 Piscibus et canibus rabidis vallata repente,
 Horribiles circum vidit se sistere formas.
 Heu quoties mirata novos expalluit artus !
 Ipsa suos quoties heu pertimuit latratus !
 Ausa quod est mulier numen fraudare Deorum,
 Edictam Veneri votorum vertere poenam :

75

80

Loënsæm l. c., sed perperam. Porro *nudam* ead. vetus ed. c. Aldd. Ex prioribus *timidam* iterum induxerat Pithæus et Scaliger. At *sava arena* quis ferat? Leg. *flava arena*: frequens et elegans verbum. Nam *Ausonia arena* si legam, verendum est, ne longius sit petitum. Nodell. not. crit. p. 82 *sola arena* conijcit.—73. *canæ Amphitrites* Heinsius conjecerat, parum suaviter.—74. Iterum tres versus a mala manu submissos suspicor, *Hæc tamen* idem Heinsius emendabat, et alius vir doctus *Hæc tamen* Misc. Obs. Vol. iv, p. 318, quod et ipse malim. *At tamen* Basil. Ms. Greenæ legit: *Nec tamen*—et mox *Aut cum cura*; quæ non capio.—75. *Ut cum ex Aldina* fluxit. *Ut tum* edd. vett., item: *At cum*, et *cura sua v. conjugis*; sicque vet. ed. apud Loënsæm l. c. cum Ald. *cura tuæ* Ms. Helmstad. *sua* etiam Ms. Basil. Jo. Schrader. conj. *Ut cum rore sui*.—76. *multo*. Heins. hariolatur, *immerito*.—78. *spoliaret*. Ald. *populareret*: docte ac vere. Mā. Helmst. corrupte *proculareret* descripserat; recentior manus *procareret*.—79. *Pristibus et c.*, h. belluis marinis, emendare in promptu est.—80. *Terribiles* alii ap. Loënsæm l. c.; idem emendat: *circumque videns*. Mox vulgo *vidit sibi*. Ms. Helmst. *circum vidit se*, nec male. Heins. conj. *videt subsistere* vel *videt se existere formis*.—82. *pertimuisse latratus* edd. vett. ante Aldum, inscite.—83. *Ausa quoque* Tanbm. edit., nescio unde. *quod et* mavult Heins.—84. *Edictum* vett. edd. nonnullæ. *Edictam* Ms. Basil. Tum *notorum*, quod et ipsam illud Ms. habebat, emendabat Barthius, ut essent noti, amatores, qui cum Scylla consueverant: quorum *pena* sint præmia, quæstus decimæ. Sed vid. Not. *avertere prædam* conj. Heins. *dictam Veneri* illustrat ex Petron. (c.

NOTE

77—88 Sive Scylla fuit puella eximie formæ, quæ corporis quæstum fecit et a Venere in monstrum marinum est mutata.

83, 84 Læserat, ad horum poëtarum mentem, Scylla meretrix numen, intercepto et intercepti *panam votorum dictam Veneri* a juvenibus, quos illa amore sui irretierat. Spectat pœna ad reatum quasi votorum,

quibus se obligaverant Veneri, quæque ipsi nunc erant persolvenda; sed juvenes ea, quæ ex voto debebant, aut voti solvendi causa Veneri destinauerant, ad puellam, quæ quæstum faciebat, apportabant. Scaliger aliter accepit: *πρωτη*, more Græcorum, debitam mercedem: an quod noluit persolvere decimas quæstus sui, quas voverat Veneri? sed tunc

Quam, mala multiplici juvenum quod septa caterva 85
 Dixerat atque animo meretrix jactata ferarum,
 Infamem tali merito rumore fuisse,
 Docta Palæphatia testatur voce papyrus.

132 extr.), ubi em. *Ipsæ pater Veneri dictis Epicurus in hortis Jussit*. Qui sequitur locus vix a primo interpolationis auctore profectus est. *prædam* vel *partem* etiam Jo. Schrader. conj.—85. 86 *Quam modo m.* Ald. At Scaliger ad Chronic. Euseb. *Quæ mala...Vixerat*, unde Taubm. recepit: quod parum placet, nec magis Heinsii: *male...quod...Vixerat*, vel *Vixit parque animo*, vel *æquata ferarum*. Lenior medicina esset: *Quam,...mala...quod...Struxerat*, tum pro *atque* malum: *ipsæ animo m. juvenum quoque* ed. vet. apud Loënssem Epiphyl. viii. 25. *Mox agitata* unde in Heinsianam et alias vulgatas venerit, ignoro: ubique editur *jactata*. Scaliger interpretatur docte *ἐν πῶδός ἐκπαινεῖσθαι*. Barthius Advers. xxiii. 9 *jactata erat* pro jactavit, dictum esse vult, qua auctoritate vel analogia, non intelligo.—87. *tali merito rumore* Cujacii et, Taubmanno monente, Paulli quoque Leopardi Emendatt. x. 24 emendatio est apud Scaligerum, pro librorum lectione: *tali meritorum more*; quam ipse Scaliger non improbare videtur, dum recte interpretatur: quod ita se in juvenes gessisset, quod ita de iis promerita esset.—88. *Palæpaphiæ* vel *Palæpaphiæ* (quod ad Palæpaphon Cypri referebant interpretes) et *Pachynus* vel *Pachinus* vett. edd. cum codd. Quod nunc habemus, ex Jani Parrhasii emendatione profectum est, quam ad Claudiani R. Proserp. sub fin. testatur. cf. sup. ad v. 66. 67. Receptam eam jam video in Aldina 1517, quam semper intelligi in his carminibus volumus, quoties Aldinam excitamus. De *Palæphatia* voce dubitari vix potest; *papyrus* commoda quidem lectio, defensa quoque a Schotto Not. in Procli Chrestomath. p. 22, nec tamen dictu facile, quomodo ea in *Pachynus* abire potuerit. Scaliger eo nomine poema seu opus *μυθολογικόν* Palæphati fuisse suspicatur, quod de Siciliæ fabulosis multa continuerit, cum Pachynus Siciliæ promontorium sit. Verum, quod eam suspicionem juvet vel firmet, nihil occurrit; et monstra corruptellarum similia in vocibus, quæ librario notiores esse debebant, quam eæ, quas substituit, plura ad manum sunt; et *papyrus*, *charta*, frequens est certo poetâ-

NOTÆ

melius legeretur: *avertere*, an, quod melius est, mercedem a juvenibus accipiebat, juvenes ipsos excludebat?" Hæc Scaliger; sed in poetæ verbis vix ea latent. Scyllam de scorto avaro etiam Heraclitus de Incredib. cap. 2 exposuit.

85—88 Quam merito tali rumore infamem fuisse, recteque adeo illa de ea narrata esse, testatur Palæphatus, quod, septa meretrix multiplici juvenum caterva, atque animo ferarum (h. fero ac sævo) *jactata*, agitata, *mala dixerat*, frandes, mendacia: quod latratum pro pœna Scyllæ mutatum attributum respicere videtur. Sed cf. not. cit. Ceterum, cum de le-

tionem *Palæphatia* vix dubitari possit, apparere videtur etiam hoc ex loco, nos verum Palæphatum non habere, et esse alterius auctoris libellum *περὶ ἀλώρων*, qui a nobis teritur; nam in hoc c. 21 diversa utique ratione, etiam satis inepta, de navi Tyrrhenorum piratica, fabula exponitur. Viderunt hoc jam Grotius et Scaliger. Nisi forte permutavit auctores poeta: nam is, qui nunc sub Heracliti nomine venit; *περὶ ἀλώρων* scriptor fabulam fere ad istum modum interpretatur. In eodem c. 14 occurrit simile quid de Sirenibus, quod sub Palæphati nomine profert Hieronymus Chron. Euseb. n. 848. Miror tamen, homi-

Quicquid, et ut quisque est tali de clade locutus,
 Omnia sint : potius liceat notescere Cirin ; 90
 Atque unam ex multis Scyllam non esse puellis.
 Quare, quæ, cantus meditantī mittere certos,
 Magna mihi cupido tribuistis præmia, Divæ
 Pierides : quarum castos altaria postes
 Munere sæpe meo inficiunt, foribusque hyacinthi 95

rum generi pro libro.—89. Vulgata erat et ut quisque quod nec Latinum esset; verum et ut quisque est tali de clade locutus, legendum ex Aldina et e vet. editione apud Loësem l. c., ac Ms. Helmst.; tum licebit accipere: *Omnia sint*, habeant se, ut volunt. Jejuna tamen hæc sunt omnia. Heins. divinat: *Quicquid et (vel id) est, tali quod quis de clade locutus, Somnia sunt.*—90. Scaliger cum Aldina minus bene jungit: *Omnia sint potius, præmia mûλλον.* Tum sunt (quod et Ms. Basil.) et crini edd. vet. ante Aldinam, ut sit: *liceat Scyllam notescere crini*, propter capillum patris recisum.—91. *Atque liceat* (notescere), *Scyllam non esse unam ex multis puellis, µὴν ἐκ πολλῶν*, non esse ignobilem, ut bene Scaliger explicat, sed scilicet carmine meo inclarescere. Sic si juvetur oratio, etsi versus sunt parum politi, non desideres subjectam mox a Scaligero correctionem satis obviam, ut *novisse pro non esse* legamus: ut sit: et nosse Scyllam puellam. Laudat idem Theocriteum epigramma: *ἐς ἀπὸ τῶν πολλῶν ἐμὴ Σκυραοσίων.* Duriora dedere Barthius et Taubmannus: Scyllam non esse amplius puellam, sed avem: aut *non esse pro fuisse*, fato esse functam, perperam. Heins. *nunc acire vel cantare conj.*—92. *Quare et.* Melius abesset *et*. Nec habet Ms. Helmst. cum Aldina. *Quare æquæ conj.* Heins. Ms. Helmst. *cantus...cecos.*—93. *mihi cupido, meditantī mittere certos cantus (λέγουσαν, ἀοιδόν).* Sic jungenda verba. Nec tamen locum satis expedito, qui omnino ex Virgiliana vena profluere vix potuit; adeo invita versus Minerva procusi sunt; etsi sententia satis sit poetica. *certos cantus* Barthius interpretatur veros: at parum apte. An ad fiduciam animi spectat vox, in quibus ipse certus auxilii sit? *cupido* non satis appositum videtur. *Præmia* ad favorem ac studium Dearum ac præsentiae beneficium erunt referenda. In vet. edd. *Magnanimis vel magna nimis cupidis* (hoc et Ms. Basil.) *tribuisti pr. Divæ.* Quod nunc legimus excusum primum video in ed. Aldina.—94. 95. Multa in his vs. laborant. vid. Not. Forte fuit: *quarum castos violaria (vel topiaria) postes Munere sæpe meo cingunt.* ex more religioso, ut

NOTE

nem nostrum ad Palæphatum provocare, cum notior ei esse deberet Callimachi auctoritas Fragment. CLXXXIV: is sive in Aëlois, sive in Hecale, (ut Toup. Cur. noviss. ad Suid. p. 80 putabat,) Scyllam mulierem libidinosam ediderat: Σκύλλα, γυνὴ κατακάσα, καὶ οὐ ψόθος ὀνόμα' ἔχουσα. Scylla, meretrix, nec falsum nomen habens. Dixerat de eadem: *πορφύρεν ἤμισε κρέα*, h. e. τρῖχα, v. ad pr.

89 sqq. Verum cuiusque modi hæc omnia sint, quicquid et ut quisque de

illis narravit; equidem de ea Scylla agam, quæ in cirim mutata est. Clades videtur ipsa pernicioosa puella esse: *fuidi nostri calamitas.*

92—100 *Quare....Divæ Pierides... nunc age, Divæ, nunc præcipue aspirate labori nostro.* Is ordo sententiæ: adeoque pravam interpunctionem emendavi.

94—95 De sacrificio Musis fieri solito agit: *quarum castos postes altaria sæpe inficiunt munere meo.* Ara in templi aditu vel vestibulo stabat;

Deponunt flores, aut suave rubens narcissus,
 Aut crocus alterna conjungens lilia caltha,
 Sparsaque liminibus floret rosa : nunc age, Divæ,
 Præcipue nostro nunc aspirate labori:
 Atque novum æterno prætexite honore volumen. 100
 Sunt Pandionis vicinæ sedibus urbes,
 Actæos inter colles et candida Thesei
 Purpureis late ridentia littora conchis :
 Quarum non ulli fama concedere digna
 Stat Megara, Actæi quondam munita labore 105

convenient seqq. Nec sacra Musarum alibi facile victimis fiunt.—96. Iterum hic mutavi distinctionem; erat enim expressum *f. h. Deponunt flores: aut s.* Sed melior, puto, ordo verborum: et *Deponunt suos flores in foribus aut hyacinthi aut narcissus...aut crocus...sparsaque liminibus floret rosa.* Forex templi sertis ac corollis se ornare ait. *Deponunt flores* ornate pro deflorescunt, *μαρπαγοῦραι*, quatenus suspensæ corollæ prostant. *Dependent* Ms. Basil., sicque conj. Heins. et Jo. Schrader. Emendatt. p. 57.—100. *pertexite* Ald. 102. et c. *Tensa* vet. ed., unde Calderinus nomen urbis in Peloponneso faciebat.—103. *late*; *latex* ed. Ven. 1484, perperam; etsi Calderinus agnoscit. *late* mavult Wakef. ad Lucret. II, 375. *radiantia* conj. Frisemann.—104. *non nulli* eadem, cum Ms. Basil. *non vidi* Junt. *non ulli* recte Aldina.—105. *Megara*

NOTÆ

ita, victimæ sanguine, postes ac janua templi aspergi poterant. Ita saltem ea, quæ habemus, interpretanda sunt. Sintne integra, alia est quæstio. Scaliger inficiunt ad nidorem refert: *Κνισσῶσι*. Durum hoc, meo sensu.

96. 97 Vestigia Virgilianæ Musæ: Ecl. III, 63 *suave rubens hyacinthus*. Ecl. II, 50 *Mollia luteola pingit vaccinia caltha*.

101 seqq. Ornate. Inter alias Athenis vicinas urbes fuit Megara. Pandionem Athenarum regem fuisse notum est. *littora candida* propter marmor candidum; et *ridentia conchis*, accurate ad naturam loci: nam, quod Scaliger jam monuit ex Pausania lib. I, 44, totus ille tractus agri Megarensis lapide conchite abundat, candido admodum colore, cui plurimæ insunt conchæ marinæ.

105 sqq. Fabula Megarensium domestica v. Pausan. lib. I, 42 pr., quam jam Theognis attigit v. 771. 772. Alcatheus Pelopis f. Megaram, seu verius acropolin, Nisæam, muris cinxisse ferebatur, Phœbo operæ consorte: unde seu saxum aliquod, cui Phœbi cithara fuerat imposita (sic Pausan. I. c. et Epigramma a Scaligero laudatum, quod vide in Antholog. lib. IV, p. 490. Steph. p. 351. nunc Analect. To. III, p. 192. Jacobs To. III, p. 160.) seu turris erat, quæ lapillo percussa, in citharæ tactæ morem, resonabat (Ovid. Met. VIII, 14 sqq.) Alcatheus *Actæus* h. I., quatenus Megarensis ager Atticæ pars haberi poterat, et olim in Atheniensium ditione fuisse credebatur; cf. Pausan. I, 39, p. 94. f. 95. Nam alioqui e Peloponneso advenerat Alcatheus, Pelopis quippe filius.

Alcathoi, Phœbique; Deus namque adfuit illi:

Unde etiam, citharæ voces imitatus acutas,

Sæpe lapis recrepat Cyllenia munera pulsus,

Et veterem sonitu Phœbi testatur honorem.

Hanc urbem, ante alios qui tum florebat in armis,

110

Fecerat infestam populator remige Minos:

Hospitio quod se Nisi Polyidos avito,

Carpathium fugiens et flumina Cæratea,

~~~~~

perpetuo usu plurali effertur: itaque *Stant* fuisse videtur. Sic etiam Heins. legit. Idem *Argæi*, aut potius *Argæi*, *Alcathoi*, quia Argi venerat. Pelasgus dictus Ovidio. *Attei* Junt. *mutata* ead. cum Ven. 1484 et Ms. Basil., sed recte *munita* dedit Aldina.—106. *Alcathoi* eadem Ven. *Archadio* Junt. cum Basil., sed iterum emendate *Alcathoi* editum in Aldina. *Phœbique decus* Ven. eadem. *Phœboque decus* Junt., sed etiam hoc emendatum in Aldina.—107. Legebatur *imitantur*, scil. saxa, quod vix ex antecedentibus elicias. Si *Stant Megara* legeretur, posset eo referri. Legendum igitur aut *imitatur sæpe lapis: recrepat C. m. pulsus* Et v. Occurrit quoque *imitatur* in ed. Junt. 1533, sicque Loënsis emendaverat Epiphyll. viii, 25, aut, quod magis placet, *imitatus*. Sic Heins. et vir doctus Miscell. Obs. Vol. iv, p. 319 correxerant; et sic jam legitur Ald. 1534.—109. *Ut v.—testetur* Junt. et Ascens. *amorem* conj. Nodell. Obs. crit. p. 39.—112. 113 Vetus lectio, etiam Mss., *Hospitiæque senis* (vel *senisque*, Basil. *senio*) *hypolidosæ victo*; et Junt. cum aliis interpolate: *Hospitiæque seni fuit Hippolydosæque victo*. Errant fore inter has ceteræ edd. At Aldinæ: *Hospitiæque senis hypolidos avito*: in quibus *Hospitio quo se Nisi Polyidos avito* facile agnoscitur. Scaliger hinc aliam lectionem extudit: *Hospitio qua se Nisus Pelopeus avito Carpathium fugiens et flumina Curetea Texerat*: ponit ille, quod nulla fabulæ auctoritas probat, Nisum ultro bellum intulisse Minoi, huncque injuriam acceptam ulturum venisse. Alia, sed parum probanda, emendatio secundum vestigia vet. editi libri facta Pauli Leopardi a Loënsi prodita est Epiphyll. viii, 25 inverso ordine versuum:—*Minos Carpathium linquens et flumina Nisina. Hospitio canum namque urbs Lelegia Nisum Texerat* etc. Lectio, quam nunc vulgatam habemus, a quo primum in textum illata sit, ignoro: prolata est primum a Contareno Var. Lect. 8, propior illa ceteris ad literarum ductum (nisi quod pro quo malim quod), nec a fabula abhorrens, qua Polyidos vates, Glauco Minois filio in vitam reducto, Creta

NOTÆ

107 *imitatur* saxum citharæ sonum. *Cyllenia munera*, lyram a Deo Cyllenio, Mercurio, inventam. Lapis igitur pulsus, si percussus fuerit, *recrepat* lyram, h. resonat, imitatur sonum lyræ. *veterem Phœbi honorem*: videtur hoc eodem sensu dictum, pro munere, invento, Apollinis, cithara, cujus sonum saxum refert, adeoque memoriam lyræ ei impositæ servat.

110 *florebat* absolute: cum alia adjici solet, laude, virtute. Sic Ca-

tull. *florantem Iacchum* absolute dixerat, scilic. annis, LXIII, 251, ob sempiternam juventutem: at Mitsch. Lectt. p. 110 floribus ornatum. *remige*: docte: nam cum classe advenerat Minos, cujus *θαλασσοκρατίας* illustravimus in Commentar. Soc. R. Gotting. T. I, P. II, p. 71 sqq. 112. Causa belli Niso a Minoë filii memoratur, quod Polyidus, qui Creta enugerat, a Minoë armis repetebatur.

Texerat. Hunc bello repetens Gortynius heros
 Attica Cretæa sternebat rura sagitta. 115
 Sed neque tunc cives, neque tunc rex ipse veretur
 Infesto ad muros volitantes agmine turmas
 Ducere, et indomita virtute retundere mentes:
 Responsum quoniam satis est meminisse Deorum.
 Nam capite a summo regis, mirabile dictu, 120
 Candida cæsaries; florebat tempora lauro;

ausugit (Apollod. III, 3), adeoque Megara proficisci indeque bello a Minos repeti potuit. Legitur quoque Polyidus Megara venisse, ut Alcaethou de cæde Callipodis filii lustraret: narrantur porro ejus filii Megaris sepultæ Pausan. I, 42, p. 104. Quod avitum hospitium ait, potuit alias fabulas respicere, quas nunc ignoramus. Sed *Carpathium mare*, tanquam vicinum Cretæ, posuit pro Cretico. Sequuntur flumina *Cæratea*. Jam in vett. edd. *Cæratea*, quod Aldina quoque dedit, et *Ceræthea* scriptum est. Scaliger in priore edit. legerat: *Carpæthium fugiens et pelagus et flumina Creta*, in altera vero: *Carpæthium fugiens et flumina Cæratea*, Græce ad verbum: *Καρπείον πέλαγος καὶ τὰ ῥάματα Κεραιῶνα*, cum *Cærete* antiquum nomen insulæ fuerit, mox *Crete*. Videatur tamen et ipse mox in *Cæratea* animo inclinatio ferri; est enim fluvius Cretæ *Cæratius* ex Callimacho notus in Dian. 44 χαῖρος δὲ Καρπαῖος ποταμὸς μέγα. Aluebat ille Cnossum, cui urbi quoque olim ab eo nomen fuit. vid. Meurs. in Creta I, 8.—114. *Cothinius*, *Corthinius* vett. edd. *Cortinius* Aldina.—115. *sternebat* vix sanum. Heins. em. *terrebat*.—116. 117. 118 Obscura oratio, et, si recte judico, corrupta. *Turmas volitantes ad muros infesto agmine* Megarenses esse non possunt; nam si non *infesto agmine ad murum accedere* poterant, nisi dicas valde improprie esse: *ducere turmas ad muros*, ut muros conscenderent, defendendæ urbis causa. Verum nec *agmine* nec *infesto* convenit; ergo *Cretenses* sunt, et ad eosdem debent referri *mentes indomita virtute*. Ita vero claudicat sententia verborum in reliquis, quocumque te vertas. Heins. pro *Ducere* conj. *Reicere*, ut in Ecl. *Reice capellas*; aut ut *Ducere* sit pro trahere. Melius conjicias: *Sistere*; nisi totum locum sic refingas: *Sed neque—veretur. Infesto—turmas Ducentem indomita virtute retundere mentes*. Ut *Ducentem* intelligas Minos. Suspicio versum tertium *Ducere* et i. v. r. *mentes* a seriore manu assutum esse. *volitanti ex agmine* Ven. ed. 1484 et Ald. cum Ms. Basil.; unde Heins. tentat: v. *examine*. *indomitas v. r. mentes* emendabat Lindenbruch et Heinsius; sed hoc tenue. Ascensius non *veretur* accipit non curat, negligit ducere turmas Nisus etc. In *mentes* potest latere videri: *Cretas*. Heins. conj. *Martem*.—119. *quoniam in fati meminisse* conj. Heins. *fas est* Jo. Schrader.—121. *florebat tempora lauro* in medio interposita, dure quidem: nec tamen Scaligeri emendatio mollior, qui conjiciebat primum: *Candida cæsaries, florens interprete lauro*, h. divinatrice, qua reges redimitti esse solebant, postea autem: *C. c. florebat tempore longo*. Heins. varie tentabat: *Cand. cæsaries florebat tempore utroque*, vel *l. lauro*, *l. tempora in ambo*. In Basil. erat *tempore*. Jo. Schrader. *Candida cæsaries replebat tempora late*. Nolim operam perdere in supposititiis. A vetere poeta fuisse apparet tantum hæc: *Responsum—Deorum*:

NOTÆ

116 sq. Sed Megarenses et Nisus pillo purpureo (de quo v. ad pr. Ciris) confisi etc., sed vid. Var. Lect. muros urbis defendere: quippe ca-

At roseus medio fulgebat vertice crinis :
 Cujus quam servata diu natura fuisset,
 Tam patriam incolumem Nisi regnumque futurum,
 Concordes stabili firmarunt numine Parcae. 125
 Ergo omnis caro residebat cura capillo ;
 Aurea solenni comtum quoque fibula ritu
 Mopsopio tereti nectebat dente cicadæ.
 Nec vero hæc vobis custodia vana fuisset,
 Nec fuerat : nisi Scylla, novo concepta furore, 130
 Scylla, patris miseri patriæque inventa sepulcrum,
 O nimium cupidis si non inhiasset ocellis!

Nam roseus medio f.—122. At Ald. 1534. Vulgo: *Et. fulgebat*. Scaliger ex vett. edd. *surgebat*; quod et Ms. Helmst. habebat cum Basil.—125. Versus ex Ecl. iv, 47. *firmarunt*: debebat esse *firmarant*.—126. *caro*. Ita Aldina. Edd. vett. cum Basil. Ms. *cano*.—127. *comtum quem* editum a Taubmanno, ex Ald. tert. (1534), ut Loëensem emendasse video l. c.—128. *ritu Corsella* vett. edd., vel *Corpsella*: unde Scaliger refingebat *Cecropia*, cum olim *Cypsellæ* et *Tortilis* et *t.* legere voluisset. Sed emendatum *Mopsopio* jam animadverto in ed. Ald.; et sic Parrhas. ad Claudian. R. P. p. 2. b. legere jusserat. Felicius tamen his omnibus ex vetere scriptura veram lectionem eruisse arbitrator Loëensem Epiphyll. viii, 25 *Crobylus* et *tereti*. Nota res vel ex Thucyd. 1 pr. *Crobyliæ* conjecerat alius vir doctus in schedis Wolf., minus probe. *teretis*—c. malebat Heins.—129. *vobis*: ut ad Megarenses conversa sit oratio. Scaliger legit *votis*. Ms. Basil. *nobis*. Immo vero scriptum fuit *urbis*. *Nec vero hæc urbis custodia vana fuisset*. Etiam Heins. sic emendat.—130. *Nec fuerat*. Quid hoc loci habeat post *Nec fuisset*, equidem non assequor; nec minus jacet oratio, si subintelligas *ante*; nec fuerat vana ad id tempus. Nisi doctius urbis epitheton fraudem fecit: *Nec vero hæc urbis custodia vana fuisset Nisææ*. Saltem poëta: *Infelix nisi Scylla*, et pluribus aliis modis scribere poterat. Heins. conj. *Debuerat*; si. Voluit *defuerat*. Sic quoque Jo. Schrader. *Defuerat si S. novo concepta furore*. Frustra defendit hoc Barthius. Obvium est poetam scripsisse *correpta*. Nunc hoc idem exhibere video Aldinam et Pith. Minus placet *novos concepta furores*; etsi sic in Culice quoque 265. Scaliger e libb. refinxit: *Femineis concepta decus*.—131. Male in fine versus plena interpunctio ponebatur in edd. De toto versu dubito an ab alia manu venerit. *infensa* vel *infesta* conj. Heins., nescio quo fructu.—132. Præclare Heins. *Minoem c. si* vel *Minoa heu*. Sublegerat ei hoc jam Toll. ad Anson. p. 148. Ita vero *nisi*—*si non* se excipiunt. Unde Jo. Schrader. Emendat.

NOTE

128 *Cujus*—*natura*, pro qui crinis. Barthius Advers. xxiii, 9 laudat ex Avien. Perieg. (v. 57) *pigra ponti Se natura tenet*, h. pontus.

127. 128 Fibula aurea nectebat eum crinam dente tereti cicadæ. Erat scilicet fibula in cicadæ formam facta

ritu Attico. Nota nunc res, Athenienses *τεττιγοφοιδίνας* fuisse; habuisse cicadam auream crinium cincinnis innexam. Post Scalig. et Taubmann. ad h. l. et Meurs. v. Perizon. ad Ælian. iv, 22. Sed princeps locus est Thucyd. i, 6.

Sed malus ille puer, quem nec sua flectere mater
 Iratum potuit, quem nec pater atque avus idem
 Jupiter: ille etiam Poenos domitare leones, 185
 Et validas docuit vires mansuescere tigris;
 Ille etiam Divos, homines; sed dicere magnum est;

p. 58 malebat: *O nimium cupidis Minoi inhiasset ocellis.*—135. Quæ sequuntur ad v. 138 ab interpolatoribus inserta suspicor.—136. *vires m. tigris*; Scaliger maluit ex vett. edd. *victas m. tigres*, quod et in Basil. Sed durum id post *validas*. Etsi hoc *validas* vix ipsum sanum est, latere enim videtur solenne tigrum epitheton, *rabidas*. Heinsius in notis ineditis apud Burmann. ad Anthol. T. I, p. 19 emendabat: *Et rabida docuit vires mitescere tigris.* Et 137 *Dicos homines*, ut hic interpungitur, Deos et homines mansuescere docuit Amor. Alii junctim *Dicos homines* exhibent, h. e. Deorum filios, heroës. Sed cum priore ratione melius convenit quod sequitur: *sed dicere magnum est*; ut

NOTE

133 Non ignobilis de Amoris potentia locus, etsi a multis tractatus, et alienus forte ille ab hoc loco, cum ira Cupidinis nullum in seqq. locum habeat: quo tamen viam sibi poëta struit ad ipsam narrationem a v. 139 sqq. Quæ tamen inde sequuntur omnia sunt fœde corrupta et interpolata usque ad 163. Obscura quidem res est, sed Scyllam apparet religionem Junonis violasse, cum inter lusum pilæ cum æqualibus in loco sacro ulterius, quam fas erat, processisset. Ita evenisse, ut Minoem prospiceret ejusque amore capta insaniret. Nec vero apparet e poëtæ verbis: peccatumne fuerit in hoc, quod locum sacrum et arcane religionis imprudens adierit; an quod nudaverat corpus; qua quidem re Junonem tantopere exarsisse quis non miretur? ferres, si Diana aut Minerva esset. Nostri poëtæ multa haberent, quibus hæc probabiliter fingi possent. De ludis Junoni, quales Paus. v, 16 memorat, institutis agi non videtur. Quid? quod nec Junonis templum aut præcipua aliqua religio Megaris fuisse videtur. Certe Pausanias ne ædem quidem vel signum Junonis in ea urbe memorat. Videtur aliquid de perjurio puellæ

attingi, quo Junonem læserit. Sed locus tam stribiliginosus est et interpolatus variis versificatorum laciniiis, ut nihil habeas cui satis confidas. Expectabam cum Scaligero, ut studio ludendi provectam ad ipsa urbis mœnia pervenisse diceret puellam poëta, unde illa cum prospiceret, Minois amore-esset correpta. Sed in poëtæ verbis nihil, quod eo ducat, video. Poterat a poëta causa iræ Junonis ex eo astrui, quod Minos Jovis erat filius ex pellice. Nec illud satis dilucide exposuit poëta, quare et quatenus amor Junonis iræ ac vindictæ in amore puellæ injiciendo indulserit. Veneris impulsu Minoem a Scylla amatum esse prodiderant alii, quos Hygin. sequitur f. 198. Monili aureo inductam Scyllam Æschylus: vid. sup. ad pr. Ciris.

134 pater atque avus idem Jupiter. De hoc v. docta disputatio Valkenarii ad Eurip. fragm. p. 159. add. Musgravii ad Hippol. 539. Scilicet a diversis poëtis Venus Jovis filia et eadem mater Amoris e Jove tradita fuerat; unde nunc lusus. Jungenda autem: *Sed malus ille puer,—Idem tum tristes a.*

Idem tum tristes acuebat parvulus iras
 Junonis magnæ: [cujus perjuria Divæ
 Olim se meminisse diu perjura puellæ
 Non ulli liceat:] violaverat inscia sedem,
 Dum sacris operata Deæ lascivit, et extra
 Proccedit longe matrum comitumque catervam,
 Suspensam gaudens in corpore ludere vestem,
 Et tumidos agitante sinus Aquilone relaxans.
 Necdum etiam castos agitaverat ignis honores,

quasi præfascini dictum esse velit: ne temerarium quid et quod Nemesis ulciscatur, dixisse videatur. cf. Barth. Advers. XXIII, 9. *Ille etiam Dives omnes* conj. Heinsius apud Burmann. l. c.; ut postea versus exciderit: cui subjungatur: *sed dicere m. est.* Sed totus versus Scholasticum, qui nova exempla ascribere volebat, redolet.—138. Distinxeram plene ad finem versus: ut diceret primum de Superis universe, quod mox de sola Junone locum habet: et mox jungebam: *Junonis magnæ violaverat sedem.* At nunc mutavi. *iras Junonis acuit Amor.* Porro legebatur: *Idem tum Superis.* Heins. conj. *super his, in superis, & superis.* *Idem cum superis* edd. vett., vel *quum.* At Aldina: *Idem tum tristes a. p. iras Junonis m.* Sicque Ms. Helmat. et Jul. Sabinus legerat. Et hoc esse verius arbitror.—139....141. *cujus perjuria Divæ...Non ulli liceat.* Sensus idoneum nemo facile ex his versibus extundat: et, si recte judico, assutus est pannus ex grammatici, experientis vires ingenii in compingendo versu, nugis in margine ascriptis. Scaliger misere se torsit, ut hinc præferret hunc sensum: *cujus puellæ perjuria, o Muse, nemini fas meminisse.* Sed iis rescissis sententia sic sese expedit: *Idem tum tristes acuebat parvulus iras Junonis magnæ: violaverat inscia sedem.*—139. *per jura Dianæ* ed. Fabric. Heins. tentat: *cujus per ludicra Divæ: vel fera jurgia.*—140. *se meminere* edd. vett., etiam Ald. cum cod. Basil., et *per jura...tum nonnulli.* Heins. tentat: *O nolim meminisse:* ut Ovid. Fast. *Ah nolim victas hoc meminisse Deas:* vel *Hoc nolim m., vel Nolim te meminisse tui;* et porro jurare vel temerare *puellas Non ulli liceat.* Pornitet acuminis in tam pravis versibus. *Non nulli* vett. edd. *lutam* Ms. Basil., unde Heins. conj. *licitum.*—143. *catervæ* edd. vett. et Aldd. *catervam* inde a Juntina: hoc verius.—146. *F. Nondum jam.* Tum *agitaverat* ortum ex *agitante* sup. versu; Heins. conj. *adoleverat.* Sane *gus-*

NOTÆ

141 *sedem* de templo et *repère:* accipe. *sacris operata Deæ lascivit,* sacris factis puella cum æqualibus ludit.
 144. 145. Veste igitur recincta, soluta, incedit, ut auram, qua recreetur, excipiat.

146. 147. 148 Obscura sententia, quam nec Scaliger habet quomodo expediat. An, inquit, nondum iuittatam sacris Junonis intelligit, *cujus* ageretur *ἀγὼν* quidam *ἀγωνισθῆτος;* an nondum sacra ab antistita patrata

—an potius nondum nupsisse intelligit? Media sententia vero propior videtur: etsi, quæ in ea violatæ religionis causa lateat, non assequor. Videamus verba: *honores ignis castos nondum agitaverat* sacerdos, h. e. nondum flabello aura agitata ignem succenderat in ara. *nec dum solemnior,* h. nec ea rite lota caput ex more sacrorum sertis et infulis velaverat.

Necdum solenai lympa perfusa sacerdos
 Pallentis foliis caput exornarat olivæ :
 Cum lapsa e manibus fugit pila, cumque relapsa
 Procurrit virgo : quo utinam ne prodita ludo 150
 Aurea tam gracili solvisset corpora palla !
 Omnia, quæ retinere gradum, cursumque morari
 Possent, o tecum vellem tua semper haberes !
 Non unquam violata manu sacraria Divæ,
 Jurando infelix nequicquam jura piasses. 155
 Et si quis nocuisse tibi perjuria credat,

taverat emendabat Loënsis l. c. cap. 26 ex Aldd., quod et Ms. Helmstad. legebat. Accipi hoc potest : *ignis nondum gustaverat honores, h. victimam.* —148. *Pallentia.* Ed. Pithæi *Pallantis* an *Palladia*? inquit Heins.; sed f. *Albentis*. Quorsum tamen hæc : cum ipse Virgilius *Pallentem olivam* dixerit : vid. Ecl. v, 16. —149. *relapsæ* vel *relaxæ* vett. edd. Sed recte *cumque relapsa*, scil. pila procurrit virgo. At Heins. em. *cumque relapsa est.* —150. *quod uti ne p.* Aldd. et Ms. Helmst. —151. *Aurea* tum forte legendum. jam vett. edd. *ei pallam*; etiam Aldinæ. *corpore pallam* Ms. Helmst. Cum cl. Jacobs suspicor fuisse scriptum : *Auratum gracili solvisset corpore pallam.* Heins. conj. *Aurea tam gracili solvisset corpore pallam!* Greene : *At utinam ne... Auratum gracili solvisset corpore pallam!* —152. sq. Interpunctione ac distinctione locum ita constituisse arbitror, ut aliqua saltem exeat sententia, etsi poëta venustiore vix digna. *Vellem o haberes* (habuisses) *tecum tua omnia* (de vestimentis intelligendum ex v. 151), *quæ retinere gradum cursumque morari possent* (ne disincta procurrere auderet) : *Ita non piasses nequicquam jurejurando* (ita lego), *o infelix, sacraria Divæ non unquam violata manu tua esse*; ut penetrare ingressa illa, quod adire nefas erat, frustra postea jurarit, se manu res sacras non contrectasse. *Piare* videtur nove positum, pro *purgare* se, amovere culpam a se. *Sequentia* vs. 156. 157 assuta arbitror ab alio, quam qui superiora male infererat. Voluit is urbanus videri : posse forte aliquem suspicari puellam pejerasse, eaque culpa sibi Junonis iram conscivisse; sed falsum hoc esse : causam piam fuisse, h. e. Junonem, benevolentia in puellam permotam, cavere voluisse, ne, si illa intraret in Deæ penetrare, Jovis in conspectum veniret; facile enim illum Deum adduci potuisse, ut insidias faceret puellæ pudori. Hæc aut similia videtur voluisse is, qui hæc intexuit, ineptus forte clericus, vix digna, ut in iis hæreas. Quod Scaliger suggerit, nimis acutum est : maluit te hoc modo punire Juno, quam Jovi te exercuciandum tradere, qui solus perjuria ulciscitur. —152. *cursumque* Ald. cum Ms. Helmst. et Basil. —154. *Non u. v. manus* : agnoscit idem et Jul. Sabin. —155. F. *Jurando jure.* Heins. *Infelix ne quid jurando jure piasses!* Conjicias melius : *Juranda... jura piasses.* Nam piatur perjurium. Hoc et Jo. Schraderum maluisse video.

NOTÆ

150 *prodita* eleganter, in errorem, fraudem, inducta.

152 Obscura et hinc tota hæc oratio. Utinam veste impedita, tentata fuisses, quominus longius pro-

cederes! Sic nunquam violatæ religionis penam dedisses. Si modo ea per perjurium declarari potest; perjurii tamen proprie dicti nulla hic subest ratio. vid. Var. Lect.

Causa pia est : timuit fratri te ostendere Juno.
 At levis ille Deus, cui semper ad ulciscendum
 Quæritur ex omni verborum injuria dicto,
 Aurea fulgenti depromens tela pharetra,
 Heu nimium tereti, nimium Tirynthia visu,
 Virginis in tenera defixerat omnia mente.

169

Quæ simul ac venis hausit sitientibus ignem,
 Et validum penitus concepit in ossa furorem :
 Sæva velut gelidis Ciconum Bistonis in oris,

165

~~~~~

Tum vero scribam : *Juranda infelix aut unquam jura piasses!*—157. *Sentica causæ* est em, vir doctus in schedis Wolf. Non video qua metri cura.—158. *cui s. adolescentum* vett. edd. ante Aldinam cum Basil. Ms. Iterum impetiginem suam affricuit sequentibus Scholasticus aliquis; et forte ab initio totus locus his versibus solis constabat: *At levis ille Deus, depromens tela pharetra, Virginis in tenera defixit mente sagittam.* Nam quæ tandem hæc oratio : *ex omni dicto queri injuriam verborum!* Ceterum pro his, quæ assuta sunt, excidisse videntur alia, quibus Minoem puellæ conspectum narraret poëta.—161. 162. Manifeste corrupti versus nec sine libro sanandi. Vs. 161 *Heu nimium... visu* omnino insititius est. In Ms. Helmst. *Heu n. terret.* In edd. vett. pro *tereti, tereti*, et pro *visu, visu* vel *jussu* (hoc et in Basil. Ms.) legitur; unde Scaliger refingebat : *Heu nimium Tereti, nimium Tirynthia visa*: tela non puerilia, sed Herculeæ et qualia Tereus in Procne expertus erat. Mox eo damnato tentabat : *Heu nimium celeri, nimium torrentia visu.* Barthius *Tirynthia* in *Gortynia* mutabat. *nimium certo nimium ferientia visu* vel *missu* vir doctus ap. Jo. Schrader, qui tentabat : *nimium celeri, nimium torrentia visu.* Heins. *nimium penetrantia visu*, vel, *certis nimium penetrantia jussis.* Jo. Schrader. *parentia* substituit.—162. *interea* vett. edd. ante Aldinam. *interna* Loëns. l. c. emendabat : apud eundem *Virgineo* scribitur. *omnia* sc. tela. *defixit acumina* conj. Heins.—165. *Ciconum Bistonis in oris.* Est Aldina lectio. Cum alii *Borovida* scribant scriptores, solus est Apollonius 1, 34 *Πιεργς Βορωνιδι*, cujus auctoritate producta h. l. media in *Bistonis* syllaba defendi possit. Accedit Stephani Byz. in *Boravla* auctoritas, qua Benteius quoque ad Horat. 1 Carm. 25, 11 vulgatam h. l. tuitus est. Si tamen vett. edd. conferas, et vitium ex iis et medela in promptu est. Nam ut Ms. Helmst. tacet : *gelidi Sidonum Bistonis honoris*, Ms. Basil. *Sidonum Biston honores*; in Ven. 1484 *gelidi Cidonum Bistonis honoris*; in Norimb. *Sidonum*; in Junt. et aliis *gelidi Sithonum Bistonis ore*. Quis non in male irrepsisse, eoque sublato, *gelidis Edonum Bistonis oris*, *Ἡδόνων νιφόνετρα κατ' ὀψέα Βορωνίς*, facile agnoscat? et sic Scaliger quoque emendavit, sicque Heins. in schedis. *Bistones* et *Edones* vel *Edoni* Thraciæ circa os Hebri et Ismarum montem sæpe occurrunt apud poëtas. conf. *Æn.* XII, 365. Benth. ad Horat. III, 25, 9.

NOTE

159 *ex omni verborum dicto* : est ex Scaligeri sententia dictum h. l., ut *Æros*, res; sed potius ad iurandum voluit referre inscitus homo, qui hos versus seu struxit seu interpolavit : *injuria verborum*, offensio.

161. 162 Vid. Var. Lect.

163 Comparat Scaliger Catull. LXIII (Epithal. P.), 91 sq. add. Apollon. III, 280 sq., et ad v. 165 Nicand. Alexipharm. 217 sqq. **Ἡ ἄρε κερροφός* etc.

Ictave barbarico Cybeles antistita buxo,
 Infelix virgo tota bacchatur in urbe;
 Non styrace Idæo fragrantēs picta capillos,
 Cognita non teneris pedibus Sicyonia servans,
 Non niveo retinens baccata monilia collo.
 Multum illi incerto trepidant vestigia cursu.
 Sæpe redit patrios ascendere prodita muros;
 Aëriasque facit causam se visere turres.
 Sæpe etiam tristes volvens in nocte querelas;

170

Broëkhuis. ad Propert. i, 3, 5 et alios. Ceterum simili modo Sithonēs se habent: in poetā est *Sithoniasque nives*, et *Ædonides al' τ' ἐν ὕψος Σιθωνίης κορυφῇ ἐν ὑψοῖς ἀλδ' ὄρων* apud Parthen. c. 11. Et sunt tamen Steph. Byz. *Σιθωνίαι*. vid. ad Ecl. x, 66.—166. *Ictave* ed. Scot. Fabric. F. *tactave* Heins.—168. Et, aut, perperam alii; et vulgo *storace*, ut seriore ævo scribebant. *picta capillos* non intelligo; f. *uncta*; et *fragrantēs capillos* haud dubie, nōn *flagrantēs*; ut in vet. edd. Video quoque laudari e vet. *vinctos perfusa capillos*. Heins. *uncta*, vel *tacta*, vel *lauta* tentabat; *tincta* Jo. Schrader. et Jacobs.—169. *Sicyonia* primum apparere video in Aldina: restituerat jam Leopardus in Emendatt. i, 11, cum in vet. edd. esset *sic omnia*. Sicyonii calcei noti sunt. conf. Taubm. τὰ Σικυονία, scil. *brodhuara*. Male *Cognita* ad superiora retrahunt vulg. edd.; nam sunt *Sicyonia cognita*, ut alias *nota*, quibus illa utitur; epitheton ornans. Scaliger post Ascensium, ut video, refingebat *Conditu*, quibus conduntur pedes, et Leopard. l. c. *Commoda*. Lenzius, doctus juvenis; ad Catulli Epith. Pel. e Catullo (68, 129) conj. *Mollia* vel *Tegmina*. Si semel a scripto recedere ausis, multa alia scribere liceret.—170. Perperam *bacchata* retinent edd. recentiores. *Baccatum monile* ipse Maro dedit *Æn.* i, 655.—172. *prodita*, scil. amore. Sed vix hoc omitti poterat. Leg. *perdita*, ut sæpe amantes dicuntur. Sic inf. 428. Ita quoque emendasse post Dousam jam alios nunc video Jortinum Misc. Obs. Vol. iv, p. 319 et Heins. in schedis. At Jacobs non male conj. *percita*. Græce extulit *redit ascendere* (redit, ut ascendat), et *facit causam se visere*, prætexit, comminiscitur causam, ut visat. Etsi hoc valde scabrum. Heins. quærit in verbis *per causam*, ut ap. Ovidium sæpe, v. c. *Candida per causam brachia sæpe tenet*. Ita scribi possit: *Aëriasque parat per causam visere turres*, vel *Aërias quærens per c.* Enimvero totus versus est ex variatione antecedentis natus. Greene legit: *Se sæpe aërias caueatur reddere turres*, ut sit: *She blames herself, that she visits the citadel. Estne causari objurgare? an voluit accusat? et quid est reddere? voluitne scandere?*—174. An olim fuit: *tristes volvens in pectore curas*.—175. *amorem*

NOTE

166 *Ictave*, h. tibia Phrygia audita stimulata et in furorem acta. Alias Gallos nominare solent poetæ. Forte h. l. una ex Mænadibus intelligenda, cf. Catull. LXII (de Atty), 22 sq.

167 Cf. *Æn.* iv, 300 sqq. de Didone; et vir, 376 sq. de Amata. Sed sqq. adumbrata sunt ex Catullo XXIII, 63 sqq.

168 *Styrax*, frutex et succus seu gummi officinis adhuc nostris pharmacuticis frequens, *storax* vulgo dictus, ex Syria plerumque petebatur. Plin. XII, 17, 40. *Styracem* Idæam, h. Creticum, Plin. XII, 17, 40. Plinio parum probari lib. XII, 25, 55, jam a Scaligero notatum est.

Sedibus ex altis cœli speculatur amorem ; 175
 Castraque prospectat crebris lucentia flammis.
 Nulla colum novit : carum nec respicit aurum.
 Non arguta sonant tenui psalteria chorda ;
 Non Libyco molles plauduntur pectine telæ.
 Nullus in ore rubor. Ubi enim rubor, obstat amori. 180
 Atque ubi nulla malis reperit solatia tantis,
 Tabidulamque videt labi per viscera mortem :
 Quo vocat ire dolor, subigunt quo tendere fata,
 Fertur ; et horribili præceps impellitur œstro :
 Ut patris, ah demens, crinem de vertice ferret 185
 Furtim, atque arguto detonsum mitteret hosti.

de amato Minoë accipere licet sane ; ita vero illud durum, ut ex altis cœli sedibus sit, desuper ex turri. Scaliger refinxit: cœli speculatur ad oram, unde dies solet existere, cum diei ortum illam optare necesse esset. Vir doctus in Misc. Obs. iv, p. 320 secum speculatur arripuit inf. ex v. 469. Broukhusiæ cœli amores legebat et stellas intelligebat, in quas virgines olim essent mutatæ, Tandem ibid. alius vir doctus cœlo corrigit, nihil tamen expedit. Equidem, si vestigiis scripturæ cœli (cœli) inhærendum est, lego : Sedibus ex altis tecti, h. ex edita domus parte. Jacobs noster in cœli (Specim. Emendatt. p. 79) quærebat oculis.—177. movit ed. Junt. nubis conj. Scalig. ; esse enim colum subere orôpeur (scil. lana inducere ac vestire, mox nendo deducenda, quomodo Catullus LXIII, 311 amictam, Plinius contam colum dixit). nevit Heins. Sed novit et respicit sibi respondent. nulla pro non, ut alibi, antiquum esse aiunt, Est Græcis, et inde poëtis, frequentatum. aurum sive ad texturam, sen, cum de ea vs. 179 demum agatur, ad ornatum et mundum muliebrem spectat, etsi eum hic non expectabam ; nec omnino satis coherent membra. Illa, inquit, non curat colum, non aurum, non psalterium, non texturam. Forte vs. 179 saltem præmittendus versui antecedenti.—179. Lycio vel Lydo em. Heins. At vid. Not. clauduntur male edd. Plant.—180. obstat amanti ap. Jul. Sab. legitur. Heins. conj. superat vel suberat, ut ap. Ovid. in Ep. Acont. Quique subest niveo latus in ore rubor. Jo. Schrader. nisi cum pudor obstat amori. Totus versus ex interpolatione conflatus est.—185. ferret primo editum in Ald. 1584. Legebatur olim etiam in Ald. servet. Tum ah serum, h. diu servatum, legisse videtur Jul. Sabinus. Ut patrio demtum cr. Jo. Schrader., præclare ; modo esset quod cogeret nos refingere. conf. v. 281.—186. Furtimque a. Aldd. arguto hosti. Dictum esse necesse est pro vafro et callido. astute

NOTÆ

179 Libyco pectine: citrino vel lotino, ait Scaliger. Malim cum Taubmanno de eburneo accipere. Æn. vi, 647 pectine pulsant eburno. Nam et ebur ex Libya. Julius Sabinus Palladius interpretatur, quia Minerva Tritonia a Libyæ palude Tritonide dicta : quod nimis subtile. plauduntur,

pulsantur adducto pectine, quo densantur licia, ἀποσπῶρας. Latus plaud dictum simili modo a Tibullo II, 1, 66, ubi vid. Obs.

180 Laudatum jam ab aliis tanquam ex Ovidio : Non bene conveniunt pudor atque amor. In nostro vereor ne nimium acumen illatum sit.

Namque hæc conditio miseræ proponitur una.
 Sive illa ignorans : quis non bonus omnia malit
 Credere, quam tanto scelere damnare puellam ?
 Heu tamen infelix (quid enim imprudentia prodest ?) 190
 Nise pater : cui, direpta crudeliter urbe,
 Vix erit una super sedes in turribus altis,
 Fessus ubi exstructo possis considerare nido.
 Tu quoque, avis, moriere : dabit tibi filia pœnas.
 Gaudete, o celeres, subnixæ nubibus altis, 195
 Quæ mare, quæ virides sylvas, lucosque sonantes
 Incolitis ; gaudete, vagæ blandæque volucres ;
 Vosque adeo, humani mutatæ corporis artus,
 Vos o crudeli fatorum lege, puellæ

~~~~~

quoque Heins. conj. Scaliger videtur pro pulchro, formoso, accipere. Expectabam epitheton Minois gentile vel patronymicum : *Gnosio, Dictæo, adentum mitteret* Ms. Basil. Ita melius : *crinem de vertice adentum Furtim*.—187. *conditio miseræ proponitur*. Lectio hæc ex Aldina fluxit. Vett. edd. nisi rapti opponitur. Alii c. raptori opponitur ; unde Scaliger, etsi vulgatam non damnabat, conjiciebat : *Namque hæc conducti ratio proponitur una* : quod elegantius esse nemo non videt ; nam iis, quibus arcem aut urbem proditori sunt, proditores condicere et constituere recte dicuntur. Barthius *miserandæ opponitur* tuetur ; parum scite. Heins. *conditio miseræ proponitur una vel ultro Criminis ignaræ* ; et ex Basil. Ms. vestigiis nisi apto opponitur una refingit : *Nisidi ponitur*.—188. In sqq. iterum lacinias ab ineptis poetastis assutas agnoscere mihi videor. *quis enim non omnia malit Credere* conj. Heins.—189. *tanto scelere* etiam Aldina. Alii *scelere tanto*. Barth. conj. *sceleri*, non male, ut parti, capiti, et alia sexto casu occurrunt. Multo tamen magis obvium est refingere : *tantum sceleris*. Sic quoque ed. Junt. et Ascens. Eadem Heins. tentat ; et, *scelere infamare*.—190. *Tu tamen malit vir doctus* Misc. Obs. iv, p. 321. *prudens* Ald. ed., quod Grævius probabat ; tum ante illam *potest*, et mox *N. pater cum quo d.*, et 192 *Vixerat una semper* vitiose scriptum.—193. *consendere* vett. ante Aldinam cum Basil. Ms., in quo et *extincto*.—194. *Ineptus* versus. *Tu quoque avis moriere* : tu, o Nise, in avem mutaberis ante diem supremum. *Filia tamen tibi pœnas dabit*, quippe et ipsa in avem mutata, quam haliaëtus pertinaci odio persequitur. Sed totus locus a mala manu interpolatus est, ut otium in eo castigando perdere pigeat.—196. *Aëra quæ* conj. Heins.—197. *vagæ laudate* v. Ms. Helmst.—198. *Usque adeo* vett. edd. cum Ms. Basil., et mox *Vix o crudelis* ; hoc *crudelis* etiam Ms. Helmst. Loënsis corrigebat *Atque adeo*.—199. *crudelis* Ms. Basil., saltem *crudeles*. Hoc

NOTÆ

188 *Sive illa ignorans*, scil. hoc fecit, ut crimem Niso patri auferret, cum nesciret fata regni in eo esse posita.

195 Non male inventa, quæ sequuntur. Nam si Nisus Pandionis II. Athenarum regis fuit filius, Philome-

lam et Procnem, Pandionis I. filias, quarum altera Tereo, Dauidis regi, nupta fuit, ei cognatione conjunctas fuisse necesse est. *Vos, o puella Dauidæ, crudeli fatorum lege mutatæ (ca-72) artus corporis humani*.

- Dauliades, (crudele) venit carissima vobis 200
 Cognatos augens reges numerumque suorum
 Ciris, et ipse pater; vos, o pulcherrima quondam
 Corpora, cœruleas prævertite in æthera nubes,
 Qua novus ad Superum sedes Calcheius, et qua
 Candida concessos ascendat Ciris honores. 205
 Jamque adeo dulci devinctus lumina somno
 Nisus erat; vigilumque procul custodia primis
 Excubias foribus studio jactabat inani:
 Cum furtim tacito descendens Scylla cubili
 Auribus arrectis nocturna silentia tentat; 210
 Et pressis tenuem singulibus aëra captat.
 Tum suspensa levans digitis vestigia primis
 Egreditur; ferroque manus armata bidenti
 Evolat: at demtæ subita in formidine vires.
 Cœruleas sua furta prius testatur ad umbras. 215

veru melius carebit carmen.—200. *crudele*. Præclare Scaliger emendat: *gaudete*; quod et Heins. probat, nisi quod tentat: *Dauliades querule, venit en c.* Mox *numerumque sororum* conj. Barthius.—203. *prævertite* em. Heins. in *æthere* Jo. Schrader., probe.—204. *novus ad Superum sedes Haliaetus* vere utique a Scaligero restitutum arbitror, ut ab eo iterum discessisse editores mirer. In idem acumen jam ante Nic. Loënsis viii Miscell. Epiphyll. 26 inciderat. Heins. tamen: *ad sedes Superum Alcathæus heros*.—205. *accedat* idem Loënsis, probat Heins. Forte lenius foret: *et qua Candida concesso succedat Ciris honore*, scil. ad Superum sedes.—206. *devinctus* vett. ante Aldinam. Utrumque ferri potest: melius tamen *devinctus*. Nimis nota hæc sunt quam ut verbum addere necesse sit. Jam Homer. Od. Ψ. 17 ἐκδῆσε φίλα βλέφαρα... ὕπνῳ.—207. *primas Excubias* conjiciebat Lindenbruchius, ut temporis esset, non loci, notatio.—208. *ductabat* Heins. ad Ovid. Fast. iii, 245. *Jactare* tamen præstat, quia studio inani. v. Not. Ecl. ii, 5 hæc montibus et sylvis studio jactabat inani.—211. *Et primum t.* Ms. Basil.—214. 215. *ac d.* male Heinsiana et aliorum edd. *testantur* nescio quis primus intulerit; video jam in Pithæana. Ita *vires demtæ testantur* jungenda sunt. Subita, ut in ardua re, præ metu, virium defectio prodit consilium ejus occultum. Vetus lectio est, etiam Aldinarum, *testatur*; ita oratio sic præcedit: *At* (Scaliger sic malebat *Ut*, simulac) *demtæ (sunt) subita* (nam in sublatum malo) *formidine vires. Cæruleas* (scil. illa) *sua fata prius testatur ad umbras*, vota facit ad Deos, quod vas. 218. 219 disertius exponitur. Sic alias precantur homines *ad auras. Umbras cæruleas*

NOTÆ

206 sqq. Qui sequitur locus magno poëta dignus videri potest.

208 studio jactabat inani, excubias agebat: sed respectu Scyllæ, quæ eos fefellit.

212 Ovid. Fast. i, 425 Surgit a-mans, animamque tenens vestigia furtim Suspenso digitis fert taciturna gradu. Mox ferrum bidens int. forficem.

Nam, qua se ad patrium tendebat semita limen,
Vestibulo in thalamū paulum remoratur; et altum
Suspicit ad culti nutantia sidera mundi,
Non accepta piis promittens munera Divis.

Quam simul Ogygii Phoenicis filia Carme 220
Surgere sensit anus (sonitum nam fecerat illi
Marmoreo æratns stridens in limine cardo)
Corripit extemplo fessam languore puellam:
Et simul, O nobis sacrum caput, inquit, alumna!
Non tibi nequicquam viridis per viscera pallor 225
Ægrotas tenui suffudit sanguine venas;
Nec levis, hoc faceres (neque enim pote), cura subegit:
Haud fallor, quod te potius Rhamnusia fallit.

dixit ut *πύρα κωρύνη, κωρύνη ὄφρων*.—218. ad culti primum ab Asculano excussum video, pro vitioso ad caeli. Cultum mundum de cælo dici posse non inficior: tamen id orationem male affectatam sapere videtur. Malim ad celsi...mundi; hoc et Heins. conj. Tum nictantia sidera cum Scaligero et Ms. Basil. præferam, scintillantia. Alius est mundus pondere nutans in Ecl. iv, 50. Heins. rutilantia.—219. piis Diis. Greene: a whimsical expression; it should be: pie. Dubitare non debbat: si meminisset vel illud Æn. rv, 382 si quid pia numina possunt, h. benigna, bona.—220. Carme scribendum, non Charme. Est Κάρυ, non Χάρυ.—223. obsessam languore conj. Jacobs; ut sæpe poetæ malis obsessum dicunt aliquem.—224. Et famulo nobis Ms. Helmstad. carum caput malit Jo. Schrader. pag. 58 Emendatt. caput alumne Aldina et hinc edd. Fabric. et al., male.—226. Egroto tenui et tenuis edd. vett. cum Ms. Basil., sed emendatius dedit Aldina.—227. hanc faciem e Pithœana in edd. Plantin. et alias venit: ab emendatione viri docti utique profectum. Vetus lectio etiam Aldinæ cum Ms. Basil. erat hoc faceret: quod facile cum Scaligero refingi poterat: Nec levis hoc facere (neque enim pote) cura subegit; nec levis amor te ad hoc faciendum adegit, ut noctu anrgeres. Greene: Non levis, ut faceres quod non pote, cura subegit.—228. quod te potius Rhamnusia fallit. Qui sensus inde elici possit, non video. fallat Loënsis l. c. emendat. Basil. Ms. fallor. In Junt. et aliis fallar, et hoc Scaliger retraxit, ut sit: Haud fallor: quod te potius, Rhamnusia, fallar! omisso: precor; hoc est: quod potius te precor, Rh. Nemesis, ut fallar. Alii poetæ simili

NOTÆ

223 Corripit Carme eam, ut sustineat lapsuram. Ceterum comparari omnia seqq. potest Ovidii locus de Myrrha ejusque nutrice Met. x, 382 seqq. 225. viridis pallor ex χλωρός pro εἶδος, nota res est. 228. quanquam utinam fallar, o Nemesis! De verbis v. V. L. 230. gravidis Careris Delph. et Var. Clas.

factus. Scaliger γοργύνης, fecundos vel fœtificos, interpretatur. Ge. ii, 143 grævida fruges et Ge. i, 349 grævida seges, ubi ad succum nutritivum retuli. 233. requiescant, transitive, ut obvium est videre, pro retardare: uti jam Ecl. viii, 4 vidimus.

Virg.

5 B

Nam qua te causa nec dulcis pocula Bacchi,
 Nec gravidos Cereris dicam contingere foetus? 230
 Qua causa ad patrium solam vigilare cubile,
 Tempore quo fessas mortalia pectora curas,
 Quo rapidos etiam requiescunt flumina cursus?
 Dic age nunc miseræ saltem, quod sæpe petenti
 Jurabas nihil esse mihi, cum mœsta parentis 235
 Formosos circum virgo morerere capillos?
 Hei mihi, ne furor ille tuos invaserit artus,
 Ille, Arabis Myrrhæ quondam qui cepit ocellos,
 Ut scelere infando, quod nec sinit Adrastia,
 Lædere utrumque uno studeas errore parentem. 240
 Quod si alio quovis animo jactaris amore;

more dicerent: *Haud fallor: quanquam o potius Rh. fallar!* Heins. *atque o potius, Rh., fallar!* Jo. Schrader. Emendatt. pag. 60 *quod ut o potius, Rhamausia, fallar!* Porro *Amathusia* conj. Märkländ. ad Stat. v Sylv. 3, 258.—231. *Qua causa* Aldd. *quæ* in al.—232. *Ergo pectora requiescunt*, faciunt quiescere, *curas fessas*: cum ipsa sint *fessa*. Alioqui *fessæ mortalia pectora curæ* conjicerem: *ipsæ curæ fessæ pectus* quieti se dare concedunt.—234. *nunc tandem* malebat Jacobs.—236. *morerere*. Ita etiam Ald. *mori* de vehementis amoris æstu ac tabe non ignoramus, sed ab h. l. alienum est. Edd. Junt. de Tortis et aliæ *remorere*. Loënsis l. c. emendat *remorare*, sed tota sententia laborat. Pro *cum leg. cur* et sic totus locus constituendus: *Dic age nunc saltem miseræ, quod sæpe petenti Jurabas nihil esse mihi: cur mœsta parentis Formosos circum virgo remorare capillos?* h. e. Nunc saltem mihi dic, cur circa parentis comam hæreas? id quod quoties adhuc ex te audire volui, tu mihi jurabas, *nihil esse*. Sumtum hoc ex vulgari sermone. *Formosos capillos* dixit pro uno aureo crine. Sed multa in hoc carmine vix cum delecta posita. Ita mox *furor cepit ocellos*.—239. *sinit*, siverit, ait Scaliger, ut edit apud Horat. pro edat. *sinit* antiquum, ut apud Plautum et Catonem occurrat, detortum fere in *sinit*, h. l. metro repugnat, omninoque malim *sinat!* hoc etiam Loënsis protulit Epiphyll. viii, 26. Et Grævius emendaverat cum Jo. Schradero.—240. *Ludere* malit Scaliger: non ego. Incesto huic amori et adulterio gravins verbum quæritur.—241. *animum* melius legi unusquisque facile intelligat. *animos* conj. Jo. Schrader. Scaliger malebat *nimis jactaris amore*. Barthius: *Quodsi animo quovis alio jactaris amore*.

NOTE

238 De Myrrha nota fabula ex Ovid. Met. x. *Arabs* ea dicta, etsi Cinyre Paphiorum in Cypro regis filia fuerit, sitque omnino narratio ex Cypris fabulis ducta. Sed fuga delata est Myrrha in Arabiam ibique in arborem mutata, ut ipse Ovid. x, 477 *latosque vagata per agros, Palmi-*

feros Arabas Panchæaque rura relinquit
...tandem terra requievit fessa Sabæa.
 240. *utrumque parentem*, scil. Myrrhæ. Argutatur Scaliger, qui Nisum et nutricem Carmen intelligere jubet. Videtur autem Carme suspicari, Cixim patris amore incesto exarasisse.
 241 Proceedit sententia ad vs. 249.

Nam te jactari, non est Amathusia nostri
 Tam rudis, ut nullo possim cognoscere signo;
 Si concessus amor noto te macerat igne,
 Per tibi Dictynnæ præsentia numina juro,
 245
 Prima Deum quæ te mihi dulcem donat alumnam,
 Omnia me potius digna atque indigna laborum
 Millia visuram, quam te tam tristibus istis.
 Sordibus et scoria patiar tabescere tali.

Heinsius (Misc. Obs. Vol. iv, pag. 323) *animos vel amens*. In Ms. Helmsl. erat *animis jactaris amorem*.—242. *Amathusia* Junt. et aliæ: quod præfert Scaliger, etsi utrumque usitatum poetis. nostri vett. edd. cum Aldina agnoscunt: quod accipiendum: Venus non tam ignara mei, a me non tam aliena est: h. ego amoris non tam rudis sum. Consueverat enim illa cum Jove ex eoque Britomartin pepererat; sed Junt. *nostra* dedit, idque Scaliger probat: non ita aversa mea Venere de amore judico: *οὐδ' ὄφρα εἴη ἀρεπαπόδοτος*. Capiō. Durius tamen hoc: mea Venus non est tam rudis, h. e. ego in amore non tam rudis sum.—244. *concessus* vett. edd. cum Aldina tuentur; *confessus* ed. Junt. et aliæ: quod arripit Scaliger, ut sit amor, qui in confesso est, et quidem, ut recte Taubmann. explicat, abjecto omni pudore. Id per se bene dici nemo dubitet: Petron. 127 *Idæo quales fudit de vertice flores Terra parens, cum se confesso junxit amor* Jupiter. Enimvero non inhoneste amor operam et studium suum pollicetur nutrix; sed honesto et licito. Induxit viros doctos in fraudem *τὸ σιν*: quod h. l. vulgo legebatur. At requiritur, quod in Aldd. habetur, *Si concessus*, quod interpretatur illud superius: *alia quovis amore*: scil. excepto illo incesto patris. Etiam Barthius Scaligerum refellit Advers. iv, 23.—246. Vett. edd., etiam Aldd., cum Ms. Basil. *P. D. quæ dulce mihi te donat al.*, hinc Junt. *P. D. dulcem mihi quæ te d.*, de Tortia: *P. D. quæ dulce mihi te d.* In promptu est: *Prima decus quæ dulce mihi te d. a.* Videtur et Heins. sic conjecisse; sicque Jo. Schrader. Quod nunc vulgo legitur, videtur a Pithæo profectum. *quæ, prima Deum*, h. quæ Dea magna, potens inter ceteras Deas, *donat* pro donavit. Æn. ix, 266 *Cratera antiquum quem dat Sidonia Dido*.—247. *digna atque indigna laturam* vett. edd. cum Ms. Basil., corrupte. Emendatum dedit jam Aldina, ut dicat, *se potius omnia millia laborum, esse visuram*, experturam (Propert. *At tibi curarum millia quanta dabit* /) cf. inf. 521, *digna atque indigna* (cf. Æn. ix, 595), quam ut eam misero amore contabescere sinat.—249. *scoria patiar tabescere tali*. Recte Scaliger negat Virgilium sordida verba ex plebis fece huc inferuisse. Heins. ingeniose: *te tam tristibus agram Sordibus* et cura. Idem tentabat: *Filia, laturam*, vel *passuram*: nam in Basil. Ms. *nilio laturam*. Certe *scoria*, de metalli sordibus proprie dicta, an de morbi vel luctus squalore ab aliis dicta sit, ignoramus. Tum *scoria ex exempla* vel *omnepsa* primam haberet longum. Possit quidem huic vitio ita occurri, ut dissyllaba, vox *scorja* fiat; sed ipsa vox senioris grammatici et forte monachi, qui de scoria scabiei, qua vexabatur, cogitabat, manum redolet. Multo sedius vocabulum substituebat Reinesius Epist. ad Daumium Append. p.

NOTÆ

Quod si alio quovis animo jactaris amo- sis: Per tibi D.
 re; nam te amore aliquo jactari bene
 intelligo; Si, inquam, concessus amor
 noto te macerat igne: sequitur apodo-
 245 Dictynnam nunc de ipsa Dia-
 na poeta videtur accipere.

Hæc loquitur : mollique ut se velavit amicta, 250
 Frigidulam injecta circumdat veste puellam,
 Quæ prius in tenui steterat succincta corona.
 Dulcia deinde genis rorantibus oscula figens,
 Persequitur miseræ causas exquirere tabis ;
 Nec tamen ante ullas patitur sibi reddere voces, 255
 Marmoreum tremebunda pedem quam retulit intra.
 Illa autem, Quid nunc me, inquit, nutricula, torques ?
 Quid tantum properas nostros novisse furores ?
 Non ego consueto mortalibus uxor amore,
 Nec mihi notorum deflectunt lumina vultus, 260

332 *forica*, h. latrina. Barthius *curie*, Scaliger legebat : *scabre tabescere tali* : a scabres, antiquata voce. Sed, si antiquata inferenda sunt, possit alius *squale* conficere, a *squales*, h. e. squalor. De veritate tamen scriptura ita non magis constat. Vetus edit. apud Lötensem l. c. habebat *cilla*, Ms. Helmst. et *aconia*, quod ad *scoriam* alludit. Nec tamen eo deveniendum erat poetæ, ut *casca* tali voce uteretur ; poterat enim scribere : *tali tabescere pectus, tali liquescere tæbe*. Vir doctus Misc. Obs. iv, p. 323 tentabat *aus* vel *senio* ; cura quoque Heins. et Jo. Schrader. Ex his vero corruptela ista enasci vix potuit. Verum omnino totus locus inde a 241 a seniore manu venit.—250. Vir doctus in Misc. Obs. Vol. iv, p. 323 tentabat : *ut se revelavit*, vel *mollis ut se develavit* : nam nutricem detractum suis humeris tegmen puellæ injectasse. Recte. Annon vero sic nutrix ipsa erat velata ? Ergo : ut illa erat veste amicta, puellam circumdat ea. Si quid mutandum, legam saltem *velarat*. Sed *velavit* defendi potest, quod præsentis tempore utitur, *circumdat*. Si *circumdat* fuisset, necessario *velaverat* requirebatur.—251. *intacta veste* Ascens. legerat.—252. *Quæ prius in tenui steterat succincta corona*. Equidem totum versum sublatum velim tanquam assutum inepti hominis interpretamentum. *Coronam* ex *orephion* pro strophio dictam esse posse putabat Scaliger ; mox *cineta* in *strophio*, non satis latinum esse videns, *crocotam* ex ingenio substituit. Est sane ea muliebris vestis, sed palla pretiosa et opipara, qua in publico, quoties prodirent, use sunt puellæ, vix in thalamo, cum e lecto surgerent. Manet deinde vel sic illa scabrities : in *tenui succincta crocata* ; etiam jungi posse video : stabat in tenui crocata, succincta. Defendit tamen Scaligeri acumen Ruhnken. ad Vellei. p. 347. Contaren. Var. Lect. 8 distinguit : *Quæ prius in tenui steterat, succincta corona*, h. strophio, in *tenui veste*. Sed parum hoc rem expedit. *prius* ut edd. vet. ante Aldinam.—254. *Prosequitur* Aldina. Alterum hemistichium, *causas exquirere tabis*, iterum inquinatum : siye enim *causas tales*, seu cum Barthio *miseræ talis* jungas, utrumque inficetum est. Haud dubie fuit *tabis* : et sic video virum doctum in Misc. Obs. Vol. iv, p. 326 dudum coniecisse ; acque Heins. Repetitur tamen *tabis* nimis ex propinquo vs. 249. Mox *Marmoreum pedem* cf. Ge. iv, 523.—257. *Quid me inquit* Aldd. Heins.

NOTE

250 Utque ipsa, scil. Carme, amicta erant molli veste. Nota forma dicendi, pro quoniam, quandoquidem.

256 Interrogat eam simulque intra

cubiculum reducit : conf. 322...324.

260 *Notorum vultus*, non noti, amici, *deflectunt lumina*. Aut se non amicorum amore tangi, sed, quod vix credibile,

Nec genitor cordi est: ultro namque odimus omnes.
 Nil amat hic animus, nutrix, quod oportet amari,
 In quo falsa tamen lateat pietatis imago:
 Sed media ex acie, mediis ex hostibus. Heu heu,
 Quid dicam? quove ipsa malum hoc exordiar ore? 265
 Dicam equidem: quoniam quid tu tibi dicere, nutrix,
 Non sinis; extremum hoc munus morientis habeto.
 Ille, vides, nostris qui mœnibus assidet hostis,
 Quem pater ipse Deum sceptri donavit honore,
 Cui Parcae tribuere nec ullo vulnere lædi: 270
 Dicendum est, frustra circumvehor omnia verbis,
 Ille mea, ille idem oppugnat præcordia Minos.
 Quod te per Divum crebros obtestor amores,
 Perque tuum memoris haustum mihi pectus alumnae,

em. *Quid io! me, inquit.* Ovid. *Quid, io, freta longa pererrat.*—263. *In quo.* Melius Nil repeteretur: Nil, quo falsa tamen.—266. *quoniam quid tu tibi dicere, nutrix, Non sinis.* Non intelligo quid sibi velit. Nescio an alii intellexerint. Ed. Junt. *quid me.* Edd. vet. cum Ms. Basil. *quid non.* An fuit: *Dicam equidem: quamquam, o, quid me non dicere, nutrix, non sinis;* ut non dicere sit, ailere, silentio tegere; eaque adeo iterum, quæ orsa est dicere, interrumpat.—267. *extremum hoc munus morientis habeto* petatum ex Ecl. viii, 60 et fidem facit utrumque versum 266 et 267 Scholastici commentum esse habendum.—270. *Cui P. et tribuunt nullo quo vuln.* vet. edd. ante Aldinam, et Ms. Basil., nisi quod pro quo est quod. Mox in eadem deest est. De sensu vid. Not. Sed versus vix a primo carminis auctore profectus.—273. *Quod per te Divum* elegantius. Monuit quoque vir doctus Misc. Obs. Vol. iv, p. 325.—274. *memori mihi alumnae* cum hiatu legendum esse, jam Scaliger monuit. Licebat tamen scribere: *Haustum perque tuum memori mihi.* Quod Heinsius comparat ex Ovid. Ep. v, 45 *Et flecti et nostros vidiati flectis*

NOTE

hostium, ut Scaliger bene explicat. *Deflectunt lumina,* oculos nostros, ea, quæ admiramur aut quorum amore et cupiditate incendimur, ut ab intuitu male nobis temperemus atque eadem discedentes respiciamus. Mox *ultra* significatione illa, qua pro ultra, insuper, positum habetur; immo vero, multo magis; ut Æn. xii, 3 et toties.

263 *In quo f.* puta, si patrem amaret.

269 *Quem pater ipse Deum sceptri donavit honore;* vel, quatenus omnes

reges *dioryetis* sunt, a Jove regnum habent; vel quod Minos a Jove genus ducit. Sed alterum 270 *Cui Parcae tribuere nec ullo vulnere lædi,* obscurum est; fabulam reconditam continere videri potest. Minoem tamen vulnerari nequisee, non aliunde constat. Sed expeditur locus, si cogites te in auctore versari, qui a proprietate verborum sæpe recedit. Haud dubie immortalem fore Minoem, inter Deos aliquando recipiendum heroem, declarare vult. Aliis hujus loci partibus non deest elegantia sua.

Ut me, si servare potes, ne perdere malis. 275
 Sin autem optatæ spes est incisa salutis;
 Ne mihi, quam merui, invideas, nutricula, mortem.
 Nam nisi te nobis malus, o malus, optima Carme,
 Ante hunc conspectum casusve Deusve tulisset;
 Aut ferro hoc (aperit ferrum quod veste latebat) 280
 Purpureum patris demsissem vertice crinem,
 Aut mihi præsentî peperissem vulnere letum.
 Vix hæc ediderat, cum clade exterrita tristi
 Intonsos multo deturpat pulvere crines,
 Et graviter questu Carmæ complorat anili: 285
 O mihi nunc iterum crudelis reddite Minos,

ocellos, diversum est. Possum enim bene dicere: *mei flentis oculos*. Idem in schedis conj. in *teneris h.* Mox *nec perdere* Ms. Basil., et *Nec 277.*—278. *Nam nisi bene*; at vett., etiam Aldinæ, *Nam si.*—279. *Ante expectatum* legi malit Scaliger, ut Ge. III, 348, aut *Ante hunc conspectum* eo sensu accipi: quod non necesse est; nam: *Ante hunc conspectum*, obtutum, ante oculos meos, h. mihi obtulisset, meis oculis objecisset. Drakenborch. ad Silium II, 31 non magis Scaligeri acumen probat, idem tamen malit: *Ante in conspectum*; idque præstat haud dubie. *casusve Deusve* vid. ad Cul. 192.—281. Heins. *patrio*; cf. sup. 185.—283. *tristis* Ms. Basil. ed. Ven. 1484. Eadem vs. sequ. *multo deturpat vulnere. multo turpavit pulvere* Ms. Basil.—284. *Intonsos crines*. Vix recte de vetula. *Incomitos* melius Heins.—286. Scaliger jungebat: *crudelis reddite*, o mihi nunc iterum effecte crudelis. Mox non verum putabat hoc, et emendabat: *mihi nunc iterum crudeliter addite Minos*: ut sit dictum ad illud exemplum: *Teucris addita Juno* Æn. VI, 90, ubi vid. Not. Verum in ea notione vocis adverbium apponi vix solet. Turbavit viros doctos male instituta verborum structura. Debebant jungere: *O crudelis Minos, nunc iterum mihi reddite*. Interpunctionem etiam in sqq. 288. 289 emendavi. Nam: *Et propter eundem te semper aut olim nata*, aut nunc amor insanæ alumnae, luctum portavit mihi, h. apportavit, attulit. Miro modo interpolat hæc Scaliger: *Semper et ante olim nata te propter eundem, Ah amor insanæ luctum portabat alumnae*. Idem *portare luctum* comparat cum Græco κῆδος πορτῆν. In vett. edd. ante Juntinam *nata o te vel*, ut Aldina, *nata te p.*, quod non deterius sed multo comitius dixerim; ut sensus sit: *Et semper amor portavit luctum propter te eundem aut olim nata aut nunc alumnae, τῇ παύδι*. Lenius quoque esset: *Semper enim. Jo*

NOTE

275 Laudarunt viri docti ad h. l. illud ex Medea Ovidii: *Servare potui: perdere an possim, rogas?* ex hocque adeo versu Ciris auctorem profecisse crediderunt. Antiquiorem auctoritatem Aristophanis Nub. 1179 Νῦν οἶν ὅπως σώσῃς μ', ἐπεὶ κινάλεσας commemorat Burmann. Sec. ad Anthol. T. I, p. 149; verum nec ex hoc nec

ex illo versum hunc fluxisse arbitror. Est sententia, quæ se sponte ingenio poetæ in tali rerum articulo offerre debebat.

280 *Aperit ferrum quod veste latebat.* Æn. VI, 406 *aperit ramum qui veste latebat.*

286 sqq. Conf. Var. Lect. Respicit fata filiae Britomartis, cujus amore

O iterum nostræ Minos inimice senectæ,
 Semper et, aut olim nata, o te propter eundem,
 Aut amor insanæ luctum portavit alumnae.
 Tene ego tam longe capta atque aucta nequivi, 290
 Tam grave servitium, tam duros passa labores,
 Effugere, ut sistam exitum crudele meorum?
 Jam jam nec nobis ea, quæ senioribus, ullum
 Copia vivendi vitæ genus. Ut quid ego amens
 Te erepta, o Britomarti, meæ spes una salutis, 295
 Te, Britomarti, diem potui producere vitæ?
 Atque utinam celeri ne tantum grata Dianæ

Schrader. conj. *Semper ut aut olim nata—portaret alumna.* Nec hoc male.—287. *O nimium nostræ* Ms. Basil., recte.—292. *ut sistam:* ut finis tandem sit calamitatum, quas ex te experiuntur meæ et filia et nutritia. Emendatio hæc est, a Pithæo profecta, sed bona. Scaliger ex vett. edd. lectione, quæ erat *obstantam* (ut et Ms. Basil.): alicubi etiam, *absistam*, exculsit qui *obstet tam*; magis ingeniose Heins. inde elicit: *o siste exitum.*—293. 294. Versus mali commatis, quibus liberandum carmen est. *Jam jam nec nobis ea, quæ senioribus, ullum Copia vivendi genus.* Lectio hæc nobis primum in Juntina visa: probata eadem Scaligero, etsi satis impedita: ut tamen sententia saltem aliqua erui possit: *Jam nobis ne ea quidem, quæ tamen senibus esse, contingere, solet, Copia est vivendi genus vitæ*, si non quod volumus, tamen ullum. Scaliger bene: *τὰς βίος ἀδύρως ἔχουσιν*. Edd. vett. cum Ms. Basil. *Vivendi copiam vivit genus*; inde Aldinæ *Vivendi cupiam vivit genus*. Heins. tentat: *Janjam nec nobis ævi* (vel *ævo*) *senioribus ullum Vivendi optatur, Divi! genus.* Mox *Ut quid ego*; leg. *At* vel *Ah*, vel *Ecquid*; nam *Ut quid* pro quare, barbarum puto. In marg. ed. Scot. *Aut.*—295. In edd. ant. et Ms. Basil. *Te erepto britomarte est spes vana sepulcri.* Sed, ut nunc legitur, est emendatum in Aldina; at in Juntina: *Te erepta, Britomartis, spes est vana sepulcri.* Scaliger idem in aliis repertum probabat: *mei spes una sepulcri.* Loënsis l. c. *spes est ulla sepulcri.* Ms. Helms. *mei spes una sepulcri.* Ita saltem legam: *Te erepta, o Britomarti, mihi spes una sepulcri est:* te erepta nihil amplius est, quod in votis habeam aut sperare possim, quam sepulcrum. *meæ spes una senectæ* non male conj. Heins.—296. *Te Britomarte* vett. edd.—297. *Legebatur Cereri:* cur Cereri? quodnam ejus studium vel contubernium esse poterat, cui puella se addiceret? Ferrem, si Palladem memoraret. In promptu est, *celeri* legere; sicque in Aldina et inde in ed. de Tortis expressum et ex Ms. Helms. notatum video, ut fuisse arbitrer: *Atque utinam celeri ne tantum grata Diana* etc., utinam ne esses sectata venatus, Dianæ celeri tantum grata. Ita et Jo. Schrader. Emendatt. pag. 61. nisi quod *non tantum*. Parrhasium in Quæsitis per Epistol.

NOTÆ

Minos exarserat, quem illa fugiens a Dictynnæo promontorio in mare se præcipitare maluerat. vid. Exc. ad v. 229.

290 *Capta atque tam longe aucta.*
 Ex Creta igitur Carne captiva ab-

ducta Megara pervenisse putanda. Nec tamen hic Minoem se effugisse videt. 293. 294. Jam nec in senio quidem mihi vita tolerabilis relinquatur! Sed verba sunt scabra.

297 Britomartis venatrix a Minoë

Venatus esses virgo sectata virorum,
 Cnossia neu Partho contendens spicula corau
 Dictæas ageres ad gramina nota capellas: 300
 Nunquam, tam obrûxe fugiens Minois amores,
 Præceps æœolis specula de montibus isse:
 Undo alii fugisse ferunt, et numina Aphææ
 Virginis assignant: alii, quo notior esses,

30 (p. 50 Steph.) Veneri legisse video: ita *Venatus virorum* nimis lepide subiiciuntur. Video tamen et *Hecataeum* hoc amplecti.—298. *Venatus—virorum*: esse ergo debent, quibus viri studere solent. Immo leg. *Venatus virgo sectata ferarum*. Hoc et Jo. Schrader. l. c. Porro ed. Ven. 1484 *sacrata*.—299. *Gnosia neupharlo* eadem vetus editio: *neufarto* Ms. Helmst. *neupactio* vet. ed. apud Loensem l. c., et Junt. *naupacto*: Idque Domitius interpretatur cum Ascensio. *naupharo* cornu Jul. Sabinus legerat. *neu Partho* emendatum jam in Aldina.—300. *puellas in furo* habet Aldina perperam, etsi de puellarum choreis velle accipere. Etenim laborat totus locus luxatione, unde nec membra sibi respondent; estque is adeo, nisi versus 299 omnino a mala manu illatus est, sic restituendus:

*Atque utinam color ne tantum grata Diana,
 Cnossia neu Partho contendens spicula corau,
 Venatus esses virgo sectata ferarum!
 Dictæas ageres ad gramina nota capellas:
 Nunquam etc.*

Si pastendis gregibus illa vacasset, non in conspectum Minois venantis ventura fuisset.—301. *fugeres cum Basil.* Ms. vett. edd. ante Aldinam; eadem *Minoæ*.—302. Vett. omnes: *æœolis specula de montibus*. nisi quod in ed. de Tortis *specula* non compareret, et in vet. ed. apud Loensem *Nec specula æœolis præceps de*. Forte *specula* substitutum, cum olim montis nomen fuisset: *æœolis Dictæ de montibus*, Callimachi exemplo, in Dian. 198 sq., ubi vid. Spanhem., etsi is a Strabone propterea reprehensus fuit lib. x, p. 733. 734. Scaliger, probante Heinio, corrigebat: *æœoli specula de montibus abissos*: ut Ecl. vii, 59 *Præceps æœoli specula de montibus in altum Deferat*; alia emendatio suppeteret ex carmine, quod noster poëta perpetuo ante oculos habere solet, Catull. lxxiii, 244 *Præcipitem sese scopulorum e vertice jecit*.—303. 304. Si sequentia ab ipso poëta profecta sunt: alieno utique loco sunt interposita. In lamentis matris quis talia expectet! Legebatur: *et numina Phocæ Virginis assignant*. Sic Aldina dederat. Vett. edd. *Phoræ, Photæ*. Mirum *Phocæ* nomen relictum, cum manifesta sit corruptela et a viris doctis Paulo Leopardo Emendat. x, 24 et jam ante eum, ut video, a Jano Parrhasio, Quæsit. per Epist. 30 dudum deprehensa et emendata. Delatam in mare Britomartin, Æginetæ narrabant, piscatorum retia casu excepisse, sicque eam servatam in insulam Æginam deportatam, ubi sub Deæ *Aphææ* nomine culta est. Nomen et ipsum cum fabula consentit, ἀνὰ τοῦ ἀφιδναίου. conf. Pausan. ii, 30 et Excurs. ad v. 220, et est numina *Aphææ* in Ms. Basil. Sed cetera verba incerta sunt lectionis. Leopardus l. c. legit: *et numen Aphææ Virginis Æginæ est*. Scaliger et nomen *Aphææ Virginis assignant*. Non video cur non retineamus, quod proximum est: *et numina Aphææ Virginis assignant*. Nam facta illa Dea. vid.

NOTÆ

conspecta, et, ut ejus insidias fugeret, 303 sqq. in quibus illa nomina *Aphææ* præceps in mare delata. cf. Var. nymphæ et *Dictynnæ* accepisse nar-
 Lect. et Exc. ad v. 220, ubi et de vss. ratur.

Dictynnam dixere tuo de nomine Lunam. 305
 Sint hæc vera velim: mihi certe, nata, peristi.
 Nunquam ego te summo volitantem in vertice montis
 Hyrcanos inter comites agmenque ferarum
 Conspiciam, nec te redeuntem amplexa tenebo.
 Verum hæc tum nobis gravia atque indigna fuere, 310
 Tum, mea alumna, tui cum spes integra maneret;
 Et vox ista meas nondum violaverat aures.
 Tene etiam Fortuna mihi crudelis ademit?
 Tene, o sola meæ vivendi causa senectæ?
 Sæpe tuo dulci nequicquam capta sopore, 315
 Cum premeret natura, mori me velle negavi,
 Ut tibi Corycio glomerarem flammea luto.
 Quo nunc me (infelix) aut quæ me numina servant?

Pansan. l. c.—304. *que notior esset vett. edd. nonnullæ.*—305. *F. Dictynnam dixere, tuo de nomine, Luna.*—306. *perisset vett. edd. ante Aldinam cum Ms. Basil.*—307. *in abest Ald. volitantem:* illustrat Mitscherl. noster in *Lection. p. 111.*—308. *Hyrcanos inter comites.* Canes esse volunt, satis notos ex auctoribus venaticæ rei, sed quis canes *comites* dixerit? Lego: *Hyrcanos interque canes agmenque ferarum.* Heins. *Hyrcanos* cum Basil. Ms. amplectitur, scil. *Nymphas.* At illas quis tandem in Creta quærat!—310. 311. 312. Non bene sententia procedit. Videtur ea esse debere: Verum hæc tum, cum meæ filiae infaustus casus evenisset, intolerabilia visa sunt: postea vero, cum te alumnam haberem, resedit dolor. Forte fuit: *Nunc, mea alumna,....Haud vox ista tuas unquam violaverat aures,* nunquam a te hæc querelæ de filia erepta auditæ fuere.—311. *mea luna* ed. Junt., corrupte. *manebat* malit Heins.—312. Versus aliunde interpositus.—315. *sopore* sane friget. Nisi accipias ut in *Nota* factum. Heins. conj. *lepore.*—316. *Cum premeret mors dura vel Cum premerent jam fata* conj. Jo. Schrader.—317. *flamina* conj. Heins.—318. *fata reservant* Ms. Helmsl. *ad quæ me n. s. conj.* vir doctus Jortin. Misc. Obs. Vol. iv, p. 326, *perperam; quis Deus et quo, h. ad quæ fata, servat me?* Heins. *heu*

NOTÆ

305 Alii Lunam tuo de nomine Dictynnam appellavere: id quod ponit tacite, Dictynnæ nomen Britomarti fuisse inditum. At illa fuit Dictynna dicta a Dianæ nomine; quæ h. l. eadem cum Luna esse videtur. Diversitas utique narrationis in hoc fuit, quod alii Dictynnam interpretabantur Dianam, alii Dianæ nympham. conf. sup. ad v. 225.

310 *Indigna*, intolerabilia, ut sæpe alias. Evenerunt hæc acerba filiae fata tum, cum te alumnam haberem. *fuere*, evenerunt. Sed oratio scabra,

et vix sana v. V. L. Mox 312 *vox ista* de amore Nisi, et 314 *vivendi causa mea senectæ*, mihi seni.

315—317 Sæpe Scylla infante in sinu dormiente, cum ipsa dolore animi victa vita se privare vellet, mortem distulisse se ait, ut antea viro nuptam eam videret. *capta*, delectata: an, et ipsa ad somnum invitata, sed nequicquam? *cum premeret natura*, senectus moleste gravaret. *De flammæ*, veste seu velo ac tegmine, quo novæ nuptæ nubebantur, eoque flavi coloris, nota sunt omnia. *luto*,

An nescis, qua lege patris de vertice summo
 Edita candentes prætexat purpura canos? 320
 Quæ tenui patriæ spes sit suspensa capillo?
 Si nescis, aliquam possum sperare salutem:
 Inscia quandoquidem scelus es conata nefandum.
 Sin est, quod metuo; per me, mea alumna, tuumque
 Expertum multis miseræ mihi rebus amorem, 325
 Per me, et sacra precor per flumina Ithytiae,
 Ne tantum in facinus tam molli mente sequaris.
 Non ego te incepto, fieri quod non pote, conor

qua me. At Jo. Schrader. Quo nunc te i. aut qua te n.—320. Indita Ms. Basil., et præterit. Addita Heins. et h. l.—321. Quæ t. p. spes. Aldina est læctio. Scaliger malit: Quam tenui p. s. Heins. Quam tenuis cum cod. Basil., sed is sensus alienus foret ab h. l. In vett. edd. Quæ tenuis, vel tenui, patrio pressit s. c. Heins. quoque tentat: Quanta tui patrio.—324. per me, mea. Scaliger mavult: te per mea a. Saltem debebat scribere: per te, mea a., ex more obtestationum. Alius vir doctus in Misc. Obs. Vol. iv, 327 corrigit: Per, te, meum, alumna, tuumque.—326. Per me et sacra precor per flumina Ithytiae. Deficit nos in hoc versu antiqua manus. Vett. edd. Perdere sacra precor per flumina sacra Ithytiae, vel Elythiae, ut et cod. Basil. Mutatum primum in Aldina sec. Per te sacra precor per flumina Ithytiae. Etiam Julius Sabinus similem depravationem interpretatur: "timeo, ne causa mea velis perdere tuum amorem expertum in multis rebus. Elathia (Elatia) civitas est cum flumine ejusdem nominis in Phocide celeberrima." Scaliger legit: Per te sacra precor; ut sit: te per s. Hoc jam in Aldina expressum modo monui. Pergit corrigere Scaliger: per flumina I. πὰ τὰ ποταμῶν, ut Ithytia, Læcina, Diana, Luna, sit eadem Dea, per cujus lumen mulier obtestatur. Altera ejus conjectura deterior: Per te sacra precor per luminis Ithytiae, nova voce procusa. Flumina I. Taubmannus fœdo acumine exponit. Ferrem saltem, si lavationem infantis recens natæ commemorasset. Heins. varie tentat: per flumina Ilissæ: quia ad Ilissum sacra Cereris celebrata: vid. Periegetes, Avienus, et Priscianus; vel per numina Itonæ aut aliud Palladis epitheton; vel per te sacra precor per fl. sancta Cythera. Salmas. ad Solin. p. 121 C. per flum. Lethæa emendat, a fluvio Crætæ Lethæo: quod præferam ceteris hariolationibus. Sed totum omnino versum augmentum esse scholastici, sententiam variantis, suspicor. Saltem numina Ithytiae legendum.—327. Nec vett. edd. ante Ald., et: tam molli mente; hoc præfert Scaliger, et recte puto; etiam Heins. e Ms. Basil., etsi tam nulla mente et ipsum habet, quo defendas: ut sit stulta, amens. Pro sequaris præstaret feraris; quod et Heinsio in mentem venit.—328. 329. Non ego te incepto, fieri quod non pote, conor Flectere, amor: scabrities et his verbis inest. Non amorem, sed puellam, alloquitur anus;

NOTÆ

herba, cujus succo inficiuntur vestes. pro stamine texturæ sint.
 v. ad Tibull. i, 8, 52. Corycium, a 318 Infelix! διὰ μέσων, ut Scaliger
 Coryco Ciliciæ monte, croco, cui monuit, sine regimine; διαπορῶν. Quæ
 similis color est, celebrato. Sed numina, et quo, nunc me servant?
 glomerare mire dictum est pro texere: Mox 320 Edita, nata, et 325 Expertum
 adeoque proprie colligere fila, quæ passive.

Flectere, amore, neque est cum Dis contendere nostrum :
 Sed patris incolumi potius te nubere regno, 330
 Atque aliquos tamen esse velis tibi, alumna, Penates.
 Hoc unum, exitio docta atque experta, monebo.
 Quod si non alia poteris ratione parentem
 Flectere; (sed poteris; quid enim non unica possis?)
 Tunc potius tamen ipsa, pio cum jure licebit, 335
 Cum facti causam tempusque doloris habebis,
 Tunc potius conata tua atque incepta referto.
 Meque, Deosque tibi comites, mea alumna, futuros
 Polliceor: nihil est, quod ~~texas~~ ordine, longum.
 His ubi sollicitos animi ~~relevaverat~~ æstus 340
 Vocibus, et blanda pectus spe vicerat ægrum :
 Paulatim tremebunda genis obducere vestem

hanc non conatur flectere, deflectere, avertere, revocare ab incepto. An fuit: *incepto flectere amore; nec est cum Dis c. n.* Saltem distinguam—*conor flectere (Amor! neque sit cum Dis contendere nostrum)*. Sensit eandem mecum verborum molestiam vir doctus in Misc. Obs. Vol. iv, p. 327, qui, *amor*, accipiebat, pro mi amor amata puella! quod alius vir doctus latine fieri non posse monuit. Sed video nunc illud, quod conieceram, legi in Ms. Basil. et jam extare in Ald. 1534, adeoque recepi.—331. *Utque* emendabat Loënsis Epiphyll. viii, 27. Tum alius vir doctus Misc. Obs. Vol. iv, p. 327 *velim* malebat; nec aliter sententia rite procedit: *Sed velim te nubere incolumi patris regno, Atque aliquos tamen esse tibi Penates*, h. aliquos saltem; non nullos.—332. *exilio* conj. viri docti Misc. Obs. ibidem; quod unice verum. Nam Carme ipsa exulabat a patria.—333. *non aliqua* vel *ulla* Jo. Schrader. Emendatt. pag. 62.—335. *ista* vir doctus Misc. Obs. l. c. bene corrigebat. *tuo cum jure legebat* Loënsis l. c. Heins. quoque: *Nunc potius* hic et 337, et *dum jure licebit*, *Dum f.*—336. *facti causam*, scil. negatis tibi precibus. *fracti ... doloris* bene Heins. vel *tanti*.—337. *incerta* Ms. Basil. et vett. edd., etiam Aldd., at 1534 *incepta*.—339. *quod extat* in o. ed. Ven. 1484, aliæ: *quod textat in ordine*: sic et Ms. Basil. Quod nunc legitur dedit Aldina. vid. Not.—340. *Hic ubi, et, relevaverit* vett. edd. *Hoc tibi ... relevaverat* Ms. Basil.—341. *vicerat* ed. Ven. 1484. *vinxerat* Aldinae pr. et sec. *vicerat* Junt. *luserat* Aldina tert. *spem clauserat* Ms. Basil., quod eo alludit. *foverat*

NOTÆ

334. *Quid enim non unica possis?* cum unica sis filia. 335. *pio cum jure licebit*, si parens negaverit nuptias cum Minoë ineundas. *tempus doloris*, cum tempus dolendi habebis justum, adeoque erit, quod doleas, negatis a patre nuptiis. *referto*: iterum consilium hoc extremum rescandendi capilli patrii rocca, repete. 338. *Meque, D.* Com-

parat Scaliger Græca: *ὡς ἐμοῦ οὐδὲ θεοῦ συλλαβομένης σοι, οὕτω ποιοῦ*. 339. *nihil est*; non res est, quæ non nisi longo tempore et multo apparatu perfici possit: sed res est brevi tempore expedienda. Verum recte Jul. Sabinus in sententiam mutavit: nihil est longum, quod ipsa natura ordine texnit; et sic nunc interpunxit.

Virginis, et placidam tenebris captare quietem,
 Inverso bibulum restinguens lumen olivo,
 Incipit, ad crebros insani pectoris ictus 345
 Ferre manum, assiduus mulcens præcordia palmis.
 Noctem illam sic mæsta super morientis alumnæ
 Frigidulos cubito subnixa pendit ocellas.
 Postera lux ubi læta diem mortalibus alnum,
 Et gelido veniens mani quatiebat ab Ceta; 350
 Quem pavidæ alternis fugitant optantque puellæ:
 Hesperium vitant, optant ardescere Solem:
 Præceptis paret virgo nutricis, et omnes
 Undique conquirunt nubendi sedula causas.
 Tentantur patriæ submissis vocibus aures, 355

conj. Dorvill. et Jo. Schrader.—343. *et placidam tenebris captare quietem*. Hæc facit puella, ut capteret quietem, capiat somnum; at nunc anus puellam ori obducta veste ad somnum componit. An *aptare* hic latet? Sed *captare* esto: arcescere, parare, per tenebras, quas obducit, extincta lucerna, *olivo inerso*, ut obruat oleo affuso ellychnium: proprie vas invertitur. Ad superstitionem trahit rem Scaliger, nimis subtiliter. *placidam* conj. Heins.—344. *restringens* vett. edd. ante Aldinam et Ascens., ex more. *Inverso* esse ab invergendo patet.—345. Vinculum in his versibus orationi deesse unusquisque videat. Scaliger vett. edd. *Incipit et habere* ait et hinc refingit: *Incipit: et crebros insani pectoris ictus Ferre manu*: ut *ferre manu* sit sustinere, *arcescere*. Non placet acumen. Malo distinguere: *Paulatim tremebunda... Incipit*: ad crebros insani pectoris ictus *Fertque manum, assiduus mulcens præcordia palmis*. Manu mammæ imposita subsultus pectoris observat.—346. *mulcens* Præcæus ad Apulei. pag. 221, perperam.—347. *morientis*, defendi forte potest. Heins. tamen tentat varie: *rorantis, marcentis, marcentis*. Mox cubitis Ms. Basil.—349. Heins. conj. *lux elata, oblata*; saltem deb. *evecta... Ut g.*—350. *veniente mane* male vett. edd. cum Ms. Basil. *Et gelida veniente mihi Ald.* *Egelido* esse legendum Scaliger monuit: ut sit verborum junctura hæc: ubi postera lux læta, veniens mane e gelido ab Ceta quatiebat diem alnum. Tenac tamen et vix poeta dignum *Egelido mane* vel *mani*. Gronov. ad Sen. Herc. fur. 132 *E pelago veniens summa q.* At Heins. *Egelida veniens jamjam q.*, aut *Occiduo v.* Jo. Schrader. *Et gelido Eous veniens q.* Bene se habet sol veniens ab Ceta; de qua Ceta, et ortu ex ea vid. ad Ecl. viii, 30, in Culic. 202. Heins. laudat Turneb. Adv. xxviii, 21. Sen. Herc. fur. (132. 133) et Siliij *Vixitum clara dies summa lustrabat ab Ceta Herculei monumenta regi* (lib. vi, 452). At *quater diem* quomodo dictum sit, non satis capio. Si de Solis equis ageretur, ii possent *cursu quati*, ut Ge. iii, 132, et Cul. 209 *Jam quati... equos Nox*; et Auson. Ep. iv *Jam succedentes quatiebat Luna juvenem*. Videtur dictum pro simplici, movere, proferre. Qui arguari vult, etiam tremulum lumen significari dicat. Occurrit quoque Cul. 42 *quatiebat lumina Sol*. Malim tamen vel sic *diem... spargebat ab Ceta*. Wakef. ad Lucret. iv,

NOTÆ

349—351 An descriptio hæc orientis diei cum judicio ornata sit, v. ante *frigidulos oculos* ex Catullo mutatus est LXIII, 181.

Laudanturque bonæ pacis bona; multus ineptæ
 Virginis insolito sermo novus errat in ore.
 Nunc tremere instantis belli certamina dicit,
 Communemque timere Deum; nunc regis amicos;
 (Namque ipso verita est orbari mœsta parente) 360
 Cum Jove communes qui quondam habuere nepotes;
 Nunc etiam conficta dolo mendacia turpi
 Invenit, et Divum terret formidine cives;

406. "me hic magnas turbas movere ait de nihilo." Clementer vero! Velim tamen docuisset vir doctus, quam bene dicatur *dies quater lucem*. Aurora, Phœbus, *spargit lucem*, non *quatit*. Quatitur fax; at *dies* non habet *facem*. Quæ sequuntur v. 351. 352 ornamenta sunt, in quibus poëtæ judicium desidero: nisi lacinia sunt e margine assutæ. De Hespero acute dici poterat, et, si bene memini, dictum est a vetere poëta (est is Callimachus fragm. LIT *αβρύν μὲν φιλέω*, *αβρύν δὲ τὸ πεφικασί*, ut h. l. Quem p.): *Quem pavida alternis fugiunt optantque puellæ*: respectu sponsarum ad sponsum deducendarum: quo Catulli illud spectat: *Hespero, qui celo lucet crudelior ignis*? Hunc versum forte ascripserat aliquis, cum Ceta injecisset recordationem hemistichii: *procedit Vesper ab Ceta*. Accessit alter versus: *Hesperium vitant, optant ardescere solem*. *Hesperium* (sidus) pro Hespero, *vitant* pro metuunt: *ardescere*, f. *tardescere*. Nam novæ nuptæ metuunt vesperam ingruentem: non auroram. Heins. *Hesperon evitant, optant ardescere Eoum*. Alterum hoc idem jam conjecerat Bentlei. ad Callimachi fragm. laudatum: in quo *Ἑσπέριον φιλέουσιν, ἀρὰ στρυγέουσιν ἔβρον*. Enimvero in Callimacho bene se hoc habet de juvenibus seu sponsis. At h. l. puellas, si in amplexibus sponсорum habentur, quomodo putabimus optare diem illucescentem? Est igitur alienum a loco totum hoc e Callimacho.—356. 357. *Laudantur pacisque bonæ bona* Ms. Basil. *inepto Virginis insolita* vett. edd., etiam Aldd.; primus emendavit Pithæus. Aliæ edd. *inepte*.—359. *Communem Deum*. v. Not. Laudat Heins. Eleg. ad Messalam *Communem belli nec meminisse Deum*. Ita tamen *belli* noster omittre non debuit. Greene: *Afinem ... Deum* legit, Jovem scilicet. Cujus tamen respectu ita dici possit, non video.—Porro, *regis amicis* vett. edd. et Aldd. cum Ms. Basil. *amicos* a Pithæo profectum: puto ut sit, eos *illa* timere dicit. Sed totus locus 359. 360. l. est pannus assutus.—360. *Namque ipso verita est orbari mœsta parente*. *Μίσητος ελπονών* est Scaligero; mihi videbatur esse monachi ineptus lusus ex margine; una cum sequente versus: *Cum Jove communes qui quondam habuere nepotes*. Sugillabat, snaspicor, lepidum caput Jovem, tanquam qui cum eorum filiabus consuevisset: ita enim communes cum Jove nepotes ex filiabus suscipere poterant. Nisi v. 361 *Cum Jove*, est insititius quidem, vix tamen a monacho proctus; sed alieno loco e margine insertus. Ita ascriptus esse potuit ex alio poëta ad v. 134 *pater atque avus idem Jupiter*. In Ald. 1517 *Namque ipsi verita est: orbum flet mœsta parentem*: nec aliter Ms. Helmstad., nisi quod *orbum* sit magis corrupte legitur. Heins. inde r-fingebat: *Namque ipso verita est coram fari ista parente*; ingeniose. Putabat idem post hunc desiderari versum. Tum parum venerat in mentem, hæc caruina esse interpolata sexcentis locis.—362. *con-*

NOTÆ

359 *Communem Deum*: belli fortunam. Alias dicimus Martem communem. Laudat Taubm. illud Annibalis Liv. xxx, 30 *Cum tua vires, tum tim fortune Martemque belli communem pro-*

pone animo. Sed et inf. in Catalect. xi, 50. *Communem belli nec timuisse Deum*. Conf. Burm. Antholog. Lat. Tom. I, pag. 209. De toto loco corrupto v. V. L.

Nunc alia ex aliis; nec desunt, omina querit.

Quinetiam castos ausa est corrumpere vates :

365

Ut, cum cæsa pio cecidisset victima ferro,

Essent, qui generum Minoa auctoribus extis

Jungere, et ancipites suaderent tollere pugnæ.

At nutrix patula componens sulfura testa,

Narcissum, casiamque, herbas incendit olentes ;

370

Terque novena ligat triplici diversa colore

Fila ; Ter in gremium mecum, inquit, despue virgo,

Despue ter, virgo : numero Deus impare gaudet.

Inde Jovi geminat magno Stygialia sacra,

Acta Aldina eadem dedit. confecta edd. vett., suo more. conferta Ascens. conserta Loënsis l. c.—364. Nunc alia ex aliis, nec desunt omnia, querit aliarum edd. est lectio, quæ suas argutias habet. Sed ea, quæ subijciuntur, omnia postulant, quæ Aldina habet, et Scaliger reduxit. In fine versus querunt vett. edd., male, cum Ms. Basil.—366. 367. Aldina lectio est, quam habemus. Et cum cæsa... Ut sint, qui g. M. vett. edd. cum Ms. Basil. Mox auctoribus extis, ut Æn. x, 67 fati auctoribus.—370. herbas contundit olentis Ms. Basil., ex Ecl. ii puto.—372. circum inquit vett. edd. ante Aldinam alt. cum Ms. Basil.—374. In ant. edd. mire interpolatus erat versus : Hinc magno generate

NOTÆ

369 sqq. Locus, qui sequitur de magicis sacris, ab anu factis, antiquis acceptior et suavior, quam nobis esse debuit ; nec male tamen a poeta est tractatus, et aliorum poetarum exemplo, nec forte satis accommodate ad h. l., cum ea non ad amorem instillandum, sed ad Nisi parentis animum flectendum et, ut filiæ cum hoste Minoë nuptias probaret, impellendum valere debeant. Vs. 370. *Narcissum, casiamque, herbas incendit olentes* ; compositus ad illum Ecl. ii, 11 *Allia serpillumque herbas contundit olentes*. Vs. 371 *Terque novena ligat triplici diversa colore Fila*. Novem fila triplicis coloris neccit ter, seu nodo facto, seu inter se implicita. Sumtum ex Ecl. viii, 73 *Terna tibi hæc primum triplici diversa colore Licia circumdo*. Inde etiam vs. sq. repetit : *numero Deus impare gaudet*. Tum 376. 377 *Amyclæus thallus*, θαλλός, ramus, termes olivæ esse videri potest, quo aram aqua aspergit : nam

Æn. vi, 230 in lustratione : *Spargens rore levi et ramo felicitis olivæ*. Itaque olivarum proventum in Laconica fuisse ex h. l. patet, quod Scaliger partim ex studio palæstræ, partim ex Statio, qui *Eurotam oliviferum* appellavit, firmari posse putabat. Verum palæstræ studium non statim olivæ culturam infert ; et in Statio lectio est ambigua : Theb. iv, 227 ; nam alii *oloriferum Eurotam* habent, quod verius esse arbitror ; nam idem Eurotas arundinosus, *ῥοκανθρόπος*, Theogn. 783, quales amnes amant olores ; tum *olivifer* ad idem palæstræ studium inter Laconas referendum erat. Nec vero ad hæc confagere necesse erat. De myrto accipiendum esse thallum Amyclæum, ex carmine Catulli patet, quod toties expressum in Ciri. Nam v. 89 *Quales Eurote progignunt littora myrtus*. Alioqui lauros ad Eurotam memoravit ipse Maro Ecl. vi, 83. *Ioliciæ vota*, sunt devotiones Thessalicæ.

Sacra nec Idæis senibus, nec cognita Graiis; 875
 Pergit, Amyclæo spargens altaria thallo,
 Regis Iolciacis animum defigere votis.
 Verum, ubi nulla movet stabilem fallacia Nisum,
 Nec possunt homines, nec possunt flectere Divi :
 Tanta est in parvo fiducia crine cavendi : 380
 Rursus ad inceptum sociam se adjungit alumnæ,
 Purpureumque parat rursus tondere capillum,
 Cum longo quod jam captat succurrere amori :

Jovi frigidula sacra. In Ald. alt. et hinc in aliis : *Inde Jovi geminat magno frigidula sacra.* Hæc in *Stygialia sacra* mutavit Scaliger, feliciter utique : ut sint magica : *Æn. iv, 638 Sacra Jovi Stygio quæ rite incepta paravi,* atque hæc emendatio in vulgarem lectionem transiit, servata editionis Aldinae lectione in ceteris. Hoc ipsum tamen hemistichium aliter refinxerat Scaliger : *Hinc magico venerata Jovi St. sacra :* dura verborum junctura, ut venerari sacra dicatur anus. Alterum tamen tollere et servare malim magico Jovi : nam magnus Jupiter vix locum habet in his sacris. De sagarum nominibus reconditis, ut ipsiplices, auriplices; simulatrices, fictrices, veratrices vel potius veteratrices dicantur, docte ad hunc locum Scaliger agit. *geminat sacra,* instaurat, iterat. Editio vet. Leopardi apud Loënssem l. c. legebat (ex correctione utique viri docti) *Junoni Stygiæ facit inde Hecateia sacra.* Barth. Advers. xxiii, 21 monstrum emendationis affert : *Hinc magico venerata Jovi Phrygia indole sacra.* Heins. tentabat *fert stridula sacra :* mox tamen ipse abiicit. Jo. Schrader. conj. *Inde Jovi ingeminat magico Stygia edere sacra.* —376. Scaliger, omnes, inquit, antiquitus excusi : *Idæis avibus,* quod vetus editio apud Loënssem, ex nostris antiquis edd. nulla præterquam Norimberg. agnoscit : ceteræ, etiam Aldina sec., *Idæis senibus.* Multa inde molitur Scaliger, ut interpretetur aves has Idæas; mox favente Ald. tert. emendat : *Idæis avibus;* ut Ms. Helmst. quoque legit; Ms. Basil. *avibus.* Nos a senibus nos recedemus : erroris librarii causa manifesta est. Quos autem Idæos hos senes dicemus esse? Jul. Sabinus Idam Troadis vel Phrygiæ, et hinc sacra Cybeleæ, infert; Taubmannus Cretenses interpretatur. Ita quomodo Græci opponi possunt? Artes magicas modo inter Thessalos modo inter Colchos celebratas exhibent poëtæ : legamus itaque : *Sacra nec Ææis senibus nec cognita Graiis.* Ea et hinc Ææa de Colchide frequens poëtis; senes Graii de Thessaliæ. Nunc justa comparatio. Heins. conj. *Ææis avibus* vel *Edonis,* tum nec c. *Threis.* (Thressis!) At non de furore Bacchico, sed de sacris magicis hic agitur.—378. *stabulis fallacia* vett. edd. constanter habere affirmat idque præfert Scaliger : quod iterum de nostris verum non est. Una Juntina eam lectionem exhibet; et Domitius et Ascensius eam interpretantur; vix tamen eam probandam arbitror. *Ninum stabilem* bene dixit a sententia animi firma, in qua ille perstabat.—380. in patrio Heins., quod alienum. Niso enim est fiducia in suo crine. *fiducia cavendi* est forte paulo insolentius dictum, potest tamen ferri : ut putet facile se sibi cavere posse a malis, quæ metuebant aut ominabantur alii. Vir doctus Misc. Obs. Vol. iv, pag. 329 varie sed frustra tentat. Præstat forte caventi Niso : si modo caveat, ne crinis fatalis sibi eripiat. Nisi fuerit : *crine;* paventi *Rursus... puella.* Sed totus versus suspectus mihi est.—381. *socium se jungit* Aldina. *sociæ* conj. Heins., vix bene.—382. *rursus* otiose repetitur : saltem *ferro.*—383. 384. 385. Turbata et luxata sunt omnia. Nec mirum a adhuc erant, puto, versus in margine aliquis codicis a sciola scholastico male alliti. Scaliger in antiquata verba

Non minus illa tamen revehi, quod moenia crescant,
Gaudeat: et cineri patria est jucunda sepulto.

385

Ergo metu capiti Scylla est inimica paterno.
Tum coma Sidonio florens succiditur ostro.
Tum capitur Megara, et Divum responsa probantur.
Tum suspensa novo ritu de navibus altis,

~~~~~

proclivis sic comprehendebat sententiam: *Tum longo quod jam capiet succurrere amor, Non minus illa tamen.* Ut quod sit pro, quamvis. Lenior forte medicina: *Tum longo quod jam capiat succurrere amor.* Versus tamen vel sic enervis, etsi facile erat meliorem substituere. In Juntina editur: *Quam longo quoniam.* Ferrem, si daret codex: *Quam, longo quamquam capiat* (f. capit ah) *succurrere amor, Non minus illa tamen ... Gaudeat; ut jungatur: Quam gaudeat.*—384. *Non minus illa tamen revehi, quod moenia crescant, Gaudeat;* fæde corrupta. Pro *revehi* in vett. edd., etiam Ald., *rauci*, et *crescat* Ms. Basil. et Helmstad., ascripto *cernat*. In *crescant* nomen Cretæ latere facile assequare: Carme ad Cretam, in qua nata, saltem educata, erat, sibi reditum dari non sine gaudio agnoscebat. Scaliger refinxit: *Non minus illa tamen revehi quoque mania Cretes Gaudeat.* Sed dura sunt *mania Cretes*. Malim: *Non minus illa tamen revehi se ad mania Gnosæ Gaudeat.* Heins. *revehi quoque ad mania Cretæ.* Jo. Schrader. *mania cressa.*—385. *et cineri patriæ est jucunda sepulto.* Vett. edd. *patriæ et, vel cineris patriæ est.* Vetus edit. apud Loënssem l. c. *Gaudere et cineris patriæ lata esse sepulcro,* quæ interpolationem manifeste producit. Scaligeri correctione ne ipai quidem monachi veteres scabrorem proferre potuissent. *Gaudet: at ei cinis est patriæ jucunda sepulta:* ut esset: huic placet ruina patriæ suæ. Utrique causa est, quod gaudeant: illi, quod iterum in Cretam reverti sperat: huic vero, quod de casu patriæ certa sit. Hoc vero Scylla non gaudebat. Itaque nec Heins. bene: *et cinis est patriæ jucunda sepulta.* Barthium sensum verum tenuisse video, qui tamen legere maluit: *Gaudeat: et cineri patriæ est jucunda sepulcro,* h. auxi illi jucundum est in patria sua cineri suo invenire sepulcrum. Sed veram lectionem invenire in promptu est, eamque mox in Aldina dudum vulgatam vidi: *et cineri patriæ est jucunda sepulto.* Ita et Ms. Helmst. legebat. Etiam cineri sepulto patria humus grata est. Si non vivere licet in patria, saltem, in ea humari ut contingat, in votis habemus.—386. *Ergo metu capiti Scylla est inimica paterno.* Iterum inepti monachi acumen ex margine illatum, sed valde obtusum. *Metus* saltem disertius erat exponendus. Barthius non male emendat: *Ergo tum capiti.* Puto tamen interpolatorem scripsisse: *Ergo iterum c.* Hoc idem Heins. conjicit.—387. Per tres versus diversa narrationis capita jejune satis per *Tum* junguntur. Saltem tertio: *At suspensa.* Omnino hic erat carminis locus, qui disertissime tractari debebat. cf. Ovid. Met. VIII, 81 sq. Pro *succiditur* vett. edd. ante Aldinam male *sucin-*

NOTE

383. 384. 385 Sententia esse debet: partim ut alumne amoris succurrat, partim quod in patriam sic se redituram et saltem tumultum in solo patrio habituram esse videt.

387 sqq. Potiora narrationis capita tantum verbo attingit: vid. ad pr. carn.

389 Mira Minois crudelitas, quod puellam navi alligat; cf. v. 416. 417; non adjicitur, an in præra, ubi paræsum erat: in quo forte fabulæ potest origo ac causa latere: cum puella efficta esset, quæ suspensa per mare trahi videri posset; Trænam ad Lycophar. 648. *ἡρώδης τῆς πρὸς*

Per mare cœruleum trahitur Niseia virgo. 390
 Complures illam Nymphæ mirantur in undis;
 Miratur pater Oceanus, et candida Tethys,
 Et cupidas secum rapiens Galatea sorores;
 Illa etiam, junctis magnum quæ piscibus æquor
 Et glanco bipedum curru metitur equorum, 395
 Leucothee, parvusque Dea cum matre Palæmon.
 Illi etiam, alternas sortiti vivere luces,
 Cara Jovis soboles, magnum Jovis incrementum,
 Tyndaridæ niveos mirantur virginis ætus.
 Has adeo voces, atque hæc lamenta per auras 400
 Fluctibus in mediis questuolvebat inani,
 Ad cœlum infelix ardentia lumina tollens,
 Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.

gitur; in qua et Tunc.—390. *Niseia virgo*. Sic scribendum: *Νισεία*, non *Neseia*: conf. Heins. ad Ep. Sabini I, 33.—391. *illam*. Heins. conj. *Scyllam*. Mox male vulgatum *Thetis*.—394. F. *Illam etiam*, scil. miratur. Sicque Ms. Basil. *junctis quæ piscibus*. *pristibus* haud dubie Heinsius et hic emendaret. Et ecce in schedis emendat.—396. *Leucothoë* male scriptum perpetuo librariorum lapsu in antiquioribus. Aldina et sequiores edd. *Leucothea* recte. cf. Munker. et Staver. ad Hygin. f. 2, quosque illi laudant. Vitium itaque in ed. Heins. et Burm. relictum correxi.—397. F. *Illam etiam*. Et sic jam Heins., moxque *et niveos*. *alternas* male vett. edd. ante Aldinam. Nota fabula de Dioscuris, summa arte tractata a Pindaro Nem. x. cf. supra En. vi, 121 *Si fratrem Pollux alterna morte redemit*. Per prolepsin Dioscuros in hac ætate memorari et, quia navigantibus adsunt, nunc memorari, facile intelligis.—398. Versus ex Eclog. iv, 49 ab alia manu illatus.—402. 403. Ex

NOTÆ

pas τῆς ἐκελου νῆδος etc. In diversa abit Apollodor. III, 14, 8 Minos τὴν κόρη τῆς πρύμνης τῶν ποδῶν ἐκθῆρας, ὑποβρύχιον ἐποίησε. Etiam alios fabulam sic exponere, notavit Scaliger. Propert. III, 17, 26 *Pendet Cretæa tracta puella rate*: ubi cf. Intpp. Potuit et hoc subesse poëtæ, qui primus finxit, animo, quod Scylla ob tantum facinus digna erat, cui tellus pontusque negetur, ut verbis Nasonis utar. Alii poëtæ fabulam aliter tractavere. Navi ejectam in mare a Minoë, ad Scyllæum Argolidis promontorium delatam mortuam acceperat Pausan. II, 34, p. 192. At

dolore furentem, cum se a Minoë relinqui videret, in mare se præcipitasse, et puppi abeuntis navis inhæsisse narrat Ovid. Met. VIII, 142 sq., ubi similes querelas Scyllæ comparent studiosi cum loco, qui sequitur, non male elaborato a poëta: et in quo ille cum Catullo LXIII, 130 sqq. certasse videtur.

391 *Complures illam Nymphæ mirantur*. Frequentatum poëtis phantasma: ut in Argonautarum historia. Proxime tamen Catullum respexisse videtur LXIII, 14. 15. In vs. 394. 395. 396. disertus locus de Ino et Melicerta.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

5 C

Supprime o paulum turbati flamina venti;
 Dum queror; et Divos, quanquam nil testibus illis 405
 Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora.
 Vos ego, vos adeo, venti, testabor, et auræ,
 Vos, matutina si qui de gente venitis,
 Cernitis: illa ego sum cognato sanguine vobis
 Scylla; quod, ah, salva liceat te dicere Procne; 410
 Illa ego sum Nisi pollentis filia quondam:
 Certatim ex omni petiit quam Græcia regno,
 Qua curvus terras amplectitur Hellespontus;
 Illa ego sum, Minos, sacrato foedere conjux
 Dicta tibi: tamen hæc, et si non accipis, audis. 415

En. II, 405. 406. lumina tollens. Aldina tendens.—404. turbato ed. Ven. 1484. turbata o Ald. pr. Junt. et Norimb. Omninoque hæc erat vetus et vera lectio. turbati f. Aldina. turbati o f. alia vetus editio Barthio laudata. turbata flumina Ms. Helmst. Venti turbati sunt simpl. turbid, concitati.—405. 406. Ex Ecl. VIII, 19. 20.—408. Vos matutina si qui de gente venitis, ut aves sint, in quas cognatione junctæ Procne et Philomela fuerant mutatæ: conf. sup. 199 sqq. Ita legitur ex Scaligeri emendatione. Vulgata lectio erat: Vos Numantina: sic jam vett. edd., etiam Ald., at Ven. de Tortis cum aliis: Vos o Mantina: promtum est in Mantinea hoc mutare, quod et Scaliger arripuit, sed mox iterum dimisit. Sane Arcadum ea urbs ut totam Peloponnesum designaret, satis esset insolens. Nec tamen altera Scaligeri lectio habet, in quo acquiescere possis. Doctius nomen latere, et quidem stirpis vel gentis Philomelæ et Procnes, non dubito. Itaque refingo: Vos, Pandionia si qui de gente venitis, per aërem volantes occurritis.—409. Spernitis? conj. Greene.—410. quod o salva vett. edd., etiam Aldina. salva liceat te dicere jam eadem Aldina dedit: aliæ edd. liceat tibi. Scaliger frustra refinxit: liceat mihi. Versus insititius.—414. Scylla ego sum Ms. Basil. Minos Loënsis l. c.—415. tamen hæc, etsi non accipis, audis. Igitur accipere esse debet admittere, probare. Sed usu probatum, ut sit auribus accipere, audire. Scaliger ex antiquis edd. reponit audi: tamen hæc audi, quanquam tibi non placent. Verum et hoc non minus jejunum. Heins. etsi non aspicias, audis. Totum versum a mala manu insertum arbitror, vitio priori versui semel illato, ut Illa ego sum Minos legeretur. Scriptum scilicet fuerat: Illa ego Minos sacrato foedere con-

NOTE

404—408 Lamenta hæc Scyllæ non sunt a poëta tenuioris ingenii profecta; desideres modo severius judicium in dilectu rerum et sententiarum.

414. 415 Illa ego sum, Minos, sacrato foedere conjux Dicta tibi. Aut exciderunt multa, aut non satis præstruxit narrationem poëta. Intelligendum scilicet est, dato capillo Scyllam fi-

dem a Minos matrimonii jungendi accepisse. Ad pactionem eandem sunt fœdera referenda vs. 422. Ceterum cum his Scyllæ querelis cf. eas, quas Ovid. Met. VIII, 108 sqq. ejus ore profert, ut intelligas, in hoc ingenii lusus, in nostro poëta doloris acerbis- tatem ex naturæ veritate.

Vinctane tam magni tranabo gurgitis undas ?
 Vincta tot assiduas pendebo ex ordine luces ?
 Non equidem me alio possum contendere dignam
 Supplicio : quod sic patriam carosque Penates
 Hostibus immitique addixi ignara tyranno. 420
 Verum esto. Hæc, Minos, illos scelerata putavi,
 Si nostra ante aliquis nudasset foedera casus,
 Facturos, quorum direptis mœnibus urbis,
 O ego crudelis, flamma delubra petivi :
 Te vero victore, prius vel sidera cursus 425
 Mutatura suos, quam te mihi talia captæ
 Facturum metui. Jam jam scelus omnia vincit.
 Ten' ego plus patrio dilexi perdita regno ?
 Ten' ego ? nec mirum, vultu decepta puella
 Ut vidi, ut perii ! ut me malus abstulit error ! 430
 Non equidem ex isto speravi corpore posse
 Tale malum nasci : forma, vel sidere fallor.

jux Vinctane jam magni tranabo gurgitis undas ?—417. *Vincta* vett. edd. ante Aldinam, ex more. *assidua* etiam Ven. Norimb.—418. Noli refingere : *Non equidem me non possum contendere dignam Supplicio* : Non possum contendere, me non dignam esse supplicio ; merui vero. Sententia enim sic instructa : Non equidem possum contendere, dignam me alio supplicio, scil. quam hoc ; immo vero, fateor, me dignam supplicio hoc : sed hec ab iis, quos læseram, non a te, inferri mihi debebat.—419. *quod sic* Aldina primum dedit. Aliæ *quantum* ; male. Basil. *quam quod*. Heins. *quia nam*.—420. *ingrata* vel *ignara* conj. Heins. *gnara* emendat Scaliger. Sed et alterum habet locum : *ignara* enim futuri, cum longe aliter acceptum iri a Minoë beneficium putaret.—421. *Verum esto* : Hæc, Minos jam emendatum in eadem Aldina. Aliæ vett. *Verum est hoc* vel *Verum est hæc* cum Ms. Basil. Jo. Schrader. Emendatt. p. 63 *Verum isthæc, Minos, illos scelerata putavi...Facturos*. non male !—423. *direpta* m. urbis em. Heins.—426. *Mutatura* ed. Fabric.—427. *Jamjam scelus omnia vincit*. Languet rō *jamjam*. Sceleri epitheton addi poterat : sive puellæ sive Minois scelus intelligas. Barthius interpretatione sic juvat sententiam : *omnia*, etiam fidem datam. Heins. refugit : *Jamjam scelera omnia vincit*, vel *quantum scelera omnia vici*.—429. *nec mirum*. Heins. f. *nimirum*.—430. Ex Ecl. viii, 41 temere, ut puto, huc illatus.—432. *forma*, vel *sidere fallor* : vel *specie* vel *fata*. Putida eratio : forte *forma*, *proh sidera ! fallor*. In

NOTÆ

418 Non equidem aliud quid merui quam tale supplicium. 421. *illos s. Facturos, quorum*. Deos intelligit Scaliger ; quidam Megarenseæ ? si re-

scivissent prodictionis consilia! Mox 431 *speravi* pro *metui*, *putavi*, ut sæpe : conf. *Æn.* i, 548. iv, 419.

Non me deliciis commovit regia dives,
 Corallo fragili, ac electro lacrymoso;
 Me non florentes æquali corpore Nymphæ; 435
 Non metus incensam potuit retinere Deorum.
 Omnia vicit amor: quid enim non vinceret ille?
 Non mihi jam pingui sudabunt tempora myrrha,
 Pronuba nec castos accendet pinus odores,
 Nec Libys Assyrio sternetur lectulus ostro. 440
 Magna queror; nec et illa quidem communis alumna

Misc. Obs. Vol. iv, p. 330 virum doctum tentasse video: *formæ vel sidere fulli*: ut *formæ sidus* forma siderea sit. Ms. Helmst. *forma vel sidera falle*.—434. *Coralio fragili ac electro lacrymoso*: ita refinxit versum Scaliger (nec indocte, modo atque malisset), cum in Aldina esset et. Nec aliter Ms. Helmst. Versus procusus eo modo, quo *Æn.* viii, 402. *quod fieri ferro liquidore potest electro*. Etsi nunc *electrum* succinum est, olim in summo pretio habitum. Vulgg. *et lacrymoso movit electro*, ex interpolatione, et tamen cum vitio versus. Nec aliter Ms. Basil. In Plantin. et aliis versus sic constitutus est: *Non me... dives, Dives corallo fragili et lacrimoso electro*. Loënsis sic refingebat: *C. et fragili aut movit lacrimoso electro*. conf. Voss. de Analogia iii, 36.—435. *Non me fl.* melius vet. edit. apud Loënssem.—437. *Omnia vincit amor*. Sic sup. *Eclog.* i, 69. Hic vero dandum erat: *Omnia vicit amor*; et hoc ipsum e Ms. Helmst. notatum video. Procedit enim sententia sic: Nihil abduxit ac deterruit me a scelere: non paterna domus deliciis et puellis comitibus affluens, non Deorum metus.—438. *Non mihi jam* Ms. Basil. vett. edd. et ipsa Aldina, melius quam *Nec. sudabunt*. Sane *Ge.* ii, 118 *Quid tibi odorato referam sudantia ligno Balsamaque et b.* et alibi: sed alio sensu. In simili loco cum Tibullo nostro (lib. iii, 4, 28) præferam stillare: *nec mihi jam pingui stillabunt tempora myrrha*.—439. *spinus* Leopardus malebat apud Loënssem Epiphyll. viii, 27, f. inani acumine. *odores jam* Ven. 1484. Norimb. et aliæ; at Aldina protulit *honores*, quod et Heins. præfert. Nihil vulgatus hac varietate in libb. conf. Burmann. Anthol. pag. 37. Elegans autem versus de tædis, quæ novæ nuptæ præferantur.—440. *Non Libys* Aldd. cum Ms. Basil.—441. *Vana queror conj.* Heins. *nec et illa quidem* inde ab Aldina legitur. Antiquiores: *nec ut illa quidem*. Excidit puto *me: magna queror: me ne illa quidem communis...tumulabit*, h. e. quod vero maximum est, de quo queri possim: me ne tellus quidem tumultabit, *illa communis alumnis omnibus*; aut ita legendum cum Scaligero, aut *nec me illa quidem communis alumnæ tellus tumultabit*; quod malim, quodque Heins. quoque amplectitur, et ad Gronov. ad Tacit. ablegat; nondum

NOTÆ

433 *Non me commovit*: ut absterer a prodenda patria. Loquitur enim de Nisi patris regia, et de bonis, quibus illa adhuc usa erat. 435. *æquali corpore*, ætate, æquales, *ὁμοῦλικες ὁμοῦλαι*, ut Scaliger illustrat.

438—440 Ad nuptiarum solennia referendum, quibus se nunc privatam

conqueritur; sponsa perungitur: tædæ lucent: purpureus torus sternitur: h. e. vestis purpurea in citrino lecto. Nam *Libys*, Libycus, *lectus*, ut *Libycum pecten* sup. 179, eburneum vel lotinum vel citreum. Ante oculos autem habuit poëta Catull. lxxii, 43. 48. 49.

Omnibus injecta tellus tumulabit arena.
 Mene inter comites, ancillarumque catervas
 Mene alias inter, famularum munere fungi,
 Conjugis atque tuæ, quæcumque erit illa, beatæ 445
 Non licuit gravidos penso devolvere fusos?
 At belli saltem captivam lege necasses.
 Jam fessæ tandem fugiunt de corpore vires,
 Et caput inflexa lentum cervice recumbit;
 Marmorea adductisque labascunt brachia nodis. 450
 Æquoreæ pestes, immania corpora Ponti,

enim idonea auctoritas ulla allata est, qua *alumnus* active pro altore et nutrito dictum esse constet. Longa est ea de re disputatio in Thes. Gesner. Quod omnium codicum auctoritas in h. l. *alumna* tueri dicitur, perperam pronuntiant viri docti. Quot enim habemus codices Ciris? Male etiam Barth. provocat ad sup. 274 *haustum mihi pectus alumnae*. Est enim: *mihi alumnae*. In Basil. Ms. erat *ne ut illa quidem*. Unde Heins. tentat: *mene* (voluit *me ne*) *illa quidem...alumnam*.—443. *inter comites*. Sic vett. quoque edd. At Ald. et inde Veneta de Tortis: *inter matres*, minus tamen accommodata. *inter matres ancillareque marinas* Ms. Helmst.—444. *Manalius* vett. edd. et codd., etiam Basil. constanter, ut etiam Scaliger eo devenerit, ut ita legendum putaret: nam et Arcadium, inquit, et reliquam Peloponnesum bello vicerat. Hoc unde habeat, nescio: illud tamen video, fraudem fecisse obscuriorem ductam librarii *Nenalias* pro *Men' alias*: quod recte inde ab Ald. sec. legitur, modo interpungatur, ut fecimus. Poëta tamen bono digniora suggerit Heinsius: *Men' riles inter*; vel *Mene colos inter*. Porro: *famulari vel famulatus munere*.—445. *quæcumque erit illa beata* edd. vett. ante Aldinam. Sicque Julius Sabinus legerat, idque præferam, cum Heinsio.—448. *fesso de corpore* haud dubie: e Catullo l. c. 189 *Nec prius a fesso secedent corpore vires*. Et sic quoque Jo. Schrader. Emendatt. p. 64.—449. 450. Potest et interpungi: *Et caput...cervice recumbit Marmorea*: ut Scaliger mavult. Quod autem sequitur: *adductis labascunt brachia nodis*, in versus legem peccabat: itaque inserui *que*, quod jam Scaliger facere monuerat, et jam factum video in ed. Junt. At Ald. et aliæ vett. edd. *labescunt*: hoc metro caveret, a *labor*: sed auctoritate destituitur. In Misc. Obs. Vol. iv, pag. 330 vir doctus (J. Jortin) cum Heinsio emendabat *livescunt*, eleganter: nescio tamen an vere, et ex poëtæ mente. Nam de deficiente puella sermo est. Præstat *tabescunt* cum Jo. Schrader legere.—451. *Æquoreæ pestes*. Ita statim priscæ edd. exhibuere: et ex iis reponi jussit Scaliger. *Æquorei pisces* Aldina intulit interpretamentum.

NOTÆ

442 Comparat Scaliger Catull. Epithal. Thetid. 153 *neque injecta tumulabor mortua terra*: et cum seqq. vers. ibidem versus 158 sqq. Scilicet cum se etiam tumulto privari dixisset, addit Scylla, debuisse saltem tanquam captivam in Cretam abduci et in ser-

vito conjugis Minois haberi. Mene: non licuit famularum munere fungi?: et fusos penso gravidos conjugis tuæ devolvere? Imago servitutis poëtis frequentata: et Catullo eodem loco in Ariadnes querelis 160 sqq. cf. Mitscherl. Lectiones in Catull. pag. 107.

Undique conveniunt, et glauco in gurgitis circum
Verbere caudarum atque oris minitantur hiatu.

Jam tandem casus hominum, jam respice, Minos.

Sit satis hoc, tantum solam vidisse malorum:

455

Vel fato fuerit nobis hæc debita pestis,

Vel casu incepto, merita vel denique culpa.

Omnia nam potius, quam te læsisse, putabo.

Labitur interea revoluta ab littore classis,

Magna repentino sinuantur lintea Coro,

460

Flectitur in viridi remus sale, languida fessæ

Virginis in cursu moritur querimonia longo.

Deserit angustis inclusum faucibus Isthmon,

Cypselidæ magni florentia regna Corinthi;

~~~~~

In promptu est videre neutram veram esse, sed esse legendum: *Æquorei prius*, belluæ marinæ, ut toties alibi. Sicque Heins., et, *immania corpora Phocæ*.—453. *Verbere caudarum* vett. edd., etiam Aldini, cum Ms. Basil.; ita et *hiatum* vel *hiatus* pariter debebant exhibere.—455. *Sit satis*, o Heins., bene. Idem *subiisse malorum*. Ego vero hæreo in *solam*. Est enim sententia ad meum sensum jejuna: si optat sibi soli hoc contingere. An non magis consentaneum, ut illa liberari vinculis optet, et satis esse putet, si experta sit aspectum ac minas miserabilis interitus? An f. *Sit satis o tantum miseram vidisse malorum*; Heinrichs ex *solam* eliciebat *solem*.—457. Non dubito *casu incerto* esse cum Scaligero legendum. Sic sæpe *fatum* et *casus* junguntur. Astipulatur Heins.—459. *resoluta* leg. cum Heinsio et Jo. Schradero Emendatt. p. 64.—460. *lintea*. *littora* Ascens. Junt., male.—462. *incursu* Heins. legit; quod non caplo. Vox dicitur hære, questus mori in cursu verborum.—464. *Cypselidæ magni florentia regna Corinthi*. Neminem in versu hoc hæsisse video: habet tamen quod offendat. Cypselum Bacchidis dejectis Corinthi tyrannidem occupasse, Ol. xxx, 2, nota res est. Successit ei Periander,

NOTÆ

455. *Sit satis* me unam omnium puellarum tantam miseriam experiri, h. nunquam aliam esse expertam majora mala. 458. Non vulgarem magni ac generosi amoris sensum redhibet hic versus: injuriæ culpam, etsi tam indigne ab amante habita, tamen deprecatur et ab eo in quodvis aliud transfert: putabo omnia potius læsisse me, causam, cur infelix sim, fuisse, quam te læsisse me, h. tua fraude et scelere hoc factum. Aliter Ariadne Catulli LXIII, 188 sqq., quæ diras Theseo imprecatur. Mex v. 492

elegans descriptio vocis deficientis cum viribus.

463. Navigationis narratio laude sua non caret. Ex sinu Megarico inter *Ægæar*, Minoam et Niseam, in altum evectus a dextra Isthmum et Corinthum et propiore loco Scironides petras habet. Ulterius provectus Athenas præterit, tum, sinu Saronico relicto cursum tenet in medio Cycladum versus Cretam. Similes navigationes locorumque enumerationes sunt imprimis in Ovidii *Metamorph.* et Statii *Achill.* II pr. 460. *secum respectat*, h.

Præterit abruptas Scironis protinus arces,
Infestumque suis diræ testudinis exit

465

enjus filio Psammeticho mortuo libertatem recepere Corinthii. Quæri jam potest, quis ex his sit *magnus Cypselides*? Periander, arbitror, qui et inter septem Græciæ sapientes habitus est. Vixit ille quidem multo post Minœm tempore; sed poëta hæc narrat, non Minos. De Corintho, quem nonnulli urbis auctorem ediderunt, seu Jovis seu Marathonis filio (vid. Pausan. II, 1), agi hic nequit. Non enim urbem appellare potuit *Cypselidæ et magni florentia regna Corinthi*. Inter hæc impedita est oratio, nisi legas: *Cypselidæ et magni florentia regna, Corinthum*.—465. *abruptas rupibus arces* conj. Jo. Schrader.—466. *Infestumque suis diræ Testudinis exit Spelæum*. Locus a Scaligero et Barthio tentatus, sed perperam. Fuit enim fabula de testudine annatante, quoties a Scirone præcipitarentur hospites, eorumque corpora devorante: vid. Pausan. I extr. Diodor. IV, 59. cf. Schol. Eurip. ad Hippol. 979, qui Callimachum Scironis, forte cum ipsa testudine, meminisse ait. Scironis immanitas, et *Petræ Scironides* in Megarensium finibus, res sunt pervulgatæ: vide vel Plutarch. Thes. p. 4, aut Ovid. in Metam. VII, 447. Eæ petræ sunt h. l. *abruptæ Scironis arces*, quibus subjacet *specus χελώνης*, et eadem *multo cruentæ hospite cautes* vs. sequi. Specus hoc Testudinis, ut Diodor. I. c. indicare videtur, ipsum quoque Chelones nomine tandem venisse debet, nam præcipitati hospites κατὰ τὴν ὀνομαζομένην Χελώνην. *Infestum suis*, ex persona

NOTÆ

respicendo apud animum suum cogitat. Barthius jam comparavit ex Ge. I, 389 de cornice: *et sola in sicca secum spatiat arena*, et ex Claudiano Epith. Pall. 47 *quid medio tecum modularis in æta?* Scaliger *notas secum per archæalium dictum volebat pro sibi*. Elegans autem τὸ respectat, ut et alibi *respicere*, *aspectare*, ut Ge. III, 228. De reliquis vid. Var. Lect. 471. *Florentes Cycladas*, propter sylvas longe conspicuas navigantibus. Sic Ovidius inter Cycladas *florantem Cythnon* Met. VII, 464, et noster poëta paulo post *viridem Donusam* dixit; quod etiam Æn. III, 125 memoraverat, etsi ibi Serv. ad marmor viride respici ait. 476. *Marmoream Paron*, a marmorum fodinis, etiam Ovidius dixit Met. VII, 465, loco, quo eum ante oculos habuisse h. l. suspicor. *viridem Donusam*, jam Æn. III, 125 vidimus. Inter ea laboris hujus tedium levare liceat alia observatione. In loco Æn. III, 125 Æneas a Delo evectus iter faciens per Cycladas relinquit Naxum, Donusam, Olearon etc. Hæc loco pro-

spicit Scylla Cythnum, Paron, Donusam. Situs adeo hujus insulæ ex his ipsis aliqua ratione æstimari potest; quandoquidem accuratior ratio non suppetit. Corruptelam itaque in Stephano Byz. in *Δορυοσία* (quam antiquam satis esse Eustathii alter ille locus ad Perieg. 530 declarat) etiam hæc arguunt: *Δορυοσία, νῆσος μικρὰ Πέδου*. Enimvero nimis longe ab ea abesse debuit, si Maro non turpiter errasse dicendus est. Sin Rhodii eam paruisse dicere volebat, *νῆσος τῶν Πεδίων* dicturus fuisset; et quorsum hoc potissimum notandum veniebat in hac insula? Immo *νῆσος μικρὰ Σπορῶν*, vel, ut alias amat Stephanus (v. c. in *Γιάπος*), *νῆσος, μὲν τῶν Σπορῶν*. Quod ibid. subjicitur, in eam insulam a Baccho ex Naxo Ariadnē traductam, viciniam non minus arguit. Plinius IV, s. 23 Donusam inter Telon et Pathmon memorat, etsi ibi *æcrotim ponere* se Sporades ait. A Celario alieno loco, infra Icariam, collocata est Donusa.

Spelæum, multoque cruentas hospite cantes.

Jamque adeo tutum longe Piræea cernit,

Et notas secum, heu frustra, respectat Athenas.

Jam procul e fluctu Minoia respicit arva,

470

Florentesque videt jam Cycladas, hinc Strophadasque;

Scyllæ accipiendum; h. Megarensibus, civibus suis. Noluit itaque poëta dicere quod commodius videri poterat: *Infestum et miseris diræ*. Porro Ven. de Tortis *die testudinis*, operarum puto vitio. Scaliger de Crommyonia sue cogitabat, et refingebat: *Infestumque suis diræ Thescidis exit Speleum*. Barthius autem: *Infestumque Sinis diræ*, quod tamen ipse deseruit in Comment. ad Claudian. p. 1160, ubi aliter refingit: *Infestumque suis, diræ et testudinia*. At Heinsius iterum Sinin retraxit, sed alium in habitum refingens: *Insesumque Sini d. t. Speleum*. Nam Sinis antrum in Isthmo. "Statius Theb. vii, 743 *Mors trepidis ignava venit, dubiumque tuenti Presserit insessos onus impuleritque jugales*. Ita vetustus codex, non insertos, ut vulgati: lib. xii, 235 *Per fluvios secura vadi somnosque ferarum Fertur et horrendis insessa cubilia monstris*. Sic totus ille locus castigandus. *secura vadi* rescripsimus, quod in scriptis plerisque *cadit* legatur. Vulgo *secura* ruit. Pro *præter*, sive, ut in scriptis plerisque, *Præterit* vel *Fertur et*. *Insesa* denique *cubilia*, non *inserta*, codex non unus a me inspectus. Eod. lib. xii, 540 *Paulum et ab insensis mæstæ Pelopeides aris* etc. Festus: *Insesiores, latrones qui circa vias insidentur sedentes*." Recte hæc: sed quid fiet nunc verbis *diræ testudinis*? eruntne de ipsa antri testudine et camera accipienda?—468 Male excusum in Heins. et Burm. *Piræia*. Quis nescit esse *Περαιά*. Et *Piræea* jam Aldina et alia vett. edd. At Junt. cum aliis male *Pyrreum*. tutum bene Scaliger *ὄψυδρ, ἐρρυδρ*, interpretatur. Heins. tamen tentat: *tuta heu longe Piræia*, provocans ad Stat. xii Theb. 626. Respexit puto v. 616 *et trepidis stabilem Piræea nautis*; quæ ipsa emendationem infringunt.—469. *secum*: etsi exponi potest, v. Notam; parum tamen commode positum: nam *respectat Athenas oculis*, non *animo reputat secum*. F. sæpe, ut et Heins., qui etiam *ecce* conj.—470. *Jam procul e fluctu Minoia respicit arva*. Vide, quam faciles et liberales interdum sint Intpp. Cretam interpretantur *Minoia arva*. At eam quomodo *respicere* nunc potuit Scylla? Ferrem, si *Nisæa* essent *arva*. Sed *respicit* esto *prospicit*; aut corrigamus *potius prospicit*: *Athenis relictis qui ultra pergit*, aliquot, puto, dierum cursum emetiri debet, antequam Cretam prospiciat. Potuisset tamen poëta haud dubie hæc subjicere, modo non additum esset: *Florentesque videt jam Cycladas hinc Strophadasque, Hinc sinus, hinc statio contra patet Hermionea*. Ergo agitur adhuc de navigatione, quæ in Sinu Saronico fit: inde vero Cretam vix aliquis prospiciat. Itaque aut versum ex seqq. forte post 477 retractum et perperam h. l. insertum, aut a mala manu, ut variaret superiorem versum, in margine appictum, aut *Minoia arva* corrupta esse necesse est; etsi varietas nulla occurrit, nisi quod Ms. Helmut. *Jam procul et fluctus alia minos aspiciit arva*: et, *effluxus* Ms. Basil. Prospici in eo sinu poterat navi inde a Megaris ultra Athenas provectæ ante omnes alias terras Ægina et Salamis insulæ, hæc quidem retro, illa ex adverso posita. Dicas adeo potuisse scribi: *Jam procul e fluctu Salaminia prospicit arva*, aut: *e fluctu Æacidea prospicit arva*. Prius ad literarum ductum propius accedit, sed ad navigationis progressum minus est accommodatum; malimque adeo Argolidis litus respici putare: quod pluribus modis declarari potuisset; v. c. *Pittheia prospicit arva*, h. Trazenem. Unum adhuc est, quo *Minoia arva* tueri aliquis possit, ut ad Minoam insulam, ante portum Megarorum Nisæam positam, referat. conf. Strab. ix, 600 B.—471. *Florentesque videt jam Cycladas, hinc Strophadasque*. Scaliger: *hinc Cycladas hinc Stro-*

Hinc sinus, hinc statio contra patet Hermionea.

Linquitur ante alias longe gratissima Delos

Nereidum matri et Neptuno Ægæo.

Prospicit incinctam spumanti littore Cythnon,

475

Marmoreamque Paron, viridemque allapsa Donusam,

Æginamque simul, sementiferamque Seriphum.

phadasque. Syllabam mora et cæsura productam sexcenties interpolant grammatici. Sed in Aldina sec. et tert. et hinc in Veneta de Tortis mira est lectio: *Cycladas: hinc Venus illi. Hinc sinus*; eandem Ms. Helms. habebat, nec aliter legerat Jul. Sabinus, qui de Cytheris insula interpretatur: nimis remota ab his plagis. An et hic insulæ nomen latet? Inter hæc mirum est præteritis cum aliis tum me ipsum: *Strophades*, quæ in Ionio mari sitæ inter Cycladas nec poni nec nunc prospici poterant. Cogitavit de hoc acutissimus Jo. Schrader. Emendat. pag. 66, idemque emendat *hinc Sporadasque*: uti Æn. III, 125 *Sporasque per æquor Cycladas*. Legitur quoque illud jam in edd. Basil. Interea pro sensu meo contendam quovis pignore, duo hos versus 479. 471 *Jam procul—Florentesque*, a mala manu venisse.—472. *Hinc sinus, hinc statio contra patet Hermionea*. Sustuli fædum Heins. et Burm. editionum vitium, *Hermiona*. Vett. edd. *Hermiones*. At Ald. 1518 *Hermionia*. Heins. tentat *sinus statio*... *Hermionæi*: non bene. Sinum Saronicum evectis et Cycladas petentibus ab altera parte ille ipse sinus, a dextra littus Argolicum, in eoque Hermione prospicitur: Ἑρμιόνη et poetis Ἑρμιόνη, scil. χῆρα, πόλις. vid. Pansan. II, 34, p. 191. Strabo VIII, p. 573 A. Inter fragm. Callimachi: Ἐς Ἀσίην Ἀλκίον τε καὶ ἑμπολὶν Ἑρμιόνην. Est quidem et in hoc ipso littore sinus Hermionius, quem tamen non puto a poetâ significari, cum *contra* addat: *Hinc sinus, hinc contra*. Vicissim equidem de sinu dubito: et suspicor, fuisse scriptum: *Sanion hinc, statio contra patet Hermionea*.—473. 474. Versus adumbrati ex Æn. III, 73. 74, ubi vide.—475. *Cinthum* vett. edd. *Citrum* Jul. Sabinus. *apumanti gurgite* Jo. Schrader. conj., et *Prospicit hinc incinctum*.—476. *viridemque allapsa Donysam*. Scriptum simili more erat Æn. III, 125, nec extat auctor satis gravis, unde tuto scriptura constitui posset. Nuuc tamen non multum absum, quin librorum in Æneide et apud Plin. Tacitumque lectionem: *Donusa* pro vero nomine habeam. Nam, si a Dionysio ductum esset, *Διονυσία* esse debebat: quo etiam inflexum illud videas apud Steph. Byz. in *Διονυσία* (apud Eustath. ad Dionys. Perieg. 530 *Νοῦς* corrupte legitur: exscripsit autem ille Stephanum) ut sit pro *Διονυσία*, quod ineptum est; sed et ipsum argumento esse potest, verum nomen *Διονυσία* fuisse ἀπὸ τοῦ δονεῖν, propter terræ forte motus, ut Vossius conjicit ad Melam II, 7, 104. Apud Melam tamen constantem librorum lectionem, *Dionysia*, retinendam arbitror; potuit enim inter tot alias obscuriores *Sporadas* etiam *Dionysia* esse, ut adeo facile alterius nomen in alterum transiret.—477. *Æginamque simul sementiferamque Seriphum*. Cum Seriphus a Strabone lib. x, p. 747 A. petrosa fuisse prodatur; Scaliger *serpentiferam* emendat, δεισέσσαν. Simpliciter ita poetâ insulam asperam et saxosam bene appellare potuit. Sed Scaliger hoc respectu fabulæ factum vult. Sane Persei cum Medusæ capite ad hanc insulam accessus, conversis in saxa incolis, celebratissima est fabula (vid. vel Pindar. Pyth. XII); enimvero de anguibus Medusæ in hac insula enatis nihil narratum accepimus. Potest vero insula esse saxosa, et tamen habere agrum fertilem, adeoque *sementifera* dici. Accedit, quod Ovidius Met. VII, 464 *planam Seriphon* dicit, quæ lectio nullo modo est solicitanda. Quidni enim diversa ratione et respectu ejusdem rei diversa esse possint epitheta? Jul. Sabinus in suo libro *anomiferamque* Seriphum legisse videtur, explicat enim anomum h. l., nisi ad v. 513 deturbanda est nota. Ms. Helms. *salutiferam*.

Fertur, et incertis jactatur ad omnia ventis :
 Cymba velut, magnas sequitur cum parvula classes,
 Afer et hyberno bacchatur in æquore turbo. 480
 Donec tale decus formæ vexavit, et ægros
 Non tulit, et miseros mutavit virginis artus,
 Cœruleo pollens conjux Neptunia regno.

~~~~~

que *Seriphum* legit: quod quo ducat, non assequor. Sed in priore parte versus interpretes non hæsisse miror. Ab *Ægina* longissime aberat *Minois* navis, cum *Seriphum* jam in oculis haberet. Haud dubie verius insulæ nomen sub corruptela latet; sed et vox, *simul*, quæ sequitur, otiosa et inutilis. Pate poëtam scripsisse: *Et Diam et Siphnon*, s. *Dia*, *Naxos*, in proximo esse debuit. *Gyaros* nimis remota est, quam ut ea in *Ægina* latere possit: etsi eo alluderet *Ovid. Met. v, 250*, ubi *Minerva* *Thebas* petitura *Seriphum* deserit, a *dextra Cythno Gyaroque relictis*. Alia est insula, obscurior illa quidem, propiore tamen lectionem vestigio: *Ægila* vel *Ægilia* inter *Cretam* et *Peloponnesum* auctore *Stephano* in *Alyla*: quod enim ibi legitur *Αἰγίλεια*, jam emendatum est a viris doctis *Αἰγίλεια*, seu, quod malim, *Αἰγύλα*, nam dicitur sic *Αἰγύλας*, seu potius *Αἰγύλα*. Et sic quoque *Dionys. Perieg. 499 Αἰγύλα τ' ἔδὲ Κόθηρα*. Male enim *Αἰγύλα* ibi scribitur. Etiam *Mela ii, 7, 90 At interius* (in alto *Ægæi* maris) *Melos, Olearos, Ægilia*, ubi cf. *Vossius*, qui nunc *Serigottum* seu *Cytheram* minorem vocari docet. *Plin. iv, s. 19 Ægila* (hanc scripturam e libb. tuetur *Harduin.*) autem *xv m. p. a Cythera, eademque a Creta Phalasurna oppido xxv M. P.* Succurrebat ab initio hæc *Ægilia* substituenda *Æginæ*; mox etiam vidi *Ægylam* (invito metro, ut e *Dionysio* intelligitur) pro vera lectione h. l. venditari a *Luca Holstenio* ad *Steph. Byz. pag. 102*. Sed, hanc a locorum situ penitus esse alienam, facile sui quemque oculi possunt docere: nec facile ea cum *Paro* ac *Seripho* jungi potuit. Recitatur tandem alia a *Plinio* post *Eubœam* lib. *iv, s. 22 Extra eam in Myrtois multa* (insulæ), sed maxime illustres *Glaucônnesos et Ægilia*; et a promontorio *Geræto—Cyclades*. Atque de hac *Herodotus* accipiendus erat, non de illa, lib. *vi, 107*, ubi insulam *Styreorum Αἰγίλειαν* memorat, in quam *Eretrienses* mancipia deduxerant. *Styra Eubœæ* fuisse satis vel ex *Iliad. B. 539* constat. Hujus *Ægiliæ* situm etai pro certo definire non ausim (inter *Atticam* et *Eubœam* collocatam eam video a *Dorvillio*), tamen ille nimium recedit ab his *Cycladibus*, inter quas nunc navigatio apud poëtam nostrum fit.—478. ad omnia: otiosum versus fulcrum: cui similia vidimus in *Culice* et *Ciri* alia. Poterat succurri per epitheton: *pendula*.—480. Afer ut em. *Heins.*—481. Donec tale decus formæ vexavit, et ægros Non tulit, et. Sensu hæc carent. Latere in vexavit et antiquum vexarier in promptu est animadvertere, multo magis si audias vexaverit vet. edd. ante *Ald.* exhibere: porro eædem agram et ac misero. *Scaliger* refinxit: Donec tale decus formæ vexavit, et agram Non tulit: nullo ad sensum fracta. *Melius Barthius*: Donec, tale decus formæ, vexarier agram Non tulit et: ut sint apposita: agram, tale decus formæ. Sane nec sic scabritie versus

NOTE

479. 480 Comparatur alligata navi
Scylla cum minore navigio navi alligato. Ut sit: velut cymba parvula, cum sequitur magnas classes, et cum turbo Afer bacchatur in æquore; h. dum interea *Africus* procellas movet.

Eandem comparisonem *Statius i Sylv. 4, 120* sqq. adhibuit: ut jam alii notarunt. Paulo ante *v. 474* at omniu debet esse ad omnem motum, impulsu, venti.

Sed tamen externam squamis vestire puellam,
 Infidosque inter teneram committere pisces
 Non statuit: nimium est avidum pecus Amphitrites.
 Aëreis potius sublimem sustulit alis,
 Esset ut in terris facti de nomine Ciris,
 Ciris Amyclæo formosior ansere Ledaë.
 Ac velut in niveo teneræ cum primitus ovo

485

490

care: ferri tamen potest, multo forte magis, si *tale decus forma*, per extirpationem et in medio posita accipias. Nam et supra mirati sunt Dii marini puellæ formam vs. 391 sqq., ut sit scribendum: *Donec (tale decus forma!) vezariæ ægram Non tulit et*. Nisi ipsa Amphitrite ægra Non tulit. Cum hæc satis probabiliter videri possint dicta: ecce visum objicitur novum et dignum conjectore apud Jul. Sabinum, ubi Seriphon et Dionysam memoravit, porro legitur "*Ægos pro Ægæo mari ponitur, quod etiam Valer. Flaccus usurpavit: Et quanto fremitu se sustulit Ægos!*" Nota hæc vix alio, quam ad hunc verum spectare potest, legitque adeo in suo libro Sabinus pro *ægros, ægos*, quod pro *Ægæo* mari dictum vult. Hoc quidem perperam. Nam *Ægæum* mare mythice non per *Ægon*, sed per gigantem *Ægæonem* representatur: sed idem *Ægæon* etiam *Ægan* effertur, *Alyalon, Alydon, Alydæ*, ut Titan ex Titæon, a Titæa, matre. Ita etiam meliores libri ap. Valer. Flacc. loco laudato, qui est lib. 1, 629, exhibent *Ægan*, ubi v. Voss. Nec tamen quicquam prodest ad sensum, si legere velis et in nostro: *Ægan*. Heins. *vezariæ æque*, vel *ægra*, vel *ægum*, vel *ultra*. Ultimum hoc esset simplicissimum ex ipsa re natum; modo scriptura addiceret.—484. *et rigidis squamis vestire puellam* Basil. Ms., hand dubie melius.—485. *pisces*. Requiritur *pristes* forte et h. l.; hoc est bellus.—486. *Nimiumque avidæ regno Amphitrites* Ms. Basil., quod refingere videtur Heins. *Nimiumque infidæ regno Amphitrites*. Non satis vim perspicio. Vulgata eo spectat, quod mutata in piscem Scylla belluarum voracitate peritura fuisset.—489. *Amyclæa...Ledaë* requiritur. Sic et Heins. Anser pro ore; ut et alibi apud poetas.—490. *Hic velut* edd. vett., etiam Aldina cum Basil. Ms. *tener est cum primitus* Aldina. *teneræ cum protinus* Ven. 1484, Jant. Norimb. (cum

NOTE

484. 485. 486. *Externam puellam*, in externa corporis superficie. *teneram committere inter pisces*: pro, piscibus; seu relinquere inter belluas marinas; insolenter dictum; scil. metuens, ne ab iis devoraretur. *pecus Amphitrites*: antiqua poetarum formula. Notum est Nævii, quod et Taubmann. laudat, *Lascivum Nerei sinum pecus*. adde Lucret. II, 342. 343, et inprimis notum illud Horatii: *Omne cum Proteus pecus egit altos Visere montes*. Mox 488 in *terris*, inter homines appellatur Ciris ἀνὰ τοῦ νεπεῦ, detonsa patris coma.

490 sqq. Totus locus de metamor-

phosi hac, et inprimis comparatio hæc inchoatæ mutationis Scyllæ in alitem cum vitello ovi in pullum abeunte, ex elegantissimis est, et miror, eam Nasoni, ingeniosissimo homini, non in mentem venisse. 491. *internodia fluitant membris* pro vulgari: internodia membrorum fluitant. 493. *liquido circumfusus æquore corpus*; nescio an arguter: sed malim non tam exemptum vinculis et mari natans, quam potius, ut pullus in ovo liquore ambitur, sic humore seu nebula inclusum corpus, dum mutabatur, significari.

Effigies animantis et internodia membris
 Imperfecta novo fluitant concreta calore ;
 Sic liquido Scyllæ circumfusum æquore corpus
 Semiferi incertis etiam nunc partibus artus
 Undique mutabant, atque undique mutabantur 493
 Oris honos primum, et multis optata labella,
 Et patulæ frontis species, concreescere in unum
 Cœpere, et gracili mentum producere rostro.
 Tum, qua se medium capitis discrimen agebat,
 Ecce repente, velut patrios imitatus honores, 500
 Purpuream concussit apex in vertice cristam.
 At mollis varios intexens pluma colores
 Marmoreum volucris vestivit tegmine corpus,
 Lentaque perpetuas fuderunt brachia pennas.
 Inde alias partes, minioque infecta rubenti 505
 Crura, nova macies obduxit squalida pelli,

Ald. tert. et Basil. Ms.) et al., et puto *protenus* poetam magis decere.—491. *Effigies animantur* vett. edd. præter Aldinam, in qua est *Effigies animantis*, melius, puto, etsi alteram præferat Scaliger cum Heinsio. Certe non placet: *teneras effigies in ovo animari*. Contra præclare: *tenera effigies animantis fluitant in ovo*: h. adumbrata pulli forma in liquore natat.—492. *colore Ven.* 1484. Etiam color vitelli mutatur; sicque *novo* accommodatus est. At calor ex incubatione est. *novus* erit continuatus, succedens de novo.—493. *liquidum* Ms. Basil.—496. 496. *atque undique mutabatur Oris honos*: primum multis legunt et interpungunt vett. edd., minus bene. Quod habemus, Aldinæ debetur. Heins. tentat *mutabant* vel *mutant*. In Ms. Basil. abest et.—497. *patulæ frontis species*: ergo *species frontis* pro fronte, et h. l. pro ore omnino. *Speciem* per decorem spectabilem Ascensius interpretatur. *Spacia frontis* tamen proprietas sermonis hic requirebat, vel *spatium*, quod et Heimio in mentem venit.—500. *imitatur* Ascens. Junt. Ms. Basil.; hic et *parvos*.—501. *Puniceam* Aldina; præfert Heins., quia 511 sequitur *Purpureas*.—502. *mollis* Ald. eadem: reliquæ *membris*, cum Basil. Ms., puto melius; ut sit: *pluma intexens membris varios colores*.—503. *Mansurum* vett. edd.; et sic Ms. Basil., unde Heins. f. *inoutum* vel *indutum*. *Marmoreum* Aldina restituit.—505. *In varias partes* Heins. apud Jo. Schrader., f. ut jungantur cum anteced.—506. Expressum erat in Ald. tert. Heins. et Burm. edd. *nova macies obduxit squalida pellis*, nullo cum sensu, et manifesto sphalmate. Vett. edd., etiam Aldina pr. et sec. cum Pithœana, legebant vitiose: *novamque aciem obduxit squalida pellis*. Loënsis refingebat: *Crura novamque aciem illico duxit squalida pelli*. Quod nunc legitur, verissima est emendatio jam in Pithœi margine apposita, mox a Scaligero probata. Ita *macies obduxit crura nova pelle*, et

NOTE

500 Est adeo Ciris avis cum crista
 purpurea, ad imitationem cincinni
 seu capilli purpurei patril, quem

Scylla resciderat. *volucris tegmen* est
 plumeum, et *perpetua penna*, quæ to-
 tas alas, olim brachia, obducunt.

Et pedibus teneris ungues confixit acutos.
 Et tamen hoc demum miseræ succurrere pacto
 Vix fuerat placida Neptuni conjuge dignum.
 Nunquam illam posthac oculi videre suorum 510
 Purpureas flavo retinentem vertice vittas ;
 Non thalamus Tyrio fragrans accepit amomo,
 Nullæ illam sedes. Quid jam cum sedibus illi ?
 Quæ simul ut sese cano de gurgite velox
 Cum sonita ad cœlum stridentibus extulit alis, 515
 Et multum late dispersit in æquore rorem ;
 Infelix virgo nequicquam a morte recepta
 Incultum solis in rupibus exigit ævum,
 Rupibus, et scopulis, et littoribus desertis.
 Nec tamen hoc iterum poena sine : namque Deum rex, 520

confixit ungues pedibus, h. fixit junctim cute agglutinata; non ut digitis junctis olim pedes erant. Ut *tabulas configi* inter se Cato dixit. Alias *malim inflexit*, vel *affixit*, quod Ms. Helmst. habebat cum Ms. Basil. Porro *Crura mea macie subduxit* citat Salmas. ad Solin. p. 287. At *obductus cortex* et similia ap. Ovid. et al.—508. *Attamen* legit Loënsis. Qui hic sequuntur ad vs. 513 sex versus iterum ex meo judicio mali versificatoris sunt in margine alicujus libri ascripti et perperam recepti. Tulerat quidem Amphitrite opem puellæ: sed vix dignum Dea, ut ei succurreret hoc pacto; non enim puellam posthac propinqui nuptam viro viderunt. Sententia insititia et puerilia, verba partim ex trivio et parum propria. *Suns* ruiusque sensus rem, puto, declarat.—511. *salvo* Ven. 1484. Junt. Aseens. *retinentem* facite erat cum meliore permutare. Sed adumbravit is, qui ascripsit, verum Catulli LXIII, 63 Ariadne Theseum fugientem prospicit, *Non flavo retinens subtilem vertice mitram*. At ibi aliter res se habet.—512. Hæc jam persecutus erat sup. vs. 438. Pro Tyrio, Syrio arbitror, ex poetarum more fuisse.—513. *Nulla illam sedes* ed. Scalig. Mox *Quid enim jam sedibus illis* communis edd., etiam Aldinarum, est lectio: ut substituatur: *opus est*. Quis primus mutavit, ut in Heins. et Borm. legitur, ignoro. Heins. in schedis malit: *Quid enim cum sedibus illi?* Totus tamen versus non minus infictus est quam ante erat.—516. in *æquora* melius Ms. Helmstad. *lato* em. Heins., perperam. Ge. iv, 430 *ibat*; cum (Proteum) vasti circum gens humida ponti *Exultans rorem late dispersit aquarum*.—517. a *morte recepta* conj. vir doctus Misc. Obs. Vol. iv, p. 332, atqui hoc idem jam in Aid. tert., unde a recepi.—519. *Rupibus*. In hoc vero versu manifesta est inepti versificatoris manus.—520. *Nec tamen*

NOTÆ

514 sqq. Elegans locus et sensibus rem subjiciens graphice, *Et multum late dispersit in æquore rorem*, ut solent aves madefactas alas concutere. *nequicquam recepta*, servata, a morte. Præstat, puto, hoc, quam ut mortem

recepit, snbierit; id quod factum non est; mutatur enim in avem. *ævum incultum*; vitam æspèram et horridam.

520 Nunc Jupiter, indignatus, filia scelerata in avem mutata, parentem

Omnia qui imperio terrarum millia versat,
 Commotus talem ad superos volitare puellam,
 Cum pater extinctus cæca sub nocte lateret,
 Illi pro pietate sua (nam sæpe tepenti
 Sanguine taurorum supplex resperserat aras : 525.
 Sæpe Deum largo decorarat munere sedes)
 Reddidit optatam mutato corpore vitam,
 Fecit et in terris Haliaetus ales ut esset.
 Quippe aquilis semper gaudet Deus ille coruscus.
 Huic vero miseræ, quoniam damnata Deorum 530
 Iudicio natique et conjugis ante fuisset,
 Infesti appositque odium crudele parentis.
 Namque, ut in ætherio signorum munere præstans,

hec ipsum vet. edit. ap. Loënssem.—521. Omnia qui imperio terrarum millia versat. Etiam hic versus a monacho excusus putandus. Pie quidem, sed non latine, dictum: *Deum versare imperio omnia millia terrarum*, h. e. animantium per terras; nam de infinitis terrarum orbibus nemo illa ætate cogitavit; et tamen in promtu erat versum refingere: *Qui maris imperio et terras ac sidera versat.* Heins. conj. *Omnia qui imperio rerum mortalia versant.* In schedis Wolfii pro *millia* substituebatur *monta*: nescio quo sensu.—524. 525. Variant edd. vett. primum in *tepenti*: quod omnes Aldiæ exhibent. At Ven. 1484 *videmus*: quod et Ms. Helmst. cum Ms. Basil. habebat; ceteræ vett. *nitentium*: latere in utraque *bidentium* sagaciter odoratur Scaliger; sed docere debebat *bidentem* taurum usquam veteribus dictum. Præferam *nitentium*: ut sæpe victima, v. c. *Æn.* iii, 20. Heins. legit *nitentium*. Ovid. *victima nulla litat.* Martial. x, 73 *Victima cæsa litat.* Et remittit ad Salmas. ad Solin. Enimvero de vi vocis nemo dubitet.—526. Vett. edd. *resperserat*, et *aurat*.—528. *Helicæne sales ut esset* Ms. Helmst.—529. Hic versus iterum ab interpolatore insitus videtur. Jovem *Deum coruscum* vix bonus poëta dicat. Alii, ut Ascens. et Junt., *coruscis*. Sed *aquilas coruscas* nemo noverit, nisi esse dicas, quæ fulmen coruscans anguibus portant. Ita et Heins. accipit.—531. 532. Vix hæc satis sana: certe, causa adjecta qualis sit, non satis licet assequi: infestum facit Scyllæ patrem haliaetum Jupiter, quoniam damnata Deorum iudicio natique et conjugis ante fuisset. An Minoë idem Jovis natus et Scyllæ conjux? Scaliger quidem natum Apollinem vel Minoë, conjugem Junonem interpretatur. Putabam scribendum esse: *Judicio, patrisque et conjugis*, scil. Nisi et Minoë; et versus antec. *cum jam vel quævis*. In edd. nullum auxilium. *Indicio* vett., ut Ald. pr. *jum nata* pro *damnata* vet. edd. et Ald. pr. cum Ms. Helmst. Tum 532 *opposit* sine copula haud dubie legendum: *Huic vero miseræ... Infesti opposuit odium crudele parentis.* Apponere, ut addere, in Virgilio vidimus. conf. ad *Æn.* vi, 90. Scaliger malebat *opposit*: quod non probandum.—533. *Namque utinam ætherio* Ven. 1484 cum Ms. Basil.

NOTÆ

interea miserum apud Inferos degere, revocavit eum in vitam et pariter avem fecit; sed Cirii infestam, tanquam ad pœnam a filia exigendam.

533 sqq. Arguta etiam hæc est comparatio. Mutuo se persequuntur fugiantque ciris et haliaetus aves, quemadmodum duo sidera Scorpius

Unum quem duplici stellarum sidere vidi,
 Scorpius alternis clarum fugat Oriona ; 535
 Sic inter sese tristis Haliæetus iras,
 Et Ciris, memori servant ad sæcula fato.
 Quacumque illa levem fugiens secat æthera pennis,
 Ecce inimicus atrox magno stridore per auras
 Insequitur Nisus ; qua se fert Nisus ad auras, 540
 Illa levem fugiens raptim secat æthera pennis.

Jam veluti aetherio Junt. et al. *Namque* ut in *aetherio* Aldinæ debemus. *signorum munus* obscure dictum : accipio pro spectaculo. Jo. Schrader. emend. *lumine* : ut in Catull. 66, 59 in vario lumine cæli. *præstant* vitium edd. nonnullarum e vulgo. Scorpius dicitur *præstans* inter cetera sidera, non male, si Antares in eo cogites.—534. *quam duplici* Ven. antiqua, et in fine *vir* : vitiose. Est sane scabra hujus versus oratio, etsi sententia expedita : nam, ut ad Ge. I, 33 vidimus, in sphaera veterum Libræ locum unus Scorpius occupabat. Hygin. Astron. II, 26 *Scorpius propter magnitudinem membrorum in duo signa dividitur, quorum unius effigiem nostri Libram dixerunt*. Est igitur *Scorpius, quem unum vidi duplici sidere stellarum* : habentem, occupantem situm binorum signorum : *sidus stellarum* pro sidere simpliciter. *Suspicebar stellatum duplici sidere*, h. ornatum stellis duorum siderum. Sicque vidi mox expressum in ed. Junt.—536. Legebatur in Heinsianis *fugit*, prave. vid. Not. ad h. v. Legendum est, quod jam Aldina habet, *fugat* : nam Orione occidente erit Scorpius. Edd. vett. *clarum* (Norimb. *clarium*) *fugiant Orionem*.—Junt. *clarum fugit Orionem* ; eadem vitiose alterius ; unde Artemius inscite Loënsis commiscebatur. Sed emendate jam editum ab Asulano in Aldina nostra *alteris clarum fugat Oriona*. *fugat Orionem* Ms. Basil.—536. Male edd. vett. *Haliætus* in iras. Est *Alalæros*. Forte etiam *Haliætos* maluit poëta scribere, ut docti poëtæ solent. Mox *memori fato*, fere ut *Æn. I memorem Junonis iram dixit*, passive. *servans* Ms. Basil.—538. *fugiens in æthera* Ms. Basil. Forte *init æthera* ait Heins., vel *fugiens nat in æthere*. Perperam et sine causa in vito pessimi libri hærens.—539. Versus seqq. extant Ge. I, 406 sqq.—541. *rapidis secat æthera pennis* malebat Drakenb. ad Silium II, 513. Ita quoque in nonnullis libris scriptum in Ge. I, 409, nec tamen poëtæ semper ad eandem formulam retrahendi sunt.

NOTE

et Orion ortu et occasu se fugere sequique videntur. Quoties enim Orion occidit, altera ex parte Scorpius exoritur, ut ex sphaeræ tractatione discere quisque potest. Idque etiam Aratus docet vs. 304. 306. 309. Versa res a prisca hominibus in fabulam, ut Orioni Scorpium immissum narrent. cf. Hygin. Astron. II, 26 *Itaque constitutum, ut, cum Scorpius oritur, Orion occidat*, et lib. III, 33 *hunc (Orionem) spectantem ad occasum et occidentem exorta Scorpionis posteriori*

parte. Paulo diversa ratione ductum vidimus poëticum phantasma ab situ et ea specie, quam in sphaera cælesti duo sidera oculis obijciunt : quo modo Pleias Piscem fugere dicta Ge. IV, 237, quod mihi illo loco molestiam facere non debebat : est enim res satis frequens. Iterum alio modo de Ursa Aratus effinxit illud : *Ἡ τ' αἰρόν σφάρακα καὶ β' Ὀρίωνα δουλεύει* : nam eadem tantum linea ex adverso moventur et Ursa et Orion.

PROŒMIUM

IN

CATALECTA.

MARONEM *Catalecta*, h. e. in numerum relata, conscripta, collecta carmina, κατάλεκτα ἔπη, vel *Catalecton*, scil. libellum, scripsisse, pervulgata res est; eaque credita non modo librariorum fide, qui Virgilii nomini plura ascripsere temere, quoniam ad calcem codicum Virgilii poëmata modo hæc modo illa, prout spatium, quod vacabat, caperet, appicta videbant; verum et Grammaticorum auctoritate, Pseudododoni in Vita Virgilii §. 28, et Pseudoservii ad *Æn.* 1 pr. Nam, neutrum locum ab antiquo aliquo Grammatico perfectum esse, multa manifeste produnt; et, quam levis hominum fides sit, etiam hoc arguit, quod alia poëmata Virgilio tribuunt, quæ ejus non esse liquido constat. Nam priore loco: *Pœticum puer auspicatus, in Balistam—Deinde Catalecton et Moretum, et Priapeia, et Epigrammata et Diras et Culicem, cum esset annorum quindecim.* Altero autem: *Scripsit autem septem sive octo libros hos: Cirinam, Ætnam, Culicem, Priapeia, Catalecton, Epigrammata, Copam, Diras.* Est tamen antiquior, eaque gravior, auctoritas Ausonii in Technopœgnio: *Dic quid significant Catalecta Maronis?* Ergo jam sæculo 19 tales *Catalecton* libelli

extitere; (v. sup. Proem. in Culicem) et *Epigramma Virgilii* (quod inf. Epigr. II est) memoratum jam est Quintiliano Instit. Or. VIII, 3, 27. 28. Etsi ergo nomen serius accessit, antiqua tamen fama nonnulla saltem carmina brevia habita fuisse Virgiliana credere licet.

In libris scriptis et prelo expressis antiquioribus subjiciuntur ea plerumque Priapeis, ideoque in aliis, in quibus post Cirim aut alio loco collocantur, adhæsere in fronte nonnulla ex Priapeis. Porro omnia hæc poëmata in iisdem vetustioribus continua scriptura, tanquam unicum carmen, exarantur, et quidem foedis vitis contaminatissima.

Cum Carmina hæc suis jam locis Anthologiæ Latine Burmanni Secundi inserta essent, nolui actum agere et variam lectionem, seu potius corruptelas ascribere. Itaque ea tantum commemoravi, quæ a viro doctissimo plerumque relictæ videbam, ut sententiam versuum accuratiore interpretatione constituerem. Atque hæc una res tolerabilem mihi operam reddere potuit, quam in hac operis parte posui; nam in his probris virulentis, criminibus, maledictis, quidnam sit, quod bonam mentem ingenui hominis delectare possit, equidem haud video; videant illi, quibus natura hoc dedit, ut ex aliorum probris ipsi crescere sibi videantur.

P. VIRGILII MARONIS

C A T A L E C T A.

I.

AD TUCCAM.

DELIA, Tucca, tibi venit; sed sæpe videre
 Non licet: occultitur limine clausa viri.
Delia sæpe tibi, non venit adhuc mihi: namque
 Si occultitur, longe est, tangere quod nequeas.

NOTÆ

I.

Delia, Tucca, tibi venit. Extat Anthol. Lat. lib. III, 250, editum jam ante in vet. Poët. Catalect. p. 153 (ad calc. Petron. ed. Patisson.) et a Scaligero. Nec alia fides vel auctoritas est, qua Virgilio tribuitur. *Delia* ex Scaligeri emendatione receptum est, cum legatur *de qua*, T. Idem Scaliger Epigramma hoc salusimum et argutissimum appellat, et interpretationem subjicit, in qua tamen argutias illas vix expisceris. Fugit nos causa et occasio; quam equidem suspicor fuisse hanc: Est servus aliquis vel libertus aut alius puelæ perductor, qui eam venire

nuntiat. Illa tamen, surgit quidem et exire domo teutat, sed clausæ a marito fores exire vetant. Apud Tibull. I, 9, 43 *Sæpe insperanti venit tibi munere nostro* (puella tua) *Et latuit clausas post adoperta fores*; ubi tamen latet puella pone fores per lusum. Nil igitur juvat amatorem, quod sibi dictum accipit, illam venire. Suspiciatur tamen illum ipsum hominem, forte ex collibertis puellæ, interea illius amore potitum: I, ergo, subjicit, et nuntia marito, eam rediisse. Ita excidisse videtur acumen in extremo versu: cui *rediit*. "*Delia, Tucca, tibi venit.*" (sunt perductoris verba: cui respondet Tucca): sed

Venerit aut tibi; sed jam jam mihi nuntius iste
Quid prodest? illi dicito, quæ rediit.

5

II.

IN C. ANNIUM CIMBRUM RHETOREM.

Corinthiorum amator iste verborum,
Iste iste rhetor! Namque quatenus totus

NOTE

sæpe videre Non licet; occultitur limine clausa viri. Delia sæpe tibi, (nuntias sæpe eam venisse; a te nuntiatum venisse) non venit adhuc mihi; (non-dum eam teneo amplexu) namque Si occultitur: longe est, tangere quod nequeas. Venerit illa tibi. (Fac nuntiarum a te, eam venisse.) Sed jam mihi nuntius iste Quid prodest? illi dicito, qui rediit: h. ei, cui ejus reditus jucunditatem attulit; ei, qui eam tenuit. — In sæpe corruptela latet, forte nominis, v. c. Sexte, Scie, aut saltem compellatio, ut: stolte; ponamus fuisse, scæve, vel æve. Nisi contendat, sæpe Tucoæ idem hoc nuntiatum esse. Mox Venerit at pro aut, emendabat Burmannus Sec., at latebat vitium in jam jam. In fine illi, cui rediit, ad quem rediit, dicito eam venisse ei, in cujus amplexus illa venit. In Cephalæ Anthologia Misc. Lips. Vol. ix, pag. 476 epigramma est similis coloris: Ἀβριον ἀδρῆσθαι σε γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς γλυκεῖα ἔμειν. — Ὀφθαλμοὶ δὲ σε (ut pro ἀδρῆσθαι emendatum est a Toupio Cur. noviss. in Suid. p. 12). Legitur illud nunc in Analectis To. III, p. 111. Jacobs To. III, p. 81. Similis color passim est in aliis poematibus, ut Anal. III, p. 158 Incert. XXXV. cf. To. II Stratonis XLIII, p. 369.

II.

Celebre inter eruditos viros epigramma, a Quintiliano servatum Inst.

Or. VIII, 3, 28, qui expresse Virgilius esse ait; et inter Maronis catalecta illud refert Ausonius in Monosyllab. (Idyll. XII Technopægnion: Grammaticomastix v. 5—7). Lepor, qui ei ineat, magna ex parte ad nostros sensus periit; nec sine longa disputatione accurata crisis aut interpretatio institui potest. Fecit etiam otium nobis hac in re Burmannus Sec., qui hoc carmen Anthol. Lat. Tom. I, lib. II, 242 exhibuit commentariis et suis et aliorum instructum: super aliis ad Interpretes Quintiliani et Ausonii, tum ad Sam. Petit. Miscell. III, 9 remittit. Ut paucis igitur defungamur: scriptum est epigramma in C. Annum Cimbrium Rhetorem, qui fratrem veneno sustulerat: idem malus rhetor, qui aut, quod in Gallia natus et in Britannia forte artem professorus erat, verba barbara more et solæco pronuntiabat, aut insolentia et barbara verba tanquam glossas affectabat (Quintilianus tamen de vetustorum verborum affectatione agit eo loco, quo versus hos commemorat: ut adeo omnis adhuc hujus carminis interpretatio parum tuta mihi esse videatur). Dicit igitur poeta, his ipsis vel barbære pronuntiatis vel exoticis et barbaris verbis eum, tanquam veneno, fratrem necasse. De lectione, admodum in multis incerta, videndi sunt iidem viri docti. Ut tamen aliquid apponam, quod lectorem in sententia assequen-

Thucydides tyrannus Atticæ febris,
Tau Gallicum spinæ ipsemet male illisit,
Ista omnia, ista verba miscuit fratri.

5

III.

IN NOCTUINUM.

Socer, beate nec tibi nec alteri,
Generque Noctuine, putidum caput,
Tuone nunc puella talis, heu tuo

NOTE

da juvare possit, hæc addam. *Corinthia verba* (nam hæc tenenda cum Burmanno statuo, donec verum repertum fuerit: natæ sunt forte corruptelæ ex vitiosa scriptura *Chorynthiorum*), sunt mollia, fracta, calamistrata: a luxu Corinthiorum. Inest autem simul ironiæ genus verbis. *Thucydides tyrannus Atticæ febris* esset, qui dominatur in frigore illo Atticismi affectati. Sed melior lectio: *Thucydides Britannus*. Tum pro *febris Atticæ*, τοῦ Ἀττικισμοῦ, præstat conjectura virorum doctorum: *Atticæ febris*, h. Ἀττικῇ Attica. Versus quartus debet nomina exhibere vel barbara vel affectate aut barbære enuntiata. Amplectenda itaque hæc tenus aut Scaligeri lectio: *Tau Gallicum*, min. ipsum et al. ei illisit: in eodem mortario venena illa satis nota: taurinum sanguinem, minium et allium, trivit, ut fratri misceret; ridicule igitur decurtabat ille, quoties declamabat, verba, *taur*, pro tauro, *min* pro minio, *al* pro allio; aut Petiti emendatio, qui Græca substituit: *Tau Gallicum* (h. Gallorum ille pessimus), *μῦ*, *ἡδὲ* et *ἄλ'* ei intrivit: ut hæc e glossis obscuris petita sint vocabula, quæ ille pro stellulis suis declamationibus græce habitis inserere solebat. Est autem *ἡδὲ* ex Thuriolorum glossa, *κισσός*, hedera, ἄλ

pro ἄλς, Cypriis pro vino dicta: *μῦ* pro *κισσός* (hoc omnium minime probabiliter), ut adeo vino hedera nigra misto inebriatum sustulerit fratrem Cimber. Sed, ut paulo ante diximus, antiquata verba latere arbitramur, ejusmodi forte, quæ propius ad sonum medicaminum accedebant.

III.

Vid. Anthol. Lat. T. I, lib. II, Ep. 244. Quo jure hi et sequentes Iambi Virgilio tribuantur, non dicam; nisi forte pro firmamento hoc est, quod Marius Victorinus Virgilium in quodam epigrammate iambico ter *Thalassio* repetisse narrat: id autem factum extr. hujus carm. versu. Tribuantur ei in antiquis catalectorum editionibus. Catullo tamen *Fraterius*, Calvo, idque magis sagaciter, Vossius tribuit. vid. Burmann. l. c. Ceterum fugit nos etiam hujus epigrammatis causa et occasio, adeoque etiam ejus lepos et acumen. Nisi forte hoc fuit: Noctuinus ducit Attilii filiam, hominis vinolenti, qui bona sua omnia consumserat, quemque gener secum habiturus erat: cum exitio adeo et suo et novæ nuptiæ. Certe in Noctuinum et ipsum, putidum caput, odiosum hominem, videtur aliquid inclementius dicere velle.

Stupore pressa, rus abibit? Hei mihi!
 Ut ille versus usquequaque pertinet;
 Gener socerque, perdidistis omnia.

5

IV.

IN BUNDĒM.

Superbe Noctuine, putidum caput,
 Datur tibi puella, quam petis, datur;
 Datur, superbe Noctuine, quam petis.
 Sed, o superbe Noctuine, non vides
 Duas habere filias Atilium,
 Duas, et hanc, et alteram, tibi dari.
 Adeste nunc, adeste, ducit, ut decet,
 Superbus, ecce, Noctuinus herneam.
 Thalassio! Thalassio! Thalassio!

5

V.

IN LUCIUM.

Jacere me, quod alta non possim, putas,

NOTE

4 *Stupore pressa*; tua stultitia oppressa. *rus abibit*, in rus abducetur, forte quod maritus socii vinolentia ære alieno obrutus in urbe durare nequit.

5 *Ille versus*; ex noto epigr. Catulli XXVII in Cæsarem, sed alio sensu: nunc uterque bona sua ablighuriisse dicantur.

IV.

Conjungit hoc cum antecedente Fruterius; vix bene. Collocandum quoque existimo ante superius carmen.

6 *Insus* videtur in hoc latere: quod *hænea*, vel *hænea*, quæ vasis potorii genus est, pro ipso patre vinolento ponitur, et genero pro altera conjuge et filia Atilii assignatur,

Nam, ne ipsam conjugem bibacem fuisse credamus, vetat superius epigramma. *Hænea* autem legere ac hæneusum socerum intelligere si velis, acumen frustra quæras.

V.

Catullo potius quam Virgilio dignum carmen, Archilochi metro et felle exaratum, et genuinum licentiæ Iambicæ exemplum, in Lucium quendam cinædum, qui eum opprobrio laceraverat, quod attenuato per Venerem et libidinem corpore fractisque viribus militare amplius non posset (hoc enim est, *jacere*) poëta. Hoc amolitur a se poëta, recriminando pueritiæ impudicitiam, moxque ablighurito patrimonio egestatem ac sordes. Extat in Anthol. Lat. Lib. II

Ut ante, vectari freta ;
 Nec ferre durum frigus, aut æstum pati,
 Neque arma victoris sequi.
 Valent, valent mihi ira et antiquus furor, 5
 Et lingua, qua adsim tibi.
 Et prostitutæ turpe contubernium
 Sororis. O quid me incitas ?
 Quid, impudice, et improbande Cæsari ?
 Sed furta dicantur tua, 10
 Et heluato sera patrimonio
 In fratre parsimonia ;
 Vel acta puero cum viris convivia,
 Udæque per somnum nates ;
 Et inscio repente clamatum super, 15
 Thalassio, Thalassio.
 Quid palluisti, foemina ? an joci dolent ?
 An facta cognoscis tua ?
 Non me vocabis pulchra per Cotyttia
 Ad feriatos fascinos : 20
 Nec dein movere lumbos in crocotulam
 Prensus videbo altaribus ;
 Flavum prope Tybrim et olentes nauticum

NOTE

Epigr. 246, ad quam lectores remittimus, qui lautiores dapes desiderant: nos apponemus tantum, quod satis sit, ne fame genuini crepent.

2 *Vectari freta*; ut ire, currere mare, pro per mare.

6 *Qua adsim tibi*. Versui fulcrum deest. Optime Oudendorpius: *qua jam adsim tibi*. *Adesse*, cum notione infesti et hostilis animi; ut alias *addi*, *aponi*. conf. ad Cirim 532.

7 Novam versus orditur sententiam: experitur scilicet nunc poëta, quid furor et lingua maledica valeat. Itaque *Ei* cum Scriverio, vel *Hei*, legendum.

10 *Si legendum cum eodem. Quid? si furta dicantur tua?*

15 Impurus homo muliebria passus tanquam pro nupta habitus, cui solenne illud acclamaretur. Hinc idem mox appellatus *femina*.

19 Melius sequentia interrogando efferuntur. Exprobrat ei fœda adolescentiæ flagitia. In sacris Cotyttiis (erant ea ex initiis a Thracibus acceptis. v. Strab. x, p. 721 B., qui classicus locus) Veneri ab impudicis hominibus habitis pompa fascinos gestatos esse, probabile fit: ergo *feriatus* pro, festus, dictum videtur.

21. 22 Scaliger præclare emendavit: *alaribus*, ut *πρεβύα* sint alæ vestis crocotæ, quas ille muliebriter vestitus et muliebriter saltans, adducit, ne saltantem impediunt. in cro-

Vocare : ubi appulsæ rates
 Stant in vadis cœno retentæ sordido, 25
 Macraque luctantes aqua.
 Neque in culinam, et uncta compitalia,
 Dapesque duces sordidas :
 Quibus repletus ut salivosis aquis,
 Obesam ad uxorem redis, 30
 Et æstuantes docte solvis pantices,
 Os usque lambis saviis.
 Nunc læde, nunc lacesse, si quicquam vales !
 Et nomen ascribo tuum.
 Cinæde Luci, an te reliquerunt opes ? 35
 Fameque genuini crepant ?
 Videbo habentem præter ignavos nihil

NOTE

colula porro lenior est medicina, quam ea, quam Scaliger adhibet toto versu transposito : *Movere lumbos nec dein, crocotula Prensus videbo alaribus ?*

24 Legendum cum Oudendorpio, Burmanno quoque suadente, *Flavum prope et Tybrim te olentes nauticum vocare ?* (Lenius foret : *Flavum et prope Tybrim*) ut *olentes nauticum* sint nautæ, quos impuriusimus homo præstolatur, ubi appulerint, ut eorum libidini serviat (*probe* est vitium edit. Scalig. pro, *prope*).

27 Exprobrat famem et egestatem, qua coactus adit *culinas*, h. loca in suburbiis, in quibus inopum funera et epulæ funebres habebantur : tum *compita*, in quibus Laribus Compitalibus et quidem ipso Compitalium die necesse est apponi solitas fuisse epulas, quas pauperes mox auferre solebant. Rem tamen aliunde declaratam nondum vidi. Factum itaque idem quod in cœna Hecates. v. 28 *duces* dedit Burmann. pro *ducis*. nec *duces* me in *culinas* ? h. e. non ego videbo te adeuntem.

29 *Salivorum* Scaliger ait esse quic-

quid gustum reficit : recte, sed quid porro *salivatis aquis* facimus ? Nisi corruptela in *aquis* latet, ut forte : ut *salivosis apris*, salivam moventibus, scriptum fuerit : accipio de ipsa saliva. Repletus iis epulis ut (quomodo !) redis saliva etiamnum ex recondatione affluente !

31 *Pantices* de fartis seu farciminius accipiunt Scaliger et hinc alii ; nec male, cum *æstuantes* appellantur : ut farcimina distenta rumpi videantur. Proprie pantices sunt intestina, quibus ad edulia farta uti solent. Toup. ad Suid. in *σινδριδίων* To. III, p. 134. Opp. Vol. II, p. 168. ad obscenitatem refert nescio quam ; nec intelligo quid tunc sit, *solvis pantices*.

32 Legendum haud dubie, cum Burmanno secundum Colvium ad Apulei. *Olusque lambis suavis*, h. labiis.

35 Pro an fuisse suspicor en, et sine interrogatione lego.

37 Videbo te habere nihil præter fratres ignavos — et patrum. 39. *scissum ventrem*, podicem, *ἐκ ἀλρχῆς* de cinædo. 40. *γυνωκαὶς* Hesiodi Scut. 265. 266. Conf. Ovid. Met.

Fratres et iratum Jovem,
 Scissumque ventrem, et herniosi patrum
 Pedes inedia turgidos.

40

VI.

AD VENEREM.

Si mihi susceptum fuerit decurrere munus,
 O Paphon, o sedes quæ colis Idalias,
 Trôius Æneas Romana per oppida digno
 Jam tandem ut tecum carmine vectus eat :
 Non ego thure modo, aut picta tua templa tabella 5
 Ornabo, et puris sertis feram manibus :
 Corniger hos aries humiles, et maxima taurus
 Victima sacros tinget honore focos :
 Marmoreusque tibi, Dea, versicoloribus alis,
 In morem picta stabit Amor pharetra. 10
 Adsis, o Cytherea ! tuus te Cæsar Olympo,
 Et Surrentini littoris ora, vocat.

NOTÆ

VIII, 607. 608, pedibus ex atrophis
 tumentibus.

VI.

Dulcissimum poemation. Est votum pro suscepto Æneidis opere Veneri nuncupatum, seu, ut Scaliger ex conjectura ponit, suspensum pro templo Veneris Surrentinæ. Extat in Anthol. Lat. lib. I ep. 63 cum copiosa virorum doctorum illustratione: quam adest qui volet.

1 Si mihi contigerit Æneidem absolvere: non modo thure et tabula votiva et sertis pietatem testatam faciam, verum sacro solenni facto et statua Cupidinis posita. 3. 4. Splendida rei species: invecta Venus cum Ænea, tanquam Dea curru, per Italiam tanquam triumpho, ob Æneidem absolutam.

5 *Pacta* ediderat Heins. l. c., quam *picta* redit v. 10.

7 *Hos humiles focos* jungendam, et cum Heinsio legendum *sacros*. Nisi cum Burmanno emendare placeat: *Corniger hanc aries humilis, sed maxime taurus* *Victima*: quo præfaro.

9. 10 Habemus igitur et hic marmoreum signum coloribus additis, non tam in *alis versicoloribus*, quam poetice forte eo epitheta ornari poterant, sed in *picta pharetra*. Non itaque mirari Dianam marmoream cothurnis puniceis Eclog. VII, 30. 31, nec ægre ferre, me de Maronis iudicio et gustu sculpturæ ac picturæ dubitasse ad lib. VIII Æn.

11. 12 *Tuus te Cæsar Olympo*... vocat: non, puto, Julius Cæsar, Divus: ut is celo receptus Veneri supplicet: sanctorum more, qui in celo degunt.

VII.

RELICTIS ALIIS STUDIIS PHILOSOPHIAM EPICUREAM
AMPLECTITUR.

Ite hinc, inanes rhetorum manipuli,
Inflata rore non Achaico turba,
Et vos, Sile, Albuti, Arquitique, Varroque,
Scholasticorum natio madens pingui;

NOTE

Sed Cæsar Augustus ipse invocat Venerem in Olympo degentem. Quatenus autem *Surrentini littoris ora* pro Æneide vota faciat, illustratum a viris doctis videre vellem. Villam Virgilium non longe a Nola in agro Campano habuisse, alio loco (in Donati Vita Virgilii s. 24) vidimus; litus igitur illud ad Craterem seu Siquam Campanum per promontorium Surrentinum, ad quod ea ora protenditur, declaravit. Potuit quoque in littore Surrentino Veneris fanum esse; et habebat forte in eadem ora prædium is, qui carmen hoc scripsit; facit enim ultimum hoc distichum, cum Cæsar ipse et ora Campaniæ pro felici Æneidis successu vota facere dicuntur, ut potius ab amico aliquo Marenis, quam ab ipso poëta, profectum illud iudicem.

VII.

Sappia editi et hi Scazontes extant in Anthol. Lat. Tom. I, lib. II, ep. 248, ubi vid. Burm. Comparandum est ex parte initium Ciris.

1 Curtior in fine versus est syllaba, et jam suppletus a viris doctis, — manipuli, ite: vel ite hinc.

2 *Ros Achaicus*, ut *Cecropius ros*, de eloquentia; seu rorem, quo cicadæ pascuntur, seu, quod malim, mel Atticum respici dixeris. *Achaicus* omnino pro Græco, et Græcanica eloquentia. *turba* in fine dudum emen-

datum pro *verba* a viris doctis et recte receptum est a Burmanno; turba rhetorum *inflata rore*, nequiter, ut alias, repleta, satiata, turgens, ubi de cibo vel potu agitur.

3 Versus varie tentatus. vid. Burmann. l. c. Vossiana emendatio: Et vos, *Ælique Tarquitique Varroque*, revocata scriptura ad nota nomina se commendans, metro repugnat in *Æli*, ut bene monuit Jo. Schrader. præf. Emendat. p. xxxiv. Si de priore syllaba in *Stilo* constaret, haberet hoc locum. Nec vero hi quoque versus de rhetoribus accipi possunt: quis enim Varronem inter rhetores relatum audivit? nec Scholastici h. l. declamatores esse possunt: sed Grammaticos memorare nunc videtur, homines in sermonis ratione et antiquitate illustranda occupatos. Ex eo genere Varro fuit, ejusque præceptor L. Ælius Stilo (v. Gell. I, 18. xvi, 8), Varro autem senex Virgilii juventam attigit: mortuus enim est u. c. 796, quo Virgilius a. xliii agebat. L. Tarquitiu libro de disciplina Etrusca et Ostentario claruit. Videtur idem verba ejus disciplinæ explicuisse aut alias Grammaticæ partes attigisse.

4 Si Virgilii esset hoc vere poemation, antiquissima forte hæc esset vocis, *Scholasticorum*, auctoritas. *madens pingui*. Dictum *rd pingue*, pro adipi, omento, adeoque de stupore ingenii. *madere* autem pro obductum

Ite hinc, inanis cymbalon juventutis ; 5
 Tuque, o mearum cura, Sexte, curarum,
 Vale, Sabine ; jam valete formosi.
 Nos ad beatos vela mittimus portus,
 Magni petentes docta dicta Syronis, 10
 Vitamque ab omni vindicabimus cura.
 Ite hinc, Camoenæ ! vos quoque limite sævæ,*
 Dulces Camoenæ ; nam fatebimur verum,
 Dulces fuistis. Et tamen meas chartas
 Revisitote ; sed pudenter, et raro.

VIII.

DE SABINO PARODIA CATULLIANA.

Sabinus ille, quem videtis, hospites,

NOTÆ

esse, adeoque, perfusum, imbutum.

5 Notum est nomen Apioni Grammatico a Tiberio Cæsare inditum, cum eum *cymbalum mundi* appellaret, quod ad juvenum aures loquaciter et inaniter streperet. Itaque *inanis juventutis* vix bene legitur ; sed aut *inane cymbalon*, aut cum Burmanno, *Ite hinc, inanes*, corrigendum. Ait igitur omnino, se rhetores et grammaticos valere jubere.

6 Heinsius castigavit feliciter : *Tuque, o mearum cura, Sexte, Musarum*. Quis hic Sext. Sabinus fuerit, nunc ignoratur.

7 *Formosi*. Si verum est, in puerorum amorem proniorem fuisse Maronem, lectio non adeo abhorrens est. Burmann. conj. *famosi, fumosi*.

8 *Nos ad beatos vela mittimus portus*. Non ut Athenas naviget : sed ut ad philosophiam se conferre dicat, quæ sapienti pro portu est et securitatem tranquillitatemque affert. Audivit autem Maro Syronem Romæ. Est autem *vela mittere* h. l. quod solentius tendere, pandere. Ex *ῥῆμα*

ῥέπου dictum mittere navem, et nunc *vela*, putabimus ? Sane et Ovid. ex P. iv, 14, 9 *In medias Syrtes, mediam mea vela Charybdin Mittite : præsentium careamus humo*.

9 *Scironis*. Immo vero *Syronis*.

11 Corruptus versus. Varias tentatas medelas vide ap. Burmann. l. c., quarum nulla satis facit. Antiqua scriptura : *Ite hinc Camænæ vos limite sene vel limite seve, vel sævæ, et expletum nam nos quoque, vel vos quoque*. Latet, suspicor, exquisitius Musarum epitheton, et in *seve, Divæ*. Ad dactylum literarum foret : *Ite hinc Camænæ, voce mellita Divæ ; Dulces Camænæ*.

VIII.

Exhibet et hoc post Scalig. et alios Anthol. Lat. T. i lib. ii epigr. 180 *De Sabino*. Immo vero in *P. Ventidium Bassum*, hominem vel ex Cicerone notum, propter infimum locum, quo erat natus, et summum dignitatis et fortunæ fastigium, quo pervenit : nam Picens, genere humili, puer cum matre captiva ante Pompeii Strabonis

Ait fuisse mulio celerrimus ;
 Neque ullius volantis impetum cisi
 Nequisse præterire : sive Mantuam
 Opus foret volare, sive Brixiam.
 Neque hoc negat Tryphonis æmuli domus
 Negare nobilem, insulamve cœruli :

5

NOTE

triumphantis currum ductus est ; cum adolevisset, quæstum sibi ægre paravit, ac sordide invenit *comparandis mulis ac vehiculis, quæ magistratibus, qui sortiti provincias forent, præbenda publice conduxisset ; in isto quæstu notus esse cepit C. Cæsari et cum eo profectus est in Gallias*: huic cum comæatus aliarumque necessitatum bellicarum curam egisset et pro eo, quæm nos *bellicæ rei commissarium* (novimus hoc hominum genus) appellare solemus, fuisset, mox in amicitiam Cæsaris, inde in amplissimum ordinem pervenit, Tribunus pl., Prætor, tandem Pontifex, Consul quoque a. v. c. 711 creatus est. Idem Syriam regendam accepit et de Parthis primus omnium triumphavit. Narrat hæc et alia Gell. xv, 4. adde Plin. vii, sect. 44. Bellis civilibus cum ad Antonii partes transisset, multorum sale fuit perfrictus. Celebratum in eum est epigramma: *Concurrите omnes augures, haruspices: Portentum inusitatum conflatum est recens: Nam mulos qui fricabat, Consul factus est.*

Virulentum hoc alterum in eum hominem epigramma an a Marone profectum sit, graviorem auctorem, quam eum, qui Catallecta collegit, non habemus. Mihi quidem res est prorsus improbabilis, hominem ad generosos sensus et epicam gravitatem assurgentem, ingenio tam liberali, moribus candidis et ingenua indole a natura instructum, tantam infamiam aliis inurere et conspurcando alios probris sui ipsius vitæ integritatem

et humanitatem suspectam facere : qua si quis vel leviter imbutam habet mentem, abhorret ab ista truculentia et atrocitate. Improbos odit optimus quisque ; non exercet in eos carnicinam. Epigramma Catulli in Phaselum (epigr. iv), quod comparent studiosi necesse est, parodia expressum esse, obvia res est. Interpretes, acumen horum Iamborum in singulis versibus illustrare contenti, de summa carminis nil monuerunt. Scilicet solebant Consules pro æde Castoris sedere : ita *sedens pro æde Castoris* Antonius Phil. iii, 11 ; nec mirum, cum in eadem æde sæpe Senatus haberetur : Verr. i, 49 extr. At ante eandem ædem multæ erant statuæ : vide v. c. Cic. Phil. vi, 5. Fingit igitur apud animum poëta, Ventidium, et quidem Consulem, ut ex vs. 23. 24. 25 intelligas, in sella curuli pro Castoris æde sedentem, tanquam statuam esse dedicatam titulo hoc apposito. Quod Sabinum appellat, potest cum aliis de causis factum esse, tum quod Picentes Sabinis vicini sunt.

2 *Ait fuisse*: tanquam pro titulo statuæ hæc sunt perscripta.

3 *Neque ullius volantis impetum cisi Nequisse præterire*: nullius, licet celerrimi cisii, cursum potuisse præterire vel superare cisium mulionis huius. *Cisium* genus vehiculi levioris binis rotis instructi : vid. Burm. ad h. l. *neque nequisse* pro non potuisse, ut interdum fit. Græco more.

6. 7 Legendum cum Is. Vossio : *Et*

Ubi iste, post Sabinus, ante Quintio
 Bidente dicit attondisse forcice
 Comata colla, nequa sordidum, jugo 10
 Premente, dura vulnus ederet juba.
 Cremona frigida, et lutosa Gallia,
 Tibi hæc fuisse, et esse, cognitissima
 Ait Sabinus; ultima ex origine
 Tua stetisse dicit in voragine, 15
 Tua in palude deposuisse sarcinas,
 Et inde tot per orbitosa millia
 Jugum tulisse: læva, sive dextera,
 Strigare mulas, sive utrimque coeperat.
 Neque ulla vota semitalibus Deis 20

NOTE

hoc nec aut Tryphonis æmuli domum Negare (scil. ait) *nobilem, insulamve Cœruli*. Tryphon et Cœrulus muliones: alter hic custos insularias, h. insulam, *ovovoulas* in aliqua urbe et ædificiorum locandorum curam habens.

8 sqq. Submulionem eam ante fuisse ait Quintii alicujus. Heins. conj. *equitio*: quod alienum ab h. l. est: non de equorum armentis, sed de mulis rhedariis hic agitur. Pro *forcipe*, quod erat, *forcice* est repositum: quæ mularum juba in cervice attondetur, ne jugi attritu illa exulceretur; at *forcipe* prehenditur ferrum. In *Attondisse* media metro repugnat: igitur legendum *attondisse*. Mox v. 11 pro *dura*, *adusta* Heins. conj.; nec hoc magis accommodate; non enim juba, sed collum aduritur attritu jube.

13. 14 *Tibi hæc fuisse et esse cognitissima, Ait Sabinus, ultima ex origine*. Ita distinguunt alii. Altera ratio firmatur exemplo Catulli, quod secutus est v. 14. 15. ut sit, inde a natalibus, a puero h. l. Sunt autem illa appellandi casu dicta: *Tibi, o Cremona*, etc.

16 *Deposuisse*, aut contrahenda est media, aut leg. *deposuisse ex depositivissæ*. *Tum tu in palude, paludosa locis*.

17 seqq. Vulgo: *Jugum tulisse: læva sive dextera. Stringere mulas, sive utrumque coeperat*. Quomodo alii, etiam qui emendarunt, intellexerint locum, dicere non habeo. Sententia videtur esse hæc: quoties altera vel utraque mæla defecerat, demtum iis jugum per multa millia mulionem portasse ex humeris suis. Acerbitas igitur et in hoc, quod mulas male curatas eum egisse narrat. *Strigare* pro *stringere*, quod editur, esse legendum, manifestum est, Idque Scaliger docuit, et dudum in vet. edd., ut Ven. 1486, expressum vidimus. Accipiendum tamen hic non tam pro interquiescere, sed omnino præ macie vel inedia deficere viribus, ut rhedæ ducenda impares bigæ sint. Nunc autem nec minus manifestum est, etiam reliqua sic constituenda esse: *læva, sive dextera Strigare mula, sive utraque coeperat*. Quod media in *utraque* producit, aliis, etsi seriorum poetarum, exemplis idem edoctos non male habebit. Si cui tamen intolerabile hoc videatur, leget *utrimque*, vel cum viro docto apud Burn. *sive utraque coeperat*.

20. 21. 22 Tam feliciter omnia milioni cessisse ait, ut se vota quidem

Sibi esse facta, propter hoc novissimum,
 Paterna lora, proximumque pectinem.
 Sed hæc prius fuere; nunc eburnea
 Sedetque sede, seque dedicat tibi,
 Gemelle Castor, et Gemelle Castoris.

25

IX.

AD VARIUM.

Scilicet hoc sine fraude, Vari dulcissime, dicam :

Dispeream, nisi me perdidit iste putus.

Sin autem præcepta vetant me dicere : sane,

Non dicam. Sed me perdidit iste puer.

X.

AD VILLAM SYRONIS.

Villula, quæ Syronis eras, et pauper agelle,

Verum illi domino tu quoque divitiæ :

NOTÆ

Diis vialibus, *évodiis*, unquam susci-
 pere necesse haberet; nec ullam sus-
 ciperet, præter hoc novissimum, quo,
 arte mulionica deposita, ejus artis in-
 strumentum, habenas et pectinem, ex
 more dedicavit. Sole clarius, leg.
præter hoc n., tum arridet Heinsii
 conj. *buxumque pectinem*: inprimis
 cum *eburnea* sequantur. Nunc *proxi-*
ma int. juxta lora suspensum, eo-
 dem pariete.

23 *Eburnea sede*; curuli.

25 Igitur Dioscuris fingitur dedi-
 cata statua: Consul Ventidius sedens
 pro æde Castoris.

IX.

Vid. Anthol. Lat. lib. III, 248. Edi-
 dit primus Scaliger.

2 *Putus*, vel *puus*, pro puero, unde
puis; prima syllaba longa; qua ex

re, quod *putus* in metri rationem pec-
 cat, tota carminis in pusionem argutiâ
 pendet: sic quoque Burmann. judi-
 cabat.

3 *Sin autem*. Miror neminem ma-
 luisse: *Sin artis præcepta*.

X.

1 *Scironis*. Immo vero *Syronis*, Epi-
 curei philosophi, de quo modo Epigr.
 VII vidimus. Inter belli civilis cala-
 mitates et metus, consanguineos suos,
 inque his patrem, in Syronis villa,
 tanquam in tuto loco, aut perfugio,
 collocasse videtur. Suspiciari utique
 licet, quod Scaliger facit, scriptum
 carmen, cum ex agro Mantuano as-
 signato militibus Romam discederet.
 Extat quoque in Anthol. Burmann.
 lib. III, epigr. 249. In v. 2 *tum que-*
que bene emend. Jo. Schrader.

Me tibi, et hos una mecum, et quos semper amavi,
 Si quid de patria tristius audiero,
 Commendo, in primisque patrem. Tu nunc eris illi, 5
 Mantua quod fuerat, quodque Cremona prius.

XI.

AD M. VALERIUM MESSALAM.

Pauca mihi, niveo sed non incognita Phoebo,
 Pauca mihi doctæ, dicite, Pegasides.

NOTE

XI.

Vid. Anthol. Lat. lib. II, epigr. 122. Messalam victor carmine celebrat, tanquam victorem; 1—6. et poetam summum—12. recitat carminum ejus argumenta: fuere ea bucolica—20. in amicam—40. Celebrat laudes bellicas Messalarum—54. Sed iis laudibus non parem esse se canendis fatetur. Virgilio attributum est a Pithæo, qui post Aldum edidit, hinc a Scaligero et aliis. Virgilio tamen non temere ascribendum esse, censebat Burmann. Sec. Dubitavi aliquando (ad lib. IV, 1. Tibull. p. 177 ed. tert. p. 192. Obs.), an omnino a vetere aliquo poeta hoc carmen profectum esset. Sed ad seriora tempora vix retrahi potest tantus orationis cultus. Nunc toto carmine diligentius excusso Augustei sæculi factum agnoscere mihi videor etiam in toto ejus colore et habitu. Deprehenditur enim in plerisque his poemasin istius ætatis sermo Romanus ad dignitatem et ornatum verborum numerosque poeticos egregie comparatus: at in tota carminis summa, inque argumento ea, qua par est, copia et lumine orationis explicando et feliciter disponendo, ejusque membris commode jungeandia et perpetuo quasi vinculo comprehendendis, porro in dilectu rerum vel sen-

tentiarum, quæ carmine feliciter tractari possint, magna cernitur imperitia. Hæc eadem in hac elegia occurrunt, in qua summum orationis cultum et ornatum merito mireris; judicium et subtilitatem in carminis summa ejusque partibus constituendis facile desideres. Licet enim dicas, excidisse videri nonnulla et lacuna carmen hiare: tamen illud, quod vs. 21 de puella cum heroinis comparanda sequitur, jejunum est per se et ad fastidium extremum protractum. Messalæ inscriptum esse carmen ex vs. 40 patet. Verum, an ad M. Valerium Messalam illud scriptum sit, dubitavi aliquando, quod Messalæ iatius facta ac bella non attingat ea, quæ ex historia nota sunt. Sed primum non occurrit ex Messalarum stirpe alius, ad quem hæc opportunius referri possint, quæ in carmine memorantur; poeticen autem M. Messalam attigisse et poetæ amasse satis constat; tandem omnis difficultas tollitur, si ad Messalam juvenem hæc scripta statuas, cum ille, postquam stipendia variis in bellis meruerat, in Africa inprimis, Hispania et Lusitania (vss. 41 sqq. 51—54), aut in alterius triumpho inter primos duces laureatos incessisset, aut ipse ex Parthis triumphasset: quod ei a. v. c. 715 (v. Virgilio Historia h. a.)

Victor adest, magni magnum decus ecce triumphi.

Victor, qua terræ, quaque patent maria;

Horrida barbaricæ portans insignia pugnae, 5

Magnus ut CEnides, utque superbus Eryx;

Nec minus idcirco nostros expromere cantus

Maximus, et sanctos dignus inire choros.

Hoc itaque insuetis jactor magis, optime, curis:

Quid de te possim scribere, quidve tibi. 10

Namque, fatebor enim, quæ maxima deterrendi

Debuit, hortandi maxima causa fuit.

Pauca tua in nostras venerunt carmina chartas,

Carmina cum lingua, tum sale Cecropio.

NOTÆ

adeoque non nisi viginti vel quod excurbat annos nato, contigit. Itaque de Aquitanico triumpho, in quem Tibulli 1 El. 7 scripta est, nullo modo hic cogitari potest. Ab his omnibus, ut solebat, dissensit et in contraria ivit doctiss. Wernsdorf, qui in Poët. Lat. min. To. III iterum hoc carmen retractavit.

1 Quæ pulcher Apollo cognoscere, quibus adesse non refugiat.

3 Magni triumphi. Dalmatici: ut quidem arbitror. v. paulo ante. *decus triumphi*, is, qui in pompa triumphali omnium maxime conspicuus est. Alias de eo dici posset, qui secundum triumphatorem maxima rerum gestarum laude inclaruit. Sed nullus per hos annos triumphus occurrit, cui Messala interesse potuerit. 4. Victor qua t. simpl. terra marique victor.

6 CEnides. Ita N. Heinsius edidit: cum antea legeretur: *Ænides*, *Enides*. Voas. cod. *Eonides*. Quomodo Diomedes ad triumphalem pompam declarandam aptus sit, non magis intelligo, quam unde *Eryx* huc veniat: quem hoc unum uobilitavit, quod, cum hospites cestu provocaret, ab Hercule occisus est. Pro CEnide

Alcides bene substitui posset: quem in simili laude Virgilius nominabat *Æn.* VI, 802 sqq., sed cum Baccho: *Nec vero Alcides tantum t.*

7. 8 Nec minus idem maximus poëta. Et in hac laude nunc moratur in seqq. Hoc magis itaque insolito more sollicitus sum, quid ipse ad te scribam. Fateor enim hoc, quod me dehortari debebat, si cogitarem, me ad tam magnum poëtam scribere, hoc ipsum me multo magis excitare, ut scribam.

13 *Pauca tua in nostras venerunt carmina chartas*: descripta a me sunt. Is enim illo tempore mos erat, ut studiosi carmina, quæ in publicum exibant, in suos pugillares referrent. cf. Burmann. h. l.

14 *Carmina cum lingua, tum sale Cecropio*. Quæ sint carmina sale Cecropio, facile est ad intelligendum; sed quid sunt carmina lingua? Scilicet erit repetendum; lingua Cecropia. Ita vero Græca carmina exarat noster poëta? Haud dubie Attica elegantia et Attico lepore imbutos versus declarare vult. Forte sic præstat legere: *Carmina cum lingua, tum sale, Cecropia*, h. quæ sint Attica, Atticis similia, cum oratione, tum lepore.

- Carmina, quæ Pylium, sæclis accepta futuris, 15
 Carmina, quæ Pylium vincere digna senem.
 Molliter hic viridi patulæ sub tegmine quercus
 Mœris pastores et Melibœus erant;
 Dulcia jactantes alterno carmina versu,
 Qualia Trinaoriæ doctus amat juvenis. 20
 Certatim ornabant omnes Heroida Divi:
 Certatim Divæ munere quæque suo.
 Felicem ante alias tanto scriptore puellam!
 Altera non fama dixerit esse prior.
 Non illa, Hesperidum ni munere capta fuisset, 25
 Quæ volucrem cursu vicerat Hippomenem;
 Candida cycneo non edita Tyndaris ovo;
 Non supero fulgens Cassiopea polo;
 Non defensa diu volucrum certamine equorum,
 Optabant Graiæ quam sibi quæque manus; 30
 Sæpe animam generi pro qua pater impius hausit;
 Sæpe rubro Eleis sanguine fluxit humus;

NOTÆ

15 *Pylium* bis otiose repeti, vidit N. Heinsius et emendavit: *Carmina quæ Peliam*; vel *Carmina quæ Phrygium*; alterum hoc merito præfert Burmann., quem vide; ut sit Tithonus vel Priamus. In Ms. Helmst. hic versus deerat.

17 Quæ sequuntur usque ad v. 40 tractata esse necesse est in aliquo Messalæ carmine, et quidem bucolici generis. Sed vereor, ut vs. 17...20 a poëta nostro, nec potius ab alio viro docto, qui hiatum explere voluerit, profecti sint. Absunt quoque, quod Burmannum non fugit, ab edit. Ald. 1517. *Molliter hic erant* vix latine dictum est. Vs. 20 *Trinaoriæ juvenis*, qui non magis dici potest, emendatus est a Broukhusio: *Trinacria juvenis*, Theocritus, δ ἐκ Τρινακρίας. cf. Burmann.

21 Post ea, quæ intercidisse videntur, ad amasiam Messalæ, carminibus ejus celebratam, progreditur. Sulpicia illa fuit, Servii filia. v. Tibull. nos-

trum in Vita et ad lib. iv, El. 2. In fine versus—*omnes heroida Divi* legendum esse, manifestum est; non *Divæ*. Monitum quoque a viris doctis. vid. Burmann.

24 Erat: *alter non famam dixerit ipse prior*. Varie tentatus versus. Sententia in aprico est: non aliam puellam fama priorem esse. Proxime ad corruptam lectionem accedit Munkeri emendatio: *Altera non fama dixerit esse prior*: per græcismum. Simplicitate quoque se commendat, quod raro fieri solet, Salmasii conjectura: *Altera nam fama vix erit estque prior*; nisi quod estve malim.

25. 26 Atalanta, quæ vicisset et cursu superata fuisset Hippomenem, nisi pomo aureo in frandem adducta fuisset.

29—32 De Hippodamia, Cœnomai filia, qui rex Elidis erat; unde *Elidem terram* vs. 32 dixit; tandem a Pelope curuli certamine superatus.

Regia non Semele, non Inachis Acrisione,
 Immitti expectant fulmine, et imbre, Jovem :
 Cujus et ob raptum pulsi liquere Penates 35
 Tarquinii patrios, filius atque pater ;
 Illo, quo primum dominatus Roma superbos
 Mutavit placidis tempore Consulibus.
 Multa, neque immeritis, donavit præmia alumnis ;
 Præmia Messalis maxima Poplicolis. 40
 Nam quid ego immensi memorem studia ista laboris ?
 Horrida quid duræ tempora militiæ ?
 Castra foro solitos, urbi præponere castra,
 Tam procul hoc nato, tam procul hac patria ?
 Immoderata pati nunc frigora, nuncque calores ? 45
 Stertere vel dura posse super silice ?
 Sæpe trucem adverso perlabi sidere Pontum ?
 Sæpe mare audendo vincere, sæpe hyemem ?
 Sæpe etiam densos immittere corpus in hostes ;

NOTE

defensa quid sibi velit, non dixerunt viri docti ; an quatenus certaminis lex intercedebat, ne proci eam conjugem ferrent ; an fuit *detenta* ? detinebatur enim certaminæ, quo minus proci ea potirentur. Mox *Graia* manus, juvenes proci. 31. *generi*, h. l. pro proco : ut sæpe. vid. Burmann.

34 *Expectant*. Adversatur hoc orationis decursui. Esse debebat *expectantes*. Nec *expectans* satis accommodatum. Itaque præfero Scaligeri emendationem *experta* ; ut sit : Semele et Danaë, *experta*, *Jovem fulmine et imbre immitti* *ἐκ τῆς ἀέρος*, descendere, venire.

35 *Cujus et ob*, h. et illa non prior fama est, cujus etc.

41 *Jam quid ego*, cum Burmanno legendum ; qui comparat Tibull. iv, 1, 82 sq. Transit autem non tam ad Messalæ, quam potius ad gentis Valleriæ, inprimisque Messalarum, virtutes bellicas prædicandas.

Delph. et Var. Clas.

44 *Corruptus versus*. Variæ medelæ apud Burmann. memorantur. *Tam procul hoc natos* scil. solo, vel *Tam procul hinc* Scaliger, *Tam procul agnatis* Salmasius, *Tam procul a nato*, Franciscus conjecit ; neuter satis commode. In altero membro uterque : *tam procul a patria*. In priore autem ne illud quidem satis faciat, si *Tam procul a natis* legamus. Forte scriptum fuit : *Tam procul, orbe alio* ; *tam procul a patria*. *Orbem* ita dici vulgatum est : sic *orbis dicens*, *ultimus*, *longinquus* et al.

48 *Legebatur* : *Sæpe audendo mare*. Cum Burmanno Broukhusianam illam, facilem et obviam, emendationem amplexus sum : *Sæpe mare audendo*. Cum ex uno tantum alterove Codice, qui superest, provenerint hæc carmina, mirum non est, vitia vel manifesta editiones constanter obsidere.

Virg.

5 E

- Communem belli nec timuisse Deum ? 50
 Nunc celeres Afros, perituraque millia gentis,
 Aurea nunc rapidi flumina adire Tagi ?
 Nunc aliam ex alia bellando quærere gentem ?
 Vincere et Oceani finibus ulterius ?
 Non nostrum est, inquam, tantas attingere laudes ; 55
 Quin ausim hoc etiam dicere, vix hominum est.
 Ipsa, hæc ipsa ferent rerum monumenta per orbem ;
 Ipsa sibi egregium facta decus parient.
 Nos ea, quæ tecum finxerunt carmina Divi,
 Cynthius, et Musæ, Bacchus, et Aglaie. 60
 Si laudes aspirem, humili sed adire Camæna ;
 Si patrio Graios carmine adire sâles
 Possumus : optatis plus jam procedimus ipsis.
 Hoc satis est, pingui nil mihi cum populo.

NOTE

50 *Communem belli Deum.* conf. Burmann. et sup. Ciris v. 359.

51 *Perituraque millia gentis.* Saltem apposite legendum *p. millia, gentes.* Verum et hoc scabrum est. Sic quidem in Anthol. lib. 1 ep. 107 Memnon *Producit gentis millia tetra suc.* Oudendorp. conj. *perjuræque ultima gentis.* Amplecterer, quo libri ducunt (etiam Ms. Helmstad. *perjura m.*), *perjuræ* ; sed reliqua parum placeant. Excidit, suspicor, nomen gentis : v. c. *perituraque millia, Mauros* vel *Iberos.* Nam in bello inter Cæsarem et Pompeium Messala loca illa adiisse videtur.

55 *Non nostrum est, unquam bene emendat* Burm. *Non nostrum tantas inquam est,* Ms. Helmst.

57 *Ipsa, hæc ipsa ferent,* scil. laudes illas ; alias una ex emendationibus ibidem allatis amplectenda : seu Salmasii *Ipsa hæc se ipsa ferent,* seu Heinsii : *Ipsa hunc,* vel *Sese hæc ipsa ferent,* seu Oudendorpii : *Sed te hæc ipsa ferent,* seu : *Ipsa hæc te, ipsa ferent.*

59—61 Non una hæc laborant corruptela. Priora transpositione sanare annixus est Burmannus. Equidem v. 60. 61 ejiciam : etsi etiam in 63 insolens est *adire laudes* alterius, asurgere velle ad eas, æmulari. *Græi sales* videntur esse de *Cecropio sale* vs. 14, Attico lepore accipiendi, qui Messalæ versibus latinis inerat. Sed sine libris frustra aliquid certæ et exploratæ opis expectatur. Apponam tantum varietatem lectionis ex Ald. pr. (et aliis vett., ut Ven. 1486) *Si laudem aspirem, humiles sed adire Sirenas.* Varie hoc tentant viri docti apud Burm. Docte, etsi vix vere, refinxit Scaliger : *Si laudem Ascre humilis, si Doridas heroinas,* h. Hesiodum et *μειδῶν ἡσας.* *adire* pro attingere. In Ms. Helmst. legebatur : *Si laudem aspirarem, humilis sed audire cyrenas.* Wernsdorf in Excurs. ad h. v. multum operæ posuit in aliqua loci constituendi ratione exputanda, et legit : *Si laudem adspirante, humili sed adire Camæna Possumus.*

XII.

IN POMPEIUM MAGNUM VEL IN MITHRIDATEM.

Aspice, quem valido subnixum gloria regno

Altius et cœli sedibus extulerat,

Terrarum hic bello magnum concusserat orbem ;

Hic reges Asiæ fregerat et populos.

Hic grave servitium tibi, jam tibi, Roma, ferebat;

5

Cetera namque viri cuspidē conciderant ;

Cum subito in medio rerum certamine præceps

Corruit, e patria pulsus in exilium.

NOTE

XII.

Disertum carmen, apertum planumque, sententiis verbisque gravibus. Anthol. Lat. lib. II, 123, p. 301. Sed, in quem scriptum illud sit, liquido non constat: etsi vix assequi licet, quo modo tantæ rerum conversionis, quæ hoc carmine narratur, auctor obscurus esse possit. Si ea colligas, quæ de magno hoc viro, de fortunæ fastigio dejecto, memorantur: nemo in historia Romana, sive ante sive post Virgilium occurrat, cui satis ea convenient. Pompeius Magnus statim lectoris animo occurrit: in quo fortunæ vicissitudo et inconstantia etiam a poetis notari solet, v. c. Petron. 123, et multis epigrammatibus in Anthol. Lat. lib. II, 25 sqq., sed in eum parum proprie dici potest illud, quod *e patria pulsus in exilium* est. Dicendum igitur, scriptum esse carmen illo temporis intervallo, quo Pharsalia fugatus Ægyptum petierat, necdum de ejus cæde constabat: alioqui multo magis hæc commemoranda veniebat. Quod *valido subnixus regno*, quod *servitium Romæ* parasse dicitur, non minus male me habent. Alter, in quem facile

incidas et Scaliger quoque incidit, *Mithridates* est, Ponti rex, in quem omnia egregie conveniunt, præter illud: *e patria*; debebat enim potius *e regno* pulsus in exilium dici. Debat ergo Romano more dictum esse *e patria* pro ex regno. De Mithridate intelligendum esse, nuper iterum pronuntiavit Ruhnken. ad Vellei. II, 18, 3, sed quomodo is *e patria pulsus in exilium* dici possit, non docuit. Argumentum addit e Cic. pro Murena 15 sumtum esse: unde etiam singulorum petenda sit explicatio. Sane ibi breviter exponuntur res Mithridatis regis: sententiarum poetæ vestigia ac semina non video. Ad *Alexandrum* M. retulit Oudendorpius, ut e Burmann. disco: quod parum commode fieri videtur.

3 *Terrore hic belli* eleganter emendat Ruhnken. l. c. nec tamen necesse. Pro *magnum Magnus* conj. Burmann., ut sit Pompeius. In v. 2 malim: *Altius hæc*.

4 *Fregerat, hic populos* Cod. Voss. et ed. Ven. apud Burmann.

5 *Hic grave servitium jamjam tibi* Voss. Cod. apud eundem.

Tale Deæ numen; tali mortalia nutu
Fallax momento temporis hora dedit.

10

XIII.

AD ANTONIUM MUSAM.

Quocumque ire ferunt variæ nos tempora vitæ,
Tangere quas terras, quosque videre homines:
Dispeream, si te fuerit mihi carior alter.
Alter enim quis te dulcior esse potest?
Cui Venus ante alios, Divi, Divumque sorores, 5
Cuncta, neque indigno, Musa, dedere bona;
Cuncta, quibus gaudet Phœbus, chorus ipseque Phœbi;
Doctior o quis te, Musa, fuisse potest?
O quis te in terris loquitur jucundior uno?
Clio nam certè candida non loquitur. 10
Quare illud satis est, si te permittis amari;
Non, contra ut sit amor mutuus inde mihi.

XIV.

IN OCTAVII MORTEM.

Quis Deus, Octavi, te nobis abstulit? an, quæ
Dicunt, an, nimio pocula dura mero?

NOTÆ

9. 10 Distichon viros doctos non videtur moratum esse; equidem non satis expedio. Quid enim est: *dare mortalia*? Forte: *Tale Deæ numen: pessum mortalia nutu—dedit*: ut sit, pessum dare solet hora mortalia. Ruhnken. *Hora premit legebat l. c.*

XIII.

Antonii Musæ, medici Augusti, nomen non obscurum est vel ex Sueton. Aug. 69, v. al. apud Burm., qui hoc poematum Anthol. Lat. inseruit lib. II, ep. 124. Nunc ex hoc poematio, quod non alio, quam eo auctore, qui catalecta collegit, Virgilii esse fertur, hoc discimus, fuisse eum poetæ ami-

cissimum, omnibusque ingenii dotibus et artibus politissimum hominem. Hæc etsi admittas, artem tamen medicam in ceteris laudibus vix omittere potuisset auctor carminis. Ad rhetoricam Musam, qui a Seneca in Controversiis aliquot locis memoratur, cum viro docto referre malim.

7 *Phœbi chorus ipseque Phœbus*; refingebat Scalig. cum aliis.

10 *Clio tam certe emendavit Caesare*.

XIV.

Vid. in Anthol. Lat. lib. II, Ep. 65. Claudit hoc epigramma agmen catalectorum, quæ Maroni vulgo tribun-

Vobis si culpa est bilis : sua quemque sequuntur
 Fata ; quod immeriti crimen habent cyathi ?
 Scripta quidem tua nos multum mirabimur, et te
 Raptum, et Romanam flebimus historiam.
 Sed tu nullus eris. Perversi, dicite, Manes,
 Hunc superesse patri quæ fuit invidia ?

5

XV.

P. VIRGILII MARONIS

*Fragmenta ex Epistola, quam ad Augustum Cæsarem super
 Æneide sua scripsit.*

Ego vero frequentes a te literas accipio. *Et infra:* De
 Ænea quidem meo, si, me Hercules, jam dignum auribus
 haberem tuis, libenter mitterem. Sed tantum inchoata res
 est; ut pæne vitio mentis tantum opus ingressus mihi
 videar: cum præsertim, ut scis, alia quoque studia ad id
 opus, multoque potiora, impertiar.

NOTE

tur. Quis hic Octavius sit, ignorari,
 eo magis mirationem facit, quod
 scriptis multis inclaruisse et histo-
 riam Romanam aggressus esse narra-
 tur v. 5. 6. Eum juvenem ante pa-
 trem inter pocula, cum excandisset,
 repente mortuum esse ita, ut de can-
 sa mortis dubitatio esset, a poëta dis-
 cimus, qui causam in iracundiam a
 mero avertere allaborat.

2 *Pocula dura* vix bene dicuntur;
 melius *dura* cum Oudendorpio, vel
ducta cum Heinsio legas.

3 *Vobis si culpa est bilis.* Laborat
 caput versus. Cod. Voss. *Vobiscum
 si est culpabili.* Heins. *Vobis sic culpa
 est bilis* vel *Haud necis in culpa est
 bilis.* In promptu est multa commi-
 nisci: *An magis in culpa est bilis?* vel
Fervida an in c. An tumida in c. Forte
 nihil horum; sed: *Non culpa est illis;
 sua q.* sed quis ullum præstet? Sim-
 plicitate ingeniose se commendat Ja-
 cobs nostri conj. *Mortis si culpa est
 bilis;* Animadvers. p. 318.

PROŒMIUM

IN

C O P A M.

SUPERIORA carmina ex Heinsiana et Burmanniana recensione repetivimus. Ex ceteris Virgilio perperam vulgo tributis carminibus, quæ Burmannus Secundus in Anthologia Latina nuper iterum excudenda curavit et multis eruditionis copiis illustravit, duo adhuc subjungere placet, *Copam* et *Moretum*: quorum hoc prorsus ab eo prætermisum, illud interpretationis adhuc luce aliqua egere visum est, dignum certe, quod hic repeteretur, cum ex elegantissimis poematiis sit.

In *anum propolam* scriptum esse carmen vulgo aiunt. Ita vero omnis ejus suavitas sublata et ad veram interpretationem via præclusa videri debet. Immo vero *invitatio* est *ad compotationem et hilariter exigendum diem in taberna cauponaria*; cujus generis fuere olim plures, ut etiam nunc sunt, extra urbem, ad Tiberim et ad litus maris. Ad eas tabernas non modo sordida et nautica plebs confluebat: verum erant aliæ, quas lautiores et elegantiores homines adirent.

Quod *Copa* carmen inscriptum est, id a prima ejus voce fluxit. *Copa, caupa, cupa*, mulier est cauponia, ut copiose Scaliger docuit. Nec tamen h. l. eam, quæ cauponam

ipsa exercet, intelligere necesse est, sed simpliciter mulierem, quæ in caupona vel taberna artem exercet. Est enim h. l. crotalistria, h. e. saltatrix cum crotalis, e gente Syrorum; cujus generis foeminæ, tibicinæ, citharistriae vel fidicinæ, in his tabernis haberi solebant. Notæ illæ *Ambubaiarum* nomine sunt ex Horatio et Suetonio. Nec vero cum Scaligero de vetula cogitandum, quia mitrata esse narratur v. 1, cum etiam puellas et juvenculas mitra, seu fascia ac diademate, comprehensam et involutam comam habuisse satis constet.

Carmen hoc Virgilio vulgo tribuunt codices, qui minora poemata continent, etiam Grammaticus is, qui Servio in fronte *Æneidis* suos attexuit pannos, tum gravior ceteris auctor Sosipater Carisius i Instit. Gramm. pag. 47 Putsch., ubi: *cupo, cuponis*, inquit, *ut fullo, fullonis, quamvis Virgilius librum suum Cupam inscripserit.* Vereor tamen, ne hoc ipsum senioris interpolatoris iudicium sit, a re et loco satis alienum. Prisciani ab aliis auctoritatem perperam laudari, Burmannus docuit l. c. Nuper doctiss. vir, Wernsdorf, hoc ipsum carmen repetiit in Poët. minor. T. II ad calcem *Septimii Sereni* fragmentorum, quem hujus ipsius carminis auctorem esse malit. Adeant eum, qui plura ad illustranda verba carminis desiderant.

Ceterum elegi hi non modo orationis Romanæ elegantia, sed etiam toto carminis habitu cultuque, non vulgares sunt nec contemnendi poëtæ lusus. Etsi enim, majore ex parte, earum rerum, quæ ad hilaritatem invitare possunt, enumeratione absolvuntur; res tamen sunt jucundæ et ad animum sensumque gratæ. Autumnali autem die institutam compositionem cogitare necesse est. cf. v. 11.

P. VIRGILII MARONIS

C O P A.

COPA Syrisca, caput Graia redimita mitella,
 Crispum sub crotalo docta movere latus,
 Ebria fumosa saltat lasciva taberna,
 Ad cubitum raucos excutiens calamos.

NOTÆ

1 *Syrisca*. Scaliger comparat *Syriacum* Martiali et Ausonio dictum, et *Threiscum* *Θρησκον* apud Julium Capitolinum. Alia memorat Salmas. ad e. l. Sed nullum exemplum ex meliore ævo allatum vidi; nisi quod ex Columella succurrit lib. x. 418, ubi ficum *Scissam Libyscam* constanter libri tenent. Attamen et ibi *Libyscam* unice verum judicabat Gesnerus. Nec h. l. aliter legendum arbitror quam: *Copa Syrisca*, ut *Threissa*, *Cilissa* et al. Nulla autem alia hujus et seqq. sententia est, quam hæc: omnia in taberna instructa esse ad diem hilariter et suaviter exigendum. Ecce jam saltat crotalistria, et sic porro. *Campona Syra* e Lucilio apud Priscian. vi, pag. 684 occurrit. *Graia redimita mitella*: fuit ergo Græcanici alicujus ritus ornamentum hoc: genus fasciæ, quo capilli colligerentur. Talem crotalistriam mitratam in monumentis passim videre memini: unum

et alterum exemplum est in picturis Herculanensibus. Nec diversi generis sunt tibicinæ, fidicinæ, psaltrix. Horat. i Epp. 14, 25 *meretrix tibicina, cujus Ad strepitum salias terra gravis*: ad villicum. Quid in Syrorum institutis, religiosa forte, fuerit, quod fœminas crotalistrias fingeret, ita ut in Italia quoque questum inde facerent, non reperio. Nomen quidem Syrorum late patuit. Potere quoque Judææ fœminæ sub eo nomine comprehendi.

3 *Fumosa taberna*. In prompta est conjicere *fumosa*: nec parum mihi arridere fateor; sic quoque Ms. Helmstad. exhibuisse video. Præfert tamen Burmann. vulgatum: melius enim convenire illud crotalistriæ lascivæ et infami.

4 Crotalistria describitur. *Calami* sunt ipsa crotala, h. virgulæ, alias ærææ, sed nunc ex arundine scissæ, quas illa inter saltandum concutit

Quid juvat æstivo defessum pulvere abesse,

5

Quam potius bibulo decubuisse toro?

Sunt cupæ, calices, cyathi, rosa, tibia, chordæ,

Et trichila umbriferis frigida arundinibus.

Est et Mænalia quæ garrit dulce sub antro,

Rustica pastoris fistula more sonans.

10

Est et vappa, cado nuper diffusa picato.

Est strepitans rauco murmure rivus aquæ.

NOTE

cum manus gesticulatione : qua, dum virgularum, quas medias digitis tenet, pars inferior versus brachia comploditur, *ad cubitum excutere calamos* h. l. dicitur.

5 Meo quidem iudicio, a quo si quis dissentiat, æquo animo feram, non Copæ verba, quod vulgo credi vident, hæc sunt : nec enim poëta hoc diserte pronuntiat; et ex persona poëtæ hujusmodi hortatus ad vitam exhilarandam multo plus sonvitis et auctoritatis habent, quam ex ore meretriculæ; a cuius persona pleræque aliena sunt; sed verba sunt poëtæ, qui pergit in eo, quod orsus est. *æstivo defessum pulvere abesse* accipiendum erit, dictum pro : *æstivo pulvere*, labore, defatigatum, viribus exhaustum, desiderare domi, nec se conferre in viam ad tabernam. Ad exercitationem campestris revocat unica Scaliger. Malim a peregrinatione, mercaturæ studio, et similibus potere usum *eo abesse* : fere ut Tibull. i, 1 *Nec semper longæ deditus esse via*, ubi ex h. l. hæsiolari possis : *Nec semper longa fessus abesse via*. Tum, ut nunc interpungitur, intelligendum est : *Quid juvat...abesse potius quam*. Nisi placet cum Barthio distinguere : *Quid juvat...abesse?* *Quam potius...toro* ! scil. juvat. *bibulum toro* vocat, Scaliger ait, in quo plurimum biberetur. Durum vero hoc. Accipio de cespite vel gramine aqua irrigatæ, at letum virescat. Poterat

alio epitheto ornare : ut *fragilem, tenerum, sicum* cespitem dicunt alii poëtæ : nunc hoc maluit, nec inscite.

7 Cupæ vel Cuppæ sunt in cella vinaria vasa majora. At lectionis varietas viris doctis emendandi facultatem attulit. Scaliger legit : *Sunt topia et calybe* : quæ calicum genera sunt. Heinsius autem : *Sunt obba et calices*. Cui acenratius hæc cognoscere libet, ei adeundi sunt Intpp. ad h. l.

8 *Trichila* vel *trichilum* pergula est ex vitibus aliave arbore pedamentis et jgis firmata, implicitis frondibus concamerata vel arcuata ad umbram faciendam, motiore voce *hypampelos* dicta. v. viros doctos ad h. l. et Columell. x, 378. Similem compotationem sub umbraculo describi in Propert. iv, 8, 85 sqq. notavit Burmannus. Male in *trichinia* inciderunt nonnulli; etsi sic quoque Pompon. Sab. *trichius* pro *trichinia*. Etiam Ms. Helmstad. *trichinus umbræis*.

9 *Et et Mænalia* alii, et recte, *sonat*.

10 *Pastoris more*; immo *in ore*.

11 *Defusus* duo codd., et id malunt viri docti : nam agitur de vino e cado, majore vase, in minus defuso; non de vino in plura minora vasa diffuso.

12 *Et strepitans* legendum cum al. codd. *strepitans in strepitans, trepidans*, metant viri docti, iidem hoc in illud mutaturi, si alterum reperissent : hujusmodi correctiones dudum ex re

Sunt etiam croceo violæ de flore corollæ;
 Sertaque purpurea lutea mista rosa;
 Et quæ virgineo libata Achelois ab amne 15
 Lilia vimineis attulit in calathis.
 Sunt et caseoli, quos juncea fiscina siccatur.
 Sunt autumnali cerea pruna die;
 Castaneæque nuces, et suave rubentia mala.
 Est hic munda Ceres; est Amor; est Bromius. 20
 Sunt et mora cruenta, et lentis uva racemis.
 Est pendens junco coeruleus cucumis.
 Est tuguri custos armatus falce saligna;
 Sed non et vasto est inguine terribilis.
 Huc Alibida veni: fessus jam sudat asellus: 25

NOTE

critica sublata et explosæ esse debebant; sunt enim nec magis ingeniosæ quam non fructuosæ.

13 *Sunt et Cæropio junctæ de flore corollæ* tres codd. Unde Burmann. non indocte conjicit: *Corycio junctæ de flore*, vel *Corycioque croco violæ de flore corollæ*. Mox v. 14 *rosam* in autumno adeoque certi generis, serio-ris proventus, narrari necesse est.

15. 16 Suavissimum distichon: Cernis nympham calathæ afferentem potantibus lilia. Ecl. II, 46 sqq. Nymphæ et Naiades formoso puero flores ferunt; sic h. l. Nympha Achelois, h. fontana, amnicola, ut unam ex Naisidibus significet. *Achelous* de aqua dici poetis non infrequens. *libata ab amne*, humefacta, viola in ripa florens, quam adeo alluit unda. Miror Heinii acumen: *libata ab ore* legentis, *virginem amnem* suaviter dixit purum, pellucidum. Comparat *fontes ingenuos* Lucretii I, 231 Wakefield. Nec ad Virginem aquam, quæ Romæ fuit, recurram.

17 *Scirpea* Leid. et ed. Junt., et *scirpea fiscina* Ald., doctius utique; ut *juncea* pro interpretamento sit.

22 *Est pendens* melius alii; et por-

ro Ms. Helmstad. *Est pendet*. Tum *junco* pendet cucumis, quo alligatur stipiti, vel pedatur.

23 *Et tuguri* etiam h. l. alii melius. Sed totum distichon alienum ab h. l. et aliunde illatum: quod ordo sententiarum et loci ratio satis docet.

25 *Huc Alibida veni*. Silenus interpretabantur: qui tamen a loco et re alienus esse videtur, quando quidem hic in vera vita versatur poeta. *Asivida* pro asinivehida ex Plauto huc inferre voluere, Heins. Scalig. et Gesner. de Silenis Tom. IV Commentatt. pag. 45. Turnebi (*Advers.* XIII, 22) lectio: *Huc ad liba veni*, facilitate se commendat; sed parum ad sensum facit. *Calybita* e codd., quibus Helmstad. adde, jam probant Salmasius, qui videndus ad Hist. Aug. p. 491, et alii, intelligentes Gallum matris Deum vel Deam Syriæ sacra circumvehentem; hunc eundem esse puta agyrtam, qui adeo plebeculam præstigiis suis tripudiisque inter cymbalorum tympanorumque strepitum delectat. cf. Apulei. lib. VII. Occurrunt et hi homines passim in anaglyphis antiquis: v. c. *Calyb. Recueil* T. I, tab. 29. *Calybe*, *calib*,

Parce illi; vestrum delictum est asinus.
 Nunc cantu crebro rumpunt arbusta cicadae.
 Nunc etiam in gelida sede lacerta latet.
 Si sapis, æstivo recubans te prolue vitro;
 Seu vis crystallo ferre novos calices. 30
 Eia age pampinea fessus requiesce sub umbra;
 Et gravidum roseo nocte caput strophio;
 Candida formosæ decerpes ora puellæ.
 Ah! pereat, cui sunt prisca supercilia!
 Quid cineri ingrato servas bene olentia sarta? 35
 Anne coronato vis lapide ista legi?
 Pone merum et talos. Pereant, qui crastina curant!
 Mors aurem vellens: Vivite, ait, venio.

NOTE

res, templum vel sacrarium Dæ simulacrum recipiens. Porro autem legend. venit: quod et codex unus offert. Etiam agryta huc venit, asello suo insidens. Tum suaviter subjicitur illud: *Parce illi* etc. nec tamen eum nimium ad cursum accelerandum flagris incita; contubernale vobis, Galli, pecus est.

26 *Vestæ delictum*, Is. Vossii elegantissimam conjecturam amplectitur quoque Burmann. cf. Ovid. Fast. VI, 319 sqq. Vestam et Cybelen permu- tati, in eodem loco obvium est. Nec absurdum tamen Gallorum delictum habetur asinus, cum tacita libidinis exprobratione. Laudant Intpp. com- mode Phædr. III, 20, 8.

28 *Nunc vere*, vel *vero*, in libb., unde Heins. conj. *Nunc verna in gelida sepe lacerta latet*. Burmann. vero *Nunc viridis gelida sepe l. l.* Immo lege: *Nunc varia in gelida sepe lacerta latet*. et hoc nunc video diserte exhibere Ms. Helmstad.

29 Ut multa alia in h. l. e Proper- tio petita esse, docuere viri docti, sic hoc, ex lib. IV, 8, 37 *Lygdamus ad cyathos, vitrique astiva supellex*. Mox *Seu vis ferre pro*, seu mavis afferre, adhibere, *calices crystallo*, e crystallo

factos; vel ut *calices* sint pro vinis dicti. Nisi ulcus latet: *Seu vis, crys- tallo verte novos calices*. Notum ex Marone: *Indulgent vino et vertunt crateras ahenos*. In Ms. Helmstad. *cristalli*. Sic nsitatus *crystalli calices*.

32 *Strophium* pro vitta seu fascia, cui innectuntur flores, adeoque pro serto.

33 *Decerpens* duo codd., sicque Helmstad. Ms. *Formosum tenera decerpens*; alii cum edd. ant. *Formosus tenera decerpes*: hoc revocavit Wernsdorf.

34 *Prisca*, qualia fuere priscorum hominum, severa, tristia, adducta, ut adeo bene lectionem hanc tueatur Burmann. adversus virorum docto- rum commenta, et Leidensis codicis, lectionem: *crispa supercilia*. Ms. Helmstad. *Ah pereant, quibus hæc prisca s.*

35 *Cineri ingrato* ex Æn. VI, 212, cui nullus rei sensus est.

36 *Legi* jam emendarunt et edide- runt viri docti, pro *tegi*. Lapis sepulchralis coronis ornatus nota res est. In eo legi sarta, sane parum oppor- tunum: magis tamen si illa *lapidi* legantur, ut sit dativus cui.

PROŒMIUM

IN

MORETUM.

EST hoc ex eo carminum genere, cujus nobis paucissima ex antiquitate exempla relicta sunt: argumento scilicet ex vita privata et tenui hominum humili loco natorum petito. Licet id ad bucolicum genus referre aut pro Idyllio habere, quandoquidem eo nomine unum et alterum apud Theocritum habetur. Faciunt viri docti carminis summam, *moretum*, h. edulii rustici genus, ex allio, apio, ruta, coriandro, bulbo, additis, caseo, oleo, et aceto, comparatum, quod Simulus conficit. Nec male ea res, arbitrør, Idyllii hujusmodi argumentum constituat: repræsentata oculis animisque particula aliqua vitæ rusticæ. Sed, quantum equidem assequor, latius patet Idyllii hujus argumentum. Describitur enim omnino *prima diei pars*, et quæ diluculo vel mane gerantur a rustico, antequam ad opus rusticum procedat. Surgit mane Simulus, qui conductum agrum arare videtur, cum Cybale, Afra genere, forte libertina, et primo loco ea parat, quibus per diem illum vitam toleret, h. e. famem expleat. Igitur panem coquit, quod a v. 17 ad 52 procedit, inde, ut habeat, quo pro obsonio utatur, *moretum* sibi parat h. edulium acribus herbis oseo acetoque confectum, quo stomachum vellicet.

Itaque malim dicere describi hoc carmine primam dici partem vite rustica. Suspicio autem aut fragmentum, nos tantum habere majoris carminis, quo totum opus diurnum exponeretur; nam sub f. in agrum ad arandum procedit Simulus; aut successisse plura Idyllia, quæ ceteras rustici operis partes exequerentur. Sufficit Idyllium hoc esse ex elegantissimis, quod majori eclogarum Virgilianarum parti præferam, in quibus sententiæ ex Theocrito mutuatae annumerantur. Nisi forte hujus poematii auctor et ipse e Græcis sua accepit. Certe Vossius in lib. de poëtis Gr. prodidit, in cod. Ambros. Moreto Virgilii esse ascripta verba; *Parthenius Moretum scripsit in Græco, quem Virgilius imitatus est.* Quæ res non adeo improbabilis videri debet, cum poëtæ ante et sub Augusteo sæculo in Græcis vertendis tantum studium consumserint. Quod si itaque a Maroniana oratione, quam in Bucolicis tenemus, aliena est indoles Moreti, hoc per se mirationem non facit, si quidem ex Græco tantum conversa hæc sunt. Versatur autem poëta in eo poëtices genere, quod, rebus e vita humili et sordida petitis, ad animos tenendos omnium minime accommodatum esse, multi viri docti contenderunt. Alii hoc ipso se genere facile Homericis carminis laudes attingere posse putarunt. Prius illud iudicium recte se habere nullus dubito, si in orbe rerum vulgari aut in sordibus vitæ, iisque rebus, quarum aspectus nauseam facit, descriptio versetur; aut si expectatione ejus, quid ex sigillatim descriptis rebus proventurum sit, animus non erigatur, aut si omnino arte et ingenio careat. Possunt tamen ex ea quoque vita, quam lubitu suo nemo vivere malit, cum dilectu, remotis molestiis et sordibus, multa poëtice reddi et ornari, ut placeant; modo ne tali carmini vim ac dignitatem carminis epici tribuere ausis, a qua illud longissime abesse necesse est. Statuendum est de quovis carmine ex ejus genere generisque natura et indole; potest, que, recto cum iudicio, ex omni genere fructus aliquis sequi ingenii et artis seu honestæ voluptatis peti. Virgilio carmen hoc tributum esse jam antiquitus, ex eo constat, quod in Vita Virgilii illud commemoratur: etsi, cum tot superiorum

hominum nugis illa interpolata sit, quid veteres Grammatici judicaverint, difficulter inde eruitur. *A. Septimio Sereno*, poëtae Falisco, de quo qui scripserint recensuit Burmann. ad Anthol. Lat. lib. i ep. 27 ascribendum esse suspicabatur Scaliger, tum Barthius Advers. xxxv, 8 et al. loc., quia opuscula ille rustica (et hæc unica causa affertur) composuisse dicitur: nuper autem doctissimus editor Poëtarum minorum Wernsdorfius T. II sine hæsitatione Sereno carmen hoc vindicavit, tanquam partem priorem *Opusculorum ruralium*: etsi hæc lyrico carmine variis metris exarata fuisse memorantur; potuit enim præmitti carmen hoc hexametrum. Ita ad Vespasiani tempora illud rejicitur. Monitum illud quoque a viris doctis est, scriptum jam a *Suevio* fuisse Idyllium Moretum, ex quo versiculos profert Macrob. II Sat. 14, sed admodum horridos, si cum nostro Moreto contendas.

Lectionem in antiquis edd. fere eodem modo corruptam vidi: etsi minus fœdatum et interpolatum opus ad nos pervenit, quam cetera. Primum institutam recensionem novam deprehendi in Aldina 1517 Catalectorum: ea fundamentum facta correctionibus editionibus; successere tamen aliæ antiquam lectionem retinentes, etiam Scaligerana. Quandoquidem in hoc poëmatio non habebamus exemplar, quod ex conducto sequi necesse esset; in Heinsianis enim et Burmanianis non extat; liberum nobis relictum duximus, ut lectionem ipsi constitueremus, Aldina et Scaligerana emendatione pfo fundo posita. Non erant ad manus editiones binæ, quibus Moretum sigillatim prodiit, Colinaeana 1542, 8, cum Jo. Ruellii scholiis, et Francofurtensis 1626, cum Taubmanni commentario; aliam cum notis Weitzii ad calcem Copæ Francof. 1642, 8. inspexi; et veterem edit. Lips. Thanner 1519 cum Copa et aliis sub tit. *P. Virgili Maronis, poëtarum Achillis, minutiora opuscula*—(Aliam veterem editionem Moreti Coloniensem memorant Denis Supplem. p. 691 et Panzer Vol. I, p. 334. 433.) Sed nec erat, quod multa inde sperari possent, quæ non aliunde suppetere, imprimis ex Barthio, qui in Adversar. xxxv, 8. ix, 16, nonnulla loca attigit. Post priorem meam editionem retractavit

hoc carmen et docto commentario expolivit Wernsdorf. in Poët. min. T. II.

Moretum. Multa de etymo nominis comminiscuntur viri docti. Scaliger a *μυσσῶν, μυττωῶν*, quod tritum, *τέγμα*, est, ducit. Alii aliunde (cf. nunc Wernsdorf. l. c. p. 256). Nos illud monere satis habebimus, occurrere vocem apud Ovid. Fast. IV, 365. Fuit quoque exquisitior ejus conficiendi ratio alia, quam apud Columell. XII, 57 videre licet. Laudant quoque Apicium viri docti lib. I, cap. 35.

P. VIRGILII MARONIS

M O R E T U M.

JAM nox hybernas bis quinque peregerat horas,
 Excubitorque diem cantu prædixerat ales;
 Simulus exigui cultor cum rusticus agri,
 Tristia venturæ metuens jejunia lucis,
 Membra levat sensim, vili demissa grabato,
 Sollicitaque manu tenebras explorat inertes,

5

2. *cantu prævenerat* una vetus membrana Scaligeri. Unde bene suspicatur Jacobs fuisse *præverterat*.—3. *Simylus* vett. ed. Ven. Sed a simo Simulus deductum nomen vernæ impositum. *Similus* videtur Heins. probare ad Fast. III, 754, et ap. Anson. Epigr. 85 ex Græco Μειφίς δ σιμύς *simius* emendatur *Similus*. *exigui cultor cum rusticus horti* vulgo in edd., etiam in veteribus, legitur. Sed *agri* recte Ald., idemque ex vet. membrana præferebat Scaliger. Nam hortulus, de quo infra agitur, tantum tuguriolo erat adjunctus: ipse, colonus pauper, agellum conduxerat: cf. fin. carm.—5. *sensim vili*. Ita primum Ald., cum antea esset: *vili sensim demissa*: minus commode. Scriptum tamen vel sic malim: *Sensim membra levat vili d. g.* Non enim lentitudinem hominis rustici tarde et invite se levantis exprimi his numeris dicam.—6. *tenebras...inertes*. In promptu est suspicari *inanes* scriptum fuisse, ut *aër inanis, vacuus*. Heins. conj. *inertem vestigatque focum*. Verum *inert* non modo est, quod nec movetur, nec movet, verum etiam id, quod motum difficilem reddit; et poëta ad tenebras transtulit epitheton commune noctis, frigoris, somni. *Nox inert*, qua nullum animans se movet: hinc *tenebræ noctis*

NOTÆ

2 Gallum gallinaceum ornant passim poëtae, et notum est illud Prudentii: *Ales diei nuntius*, ubi plura

dant Intpp.

4 Docte: ne diem impastus exigeret, ne sine pane esset.

Vestigatque focum; læsus quem denique sensit.

Parvulus exusto remanebat stipite fumus,

Et cinis obductæ celabat lumina prunæ.

Admovet his pronam, submissa fronte, lucernam, 10

Et producit acu stupas humore carentes,

Excitat et crebris languentem flatibus ignem.

Tandem concepto tenebræ fulgore recedunt;

Oppositaque manu lumen defendit ab aura,

Et reserat clausa, quæ prævidet, ostia clavi. 15

Fusus erat terra frumenti pauper acervus;

Hinc sibi depromit, quantum mensura patebat,

~~~~~

inertes: sine motu, tacitæ, silentes.—7. *sensit* Ms. Helmst.—8. *exusto remanebat stipite fumus*. Nihil verius, nec ad naturam rei accommodatius: prodit enim fumus tenuis favillam occultam. Nec minus tamen eleganter conj. Scaliger: *exusto remanebat stipite fomes*. In idem incidit Heins.; at parum feliciter Barthius Advers. xxxv, 8 *exusto emanabat*.—10. *Admovet is* Ms. Helmstad.—11. *acus* alios legere Ascens. notat. Scaliger, vir summus, nimium proclivis in antiquata et κατὰ γὰρ dicta, acu accipit: in acum producit stupas: acus enim, inquit, nomine, vel acie intelligitur, quicquid ex lino aut lana aut stupa similibusve carpebatur, ut linamenta, καὶ μορῆς καὶ τὰς chirurgorum. Ita vir doctus ad acum transfert, quod de acia, nec satis accurate tradidit. Atqui illud omnis anus facere solet, ut stupam fungo obtusam acu producat, lucernam flammæ admotura.—12. *crebris...flatibus*. Male Norimb. *faucibus*.—13. *Tandem ut c. em.* Heins., vix bene.—15. *Et reserat clausa, quæ prævidet, ostia clavi*. Hæc vulgata lectio, inde ab Aldina: nam in antiquioribus *clavis*. In membrana Pithœi Scaliger invenerat: *Et reserat clavis, quæ prævidet, ostia clavis*, et in alia: *Et r. clausæ, quæ prævidet, ostia, clavis*. Hinc varia molitur vir doctissimus: modo, ut clavam clausam interpretetur occultam, quæ intus aperiat, modo ut legat: *Et reserat calæ*, h. μὲλλον, vectis, vel *Et r. casulæ...ut ostia clavis* vocet τὴν ὀρθήν, ubi inseritur clavis, vel tandem: *Et r. clausæ, quæ prævidet, ostia clavis*: τὴν ὀρθήν τοῦ κεκλεισμένου κλῆθρον. Nam *quæ prævidet* etiam in tertia membrana scriptum videbat; et *prævidet* vel *pervidet* etiam Ms. Kæler. Omnia hæc ab invita Minerva profecta, ut non minus illud, quod Salmas. Exerc. Plin. p. 656. n. propinat: *Et r. casulæ, quæ prævidet, ostia clavi*. Tolerare præstat *quæ prævidet*: requirebatur *quæ prospicit*. In *clausæ...clavi* latet error, quem facileprehendas, cum desideretur locus, quem foribus reseratis aditurus est, quique pro granario erat. Ea autem haud dubie est cella granaria casulæ adjuncta: igitur expedita lectio esse videtur: *clausæ...ostia cellæ*. Hoc Barthius quoque vidit Advers. xxxv, 8, qui conj. *Et reserat cellæ, quæ prævidet, ostia clavi*. Sed quæ in medio posita sunt, *quæ prævidet*, vix sine libris sanari possunt: vagatur enim omnis conjectura. Heins. ingeniose tentat: *Et reserat cæca sua providus ostia clavi*.—16. *terra* vett. edd. Scalig. Aldina vero *terræ* intulit; utrumque defendi potest.—17. *quantum mensura patebat* eadem

NOTÆ

7 *Læsus*: suaviter; offensa manu necesse est; eam admovet inclinato ad focum, vel cinere adusta. capite, submissa fronte. At Barthius

10. 11 Lucernam olearem cogitare xxxv, 8 *frontem lucernæ* interpretatur.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

5 F

Quæ bis in octonas excurrit pondere libras.
 Inde abit, assistitque molæ; parvaque tabella,
 Quam fixam paries illos servabat in usus,
 Lumina fida locat; geminos tunc veste lacertos
 Liberat, et, cinctus villosæ tergore capræ,
 Præverrit cauda silices gremiumque molarum.
 Advocat inde manus operi, partitus utrimque:
 Læva ministerio, dextra est intenta labori;

20

25

Aldina recepit. Præfero tamen, vel Scaligero invito, veterem doctoremque lectionem: *quantum mensura, vas, patebat*, adeoque capiebat, *ἔχουσι*: erat enim mensura xvi librarum. Præfert hoc Barth. quoque Advers. xxxv, 8 et Heins., qui ablegat ad Lucanum.—18. *octavas* vett. edd., ex vitio *octanas*, et *occurrit*. Porro Scaliger in uno libro invenerat: *Quæ bisfido*, unde ille re-fingebat: *Quæ bisfido octonis excurrit pondere libris*. Poterat tamen sine ul-teriore mutatione constare versus: *Quæ bisfido octonas excurrit pondere libras*, h. excedit. Sed ludibrium corruptelæ hoc *bisfido* esse arbitror.—21. *Lumina fida* vel *fida* Ms. Kœler.—22. *villosæ tegmine capræ* vett. edd. est lectio: nec mala: nisi doctorem prodidisset Aldina: *tergore*, quam Scaliger quoque in scriptis invenit. Agitur autem de rhenone ex pelle caprina.—23. *Pervertit* et *Perverrit* vett. edd. Alterum *Præverrit* Aldina dedit. Tum *Pervertit cau-daque cæcum gremiumque* m. Norimb. Koberg. et Ascena. cum Junt. aliisque, ex interpretatione, suspicor, in margine apposita. *silices*, molares intellige, nam duo sunt lapides sibi impositi. *gremium molarum* pro interiore parte. Insolenter dictum censebat Heins. ad Ovid. iii Am. 13, 24, et emendabat *gremioque molares*. Ut sit *gremio*, capræ tergore, quo cinctus erat. Sic *togæ gremium* Florum dixiæ. Non magis hoc placet. Forte fuit: *geminumque molarem*. v. Not.—24. *Advocat inde operi*. Dubia scriptura. Sic enim vett. edd. et scripti Scaligeri: et videri potest doctius, quam quod Aldina in-voxit: *Admovet inde operi*. Hoc tamen vocabulum rei proprium, et facile deflecti potuit in alterum. In fine versus vulgo legitur: *partitus utramque*: quod latine vix dici posse Scaliger quoque notavit: *partim utramque manus*. Nec suaviter puto dictum esse *Admovet operi manus, partitus, utramque*, ut

NOTE

18 xvi libras pondo frumenti men-sura capit: ergo in sequentem quo-que unum et alterum diem fami pro-spicit. Nam demensum diurnum, quod servis Romæ præbebatur, trium fere librarum erat, ut Opusc. T. I, p. 261 ex Catone de R. R. 56 docui: etsi ad hoc exactum fuisse demensum coloni necesse non est. Sibi et ser-vulæ Cybalæ simul victum parare putandus est Simulus.

23 *Cauda*, peniculo, quo ad verren-das mensas et alia utebantur veteres. Docuit ad h. l. Scaliger. Describit autem hinc poëta molam manuariam,

trusatilem seu versatilem, binis saxiis asperis sibi ita impositis, ut inferiore manente immobili superius, quod v. 26 *orbem* appellat, circumactum at-ritu grana frangeret. Successerat ea molæ pristinae, quæ mortarium erat, in quo pistillo frangebantur grana. *ministerium lævæ* in conge-rendis et infundendis granis consi-tere videtur. Tum *Tunsa Ceres rapido silicum decurrit ab ictu*, v. 27, grana tunsa adeoque farinam in subjectum vas, quod eam excipit, decidere sig-nificat.

Hæc rotat assidue gyris et concitat orbem.

Tunsa Ceres rapido silicium decurrit ab ictu.

Interdum fessæ succedit læva sorori,

Alternatque vices. Modo rustica carmina cantat,

Agrestique suum solatur voce laborem.

30

Interdum clamat Cybalen : erat unica custos,

Afra genus, tota patriam testante figura,

~~~~~

manus utramque jungas. Ipse e Mss. profert *partitus utrique*, scil. manui opus : malim *partitus utrinque*, scil. opus, ut ab utraque manu tractaretur ; et obtulit hoc idem Ms. Kœler.—26. *assiduum...orbem* manuscripta lectio apud Scaligerum, quæ concinnior ipsi videtur. Verum hoc, sed sic *gyris* nullo epitheto adornatum minus placet. *et concutit orbem* Ms. Helmst. et Kœler. Sed orbis haud dubie molaris est superior, qui circumagitur et concitatur, non autem concutitur.—27. *Tunsa Ceres* cum Aldina scripsi : ait quoque Scaliger scriptam lectionem habere : *Tusa Ceres*. Vulgo : *Trita Ceres*. Mox eidem Aldinæ debeo ordinem : *rapido silicium* ; cum vulgatus sit : *silicium rapido*, minus jucunde. Tandem *actu* proprium, arbitror, esset vocabulum ; nam agitur mola, circumagitur ; quod etiam Scaliger maluit, sed ut *ἀγρῷ* interpretaretur, quod longe petatum. *ictus*, quod de omni impulsu dicitur, de attritu accipiendum.—29. *Dein rustica* Ms. Kœler. *Dehinc* Ms. Helmst.—31. *Interdum* ; ita vett. edd., ut somnolentam puellam non statim grabato levatam evocet, præfertque hoc Scaliger quoque cum Drakenb. ad Silium vi, 30. Aldina : *Interea* intulit. Tum *Cybalen*, hæc erat vett. edd., nisi quod Norimb. *Cybalem* (Ascens. autem cum sua secta *Cybalen*) erat. Aliæ edd. inde ab Aldina *Cybale* : hæc erat correxerunt. Vitium haud dubie in inserto hæc latebat ; itaque emendavi : *Cybalen* : erat unica custos. Porro *Seybalem* semper habebat vetus scriptura Scaligeri, ut nomen ridicule formatum esset *παρὰ τὴν σκυβάλην*. *Cybalen* : erat etiam Gronov. Obs. 1, 16 maluisse video. In Ms. Helmst. erat *Thybale*.—32. *tota figura*, toto corpore. Scaliger tamen *tota figura* malit ; ut tantum ad vultum ejusque colorem voc. *figura* spectet,

NOTE

26 *Orbem*, lapidem molarem.

32 Qui sequitur, præclarus est locus de habitu corporum Afrorum : qui idem prorsus est qualem nunc cernimus : ut, naturam sibi per omnia sæcula constare, dubitare non liceat. Similis Petronii locus c. 102, quem jam viri docti excitarunt, ad alios Africæ tractus spectat, et de servis ex Æthiopia agit, similibus iis, quos Negros appellamus : *Atramento...mutemus colores a capillis usque ad ungues*. Ita tanquam servi Æthiopes... age numquid et labra possumus tumore teterrimo implere ? numquid et crines calamistro invertere ? numquid et frontem cicatricibus scindere ? numquid et

orura in orbem pandere ? numquid et talos ad terram deducere ? numquid bardam peregrina ratione figurare ? Propria hæc hominum istorum fuisse videntur. Alia loca a Junio de pictura III, 8, 4 et Fea ad Winkelmann. Tom. I, p. 65 Wernsdorf. ad h. v. sunt congesta : sed ea diligentius sunt exquirenda et inter se comparanda ; nam diversorum tractuum homines in iis occurrere videntur : scire velim an ex interioribus Africæ locis. Habiti quoque alii in deliciis, alii ad ministeria urbana, v. II, 3, 55. Theophr. Charact. 21 et Casaub. nunq. etiam in agro.

Torta comam, labroque tumens, et fusca colorem ;
 Pectore lata, jacens mammis, compressior alvo,
 Cruribus exilis, spatiosa prodiga planta ; 35
 Continuis rimis calcanea scissa rigeabant.
 Hanc vocat, atque arsura focis imponere ligna
 Imperat, et flamma gelidos adolere liquores.

Postquam implevit opus justum versatile finem :
 Transfert inde manu fusas in cribra farinas 40
 Et quatit. At remanent summo purgamina dorso ;
 Subsedit sincera foraminibusque liquatur
 Emundata Ceres. Lævi tum protinus illam
 Componit tabula, et tepidas super ingerit undas.

Crines torti et labia tumētis præ ceteris memorari solent in his Afriis. cf. Epigr. 162 lib. III Anthol. Lat. ubi : *Quem nisi vox hominem labris emissa sonaret, Terrerent visus horrida labra viros.* An seriores dixere viros, qui viderunt? Forte fuit *Terrerent victus horrida labra viros.* labia horridam in morem tumida.—34. *Pectore lata, jacens mammis.* Rotundiores orationem ex Aldina et Ms. Kæler. dedimus, pro vulgari : *Pectora lata jacens mammis.* Alienum esset, quod an vett. edd. habeant dubito : *tument mammis.* *Jacens mammis* est, habens mammas jacentes, pendulas ; quod proprium est Afriis. In fine *compressior alvus Ascens.*—35. *spatiosam prodiga plantam leg.*—39. *Postquam implevit opus justum versatile finem.* Ita dedimus ex Aldina ; opus versatile implese justum finem bene dicitur. Scaliger membranas melius habere putabat : *Postquam implevit opus justo versatile fine.* Ita ipse Simulus implevit opus. In antiquioribus edd. truncatus et interpolatus erat versus : *Sed postquam implevit justum versatile finem.*—40. *Transfert inde manu.* Ex veteri membrana : *Transfert illa manu legere jubet* Scaliger : aliter enim nescio quid *τροβδρσρσρ* relinqui. Hoc equidem non expiscari possum. Sed illud video, Cybales partes in subigenda farina esse nullas : nam illa interea aquam calefacit, mox farnum mundat v. 50, adeoque illa alienum est a re et loco ; pro *fasas* suspicari licet *tusas* : sic et Jacobs.—41. *Decutit*, sed sine libro, corrigit Scaliger ; me invito. Etsi enim farinam inter molendum bene *decuti* dici arbitror : id tamen in seqq. demum scribitur : nunc in cribro quatitur tantum tusa farina. Mox *Ac remanent* vett. edd. *Et remanent* Aldina. Languet oratio, nisi *Ac refingas.*—42. *foraminibusque colatur*, pro *liquatur*, nonnullos legisse Ascens. monet.—43. *Emundata Ceres* Ascens. Norimb. et al.

NOTE

36 Etiam fissuras has et scissuras cutis in pedibus esse Æthiopicis proprias in tanto solis calore aërisque siccitate et endemiis, ex Blumenbachio conjunct. didici in lib. de generis humani varietate p. 96, ubi Hier. Mercurialis testis excitatur de decoratione c. 17.

39 *Opus versatile* : quod versanda mola absolvitur. Mox cribratione opus esse videmus : adeoque cilicium cribrandæ farinæ idoneum non erat his molis manualis attextum. Porro *liquatur* eleganter transfertur a liquidis ad farinam quasi liquando mundatam.

Contrahit admixtos nunc fontes atque farinas ; 45
 Transversat durata manu, liquidoque coacto
 Interdum grumos spargit sale. Jamque subactum
 , Lævat opus, palmisque suum dilatat in orbem,
 Et notat, impressis æquo discrimine quadris.
 Infert inde foco : Cybale mundaverat aptum 50
 Ante locum : testisque tegit ; super aggerat ignes.
 Dumque suas peragit Vulcanus testaque partes,
 Simulus interea vacua non cessat in hora ;
 Verum aliam sibi quærit opem ; neu sola palatò
 Sit non grata Ceres, quas jungat, comparat escas. 55

Jam in Copa 20 munda Ceres.—45. *tum* in vulgg. importunum post idem voc. v. 43 in *nunc*, vel *jam* mutandum erat. *nunc* Scaliger quoque emendabat. *admixtas tum fontes* vett. edd., quod corrèxere alii, ut ed. Norimb. et Ascens. *admixtas tum frondes*, alii, ut Aldina, *admixtos tum fontes*. Tum interpungitur vulgo post *fontes*, parum commode. Nam fontes et farinas Simulus cogit ac contrahit in unum globum, ut mox iterum manu injecta digerat. Totus vs. 45 a Ms. Kœler. aberat.—46. *Transversat durata manu*. Scaliger emendat : *Transversa durata manu liquidoque coacta* : ut transversa manu contrahat fontes atque farinas, durata. Quam dure! Feram itaque vulgatam, sed emendata interpunctione : *Transversat durata manu* : ea, quæ inducere cogendo, transversim iterum manu subigit. Conjicio tamen scriptum fuisse : *Transversat duratque manu*. Barthium quoque conjectasse video : *Transversa durante manu*. Mox *liquidoque coactu* Ascens. interpretatur. Sed quos subjungit grumos farinæ, ii non nisi *liquido coacti*, per liquorem, aquam, particulis farinæ cohererentibus, existere potuere : itaque *liquidoque coactos* conj. Heins., nec male. Idem paulo ante *manus*, nescio quo fructu.—47. *grumo* vett. edd. cum Ms. Kœler. et Helmst. *Salis grumos* si hic quæras, legendum erat : *grumos spargit salis* : inde. Poterat et *grumos sale* ita accipere aliquis, h. grumos de sale, salis. In fine *Jamque subiactu* Norimb. Totum locum Heins. ad Ovid. Fast. i, 338 sic emendabat : *Contrahit admistis nunc fontibus* (non *fortibus*), atque farinas *Transversa duratque manu* : *liquidoque coactos Interdum grumos spargit sale*.—48. *Lævat opus*, ex vett. edd. revocavimus, Scaligero quoque hortante : nam lævigat panem in placentæ morem et dilatat. Aldina dedit : *Format opus*.—51. *Ante focum* licet conj. cum Heinsio. *testisque tegit : super* ; sic Ald. cum Ms. Kœler., eamque priscam lectionem esse Scaliger testatur. Vulgo editum : *testisque tegens super* : quod tamen nunc non multum absrum quin præferam aut scribam : *testis tegit et super aggerat*.—52. *Vulcanus Vestaque* vetus est lectio, quam non satis assequor. Aut enim idem est utrumque, aut cum Ascensio inter crassiorem et tenuiorem ignem discrimen facere necesse est. Itaque amplector Aldinam lectionem : *testaque*, nam a testis calefactis coctio panis acceleratur. Nisi *Vesta* focus est.—54. *ne* ed. Ascens., minus

NOTE

45 Representanda hic est animo fermento, azymum ; tum v. 49 in pistoria opera in subigenda farina. quadras dissectum, quas Scaliger ad Panem autem hic videmus parari sine h. l. illustravit.

Non illi suspensa focum carnaria juxta,
 Durati sale terga suis truncique vacabant :
 Trajectus medium sparto sed casens orbem,
 Et vetus astricti fascis pendebat anethi.
 Ergo aliam molitur opem sibi providus heros.

60

Hortus erat junctus casulae, quem vimina pauca
 Et calamo recidiva levi munibat arundo ;
 Exiguus spatio, variis sed fertilis herbis.
 Non illi deerat, quod pauperis exigit usus.
 Interdum locuples a paupere plura petebat.

65

bene. Nam copula requiritur. *et, ne* etc.—56. 57. Obscura est oratio. Scaliger tantum *vacabant*, quod vulgo legitur, in *rigebant* mutat, quod vett. edd. habere ait, quas equidem nullas vidi. Non adeo *durati sale terga suis truncique rigebant*, h. erant ei; sale enim et fumo durata rigent. Nec male hoc dictum putabo. Trunci possunt esse vel pernae suum aliaque majora frusta, vel jungendum *suis trunci*, h. truncati, in partes dissecti. Prius equidem praefero. Sed haeremus vel sic adhuc in priore versu: *Non illi suspensa focum carnaria juxta*. Ex carnario (vid. Indic. Scriptt. R. R.) pendent pernae. Ipsa carnaria, h. unci ferret, si juxta focum fixa, infixa parieti sunt; non possunt dici *suspensa*. Ut per appositionem: *carnaria, durati sale terga suis*, dicantur, placere potest; si *carnarium* ipsam carnem esse dicas; quod exemplo caret. Laborare adeo mihi videbatur locus; necdum a Wernsdorfio difficultatem sublatam video, quomodo *carnarium parieti infixum* dictum esse possit *suspensum*. Scilicet res ita expedienda: *carnarium* illud tignum seu instrumentum, clavis seu uncis, ex quibus carnes suspendi possunt, non parieti infixum, sed ex camera seu ex unco parieti infixo pendulum est, adeoque et ipsum *suspensum* ex unco vel clavo. Heins. ad Ovid. Met. viii, 647 conj. *replebant*; ubi vide. Concedo in partes Wernsdorfii, qui bene monet, *vincere* dici h. l. quae praesto erant, parata et in promptu. Lucan. v, 327 *Tot reddet Fortuna viros quot tela vacabunt*, aderunt.—58. *sparto* praecleara est Aldinae emendatio: pro vulgari: *parco*, vel *parto*.—61. *casulae junctus* Ms. Koeler., numerosius.—62. *Et calamo recidiva levi munibat arundo*. Primum Scaliger ait, vimineta et arundineta muniendis hortis aut sepibus obtendendis usum praestare non solere, adeoque refingit, *minuebat*, partem de horto occupabat. Haec vero argutula sunt, et a loco aliena; laudatur enim mox hominis industria in horto colendo. Cogitandum est hortulum brevi fossa fuisse circumductum, quae juncis obsita erat. Tum pro *calamo* vett. edd. *calmo*: ac si *culmo* voluerint. *recidiva arundo* ex Aldina ducta est; uti et Scaliger veterem scripturam esse ait, *redidiva*; quae perpetua variatio lectionis est. Vulg. et vett. edd. *redimita*.—64. *Nil illi d. melius* Ms. Helmst. *exigat* f. Heins.—65. *Interdum locuples a paupere plura petebat*. Versum ex margine agglutinatum arbitror, nec sensum satis me assequi fateor. An voluit: Interdum etiam locuples, h. e. qui majorem hortum ipse colebat, petebat a paupere, a colono hoc, Simelo, scil. quod ipse in suo horto non haberet. Pro *plura* saltem malim *multa*, quod et Ms. Helmst. habebat.

NOTÆ

56 Cum homini nullum esset ob- tum, et ex eo petit altum aliasque sonium, nam in carnario non perna, herbas, unde illud sibi paret. sed casens suspensus erat, adit hor-

Nec sumtus erat illud opus. Sed regula curas :

Si quando vacuum casula pluviaeve tenebant,

Festave lux ; si forte labor cessabat aratro ;

Horti opus illud erat. Varias deponere plantas

Norat, et occultae committere semina terrae,

70

Vicinosque apte cura submittere rivos.

Hic olus, hic late fundentes brachia betae,

Faecundusque rumex, malvæque, inulæque virebant ;

Hic siser, et capiti nomen debentia porra ;

Hic etiam nocuum capiti gelidumque papaver,

75

Grataque nobilium requies lactuca ciborum,

Et gravis in latum demissa cucurbita ventrem.

~~~~~

—66. Etiam de hoc versu dubito ; inprimis propter v. 69 : non hortus erat opus sumtus, seu impensæ in eum factæ ; sed curæ regula erat hæc, ut etc. Porro *hujus opus* Ald. Ita distingui posset : *Nec sumtus erat hujus, opus sed regula curæ*, h. nec hujus curæ regula erat sumtus, sed opus. Sed et hæc argutiæ parum expediunt versum relinquendum monachis. Nec magis Barthii emendatio in Advers. xxxv, 8 *sed regula : Curæ si quando vacuum : ut sit jung. curæ si tenebant.*—69. *deponere plantas* ex Aldina et Ms. Helmstad. reposui tanquam doctias : sic Ge. II, 23 *Hic plantas tenero abocidens de corpore matrum Deposuit sulco.* Vulgo legitur : *disponere plantas.*—70. *occulte* vett. edd., sed *occulta terra* poetica ratione, seu quæ occultat, seu, quod malim, interior gleba, fossa facta.—71. *Vicinosque apte cura submittere rivos.* Languent illa : *apte cura* : viæque a poeta tam eleganter proficisci potuere. Proxi- mum esset *curæ submittere* ; quod et Heins. conj. Præstaret : *cultis submittere rivos.* Ita culta Virgilius dixit. Nisi *sulcis* malis. Nam et hortorum et plantarum sulci sunt. Ad vulgarem scripturam propius sic accederet *graminis* colliculis exiguis inter sulcos. Sin instrumenti nomen insolentius excidit, *marra* legam, quæ effoditur solum et aqua in canaliculum ducitur. Wernsdorf. *apte vicinos* jungit.—74. *Hic siser* ex Aldina reduxi ; veterem hanc scripturam etiam Jul. Pomponius agnoscebat et Scaliger probabat ; esse enim siser inter hortensia, non æque cicer. In fine restitui *capiti nomen debentia porra* ex Ald., cum qua consentiunt Norimb. et Scaligeri membranæ ; est enim porrum capitatum, τὸ πρόσον κεφαλῶτόν. Vulgo *cæpe* legitur, vel *cepa.* conf. ad h. v. Salmas. in Solin. pag. 1001.—75. Deerat versus membrana Scaliger., nec tamen ideo dammandus. Sic etiam vett. edd.—76. *Grataque nobilium.* Post hunc versum in eodem Scaligeri manuscripto sequebatur versus iste : *Plurima surgit ibi crescitque in acumina radix*, h. raphanus. Docta interpolatio : siquidem τὸ ibi intrusum aliquid satis arguit. In Ms. Kœler. exaratus est : *Plurima crescit ibi quæ surgit in a. r.* Ms. autem Helms. *crescit ibi surgitque in a. r.*—77. *dimissa* male vett. edd. ; a vertice angustiore in latum ventrem

NOTÆ

76 *Grataque nobilium requies lactuca ciborum.* Bene notat Scaliger, eo ad- ce, quo scriptam est hoc Idyllion ævo, adhuc lactucis clausisæ cœnas suas homines. Nam Martialis ætate aliter,

ut ex noto Epigrammate constat : *Claudere quæ canas lactuca solebat avo- rum, Dic mihi, cur nostras inchoant illa dapes?*

77 Colum. x, 234 *Et tenero cu-*

Verum hic non domini, quis enim contractior illo ?
 Sed populi proventus erat ; Nonisque diebus
 Venales olerum fascēs portabat in urbem ; 80
 Inde domum cervice levis, gravis ære, redibat ;
 Vix unquam urbani comitatus merce macelli.
 Cēpa rubens sectique famem domat area porri,
 Quæque trahunt acri vultus nasturtia morsu,
 Intubaque et Venerem revocans eruca morantem. 85
 Tum quoque tale aliquid meditans intraverat hortum.
 Ac primum, leviter digitis tellure refossa,
 Quatuor educit cum spissis allia fibris ;
 Inde comas apii graciles, rutamque rigentem,
 Vellit, et exiguo coriandra trementia filo. 90
 Hæc ubi collegit, lætum consedit ad ignem ;

excrecit.—79. *Sed populi proventus erat.* Scaligeri membrana: *profectus*, utilitas, *ὠφέλεια*, quod ille malebat. Verum vocem hanc in scriptoribus satis obviam nondum in poeta legi. Tum utilitatem haud dubie Simulus ex venditis oleribus capiebat, ære reportato. Itaque *proventus* recte legitur, h. quicquid nascitur in horto. Mox *certisque diebus* Aldina edidit: ex interpolatione. *noctis vel notisque* vett. edd., quod ducit ad *nonis*; nam nundinis ad mercatum iu urbem proficiscebantur rustici: atque hoc agnoscit quoque Pompon. Sab. et una vel altera ex membranarum Scaligeri.—80. *Venales humero fascēs* scripta Scaligeri lectio, quam ille recipi volebat. Eadem in Ms. Kæler. et Helmstad. Nam et mox 81. *domum*, inquit, *cervice levis* redibat: ut adeo nec asellum quidem haberet, qui olera veheretur. Hactenus non refragor. Ita tamen *fascēs* sic nude positi parum placent. Retinui itaque *olerum fascēs*, quod omnino suavius videtur.—82. *Vix v. v. vacua mercede macelli* vetus scriptura apud Scaligerum: quam non admittam equidem.—83. *Cæpe*, *Cēpa* promiscue edd. vett.—85. Colum. x, 108. *Et quæ frugifero seritur vicina Priapo, Excitet ut Veneri tardos eruca maritos.* Nota res. Vide modo Burmann. ad Anthol. lib. vi, ep. 76.—87. *tellure refusa* vetus scriptura Scaligeri, sed a loci sensu aliena.—88. *cum spicis* vett. edd., perperam. *quattuor*, nil refert.—89. *rutamque rigentem* ex vett. edd. revocavi: eleganter, *ἀρποδισιασπυρή*; nisi, pudori ut consulas, firmam et solidam interpreteris. Contra *coriandra* tenuia. Aldina male substituit *rutamque virentem*; quod et Ms. Kæler. habebat.—91. *lentum...ignem* corrigebat Heins. ad Ovid. Fast. II,

NOTÆ

nis, fragilique cucurbita collo.

78. 79 *Proventus* h. l., ut Ge. II, 518 *proventus sulcorum*, ipsa illa olera, quæ educat Simulus. His ipse non utebatur, sed populo illa vendebat ad urbem deportata. *Contractus* h. l. parvus, medicus.

81 Reminiscitur unusquisque ver-

sum Eclogæ: *Non unquam gravis erit domum mihi dextra redibat.* conf. Colum. x, 310. Mox 82 *merx urbani macelli* carnes in macello emtæ.

83 *Cēpa rubens*; Plin. XIX, 6, 32 *rufa acrior quam candida.* Tum *sectum porrum* est sectile; *area porri* autem de area horti porris consita accipienda.

Et clara famulam poscit mortaria voce.
 Singula tum capitum numeroso cortice nudat,
 Et summis spoliat coriis, contemtaque passim
 Spargit humi atque abicit. Servatum gramine bulbum 95
 Tingit aqua, lapidisque cavum demittit in orbem.
 Hinc salis inspergit micas; sale durus adeso
 Caseus adjicitur; dictas super ingerit herbas;
 Et læva vestem setosa sub inguina fulcit.
 Dextera pistillo primum fragrantia mollit 100
 Allia; tum pariter mixto terit omnia succo.
 It manus in gyrum; paulatim singula vires
 Deperdunt proprias; color est e pluribus unus;
 Nec totus viridis, quia lactea frusta repugnant,
 Nec de lacte nitens, quia tot variatur ab herbis. 105
 Sæpe viri nares acer jaculatur apertas
 Spiritus, et simo damnat sua prandia vultu.
 Sæpe manu summa lacrymantia lumina tergit;
 Immeritoque furens dicit convicia fumo.
 Procedebat opus. Non jam salebrosus, ut ante, 110

578, sed *lætum* multo accommodatius h. l. esse nemo dubitet.—93. Vett. edd. pertinaciter exhibent: *numerosa cortice*, præter Norimb.; Ald. vero: *nodoso cortice*, et vetus scriptura apud Scalig. *nodoso corpore*; Ms. Kæler., et Helmstad. *nodoso vertice*, quod in allia vix cadere videtur. *nodoso cortice* defendit Gronov. contra Cruceum p. 186.—94. *contentaque* Norimb.—95. *adicit* vett. edd., sed recte Aldina *abicit*. Mox *servatum gramine bulbum* non satis expedit. Non de bulbis, quod plantæ genus est, hic agitur: adeoque hic bulbus est allii caput interius, exterioribus pelliculis nudatum et decorticatum. Ergone abjectas membranas *gramina* appellat? An voluit *servantem germina bulbum*, ut *germina* nucleus sit, qui idem semina et germina continet? Heinsium video conjicere *Servatum stramine*.—97. *aspergit* Ms. Kæler. et Helmstad. cum Aldina. *Sale durus adeso Caseus adjicitur*. Proprie *caseus sale adesus* dicendus erat: ut omnino ea, quæ sale condiuntur, adesa. Scaliger exemplo vocis *vescus* illustrat: cum et *corpora vesca*, et ipsum *sals* quoque *vescum* dicatur. Sed sufficit, poetis licere epitheta a passione ad actionem transferre. *adusto* Norimb. Ascens.; tum prior illa *dixus* pro *durus*.—98. *superinserit* vett. edd. Aldinam.—107. *summo...vultu* hæserat in vett. edd. ad Ald., ut et paulo ante v. 104 *frustra*.—110. *Nec tam a* Ms. Kæler. et

NOTÆ

96 Nunc de mortario agitur: quod cum mola superius commemorata male permiscet Intpp.

109 Fumo. Aut fumo ex igni, aut alio graveolenti: ut *fumus* sit odor

ille ex alio diffusus vehemens, *δρυμνς*, ut Scaliger. Repetitum tamen *sæpe* videtur postulare prius: quod et Wernsdorf. sequitur.

Sed gravior lentos ibat pistillus in orbes.
 Ergo Palladii guttas instillat olivi,
 Exiguique super vires infundit aceti,
 Atque iterum commiscet opus, mixtumque retractat.
 Tum demum digitis mortaria tota duobus
 Circuit, inque globum distantia contrahit unum :
 Constat ut effecti species nomenque moreti.

115

Eruit interea Cybale quoque sedula panem ;
 Quem lætus recipit manibus, pulsoque timore
 Jam famis, inque diem securus Simulus illam,
 Ambit crura ocreis paribus, tectusque galero
 Sub juga parentes cogit lorata juvencos,
 Atque agit in segetes, et terræ condit aratrum.

120

Helmstad.—111. *Sed graviter* iidem Mss. *lentus* vett. edd. eadem.—114. *mixtumque recurvat* Mss. iidem. *pistum* conj. Heins.—118. *Eruit recte* Aldina, scil. e cinere. At vett. *Eruit*.—119. *lætus recipit* vetus Scaligeri membrana suppediavit. Vulgg. *lotis recipit manibus*, vett. edd. *recipit lotis manibus*.—120. *Jam famis* e Ms. Koeler. reposui pro *Hinc famis*.—123. *terræ immittit a.* Ms. uterque, ex interpretamento. vomer terræ immissus solo conditur.

NOTÆ

117 *Constat ut effecti species nomenque moreti.* Non quasi hoc ab eo pendeat, ut accipi video, quod binis digitis mortarium intus circuit : sed forma moreti, ad hunc modum confecti et absoluti, quodque vulgo eo

nomine venit, in globum cogi solebat.

121 Carminis lepos usque ad extremum servatus delectat ; ocreæ sunt perones.

 FINIS P. VIRGILII OPERUM.

NOTÆ VARIORUM

IN

P. VIRGILII OPERA.

EX EDIT. 1680.

E C L O G A I.

1 *Tityre, tu patula, &c.*] Introducitur pastor quidam jacens sub arbore securus et otiosus dare operam cantilenæ: alter vero qui cum gregibus ex suis pellitur finibus; qui cum Tityrum respexisset jacentem, ita exorsus est. Sub persona Tityri Virgilius intelligitur; sub Melibœi, plebs Mantuana, vel Cornelius Gallus. Quod autem sub fago dicitur jacere, allegoria est honestissima: quasi sub arbore glandifera, quæ victus causa fuit. Antea enim homines glandibus vescebantur, unde etiam fagus dicta est ἀπὸ τοῦ φαγεῖν, id est a manducando. Hoc videtur dicere: Jacet sub umbra fagi in agris tuis, tuas retinens possessiones, quibus aleris, sicut glandibus antea mortales. A lite, o Virgili, sub protectione Augusti securus quiescis. *Servius.*

Tityre] Melibœus, qui, ὅτι μέλα ἀνὴρ τῶν βοῶν, sic dictus est. Auspicatur confabulationem a felicitate Tityri, nec non a querelis de miser-

rima sua suorumque popularium conditione. Ideoque hac in Ecloga cuiusvis Mantuani civis, sedibus pulsi, fortunis ejecti, possessionibus exuti, personam sustinet. *Tityrus* contra; peritiam modulandi et suavitate cantus insignis apud Theocr. pastor est, qui Virgilii, benignitatem Augusti honorifice prædicantis, partes agit. *Tityrus* varias habet significationes, ut ex Strab. l. x. p. 468. et 470. ex *Ælian.* τοικ. *ιστορ.* lib. III. cap. 40. et præcipue ex Scholiast. ad Theocr. Idyll. III. 2. ubi postquam exseruit ὄνομα κτρίων esse, vel significare τράγους, σαρβρούς, κάλαμον, tandem sic concludit: οὐκ ἔστι δὲ ἄλλο ἢ ὄνομα αἰπόλου τινοῦ. Hic non quidem caprarium, sed pastorem ovium, et sub ejus persona Virgilium indicare videtur. Nec hoc nomen tantum opilionibus commune, sed et pastorum filiis inditum testatur Longus l. II. pastoral. τῶν παιδῶν ὁ νεώτατος ἄνευτο Τίτυρος. Ex more pastorum Tityrus canit fistula,

unde apud Hesych. *τιτυρήνος, μόνουλος, ἢ ἀλλος καλόμενος* quæ fistula, ut Turn. l. xvi. c. 5. *avena* etiam dicitur. *Emm.*

Τυ] Ἐμφατικῶς, ut vs. 4.

Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra.

In ipso quoque numero personarum, est quædam ratio contentionis, quod unus sit ita felix, et ceteri ita calamitosi. *Naenius.*

Patula] *Patulum* dicitur quod patet naturaliter, ut nares, arbor, crux. *Patens* vero, est quod clauditur et aperitur, ut ostium, et oculi. *Servius.*

Patula recubans, &c.] Ovidius Metam. i. 106. *Patula Jovis arbore.* Papin. iii. Sylv. *Patula defendimus arbore soles.* *Patula* est, quæ ad opacandum locum patulis est diffusa ramis: ut Cic. Orat. i. i. c. 7. *Taubm.*

Patula recubans, &c.] Pro eo Theocr. Idyll. xii. 8. *σκιεῖρην ὑπὸ φηγόν.* talis arbor Hesych. *Ἀσκιος, μεγάλως σκιῶν.* Ut Schol. in Theocr. umbram arborum præcipue quærebant, qui, *φλεγόμενοι ὑπὸ ἡλίου*, tosti solis æstu, vel de via lassī, quietem desiderabant, ut esset, *ἡλλου φρόντοντος*, respirandi vel somni capiendi locus. ut R. Titius prolixius l. x. contr. c. 2. Ursinus ex Hom. Od. i. N. 346. *Ταρίφυλλος ἐλαίη.* et Mosch. in Idyll. v. 11. *γλυκὺς ἔπος ὑπὸ πλατάνῳ βαθυφύλλῳ.* Nihil enim umbra illa est amenius. Ovid. Met. x. 126.

Æstus erat, mediusque dies: solisque vapore

Concava littorei fervebant brachia Cancrī.

Fessus in herbosa poscit sua corpora terra

Cervus, et arborea frigus ducebat ab umbra. Sic vs. 553.

Sed labor insolitus jam me lassavit, et ecce

Opportuna sua blanditur populus umbra.

Imo recubantes et *παρὰ τὴν σκίην καθίζοντες* modulari solebant. Theocr.

Idyll. iii. 38. *φσεῦμαι ποτὶ τὰν πίτῳ δδ'* ἀποκλινθεῖς. et Idyll. vii. 89.

Τὸ δ' ὑπὸ δρυσὶν ἢ ὑπὸ πεύκαις

Ἀδὸ μελισσόμενος κατακέκλιτο.

Et Bion in Epitaphio vs. 21.

Ὀκέρ' ἐρημίσῃσιν ὑπὸ δρυσὶν ἡμενος ἔδει.

Emmeness.

Tegmine] Recte, quamvis refragetur Bavi, Mævii, et ejus farinæ plures. Facit præ Virgilio Seallg. ad Propert. l. ii. eleg. ult. et Cic. de Div. l. ii. c. 30.

Qui platani in ramo foliorum tegmine ceptos.

Propert. l. ii. El. 18. tectum etiam arbori dedit.

Unum littus erat sopitis unaque tecta Arbor.

Ita noster Ge. iv. 61. *frondea tecta.* Ecl. vii. 46.

Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra.

et Æn. xi. 851.

— *Bustum*

Antiqui Laurentis, opacæque ilice tectum.

Lucr. lib. ii. *sub eodem tegmine celi.* et l. iii. *tegmen corporis:* pro corpore. Apuleius Met. l. viii. *jamque apud frondosum tumulum, ramosumque densis tegminibus umbrosum.* Idem.

2 Sylvestrem Musam] Id est, rusticum carmen. *Servius.*

Sylvestrem Musam] Rusticum carmen. Ita vs. 10. *ludere calamo agrati.* Rustico stylo. Lucret. l. iv.

Fistula sylvestrem ne cesset findere Musam.

Ceterum Fab. Quint. l. ix. c. 4. *agrestem* legit, sed et ipse vel exscriptor falsus est, ut pluribus docuit Nie. Erythræus. Nam pecora in sylvis pascebantur. Ita mox: *resomare doces Amaryllida sylvas.* Item Ecl. iv. 2. *Si canimus sylvas.* id est, Bucolica. Æn. i. 2. *Egreasus sylvis, &c.* Turneb. l. i. c. 5. *Taubm.*

Tenui avena] Culmo, stipula: sado rustici cantare consueverunt. Dicens

do autem tenui avena, humilis styli genus latenter ostendit: quo in Bucolicis utitur. *Servius*.

Avena] Quales tropi deinceps sunt, *calamus, stipula, cicuta*. Ad hanc autem tibi *calaminam* respexit Mart. l. VIII. epig. 3.

Angusta cantare licet videaris avena, Dum tua multorum vincat avena tubas.

Tibullus lib. III. el. 4. *Sed pellucenti cantus meditabor avena*. Taubm.

Tenui] Id est, stilo humili, quo proprie canuntur Bucolica. Theocr. Idyll. v. 44. *βουκολιδεω*. et Idyl. A. 3. *σὺρψεν*, id est, *canere pastoritia fistula*, ut Cic. l. ad Att. ep. 16. Fabulam *περὶ τῆς σὺρρυγγος* de Syringe mutata in arundines vel calamos, ex quibus præcisus Pan fistulam confecit, Longus l. II. pastoral. Plura ad 32. Ecl. II. *Emmeness*.

Meditaris] Cantas, quasi militaris, d pro l. posita; sic solum vel sella, quasi sedda dicitur a sedendo. *Servius*.

Meditaris] Cantas et recte *μελεῖς* exerceas. ut Stewechius ad Veget. l. I. c. 20. Plaut. in Stich. II. 1. 34. *ad cursum meditabor me*, pro quo in Mostel. IV. 1. 5. *Exercent sese ad cursuram*. Cicer. l. de Orat. c. 61. *Demosthenes perfecit meditando, ut nemo planius eo locutus putaretur*. Eodem modo *meditatio* idem quod exercitatio, ut Val. Max. l. II. c. 3. *Armorum tractandorum meditatio a P. Rutilio consule militibus est tradita*. Sic in *μελεῖν* Herychius: *Μελεῖν, ὁκεῖ, ἐπιμελεῖται, γυμνάζεται. μελέτη γὰρ ἄσκησις, καὶ τὸ μελετᾶσθαι, γυμνάζεσθαι, ἐπιμελεῖσθαι, καὶ τὰ ὅμοια*. *Emm*.

3 *Nos patriæ fines linquimus*] Non voluntate, sed vi Cæsaris et militum ejus compulsi, victo Antonio. *Serv.*

Nos patriæ fines, et dulcia linquimus arva] Buslidianus cod. *Nos patriæ fines, nos dulcia linquimus arva*. Nannius.

Finis] Antiqua terminatio acc. pl.

is pro eis, quam ex MSS. eruit ingens illud interiorum literarum lumen Vir Nobiliss. Nic. Heinsius D. F. cujus elimatissimis curis hanc emendatam editionem debet, quisquis Maronis admirator est. Si quis tamen antiquissimis, calamo exaratis, codicibus detrudere pergit, accedat Prisciano, qui vett. Grammaticorum facile princeps, quantulumcumque resideat scrupuli, pulchre evellit animo. l. VII. p. 775. *Emmeness*.

Dulcia arva] Unicuique propria terra dulcis sibi videtur, nec enim omnis res delectationem habens *dulcis* appellatur. Allegorice voce utitur Mantuanorum, qui suis possessionibus expellebantur. *Servius*.

Dulcia] Dulcis, suavis, proprium patriæ epitheton: sic noster, Ge. II. 511.

Exilioque domos et dulcia limina mutant.

Ovid. l. I. de Ponto ep. III. 35.

Nescio qua natale solum dulcedine captos

Ducit, et immemores non sinit esse suis.

Hom. Odyss. I. 34.

ὅς οὐδὲν ἡλίκιον ἦς πατρίδος.

et vs. 28. *ἡλυκερότερον*. *Emmeness*.

Arva] Interprete Nannio, *arva* quæ arantur. Plaut. in Truc. I. 2. 47. *Non arvis hic, sed pascuis est ager*. Varr. de L. L. l. IV. *arvum et aratio ab arando*. Idem Isiod. l. XIV. c. 13. hinc apud Ovid. lib. I. de Ponto ep. I. 11.

Cernis ut in duris (et quid bove firmius) arvis

Fortia taurorum corpora frangat opus. Hic pro prædiis et possessionibus. *Idem*.

4 *Patriam fugimus*] Ita Græci *πατρίδα φεύγειν*, *exsulare*; et *φυγή*, *exsilium*. Taubm.

Lentus] Id est, otiosus, sive securus. *In umbra*] Allegorice sub tutela Imp. Augusti; ut, *Qui nunc lentī cōse-*
dimus arvis. *Servius*.

5 Resonare doces Amaryllida sylvas
Id est, carmen tuum de amica Amaryllide compositum doces sylvas sanare. Et melius est ut simpliciter intelligamus. Male enim quidam allegoriam volunt, Tu carmen de urbe Roma componis celebrandum omnibus gentibus. Plus enim stupet Melibæus, si ille ita securus est, ut tantum de suis amoribus cantet. *Servius.*

Resonare doces Amaryllida] Ita modularis, ut te carmine in laudem Amaryllidis recitante, universæ personæ sylvæ, et echo oriantur, quæ venuste Longo dicitur lib. III. *past. πέρων τῶν λεγομένων μυστῆρ φωνῆ ἀποδοῖναι.* Prop. I. 18.

Resonant mihi Cynthia sylvæ.
Id est, nomen Cynthia. Et Ecl. VI. 44.
Ut lætus, Hyla Hyla, omne sonaret.
In locis saxosis soni repercussio frequens est. Justin. lib. XXIV. cap. 6. et noster Ge. IV. 49.

— *Ubi concava pulvis*

Saxa sonant vocisque offensa resultat imago.

Nec raro auditur in nemoribus, ut Ge. III. 49.

Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.

De utrisque testatur Curtius I. III. c. 5. *Quippe semper circumjecta nemora petræque, quantamcumque accepere vocem, multiplicato sono referunt.* imo, ut utar verbis Ovid. I. I. Met. vs. 678.

Sonitu plus quam vicina fatigat.
De miraculo echus plura Plin. lib. XXXVI. c. 15. et Arist. de animal. II. c. 8. Fabulam ipsam, (Echo enim formosa fuit virgo, quæ post mutata in calamos) ad vs. 149. I. V. *Æn, Emmeness.*

6 O Melibæe] Scilicet, quid miraris? *Servius.*

O Melibæe] J. C. Scaliger I. IV. c. 3. Poët. hos tres versus exemplum *Perapicuitatis*, in *Imo* dicendi genere, laudat: ut in *Mediocri* illos, Ge. III. 21. In caput, &c. in *Summo* illos IV.

Æneid. 56. Principio delubra, &c. Taubm.

Deus] Id est, Cæsar. *Servius.*

Deus] Id est, Augustus: enim enim propter possessiones redditas quæ maximis prosequitur laudibus; benefactores enim nostros eo titulo ornava. Ter. in Phorm. act. II. 2. 31. *Nou tu hunc habeas plane præsentem Deum?* Cic. de nat. Deor. I. I. c. 15. *Perseus eos dicit esse habitos Deos, a quibus magna utilitas ad vitæ cultum esset inventa.* Suet. in Aug. c. 8. *peteretque donari, quasi proprio suo, ac peculiari Deo.* Hor. II. Sat. VI. 52. *Deos quoniam propius contingit,* id est, Augustum, Mæcenatem, Agrippam: inde Prov. *Homo homini Deus est.* Emm.

Hæc otia] Hanc securitatem vel felicitatem. *Servius.*

Otia] In Romano, in Mediceo, et aliquot aliis antiquis, *otia* per *t*, hoc præsertim loco, scriptum est, quamvis non negarim in Romano alibi nomen id per *c*, haberi. *Pierius.*

Otia] Per *t*, Sanct. I. IV. c. 8. p. 442. ex Aldo de Orthograph. quod solide adstruit Dausquius de Orthograph. p. 225. *Emmeness.*

7 Namque erit ille mihi semper Deus] Et iteratio ipsa exclusit adulationis colorem. *Servius.*

Semper] Id est, post mortem, et dum vivit. Alii Imperatores post mortem in numerum referuntur Deorum: Augustus templa vivus emeruit. Horat.

Præsentī tibi maturos largimur honores,

Jurandasque tuum per nomen ponimus aras.

Sic Lucanus de Nerone, *Sed mihi jam numen.* *Servius.*

Semper Deus] *Τὸν*, id est, conjunctim, ut unum sit nomen. Sicut apud Ter. in And. I. 2. 4. *Semper-lenitas.* vide Donat. Lucret. I. I. *Semper-floris Homeri.* ad hunc locum Giffan. plura. Propert. I. I. eleg. 18.

Ut tibi sim merito semper furor.

Tibi Jos. Scal. Non attinet monere quoties illud semper usurpatur otiose a Propertio. Hoc enim infinitis locis facti.

Sic Dio: τῶν ἀεὶ ὄντων, οἱ ἀεὶ δέμαρχοι, τῶν ἀεὶ προσμνησμένων, τῶν ἀεὶ ἀρχόντων, πέρι δὲ βουλευνδῶν. Emmen.

Illius] Octavii Cæsaris. Servius.

8 Ab ovilibus] Pro Oviliū. Sic, Fides ad limina custos, pro custode liminum. Ovilia autem hic non pro septis, quibus oves includuntur, sed pro ipsis gregibus intelligi debent: ut apud Theocritum τὸ πολύνιον, per metonymiam. Nannius.

Ab ovilibus] Id est, grege. sic Pers. Sat. II. 49.

— Jam crescit ovile.

Præpositio cum suo casu loco genitivi infra 54. vicino ab limite sepes. Plant. in Curc. III. 82. Te esse ab illo. Id est, illius. In Pseud. II. 2. 22. ab illo milite Macedonico. Plura ad priorem locum δ τῶν J. Fr. Gronovius. Sic et Ter. And. I. 1. 129. Ab illo injuria. Idem III. 1. 3. Ab Andria est ancilla hæc. Ubi Donat. ab Andria pro Andrie. Eun. III. 2. 12. Dona a Phædria. Similia Sanct. I. III. c. 4. p. 201. 202. Emmeness.

Imbuet agnus] Imbuere est proprie inchoare, et initiare. Nemo autem unam eandemque rem sæpe inchoat: sed constat sæpe pascua mutare pastores: sicut etiam in Georgicis legimus, *Itque pecus longa in deserta sine ullis Hospitiis, tantum campi jacet.* Unde necesse est, pastores totiens aras imbuere, quotiens mutaverint pascua. Invenimus etiam apud antiquiores, Imbuere, esse non inchoare, sed perfundere et madefacere, secundum quod, absolutus est sensus: ut sit: *sæpe perfundet.* Serv.

Imbuet agnus] Id est, consparget, madefaciet, inficiet. Pro eo Theocr. epigr. A. Βάμωρ δ' αἰμάζει κεράς ῥόδωρος. Cic. Philipp. XIV. c. 4. Imbuti sanguine gladii, vel madefecti potius. Pro Mil. c. 7. Posteaquam via Appia latronis et parricida sanguine imbuta

est. Ovid. Trist. IV. el. 1. 77.

Hostis habens arcus imbutaque tela veneno.

Emmeness.

9 Errare] Id est, pasci. ut,

Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.

Servius.

Errare] Id est, placide et libere vagari, suo modo, per prata, nihil metuentes prædonum vim, aut abigei sciticam. ὃν φύλλοις πλανῶν. ut Theocr. Idyll. IX. 4. Horat. Epod. II. 13.

Aut in reducta valle mugientium,
Prospectat errantes greges.

Emmeness.

10 Ludere] Scribere: ut, *Carmina qui lusi pastorum.* Horatius, *Pocimus si quid vacui sub umbra Lusimus tecum.* Servius.

Ludere] Proprie de iis, qui leviores res et amores enarrant et canunt. Ovid. Trist. I. III. eleg. I. 5. *Quod viridi quondam male lusi in ævo.* Horat. IV Od. IX. *Si quid olim lusi Anacreon.* Ipse Naso Trist. I. IV. ecl. X. *tenerorum lusor amorum.* quia amorum et de arte amandi libros memorie prodidit. Emmeness.

Calamo agresti] Rustico stylo: sicut aspra, tenui avena. Servius.

11 Non equidem invideo] Excusat se, ne frequens interrogatio felicitatis alienæ ex invidia venire videatur: dicit se admirari potius, quam invidere. Servius.

12 Usque adeo] In tantum. Idem.

Turbatur agrie] Turbamur sine ulla discretionem culpæ, vel meriti. Et invidiose tempora Angusti carpit latenter. Sane vera lectio est *turbatur*, ut Servius dicit, ut sit impersonale, quod ad omnes pertinet generaliter; nam Mantuanorum fuerat communis expulsio. Si enim *turbatur* legeris, videtur ad paucos referri. Idem.

Turbatur agrie] In perveteri quidem codice quodam, *Turbatur*, legere est: sed in Romano illo antiquissimo,

et in oblongo, Vaticanis, neque non in Mediceo, *turbatur* non invenuste legitur. Servius alterum illud mavult, ut impersonale pertineat ad omnes generaliter, inquit ille. Citat vero locum hunc Fab. Quintilian. lib. 1. cap. iv. *Totus usque adeo turbatur agris*, inter eas formas, quæ proprie cujusdam rationis sunt, ut *Itur in antiquam silvam*, quæque initium non habent: ut *fletur*, apud Ter. et similia. Quare hic Servio acquiescendum videtur. *Pierius*.

Turbatur] Idem impersonale apud Ter. Eun. iv. 3. 7. *nescio quid turbatum est domi absente nobis*. Sed ad hæc verba antiquissimi interpretis, *turbatur agris. ut Servius dicit*: invenies. Servius hoc de se ipse? ridiculum. verissimum est, quod Tanaq. Faber in notis ad Phædr. lib. 1. fab. 4. *Sed quis credat hujusmodi σφάλματα ab illo nobili grammatico esse? dicam audacter, sed vere, non magis Servium hodie habemus, quam Donati in Terentium commentarios: excerpta tantum supersunt, et sæpius a mala manu. Quod demonstrari si quis sibi postulet, tam eadem id possum facile, quam ostendere, ὅς δὲ οὐδὲν τέτραπα*. Similia passim Merula ad Ennium, Salmas. ad Solinum, et non pauci alii, quorum lucubrationibus multum debent politiora studia. *Emmeness*.

: *En ipse capellas*] Hæc et sequentia ad commiserationem ciendam faciunt. ut Rob. Titius l. ix. c. 10. *Idem*.

13 *Protenus*] *Porrotenus*, id est, longe a finibus; nam *protenus* per e, adverbium loci; per i, *protinus*, adverbium temporis, id est, statim. *Servius*.

Eger] Et corpore et animo *æger* dicitur: ut, *Esto, ægram nulli quondam flexere mariti*. Sed *ægotus*, corpore tantum. *Ago* autem, proprie: nam agi dicuntur pecora. *Idem*.

Ago] Ferae proprie et pecudes aguntur. Corn. Nep. xiv. 3. *Vinctum ante se Thyum agebat, ut si feram bes-*

tiam captam duceret. Inde apud JC. abactor et abigena, et in vet. gloss. *abiegator*. ἀπειλότης. ἀπειλάω, abago, abigo. *Emmen*.

Vix duco] Quia recens partus ambulationem prohibebat. *Ducuntur* autem ea, quæ suis pedibus utuntur: *portantur*, quæ motu suo carent, sed ita feruntur ut humum non attingant: *trahuntur*, quæ per terram aliena vi promoveantur. *Nannius*.

14 *Hic inter densas corylos*] In Romano codice, *corylos* per u passim scriptum est, perveteri ea consuetudine, quæ Romani peregrinas literas non admittebant. *Pierius*.

Hic inter densas] Hoc distichon laudat Scal. Poët. l. iv. c. i. ubi de plena oratione disputat. *Taubm*.

Gemellos] Tales capræ dicuntur *αἴγες διδυμοτόκοι*. Theocr. Idyll. i. 25. *Αἴγά τέ τοι θασσὴ διδυμοτόκος*. vid. Scholiast. et Idyll. xii. 34. *διδυμοτόκον αἴγα φυλάσσω*. In pretio erant magno, quia πολλὰ ἔχουσι γάλα. Quos *aristes* immittere volunt, potissimum eligunt ex matribus, quæ geminos parere solent. Varr. de R.R. l. ii. c. 2. Fera quæ unum tantum foetum emittuntur *μονοτόκοι*, quo vocabulo in ea notione utitur Aristot. l. v. de Hist. Animal. c. xiv. ubi de elephantis. utroque Call. in Hymn. Apoll. *Ἡ δὲ καὶ μονοτόκος, διδυμοτόκος αἴγα γένοιστο*. *Emmeness*.

15 *Spem gregis*] Id est, marem et fœminam; reparatio enim gregis in sexu utroque consistit. *Servius*.

Spem gregis] Ita Ge. iv. 163. *Spem gentis*, de apibus dixit. Ge. iii. 473. *Spemque gregemque simul*. *Taubm*.

Ah! silice in nuda] Ad hoc pertinet præmissa dolentis interjectio: nam solent herbas substernere parientibus, ut ipse in Georgicis dicit, *Et multa duram stipula filicumque manipulis Sternere*. *Servius*.

Nuda] Serv. viii. Æn. ad illud: *Stabat acuta silix*, notat: *Pane omnes Hunc silicem dixerunt, Varro, Lucr-*

tius, Juvencius. Tanta tantum est Virgilii auctoritas, ut permittant nobis, etiam Hanc silicem dici. Tumbmann.

Conjuncta] Pro eo, quod est enixa, id est, partu soluta; nam hiatus caussa, mutavit præpositionem: sicut *schedite curas*, pro *excludite. Servius.*

16 Læva] Stulta, contraria. Et saneps hic est, perdituros nos quandoque agros, manifesto prædicebant signa: sed nos mentis imprudentia intelligere nequimus. *Servius.*

[Si mens non læva fuisset] h. e. Nisi caudex aut stipes fuissem. Eleganter *lævus* idem quod *stultus*. Horat. de art. poet. vs. 302. *O ego lævus, Qui purgor bilem sub verni temporis horam.* Pers. Sat. II. 53. *Sudes et pectore lævo Excutias guttas.* ibi Casaub. *lævo*, non *latho* legit. *Emmenoss.*

17 De caelo tactus memini prædicere querqus] Mire compositum augurium. Nam *querqus* in tutela Jovis est: et hujus arboris fructu olim homines vescebantur. Per *querqus* ergo, agri: per fulmen, ira Jovis: per iram Jovis, ira Caesaris: per damnum arborum, damnum agrorum figurabatur. Hæc *querqus* ergo tacta, id est, afflata leviter fulmine: ut Cicero, *Tactus est ille, qui hanc urbem cepidit, Romulus*. Significabat motu Imperatoris posse agros eorum perire, apud quos fulminatæ sunt arbores: nam agri canassa victus sunt, sicut olim *querqus*. Quod autem ait *tactus*, ostendit temporale fore damnum, quale patiuntur arbores leviter fulminate. Et bene *prædicere*, quasi præloqui et prædivinare: cum ita manifestum constet esse augurium. *Servius.*

[Memini prædicere] Non *prædicasse*; ita Agnætius Vet. Gramm. *Memini me facere*, dicere debemus, non *memini me fecisse*: nam *memini* sermo est totus præter. temporis, qui ante factam rem in præsens revoat. Et si dixeris: *memini me fecisse*, duo præterita simul jungis. Cic. in Verr. IV. 14. *testimium Pamphilum Lilybatanum antequam*

Delph. et Var. Clas.

narrare. et c. 66. cum etiam hoc me memini dicere. Ter. An. II. 5. 18. *virginem forma bonam memini videre.* ubi Donat. in Phorm. I. 2. 24. *memini reliquis me Deo tracto meo.* ipse Virg. *Æm.* VII. 406.

Atque equidem memini, fama est obscurior annis,

Annuncos ita ferre comas.

Ecl. IX. 52.

Memini me condere soles.

Refutat Sanct. in Min. c. 14. Agnæti sententiam, ubi, *memini*, jungi posse præterito perspicue disputat. *Emmenoss.*

Querqus de caelo tactus] Fulmine ietas, quas Festus *Fanaticas*, Plaut. in Trin. II. 4. 136. *fulguritas.* Idem.

18 Læpe sinistra, &c.] Versus hic in Vett. quos sequimur codicibus non habetur. Supposititius est: ut in Oblongo et Longobardico, in quo etiam, *dicebat*, pro *prædixit*: quæ lectio est etiam alterius Vergiliani codicis manus scripti, cujus mihi eoplam fecit Nicolaus Delphius. *Picinus.*

[Sinistra cornix] Jussu enim Jovis canebat cornix a læva, corvus a dextra, ut Cic. de Div. I. 7. et 20. Plaut. Asinar. I. 1. 12. *Impetritum, in auguratum*: et: *quovis admittunt aves.* *Picus et cornix est ab læva: corvus vero ab dextra.* de Vanitate augurum Turneb. VI. 26. Idem occurrit versus *Ecl. IX. 15. ante sinistra cava monuisset ab illic cornix.* *Emmenoss.*

19 Qui] Pro *quis*; veteri more. Plautus in Truc. I. 2. 3. *Ne qui manus attulerit steriles intro ad nos.* Idem in Stich. V. 7. 1. *Qui Ionicus aut Cynædæus, qui hoc tale facere possiet? Nanius.* Quis cum s. litera dici voluit grammatici, eam inquirendo, ut Virg. *Æn. I. 619.*

Quis te, nate Dea, per tanta pericula casus

Insequitur?

et Æm. VI. 866.

Quis præciis ille autem ramis insignis silice?

Virg.

5 G

In referendo autem sine *s.* *Æn.* vi. 760.

Ille vides pura juvenis qui nititur hasta.]

Æn. i. 5. *Troja qui primus ab oris.* Etenim præpositivum *quis*, subjunctivum *qui*: quod tamen auctores non observarunt. ut *Actius* dicens,

*Quinam Tantalidarum interfectioni
modus sit?*

Et *Virgil.* *Æn.* ix. 733. *Qui casus agat res.* *Sos.* *Charis.* Eadem *Gronov.* obs. in script. *ecceles.* c. xxi. *Emmenes.*

Da] Id est, dic. Sic contra, *Accipe pum Danaum insidias*, id est, audi. *Servius.*

Da] *Expone.* *Tarent.* *Heant.* prol. 10. *paucis dabo.* *Plautus* in *Bacch.* ii. 3. 133. *hanc fabricam Herili filio dabo*, id est, narrabo. Plena videtur locutio apud nostrum *Æn.* ii. 790. *Hæc ubi dicta dedit*; qualia apud optimos auctores sexcenta; ut *dara inventum*, *effectum*, &c. *Emmenes.*

20 Urbem quam dicunt Roman] Queritur cur de *Cæsare* interrogatus, *Romam* describat; et aut simplicitate utitur rustica, ut ordinem narrationis plene non teneat, sed per longas ambages ad interrogata descendat. Aut certe, quia nullas qui continetur, est sine ea re quæ continet, nec potest ulla persona esse sine loco; unde necesse habuit interrogatus de *Cæsare*, locum describere in quo eum viderat. Est autem longum *Hyperbaton*, *Urbem quam dicunt Roman.* Hic illum vidi juvenem, *Melibæ.* *Roma* ante *Romulum* fuit, et ab ea *Romulus* nomen adquisivit, sed de flava et candida *Roma Esculapii* *Filia* novum nomen *Latia* facit, tantum conditricis nomine omnes *Romani* vocantur: *Marinus Lupercorum Poëta* dixit. *Servius.*

Urbem] Addit *Romam*, quod simpliciter idem: ut *ab urbe condita*, et ex similibus form. Græce *ἄορῶ*, *Ἀθηνας.* *Cor.* *Nep.* ii. 4. 1, et vii. 6. 4,

quam sententiam refutat *Germanus* ex *Aristotele.* *Romam]* Hæc *Solinus* c. 1. teste, *Valentia Lat.* *Ῥώμη* Græce: v. ad hunc loc. *Salm.* p. 6. 7. *Emmenes.*

21 Stultus ego] Id est, rusticus, qui nescivi judicare. *Nostræ]* *Mantua:* *Quo]* Id est, ad quam; nam adverbium posuit pro nomine: ut, *Genus unde Latinum*, id est, a quo. *Servius.*

22 Otium teneos] Periphrasis agnorum. *Idem.*

Depellere] Id est, a lacte removere. *Idem.*

Depellere fatus] *Varronianum* est ii. 2. de *R. R.* *Cum depulsi sunt agni a matribus, adhibenda diligentia est, ne desiderio senescant.* et cap. 4. *Cum porci depulsi sunt a mamma, a quibusdam Delici appellantur, neque jam lactantes dicuntur.* *Noster* *Ecl.* vii. 16.

Depulsoe a lacte domi quæ clauderet agnos.

Horat. *Carmin.* iii. 4.

—*fuleæ matris ab ubere*

Jam lacte depulsum leonem.—

Pro quo *Ge.* iii. 396.

—*prohibent a matribus hædos.*

Depellere aliis abigere propter adjectam particulam *quo.* *Ecl.* ii. 10: *gregem compellere.* et *Varr.* de *R. R.* c. 2. *Compellendum in gregem otium.* *Emmenes.*

Fatus] In oblongo quidem codice, *fatus*, cum *æ* diphthongo scribitur. In reliquis, *fetus* absque diphthongo. Sed enim numismata, *fatus* per *æ* scribendum moment, dum quæ inde vocabula deducuntur *secundus*, *fecunditas*, et similia per *æ* scriptas nobis ostendant. Ut in *FAUSTINAE AVG. PONTIF. MAX. AVGUSTAE.* et ita in reliquis. *Pierius.*

Fatus] Errare *Pierium* tota via docet *Gellius* xvi. 12. et ipsa, quæ laudat, numismata contrarium arguunt, ut apud *Ant. Augustinum* tab. 49. n. 7. et tab. 59. n. 20. imo ex ipsis numismatibus videre est, quorum mihi

copiam fecit perdiligens omnis elegantioris antiquitatis scrutator Car.

Heydanus, JC. et Reip. Lugdunensi a Secretis. *Emmenesi*.

23 Sic canibus catulos similes] Vult urbem Romam non tantum magnitudine, sed etiam genere differre a cæteris civitatibus; et esse velut quendam alterum mundum, aut quoddam cælum, in quo Deum Cæsarem vidit. Qui enim comparat cani catulum, vel hœdum capellæ; magnitudinis facit, non generis differentiam. Qui autem dicit, leo major est cane: et generis facit, et magnitudinis differentiam, sicut nunc de urbe Roma fecit. Putabam, inquit, ante, ita Romam comparandam esse alijs civitatibus, ut solet hœdus capræ comparari; nam quamvis major esset, tamen eam civitatem esse dicebam: nunc vero probavi eam etiam genere distare: nam est sedes deorum. Hoc autem eum dicere, ille comprobatur versus,

Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

Nam *viburnum* brevissimum est, semper virens, et forma et genere a *cupresso* remota. Nam *cupressus*, arbor est maxima. Hoc autem genus argumentationis et apud Aristotelem lectum est, et apud Ciceronem. *Serius*.

Catulos] Proprie canum, ut Isid. XII. 2. aliarum tamen bestiarum fœtus *catuli* dicuntur, ut Non. Marcel. l. 1. Virgil. Ge. III. 245.

Tempore non alio catulorum oblita lena.

Et eodem libro 437.

Cum positis novus exuvitis nitidusque juvenia

Voluitur, aut catulos tectis aut ora relinquens.

Plaut. in Truc. II. 2. 13. *Quasi sus catulos, pedibus proteram, &c.* Phædrus I. 28. *Vulpinos catulos.* Citat hunc vers. Columell. III. 9. *quod natura sobolem sui similem producat.* Emmen,

24 *Componere*] Comparare. *Serv.*

Parvis componere magna solebam] Ge. IV. 175. — *si parva licet componere magnis.* Herod. I. I. *ὅς εἰναι σμικρὰ τὰν μεγάλων συμβαλεῖν.* Thucyd. I. IV. *ὅς μικρὸν μέγαν εἰκδοῖ.* Cic. de opt. gen. orat. c. 6. *ut cum maximis minima conferam:* et in *Œconom.* I. CXI. apud Lactant. *ut magna parvis comparemus.* Ursinus.

25 *Caput extulit*] Sic et *Æn.* I. 131. *placidum caput extulit unda,* et Ge. IV. 351. *fluvium caput extulit unda.* et III. 553, de Tisiphone: *caput altius effert.* Germanus.

26 *Lenta*] Arbor quæ vel tardiuscùt crescit, vel quæ frangi tam facile non potest: ut Ovid. Heroid. Ep. IV. 81. *Seu lentum valido torques hastile lacerto:* et noster *Æn.* XI. 650. *lenta hastilia.* Ecl. III. 83. *lenta salix.* Emmeness.

Viburni] Quæ tenuis virgula sunt, et genistæ genus mollioris, ex qua scopæ fiebant. Quidam *stolones* interpretati sunt: P. Ruellius *vitem albam*, quæ Gassii *viburna* dicitur. Vide et Matthiolum in Dioscorid. l. i. *Taubman*.

Cupressi] Quia proceræ sunt, ut Theophr. de plantis i. 8. *ἔστι δὲ τὰ μὲν ὀρθοφυῆ καὶ μακροστελέχη, καθάπερ ἑλάνθη, πεύκη, κυπάριττος.* Sic Theocr. Idyll. xi. 45. *ἐντὶ βασιλὶ κυπάρισσοι.* vid. Schol. et Plin. xvi. 33. inde a depræliantibus ventis propter proceritatem agitantur, ut Od. Hor. l. 9. 12. Apul. Met. l. v. *Involavit proximam cupressum, deque ejus alto cacumine.* l. vi. *de quodam ramo proceræ cupressus.* l. viii. *de summo cupressus cacumine.* Emmeness.

27 Et quæ tanta fuit] Quæ tanta: ad magnum enim aliquid nimia necessitas venire compellit. Unde quasi miratur hominem rusticum Romam videre potuisse. *Servius.*

Et quæ] Nonnulli *æquæ*: sed prius probat Gifanius ad Lucret. in prol. A. 25. *et quid spei sit reliquum?* et in Phorm. iii. 1. 10. *et quid spei porro est?* Virgil. Ecl. x. 28. *Et quis erit modus? inquit: amor non talia curat, &c.* Emmeness.

28 Libertas] Amor libertatis. Etenim aliter dicit servus, libertatem cupio: aliter ingenuus. Ille enim carere vult servitute, hic habere liberam vitam, pro suo scilicet arbitrio agere: sicut nunc Virgilius sub persona Tityri, dicit se amore libertatis Romam venire compulsus: et ideam latenter carpit ea tempora, quibus libertas non nisi in urbe Roma erat. Aut certe simpliciter intelligamus hoc loco Tityrum sicut pastorem locutum. Nam ubique eum Theocritus mercenarium inducit. Item Virgilius,

*Tityre dum redeo (brevis est via)
pasce capellas.*

Servius.

Libertas] Dea est, ut Germanus,

cognomento *respicens*, id est, felix et propitia: ut Cic. leg. ii. 11. *Fortuna respiciens* et Jupiter *respicens*, qui apud Apoll. Rhod. ii. 1126. *ἔδς ἐρέπιος.* Quare libertas Dea sit, docet Cic. de Nat. Deor. ii. 23. Templum et Atrium in Libertatis Colle Aventino, ut Fest. et Donat. de urbe Roma iii. 13. Eam representat matrona erecta, dextra pileam rotundum tenens, sinistra vero virgam, ut ex nummis veteribus apud Fulv. Urs. et alios extantibus. Virgula pulsati, et capite raso pileum capiebant servi, libertatis indicium, ut H. Junius l. ii. de Coma. Nec tantum servitute potior est libertas, sed et summum pretium, quod servo persolvi possit, ut Ter. An. i. 1. 12. Raro autem ex servis liberti erant dominis nisi serins, id est, post longam servitutem, ut ex Sostiis, Getis Terentianis liquidum. Apposite igitur: *quæ sera tamen et postquam tondenti herba cadebat*; id est, postquam ætatem spectata esset servientium fides. Quamobrem, hæc in usu fuit forma antiqua: *Spectatus satis.* Quia significabatur servum diu et liberaliter servisse. Ter. Ad. v. 6. 5. *Nam is mihi profecto est servus spectatus satis.* Inde *spectamen* bono servo, vid. Taubm. ad Plaut. Menæch. v. 6. 1. *Emmeness.*

Respexit inertem] Desidem, sese non requirentem. Nam culpatur suam inertiam quod non ante Romam ierit, et sit usus puer libertate, qua uti cœpit provectioris ætatis. *Servius.*

Respexit] Id est, me favore prosecuta est et in libertatem vindicavit. Donatus ad Terentii verba, An. v. 6. 11. *me in tuo secundis respice.* Sunt enim, qui felicitate elati ne respicere quidem velint amicos. Et *respicere* est proprie retro *aspicere*, id est, quem præcedis felicitate, non oblivisci. Plaut. in Bæch. iv. 3. 24. *deus nos respiciet aliquis*, id est, opem feret. Terent. Ad. iii. 2. 55. *Nam Hercle*

alius nemo respicit nos. Juv. Sat. VII. 3.

Solus enim tristes hac tempestate Camanus

Respexit.

Emmeness.

Inertem] Rudem, imperitum, qui artibus carent, inquit Cic. de fin. bonor. et mal. II. 34. a majoribus inertes nominabantur. iners qui sine arte, id est, sine *ἀρτῇ*, ut Donat. ad Ter. An. II. 2. *Idem*.

29 *Candidior postquam tondenti barba cadebat*] Aut mutatio personæ est, ut quendam rusticum accipiamus loquentem, non Virgilium, per ἀλλογολίαν. Nam ut diximus, XXVIII. annorum scripsit Bucolica. Aut certe est mutanda distinctio: ut sit non barba candidior, sed libertas. nam XXVIII. annorum barbam potest quis mittere: sed non canam. Et bene *candidior libertas*: ut intelligamus etiam ante in libertate, sed non tali, fuisse Virgilium. *Servius*.

Candidior postquam tondenti barba cadebat] *Tondeo* incertæ esse significationis, ait Donatus, atque idem legas apud P. Consentium. Sane ἀφραδάτης, ait Maro Ecl. I.

Candidior postquam tondenti barba cadebat.

Nam *candidior* cura barba jungendum, ut cavities significetur: cui interpretamento favet, quod postea Tityrum vocat fortunatum senem. Ne quis Servii, quem Nannius etiam sequitur, auctoritate compulsus, *candidior* cum *libertas* conjungat. *Tondenti* autem non aliter, quam passive, sumi hic potest. Uti neque in hoc Ge. III. 311.

— inornaque menta

Cynipii tondent hirci.

Id est, tondentur. Livius quoque similiter Ger. lib. XXVII. J. Voss. de anal. III. 3. p. 12. De sex modis, quibus recrementitia crinium sive tollebatur. Junius de Coma c. 2. 1. aut tondebant forficula, aut rudebant novacula, aut digitis collebant, aut volatilibus ardebant, aut deglabratoriis

medicamentis extrangebant, aut denique pice resinare extirpabant. Emmeness.

Barba cadebat] Contrariam sententiam de juventute, et cum modula pene Virgiliano Juvenal ita extulit Satyr. I. 25. Quo tondente gravia juveni mihi barba sanabat. Quem varsum repetit Sat. X. 226. *Cerda*.

30 *Et longo post tempore venit*, *Postquam nos Amaryllia habet, Galatea reliquit*] Jungendum est hoc totum; nam duplici ratione tempus ostendit, quo cum libertas aspexerit: id est quando cepit secare barbam, et relicta Galatea Amaryllidis amore detineri. ἀλλογολίᾱς autem hoc dicit, *Postquam relicta Mantua Romam me contuli*; nam Galateam, Mantuam vult esse; Romam, Amaryllida. Et bene tempora, quasi rusticus, computat a barbe sectione. *Longo post tempore*] Aut ἀρχαίως est: antiqui enim, *post*, *ante*, *circum*, etiam ablative jungebant: quod hodie facere minime possumus: aut longo post, una est pars orationis; ut sit sensus, *Venit tempore longo post*: sicut multo-minus, multo-magis, post-modo. *Horatius*,

Postmodo, quod mi obsit clare, multumque locuto.

Longo post, ut postposita videatur esse præpositio, et in unitatem coacta. *Servius*.

Et longo post tempore venit] *Post* hic adverbium est, quia quando præpositio est, ablative jungi non potest. Ad sententiam hanc adstruendam Præciansus l. XIV. p. 987. citat locum Virg. Æn. VI. 409.

— longo post tempore vicium.

Suet. Ang. c. 8. quadriennio post. Sanctius in Minerva ad Ellips. confugiendum vult c. 12. *longo post tempore venit*, inquit, id est in longo tempore, post id tempus. *Emmeness*.

31 *Postquam nos Amaryllis*] ἀλλογολίᾱς hæc dicit: *Postquam relicta Mantua, Romam me contuli*. De quo in *Argumento*. Nec temere per Amaryllida Roma indicatur. Nam,

tandem aliquando per ocnrasos nummos libertatem a dominis redimerent, teste Lips. ad Tac. ann. xiv. 41. Græce, ut ex vet. gloss. in voce *peculium*, sic circumscribitur: Κτήσις τοῦ ἐν ἀλλοτρίᾳ ἐξουσία ὅτιος. τοῦτ' ἐστὶν πλοῦ, ἢ δοῦλον. et paulo post: Περιουσία, Περικτησις, ἴδιον, Σφέτερον, Οὐκία δούλου. Apposite hunc locum ex Senecæ Epist. 80. Cerda. *Mancipia peculium suum, quod comparaverant ventre fraudato, pro capite numerant.* Sic Cicero parad. v. 2. *Eorum servitus dubia est, qui cupiditate peculii nullam conditionem recusant durissimæ servitutis.* Juv. iii. 189. et cultu augere *peculia servis.* Jureconsultis nihil hac voce familiarius, ut in indice Erythræus in voce *peculi.* Emmeness.

34 *Exiret victima septis*] *Septa* proprie sunt loca in Campo Martio inclusa tabulatis: in quibus stans Po. Ro. suffragia ferre consueverat. Sed quoniam hæc septa similia sunt ovilibus, duo hæc invicem pro se ponuntur: ut hoc loco *septa* pro ovilibus posuit. Item Lucanus contra, *Et misere maculavit ovilia Romæ.* Juvenalis, *Antiquo qua proxima surgit ovili.* Sane *Pinguis* melius ad victimam, quam ad caseum refertur. *Servius.*

Victima] Præter alias Festus hanc tradit Etymologiam: quæ ad hostes victos immoletur, quam confirmat Ovid. Fast. i. 335.

Victima, quæ dextra cecidit victrice, vocatur:

Hostibus amotis hostia nomen habet.

Quamvis multa meis, &c.]

Meisque pinguis agnus ex ovilibus

Gravem domum remittit ære dexteram. Hos Sciepp. in Priap. Carm. 86. Catullo adscribit. Emmeness.

Septis] Ex stabulis, ovilibus. In campo Martio fuisse septa, de quibus mentionem infert Servius, nemo eat inficias. Ovidius Fast. i. 53.

Quo populum jus est includere septis. Sed omnia loca, ut Cerda, sepimento vallata septa dicuntur: talia sunt sta-

bula ovium, caprarum, boum; imo aliarum etiam bestiarum. Cic. Philipp. xiii. 8. *quibus septis tam immanis belluas continebimus.* Quamvis septi sive sepi nomine proprie veniat omne id, quod fundo ad tutelam esse possit: Varr. de Re Rust. i. 14. *Nunc de septis, quæ tutandi fundi causa aut partis sunt.* iii. 12. *Septum venerationis.* Emmeness.

35 *Ingrata Urbi*] Quia cum alimenta civitatibus præstentur ex rusticorum labore, et in his rustici etiam deridentur a civibus, et multa perdunt, et advectarum rerum prætia iniqua suscipiunt. *Servius.*

Caseus] *Quod careat aëro, quasi caseus.* Isid. xx. 2. vel ut Varr. de L. L. a *coacto lacte.* De caseo premoendo Colum. vii. 8. *Pont.* Apud Pomponium in Lenone *caseum molle,* ut Charis. i. i. et *ingrata præteretur caseus urbi* Non unquam, sic dispungit Sanctius ii. 7. p. 86. Emmeness.

36 *Ære gravis*] Id est, nunquam localis probe impletis redibam; pro quo Juvenal. xiv. 282. *tense folle reverti,* id est, tumente præ nummis marsupio. Bene *ære:* nam æs antiquissimum, quod conflatum pecore, pecore erat notatum, ut Varr. de R. R. ii. 1. Id.

37 *Amarylli*] Vocativus Græcus est, qui brevis est quotiescunque nominativus in is terminatur: ut *Amarylla*, *Pleris*. Horatius, *Dulcem quæ strepitum Pieri temperas.* Servius.

Amarylli] Quidam calamo notati libri habent *Galatea*, ut ad Mantnam referatur; quæ lectio sit recipienda nec ne, doctis viris judicandum relinquitur. *Ursinus.*

Amarylli] *Galatea.* Cerda.

Quid vocares] Hoc Virgilii personæ convenit. *Mæsta Amarylli*] Quæ nomine lætabare poeta. *Servius.*

38 *Cui*] Id est, in cujus honorem. *Cui pendere*] Id est, tibi; quia laudari a te non meruerant. *Idem.*

Sua poma] Id est, ipsius arboris poma propria. *Idem*.

Poma] In Rom. Cod. *mala* non *poma* legitur. Altera vero manu *poma* adscriptum est. Et in altero satis antiquo abrasa est tota dictio: et *poma*, scriptum altera manu. Utrum malueris admittere tantum est. *Poma* tamen numerosius videtur, atque ob vocalium varietatem, et ob litterarum sonoritatem gratius. *Pierius*.

30 *Tityrus*] *Virgilius*. *Pinas*] Roma vel *Caesar*. *Servius*.

40 *Fentes*] *Poëtae*; vel *Senatores*. *Idem*.

Arbusta] *Fructeta*, scholastici vocabant. *Servius*:

41 *Quid facerem*] Cum se purgatam vult quispiam, venustus hujus formulæ usus. Ut *Ter. E. v. 1. 15. Quid facerem?* *Heo. iv. 1. 1. Quid agam?* ubi *Don. figura dionysii turbatis apta. et reserps*; vide *Prætorum* ad c. *Xvi. c. 3. Lucæ*. Et *Ecl. vii. 14. Quid facerem?* *Emmeness*.

Unde *CAESAR DIVI F.* quemadmodum videre est, in nummo pag. præcedente, et in nummorum tab. *xv. n. 8.* de quibus disserit *Augustinus*. *Emmeness*.

43 *Illum*] Non videtur abundare, illum; sed facere ad augendam venerationem et ampliore reddendam majestatem. *Noster Æn. x. 175.*

— *Ille hominum divumque interpres*
Aoylas,

Cui pecudum fibra, casti cui sidera
parent:

Servitio] Ab servitio. *Servitium* est conditionis indicium. *Licebat*] Id est, nec decesse officio poteram. *Servius*.

43 *Præsentis*] *Propitios faventesque*. *Horat. Ep. ii. 124. præsentia Numina*. *Virg. Æn. ix. 404.*

Tu Dea tu præsens nostro succurre
laberi.

Ad Augustum referri vult Cæsar, cui *viventi sacra fiebant*, ut *Hor. Od. iii. 5. 1.*

Cælo tenantem credidimus Jovem

Regnare, præsens Deus habebitur
Augustus.

Vide Torr. Premisus poeta utitur (ut *Serv. ad Æn. v. 56.*) *Divum et Deorum: quanquam sit discretio, ut Deos perpetuos dicamus: Dicos ex hominibus factos, quasi qui diem obierint, unde Dicos imperatores appellamus. Sic Turn. xxviii. 6. Dicos imperator, qui post mortem Deus habetur. Quod nomen, teste Servio ad Ecl. v. 56. primum meruit Julius Cæsar, et Dicus appellatus est, ut hic nummus.*

Elegantem vocis, ille, usum luculente exponit in *nov. lect. iii. 26.* *Guillelmus Canterus. Idem.*

Juvenem] *Cæsarem* dicit *Octavianum Augustum*; decreverat enim *Senatus* ne quis enim puerum diceret, ne *majestas* tanti imperii minueretur. *Servius*.

44 *Bis senos cui, &c.*] *Cui singulis mensibus rem divinam facio, ut magnis Diis, Junoni et Jovi, Respubl. et optimates solent: non semel, ut aliis*

diis quotannis. Tharab. i. 26. ad vs. 42. 43. 44. Vide Sambertum de Sacrific. c. v. p. 112. ubi ex Maximo Tyrie dissert. 38. "ΕΑΛπες μὲν θεοῖσι καὶ ἀνθρώποις ἀγαθὸν" et paulo post ex Philone, Εὐεργέτας τοῖσι θεοῖς, καὶ πόλλων ἀνθρώποις ἀγαθόν, ὡς θεοὶ προσεχέουσιν. *Emmeness.*

Dies] Id est, principia mensium. *Fumant*] Id est, sacrificant. *Servius.*

45 *Hic mihi responsum primus, &c.*] In Cod. Longobardico *primum* habetur. Sed, *primus dedit responsum*, magis Servio videtur facere satis. *Pierius.*

46 *Responsum primus dedit*] Id est, permisit libere vivere. *Primus*] Id est, ante quem nullus sit. *Servius.*

Responsum] Respondent Dii, oracula, haruspices consulentiis, deliberantibus, μαρτυραμένοις. Just. ii. 6. *arvum* consuluerunt. *Responsum*, &c. Caeteroquin respondere JCtorum est. Cic. de Clar. Orat. cap. 89. Q. Scævola consulentiis respondendo *studiosos audiendi docebat*. Inde Venuſianus lib. i. Epist. 16. 43. *quo responſore*, id est, Jurisconsulto. sic *responsa prudentium* pro quo idem poeta 41. *consulta*. Sed de his Brissonius de Form. l. iii. p. 332, 333. *Emmeness.*

46 *Pascite*] Id est, ut ante eratis, o pueri, sic et modo pascite in pace. *Servius.*

Pascite] Vett. pro *pascere* fuit *pecuascere*. Vetus inscriptio: apud Gruter. p. 204.

PECVVASCERE. GENVATES.
VEITVRIOSQVE. LICEAT.

Cerda.

Pueri] Pueri sunt *impuberes*, ut Fest. et sic sæpe. Non raro etiam idem quod *filii*. Horat. Carm. i. 16. 25. *puerosque Leda*. vid. Torrent. Hic de *mancipiis*. ut Horat. Carm. i. 38. 1. *Persicos odi, puer, apparatus*. Quod, ut *Cerda*, *perapicum* ex nominibus *servorum Maroipor, Publiipor*. Sic et *pascini rati*. *Emmeness.*

Submittite tauras] Id est, exercete terram et sobolem. *Servius.*

Submittite] *Servius*: (*Jugo scilicet ad arandum*). Non displicet. Sunt qui referant ad propagationem taurorum. Hanc non negem, sed hoc loco illa est parum opportuna. De ea significatione alibi. Ego Poëtam explicō: *submittite*, id est, producite ad pastum tauras. Hoc enim quadrat cum superiore sententia, *pascite boves*, ut dicat, et vaccas et tauras produci posse ad pastum. Et quidem eo sensu Lucret. accipit, lib. i.

Tibi suaves Dædala tellus

Submittit flores.

Profert, producit: et Seneca in Œdip.

Lætus Cytheron pabulo semper novo

Ætioq; nostro prata submittit gregi.

Quod a Græcis sumptum, nam Pind. Od. ix. Pyth.

Χθὸν ἡρώδ' πόλλ' ἀναπέμψας.

Tellus verna folia submittit.

Liban. in Progymn. pari verbo, γῆ ἀρχει τὸ ἔρδος. *Cerda.*

Submittite] Varro de re rust. ii. 3. *In nutricatu hædi trimestres cum sint facti, tum submittuntur, et in grege incipiunt esse*. Id est, datur potestas cum cætero grege excurrendi ad pascua. *Emmeness.*

47 *Fortunate senex*] Non ad ætatem Virgilii refert, sed ad fortunatum futurum præſago usus est verbo. Nam apud Philosophos, *senes* dicuntur, qui spem futuri temporis habent in victu. *Servius.*

Senex] Non semper decrepitem, annis gravem, vel ætate confectum significare videtur, sed nonnunquam blandius esse nomen, honoris et reverentiæ quod sit inditum. Phædrus l. ii. fab. 1. *Morem ærvaro senis*. *Servius* ad Æn. vi. 304. *Senior est virens senex*. Sic, *Senior Atticus* pro Phidia. *Senior Gargetius* pro Epicuro. Gevartius ad Stat. l. i. Silv. edit. Cruc. pag. 44. 45. 48. sic γέροντες appellati Lacedæmoniorum magistratus, de quibus Pausanias l. iii. Hæc om-

nia faciunt pro Nannio. Sed illius sententiæ non subscribitur a plerisque, quibus placet, quod supra 28. 29. dictum, per senem senectute confectum servum hic intelligendum esse, quem defloccatum libertas tandem secuta est. Utitur igitur Noster hoc vocabulo pro ratione ætatis, quod monet Horat. Epist. i. 6. 54.

— *Frater, Pater, adde,*

Ut cuique est ætas.

Emmeness.

Ergo tua] Tredecim hinc versus seqq. exemplam *Floridæ Orationis* citat Scaliger, Poët. iv. 9. *Idem.*

48 *Et tibi magna satis*] Ordo est, Magna satis pascua, subauditur erunt. Servius.

Quamvis lapis] Quamvis mons sit et lacus. Nam a monte usque ad lacum, et inde usque ad arborem quandam, fuerat terra ei donata. *Idem.*

Quamvis lapis omnia durus] Quamvis vitis laboret prædium, et pars ejus, qua ad montes assurgit, sit glareosa: pars, qua ad fluvium descendit, sit palustris, et juncis hirta; sufficit tamen ad herilem victum. *Nannius.*

49 *Palus*] Id est, æquor. *Obducas*] Tegat. *Juncos*] Fæno. *Limoso*] Flumine Mincii. Servius.

50 *Non insueta*] Quasi dicat, Felicem te, cujus gravidæ pecudes pabulo sibi adueto vescuntur, neque peregrino sanitatem corrumpent: neque etiam vicini pecoris contagio lædentur. *Taubmann.*

Non insueta] Non tantum a pabulo, sed etiam a potu insueto cavendum prægnantibus ovibus monet Varr. de R. R. ii. 2. *Quam diu admissura sit, eadem aqua uti oportet; quod commutatio et lanam facit variam, et utrum corrumpit.* Emmeness.

Gravis] Fœtas: accusativus pluralis, quasi graves, id est, gravidas: scilicet non enixas. *Servius.*

Gravis] Sic et infra *Æn.* i. 278.

Marte gravis geminam partu dabit.

Lucret. ingrevesco, pro in utero ges-

tare incipio: et *Ge. ii.* 429.

Fatu nomen omne gravescit:

Et *Æn.* vi. 511.

Armatus peditem gravis attulit alve. De equo Durateo, quem *Æturos* passim vocant Græci. *Germanus.*

Fatas] Hunc locum exponit Servius *Æn.* i. 55. sunt qui sic dispan- gunt, *Non insueta graves tentabant pabula: fatas Nec mala, &c.* Sed interprete nobilissimo Heinsio in *litteris* ad V. Cl. I. Georg. Grævium: *gravis*, id est, languentes, ægras: ut Ovid. Met. vii. 570. *Inde graves multi nequeunt consurgere.* pro quo Virgil. *Ge. iii.* 95. *morbo gravis.* Emmen- ness.

Tentabant] Horat. Ep. i. 18. 80. *Si tentent crimina;* ubi *Torrentius* docet tentare Virgilio esse frequens pro *invadere, vexare.* *Ge. ii.* 94. *Tentisque Lagæos Tentatura pedes.* *Ge. iii.* 441. *Turpis ovis tentat scabies.* *Suetonius* in Aug. cap. 81. *Et initio veris præcordiorum inflatione tentabatur.* *Idem.*

51 *Contagia lædunt*] Morbi vel pestilentie corrumpent; unde contingit, ut, una aliquo morbo moriente, omnes idem morbus corruptas interimat. Dicit ergo, quod nec insolita pascua tentaturæ sunt pecudes; nec ex aliqujus infirmitate corrumpendæ. *Servius.*

Contagia] *Contagium* veteres magis usurpabant, teste *Charisio* lib. i. institut. gramm. p. 54. sed *Salmastius* c. 10. bell. Catil. *Contagionem* maluit dicere: *Post ubi contagio quasi pestilentia invasit, civitas immutata est.* Emmen- ness.

Mala] Non otiosum esse, recte notat Nannius ex Horat. de art. poët. 453. *mala scabies.* sic *Lucil. Sat. i.* *gangræna mala.* *Lucan. iii.* 360. *dura contagia.* *Idem.*

Mala contagia] Explico *noxia*, ut *Ge. iii.* 425. *malus anguis.* et in Horat. Epod. iii. 8. *malas dapes.* *Candidæ* veneficæ. Nam quæ venenata sunt, et inficiunt, dicuntur noxia et

malis. *Æn.* II. 471. mala gramina
pastus, id est, noxia. *Cerda*.

Mala contagia] Cadere posse totum
gregem, ab una ove infectum, usus
docet. Hinc *Juvenal.* Sat. II. 78.

— *Dedit hanc contagio labem,*

Et dabit in plures; sicut grex totus in
agris

Unius scabie cadit, et porrigine porci.
itaque vult noster prius curam geri,
quam morbus latius grassetur. *Ge.* III.
408. et seqq.

Continuo ferro culpam compece, prius-
quam

Dira per incantum serpent contagia
volgus.

Non tam creber, agens hiemem ruit
æquore turbo,

Quam multas pecudum pestes. Nec sin-
gula morbi

Corpora corripiant: sed tota æstiva
repente,

Spemque gregemque simul, cunctam-
que ab origine gentem.

Ideo concilium est, plures facere gre-
ges, oves enim se congregant, et con-
densant in unum locum: ne cum avi-
diores ad rem simus, eveniat, quod
Gaberio equiti Romano, de quo lege
Varr. de re rust. II. 3. *Emmenas*.

52 *Hic inter flumina*] Inter Padum
et Mincium, ubi nutritus es vel cogi-
tus. *Nota*] *Chara. Servius*.

Nota] Frequentata ob rus propin-
quam. sic *Æn.* VII. 491. *Limina*
nota. *Juvenal.* Sat. I. 7.

60 *Nota magis nulli domus est sua, quam*
michi lucus

Martis.

Sat. XI. 153.

Et casulam, et notas tristis desiderat
hædes.

Fludrus lib. I. Fab. 12. *Exitus notas*
potunt. et 5. *inde notis flexibus.* *Hor.*
Ep. I. 15. 10. *discreoria nota Præter*
agendus agnus. Emmenas.

63 *Fons sacrus*] Quia omnibus a-
gris *Ægyptum* sunt præcidentes. *Ser-*
vius.

Et fons sacrus] *Theocr.* *Idyll.* VI.

3. *ἐνι κρήνας.* et *Idyll.* VII. 136. τὸ δ'
ἐγγύθεν ἰσθμῷ ὄδῳ. et *Idyll.* VIII. 33.
κρήνας θεῶν γένος. vid. *Scholias.* Nu-
mina implorabant veteres fontium et
amniū, tanquam Deorum numero
adscripta. *Homer.* *Iliad.* Γ. 278. Ζεὺ
κρήνῃ, &c. καὶ κρήναι καὶ γαῖα. *Noster*
IV. *Ge.* 319. *Sacrum caput astitit am-*
nis. *Horat.* I. *carm.* Od. I. *Ad aquas*
lene caput sacre. *Juvenal.* Sat. III. 13.
Nunc sacri fontis nemus. *Ovid.* II. *Me-*
tam. 464. *I procul hinc, dixit, nec sacros*
pollue fontes, Cynthis. *Jupiter,* Deo-
rum concilium habens, nymphas, fon-
tium et fluviorum præsides, *humanti-*
bis evocat antris. ut *Claudian.* de rapt.
Proserp. in princ. lib. III. et *Ovid.* I.
Metam. 275. de antiqua fluviorum
forma *Virg.* *Æn.* VII. 792. *Emme-*
ness.

Frigus opacum] Quia æstivo tem-
pore sub umbra fit frigus. *Opacum*
autem, ntrum pro opacis locis, incertum
est; an pro valde frigidum:
nam unum frigus est hyeme, alterum
quo refrigeramur æstate. *Servius*.

Frigus captabis] *Ecl.* II. *Umbras*
frigora captant. Ita *Xenophon:* *ἀλφας*
ἐνπεσῶν dixit: et *Opacum* fortasse red-
dit *Hom.* *ὀπλκα μύλων.* *Taubmann.*

54 *Ab limite*] *Limes,* est agri ter-
minus. *Sepes*] *Subaudi, flet.* *Ser-*
vius.

Sepes] *Romans Cod. Vat.* et alter
oblongus *Sepes* per æ diphthongam
scribunt. Ita *Septum:* uti superius,
Exiret victima septis. Et *sapis,* ut
sapsit se tectis. Quæ ita recte scribi,
ostendit adverbium *sæpe* ejusdem ori-
ginationis. *Pierius*.

Sepes] Quæ prædii tui fines facit
notiores et ita determinat, ut litum
ansam semper præcidat. *Sepes* facta
ex salice, virgultis aut spinis, natura-
lis et viva nominatur. *Varr.* de re
rust. I. 14. et *Colum.* X. 3. *Quæ*
radices vivæ sepiæ habet, ac victoris
prætorumtis læcici non matuit facem
aridentem. ad quam alludit *Ovid.* I.
Metam. 463.

Ut facibus sepes ardent, quas forte
viatur [reliquit.

Vel nixis admoxit, vel jam sub luce
Emmenes.

55 *Hyblæis*] *Hybla*, vel *Hyble*, oppidum est Siciliæ, quod nunc *Megara* dicitur: vel locus in *Attica*, ubi optimum mel nascitur: et ponit speciem pro genere. *Servius*.

Hyblæis apibus] Sic Mart. l. ix. Epigramm. 27.

Hyblæis apibus Corsica mella dabat. l. xi. Epigr. 43. *Mella jubeas Hyblæa*, &c. Ab urbe Siciliæ *Hybla*, quæ a duce *Hyblone* sortitur nomen, ut *Thucyd.* l. vi. et quia plurimi erant *Megarenses*, qui, Græcia relicta, Siciliam petebant, *Hybla parva*, *Γαλαῖσις* cognomine, post *Megara* pl. n. vel *Megar*is appellari cepit. Incolæ *Μεγαρεῖς* *Megarenses*, sicut ante *Ἰβλαῖοι* *Hyblæi*. De his *Strabo* l. vi. p. 267. et ne confunderentur cum *Megar*is in Græcia, *Megara* in Sicilia appellata sunt, *Μέγαρα Ἰβλαῖα*, et cives *Μεγαρεῖς Ἰβλαῖοι*, ut *Cluver.* Sicil. ant. i. 11. p. 131. et 132. et præsertim ii. 8. p. 333. ex *Stephano* misere mutilato τρεῖς Ἰβλας, πόλεις Σικελίας ἐστίν, inquit, docet, nempe *Μετάνωα*, *Μικρὴν*, et *Ἐλάττωα*. *Megara Hyblæa* posita ad *Alabum*, et licet interiorint, satis sunt mellificio nobilitata, imo mel, quod inde, *Hyblæum*, διὰ τὴν ἀρετὴν τῶν Ἰβλαίων μέλιτος, ut *Strabo*, immortalis nomen iis adfert. In collibus enim *Hyblæis*, propter florum copiam, (nam inde Mart. lib. ii. Epigr. 46. *Florida Hybla*.) et thymi abundantiam, quæ herba est apibus gratissima, teste *Plin.* xxi. 12. mel conficiebatur optimum, quodque propius aberat a *Cæropii* sive *Attici* mellis præstantia. Quare Mart. l. xiii. Epigr. 405.

Cum dederis *Siculis* meditis de collibus
Hyblæ,

Cæropius dicens tu licet ossa favos.
De *Cæropio* melle *Ovid.* v. *Trist.* el. 4. 29.

— O dulcior illa

Melle, quod in ceris *Attica* ponit apis.
De *Hyblæa* melle idem l. eodem el. 13. 22.

Et creant dulci *Trinacris Hybla thyma*.
Et quia apum, quæ in floridis illis campis pasciebantur, examina erant innumera, ideo lib. ii. de *Arte An.* 517.

Quot lepores in *Athæ*, quot apes pascuntur in *Hyblæ*.

Vide *Serv.* ad *Ecl.* vii. 27.

Emmenes.

Depasta flos] *Depastum* flos habens. *Hypallage*. *Servius*.

Flos depasta] A Græcis fuit hoc locutionis genus. Ut *Sanct.* in *Min.* p. 80. sic noster *Ecl.* iiii. 106.

— *Inscripti nomina regum*

Nascantur flores.

Et *Æn.* ii. 215. *Implicat, et miscros morsu depascitur artus*. Ad hunc locum vide *Priscian.* l. viii. p. 796. *Ovid.* *Heroid.* ep. iv. 159.

— *Radius frontem vallatus ætatis*.
ep. v. 137.

— *Caput pinu præcinctus acuta*.
ep. vi. 26.

Lumina sacus humo.

Similia qui desiderat, adeat *Vechnorum* de *Hellenolexia* p. 149. *Depascere*, *Long.* l. ii. *past. narsotileu* interpretatur. Utrumque dici *depascere* et *depascor* in eadem notione docet *Servius* *Ge.* iii. 458. sed plura eo loco. *Emmenes*.

Salicti] *Virgulti* genus, dictum eo quod salit et surgit cito. *Servius*.

Salicti] Pro *saliceti* contracta voce utitur *Cic.* de l. Agr. c. 14. *Salicti ad Minturnas*. *Columell.* lib. ii. cap. 2. *filictum* pro *filiceto*, adeo ut toto errent oculo, qui *salictum* et *filictum* poetis dici tantum asserunt. *Salictum* dicitur, ut *Cic.* de leg. Agr. c. 26. *Saxetum* *Varr.* de re rust. i. 8. *arundinetum*, *junocetum*, *vinetum*. c. 41. *flostum*. c. 44. *obfoctum*. et *Columell.* iv. 33. *castanetum*. et noster *Ecl.* ii. 2. *Spinetum*. et *Ecl.* v. 17. *Rocetum*,

pro loco multis rosis consito. Vide arr. ad Ge. x. 112. Non absurdum videtur origo (quamvis Festus eam rideat) *salix* a *salicendo*, quod ea celeritate crescat, ut *salire* videantur. in vet. gloss. *ἱέρα salix. ἱέραν salicetum. παρὰ τὸ ἱέρα, ταχέως γὰρ αἰσθάναι*. Hesychie ἀγρίαν et ἀπὸ τῶν θουρίων ἡ ἀρε ἀrbor. Quod texti, et flecti possit, in sepimenta et commoditates agrorum, Noster Ge. ii. 446. *Viminibus salices facienda*. ejusque præterea usum et species tradit Plinius xvi. 37. Columell. iv. 30. Theophrast. Hist. Plant. iii. 13. *Emmenes*.

56. *Levi susurro*] Dulci murmure. Hic vocat rusticum ad dulcia, quæ sunt in rebus quibus delectatur. *Somnum inire*] Id est dormire, vel carpere. *Servius*.

Levi susurro, &c.] Id est, bombitatione (sic enim. Festus sonum apiam) ad suaviter dormiendum alliciet te sepes, cujus flores ab apibus depasti sunt. *Levi* per extenuationem, ut Horat. Od. i. 9. *Levesque sub noctem susurri*. Juvenal. Sat. iv. 110.

— *Tenui jugulos aperire susurro*. Pro quo Claud. in Eutrop. l. 87.

Occulto crimen mandasse susurro.

Susurris in vet. gloss. *ψιθυρίαις* proprie annium, frondium et apum est, quæ cum susurrant βαμβέω dicuntur Theocr. in Idyll. i. 107. De fontium murmure, quod facit ad carpendum somnum Horat. Epod. ii. 27.

Fontesque lymphis obdrepunt manantibus,

Somnos quod inicit et lovis.

Idem Epist. i. 14. 29.

Juvat et prope rivum Somnus in herba. Theocr. Idyll. A. i. de arborum susurro:

Ἀδὲ σι. τὸ ψιθύρισμα καὶ ἃ πόντος, αἰπὸς
λε, τήνα,

* Ἀ πρὸ τῶν παγίων, μελιόδοται.

Aristoph. ἐν νεφέλαις, iii. 2.

Ὅστις ἂν πλάτῃας πτελέα ψιθυρίῃ.

Ubi Scholiast. τὸ δὲ ψιθυρίει, ἀπὸ τοῦ

ἡλέων πτελέων μελιόδοι καὶ ἡλέων δὲ τῶν φέλλων εὐαδόντες, ὥστε προαλαβαί τὰ δόδρα, ὥστε ψιθυρίειν λέγονται. καὶ θεοίμοιροι αὐτὸ τὸ ψιθύρισμα. Ἰδὲ μένους.

57. *Sub rupe*] Pro eo Theocr. Idyll. viii. 65. *ὑπὸ τῇ πέτρῃ ἀσπασαί*. Contrarium est ἐπὶ πέτρας, in rupe, ut idem Idyll. xi. 17. *Idem*.

Fron dator] Id est rusticus: vel quod animal frondibus vescitur. Nam tria genera sunt frondatorum. *Fron dator*, qui arbores amputat, et qui frondibus manipulos facit hyemalis tempore animalibus ad pastem offerendos; et qui manibus vitium folia avellit, quo ardor solis uvam maturiorem reddat. Aut avis quæ in frondibus habitat, et his vescitur. Vel etiam palombes quæ in frondibus nidificat. *Servius*.

Fron dator] Idem qui *putator* Ge. ii. 28. et Columell. iv. 17. recte dubitat Ursinus vocabulum *δρυτῆρας* minus convenire. Catull. in carm. de nupt. Pelei et Thetidos:

Non falsæ attenuat frondatorum arboris umbram.

Plinius xviii. 31. *unus frondator quatuor frondarias facinas complere in die justum habet*. Sic *frondatio* pro *putatione* Columell. v. 6. ad hunc locum vide Turneb. advers. i. 26. *Emmenes*.

Ad auras] Id est, in die. *Servius*.

Ad auras] id est, sublatissima voce *νήμον*, quem Musici *ὄρθιον* vocant, rustici affectare solent. *Nannius*.

Ad auras] Sublimi voce. *Taubm*. Frigusculi captandi ergo. *Cerda*. Nam hac in ecl. pastorem, a solis aestu vehementer ferventem, reficere videtur umbra, aqua, aura, &c. *Ad auras* non male igitur est *spirantibus auris*. Non dissimile est illud Cornelii Nep. xxv. 10. *Ad adventum imperatorum*, id est, adventantibus imperatoribus. Sic ad cytharam, ad chordas saltare, locutiones sunt orebro occurrentes. Cic. de lege agrar. i. 34. *Hostia ad*

præconem et tibicinem immolabantur. Id est, præeunte voce præconis, et tibicine canente. Vel, ad, loci designat propinquitatem, ubi auræ commodius excipi poterant. Ut Phædr. l. i. fab. 19. *Ad fontem cervus restitit.* et l. iv. fab. 24. *Nec ulli juvenes sunt reperti ad januam.* Diurnum tempus intelligendum esse, quod monet Servius, si cui sit verisimile, per nos licet. *Emmeness.*

58 *Rauca*] *Ἐπαρχέδους.* *Servius.*

Tua cura] *Tuæ delicæ.* sic Ovid. Trist. iv. El. 6. *Absent, mea cura, co- dales.* *Emmeness.*

Palumbæ] *Columbæ,* quas vulgus tetas vocat: et non dicuntur Latine: sed multorum auctoritas Latinum facit. Cicero in Elegia, quæ Talemas- tis inscribitur, *Jam mare Thyrrænum longe, penitusque palumbes Reliquit.* *Servius.*

Rauca, tua cura, palumbes] Duplex commendatio addita palumbibus, et quod canoræ sint, et quod illi charæ. Turturibus quoque commendatiuncu- lam aspersit, a loco mutuatam, quod in alta ulmo gemitum suum faciant. Sic undecunque, e supernis gemitu palumbium et turturum, a lateribus apicularum bombis, humi fontium murmure demulcetur. Ille igitur vim beneficiorum agnoscens, immortalæ animi gratitudinem repromittit. *Nan- nius.*

Palumbes] Non *rauci*, sed *rauca* co- dices habere testatur Pierius. Ut Ecl. iii. 96. *Aëria.* In masc. gen. Plautus in Bacch. i. 1. 17. *Dux unum expetitis palumbem.* De utroque ge- nere Charis. inst. i. 82. ex Sat. Lucil. xiv. Dicitur et *palumbus* et *pa- lumba*, apud Martial. l. xiii. epigr. 67. *torquati palumbi.* A signo, quo collum cingitur. Suet. in Claud. c. 21. *Pa- lumbum postulantibus.* Ambigua illic significatione pro gladiatore. Ut *Columbus* in Calig. c. 55. Inter colum- barum genera, corpore sunt maximo,

et turtures minimo, *Aristot.* de hist. an. v. 13. triginta immo qua- draginta annos vivunt, teste *Plin.* x. 35. *Palumbi, turturæ, passeris,* vocabulum in obscæno sumi sensu; docet *Tanbm.* in Bacch. i. 1. 35. *Pa- lumbulum* saltem blandimentum est, et inter comissimos affatus usum ha- bet, ut *Pricæus* ad *Apul. met.* x. 698. *Palumborum* possessio non ad- horret a cura boni rustici, teste *Co- lumell.* viii. 8. *Penes rusticorum nationem* est quantivis pretii, ut *Theocr.* Idyll. v. 96.

Κήρδ μὲν δασὺ τῇ παρθένῳ αὐτίκα φάσσαν.

Et vs. 133.

Ὅκα οἱ τὰν φάσσαν Ἰδουκα.

Longus in pastor. l. i. *περὶ φάρτης βο- κολικῆς* fabulam tradit, quam vult *Ur- sinus* de turture memoriæ proditam. *Emmeness.*

59 *Gemere*] Canere: proprie tamen dicitur de turture. *Servius.*

Gemere] *Theocr.* Idyll. v. 47. *ταὶ δ' ἐπὶ δένδρῳ ὄρνιθες λαλαγεῦντι.* *Ur- sinus.*

Gemere] *Plin.* x. 35. *palumbi- bus gemitum* adscribit. *Martial.* et *palumbibus* et *turturibus* l. iii. epigr. 58.

Gemit hinc palumbus, inde cæceus tur- tur.

auctor *Philomela*:

Et castus turtur, atque columba ge- munt.

Græcis στῆναι. *Theocr.* vii. 141.

Ἄειδον κόρυδοι καὶ ἀκρωθίδες, ἵστασι τρυγόν.

Oppian. *Κυνήγ.* A. 352.

Μιγνύμεναι στομάτεσσι βαρυφθέγγους ἀλόχοι.

Quid *gemere* sit, exponit *Rob. Tit.* Contr. vii. 23. de minaritionibus, et avicularum querelis *Ge.* iv. 511. *Emmeness.*

Turtur] Et masculino et foemino genere invenitur: ut hic, *Aëria tur- tur cæcabit.* Et *Plant.* in *Mostel.* Ty

tibi istas habens turtures. Servius.

Turtur] De voce appellatur. Locis gaudet editoribus, silvestribus, solis, et desertis. Contra hospitium hama-na diligit columba, ut Isiod. XII. 3. *Τρυγόνων λαλιώταροι* dicuntur homines loquaces et impense garruli. *Ἐπειδὴ αἱ τρυγόνες οὐ μόνον τῷ στόματι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς λαλοῦσι.* et Suidas Cent. 13. proverb. 95. Inde Theocr. perstringens mulieres propter futilem linguam alludit Idyll. xv. 87.

Παρθασθ', ὃ δόξαται, ἀνάνυτα κατὰ λουσαι,
Τρυγόνες ἐκκαυσέοντι πλατύδοξουσι
ἄντα.

Emmeness.

Ab ulmo] Ulmus, lignum est sub quo vinea fit. Servius.

Ab ulmo] Bene *aëria ulmo*. Noster Ecl. x. 67. *αἶα liber aet in ulmo*. Varr. de R. R. v. 6. *ulmus Atinia longe procerior, quam noutras*. Non dissimilis est Horatii locus Od. i. 2. 9.

Piscium et summa genus hæsit ulmo,
Nota quæ sedes fuerat columbis.

Emmeness.

60 *In æthere cervi*] Id est, avium more ante-cervi volabunt, et pisces sine aqua vivent: hoc est, ante rem natura mutabitur, quam nos Cæsarem possimus oblivisci. Servius.

Ante leves ergo paucetur in æthere cervi, &c.] Ea citius eventura, quæ fieri nequeunt, expromit, quam Cæsaris in se merita oblivioni tradat. Tam Græcæ, quam Latinas, quibus *ἀότρως* enarrantur, concessit et concervavit sententias Ursinus ad hunc locum, quibus adde illud Ovidianum El. i. 7.

In caput alta suum tabentur ab æquore retro

Flumina: conversis solque requirret equis.

Terra feret stellas: cætum fudetur aratro:

Unda dabit flammæ: et dabit ignis aquas.

Omnia natura præpostera legibus ibunt:

Parque suum mundi nulla tenebit iter. [gabam,

Omnia jam fient, fieri quæ posse ne- Et nihil, &c.

Sic Hor. Epod. xvi. 27. *Nec conversa, &c.* Emmeness.

Æthere] *Æquora* legendum, ut sit oppositum mari. Cerda.

Leves cervi] Allusit fortasse *πρὸς τὸ κτυπον: ἐλαφούς* enim, quasi *ἐλαφροῦς*, dictos existimant. Ursinus.

Leves cervi] *Κακῇ αἰσῶν* cervus crurum nimiam tennitatem vituperabat, cum postea venantium vocibus subito contreritus *cursu levi canes elusit*, ut Phædr. i. 13. Inter *ἀελλάποδας* numerat *ἐλάφους* Oppian. i. 412. Plura ad Æn. v. 253. Emmeness.

61 *Freta*] Maria, a fervore dicta. Servius.

Destituent] Id est, derelinquent. Id.

62 *Pererratis*] Lustratis, vel errore confusis. Idem.

Pererratis] Pererratis, penitus errore confusis ambarum gentium finibus, ut Tigris non jam in Parthia, sed in Germania: Araris contra non in Germania, sed in Parthia fluat, per antimetabolen. Alioqui, ut Parthus in Germaniam deveniat, et ibi ex Arari bibat, aut vicissim Germanus in Persidem profectus bibat de Tigride, impossibile non est. Sed Virgilius metonymicè Parthum pro Parthia, Germanum pro Germania posuit. Nannius.

Amborum] Id est, Germanorum et Parthorum. Servius.

Amborum] Apparet, *Amborum* hio esse, quod Græci *ἀλλήλων* dicunt: ut pererret Germanus Parthorum; Parthus Germanorum fines. Turn. i. 26. Taubmann.

Finibus] Non raro flumina regionum, ut etiam hoc in loco, terminos constituent, et discriminant. Livius i. 3. *Pax ita convenerat, ut Etruscis Latinisque fluvius Albula, quem*

muta Tiberim vocant, finis esset. "Ἀπαρ
ὁρίσαν Σηκουανὸς τε καὶ Αἰδοῦτος καὶ Ἀργ-
αυίους. Strabo l. iv. et paulo post
ὁρίσαντα Γαρονὴ ποταμῷ et sic sex-
centa. *Emmenes.*

Exul] Id est Parthus et Germanus,
Cæsar scilicet, quo dace, Germania et
Parthis victis, milites Ararim Germa-
niæ flumen biberunt. *Servius.*

Exul] Pimpont. *exul* ab ἐξουλεύ,
ἔξιο, derivat: unde δίκην ἐξούλης, apud
JCTos. *Taubmann.*

Exul] Ut ἐξούλη, ἐξουλεύ, sic *auda-*
rium σουδάριον, naufragium ναυάγιον,
Lugdunum Λούγδουνον, exuvium ἐξούλια,
quam vocem reponit J. Gothofredus
in *priore* D. Pauli ad *Corinthios* cap.
xi. com. 10. pro ἐξούλια ad legem
ἄξιως. Usque adeo nominis Romani
erant observantes subacti Græculi,
ut ab Attica dictione, et nativis lo-
quentibus veneribus magis ac magis de-
fectentes, Latina passim lingue suæ
infererint. Apud D. Marcum c. vi.
comm. 27. σκεκουλάτῃς: et quam plu-
rima alia in lib. Basilicon, et Para-
phraste Theophilo. *Emmenes.*

63 *Ararim]* Arar fluvius Gallie,
fluens in flumen Rhodanum. *Servius.*

Ararim] Arar, vel Araris, Gallis la
Saone, primum dictus Brigulus, ut
Plut. in libello περὶ ποταμῶν. Ex mon-
te Vosgo (male *Vogeso*, ut Cluver.
Germ. Ant. II. 86.) vel. ex Al-
pibus, ut Strabo l. iv. Dividit Æduos
a Sequanis, inter quos de vectigalibus
ejus annis contenditur. *Flumen est*
Arar, quod per fines Æduorum et Se-
quanorum in Rhodanum influit, incredi-
bili lenitate; ita ut oculis, in utram par-
tem fluat, judicari non possit. Cæsar
de B. G. l. i. Plin. III. 4. *seguem*
Ararim appellat. Inde Claudian. de
Cons. Theod. 58.

Lentus Arar Rhodanusque celer, &c.
Et l. II. in Ruf. vs. 60.

Inde truces flavo comitantur vertice
Galli,

Quos Rhodanus velox, Araris quos
tardior ambet.

Si in annibus Germaniam numerari de-
beat, in prima est Germania, et ex-
trema Gallia, quæ Celtica est, ut
Ann. Marcell. edit. Valles. l. xv. p.
55. Poëtas tamen sæpe in Geogra-
phicis hallucinatos esse, ai docere ve-
lim, in proclivi est. Saltem rusticis
hic apud nostrum confabulantibus ve-
nia danda videtur. *Emmenes.*

Tigris] Armenia fluvius influens
Persicum sinum. Itaque per Tigrim
et Ararim vult diversa loca inter se
significare. Dicit enim, prius Par-
thum ex Arare bibiturum, et Germa-
num ex Tigri, quam sibi oblivionem
futuram non amissi agri, Cæsaris be-
neficio. *Servius.*

Tigrim] Tigris et Euphrates ex Ar-
menia descendunt, a quibus compre-
henditur magna et ampla regio, quæ
inde Mesopotamia dicitur, quam me-
diam ab utroque latere concludunt.
Strabo l. x. *Idem per Babyloniorum*
fines in Rubrum mare prorumpunt. Car-
tius l. 5. 13. *A celeritate qua defluit*
Tigri nomen est inditum: quia Persica
lingua Tigrim sagittam appellant. Car-
tius IV. 9. 16. Sic Lucanus III.
266.

Quaque caput rapido tollit cum Tigri
de magnus

Euphrates.

Aliam rationem nominis et de Tigride
fabulam tradit Plutarchus in l. *per*
ποταμῶν. *Emmenes.*

Aut Ararim, &c.] Videtur Seneca
amulatus Virgilium in *Medea*:

Nil qua fuerat æde reliquit,
Pervius orbis. Indus solidum
Potat Araxin:

Albis Persæ Rhanumque bibunt.

Est etiam aliquis sapor ad Virgilium
in his *Lucani* l. VII.

— *Tyris qui Gadibus hospes*
Adjacet, Armeniumque bibit Romanus
Araxin.

Et in his l. x.

— *Ignotos miscuit amas*
Persarum Euphratem, Indorum san-
guine Gangem.

Et in hoc Clandiani de bell. Getico :

Irriget Ægyptum Tanais, Maetida Nilus.

Cerda.

Aut Ararim, &c.] Lucan. VIII. 213.

—— *Populæque bibentes*

Euphraten.

Emmeneses.

64 *Illius]* Id est, Augusti Cæsaris. *Labatur]* Respuatur, vel oblivioni tradatur. Servius.

65 *Sitientes ibimus Afros]* Tropus Synecdoche : ab Afris enim, Libyam, quæ aqua indiget, intelligi vult. Est enim calidissima regio et pene inhabitabilis. Servius.

Sitientis ibimus Afros] Eadem structura, quæ in Æn. I. 2.

Italiam, fato profugus, Lavinaque venit

Littora.

Ubi Servius : *Italiam* pro ad *Italiam*. Flor. III. 10. 16. *Britanniam transit*. Plura Berneggerus ad Just. XIV. 5. 9. et Sanct. p. 361. Non esse hanc locutionem poeticam docet Sanct. l. II. p. 79. *Emmeneses*.

Sitientis Afros] Διψήδης Ursinus ex Herodoto nominat, propter penuriam aquæ pluriæ, rariores fontes et rivos. Hinc Mela I. 4. *Pleraque Africa ob sitim cæli terrarumque deserta sunt*. Salust. de B. J. *cælo terraque penuria aquarum*. Sic Curt. IV. 7. et Servius ad Æn. I. 26. hanc Libyæ tradit originem ex Varr. *Libya*, quasi λιγυλα *egens phœla*. quæ et λιβη λινοπος dicitur. et sicca Nemes. Cynege. vs. 128. describit Ov. Met. XV. 270. *Africam : Equæ paludosa siccis humis aret arenis : Quæque sitim tulerant, &c.*

Oppian. IV. 110.

Ὡς δὲ μὲν ἀμφὶ χυτὴν λιβύων πολυδύμων αἰών.

et vs. 320.

—— *Λιβύης ἀνὰ διψέδα γαίαν.*

et seq.

—— *Ἀνδροδάτων κατὰ χάρον.*

Inde in Africa tot prodigia, ut ex tri- Delph. et Var. Clas.

to proverbio, cuius meminit Arist. de hist. anim. VIII. 28. Ἀεὶ φέρεται λιβὴν λινοπος. de quo Erasmus. *Emmenesius*.

66 *Scythiam]* Regio septentrionalis est frigidissima. Servius.

Et rapidum creta venimus Oaxem] Hoc est lutulentum : quod rapiat creatam. Creta terra alba dicitur. Nam Oaxis fluvius est Mesopotamiæ : qui velocitate sua rapiens albam creatam, turbulentum efficitur. Vel Oaxis fluvius Scythiæ in Creta insula non est : sed aqua, cretei coloris est. Oaxem Philisthenes ait, Apollinis et Anthilenæ filium : hunc Oaxem in Creta oppidum condidisse, quod suo nomine nominavit, ut Varro ait, *Quos magno Anchiale partus adducta dolore, Et geminis capiens tellurem Oaxida palmis Scindere dicta*. Idem.

Et rapidum, &c.] Salmasius in Plin. exercit. p. 984. docet flumen esse Scythiæ orientalis : *Cretæ* non significare insulam, sed album limum, quo turbidus fuit *Oaxus* vel *Oax*. cuius meminit Mela III. 5. *Jaxartes et Oxos per deserta Scythiæ ex Sogdianorum regionibus in Scythicum exeunt*. Pollitianus Misc. c. 37. et Brodæus I. 39. negant Scythiæ amnem esse, nec Mesopotamiæ, ut videtur Servio, sed Cretæ, quæ insula hodie Candia et jugum Turcarum patitur. *Emmeneses*.

67 *Penitus]* Id est, omnino. Servius.

Toto divisos orbe] Non reuera, sed opinione. Et *orbis* hic non universus intelligitur, sed Romani imperii terminus. Britannia autem insula, olim etiam alter orbis dicta est. V. et N. Æn. VIII. *Extremique hominum Morini*. Taubmann.

Divisos] Quia olim juncta fuit orbi terrarum Britannia. Est enim insula sita in Oceano septentrionali : et a poetis alter orbis terrarum dicitur. Servius.

Britannos] In libris antiquis, et re-

5 H

cens editis ANTIQVITATIS NOTITIIS Fabricius legi notat, *Britannus*: ut *Germanus*, *Bragmanus*, unico n. *Taubmannus*.

Et penitus toto, &c.] *Britanni* ignoti fuere Romanis. Suet. in *Cæs.* c. 25. ideo Hor. Od. I. 35. *Servos iterum Cæsarem in ultimos Orbis Britannos*. De his triumphavit Claudius. Suet. in ejus vita c. 17. Altero quasi orbe clauderantur. Inde Florus III. 10. 16. *Re-*

spexit Oceanum: et quasi hic Romanus orbis non sufficeret, alterum cogitavit. Claudian. in Paneg. Theod.

— *Germanaque Tethys*

Paruit, et nostro diducta Britannia mundo.

Eo referuntur *Victoria* orbem calcans scilicet *Britannicum*, *Arcusque* ille magnificus cum inscriptione *DE BRITANNIS*. vide nummos. Scribendum per I, in prima, unico T, duobus NN,

libri editi plerique omnes, et lapides docent. Accuratam disputationem de acriptione hujus vocabuli invenias apud Daus. Orthogr. vol. II. p. 62. *Emmeness*.

68 *En*] *Ecce. Unquam*] Aliquando. *En unquam*, Virgilius alio loco dividit per interpositionem: ut infra in ipso libro, *En erit unquam ille dies?* quod significat unquamne. Id est, aliquando? *Servius*.

En, unquam] Valet, unquamne. *Serv.* et Turneb. I. 26. et III. 5. *Taubmann*.

69 *Cespit*] Id est, terra cum propria herba evulsa. *Servius*.

Culmen] Eo quod culmo, id est, stipula tegitur. Hic prisca rusticanorum ætas habitabat: ideo culmina dicta sunt tecta: quia veteres ædificia de culmo contegebant, id est, paleis e messibus. *Idem*.

Tuguri] A tegendo dictum. *Idem*. *Pauperis et tuguri*] Sic Horat. Sat. II. 7.

— *mus paupere fertur*

Acceptisæ cavo.

Emmeness.

70 *Post aliquot aristas*] Post multa

tempora, et quasi rusticus per aristas numerat annos. *Servius*.

Mea regna] Id est, ubi dominatus sum. Vel senem se dicit agros suos recepturum. *Idem*.

Mea regna] Quod mihi est instar regni. Pro affectu enim possidentis intelligendum est. Huc alludit Quintilianus in Declamat. *Pauperis: Hoc mihi parvulum terræ, et humilis tugurii rusticum culmen æquitas animi REGNA fecerat; satiusque divitiarum erat, Nihil amplius velle.* Ita Ge. III. *Tamrus regnis excessit avitis.* item, *desertaque regna Pastorum.* Ita alias etiam homines lepide jocantes (ut notat Turneb. I. 26.) suas possessiones REGNA vocare solent. Cicero De Oratore, I. statim in initio; *Nisi hic in tuo regno essemus, non tulissem.* *Taubmann*.

Aristas] Gradatim dictum, ex tropo metalepsi, ut per aristas, messes: per messes, ætates: per ætates, annos numeret. *Servius*.

Aristas] Rustica annorum notatio, non ex Olympiadibus, ut apud Græcos; neque ex Consulibus, ut apud Romanos: sed ex temporum annis

qualitatibus, sicuti Claudianus inquit:

Fragibus alternis, non consule computat annum.

Joan. Lud. Vives.

71 *Impius miles*] Proprium militis epitheton. Iratus Melibæus impium militem dicit, seu quod agrum suum teneat: seu quod civile gesserit bellum, qui pro Antonio arma portavit, qui bella civilia gessit. Hic læsit Virgilius Octavianum Augustum, tamen secutus est veritatem. Dum miles portando arma, vicit alios, impius nocendo dictus est. *Servius.*

Impius miles] Hoc titulo dignus, quia, ut Lucan. x. 407.

Nulla salus pietusque viris qui castra sequuntur.

Emmeness.

Novalia] Id est, nova satura, quæ per singulos annos novantur per semina. Vel etiam novalia dicuntur unde sylva tollitur. *Servius.*

Novalia] Nevalis Latinis dicta est terra primum proscissa, hoc est, prima aratione mota. Varro l. 29. dicendam putat a prima aratione, donec moveatur rursus secunda. Certe toties novatur terra quoties aratur, quam Græci *νέω*, vel *νέω* vocant per omne id tempus, quo vertitur et aratur, donec consecratur. Hesiod. *ἔργ.* 463.

Νέω δὲ σελπεὺς ἐν κορυφῇ οὐραὶ ἀρτοποιᾷ

Νέω, &c.

Non dubium autem quin novalem terram, et novale eodem sensu Latini frequentaverint, quæ Græci *νέω* et *νέω* sive *νεωτέρη γῆ*. Perite Noster hic distinxit. Ex citato Varr. loco *seges proprie id est quod aratum satum est, ἡ σελπεὺς γῆ*. *Novale*, quod aratione novatum est, necdum satum est, ἡ νεωτέρη. *Servius* exponit *Novalia*, nova rura, quæ per singulos annos novantur per semina. immo arationibus. Quamvis ne hoc quidem verum sit. Nec enim quotannis arantur novalia, ut nec quotannis seruntur, alternis

quippe cessant. Hæc Salmasius p. 730. 731. quem uberius disputantem adeas operæ est. *Novale est*, ut Plin. xviii. 19. *quod alternis annis seritur*. Dicitur novalis, nempe terra, novale, nempe solum, ut Sanct. l. iv. p. 341. et 346. et *Servius* ad Ge. l. 71.

Alternis idem tonsas cessare novales. Ovid. de Ponto l. 13.

Quæ nunquam vacuo solita est cessare novali,

Fructibus assiduus lassæ senescit humus.

Cum novali solo cessandi tempus datur, *fœcibus* dicitur, et stercoracione refoveatur necessum est, ut Columell. de cultu Hort. l. x.

Pabula nec pigeat fœco præbere novali,

Immundis quæcunque vomit latrina cloacis.

Emmeness.

Habebis] In spe ponitur. *Servius.*

72 *Barbarus*] Id est, sævus, immittis, peregrinus. Exceptis Græcis, teste Festo et Strabone l. i. omnes nationes appellabantur barbaræ. Sic *Nævius* poëta Latinus *barbarus* Plaut. in Mil. glor. ii. 2. 56. et in prol. Asin. vs. 11. *barbare*, i. e. Latine. Quia difficulter, duriter, et aspere, pronuntiabant, ut Strabo lib. xiv. Post Romani, rerum domini, barbarorum numero se exemerunt, ut hoc abunde in Romanis scriptoribus prebari potest.

Emmeness.

En, quæ discordia] Ad quam miseriam? *Servius.*

En, quæ discordia civis] Pacis tempore et sementem et messem facit tutissimam et felicissimam agricola. Virgil. Ge. ii. 458.

O fortunatos nimium, sua si bona norint,

Agricolæ; quibus ipso, procul discordibus armis,

Fundit humo facilem victum justissima tellus.

Bellum contra omnibus exitiosum, ut Lucan. ex Homeri II.

*ὅς τις ἐκ τοῦ θύου, ἐκ τ' ἀποθήκων ἀπέλθοι.

Emmeness.

Civis] Per i, more Velliano, ut etiam in nummis pluribus est, meliores habent codices. *Pierius.* Vide quæ dicta sunt ad ver. 8. et Dansq. Orthograph. p. 109. et 110. *Emmeness.*

73 *Produxit]* In perveteri exposito Vaticano et in Longobardico *Perduxit* omnino legitur, ut vulgata habent exemplaria. Sed in Romano, in Mediceo, et quibusdam aliis *Produxit* habetur, id quod alii viderint. *Pierius.*

En, quis consecimus agros] Veteres quidem plerique omnes codices ita habent, ut vulgo legitur, Romano excepto, in quo scriptum est: *His nos consecimus agris.* Quasi dicere velit, quod nescio qua natale solum dulcedine mentes afficiat. Sed enim longe acerbior querela mihi videtur magisque movere pathos, quàm lamentatur hostes, et eos quidam impios et barbaros, bona quæ ipsi sibi comparaverint, habituros, labores suos perditos, messesque ipsam tantum cultam, tam letam, de manibus suis violenter abreptam. Quare Melibœus, qui dixerat: *Impius hæc:* ad infelicitatem suam miserabilius deplorandam, remque ipsam atrocius exacerbandam, causam objectat eivum discordiam, quasi dicere velit ipsosmet sibi pedicas complicassee. Malum enim quod sibi quis accessit, adscribitur imprudentiæ: quod vero aliunde accidit, vel fortunæ vel fatorum inclementiæ: ubi consolationis locus a necessitate, cui neque Deos repugnare posse poëtæ veteres tradidere. *Idem.*

74 *Inære]* Sibimet ipsi imperat: et apostrophen facit ad seipsum, dolendo vel invidendo non habere se id quod Tityrus. *Servius.*

Inære nunc] Hæc particula apta est conficiendis ironiis. Ovid.

I nunc et cupidi nomen amantis habet. Martial.

I nunc et ferrum, turba molesti, nega.

Juven. Sat. XII.

I nunc et ventis vitam committe.

Et sexcenta alia. *Cerda.*

Inære nunc] Ἀποστροφὴ facit ad seipsum. Vide et Scalig. Poët. IV. I. et c. 12. *Taubm.*

Inære] Sic Ecl. IX. 50.

Inære, Daphni, pyros,

Horat. Epod. II. 13.

Inutilisque falce ramos auspuitas,
Feliciores inserit.

De inserendis pyris hæc Columell. I. de Arb. c. 24. *Quæ ut sint foreces, cum jam adoleverint, alte ablaqueando, et juxta ipsam radicem truncum findito, et in fissuram cuneum pineum tedeo adjicito, et ibi relinquito: deinde, obruta laqueatione, cinerem supra terram spargito. de insitione arborum c. 26. et Palladius I. 14. *Emmeness.**

Pone ordine vites] Quia quadrato ordine vites ponuntur. *Servius.*

Pone ordine vites] Propert. *Ipsæ æram vites, panguntque ex ordine colles.* Vide Ge. II. *Indulge ordinibus, &c.* Vitem autem ordine positam *τροχάδα*, temere et confuse *ῥωρίδα* nominant. *Taubmann.*

Pone] Hortense verbum. Quæcunque enim a radicibus et plantis non a seminibus ortum ducunt, et succrescunt, poni dicuntur, ut passim Col. X. de cult. Hort. et XI. 2. *Arundinata ponere:* et nihil eo frequentius in I. de arboribus. Noster Ecl. II. 54.

Et vos, o lauri, carpum, et te, proxima myrte;

Sic posita quoniam suavis miscetis odora.

Et Ge. I. 284.

Septima post decimam foliis, et ponere vitis.

Et Ge. II. 273.

Collibus, an plano melius sit ponere vitis.

Et vs. 277.

Indulge ordinibus: nec secius omnis in unguem [dret.

Arboribus positis secto via limite qua-
Emmeness.

75 *Quondam felix pecus*] Quando manebat mihi hereditas: vel quamdiu ego felix fui aliquando in finibus nostris. hic videt se pastor exclusum esse: et videt se non habere illud, quo Tityrus utitur. *Servius*.

Item ea, quondam felix pecus] Romanus codex notæ majoris, Oblongus, Longobardicus, et aliquot alii manuscripti, versum, hoc dictionum ordine legunt, *Ita mea, felix quondam pecus*. quod nescio quid suavius habet. *Pierius*.

76 *Projectus*] Id est, extensus, explicatis omnibus corporis artubus. Cic. de Orat. III. 59. *Brachium procerius projectum*. Vide Non. Marc. in voce *Projectus*. *Emmeness*.

In antro] Nannius vult speluncam pro domo pastori fuisse, ductus argumento etymy τῆς μανδράς, quæ nunc stabulum, nunc antrum significat, unde et ἀρχιμανδράται pastores. Item illius in Cyclop. Theor.

Ἄδιον ἐν τέτρῳ παρ' ἐμῷ τῇ νύκτι διακίς

Ἐντὶ δόφῳ τῆναι, ἐντὶ βόδιον κέρτισσοι.

Sed nondum adducor ut Nannio assentiar; nam et μανδρά pro cubili, et tugurio accipitur. Et Polyphemus, qui antro contentus erat, ferinam vitam vixit, et ut cæteri Cyclopes ἀπολωρ' et quia, teste Homero, et Arist. in Ethic. lib. nulla juris publici religione teneretur, ut Κυκλώπιος βίος immanis et ἀνομος dictaretur: ut mirum non sit, si se, ut feræ in lustra, illi in antra receptarent. Sed et pastores Romanos tuguria pro domiciliis habuisse liquet ex illo; *Q. tantum libeat mecum tibi sordida rura, Atque humiles habitare casus*. Quin et Maro Scythas pastores narrat, ut rem novam et inusitatam suo seculo, in defossis specubus secunda sub alta otia agere terra. Penus autem, quam pro confirmatione suæ sententiæ memorat Nannius, non est Melibœi, quem antro pro domo usum dicit, sed Tityri

amicum ad divertendum invitantis et agrestem gazam offerentis. *Germanus*.

77 *Dumosa*] Id est, rigida, spinosa. *Servius*.

Dumosa de rupe &c.] Hic etiam numerus mutatus in codicibus aliquot manuscriptis, in quibus legitur, *Dumosa pendere procul de rupe videbo*. et ita legitur apud Arnsianum in elocutionum libello. In Mediceo codice uno mutato vocabulo, *Frondeosa pendere procul de rupe*, scriptum est. Quod quidem ego sumptum crediderim ex Pomp. Festi paraphrasi, ita *dumosa* interpretantis: quum *spinosa* *Servius* velit. *Pierius*.

Dumosa] Sic Ge. II. 480,

— dumosis calculus arvis.

Colum. de cult. hort.

At si dumosis positi sunt collibus horti. Id est, vepribus et spinis plenis, *Emm*.

Pendere] Quia cum pascuntur, pendunt. *Servius*.

Pendere de rupe] Martial. et Ovid. hæserunt suo quisque flexu. Ille XIII. 99.

Pendentem summa capream de rupe videbis,

Casuram speres, decipit illa canes.

Hic de Ponto, I. 9.

Ipsæ ego pendentes, liceat modo, rupe capellas,

Ipsæ volim baculo pascere nixus oves.

Virgilius quoque ipse in Culice:

Hæc suspensa rapit carpente cacumina morsu

Vel salicis lentæ, vel quæ nova nascitur alnus.

Cerda.

Pendere de rupe] De capris pascendis in montosis et præruptis locis Varro de r. r. II. 3. *Potius sylvestribus saltibus delectantur, quam pratis*. *Studiosè enim de agrestibus fructibus pascuntur, atque in locis cultis virgulta carpunt, itaque a carpendo capræ nominate*. Colum. VII. c. 6. *Caprinum pecus dumeta potius quam campestrum situm desiderat: asperisque etiam locis ac sylvestribus optime pasci-*

tur. Nam nec rubos aueratur, nec verpibus offenditur, et arbusculis frutetisque maxime gaudet. Emmeness.

78 *Carmina*] Id est, quia non libet rustico canere carenti possessione. *Servius*.

79 *Cytium*] Genus fruticis, vel herba, quæ nascitur inter campos et sylvas in Cythisa civitate. *Idem*.

Florentem cytium] V. N. Ge. II. 431. Cum autem Aristot. I. III. De Animal. *florentem cytium* inflammare dicat, sunt qui *florentem* hic intelligant virentem. Vel, quia via naturæ ea est in capellis, ut illis flos non noceat: vel certe, quod in Italia sit minus ille noxius. *Taubmann*.

Cytium] De utilitate cytisi sic Colum. xv. 11. *Gallinis, apibus, capris, bubus quoque et omni generi pecudum utilissimus est, quod ex eo cito pinguescit, et lactis plurimum præbet ovibus*. *Idem* lib. de arb. c. 28. Theocr. Idyll. x. 80.

Ἄ ἀλξ τὸν κύτισον, ὃ λύκος τὰν αἶγαν δίδκει.

Noster Ecl. II. 64.

Florentem cytium sequitur lassiva capella.

Et Ge. III. 394.

At ovi lactis amor, cytium letoque frequentes [herbas.

Ipsæ manu, saloasque ferat præsepibus Emmeness.

Amaras] Ad nostrum saporem: nam capris dulces sunt. *Servius*.

80 *Hic tamen hanc mecum poteras requiescere noctem*] In Romano codice, et in Mediceo, *poteras*, exacta specie scriptum est, quod valde placet. In Longobardico, in Mediceo, et plerisque aliis, *Hac mecum poteras requiescere nocte*. Ablativo casu habetur, ut pleraque etiam vulgaria habent exemplaria. Sed *hanc noctem* agnoscit Arusianus Messus in eodem elocutionum libello, qui falso sub alterius nomine circumfertur, cuius legitimam inscriptionem inveni in Jani Parrhasii bibliotheca. Arusianus itaque pro-

baturus elocutionis formam, quod *requiesco illud tempus* dicimus eleganter, carmen hoc ex Virgilio citat, ubi *Hanc mecum poteras requiescere noctem* habeatur, accusativo casu: alia vero significatione ab eodem dictum esse alibi, *Et mutata mos requierant flumina cursus*. *Pierius*.

81 *Mitia*] *Matura*: quæ non mordent cum mordentur. *Servius*.

82 *Castaneæ*] Id est, mala antiquiora. *Idem*.

Castaneæ] *Castaneas molles* exponit. *Servius* *maturus*: magis placet, quod Nonius Marcellus ait, *molles*, novæ, vel recentiores. *Pierius*.

Molles] Id est, maturæ. *Servius*.

Et pressi] Emulcti, et in caseum coacti. *Idem*.

Pressi lactis] In caseum coacti. Ita Ovid. Met. VIII. 10. *et lactis massa coacti*. Alii etiam, *lac pressum*, lac recens emulctum exponunt: alii illud Homeri Odys. I. ἑκρητον γάλα sapere putant. Turnebus tamen, v. 12. caseum exponit: qui et coagulo cogitur, et premitur ipsa manu etiam, dum figuratur. Sueton. in Octav. c. 76. *et caseum bubulum manu pressum*. Columella VII. 8. *Illæ vero notissima est ratio casei faciendi, quem dicimus manu pressum*. Premitur autem, ne sit fistulosus. *Taubmann*.

83 *Villarum*] *Villicus*, inquit Varro de r. rust. I. 21. a villa: villa, quod ab eo in eam convehuntur fructus, et evehuntur, cum videntur. A quo rustici etiam nunc quoque viam, veham, appellant, propter vecturas, et vellam, non villam, quo vehunt, et unde vehunt: item dicuntur, qui vecturis vivunt, vel laturam facere. A collo, id est, aggere terræ derivatum vult vetus Grammat. apud Rigaltium p. 299. Villa ædificium est extra urbem exstructum. Talis debet esse, ut Cato de re rust. c. 3. *ne villa fundum querat, necesse fundus villam*. Triplex villa. Urbana, Rustica, Fructuaria. de his Colomell. I. 6. *Emmeness*.

Funtant] Id est; ad vesperum cœna præparanda. *Servius*.

84 *Majoresque cadunt*] Duplicantur: quia dum duplicantur umbræ, nox imminet. *Idem*.

Et jam, &c. Majoresque, &c.] De-

scriptio est occidentis solis, quando umbræ majores fiunt et longius projiciuntur: inde noster Ecl. II. 67.

Et sol crescentis decedens duplicat umbras.

Plura ad Ecl. II. 66. *Emmeness*.

ECLOGA II.

1 *Formosum pastor Corydon*] Corydonis in persona, Virgilius intelligitur: Cæsar Alexis in persona inducitur. *Servius*.

Formosum] In Rom. Cod. *formosum* est, litera *n* inter *o* et *s* inserta. Fuisse porro veterum morem eam literam vocalibus natura longis adscribere, plerisque veterum inscripti-
onibus apparet. Disputationem concertationum plenam, quam ut nimis prolixam prætermitto, tradit *Pierius*.

Corydon] Fictum nomen est ab ave: quæ Corydalus dicitur. *Servius*.

Corydon] Sub *Corydonis* persona (sententia quidem Donati) Virgilius latet: sub *Alexis*, puer sive servus Pollionis, Alexander, quem Virgilius deperibat; non, ut alii censent, Cæsar. Videatur et Apuleius, Apolog. 1. *Alexis* autem nominavit de nomine illius pueri, quem Epigrammate Plato laudarat: auctore etiam Turnebo XVII. 15. Propert. lib. II. el. ult.

Felix, intactum Corydon qui tentet Alexis

Agricolæ domini carpere delicias.

Græcis κόρυδος, κορυδαλλς, *galeritus* et *galerita* est: et hujus allusione nomen Corydoni datum *Servius* et *Pimpon-tius* censent. *Taubmann*.

Ardebat Alexis] Impatienter diligebat. *Servius*.

Ardebat Alexis] In verbis falso-
neutris Sanctius p. 147. et 157. dilu-

cide hanc structuram expedit, et subandiri præpositionem docet. Hor. Od. IV. 9. 13. *Non sola comptos arsit adulteri Crines*. Vide Lambinum ad Od. III. 9. Mosch. Idyll. VI. Σάτυρος φλέγει Ἀχῶ. Sexto utitur casu Ovid. lib. VII. *Metamorph.* vs. 83. *specie præsentis inarsit*. *Emmen*.

Alexis] Quem dicunt Alexandrum. Fuit servus Asinii Pollionis: quem Virgilius rogatus ad prandium, cum vidisset in ministerio omnium pulcherrimum, dilexit: eumque dono accepit. Cæsarem quidam acceperunt formosum in operibus et gloria. Alii puerum Cæsaris, quem si quis laudasset, gratam rem Cæsari fecisset. Nam Virgilius dicitur in pueros habuisse amorem: nec enim turpiter eum diligebat. Alii Corydonem Asinii Pollionis puerum adamatum a Virgilio ferunt: eumque a domino ipsi datum Corydonem a Virgilio ficto nomine nuncupari, ex eo genere avis, quæ Corydalus dicitur, dulce canens. Alexis vero puerum, quasi sine responsione ac superbum: hunc autem dilectum fuisse Pollionis; et Virgilium gratum se futurum exiitmasse, si eum laudaret, cujus forma Pollio delectabatur: qui eo tempore Transpadanam Italiæ partem tenebat, et aeris præerat dividendis. *Servius*.

2 *Delicias domini*] Hoc est, qui suo domino Cæsari, vel Pollioni, in deliciis erat. *Idem*.

Delicias domini] Unm inolevit ut *delicias* per *t* secunda a fine syllaba scribatur fere passim. In his tamen codicibus antiquis *delicias* per *c* scriptum plurimum observavi: et ita recte scribi ostendit, quod est eadem ex originatione, *delicatus*. Pierius.

Delicias] Per *c* scribit Dausq. in Orthogr. p. 107. *delicium* et in pl. *delicia* et *delicia*: pro quovis oblectamento, ut Catull. Ep. 11. *Passer delicia mea puella*. Sæpe significat pueros, qui in deliciis horum sunt, Græce *παῖς*. Plutarch. in Antonio *ταῖς ἀφ' αὐτοῦ παιδῶν*, à *Παῖσι* *Δελικία* *καλεῖται*: etiam *ταῖς ἀφ' αὐτοῦ*, de quibus Suidas. Cicor. pro Cælio c. 19: *amores autem, et hæc delicia quæ cœcantur, nunquam hunc occupatum impediturque timentur*. Petron. Chironiacus in quo *delicia* *cjus* *ferobantur*, *puer cetulus*, &c. Sen. Ep. xxi. *Ego sum Philociti cistici filius, delicatulum tuum*. Plant. in Most. iv. 2. 32. *puer es nimium delicatus*, id est, catamitus. Delicati etiam pueri dicuntur, qui et facie et garrulitate amabiles sunt: ut Casaub. ad Suet. in Aug. c. 83. Ad locum Virgil. alludit Prop. l. ii. el. ult.

Felix, intactum Corydon qui tentat Alacim,

Agricola domini corpore delicias.

Emmenesa.

Nec quid speraret] Id eat, nec spem potiundi habebat. Servius.

3 *Tantum*] Tantummodo. *Idem*.

4 *Assidue*] Id est, sæpius. *Idem*.

Incondita] Incomposita: subito dicta, agrestia, vel insanæ mentis dicta verba. Vel incondita, id est, inencripta: ut Sallustius in Jugurthino: *At illi quibus vires aderant rueri cuncti ad portas, incondita tenere*. *Idem*.

Incondita] *Ἀνέκδοτα, ἀέθραστα*. Nulla arte aut studio facta. Plin. viii. 2. de elephantis: *inconditos motus edidere*: de iisdem c. 5. *blanditio incondita*: et lib. ix. de vitulis marinis: *populum salutant fremitu in-*

condito. Augustin. l. xxxi. *Barbari clamoribus stridebant inconditis*. Liv. l. vii. *inconditis versibus*. Corda.

Incondita] Tacit. xii. 7. sic declarandum existimo, ut non condita versu ea profudisse Corydonem dicat, quæ postea in versum incluse-rit. Etai enim Corydon versus jactat suos, tamen per illam amoris insaniam et querelam ex tempore carmina non effundebat. Itaque Maro quæ ipse condiderit versibus postea, tum enim sine numero querentem declamasse. Turneb.

5 *Montibus*] Qui amorem ei præstabant. Servius.

Montibus et silvis] Adagiū formam habet, *queri ad montes, aut silvas, ad rupes*, sive, *inclamare montes*, aut quid simili ad explicandum studium quoddam inane, et nihil proficiens. Hoc multa aperiant. Hesiod. in Theogon. *Ἄλλὰ τίς μοι ταῦτα περὶ ὄρεσ, ἢ περὶ πέτρῃς; sed quo mihi hæc ad querendum, aut ad petrum? A Theocrito in Epitaphio Adonidis, Venus inducitur clamans ἀπὸ δρυμὸς, per silvas, cum videlicet jam nulla spes. Huc pertinet locus Eupatii Sardiani in vita Edeasil. Cum enim hic pararet amicos fugere, urbem relinquere, et pastoris vitam agere inter rupes et saxa, obstitisse amici, *Διασώσασθαι ἀνελόντες, εἰ τοσαύτην καὶ ἐνδικαύτην σοφίαν ἐστὶ τὰ ὄρε, καὶ τοὺς κρημνοὺς, καὶ τὰ δένδρα τρέφου. Effugiebantur se illum laniaturos, si tantam tanque reconditam eruditionem montibus, rupibus, arbutisque transcriberet*. Quia videlicet in consortio rupium et arborum nulla utilitas, et inane studium. Hanc rem salse, ut solet, attigit Plant. in Mercat.*

Non ego idem facio, ut alios in Comediis

Vidi facere amatores, qui aut nocti, aut die,

Aut Soli, aut Lunæ miseras narrant suas.

Et in Asinar. lepide: loquens lacerat
diem. Stich. ego hunc lacerō diem.
Ab hoc non abit illud Enni in Medea,
ore matricis:

*Cupido cepit miseram nunc me pro-
loqui*

Caelo atque terras Medea miseras.

A multis abstineo. Itaque, *quereris
ad lapides, montes, arbores, eandem
vim proverbialiter habebit, atque illa,
Asinum tondet, Aethiopem laurus, mor-
tuum flagellas, et plura alia. Corda.*

Jactabat] Id est, fundebat in eas-
sam. Servius.

Jactabat] Iterum atque iterum re-
petebat. Cæs. de bell. Gall. i. 18. sed, quod pluribus praesentibus, eas
res jactari solebat, celeriter concilium
dimittit. Virg. Æn. ii. 688.

*Talia jactabam, et furiosa mente fe-
rebar.*

Phædr. i. 23.

Et meritum inane jactant.

Emmenes.

6 *Crudelis]* Inexorabilis: qui non
flecteris meo amore: nec te potius-
dum præbes. Vel allegoricæ, Cru-
delis Cæsar, qui non flecteris meis
scriptis, et non das creptos agros.
Servius.

Alexi] Id est, Cæsar. Idem.

Nihil mea, &c.] Theocrito debetur.
Idyll. ii. 61.

— 'Ο δὲ μὲν λόγον εὐδέναι ποιεῖ.

Ursinus.

Crudelis Alexi] Doloris exclamatio.
Horat. Od. iv. O crudelis! The-
ocr. Idyll. ii. 112. vertitur ἀσέπτος, et
iii. 18. τὸ πᾶν λίσσος. Emmenes.

7 *Mori]* Pro contentu. Servius.

Mori me denique cæges] Theocr. Idyll.
iii. 6. ὃ χαρίσσο' Ἀμυράλλε, hanc in-
vocationem excipit querela, et paulo
post vs. 9. Ἀνάγκησθαί με πομπεύει.
Ideo cæges, ut Pierius, ex Rom. cod.
Emmenes.

8 *Frigora]* Non aprica loca. Serv.

Frigora] Tempus meridianum de-
signat, ut perspicuum ex seqq. Pers.
Sat. iii. 7.

— *Patula pecus anne sub ulme est.*
Emmenes.

9 *Lacertos]* Gemas serpentis. Ser-
vius.

Viridis lacertos] Ita Horat. Carm. i.

— *Viridis rubum.*

Dimicare lacerta.

Est etiam attributum hoc omnium
serpentium in genere. Idem Carm. i.
Virides colubros. Stat. Theb. ii.

— *Viridemque draconem.*

Lacantes a fronte jubas.

Nicand. de Dracone, χλοδorra. Vi-
dentur mihi poëtæ Latini hoc epi-
theto solvisse Græcorum χλοροσφαγ-
Corda.

10 *Thestylis]* Nomen rusticæ mu-
lieris: quæ messoribus æstu fatiga-
tis, diversa genera herbarum contun-
dens, palmentarium his parat: vel
concubina Corydonis. Vel Thestylis,
id est, fœtilis, rusticum nomen: ut ab
eo quod ponat cibum rusticis. Ser-
vius.

Thestylis] Venedicæ nomen apud
Theocr. Idyll. ii. Emmenes.

Fessis] Vel labore, vel æstu. Vel
fessis, id est ferventibus, vehementi
ardore fatigatis, vel laboris instantia.
Servius.

Rapido æstu] Vehementi et ferven-
ti. Fessis autem vel æstu, vel labore.
Idem.

Rapido æstu] Medio in æstu: ut O-
vid. Met. vii. 811. i. e. circa meri-
diem, cum solis radii fervent maxime.
Cum rustici, propter æstam, labo-
rantes, abjectis messoriiis falcibus, et
mundo operæ messorie projecta, cor-
pus curare, et reficere cibo instituant,
ut Apul. Met. vi. *Rapido*, proprie de
igne omnia conficienda. Oland. de
Bell. Get.

— *Rapidis ambusta favillis.*

Et alio in loco:

*Et cum ac rapido furam projecerat
æstu.*

Emmenes.

11 *Alia, serpulumque]* Herbas ca-
lidas, quæ æstum repellunt. Nam ut

etiam Plinius dicit in Naturali Historia, *Omnis medicina, aut a contrariis, aut a simili quaritur*. Unde etiam calor potest aut frigore, aut alio calore depelli. Hinc est quod in ultima ecloga, cum amator remedium querit ardori, dicit se iturum aut ad Scythiam, aut ad Æthiopiam: ut, *Æthiopum versemus oves sub sydere cerni*: quarum regionum altera est frigidissima, altera fervens calore. Sane serpillus herba est, quæ in Græco aspirationem habet, quam Græci ἐπικύλλω dicunt. In multis enim nominibus, quæ in Græco aspirationem habent, nos pro aspiratione, s ponimus. Inde est quod pro herpillo, serpillum: pro ἔξ, sex: pro ἐννὰ, septem. Servius.

Allia] *Alliato* enim, qui cibus est alio conditus, ut moretum, rustici vescuntur. Turneb. xix. 13. Vide et *Argumentum*, et me in *Moretum*. Taubm.

Allia] Rusticorum ventriculi digerendo sunt allio: inde Horat. Epod. iii.

O dura messorum illia.

Emmeness.

Serpillum] De serpillio Plin. i. xxii. Dioscorides l. xxx. Theophr. l. vi. Hist. Plant. Sed quod genus cibi hic indicatur? Turn. Moretum accipit, quod genus edulli rusticis ea tempestate in pretio erat, ut facile colligas ex Virgiliano Moreto. *Cerda*.

Serpillumque] V. N. Ge. iv. 31. Et tradit Jo. Scoppa, messoris ideo etiam serpillio et allio vesci, quod venenis adversentur: ne in umbra dormientes a serpentibus infestentur. Vel, quia vim habent desiccandi humores nimio aquæ pota in corpus diffusos. *Taubmann*.

Allia serpillumque herbas, &c.] Id est, parat alliatum, intritum, moretum, quod *herbosum* appellat Ovid. Fast. iv. 367. et seqq. Cibus est rusticus ex allio, campis, caseo, herbisque olentibus confectus, de quo

Salmas. Plinian. Exercitat. p. 379. Donatus ad Ter. Phorm. ii. 2. 4. *Tute hoc intriti, &c.* Plin. xix. 6. *Allium ad multa ruris* (Dalecampius rusticis legit) *præcipue medicamentum prodesse creditur, &c.* Cyprum celebratum inter pulmentaria ruris. Facit mentionem cibi intriti et Col. l. x. de cultu Hort.

Aliisque infractis specie, et olentia lute Ulpica, quæque fabis habitis fabrilis miscet.

Phædr. i. 27. Græce τριππὰ μύρρονος, de quo Pollux vi. 10. p. 287. et Aristoph. in Equit. ubi Scholiast. ad ii. 3. *Ἔστι βότρυγμα διὰ σκαφίδου. Καρασενέζεσαι δὲ διὰ ρυπῶν, καὶ σκαφίδων, καὶ ὁσῶν, καὶ ὀσίων, καὶ ὑπέρων.* Qui olet allium, *alliatum* Latine. Plant. i. 1. 45. vid. Turneb. ad locum Plauti xvi. 17. et xix. 13. ad locum hunc Virgil. xii. 7. *Emmeness*.

12 *At mecum rancis, tua dum vestigia lustro, &c.*] *At*, si per d fuerit, erit hyperbaton: ut sit, Dum tua lustro vestigia, ad me arbusta resonant, cum rancis cicadis. Sed melius est ut *At*, conjunctio sit: et ita intelligamus, Thestylis herbas tritas messoribus parat: Verum mecum resonant arbusta, cum rancis cicadis. *Servius*.

Vestigia lustro] Sophocl. ἐχθροσύνεισθαι, et Æschyl. ἐχθροσύνεισθαι et ἐχθροσύνεισθαι. Germanus.

13 *Sole sub ardenti*] Catull. quoque, *Sole sub ardenti flauentia demittit arva.*

Pontanus.

Resonant arbusta cicadis] E ciocidarum cantu maximum æstum inaiunt, perinde ac si diceret: At nunc meridiano tempore solis vapore omnia torrentur, quod arbusta cicadis resonantia demonstrant. Per æstum enim cicadæ vehementius canunt. Ge. iii.

Inde ubi quarta sitim cæli collegerit hora,

Et cantu querula rumpent arbusta cicada. Idem

Resonant arbusta cicadis] Hesiodus
ἐν ἔργοις,

— *ἤχεα τέττιξ*

*Δωδρὲν ἐφ' ὅμοιοις λεγούσιν κατα-
 χέουσι δωδρῆν.*

Theocr. Idyll. VIII.

*Τὸ δὲ ποτὶ σκυραῖς ὀρθομύσιν αἰθα-
 λυνες*

Τέττιγες λαλαγούσας ἔχον πόνον.

Ureimus.

14 *Tristis Amaryllidis iras*] Bene addit *tristes*; plerumque enim, ut ait Terentius, *amantium ira, amoris redintegratio est*: ut veram iram ostenderet, et non fictam illam, quæ aliquid gratiæ habere consuevit. Unde Horatius, *Vrit grata protervitas*. Servius.

Tristis Amaryllidis iras] Iræ sunt offensæ, quæ ex causa nascuntur: iracundia contra perpetuum est vitium: ut incertus Auctor de differentiis vocum: *tristes iras*, id est, similitates acerbæ tolerare. Non raro sic amantium discordiæ, apud Latinos. Horat. Od. I. 16.

*Tristes ut iræ: quas neque Noricus
 Deterret ensis.*

Ter. An. III. 3. 20.

Iræ sunt inter Glycerium et gnatum. Quæ si leviores sunt, amoris instaurationem promittunt: juxta illud Terentianum:

Amantium iræ, amoris integratio est. Emmenæus.

15 *Superba fastidia*] Ex fastidio enim venit omnis superbia. Servius.

Superba fastidia] Non ferendum contemptam fastum animi maximum, quo tumere solent, quæ forma præcæteris sunt. Ovid. Amor. II. 17.

*Dat facies animos. Facies violenta
 Corinna*

*(Me miserum!) cur est tam bene
 nota tibi?*

*Scilicet a speculi sumuntur imagine
 fastus;* [det.]

Nec nisi compositam ac prius illa vi-
 Et Fast. I. 419.

*Fastus inest pulcris, sequiturque su-
 perbia formam.*

Irrium vultu despicit illa suo.

Et Petron. *Quia nosti Venerem tuam, superbiam captas, vendique amplexus, non commodas.* Emmenæus.

Fastidia] Amantium vocabulum: Horat. Epod. XII.

*Vel mea cum servis agit fastidia
 verbis.*

Ovid. Heroid. Epist. XVI. 97.

At mihi cunctarum subeunt fastidia.

Noster inferius, vs. 78.

Invenies alium ei te hic fastidit Alexim.

Petron. *Fastidia formicam ornatam.* Pro quo Idem alio in loco: *Fastum facere, Contubernalis mea mihi fastum facit.* Idem.

Nonne Menalcam] Tres dicitur amasse Virgilius, Alexandrum, quem donavit ei Pollio: et Cebetem puerum, cum Leria puella, quos a Mecenate dicitur accepisse. Unde volunt quidam per Amaryllida, Leriam: per Menalcam, Cebetem intelligi. Servius.

Menalcam] Antiqui omnes codices, quos viderim, Longobardico excepto, *Menalcam*, per *n*, scriptum habent: quæ suavior est pronuntiatio. Pierius.

17 *O formosæ puer*] Bene dicit Donatus suspendendum *O*, et sic dicendum, *Formosæ puer*: ut intelligamus per ironiam eum aliud voluisse dicere: sed in hæc verba, ne Alexin offenderet, amoris necessitate compulsus. Servius.

Ne crede] Ne confide. Sallustius, *Virtuti satis credebant*, id est confidebant. Idem.

Nimium ne crede colori] Formam non mediocriter commendat color, si sit verus: de quo Ter. E. II. 3. 26. Quemadmodum rosarum, violarum, liliorum pulchritudo marcescit, ita, venuste Theocr. Idyll. XXIII. 32. opinione citius formam immutari monet:

*Καὶ κάλλος καλὸν ἐστὶ τὸ παλαιοῦ,
 ἀλλ' ὀλίγον ἔσθ'.*

Ovid. de Art. Am. II. 113.

Forma bonum fragile est: Quantumque accedit ad annos,

*Est minor; et spatulo carpitur ipsa
sua.*

*Nec viola semper, nec hiantia lilia
florent;*

Et riget amissa spina relieta roem.

Senec. in Hipp. vs. 758.

*Ancipis forma bonum mortalibus,
Exigui donum breve temporis,
Ut velox celeri pede laboris.*

Et in Hero. (Ct. II. 880.

Ut alta silvas, &c.

Ubi similem cum floribus formæ comparationem instituit. *Emmeness.*

18 *Alba ligustra eudant*] Et rustice et amatiorie ex floribus facit comparationem. Ligustrum autem flos est candidus, sed vilissimus. Vaccinia vero sunt violæ, quas purpurei coloris esse manifestum est: vel ligustra flores papaverum sunt, vel arborum. *Servius.*

Alba] Mart. I. 116.

*Quædam me cupit, invidet Proville,
Toto candidior puella cygno,
Argento, nive, lilio, ligustro.*

VIII. 28.

*Lilia tu vincis, nec adhuc delapsa hinc
guetra,*

Et Tiburtino monte quod albet ebur.

IX. 17.

Cana ligustra.

Emmeness.

Ligustra] Botanicorum filii *ligustrum laetum*, vulgo majorem convolvulum, vocant, cujus meminit Theophr. I. 6. Flore quidem ligustra sunt albisimo, sed simul abjectissimo. Ideo *cadere* dicuntur et nemini placere, cum arrideant vaccinia, quæ colore sunt nigra. *Idem.*

Vaccinia] Veterum codicum testimonio et Adamantii auctoritate vaccinia duplicato *cc* scribendum contenderim: et ita inferius corrigendum,

Mollis luteola pingit vaccinia Caltha.
A baccis *baccinia*, nonnulli legunt. *Pierius.*

Vaccinia nigra] Hyacinthum et vaccinium idem esse plerique conten-

dunt. Sed de his postea. Nigri licet coloris sint vaccinia, impense tamen expetuntur. Noster Ecl. x.

— *Quid tum si fuscus Amyntus?*

Et nigra viola sunt, et vaccinia nigra.

Idem probat Theocr. Idyll. x. 28.

Καὶ τὸ ἴον μέλαν ἔστι, καὶ ἡ γρασὺ ἰάκινθος.

Ἄλλ' ἕκως ἐν τοῖς στυφάροις καὶ πρὸς τὰ λέγονται.

Ex vacciniis purpuream factam, ad tingenda servitorum vestimenta, docet Plin. XVI. 28. et Vitruv. de Architect. VII. 14. *Emmeness.*

Leguntur] Id est, decerpuntur. Ecl. II. 51.

Ipsæ ego cana legam tenera lævigine mala.

Et Ecl. III. 92.

Qui legitis flosces, et humi nascentia fraga.

Et vs. 70.

Quod potui puero sylvestri ex arbore lecta.

Et Ge. III. 282.

Hippomaneæ, quod sæpe mala legere noverca.

Idem.

19 *Nec quis sim*] In Medicis et antiquis aliquot aliis codicibus legere est, ut testatur Pierius, *nec quis sim*. Distinctionem, inter *quis* et *qui*, traditam a grammaticis, minime servari ab auctoribus, ostendimus Ecl. I. 19. *Idem.*

20 *Quam dives nivei pecoris*] Tria sunt quibus amatores possunt placere, Divitiis, Palchritudine, Cantilenæ, quibus omnibus se valere commemorat. Et multi secundum Homerum, qui ait *οὐ γὰρ λευκὸν, legunt* *nivei quam lactis*. Sed melius est, *Quam dives pecoris nivei*. Nam candidæ oves, in ingenti sunt pretio. Unde in Georgicis legitimus, *Continuæque greges villis lege mollibus albos*. Item alibi, *Munere sic niveo lænæ, si credere dignum est*. *Servius.*

Quam dives pecoris, nivei quam lactis abundans] Sic interpungendum, ut ex

Mss. codd. Non de ovium multitudinedantat sermo est, sed de omnigeni pecoris copia. Commendantur quidem tanquam notæ mellioris oves agniq̃ue coloris albi, ut demonstrabitur Gt. III. 386. sed, ut recte Ursinus, nisei, hoc loco referendum ad lactis. Tibull. III. 2.

Mox etiam niveo fundere lacte parent.
Et cl. 6.

*Interea nigras pecudes promittite Diti,
Et nivei lactis pocula mista mero.*
Theocr. Idyll. I. 58.

— λευκοῖο γάλακτος.

Athen. II. 6. Κλέαρχος φησὶ τὸ μὲν ἄγρ' ἔσθαι καὶ τὸ γάλα λευκὸν λέγεσθαι. *Emmeness.*

21 *Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ*] Theocritus, ἀλλ' οἷός τοι οἷός ἐστιν βοῦν χίλια βόσκω. *Servius.*

Errant] Cum securitate pascuntur. Et quod ait *agnæ*, et a sexu et ab ætate laudavit: nam ex fœminæ sexu in pecoribus copiosior possessio provenit. *Idem.*

Siculis in montibus] Sicilia ob pecoris copiam nobilitatur. Pind. Olymp. Od. I. testatur Hieronem sceptrum tenere ἐν τοῖς μὲν Σικελίᾳ, in divite pecoris Sicilia, in qua scripsit Idyllia Theocritus. Horat. Od. II. 16.

*Te greges centum, Siculæque circum
Mugiant voces.*

Emmeness.

22 *Lac mihi non æstate novum, non frigore defuit*] Multo melius quam Theocritus: ille enim ait, τυρὸς δ' οὐ λέλειπεν ἔνθ' ἐν θέρεϊ οὐτ' ἐν ὀπώρῃ, ὃ δὲ χειμῶνος ἔκπε. Sed quia caseus servari potest, non mirum est, si quovis tempore quis habeat caseum. Hoc vero laudabile est, si quis habeat lac novum, id est colostrum, quod neutri generis est: nam fœminini esse penitus non potest. Sane hunc versum male distinguens Virgiliomastix, vituperat: *Lac mihi non æstate novum, non frigore: defuit.* Id est, semper mihi deest. *Servius.*

24 *Amphion Dirceus in actæo Ara-*

cyntus] Amphion et Zethus fratres fuerunt ex Jove et Antiopa: sed Zethus, rusticus fuit; Amphion verò musicæ artis peritus. Sane Aracynthus, mons est Thebanus. Unde *actæo*, litterali debemus accipere, (ut, *At procul in sola secreta Treodes acta*) non Atheniensi: licet Athenæ primo ἀγρὶς dictæ sint: quanquam plerique, Actæo Aracyntho, Atheniensi accipiant, non quod Aracynthus apud Athenas est; sed ut ostendatur rustici imperitia. Nam Theocritus ad exprimendam rusticam simplicitatem, multa aliter quam res habeat, dicit. Hac ratione potest et Oaxis, Crætæ fluvius accipi: cum sit, ut diximus, Scythiæ. *Idem.*

Amphion] Zethus et Amphion, filii sunt Antiopæ; quæ Nyctei filia, ex compressu Jovis (qui in Satyri formam commutatus erat) gemellos enixa est: ut Ovid. Met. VI. 110.

Addidit, ut Satyri celatus imagine pulcrum

Jupiter implevit gemino Nyctœida fœtu.

Ut Apollod. I. III. Ἀρτιόνη δύο γεννῆ παῖδας, καὶ τὸν μὲν καλεῖ Ζῆθον, τὸν δὲ Ἀμφίωνα. Ζῆθος μὲν οὖν ἐπεμελεῖτο βοοφορέων. Ἀμφίων δὲ κιθαρίζων ἦσκε, δόντος αὐτῷ λύραν Ἑρμοῦ. Unde Horat. Ep. I. 18.

Gratia sic fratrum geminorum Amphionis atque

*Zethi dissimulit; donec suspecta severo
Conticuit lyra. Fraternalis cecidisse putatur*

Moribus Amphion.

Dicitur fuisse Thebarum conditor, et testudinis sono movisse et duxisse saxa quo vellet, ut citatus Apollod. I. III. et Horat. de Art. Poët. VI. 394. Quod sic interpretatur factum Solin. c. 7. *Thebus condidit Amphion, non quod lyra saxa duxerit, neque enim par est ita gestum videri, sed quod adfatus suavitæ homines rupium incolas, et incultis moribus rudes, ad obsequii civilis pellecerit disciplinam.* Plura de Amphione Eu-

ripides, Pausanias in Bœoticiis, et Pausanias c. 42. *Emmenies*.

Dirceus] A Dirce, quæ uxor erat Thebani regis Lici, quæ postea a filiis Antiopæ, ob perpetratam in matrem sævitiam, crinibus religata, de tauro interfecta, et in fontem coniecta est, qui ab ea Dirce postea nominatus est. Apollod. in Biblioth. l. iii. De Dirce, de Antiopa ejusque sœhole, multa Propert. iii. 14. De Dirce, qui fons est circa Thebas, Solin. c. 7. *Idem*.

Actæo Aracyntho] Aracynthus montem Acarnaniæ Plinius agnoscit iv. 27. Stephanus Bœoticiæ, Vibius Sequester Atticæ, Servius Thebarum, Eustathius in Dionys. Ætoliciæ: sunt etiam qui Arcadiæ, sed falso: nam in Vibio legendum *Acarnaniæ*, non Arcadiæ, ex nota Brodæi Mis. ii. 6. Inde mire variatum ab interpretibus in explicatione hujus loci: nam qui dici Aracynthus potest mons Actæus, cum hic mons in Attica non sit? Vibii enim opinio cum nullo consonat veterum Geographorum. Inde lapsus videtur Joan. Scopas Collectan. l. 21. qui omissis omnibus Historicis, et Geographicis, uni tantum adhæsit Vibio. Ergo in hac tanta varietate adhæreamus Stephano, et Servio, qui Bœoticiæ, et Thebarum montem faciunt, hoc enim quadrat cum superioribus. Nam qui Dirceus, id est, Bœotius, aut Thebanus, cânebat in monte Bœoticiæ, aut Thebarum. Roges, si huic hæreas opinioni, quid de epitheto dices sumpto Attica? Placet duplex solutio aut Fulvii, aut Germani: tu, quam velis, eligas. Ait prior, *actæum* hic sumi pro *καταδασαλί*, id est, littorali. Nam sicut Æn. v. *actæum* posuit pro littore proximo mari. Posterior accipit, *actæum*, pro saxoso et petricoso, Græcorum imitatione, qui *ἀκτὴν* non solum vocant littoralem oram, sed *πέδον περὶδον*, locum saxosum. Nam et Homero *ἀκτὴν περὶδον* est, promontorium,

sen scopulus. Et *ἀκτὴν* Ammonio sunt loca maris petricosa, sicut *δῖες* arenosa. Addo ego Oppian. l. iii. Venat. qui dixit: *καὶ τὸν περὶδον ἀκτὴν*: *τῶν περὶδον ἀκτὴν*: *τῶν περὶδον ἀκτὴν*. Ergo mons actæus erit, qui Catullo, *præruptus*, et Ovidio, *scopulus adæm, pendensque*.

Prior:

Ac tum præruptos tristem consedere montes.

Posterior:

Nunc scopulus rancis pendet adæm aquis.

Demum hanc rem firmat Propertii auctoritas, qui Virgilium interpretans, dixit lib. iii.

— *Victorque cunctat*.

Parana Amphion rape, Aracynthe, tua. Cerda.

25 *Nec sum adeo infirmis*] Veracunde suam commemorat pulchritudinem. Sic Cicero in Cæliana: *Ut cum parvis non deformem esse natum.* Nam pulcherrimum voluit dicere. *Serv.*

In littore vidi, Cum placidum staret ventis mare] Negatur hoc per rerum naturam fieri posse: sed Theocritum secutus est, qui hoc dicit de Cyclope, *ἢ γὰρ πρὸς ἐς πέδον ἐπέβλεπον, ἢ δὲ γὰρ ἀδρα*. Sed illi est: excusatio; vel quia ingentem habet oculum Cyclops: vel quia filius Neptuni est. Unde quia ait, *in littore*: volunt quidam in aqua a fluctibus derelicta, id est, in lacuna littoris eum se videre potuisse; quam rem illud excludit. *Cum placidum ventis staret mare*. Sed ideo in mari imago non cernitur, quia *non stat*: quod si stet, non potest etiam nobis imaginem reddere. *Idem*.

In littore vidi, Cum placidum staret ventis mare] Virgilium imitatur Calpurnius Ecl. ii. 88.

Fontibus in liquidis quoties me conspicer, ipse

Admiror toties.

Nemesian. Ecl. ii. 74.

Quin etiam fontis speculo me mare notavi.

Theocr. Idyll. vi. 10.

— 'Α δὲ βαθεῖαι

Εἰς ἅλα θερκομένα· τὰ δὲ νῦν καλὰ κῶ-
ματα φαίνει

'Ἀστυ καυχάδοντα, ἐπ' αἰγυλοῖο θεοί-
σαν.

Call. in Pall. Lavac. vs. 19.

— οὐδὲ Σιμοῦντος

'Ἐβλεπεν δῖον ἐς διαφανομέναν.

Phaed. Fab. I. 4.

*Canis per flumen carnem diem ferret
natans,*

*Lympharum in speculo vidit stimula-
crum suum.*

Emmeness.

26 Stare] Sic apud Horat. Sat.
II. 68. Jus, quod incoctum herbis
fervere desiit, stare dicitur. *Idem.*

Non ego Daphnim] Daphnis filius
fuit Mercurii, formosissimus puer;
qui primus dicitur pastor fuisse. *Ser-
vius.*

Non ego Daphnim] In multis Daph-
nim per n finali litera scriptum inve-
nias, quod ita esse debere ostendit
versus ille,

— Daphnim ad astra feremus.

Nam si per m esset, collisioni locus
seret. *Pierius.*

27 Judice te metuiam] Ac si diceret,
Qui meam despicias pulchritudinem.
Servius.

Si nunquam fallit imago] Nulla enim
res ita decipit, quemadmodum imago.
Nam et in speculo contraria ostendit
universa: et in aqua, remum inte-
gram quasi fractum videmus. quod
etiam Cicero in Tusculanis plenius
docet. *Idem.*

Si nunquam fallat imago] In Ro-
mano codice, in Mediceo, in Longo-
bardico, in Oblongo Vaticano, et
plerisque aliis fallat, scriptum; Sub-
iunctivi modi declinatu. *Pierius.*

28 Tibi sordida rura] Utinam libeat
tibi mecum habitare rura tibi sordida,
id est, quæ tu putas sordida. nam
bis accipimus Tibi. *Servius.*

29 Atque humiles habitare casas]
Sane melius, habito illam rem, quam,

habito in illa re, *dichinus.* Nam eti-
am principalitas hujus verbi frequen-
tativi, accusativum regit: ut, habeo
illam rem. Inde fit, habito illam
rem: non, in illa re: ut, habitare
casas. *Idem.*

Atque humilis habitare casas] Apud
Poëtam nostrum crebro cum accusa-
tivo invenitur, ut hac ecl. vs. 60.

— Habitaverunt Di quoque silvas.

Ecl. vi. vers. 2.

*Nostra nec erubuit silvas habitare
Thalia.*

Æn. III. 106.

Centum urbes habitant magnas.

Sic in passiva terminatione Ge. III.
340.

— habitata mapalia tectis.

Teste Salmasio ad Tertullianum de
pallio, p. 250. Latine dicitur: domus
habetur et habitatur. *Emmeness.*

Casas] Quæ mapalia dicuntur.
Servius.

Figere cervos] Aut furcas, quæ fi-
guntur ad casæ sustentationem: quæ
dictæ sunt cervi, ad similitudinem
cornuum cervinorum. Aut (quod me-
lius est) *figere cervos*, id est venari et
jaculari, intelligamus: ut magis ad
voluptatem eum, quam ad laborem
invitare videatur. *Idem.*

Figere cervos] Poëta ipse Ge. 1.
Figere damas. Qui locus mire facit
pro posteriore explicatione, quam
elegi. Seneca etiam in Furent. Tu-
tosque fuga figere cervos. Et in Hip-
polyt. Figis damas leviori manu. Græ-
ci passim in re venatoria, βάλλειν ἐλά-
φους cervos figere. κῶκας βάλλειν. The-
ocr. Idyll. I. 110. Propert. Eleg. II.
19. Figere avem. Cerda.

Cervos] A gerendo, juxta Varronem
de L. L. I. IV. Cervi, inquit, quod ma-
gna cornua gerunt, mutato G in C ut in
multis, quasi cervi. Verum hæc si res
causam nomini præbuit, magis veri-
simile fit, quod Festus tradit, ἀνδ τῶν
κεράτων dici cervos, quasi κερατοῖς.
Præsertim cum Homerus eo epitheto
utatur, Iliad. I.

Εἰδὼν ἢ ἑλαφὸν κεράων, ἢ ἑγρὶον αἶψα.

Quomodo et ὀφίεργος alibi, et Oppiano οὐκίεργος appellatur. Cervi pro furcis, quæ figuntur ad sustentationem casarum, ita dicti a similitudine cornuum cervinorum: ut scribit Varro de L. L. lib. iv.; et Servius ad illud Ecl. II.

— et figere cervos.

Idem confirmat istud Silli Italici, lib. x.

Cervorum ambustis imitantes cornua ramia.

Eandem ob causam semel iterumque brachia appellat Lucanus, ut docuit Scaliger in conjectaneis. Vossius.

30 Viridi hibisco] Ad hibiscum compellere, scilicet a lacte depulsos. Hibiscus autem, genus est herbæ: et sic dixit *hibisco*, ad hibiscum: ut, *It clamor cælo*, id est ad cælum. Servius.

Viridi hibisco] *Hibiscus*, qui et *Ibiscus*, et *Ebiscus*, herba, quam Veneti *Nalbaviackio*, sive rectius *Malbaviackio*, contracto vocabulo ex *males* et *hibisco*, quoniam harum semen et gustus caulium similis. *Erythraeus*.

Hibisco] *Ibiscus*, *Ebiscus* a libris et auctoribus recipit *Erythraeus*. Dioscorides I. III. 'Αλθαία, ἔναι δὲ ἱβίσκον καλοῦσιν: *Althæa*, quam *Ibiscum* vocant nonnulli. Idem I. VI. 'Αλθαία, ἢ ἑβίσκον καλοῦσιν οἱ Ῥωμαῖοι: *Althæa*, quam *Ebiscum* Romani nominant. Non exeamus Virgilii septa, quibus est:

Hadorūque gregem viridi compe-
cere hibisco.

Danaquips.

31 Imitare Pana canendo] Exemplo numinis, in agris necum poteris canere. Nam Pan, deus est rusticus, in naturæ similitudinem formatus. Unde et Pan dictus est, id est omne. Habet enim cornua, in radiorum Solis et corarum Lunæ similitudinem. Rubet ejus facies, ad ætheris imitationem: in pectore nebridem habet stellatam, ad stellarum imaginem: pars

ejus inferior hispida est, propter arborea, virgulta, feras: caprinos pedes habet, ut ostendat terræ soliditatem: fistulam septem calamorum habet, propter harmoniam cæli, in qua septem soni sunt, ut diximus in *Æneide*, *Septem discrimina vocum: calathæras* habet, id est pedum, hoc est baculum recurvum, propter annum, qui in se recurrit: quia hic totius naturæ deus est. Poëtis fingitur cum Amore luctatus, et ab eo victus: quia ut legimus, *Omnia vincit amor*. Ergo Pan, secundum fabulas, amasse Syringam nympham dicitur: quam cum sequeretur, illa, implorato Terræ auxilio, in calamum conversa est: quem Pan, ad solatium amoris incidit, et tibi fistulam fecit. Sane sciendum, Pana, pe, habere accentum. Græca enim *noesyllaba* quæ ad nos transeunt, crescunt in obliquis casibus: et in genitivo et dativo tantum singularibus, ultimæ syllabæ accentum dant, ut, *Panos pani*, *Lyncos lynci*. Plurales etiam isti duo habent accentum: licet ad nos transire non possint. Servius.

32 Pan primus] In Romano codice *primus* legitur adverbialiter. Sed *primus* omnino melius, ut in aliis habetur. Est et illud *pluris*, et *ovis* per i Vellino more. *Pierius*.

Pan] Deus rusticus. Depingit eum Lucian. in concilio Deorum: cornutus est dimidiaque corporis inferiori parte capram referens. Inde in dialogo *Panos* et *Mercurii*: *κερασφόρος καὶ τραγοσκελὴς* dicitur. Simmias Rhodius Scholiastes eis τὴν σύγγα: τὰ μὲν γὰρ κέρα ὁ Πάν τράγος, τὰ δ' ὅτι κερασκελὴς. ejus *ἑγάλμα* describit Longus past. II. p. 52. et Junius de Pictura vet. c. 8. *Emmenes*.

Pan primus calamos] Pan, i. e. Natura omnium rerum, inventor est fistulæ. Pan pastoralis Deus; per cornu, solem significat, et lanam: per fistulam, septem planetas stellas: per pellem maculosam, cæli sidera:

per cannam, ventos: per ungulas
caprinas soliditatem terræ: villosus
est, quia vestitis gaudet terra. Hic
autem natus est Mercurio in arietem
converso, et Penelope uxore Ulyssis.
Philarg.

Calamos cera conjungere plures] Hic
locus, et qui sequetur statim:

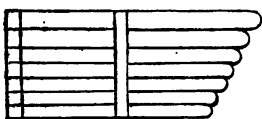
*Est mihi disparibus septem compacta
cicutis*

Fistula:

pendent necessario ab his, quæ nunc
dicturus. Ergo plures calami septem,
aut cicutæ septem, et utraque locu-
tio veterem fistulam signat, quæ com-
pacta erat e septem cicutis, vel ave-
nis conjunctis cera: ideo Æschylus
fistulam *κηρύκλαστον* vocat. et Pollux
de fistula, *κηρή συνδεθεία*. et Theocr.
Idyll. I. *φέρ' εὐνάκτοιο μέλιπνον* 'Εκ κη-
ρῶ σύριγγα καλάν. Habebat unaquæ-
que cicutæ sonum suum ab aliis dis-
crepantem. Verba Scaligeri in His-
torico figuram fistulæ apprimè sig-
nant: *Proportione certa ad alæ figuram.*
in summo, quæ inflabantur, æquales;
inaequales, quæ exit spiritus. Forsitan
in hac figura explicanda respexit Vir
doctus ad versus Ovid. qui Met. viii.
de pennis Dædali:

— *ponit in ordine pennas*

A minima ceptas, longam breviorē
sequente,

Cerda.

Pan primus calamos] Sic Ecl. viii. 24.

*Panaque, qui primus calamos non pas-
sus inertis.*

Fistulæ auctorem Pana nominat, qui
Syringam nympham deperiit; quam
cum sequeretur, illa, in auxilium vo-
cata terra, in calamum conversa est.
Fabulam hanc attingit Longus Past.
I. ii. Apnl. Met. I. v. ubi de *Pane*
Deo rustico, de Canna Deā, ad quem
Delph. et Var. Clas.

Virg.

*Ut elico crevisse putes. Sic rustica
quondam*

*Fistula disparibus paulatim surgit
avenis.*

Itaque ordo fistularum semper de-
crecebat, juxta hanc Tibulli descrip-
tionem:

*Fistula cui semper decrescit arundinis
ordo,*

*Nam calamus cera jungitur usque
minor.*

Formam veteris fistulæ multis per-
sequitur Achilles Tatius Alexand. I.
viii. Meminit Calpur. Ecl. iv.

— *Septena modularer sibila canna.*

Sidonius Apoll. epist. II. 2. Cui
concentui licebit adjungas fistulæ septifo-
ris armentalem canenam. Pind. Pyth.
Od. ii. *ἐπτακτύπου* dixit, non qui-
dem fistulæ, sed φόρμιγγος, *septisonæ*
citharæ. Theocritus ab his discrepat,
quæ docuimus; nam Idyll. viii. sic
ait: *Σύριγγ' ἂν ἐποίησα καλάν ἐγὼ ἐν-
νέδραναν*, *fistulam ego pulcræm feci*
novem vocum. Oritur igitur, vel au-
daciter hoc, quod vult Scaliger: vel
per novem voces tantum signat mul-
titudinem vocum. Porro nihil magis
aperiet formam antiquæ fistulæ,
quam ipsissima typo expressa: eam
igitur hic tibi subijcio ex marmori-
bus.

locum vide Pricæum. His versibus
complectitur Ovid. Met. I. 705.

*Panaque, cum prenam sibi jam Sy-
ringa putaret,*

*Corpore pro Nymphæ calamos tenu-
isse palustres:*

*Dumque ibi suspirat, motos in arun-
dine ventos*

*Effecisse sonum tenuem, similemque
querenti:*

5 I

*Arte nova vocisque Deum dulcedine
captum,*

*Hoc mihi concilium tecum, dixisse,
manebit:*

*Atque ita disparibus calamis compa-
gine ceræ*

Inter se junctis nomen tenuisse puella.

Sunt, qui fistulam hanc *τολμύλαμον* inventam esse a Marsya, de quo dis-
serit Salmasius in Plin. exercitat. 892. ubi etiam quid calamus significet
disputat. Græcis *κάλamos* et arundi-
nem significat et stipulam sive ave-
nam, hoc est, *τὸν τοῦ στρον καλὸν*,
nunc ex cicuth et avenis stipulisque
compactam fistulam interpretantur,
nunc ex arundinibus, calamis et can-
nis. ibi plura. *Emmenese.*

34 *Nec te pœniteat calamo trivisse la-
belum]* Non tibi parum videatur.
Terentius: *At enim quantum hic operis
fuit, pœnitet.* Id est parum videtur.
Et notandum *pœniteat trivisse*, præ-
teritum pro præsentī positum, usur-
pative est: quod in defectivis licen-
ter fit, ubi præsens non invenitur.
Ut, *Quonquam animus meminisse horret.*
Servius.

Labelum] Parvum labrum. Hinc
inanisimam quidam tentant facere
discretionem: ut virorum labra, mu-
lierum labia dicantur. *Idem.*

*Nec te pœniteat calamo trivisse label-
um]* In Romano codice et aliquot
aliis manuscriptis, *pœniteat* per æ diph-
thongum primam habetur. Sed o, ei
formæ insitum est ex etymo: quoniam
pœnitentia dicta sit, quod pone te-
neat. Sane vero præteritum a tero
teris, *tervisse* esse debuit: ait Vel.
Longus: maluisse tamen Virgilium
trivisse dicere. *Pierius.*

Calamo trivisse labelum] Cum sep-
tem essent calami, necessario, ut so-
nus ederetur, omnes percurrerantur:
unde fiebat, ut plerumque labrum
læderetur, et veluti attereretur. In-
de Lucret. l. iv.

*Unco sæpe labro calamos percurrit
hiantes.*

Et l. v.

— *calamos unco percurrere la-
bro.*

Cerda.

35 *Quid non faciebat Amyntas?]*
Quemadmodum mihi non obsequeba-
tur? Et ex affectu alterius hanc co-
git. *Servius.*

36 *Disparibus septem compacta cicu-
tis]* Inæqualibus cannis. Nam et
harmonia inæqualis est. Cicuta au-
tem est spatium, quod est inter can-
narum nodos. *Compacta]* Conjuncta.
ut, *Turrim compactis trabibus quam
eduxerat ipse.* *Servius.*

37 *Demotas dono mihi quam dedit
olim]* Fistula inter dona pastoralia,
qua familiares prosequerentur, cum
supremam horam adesse sentiebant
vel abitum meditabantur. Longus
Past. l. i. *χαρίζομαι δὲ καὶ τὴν σύρρα
ἀντὶ τῆς.* Theocr. Idyll. iv. 29.

— *ἐν τῷ ποτὶ Πίτταν ἀφάρτων,*

Δωρὸν ἐμὸν νῦν ἔλασεν.

Emmenese.

38 *Te nunc habet ista secundum]*
Commendat munus: et ex eo quod ei
hæreditarium datum est: et ex eo
quod invidiam meruit. Nam res op-
timæ, et difficile donantur a vivis: et
acceptæ, facile merentur invidiam.
Servius.

40 *Nec tuta mihi valle reperti Ca-
preoli]* Commendat a difficultate. Sic
in *Æn.* vii. 244. *Reliquias Træja ex
ardente receptas.* *Idem.*

41 *Sparsis pellibus albo]* Qui habent
adhuc maculas a prima ætate venien-
tes. Accessu enim temporis, mutant
colorem: et eorum maculæ esse græ-
tiæ minoris incipiunt. Ergo hoc dicit,
Servo tibi capreolos, qui adhuc sint
pellibus albo sparsis. *Idem.*

Sparsis etiam nunc pellibus albo] An-
tiquissimus ille codex majoris notæ
membrum unum ita distinguit, *sparsis
etiam nunc pellibus.* Inde ultimam ex
versu dictionem cum subsequenti jun-
git hoc pacto, *ambo bina die siccant
ovis ubera.* quam forte lectionem ele-

gantia ingenia non aspernabuntur.
Pierius.

42 Quos etiam nunc tibi servo] Id est, quos adhuc tibi servo: licet roger a Thestylis amica, quæ hos a me cupit abducere. *Siccant]* Sugunt. *Servius.*

Quos tibi servo] In Romano codice quod habetur: ut non tantum capreolos, verum etiam et fistulam uno eodemque munere complectatur. *Pierius.*

43 Orat abducere] Orat ut abducatur. figuratum est: ut, *donat habere*, id est, donat ut habeat. *Servius.*

44 Et facies] Noluit dicere et faciam: ne quem amabat offenderet, si se velle alteri dare munus diceret, quod ei paraverat. *Servius.*

Quoniam sordent tibi munera nostra] Quia munera mea tibi tanquam abjecta et villia videntur. Cic. in epistola ad Antonium: Cui sordebat Macedonia provincia, quam victor sibi nunc serat Cæsar. Horat. ep. i. 11. 4.

Cunctane præ campo et Tyberino flumine sordent?

Plaut. Truculent. ii. 4. 30.

Cum inter nos sorderemus unus alteri. Mart. epigr. ix. 72.

—tua quod tibi tempora sordent.

Lycen, tam intractabilem et difficilem, quam neque maniera, neque preces curvabant, perstringit Horat. od. iii. 10. *Emmeness.*

45 Huc ules, o formosæ puer. Tibi lilia plenis, &c.] Tantum honoris habet puero, ut ei dicat etiam numina obsecutura. Sane calathus Græcum est: nam Latine quasillum dicitur. Cicero in Philipp. i. iii. At vero hujus domi inter quasilla appendebatur aurum? *Servius.*

Tibi lilia plenis, &c.] Non absimilis Columellæ in l. x. de cult. hort. locus: Candida leucoia, et flaventia lumina calthæ,
Narcissique comas, et hiantis sæva leonis
Ora feri, calathisque virentia lilia canis,

Nec non vel niveos, vel cæruleas hyacinthos.

Tu quæ pallet humi, quæ frondens purpurat auro.

et paulo post:

Sic ubi odoratas prætexit amaracus umbras,

Carpite, narcissique comas, steriliisque Balsami.

Et tu, ne Corydonis opes despernat Alexis,

Formosa Nais puerio formosior ipse
Fer calathis violam: et nigro permista ligustro.

Cum tot florum mentionem facit, et paulo ante fistulæ tam eleganter compactæ, ornat verbis munera sua. *Emmeness.*

Lilla] Liliū rosæ nobilitate proximum est, Plin. xxi. 5. cum rosis etiam mixtum venustissimum efficit colorem, ut Virg. Æn. xii. 68.

Si quis ebur aut mixta rubent ubi lilia multa

Alba rosa: talis virgo dabat ore colores.

κρίνον Dioscor. iii. 116. κρίνον βασιλικόν τοῦτον τὸ ἄνθος στεφανωματικόν ἐστι. *Emmeness.*

Calathis] Videtur Calathus genus quoddam canistri fuisse apud veteres servandis floribus destinatum, quod colligas ex crebra hujus rei mentione. Præter Virgilium hoc loco, Ovid. Met. xiv.

—sparsasque sine ordine flores
Secernunt calathis.

Cerda.

46 Tibi candida Nais] Vel pulchra, vel dea. Nam dii umbris contrarii sunt, quas nigras esse constat. hinc est, Candidus insuetum miratur limen olympi. *Servius.*

47 Pallentis violas] Amantium tinctas colore. Horatius, Et tinctus viola pallor amantium Unde non præter affectionem amantis, eos flores nymphas dicit offerre, qui sunt amantibus similes. Papavera carpens, Narcissum et florem bene olentis Anethi] Sane Pa-

paver, Narcissus, Anethus, pulcherrimi pueri fuerunt, qui in flores suorum nominam versi sunt: quos ei offerendo, quasi admonet, nequid etiam tale aliquid unquam ex amore patiat. Servius.

Pallentis violas] Teste Plinio *plura violarum genera sunt: Purpurea, lutea, alba*. Landat Longus Past. l. ii. τὰ ἀμφοτέρω, nigri nempe et albi coloris. Theocr. Idyll. vii. 64. Albas violas λευκὰ appellat. Col. de cult. hort. l. x. Candida leucoia. Horat. od. iii. 10. astruit sententiam Servii,

Nec tinctus viola pallor amantium.

Emmeness.

Summa papavera] Lilia et papaver conjungit Theocr. Idyll. xi. 56.

—ἐφερον δέ τοι ἡ κρίνα λευκὰ,
‘Ἡ μάκων’ ἀπαλὰν, ἐρυθρὰ πλαταγάνι’
ἔχοισαν.

Fuit in honore apud Romanos semper (verbis utor Plinii xix. 8.) indicio est *Turquinius Superbus*, qui legatis a filio missis decutiendo papavera in horto altissima, sanguinarium illud responsum hac facti ambage reddidit. Summa, id est, summa capita papaverum. Papaveris quoque genera plura notantur a Theophrast. ix. 13. Emmeness.

48 *Narcissum*] *Narcissum* παρὰ τὸ νάρκωδης, a torpore, quod caput gravet, dici Plinius ait xxi. 19. Dioscorid. l. iv. *Flos albus, intus croceus, in quibusdam purpureus*. Notat autem Servius, *Papaverem, Narcissum, et Anethum*, pulcherrimos fuisse pueros, qui in flores suorum nominum versi sint. Atque his oblati, Alexidem admoneri, ne ipse etiam tale aliquid unquam ex amore patiat. De Narcisso Ovid. Met. iii. 8. *Narcisσεντοκλιν. Mærkenblumen*. Et quia (auctore Theophrasto) utroque æquinoctio floret, Virg. Ge. iv. 123. *sero comantem*, dixit. Taubm.

Florem jungit bene olentis anethi] Columel. *Et bene odorati flores sparguntur anethi*. Idem.

49 *Tum casia*] Herba suavisissimi

odoris: ut sequentia indicant: quam Græci casiam dicunt. Et sic dictum est, *Tum casia atque aliis interzans suavis herbis*: ut in Sallustio, *Leonem, atque alias feras*. Servius.

Casia] Sitne herba, frutex, an cortex, obscure satis expediunt, qui Botanica persequuntur. Salmas. in Plinian. exercit. p. 401. de casia Arabico frutice et de herba prolixius agit. Odoratis adscribendam esse casiam constat, ex quibus sumptuosissima unguenta conficiuntur. Theophr. de Plant. vi. 2. et ix. 7. Ubi Bodæus erroris arguit Servium, quod casia Græce corticem significet, non herbam, et casia Latine herbam, que Græcis κρέμπος et κρέμπος, de qua Plin. xxi. 9. *Casie* meminit Dioscor. i. 12. et Noster Ge. ii. 213.

Vix humilis apibus casias roremque ministrat.

Et l. iv. 182.

—*casiam crocumque rubentem.*

Et ut hac in Ecl. sic in Ciri vs. 368. herbæ appellatione venit:

At nutrix potula componens sulfure testa,

Narcissum casiamque herbas incoctit olentis.

Emmeness.

50 *Mollia luteola pingit vaccinia caltha*] Mollia vaccinia pingit, id est, componit, de caltha luteola. Nam nisi luteola septimius sit casus, non stat versus. Mollia autem, tactus plumei scilicet. Hoc dicens, ex colorum diversitate quærit ornatum. Servius.

Luteola caltha] Caltham Turneb. xix. 22. docet buphthalmum nominari, de quo Dioscor. iii. 147. Hujus flos est luteus. Plin. xxi. 6. violis annumerat. *Præxima viola murina* (quæ colore est luteo) caltha est concolori amplitudine, &c. Flores ejus non olent sed folia. Alium esse, ac amellum, de quo Noster Ge. iv. 270. docet Bodæus ad Theophr. p. 822. Emmeness.

Luteola] Utitur hoc diminutivo Colum. IX. 4. *At in hortensi lira consista nitent candida lilia, nec his sortidiora leucoia, tum punicea rosa luteo-lesque et Sarrauca viola, &c.* Quam noster *luteolam*, Col. I. X. de cult. hort. *flammeolam* vocat. Quod, teste Salmasio, in Plin. exercitat. p. 1155. idem, quod *luteola*. De luteo colore sic Gellius II. 26. *Rubidus autem atrufus atrors et nigrore multo mixtus, luteus contra rufus color est dilucidior, unde ejus quoque nomen factum esse videtur.* Vel ut Nonius Marcell. p. 704. *Luteus color propriis croceus est, quod ex Ecl. IV. 44. et aliis probat loca. Nuptiis consecratus, ut Plin. XII. 8. Lutei video honorem antiquissimum, in nuptialibus flammeis totum faminis concessum.* Lucanus II. 860.

Non timidum nupta leviter tectura pudorem

Lutea demissos velarunt flammea vultus.

Catal. in nuptias Juliae et Manli. epig. LXIII.

Flammeum cape. Latus huc

Huc veni, niveo gerens

Luteum pede soccum.

Vide etiam Turneb. advers. XXIX. 32. *Emmenesa.*

Pingit] I. e. per flores insertos distinguit herbas. Quando flores versicolore varietatem inducunt, dicuntur *pingere*. Noster Ecl. VI. 22.

— *jamque videnti*

Sanguineis frontem moris, et tempora pingit.

Plurimum de humo in Calice vs. 60.

Florida cum tellus gemmantis picta per herbas

Vere notat dulci distincta coloribus arva.

Familiale est Lucretio I. II.

Concharumque genus parili ratione videmus

Pingere telluris.

Et post,

— *Pingantque roarum Floribus.*

Plant. in Stich. II. 2. 30. *Age tu ocius pingere humum, consperge ante aedis.* Et Mart. epigr. II. 46.

Florida per varios ut pingitur Hybla colores.

Col. de cult. hort. I. X.

Verum ubi jam puro discrimine peccata tellus,

Deposito squallore nitens sua semina pascit,

Pingit et in varios terrestria cydera flores.

Emmenesa.

51 *Cana legem tenera lanugine mala*] Mala dicit cydonea, quae lanuginis plena sunt: sed non praeter obliquitatem. Nam in Aeneide diximus, apud Cretenses, infamiae genus juvenibus fuerat, non amatos fuisse. Et verecunde rem inhonestam sapprimat, quam Theocritus aperte commemorat. Servius.

Ipsae ego cana legem tenera lanugine mala] Qui Servii sententiam firmatam cupit adeat Lipsium I. III. antiq. lect. honestiorem quoque interpretationem hic locus non respuere videtur. Lanuginem saltem inesse pomis cydoneis verissimum est ex Col. XII. 45. *Cydonia in lagena nova, quae sit patetissimum oris, deterge lanugine quae malis inest, componuntur leviter.* Calpurn. Ecl. II. 91.

Cereae sub tenui lucere Cydonia mala. Mala lanugine obducta lanata appellat Plin. XV. 14. *Emmenesa.*

52 *Castaneasque nuces*] Bene speciem addidit: dicens castaneas. Nam *Nuces*, generaliter dicuntur omnia, tecta corio duriore: ut avellanae, amygdalae, juglandae, castaneae; sicut contra dicuntur poma, omnia molliora. Servius.

Castaneasque nuces] Imitantur Maronem aliquo modo Ovidius et Alciemus. Prior de Arte II.

Afferat aut vnae, aut quas Amaryllis amabat

Et nunc castaneas, nunc amat illa nuces.

Posterior inter Fragmenta Petronii:

Sordent celleribus hirsuta cidenia canis,

Sordent hirsuta munera castaneæ.

Nolo nuces Amarylli tuas, nec cerea pruna:

Rusticus hæc Corydon munera magna putet.

Cerda.

Castaneasque nuces] 'Απλῶς sæpe castanea, avellanea, pigna, &c. in quibus Sanctius p. 325. subaudiendum esse notat *nux*. Castanea a Castanide terra nomen habet. Nicander in Alex.

— τὸ καστανὲς ἔρχεται αἶα.

Ubi Scholiast. Πόλις θεσσαλίας ἔστω τὰ καστανία ἀπὸ τῆς καστανίδος γῆς, ἣ καστανὲς πόλις ποταμὸν ὅπου πλεονάζει τὸ κάστανον. Sortitur nomen ab aliis etiam regionibus. Hesychius: Κάστανα, ἄδὲς Βάλανοι, εὐβοία κάδρα. Ab Eubœa ut Theophr. iv. 6. Vocatur et Heracleotica ut Macrobian. ii. 14. *Emmeness*.

Mea quas Amaryllis amat] Ne eas viles existimes, quas Amaryllis est amare dignata, nam apud illum in ingenti fuerunt honore. *Servius*.

53 *Cereæ pruna*] Aut cerei coloris: aut mollia. Horatius,

— *Cereæ Telephi*

Laudas brachia.

Idem.

Cereæ pruna] In maximo erant pretio, et quo magis cereo flavebant colore, eo erant gratiora. Plin. xv. 13. *Sunt et nigra, at laudatiora cerina atque purpurea*. Auctor carminis in Priapum Carm. xxxii.

Magisque cera luteum nova prunum.

Ovid. Met. xiii. 817.

Prunæque non solum nigro lœventia succo,

Vorum etiam generosa, novæque imitantia ceras.

Colum. de cult. hort. l. x.

Armeniasque, et cereolis, prunisque Damasci

Stipantur calathi.

Emmeness.

Addam cerea pruna et honos erit huic

quoque pome] Licet hinc eorum obscuram diligentiam deprehendere, qui quum passim in veteribus exemplaribus legerent *Addam cerea pruna honos erit*, absque particula conjunctiva, tam ne versus infirmus esset, inseruerunt. Quare quum neque præter rationem sit legere *pruna honos*, tot venerandæ antiquitatis codicibus adstipulantibus, et particulam, ab aliis intrusam, audacter ego sustulerim. *Pierius*.

Honos erit huic quoque pome] Si a te dilectum fuerit: sicut castaneæ in honore fuerant amatæ Amaryllidi. *Servius*.

54 *O lauri*] Licet Horatius dixerit, *Depone sub lauro mea*: melius tamen est juxta secundam formam inflectere: nam melius sonat. *Idem*.

Proxima myrte] Vel vicina lauro: vel ad odorem proxima. potest enim utrumque intelligi. *Idem*.

Et vos, o lauri, carpam, et te, preciosa myrte] Duæ hæc arbores car sæpe conjungantur docet Acron ad Horat. iii. 4. 19.

— *ut premere sacra*

Lauroque, collataque Myrto.

Uno in loco invenias apud Theocr. Epigr. Δ.

Ἀδφρῆς καὶ μύρτου καὶ εὐδαὶ κυρπύου.

Antiqui myrti laurique ramum solebant dare accumbentibus, per vices, super quo pulsarent loco barbiti, ut Hesychius in voce Μυρτίου. Calpurn. Ecl. iv. 91.

Laurus fructificat vicinæque nascitur arbor.

Per quam nonnulli myrtum intelligunt. Vide Nemes. Ecl. ii. 46. Laurus in præsidio Phœbi, ut ex Fab. Daphnes Ovid. Met. i. 557.

At conjux quoniam mea non potes esse,

Arbor eris certe, dixit, mea, &c.

Idem Noster Ecl. iii. 63. Myrtus Veneri dicata, ut Phædr. iii. 17. Sed de his latius alio in loco.

55 *Sic positæ quoniam suavis miscetis*

odores] Quoniam permistione vestra suavem odorem creatis. *Servius*.

56 *Rusticus es Corydon*] Arguit se stultitiam, quod enim se sperat placare muneribus, qui potest habere meliora; nam supra ait, *Delicias domini*. Idem.

Rusticus es Corydon nec munera curat Alexis] Es quidem secunda persona passim legitur, præterquam in Romano codice: ubi est habetur persona tertia. Ut duo dicat, quæ maxime obsint, nec quicquam proficiat, Alexim esse rusticum, nec munera curare. Et apud Ovidium, in hujusmodi significato, Helena loquitur in epistolis:

Nec dubito quin hæc, quum sit tam justa, vocetur

Rustica iudicio nostra querela tuo.

Rustica sim sane, dum non oblita pudoris.

Neque tamen displicet, ut Corydon jam resipiscens, semetipsum rusticitatis arguat: quod pro stultitia et rerum imperitia ponitur. *Pierius*.

Rusticus es Corydon nec munera curat Alexis] Pro quo Ovid. epist. Heroid. VII. 27.

Ille quidem male gratus, et ad mea munera surdus.

Emmeness.

57 *Nec si muneribus certes, concedat Iolas*] In Romano codice *certet* legitur, quod non placet. Illud non improbarim quod mihi videtur eleganter dictum *concedat*, in eodem codice. *Pierius*.

Iolas] Vel ditior amator: vel ejus dominus. *Servius*.

Iolas] Vult Nann. Miscell. vi. per *Iolam* Augustum intelligi deflexione quadam ab Iulo, a quo originem Augustus ducebat. Nam sic solent poetæ voces deflectere pari ferme numero syllabarum. Clodia enim a Catullo dicta est Lesbia, Hostia a Propertio Cynthia, Plania a Tibullo Delia, Gratidia ab Horatio Canidia. *Cerda*.

58 *Eheu, quid volui misero mihi*] Quomodo eum discedere dicit, quem supra cum eo diximus non fuisse? Nam

ait, solus montibus et sylvis: sed ratione non caret. Epieurei enim dicunt (quod etiam Cicero tractat) geminam esse voluptatem: unam quæ percipitur: et alteram imaginariam, scilicet eam quæ nascitur ex cogitatione. Unde ita debemus accipere hunc versum per cogitationem, illa imaginaria voluptate: qua et cernere et alloqui videbatur absentem. Sed postquam objurgatione sua in naturalem prudentiam est reversus, caruit utique illa imaginaria voluptate, ubi nunc sibi se obfusce dicit per hanc ratiocinationem. *Rusticus es Corydon: nec munera curat Alexis. Nec si muneribus certes, concedat Iolas.*] *Floribus austrum.* Quo facilius arescunt. *Servius*.

Eheu, quid volui] In singulis pene codicibus varie scriptam invenias interjectionem hanc *ehu*, de qua loco alio plura. Hoc mihi non displicet, quod in Romano codice integra interjectio duplicata est, *heu heu*. Ut apud Theocr. non semel *ai ai*. Quamvis Valerius Probus *heu et ehui* utramque simplicem agnoscit. *Pierius*.

Eheu, quid volui misero mihi] Se ipse arguit verbo scriptoribus optimis in eo significato decantato. Ter. Ean. iii. 5. 11. *Quid tibi vis? satius sanus?* Vide Donat. Sic Phædr. ii. 19.

Quidnam voluisti tibi infelix?

Emmeness.

Floribus austrum, &c.] *Auster* sive *Notus*, humidus et calidus est, ejusque aura aestuosa flores statim languescunt. Zephyro contra flores nascuntur. Val. Flaccus, Argon. vi.

—*fuscis etiam Notus imminet alia*

Floribus—

Vide Argument. et Turnebum XII. 7. Annotat Nannius, Austrum floribus hic noxium dici, quod ille Italis et Græcis transmarinus sit. Secus apud Palæstinos: unde Salomon, *Surge Aquilo, et veni Auster, perfla hortum meum, &c.* Huic enim mare ab Occidente. *Taubmann*.

59 *Fontibus apros*] Qui puros fou-

tes, compositos efficiunt. *Servius*.

Perditus, et liquidus] In Romano codice *perditus* per *os* scriptum habetur. Antiqui *o* et *u* confusas literas habuere. Id ex eo apparet, quod *con-* *os* per *o* ultima syllaba quondam scribi solitum. *Pierius*.

60 *Quem fugis ab demens*] Iterum per Phantasiam quasi ad præsentem loquitur; et quasi ille dixisset *sylvas*, hic infert, *Habitarunt illi quoque sylvas, Dardaniusque Paris*. Et Paris habitavit *sylvas*, qui de dearum pulchritudine iudicavit. *Servius*.

61 *Pallas, quas condidit arces, Ipea colat*] Ideo dea arcium Minerva dicitur, quia de capite Iovis nata est: sed quia dea est artium, et ingenii, ideo ista finguntur. Nihil enim est excellentius ingenio: quippe quo reguntur universa. *Idem*.

Pallas, quas condidit, arces Ipea colat] In Romano codice, *quas condidit*, legitur, nempe ad homœoteleuton evitandum, *Pallas quas*. Habet præterea nescio quid poetice venumtatis dicendi modus, *Pallas colat arces*, *quas condidit*: sive vellis, *quas res*: sive, *ipsea, quas condidit*: intelligere. Non tamen abradenda est vulgata lectio, *Quas condidit arces*. Est præterea in Romano codice, *colant*, una plus littera temere adjectitia. *Pierius*.

Pallas, quas condidit, arces] Nam ἀκροπόλεις Minervæ sacratæ. Et hinc nata ἀκropolis, et ἐπιπορυγίδας cognomina. Catullus de ea Carm. LX. retinens in summis urbibus *arces*. Videatur Hugo Grotius in Capellam, et Turn. XII. 7. *Taubmann*.

62 *Torva leana lupum*] Theocriti sunt isti versus. Et bene se revocat ad rusticas comparationes: pene enim fuerat lapsus, dicendo, *Pallas, quas condidit arces*, *Leana* autem dictum est, sicut dracæna. Et quod ait, *Torva leana lupum sequitur*, verum est: nam necesse est, ut veniente lupo, adventus agnoscat leonis. *Servius*.

Torva leana] Hoc nomen licet vete-

res Latinum negent, auctoritate tamen valet. Dicebant enim leonem masculum et feminam, ut Plaut. in Vidul. Nam *audivi feminam ego leonem semel parere*. Cic. de gloria I. II. sic ait: *Statuerunt gloria leonem*. Leonem vero Varro ad Ciceronem dicit I. III. *Sicut nocet panthera et lea*. Philargyrus.

Torva leana] Epitheton ab oculorum sævitia, quæ summa in hac fera est. ex quo et Aristoteles leonem χαρὸν vocat: quem Catullus *cæsius* appellavit, i. e. glaucum, quia glaucis oculis apparet horribilis. quales et Bellonæ oculi sunt, quæ ideo perpetuo epitheto γλαυκῶν 'Αθήνη ab Hom. dicitur. Hinc et Hercules mortalium ferocissimus, *Charops* dictus est, quasi iracunde intuens. Χαρά enim ira est. quo epitheto, ut militibus congruo, *Torvus Abas* Virgilio (*Æn.* x.) dicitur; *torvusque Procustes* Nasoni. Ex eodem horrore et *Charybdis*, et *Charon*, cæsius iste senex, et dirus, appellatus est: de quo noster, *Æn.* VI.

— *stant lumina flamma.*

Ita Polyphemi oculus, *Æn.* III.

— *torva sub fronte latebat*, &c.

Taubmann.

Torva leana lupum sequitur] Admodum jucunda gradatio e Theocriti Idyll. x. sumpta,

‘Α ἀξ τὸν κόττιον, ὁ λύκος τὸν αἴγα δίδκει,

‘Α γέρας τέτροτον, ἐγὼ δ’ ἐπὶ τὸν μεμάνημαι.

Torva leana βλοσυρὸς λέων, Homero, et χαρὸν. *Ursinus*.

64 *Cythius*] Herba est. *Lascius* Voluptuosa et desidiosa. *Servius*.

65 *Te Corydon, o Alexi*] *Don o A*, antibacchius est: sed *o* brevis fit: quia vocalis vocalem sequitur. sic Homerus πλάγῃ ἐπὶ τράτες ἑρπύ.

Idem.

Trahit sua quemque voluptas] Notabatur a Criticis, quod hanc sententiam dederit rustico, supra bucolici carminis legem, aut possibilitatem. *Id.*

Trahit una quemque voluptas] Quot homines, ut Ter. in Phorm. II. 4. 14. tot sententiae. Quisque id expetit, idque probat, quo ejus potissimum animus oblectatur. Alia aliis placent. Pers. sat. I. 52.

Mille hominum species, et rerum discolor usus,

Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.

Horat. Sat. II. 1. 27.

— Quot capitulum vivunt totidem studiorum

Millia.

Idem Epist. II. 2. 58.

Denique non omnes eadem mirantur amantque.

Homer. in Odys. II.

Ἄλλος γάρ τ' ἄλλουσιν ἀνὴρ ἐπιτέρεται ἔργοις.

De nimia sublimitate, pastorali carmine indigna, de qua Servius, vide Scalig. Poët. v. 5. et Wouwer. polymath. c. 17. *Emmenes.*

66 *Aratra jugo referunt suspensa juvenec]* Horatius: *Videre fessos vomerem versum boves, Collo trahentes languido.* Et hoc vult dicere, Omnia, excepto amore, finiuntur. Servius.

67 *Et sol crescentis decedens duplicat umbras]* Variavit: nam ait supra, *Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.* Duplicat autem, anget: Sallustius, *Et Marius victus duplicaverat bellum.* Idem.

Aratra jugo referunt suspensa, &c.] Hoc et sequente versu advesperascentis cœli descriptio traditur, ut Ecl. I. 84. Nemesian. Ecl. I. 86. Calpurn. Ecl. II. 83. Imo in omnium fere Eclogarum clausulis. Horat. od. III. 6.

— *sol ubi montium*

Misceret umbras et jugo demeret Bobas fatigatis.

Homer. Odys. I. 58.

Ἦμος δ' ἥλιος μετελίσσεντο βουλυτόδε.

Vide Schol. *Βουλυτόν* est illa diei hora, qua jugo liberantur boves, ut Hesych.

Βουλυτόν, τὴν δουλὴν ὥραν ἐν ᾗ τὸ ἄροτρον λύεται τῶν βοῶν. Cic. ad Att. I. xv. ep. 27. *Cum hæc scriberem, adventabat autem βουλύσει canantibus nobis.* *Emmenes.*

Et sol crescentis decedens duplicat umbras] In antiquis aliquot codicibus *discedens* legi: sed *decedens* lectio caetior. Est et *crescentis* in Romano codice, quæ scriptura ibi plurimum reperitur. Quid vero *duplicat*, pp. geminato in codicibus nonnullis manuscriptis? nempe isti veriti sunt, mutam et liquidam non satis esse, ad syllabam producendam, nisi ad ejusmodi parenthesin confugerent. *Porius.*

68 *Me tamen urit amor]* Cum jam calor sit Solis exhaustus. Servius.

Me tamen urit amor] Reliquis mortalibus corpori quietem dantibus, et somno necessario instaurantibus vires, ingratis vigilare coguntur, qui amant: ut Phædria ille Terentianus. Inde Ibico *ἔπος* dicitur *ὀδυρῶν καρδιόκορος ἔπαι.* Ut de infelici Didone Maro *Æn.* IV. 4.

— *Hærent infixi pectore vultus, Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.*

Et ya. 80.

Post, ubi digressi, lumenque obscura vicissim

Luna premit, videntque cadentia sidera somnos:

Sola domo maret vacua, stratisque relictis

Incubat: illum abæcis abscntem audisque videtque.

Theocr. Idyll. VII. 56.

— *Θαυμάς γάρ ἔρωι αὐτῷ με καταβθεῖ.*

Sappho apud Hephæstionem:

*Δέδωκε μὲν ἂ σελάνη,
καὶ Πλειάδες, μέσαι δὲ
Νύκτες; παρὰ δ' ἔρχεσθ' ἔρα,*

Ἐγὼ δὲ μόνη καθέδω

Παρὰ τῷ αὐτῷ

Ἔρας δὲ αὐτῇ μ' ὀλομελὴς δονεῖ,

Γλυκὸν κικύρον ἐμάχανον ἐπηρεδῶ.

Hæc et plura e Græcis congegit ex-

empla Ursinus. Vide R. Titium controvers. v. 6. ad verba Horatii *amori dare ludum*. Quam ob causam nequeant amantes somnum capere prolixius docet Ach. Tatius l. i. p. 21. et 23. *Emmeness.*

Quis enim modus adsit amoris? Noverat hoc Terentianus Parmeno, domino Phædria sapientior, in Eun. i. 1. 12. *Here, quæ res in se neque consilium, neque modum habet ullum, eam consilio regere non potes. In amore hæc omnia insunt vitia, &c.* Imo post querelas, magis amore ardere videntur, qui amant. Dido apud Ovid. Heroid. ep. vii, 29.

Non tamen Ænean, quamvis male cogitat, odi:

Sed quæror infidum, quæstaque pejus amo.

Idem.

69 *Ah Corydon, Corydon*] Dictum jam ex Probi Grammatici sententia, a sine aspiratione, affectum significare: et eo modo scriptum in antiquis codicibus plurimum haberi. Sumpta vero figura est e Theocrito δ Κύκλωψ, Κύκλωψ, πῆ τὰς φρένας ἐκπεπνῶσαι; Hinc in Mediceo codice scriptum est per o adverbium: *O Corydon, Corydon*, quod Theocritianæ dictioni proximius est. Sed enim quum Fab. Quintilianus dicat: geminationem hoc loco esse miserandi causa factam, mihi minime dubium relinquatur, eum lectionem, quæ vulgata est: *A Corydon*, agnovisse. *Pierius.*

Ah Corydon, Corydon] Juven. Sat. ix. 102.

O Corydon, Corydon, secretum divitis ullum

Esse putas?

Id est, stulte, ut Scholiast. Emmeness.

Quæ te dementia cepit] *Id est, cur amoribus vacas, cum multa sint quæ debes in agro perficere? Servius.*

70 *Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est*] Plus est, quam si imputata diceret. tolerabilis est enim non in-

cipere aliquid, quam incepta desorere. Hinc est illud in primo, *Mene incepto desistere victam?* Item in Georgicis, *Atque opere in medio defixa reliquit aratra*. Sane geminam arguit negligentiam: et quod semiputata vitis sit, et quod frondosa ulmus: nam utrumque obeat. Unde est in Georgicis, *Bis vitibus ingruit umbra*. Et aut simpliciter intelligimus hunc locum, ut suam arguat negligentiam: aut certe illud est, Non mirum me esse dementem, qui habeo vites semiputatas. Nam in sacris dicitur quod corripiatur furore, qui sacrificaverit de vino, quod est de vitibus imputatis. *Idem.*

Semiputata tibi frondosa vitis] Frondosa vitis, id est, de qua si quis biberit, insanit, &c. Hæc Philargyrius. Non de frondosa vite, sed de semiputata, sermo est. Id arguit metri ratio. Majus suum dispendium deplorat Corydon, arvis et possessionibus suis destitutus: quoniam messem spe conceperat uberiores, et laboris jam fere profligati fructum non spernendum se laturum prævidebat. *Emmeness.*

71 *Quin tu*] Quin immo, hortantis est. *Servius.*

Quin tu] Id est, quo minus, et tunc indicativo gaudet. Ter. in An. ii. 2. 4. *Quin tu bono animo es?* Persius Sat. ii. 71. *Quin damus id superis?* *Emmeness.*

Quorum indiget usus] Id est, quum usus rusticus requirit. Sane et eget illa re, dicimus: ut eget ille Senatu: et eget illius rei. inde est indiget. Nam et hoc utrique jungitur casui. *Servius.*

Aliquid quorum indiget usus] Ἀκατάλληλον hoc loco esse affirmat Vilius in curis secundis ad Nemesianum p. 41. et plura ejus structuræ exempla ex Manilio quodcumque venalia, &c. Quin hoc loco subaudimus aliquid eorum, quorum indiget usus. *Emmeness.*

72 *Viminibus*] Ut nassas, crates, corbes conficiat. *Nannius*.

Detexere] Perficere, finire, multum texere. nam *de*, modo non minuētis est, sed augētis. *Servius*.

Paras detexere] Ut se praearet et adornet ad haec opera, nondum laboret: deinde opera, quae difficultatem non habent, sed potius oblectationem. ut et ibi:

Dum sedet, et gracili fiscellam texit hibisco.

Ita omnibus modis justissimam fecit sui adhortationem ad aliquid operis, saltem ad necessarios usus sine molestia corporis capebundam. Theocritas:

Αἰε' ἐνθὺν τάλάρως τε πλέκεις, καὶ θαλάδην ἀμείβας

Τοῖς ἔκρεστοι φέροις, τάχα κτὲν πολὺ μᾶλλον ἔχεις νοῦν

Τὴν παροῦσαν ἀμειβε, τί τὸν φερόντα δάκνεις;

Nannius.

Junco] *Sirpus* a *sirpe*, id est, *ligo*, *cincio*, colligando *implico*. Unde *sirpus* μετωνυμικῶς πλέγμα. At *junco* eam ad rem utilissimus. Virg. Ecl. II.

— *Quorum indiget usus*

Viminibus, mollique *paras detexere junco*.

Et Germanis *scirpus* sive *junco* dicitur *bintz* a *binden*, quod est, *ligare*, *cincire*. *Vossius*.

78 *Invenies alium, si te hic fastidit Alexim*] *Alium Alexim*, alium puerum formosissimum, qui te minime spernat. Et volunt quidam, in hoc loco esse allegoriam antiquam, in Augustum: ut intelligamus, *Invenies alium imperatorem, si te Augustus*

contemnit, pro agris rogantem. Sed melius simpliciter accipimus hunc locum. Nam nihil habet, quod possit ad Caesarem trahi: illud vero paulo post, pene aperte dicetur in Augustum Caesarem, *Quoniam sors omnia versat*. *Servius*.

Invenies alium, si te hic fastidit, Alexim] Hoc versu tria sunt, quae Romanus codex aliter legit, quam vulgata habeant exemplaria. Primo quidem *invenies*, cum nota syllabam esse longam denotante, quod multi legunt *inveniens* participii voce. Alterum, quod nonnullis negotium facessit, est verbum *fastidit* per syncopeam, pro *fastidiat*, quod jam antiquatum est. Elocutionem vero ejusmodi figurae No. Marcellus apud Ennium observavit. Tertium est *Alexim* quarto casu, quod ideo probandum videtur, quia recipitur a Servio. In Longobardico abrasa est littera, quae post i succedebat. In Oblongo i et s ultimae litterae alieno sunt atramento, et manu. In Romano vero *Alexim* per m, Latino declinatu scriptum est. *Pierius*.

Invenies alium, si te hic fastidit, Alexim] Versum hunc et Theocrito sumptum quis non videt? ejus versus e Cyclope est,

Εὐρήσεις Γαλάττειαν Ἰώην καὶ καλλίον, ἄλλαν.

Rufinus in epigrammate,

— μὴ κλαῖε τέκνον, χ' εὐρήσῃμεν ἄλλον,

Μηκέτι τὸν βλάπτειν εἶδέν, ἀλλὰ δέρεν.

Ursinus.

ECLOGA III.

1 *Dic mihi Damata*] Transit in Eclogam plenam litigii, et pastoralium convitiatorum. Qui enim Bucolica scribit, curare debet ante omnia, ne similes sibi sint eclogæ: quod etiam Virgilius fecit. Nam prima, habet unius otium: et alterius, qui de suo agro petitur, conquestionem. Secunda, amantem exprimit rusticum. Hæc vero, lites habet et altercationem. Unde etiam dramatico caractere scripta est. nam nusquam poëta loquitur: sed introductæ tantum personæ. Novimus autem tres esse characteres dicendi: Unum exegematicum, in quo tantum poëta loquitur: alterum dramaticum, ut est in comædiis et tragediis. Tertium mistum, ut est in Æneide: nam et poëta illic, et introductæ personæ loquuntur. Hos autem omnes characteres in Bucolico esse convenit carmine: sicut liber etiam iste demonstrat. Nam habet illum exegematicum, in quo tantum poëta loquitur: ut, *Sicelides Musa, paulo majora canamus*. Habet mistum, ut, *Extremum hunc Arcthius mihi concede laborem*. Nam etiam Gallus illic inducit loquentem. Habet dramaticum, ut in prima Ecloga: item in hac, quam miro ordine, ex rebus communibus veniente, composuit. Habet enim, in ipso quasi primo occursu, lites et jurgia: inde quæritur iudex, quo præsentem, habeant conflictum et disceptionem. Sequitur inde sententia, quæ universa concludit. *Servius*.

Dic mihi, Damata] Locus hic translatus est ex illo Theocriti in Idyll. IV.

Εἰπέ μοι, ὦ Κορῶδες, τίς τοι αἰ βόες;
ἢ ᾗ φιλόδα;
Ὀκ, ἀλλ' Ἀλγυῶς. βόσκειν δέ μοι ἀν-
τὶς ἔδουκεν.

Totius autem eclogæ argumentum

videri potest sumptum e Theocriti Batto, et Bucoliastis. *Ursinus*.

Dic mihi, &c.] Semper τὸ *Dic mihi*; injuriosum est, ait Domatus ad Andr. act. IV, 1. aut curiosius interrogantis; ut idem in Hecyra. Igitur malignis oculis et vultuosa fronte gregem emaciatum notans, hoc dicit. De versus autem hujus simplicitate, quæ perfectionis quædam pars est, videatur Scalig. Poët. II. 20. *Thubmann*.

Cujum pecus] Ab amaritudine capit. Nam dicendo, *cujum pecus*, ostendit eum esse mercenarium. Est autem Theocriti carmen, εἰπέ μοι, ὦ Κορῶδες, τίς τοι αἰ βόες; ἢ ᾗ φιλόδα; Ὀκ, ἀλλ' Ἀλγυῶς. *Cujum* autem antiquæ ait, vitans ὁμοιωτάλευρον, ne diceret *cujus pecus*: quod modo trinum est generum. Antiqui dicebant sicut meus, mea, meam, sic *cujus, cujus, cujum*. Terentius, *Quid virgo, cujus est?* *Servius*.

Cujum pecus] Dixerunt veteres, *cujus, cuja, cujum*. Ter. Eun. *Virgo, cujus est?* Plaut. *Carc. Cujum cæcum audio?* In Rud. *Argentum pro istis ambabus, cujus erant, domino dedi*. Ibid. ex emendatione Jani Guiljel. *Cujus ad aures vox mi advolavit?* Posterior quoque ævo. Arnob. I. 1. *Nonne cogitatio vos subit considerare, disquirere, in cuja possessione veræmini? cuja in re sitis?* *Cerda*.

An Melibæi] Quia dubitat de domino, videtur sentire, Damætam vulgarem esse mercenarium, et qui quibusvis suam operam locet. Damætas vero, ut contra ægre faceret: Non, inquit, Melibæi, sed Ægonis: nomen ejus opulenta subjiciens, ut illam ejus opulenta remorderet. Deinde, ut se a calumnia emacerati gregis eximeret, tempore se defendit. *Nannius*.

An Melibæi? D. Non: verum Ægo-

nis] Hoc rivalis nomen prolatum Menalcæ animam percussit. Gnathonis erat consilium Ter. Eun. III. 1. 5. Continuo, &c. Denique par pari referto. Emmeness.

2 Nom: verum Ægonis] Amare etiam hæc rivalis ejus pecora esse dicit: et ut divitias illius ostendat: et dicat duras esse hujus partes, si quidem rivalis ejus, traditis ovibus, solus amicæ communis amoribus vacet. Servius.

Mihi tradidit] Meæ fidei commisit, et credidit. Idem.

Nuper mihi tradidit Ægon] Ut in tantam brevitate temporis ea culpa cadere non posset. Nuper] Hic jam, jam. Nannius.

Tradidit] Vel simpliciter transtulit, vel mihi commendavit. Horatius,

— Ut sibi te laudare et tradere coner.

Idem.

3 Infelix o semper ovis pecus] Ordo est, o infelix pecus semper ovis: id est semper futurum imbecille. Servius.

Infelix o semper ovis pecus] In Romano codice oves scriptum est: et ita prius erat in Longobardico: postea e abrasum fuit, quod adhuc discernitur, et appositum i alio atramento. Habet porro nescio quid venustius oratio hæc, o oves, per appositionem, infelix pecus. Quod si, ovis, pro ovium, cuius magis placuerit, suo unusquisque arbitrato faciat. Pierius.

Infelix o semper ovis pecus] Theocr. Idyl. iv.

Δειλὰ γ' αἶται, τὸν βοκόλον ὡς κακὸν εἶρον.

Ursinus.

Næram] Amicam communem suam et Menalcæ. Servius.

Næram] Hom. Odyss. M. Δία Νέαιρα, Timoclis Næram citat Athenæus L. XIII. quam forte C. Licinius Imbrex imitatus est in eâ comœdia, quam Næram inscripsit. ejus autem meminît A. Gellius. Ursinus.

4 Dum fovet] Dum amplectitur. Servius.

Ipse Næram Dum fovet] Næra hic communis amica, qua cum frui vellet, gregem Damætæ commendavit. Sic etiam alibi Tityro tutelam gregis committit, dum ad Amaryllida comessatum proficiscitur:

Tityre, dum redeo, brevis est via, pace capellas.

Nannius.

Dum fovet] Cum blanditiis aliquem delinimus, fovere dicimur hominem. Cicero ad Q. Fratr. Puto per Pompeium fovendum tibi esse ipsum Hortensium. Idem ep. ad P. Lent. I. 9. Inimicum meum sic amplexabantur, sic in manibus habebant, sic fovebant, sic me præsentem osculabantur. Virg. Æn. I. 95.

At Venus Ascanio placidam per membra quietem

Irrigat, et solum gremio Dea tollit in albos.

Ovid. ep. Heroïd. iv. 16.

Adsit, et, ut nostras avido fovet igne medullas,

Figat sic animos in mea vota tuos.

Amantibus hoc curæ, qui nullum officii genus intermittentes, amplexibus fatigant insinuantque se, ut amoribus expetitis potiantur. Ducta metaphora ad similitudinem avium pullos alis fovendum, aut ovis incubantium. Virg. Æn. I. 721.

— Hæc oculis, hæc pectore toto

Hæret, et interdum gremio fovet inscia Dido.

et VIII. 387.

— Et niveis hinc atque hinc Diva lacertis

Cunctantem amplexu molli fovet.

Emmeness.

Præferat illa, veretur] Ac si diceret, ideo timet ab illa discedere: quia scit me præferri, si ipse discesserit. Servius.

Ne me sibi præferat illa veretur] Accipienda hæc de rivalitate: quo pertinent verba illa Senecæ Tragicæ: Nec

regna socium ferre, nec tecta valent.
Cerde.

5 *Hic alienus ovis custos bis mulget in hora*] Contemptum, et averso vultu, quasi ad alium loquatur, personam mutat, et a secunda ad tertiam transiit, quasi cum ipso dedignatus loqui. *Nannius.*

Hic alienus ovis custos bis mulget in hora] Quod eadem dictione oves Longobardico legitur, accusativum esse casum ovis vel ovis indicat. Non enim dicendum, *Custos ovis*, sed bis mulget oves. *Pierius.*

Bis mulget in hora] Quod vix per totum diem potest in ovibus facundis fieri. Nam pro laude in Georgicis posuit, bis ad diem mulgeri oves: dicens, *Quod surgente die mulsero horisque diurnis, Nocte premunt: quod jam tenebris et solo cadente, Sub lucem exportant calathis.* Quid autem sit, bis mulget in hora, ipse dicit. *Servius.*

Bis mulget in hora] Servi nequam peculium suum amplificaturi, clam dominis mulgebant pecus. Ideo Corydon apud Theocr. Idyll. iv. 3. (quod idem, ac nostra ecloga, habet principium) Corydontem Battus rogat,

Ἡ γὰρ κε κρήβδα τὰ ποθέμενα πᾶσας
ἀμέλγες;

Servi insciis dominis mulgentes pecus, ut Justinianus docet, et lac vendentes, verberibus excepti, mercede insuper excidebant. Hunc Maronis versum citat Scal. ad Festum in voce catillatio. *Emmeness.*

6 *Et succus pecori, et lac subducitur agnis.* *Parcius*] Mellus hic distinguitur: licet possit dici etiam, *parcius ista.* Sensus autem est, Noli valde hæc objicere, tamen scias viris fortibus objiciendas rapinas. Ipse enim ait in nono *Æn.* 613. *Convectare juvat prædas, et viverè raptò.* *Servius.*

Et succus pecori, et lac subducitur agnis] Passim inolevit ut succus duplici c c scribatur. In antiquis tamen his codicibus omnibus, et iis ipsis, qui

litteras geminare, etiam sine delectu, gaudent, *sucus* unico c scribitur: quod et ipsa analogia exposcere videtur, nisi quis non a sugo, sed a succu succum deduci velit, et propterea geminari c c contendat. Notat vero versum hunc Val. Probus, in quo nulla fiat synalæphe, quum plerumque vocales inter se concurrant, neque tamen ulla elidatur. *Pierius.*

Lac subducitur] Id est, furtim subtrahitur, ut Donat. ad Ter. *Enn.* iv. 7. 25. *Et cum eo clam te subducti mihi?* *Plant.* *Curcul.* ii. 3. 81. *Caput deposuit: condormiscit. Ego ei subduco amicum.* *Mart. Epigr.* x. 29.

Nuper cum Myrto peteretur missio læso:

Subducit mappas quatuor Hermonæ.

Cic. Tusc. quæst. ii. 17. *Subducibum athletæ, ferre non poterit. Emmeness.*

Viris] Quemadmodum impudici appellantur, qui consueverunt cum viris, ut *Torrent.* ad *Suet.* in *August.* c. 34. Sic viri dicuntur, qui ab ista impudicitiae infamia abhorrent. Idem in *Vesp.* c. 13. *Ego tamen vir sum.* *Cic.* pro *Cælio* c. 5. *De ejus fama, ac pudicitia, cum is jam se corroboravisset, ac vir inter viros esset.* Sæpe pro viro forti, ut *Ter. Eun.* i. 2. 74. *En noster! laudo: tandem perdoluit: vir es:* ubi *Donatus:* *Non puer, sed jam vir, qui meretricem contemnis.* In *Ad.* iv. 2. 25. *Laudo, Ctesiphon: patrisas: abi, virum te judico.* *Emmeness.*

8 *Novinus et qui te*] Subandi corruerunt, quod oppressit verecunde: licet *Theocritus* aperte ipsam turpitudinem ponat et exprimat. Ἡ δὲ μέν' ὄρ' ἐγὼν τὸ καθήλασα, καὶ τὸ σεσαφὸς Ἐδ ποκα κινῆλίζεν, *Servius.*

Qui te] Turpitudinem noster suppressit, quam *Theocrit.* *Idyll.* v. expressit. *Taubmannus.*

Transversa tventibus hircis] Hircos, id est, capros, libidinosa constat esse animalia. Unde *Horatius, Libidinosa*

*inmolabitur caper, et agna tempestati-
bus.* Quod etiam Plinius Secundus
dicit, *Hirci si casu aliquos cœantes vi-
dent, adeo indignantur, ut in eos pene
impetum faciant.* Hinc est, *Transversa
tuentibus hircis*, id est vestram turpi-
tudinem indignantibus. Alii hoc im-
probant, et legunt *hirquis*. Hirqui
autem sunt oculorum anguli, secun-
dum Suetonium Tranquillum, in vitiis
corporalibus; ut ait sensus, Novimus,
qui te corruerit, hirquis transversa
tuentibus: et est Hypallage, pro
oculis in hirkos retortis: quem rem
solet libido perficere. Unde Juve-
nalis, *Oculosque in fine tremantes.* Per-
sius: *Patransi fractus oculo.* Servius.

Transversa tuentibus hircis] Id est,
oculis libidinosi, Venereis. Pro quo
Ter. in Eun. III. 5. 58. *Limis ocu-
lis.* Ovid. Am. III. 37. *Limis ocellis.*
Plaut. in Bacch. v. 2. 12. *Limulis.*
Quales solent esse amatorum, qui li-
bidinem profitentur, vel ut Ovid. de
art. am. I. 578.

— *Oculis spectare fatentibus ignem.*
Petron. *Petulantibus.* Horat. od. I.
26. *Putribus.* Vetus Poëta: *Patran-
tibus.* Apul. I. X. *Commorsicantibus.*
et I. III. *Tremulis, et prona libidine
marcidis.* Pro quo Ovid. de art. am.
I. II. *Tremulo fulgore micantibus,* qui
κυμαίνοντες Græce, quales *εὐαφρόδιτον
ἄσπρα* δηλοῦσιν. Nihil notius est,
quam Venerem *petis oculis* depingi,
de quibus Plin. I. 37. *Emmenes.*

Hircis] Antiquioribus *hirquis*, quod
se in Oblongo codice invenisse testa-
tur Pierius, et a nonnullis receptum
ait Servius. Romanus vero, et alter
perantiquus cum Mediceo: *hircis*, at-
que ita in Longobardico. *Ircis* olim
spiritu defectum fuit. *Firquis* Fabio,
I. I. et Varroni de L. L. I. IV. *Idem.*

9 *Sed faciles Nymphæ risere*] Ideo
(inquit) indulserunt Nymphæ, quia mi-
tes sunt et exorabiles. Sic in Geor-
gicis, *Et faciles venerare Napæas.* Ser-
vius.

Faciles risere] *Ἰλαοὶ καὶ εὐμέτεροι*

Theocr. Idyll. v. 18. *ἱερκεῖλλον* vo-
cat Vossius, Græce *ἱερκεῖλον*. Benigni
et concedentis animi indicium est in
Diis risus. Martial. Epigr. I. 14.

Riserunt faciles, et tribuere Dei.

Faciles Nymphæ sunt propitiæ, quæ;
cum sit violatus locus libidine Menal-
cæ, tam violento id animo non ferunt.
Ovid. Trist. I. 5. 16.

*Di tibi sint faciles, et opes nullius
egenem*

*Fortunam præsent, dissimilemque
meæ.*

Juven. sat. X. 7.

*Evertere domos totas optantibus ipsis
Diis faciles.*

Ter. in Heaut. II. 1. 5. *Mihi si un-
quam filius erit, nã ille facili me utetur
patre.* Idem in Hec. v. 1. 24. *Facilem
benevolumque lingua tua jam tibi
me reddidit.* Distinguit in Ad. v. 4.
7. Donatus inter facilitatem et cle-
mentiam: *Facilis est, cuius ira cito
solvitur: Clemens, qui non irascitur.*
Emmenes.

Sacello] Id est in loco sacro. nam
diminutive dictum est. *Servius.*

10 *Tum, credo*] Et rustice et natu-
raliter respondet, non enim ante pur-
gat objecta, sed alia objicit. Ita enim
irati facere consueverunt, cum aut
non potuerint, aut noluerint objecta
dissolvere. *Idem.*

Tum, credo] Per ironiam et rustice
et naturaliter respondet. Non enim
ante purgat objecta, sed alia objicit:
ut solent irati, qui non tam sui defen-
sionem quærunt, quam infamationem
alterius. *Tum, inquit, (ut credo)*
*risere Nymphæ, cum te viderunt ar-
busta et vineam Myconis nefario ausu
vastare.* *Lex* x. Virorum: *Qui in-
juria arbores alienas ceciderit, in singu-
las xxv. aris luto.* de quo Plinius I.
XVII. Ita Justinianus: *οἱ δένδρα, καὶ μύ-
λιστα ἀμπελούς, τέμνοντες, ὡς ἄρσται
κολάζονται.* Etiam Serv. notat, Capi-
tale fuisse, arbores alienas incidere.
Taubmann.

11 *Mala falce*] Quia tu male ute-

ris. Et dictum est ex affectu utentis. sicut, *Inutile ferrum cingitur*. In hoc autem maximum nefas est, quod ait, *vites novellus*. Nam vetulæ et cum utilitate inciduntur. Fuerat autem capitale supplicium, arbores alienas incidere. *Servius*.

Et arbutum] Quidam locum in quo arbores sunt, voluit accipere; sicut salictum. *Idem*.

Incidere] Arbores alienas incidere capitale olim fuit, quod monet *Servius*. *Cujacius* quoque *Observ. ix. 12.* de arboribus furtim cæsis ait: actione cœrceri latrones, qui arbores, et maxime vites, ceciderint. Additque actionem esse legitimam in eos, qui arbores *cædunt, cingunt, secant*. Has voces ille explicat. adi. *Quadrant verba hæc Justiniani ab Urs. adducta, οἱ δένδρα, καὶ μέλιττα ἀμπελούς, τέκνοντες, ὡς ἀγοραὶ κολλέγονται*. Qui arbores et vites maxime incidunt, subeunt latronum pœnas. *Plin. etiam xvii. 1.* *Fuit et arborum cura legibus præcis, cautumque est 12. tabulis, ut qui injuria cecidisset alienas, lueret in singulas æris 25.* De eadem re exstat lex ista veterum apud *Albericum*: *Sciendum est autem eos, qui arbores, et maxime vites, ceciderint, etiam tanquam latrones puniri*. Idem legem aliam profert, ubi signatur pœna, *ὅαν τις κόφῃ ἔμπελον, ἢ ἄλλο δένδρον, χειροκονέσθω*: si quis ceciderit vitem, aut aliam arborem, abscindantur huic manus. *Cerda*.

12 Cum Daphnidis arcum] *Val. Prob.* legit *Daphnidos* Græca declinatione. *Pierius*.

Arcum et calamos] Nam habent arma pastores: ut in *Georgicis* docuit, *Armaque, Amycleumque canem, Cressaque pharetras*. *Servius*.

13 Calamos] Id est, sagittas. *Juven. Sat. xi. 80.*

Per calamos venatricis pharetramque Minervæ.

Ovid. Met. viii. 80.

Imposito patulos calamo sinuaverat arcus.

Propert. El. ii. 19.

Hæc igitur mihi sit lepores audacia molles

Exsistere, et stricto figere avem calamo.

Emmeness.

Perverse Menalcæ] Aut converse ad turpitudinem. aut intelligamus quendam fuisse Menalcam nobilem: ut istum perversum Menalcam dixerit illius comparatione. Sic *Sallust. Scævus iste Romulus*. *Servius*.

Perverse] Qui aversis oculis, et iis qui intuebare *Daphnidem*, ut qui invidus esses; et libidinosus. Certe *Cic. Nat. i. Oculi perversi ut Strabonum*, dixit. *Apollon. i. ii. ὁμωστὰ λατῶν*. Atqui perversitas oculorum nota est invidi et libidinosi, quæ duo vitia hic Menalcæ obijciuntur: De invido *Horat. epist. i. 14. 37.*

— obliquo oculo mea commoda quinquam

Limat.

De libidinis exemplum est apud *Ovid. Art. i. de Pasiphaë irata in vacuum, quæ taurum suum amabat*:

Ah quoties cultu vacuam spectavit iniquo;

Et dixit: domine cur placeat ista mea! *Dido* quoque *Æn. iv.* inducitur intrens *æversa*. *Cerda*.

Perverse] Ad animum videtur etiam referri posse. *Theocr. Idyll. v. 12. κενὸν* appellat. *Valh. v. 31. Perversus est*, inquit, *qui in malo versatur, et a bono versus est*. *Plant. in Truc. i. 1. 51. Cum et hic et illic perversus es*. In *Pers. iii. 1. 30. Si quid fieri perversus videt*. id est, male. *Emmeness.*

Dolebas] Excarnificat dolor, ex invidia contractus, nec ullo gemitu delinitur, ut *Phædr. in præfat. iii. 60. Cui contra, cum factum est satis, nihil vindicta amenius*, ut *Juven. sat. xiii. 178.*

— Sed corpore tranco

Invidiosa dabit minimus solatis anguis.

At vindicta, bonum vita jucundius ipso.

De acerbissimo isto tormento, quo
Suavisioris rharoris, ut Theocr. Idyll.
 VI. 12. Horat. Epist. I. 2. 57.

Invidus alterius macressit rebus opi-
mis.

Invidia Siculi non inestere tyranni
Majus tormentum.

Docent idem verba sequentia:

Et, si non aliqua notuisses, mortuus
esset.

Emmeness.

15 *Aliqua nocuisses*] Id est aliqua-
 tenus, aliqua ratione. *Servius.*

Aliqua] Scil. via, aut ratione; ali-
 quatenus. Ovid. De Ponto, III.
 4. *Juvissent aliqua forsitan illud opus.*
 Frequentissimum Cornici. *Taudmann.*

16 *Quid domini faciant, audent cum*
talia fures] Plerumque persone suis
 nominibus exprimuntur; plerumque
 per officia designantur. Ut si dicat,
 philosophus: nomen ipsum ponis. Si
 autem velis dicere, sapientie operam
 dans: personam exprimis per offi-
 cium, sicut hoc loco fecit: nam pro
 servo, furem posuit. Furia enim
 specialiter servorum sunt. Sic Plau-
 tus de servo, *Tu trium litterarum homo,*
vituperas me? Id est, fur. *Servius.*

Quid domini faciant] Romanus, et
 alter pervetus codex *faciant* habent.
 In Oblongo, et in Mediceo a littera
 superinducta. In Longobardico ab-
 rasa dictio est. *Pierius.*

Fures] Sic servi, ut Ter. in En. IV.
 7. 6. *Manipulus furum.* Plant. Asin.
 II. 4. 16. *Cui nunquam unam rem me*
licet semel precipere furi. Emmeness.

17 *Non ego te vidi*] Manifeste
 eum forti arguit, dicendo, vidi. *Ser-*
vius.

Non ego te vidi] Est aliqua in re-
 spondendo figura, ut Quintilianus ait,
 quum aliud interroganti, ad aliud,
 quia sic utilius videatur, occurritur,
 tum arguendi criminis gratia, ut testis
 rogatus, an ad res vapulasset, respondit,
innocens. Tum declinandi, ut quæro
 an occideris hominem, respondetur, *la-*
tronem. Et in Buc. dicenti, *Non ego*

Delph. et Var. Clas.

Virg.

te vidi, respondetur, An mihi cantan-
do victus. *Pierius.*

18 *Excipere*] Dolo capere: ut, *Ex-*
cipit incunum insidiis. *Servius.*

Excipere insidiis] Id est, fraude
 circumvenire, quod Apollod. II. 908.
Λογιστάς. Eleganter Cic. ep. ad Att.
 VIII. 11. *Admoniti sumus, ut occideremus*
ne exciperemur a Cassare. Emmeness.

Latrante Lycisca] Lyciscæ sunt, ut
 etiam Plinius dicit, canes nati ex
 lupis et canibus, cum inter se forte
 ambulant. *Servius.*

Mulham latrante Lyciscæ] Id est, ve-
 hementer pro re domini latrante, et
 ingentem strepitum excitante. *Ly-*
ciscæ, an sit canis ex lupo et cane
 natus, ut vult Nannius, nihil moror.
 Ex lupo canes concipere verum est
 ex Filia. VIII. 40. ubi plura de fide-
 litate hujus bestie. ad quem locum
 vide Vltium ad Gratii Cynege. p.
 201. et 202. *Nape* vocatur canis e
 lupo genita, ut Ovid. Met. III. 214.
 et 220.

Et Thous, et Cyprio velox cum fratre
Lyciscæ.

Emmeness.

19 *Prospici*] Ingerit, immittit. *Ser-*
vius.

Ille] Fur. *Idem.*

20 *Tityre*] Alius pastor. *Idem.*

Coge] Id est, collige, et in unum
 redige. *Idem.*

Tityre, coge pecus] Ne in dispersis
 idem patiat, quod Damon quasi
 communis prædo intervenit. *Nan-*
nus.

Post carecta latebas] Loca caricis
 plena. Carex autem, herba est acuta,
 et durissima, spartho similis. Alibi,
Et caricæ pastus acuta. Sane hoc loco,
 superfluum volunt esse allegoriam,
 dicentes rem nusquam lectam de Vir-
 gilio. Ajunt enim hoc, Varus, trage-
 diarum scriptor, habuit uxorem lite-
 ratissimam, cum qua Virgilius adlter-
 rum solebatmittere: cui etiam de-
 dit scriptam tragediam, quam illa
 marito dedit, tanquam a se scriptam.

5 K

Hanc recitavit pro sua Varus: quam rem Virgilius dicit per allegoriam: nam tragœdiæ præmium caper fuerat: Horatius, *Carmine qui tragico vitem certavit ob hircum*. Sed melius simpliciter accipimus; refutandæ enim sunt allegoriæ in bucolico certamine: nisi, ut supra diximus, ex aliqua agrorum perditorum necessitate descendunt. An, pro ergo, ut Commianus dicit. *Servius*.

Post carecta latebas] Non scribendum per duplex r, ut in quibusdam glossis. *Carectum* dicitur, ut *frutectum* apud Solin. c. 80. pro *fruticeto*, ut *salictum* pro *saliceto*. Vide Ecl. i. 50. et Salmas. ad Solin. p. 406. Carex a nostratibus teste Dodonæo *Helm*, Gallis *Jonc de dunes*. Emmen.

23 *Meus caper*] Debitus, merito victoriæ. *Servius*.

24 *Reddere posse*] Scilicet ne suo iudicio videretur esse superatus. *Idem*.

25 *Cantando tu illum*] Imperitus peritum. *Idem*.

Cantando tu illum] Tu, qui *ἄμυνος* es, sustines me provocare musices peritissimum? Non fas est, vel ut verbis utar Theocriti Idyl. v. 136.

Ὁδ' θεμὶνδὸν Λάκων ποτ' ἀγδὼνὰ κίσσας ἐρίσδεν,

Ὁδδ' ἐποπας κύνουσι, τὸ δ' ᾧ τάλαν ἐσσι φιλεχθής.

Inest huic ἐρωθήσει emphasis et aculeus, qui præter gestum et pronunciationem, non leviter pungit adversarium. Vide quæ dicuntur ad vs. 28. *Emmeness*.

Cera Juncta fuit] Supra, *Pan primus calamos cera conjungere plures Instituit*. *Servius*.

Aut unquam tibi fistula cera Juncta fuit] In Romano codice et in aliquot aliis legere est *vincta fuit*. Placet tamen *juncta* multo magis; ut, *Pan primus calamos cera conjungere plures Instituit*. In Mediceo autem codice sententia per *haud* adverbium negandi est: ut interrogatio sit per reticen-

tiam, *Cantando tu illum?* Inde adversario adveniente subjungat, *Haud unquam tibi fistula cera Juncta fuit*. Inde per alteram interrogationem, *Non tu in triviis*, argumentetur, minime fieri potuisse, ut cantando vinceret. *Picrius*.

26 *Juncta fuit*] Recte *juncta*. *Nemesian*. Ecl. i. 68.

Tu calamos aptare labris et jungere cera.

Ecl. iii. 14.

Quas ego Mænalibus cera conjungo sub antris.

Exprobrans Laconi imperitiam Comatas apud Theocr. Idyll. v. 6. his in adversarium invehitur: τὸ γὰρ πῶς δῶλε συβάρτα Ἐκτόσω σὺργγα. *Emm*.

In triviis] Consuetudo enim fuerat, ut per trivia et quadrvia ulularent, et flebile quiddam in honorem Dianæ canerent rustici, ad reddendam Cereris imitationem, quæ raptam Proserpinam in triviis clamore requirebat. Novimus autem eandem esse Proserpinam, quam Dianam. Sic in *Æneide*, *Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes*. *Servius*.

In triviis] Trivia et quadrvia sunt spatia, in quibus ad tres quatuorve vias deflectimus. *Juven*. Sat. vi. 419.

Quocunque in trivio, cuicunque est obvia narrat.

Præerat triviis Diana, quæ *Tris Catull*. Epigr. xxxv. *Tu potens Trivia*. Rationem reddit Varro de L. L. i. vi. Dedicata fuerunt rusticorum sacris, in iis oves cædebantur, et sarta suspendebantur. Inde Noster hoc loco: in *triviis*, id est, in rusticorum cœtu. *Tibull*. l. iv.

Sen vetus in trivio florida sarta lapis. Canis apud Phædrum Fab. i. 28. *conceptus* dicitur in *trivio*, quod eleganter ad homines humiles et abjectos. Inde *carmen triviale*, quod tenue et invenustum est, *Juvenali* Sat. vii. 55. quale solet proficisci a rudioribus, qui artis musicæ expertes sunt. *Emmeness*.

27 *Miserum carmen*] Triste, flebile, quale canunt stipulæ: et quod congruit ad imitationem matris orbatæ. *Servius*.

Miserum] Quasi Musicæ tam male tractatæ vicem doleat. *Taubmann*.

Miserum] Stillantes voces, male singultantia verba: ut Calpurn. Ecl. vi. 24. *Emmeness*.

Stridenti stipula] Id est, offendente aures insuavi et incondito sono. *Nemes*. Ecl. iii. 11.

Tum Pan excussus sonitu stridentis avenæ.

Et Calpurn. Ecl. iii. 60.

— *acerbæ stridor avenæ*.

Emmeness.

Disperdere] Id est, non scienter tibia canere, inconcinne modulari: sic *Propert*. el. ii. 33.

— *Duro perdere verba sono*.

Ovid. *Heroid*. ep. vii. 5.

Sed merita et famam, corpusque animumque pudicum

Cum mala perdiderim; perdere verba leve est.

Qualiscumque sit sonus fistulæ, imperito placet rustico. Talia *pastoria* sibila videtur arandine excitasse *Lacon* apud *Theocr*. *Idyll*. v. 6.

— τί δ'; οὐκέτι σὺν Κορδῶνι

Ἄρκει τοι καλὰ μὲν αὐλὸν πομπύσδεν ἔχοιτι.

Inde *Panos* *Fistula* garrula dicitur *Tibull*. el. ii. 5. *Emmeness*.

28 *Vis ergo inter nos*] Aut nostri comparatione, aut quod melius est, nullo iudice præsentē. Postea enim ex improvviso *Palæmon* adveniet. *Servius*.

Vis ergo] *Donat*. ad illud *Ter*. Ad. iv. 2. *Dic ergo locum*; notat: *Ergo* semper addimus, ut reprehendamus, aut hortemur tarde quid facientes. *Virg*. *Æn*. ii. *ergo age, care pater, cervici imponere nostræ*. Idem ad *Hecyr*. i. 1. *Taubmann*.

Vicissim Experiamur] Id est, amœbæo carmine. Amœbæum autem est, quoties ii qui canunt et æquali nume-

ro versuum utuntur, et ita se habet ipsa responsio, ut aut majus aut contrarium aliquid dicat, sicut hic sequentia indicabunt. *Servius*.

Vicissim] Ἀμοιβᾶν carmine. *Taubm*. *Vicissim Experiamur*] Ad superiores versus et hunc *Vis ergo*, &c. allusit *Calpurn*. Ecl. vi. 19.

Vis conferre manus? veniat licet arbitrer Alcon.

Vincere tu quemquam? vel te certamine quisquam

Dignetur, qui vix stillantes, aride, voces

Rumpis, et expellis male singultantia verba?

Sic inauspicato *Menalcas* *Daphnidem* provocat apud *Theocr*. *Idyll*. viii. 6.

— ἄψ μοι κείσαι;

et vs. 11.

Χρήσθεις δ' ἂν ἐσιδεῖν; χρήσθεις καταθεῖναι θέλον;

Δάφνις.

Χρήσθω τοῦτ' ἐσιδεῖν, χρήσθω καταθεῖναι θέλον.

Emmeness.

29 *Ego hanc vitulam*] Subdistingue, ut ita intelligamus, Ne eam vilem existimes. *Servius*.

Vitulam] *Theocr*. *Idyll*. viii. 14.

Μόσχον ἐγὼ θησῶ, τὸ δὲ θεὸς γ' ἱσομάτορα ἄμυν.

Notat *Vossius* etiam vitulæ nomen manere post partum. De origine hujus vocabuli in *Etymologico* plura. *Emmeness*.

30 *Bis venit ad mulctram; bimos alit ubere fetus*] Ut eam laudare ex foetu, et ex ætate videatur. Male enim quidam quæstionem movent, dicentes, vitulam parvam esse: nec congruere ut eam jam enixam esse dicamus: sed debere nos juvencam subaudire; ut sit, *Ego hanc juvencam depono, vitulam ne forte recuses*. Nam et vitula, a viridiore ætate dicta est, sicut virgo: ut paulo post ipse dicturus est, *Si ad vitulam spectes, nihil est quod pocula laudes*. Item, *Et vitula tu dignus, et hic*. Unde et juvencam subaudire

non possumus: sed secundum aspectum sensum intelligamus. Vitula enim est nomen setatis: non quod tantum ante partum vaccae possideant. *Servius.*

Μυλκτρών] Græce πάλλα, ἀμολγῆς, γαυλῆς, quod, teste Suida, ποιμαντικὸν ἄγγειον, ὃ δέχεται τὸ γάλα. Idem Scho-liast. Hom. Odys. I. 238. Præter mulctrale dicitur et mulctrum, ut Horat. Epod. vi.

Illic injustæ veniunt ad mulctra ca-pella.

Similis huic Maronis loco est Theocriti Idyll. I. 26.

Ἀγὰ τέ τοι δασὺ διδυμῶν ἔς τρις
ἀμάλξαι,
ἅ δ' ἔχουσ' ἑρίφας, ποταμίζεσθαι ἐς
δύο πάλλας,

Et Idyll. VIII. 86.

Τῆρας τὸν μύθῳ δασὺ τὰ διδυμῶν
τοὶ αἶγα,

Ἄτις ὑπὲρ κεφαλῆς αἰεὶ τὸν ἀμολγῆς
πυλῶν.

Emmenes.

Binos alit ubere factus] Si vitula est adhuc, quare binos alit ubere factus? Sed, ut apud Terentium, virgo dicitur quæ peperit, ut in Adelphis, Puer natus: nihil habet virgo. Sic virgo quæ parit. Ideo ad secundam partum virgo dicitur, postmodum mulier. hic post partum vitula dicitur pro vacca. *Philargyrius.*

Si Deposo] In sponsione colloco, sequestro. *Servius.*

Deposo] Qui inter se contendunt pignus aliquod deponunt, quod, finito certamine, victoris est. Cic. in Verr. *Invenit tamen esse fortem amicum, qui H. S. quingentis millibus depositis, id se perfecturum, polliceretur.* *Emmenes.*

Quo pignore] Qua sponsione, quia pignus sponsioni est. *Servius.*

32 De grege non ausim quicquam deponere tecum] Supra enim cum aliena pascere dixit animalia: ut, *Dic mihi Damata, cujus pecus?* Idem.

De grege non ausim quicquam depo-

nere tecum] Iisdem hoc verbis Theocr. Idyll. VII. 15.

Ὅδ' ὁρθῶ πένα γ' ἀμύνει.

Emmenes.

33 Est mihi namque domi pater, est injusta noverca: Bisque die numerant, &c.] Et hoc debetur Theocrito Idyll. VII. 15.

— ἐπεὶ χαλεπὸς ὁ πατήρ μου,

Κὰ μήτηρ, τὰ δὲ μάλα ποθέστερα πάντ'
ἀρεθύνει.

Id moris erat pastoribus, ad pascua exeuntem et stabula reducem gregem numerare: quamvis se hoc indignum affirmet Polyphemus, Ovid. Met. XIII. 624.

Injusta noverca] Epitheton generale novercarum. *Servius.*

Injusta noverca] Si ne bonæ quidem novercæ ulli constiterint parvo, sed magno, ut Senec. ad Helv. c. 2. quid de sævis et injustis sperari potest? quæ natæ ferreo sunt sæculo, at Ovid. Met. I. 147.

Lurida terribiles miscant aciem no-vercæ.

Injusta igitur, id est, dura, quæque privignos præter jus et æquum exerceat. Vide Ge. III. 246. *Emmenes.*

34 Bisque die numerant ambo pecus] Et dum vadit ad pascua, et dum inde revertitur. *Servius.*

Alter et hædos] Male quidam privignum accipiunt: alter enim, de duobus dicimus, non de tribus; unde alter, de noverca intelligamus. Nec nos moveat quod *Alter* dixit de femina: nam et in subauditione ponuntur ea, quæ non possumus dicere et scimus: quia quoties hæc duo genera junguntur, masculinum præponderat feminino. *Idem.*

36 Invenire libet quoniam tibi] Vel sub sponsione contendere; vel, quod melius est, carmina componere. Nam insani dicuntur poætæ. *Idem.*

Invenire libet quoniam tibi] Hoc totum omnes fere per interpositionem legunt, et ad Dametam referri volunt: qui sub sponsione certare velit

cum præstantiore. In Longobardica tria tantum verba parentheat includuntur (*Insanire libet quoniam*). Inde est alterum membrum dimetrum anapesticum hypercatalecticum, *tibi pocula ponam*. In Mediceo una coma clauduntur verba duo tantum, *Insanire libet*: eadem sententia. Quare Menalcas, si lectionem hanc admittamus, *insanire* de se dixit, qui depositurus est contra vitulam id quod adversarius ipse multo majus esse fateatur. Unde Damasta locus est argumenti a comparatione, quod ejusdem artificis, et ejusdem pena operis et precii habeat pocula, nihil ea tamen ad vitulam. Reliquum est, Menalcas non nisi existimatione sua precium poculis facere potuisse. *Pierius*.

Insanire libet] Sine afflatu divina nullum carmen, quod sit sani coloris, proficiscitur a poetis. Quare Democritus eos poetarum numero eximit, qui Bacchico illo furore destituti sunt. Horat. de Art. Poët. vs. 206.

— *Et excludit sanos Helicone poetas*

Democritus.

Qui insaniant, contigisse thyrsam dicuntur. Juven. Sat. vii. 60. Alludit Statius Sylv. l. ii. in Genethliaco Lucani:

Docto pectora concitatus æstro.

Et post:

Et docti furor arduus Lucreti.

Emmenesa.

Pocula Fagina] Quasi rem maximam. *Servius*.

Pocula Fagina] Fuit pastorum et pauperum uti vasis ligneis. Senec. in Oct.

Pectora pauper secura gerit,

Tenet e patula pocula fago.

Ovid. Fast. l. v.

Terra rubens crater, pocula fagus erat. Tibull.

Faginus astabat cum scyphus ante dapes.

Cerda.

Celatum] *Celatum* dixit pro *sculptum*. *Celator* in Glossis Phil. exponitur, *sculptor*. Nempe *sculptor* est *celare*, ut *sculptor aurum* vel *argentum celatum*. Usi *celatoris* voce Fab. l. xi. et Juven. Sat. ix. *Celatura* est, apud Senecam, Epist. v. In Glossis exponitur *sculptor*. *Vossius*.

Divini opus Alcimedontis] Laus ab artifice. Cicero, *Polycreti esse dicebant*. *Servius*.

Divini Alcimedontis] Ab artifice commendat. Juven. Sat. xii. 43.

— *Lances*

Parthenio factas.

Apud Phædr. in præfat. v. 26. *Marmori adscribitur Praxiteles, argente Miro*. *Divini*, id est, propter artem excellentis, humani quasi fastigium excedentis. *Divinas, Delovs*, appellabant Lacones, ut Aristot. vii. 11. quas admirabantur. Cic. de Orat. i. 10. *Homo Divinus in dicendo*. Et ad Q. Frat. Ep. i. 2. *Quendam de celo Divinum hominem esse in provinciam delapsum putent*. *Emmenesa*.

38 *Quibus torno facilis*] *Donatus* sic legit. Legitur tamen et *torno facili*: ad excludenda duo epitheta: quod est in Latinitate vitiosum, si sit, lenta facilis vitis. *Servius*.

Quibus torno facili] *Facili* quidem in veteribus omnibus exemplaribus uno excepto Romano scriptum est. In eo anim fragilis habetur, corrupte satis: nam viti epitheton hujusmodi non convenit, quare *facili torno* legas. *Pierius*.

Lenta quibus torno facili superaddita vitis] *Τὸν ἀνάρκτον* est inquit vitem et edera corymbos in poculo per tornum exprimi vel imprimi posse. Sed *γλυφόμεν*, id est, *celo* factum est *κρύβειν*, de quo Theocr. Idyll. i. 27. Est operæ, si legatur ad Plinian. exercitat. p. 1044. et 1049. *Salmasius*.

39 *Edora*] Juxta Pandectas Florentinas spiritus lenis est. Eadem modo scribit Festus, sine diphthongo, quem multi sequuntur, ut docet

Dausquius exemplo Maronis Ecl.
VIII. 13.

*Inter victrices edera tibi serpere
lauros.*

Qui deducunt ab hæreo diphthongum
retinent: sed male. *Emmenes.*

Corymbos] Uvas hederarum. *Serv.*

Corymbos] Id est, uvas edera, ut
recte Servius, edera enim sacra est
Baccho, qui inde *Corymbifer* appella-
tur. Ovid. *Fast.* I. 393.

*Festa corymbiferi celebrabas Græcia
Bacchi.*

Emmenes.

40 *Conon*] Dux fuit: cujus nomen
dicit, quia in omnium ore versatur.
nam philosophi tacent, quod non fa-
cile potest ad rusticum pervenire: et
bene ea dicit philosophi quæ ad rusti-
cum pertinent: ut, *Tempora quæ mes-
sor, quæ curvus arator haberet.* *Serv.*

Conon] *Cononem* ducem interpreta-
tur Servius, quum de Samio astrologo
sit capiendum, ut Salmasius. V. etiam
ad hunc locum R. Titium. II. 17. *Emm.*

Et, quis fuit alter] Dubitatio obli-
vionem confitentis decora in rustico.
Innuit autem insignem aliquem Cos-
mographum et Astronomum: quem
alii alium alinque suspicati sunt.
Sed Jos. Scalig. De Emendat. tem-
porum lib. I. cap. de Periodo Syra-
cusana, *Archimede*m significari ait; et
interpretes hic nugari. *Taubmann.*

41 *Descriptis*] Est mathematicorum
vocabulum, qui in pulvere demensio-
nes suas partiebantur *Æn.* VI. 849.

— *cælique meatus*

Describent radio.

V. Torr. ad Hor. Od. II. 13. 23. *Emm.*

Radio] Id est, virga philosophorum,
qua geometræ lineas indicant. Inven-
ta autem hæc est ars, tempore quo
Nilus plus æquo crescens confudit
terminos possessionum: ad quos in-
novandos adhibiti sunt philosophi,
qui lineis dividerunt agros: inde geo-
metria dicitur: cum non tantum ter-
ræ, sed et maris, et cæli, et aëris
spatia metiri consueverit. Significat

autem aut Aratum, aut Ptolemæum,
aut Endoxum. *Servius.*

Totum orbem] Poëta de cælo dixit,
ut alibi:

*Necdum orbem medium non horis acta
subibat,*

id est, cælum medium. *Medium cæli
orbem* alio loco:

*Sol medium cæli conscenderat igneus
orbem.*

Et tener mundi orbis, de cælo in Eclo-
gis. Archimedes *totum orbem radio
descripsit*, qui totum cælum descripsit,
qui descriptus radio possit indicari.
Nec enim hic *radius* dioptricum orga-
num, sed *radius mathematicus*. Fu-
sius illa tractat in exercitatu. Plinian.
p. 821. et seqq. *Salmasius.*

42 *Tempora quæ messor, quæ curvus
arator haberet*] Id est, descripsit anni
tempestatem *opus ærois*, cum vario
signorum ortu et obitu, ex quibus de
semente et messe constaret agricolæ.
De temporibus arandi et junctione
boui Plinius XVIII. 19. *Emmenes.*

Curvus arator] Plin. XVIII. 19.
Arator, nisi incurvus, prævaricatur.
Lucianus in Timone σκάντει ἐνικευ-
φός. et paullo post: ἔσκαλφεν ἐνικευ-
φός. Apul. I. IX. *At dum fodiens, dum
irrigans, ceteroque incurvus labore dese-
ruit.* Sidonius Carm. V.

— *Sic quondam consule curvo
Vertebas terram.*

Idem.

43 *Necdum illis labra admovi*] Hy-
pallage, pocula enim labris adhibe-
mus: ut *Dare classibus austros*. Et
tantam in eis dicit venerationem, ut
necdum illis usus fuerit. *Servius.*

44 *Idem Alcimedon*] Irrisio est fac-
ta iteratione verborum: et mire om-
nia in vituperationem trahit, quæ ille
laudavit. *Servius.*

Et nobis fecit] Ac si diceret, Putas
te solum habere pocula: cui enim Al-
cimedon non fecit? tu pro reverentia
ea non tangis: ego ideo quia villa
esse existimo. *Idem.*

Et nobis, &c.] Irrisio est facta itera-

tione verborum. Et mire omnia in vituperationem trahit, quæ ille laudavit. - Q. d. Putas te solum habere pocula? Cui enim Alcimedon non fecit? Tu præ reverentia, ea non tangis; ego ideo, quia vilia esse existimo: Servius: qui et *Æn.* x. verum hunc ironicum esse annotavit. *Taubmann.*

45 *Molli acantho*] Genus est floris: quia ille dixerat, *lenta vitis*. Servius.

Molli acantho] De acantho *Ge.* ii. 119. *Molli*, vel quia mollibus est spinis, vel quod spinis careat, vel quod lenta, et in opere topiario facile flectatur, quod Theocr. *Idyll.* i. 55.

Παρὰ δ' ἀμφὶ δέρας περιέντταται ὑγρὸς ἄκανθος.

ubi Scholiast. *παραχθὸν δὲ περὶ τὸ ποτήριον περιέντταται καὶ περιέχεται ὑγρὸς τις ἄκανθος καὶ μαλακός*. Salmasius in *Plinian.* exercitat. p. 535. *Mollem acanthum* dicit esse lentum, et in opere topiario flecti facilem. *Virg.* *Ge.* iii. 77.

— *Mollia crura reponit*.

Sic *Æn.* xi. 622.

— *Mollia colla reflectunt*.

De acantho *Plin.* xxii. 22. et *Vitruvius* iv. 1. *Emmeness.*

46 *Silvasque sequentes*] Non secutas: sed quasi adhuc sequentes: ut peritiam artificis laudet. Servius.

Silvasque sequentis] *Orphel Fab.* *Ovid.* x. et *Met.* xi. l. 2. et sqq.

Carmina dum tali silvas animosque ferarum

Threicius vates et saxa sequentia dicit.

Phædr. in præfat. l. iii.

Linoque Apollo sit parens; Musa Orpheo,

Qui saxa cantu movit, et domuit feras
Hebrique tenuit impetus dulci mora.

Ovid. *Trist.* el. iv. l. 17.

Cum traheret silvas Orpheus et dura canendo

Saxa, &c.

Vide *Lambinum* ad *Horat.* *Od.* i. 12. *Emmeness.*

48 *Si ad vitulam spectes, nihil est quod pocula laudes*] Et *spectes et laudes*, conjunctivo modo in omnibus fere legitur exemplaribus; in *Longobardico* vero *spectas*, et *laudas*. Fatendi forma quippe, nihil est quod *laudas* pocula, id est, quas condiciones, quasve dotes in poculis enumeras. In *Mediceo* *spectas* tantum ea forma est. *Pierius.*

Si ad vitulam spectas, nihil est quod] Pro quo minus Latine, *non opus est*. Rectius cum *Terentio* *E.* v. 8. 34. *Si te in platea offendero hac post unquam, nihil est, quod dicas mihi*. Sexcenta collegit hujusmodi exempla *Hadrian. Card.* in elegantissimo libello de *Lat. Serm.* *Emmeness.*

49 *Nunquam hodie effugies*] Ac si diceret, Ne contendas: excusationes requiris: non quia æstimas vilia pocula. *Veniam*] *Descendam*. *Servius.*

50 *Audiat hæc tantum*] *Subaudi* aliquis. *Tantum* autem, quia suspicatur cum victum non posse cedere, qui ita etiam ante certamen est contumax. *Servius.*

Vel qui] Quasi requirentis est, cum subito venit *Palæmon*. Alii distinguunt: vel qui venit. Bene autem dubitat, ne enim ipse immisisse videatur, et sit credibile quod ad ejus judicet gratiam. Hoc etiam *Damocetas* sentiens, dicit,

Nec quenquam fugio] Id est, consentio ad eum judicem, quem tu eligis. *Servius.*

Vel qui] *Venustas* mira inest huic particulæ, pro etiam. *Cic.* *Epist.* ad fam. vii. 15. *quam sint morosi qui amant, vel ex hoc intelligi potest*. *Ter.* *Eu.* v. 8. 51. *Quod ego vel primum puto*. Plura apud *Hadr. Cardinalem.* *Emmeness.*

51 *Efficiam posthac ne quenquam voce lacesas*] Haud alia est comminatio apud *Ter.* in *Eu.* iv. 7. 31. *Faciam ut hujus loci, disique, meique semper meminerit*. Et in *Phorm.* v. 8.

38. *Age age mine, Phormionem qui volat, lacesito. Faxo tali cum mactatum.*

53. *Quis age, si quid habes?* Ad cantum accingere, amputantes moras, in musicis periculum faciamus. Properantium formula est. Plaut. Stich. v. 4. 23. *Age, si quid agis. et vs. 21. Bibe, si bibis. I, si is.* Sed quid his notius? Emmeness.

In me mora non erit ulla] Plant. Stich. v. 4. 28. *Non mora erit apud me.* Ter. in And. II. 5. 9. *Neque istic, neque alibi usquam tibi erit in me mora.* Emmeness.

Nec quemquam fugio] i. consentio. etiam ad ediditum iudicem. Est autem *Ediditius iudex*, apud Cicero- nem, quem una tantum pars edit, et eligit: ut contra *Arbiter*, quem am- bae. Taubmann.

Vicine Palamen] Benevolam reddit ex vicinitas commemoratione. Ter- rentius, *Vel virtus me tua, vel vicini- tas, quod ego in propinqua parte amici- tie puto.* Servius.

54. *Sensibus hæc imis reponas*] Apud animum diligenter et recte recolito. Quo quid ad animum revocatur attan- tius, eo id perspicitur penitus. Virg. Æn. III. 388.

— *Condita mente teneto.*

Sensibus reponere Græcia est, βάλλειν φρεσί, γράφειν ἐν φρεσί. Unde Ter. Andr. I. 5. 47. *O Mysis, Mysis, etiam nunc mihi scripta illa dicta sunt in ani- mo Chrysidia.* Τίθεσθαι ἐν φρεσί in- quit Hom. Iliad. A. 55. Dubitat Tor- rentius ad Horat. Epod. XIV. quid sit *imis sensibus obliuionem diffundere.* Emmeness.

Res est non parva] Digna res est, ubi tu nervos intendas tuos. Exte- nuatio elegantis usus. Simili utitur Apuleius Met. I. III. *Neque parva res est, sed præcipue pacem civitatis cunctas respiciens.* Pro quo Ter. in Phor. II. 4. 14. *Ego amplius deliberandum censeo, res magna est.* Emmeness.

55. *Dicite: quandoquidem in molli con-*

sedimus herba] Ita quidem absque in- particula prepositiva in exemplari- bus aliquot habetur: in nonnullis autem antiquissimis legere est: *Quen- doquidem in molli*: qui numerus vide- tur prurire lascivias. Pterius.

56. *Et nunc omnia ager, nunc omnia parturit arbes*] Ipse alibi, *Parturit almus ager.* Sane bene subdidit,

Nunc frondent sylva, referens ad ar- bones steriles: nam *Parturiunt* de po- miferis dicimus. Vult autem tempus exprimere, quo et deliciae sunt in agris, et rustici minus laborant: ut sit duplex ad cantilenam invitatio Servius.

Nunc formosissimus annus] Annus, pro parte anni. Horat. Epod. II.

At, cum totantia annus habemus Iouis Iudæis, ninisique comparat.

Describit Noster horam verni tem- peris, ut Horat. de Art. Poët. vs. 101. *Quod ἄρπυιον formosum, ab ἄρπ, quod κατ' ἑξῆς ver significat, ut Theo- phrastus de Causis rv. 9. ἄρπ μαλ' αὐτοτέρα καὶ γρηγορότερα τῆς χειμῶτος.* Bion Idyll. VI. præ ceteris anni ho- ris vel tempestatibus καὶ τὰς ἐπὶ πλέον ἔσθαι qui sic canit:

Ἐὰν ἐποὶ τρεῖς ἡμέραις ἔαρ λυθῇσαι παρὰ,

Ἄλυσιν μὴτ' κρύας, μὴτ' ἴλιος ἄρπυιον βαρύνει.

Ἐὰν τέσσα κρύας, πέντε ἔλατος ἴλιος βαρύνει.

Χ' ἂν καὶ ἀσφάδαντος ἔαρ, καὶ ἄνελος ἄλς.

Emmeness.

58. *Incipe, Damata: tu deinde se- quere, Menalca*] Theocriti versus, ex- pressus est ex Idyll. IX. Ὀδὸς ἔρχετο πᾶτος, ἐφεσθῶ δὲ Μενάλκας. Ursin.

59. *Alternis dicitis*] Quia quasi ir- tus fuerat, quod Damatae prior locus dabatur: idcirco ait, *alternis dicitis.* In Amæbio enim carmine difficilior pars respondentis est: qui non pro suo arbitrio aliquid dicit, sed antea- jorem aut contrariam format respon- sionem: ut diximus supra. Emmeness.]

Musæ, quibus a cantu nomen est inditum. Servius.

Alternis dicetis] Viciassim, ut va. 28. Idem Ecl. vii. 18.

Alternis igitur contendere versibusambo

Capere: alternos Musæ meminisse volebant.

Theoc. Idyll. viii. 61. ἀμοιβάλων δαδων. et va. 31. ἀμοιβάλων ὑπελαμβάνων δαδόν. *Alternis*, subaudi igitur, versibus, vicibus. Sic simpliciter Statius Theb. i. 1.

— *Paulum alternis in verba minasque.*

Conjungit utrumque Seneca: *Alternæ inter cupiditatem et penitentiam nostram vias sunt*, Emmenesa.

60 *Ab Jove principium Musæ*] Vel Musæ meæ ab Jove est principium: vel, O Minæ, sumamus ab Jove principium. Est autem Arati, qui ait, 'Ἐκ δὲ ἀρχαίματος, τὸν οὐ δὲ ποτ' ἄνθρωπος ἐμίμη' Ἀπόλλων. μασταὶ δὲ δαδὲ πᾶσαι μὲν ἄγναι, Πῆσαι δ' ἀνθρώπων ἄγναι, μαστὴ δὲ θάλασσα, καὶ λυμένες. πάντῃ δὲ δαδὲ τελέμεθα πάρος. Servius.

Ab Jove principium Musæ] Sumptum ex Arato in principio Astronom. ἐκ δὲ ἀρχαίματος: *Ab Jove incipiamus*. Theoc. Id. xvii. 'Ἐκ δὲ ἀρχαίματος, καὶ εἰς Δία λέγετε Μοῦσας: *Ab Jove incipiamus, et in Jovem desinimus Musæ*. Calpurn. Ecl. iv. iisdem hinc,

Ab Jove principium, si quis canit æthere, sumat.

Ovid. Met. ii.

Ab Jove Musæ parens (cedunt Iovis omnia regno)

Carmina nostra move.

Petuerunt etiam Latini imitari Pind. qui in Nemeis,

Αἱ δὲ πρότερον μὲν θυμῶν,
ἀπὸ δὲ ἀρχαίματος.

Hæc autem imprimis cunctant,
Incipientes ab Jove.

Cic. ii. Legum: *Ab Jove Musarum primordia, sicut in Arati carmina, oris sumus*. Gerdæ.

Ab Jove principium Musæ] De hoc solenni principio Turneb. xxi. 26. et Macroh. i. 17. *Emmenesa*.

Jovis omnia plena] Lucan. *Iuppiter est quodcumque vides, quodcumque moeris*. Ipse alibi, *Spiritus intus alit, totanque infusa per artus Mens agit molan*. Ipse enim est spiritus, sine quo nihil movetur aut regitur. Servius.

Jovis omnia plena] Hæc nostat plenius Æn. vi. Ita Lacanus: *Iuppiter est, quodcumque vides, quodcumque moeris*. Nescio autem an huic affine sit illud Manlii, l. i. *Inque Deum Deus ipse tulit*, i. Deus ipse Deum in ipsos sacerdotes immisit: *Θεὸς ἀνθρώποις ἀνέστη*. Vide et Cæll. Rhodig. xx. 10. *Tentamus*.

61 *Colit terras*] Amat. Cæterum superior colitur: non colit inferiorem. Sic alibi, *Unam posthabita colimus Samon*, id est, amasæ. Nec mirum si rusticus sumpsit ab Jove principium: quem amare terras constat, et habere carminum curam. Servius.

62 *Et me Phœbus amat*] Aut simile est quod dicit, quia unicuique deus is quem colit, summus videtur: ut, *Summe deum sancti custos Soractis Apollo*: ut Apollinem exæquaverit Jovi. Aut certe ordo sit talis, *Me et Phœbus amat*: ut et plus dicat, nec Jovi videatur Apollinem comparare. Idem.

Et me Phœbus amat] Id est, Cæsar: aut originem geniturae ex iato versu comprehendit. Nam mater Virgilli fertur Maja, cum eundem paritura gravida esset, somniasse lauri fructum variis floribus ornatum genuisse. Philargyrius.

Sus Munere] Ipai grata. Id est, laurus et hyacinthus. Nam scimus Daphnem Lædonis fluminis Arcadiæ filiam, dilectam ab Apolline, et Terræ miseratione in laurum conversam. Et Hyacinthum amatum, tam a Borea, quam ab Apolline: qui cum magis Apollinis amore lætaretur, dum exerceretur disco, ab irato Borea co-

dem disco est interemptus, et mutatus in florem nominis sui. *Servius*.

63 *Suave rubens hyacinthus*] Id est, pulchre, suaviter. In Ciri: *suave rubens narcissus*. Ecl. iv.

— *Suave rubenti*

Murice.

Pro quo Papin. Sylv. II. dixit:

— *Dulce rubenti*

Murice. Et Nemesian. Ecl. II.

— *Dulce rubens hyacinthus*.

Cerda.

Suave rubens hyacinthus] De forma et colore hyacinthi fusiis Salmas. in Plin. exercit. p. 1223. *Emmeness*.

Malo me Galatea petit lasciva puella] Sic nugantur amantes, cum se mutuo ad amorem incendunt, lacesunt, provocant. Quod Scholiast. ad Aristoph. de nub. III. 3. *μυλαβολεῖν γὰρ ἔλεγον τὸ εἰς ἀφροδίσια δελεάζειν*. Ἐπεὶ καὶ τὸ μῆλον Ἀφροδίτης ὄντιν ἱερὸν. Pomo decepta est Cydippe, nec non Atalanta. De hac Theocr. Idyll. III. 40. De illa Ovid. Heroid. Ep. XXI. 107. et 123.

Cydippen pomum, pomum Scheneidea cepit.

Attingit etiam hunc ritum Theocr. Idyll. v. 88.

Βάλλει καὶ μάλοισι τὸν αἰπόλον ἃ Κλε-ἀρίστα.

et Idyll. VI. 6.

Βάλλει τοι Πολύφαμε τὸ ποίμνιον ἃ Γαλάτεια

Μάλοισιν.—Sic Longus Pastoral. I. I.

Ἦδη ποτὲ καὶ μῆλοις ἀλλήλους ἔβαλον. *Emmeness*.

65 *Et fugit ad salices, et se cupit ante videri*] Attingit Poëta ingenium fœminarum, et amantium. Ita fugiunt, ut velint videri: ita pugnant, ut velint vinci: ita odia exercent, ut tunc ament maxime. Ovid. Art. I.

Pugnando vinci se tamen illa volet.

Alibi:

Quæ cum ita pugnaret, tanquam quæ vincere nollit.

Petron. male pugnanti gaudium extorsi. Cerda.

Ante videri] A me, antequam lateat. Horatius, *Nunc et latentis proditor intimo Gratus puellæ risus ab angulo*. Serv.

66 *Offert ultro*] Iste plus dicit lege Amœbæi carminis. *Idem*.

Meus ignis] Id est, qui me amore inflammatum tenet. Horat. Epod. XIV. *Pulchrior ignis pro Helena*. Thais apud Ter. in Eun. *Accede ad ignem hunc, calesces plus satis*. vide Donatum. Horat. Od. III. 7. *Et miseram tuis Dicens ignibus uri*. Nemes. Ecl. IV. 4.

Nam Mopso Meroë, Lycidæ crinitus Iolas,

Ignis erat.

Emmeness.

67 *Delia nostris*] Deliam alii amicam priorem volunt: alii Dianam, quæ est a Delo: et est canibus nota, per quos venamur, quasi dea venationis. Nam si ad amicam referas, hoc dicit: Sic frequenter ad me Amyntas venit, ut canibus meis notior sit, quam amica Delia. *Servius*.

68 *Parla*] Præparata. *Servius*.

Meæ Veneri] Meæ amicæ. *Idem*.

Meæ Veneri] Id est, amicæ. Theocr. Idyll. v. 96. *παρόν*. Plauto nihil eo familiaris, Curc. I. 3. 36. *Tun' meam Venerem vituperas?* Racch. I. 2. 39. *Ni nactus Venerem essem, hunc Junonem dicerem*. Horat. Od. I. 27. *Quæ te cunque domat Venus*. Apul. Met. III. *Ac jam perfice, ut meæ Veneri Cupido pinnatus assistam tibi*. *Emmen*.

69 *Aëriæ*] Aërii coloris. *Servius*.

Congessere] Nidificavere. *Idem*.

Congessere] Nidulæ sunt, nidamenta *congersere*, ut Plant. in Rud. III. 5. 51. Inde avium congestus, ut Turnebus v. 19. et XXVI. 2. Nidamenta sunt flocci, pinne, muscus, tomentum, pili, acus, cæteraque unde nidos aves parant. Quæ dicuntur construentes nidos, *συμφοροῦμεν*. Aristoteli et Luciano. *Emmeness*.

70 *Quod potui*] Duplex lectio: habent quidam libri, *Quod*: ut sit, *Quod potui*, quantum potui. Quidam, *Quot*

potui: id est, quam multa potui. *Nam.*

71 *Aurea mala decem misi*] Plus dicit. Nam cum ille dixisset se esse missurum: iste jam misisse confirmat. Aurea autem, aurei coloris. Et volunt quidam hoc loco esse allegoriam ad Augustum de decem eclogis: quod superfluum est; quæ enim necessitas hoc loco allegoriæ? *Servius.*

Aurea mala decem misi] In Romano codice familiari quadam mutatione ex *e* in *i* atque ita vicissim ex *i* in *e* scriptum est *decim* per *i* ultima syllaba: quod quidem nomen hoc eodem modo scriptum apud Asprum Grammaticum, cujus antiquissimum codicem in manibus habui, pluribus locis observavi, ut puta, *decim* verborum modi, et ita reliqua. Et ita in veteri Liviano Codice, *decim* scribitur. *Ætas* tamen nostra maluit *decem* enuntiare per *e* utramque syllabam. *Pierius.*

Aurea mala] Theocr. Idyll. III.

Ἦνι δέ τοι δέκα μᾶλα φέρω τῆρῳθε καθέλων,

Ὡ μ' ἐκέλευ καθελὼν τό. καὶ ἄβριον ἅλλα τοι οἰσῶ.

Ecce mala decem afferro tibi, ex eo loco decerpita

Unde me jussisti decerpere: cras alia afferam.

Leviter libabo. Græcus *fero*, Latinus *misi*, quod efficacius: *mala* simpliciter, Latinus elogium addit, *aurea*; et stadium, *lecta*. *Cerda.*

Altera] *Pro, alia.* Vide et Scalig. De Caus. L. L. I. 28. et Notas nostras ad Plaut. Trucul. I. 2. *Taubmann.*

Cras altera] Horat. ep. I. 6.

Mille talenta rotundentur: totidem altera porro et

Tertia succedant.

Emmeness.

72 *O quoties, et quæ*] Jam usu inolevit, *quoties* veluti *milies, decies*, absque *n* litera scribatur. In omnibus tamen codicibus antiquis, quos evoluerim, *quotiens* per *n*s scriptum observavi: quibus adstipulatur Caper Grammaticus, ubi dicit, sine *n* scri-

benda sunt milies, centies, decies: *totiens, et quotiens* quum scribuntur, per *n* scribenda sunt. In cujus sententiam Victorinus etiam descendit, dum ait, adverbis vero cum *n* scribenda sunt, ut *totiens, quotiens*. *Pier.*

73 *Divum referatis ad aures*] Ita, inquit, mecum dulce locuta est Galatea, ut deorum auditu ejus digna sint verba. *Servius.*

Venti, divum referatis ad aures] *Venti* antiquis habiti sunt pro interpretibus et internunciis, qui preces et vota ad Deorum aures referebant. Eruditam hac de re disputationem tradit Turnebus I. 28. *Emmeness.*

74 *Animo non spernis*] Id est, libentissime amas. Et est Liptotes figura. sicut, *Munera nec sperno*. Et multi hunc locum allegoricis accipiunt: ut videatur Augusto dicere: *Quid prodest, quia me diligis: si ad capiendos hostes pergens, in otio me relinquis?* Dicitur enim Virgilium sequi voluisse Augustum, contra Antonium ad Actiaca bella properantem. *Servius.*

Amynta] Vocativus Græcus est. Et sciendum, Græca nomina in *As* ex-euntia, sive crescant sive non crescant in genitivo, vocativum in *A* mittere: ut *Æneas, Æneæ, o Ænea: Pallas, Pallantis, o Palla: ut, non hæc o Palla dederas promissa parenti.* Idem.

75 *Retia serco*] Quæ res in venatione minus possidet voluptatis. *Idem.*

76 *Phyllida mitte mihi*] Amicam communem, caussa natalis diei: in cujus tantum sacrificio licebat voluptatibus operam dare. Nam in aliis sacrificiis erat castitatis observatio: quod etiam sequentia indicant. *Serv.*

Natalis] Apud majores plenum nomen: posteritas *Natalis dies* dicere cæpit. Nam cum Horatius dixerit, *Natalis grate numeras*: Juvenalis ait, *Natali Corvine die mihi dulcior hæc lux. Ipse venit: cum sacrificavero.* Et figurate, faciam vitula ait: ut faciam thure: ut faciam agnæ. Horat. *Seu poscat agna, sive malit hædo.* Dicitur

autem hoc sacrificium Ambarvale: quod arva ambiat victima. Sic et ipsa in Georgicis, *Tergus novus circum folia est hostis fruges*. Sicut amburbale, vel amburbium dicitur sacrificium, quo urbem circuit, et ambit victima. *Idem*.

Mene est natalis] Docet Sanctius pluribus exemplis, subaudiendum esse dies, l. iv. p. 296. Natali die veteres convivium instituebant lautiora; imo lasciviosa, ut Soubertus de sacrificiis c. 4. quæ sacra eo die celebrata *ἀνελκντο* nominat. Quod Cic. Phil. II. 6. *Natalitia dare* appellat. Similem tradit invitationem ad epulas natalitias Horat. Od. iv. 11. ad Phyllidem. Pers. Sat. II. 1. Juven. Sat. XI. 84.

Et natalitium cognatis ponere lardum, Accedente nova, si quam dabat hostia, carne.

Emmenes.

77 Cum faciam vitula pro frugibus] Id est, cum pro frugibus sacrificare cœpero, et tu tantummodo venito. *Servius*.

Cum faciam vitula] In antiquis aliquot exemplaribus, *vitula* quidem est ablativo casu. In Romano tamen et Mediceo *vitulam*. In Longobardico altera manu et atramento apex, e litteræ superadditis. *Vitula* vero legendum ablativo casu recte Servius admonet. Ambarvalem vero bestiam ait Verrius, quæ rei divinæ causa circum arva ducitur: ab his, qui pro frugibus faciunt. Hujus sacrificii meminit inferius Poëta: ubi dicit, *Et quæ hœtrabimus agros*. De Ambarvali vero sacrificio plura apud Macrobium legas. *Pierius*.

Cum faciam vitula] Cum sacrificavero: scilicet in sacris (ut Servius ait). *Ambarvalibus*, de quibus Ge. I. Alii tamen *Fordicidia* hic innui putant. Festus: *Ambarvalis hostia est, quæ rei divinæ causa circum arva ducitur ab iis, qui PRO FRUGIBUS FACIUNT*. Nam qui sacrificabant, *FA-*

CERE dicebantur, sicut Græci τὸ θένον non tantum ἱεῖον καὶ ῥήγαν, sed et ἄρην, dicebant. Varro l. v. *Agna Juv. facit*. Censorinus, *Facere hostia*. Colum. l. II. c. ult. nisi prius *estule feceria*. Sic idem Varro, *Manibus lacte feri, non vino*. Vide Macrobi. Saturn. III. 2. et Barnab. Brissan. JC. Form. l. I. *Taubmann*.

79 Longum vale] Ita, *Longum salvere*, dicebant. Supra, *suave rubens*. Horat. *Perfidum ridens Venus*. *Idem*.

Vale, vale, inquit, Iola] Hic pastor, aut habuit duo nomina (nam supra eum Menalcam dixit) aut certe Iolam eum, quasi pastorem optimum appellavit, a quodam pastore nobilissimo: sicut virum fortem plerumque Achillem: adulterum, Paris vocamus. Sane *Longum vale* ita ait, ut torvum clamat: pro adverbio nomen posuit. *Vale, vale* inquit, *Le* corrigipit sequena vocalis, ut, *Te Corydon o Alexi*. *Servius*.

Longum vale] Græce μακρὰν χαίρειν, quod, ut Lucianus, μακρὰν φροντίζειν significat. In rebus tristibus locum habet, quas amplius curæ nobis esse aut non volumus, aut in perpetuum et æternum ereptas dulcemos. Cic. ep. ad Att. VIII. 8. *At ille tibi, τολὰ χαίρειν τῷ καλῷ* dicens, pergit *Εὐμειδίσιον*. Hippolytus apud Eurip. act. I. *Τὴν σὴν δὲ Κέρως πάλλ' ὄρε χαίρειν λέγω*.

Plura Robert. Titius VI. 16, et Nos *Æn. XI. 97. Emmenes*.

80 Triste] Tristis res.

Triste lupus stabulis] Eadem figura dixit Menander, καλὸν γὰρ βασιλεὺς. est autem locus sumptus e Theocrito pene ad verbum, cuius versus in Idyllio VIII. leguntur hi: vs. 57.

Διδρασι μὲν χαίμεν φοβερὸν αὐτὸν, ὅθασι δ' ἀρχιδε

"Ορπιῶν δ' ἐνὸν λαγὲ ἀγροτέρους δ' ἄλλα

Ἄνδρι δὲ παρθενικὰς ἀπαλὰς νύκτας.

Uranus.

82 Dulce] Dulcis res. *Servius*.

Sétis] Segetibus. *Idem.*

Depulsis] A lacte prohibitis: ut, *Depulsos a lacte domi quæ clauderet agnos.* *Idem.*

Arbutus] Græce κορυμβός, aliis olivæ. Arbor est, pomum in honorem ferens, cui nomen ex argumento unum tantum edendi. Plin. xv. 24. Inde arbutus nudo appellatur, fructum fert difficilem concoctioni et stomacho inutilem. Plin. xxiii. 8. Descriptio arbuti apud Theophrast. iii. 16. Arbusta sunt rubra poma silvaram, ut Servius Ge. i. 148. Fructus neutro genere apud Virgilium Ge. iii. 529.

— *Dant arbuta sylvas.*

Contra apud Horat. Od. i. 17.

*Impune tantum per nemus arbutos
Quærant latentes.*

Emmeness.

84 *Pollio amat nostram, quamvis sit rustica, Musæ]* Blanditur jam Polioni patrono: quem tragediarum et historiarum scriptorem Horatius fuisse testatur. Nam in secundo carminum, dicit de historiis, *Periculosa plenum opus alea Tractus, et incertis per ignes suppositos cineri doloso.* Item paulo post, *Pauhim severa Musa tragediæ Desit theatris.* Quem, carmen suum, licet rusticum, tamen amare confirmat. Servius.

Quamvis est rustica] Sit quidem in veteribus aliquot exemplaribus, præsertim in Longobardico legitur: sed non displicet, *Quamvis est rustica*, quod habetur in Romano codice. *Plerius.*

85 *Pierides, vitulam lectori pascite vestro]* Id est, pascite ejus armenta, quia legit hoc carmen: vel vitulam ei autricti præmio. *Servius.*

86 *Pollio]* Sane alii legunt *Pollio*, ut prima producat: alii *Pollo*. *Servius.*

Pollo] Sunt qui, veterum lapidum testimonio, *Polio* scribunt. Vtusti tamen argenti nummi habent C. ASI-RIUS. CN. F. POLLIO. Quæ scriptura mihi magis probatur. *Ursinus.*

Pollio] A Polle ita nominatur, quod pila ludere veteres dicebant. De quo Festus et Scaliger ad l. iv. Varronia. Quod historicus et simul poeta Asinius Pollio, docet Turneb. x. 21. Hujus honori et meritis ab Horatio dedicata est Oda prima libri secundi, et Ecloga Virgilii quæ sequitur. *Emmeness.*

Pollio et ipse facit nova carmina] *ἄνδρὸς τοιούτου* Poeta dicitur facere verba. *Noster* Ecl. vii. 22.

— *Proxima Phœbi*

Versibus ille facit.

Horat. Epist. ii. 51.

— *Pæupertas impulit audax
Ut facerem versus.*

Emmeness.

Nova carmina] Magna, miranda. *Sero.*

Nova carmina] Ursinus nominat *ἑμπροσθέντων*. Horat. Od. i. 26. *Fidibus novis.* Od. iii. 4. *Fronde nova.* Cic. pro Archia poeta c. 1. *Novum crimen.* *Emmeness.*

Pascite taurum] Hic anget: nam vitulam dixerat. *Servius.*

87 *Sparget arenam]* Ita Plin. viii. 45. de tauro: *Pedus alternos replicans spargensque in altum arenam.* Tauri ab Oppian. ii. dicuntur *condue-ros*, pulvere conspersi.

88 *Quo te quoque gaudet]* Subaudi venisse; pervenerat autem ad consilium post triumphum Dalmaticum. Nam vicerat Salonas, civitatem Dalmatiæ. Horatius, Cui laurus æternos honores Dalmatico peperit triumpho. *Servius.*

89 *Mella sunt illi]* Ad felicitatem alicui comprecandam adagii forma est, *Mella sunt illi*. Allusio fit ad auream ætatem, in qua mella dicebantur ex quercibus fluere. Tibul. i. 3. *Ipsa mella dabant quercus.* Horat. Car. ii. 19.

*Fas peruviores est mihi Thyades,
Vintque fontem, lactis et uberes
Cantare rivos, atque truncis.
Lapea cati iterare mella.*

Idem Epod. xvi. *Mella cava manant ex illice.* Vide, quæ dicam sequenti ecloga ad illud:

Et dura quercus sudabunt roscida mella.

Cerda.

Amonum] Flos est Assyrius, ut Lucanus, *Vicinae measis amonum.* Servius.

Rubus asper amonum] Theocr. Idyll. i.

Νῦν ἰα μὲν φορφόρτε βέροι, φορφόρτε δ' ἕκασθαι.

In diris,

*Emanent subito sicca tellure paludes,
Et metat hic juncos, spicas ubi legimus olim.*

Ursinus.

90 *Qui Baviu non odit*] Pro pœna ei contingat, ut diligit Mævium pejorem poetam. Nam Mævius et Bavius pessimi fuerunt poetæ; inimici tam Horatio quam Virgilio. Unde Horatius, *Mala soluta navis exit alite, Ferens olentem Mævium.* Servius.

Qui Baviu non odit] Hoc quoque nomen pronuntiatione Græca: per V. quippe digammon habetur in Romano codice *Vasium*. Ita apud Livium, ubi vulgatis codicibus libro viii. primæ Decadis scriptum est, Vitruvius, Bacchus. in vetusto codice Vaccus per V. digammon habetur. et inferius: *Quæ Vacci prata.* Frequentissime autem apud hunc et alios scriptum, veluti veteres *Favium* pro *Fabio* dicebant, observatum ab Adamantio. Huic vero malo Poëtæ, Marco nomen fuit: de quo Eusebius, *Marcus Bavius Poëta, quem Virg. in Buc. notat, in Cappadocia moritur.* Pierius.

Qui Baviu non odit] Duos sui temporis poetas dicit pessimos, quorum carmina ob humilitatem abjecta sunt. Vult ergo notare qui sunt inimici Virgilii, qui Baviu, id est, pessimum poetam, et Mævium, id est, pejorem poetam, ut duplum habeant malum. Ex quibus Bavius curator fuit. de quo Domitius in *Cicuta* refert:

Omnia cum Baviu communis frater habebat,

*Unaximi fratres sicut habere solent,
Rura, domum, nummos, et denique omnia: ut ajunt*

Corporibus geminis spiritus unus erat.

*Sed postquam alterius mulier—
Novit, deposuit alter amicitiam.*

Philargyrius.

91 *Mulgeat hircos*] Faciat ea, quæ contra naturam sunt. Servius.

Et mulgeat hircos] In Romano codice et in altero perveteri *mulceat* per c scriptum est. In Longobardico, ut omnino discernitur, ita quoque legabatur: verum altera manu et atramento factum est, *mulgeat* per g. Pierius.

92 *Fraga*] Mora quæ in herbis nascuntur. Ideo dixit *Humi nascentia.* Servius.

Fraga] Fragorum esus palato aridet. Polyphemus his epulis Galatæam suam allicit Met. xiii. 815.

Ipsa tuis manibus silvestri nata sub umbra

Mollia fraga leges.

l. i. 104. *Montana fraga legebant.* In iis veterum positæ fuerunt divitiæ. Juven. Sat. xiii. 56.

Barbato cuicunque puer, licet ipse videret

Plura domi fraga et majoris glandis acervos.

ubi Scholiastes: *Divitiæ autem in frugis et glande taxabantur.* Emmenes.

93 *Frigidus anguis*] Nocivus, pernitiosus. Horat. Sat. ii. 6. 50.

Frigidus a rostris manat per compila rumor.

Eodem modo Græce, Aristophanes in Plut. ii. l. 11. *ψυχρὸς βλος καὶ δόκλος.* id est, *ταλαίπωρος.* Vide etiam Hesych. in *ψυχρός.* Theocritus Idyll. xv. *Ψυχρὸν ἔφιν τὰ μέλιστα δέδολκν:* *Timeo maxime serpentem frigidum.* Emmenes.

Latet anguis in herba] Allegoria est: nam videtur hoc ad Mantuanos dicere, qui inter milites versabantur

armatos: quos, sicut anguis, mortem inferre posse, non dubium est. *Serv.*

Latet anguis in herba] Putat. Janus Guilielm. verisim. 1. 13. allusum ad veterem paramiā, *vipera est in veprecula*. Nicand. Ther. par sententia: σκοπιος ἀποιδής δάλεψ ἐνδ' λατ λοχέας. Ovid. Met. 11.

Ecce latens herba coluber fugientis adunco

Dente pedem strinxit.

Cerda.

94 *Parcite*] Prohibete. *Servius.*

Procedere] Id est, servate ne procedant: ut *Gnatis parcae tuis*. Idem.

Parcite procedere] Sic Horat. Od. 111. 8.

Parce privatus nimium cavere.

Martial. 111. 68.

— *Nudos parce videre viros.*

Emmenes.

Non bene ripæ Creditur: ipse aries etiam nunc vellera siccat] Allegoria ad illud quod supra diximus, pertinet: quia post acceptos agros, ab Ario centurione pene est interemptus, nisi se præcipitasset in fluvium. *Servius.*

Non bene ripæ, &c.] Sæpe enim proxima fluminibus exesa terra fundamentis caret. Sic Horatius,

— *Cum terra avulsos rapit Aufidus acer.*

Nannius.

95 *Ipse aries*] Argumentum a majori: Si arieti tantum periculi, quid ergo imbecilliori pecori? *Servius* dicit, Virgilium tela Arii vitantem, in flumen sese abjecisse, atque vitasse periculum. Nannius.

96 *Tityre, pascentis a flumine reice capellas*] Id est, o Mantua, noli modo velle aliquid agere de repetendis agris. Nam cum opportunum fuerit,

Ego omnes lavabo] Id est, purgabo apud Cæsarem, cum de Actiaco prælio reversus fuerit. Et bene, in fonte: ipse enim per amicos Cæsaris agrum meruerat recipere, tanquam per rivulos quosdam: nunc autem Mantu-

anis beneficium dicit se ab ipso Imperatore meritum. *Servius.*

Reice capellas] reice ca, proceleusmaticus est pro dactylo: et sic est positus, ut *Gemma labant*. Item, *arietat in portas*. Idem.

Reice capellas] *Servius* dicit reice ca, proceleusmaticum esse. Antiquique omnes codices reice scribunt unico i. *Pierius.*

97 *Omnis in fonte lavabo*] *Fonte* quidem vetera habent exemplaria, Romano excepto, in quo *fronte* legitur, quod alii viderint. Apud Theocritum sane, unde locus hic desumptus, dubio procul fontis mentio fit; ait enim: ἀβριον ὅμμε Πάσας ἐνὶ λουσῶ σὺβαπρίδος ἐνδοθὶ κρήνας. quare fonte omnino legendum est. *Pierius.*

98 *Cogite ovis*] In ovilia colligite, ut *Tityre coge pecus*. *Servius.*

Cogite ovis, pueri: si lac præceperit æstus] In antiquis aliquot exemplaribus, cum antiquissimo majoris notæ, *æstas*, legitur: quod non placet. *Cogite* vero, quod *Servius* exponit, in ovilia colligite, Non. Marcellus, mulgete, interpretatur. Subjungit enim Poëtam causam cur festinandum sit, *si lac præceperit æstus*: ut nuper: *Frustra pressabimus ubera palmis*. Eadem autem dictione variatum, in secundo Georgicon eo loco: *Aut gravis incumbens scopulis arentibus æstas*. *Pierius.*

Præceperit] Præoccupaverit, nam naturale est, ut lac augeatur frigore, calore minuatur. *Servius.*

Præceperit æstus] Horat. Ep. 1. 8. 5.

— *Oleamque momorderit æstus.*

Emmenes.

100 *Eheu, quam pingui macer est mihi taurus in ervo*] Romanus codex, una cum Longobardico, et aliquot aliis, legunt *in arvo*. In aliquot, in quibus *ervo* scriptum fuerat, a littera superne addita. Sed enim *ervo*, et Columella, et Plinio legumine eo pecus pinguescere asserentibus, ma-

gis omnino receptum: et arce nescio quid otiosum haberet. *Pierius.*

Macer taurus.] Theocr. Idyll. iv. 29. λεπτὸς τῆσπερ. Eumenides.

Pingui in ervo] Horat. Sat. ii. 6. 117.

Tutus ab insidiis tenui solabitur ervo.

Leguminis genus est, quo pinguescant boves. *Plant. Must. i. 1. 59.*

Ervoem daturin' eatie, bubus quod ferum?

De hoc legumine sapient Columella.

Plinius xviii. 16. hinc de ervo:

Ervoem medicamentis vim obtinet. Quippe per ervoem Deum Augustum curatum, epistolis ipsius memoria existat. Alia tradit etiam xxii. 26. Festus ab ἔρπος ervoem, ab ἐρπύλλων ervilia derivat. Eumenides.

*101 Exitium est pecori pecorisque magistro] Verbum est in hoc versu valde inconstans reperitur apud codices manuscriptos. In Mediceis, et quibusdam aliis pecori est. In Ob- longo Vaticano, et in Longobardico magistro est habetur. *Pierius.**

Amor exitium est pecori] Ita Ovid.

Am. ii. Ossa mihi nuda reliquit amor.

et Met. x. Fecit amor maciem. et

Am. i. Longus amor tales corpus tenuavit in usus. Apud eundem Canace

impense amans: Fugerat ore color,

macies obduxerat artus. Et in Cy-

dippe:

Concidimus macie, color est sine san-

guine, qualem

In pomo refero mente fuisse tuo.

Cerda.

102 Vix ossibus hærent] Vix ossa

*eorum cohererent. *Servius.**

Vix ossibus hærent] Tale illud Theo-

criti in Idyll. iv.

Τίπας μὲν δὴ τοι τὰς πόρτιος ἀδρὰ

ἀλέκωνται

Ἵ δὲ πόρτιος

Ursinus.

103 Teneros oculus mihi fascinat ag-

nos] Dicit caussam maciei; et per

transitum, pulchrum se habere pecus

significat, quod utique meruit fasci-

*pari. *Servius.**

Teneros oculus mihi fascinat agnos]

Non dabitur est, quia fascinum a

Græco *βασκανίον*, quod a *βασκανίον*, id

est, *φάει* vel *ἀφθαλμῶς* *καὶ* *αὐτὸς*

φάει τὸ *ἀφθαλμῶς*, ut Scholiastes ad

Theocriti Idyll. v. 18. Fascinatorios

oculos *Persius* nominat *Urentes* Sat.

ii. 34. Non tantum oculis inest vis

fascinandi sed etiam vocem et oculos

fascinando interficere docet *Plin.*

vii. 2. Ut occurreretur fascinatori-

nibus, veteres Deum excogitarunt

Fascinum et *Deum* *Quinam*, *que in-*

fantes in canis tuebatur, ac fascinum

summovebat, ut *Lactantius* i. 20.

Plara de fascina *Turnebus* ix. 28.

Eumenides.

Nescio quis teneros oculus] Nescio

quis formula, qua contemptum argui-

mus. *Phædr. fab. iii. nescio quis e*

populo. Cic. pro Mil. c. Quia etiam

audientibus sit popa Licinius, nescio quis,

de circo maximo. Idem.

104 Eris mihi magnus Apollo] Re-

licto certamine, sibi proponunt ænig-

mata. Bene autem ait, Eris mihi

Apollo: quia in rebus incertis sola

*opus est divinatione. *Servius.**

105 Treis pateat cæli spatium non

amplius ulnas] Ulna, proprie est spa-

tium, in quantum utraque extenditur

manus. Dicta ulna, ἀρὸ τῶν ὀλέων,

id est a brachiis; unde et λεωκό-

λενος ἦν dicitur. Necet Suetonius

unum cubitum velit esse tantum-

modo. Sane hæc quæstio varie sol-

vitur. Nam alii dicunt significare

eum sepulchrum Cælii luxuriosi, qui

venditis omnibus rebus et consump-

tis, tantummodo sibi spatium reser-

vavit, quod sepulchro sufficeret, et

voluisse eum errorem facere ex

Cælii similitudine; ut sit, Dic mihi

ubinam sepultus est Cælius, casus

tribus ulnis continetur sepulchrum?

Alii vero volunt puteum significari,

qui est in Syene parte Ægypti:

quem ad hoc nimie altitudinis phi-

losophi effoderunt, ut probarent lo-

cum illum esse solum, quem recto Sol intuitu irradiaret. Nam octavo Calend. Jul. die, quando in centro suo est Sol, lumine suo tam imam quoque illius putei, quam summam terram irradiat. Alii dicunt clypeum Ajacis trium ulnarum, in qua expressa cœli forma fuit. alii specum in Sicilla, per quod rapta est a Dite Proserpina; alii mundum in sacro Cereris. Sed neutrum horum convenit rustico. Unde simpliciter intelligendus est cujuslibet loci puteus, in quem cum quis descenderit, tantum cœli conspicit spatium, quantum putei latitudo permiserit. Asconius Pædianus dicit se Virgilium dicentem audisse, in hoc loco se Grammaticis crucem fixisse, volens experiri quis eorum studiosior inveniretur; volens intelligi de Cœlio Mantuano, ut supra dictum est. *Servius.*

Dic, quibus in terris, &c. Tris pateat spatium, &c. Cœlium Mantuanum quendam tangi hoc ænigmate a Virgilio, qui consumptis opibus ac prædiis venditis, solum sepulturæ locum exceperit, tribus ulnis, hoc est, duodecim pedibus latum, solide contendit in Plinian. exercitat. p. 1222. *Salmasius.*

Non amplius ulnas In Romano codice *ullas* ea mutatione, qua nunc quoque vocabula multa in *l* transmutant. Et Vallus et Vannus apud veteres idem est, ut in Georgicis ostensum. *Pierius.*

106 *Dic, quibus in terris inscripti nomina regum Nascantur flores* Quia solvere non potuit, ipse aliam objicit quæstionem: et captiose, quibus in terris dixit. Hyacinthus enim ubique nascitur, flos qui natus est primo de Hyacinthi sanguine, postea de Ajacis, sicut etiam Ovidius docet. Est autem quasi lilium rubrum, designans primam Hyacinthi literam. Regum autem nomina, non quoniam ipsi reges fuerunt, sed quia regum filii: ut, *Magnum reginæ sed enim miseratus*

Delph. et Var. Clas.

amorem, cum de Ariadne diceret Pasiphaës reginæ filia. Sane multi volunt nomina regum, pro nomine Regis positum; ut sit quemadmodum illud in Terentio, Non perpeti meretricum contumelias, cum de una loqueretur. Nam flos iste Hyacinthi tantum, et non Ajacis nomen retinet. Tamen sciendum ænigmata hæc, sicut fere omnia, carere aperta solutione. Servius.

Dic, quibus in terris inscripti nomina regum Nascantur flores Salmasius in Plinian. exercitat. p. 1223. inexplicabilem quæstionem arbitratur, et florem istum, qui nomen Ajacis foliis inscriptum præfert, non tantum pastori, sed et doctissimis hodie herbariis ignotum esse. Plerique tamen interpretes de hyacintho dictum volunt, cui flori nomen inditum volunt poetæ, e cruore Hyacinthi pueri, qui ubi per imprudentiam inter ludendum disco occisus esset ab Apolline, cujus gemitus ai ai inscripti, flori hyacintho nomen dederunt. Alii ab Ajacis sanguine provenisse testantur: utramque habet fabulam Plinius XXI. 11. *Hyacinthum comitatur fabula duplex, luctum præferens ejus, quem Apollo dilexerat, aut ex Ajacis cruore editi, ita discurrentibus venis, ut Græcarum literarum figura AI legatur inscripta. Emmeness.*

107 *Nascantur flores* In Oblongo codice, in Mediceo, in Longobardico, nascuntur est, Fatendi modo. In Romano nascantur Conjunctivo. *Pierius.*

Phyllida solus habeto Amicam communem. quod plus est, quam esse Apollinem. Nam esse Apollinem impossibile est, quod ille promiserat; hic vero, possibilitia pollicetur. *Servius.*

Phyllida habeto Ovid. remed. am. vs. 65.

Redde Parin nobis; Helenen Menelaus habebit.

Vide quæ a nobis dicta sunt Ecl. I. 31. et 32. *Emmeness.*

Virg.

5 L

108 *Non*] Hic distinguendum est, ut sit sensus, officium iudicis est ferre sententiam, non eorum qui inter se contendunt. Unde male quidam totum jungunt, *Non nostrum inter vos tantas componere lites*. nam non negat se facturum esse quod faciat: iudicaturus enim est eos esse pares, dicens, *Et vitula tu dignus, et hic. Servius*.

Componere] Finire. ut, *Ante diem clauso componet vesper olympo*. Id est, finiet. *Idem*.

Componere] Ter. in *Phorm.* iv. 3. 16. *Inter vos sic hæc potius cum bona Ut componentur gratia, quam cum mala. Emmeness*.

109 *Et quisquis amores*] *Aut metuet dulces, aut experietur amares*. Et tu, et hic digni estis vitula, et quicunque similis vestri est. Nam supra unus dixerat, *Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres, Arboribus venti, nobis Amaryllidis ira*. Item alter, *Dulce satis humor, depulsis arbutus hardis, Lenta salix facto pecori, mihi solus Amyntas*. Ad cuius amatoris similitudinem pertinet, *Aut metuet dulces*. Namque hic Menalcas, et amabat, et amabatur: sed tanquam prudens timebat, ne unquam posset amor ille dissolvi. Et contra Damocetas amari-

tudinem amoris expertus fuerat, ex amicæ Amaryllidis iracundia. *Servius*.

110 *Metuet dulcis*] Timebit pro dulcibus, ne eos amittat. *Idem*.

Aut metuet dulces] In Mediceo codice *metuet scriptum* est, specie non ineleganti. Sed *metuet* cum altero *experietur*, convenit. *Pierius*.

111 *Claudite jam rivos, pueri. sat prata biberunt*] Catullus:

*Claudite ostia virgines,
Lusinus satis.*

Ursinus.

Sat prata biberunt] Aut intelligimus hunc exisse, ut juberet pueris suis ut arva irrigarent; quod illis cantantibus factam est, aut, et revera dicit, *rivos claudite*. aut certe allegorice hoc dicit, jam cantare desinite: satiat enim audiendo sumus. *Servius*.

Biberunt] Amœnissime, ita idem *Ge.* iv.

—— *Irriguumque bibant violaria fontem*.

Ovid. de Ponto i. 8.

Et dare quas sitiens jam bibat hortus aquas.

Tibul. i. 2.

Tunc bibit irriguas fertilis hortus aquas.

Cerda.

ECLOGA IV.

Sicelides Musa, paulo majora canamus] Asinius Pollio ductor Germanici exercitus, cum post captas Salonas Dalmatiae civitatem, primo meruisset lauream: post etiam consulum adeptus fuisset: eodem anno suscepit filium, quem a capta civitate Saloninum vocavit, cui nunc Virgi-

lius genethliacon dicit: quem constat natum risisse statim: quod parentibus omen est infelicitatis. nam ipsum puerum inter ipsa primordia id est, nono die periisse manifestum est. *Servius*.

Sicelides Musa] Sicelides autem Græcum est. Nam Latine Siciliæ-

res facit, Id est Theocriti. Nam Theocritus Syracasanus fuit; quem in hoc opere Virgilius imitatur, ut diximus supra. *Idem.*

Sicelides Mæus] Sinit, qui negant, carmini pastorali invocationes convenire, quos prudenter et eradite refellit alter nostri seculi Virgilius, Ren. Rapius, in libello de pastoralis Carmine. p. 142. quod assurgit aliquando, ut Voss. de institut. III. 8. *Emmeness.*

Paulo majora canamus] Bene paulo dicit. nam licet hæc ecloga discedat a bucolico carmine, tamen inserit aliqua apta ei operi: ergo non majora, sed paulo majora. *Servius.*

2 *Myrica*] Virgulta sunt humilia et sterilia, quod vulgo tamaritium dicitur. *Idem.*

Myrica] *Genetia* in Medicæo codice. *Pierius.*

3 *Si cinimus sylvas, sylvas sint consule dignæ*] Id est miscetur illi... honos ut dignæ sint consule, id est filio... consulis Asinio Pollione. *Servius.*

Silvas sint Consule dignæ] Minus placet Cerdæ interpretatio ex Suet. in Jul. c. 19. Silvas callesque decretas fuisse Coss. nonnunquam, certum est. Sed hoc non videtur annuere Maro. Curæ vult esse, ne abjecti characteris sit et infra Consularem dignitatem, quicquid canatur de Pollione, summo illo viro, carmine pastorali. Turn. III. 22. et XVI. 13. Non legendum enim, ut *Pierius*, *sint*, sed, *sint*. *Silvas sint Consule dignæ*, id est, sint honori et meritis convenientes. Hoc enim dignus Latine, ut à *πᾶσι* Gronov. obs. III. 8. *Emmeness.*

4 *Ultima Cumæi venit jam carminis ætas*] Sibyllini, quæ Cumana fuit, et sæcula per metalla divisit. dixit etiam quis quo seculo imperaret: et Solem ultimum, id est decimum voluit. Novimus autem eundem esse Apollinem. Unde dicit, *Tunc jam regnat Apollo.*

Dixit etiam, *finis* omnibus sæculis, rursus eadem renovari: quia rem etiam philosophi hac disputatione colligunt, dicentes completo magno anno, omnia sydera in ortus suos redire, et referri rursus eodem motu. Quod si est idem syderum motus, necesse est, ut omnia, quæ fuerunt, habeant iterationem. Universa enim ex astrorum motu pendere manifestum est. Hoc secutus Virgilius, dicit reverti aurea secula, et iterari omnia quæ fuerunt. *Servius.*

Cumæi] *Pierio* teste, in Vet. Codice, *y*, scriptum invenitur. Quod hic Cumææ, ab aliis tribuitur Erythrææ. De Cumæa Sibylla, præter citatos a Taubmanno auctores, multa habet Lactant. I. 6. et seqq. qui distinguit inter *Cumæam*, et *Cumænam*. Sed hæc de origine, nominibus, &c. tam certa, ac genuina sunt oracula, quæ venditantur, et collecta ab Obsopæo. De Cumæa Onuphr. in I. de Sibyllis. p. 34. et 35. Probus Cumæum carmen Hesiodi esse putat, cui inditum illud nomen a Patre Dio, qui Cumæus fuisse creditur. *Emmeness.*

5 *Ab integro*] Vel denuo, vel ab initio. Cato de suo consulatu. Omnia ab integro paranda erant. *Servius.*

Ab integro] Ter. cum præpos. *de*. in prol. An. vs. 26. *faciet de integro comedias*. Heaut. IV. 2. 7. *ratio de integro incunda est*. *Emmeness.*

Sæclorum] Synæresis, pro sæculorum; et sæculum quidam centum annorum definiunt; quidam centum decem. Horatius, *Certus undenos decies per annos*. *Servius.*

6 *Jam redit et Virgo*] Justitia, quæ Erigone fuit, filia Themidis, ut inter homines versaretur, propter eorum scelera terras reliquit, quam ideo virginem dicunt, quod sit incorrupta justitia. Et permiscet laudes tam pueri Pollionis, quam Augusti. Nam felicitas temporum, ad Imperatoris

laudem pertinet. *Idem.*

Saturnia regna] Aurea secula, quia Saturnus aureo seculo regnasse dicitur. *Idem.*

Saturnia regna] Quibus virtuti locus fuit. unde Juv. Sat. vi. 1.

Credo pudicitiam Saturno rege moratam

In terris, visanque diu.

Accuratius Ovid. met. i. 89. et seqq. plura ad Ge. i. 126. *Emmenesa.*

7 *Jam nova progenies cælo demittitur alto*] Ut videantur homines non ex mortalibus nati, sed ex numinibus, et quasi cælo lapsi. Et hinc conjicit fore aurea secula, quod Augustus imperat: vel quod talis esse natus puer; vel quod consul est Pollio, nate est, te consule inibit. Servius.

De cælo] Quibus de meliore luto Titan finxit præcordia, quive humanum genus repentinis et inopinatis beneficiis demerentur, de cælo mitti dicuntur. Lactantius i. 11. *Solemus eos, quorum virtutem miremur, aut qui repentino advenerint, de cælo cecidisse dicere.* Tibull. i. 3.

Tunc veniam subito: nec quisquam muniet ante,

Sed videar cælo missus adesse tibi.

Just. v. 4. Hunc quasi de cælo missum contuentur. *Emmenesa.*

8 *Nascenti puero*] Turneb. xvi. 13. Non hæc a Sibylla de Christo prædicta arbitratur, sed filio Pollionis attribuenda esse omnia. *Emmenesa.*

Quo] Deest nascente. Nam hoc dicit, fave ei Lucina, cujus ortus secula immutabit, anreis scilicet ferrea. *Servius.*

10 *Casta fave Lucina*] Modo Lucinam Dianam accipimus. Sic Horatius, *Sive te Lucinam probas vocari, seu te penitus Junonem.* Terentius, Junonem dicit Lucinam: ut, *Juno Lucina fer opem*, cum tamen ambæ unum sint. Sane hic Dianam, Lucinam non immerito designat. Prior enim ge-

nita parturienti matri Apollinem, tulisse auxillum dicitur: Nigidius de diis lib. iv. *quidam deos et eorum genera temporibus et ætatibus, inter quos et Orpheus primum regnum Saturni, deinde Jovis, tum Neptuni, inde Plutonis: nonnulli etiam, ut magi aiunt, Apollinis fore regnum.* In quo videndum est, ne ardorem (sic illa *ecpyrosis appellanda est*) dicant. Quidam hoc loco, *Castæ fave Lucina*, tuus jam regnat Apollo, Octaviam sororem Augusti significari, adfirmant, ipsamque Augustum Apollinem. *Servius.*

Fave Lucina] Quæ et *γερδία*, et *ἑρπης λοχία* dicitur. Nam parturientes *Junonis Lucinæ opem* implorabant. Vide me ad Plaut. Anl. Act. iv. 7. Sed et *Fave*, verbum solemne est. Ovid. *Vesta FAVE.* Tibull. *Phæbe FAVE.* de quo Brisson. Formul. lib. i. *Taubmann.*

Tuus jam regnat Apollo] Ultimum sæculum ostendit, quod Sibylla, Solis esse memoravit: et tangit Augustum, cui simulachrum factum est cum Apollinis conjunctis insignibus. *Servius.*

11 *Inibit*] Inchoabit, exordium accipiet: aureum scilicet sæculum: et ideo inibit, non iniiit, quia consul designatus erat. Quidam Saloninam Pollionis filiam accipiunt. Alii Annum Gallum fratrem Salonini, qui prius natus est Pollione consule designato. Asconius Pedianus a Gallo audisse se refert, hanc eclogam in honorem ejus factam. *Idem.*

12 *Pollio*] De hoc summe viro Ecl. iii. 86. pauca addo, *Ad munera profectos incorrupta vita et facundia.* Tac. Annal. xi. 6. annumeratur, *optimis oratoribus* orat. c. 25. *Magnus orator.* Senec. de tranq. c. 15. *Asinius Pollio non minima pars Rom. styli.* Val. Max. viii. 13. Plura Plin. vii. 33. et Senec. in præf. iv. contr. *Emmenesa.*

Incipient magni procedere menses] Ilud tangit, quod Julius et Augustus

menses, in honorem Cæsaris et Augusti, acceperunt nomina. Nam antea Quintilis et Sextilis dicti sunt. Et hoc etiam trahit ad argumentum aurei sæculi. Possumus et *magni pulchri* accipere, id est aurei sæculi. *Servius*.

Magni procedere menses] Non Julius et Augustus, sed menses magni anni. Itaque non retrahit, qui *magnum mensæ* sæculum Chaldaicum vocaverit. Nam ut antea Poëta dixit, *Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo*; ibi, *per magnum ordinem sæclorum*, maximum annum intelligit, annorum civilium MCCCXXL, cujus anni mensis est CXX. annorum, quod est sæculum. *Scaliger*.

13 *Te duce*] Vel Auguste, vel Pollio, vel Salonine, id est, auctore. *Servius*.

Sceleris vestigia nostri] Bene nullum vult esse præsentium temporum vitium: sed reliquias dicit esse superioris ætatis. Sic in Georgicis cum laudaret Augustum, et carperet tempora, dicens, *Vicinæ ruptis inter se legibus urbes, Arma ferunt: sævit toto Mars improbus orbe*. Intulit, *Fertur equis auriga, neque audit currus habenas*: ut ostenderet tantas esse reliquias præteritorum malorum, ut ne ab optimo quidem rectore sedari posse viderentur. Vestigia autem scelerum dicit bella civilia, quæ gessit Augustus contra Antonium apud Mutinam: contra L. Antonium, fratrem Antonii apud Perusinum: contra Sextum Pompejum filium Pompei in freto Siciliensi: contra Brutum et Cassium in Thessalia: contra Antonium et Cleopatram, in Epiro apud Actium promontorium, juxta Lencaten. *Idem*.

14 *Irrita*] Ad nihilum deducta vestigia; et non dicit, *Jam irrita solvent terras formidine*: sed, fient irrita, et solvent terras timore. *Idem*.

Perpetua] Longa. Immo, solvent perpetua formidine, id est, solvent formidine in perpetuum. *Idem*.

15 *Ille deum vitam accipiet*] Sicut

supra artificiose laudem confundit, ut possit esse communis, nam ad quemvis potest referri *Ille*, vel ad Augustum, vel ad Saloninum. *Idem*.

Ille deum vitam] De Salonino dicitur, cujus natales inciderunt in principium sæculi aurei, quo homines vitam deorum vivebant. Hesiod. *Æpy*. 1. *Εὖρε θεὸν δ' ἔκωον*, &c. Natus autem, inquit, Saloninus homines nostræ ætatis heroes quosdam cum diis permixtos videbit. nam in illa integritate sæculi aurei deos cum hominibus versatos esse credebant: quod rursum futurum gloriatur Poëta, reverso eodem sæculo. Catull. in Epithal. Pelei: *Præsentes namque ante domos inuisere castas Calicolæ*, &c. Turneb. xvi. 13. *Taubmann*.

17 *Pacatumque reget patriis virtutibus orbem*] Vel Augustus Cæsaris, vel Saloninus, Pollionis virtute pacatum orbem tenebit. Et mira laus utriusque est, et ejus qui pacavit, et qui pacatum tnetur. vel certe patriis illis, deest *ab*, id est, ab illis. *Servius*.

Pacatumque reget patriis virtutibus orbem] Quamvis vetustissimi codices aliquot *patriis* legunt, magis tamen acceptum *patriis* intelligo. *Pierius*.

18 *At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu*] Rhetorice digesta laudatio. non enim improvide in principio universa consumpsit: sed paulatim fecit laudem cum ætate procedere. *Servius*.

At tibi prima, puer] In Romano codice, *ac tibi*, et ita inferius, ubi *at simul*, *ac simul* habetur: quum tamen in antiquis aliis codicibus *at* utrobique legitur. *Pierius*.

Munuscula] Bene in rebus minoris ætatis, usus est diminutione; ut nullo cultu, id est, inarata, sed sua sponte nata. *Servius*.

Prima munuscula] Quoniam in hac ecloga Poëtæ animus est, Saloninum Pollionis filium, non tantum humanis, sed et divinis honoribus ornare, pri-

mitias ei, tanquam Deo, oblatum iri, expromit. De primis fructibus ex agro susceptis Deoque offerendis Plin. XVIII. 3. et Ovid. Met. x. 431.

Festa pia Cereris celebrabant annua matres

Illa, quibus nivea velata corpora veste Primitias frugum dant epicea certa suarum.

Emmeness.

19 *Errantes ederas passim cum baccare tellus*] Passim vagantes. Unde antiqui lyrii dixerunt, flexipedes hederas: quod hac atque illac vagantur. Mire autem puerum laudat ex ipsis muneribus. Nam hedera indicat futurum poetam: ut, *Pastores hedera nascentem ornate poetam*. Baccar vero, herba est, quæ fascinum depellit. ut, *Baccare frontem Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro*. Per quod pulchrum indicat puerum. *Servius*.

Baccare] Baccar a nonnullis per χ: sed Dausiquius sine spiritu scribendum docet ex Hesychio et aliis. Ut Plinius vult XXI. 5. est radice odorata, et a nardo rustico non discrepat. Alii eandem cum asaro esse herbam volunt. V. Salmasium in Plinian. exercitat. p. 1068. Teste Dioscoride III. 21. planta est coronaria, odorata, *ἐβάρη* vel *ορεφάρωα-νυχ*. *Emmeness*.

20 *Ridenti acantho*] Læto, suavi, jucundo, fulgenti, ut, *ridet argento domus*: vel quod hians et patens nascitur: et est herba quæ in Ægypto invenitur. *Servius*.

Ridenti acantho] Errare docet Sarvium Salmasius in Plinian. exercitat. p. 534. *Acanthus Ægypti arbor est, non herba. Sed propter colocasiorum nomen, quæ Ægypti sunt peculiariora, de acantho Ægyptiaco interpretatus est perperam, &c. Ridenti*] Bene *ridenti*, nam herbæ flores adblandientes dicuntur ridere. Petronius,

Albaque de viridi riserunt lilia prato. De venusta translatione hujus vocis

v. indicem Giphani ad Lucretium. Idem Græce γαλαψ. *Emmeness*.

Colocasia] Hanc herbam videtur in honorem Augusti crevisse, quæ Romæ, post devictam ab eo Ægyptum, innotuit. et dicendo *fundet* abundantiam floris ostendit. *Servius*.

Colocasia] *Colocasia* vocarunt fabæ Ægyptiæ flores, cujus radicem *κολοκασίας* proprie appellatam volunt. Eos flores ad coronas viendas commendat Nicander:

Ἀνὰ πύλας κίλων δ' Ἀβύρρων ἔρπει θεπέης

Ἄρθρα μὲν ορεφάρων ἀρίστ.

Atheniens florem fabæ Ægyptiæ *ορεφάρων* fuisse indicat. Hæc ex Salmasii Plinian. exercitat. p. 966. Inter herbas, sponte nascentes, nobilissima est colocasia, quam cyamon alij vocant, ut Plin. XXI. 16. Palladius de r. r. l. v. in feminino effert. *Colocasia plantalia ponemus acipius*. Noster, et etiam Martialis Epigr. VIII. 33. in genere neutro,

Lenta minus gracili crescent colocasia filo.

Emmeness.

21 *Ipæ lacte domum referunt*] Quid enim est aptius infanti lacte? Et magna laus in hoc est, quod ait, *Ipæ referunt*, id est, sua sponte. *Servius*.

Lacte distenta capellæ ubera] Sic Ecl. VII. 3.

Thyrsis ovis, Corydon distentibus lacte capellas.

Horatius Epod. II. *Distenta siccet ubera*. et Sat. I. 1. 110.

— *Capellæ gerat distentius ubera.*

Emmeness.

22 *Nec magnos motuent armenta leones*] Bona uox est moderationis, dicens, Erunt quidem maligni leones: sed minime armenta nocebant. *Servius*.

Nec magnos motuent armenta leones] Sic Hor. Epod. XVI.

Credula nec flaves timeant armenta leones.

Et paulo post:

*Nec vespertinus circumgemit ursus
ovile.*

Leones et vituli ad præsepe simul stant: lupus ovem non rapit. Lactantius vii. 24. *Emmeness.*

23 *Blandus*] Jucundos, ut puero. *Servius.*

Cunabula] Lactali in quibus infantes jacere consueverint: vel loca in quibus nascuntur, quasi cynabula. Nam *κύνω* est Græce eniti. *Idem.*

Cunabula] *Cunæ* quidem, ipsi lectuli: *Cunabula*, quicquid ad hos pertinet: auctoribus Camerario et Turnebo. Plaut. Trucul. extr.

— *Opus est cunis, cunabulis.*

Taubmann.

24 *Et fallax herba veneni*] Non cictam dicit, quæ omnibus nota est: sed illam sardoniam, quæ apiastri similia, homines decipit: vel aconita: *Nec miseros fallunt aconita legentes.* *Servius.*

25 *Assyrium vulgo nascetur anomum*] *Anomum* herba est suavissimi odoris, quæ tantum in Assyria nascitur. *Vulgo*] Passim, omnibus locis. *Idem.*

Assyrium vulgo nascetur anomum] In Longobardico codice legere est: *Assyrium* et *vulgo*. ut, Testilis et rapido. Sed etiam absque particula copulativa oratio ipsa et candida et venusta est. *Anomum* vero in Assyria tantum nasci tradit *Servius*: Verum id etiam in Media et in Ponto nasci *Plinius* tradit. *Pierius.*

Assyrium anomum] Cum sit *Assyrium*, excludit *Ægyptium*, et alia, quæ non in tanto honore. *Anomi* celebre angustum fuit, quod item dictum *anomum*. Hujus duplex usus. Eo mortui ungebantur. *Persa. Compositus lecto, crassique lutatus anomia.* Et vivorum comæ. *Sidon. Indus oderifero crinem madefactus anomio.* An Indisolum? Nequaquam. Græcis dat *Sen. nbi Thyestem sic inducit loquentem: Pingui madidus erinis anomio.* Romanis, *Ovid. Spisæque de nitidis tergū anoma comis.* *Cerda.*

Anomum] Sæpe pro quibuscumque unguentis pretiosissimis. *V. Salmasium in Plinias. exercit. p. 401.*

26 *Heroum laudes et facta parentis*] *Ephexegesis* si sit, melior sensus est, Quæ erunt heroum laudes, tui parentis virtutes. et bono ordine: primo poetas, deinde historicos, deinde philosophos legendos dicit. *Servius.*

Facta parentis] In Romano codice *parentum* est, numero multitudinis: quod si placuerit, *Servii* tolles ambiguitatem super *Ephexegesi*. *Pierius.*

27 *Jam legere*] Id est cum coeperis imbui studiis liberalibus. *Servius.*

Quæ sit poteris cognoscere virtus] *Accesum* enim ætatis quanta sit virtus agnoscitur, et cujus gloriæ. *Idem.*

28 *Molli*] Fertili. *Idem.*

Flavescet] Albescet. *Idem.*

Arista] Seges inculta, quæ a nullo colitur. *Idem.*

29 *Incultique rubens pendebit sentibus uva*] Id est, ubique sit uva. *Idem.*

Rubens] Matura. *Idem.*

Rubens uva] *Horat. Od. ii. 5.*

— *Jam tibi lividos*

*Distinguet autumnus racemos,
Purpureo varius colore.*

et *Epod. II.*

Certantem et uvam purpuream.

Sentibus] Spinis, et asperis frutetis. *Servius.*

30 *Et duræ quercus sudabunt roscida mella*] Id est, quæ hodie roscida, olim quercus sudabunt. *Servius.*

Sudabunt] Desinent. *Idem.*

Sudabunt] Sanctius nonnulla congesti exempla cum quarto casu. *Virg. Ecl. viii. 54.*

Pingua corticibus sudent electra myrica.

Statius Theb. l. v. Gelidæ labor sudatus in Æmo. *Quintil. Et vigilandæ noctes, et in sudata veste durandum.* *Pro mella, melle sudabunt dixit Lactantius vii. 24. et Ovid. Met. i. 112, pro sudare, stillare.*

Flavæque de viridi stillabant ilicæ mella. *Emmeness.*

Roscida mella] Id est fragrantia. *Servius*.

31 *Suberunt vestigia*] Id est, erunt, sed latenter: et bene. *Idem*.

Prisca fraudis] Ad suorum temporum excusationem: sicut supra dictum est. Aut *fraudem* pro solertia posuit. *Idem*.

32 *Quæ tentare Tethin ratibus, quæ cingere muris Oppida*] A sequentibus ostendit præcedentia: quæ vitavit, quasi laudi incongrua. Nam per navigationem ostendit fore avaritiam, quæ homines navigare compellit. per muros, bella significat. per agriculturam, famis ostendit timorem. *Idem*.

Tentare Thetim] De artis nauticæ processu Claud. in præfatione lib. 1. de raptu Proserpinæ, ubi *tentare*, pro navigare:

Mox longos tentare sinus.

Sic Noster Ge. III. 77.

— *Fluvios tentare minaces.*

Id est, ingredi. *Servius* avaritiam hominum causam navigationis statuit. Sed et illius, et Propertii sententia rejicienda, canentis El. 1. 17.

Ab percat, quicumque rates, et vela paravit

Primus, et invito gurgite fecit iter. Temere etiam nimis in præfatione l. XIX. Plinius nullam execrationem sufficere dicit contra inventionem artis nauticæ. Necessitas, ut Schæferus de mil. naval. l. 1. prima est causa, quæ navigationem produxit. Teste tamen Horat. Od. 1. 3.

Illi robur, et æs triplex

Circa pectus erat, qui fragilem truci Commisit pelago ratem

Primus.

Emmeness.

Ratibus] Ex pluribus malis et asseribus ratis fit, ut Varro de L. L. l. VI. vel ex tignis colligatis, ut Festus; vel ex trabibus connexis. Quod primum et antiquissimum navigii genus esse docet Isidorus XIX. 1. *Idem*.

Cingere muris Oppida] Urbes excitæ ferreo sæculo, cum non hospes

foret tutus ab hospite, neque a genero socer, quæ aureo sæculo non desiderabantur, de quo Ovid. Met. 1. 97.

Nondum præcipites cingebant oppida fossa.

Idem.

33 *Telluri insindere sulcos*] In Romano codice legere est, *tellurem insindere sulco*. in Oblongo Vaticano, *sulcis*: Longobardicus, Mediceus, et aliquot alii, vulgatam sequuntur lectionem. *Pierius*.

34 *Alter erit tum Tiphys*] Vel revera Tiphys, vel qualis Tiphys Argonautarum gubernator. Sane specialia pro generalibus ponit. Nam per Tiphyn, quencunque gubernatorem accipimus: per Argo, quancunque navem: per Trojam, quancunque civitatem: per Achillem, quencunque virum fortem. Videtur tamen hic locus dictus per *ἄνωκατορας*, id est, per omnium rerum revolabilitatem, ex syderum ratione venientem, ut diximus supra. Sane fabula de hoc gubernatore talis est: Pelias cum accepisset responsum ab Apolline, fore ut ab eo privaretur regno, et vita, qui altero pede nudo ei sacrificanti occurrisset: forte vidit Jasonem nudo pede vesisse, qui dum Junonem transmutatam in anas speciem, credens mortalem, petentem per vadum fluminis transferret, alteram ex caligis in limo amiserat. Igitur Pelias metuens ex responsis facta, jussit eum Colchos proficisci ad petendam auream pellem arietis, qui Phrixum et Hellem Colchos pertulerat. qui fabricata navi, quam ab Argo fabricatore, Argo appellavit; contractaque juventute Græciæ, Tiphyn habuit gubernatorem. Sane quidam Argo a celeritate dictam volunt, unde verso in Latinum verbo, *argutus* celeres dici. Socii vero Jasonis Minyæ appellati sunt; vel ab Argo hujus nominis Colchorum, vel quod multi ex quadam Minya nati Jasoni se con-

juxerint; vel quod Minya Jasonia terra ayla fuerit: qui autem cum Jasone profecti sint, apud eos qui de fabulis scripserunt, plenius inventur. *Servius.*

Alter erit tum Tiphys] Adminicula gubernandi Tiphys invenit, ut Plin. VII. 56. De quo Ovid. de art. am. l. 6.

Tiphys in Æmonia puppe magister erat.

Emmeness.

Argo] A fabricatore sortitur nomen, cuius meminit Phædrus IV. 6.

Nec ad professa mortis audacem viam Fabricasset Argus opere Palladio ratem.

Idem.

35 Heroas] Quidam a terra dictos volunt, quod terra *ἥρα* dicta sit, unde initio nati creduntur homines, qui nomen a matre traxerunt. *Servius.*

37 Te fecerit ætas] Ætas, hoc loco, modum annorum significat; ut, *ætus Lucinam justasque pati hymenæos*: nam subdidit, *Desinit ante decem, post quatuor incipit annos*; alias pro tempore posita, ut veniet *lustris latentibus ætas*. *Idem.*

38 Cedit et ipse mari vector] Necessario; siquidem,

Omnis feret omnia tellus] Navigatio enim ex mercimonii ratione descendit. Sane vector, tam is qui vehitur, quam qui vehit dicitur; est et nauta et mercator. *Servius.*

Cedit et ipse mari vector] Vector non tantum dicitur qui vehit, sed etiam qui vehitur. Ovid. Heroid. ep. XVIII. 148.

Idem navigium, navita, vector ero. Phædr. IV. 16.

Inter vectorum lacrymas.

Emmeness.

Nautica pinus] Pinum esse materiam, unde ædifices naves, docent Plinius XVI. 39. Theophr. v. 2. et Veget. IV. 34. Sic Phædr. IV. 6.

Utinam nec unquam Pelei nemoris jugo

Pinus bipenni concidisset Thessala.

Horat. Od. I. 14.

Pontica pinus sylva filia nobilis.

Optime Noster Æn. IX. 85.

Pinea sylva mihi multos dilecta per annos,

Lucus in arce fuit summa, quo sacra ferebant,

Nigranti picea trabibusque obcurus acernis:

Hæc ego Dardanio juveni, cum classis egeret,

Lætæ dedi.

Emmeness.

39 Mutabit merces] Quia antiqui res rebus mutabant. *Servius.*

Mutabit merces] Veteres mutandi verbo uti sunt pro emere, aut vendere, apud quos mercium permutatio locum habebat, nec pretium pro iis persolvebatur. Aristot. v. 8. Declarat idem titulus de rerum permutatione in Pandectis. Sic Noster Ge. III. 306.

— *Quamvis Milesia magno*

Vellera mutantur.

Horat. Sat. I. 4. 29.

Hic mutat merces surgente a sole ad eum quo

Vespertina tepet regio.

Et Sat. II. 7. 109.

— *An hic peccat, sub noctem qui puer uvam*

Furtiva mutat strigili?

Græcis in usu sunt duo verba ἀλλοτρεῖν et ἀντικαλλοτρεῖν. *Emm.*

40 Non rastros patietur humus] Ovid. Met. I. 101.

Ipsa quoque immunis rostroque intacta, nec ullis

Saucia vomeribus, per se dabat omnia tellus.

Idem.

42 Discet mentiri lana colores] Cum enim tingitur, mentitur alienum colorem. *Servius.*

Discet mentiri lana colores] Id est, nec lana tingetur aliis, ac natis,

coloribus. Plinius l. xxxv. c. 6. quod chrysocollam luteam mentitur. Sic alibi candorem mentitus. Enm.

43 *Ipsæ sed in pratis a. j. s. r. M. j. c. m. v. l.*] Hoc in honorem vel laudem Augusti refert. Traditur enim in libris Etruscorum, si hoc animal miro et insolito colore fuerit infectum, omnium rerum felicitatem imperatori portendi. *Ipsæ* autem quod addidit, non vacat: nam sunt quædam pronomina, quæ addita nominibus faciunt dignitatem, ut, *ipsæ modo Æneas* et *Turnus ego*. Sane in Namiæ legibus cautum est, ut si quis imprudens occidisset hominem, pro capite occisi et ætis ejus, in cautione offerret arietem. Ergo hic bene videtur arieti dignitatem dare; dicendo *ipsæ*; qui oblatu, homicidam crimine homicidii possit exsolvere. *Servius*.

Jam] Significat modo. *Idem*.

44 *Murice*] Cochlea similis conchiliis, unde tingitur purpura. *Idem*.

Murice] Murex pisciculus est, qui cibi vicem præstat, cujus liquore tinguntur vellera et vestes. Martial. Epigr. xiii. 77.

Sanguine, de nostro tinctas, ingratis, lacernas

Induis, et, non est hoc satis, esca sumus.

Horat. Od. ii. 16.

— *Te bis Afro*

Murice tincta

Vestiunt lance. —

Pers. Sat. ii. 65.

Et Calabrum cæcit vitiato murice velus.

A purpura distinguit Plin. ix. 25. Per arietem insolito colore indutum portendi imperatori omnium rerum felicitatem, docet Macrobius. iii. 17. Ibi plura. *Emmeness*.

Mutabit] Tinget, inficiet per naturam. *Servius*.

Luto croceo] Rubicundo colore, et est Hypallage, pro croco luteo. Nam crocum, lutei coloris est. Unde et aluta pellis alba per naturam. *Idem*.

45 *Sandyx*] Herba est, de qua sandycinus tingitur color. *Idem*.

Sponte sua sandyx] Græcis etiam sandyx genus cerussæ a colore sandarachæ. Turnebus existimat concinnius hic sandycem herbam accipi, et ejus fūco inter pascendum agnos colorari, tum Plinii auctoritate, tum Hesychii, cujus hoc est: *σάνδυξ δένδρον, ἐξ τῶν ἁλῶν χροιάς ἔχει κίτρινον ἐν φέρῃ, ὡς ἡαρίβιος*. *Germanus*.

46 *Talia sæcla, suis dixerunt, currite, fusis*] Ordo est, Talia sæcula carrite fusis suis Parcæ dixerunt. *Servius*.

Sæcla] Sunt, qui contendunt, sine diphthongo scribendum, ut Dausquius. Sed per *a* numismata, et inscriptiones habent, quæ Pierius, et Manutius citant. His adde numm. August. tab. 58. De felicitate aurei sæculi Lactantius v. 24. *Emmeness*.

Currite] Volvite. Melius est *currite*, imperativum esse modum: ut sit sensus, Dixerunt Parcæ concordæ, suis fusis, id est vaticinationibus, currite talia sæcla: hoc ordine et eventu vestro eatote. *Servius*.

Currite] In Mediceo codice, *currere*; sed melius per imperativum. Sic Catullus nupt. Pel.

Currite ducentes subtemina, currite fusi.

Emmeness.

47 *Stabilis*] Hic immutabili et semper manenti. *Servius*.

Fatorum numine] Fata dicta a fado: quia quæ Parcæ dixerunt, hæc credebantur evenire mortalibus. Numine autem, id est, potestate, divinatione, ac majestate. *Idem*.

Parcæ] Quæ et furæ infernales; dictæ Parcæ, καὶ ἀντρίπασιν, quia nulli parcunt. *Idem*.

Concordes stabili fatorum numine Parcæ] Nam et quod una dixerit, dum sequuntur; et fixa sunt statuta fatorum. Horatius, Quod semel dictum, stabilisque rerum Terminus seruet. *Idem*.

49 *Cara deum suboles*] A sub et elocendo quia originem habet, per, a,

scribend. volent Pierius, et Daus-
quius, adjectis nonnullis inscriptioni-
bus, quibus codicis Romani fidem
tueatur. *Cara Deum suboles* quod
Græce *διωρπηφς*. Vide Schol. ad Hom.
Il. A. 176. *Emmeness.*

Cara] Sic in vulgatis, in codice
Festi *clara*. Pierius.

Jovis incrementum] Nutrimentum.
et eat vulgare, bucolico quod conve-
nit carmini. *Servius.*

59 *Nutantem mundum*] Nutat, præ-
sentibus malis: sicut post lætari illum
dicit: lætus est, bonis futuris: et
bene quasi renascentem describit.
Sane Jovem merito puerorum dicunt
iamenta curare, quia cum pueri
togam virilem sumpserint, ad Capito-
liam eunt. Nam et in *Æn. viii.* Asca-
nius in Numanum intendens sagittam,
Jovem magis invocavit, *Jupiter omni-
potens audacibus annue captis*. Idem.

Convexo] Curvo, inclinato. *Idem.*

Tractus] A magnitudine dictum ac-
cipitur, et bene per hæc omnia mun-
dum divisit. *Idem.*

53 *O mihi tum longe maneat pars
ultima vitæ*] Utinam possim frui vita
longissima; et habere tantum spiri-
tum, quantus possit sufficere ad tuæ
virtutis commemorationem. *Idem.*

55 *Non me carminibus vincet nec
Thracius Orpheus*] Genere styli sese
Orpheo, vel Lino meliorem fore com-
memorat. Nam non sibi arrogat:
sed hoc dicit, Tanta est materia tuæ
landis, ut etiam humile ingenium in
ea re supra omnes possit excellere.
Idem.

56 *Adsit*] Pro faveat. *Idem.*

57 *Calliopæa*] Græca declinatio.
Idem.

Lino] Linus vero cum nomen homi-
nis dicimus, brevis est *Li*. Statius,
Medio Linus intertextus acantho. Cum
autem linum dicimus, filum signifi-
cantes, *Li* longa est; cum producat
apud Græcos. Linus Apollinis et
Pamatis filius, qui theologiam scri-
bit. *Idem.*

*Orphei Calliopea, Lino formosus Apol-
lo*] Vide ad hunc locum Schotti
observat. II. 44. Phæd. I. III. in
præfat.

*Threissa quum gens numeret auctores
suas,*

*Linoque Apollo sit parens; Musa Or-
pheo.*

In Romano et Mediceo codice *Orphi*
legitur, per synæresim. Plura Pie-
rius. *Emmeness.*

58 *Pan etiam*] Redit ad nomina
rustica: nam satis excesserat dicendo
Linum poetam, et Orpheum theolo-
gum. *Servius.*

Pan etiam] In Oblongo codice legi-
tur *Pan Deus*, et in sequenti *Pan
etiam*. Magnam enim emphasim ha-
bere videtur, *Pan Deus*. Et adverte
in hujusmodi lectione inferiore versu,
Pan suspendendum esse; si cui vero
magis placeat iteratio totius hemisti-
chii, non laboro. Nam et ea quoque
lepida, et suavis est. *Pierius.*

Arcadia iudice] Quæ ei favet, ubi
colitur. *Servius.*

Arcadia iudice] Confidenter satis
arbitros Poëta capit Arcadas, Pana
colentes religiosissime. Sic *Ecl. x. 26.*

Pan Deus Arcadia—
Multa Pausanias in Arcadicis I. VIII.
*ἄρκαδι καὶ τοὺς ἐν τῇ Ἠραδί Πανδς, ἄρε τοῖς
Ἀρκάδων ἐνὶ χοροῖς*. *Emmeness.*

60 *Incipe parve puer*] Virgilius hic
blandissimis et oculis et verbis pue-
rum ad hilaritatem proleat, ut risu se
ostendat agnoscere matrem. deinde
ei quibusdam terribilamentis mina-
tur, nisi hoc faciat: denunciatis, eos
qui non arrisere parentibus, carnisæ
vitalitate. Et duplicem esse in ipsius
risu gratiam. Nam et matrem recrea-
bit, fessam decem mensium fastidio:
et deos vitæ præsidēs, Genium et
Junonem, quos parentes hic vocat,
sibi conciliabit. *Nannius.*

Risu cognoscere matrem] Alludit ad
id quod factum est: et rem natura-
lem ait. Sicut enim majores se ser-
mone cognoscunt: ita infantes, pa-

rentes risu se indicant agnoscere. Ergo hoc dicit, Incipe parentibus arridere: et eis spe omnis boni de-trahere sollicitudinem: ut ipsi tibi arrideant. *Servius*.

61 *Tulerunt*] Alii, *abstulerint* le-gunt; ut sit, *Si riseris, abstulerint decem menses matri tua longa fastidia*. matri enim decem menses attulerunt longa fastidia: quia pręgnantes solent fas-tidia pati. *Idem*.

Tulerunt] *Tulerunt* quidem in Ro-mano codice legitur, in Longobardi-co, et in Oblongo, *tulerant*. In Mediceo et aliquot aliis perveteribus *tulerint*. Neque desunt, qui teste Servio *abstulerint* legant. Sed enim Donatus in Eanuchi prologo locum hunc citat, et *tulerunt* pene ultima correpta legit, ad similitudinem illius Terentiani versus: *Postquam cędiles emerunt*, ubi necesse est ultimum sal-tem pedem esse iambum. Agnoscit et Probus *tulerunt*, et Metaplasmm esse dicit media correpta syllaba, quę natura longa sit. Et et *decim* per i, de quo superius. *Pierius*.

Tulerunt] De systole notissima et usitatissima vide Nobiliss. Heins. ad Heroid. ep. II. 142. *Prębuerunt*. Et VII. 166.

Nec steterunt in te virque paterque meus.

Emmeness.

Decem menses] Quia mares in de-cimo nascuntur mense, fœminę vero in nono. *Servius*.

Decem menses] Pro eo Stat. Theb. l. i. *Bis quinos*. De decem men-sium partu, multa conguessit Cerda. Turneb. iv. 15. De Lunę men-sibus explicandum hunc locum putat, qui breviores erant, cum veteres eos ad Lunę cursum, non ad solis meti-rentur. Oppianus A. 394.

*Ὡς δ' ὅτε τις κόρη δέκατον περὶ μῆνα
σελήνης

Προστούκος λοχίσειν ὅπ' ὠδίνεσσι
τυπείσα.

Emmeness.

62 *Cui non risere parentes, Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est*] Sicut Vulcano contigit: qui cum de-formis esset, et Juno ei minime arri-sisset, ab Jove est præcipitatus in insulam Lemnum. Illic nutritus a Sinciis, cum Jovi fulmina fabricasset, non est admissus ad epulas deorum. Postea cum rogaret ut cum Minerva conjugium sortiretur: spretus ab ea est. Unde divinos honores non me-ruit: ad quos aut per convivium numi-num, aut per conjunctionem veniturdearum. Hinc est, quod Junoni in primo *Æn.* Æolus agit gratias, quod per ejus beneficium divinos honores me-ruit: ut, *Tu das epulis accumbere diuim*. Alii dicunt quod cum Vulcanus pa-rentes suos diu quæreret, nec inve-niret; sedile fecit tale, ut cum eo qui sedisset surgere non posset; in quo cum adsedisset Juno, nec posset ex-surgere; Vulcanus negavit se solutu-rum omnino, nisi prius parentes suos sibi monstrasset, atque ita factum est ut in Deorum numerum reciperetur. *Servius*.

Cui non risere parentes] Non me fugit quo pacto Quintilianus lectionem hanc acceperit, quam hic in numero figurarum esse dixerit, quantumque viri peritissimi sibi super hoc loco applaudere visi sint. Quę vero in hoc disputent, alii viderint. Nos anti-quissima hæc omnia exemplaria contulimus, in quibus omnibus scrip-tum observavimus cui dativo casu. In aliquot etiam *quoi*, Catulliano more, ut alibi: *Quoi non dictus Hylas*. Quo de genere scriptiois Quintilianus, Veteres ante se ait, cui, quod tribus jam litteris enotari cęptum erat, *quoi* ad pinguem sonum usos: tan-tum ut ab illo qui distingueretur. *Pierius*.

63 *Nec deus hunc mensa*] Alii ita intelligunt, quasi tam cito extinctus sit, ut nec Veneri nec Libero pot-erit operari. Proinde nobilibus pu-eris editis, in atrio domus Junoni

lectus, Herculi mensa ponebatur. Servius.

Non deus] Id est Jupiter. *Idem.*

Nec deus] Id est Minerva. *Idem.*

Dea nec dignata cubili est] In Romano codice scriptum est: *cubilest*, Plantino more. In altero perveteri *cubili* absque verbo *est*. Sed ea synalæpha, quæ fit in *cubili est*, huic humili generi maxime convenire videtur, et nescio quid suavitatis in eorum auribus relinquere, qui musicis Poëtarum insuerint. *Pierius.*

Cui *non risere parentes*, *Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est*] Mirum in modum hic locus torquet Grammaticos. Turneb. xvi. 15. et xviii. 34. et Politianus Miscell. c. 89. sequi videntur sententiam Quintil. ix. 3. legentis *qui, non, cui*. Hæc ejus est interpretatio: *ex*

his enim qui non risere, &c. quæ etiam Cerdæ, et aliorum expositioni inservit. *Pierius* vero, cui legendum censeat in dativo, quod Nannius nominativi casus vult esse, quam sententiam adstruit Dansquius, formula ex 12. tab. petita: *EVICVI VOLER*. Cerdæ, *risere parentes*, inquit, id est, ad parentes, a subaudita præpositione, quod probat Scaliger: nam ad parentes qui alludunt infantuli, magis eorum pectora inflammant. Exemplum est Cyrus apud Justin. v. 4. Qui, blandienti risu, ad pastoris uxorem, *tanquam ad notam, alluisse* dicitur, et quidem optimis auspiciis. Alii, inter quos Pimontius, *parentes*, quintum casum affirmant. An de Vulcano? An de Salonino, Polliionis filio? Quisque pro arbitrio decadat. *Emmenes.*

ECLOGA V.

Mencas] Virgilius hic intelligitur, qui obitum fratris sui Flacci deflet: vel, ut alii volunt, interfectionem Cæsaris. *Mopseus* vero Æmilii Macer Veronensis Poëta, amicus Virgilii. *Servius.*

1 *Cur non Mopse, boni*] Inducuntur duo pastores canere delectationem: Unde et se laudantes sibi invicem cedunt. *Idem.*

Boni] Docti. et figurate ait, ambo boni, id est,

2 *Tu calamos inflare levis*: Calamos, aut levis versus, id est subtiles, sed melius est calamos leves, ego dicere versus, boni dicere, versus; boni dicere autem Græcum est, ita nos legimus: dicere sane pro canere, ut, *Dianam tenera dicite virgines*. ponitur et pro nominare, ut *Italiam dixisse*

ducis de nomine gentem. *Servius.*

Boni] Id est, periti. Hellenismus est, cujus bene multa suppeditat exempla Vechnerus in lib. Hellen. i. 5. Petr. Victorius var. lect. xvii. 25. *Doctum cantare, condere, &c.* Locus debetur Theocr. Idyll. viii. 4.

Ἄμφοσιν ὑπὸ τῶν δαδανμένων, ἑμφοῖς ἔλδον.

Quemadmodum bonus (Statis Achill. i. iv.

— *Tecum lituo bonus adsit Agyrtes.*)

Et *ἀγαθός* gr. idem quod, doctus, sciens; sic, malus, pro imperito, apud Phæd. i. 14. *Malus cum autor inopia deperditus*. Et Græce, *κακός*: sic, apud Eurip. *κακὰ γεμύρειν χεῖρες ἐν τετραμμέναις*. *Emmenes.*

Convenimus] In Oblongo cod. con-

sedimus legitur, omnino corrupte. Nam *consensire* huic sententiæ congruit. *Pierius*.

8 *Hic corylis mixtas inter consedimus ulmos*] Ordo est, Car non Mopoe hic consedimus inter ulmos mixtas, corylis scilicet, ut canamus. Sane *inter* præpositio, quia post posita est, mutavit accentum, sicut *Circum*. *Servius*.

4 *Tu major*] Id est vel nata, vel merito. *Idem*.

5 *Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras*] Dicit quidem verecunde se illi obtemperare debere: ostendit tamen quid sibi placeat. Nam ex ipsa laude antri, et ex arborum vituperatione, quarum incertas umbras esse dicit, ostendit suam sententiam esse meliorem. Incertæ autem umbræ sunt, et ex Solis circuitu, et ex mobilitate ventorum; quod ipse etiam dicit, Zephyris motantibus umbras. *Idem*.

6 *Antro potius succedimus*] Succedimus et dativo et accusativo casibus, secutus tam veterem, quam nostram consuetudinem, suo more jungit; sive umbras succedimus, sive antro; cum alibi secutus tantum antiquos, dativo tantum succedere iunxit; ac *nostris succedere* penatibus, et *successitque* gemens stabulis. Salustius tamen succedere accusativo iunxit. Sed ubi prope significat: Cum murum hostium accessisset, *penas dederat*: hoc est, cum prope murum accessisset. Succedere autem idem significat, quod et subire, id est, penitus intrare. *Idem*.

7 *Labrusca*] Vitis agrestis: quæ, quia in terræ marginibus nascitur, labrusca dicitur, a libris et extremitatibus agrorum: vel quod sapore acerbio, labra lædat. *Idem*.

Sparcit labrusca] Usus hic Virgilius genere fœminino, qui genere neutro plurali numero dixit in Calice,

Denique virgultis avide labrusca petuntur.

Pierius.

8 *Montibus in nostris*] Ac si diceret, in nostro territorio. *Servius*.

Tibi certet] Usurpatum est. nam hodie, certo tecum dicimus. *Idem*.

Tibi certet] Verba contentionis ament dativum. *Ecl. viii. 55*.

Certent et Cycnis ululæ.

Catull. Carm.

— *Noli pugnare duobus*.

Sic Græce *μῆχεται τοῖς τεύχεσιν*. plura *Vechnær. hellenol. x. 4. Emme-nææ*.

Solus tibi certet Amyntas] In Mediceo, et omnibus fere codicibus antiquis, *certet* legitur: indicativo modo. Sed in Oblongo, *certet*, ut in vulgatis est, et ita etiam est in citato versu apud Arusianum Messum. *Pierius*.

Amyntas] Cornificius per ironiam dicitur. *Servius*.

9 *Quid, si idem certet Phæbum superare canendo*] Offensus comparatione inferioris, hoc dixit: licet non amare Menalcas dixerit, *Solus tibi certet Amyntas*. quod tamen quia hic asperè accepit; ille paulo post curat, dicens, *Lenta salix quantum pallenti cedit olivæ*. *Idem*.

Quid si idem Phæbum certet superare] In Mediceo, et aliquot aliis codicibus antiquis, mutatis dictionibus legitur, *Quid si idem certet Phæbum superare*, quod parvi momenti est. *Pierius*.

10 *Phyllidis ignes*] Phyllis Sitonis filia, regina Thracum fuit. Hæc Demophoontem Thesei filiam regem Atheniensium, redeuntem de Trojano prælio, dilexit, et in conjugium suum rogavit. ille ait ante ordinarum se rem suam: et sic ad ejus nuptias reversurum. profectus itaque cum tardaret: Phyllis et doloris impulsu; quod se spretam credebat, laqueo vitam finivit, et conversa est in arborem amygdalum sine foliis. Postea reversus Demophoon, cognita re, ejus amplexus est truncum; qui, velut sponsi sentiret adventum, folia emisit. Unde etiam phylla sunt dicta a Phyllide, quæ antea petala dicebantur.

tur. Sic Ovidius in Metamorphoseon libris. *Servius*.

11 *Aut Aleonis laudes*] Hic Creten-
sis sagittarius fuit, comes Herculis;
ita peritus ut ictus ejus non fallere-
tur. namque positos supra capite
hominum saulos trajiciebat; capillos
spiculis sagittarum rumpebat, sagit-
tas sine ferro positae ex adverso
gladiatorum lancearumve macronibus
findebat; cujus cum filiam draco
invasisset, tanta arte direxit sagit-
tam; ut ea currens, in serpentis de-
ficeret vulnere, nec transiret in fillam.
Idem.

Jurgis Codri] Codrus dux Athe-
nensium fuit, qui orto bello inter
Lacōnas et Athenienses; cum re-
spondisset oraculum, illos posse vin-
cere, quorum dux ab hostibus fuisset
occisus; et hostes scientes a Codro
abstinerent; habitu humili profectus
est ad hostium vicina tentoria: et
illic jurgio eos in suam cædem insti-
gavit, cum a nullo fuisset agnitus: et
sic locum fecit oraculo; nam Athe-
nienses eo prælio vicerunt. *Idem*.

Aut jurgia Codri] *Servius* ait, Orto
bello inter Lacōnas et Athenienses.
At *Plutarchus* in parallelis ex Histo-
rico Socrate bellum hoc adversus
Thracenses ponit, Codrumque uno ex
hostibus falce interempto, concitasse
alios in cædem suam. Tu, quæ multa
Justinus de Codri morte exequitur,
videris. *Pierius*.

13 *Cortice fagi*] Ubi enim debuit
magis rusticus scribere. *Servius*.

14 *Modulans alterna*] Secundum
rhythmum componens. Alterna au-
tem, varia, propter musicam: cujus
sones variis invenitur, ex pedum dis-
similitudine. Significat autem cantu-
ræm se epicedion et epitaphion.
Nam epicedion est, quod dicitur ca-
davere nondum sepulto. ut, *Extinctum*
nymphæ crudeli funere Daphnæ. Epi-
taphion autem, post completam se-
pulturam dicitur; ut, *Daphnæ ego in*
sydis hinc usque ad sydera notus. *Idem*.

15 *Jubeto certat Amyntas*] In Ro-
mano codice, in Longobardico, et in
Mediceo legitur *jubeto ut certet*. Sed
enim absque ut, elocutio venustior
videtur bonæ eruditorum parti. *Pi-
erius*.

16 *Lenta salix quantum pallenti cedit*
olivæ] Rusticis utitur comparationi-
bus. Salix autem vilissima est arbor,
olivæ comparatione. *Servius*.

17 *Salicunca*] Herbæ genus, quam
orcitunicam vulgo vocant. *Idem*.

Humilis salicunca] Eleganter ejus ra-
dix Orcitunica est appellata, quæ
sacci habet instar vel tunicæ. Et
hæc veterum Latīnorum *Salicunca*, est
ipsissima montana nardus Græcorum,
quæ *θυλακίτης* ac *πεπέρης* ab ipsis cogno-
minata est. Quod autem vetus auc-
tor Glossarii *salicuncam* exponit *κρό-
ποδος* et *ἀγρίοποδος* prorsus fallitur:
Hinc etiam *salicuncam* pro rosa agresti,
quæ florem album sustinet, accepere;
quæ dignitate multum infra rosam
punicæam est. Et *salicuncam* vestibus
interponi solitam odoris gratia, prodit
Plinius xxi. 7. *Salmasius*.

18 *Judicio nostro*] Ac si diceret,
Quid alii sentiant, videris; et bene
satisfecit, in quo reprehensus est,
quod Mopso Amyntam comparasset.
Servius.

19 *Desine*] Omitte, ut *Desine Me-
nælios*. *Salustius*, *Bellum*, quibus posset
conditionibus desineret. *Idem*.

20 *Extinctum nymphæ crudeli fu-
nere Daphnæ*] Multi dicunt, simpli-
citer deseri hoc loco Daphnim quen-
dam pastorem; quem mater sua com-
pressa a Mercurio, et enixa abjecit;
hunc Pastores invenerunt inter lau-
ros, Daphnim vocaverunt: quem Pan
musicam docuisse dicitur; qui cum et
venationis et musices peritissimus es-
set, adamatus a Nympha est; qui
etiam jurejurando adstrictus est, ne
cum alia concumberet. Hic dum
boves persequitur, ad regiam perve-
nit; et ob pulchritudinem appetitus;
cum regis filla consuetudinem mis-

cuit; hoc cum Nympha rescisset, luminibus eum orbavit. Ille in auxilium patrem Mercurium invocavit; qui eum in cælum eripuit, et in eo loco fontem elicit, qui Daphnis vocatur; apud quem quotannis Siculi sacrificant. Alii dicunt significari per allegoriam Gajum Julium Cæsarem; qui in senatu a Cassio et Bruto viginti tribus vulneribus interemptus est. Unde et *crudeli funere* volunt dictum. Sed si de Gajo Cæsare dictum est; multi per matrem, Venerem accipiunt: per leones et tigres, populos quos subegit: per thlasos, sacra quæ Pontifex instituit: per formosum pecus, populum Romanum. Alii volunt Quintilium Varum significari, cognatum Virgilii, de quo Horatius, *Ergo Quintilium perpetuus sopor Urget*. Tamen *crudeli funere*, ad quemvis potest referri. Quidam dicunt Virgilium fratris sui Flacci mortem deslere. *Idem*.

Extinctum] *Extinctum*, id est, præmatura morte raptum. Just. XIII. 11. *Extincto in ipso ætatis ac victoriarum flore Alexandro Magno*. Emmeness.

Daphnis] In Romano codice, quia putabant adscriptionem non nisi vocalibus applicari, nomen hoc passim adspiratione, vel sublata, vel translata post subscripserunt *Daphnin*. In aliquot absque ulla adspiratione scribitur *Dapnin*, ut in Mediceo habetur. *Daphnidis* porro mortem ex amore proveniente Theocritus late scribit in Ode Thyrsidis. Quod vero hic Quintilius intelligatur sub *Daphnidis* persona, ostendere videtur Horatius, ubi de Quintilio ait: *Nulli flebilior quam tibi, Virgili*. Solent enim Poëtæ libenter alludere ad amicorum opera, eaque suo ita testimonio apud posteros commendare. Fuit vero Quintilius hic Cremonensis, de quo Eusebius in libro de temporibus: *Quintilianus Cremonensis Virgilii et Horatii familiaris moritur*. Pierius.

21 *Vos coryli testes, et flumina nymphis*] Bene testimoniis utitur, in rebus incredibilibus. Nam fletam facile dearum persona non recipit. Et bonis usus est gradibus: *fleverunt Nympha*, quibus insita est naturaliter pietas: homines, ad quos mortis pervenit dolor: pecudes, quæ licet ratione careant, tamen non carent sensu: feræ; crudelitate gaudentes. Quam rem rursus, quia incredibilis est, testimonio comprobatur, dicens: *Hoc et montes loquuntur et sylvæ*. Quod autem ait, *coryli et flumina*, usurpatum est. nam testes flumina non dicimus. Quoniam quæ in eis exeunt, neutrum in eis mittunt, ut agilis agile. Sed nec hoc teste, nec hæc testia possumus dicere. Unde per diffinitionem debemus dicere, testes mihi sunt; quæ res? coryli et flumina: Sic Horatius, — *Testis Metæurum flumen*.

Propert. Eleg. II. 9.

— *Testes sunt sidera nobis*.

Servius.

22 *Cum, complexa sui corpus miserabile nati*] Lugentium est, ut et corpori inhæreant. *Idem*.

Complexa sui corpus miserabile gnati] Sic Æn. XI. 59.

Hæc ubi deflevit, tolli miserabile corpus

Imperat.

Sic adhæsit Evander occisi Pallantis cadaveri. Virg. Æn. XI. 148.

At non Evandrum potis est vis ulla tenere:

Sed venit in medios: pheretro Pallante reposto,

Procumbit super, atque hæret lacrymansque gemensque.

Idem facitatum sanctorum corporibus, illis adhærescere, ea amice complecti solebant, &c. ut Euseb. VII. 17. Emmeness.

23 *Atque deos atque astra vocat crudelia*] Per quæ hominum fata moveri, atque impleri, vel mutari putabant. *Quæ acceleraverunt Daphnidis mortem*. Servius.

Atque Deos atque atra vocat trullilia mater] Geminata et triplicata partitella atque maximam interdum gratiam adfert orationi. Noster Ge. III. 257.

Atque hinc atque illinc humores ad vulnera durat.

Et Ge. IV. 402.

Atque Geta, atque Hebrus, atque Asias Orithyia.

Emmeness.

25 Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neque amnem] In Longobardico legitur *ad flumina ulla neque amnem*. absque collisione in quarto pede, quod nescio quid magis miserabile sapit, ea exilitate prolatum, puncti praesertim interpositi suspensione. Pierius.

Nulla neque] Locutio referenda ad Hellenismum, duplex enim negatio Graecis affirmat. Adspirat tantum ad Nostrium Tibullus, neque enim aequat multis spatii:

Ulla nec aërias volucris perlabitur curas,

Nec quadrupes densas perlabitur aspera sylvas.

Cerda.

Nulla quadrupes] Hic et hæc quadrupes dicimus: ut ipse alibi, *Servius at quadrupes nota intra tecta refugit.* Servius.

26 Libavit quadrupes] In Romano codice passim legitur *Quadrupes* per i in penultima, ut Bipes, Tripes. In versu vero remansit *quadrupes* per u, ut ex contumace contumax, Aucupium ex ancipio, de quibus alibi. Pier.

Quadrupes] De lacrymis et lactu equorum, dicemus Æn. XI. 66. Boves non expertes fuisse mororis propter amissum bubulcum discimus ex Long. pastoral. I. I. Ἠκοῦσθι καὶ τῶν βοῶν ἔλευσθαι μνημῆματα, καὶ ὁρῶμι τινὲς ὠφθησαν ἅμα τοῖς μνημῆσιν ἑτακτοῖ καὶ ὅς ἐν πομῶσιν εὐκάζετο καὶ ἀπόλοι ταῦτα, θρήνος ἦν τῶν βοῶν ἐπὶ βουκόλῳ τετελευτηκῶτι. Emmeness.

27 Panos etiam ingemuisse leones] In Romano codice legere est gemuisse.

Delph. et Var. Clas.

Virg.

Sed ingemuisse majorem habet vim, et numerus ipse magis delectat. Pierius.

Panos etiam ingemuisse leones] Europæos tamen esse præstantiores illis, qui in Africa inveniuntur, docet Aristot. de hist. an. VIII. 28. et Plin. VIII. 16. Sic leo *Getulus*. Noster Æn. V. 351.

— *Tergum Getuli immane leonis.*

Emmeness.

28 Montesque feri sylvaque loquuntur] Hyperbolicè dicit. Et notandum quod cum diceret ejus apotheosin; e contra lætitiarum rebus omnibus dat, quas nunc in mœrore fuisse memoravit. Servius.

29 Daphnis et Armenius curru subjungere tigres Instituit] Hoc aperte ad Cæsarem pertinet: quem constat primum sacra Liberi patris transtulisse Romam. Idem.

Curru] Pro curru. Idem.

Curru] Nihil notius est, quam currum Bacchi protractum a tigris. Virg. Æn. VI. 80.

Liber, agens celo Nyas de vertice tigres.

Sil. Ital. I. XVII. circa finem:

Qualis odoratis descendens Liber ab Indis

Egit pampineos frænata tigris currus.

Congariem exemplorum qui desiderat videat in hunc locum Dauquium, et Scheff. de re voluc. I. 9. Emmeness.

30 Thiasos] Saltationes, choreas. Liberi, id est liberalia. Sunt enim thiasis cœtus virginum atque puerorum bacehantium, plangentibus Nymphis. Dicunt etiam thiasos vel rectius thyrsos esse hastas, variis sertis indatas, quibus bacehæ mulieres in sacris Liberi patris utebantur. Servius.

Thiasos] Quod thiasos sit saltatio ex verbis liquet Hesychii: Θῖασος, χοροῦ σπονταῖς, ἢ σὺλλογος, καὶ τὸ ψιλλὸν πλῆθος, ἐστ' ὅτε δὲ καὶ τὸ Βακχικόν, ἢ ἐσμός γυναικῶν. Virg. Æn. VII. 680.

Tam, quorum ætonitæ Baccho nemora avia matres

5 M

Insultant thiasis.

Statius Achill. l. ii.

*Te precor hic thiasos tantum, nihil
utile bellis,*

Hoc famam narrare doce.

Sic l. iv.

— *Thiasis Iamania duxus*

Signa dedit.

Per i scribendum monet Dausquius.

Emmeness.

Inducere Baccho] Baccho passim habetur in impressis codicibus. In antiquis omnibus *Bacchi*, ut sit *Thyases Bacchi*. In Longobardico ultima littera abrasa est, et o repositum aliena manu et atramento: videtur vero *Bacchi* fuisse prius. Si tamen malis *Baccho* acquisitive legere, non labero. *Pierius.*

32 *Vitis ut arboribus decori est*] Bene, ut pastores similitudines de rebus agrestibus sumunt. Locus Theocriti est. *Servius.*

Vitis ut arboribus decori est] Hoc quoque ex Theocr. Idyll. viii.

τῇ δρῶνται βέλαντοι κόσμος, τῇ μάλιστ'
μᾶλα,

τῇ βότ' ὁ ἀ μόνος, τῇ βανάλῃ αἱ βόες
ἀννά.

Ursinus.

34 *This*] Sic tu es Romanis Cæsar. sic pastoribus Daphnis. *Servius.*

35 *Pales*] Dea pabulorum. 2. dea pastoralis. *Idem.*

Apollo] Hic Apollinem dicit νόμων, id est, pastorem. Nam Admeto regi pavit armenta, et hoc dicit, Nec pabula nascuntur, nec pecora. *Idem.*

Pales] Pabuli Dea, quæ cum Apolline *πόλη* religiose colitur. Sic Noster Ge. iii. 1.

Te quoque magna Pales, et te memorande canemus

Pastor ab Amphrysos

Ovid Fast. iv. 725.

Alma Pales fapeas pastoria sacra canenti.

Tibull. el. i. 1. Deum facit.

Hic ego pastoremque Deum lustrare quotannis,

Et placidum celos spargere lacte Palem.

Sic etiam in masculino *Servius*, loco citato in Georgiis. Huic sacra solvantur 11. Kal. Majas die, quæ *Pallina* vocantur, de quibus Ovid. Fast. iv. 721. *Emmeness.*

36 *Grandia ordea*] Usurpative metri causa dixit. nam triticum, vinum, hordenum, mel, numeri tantum singularis sunt. Unde plurali in prosa uti non possumus: vina tamen possumus dicere Ciceronis exemplo; qui ait in prætura, *Vina, cæteraque quæ in Asia facile comparantur.* *Servius.*

Mandarinus] Commendavimus vel seminavimus, et recte dicitur reddituris. *Idem.*

Grandia sæpe quibus mandavimus hordea] In antiquis quibusdam codd. *quidem.* Sed, Pierio teste, receptum *quibus.* et *hordea* scribendum per aspirationem ab antiquo *hordus*, quod est gravidus, ut *horda bos*, seu *forda*, de qua Festus, cum laudato Pierio vult Dausquius. *Emmeness.*

37 *Infelix lolium*] Inutile, infœcundum. Qui lolium manducant, cæcitatem patiuntur. *Steriles* autem *avenas* secundum situm Italiæ dixit. Nam in Thracia fructuosæ sunt. Hæc autem dicit contingere, ut ostendat terram quoque dolere Daphnidis mortem. *Servius.*

Infelix lolium et steriles dominantur avenæ] In impressis tantum codicibus legi. In antiquis vero omnibus, quot habere contigit, nascuntur eo loco positum observavi. *Dominantur* enim, quod numerosius est, omnino habetur in Georg., qui stilus supra bucolicum non nihil extollitur. *Steriles* vero *avenas* dixit, quia frumenti vitium est *avena*, et hordeum quoque in eam degenerat. Quod quidem vitium soli maxime, cælique humore evenire, tradit Plin. l. xviii. Nec inficias eo, *avenam* esse genus segetis. Sed hoc loco poeta de iis quæ degenerant loquitur. *Pierius.*

Infelix lolium] Inter vitis frugum
numerat lolium Plin. xviii: 17.
recte igitur *infelix*. Nam lolium et
tribulus, et carduus, lappasque, non magis
quam rubus, inter frugum morbos potius
quam inter ipsius terra pedes numerave-
rim. Quid sit lolium docet Theoph.
viii. 7. de hist. Plant. Herba no-
civa oculis, inde *lotio* vititare. Planto
dicuntur, qui visa sunt imbecillo. in
Mil. ii. 3. 50. et Ovid. Fast. i. 691.

*.Et carent loliis oculos vittantibus
agri,*

Nec sterilis culta, surgat avena solo:
Emmenes.

38 *Purpureo narcissi*] Duo ἀμειωτά-
λευτα, et purpureo nunc specioso.
Serr.

39 *Carduus*] *Spinæ* genus. *Idem.*

Palurus] Herba asperissima et spinosa. vel, ut quidam volunt, spina alba. *Idem.*

Palinurus] Inter frutices Theophr.
III. 17. et IV. 4. *παλιούρος θαμ-
νωδέστερος τοῦ λαρὸς*. Spine genus
est, de qua Plin. XXIV. 13. et Salm.
in Plin. p. 1037. et Meura. in arbo-
reto sacro c. 5. *Emmenes*.

40 *Spargiæ huanum. foliis*] Id est, Implete. ut, *Spargitur et tellus lachrymis, sparguntur et arma.* Et dicit ornandum esse, locum sepulchri, ex voluntate defuncti. *Servius.*

Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras] Hæc conjuncta etiam sunt Ecl. ix. 19.

— *Quis humum florentibus herbis*

*Spargeret, aut viridi fontes induceret
umbra.*

Emmeness.

Inducite fontibus umbras] Facite no-
mora circa fontes. et hoc ideo, quia,
ut diximus, heroum animæ habitant
vel in fontibus, vel in memoribus. ut
Lacis habitamus opacis, Riparumque to-
res, et prata recentia rivis incolimus.
Servius.

Inducite fontibus umbras] Ita pleraque antiqua legunt exemplaria, quod etiam in vulgatis codicibus habetur.

In Romano tamen *arue* non *umbras* legitur, et aliquot exemplaria non *fontibus*, sed *frondibus* habent, quamvis et alicubi *frundibus* per *u* sit, ut non invenimus *legas*, *inducite frondibus arae*. Nam *inducere* vestire etiam significat, ut apud Sueton. in Aug. *Calceus præpostere inductum legas*. Hæc tamen ita dicta sint, ut minime displiceat vulgata lectio: *fontibus umbras*. Pier.

42 *Superaddite carmen*] Duos versus carmen vocavit: nec mirum; cum etiam de uno carmen dixerit: ut, *Et rem carmine signa. Æneus hæc de Danais victoribus arma. Servius.*

Superaddite carmen] Id est, titulum, *ἐπιγραφὴν*. pleraque monumenta inscriptionem habuere. vel in prosa: ut Hic STVS. HIC JACET. HIC POSVIT; &c. vel in oratione ligata qualium titulorum vini collegerant Guth. de jure manium II. 26. Kirchm. de Fun. Rom. III. 19. Briss. de Form. I. VII. Ut *carmen* hic de duobus versibus, sic Ovid. Heroid. ep. II. 145.

Inscribere meo causa invidiosa sepul-
cro:

*Aut hoc, aut simili carmine notus
eris.*

*Phyllida Demophoon leto dedit, hospes
amantem.*

Ille neci causam præbuit, ipsa ma-
nim.

Imo de uno versu. Ovid. Met. II. 326.

**Corpora dant tumulo; signantque hoc
carmine saxum:**

*Hic situs est Phaëton, currus aurigæ
paterni.*

Quæ brevis in epitaphio requiritur,
ut monet Vossius instit. poet. III,
21. Ubi bene distinguit inter ἐπι-
γραμμή, quod alicui rei inscribitur, et
ἐπιτάφιος, qui incidebantur sepulcro.
Emmeness.

43 *Daphnis ego in sylvis, hinc usque
ad sidera notus*] In sylvis notus; et
hinc usque ad sidera. *Servius.*

44 *Fermosi pecoris custos, formosior ipse*] Si ad Cæsarem referas, . hoo

dict; Boni populi, optimus imperator. *Idem.*

45 *Tale tuum carmen*] Laudant se invicem, ut diximus supra, et tale dicitur videtur, vel aliud quid. *Idem.*

Divine poëta] Id est, qui ceteris antepositus et multis prestantior es. Sic Cic. pro Archia c. 7. *Divinum hominem Africanum.* Juven. Sat. x. 125. *Divina Philippica.* Quam notionem tradimus Ecl. iii. 37. Sed recte poëta hoc titulo decoratur, qui quasi divino quodam spiritu infunditur, quos Ennius sanctos appellat, quod quasi deorum aliquo dono commendati esse videntur. ut Cic. pro Archia, c. 8. *Emmenes.*

46 *Quale sopor*] Qualis res, ut Dulce cutis humor. Servius.

Fessis] Fatigatis labore. *Idem.*

Quale sopor fessis] In Romano codice, *lassis*; hoc alterum ex his, Paraphrasis esse debuit. *Pierius.*

Fessis] Eleganter usus est hac voce, scribente in Senecam Delrio, qui somno opprimebantur, *fessos* dici: Sic En. iv.

—*Carpebant fessa soporem*

Corpora.

Et Seneca ipse in Fur.

—*Vultus in somnum cadit,*

Et fessa cervix capite submisso labat. Cerda.

47 *Saliente*] Col. i. 2. *aqua salientes.* Et c. 4. *Salientes rivi.* Vitruv. l. viii. *ducti salientes.* Frontinus de aqua ductibus: *salientes diversarum aquarum.* Cerda.

48 *Nec calamis solum æquiperas, sed voce magistrum*] Videtur allegoria, quasi ad Theocritum et Virgilium respicere: hinc est, *Tu nunc eris alter ab illo.* Fabula de Calamo talis est. veteres zephyro vento, unam ex horis conjugem assignant; ex qua et Zephyro Carpon filium pulcherrimi corporis, editum dicunt; quem cum Calamus, Meandri fluvii filius, amaret, a Carpo mutua vice etiam ipse adamatus est. Sed Carpos, cum in Me-

andrum fluvium callem, coëct extitit, Calamus patrem propter hoc socius aversatus, aufugit; rogavitque Jovem, ut finem vultu iactibus daret, sibi que mortem præstaret; ut amato post obitum jungeretur; quem, miseratione Jovis dextus, in haurundines calamus veri jussit; qui semper circa oras fluminum nasci solent; Carpon vero in fructus rerum omnium verlit, ut semper renascereetur. *Serv.*

Æquiperas] Non æquiparas. Gl. v. *æquiperas, Ærois.* Torrentius ad Sueton. in Nerone c. 58. sic locum hunc legendum putat: *Quia Apollinem vultu, Solem aurigando æquiparare existimaretur.* *Emmenes.*

49 *Eris alter ab illo*] Id est, tu solus post illum, bucolicum carmen scribis. *Servius.*

Alter ab illo] Sic alter a rege. Institutum puto Maronem Theocritum in Idyll. i. 2.

—*Abd 24 kal 70*

Zephyros perâ Nâra 70 de Zephyro Ærois.

Quamvis alii malint: *eris nobis loco illius, par ipse.* Quemadmodum Livius: *alter Marcus.* Cic. *Alter Verres.* *Idem* ep. ad Att. iii. 15. *Me ipsum æquum, doctile te, quasi me alterum, quare et ep. ad fam. vii. 6. Vide quam mihi persuaserim, te me esse alterum.* *Emmenes.*

50 *Quocunque modo*] Prout possumus. Et dicit, se Daphnidis dictorum upotheosin, ut,

51 *Daphnidique tuum tollamus ad astra*] Tuum, id est quem tu diligis. *Tollamus ad astra,* quia *ἀστρονομία* ejus dicturus est. *Idem.*

Tuum] Id est, perdidicimus. Ter. in Andr. v. 6. 12. *Tuus est nunc Chromes.* Vide Donat. Cic. de Orat. i. 11. *Vigebat auditor Panatii illius tui Macedonici.* Sic nover. Vide En. ii. 149. *Emmenes.*

Tollamus ad astra] De his, quos summis prosequimur laudibus. Horat. Sat. ii. 7.

Abstrusum rusticus artem

Tollis ad astra levias.

Prae qua ep. l. 10.

Quae vos ad citharam effertis curare so-
cunda.

Idem.

53 An quicquam nobis tali est munere
maius? Si amicam landaveris. Serv.

54 Et puer ipse fuit a. d.] Modum
Daphnia intelligimus. nam Caesar non
puer occisus est, sed majoris aetatis.
Idem.

Cantari dignus] Sic Statius. Theb.
III. 713.

Pone motus, laudanda regas, nos dig-
no negari.

De adjectivis regentibus infinitivos
passivorum, vide Vechnerum Hellen-
mol. v. 5. *Eumenides*.

55 Jam pridem Stimichon laudavit
carmine nobis] Ac si diceret, scire esse
optima quae dicturus es: frustra ea
verbis extenuas, qui ille super vere-
cunde dixerat, Quocunque modo tibi
nostra visisim. Quidam per Stimichonem,
Maccenatem accipiunt: nonnulli
Stimichonem patrem Theocriti
dicunt. Servius.

56 Candidus inuictum] Id est, donum.
Unde etiam contra, nigras, mortuas
dicimus. Significat benignos et ho-
nos; vident e contra, malos nigras di-
cimus. Horatius, *Hic niger est, hunc
tu Romae caveto*. Saepe tamen can-
didum pro pulchro ponit, ut candidus
Dido, et candida Maja. Idem.

Inuictum miratur L. Q.] Quasi novus
Deus, et quibusdam videtur per alle-
goriam Caesarem dicere; qui primas
divinos honores meruit, et divus ap-
pellatus est. Idem.

Miratur linon Olympi] Lumen legen-
dum putat G. Canterus Nov. IV. 2.
Eumenides.

57 Sub pedibusque videt nubes. et sy-
dera Daphnia] Meritum ejus osten-
dit; qui summos circulos, et celi se-
cretis conscendit. Ergo *alaureus sylvae,
et caedens virens voluptas*. Quae superius
occupaverat muros quod ad sydera

abit; nam impraeit, *Ipse Pales agros,
atque ipse reliquit Apollo*. Servius.

58 Ergo] Pro meritis dicebant an-
tiqui, sicut hic accipitur. Plantus in
Persa, *Satin' tu usque voluisti? haud
probe: Ergo edepol palles*. Itaque in
Milita, *Hicne Achilles est?* inquit vi-
hi. immo *ejus frater inquam est: Ergo
maccator pulcher*. Idem.

59 Pannusque pastoresque tenet] Id
est, habet, moratur, amplectitur. *Idem
Dryadasque puellas*] In Romana
codice *Dryades* Latino declinatu.
Pueris.

60 Nec lupus insidias] Adumbrat
Theocr. Idyll. XXIV. de infantia Her-
culis.

*Ἐρμαι δὲ τοῦτ' ἴσαρ ἐνερπία respōν
ἐν εὐνῇ*

*Ἐμμενέων σίνασθαι ἴδαν λίαν ἐν
δολέῃ.*

Arist. Hist. l. 1. lupum adhibet pro
exemplo eorum animalium, quae sunt
ἐν δολέῃ: insidiosa. Confine his illud,
Est. IV.

—Nec magnos metuent armenta
leones.

Et Ovid. in summo malo:

Nat lupus inter oves.

Et ejusdem de Arione:

*Saepe canes leporesque una jacent
sub umbra,*

*Et stetit in saxo proxima cerva leon-
Corda.*

*Nec totia cervis Ulla dolum meditan-
tur*] Adeo placet simplicitas Daph-
nidi; ut etiam ipse dolus, qui volup-
tati antea fuerat, conquiescat: scilicet
venationis, et est Hyperbole. Serv.

*Nec totia cervis Ulla dolum meditan-
tur*] In codicibus aliquot antiquis,
malum, non *dolum* est. Quia vero retia,
positum est, magis placet *dolum*.
Crediderim vero *malum*, ab interpre-
tibus *μῦθον ἀπάσπαρον* adscriptum,
ideo, quia *dolus* et bonus et malus
est: et Antitheton sequitur, *Amor
bonus est* Daphnia. Pionius.

62 Ipse] Moveat te lestor, pronomen
hoc jucunde positum, *ipse, ipse, ipse,*

ipsi montes, ipse rupes, ipse arbusta.
Ita in Ecl. 1.

— *Ipsa te Titire pinus,*

Ipsi te montes, ipse hac arbusta vocantur.

Cerda.

63 *Intensi montes*] Sylvosi, incendii. Servius.

Ipsa jam carmina rupes] In Rom. Cod. et copulativa particula inserta est: *ipsa et jam carmina rupes*. Quod non placet. Pierius.

64 *Ipsa sonant, &c.*] De repercussione vocis Ecl. 1. 5. Eleganter arbusta, silvæ, dicuntur sonare, loqui, respondere, ut Ecl. x. 8.

— *Respondent omnia silvæ.*

Vide Medium læt. novantiq. Epist. 98. *Emmeness.*

Deus, deus ille; Menalca] Hoc consentant, *Deus deus est Daphnis*, quasi vox Sylvarum sit. Et multi sic distinguunt: *Ipsa arbusta sonant deus*; et subjungunt, *deus ille Menalca*, ut sit sensus: si enim rupes et arbusta deum dicunt, deus est, o Menalca. Servius.

Deus, deus ille, Menalca] In Longobardico et Mediceo *ipse* legitur. Sed ille majorem Emphasis habere videtur. Pierius.

65 *Sis bonus, o felixque tuis*] Pastoribus, si Daphnin accipimus: si Cæsarem, bene ait tuis: suis enim percussoribus nocentissimus fuit. Nam Augustus ejus filius, omnes est persecutus. Servius.

Sis bonus, &c.] Notatur Precationis formula: *sic bonus: esppas, edparks, Deus.* et, *sic felix*, id est, propitius. ita contra, *Æn. vii. Quæ potui infelix*, sc. Juno, id est, irata. Deo enim vel felices, vel infelices, ex rebus, quas præstant, vocamus, auctore Servio. ita *Æn. xii.*

— *Vos o mihi manes*

Estis boni.

Æn. i. Venerem *Eneas* ita precatur:

Sis felix, nostrumque levea, quæcumque, laborem.

Tibull. el. iii. ult.

Sis felix, et sint candida fata tua.

Vide Brisson. Formul. l. x. ; Vel: *Bonus* est, a quo nocendi studium abest: *Felix*, qui etiam prædest: *Faustus*, qui sine invidia successui favet. Unde formula: *Quod bonum, felix, faustumque sit, &c.* Taubmann.

Felix] Propitius: ut, *Sis felix, nostrumque levea, quæcumque, laborem.* Item e contra Juno, *Quæ potui infelix*, id est irata. Deo enim vel felices, vel infelices, ex rebus quas præstant vocamus. Servius.

En quattuor aras, Ecce duas tibi Daphni, duasque altaria Phæbo.] Eci inquit aras quattuor: tibi o Daphni duas; et duas aras Apollini, quæ sint altaria. Novimus enim, aras diis esse superis et inferis consecratas: *Altaria* vero esse superiorum tantum deorum: quæ ab altitudine constat esse nominata. quæ nunc dat Apollini quasi deo: Daphnidi vero, aras ponit. Nam licet eum dixerit, deum; tamen mortalem fuisse manifestum est. Sane quaeritur, cur deo altaria se positurum Apollini dicat; cum constet, supernos deos impari gaudere numero; inferos vero pari. ut, *Numero deus impare gaudet.* Quod etiam pontificales indicant libri. Sed constat secundum Porphyrii librum, quam Solem appellavit; triplicem esse Apollinis potestatem: et eundem esse Solem apud superiores; Liberum patrem in terris; Apollinem apud inferos. Unde etiam tria insignia, circa ejus simulachrum videmus; *Lyræ*, quæ nobis celestis harmoniæ imaginem monstrat; *Græpæum*, quod ætærenum nomen ostendit: *Sagittas*, quibus infernus deus et noxius judicatur. Unde et Apollo dictus *ἀνὰ τοῦ ἔθ' ἡρώδ'.* Hinc etiam et *Homerus*, Apollinem, tam pestilentie dicit, quam salutis auctorem; et *Horatius*, ait, *candido mitis placidusque calo, Supplices audi pueros Apollo.* Unde *Virgilius* rationis hujus peritus; per altaria, supernam nuncupat ostendit; per pa-

rem numerum, inferant indicat potestatem. Varro Diis superis altaria; terrestribus aras; inferis focos dicari adfirmat. Alii, altaria eminentia ararum et ipsa libamina, ut, *Æn.* XII. 174. *paterinaque altaria libant.* Id.

En quattuor aras: Ecce duas tibi, Daphni, duoque altaria Phæbo] Vide an erudite admodum legatur in Longobardico *ecce duas tibi Daphni, duas altaria Phæbo.* Ut altaria per appositionem legamus, conveniantque omnia cum eo quod dictum est, *en quattuor aras*, postea distinguit, *ecce duas tibi Daphni, duas autem Phæbo*, quæ tamen altaria sint. Illud addam, in antiquis aliquot codicibus, *duo altaria* absque particula copulativa. Hujusmodi vero pleraque invenies numeri vitandi causa poni a Poëtis. *Pierius.*

Aras, altaria] Discrimen inter hæc duo *Æn.* II. 515. Veteres aras consecrasse excellentium virorum manibus, testis est Turn. XVII. 16. *Emmenes.*

67 Bina] Duo. *Servius.*

Novo] Vel recenti, vel primo tempore lactis intipiente expressum. *Idem.*

Lacte] Usus lactis in sacris. Ut Ursinus ex Cyclope Euripidis: *καὶ γάλακτος εἶσι κρητῆρες πλέω.* et clarius Plerarch. in Rom. *θύουσιν αὐτῇ σφάγια, καὶ γάλα τοῖς λεποῖς ἐπισπένδουσιν.* Long. past. I. II. *σπένδουσα τοῦ πρότου γάλακτος.* et infra ex Theocrito liquidum est. Etiam Noster Ge. I. 344.

Cui tu lacte favos; et miti dilue Baccho.

Horat. ep. II. 143.

— *Silvanum lacte piabant.*

Emmenes.

Quotannis] Singulis quibusque annis. *Servius.*

68 Duo] Vetuste dixit, ut ambo. *Nam sæpe senex, spe carminis ambo Lucrat.* Nam hodie hoc significantius dicitur et ambo dicimus. *Idem.*

Craterasque duo statuum tibi] Duo quidem in ecclesiis aliquot veteribus

legitur: quamvis in Oblongo, et plerisque aliis, *duas* insolito genere legatur. In Romano tamen, *duo* ad sibilum evitandum, quod *statuum* sequitur. In altero perveteri, dictio abrasa est: *duo* tamen prius fuisse apparet. *Pierius.*

Craterasque duo statuum] Totidem prope verbis Theocr. Idyll. v.

Κρατὴρ δὲ κρητῆρα μέγαν λευκοῖα γάλακτος

ταῖς νόμας, στασι δὲ καὶ ἄλλας ἄλλων φάλας.

Et Idyll. VII.

Κρητῆρ' Ἡρακλῆϊ γέρον δασύτατο Χέλυν.

Ursinus.

Pinguis olivi] Quod Græci *λίπην* dicunt et olivi, et olei; nam et olea, et oliva dicitur. *Servius.*

69 Hilarans] Participium est, ab eo quod est hilaro. Sane sciendum nomen unde venit, hilarus vel hilaria, a Græco descendere: nam *ἱλαρός* facit. *Idem.*

Hilarans convivio Baccho] In Mediceo codice, *hilarans altaria Baccho.* Reliqui omnes *convivia.* *Pierius.*

Hilarans] Ad vini copiam signandam dicit *Baccho*, non vino. Quid vero sententia Virgilii certius? *Alexis* apud Ath. I. II. inter vini laudes, *ἱλαροὶ ἡμᾶς ποιεῖ: exhilarat nos.* Male in vulgatis, *ἱλαροὶ.* Et *Mnasith.* ibid. *ἔδωκεν φέρει: fert latitium.* Lege multa in hoc Scriptore I. XII. Horat. Car. I. *vino pellite curas.* Nonnus Dionys. XII. *convivia vocat ἀνερπία*, injucunda, videlicet *ἀνερπῆς* *ὑπάρκοντες*, ubi adest vinum. Sed quid hoc consector? Tantum adduce etymon; quod ad hanc rem juvat; *ἀνερπῆς* Græcis. *ἀνερπῆς* *ὑπάρκοντες*, quod juvat, quod recreet. Scio alios alimæ deducere. Vocem ipsam hilaritatis in re convivii Petron. infert in Satyr. *Adjavit hilaritatem commessantis Gymbalistria.* Iterum *Pigritiam recedendi imposuerat hilaritas largior.* *Cerda.*

70 Ante focum si frigus erit; a. m.

i. u.] Non frigori calorem opposuit; sed messem, quæ est tempore caloris *Servius*.

71 *Vina novum fundam calathis*] Ordo est, vina fundens calathis, id est, calicibus, quæ vina sint novum nectar, id est, magna dulcedo. *Arisia autem Chis*, promontorio Chii insulæ Arisio; vel illud vina arisia novum nectar, calathis fundam. Alii novum mustum intelligunt; vel meram, quale nunquam habuerit; ut *Pollis et ipse facit nova carmina*. *Servius*.

Calathis] Non tantum vimineam significat fascellam, sed et calicem viarium. Mart. ep. ix. 60.

Expendit veteres calathos, et siqua fuerunt

Pocula, Mentorea nobilitate manu. Vide Salmas. in Plin. p. 102. *Emmenes*.

Vina novum fundam calathis Arisia nectar] In Oblongo quidem *infundam* legitur. Sed id mihi negotium facessit, quod *Arisia* dictio, nusquam legitur eodem modo in codicibus antiquis. Siquidem in antiquissimæ *Pieris* majoris, et in Oblongo, *Arisia* legitur. In altero vero perveteri, atque itidem in Longobardico, mediæ *Itæ* litteræ abrasæ sunt. Ut quid haberet antiqua lectio, non discernas. In Mediceo, *Arisia* media tamen abrasa syllaba legitur. Sunt alii codices, in quibus *Arisia* legas. Alii, qui corruptius quid ostendant. Quod vero interpretes, Auctores citant, de vino Arisio in insula Chii promontorio, ejus etiam Strabo mentionem fecerit. Invenio ego apud Auctores Græcos aliquot, *Ἀρισίαν* eum locum nuncupari, vinumque in ea optimum, *ἀριστον*, eamque esse regionem illam apud Strabonem *τραχηλάς καὶ ἀλμυρῶν, σταβίαν δὲ τοῦ τραπέσιον, ὅθεν ἄριστον φέρονται τὸν Ἑλληνικόν*. Tametsi in impressis ab Aldo codicibus *ἀριστία* χάρῃ legatur. Quod nisi pro comperto habeam Latinos vocabulum mutasse, quod in plerisque aliis facere con-

suerunt: vel *Ἀρισία* legendam contendere, ut apud Stephanum est, codicibus Virgiliis præsertim antiquis, vel variantibus, vel manifesta adeo contaminatis: vel cum Romano codice, et aliquot aliis veteribus, *Arisia*, prout etiam in Strabonis edicibus vulgatis legitur. Vide tamen *Plinianos* codices vetustos xiv. 7. Nam in impressis est: *In nimis gloria post Homericam illa, de quibus supra diximus, sacre Thasiam Chiumque ex Chio, quod Arisium vocant*. *Pierium*.

72 *Lyctius Egon*] Cretensis: ut, *Lyctius Idomeneus*. a *Lyctio* urbe Cretæ. *Servius*.

73 *Saltantes Satyros imitabitur Alpheiberus*] Pastor quidam. Sane ut in religionibus saltaretur, hæc ratio est, quod nullam majores nostri partem corporis esse voluerunt, quæ non sentiret religionem. Nam cantus ad animam; saltatio, ad mobilitatem pertinet corporis. *Idem*.

Saltantes Satyros] In Romano codice more suo, *saturus* per u scriptum habetur. *Pierius*.

74 *Sollennia vota*] Anniversaria sacra, quæ certis diebus celebrantur. *Serv.*

Sollennia vota] Id est, statis temporibus solvenda. Noster Ge. i. 138. *Annua*. Divino coeli honore *Nymphas, fontum et sylvaram prædixit*, ex iis, quæ scripsimus ad Ecl. i. 58. apparebit. De *Votis oblati Nymphis*, agit *Tomasinus de Denar. c. 26. Turn. xiii. 4. et Petr. Viet. var. lect. vi. 24. per duplex u scribitur*, non male, ut *Dansq. ex marmoribus vetustis. Emmenes*.

75 *Et cum lustrabimus agros*] Sic *vostra*, *Cum faciam vota pro frugibus*. Lustrare, hic circuire, dicitur enim ambarvale sacrificium. *Servius*.

Et cum lustrabimus agros] Agri lustrantur, cum Ambarvale sacrum celebratur. Quod ita describit *Pestus*: *Ambarvalis hostia est, quæ pro arvis duobus Arctidibus sacrificabatur, quæque*

rei ditionemque circum, *area ducitur ab illa, qui pro fragibus facit*. Vide in hunc locum castigat. Scalig. in voce *Antermini*. Turneb. XVII. 17. et impriniss Vossium in etym. in verbo; *aro*. *Emmenaeas*.

76 *Dum juga montis aper*] Sicut, *In freta dum fluvii current*: semper, et futurum et praeteritum significat. *Servius*.

79 *Ut Baccho Cererique*] Haec enim duo sunt numina, quae et rustici maxime colunt; et quorum nomina communia sunt mortalibus cunctis. Sic in Georgicis, *Vestro si munere delus, Chaoniam pingui glandem mutavit arista*. Cererem propter aridos, Liberum propter humidos fructus. Itaque nunc Daphnim dicit colendum, propter pecudum proventus. *Idem*.

80 *Damnabis tu quoque votis*] Id est cum deus praestare aliqua hominibus cæperis, obnoxios tibi eos facies ad vota solvenda: quos ante quam solvantur, obligatos, et quasi damnatos homines tenent. Alii *Damnabis*. Alligabis, vel absolves: utrumque enim sensum habet verbum *damno*; vel *Damnabis*, reos voti facies. *Idem*.

Damnabis tu quoque votis] Qui optata a Diis tulerant, persolutione voti, quod susceperant, tenebantur; illique *Damnati*, vel rei voti erant, ut postea *Æn.* VII. 287. Corn. Nepos vita XX. c. 5. Nunc demum se voti esse damnatum, id est, nunc sibi persolvenda illa vota, quia id quod praestitum fuerat, a Diis immortalibus, impetraverat. De hac formula vide *Byss.* I. 1. solvi dicebantur, ut *Hor.* *od.* IV. 2. *Me tener solbet vitulus relicta Matre, quod largis juvenescebat herbis*. *In mea vota*: vide *Torr.* in *Suet.* cap. 87. *Emmenaeas*.

81 *Roddam pro carmine dona*] Ille cum supra tantum laudaverat: hic et laudat, et de munere etiam cogitat. *Servius*.

82 *Nam neque tantum*] Quaedam per comparationem laudata majorem em-

phasin habent, si negitio activa a parte orationis incipiat; ut *Non sis argeribus ruptis cum spumens amnis Exit*. Nec sis immisius auriger vadantis lora. *Idem*.

Sibilus austri] Hic sibilus dicitur res ipsa. Nam sibilis ora, participialiter dictum est, pro sibilantia. *Idem*.

Sibilus] *Charis.* p. 61. et *Non. Marcell.* c. 3. masculinum et neutrum esse docent, nam *sibilus* et *sibulum*. Sed *Sanct.* p. 342. adjectivi loco habet *Virg. Ge.* III. 421. et *Æn.* II. 211.

Sibila lambent lingua vibrantibus ora.

Emmenaeas.

83 *Juvant*] Id est, delectant. *Ecl.* III. 2.

Non omnes arbusta juvant.

Horat. Od. I. 1.

Sunt, quos curriculo pulverem Olympicum

Collegisse juvat.

Ter. Adelph. II. 3. 2. *Verum enim vero id dentum juvat, si, quem equum est facere, is bene facit*. *Emmenaeas*.

Percussa littora] A collisione fluctuum, alimentitium ad littus. *Juvenal.* *Sat.* X. 148.

Hic est, quem non capit Africa Maiora Percussa Oceano.

Idem.

84 *Saxosus inter decurrunt flumina valles*] Inde flumen dicitur *praeceps*, ut *Hor.* I. 7. *Anio praeceps cadere per devera*, et *Vet. Schol.* ad *Horat. Od.* I. 28. *Præni dicuntur rivi de montibus effluentes, ex montibus profluentes*. *Idem*.

85 *Hac te nos fragili donabimus ante cicuta*] Bene antecipat et offert munus, quod ille se facturum esse promiserat. *Servius*.

Cicuta] *Fistula*, ut *septem compacta cicutis*: et fistulae qualitatem per principia eclogarum ostendit; ut, *hæc nos, Formicem Corydon ardebat Alexin*. *Idem*.

88 *Sume pedum*] *Virga incurva*, unde retinentur pecudum pedes. *Idem*.

Pedum] *Virga incurva*, unde reti-

neantur percedum pedes. Gr. *καλάβροι*, *καλάβροι*: et a venatione *γαλαβόλον* etiam vocarunt: sed et *καρών* dictum, a *clava* specie, quam præ se fert crassitie capitata: ut notat Scaliger Poët. l. iv. *Taubmann*.

89 *Non tulit*] Non impetravit, sup-
pius licet peteret a me. Ter. E. v.
8. 27. *Quodvis donum a me optato*;
id optatum feres. Sic noster Æn. i.
609. *præmia digna ferant*. *Emmenes*.

*Non tulit Antigenes et erat tum dig-
nus amari*] Aut pastorem quendam
pulcherrimum dicit; aut Choraulam
significat, quem legimus admodum a

Virgilio fuisse dilectum. non tamen
tem, non impetravit. *Amari*] Pro, qui
amaretur. *Servius*.

Dignus amari] Qui amaretur. Sic
apud Melam *aspici cognoscique dig-
nissimus*. Vide vs. 54. hujus Ecl. *Em-
menesius*.

90 *Formosum paribus nodis*] Et ab
arte et a natura laudavit, vel ab ære;
ut si dicas, pulcher est equus sella,
pulcher frænis. *Servius*.

Paribus nodis] Id est natura formo-
sum; hoc est pulchrum ære arti-
ficium: vel *paribus nodis*, id est, pari
intervallo. *Idem*.

ECLOGA VI.

Inscriptio hujus Idyllii in Ant.
Rom. Cod. ad hunc modum habet:
FAUNORUM, SATYRORUM ET
SILENORUM DELECTATIO. *Pie-
rius*.

1 *Prima Syracosio dignata est ludere
verum*] Character mixtus: nam et
poëta præfatur, et cantare Silenus
inducitur. *Servius*.

Syracosio] Quia Theocritum præci-
pue sequitur; quamvis multi alii bu-
colica scripserint. *Idem*.

Syracosio] Primum se esse, qui in
bucolicis carminibus pangendis imi-
tatus sit Theocritum Syracusanum
proficitur. *Syracosio*, ut *Pierius*, Rom.
Cod. per, u. Longobard. Vide Dausq.
p. 805. a Siculis ortum ducere bucol-
icam poësin, docet Voss. instit. poët.
III. 8. Sic de Sicilia Sil. Ital.
xiv.

*Hic Phæbo dignum, et Musis conversa-
bile, Vatum*

*Oris excellentum, Sacrus qui carmine
silvas,*

*Quique Syracosia resonant Heliæna
Camæna.*

Emmenes.

Dignata est] Sic vero ait, quasi
loco superiore. ostendit ergo se pri-
mum post Theocritum, bucolica scrip-
sisse. *Servius*.

Ludere verum] Ut ipse ait, *Carinus*
qui lusi pastorum. *Idem*.

2 *Nostra*] Romana, inquit, Musa
non erubuit se silvis ante committere,
id est, imitari Theocritum Symachi-
num, et bucolica scribere. *Syracosio*
Græce ait: nam Latine *Syracusano*
dicimus, et sic nostra Romana: ut,
Tu quoque litoribus nostris. *Idem*.

Silvas habitare] Sicut, *Atque hu-
miles habitare casas*. *Idem*.

Thalia] Musa scilicet, et græce ait
Θάλεια. nam latine Thalea dicitur;
sicut Cytheræ: sed propter eupho-
niam, contempsit jus regulæ; et in
græcitate permansit. *Idem*.

3 *Cum canerem reges et prælia*] Cum
canere vellem. Et significat aut *Æ-
noidem*, aut gesta regum Albanorum:
quæ cæpta omisit, nominum asperi-
tate deterritus. Alii Scyllam cum
scribere cæplæ dicunt; in quo libus
Nisi et Minos regis Cretensium bel-
lum describebat; alii de bellis civili-

bus dicunt: alii de tragedia Thyestis.
Idem.

Cynthius] Apollo a Cynthio monte Delii, in quo natus est. *Idem.*

Cum canerem reges et praelia, Cynthius aurem Vellit et adponuit] *Vellere aurem*, est communefacere. Virg. ult. vi. in Copa:

Pone merum, et talos: perest, qui crastina curat.

Mors aurem vellens, Vixit, ait, venio.

In auribus enim memorie sedes. Hinc antestatio apud Romanos, id est, testis factio, in qua solent vadantes adversarios suos, apprehensa auricula ejus, quem testari volebant, quo scilicet ejus rei memor esset, interrogare eundem, licet antestari? qui si licere responderet, oborto collo reus in jus trahi poterat. ut Mod. Novantiq. lect. c. 17. Actor auriculam imam tangebatur antestati cum hoc verbo: **MEMENTO.** Lipsius epist. quæst. ix, 26. Non abimilis locus apud Horat. Od. iv. 15.

Phæbus volentem praelia me loqui, Victas et urbeis, increpuit lyra.
Emmeness.

Aurem Vellit] Id est, movit: alibi, *Pectusque a cardine vellit Æneas.* Auræ autem ideo, quia memorie consecrata est; ut frons Genio; digiti Minervæ; genua Misericordiæ. *Serv.*

4 Pingues] Figurate pingues pascere, id est, pascere ut pinguescant. *Idem.*

5 Deductum dicere carmen] Id est, bucolicum, tenue. Translatio a lana, quæ deducitur in tenuitatem. Sane, cum canerem reges et praelia, et, *deductum dicere carmen*; quidam volunt hoc significasse Virgilium, se quidem altiore de bellis et regibus, ante bucolicum carmen elegisse materiam; sed considerata ætatis et ingenii qualitate mutasse consilium, et arripuisse opus mollius, quatenus vires suas, levioribus præludendo, ad altiora narranda, prepararet. *Idem.*

Deductum dicere carmen] Macrobi. vi. 4. *Deductum* pro tenui, subtili, eleganti, &c. positum esse, affirmat. Propert. el. ii. 33.

Et mea deducta carmina voce legis.
el. i. 16.

At tibi sæpe novo deduxi carmina versu.

Horat. epist. ii. 1. 226.

— *Et tenui deducta poemata filo.*

Vid. Lambinum. *Emmeness.*

6 Nunc ego] Ordo est: *Nunc ego agrestem tenui meditabor arundine Musam*, id est, carmen rusticum scriham. *Servius.*

Namque super tibi erunt] Superabundabunt tibi inquit, O Vare, qui ambiant tua facta describere. Hic autem Varus Germanos vicerat, et exinde maximam fuerat et gloriam et pecuniam consecutus: per quem Virgilius meruerat plurima. Alii Varum cum dicunt, qui in Germania cum tribus legionibus interiiit, amissis signis, quæ postea Germanicus filius Drusi, recepit: Alii, fuso fugatoque Arminio Pollione, ab Augusto Alfenum Varum legatam substitutam, qui transpadanæ provincie et agris dividendis præesset, qui curavit ne ager, qui Virgilio restitutus fuerat, a veteranis auferretur. *Idem.*

Namque super tibi erunt, &c.] Eodem modo Virgilius se purgat Varo, quod res ejus præclare gestas non scriberet, quemadmodum Isocrates Philippo regi se excusatum vult. Vide Viot. var. lect. xix. 4. *Emmeness.*

7 Tristia condere bella] Epitheton bellorum perpetuum. *Servius.*

Condere] Componere, ut e contrario ineondita. *Idem.*

Condere] Id est, scribere. Horat. epist. i. 3. 24.

— *Seu condis amabile carmen.*

Sic condere laudes, poema, historiam. Statius Theb. l. i.

Condere praelia.

Emmeness.

9 Non injussa cano] Vel ab Apol-

line, vel ab Augusto, vel a Mecenate. Sive, nihil altum mens inchoat; et hoc ideo, quia dixerat, Aurem vellit. Servius.

Hæc quoque] Licet villa, sicut Theocriti. Et hoc dicit, Si quis, licet rustica, legere fuerit lata dignatus: tuas tamen in his laudes inveniet. Nam per myricas et nemora, bucolica significant. *Idem*.

11 *Nec Phæbo gratior ulla est*] Nec enim pagina ulla Apollini est gratior, quam quæ Vari nomen gestat in titulo. Quod ideo dicit, quia hanc eclogam constat in honorem Vari esse perscriptam. Dicitur enim ingenti favore a Virgilio esse recitata: adeo ut cum eam postea Cytheris meretrin cantasset in theatro, quam in fine Lycoridem vocat, et spectaret Cicerus; stupefactus, ejus esset, cepit requirere. et cum eum tandem aliquando agnovisset, dixisse dicitur, et ad summam et illius laudem, *Magnæ spes altera Romæ*. Quod iste postea ad Ascanium transtulit, sicut commentatores loquuntur. *Idem*.

13 *Pergite Pierides*] Hortatur Musas ad referenda ea quæ Silenus cantaverat pueris. Nam vult exequi sectam Epicuream, quam didicerat, tam Virgilius, quam Varus, docente Sirene: et quasi sub persona Sileni, Sirenem inducit loquentem. Chromin autem et Mnasyllum, se et Varum vult accipi. Quibus ideo conjungit puellam; ut ostendat plenam sectam Epicuream, quæ nihil sine voluptate vult esse perfectum. Sane hoc de Sileno non dicitur fictum a Virgilio; sed a Theopompo translatum. Is enim apprehensum Silenum a Midæ regis pastoribus, dicit crapula modentem, et ex ea soporatum; illos deinde adgressos dormientem vixisse; postea, vinculis sponte labentibus, liberatum, de rebus naturalibus et antiquis Midæ interroganti, respondisse; quem alii Mercurii filium, alii Panos et Nymphæ, alii ex guttis erubris

Cultum esse dixerant. *Idem*.

Chromis et Mnasyllus] Nomina ætiorum. *Idem*.

Chromis et Mnasyllus] In Romano codice scribitur *Mnasillus* duplicato R, et pen i. Præterea Valerius Probus *Mnasillus* per se legit. *Pierius*.

14 *Pueri*] Nonnulli, *pueri*, non absarde putant dictum, quia Sileni priusquam senescant, æturi sunt: utrum ergo ætate pueros, an ut ministros et familiares solemus communiter pueros vocare? *Servius*.

15 *Inflatum venas*] Figurata locutus est, et *semper*, bene addidit, id est, consuetudine vini, et non interdum temulentum esse. *Idem*.

Inflatum venas] De Sileno sic Ovid. Met. iv. 26.

Quique senex ferula titubantes ebrius artus

Sustinet, et pande non fortiter hæret acetio.

Pro, inflatum venas, Phædr. iv. 14.

Ad curam est invitatus subito a Libero,

Ubi irrigatus multo venæ nocturnæ,

Sero diemum est cæcævis titubanti pede.

Venis recipi vinum, et sedem esse ebrietatis et libidinis, optime autem veteres, ut Bitterhusius in Hon. Ep. i. 15. ubi sermo de vine:

Ad mare cum veni, generosum et lævum,

Quod curas aligat, quod cum spe de vite manet

In venas, &c.

Idem Sat. i. 3.

Nam simulas venas inflavit tetrabibido.

Emmenecus.

Iaccho] Aut vino, aut Libero patre, qui etiam Iacchus vocatur: nam Bacchus a bacchatione, id est, insanis dictus; unde et comes ejus Bacchus. Alii a Bacche nymphea, quæ cum Bromæ sorore sua eum nutriverat, in monte Nysa, Angæ nutrice. *Servius*.

Iaccho] Id est, vino: inter nomina

Bacchi et hoc exprimit Ovid. Met. IV. 15.

Nyelusque, Elicusque patens, et Jacchus, et Ebon.

Emmenes.

16 *Serta procul*] Modo prope, id est, iuncta. Nam ideo intulit, *Tantum cupis utroque*: ut ostenderet non longius provolutam coronam; ut est; *prout arca rumpo dependet.* Servius.

17 *Attrita manus*] Frequenti scilicet potu. *Idem.*

Pendebat] Manibus non tñsis significat. *Idem.*

Cantharus] Poculum anatum Liberi patri, ut Macrobi. v. 21. quo usus est Marius, Jugurthino, Cimbrico, et Pontico bello feliciter gesto. Plin. XXXIII. 11. Val. Max. VII. 6. *Emmenes.*

18 *Adgressi*] Ordo est, Chromis et Minasyus adgressi Silenum, nam luserat ambo spe carminis: et spe pollicitatione. Item alius ordo, *Adgressi spe carminis injuriunt ipsi ex vincula certis.* Servius.

Carminis ambo] Vetuste, ut alibi, Verum ubi ductores acie recesseris ambo: cum hodie sub eadem significatione, ambo et duos, dicamus. *Idem.*

Ambo] In codicibus antiquis ambo legitur, quod magis placet eruditibus: et ita scriptum a Virgilio asserit Charisius. Mibique diximus etiam Oratores eo declinato libenter usos, quodque nunc succurrit in vetusto codice apud Livium legi, in calce tertii Dec. I. Præstium fuit, quale inter sedentes sibi inter ambo exercitibus, votis perpetuæque alterum gloriæ, alterum super nova victoria elatum. Plerius.

19 *Ipsis ex*] Ex ipsis: ut transtra per et remos, id est, per transtra. Servius.

Ipsis ex] Hæc verborum transpositione amata Lucret. *Intique ex intyge carthis.* Vide Gronov. observ. III. 10. *Emmenes.*

20 *Timidis*] Timentibus. Nam timidus est, qui semper timet: timens vero, qui ad tempus formidat: et

cæsus. Aut revera timidus: quia pueris per ætatem naturaliter timor est insitus, et timentibus ne, dum vincula injicerent, expergeret. *Videntur*] Pro vigilantibus. Servius.

21 *Sanguineis frontem et t. p.*] Multi ob hoc dictum putant, quod rubens color deorum sit; unde et triumphantes facie miniata, et in Capitolio Jupiter in quadriga miniata; et bene *Pingit*, non inquinat, nam jam vigilantem dixerat. Sane fabula de more talis est, Piramus et Thisbè fuere ut festina pares, ita amore conjuncti, quos vicinos, paries dividebat, quibus una preestabat colloquium: cum amor crevisset ad cupiditatem, placuit ut utrique noctu extra domos procederent, locumque coeundi statuerent ad arborem, quæ ante erat albis fructuosa pomis: et cum prius venisset Thisbè ad locum, vidit læmam; dum mortem fugit, vestem reliquit, in qua veste fera exercebat iram suam, cruorisque feræ alicujus paulo ante [interfectæ] reliquit vestigia in pallio puellæ; qua veste visa Piramus crucentata, tunc ratus est interfectam esse Thisbem, et ob amorum ardorem se interfecit; ex quorum cruore dicitur arbor infecta, nam quæ ante gerebat poma alba, nunc sanguinea. *Idem.*

22 *Ridens*] Irridens. *Idem.*

Quo] Ad quam rem. *Idem.*

Quo] In antiquis aliquot codicibus, *quid vincula.* Sed id ex paraphrasi pro quo, ad quid. Plerius.

24 *Solvite me pueri*] Quia putaverant eum corona ligari posse. Servius.

Satis est potuisse videri] Sufficit enim, quia potui a vobis, qui estis homines, videri. Quod ideo dicit, quia *hæbeol*, cum volunt tantum videntur; ut Fauni, Nymphæ, Silenus. Potest et aliter intelligi, *Solvite me*: Sufficit enim quod talis visus sum, ut etiam ligari possim. *Idem.*

26 *Hæc aliud mercedis erit*] Nymphæ minatur stuprum latenter: quod verecunde dixit Virgilius. Hæc aut

item omnia de Sileno a Theopompe in eo libro, qui Tamasia appellatur, conscripta sunt. Ipse addidit ad commendationem. *Idem.*

27 *In numerum Ludere*] Id est saltare ad modum rhythmī et cantilenæ, vel ad certam modulationem. *Servius.*

Faunos] Fauni ab effatione dicti, quod voces de sacris reddebant; quod in septimo *Æneidis* plene habet. *Idem.*

In numerum Ludere] Idem quod Corn. Nep. in præf. *Saltare commode.* Modi et numeri perfectam efficiunt harmoniam. Quint. ix. 4. *Numeros quodvis appellant, qui constant spatio temporum.* Non raro duo illa vocabula numeri et modi conjunguntur. Idem in eodem cap. *Quod si numeris et modis inest quadam tacita vis, in oratione est vehementissima.* De numeris, non vulgaria scribit Vossius in libello de viribus Rhythmī, p. 3. et seqq. Eadem locutio crebro apud Lucretium l. ii.

Ludent, in numerumque exsultant.

Et paulo post:

Armati in numerum starent: pernice chorea

Armati in numerum pulsarent aribus ara.

Idem l. iv.

In numerum jactare.

Et:

In numerum procedere.

Quemadmodum in *numerum ludere*, sive saltare, est commode et perite saltare; sic *extra numerum*, est imperite. Cic. paradox. iii. *Histrion si paululum se movit extra numerum, aut si versus pronuntiatius est syllaba una brevior, aut longior, exsibilatur, et excluditur.* Emmeness.

28 *Ludere*] Id est illo cantante. *Idem.*

Motare cacumina] Montium vel arborum, quibus hoc genus saltationis assignat; quia hoc genus saltationis vult esse in arboribus, cacuminum motu. *Idem.*

Motare cacumina quercus] *Motare* quidem in antiquis aliis codicibus. Sed in Longobardico *mutare* habetur. Quod si admittas, *Cacumina montium* intelligas, transire quippe arbores de monte ad montem: sequitur enim comparatio ad Orpheum, quem arbores secutæ, umbram feruntur præbuisse Vati: ut in appendicibus Virgilii legitur. Magis tamen placet *mutare*, quia de saltatione sermo est. *Pierius.*

29 *Rhodope et Iamarus*] Montes Thraciæ, in quibus Orpheus constiterat canere. Et hoc dicit, Non tantum fati montes gaudent cantante Apolline vel Orpheo, quantum cantante Sileno lætatus est mundus. Namque etiam paulo post dicturus est, *Et invito processit vespas Olympo.* *Servius.*

Nec tantum Rhodope miratur, et Iamarus Orpheus] In Romano codice, et in Oblongo, *miratur*, verbo numeri multitudinis inter duo singularia posito, Alcomanica figura: quam etiam apud Homerum Porphyrius agnoscit. *Pierius.*

31 *Namque canebat, uti magnum per inane coacta Semina*] Variæ sunt Philosophorum opiniones de rerum origine. Nam alii dicunt omnia ex igne procreari, ut Anaxagoras. Alii ex humore, ut Thales Milesius. Unde est, *Oceanumque patrem rerum.* Alii ex quatuor elementis, ut Empedocles: secundum quem ait Lucretius, *Es imbri, terra, atque anima nascuntur et igni.* Epicurei vero, quos nunc sequitur, nihil horum comprobant: sed dicunt dno esse rerum principia, corpus et inane. Omne enim quod est, aut continet, aut continetur. et corpus volunt esse atomos, id est quasdam minutissimas partes quæ *rupæ*, id est sectionem non recipiunt. Unde et atomi dictæ sunt, quas Lucretius minutiores dicit esse illis corpusculis, quæ in infans per fenestram radiis Solis videmus. dicit enim illas per

visum posse recipere. Inane vero dicunt spatium, in quo sunt atomi. De his itaque duobus principiis volunt ista quatuor procreari, ignem, aërem, aquam, terram: et ex his cetera; ut illa duo elementa atomi et inane sint: hæc vero quatuor syntheta, id est composita ex illis duobus, præstent originem aliis omnibus rebus. Hac autem ratione comprobatur, ex atomis et inani originem rerum esse: quod nihil est in rerum natura, quod non et corpus habeat, et recipiat sectionem; et quia recipit sectionem, indicet etiam inanitatem. Ergo *est magnum per inane coacta semina*: Canebat, inquit, mundi principium, id est quemadmodum collectæ et coactæ atomi per magnum inane, fuissent origo ignis, aëris, terrarum, et maris, nam *semina*, atomos dicit. Dichinas autem hæc atomus, et hæc atomi. *Servius*.

Namque canebat, &c. De seminibus, id est, atomis, luculente disputat Lactantius de ira Dei c. 10. Sic Ovidius pro elementis primis omnium rerum, Met. 1. 9.

— *Congestaque eodem*

Non bene junctarum discordia semina rerum.

Lucret. in principio l. 1.

Nam tibi de summa cæli ratione deumque

Disscere incipiam; rerum primordia pandam;

Unde omnis natura creet res, auctet, aliatque:

Quocirca eadem rursus natura perempta resolvat:

Quæ nos materiem, et genitalia corpora rebus

Reddenda in ratione vocare, et semina rerum

Adpellare suemus; et hæc eadem usurpare

Corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis.

Emmeness.

32 *Semina terrar. &c.* Non ipsa

elementa, sed ea unde elementa nascuntur. *Nannius*.

Animæque] Id est aëris: unde et jam venti sunt. *Servius*.

Animæ] Venti, Græcis *ἀνεμοί*. Horatius:

Impellunt animæ lintea Thracæ.

Nannius.

33 *Liquidi simul ignis*] Puri, i. e. ætherei, quem Cicero ignitum liquorem dicit. Lucretius, *Devolet in terram liquidi color aureus ignis*. *Servius*.

Liquidi simul ignis] Id est, puri, defecati, qui nihil fumi admixtum habet, ut Turneb. x. 8. Sic *lumen liquidum*, quod non est fumidum, sed clarum, Lactantius vi. 2. Inde *purum* et *liquidum* conjungit Cic. pro Cecina: *Quicquid inde haurias, purum liquidumque sit*. Ovid. Met. 1. 23.

Et liquidum spisso secrevit ab aëre cælum.

Emmeness.

Ut his exordia] Ex seminibus, hoc est atomis. *Servius*.

Primis] Pro principiis, quæ enim Græci *πρωϊστία*, nos principia appellamus. *Idem*.

34 *Omnia, et ipse tener mundi concreverit orbis*] Ante orbis: et sic omnia quæ in orbe sunt. Nam mutato ordine ait, primo omnia: et sic orbis. *Idem*.

Tener] Id est, recens factus. *Idem*.

Concreverit] Collectus, et informatus sit. *Idem*.

35 *Tum durare solum, et discludere Nerea ponto*] Canebat etiam quemadmodum se durare cœperit solum, et mixtam sibi ante aquam sua contractione discludere. Sane *solum* si nominativus est, *Durare* absolute accipiemus, et omnia quæ infra dicuntur ad solum et rerum terrestrium referentur. Si accusativus, ad mundi orbem cuncta pertinebunt. *Idem*.

Discludere Nerea ponto] Id est, aquam marinam a se segregare in alveum maris. *αἰροδωρῆς*, cur terra induruerit, quæ ante stagnabat. *Idem*.

ordine naturalem mundi prodabit, ut primum fuerit locus, et atomi: deinde elementa, sed confusa: quibus in suas sedes digestis, cætera enata sunt. Lucretius in quinto:

Diffugere inde loci partes capere, parvæque

Cum paribus jungi res, et discludere mundum,

Membraque dividere, et magnas disponere partes.

Nannius.

Discludere Nerea ponto] Dens est marinus, sæpe pro ipso mari, Ovid. Heroid. ep. ix. 14.

Qua latam Nereus cœculus ambit humum.

Inde *Nereides*. De separatione et divisione elementorum Ovid. Met. l. i. *Emmenses*.

36 *Et rerum paulatim sumere formas*] Canebat etiam quemadmodum terra rerum sumpserit formam. *Servius*.

37 *Jamque novum ut terræ stupeant luccescere solem*] Canebat quemadmodum post hæc stupeant terræ, Solis ortum. Alii terræ ad homines referunt, pro, qui in terra sunt. *Idem*.

Luccescere] Alii codices habent *Luccescere*. quomodo et illud Terentii legunt:

Luciscit, hoc jam cæso pulture ætium? Nannius.

38 *Altius atque cadant summotis nubibus imbres*] Quemadmodum cadant imbres nubibus in altum levatis. Naturale enim est, ut nubes, cum coeperint Solis esse vicinæ, ejus calore solvantur in pluvias. Unde in Georgicis ait, de signis serenitatis; *At nebula magis ima petunt*. *Servius*.

Altius atque cadant] In Romano codice utque legitur: sed atque receptum. *Submotis nubibus imbres*] In Romano codice *summotis* ignibus legitur. *Pierius*.

Summotis] Sursum motis, altius evectis, quæ ante segregationem elementorum terris inhærebant. Nannius.

39 *Insipient. alios*] Bonum tunc sequutus est ordinem: ut post Solis et pluviarum commemorationem, diceret ortas silvas et animalia cuncta procreata. *Servius*.

40 *Animalia*] Animantia, et *Insipient. Idem*.

Rara per ignotos] In Romano codice legitur *per ignaros*. *Pierius*.

41 *Hinc lapides P. j.*] Quæstio est hoc locus. Nam relictis prudentibus rebus de mundi origine, subito ad fabulas transitum fecit. Sed dicimus, aut exprimere eum voluisse sectam Epicuri; quæ rebus æsili semper inserit voluptates: aut fabulis, plenis admirationis, puerorum corda mulceri. Nam fabulæ causa delectationis inventæ sunt: ut ipse etiam in Georgicis docet, dicem, *Cæteræque vacuas tenuissent carmina mentes*. Hæc fabula talis est, Jupiter cum percasum haberet, propter feritatem Gigantum, genus humanum, scilicet, quod ex illorum sanguine editi erant mortales; diluvio inundavit terras, omnesque homines necavit, exceptis Pyrrha et Deucalione, qui in monte Atha liberati sunt: sed hi ex response Themidis, saxi post tergum jactis, genus hominum reparaverunt: et Pyrrha quidem reparavit feminas; Deucalio viros. Alii dicunt Jovem Lycæoni, quod ei filium suum apposuisse epulandum, ipsum quidem fulmine peremisse; fecisse vero diluvium, quo homines perirent, exceptis Pyrrha Epimethei filia, et Deucalione Prometheus filio: qui Parnassi montis altitudine defensi a diluvio sunt, et hominum genus, ut supra dictum est, reparaverunt. Sunt qui dicant, non ex illis lapidibus homines factos: sed quia jacuissent, sentibus atque fruticibus tecti, lapidibus excitatos. Quod autem dicit *Regna Saturnia*, fabularum ordinem vertit. Nam quo tempore Saturnus regnavit, in terris non fuit diluvium: sed sub Ogige rege Thebanorum. Secundum autem di-

lucium fuit sub Deucalione et Pyrrha. Bene sciendum, et per diluvium et per ecpyrosia significari temporum mutationem. Alii Saturnia regna, pro Jovis accipiunt, cujus regno diluvium factum voluit sub Deucalione et Pyrrha; non aureo seculo, quo Saturnus regnavit. Servius.

42 *Caucasusque refert volucres, furtivæque Promethei*] Et hic fabulæ ordinem vertit, quæ talis est; Prometheus Japeti et Clymenes filius, post factus a se homines, dicitur auxilio Minervæ cælum ascendisse: et adhibita facula ad rotam Solis, ignem furatus: quem hominibus indicavit. Ob quam causam irati dii, dæc mala immiserunt terris, febres et morbos: sicut et Sappho et Hesiodus memorant: 'Ἄλλὰ δὲ μύρια λυγρὰ καὶ ἀνθρώπων ἐλάληται, πληὴ μὲν γὰρ γαῖα κύνων, πληὴ δὲ θάλασσα. Quod tangit et Horatius dicens, *Post ignem æthereo domo subductum, maties et nova febrium Terris incubuit colera*. Ipsum etiam Prometheam per Mercurium in monte Caucaso religaverunt ad saxum: et adhibita est aquila, quæ ejus jecur exederet. Hæc autem omnia non sine ratione finguntur. Nam Prometheus vir prudentissimus fuit. Unde etiam Prometheus dictus est ἀπὸ τῆς προμῆδας, id est a providentia. Hic primus astrologiam Assyriis indicavit: quam, residens in monte altissimo Caucaso, nimia cura et sollicitudine deprehenderat. Hic autem mons positus circa Assyriam, vicinis est pene syderibus. Unde etiam majora astra demonstrat, et diligenter eorum ortus occasusque significat. Dicitur autem aquila cor ejus exedere, quod ἄγος est sollicitudo: qua ille affectus, syderum omnes deprehenderat motus. Et hoc quia per prudentiam fecit, duce Mercurio, qui prudentiæ et rationis deus est, ad saxum dicitur esse religatus. Deprehendit præterea rationem fulminum elidendorum, et hominibus

Delph. et Var. Clas.

indicavit: unde cælestem ignem dicitur esse furatus. nam quadam arte ab eodem monstrata, supernus ignis eliciebatur: qui mortalibus profuit, donec eo bene usi sunt. Nam postea malo hominum usu in perniciem eorum versus est; sicut in Livio lectum est de Tullo Hostilio, qui eo igni exustus est cum omnibus suis: Numæ vero Pompilius impune eo usus est, tantum in sacris deorum. Hinc est, quod, igne raptò, ab iratis numinibus morbi hominibus dicuntur immissi. Ergo secundum fabulam *δοτερολογία* est. nam prius fuit ut Prometheus crimen admitteret, post pateretur supplicia, qui tamen postea, præcepto Jovis occisa per Herculem aquila, liberatus est. Alii hunc ferula ignem de cælo subripuisse ferunt, et ideo a Jove religatum ad Caucasum; et volucris objectum; quem postea ab ipso Jove resolutum; quod eum monuisset a Tethide abstinere, quod de ejus semine nasceretur, qui eum regno pelleret, sicut ipse Saturnum patrem; cui post sacramentum, quod eum nunquam se soluturum juraverat, annulum de ipsis vinculis clauso de monte Caucaso lapide dedit, ad pænæ præteritæ indicium. *Idem.*

Caucasusque refert volucres] In codicibus aliquot antiquissimis, in Romano, in Mediceo *Caucasias* per *i* in penultima habetur, et ita in secundo Georgicon *Caucasio*. Multa tamen ejusmodi libentius per *e* Latini protulere. *Pierius.*

Caucasusque refert volucres] Bene volucres, in genere, sine distinctione: quia alii vulturem, alii aquilam cor Promethei erodere fabulantur. *Nannius.*

43 *His adjungit, Hylas*] Hylas Thiodamantis filius, ob speciem Herculi fuit carissimus; quem secutus navigantem cum Argonautis, in finibus Ponti juxta Mæsiam, apud fontem Calciæmnis, cum aquatum isset, a Nymphis raptus est, nec unquam

Virg.

5 N

potuit reperiri. Postea cum esset cognitum, quod perisset in fonte, ei statuta sunt sacra, in quibus mos fuerat, ut ejus nomen clamaretur in fontibus. Ad quam imitationem nunc dicit,

Ut littus, Hyla, Hyla, omne sonaret.

Per transitum rem veram tetigit; tertio enim ab Ephebo puer, in monte comitantibus universis, nomen ejus clamabatur. Sane postrema syllaba *la* brevis eat; ideo quia vocalis vocalem sequitur. Nam omnis vocativus græcus a masculino veniens, A terminatus, longus est; ut *Ænea*, *Hyla*, *Palla*. Ordo tamen est, his adjungit, quomodo *Hylam* nautæ clamassent in fonte relictum. *Servius*.

His adjungit Hylan] *Hylan* per, n, omnia vetera scribunt exemplaria. *Pierius*.

44 *Ut littus, Hyla]* Ut taceam *Hyla* in antiquis codicibus, de quo alibi: est etiam *quo littus* legere in aliquot manuscriptis: sed, *ut*, omnino melius. *Idem*.

Hyla, Hyla] Herald. advers. i. 9. ter *Hyla* repetendum arbitratur, secutus auctoritatem Theocr. Idyll. xiii. 58.

Τῆς μὲν Ὑλά.

Totum hoc Idyllium de pulcherrimo puero, Herculi adamato, quique multum ab eo quæsitus dicitur, Juven. Sat. i. 164. Testatur Kirchmannus de Fun. Rom. iii. 7. in *Πυχαγυρίῳ* defunctum ter nomine appellatum fuisse.

Tunc egomet tumulum Rhæteo littore inanem

Constitui magnoque manes ter voce vocavi. Emmeness.

45 *Fortunatam Pasiphaën]* Nota fabula est, Cretensium reginam, Minois uxorem, quæ tauri amore flagravit, et enixa Minotaurum crimen mentis suæ publicavit. *Servius*.

Et fortunatam Pasiphaën] In veteribus aliquot exemplaribus omnino *Pasiphen* trisyllabum legas; quod qui-

dem quosdam satis litteratos viros in errorem traxit; quum dubio procul *Πασίφαν* quadrisyllabum sit. *Pierius*.

46 *Amore]* Quidam pro in amore accipiant. *Servius*.

47 *Ah virgo infelix]* Ad hoc attinet quod ait *solatur*: ut quod amat tantum, fortunæ magis videatur esse, quam morum. Virgo autem (ut dictum est supra), a viridiore aetate: nam jam mater fuerat Phædræ, Ariadnes, et Androgei. Calvus in Io, *Ah virgo infelix herbis paceris amara*. Quidam *virgo*, non quod virum illo tempore non haberet, sed quia talis ei poena, jam virgini, destinata sit; intelligunt; ob iram scilicet Veneris, quæ irata Soli, quod se, ut quidam volunt, Anchisæ, aut alii Marti conjunctam, prodidisset, sobolem ejus inhonestis amoribus subjecit; ut Circe, Medeam, Pasiphaën; et hoc dicitur. In illa commiserabili dementia feliciores fuisse, quæ se animalia credebant, quam Pasiphaën; quæ cum sciret se hominem, taurum sectabatur. *Idem*.

Ah, virgo infelix] Diximus Probum Grammaticum subscribere Romano codici, ne a, vel si etiam interjectio sit, cum aspiratione scribatur. *Pierius*.

Quæ te dementia cepit] Hic objurgari magis, quam consolari videtur; an quia consolantis et hoc officium est, ut merentem strictim et objurget. *Servius*.

48 *Prætides implevunt falsis mugibus agros]* Prætides, Præti, et Stenobææ, sive Antiope secundum Homerum, filix fuerunt, Lysippe, Ipponoe, Cyrianassa. Hæ se cum prætulissent Junoni in pulchritudine: vel ut quidam volunt, cum essent antistites; ausæ sunt vesti ejus aurum detractum in usum suum convertere: illa irata, hunc furem earum immisit mentibus, ut putantes se vacas in saltus abirent, et plerumque mugirent, et timerent aratra; quas

Melampus, Amythaonis filius, pacta mercede, ut Cyrianassam uxorem cum parte regni acciperet, placata Junone, infecto fonte, ubi solitæ erant bibere, purgavit, et in pristinum sensum reduxit. *Idem.*

. 49 *At non tam turpis*] In Romano et aliquot aliis plerisque codicibus, *turpis* Veliano more, de qua scribendi ratione alibi disputatum. *Pierius.*

50 *Collo timuisset aratrum*] Terent. *Syre tibi timuit.* Servius.

51 *Leci*] Humana scilicet. *Idem.*

53 *Ille latus niveum*] Quis eam amare non intelligat? *Idem.*

. *Fultus hyacintho*] Apud veteres unusquisque eo, super quod jacebat, *fultus* dicebatur. Lucilius in tertio, *Et pulvino fultus*: Virgilius, *Atque harum effultus tergo stratiq[ue] jacebat Vel-leribus.* *Idem.*

54 *Illice subnigra*] Vel umbrosa, vel re vera nigra: nam talis est. *Idem.*

. *Pallentes ruminat herbas*] Revomit, et denuo consumit. *atque iterum pasto pascitur ante cibo*: sic Ovidius. Ruminatio autem dicta est a ruma, eminente gutturis parte: per quam demissus cibus a certis revocatur animalibus. Pallentes autem vel aridas, vel quæ ventris calore propria viriditate caruerunt. *Idem.*

55 *Aut aliquam in magno sequitur grege*] Aliquam, id est, vaccam. Ac si diceret, Habet aliquid spei: siquidem noveris amare, quem diligis. Notandum autem *gregem*, eum de bobus dixisse; cum proprie *armenta* dicamus. Licet grex sit quorumlibet animalium congregatio. Sic Cicero in Philippicis, *Fudit apothecas, cecidit greges armentorum.* *Idem.*

. *Claudite nymphæ*] Melius hoc a persona Pasiphaæ dictum accipimus: ut dicat Silenus, hoc illam aliquando dixisse. *Idem.*

. 56 *Dictææ*] Dictis mons in Creta, in quo Pasiphaæ amasse taurum dicitur. *Idem.*

. *Claudite salus*] Scilicet ne latius

evagetur, eoque minus possit investigari. *Idem.*

57 *Si qua*] Pro si, vel si quo modo. *Idem.*

. *Nōstris*] Et hic nostris, ut Terentius in *lauris rymopovidev*, *quomodo minimo periculo id demus adulescentulo*, id est des. *Idem.*

58 *Errabunda bovis vestigia*] Illud expressit quod uno verbo Homerus ait, *εἰς ὁδὸς βοῦς*, hoc est flexis pedibus incoedentes. Et est, participium, prope contra rationem figuratum: vel errabunda, errantia; ut ludibundus, ludens. Cicero, *Omnia ludibundus conficiens.* *Idem.*

60 *Ad Gortynia*] Bene ad Gortynia. Nam apud Gnoston imperabat Minos ejus maritus. Unde illuc taurum non vult venire: sed ad Gortynon oppidum Cretæ, ubi aliquando fuerant Solis armenta. *Idem.*

. *Stabula ad Gortynia*] In Longobardico et Mediceo, *Cortynia* per *c*, ut multi jam scribere cœperunt. Sed *Γόρτυν* urbs Cretæ per *g* scribitur, et apud Stephanum, et in Homeri catalogo. Datur tamen auribus Latinis plerumque *c* pro *g* recipere. Cognatæ enim sunt, ut Scaurus ait, *Pierius.*

. 61 *Tum canit Hesperidum miratam mala puellam*] Mala, quibus acceptis a Venere, Hippomenes vicit Atalantam puellam Sciriam cursu potentem, quæ multos sponso superatos occiderat: quod plenius in Æneidos tertio libro memoravimus, ubi etiam de ipsis malis fabula relata est. *Servius.*

. 62 *Tum Phaëtoniadas*] Clymenes et Solis filias: quæ dum extinctum fratrem flerent, conversæ sunt in arbores: ut hoc loco dicit, in alnos: ut in decimo, in populos; ubi etiam plenius hæc dicta est fabula. Mira autem est canentis laus, ut quasi non factam rem cantare: sed ipse eam cantando facere videatur. Sane ingeniosi hominis mentionem cum re, quæ animam non habet, miscuit: sorores

Phaëtonis succina fleviase dicitur. *Idem.*

Amaræ corticis] Alibi ait, *Raptus de subere cortex*: quod magis sequi debemus, ut masculino utamur, et est epitheton naturale. *Idem.*

63 *Agnos*] Et quidam *agnos* poetica consuetudine, pro populis accipiunt. *Idem.*

64 *Permessi ad flumina Gallum*] Helicon mons est Bœotie; quæ et Aënia dicitur. De hoc plurima cadant flumina: inter quæ etiam Permessus, juxta quem dicit ambulante Gallum ab una Musa ad cæteras esse deductum, et illic factum Poëtam. Qui elegos scripsit, qui et a triumviris præpositus fuit ad exigendas pecunias ab his municipiis, quorum agri in Transpadana regione non dividebantur. Sane Aones originem ab eo loco ducunt, ubi nunc maritima Venetia est. *Idem.*

65 *Agnos in montis*] In antiquo codice manuscripto legere est absque in præpositione, *Agnos montes ut duxerit una sororum*: ut, *Italian venit*. Sed longe melius est *Agnos in montes*, ut vulgata habent exemplaria. *Pier.*
Duxerit] Produxerit. *Servius.*

Una sororum] Una Musarum. *Idem.*

66 *Utiq*] Apud Arusianam Messum legas, *Atque viro Phæbi chorus adurrexerit*. *Pierius.*

Viro] Gallo. *Servius.*

Phæbi chorus] Id est Musæ. *Idem.*

Adurrexerit] Id est honorem præbuerit. Ut, *Imolus assurgit, quibus et rex ipse Phæneus*. Id est, cedit. *Idem.*

Adurrexerit] In quo fuerint honore Poëtæ, docet Vossius de nat. art. Poët. c. 10. sect. 9. et notata dignum est, quod de Accio Poëta Val. Max. III. 7. Is Julio Cæsari, amplissimo et florentissimo Viro, in collegium Poëtarum venienti nunquam adurrexit: non majestatis ejus imitator, sed, quod in comparatione communium studiorum, aliquanto superior se esse consideret. *Enn.*

67 *Ut Linus*] Apollinis filius: quem supra memoravit. Ordo autem est, hæc illi ut Linus dixerit. *Servius.*

Divino carmine] Id est vaticinans, qui divina canebat. *Idem.*

Pastor] Queritur cur pastor dixerit; nisi forte quod se Poëta sub pastoris persona inducit. *Idem.*

68 *Atque apio*] Apud antiquos in agone erat species coronæ de apio; sed in Nemæo agone, qui in honorem Archemori institutus est: et voluit quidam, hoc coronæ genus ad indicium mortis electum; aut quod humilis herba immaturam de Archemoro luctum ostendat; aut quod supra hanc herbam reptans puer a serpente extinctus sit. Sane in eo agone spectatim apio coronantur Poëtæ. *Idem.*

Atque apio] Apium coronamentum Nema-um est, quod sibi paravit Nereus inter citharædos victoriam adeptus. *Juvenal. Sat. VIII. 224.*

Hæc opera, atque hæc sunt generis principis artes,

Gaudens fædo peregrinus ad pulpita cantu

Prostitui, Græque apium meritis coronæ.

Vide Scholiast. Nec ludes operam, si legeris Paschal. de coron. VI. 26. *Emmenes.*

69 *Calamus*] Pro fistula, ut nec calamis solum æquiperas. *Servius.*

70 *Ascræo quos ante seni*] Hesiodo, qui Ascræus fuerat de vico Bœotia, quem dicuntur Musæ pascentem pæcus, raptum de monte Parnaso Poëtam fecisse munere calamorum. Cui etiam his pueritiam de senectute præstitisse dicuntur. Ideo ait, *quos ante seni*. *Idem.*

71 *Grynæi nemoris dicatur origo*] Miraculum Apollinis, qui serpentem ibi occidit. Grynæum nemus, est in finibus Ioniis, Apollini a Gryne consecratum: vel a Gryna Mæsia civitate; ubi est locus arboribus multis, junco, gramine, floribusque variis omni tempore vestitus; abundans etiam

fontibus, quæ civitas nomen accepit a Gryo Eurypli filio; qui regnavit in Mossia, qui adversus Trojanos Graecis auxilium tulit. Euryplis namque filius Telephi, Herculis, et Auges filii ex Astioche Laomedontis filia fuit, qui Grynus procreavit. Is cum patris occupasset imperium, et bello a finitimis temptaretur; Pergamum, Neoptolemi et Andromaches filium ad auxilium de Epiro provocavit; aquo defensus, victor duas urbes condidit; unam Pergamum de nomine Pergami; alteram Grynus ex responso Apollinis. In hoc nemore Calchantem vites serentem quidam augur vicinus præteriens dixit errare: non enim fas esse novum vinum inde gustare: at is opere absoluto, vindemiaque facta; cum ad canem vicinos, eumque ipsum augurem invitasset, protulit vinum, et cum diis libare in focum vellet, dixit se non solum poturum, sed etiam diis daturum et convivis; cui ille eadem, quæ ante ei respondit: ob hoc deridens eum Calchas; adeo ridere cepit, ut repente, intercluso spiritu, poculum abjiceret. Varro ait *vincla detracti solita*, id est compedes catenasque et alia, qui intrarunt in Apollinis Grynæi lucum, et fixa arboribus. In quo loco aliquando Calchas et Mopsus dicuntur de peritia divinandi inter se habuisse certamen. Et cum de pomorum arboris cujusdam contenderent numero, stetit gloria circa Mopsus: cujus rei dolore Calchas interiit. Hoc autem Euphorionis continent carmina, quæ Gallus transtulit in sermonem Latinum. Unde est illud in fine, ubi Gallus loquitur, *Ibo et Calchidico, quæ sunt mihi condita versu Carmina*. Nam Calchis civitas est Eubœæ: de qua fuerat Euphorion. *Dicatur*] Laudetur. *Idem*.

Vt Nequis sit lucus, quo se plus jactet Apollo] Sensus hic est, Si tu Grynus laudaveris nemus, in nullo se tantum Apollo jactabit. *Idem*.

Que se plus jactet] In quo plus gloriatur Atalanta, Hippomenes, Gallus, Linus, Permessus, Phæthontides, Melampus, Pasiphaë, Proetides. *Idem*.

74 *Quid loquar aut Scyllam Nisi, quam fama secuta est*] Scyllæ duæ fuerunt. una Phorci et Cretheidos Nymphæ filia, pulcherrima: quam cum amaret Glancus marinus deus, dum ipse amaretur a Circe, et eam contemneret; illa irata fontem in quo Scylla solebat se ablueri, tinxit venenis: in quem cum descendisset puella, media sui parte in feram mutata est. Hanc postea Glancus fecit deam marinam: quæ classem Ulyssis, et socios evertisse narratur. Quidam Scyllam hanc a Neptuno amatam dicunt, et per Amphitritem conjugem Neptuni, metuentem pellicis formam, venenis Circes in monstrum marinum esse mutatam. Altera vero Scylla fuit, Nisi Megarensium regis filia: contra quos dum devictis jam Atheniensibus pugnaret Minos; propter filii Androgei interitum, quem Athenienses et Megarenses dolo necaverant, adamatus ab Scylla est, Nisi filia: quæ ut hosti posset placere, comam purpuream parentis abscissam ei obtulit: quam Nisus ita habuerat consecratam, ut tamdiu regno potiretur, quamdiu illam habuisset intactam. Postea et Scylla, a Minos contempta; vel dolore quod contempta esset, vel quod quasi parricida a Minos ad puppim religata tracta sit, in avem Cirim conversa est: et Nisus extinctus, deorum miseratione, in aquilam Piscarien mutatus est; quæ aves hodie, ut ipse in Georgiis dicit, flagrant inter se magna discordia. Mode ergo Virgilius, aut Poëtarum more miscuit fabulas, et nomen posuit pro nomine: ut diceret Scyllam Nisi, pro Phorci: sicut alibi, *Domitus Pollucis habenis Cyllarus*; cum Castor, domitor equorum fuerit; item, *Et manibus Progne pectus signata cruentis*; cum Philomele, non Progne, abscis-

aa sit lingua:—aut certe sit Hysteron Proteron: ut utriusque fabulæ videatur facere commemorationem, ut intelligamus, *Quid loquar aut Scyllam Nisi: aut quam fama secuta est, Candida succinotum lastrantibus inguina monstria, Dulichias vexasse rates.* Aut certe ut his accipiendum est: *Quid loquar aut Scyllam Nisi, aut quam fama secuta est?* ut est illud in primo Æn. Non ignara mali, miseris succurrere disco. Idem.

Quid loquar? aut Scyllam Nisi? In Romano codice ut *Scyllam* habetur, quod non placet: quamvis Poëtarum mos sit, interdum fabulas confundere. Id a cui tamen adrideat, *Quid loquar ut narraverit Scyllam Nisi, aut ut mutatos.* In pastorali enim persona, non dedecet ex duabus Scyllis alteram pro altera nominare. Vetus etiam codex manuscriptus ita legit, *Quid loquar? An Scyllam Nisi, aut quam fama secuta est.* Vide vero tale aliquid apud Servium. Adde quod narraverat, non, *narraverit* in Romano codice scriptum est: sed hoc scriptoris adscripserim inscitiz. *Pierius.*

Scyllam Nisi? Id est, Nisi filiam. Quod per familiare Græcis. Ælian. i. 24. Γλαύκωνος τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ Ἀστυδάμειας τῆς Θόρβαντος. et c. 25. Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου. Vide Viger. de idiotism. gr. ling. Sed tironibus nota. Grouov. Observ. i. 22. ut, pro aut legit. *Emmeness.*

76 *Dulichias vexasse rates*] Ithacenses, a monte. Dulichium insula est, ubi mons est Ithacus: in qua fertur habitasse Ulysses: eoque et ipse Dulichius, et Dulichias habuisse rates dicitur. *Vexasse rates* autem, per Tapinosin dictum est. Nam non vexavit, sed evertit. quod Probus vult hac ratione defendere: dicens *Vexasse* venire ab eo quod est veho, vecto, vexo. ut vexasse sit portasse, et sine dubio pro arbitrio suo evertisse. *Vexasse* est enim vis quædam alieni arbitrii, non enim sui potens est, qui vehitur. Bene ergo inclinatum ver-

bum est: nam qui fertur, et raptatur, et huc atque illuc distrahitur, *Vexari* proprie dicitur. Cato in oratione de Achæis, *Cumque Annibal terram Italian laceraret atque vexaret.* Cicero in Verrinis, *Sed ut a barbaris prædonibus vexata esset.* Item alibi: *fama vexata, direpta urbes reperiuntur.* Servius.

Dulichias vexasse rates] *Vexare* non leve incommodum significat. Sed qui raptatur huc atque illuc proprie *vexari* dicitur, interpretes habet Macrobi. vi. 7. Gell. ii. 6. Inde Scylla sortita nomen est ἀπὸ τοῦ σκύλλειν, quod in glossis Philoxeni *vexare*. *Emmeness.*

77 *Ah timidos nautas*] *Timidos nautas* nonnulli pro *timentes* accipiunt, et bene *ah timidos*, ex dolentis persona. *Servius.*

78 *Teri*] Pro Terei. nam per synæresim dictum est: sicut supra, *Furtumque Promethi*, pro Promethei. Tereus autem rex Thracum fuit, qui cum Atheniensibus talisset auxilium, ac Pandionis Athenarum, regis filiam Progen nomine duxisset uxorem; et post aliquantum tempus ab ea rogaretur, ut sibi Philomelam sororem suam videndam accersiret; profectus Athenas dum adducit puellam, eam vitiauit in itinere, et ei linguam, ne facinus indicaret, abscidit; inclusamque in stabulis reliquit, eumentis conjugii eam perisse naufragio. Sed Philomela rem, in veste suo crnore descriptam, misit sorori: qua re cognita Progne Itym filium interemit, et patri epulandum adposuit. Ah Tereum fluxisse socio dicunt Progen uxorem mortuam, et petisse Philomelam in matrimonium, et hoc dolore compulsam Progen occidisse filium, et epulandum patri apposuisse: quos cum Tereus, agnito scelere, insequeretur, omnes in aves mutati sunt; Tereus in upupam; Itys in fassam; Progne in hirundinem; Philomela in lusciniam. quidam ta-

men, eos navibus effugisse periculum, et ob celeritatem fugæ, aves appellatas volunt. *Servius*.

79 *Philomela depes*] Atqui hoc Progne fecit: sed aut abutitur nomine: aut illi imputat, propter quam factum est. Et bene avis et hominis miscuit mentionem. *Idem*.

Quæ dona paravit] Quod, satiatus Tereo, caput et pedes filii uxor intulerit. *Idem*.

Quæ dona paravit] Ambigitur, utra epulas Tereo posuerit, Philomela stuprata, an Progne uxor Terei. Pro utraque sententia stant eruditi fortiter. Prolixius disputat Torrentius Od. iv. 2. *Emmeness*.

80 *Quo cursu*] Licet volatum accipere debeamus, tamen *deserta petiverit*, potest ad hominem referri. *Servius*.

Quo cursu] Id est volatu. Sic Statius Theb. l. iii.

— *Cursus ut nulla serenos*

Alas agit.
Emmeness.

81 *Sua tecta supervolaverit*] Hoc ad avem pertinet. *Servius*.

82 *Meditante*] Canente. *Idem*.

83 *Eurotas*] Fluvius Laconum, qui audita ab Apolline suas edocet lauros, quibus ejus plenæ sunt ripæ: ibi namque templum Apollinis est, nam hunc fluvium Hyacinthi causa Apollo dicitur amasse. *Lauros* vero multi pro vatibus accipiunt. *Idem*.

84 *Ille*] Silenus. *Idem*.

Referunt] Vel ferunt, vel proferrunt; quo verbo aliter in sequenti versu utitur. *Idem*.

85 *Cogere donec oves stabulis*] Ordo est, cogere, donec oves stabulis vesper jussit, et invito Olympo processit. *Idem*.

Referre] Recensere. *Idem*.

86 *Et invito processit vesper Olympo*] Et ex eo quod dies invitatus abscessit: et ex eo quod nimio audiendi desiderio vesper exortus est, cantilenæ voluptas ostenditur. Est etiam Solis laudatio, cujus lucis claritas tanta est, ut ea Olympus latetur. *Idem*.

ECLOGA VII.

Quantum ad Idyllii pertinet inscriptionem, animadvertendum, in Vita Virgilii, quæ Donato adscribitur, ubi singularum eclogarum argumenta, et tituli recensentur, hæc corrupte legi. Septima Pharmaceutria; octava amores diversorum sexuum, et dicitur Damon. Ea tu ita restitue: Septima amores diversorum sexuum, et dicitur Corydon. Octava Pharmaceutria, et dicitur Damon. Sunt tamen qui pro Corydone Melibœum inscribant. *Pierius*.

1 *Forte sub arguta consederat ilice Daphnis*] Ecloga hæc pene tota Theocriti est: nam et ipsam transtulit, et

multa ad eam congestit de aliis. *Serv.*

Arguta autem modo canora, stridula. Alibi argutum, breve significat: ut, *Argutumque caput*. *Idem*.

Arguta] Canora: siquidem Theocrito pinus dulci murmure modulatur,

Ἄδῳ τι τὸ ψιθύρισμα, καὶ ἂ πίνυς ἀπολε τήνα,

Ἄ ποτὶ ταῖς παγαῖσι, μελλοδραί.

Ansonius:

Est et arundineis modulatio musica ripis,

Atque arguta suis loquitur coma pinea ventis.

Nannius.

[*Daphnis*] Divinum hanc inducit, quippe filium Mercurii, ut diximus supra. Nam hinc est, quod paulo post dicturus est: *Caper tibi salus et hœdi*. quasi divinus. *Servius*.

[*2 Compulerantque*] Compellere proprie est in unum locum, vel diversa, vel diversorum animalia cogere. Cicero in Pisone, *omni pecore compulso*. Id.

[*Compulerantque greges Corydon et Thyrsis in unum*] In antiquo codice manuscripto *gregem* unitatis numero habetur, ut sit, Corydon et Thyrsis compulerant in unum gregem, Thyrsis oves, Corydon capellas. Sed melius *greges*: uterque saum. Est vero ubi ovis legas. Sed hoc loco oves dulcius sonare videtur. *Pierius*.

[*4 Florentes ætatibus*] Hoc est ætate florente. *Servius*.

[*Ambo florentes ætatibus*] Ætatibus, quasi diceret annis: rara locutio, per numerum plurativum. intelligit autem pæbertatem. quare ab Ansonio utrumque simul conjunctum est:

— *Dum flos novus, et nova pubes*. Nannius.

[*Arcades ambo*] Non revera Arcades: nam apud Mantuam res agitur: sed sic periti, ut eos Arcades putares. Nam et paulo post dicturus est, *soli cantare periti Arcades*. *Servius*.

[*5 Et cantare pares, et respondere parati*] Hoc est, qui possint etiam continuum carmen dicere. Nam hoc est cantare: ut, *Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnin*. vel, *Candidus insuetum miratur lumen Olympi*. Et Amœbeum referre; ut, *Et me Phœbus amat*, *Phæbo sua semper apud me Munera sunt lauri*. Idem.

[*Cantare parati*] Pro, parati ut cantarent et responderent; vel, pares parati, quasi pariter parati. Idem.

[*Cantare parati*] Salust. in Cat. *et eos servire magis, quam imperare parati essetis*. Vid. Sanct. de verb. infinitis. p. 218. Horat. Od. II. 17.

— *Supremum*

Carpere iter comites parati.

Plara Vechneus l. 5. *Emmenem*.

[*6 Hic mihi*] Scilicet circa eam partem, in qua Daphnis sedebat. Idem.

[*Hic mihi dum teneras*] In Mediceo hac scriptum est, sed *hic* melius, hoc est, eo tempore, *que teneras defendo a frigore myrtos*. *Pierius*.

[*Dum teneras defendo a frigore myrtos*] Et varie hic locus exponitur. Nam alii simpliciter accipiant, *Dum myrtos tego, et tueor, ne eas frigus exurat*. Alii quia ætatis illud fuisse asserunt tempus, dicunt; *Defendo a frigore*, tego contra frigus futurum. Alii dicunt, *Dum defendo*, id est, dum mihi ad defensaculum præparo myrtos a frigore, id est, quæ sunt sine frigoribus. Solent enim pastores vendicare sibi loca aliqua propter frigus futurum. *Servius*.

[*Dum teneras defendo a frigore myrtos*] Pro multiplici interpretatione, quam tradit *Servius*, una videtur congruere, *Dum munio myrtos contra inimicum frigus, quod tolerare hoc genus fruticis non potest*. *Defendere* est *arcere, avertere*. ut *Servius* hac Ecl. vs. 47. Ubi de hoc verbo dicendi locus. *Emmenem*.

[*7 Vir gregis*] Abusive: nam tantum hominum est. Sic alibi, *Quem legere virum*. Item *Horatius*, *Et olentis uxores mariti*. Acyrologia est. quod tamen ad Theocriti imitationem dictum est: qui ait, *ἡ γῆρας τῶν ἀνδρῶν ἀλγὺν ἔσθῃ*. *Servius*.

[*Vir gregis*] Sic amant loqui Poëte. *Juvenalis* de gallo Sat. III. 91.

[*Quo mordetur gallina marito*.

Horat. Sat. II. 3. 315. ubi de rana:

— *Ut ingens*

Belua cognatos oliserit.

Tali acyrologia etiam usus est *Plinius* x. 61. de vespertillone *Geminas volutat amplexa infantes*. *Emmenem*.

[*9 Ades*] Alii pro imperativo accipiunt, cujus pronuntiatio similis est indicative. *Terentius* *Adeschem, pascis te volo*. *Servius*.

[*Capro tibi valvus et hœdi*] Aut quia in capro est spes hœdorum : aut intelligimus, istum etiam hœdos perdidisse, sed nescire : quod tamen ille quasi divinus indicat. Potest tamen etiam scire, sed levius damnum majoris contemplatione contemnere, *Idem.*

10 [*Et si quid cessare potes*] Sic tibi potes vel breve otium persuadere. Nam loquitur ad hominem amantem laboris. *Idem.*

[*Requiesces sub umbra*] Mecum scilicet. *Idem.*

11 [*Huc ipsi potum venient per prata juvenei*] *Ipsi*, id est sponte sua. Et intelligimus istam præter capellarum gregem, juvenecos habuisse peculiares. aut certe, *ipsi* referamus ad hœdos et caprum, ut, *Per prata juvenei*. *Idem.*

12 [*Prætexit*] Prætexit ; ut, *Non tamen Anna novis prætexere funera sacris*. *Idem.*

13 [*Mincius*] Fluvius. Intelligamus Venetiam, quæ est haud longe a Mincio, ejus est delicias commemoraturus. Alii dicunt loca ipsa *prata juvenei* appellari. *Idem.*

[*Eque sacra*] Et de sacra, ut : *Eque chaos densos divum enumerabat amores*. Id est a chaos. Sacra autem quercus, aut ipsam quam vult intelligi, aut universum genus, quod et Jovis, et oliæ fatidice. *Idem.*

[*Eque sacra resonant examina quercu*] In Longobardico prius erat, *Atque sacra*, prout etiam in citato hoc eodem versu ab Arusiano. Sed enim Servius mavult, *eque sacra*. In commentariis vero aliquot, *eque cava resonant*, scriptum invenias. *Pierius.*

14 [*Neque ego Alcippen nec Phyllida habebam*] Has duas intelligamus amicas esse cantantium. Nam hoc dicit, Nec Alcippen habebam, ut ille : nec Phyllida, ut alter. aut ut plerique putant, nomen villicæ. *Servius.*

15 [*Clauderet agnos*] Ergo varium pecus habuit. *Idem.*

16 [*Et certamen erat Corydon cum*

Thyrside magnum] Figurata locutus est, Magnum certamen, ille cum illo : ac si dicas, Magna contentio est cum Cicerone Virgilius. et videtur nominativum pro genitivo posuisse, nam *Corydonis* facit. *Idem.*

17 [*Posthabui*] Postposui. *Idem.*
[*Mea seria*] Necessitatem capri inquirendi, vel hœdorum. *Idem.*

[*Ludo*] Cantilenæ : ut, *Ludere quam vellem calamo permisit agresti*. *Idem.*

18 [*Alternis igitur contendere versibusambo*] Hoc est quod ait supra, *Et respondere parati*. *Idem.*

19 [*Alternos Musæ meminisse volebant*] Si volebant : sensus est, Musæ utriusque meminérant : ut, *Amant alterna camæna*. Sed multi volebam legunt : ut sit sensus, Optabam o Musæ meminisse alternos. id est, omnia quæ dixerunt, tenere. Nam et in fine dicturus est, *Hæc memini*. *Idem.*

20 [*Referebat ordine*] Amœbæi carminis lege, ut diximus supra. *Idem.*

21 [*Nymphæ noster amor Libethrides*] Libethros fons est Bœotiæ, ubi coluntur Musæ ; a Libethro Poëta, qui primus armoniam tradidit, et arcem Musis consecravit. Alii locum in quo Hesiodus natus est : alii templum Libethridum Musarum dicunt ; quod a Pierio Apollinis filio consecratum est ; et sic ait Libethrides, ac si diceret Hippocrenides, a fonte Hippocrene. Ut autem Poëtæ invocent Nymphas (sicut hoc loco : item in fine, *Extremum hunc Arcthusa mihi concede laborem*) hæc ratio est, quod secundum Varronem, ipsæ sint Nymphæ quæ et Musæ ; nam et in aqua consistere dicuntur, quæ de fontibus manant, sicut existimaverunt, qui Camœnis fontem consecrarunt : nam eis non vino, sed aqua et lacte sacrificari solet, nec immerito. Nam aquæ motus musicen efficit : ut in hydraulia videmus. Sane sciendum quod idem Varro tres tantum Musas esse commemorat : Unam quæ ex aquæ nascitur motu ; Alteram, quam aëris icti

efficit sonus; Tertiam quæ in mera tantum voce consistit. Et multi volunt in hac ecloga esse allegoriam, ut Daphnis sit Cæsar, Corydon Virgilius: Thyrsis qui vincitur, Virgilii obtrectator; scilicet aut Bavius, aut Anser, aut Mævius, pessimi Poætæ. *Idem.*

22 *Meu*] Positus in hac particula magnus affectus amoris. Sup. *meus ignis Amyntas*. Ovid. in ep. *Æonides, dixi, quid agit meus*. Horat. Carm. iv. *Mecenas meus*. Sappho apud Ovid. *Me miseram dixi, quam modo pæne meus*. Frequentissima sunt in Plauto, *mea lux, mea vita*, et sexcenta alia. Cerda.

Codro] Codrus Poëta ejusdem temporis fuit, ut Valgius in Elegis suis refert. *Servius.*

Proxima Phæbi] Subandis carmina. *Idem.*

23 *Aut si non possumus omnes*] Secundum illud dixit, *Non omnia possumus omnes*. Nam debuit dicere, *Aut si ego non possum*. *Idem.*

24 *Hic arguta*] Juxta quam frequenter canitur, ac per hoc loquaci, *garrula*. *Idem.*

Sacrapinu] Matri deum consecrata. Sic supra, *Sacra querens*, scilicet Jovi dicata. et apostropham fecit, tanquam eam consecret, et intellectus pendebit, fistula malo catalysin facere, quam deterior esse. *Idem.*

Pendebit fistula] Qui arti alicui valedicebant, instrumenta, sive musica, sive alia, in rebus aliis usurpata, diis consecrabant. Tibullus i. 5.

Pendebatque vagi pastoris in arbore votum

Garrula silvestri fistula sacra Deo. Horat. Od. iii. 26. *Barbita hic paries habebit*. Nemesius ecl. i. 14.

Jam mea rusticolæ dependet fistula Fauno.

Vide Tomasinum de Donariis c. 29. et ante alios Turn. advers. vi. 9. et Torrentium ad Horat. ep. i. l. 5. *Emmeness*.

25 *Pastores nascentem Poëtam*] Vespere locutus est, non jam Poëtam

dicens, sed nascentem. Sane hoc idem carmen exprimitur Amœbæum. Nam cum Corydon petisset, ut esset Codri similis: hic se adeo Codrum superare dicit, ut se in ejus invidiam possit movere. Hedera autem coronantur Poëtæ, quasi Libero consecrati, qui et ut Bacchæ insaniunt (Sic Horatius, *Ut male sanis adscripsit Satyris Fannius Poëtas*) vel quod semper virent hedera, sicut carmina æternitatem merentur. *Servius.*

Crescentem ornate Poëtam] In Longobardico, et in Mediceo legere est, *nascentem*, horum alterum Paraphrasis fuit. *Crescentem* vero omnino castior lectio existimatur. *Pierius.*

Edera] Folia ejus in coronamentis locum habent. Plin. xxi. 9. edeream coronam primis capiti imposuit Liber. idem xvi. 4. dein qui cæteris Poëtis palmam præripuerant. idem xvi. 34. Juven. sat. vii. 28.

Qui facis in pacem sublimia carmina cella,

Ut dignus venias edereis.

Pers. in præfat.

— *Quorum imagines lambunt*

Ederæ sequaces.

Horat. Carm. i. 1.

Me doctarum edere præmia frontium Dis miscent superis.

Rationem tradit Vossius de natura artis Poëticæ c. 10. et exemplorum copiam Paschalius carm. i. 18. *Emmeness*.

26 *Rumpantur ut ilia*] Sicut etiam in Æneide dictum est, hoc ille, et hæc ilia facit. Unde Juvénalis ait, *Vis frater ab ipsis libus?* Nam Maryllus mimographus contempsit artem, ad jocum movendum: et parasito dixit, *Tu ut Hector ab Illo nunquam recedis*. Sed, hoc dictum est per amaritudinem rusticam. *Servius.*

Rumpantur ut ilia Codro] Extrema indignationis causa; rumpi dicuntur ilia. Cic. in Vatin. c. 4. *Ut aliquando ista ilia, quæ sunt inflata, rumpantur.*

Facetissima est comparatio apud Horatium Sat. II. 3. et Martialem epigr. x. 69. stulti Otacilii, cum rana, quæ cum bovi invideret magnitudinem, rumpebatur. Sic Codrus invidia laborans illa dicitur ducere, cum spiritus anhelantem et suspirantem deficit. Inde illud Ge. III. 505.

— *Attractus ab alto*

Spiritus interdum gemitu gravis, inaque longo

Ilia singultu tendunt.

Ilia, teste Plinio XI. 37. *appellatur inter vesicam, et alveum arteriæ, ad pubem tendentes.* Emmeness.

27 *Ultra placitum*] Id est nimie. Irrisorie, Ultra quam placeo et mereor: quicquid autem ultra meritum laudatur, dicitur fascinari. *Servius.*

Ultra placitum laudari] In Longobardico legitur *placidum*, quod minime admittimus. *Pierius.*

Ultra placitum laudari] *Vetus opinio est* (ut *Marettus* var. lect. XI. 3.) *periculum esse a fascino, ubi quis impensus aut laudaret ipse se, aut præsens ab alio laudaretur.* Sed invidiam et fascinum a se amoliri putabant, utentes hac voce, *præfascine*, aut *præfascini*. Vide *Turneb.* XXVII. 23. et *Scioppium* verisim. I. 17. *Emmeness.*

Baccare] Herba est ad repellendum fascinum. *Servius.*

28 *Mala lingua*] Fascinatoria, nocendi scilicet studio. *Idem.*

29 *Setosi caput apri*] Multi per duas e scribi volunt propter metrum. Sane deest *consecrat*, ut, 'Æneas hæc de Danais;' et si *apri*, tanquam venator; si *capri*, tanquam pastor. *Idem.*

Setosi apri] Proprie de apris, qui betigeri dicuntur. *Ovid.* Met. VIII. 376. *A setis quæ densis similes hastilibus horrent.* ut *Phædr.* II. 4. 12. *Direpit ad cubile setosæ suis.* Venatorum disciplina erat, consecrare partem prædæ, ut capita aprorum, et cornua cervorum, ut *Tomasinus de Donariis* c. 30. et *Turneb.* IV. 22. *Emmeness.*

Parvus] Vel humilis, vel pauper, vel minor ætate. *Servius.*

30 *Ramosa cornua*] Ut, *cornibus arboris.* *Idem.*

Ramosa cornua] *Plin.* XI. 37. *Spargit cornua in ramos, ut cervorum.* *Phæd.* I. 13. *Ibi dum ramosa mirans laudat cornua.* Superbiunt enim cornibus, quibus amissis, invia petunt, et latent, velut inermes. *Plin.* VIII. 32. ubi etiam de longissima vita cervorum. Ut recte, *vivacis*, quemadmodum *Ovidius* Met. III. 194.

Dat sparsæ capiti vivacis cornua cervi. Cornua hæc crebro dedicata fuisse *Dianæ*, docet *Tomasinus de Donariis* c. 30. *Emmeness.*

Vivacis cornua cervi] Ut enim *Plinius* dicit in naturali historia, Cum se cervi gravatos ætate cognoverint esse, serpentes requirant, et eos flatu ad se tractos, cum comederint, juvenescunt et revertuntur rursus in actum priorem; diu enim vivere dicuntur. *Servius.*

31 *Si proprium hoc fuerit*] Quod supra petierat scilicet, ut talia carmina faceret, qualia *Codrus* effecerat. Proprium sane veteres perpetuum, stabile, firmum. *Terentius: Ego deorum vitam ea propter sempiternam esse arbitror, quod eorum voluptates propriæ sunt*, id est firmæ et perpetuæ. Et in *Phormione*, *curavi propria ut potiretur.* Et ipse, *propriamque dicabo*; et, *da propriam Thymbrae domum.* Si proprium, alii hunc *Miconem* alieni pecoris custodem volunt, et sic dicere; Interim hoc tibi caput *Delia* dedico: si proprium hoc meum pecus fuerit, plus dabo, id est simulachrum faciam. *Idem.*

Levi] *Polito.* *Idem.*

De marmore tota] Quia solent plerunque caput tantum, vel thoracæ facere. Sane in libris sacrorum refertur, sacrum dici, quod ritu sacrat, ut ædes, aræ, simulachra, dona. Hic ergo cum dicit, *levi de marmore*

tota Puniceo stabis suras evincta cothurno; eodem modo et de Priapo dictum debemus accipere. Hic etiam caput apri pro dono offertur, dona autem oblata numinibus tamdiu sacra sunt, et dona possunt dici, quamdiu non fuerint profanata. *Idem.*

§ 32 *Suras evincta cothurno*] Ideo singulari usus est numero, quia hoc genus calceamenti utrique aptum est pedi, ut in primo Æneidos, *Purpureoque alts suras vincire cothurno*. *Idem.*

Evincta] Vel simpliciter, vel valde; ut, *odoramque pinum*. *Idem.*

Puniceo cothurno] Τὴν καὶ ἐρυθροχρῶν, quo genere calceamenti primum usi fuerunt reges Albanorum, ut Festus in *mullus*, et Dio de J. Cæsare, qui puniceis calceis utebatur, ut se Albanis regibus oriandum, testatum faceret. Tegebat mediam usque tibiam cothurnus. vid. Scal. ad locum Festi, ejusque figuram tradit Balduinus de calceo antiquo c. 15. p. 147. De Rubro calceatu mulieribus grato, Turn. xxviii. 16. plura Ecl. viii. 10. *Emmeness.*

§ 33 *Sinum lactis*] Sinum, genus est vasis: quod cum significamus, Si producitur: cum vero gremium significamus, Si corripimus. Varro de vita populi Romani, *aut galeolam, aut lepestam, aut sinum dicebant*. Tria enim pro quibus nunc acratoforon dicitur. Atta in Megalensibus, nempe ad mensam ubi sermo de sinu solet subriri. Sane notandum haberi considerationem divinarum personarum. Nam ille supra cum veneratione locutus est, apud numen severum consideratione; contra hic jocatur, quia loquitur ad numen, quod joci gaudere manifestum est. *Servius.*

Sinum lactis, et hæc te liba, Priape, quotannis Expectare aut eas] In pluribus quidem antiquis codicibus legitur *te*. Sed in Oblongo, tibi, quippe satis est, vel oblata tibi. *Sino* vero pro vase utitur et Plautus in Curculione, *Invergere in me liquores tuos Sino*

doctim. Quod vero Virgilius *liba* genere neutro dixit, Nigidius *libos* genere masculino dicere maluit. *Quot annis*, uti saepe dictum, distinctis dictionibus scribitur in antiquis exemplaribus. *Pierius.*

Sinum] Δῖνον Græcis, mutato d in s. Quod non adeo insolens, ut Turn. i. 16. excavatorem sinum habet, quam poculam, Varr. de L. L. iv. *Emm.*

Liba] Placentas. *Servius.*

Liba] Nonnulli a λῆθο, quia diis libantur, derivant; alii a Libero, quibus accedit Ovid. Fast. iii. 733.

Nomine ab auctoris ducunt libaminis nomen

Libaque: quod sacris pars datur inde facia.

Liba Deo sunt: succis quia dulcibus ille

Gaudet, et a Baccho mella reperts ferunt. *Emmeness.*

Priape] Deus Lampacenus est Hellesponti, qui hortos tuetur. *Servius.*

Priape] Hortorum Deus, manu tenens dextra falcem, qui avibus et furibus terrorem incutit. Noster Ge. iv. 110.

Et custos furum atque avium, cum falce saligna

Hellespontiaci servet tutela Priapi.

Idem Hor. Sat. i. 8. et Columell. in Carm. de Cult. Hort.

— *Medio qui semper in horto*

Inguinibus puero, prædenti falce minatur.

Emmeness.

§ 34 *Custos es pauperis horti*] Pro eo, Juvenal. xiiii. 123. *exigui horti*. *Pauperculi hortulani* meminit Apul. lib. ix. *Idem.*

§ 35 *Pro tempore*] Pro necessitate, pro captu rei nostræ, pro viribus quæ sunt hoc tempore. *Servius.*

§ 36 *Si factura gregem suppleveris*] Si tot agnos habuero, quot oves: hoc est enim gregem suppleri per facturam; et factura est proventus, ipse factus vero quod nascitur. *Idem.*

Suppleveris] Id est, si propagatio

sobolis numerum gregis resarciverit, ita supplementa exercitus dicimus, quum in locum desideratorum alii succedunt, et numerum adsequant. *Nannius.*

Aureus esto] Ponetur statua ex auro. Sic *marmorum fecimus* paulo ante. et Juvenal. Sat. xiii. 114.

— *cum mittere vocem*

Debuor vel marmoris vel aenei. Hor. Sat. II. 3. 185. *Aeneas ut stes.* *Emmeness.*

37 *Nerine Galatea*] Amica Corydonis nobilis; et hoc dicit, O amica quæ talis es, qualis Galatea fuit nympa, quam cum Polyfemus Cyclops adamasset, primum concubitu ejus precibus expetivit, mox vim adhibere conatus est; quem illa, in mare se precipitando, effugit. Cyclops autem cum eam de mari non posset evocare, Acyn, quem Nympha diligebat, ictu petrae interemit; cujus cruorem Galatea vertit in fluvium, qui ejus retinet nomen. *Nerine* autem patronymicum est Græcam. Nam foemina patronymica, aut in *ies* exeant, ut *Pellias*: aut in *cis*, ut *Atreia*: aut in *ne*, ut *Nerine*, *Adrastine*. Alii pro *Nereis* accipiunt. *Servius.*

Nerine] Ut *Ætine* Ovid. Epist. Heroid. vi. 103. sic *Adrastine*, *Nona-crime*. vid. Priscian. l. II. p. 585. et *Nobiliss.* Heins. ad locum Ovidii. *Em.*

Thymo mihi dulcior Hyblæ] Vel odore thymi Hyblæi, vel mellis Hyblæi: ut a materia rem ipsam dixerit. Nam apibus, non hominibus dulcia est thymus. *Servius.*

38 *Edera formosior alba*] Quia sunt et nigrae hederæ: ut, *Aut hederæ pendunt vestigia nigrae*. Nigra autem, vel alba hederæ, non ex foliis, sed ex ligno cognoscitur. *Idem.*

39 *Præsepia*] Id est, cum possessoris novi coperint assignatos possidere agros. *Idem.*

40 *Tui Corydonis*] Plenum affectus est: ut, *Si quis amata Tangit honores animum*. *Servius.*

41 *Sardois herbis*] In Sardinia enim nascitur quædam herba, ut Sallustius dicit, apiastri similis: quæ herba comesa hominum rictus dolore contrahit, et quasi ridentes interimit. Unde vulgo *capellus ydæus*. *Idem.*

Sardois herbis] Oblongus codex ille antiquus, atque alter pervetustus expositus, *Surdiniis*; Longobardicus et Medicus *Sardoniis* legunt. *Pierius.*

42 *Horridior*] *Spinolor*. *Servius.*

Rusco] Virgulta brevia acutis foliis et pungentibus; unde et in sacris scopæ fieri solent. *Idem.*

Alga] Herba, quæ in mari nascitur. *Idem.*

43 *Lux*] Id est, dies. *Idem.*

Si mihi non hæc lux toto jam longior anno est] Impatientius ferebat sibi, gregem servanti, diutius amica cendum esse. ad quam festinabat; et animo cupienti, ut Sallust. in Jugurth. nihil satis festinatur. Crebræ occurrunt misere amantium querelæ, momenta annos esse. Ovid. Heroid. Epist. xviii. 25.

Septima nox agitur, spatium mihi longius anno.

Epist. XIX. 3.

Longa mora est nobis omnis, quæ gaudia differt.

Imo omnis mora molesta, ut Hor. Ep. I. 1. 20. v. etiam Freinsheim. ad Curt. VII. 4. *Emmeness.*

44 *Ite domum pasti, si quis pador, ite juvenci*] Quia ad pascendum aviculi dissimili sunt. Ideo autem increpat tanros tarde redeuntes ad stabula; quia superius dixit ille, tunc amicam suam venire debere, cum tauri ad præsepia faissent reversi. *Servius.*

45 *Muscosi fontes*] Lanugine viridiore cooperti. *Idem.*

Somno mollior] Turpilus . . . lectus. *Idem.*

46 *Rara arbutus*] Aut genus arboris frondibus raris. aut quomodo dicimus, *rarum hominem*, pro egregio et bono. *Idem.*

47 *Defendite*] Prohibete, excludite

Horatius, et igneam *Defendit æstatem capellis Usque meis*. Duo ergo significat, nam aliter patriam dicimus defendere, aliter hostes; ut, *hinc, oro, defende furorem*. Idem.

Defendit] Arcete, propulsate Solstitium, de quo Ge. i. 100. Cic. pro Sex. Rosc. c. 1. *defendere injuriam*. De Senect. c. 15. *nimius solis ardores defendit*. Cæsar de B. G. *quod bellum non intulerit, sed defenderit*. noster hac Ecl. vs. 6.

Dum teneras defendo a frigore myrtos. sic ἀφρην Græce. Vid. P. Vict. var. lect. xxx. 11. *Emmeness*.

Jam venit æstas Torrida] Jam venit, jam appropinquat: non enim dicit æstatem eae cum adhuc turgere gemmarum palmites dicat. Et bene tarde frondere vites commemorat in Venetia, quæ est provincia frigidior. *Servius*.

48 *Torrida*] Calore sicca. Idem.

49 *Hic focus et tædæ pingues*] Contraria iste dicit. *Pingues* autem tædæ ait *desudantes picem*. Nonnulli *Hinc* legunt, ut ait intellectus, quia in domo sua semper ignis sit; ideo subiectum, *hinc tantum*, ut est, *hinc omnis large pubescit vinea facta*. hoc est, ex hac causa. Sane *hinc* alii propterea: alii, loci significationem accipiunt. Idem.

50 *Semper*] Quantum ad hiemis spatium pertinet. Idem.

51 *Caramus*] Quidam timemus accipiunt. Idem.

52 *Numerum lupus*] Quia solam considerat lupus prædam; et subauditur, vel ovium, vel similitum. Idem.

Torrentia flumina ripas] Quæ aucta, riparum munimina spernunt; et totum proverbialiter dictum est. Idem.

53 *Stant et juniperi*] Modo, plenæ sunt: alias, horrent. ut, *Stant lumina flamma*. Alias vero *stant*: ut, *Stant manibus aræ*. Verrius Flaccus, Juniperum juvenem pirum dicit; vere autem Juniperus est quasi aculeis prædita, baccas ad piperis speciem gerens. Idem.

Castaneæ hirsutæ] Adhuc infra suos echinos locatæ. Idem.

54 *Passim*] Abundanter. Idem.

55 *Rident*] Læta sunt: ut, *Mixtaque ridenti colocasia fundet acantho*. Horatius, *Ille terrarum mihi præter omnes Angulus ridet*. Idem.

56 *Montibus*] E montibus. Idem.

Flumina sicca] Τρεψιδάμης: etiam juges aquas et perpetuo fluentes sicari conspicias. Idem.

57 *Aret ager*] Ordo est, aret ager et sitit herba, moriens vitio aëris, id est, pestilentia corrupti aëris affligitur. Idem.

Aret ager: vitio moriens sitit aëris herba] Id est, Siccitas (quæ ἀβύχης Aristoph. et ejus Schol. in Plat. iv. 2. 17.) minatur frugibus et satis interitum. Noster Ge. i. 107.

— *Exustus ager morientibus æstuat herbis*.

Id optandum, quod Horat. Epod. 16.

— *Ut neque largis*

Aquosus Eurus arca radat imbribus, Pinguis nec siccis urantur semina glebis.

Emmeness.

Moriens herba] Ex philosophantium sententia, animatæ sunt herbæ; ideoque mori, *expirare*, &c. dicuntur. Noster Ecl. x. 67.

— *Cum moriens alta liber aret in ulmo*.

et Ge. iv. 330.

— *Interfice meos*.

Idem.

58 *Liber pampineas*] Sane sciendum, Virgillum pampinos nunquam cum genere dicere: sed Varronem fæminino genere frequentius. *Servius*.

Invidit collibus umbras] Exsiccatæ sunt vites nimio æstu, et folia amiserunt. Idem.

Invidit collibus umbras] Ut, *Tene, inquit, miserande puer, cum læta veniret, Invidit fortuna mihi?* Nam invideo tibi illam rem dicimus, ut, *invidet imperium*. Idem.

60 *Jupiter et læta descendet plurimus imbrī*] Sic alibi, *Conjugis in gremium læta descendit*. Aër enim in pluvias solvitur. *Idem*.

Juppiter et læta descendet plurimus imbrī] Irrigabit arva pluvias ad fertilitatem sufficientibus, et necessariis. *Inde Jupiter pluvius*. Tibull. i. 7.

Arida nec pluvio supplicat herba Jovi. *δέρως καὶ καταισθάρης* Poll. Onomast. i. 23. qui Ovidio Fast. III. 327. *Elicius* appellatur:

Elicius caelo te, Jupiter. Unde minores

Nunc quoque te celebrant, Eliciumque vocant.

Idem Turneb. ix. 9. *Emmenes*.

61 *Populus Alcide gratissima*] Quia ea velatus ab inferis rediit, quam Homerus *ἀχέρωδα* dicit, ab Acheronte ad superos translata; qua corona usus duplici colore foliorum, geminos labores superiorum inferiorumque testatus est. De hac sane arbore fabula talis est: Leuce, Oceani filia, inter Nymphas pulcherrima fuit; hanc Pluton adamavit, et ad inferos rapuit; quæ postquam apud eum, completo vitæ suæ tempore, mortua est; Pluton tam in amoris, quam in memoris solatium, in Elysiis piorum campis, Leucen nasci arborem jussit, ex qua, sicut dictum est, Hercules se, revertens ab inferis, coronavit. *Servius*.

Populus Alcide gratissima] Quod et Theocr. Idyll. II. 121.

Κρατὶ δ' ἔχων λεύκαν, Ἑρακλῆος ἱερὸν ἔργον.

Ubi Scholiastes: *παρὰ τῷ ἀχέροντι φερόμενην τὴν λεύκην, ἣν Ὀμήρος ἀχέρωδα καλεῖ*. &c. Plin. XII. 1. Sic de arboribus, Diis dicatis: *Jovi Esculus, Apollini Laurus, Minervæ Olea, Veneri Myrtus, Herculi Populus*. Phædr. III. 18.

Olim, quæ vellent esse in tutela sua, Divi legerunt arbores. Quercus Jovi, Et Myrtus Veneri placuit, Phæbo Laureæ,

Pinus Cybele, Populus celsa Herculi. Qui Herculi sacra faciebant, et heroës, multis perfuncti laboribus, populeam coronam sumere consueverant. Turneb. XI. 26. Paschal. de Corœn. IV. 2. et Meurs. arbor. sacr. c. 6. *Inde Noster Ge. II. 66*.

— *Herculeæque arbos umbrosa corona*.

Et Æn. VIII. 276.

— *Herculea bicolor cum populus umbra*.

V. Serv. Et hæc quidem alba fuit populus. Ovid. Heroid. Ep. IX. 64.

Aptior Herculeæ populus alba comæ. *Emmenes*.

62 *Formosæ Myrtus Veneri*] Myrtum ideo dicatam Veneri volunt; quia cum a mari exisset, latuit in myrto, ne nuda conspiceretur; vel quia fragilis est, ut amor inconstans; vel quia joeundi odoris, ut, *sic posside quoniam suavis miscetis odoris*. *Servius*.

Formosæ Myrtus Veneri] V. Serv. ad Ge. II. 64.

— *Solido Paphiæ de robore myrtus*.

Inde Æneas Æn. v. 72.

Sic fatus velat materna tempora myrto, et Ge. I. idem facit Augustus, qui per C. Cæsarem, Veneris se progeniem profitebatur. Ovid. Fast. IV. 15.

Mota Cytheriaca leviter mea tempora myrto

Contigit.

Rationem exponit in eodem libro vs. 138. De laurea Ecl. II. 54. *Emmenes*.

65 *Fraxinus in silvis pulcherrima*] Bene singulis loca sua consignavit. *Fraxinus in silvis cedet tibi, pinus in hortis*. Non sic erunt pulchræ arbores in suis locis, id est, sibi aptis creatæ: sicut tu, si ad me frequenter venire curaveris. *Fraxinus in silvis, et post,*

66 *Populus in fluitis*] In Vari, et Hebri, ut est nunc prius populus in

fluvis; dein fraxinus in sylvis in Hebræis, *Nec myrtus vincet Veneris, nec laurea Phœbi*, et ita adserit, *illas dum Phyllis amabit*. Non tam necessarium fuit dicere corylos: perinde enim est, ac si dixisset, *Phyllis amat corylos, corylos dum Phyllis amabit*. Servius.

Populus in fluvio, abies, &c.] Gaudet locis paludosis juxta Theophrastum IV. 1. τὰ μὲν γὰρ φύλα τοὺς ἐπὶ τοῖς καὶ ἐλάδων ὁλοὺς ἀφύει, λεῖκη, ἱτέα, καὶ ὅλας τὰ παρὰ τοῖς ποταμοῖς φύονται. Quædam enim aquosa et palustria adamant loca: ut populus nigra, alba, salix, et denique omnia, propter fluvis nascentia. De pinu et abiete, non satis sibi constat Theophrastus, nisi Scaligerum adhibeas, qui contradictionem quodammodo tollere videtur. Emmeness.

68 *Cedet*] Sic Longobardicus. In aliis invenitur *cedet*. Sic in seq. vs. *memini et victum*. In Oblongo vero codice: *hec memini victum, &c.* Pierius.

69 *Hec memini*] Et memini illam.

rem, et memini illius rei dicimus: ut, *Nec ceterum memini, latorum malorum*. Item, *Numeros memini*. Servius.

70 *Ex illo Corydon, Corydon est tempore nobis*] Victor nobilis supra omnes: quam rem quasi rusticus implere non potuit. *Idem*.

Ex illo tempore] Ab illo, nempe, temporis puncto. Post illud tempus. Cic. Philipp. I. 1. *Nec a republica desolebam oculos ex eo die, quo in ædem Telluris convocati sumus*. *Idem* ad Att. Ep. XVI. 1. *Hinc ex Kal. April. ad H-S. LXXX. accomodetur*. Sic Vell. Patere. II. 33. *Cum esset in fine bellum Piraticum, et L. Lucullus, qui ante septem annos ex consulatu sortitus Asiam*. Emmeness.

Nobis] Pro, *nobis*, Nannius ad hunc locum, et Torrent. in Horat. de art. poet. 259. legit: *nobis*; Servii, ut videtur, auctoritate. Sane, *nobilis*, est omnibus notus, ut Donatus. Ter. in Heaut. II. I. 15. *Mea est nobilis*. *Idem*.

ECLOGA VIII.

1 *Pastorum Musam Damonis*] Apud Theocritum est una ecloga, quæ appellatur *παρμενίδια*: in qua inducitur mulier quædam sacris quibusdam pervertens mentem amatoris, a quo spernebatur: quam Virgilius transtulit ad hujus eclogæ ultimam partem. Prima enim ejus pars conquestionem solam habet, amatoris decepti: quem nubendo alteri, antiqua sponsa fefellerat. Servius.

Pastorum Musam Damonis et Alphesibæ] Servius ait primam partem solam amatoris decepti habere conquestionem.

Sed enim in ea narratur etiam principium, et origo amoris, qui locus a Theocrito circa finem tractatur. Pierius.

Musam] Ergo castilenam amorum, quos inter sese cecinerant. Servius.

2 *Immemor herbarum quos est mirata juvenca*] Qui cantilenæ suavitate, coegerunt etiam ea animalia oblivisci pascuorum, quæ sunt pascendi avidissima. Nam supra ait, *Ita domum petti, si quis puder, ite juvenca*. *Idem*.

3 *Stupefactæ carmine lynceæ*] Animalia, tanquam Pantheræ, in tutela

Liberi; et paulatim ad augmenta procedit: dicens, Juvenæ oblitæ sunt pascuorum: stupuerant feræ: flumina etiam sensu carentia, cursus proprios retardaverunt. *Idem.*

4 *Requieverunt flumina cursus*] Cursus proprios retardaverunt, et quietos esse fecerunt. Sic Sallustius, *Paululum requietis militibus*. Quiesco enim duplicem habet significationem: et aliter dico, *Quiesco ego*: et aliter *quiesco servum*, id est, quiescere facio. Calvus in Io, *Sol quoque perpetuos meminit requiescere cursus*. *Idem.*

Requieverunt] Verbum *requieverunt* ea loquendi figura nonnullis negotium facessit. Et *liquerunt* codices aliquot manuscripti legunt. Verum exempla probatiora, *requieverunt* habent, et eamjectionem agnoscit Servius, quæ multum venustatis præ se ferens, inter elocutionum exempla redigitur ab Arusiano. *Pierius.*

Requieverunt flumina cursus] *Requiesco pro requiesfacio*, Turneb. xxx. 19. Sic *consuescere brachia pro consuefacere*. Sed compluria in *quiesco* et *requiesco* Sanctius p. 184. *Emmeness.*

5 *Dæmonis Musam*] Bene repetit, ne longum uberbaton sensum confunderet; ut in Georgicis repetit, *huc pater o Lenæe*. Servius.

6 *Tu mihi, seu magni superas jam saxa Timavi*] Ubi es, o Auguste, sive Venetiæ flumen transcendis: nam Timavus fluvius est Venetiæ vel Histrie. *Idem.*

Tu mihi seu magni superas jam saxa Timavi] Vocabulum nauticum, ut Servius ad Æn. i. 248.

Regna Liburnorum, et fontem superare Timavi.

Id est, navigando accedere, et præternavigare. et ix. 314. *Egressi superant fossas*. Sic: *superare montem, jugum, &c.* Saxa Timari maluit dicere, quam, Timavum. Sic: *fontem Timavi*, et Ge. iii. 475.

— *Et Iapidis arva Timavi.*

Emmeness.

Delph. et Var. Clas.

7 *Sive oram Illyrici legis æquoris, en erit unquam Ille dies*] Hoc est, Sive per Illyricum navigas mare, id est, per Dalmatiam: putas unquam erit tempus, quo mihi liceat tua facta describere? *Servius.*

Legis] Præteris. Sermo est nauticus, ut Ge. ii. 43.

— *Primi lege littoris oram.*

Æn. ii. 207.

— *Pars cætera pontum*

Pone legit:

Et Æn. iii. 127.

— *Et crebris legimus freta concita terris.*

Et vs. 202. *Littoræque Epiri legimus*. Sic *relegere*. Statius Achill. l. i. *Culpatum relegerat iter*. Emmeness.

9 *En erit*] Ecce jam aderit. Nam, en, unum optantis est; ut, *en erit ille dies*; aliud confirmantis; ut, *en erit, ut liceat*. Servius.

10 *Sola Sophocleo tua carmina d. c.]* Ac si diceret, Quanquam impar sit ingenium meum laudibus tuis. nam tuæ laudes merentur exprimi Sophocleo tantum cothurno. Sophocles autem Tragædiographus fuit altisonus. Alii ideo hoc de Pollione dictum volunt, quod et ipse utriusque linguae Tragædiarum scriptor fuit. *Cothurnus* autem calceamentum tragicum; cuius usum quidam Sophoclem primum scenæ intulisse volunt. *Idem.*

Sophocleo cothurno] Sublimi characterē, et gravi stylo, qualis conveniens est Tragædiis. Ovid. Trist. ii. 353.

Et dedimus Tragicis scriptum regale cothurnis,

Quæque gravis debet verba cothurnus habet.

Et vs. 393.

Impia nec Tragicos tetigisset Scylla cothurnos.

Phædr. iv. 6.

In cothurnis prodiit Æsopus novis.

Et quia eo scribendi genere inclaruerunt Tragicorum principes, Sophocles, et Æschylus, inde crebro *Sophocleus, Æschyleus cothurnus*, pro dictione

5 O

magnifica. Vide Baldatum de calceis antiq. p. 155. *Sannitico.*

11 *Ad te principum: tibi decedens*] Sic et Homerus, *de oia pto Aſtu, oia ſ' ſpota.* Horatius, *Prælo dicta mihi, summe dicende camena.* Servius.

Ausis Carmina cepta tuis] Supra enim dixerat; *Non inſuſa omo.* Idem.

12 *Atque hanc sine tempora circum Inter victrices hedera tibi serpere humos*] Allegorice dicit. Debet etiam carmen meum florere inter tuos plures triumphos. Nam victores Imperatores, lauro; hedera coronantur Poëtae. Verecunde autem ait *Serpere*, hoc est humiliter procedere. Ad idem lauri et hedera simul nutritionem factum accipiunt, quoniam Apollo carminum deus; idem Liber poter putatur. Quidam, sicut dictum est, in Polionem dictam trahunt; qui tunc Illyricum patebat expugnata Salerni, et inde ad orientem ad Antonium profectorus. Lauro autem triumphantes coronantur; hedera Poëtae: Pollio et Imperator est et Poëta. Car tamen triumphantes lauro coronantur, hæc ratio est; quoniam apud veteres a laude habuit nomen, nam laudum dicebant: vel quod tunc in manu habuit Iuppiter, quando Titanas vicit; vel quod ex arbore Prefecti militum, Fidenatibus victis, se coronassent sub Romule; vel quod semper vireat. Hedera autem ideo coronantur Poëtae, quoniam Poëtas sæpe viso plurimo manifestum est uti; sicut et de Ennio ait Horatius; et Lyrici omnes in suis carminibus loquuntur; et hæc herba nimiam frigida est, et vini calorem temperat, nam ideo et capiti imponitur. Varro ait, Liberum patrem propter calorem vini, hedera coronatum. Idem Varro etiam Musas ait hedera coronari. Idem.

13 *Inter victrices hedera tibi serpere humos*] Stilbe, et aliquot alii veteres Grammatici laurus loco hæc agnoscunt, quatenus alibi declinatione se-

cunda, *Et oia, a lauri, carpa.* et: *Hum etiam lauri, etiam florere myrica.* et: *Humera sunt lauri.* et: *Pactemque similis lauro,* dictam a Virgilio minime negent. Ablativum tamen singularem, Dativum similem non habere: asserente Plinio, hinc lauro, et tamen ab hac lauro, et laurum facere. Pierius.

14 *Frigida vix caelo noctis decederat umbra*] Statim, simul atque decederat. Et bene ostendit amatorem tota nocte vigilasse. Siquidem etiam Luciferum prius aspect: et ad eum, quippe et ad Veneris stellam, locutus est. *vapsparruiz* autem nux aut umbra, pro tenebris posita. Servius.

Decederat] Ita antiqua plurimum legunt exemplaria. Sed in Oblongo codice *discederet* habetur, magis tamen placeat a *decido* ductum, ut filius: *Et vel decedens,* quatenus ibi quoque variunt. Pierius.

15 *Cum ros gratissimus*] Macculi est generis, secundum quod etiam in *Æneide* ait, *Spergit rapida ungula rores sanguineos.* Servius.

Est] In Longobardino, in Mediceo et aliis antiquis, non habetur; quod quidem hoc loco præteritum, nescio quid gratius habere videtur. Pierius.

16 *Incumbens*] Propter anorem non se sustinens. Servius.

Tereti] Teres est rotundum et oblongum, ut columna, arbor. Alii *tereti olivæ*, baculum de oliva accipiunt. Idem.

Incumbens tereti Damon sis capiti olive] *Capit* varie scribitur in exemplaribus antiquis, tam a capio, quam ab incipio. Sed enim Caper in libello de elegantis, *capit* per *α* diphthongum, ab incipio: *capit* vero per *α* a capio deduci monet. Quam vero differentiam idem inter *Oleum*, *Oleum*, et *Oleum*, ponit, jam hic saltem receptam videmus, ubi *Oleæ* pro arbore dubio procal posita est. Pierius.

17 *Nascere, præque diem*] Quia dixerat, *Frigida vix caelo noctis decederat*

ambra, id est, priusquam nos occidit. *Servius.*

Præque diem seniles] Ordo est, nascere Lucifer, præterireneque diem aliam age; sic alibi, *Ducebatque diem.* Et hoc dicit, Nascere dum queres, conjugio Nise indigne amore deceptus, et moriens alloquitur dives: quamquam nihil mihi profuerit, quod sum eos saepe tentatus. Quam rem secundum Epicurens ait, qui dicunt, *Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.* Idem.

18 Conjugio] Non quæ erant, sed quæ fore sperabatur. Sic in quarto *Æneidos*, *Quos ego sum talis jam designata maritus.* Alii, indigne deceptus amore, antequam dictum accipiant: indigne pro magno; ut indignas hyemes; vel inopem, quia plus amabat, et minus amabatur. *Idem.*

Deceptus] Pro captus. Amore, aut in amore, aut ob amorem. *Idem.*

19 Et dives, quamquam nil tentibus illis Profec] Sic hoc dicit, tanquam iurandum inter eam et Nyxam intercesserit. *Idem.*

20 Extrema moriens tamen alloquitur hora] Id est, paulo post mortiturus. Sic in quarto, *Incubuitque thora, diuitique nocturna cervice.* Idem.

21 Incipe Mænalios] Arcadios. Nam Mænalus mons est Arcadiæ. Dicitur aut hic veros intercalares, qui frequenter post aliquantulos interponitur veros: sicut intercalares dies et menses vocantur, qui interponuntur, ut ratio Lunæ Solisque conveniat. Fecit autem hunc verum ad imitationem Theocriti, qui frequenter dicit in *Pharmaceutria*: *Ἐπεὶ ἔλαε τὸ τῆρος ὅπου πρὸς δῶμα τὸν ἑλπίαν,* O turbo martium meum domum adducto, sicut hic in sequentibus, *Ducite ad portem domum, mea carmina, ductis Daphnæ.* Idem.

Incipe] Intercalares, sive interpositus versus: de quo Scalig. II. 20. *Taubmann.*

Mea tibia] Mea musa. *Servius.*

Mea tibia] More lyricorum, nunc

ipsas Musas, nunc sum artis instrumenta alloquitur. quæ prosopopœia dulcedinem carmini affert, teste Hermogene. *Taubmann.*

22 Mænalios] Ille mons. *Servius.*

Argutusque nemus] Geruluni, stridulum, ut, *Foris sub arguta considerat illic Daphnis.* Idem.

Argutusque nemus] Sonorum, stridulum, ut *Ecl. VII. 1. Arguta illic.* et *vs. 24. Arguta fistula.* Nemus voluptatis causa comparatum, et plenum est amenitatis, ut *Valla IV. 56.* Quomodo differat a silva, saltu, ludo, ibidem. *Emmeness.*

Pinosque loquentes] Ideo hoc dicere ausus est, quia dicturus est,

23 Semper pastorum ille audit amores] Sic etiam in prima ecloga, *Formosam resonare doces Amaryllida silvas.* Sic et in *Æneide*, *Dant sonitum rauca per stagna loquentia cygni.* Idem.

24 Panaque qui primus calamos n. p. i.] Pan Arcadiæ deus est. ut, *Pan deus Arcadiæ venit*, qui fistula canere primus invenit; quia calamos in usum cantilenæ adducens inertes esse non passus est, id est, otiosos, sine arte: et *Non passus inertes*, deest esse. *Idem.*

26 Mopso Nisa datur] Honestæ turpissimo, pulchra deformi. *Idem.*

Quid non speremus amantes] Speremus pro timeamus; ut, hunc ego si potui tantum sperare dolorem; vel quid non speremus perversi accidere, cum hoc mihi acciderit? Difficile esse putamus, qui aliquid amamus, ut ea, quæ amamus, assequi possimus. *Idem.*

Speremus] Noster *Æn. I. 547.*

At sperate Deos, memores fandi, atque nefandi.

Ter. An. II. 3. 21.

Nam quod tu speres, propulsabo facile. Id est, timeas. *Emmeness.*

27 Jangentur jam gryphes equis] Utrum idem jugum subibunt? ut dicantur jungi jumenta. an coitu jangentur? Gryphes autem genus ferarum in Hyperboreis nascitur

montibus, postrema parte leones sunt, alia et facie aquilis similes, equis vehementer infesti, Apollini consecrati. *Servius.*

Ævoque sequenti] Accessu temporum non solum pulchræ deformibus nubent; sed etiam contrariæ naturæ animalia junguntur. Notandum sane ævum hic pro tempore, ut ipse alibi, *Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas.* Salustius, *In quis longissimo ævo plura de bonis falsa in deterius composuit.* Alias ævum pro annis; ut, *vos o quibus integer ævi Sanguis.* *Idem.*

28 *Cum canibus timidi venient ad pocula damæ]* Alludit ad personas. Nam Mopsam quasi canem, Nisam quasi dammam vult. Et dammas masculini generis posuit. ut alibi, *Timidi dammæ, cervique fugaces.* Horatius, fœminino ait, *Superjecto pavida naturant Æquore dammæ.* Et hoc ne *δμοιοτέλειον* faceret, dicendum timidi dammæ. *Idem.*

29 *Mopse novas incide faces]* Quæ solent præire nubentes puellas. Cornæ sane faces, quæ quasi diutissime luceant; quas rapiunt tanquam vitæ præsidia. Namque his qui sunt petiti diutius ferantur vixisse. Varro in *Ætiis* dicit sponsas faces præire, quod antea non nisi nocte ducebantur ab sponsis. Quas etiam ideo ait limen non tangere, ne a sacrilegio inchoarent; si deposituræ virginitatem, *calcent rem Vestæ*, id est numini castissimo consecratam. *Idem.*

Tibi ducitur uxor] Id est, sub tuo nomine aliis ducitur: ut eam non ipsi, sed aliis servitutam significet: scilicet ejus corruptoribus. *Idem.*

30 *Sparge marite nuces]* Idem Varro spargendarum nucum hanc dicit esse rationem, ut Jovis omine matrimonium celebretur, ut nupta matrona sit, sicut Juno. Nam nuces in tutela sunt Jovis. Unde et juglandes vocantur, quasi, *Jovis glandes.* Nam illud vulgare est, ideo spargi nuces, ut,

rapiantibus pueris, fiat strepitus, ut puellæ vox virginitatem deponentis, possit audiri. Modo tamen ideo dicit, *Sparge marite nuces*, ut eum culparet infamiz. Nam meritorii pueri, id est, catamiti, quibus licenter utebantur antiqui, recedentes a turpi servitio, nuces spargebant, id est, ludum pueritiæ: ut significarent, se puerilia cuncta jam spernere. Dicitur etiam ideo a novo marito nuces spargi debere; quod projectæ in terram tripudium solistimum faciant, quod auspicium ad reformandam optimum est: vel ideo a pueris aspergendas nuces cum strepitu et convicio flagitari, ne quid nova nupta audiat adversum, quod dies nuptiarum dirimatur. Quidam putant quod hæc esca ad incitandam Venerem faciat. Sane fabula de nucis origine talis est: Dion rex Laconiz fuit, qui habuit uxorem Inphiteam, Prognai filiam; quæ cum Apollinem summo cultu et reverentia hospitio recepiasset, ille remunerari volens circa se hospitum cultum, tribus filiabus eorum, quæ Orphe, Lyco, et Carcæ appellatæ sunt, divinationem concessit, adjecto, ne proditricem munus esse vellent; neve quærerent, quod esset nefas scire. Post Liber Pater adveniens, a Dione, vel ejus uxore receptus hospitio est, qui cum amata a se Carcæ coitum miscuit: sed cum inde ægre Liber profectus esset, cogente amoris impatientia denuo ad hospites redit, causam præterdicens dedicandi fani, quod ei rex voverat; sed Lyco et Orphe intellecto circa sororem Carcæam Liberi amore, eam custodire cœperunt, ne cum Libero ei esset copia cœundi; quas cum Liber pater moneret, terereturque, ut saltem præcepta Apollinis custodientes, pertinacem diligentiam compescerent, videreturque ab his et sororem acrius custodiri, et suum secretum studiosius inquiri, Orphen et Lyco immisso furore ad Taygetam montem raptas in saxa convertit. Carcæam vero quam ama-

verat, in eodem monte in arborem sui nominis vertit, quæ Latine *nux* dicitur; quod postea Diana ita factum Laconas docuit. Unde templum Carusatidi Dianæ a Laconibus consecratum. *Idem.*

Sparge marite nuce] Lege causam hujus instituti apud Plinium lib. xv. *Pierius.*

Tibi deserit Hesperus [Etam] *Æta* mons Thessaliæ: in quo Hercules exustus est volens, postquam se exnere non potuit tunica Nessi Centanri cruore tincta; et post in calum receptus est. De hoc monte stellæ videntur occidere, sicut de Ida nasci: ut, *Jamque jugis summæ surgebat Lucifer Ida.* Et hoc dicit, tibi Hesperus deserit: Tibi, id est, per te, nox advenit. In eodem monte Hesperus coli dicitur, qui Hymenæum speciosum puerum amasse dicitur; qui Hymenæus fertur in nuptiis Ariadnes, et Liberi patris vocem perdidisse cantando, ex cujus nomine nuptiæ dictæ sunt. *Servius.*

32 O digno conjuncta viro] Jam insultat puellæ. Ergo sic pronuntiandum, ut habeat contemptum. *Idem.*

Dum despicias omnes] Quoniam ipse despicitur, putat omnes despici. *Idem.*

33 Mea fistula] Cantilena. *Idem.*

Dumque capella] Scilicet tibi, dum sunt odio. *Idem.*

34 Hirsutumque supercilium] Utrum natura, an quod tibi ita videtur? *Idem.*

Hirsutumque supercilium] Hic locus e Theocriti Cyclope pene ad verbum conversus est:

Γινώσκω χαρίεσσα κόρα τίνας ὀφθαλμοὺς
φρύγεις

Ὁφθαλμοὶ μοι λασία μὲν ὄφρ' ἐνὶ παντὶ
μερόσῃ.

Ursinus.

Promissaque barba] i. e. demissa. Per incultum corpus ostendit fortitudinem suam. *Servius.*

Promissaque barba] Quamvis promissa minime displiceat, quod eo significatu frequenter apud Latinos auctores inveniat, in antiquis tamen omnibus codicibus, quotquot habui, *prolixa* legitur. *Pierius.*

Promissaque barba] Pro quo Theocr. Idyll. vi. 36. καλὰ γένεα. Hic fortitudinis ergo, ut Quid. Met. xiii. 150.

Barba viros, hirtaque decens in corpore setæ.

Sed plerumque barbam capillosque promittebant in luctu. Suet. in Calig. c. 24. *barba capilloque promisso.* Interpres est Festus: *promissus capillus, dicitur, longus.* Item: *barba promissa, velut, porro missa.* Emmenesis.

35 Nec curare Deum credis mortalia quæquam] Superbia tua damnata est turpi marito, dum credis nullum deorum curare mortalia. Quam rem secundum Stoicos dixit. *Servius.*

Nec curare deum credis mortalia quæquam] Quod Epicureorum est dogma. Inter Philosophos Diagoras Melius fuit, qui, quia negabat Deos existere, Atheos dictus. Cic. de nat. Deor. i. 23. Epicurus Deos esse affirmavit, sed nihil agere, nihil moliri, omni prorsus rerum procuratore, et administratione vacare, ut Cic. eod. lib. c. 1. et 2. ita Dido Æn. iv. 379.

Scilicet is superis labor est, ea cura quietos

Sollicitat.

Hanc sententiam tangit Juven. sat. xiii. 86.

Sunt in fortunæ qui casibus omnia ponant,

*Et nullo credunt mundum rectore mo-
veri.*

Emmenesis.

37 Roscida mala] Matutini roris humore perfusa. Sane unde Melus Græce traxerit nomen, fabula talis est: Melus quidam in Delo insula ortus, relicta patria fugit ad insulam Cyprum, in qua eo tempore Cinyras regnabat, habens filium Adonem: hic Melum sociatum Adoni filio jussit

esse; cumque eum videret esse indolis bonæ, propinquam suam dicentem et ipsam Veneri, quæ Pelia dicebatur, Melo conjunxit: ex quibus nascitur Melus, quem propterea quod Venus Adonis amore teneretur, tanquam amati filium inter arms præcepit au-
turi. Sed postquam Adonis apri ictu extinctus est, senex Melus cum dolore mortis Adonis ferre non posset, laqueo se ad arborem suspendens, vitam finit; ex ejus nomine Melus appellatus est. Pelia autem conjux ejus, in ea arbore se adpendens, necata est. Venus misericordia eorum mortis data, Adoni luctum continuum præstitit; Melum in pomum sui nominis vertit; Peliam conjugem ejus in columbam mutavit: Melum autem puerum, qui de Cinyra genere solus supererat, eam adultum vidiisset, collecta massa redire ad Delum præcepit. Qui cum ad insulam pervenisset, et rerum esset ibi potitus, Melon condidit civitatem: et cum primus oves tonderi, et vestem de lanis fieri instituisset, meruit, ut ejus nomine oves *μήλα* vocarentur; Græce enim oves *μήλα* appellantur. *Servius.*

38 *Dux ego vester eram*] Aut dux vos præibam; aut capellas alloquitur. *Idem.*

Cum matre legentem] Deest pronomen, et ideo vel hujus, vel puellæ matrem intelligere possumus. *Idem.*

39 *Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus*] Id est, tertius decimus. Alter enim de duobus dicimus. Et vult significare jam se vicinum fuisse pubertati, quod de duodecimo anno procedere non potest. Bene cum annis jungit habitum corporis. Nam et in jure pubertas ex utroque colligitur. *Idem.*

Alter ab undecimo] Id est, tam natus eram annos duodecim: ut quidem L. Vossius, P. Nannius, J. Camerarius, et C. Sigonius pertendant. Quibus quasi ex transverso accedit magnus Scaliger. De Censu. L. L. 1. 28. At vero

Servius, et Eusebius, vetus Commentator Terentii Andria 1. 1. decimum tertium significari de-
cent: qui vicinus sit pubertati, quæ verisimile fieret illum Veneri potuisse servire. His ab antiquo ævo duum-
viris accedunt novissimi duo alii, P. Manutius ad Epist. Cic. III. 25. Jo. Scaliger, qui ad illum Manili, l. 1. ver-
sum; *Altero bisemus, ut sit pars tertia sigule*; notat: Prisca Latinitas, *Altero tertia, i. due tertie*. apud Li-
vium: *Altero et vicesimo anno, i. vicesimo secundo*. Virgil. *Alter ab undecimo, i. tertius decimus*. Apud Ju-
risconsultum: *Alter semelius inter duos fructus dividitur, i. duo semelices*. Toti
circumferentia est una tertia peripheria: accedat altera tertia, id est, due tertie minime octo, fient bis sex signa.
Idem ad illud l. 1. 14.

— *Vicesima et altera,*

id est, vicesima secunda. At vero Jo. Casaleo Observat. Decade III. 1. ambitiosissime pertendit, non decimum tertium, sed duodecimum annum notari: et alterum simpliciter positum pro alio, sive sequenti et proximo. Ecl. v.

— *tu nunc eris alter ab illo.*

1. post illum solus, &c. vide ipsum contra omnes vet. et novitios disputantem. Taubmann.

Tum me jam ceperat annus] In Longobardico codice Tum jam me ceperat annus. In aliquot aliis acceperat et adceperat habetur. *Pierius.*

40 *Contingere*] In Longobardico conjungere habetur, quod a nemine receptum observavi. *Idem.*

41 *Ut vidi, ut perii*] Unum est temporis, aliud qualitatis. Nam hoc dicit, *Max ut vidi*, quemadmodum vel qualiter perii. vel primum ut postquam; duo sequentia pro admirandi significatione posita sunt. *Servius.*

Ut vidi, ut perii] Ad verbum e Theocriti Pharmaceutria: ut Uralrus: *Ἵς ἐς ἴδωρ, Ἵς ἐπιδωρ, Ἵς πᾶν ἔπ' ὀδυρ*
ἰδὼν.

Et Idyll. III.

Ὡς ἴδεν, ἐπὶ ἑμῶν, ἐπὶ δὲ βαθὺν ἄλλοι
ἔρως.

Ut vidi, legendum censet Nobiliss.
Heins. non, Et, Ov. Heroid. Ep.
XII. 33. *Emmenemus*.

Malus error] Definitio amoris. Nam amor errare plerumque compellit.
Servius.

43 *Nunc scio, quid sit amor*] Vel quasi jam juvenis, vel quasi apertus. Gravior enim amor fit ex despectione, vel ex desperatione. Terentius, *Petrus*: quanto minus spei est, tanto magis amo. Idem.

Nunc scio, quid sit amor] Hi quoque versus e Theocrito, Idyll. III. ad verbum conversi sunt:

Νῦν ἔγνω τὸν ἔρως, βαθεὺς τοῦ ἴ βα
λεῖσθαι

Μακρόν δὲ λόγον ἔχει, δρυμὶ γέ μιν ὑπερφα
μάνη.

Uvinius.

Nunc] Id est, *sero*. Donat. ad Ter.
E. I. 1. 28. *Nunc ago et illum, &c.*
Noster *Æn.* IV. 376.

— *Nunc augur Apollo,*

*Nunc Lycia sortes, nunc et Jove mis-
sus, &c.*

Emmenemus.

44 *Ismarus, aut Rhodope*] Montes sunt asperissimi, Ismaros in Epiro, Rhodope in Thracia. Et perite vituperat ab origine. Item a gestis: ut, *Serius amor docuit*. Nam de exitu circa deum vituperatio non cadit. *Servius*.

Aut Tmaros, aut Rhodope] Sunt politioris hujus elegantis viri studiosissimi, qui locum hunc in antiquo codice aliter legi observarint. Quippe *Aut Tmaros, aut Rhodope*. ut duorum montium asperitate, amoris sævitiam probet; et a loci demum languinitate. cum infert, *Aut extremi Garumantes*. Nam Ismaros, urbem esse, manifestum, de qua sic Harpocration: *ἐστὶ μέγας καὶ πόλις ἐν ὁρᾷ Μακεδονίας, ἣν φασὶν εἶναι τὴν ἐπ' Ὀμήρου Ἰσμαρον καλομένην*. *Tmaros* autem, qui et *Tmarus* Straboni, mons Dede-

nis est asperissimus, atque sævissimus, non minus quam Rhodope Thracie. Vulgatam tamen lectionem, Valerius Probus summam diligentiam grammaticus, in institutis agnoscit: et inter ea, quæ apud Latinos quoque os brevem finalem syllabam habent, ex eo quoque versu exemplum citat: *Ismarus aut Rhodope, aut extremi Garumantes*. Neque enim quid prohibeat, Ismaros, tam pro monte, quam pro urbe poni: quod si voluit pro urbe tantum accipi, nihil quicquam sententiam immutabit. Ismaron sane Cicones, gens immanis et inhospitalis, Homero damnata, celuerunt: ad quos Ulyxes Illo digressus, primum appulsus est: a quibus male acceptus, coactus est magna trepidatione socios in naves egere, et quam maxima potuit festinatione, sese in altum subducere. Unde Virgilius, quum velit immanitatem feritatemque amoris ostendere, illum accolis Ismari inhospitalibus comparat. Qui alibi etiam duas illas locutiones in uno versu ponit:

Nec tantum Rhodope mirantur et Ismarus Orpheus.

Pierius.

Extremi Garumantes] Populi Africae. *Servius*.

Extremi] Sævi, quasi a consertio humanitatis remoti. ut, *Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis*. Idem.

45 *Nec nostri generis puerum, nec sanguinis edunt*] Id est, nihil habentem in se humanitatis. Nam non dicit, non mortalem. Idem.

Nec generis nostri] Sic in Longobardico, Mediceo, et aliquot aliis codicibus manuscriptis. In quibusdam nostri generis. *Pierius*.

Edunt] Pariunt, ut in septimo, *Æn.* Sub luminis edidit oras. *Servius*.

47 *Sævus amor docuit natorum sanguine matrem, &c.*] Quasi novam artem insinnavit et infudit, et fabulam, omnibus notam, per transitum tetigit,

Quis enim ignorat Medeam ab Jasone contemptam, suos filios peremisse? *Idem.*

48 *Commaculare*] Polluere. *Idem.*

Crudelis tu quoque mater] Utitur autem optima moderatione. Nam nec totum amori imputat, ne defendat parricidam: nec totum matri, ne amorem eximat culpæ: sed et illam quæ paruit, et illum qui coëgit, incusat. Alii hoc loco cum amore matrem Venerem culpari volunt: eam enim *crudelem*, quia permittit; illum autem *improbum*, qui supra modum noceat; ita ut ad parricidia quoque sui violentia plures impulerit. *Idem.*

50 *Improbis ille puer: crudelis tu quoque mater*] Non est superflua hæc verborum iteratio. Nam syllogismus est plenus, qui constat ex propositione, assumptione, et conclusione. Multi sic distinguunt, quia et intentio loquentis ab initio sic fuit; ut a sævitia amoris inciperet, in secundo loco accusaret matrem, ita tamen ut criminis ejus invidiam, crudelitati amoris adscriberet, et ideo geminandum ille, *improbis ille puer, crudelis*, et distinguendum ita est, *crudelis tu quoque mater. Crudelis mater magis, an puer improbus*; et distingue et subjunge *tu quoque mater.* *Idem.*

Improbis] Recte *improbum* appellat, non immanem, dirumve, aut tetrum: apud veteres omne genus scelerum hoc modo condemnari solebat, *improbe factum videri.* Cicero in Verinis: *Condemnare tot homines uno tempore, defensionem furtorum suorum prætorem improbum ex indignissima morte innocentium querere, &c.* Nannius.

52 *Nunc et oves ultro fugiat lupo*] Optat omnia fieri contra naturam. *Servius.*

Aurea] Vel speciosa vel matura et aurei coloris; ut scilicet, quia illa pulcherrima turpissimo marito nupsit, quod bene contra naturam videbatur: cum esset ipsa honesta: consequens sit ut sint et alia contra naturam: ut

fugiat lupo oves, ut ferant quercus aurea mala, et reliqua quæ dicit. *Idem.*

54 *Pinguis electra*] Id est succinæ gemmæ. *Idem.*

Myrica] Genus arbusculæ villissimæ humile, quam tamaricem vulgo dicunt. *Idem.*

55 *Certent et cypnis ulula*] Aves ἀνὰ τοῦ ἀλλοτρίου, id est, a fletu, nominatæ. Quas vulgo ulucos vocant. *Idem.*

Sit Tityrus Orpheus] Villissimus rusticus, *Orpheus* putetur in sylvis; inter delphinas *Arion*. Hic *Arion* Lesbios citharædus optimus fuit: qui cum a Periandro rege Corinthiorum petisset, ut sibi liceret peragraré alias civitates; permissu ejus per multa oppida, collectis beneficio cantilenæ opibus, Corinthum petere cœpit; in ejus necem cum navis et servuli conjurassent, Apollo eum in somnis monuit, citharædi habitu accepto, canens cithara, ut vitaret insidias, auxilium ei non defuturum promittens; in quem cum conjuratorum manus involasset, petit ab eis *Arion*, ut sibi cithara canere liceret; quod cum ab illis permissum esset, ad ejus cantilenam convenere delphines. Is ubi somnio fidem factam vidit, in mare se præcipitavit, et exceptus ab uno delphine, ad Tænaram Laconicæ promontorium proventus est; ibique, ad memoriam casuum suorum in templo Apollinis, delphini signo insidentem se cum cithara posuit: exinde Corinthum petit, et universa narravit. In tempore autem hoc etiam navis, in qua navigaverat, cum insidiatoribus supervenit; quos cum Rex de Arione requisisset, illique eum mortuum mentirentur, produci Arionem jussit, ipsos autem cruci adfigi: sed Apollo, tam delphinum, quam citharam ob amorem Arionis, inter sydera collocavit. *Idem.*

56 *Delphinas*] *Nas*, ideo brevis est, quia Græca declinatio est, sicut *Arcadas accensoe monitu.* Nam omnia

Græca nomina, quæ nominativò plurali *Es* terminant, ut *Arcades*, *Najades*, *delphines*, accusativum pluralem corripunt. *Idem*.

58 *Omnia vel medium fiant mare*] Medium fiat, id est, ut nihil sit nisi mare, hoc est diluvium fiat medium: optat enim confusionem elementorum. *Idem*.

Omnia vel medium fiant mare] Talis forma illa apud Aristot. Meteor. l. 1. *φανερὸν ἐστὶ τῆς πύσης γῆς οὐκ ἂν τὰ ἀντὰ, τὰ μὲν ἐστὶ θάλαττα, τὰ δ' ἥπειρος*. Hæc autem sunt omnino animi despondentis, et alludentis ad *ἐμοῦ θαλόττος γαῖα μυχῶντι πυρ*, et ad Leucatem petram, ex quo præcipitio, ob res in amore adversas, vitam abrumpebant misere. *Germanus*.

Vivite silvæ] Valete. non enim bene optantis est, sed renuntiantis. *Serv.*

Vivite silvæ] *Χαίρετε, ἔβητε*: valete pastoralia nunquam posthac videnda. Terent. And. iv. 2. *Valeant, qui inter nos dissidium volunt*. V. N. Plaut. Capt. iii. 5. Servius *Æneid.* iii. *Vivite* hoc interpretatur, *perite*. *Taubmann*.

Vivite silvæ] Consule quæ dicta sunt ad *Ecl.* iii. 39. *Longum vale*. Sic Catull. carm. xi.

Pauca nunciate meæ puellæ non bona verba:

Cum suis vivat valeatque mæchis.

Ter. A. v. 3. 18. *Imo habeat: valeat: vivat cum illa*. De ultimis morientium verbis v. Guther. de Jure man. l. 12. *Emmeness*.

59 *Præceps ærii specula, &c.*] Quiddam hoc ideo dictum putant, quod apud Leucaten soliti erant se præcipitare; qui aut suos parentes invenire cupiebant, aut amari ab his desiderabant, quos amabant. *Servius*.

Præceps ærii specula, &c.] Sic et in Ciri vs. 301.

Præceps ærii specula de montibus esset.

De *specula* *Æn.* iv. 586. *Emmeness*.

60 *Extremum hoc munus morientis ha-*

beto] Id est, moriar in invidiam tuam. Nam amare ait *Munus*. Sic *Mæzentius*, *Et hæc tibi porto Dona prius*: vel extremum hoc munus meum habeto, quod morior. *Servius*.

62 *Damon*] Deest, dixit, vel cecinit. *Idem*.

63 *Dicite Pierides*] Bene animos erigit auditorum: dicendo, Superiora utrumque dicta sunt; sequentia, non nisi a numinibus poterunt explicari. Sane ita debemus accipere pastores hoc referre, quid aliquando in Arcadia audierint. Unde et superior ait, *Incipe Mænalios mecum mea tibia versus*. Id est *Arcadicos*. *Idem*.

Non omnia possumus omnes] Sic Cicero, *Unum sustinere rix pauci possunt: utrumque nemo*. *Idem*.

64 *Effer aquam*] Hic inducit mulierem sacris quibusdam pervertentem mentem amatoris, a quo spernebatur. *Idem*.

Molli vitta] Lanea scilicet. *Idem*.

Vitta] In Oblongo Vaticano codice *victa* per *et*. et ita in aliis quibusdam habetur. In aliquot *vitta* *et* geminato. hoc quidem ex consuetudine, alterum illud ex analogia. *Pierius*.

65 *Verbenasque*] Verbenæ dicuntur virgulta, quæ semper virent, jucundi odoris. Alii verbenas virgulta religioni apta. Alii proprie olivarum ramos. Nam ideo et pingues ait; quamvis hoc et de palma et de lauro dici possit. Alii rorem marinum dicunt; omnia tamen hæc a viriditate, verbenæ appellantur. *Servius*.

Verbenasque adole pingues] Hæc recte Turnebus xix. 27. *Nihil aliud significat, quam adole vel frutices, vel virgas et ramos pingues, ut flammam ignemque facile concipiant, quales sunt, pineæ, myrteæ, laureæ, oleagina virgæ. nam verbenæ nomen in sacris ita accipiebatur, ut non tantum herban significaret certam, sed omnem frondem et ramum*. Cui adstipulatur Donatus ad Ter. An. iv. 3. 11. Sic Horatius duo

conjungit verbenas, et thura. od. l. 19.

Verbenas pueri ponite thuraque.

Emmenem.

Adole] Incende, sed *καὶ ἐφηνευσθε* dicitur; nam adole est auge. *Servius.*

Pingues] Florentes, virentes. *Idem.*

Macula thura] Quæ in modum testicularum sunt. *Idem.*

Macula thura] Theris masculi sit mentio in Plinio XII. 14. Sed confusius. Masculum est præstantissimum. Dioscor. I. 72. *κρεῖστος ἄλβων ἄφρον καλούμενος σταγυρίας.* Rationem si desideras, evolueris Dioscoridem laudatum. Passim etiam thus masculum commendat Galenus X. 2. et 3. *Emmeness.*

66 *Conjugis*] Apud Theocritum non obnugis, sed alieni adolescentuli persona subest, sicut supra dictum est. *Servius.*

Senos sensus] Qui modo sani sunt, id est, non amantes. Unde e contra amantes, *insanos*, vocamus. *Idem.*

Magicis sacris] Quibus alienantur animi quadam violentia, ab his qui eorum usum habent. *Idem.*

Avertere] A sanitate mutare. aut *avertere* ait, pervertere, ut sit mutata præpositio; aut certe in me convertere. *Idem.*

67 *Experiar*] Coner, probem, incipiam. *Idem.*

Sensus] Hoc est animum, ex quo sensus nostri sunt cerebri. *Idem.*

Nihil hic] Figuratum est hic. *Idem.*

Denunt] Quia absunt. *Idem.*

Nihil hic nisi carmina denunt] Tanquam omnibus quæ imperaverat paratis, carmina sola magica deesse dicit; nam hoc sequitur, *Ducite ab urbe domum mea carmina.* *Idem.*

68 *Ducite*] Pro adducite. *Idem.*

Daphnia] Hunc Daphnia pulcherrimum inter pastores, et ephebum, et ab omnibus amatam fœminis, sicut supra dictum est, multi scriptores adserunt; cujus mentionem Virgilius peritus antiquitatis, non incassum, locis plurimis facit. Hunc igitur, cum Nymphæ Nomia amaret, et ille

eam sperneret, et Chymetram potius sequeretur; ab irata Nymphæ amatrice luminibus orbatus est, deinde in lapidem versus: nam apud Cephalonitarum oppidum, sexum dicitur esse, quod formam hominis ostendat. Alii hunc Daphnia Piplean amans dicunt; quam cum a prædonibus raptam Daphnia per totum orbem quæsisset, invenissetque in Phrygia apud Lytiam regem servientem, quæ hac lege in adversas serviebat, ut cum multas segetes haberet, peregrinos advenientes secum metere faceret, victosque juberet occidi. Sed Hercules miseratus Daphnidis, venit ad regem, et audita conditione certaminis, falcem ad metendum accepit, eaque regi caput amputavit: ita Daphnia a periculo liberavit, et ei Piplean, quam alii Italiam dicunt, reddidit; quibus dotis nomine mulam quoque regiam condonavit, fœrali sposito metendi carminæ. *Idem.*

69 *Carmina vel celo possunt deducere Lunam*] Vel, id est, etiam: ut, *Vel Priamo miseranda manus.* Est autem argumentum a majore ad minus. Si hæc possunt facere carminæ: carmen etiam facilia impleantur? quid enim facilius, quam ut Daphnia ex urbe rus redeat, ut civitatem deserat rusticus? Et bene potentiam carminum narrat, quæ pro ea vel fieri possint, vel facta sint. *Idem.*

Carmina vel celo possunt deducere Lunam] In antiquis aliquot exemplaribus legere est: *Carmina et e celo possunt deducere Lunam.* Pierius.

Carmina] Pro incantationibus, quæ Quint. VII. 3. *Carmina magorum* appellat. Ovid. epist. Heroid. VI. 66.

Nec facie, meritivæ placet, sed carmine movit:

Diraque cantata pabula falce metit. *Emmeness.*

Carmina vel celo possunt deducere Lunam] Miro effectus veteres præbuerunt magicis carminibus. Lunam devocari, notius? Ovid. Heroid. ep. VI. 66. de Medea:

Ille, reluctans curru deducera Lan-
nam

Nittur.

Sic Petron. ubi gloriatur venefica, et inter alia, hæc superbe satis pronuntiat:

Quid leviora loquor? Lana descendit
imago,

Carminibus deducta meis.

Ovid. Met. vii. 307.

Te quoque, Lana, traho, quamvis Te-
mescæ labores

Æra tuos minuant.

Et alio in loco: *In hac civitate, in qua mulieres Lanam deducunt.* Sed Delirius exemplorum congeriem habet, l. ii. Disquis. magic. quæst. 9. Qui quæst. 10. et 11. refutat hæc magicarum potestatem in orbem celestes, sidera, elementa, &c. *Vel calo*, id est, etiam de celo, quemadmodum Nonius Marcellus c. 12. Nonnulla etiam invenies exempla Ecl. iii. 50. *Emmen.*

70 *Carminibus Circe socios mutavit*
Uliæ. Hanc fabulam Ovid. Met. xiv. 280. et seqq. prodit memoriam. Ad hanc alludit Petron.

— *Phæbeia Circe*

Carminibus magicis socios mutavit
Uliæ.

Quomodo exuerint setosa membra, enitit Herat. Epod. xvii. *Emmenes.*
71 *Frigidus*] Nocens: ut, *Frigida Saturni sese quo stella receptet.* Servius.

Cantando] Dum ei incantatur. Nam gervadivus modus ab omni verbo similiter procreatur. Unde modo *Cantando* a passivo ait, cum supra activo dixerit: ut, *Cantando tu illum?* Tale est illud in Sallustio: *Cum ipse ad imperandum Tiberium vocaretur.* Id est, ei imperaretur. Sane veteres *cantare* de magico carmine dicebant: unde et *excantare*, est magicis carminibus obligare: Plantas in Bacchidibus, *Nam tu quidem cunctis excantare cor facile potes.* Idem.

73 *Terna*] *Tria.* Idem.

Terna] Notanda est veterum superstitiō, existimantium, Deos gaudere numero impare. Gensorinus c. 20.

Solinus c. 1. ad quem locum vide Salmas. et Apul. Met. l. xi. et Serv. ad vs. 75. hujus Ecl. Numero autem ternario, in rebus divinis, imo in carminibus et incantationibus, utebantur. Theoc. Idyll. ii. 43. *Es tpls avro-onēdu, nol tpls rdsē porrta parē.* Petron. *Hoc peracto carmine, ter me jussit expuere, terque lapillos conjicere in sinum, quos ipse præcantatos purpurea involverat.* *Emmenes.*

74 *Licæ circumdo*] Id est, tria alba, tria rosea, et tria nigra circumdo; et bene utitur licis, quæ ita stamen implicant, ut hæc adulescentis mentem implicare contendit. *Servius.*

Licæ] Synesius *εὐδίστοπος* appellat. Ut licia implicant stamen, sic vincula, certis verbis incantata, (quæ Plinius narrat xxviii. 4.) et ex diversis coloribus confecta, mentem hominum devinctam constrictamque tenent, juxta sententiam magicorum doctorum. Petron. *Ille de sinu licium protulit, variis coloris filis intortum, cervicemque vincit meam.* Sic noster vs. 77. hujus Ecl. et in Ciri vs. 370.

Terque novena ligat triplici dictraa colore

Fili: ter in gremium mecum, inquit despuet, virgo.

Despuet ter, virgo: numero Deus impare gaudet.

Emmenes.

Terque hæc altaria circum] In codice Longobardico legitur *hanc*, ut jungatur cum eo, *effigiem duco.* Sed enim hæc melius. *Plerius.*

75 *Effigiem duco*] Ut, *Effigiemque thoro locat, haud ignara futuri.* Hoc faciunt malefici, hoc est, effigiem amatoris circumferunt; unam ex limbo; aliam ex luto; tertiam ex cera. *Servius.*

Numero Deus impare gaudet] Aut quemcumque superiorum, juxta Pythagoreos; qui ternariam numeram perfectum summo Deo assignant, a quo initium, et medium, et finis est: aut revera Hecaten dicit, cujus triplex potestas esse perhibetur: unde

est, *Tria virginis ora Diana*. Quamvis omnium prope deorum potestas triplici signo ostendatur; ut Jovis trifidum fulmen; Neptuni tridens; Plutonis canis triceps. Apollo, idem Sol, idem Liber. vel quod omnia ternario numero continentur, ut Parcae, Furiae, Hercules etiam trinotio conceptus. Musæ ternæ: aut impari quemadmodumque: nam septem chordæ, septem planetæ, septem dies nominibus deorum, septem stellæ in Septentrione, et multa his similia: et impar numerus immortalis, quia dividi integer non potest; par numerus mortalis, quia dividi potest; licet Varro dicat Pythagoreos putare imparem numerum habere finem, parem esse infinitum; ideo medendi causa multarumque rerum impares numeros servari. *Idem*.

Impare] Propter metrum ait; nam, ab hoc impari, dicimus. *Idem*.

77 *Necte*] Conjunge, ut ita implicetur mens amatoris, sicut implicantur et connectuntur illi colores, invicem. *Idem*.

Tribus nodis] Ternos lanæ colores. *Idem*.

Amarylli] Hæc Amaryllis ei est quam Græci *σμπυρρον* dicunt. *Idem*.

Veneris, dic, vincula necto] Anapæsticus est trimeter hypercatalecticus. Hoc autem metrum est Cupidini consecratum. *Idem*.

Necte, Amarylli, modo: et, Veneris, dic, vincula necto] Cuperem ego maxime vetus exemplar, unde plerique *nodos* pro *modo* legendum persuaderent. Nam in his antiquissimis codicibus, quotquot præ manibus mihi fuere, *modo* passim scriptum animadverti: quanquam hujus generis figuratos versus alibi etiam apud Virgilium observavi. Quod vero Servium ajunt dicere, verum esse Anapæsticum, trimetrum hypercatalecticum, metrum Cupidini consecratum, non intellexerunt eum de tome loqui, *Veneris, dic, vincula necto*. quibus tan-

tum verbis id metri genus constat, quod Servius adnotavit; quod si nodos illos huc adnectas, supra etiam tetrametrum, versus exporrigitur: neque Anapæsticus erit. *Pierius*.

Necte, Amarylli, nodos, &c. Necte Amarylli modo, &c.] Numerare veterum mos fuit in veneficiis, nodos, vincula, et necessitates, ut Turneb. xlix. 22. *Emmenes*.

80 *Limus ut hic durescit*] Se de limo facit, Daphnidem de cera. Fecerat illa duas imagines; alteram ex limo, qui ex igne fit durior: alteram ex cera, quæ igne solvitur: ut videlicet mens amatoris ita duresceret ad illam, quam tunc amabat: omnesque alias, sicut ad ignem limus: et ad se ita molliretur et solveretur amore, ut cera ad ignem liquescit. *Servius*.

81 *Sic nostro Daphnis amore*] Durescat et liquescat: ut scilicet quam appetit deserens, me potius amet. *Id.*

82 *Sparge molam*] Far et salem. Hoc nomen de sacris tractum est; far enim pium, id est, mola casta, salsa (utrumque enim idem significat), ita fit: virgines Vestales tres maximæ ex nonis Majis ad pridie Idus Majas, alternis diebus spicas adoras in cornibus messuariis [i. e. corbibus messorii] ponunt; easque spicas ipsæ virgines torrent, pin-sunt, molant, atque ita molitum condunt. Ex eo farre virgines ter in anno molam faciunt; Lupercalibus, Vestalibus, Idibus Septembribus, adjecto sale cocto, et sale duro. Igitur quod in sacris mola casta dicitur, ideo Virgilius in quinto *Æneidis* *ferre pio* enuntiavit: quid enim est pium? nisi castum, quoniam piare est propitiare, quod accidere non potest nisi caste inservitum erit rebus sacris. Hic autem dicendo *asperge molam*, rem ipsam proprio nomine memoravit, unde in secundo *Æneidis*, *et salsa fruges*, et in quarto, *ipsam molam*. *Idem*.

Sparge molam] Homerus Iliad. A.

458. προβάλλειν ὀλοχύτας projicere
 aalsas fruges, ubi Eustath. Rom. edit.
 p. 132. οἱ ὀλοχύται, οὐλαὶ ἦσαν τοῦτ-
 ἐστι κριθαὶ μεθ' ἁλῶν, ἃς ἐπέχειν τοῖς
 βομῶις πρὸ τῆς ἱερουργίας, vel, ut Sui-
 das: τοῖς θύμασι ἐπέβαλον. Idcirco
 τοῖς προθύμασι annumeratur, de qui-
 bus Sanbertus de sacrific. c. 18. "Ολαὶ
 vel ὀβλαὶ inde, quia hordeo integro
 apud veteres Græcos hostiæ conspar-
 gebantur, non freso, molendi usu nec-
 dum reperto, quod proprie Latine
immolare, post autem molito farre
 usi sunt, ut Servius. Bene ergo *Fes-
 tus: mola vocatur far tostum, et sale
 sparsum, quod, eo molito, hostia adoper-
 gatur*. Et quia sale sparsum erat far,
 ideo, salsæ fruges, salsa mola, quasi
 salsa molitura, ut Turneb. xvii.
 13. non nunquam mola, far *pium* ap-
 pellatur, sed hoc vetus interpretes, et
 satis περὶ τῆς κριθῆς πεφρυγμένης ut far
 tostum a Critico antiquo nominatur,
 testis est Turneb. xix. 27. Quid
 cornibus *messuariis* apud Servium?
 legendum conjicio *corbidus messorius*.
Emmeness.

Incende bitumine lauros] Id est, lau-
 ros divino igne consume. Nam bitu-
 men ex fulmine dicitur procreari.
 Unde juxta Babyloniam, quia fre-
 quentia cadunt fulmina, hac re lacus
 redundant: adeo ut inde fabricent
 muros. Et bene quod conglutinat
 et ardet, ad veneficium adsumitur;
 ut glutinetur et ardeat ad amorem
 maritus. *Serv.*

Et fragilis incende bitumine lauros] In
 Oblongo codice perveteri, non
lauros, sed *ramos* legitur. Longe ma-
 gis tamen placet *lauros* e Theocrito:
 πᾶ μοι ταῖ δάφναι. et inferius δέλφαι
 ἐμ' ἁνίσσεν, ἐγὼ δ' ἐπὶ δέλφιδι δάφναν
 Αἰθῶ. quod ita Poëta noster transtu-
 lit: *Daphnis me malus urit, ego hanc in
 Daphnide laurum*. *Pierius.*

Fragilis lauros] Ita vocatas hic Tur-
 neb. credit, xix. 27. quod inter
 urendum fragorem, et crepitum edant.
 Lucrēt. *Et fragiles sonitus chartarum*

commeditatur. Et nulla æque magno
 sonitu res crematur, ac laurus. Si
 quis tamen (inquit) *fragiles* exponat,
 quæ facile franguntur, vel ob siccita-
 tem vel gracilitatem; credam illi po-
 tius, quam vapulem. Theocritus *Lau-
 rum incensam genere* dixit: quasi illa
 amantium insipira in flammis imite-
 tur. *Taubmannus.*

83 *In Daphnide laurum*] Aut Ar-
 chaïsmos est; pro in Daphniden: aut
 intelligamus supra Daphnidis effigiem
 eam laurum incendere, propter simi-
 litudinem nominis. *Servius.*

In Daphnide] Sic Ovid. Met. l. vii.
 — *Quid in hospite regia virgo
 Uris?*

Id est, quid succensa es ejus amore?
 uterque de industria affectavit locu-
 tionem Theocriti: ἐγὼ δ' ἐπὶ δέλφιδι
 δάφναν Αἰθῶ. quod equidem observa-
 tionem dignum putavi. Hæc xix. 27.
Turnebus.

86 *Bucula*] Bovis est diminutio.
 Sane *Bos* anomalum nomen est. Nam
 hic bos, et o bos producit: sicut his
 bubus, et ab his bubus. Nam reliqui
 omnes casus brevem habent sylla-
 bam primam. *Servius.*

87 *Propter*] Juxta. *Idem.*

Propter aquas rivum] Sic Ge. iii. 13.

*Et viridi in campo templum de mar-
 more ponam*

Propter aquam.

Ter. Ad. ii. 1. 15. *Hic propter hanc
 adsiste*. Sic E. ii. 3. 76. *Interdum
 propter dormiet*. Phædr. ii. 6. *Prop-
 ter volans*. *Emmeness.*

Viridi procumbit in ulva] In Longo-
 bardico legere est in ulva, sed herba
 usitatus. *Pierius.*

88 *Perdita*] Amore consumpta. *Ser-
 vius.*

Perdita] Amore confecta. ἐμπαρυσῶς
 Catullus de Ariadna:

— *toto pectore, Thesen,*

*Toto animo, tota prodebat perdita
 mente.*

Taubm.

Sera meminit decedere nocti] Id est,

tenebra illam occupant. *Servius.*

Decedere nosse] *Sannetius* p. 215. locum subaudiri vult, ut, *ecce majori, concede præceptor, decede celeri.* Pulchra illie invenies. *Emmenecus.*

89 *Nec ait mihi cura mater*] Aut nolim ei magicis artibus subvenire: aut nolim cum ipso concumbere. ab utroque enim medicina amantibus venit, et modosi pro medendi. *Servius.*

91 *Porydus*] Nunc scilicet perdidit. *Idem.*

92 *Pignora clara cui*] Proprio cui, non sue: nam sua pignora sunt, quæ quis de rebus suis dedit: sui pignora, quibus ipsemet pignori est. Officina autem magica efficacissime instruitur, si quid de corpore ejus habeat, in quem veneficium parant, quales sunt capilli: at videre licet apud Apulejum de Asino aurea. proxima autem vis est in vestibus. *Nannius.*

Limine in ipso] In loco sacro, sicut supra diximus, Vestæ. Nam Terra ipsa dicitur, quæ et Vesta. Veneficium autem etiam administratur, at in limine posuuntur ejus exuvie, cui veneficium fit. *Servius.*

Quæ nunc ego limine in ipso, Terra, tibi mando] Hoc accipiendum esse arbitror de vestibus Daphnidis, quas venefica terræ se sublimine infodere ad Daphnim pelliciendum dicit: atque ego putarim significari lumen ipsius Daphnidis, cum et id veneficium postulat: quid enim in alio limine exuvie defossæ advenus Daphnim possent? et Theocritus, cujus imitatore Maro proficitur, idem scribit, de floribus tamen, non de vestibus, ut quidam censent, *ὅτ' ἂν Ἀφρὴ γυῖθ' ἀνδράσιν τὰς τῆς φλῆας καθυρέπρεπον.* Ego tamen Maronem sequor, et Ἀφρὴ vestes pictas Cyropiorum ligua esse censoo. *Hæc* XIX. 27. *Turnebus.*

95 *Ponto*] In Ponto, et modo provinciam dicit hoc nomine; non mare. *Servius.*

Mihi lecta] Ordo est, mihi dedit;

non, mihi lecta. *Idem.*

96 *Nascuntur plurima Ponto*] Sic *Ge. 1. 68. Viresque Pontus Castorea.* *Horat. Epod. v.*

Herbasque, quas et Iolchos atque Iberia

Mittit venenorum ferax.

Et Epod. xvii.

Celos venenis officina Colchidis.

Emmenecus.

97 *Nis ego arpe lupum flet*] Est enim opinio quædam homines, artibus quibusdam in lupos mutari. *Servius.*

Lupum flet] De fabula laperuntia homines conversorum, *Phil. viii. 22.* Lycanthropia vero est morbus melancholicus, quo qui afficiuntur *Λυκανθρωποι* dicuntur: lupos enim imitantur, in quos se conversos putant: nocte exillentes, et ad diem usque inter sepulchra diversantes: eorum præpellet facies, citibundi, *Sic. xiv. 45. Rhodiga.*

Silvis] Pro in silvis. *Servius.*

98 *Animus tuis cætre sepulchris*] *Ovid. Met. vii. 205.*

— *Jubasque tremescere montes,*

Et mugire volens, manasque cætre sepulchris.

De magicis artibus sic *Horat. Epod. xvii.*

An quæ moeste cætre imagines,

Ut ipse nostri curiosus, et polo

Deripere Lunam vocibus possum meis:

Possum crematos excitare mortuos.

De hac *ψυχαιωγία* prolixius l. vi. *Lacanus. Emmenecus.*

99 *Atque satas alio viti tradere mæsti*] Magicis quibusdam artibus hoc fiebat. Unde est in XII. tabulis, *Nove alienum vegetem pelleveris.* quod et Varro, et multi scriptores fieri deprehensum animadvertunt. *Servius.*

Atque satas alio viti tradere mæsti] Explodendam, tanquam falsissimam, opinionem, de frugibus transportandis, monet *Senec. nat. quæst. 17. 7.* ubi mentio legis antiquæ ex XII. tabulis, qua cavetur, *ut quis alienos fru-*

tas exornantur. Cujus legis etiam meminit Plinius XXVIII. 2. Qui passim commenta magicorum, et eorum vanitates arguit et detegit, ut XXX. 1. de se ipse testatur, et XVIII. 6. commemorat C. Furius Cresinus diligentiam in colendo agro, cujus veras artes commendat, quibus fruges alienas in nostros agros pellicimus, nempe laborem impigrum, &c. *Emmenes*.

101 *Fer cineres, Amargilli foras: vi-voque flucit, &c.* Veteres februa, et purgantia in profuentem, vel in mare, vel in trivium, mittebant, explantur noxam, et ea audierunt *averci*, trans caput abijciebant, quo negotio dum occupati erant, non licebat respicere. Turneb. XIX. 32. et XVIII. 4. Hom. II. A. 314.

— *eis δὲ λα λέραι' ἔβαλλον.*

Theocr. Idyll. XXIV. 91.

Ἦρι δὲ, σιλλέσσω κέρνυ γυρὸς ἀμφι-
πόλων τίς,

Ῥεφάτω εἰς μάλα πᾶσαν ὑπὲρ ποτα-
μοῖο φέρουσα,

Ῥωγᾶδας εἰς πέτρας, ὑπὲρ οὐρίων. ἀψ
δὲ νέεσθαι

Ἄσπερτος.

Val. Flaccus I. III.

— *Lustramina Ponto*

Pone jacit.

Ovid. Fast. VI. 227.

Donec ab Iliaca placidus purgamina
Vesta

Detulerit flavis in mare Tiberis aquis.
Aquis putabant inesse vim aliquam,
qua crimen admissum expiari poterat,
juxta Cic. pro Rosc. Amer. ubi sic
de periculis c. 26. Non sic nudos in
flumen dejicere, ne, cum delati essent in
mare, ipsum polluerent, quo cetera, quae
violata sunt, expiari putantur. De
purgamentis in trivium projectis, Har-
pocration in voce ἑσθῆρος. Idem.

102 *Ne respexeris*] Nolunt enim se
videri ammina, nisi ex necessitate ul-
mina. Unde pro miraculo dictum est,
Alma parens, confectam ducis, quod non
faceret, nisi in periculo filii. Sery,
Ne respexeris] In Oblongo oedice

Vaticano nec habetur. *Pierius.*

103 *Nihil ille docet, nil carmina cu-
rat*] Satis est, quod putat artem ma-
gicam nil valere. Quidam sic intel-
ligunt, quamvis ille haec omnia con-
temnat. *Servius.*

105 *Aspicis*] Hoc ab alia dici de-
bet. *Idem.*

Corripuit tremulis altaria] Tremulis,
crispantibus: altaria autem dicuntur,
et quae continent et quae continentur
ab eis, nunc vero, ipsa, quae ponuntur,
Idem.

106 *Sponte sua*] Sine igne subito
ex ipsis cineribus flamma emerit.
Hoc uxori Ciceronis dicitur conti-
gisse: cum peracto sacrificio libano
vellet in cinerem, ex ipso cinere
flamma surrexit; quae flamma eo-
dem anno Consulem futurum ostendit
eius maritum. sicut Cleare in suo
testator Poëmate. *Idem.*

Bonum sit] Ideo optat, ut hoc sig-
num bonum sit: quia ignis medius
est, et qui possit etiam nocere. *Idem.*

Bonum sit] Ampliorem reddit hanc
formulam Cicero de divinatio. I. 45.
*Majores nostri omnibus rebus agen-
dis, QVOD BONVM, FAVSTVM, FELIX,*
*FORTVNATVMQVE ESSET, praefaban-
tur. Idem docet Turneb. XIX. 27.*
plura Brisson. de form. I. I. *Emme-
ness.*

107 *Nescio quid certe est*] Hoc non
jungendum superiori, est enim aliud
prodigium. *Servius.*

Hydax] Ovid.

— *et acuta vacis Hydaxtor.*

Quibus nomen a *lustrando* ductum.
Paulinus.

In limine latrat] In loco ubi amati
vestes obdormat; canis enim latrat
prae gaudio, domini demonstrat ad-
ventum. *Servius.*

In limine latrat] Ubi amati vestes
obdormat. Veteres autem canes ad os-
tium alligabant: qui Canis canis
dicebantur: Ictis Vincis, Graecis *De-
mon, cincopt.* Vide Chr. Colerum *Par-*
erg. c. 16. Latrat antem hic canis,

vel quia spectrum videt, vel quia sensit de proximo venientem Daphnidem. Canes suo latratu spectra abigere, et proinde Hecatæ immolari, Lycophron auctor est. Apud Medeam Senecæ, ipsa Hecate latrat; quod indicium est, preces esse exauditas. Unde Nannius colligit, *latratum*, et *flammæ emicationem*, pertinere hic ad spem litationis. atque ideo puellam, quasi jam voti compotem, omittere incantationem, dum exclamat, *Parcite*, &c. Taubmann.

108 *Ipsi sibi somnia fingunt*] Omnia, quæ supra dixerat de arte magica, destruit dicendo, hæc vera desiderantibus tantum videri: quod per proverbium est locutus. *Serv.*

An, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt] Sane qui suis votis blandiuntur, Græcis dicuntur *ἰαυτοῖς ἐνερπόμενοι*, et sua sibi conjectari somnia: quod omnia in alimentum spei suæ rapiant. P. Syrus:

Amans quod suspicatur vigilans, somniat.

Cæterum Gul. Canterus, Nov. Lect. 1. 8. e cod. MS. legit, *ipsi sibi omnia fingunt*? idque acerrime propugnat J. Palmer. Spicil. fol. 5. Vide Notas Æn. VIII. 78. Mihi tamen vulgatum, *somnia*, germanum videtur, et recte ab Lælio Bisciola, Horar. Subcesivarum II. 7. defendi. *Taubm.*

109 *Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina Daphnis*] In Oblongo Vaticano, transpositæ dictiones *jam carmina parcite*: quod tantundem est. Sed structura illa suavior. *Parcite, ab Urbe venit, jam parcite*. In Mediceo per verbi reticentiam legere est, *Parcite ab urbe domum, jam parcite carmina Daphnis*. Pierius.

Parcite] Non, desine, dixit: quia, qui desinit, finem facit, qui *parcit*, suspendit id quod agebat. J. Philargyrius.

ECLOGA IX.

1 *Quo te, Mari, pedes? An, quo via ducit, in urbem*] Hæc Ecloga dramatico caractere scripta est. Inducuntur enim duo pastores cœuntes in agro Mantuano: et hæc Ecloga continuum, ut Servius dicit, non habet carmen, sed de diversis locis Theocriti aliqua ad eam contulit. Sane hoc continet; Virgilius postquam pene occisus est ab Ario centurione, Romam revertens, mandavit procuratoribus suis ut agros suos tuerentur, et ad præsens obsequerentur Ario. Ergo modo Mœris procurator ejus, secundum præceptum patroni,

portat hœdos Mantuam: quos Ario offerat. Sequitur alter pastor, et eum, quo pergat, interrogat: ille deflet suas miseras; et hinc jam variæ præstatnr occasio cantilenæ. *Serv.*

Quo te, Mari, pedes] Subandis, ducunt, et zengma a posterioribus. Quidam hunc ordinem tradunt, *Quo te, Mari, pedes? an in urbem? quo ista via ducit*. Sane alii ordinem hujus Eclogæ ita exponunt; cum immunitatem agrorum Virgilius impetrasset, lis est exorta de finibus inter eum et eos qui in proximo agros acceperant; ex quibus Clodius quidam dixit, se

omnem item amputaturum, interfecit Virgilio; quem Poëta stricto gladio se insequentem fugit in tabernam carbonariam, et beneficio institoris ex alia parte emissus, servatus est. Inducitur ergo Mœris familiaris Virgilii, referens Lycidæ periculum suum, et Menalcæ; quem nunc pro Virgilio debemus accipere. *Idem.*

Quo te, Mœri, pedes? Theocritum imitatus est Maro Idyll. VII. 21. *πῶς δὲ τὸ μεταμείνων πόδας ἔλκει;* et Idyll. XIII. 70. *ὃς δ' ἔ πόδες ἄγον ἔχεται.* et Idyll. XIV. 42. *ἔ πόδες ἄγον.* Etiam alius Poëtis Græcis in usu, Apollonius I. I. 1204.

— *ὃς δὲ κέλαιον*

Τὴν θέω, ἢ πόδες αὐτὸν ὑπέκπερον αἰσχροῖα.

HOM. II. 2. 148.

Τὴν μὲν ἔρ' ἐβλυμπόδε πόδες φέρον.

Ad quem si interpretem adhibeas P. Victorium I. XXXVI. c. 3. cognosces, non tam esse rusticam locutionem, quam festinationis indicandæ causa usurpatam. Sic pedes dicuntur ferre aliquem in locum. Horat. Epod. XVI. 21.

Ire pedes quocumque ferunt.

Pro eo Od. III. 11.

I pedes quo te rapiunt.

pro eo Noster vs. 22.

Cum te ad delicias ferres Amaryllida nostras?

Emmeness.

An, quo via ducit, in urbem?] Sic Val. Flacc. I. IV.

Et via jussos Qua ferat.

Sic Noster Æn. IX.

Et quæ via clausos

Excutiat Teucros.

pro quo nonnulli *qua.* Emmeness.

Urbem] Mantnam: neglectis Grammaticis, quibus Roma tantum *Urbs* dicitur. Taubmann.

2 Vivi pervenimus] Id est, diu vivendo ad ista pervenimus. Et ostendit plerumque obesse hominibus vitæ longinquitatem, quæ interdum causa miseriorum est. Sensus autem talis

Delph. et Var. Clas.

est, Usque eo nos vita longa produxit; ut audiremus dicentem: Migrate, hæc mea sunt. Interpositum sane est, Quod numquam veriti sumus. *Servius.*

Advena nostri] Qui advenerit in nostros agros, et aut Clodium, aut Arium significat. *Idem.*

3 Quod nunquam veriti sumus] Quia inopinata graviora sunt mala. Unde ait Dido, *Hanc ego si potui tantum sperare dolorem, Et perferre, soror, potero.* *Idem.*

4 Hæc mea sunt] Alludit ad solemnem Vindicationis morem: de quo vide Not. Æneid. x. 419. *Injecere manum Parcæ.* Plaut. Rud. IV. 3. *Hunc meum esse dico.* Ita qui servum vindicabat, injecta manu dicebat, *HIC MEUS EST.* Ovid. Am. I. 4. *Et dicam, MEA sunt; injiciamque manus.* Consule Brisson. Formul. lib. v. Taubmann.

5 Nunc victi] Id est, impotes. Nam quo modo victores dicimus voti compotes, qui quod volunt faciunt: sic victos e contrario vocamus impotes, qui non possunt facere quod volunt. Cæterum quomodo victi sunt Mantuani, qui nec bella gesserunt? Et *Tristes* ideo, quia dixit, *Nunc victi, sors omnia versat.* Id est, quæ instabilis est, et nisi hoc ad personam rusticam redigas, aspere contra Augustum dictum est: cujus felicitatem, sicut omnia, dicit posse mutari. *Serv.*

Quoniam Fors omnia versat] In antiquis aliquot codicibus *Sors* legitur, quod omnino tantundem est. *Pierius.*

6 Illi] Id est, Ario centurioni, *Servius.*

Illi] Id est, Ario centurioni, ut vult *Servius*: vel Molieno tyroni principilo, ut *Probus*: vel Claudio veterano militi, ut *Donatus*. *Nannius.*

Quod nec bene vertat] Quæ res in perniciem vertatur ejus; id est, malo omine hoc munus accipiat. Tractum autem hoc est ab Hectore et Ajace. Nam Hector dedit Ajaci gladium,

5 P

quo se Ajax postea interemit. Hector vero halthæam accepit ab Ajace: quo circa muros patriæ tractus est. Postea inde et illud comicum natum est, *Dii bene vertant, quod agas*. Ple-rumque enim bona in pejus; mala mutantur in melius. *Servius*.

Quod nec bene vertat] In Oblongo codice numerus hic Jambicus hemisti-chius est, *quod nec vertat bene*. *Pier*.

Quod nec bene vertat] Nihil notius quam imprecationis formula: *res tibi vertat male*. Huic opponitur *vertat bene, recte*. De utraque formula Brisson. l. i. *Emmeness*.

7 *Subducere clivo*] Cicero, *Ex alto in campos dissolvi*. Alii sursum ducere intelligunt. Alii medium clivum accipiunt; ex quo superior pars subducitur in collem surgentem, inferior in subjectam planiciem molliter depo-natur: usque ad eum autem locum perticam militarem Octavius Musca porrexerat, limitator ab Augusto datus, id est, per quindecim millia passuum agri Mantuani; cum Cre-monensis non sufficeret; offensus a Mantuanis, quod pecora ejus in agro publico aliquando clausissent. Alii *subducere*, pro, desinere, accipiunt; nam permansit dicendo dimittere ju-gum, quasi hoc colles faciant, quod illis accidit per naturam. Alii agrum suum volunt descripsisse Virgilium, ut ostenderet ex utraque parte esse clivum; ut cum ab una parte ad cacumen ascenderis, ab alia usque ad aquam descendas. Et quidam tales agros lapidosos dicunt, sicut ipse de sno ait, *Et tibi magna satis, quamvis lapis omnia nudus*. *Servius*.

Subducere colles I., m. j. d. c.] Colles sese subducunt, quando sine molestia paullatim, et sensim descenditur ex montis fastigio ad planitiem. Pro eo Amm. Marcellinus l. xxii. *Latus ejus austrinum molli devertitate subductum*. Id est, non habens præcipitem, abruptum descensum, sed *devertitatem facilem, et mollem*, ut Idem l. xxvii. *Emmeness*.

8 *Mollique jugum demittere clivo.*] In antiquis aliquot codicibus *dimittere*. Sed hoc ex vicissitudinaria illa muta-tione, qua i in e, et e in i passim abire viderans. Nam hoc loco sententia poscit ut *demittere* legatur, per *e*. *Pierius*.

9 *Usque ad aquam*] Mincii fluminis scilicet. *Servius*.

Usque ad aquam et veteris jam fracta cacumina fagi] Citatur a Quintiliano versus, apud quem non uno in codice scriptum animadverti, *veteris anfracta cacumina fagi*. Sed minime displicet *veteris jam, aut jam fracta*, utrique ea particula adcommodari potest. *Pier*.

Usque ad aquam et veteris jam fracta cacumina fagi] De fluminibus regio-num fines signantibus Ecl. i. 63. Hic Maro noster de arbore, et quidem notata, terminante agros. Quod moris fuisse apud veteres ex antiquis auctoribus est liquidum, qui de re agraria scripta memoriæ prodiderunt. Siculus Flaccus de condit. agr. *Hi tamen finiuntur terminis, et arboribus notatis, et superciliis, et vepribus, et viis, et rivis, et fossis*. Arbores eas post nominat *finales*, quas Paulus J. Consul-tus l. v. sententiarum c. 24. *terminales*. Aggenus Urbicus de lim. agr. *Fines vero his signis inter se dividebant, fossis manufactis, arboribus antemissis, fluminum intervenientium cursu, jugis quoque montium, superciliis, nec non itineribus, vel divergiis aquæ, quæ aut loci natura aut solers procuravit anti-quitas*. Nec ab hac abit sententia sub calcem sui libelli Simplicius, nec alius quis ex prisca agrimensorum natione, quo emaculatos excudi jussit, et curis suis luculentissimis elucida-tos et ornatos voluit vir et nobilissi-mus et amplissimus W. Goesius Cu-riæ Hollandicæ Senator consultissi-mus. Turnebus vi. 15. in dubium vocat locum Horatii, qui exstat Ep. ii. 2. 170.

Sed vocat usque eum, qua populus adsita certis

Limitibus vicina refugit jurgia.

Sed scrupulum discutit Torrentius.
Emmenes.

10 *Omnia*] Quæ supra dixit. Intelligamus autem, aut Virgilii tantum agrum: aut totius Mantuæ situm esse descriptum. Quod alii dicunt Virgilium ostendere voluisse, quod Mantuanis per iniquitatem Alpheni Vari, qui agros divisit, præter palustria nihil relictum sit; sicut ex oratione Cornelii in Alphenum ostenditur, *Cum jussus tria millia passus a muro in diversa relinquere, ut octingentos passus aquæ, quæ circumdata est, admetreris, reliquistis.* Servius.

Servasse] Recuperasse. *Idem.*

Omnia carminibus vestrum servasse Menalcam] Id est vestrum Virgilium, ejus causa agri Mantuanis redditi sunt. *Idem.*

Omnia carminibus vestrum servasse Menalcam] Ut dictum superius *Menalcam* per *α* in veteribus codicibus habetur. Hic vero, est allegoria sine translatione, ut Quintilianus ait Instit. l. viii. Omnia enim propriis decisa sunt verbis, præter nomen. Non enim pastor Menalcas est, sed Virgilius. *Piorius.*

11 *Audierus; et fama fuit*] Benevolentiam quidem Augusti etiam fama vulgavit; sed eam belli Actiaci necessitas impedivit. *Servius.*

Sed carmina tantum Nostra valent, Lycida, tela inter Martia] Hoc etiam Cicero ait in Miloniana, *Silent enim leges inter arma.* Sensus tamen est, Sed videlicet hoc tempore, id est, in hoc bello, Poëmata nostra non valde admittuntur. *Carmina* autem nonnulli, quibus sibi Pollionem intercessorem apud Augustum conciliaverat, accipiunt; quo fugato, rursus de prædiis suis fuerat Virgilius expulsus. *Idem.*

Carmina tantum valent tela inter Martia] Hoc tritum exponit dictum: *Inter arma silent leges.* Et huc illud Pompeji, cujus in ejus vita meminit Plutarchus. Detrectantibus enim Mamartinis et Messanensibus Pom-

peji tribunal, et legem ab ipsis Romanis latam prætextibus, tale datum est a Pompejo responsum: *Ὁ παύσαθε (ἐλπετ) ἡμῶν ἀπεξαρμένους ἐλφε, νόμους ἀναγινώσκοντες: Non desinetis (dixit) nobis accinctis gladiis, citare leges.* Quid aliud Ovid. Trist. v. 7. 47. quam vim armatam legibus esse potentiorē?

Non metuunt leges, sed cedit viribus æquum;

Victaque pugnaci jura sub ense jacent.

Emmenes.

13 *Chaonias dicunt aquila veniente columbas*] Minora enim auguria majoribus cedunt, nec ullarum sunt virium, licet priora sint. Chaonias autem Epiroticas. Nam in Epiro dicitur nemus fuisse, in quo responsa dabant columbæ. quod ideo fingitur, quia lingua Thessala Peliades, et Columbæ, et Vaticinatrices vocantur. Herodotus hanc columbam de Ægypto venisse ait. *Servius.*

14 *Quacunque*] Subaudi ratione. ut bene augurii peritiam dat ei, de quo supra ait; *His ego sæpe lupum fieri, et se condere silvis Mærim, sæpe animas imis excire sepulchris, &c. Novas lites*] Magnas, id est militaria jurgia. *Incidere*] Pro decidere. *Idem.*

15 *Ante sinistra cava monuisset ab ilice cornix*] Ante sinistra, indivise legendum. et dicendo monuisse, oscinem fuisse demonstrat. Sane hoc ad auguralem pertinet disciplinam. Augures enim designant spatia lituo: et eis dant nomina: ut prima pars dicatur antica, posterior postica: ut est dextra et sinistra. Modo ergo, cornicem de nulla harum parte venisse dicit; sed ab antica ad sinistram partem volasse: et in cava ilice consedis: quæ res agrorum damnum significat. Illex enim, glandifera arbor est: quæ quoniam vitiosa est, vitium possessionis ostendit fore per milites, clamore gaudentes et litibus, sicut cornix. Nam hæc avis et

clamore lætatur: et alias frequenter invadit. Hoc ergo nunc dicit, augurio se esse admonitum, ut abstinere ab occurru litigiosi militis, qui retenturus fuerat possessionem. *Id.*

16 *Tuus Maris*] Id est, Tuus amicus. *Idem.*

Ipsæ Menalcas] Pro Virgilio, qui dum agros suos defendit, pene occisus est. *Idem.*

17 *Hæu! cadit in quemquam tantum scelus?*] Postquam audivit occidi potuisse Virgilium, quasi obstupuit, et hoc generaliter dicit, Potest in quemquam tantum nefas venire, ut Virgilium necare contendat? *Idem.*

18 *Pene simul tecum solatia raptæ, Menalca!*] Cum suis enim solatiis perit Poëta, qui necdum editis carminibus moritur. Virgilius autem illo tempore nondum aliquid scripserat. Et dicendo *Solatia*, latenter tempora carpit Augusti, quibus carmina non oblectamento fuerant, sed solatio: quod infelicius esse consuevit. vel tua solatia, tua carmina quibus consolamur. *Idem.*

19 *Quis humum florentibus herbis*] Sic est dictum, nō, *Tunc Phaëton-tias musco circumdat amara corticis, atque solo proceras erigit almas.* *Idem.*

20 *Spargeret*] Id est, aspersam floribus caneret. *Idem.*

Fontes induceret umbra] Tegeret, cooperiret. *Idem.*

Induceret] Inductos caneret, atque ea quidem arte, ut res ipsas ante oculos ponere videatur. Quæ virtus Gr. ἐνέργεια, sive ἐνέργεια dicitur: q. d. operationem ipsarum rerum. Est enim ποιητής idem quod factor, et quasi altera Natura. Vide L. Ramirez. ad Martial. iv. 14. *Taubm.*

21 *Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper*] Subaudiendum nesciente te sublegi, intercepi: et bene rustica affectione reminisci se illorum carminum fingit; quæ aliquando Virgilio, licet invito Romam eunti, abstulerat. nam *Sublegi* est furatus sum. Inde et sacrilegus dicitur, qui sacra

legit, id est furatur. Plantus in *Milite*, *Quæ etiam nostrum hunc sermonem sublegerat.* Servius.

22 *Delicias nostras*] Id est, communem amicam. *Idem.*

23 *Tityre dum redeo, brevis est via, pascæ capellas*] Theocriti sunt versus, ad verbum translati: sed tamen Virgili negotium continentes. nam allegoricôs imperat suis, ut rem tueantur: nec tamen audeant contra Arii præceptum venire. Sed hoc aut de ipso Virgilio carmine Lycidas retulit; aut, ut alii putant, conversus ad gregalem suum Tityrum dicit. Et bene dum promittunt se cantaturos, nihilominus dicunt. Sane quæritur, utrum in his tribus versibus perfectum carmen sit; an initium alterius carminis imperfecti Τίτυρ ἔμῳ τὸ καλὸν πεφιλαιμένε, βόσκει τὰς αἰγας, καὶ ποτὶ τὰν κρῶναν ἔγε, Τίτυρε καὶ τὸν ἐνέρχων, τὸν λιβυκὸν κνέκωνα φυλάσσειο μὴ τὸ κορύφη. *Idem.*

24 *Age*] *Agere*, i. e. ante se pellere, i. e. minare: Paulus apud Festum. Græcum est ἄγω, ἀγάγω: *Agas*, equos agens, qui et *equarius*: ut, qui asinos minat, *asinarius* dicitur. De quibus P. Colvius ad Apulej. lib. vii. et Casaub. ad Persii Sat. v. *Taubm.*

Inter agendum] Dum agis. Et honesta locutio est; si dicamus inter cœnandum hoc sum locutus. Afranius, *Inter loquendum*: Ennius, *Inter ponendum*. Servius.

25 *Occursare capro*] Ordo, occursare capro caveto. *Idem.*

Cornu ferit ille] Qui Theocrito Idyll v. 147. κορβυκτίλος nominatur. Vide ibi Scholiast. *Eminens.*

26 *Immo*] Pro, vel. Servius.

Nec dum perfecta] Nimis familiaritatis est signum, quod ei recitabat carmen, necdum ad limam reductum. Dicit autem carmen, quod quasi cœperat in honorem Vari componere: et per transitum ponit diversa schedia. *Id.*

Necdum perfecta] Codices aliquot antiqui, *nondum perfecta*, legunt: sed *necdum* magis acceptum. *Pierius.*

27 *Vare, tuum nomen*] Ordo est, Vare, tuum nomen sublime ferent ad sidera. *Servius*.

Superet modo Mantua nobis] Super sit, reddatur. Et hoc dicit, Si nobis Mantua fuerit reddita, faciam ut te celebrent omnes Poëtæ. Et bene affectuose de patria, quasi dubium, an superfutura sit. *Idem*.

Superet modo Mantua nobis] Si relinquatur. Horat. Sat. II. 2. 102.

Quod superat, non est melius, quo insumere possis.

Virg. Ge. II. 331.

— *Superat tener omnibus humor.*

Et Æn. III. 339.

Quid puer Ascanius? superatne, et vescitur aura?

Emmeness.

28 *Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ*] Bene ingemit Mantuanorum infelicitatem: quibus sola obfuit vicinitas Cremonensium. Nam Cassii, Bruti, et Antonii copias Cremonenses susceperant: quos etiam ipsos bene excusat, dicens *miseræ Cremonæ*; quæ etiam si vellet, minime tamen tantis copiis posset resistere. *Nimium autem vicina.* Id est, usque ad periculum. Nam ortis bellis civilibus inter Antonium et Augustum; Augustus victor, Cremonensium agros, quia pro Antonio senserant, dedit militibus suis; qui cum non suffecissent, his addidit agros Mantuanos: non propter civium culpam; sed propter vicinitatem. *Servius*.

Miseræ nim. vi.] Ita de assignatis agris militi veterano queritur et Val. Cato in Diris:

Pertica quæ nostros metata est impia agellos,

Qua nostri fines olim: cinis omnia fiant.

Ita Propertius:

Abstulerat miseræ pertica tristis opes.

Vide et Turneb. I. 11. *Taubmann*.

29 *Cantantes cygni*] Id est Poëtæ. sic Horatius de Pindaro, *Multa Dyræum levat aura cygnum*. Sane blanditur Alfeno Varo, qui, Pollione fu-

gato, legatus Transpadania præpositus est ab Augusto. *Servius*.

30 *Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos*] Taxus venenata arbor est, quæ abundat in Corsica: hæc autem insula Græce Cyrne dicitur, a Cyno Herculis filio. Unde fecit hanc derivationem *Cyrneas taxos*, id est, Corsicanas: quibus pastæ apes, mella amarissima faciunt. *Idem*.

Sic tua Cyrneas] Sic in amicis gratulationibus, et diris imprecationibus. Horat. Od. I. 3. *Sic te diva potens Cypri, &c.* Vid. Lambinum. Noster ea eleganter etiam particula usus Ecl. x. 4. In contrario sensu Phædrus IV. 1. *Sic valeas, inquit, ut farina es, quæ jaces.* Emmeness.

31 *Distentent ubera*] Plurimum lactis reportent. *Servius*.

Distentent ubera vaccæ] Sunt co-dices antiqui, in quibus distendant legitur: sed *distentent*, pleniorum ostendit ubertatem. *Pierius*.

33 *Me quoque dicunt Vatem pastores*] Magna verecundia suum meritum extenuat. Nec enim ait, probant, sed dicunt: nec docti, sed pastores: quibus tamen ipse non credo. *Servius*.

35 *Vario videor*] Varius Poëta fuit: de hoc Horatius, *Varius ducit molle atque factum*. Item, *Scriberis Vario fortis, et hostium Victor*. Nam Varus dux fuit, cui supra blanditur; qui nonnulla carmina scripsit. Nonnulli sane Alfenum Varum voluit; qui licet Jurisconsultus et successor Servii Sulpicii esset, etiam carmina aliqua composuisse dicitur; sed hoc, teste Horatio, falsum est, qui Varium Poëtam laudat. *Idem*.

Nec dicere Cinna Digna] Etiam Cinna Poëta optimus fuit, qui scripsit Smyrnam: quem libellum decem annis eliminavit: quibus tamen Poëtis negat suum ingenium comparandum. *Idem*.

36 *Sed argutos inter strepere anser olores*] Argutos, canoros: ut, *Fortè sub arguta consederat illic Daphnia*. Et alludit ad Anserem, quendam An-

tonii Poëtam, qui ejus laudes scribebat: quem ob hoc per transitum carpsit. De hoc etiam Cicero in Philippicis dicit, *Ex agro Falerno anseres depellantur*. ipsum enim agrum ei donarat Antonius. Et bene illos Poëtas optimos Cygnos dicit; se anserem rudem et levis ingenii, nec debere aut posse se illos imitari. *Idem*.

Inter strepere] Sane potest et composita, et separatim proferri. *Idem*.

37 *Id quidem ago*] Id est, ut carmen in memoriam possit redire. *Idem*.

38 *Si valeam meminisse*] Ut etiam in Æneide diximus; ideo ista junxit tempora, quia defectivum est verbum meminisse. *Valeam* autem, si possim; ut in Æneide, *quæ plurima fundo Enumerare vales*. *Idem*.

39 *Huc ades, o Galatea*] Theocriti versus sunt, *ἔλθοις γαλάτεια, καὶ ἔλθοις λάθοιο*. quibus inducit Cyclopem usum, cum in scopulo sedens, amicam suam Galateam de fluctibus invitaret ad terras. Cyclops enim dicitur Nympham amasse Galateam; quæ cum Acin quandam pastorem amaret, et Polyphemum sperneret, ille iratus Acin necavit: qui postea Galatææ miseratione in fontem mutatus est: qui hodieque ab Acine, Acinius dicitur, ab illius nominis derivatione. *Idem*.

Est nam ludus in undis] Ludus, voluptas; et ad majorem terrarum laudem, dicit nullam esse in mari voluptatem: nam hæc est plena laus, quæ etiam contrariarum rerum continet vituperationem; et suas laudes ex sequentibus rebus dicit. *Idem*.

Quis est nam ludus in undis] Quid voluptatis mare adfert? Hic, et seqq. aliquot versus Maronem imitantem esse Theocritum, clare ostendunt. Quem vide Idyll. xi. 43. ad vs. 62. qui sic sonat.

Ὡς κεῖ ἰδω τί πῶς ἂν κατοικεῖν τὸν βυθὸν ὕμην.

Ludus, hic pro eo, quod animum reficit. Cic. Philipp. iv. 5. *Nullus ei*

ludus videtur esse jucundior, quam cruor, quam cædes, quam ante oculos trucidatio civium. Phædr. iii. 15. *Lusus animo debent aliquando dari*. *Lusum* vel *ludum dare*, desumptum esse a ludimagistris, vult Yvo Villiomarus v. 3. et 4. qñ floralibus, et aliis ejusmodi diebus pueros feriari sinunt. Tunc dicuntur *dare ludum pueris*, hoc est, ludi vel ludendi potestatem illis facere. Unde metaphora in alias res deducta, ut, *dare ludum alicui*, sit indulgere illi, neque ab eo quotidianum pensum, aut laborem exigere, &c. *Emmeness*.

42 *Lentæ*] Flexibiles. *Servius*.

Umbracula] Cicero, *umbraculisque sylvestribus*. *Idem*.

43 *Insani fluctus*] Id est magni: ut, *Quid tantum insano juvat indulgere labori*? *Idem*.

Insani fluctus] Bene magni, decumani. Sic Noster Æn. ii. 343.

— *Insano Cassandri incensus amore*.

Æn. vi. 135.

— *Et insano juvat indulgere labori*.

Cic. pro Milone c. 20. *Quo in fundo, propter insanas illas substructiones, facile mille hominum versabatur valentium*. et cap. 31. *Aræ, quas ille præceps amentia, cæsis prostratisque sanctissimis lucis, substructionum insanis motibus oppresserat*. *Emmeness*.

44 *Pura sub nocte*] *Serena*. *Servius*.

45 *Numeros meminisse*] *Metra* vel *rhythmos*, vel certe *numeros versuum*. *Idem*.

Numeros meminisse] Quid *numeros* sive *rhythmus* enarratum Ecl. vi. 27. De eo luculente Cic. Orat. c. 51. et seqq. et Salmas. Hist. Aug. tom. ii. p. 429. edit. Hack. *Emmeness*.

Si verba tenerem] Hoc est, carmen non teneo. *Serv.*

46 *Daphni, quid antiquos*] Pro antiquorum. *Idem*.

Daphni, quid antiquos s. s. ortus?] Non opus est, dicit, ad arandum, searendum, metendum, observare posthac veteres illos et consuetos ortus

atque obitus siderum : sufficit pro illis omnibus, una stella Iulii Cæsaris : nec opus est, ut alia imploremus numina, præter nomen faustum et propitium Augusti, sub quo procedunt nobis omnia felicissime. *Lud. Vives.*

Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus? Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum] Cum Augustus Cæsar patri ludos funebres celebraret, die medio stella apparuit : ille eam confirmavit parentis sui esse. Unde sunt versus isti compositi. *Servius.*

Suspiciis] Admiraris, veneraris. *Juven. Sat. XIII. 123. non Epicurum suspicit. C. Nep. XVII. c. 4. in hoc non minus ejus pietas suspicienda est, quam virtus bellica. Emmeness.*

47 *Dionæi*] Longe repetitum est, a matre Veneris Dione. Sane astrum Græce dixit ; nam stellam debuit dicere. *Bæbius Macer*, circa horam octavam stellam amplissimam quasi lemniscatis coronatam ortam dicit ; quam quidam ad inlustrandam gloriam Cæsaris juvenis, pertinere existimabant. Ipse animam patris sui esse voluit, eique in Capitolio statum, super caput auream stellam habentem, posuit : inscriptum in basi fuit, *Cæsari Emitheo*. Sed *Vulcanius* aruspex in concione dixit cometen esse, qui significaret exitum noni seculi, et ingressum decimi ; sed quod,

invitis Diis, secreta rerum pronuntiaret, statim se esse moriturum, et, nondum finita oratione, in ipsa concione concidit : hoc etiam Augustus in libro secundo de memoria vitæ suæ complexus est ; et hæc *Mœris* non ut sua, sed *Virgillii* refert, in honorem Augusti composita. *Idem.*

Dionæi processit Cæsaris astrum] Id est, Iulii Cæsaris a Venere trahentis originem, quæ a Dione matre *Dionæa* appellatur. ut *Æneas* de Venere matre *Æn. III. 19. Sacra Dionææ matri. Theocr. Idyll. xv. 106. Κόρη Διόνα. Julæ* gentis orandæ causa, quæ *Julio*, Veneris nepote, tanquam auctore et principe gloriatur. *Dionæum* appellat *Cæsarem* ut *Horat. od. II. 1. Dionæum antrum*, quod Veneri dicatum est. De stella hac crinita quæ per septem continuos dies fulsit, cum Augustus ludos *Julio* consecratos edebat, *Suet. in Jul. c. 88. Quod hoc loco Maro noster Dionæum astrum. Æn. VIII. 681. Patrium sidus nominat, et Propert. IV. 6. Idalium astrum. Testante Servio I. VIII. Augustus omnibus statuis, quas ob divinitatem Cæsaris statuit, hanc stellam crinitam adjecit, et ob honorem patris in galea eam cepit habere depictam, quam etiam videas in duobus subjectis numismatibus. Emmeness.*

48 *Quo segetes gauderent frugibus*] Ad mensem alludit *Julium*, qui dictus est in honorem Cæsaris : quo et uvæ et frumenta maturescunt. *Idem.*

50 *Inserere Daphni pyros*] Hoc in gratiam Augusti, per cuius beneficium securus de agris suis est. *Serv. Carpent tua poma nepotes*] Ac si di-

ceret, Nihil est quod possis timere. nam illud respicit, quod supra invidiose ait, *Insere nunc Molibæc pyras, pone ordine vites: Ite mea quondam felix pecus, ite capella: Non ego vos posthuc viridi projectus in antro, Dum mea de rupe proci pendere videbo.* Idem.

51 *Omnia fert ætas*] Id est, aufert: nam intelligimus eam subito obticuisse: nec, quod cœperat, implere potuisse. Idem.

Omnia fert ætas, animum quoque] Idem edocet illud Platonis:

Ἀλὼν πάντα φέρει, βολιχὸς χρόνος οἶδεν ἀμείβειν

Ὀνόμα, καὶ μορφήν, καὶ φέσω ἦδε τὴν ψυχήν.

Et quid non in deterius vergere facit tempus, rerum edax? *Damnosa quid non imminuit dies?* Queritur Vennianus Ep. II. 2. 55.

Singula de nobis anni prædantur cunctis.

Eripuere jocos, Venerem, convivia, ludum.

Emmeness.

Animum quoque] Etiam memoriam. Servius.

Longos soles] Id est, æstivos dies finire: ut, *Treis adeo incertos cæca caligine Soles.* Idem.

52 *Condere*] Finire, usque ad oceanum ducere. Idem.

Condere] Sic in epigr. Callim. quod apud Laërtium in Heraclito: "Ἡλιον ἐν λέσχῃ κατεθυσάμενον. Et condere, plerumque, diem in epulationibus et in hilaritate transire, usque dum dies moritur, ut eleganter Statius. Horat. od. IV. 5.

Condit quisque diem collibus in suis. Contrarium est, *frangere diem.* Idem od. II. 7. Lucretius l. III. *Proinde licet quotvis vivendo condere sæcla.* Tralatio a funere sumpta, ut Gifaninus. *Pro condere* Plaut. in Menech. I. 2. 45. *Comburere diem.* Eadem ferme locutione utitur Persius Sat. v. 41.

— *Longos meminì consumere soles.*

Noster *Æn.* I. 378. *Componere diem clauso Olympo.* Emmeness.

53 *Nunc oblitus*] Aut omissa, vel figurate, quorum ego oblitus sum: et ostendit Marcin nullum scire; sed omnia Menalcæ carmina retulisse. Servius.

Nunc oblitus mihi tot carmina] Non uno ostendi potest exemplo activa deponentia crebro sumi passive: Cic. de Off. I. 30. *O domus antiqua, heu, quam dispari dominare domino.* Præcipue in participiis Noster *Æn.* III. 460.

— *Cursusque dabit venerata secundos.*

Sic polliceor, aggredior, et similia, quorum meminit Vechmerus I. 15. et Sanct. III. 2. Emmeness.

Vox quoque Marcin Jam fugit ipsa]

His veribus ostendit vigorem cantandi, quem prius habuerat, perdidisse; et per allegoriam obscensum malis animum demonstrat. Servius.

54 *Lupi Marcin videre priores*] Hoc etiam Physici confirmant: quod vox detrahitur ei, quem primum viderit lupus. Unde etiam proverbium hoc natum est, *Lupus est in fabula*: quotiens supervenit ille de quo loquimur, et nobis sui præsentia amputat facultatem loquendi. Idem.

Lupi Marcin videre priores] Theocr. Idyll. XIV. 22.

Ὁὐ φθελῆ; λίκον εἶδες.

Plin. VIII. 22. *Sed in Italia quoque creditur luperum visus esse nocuus: vocemque homini quem priores contemplantur, adimere ad præsens.* Tritum nimis est, quam ut Plautinum illud illustretur, Stich. IV. 1. 71. *Lupus est in sermone.* Et Terentianum Adelp. IV. 1. 21. *Lupus in fabula.* ubi Donatum videsis, si tanti sit. Metum in causa esse vult, cur obmutescant homines, Voss. Idol. III. 72. Emmeness.

55 *Satis referet tibi sæpe Menalcus*] Ordo est, satis sæpe. Servius.

56 *Causando nostros in longum ducis*

amores] Causas nectendo, differs nostra desideria. *Idem.*

Causando] Id est, præstendendo impedimenta, culpam conjiciendo in defectum memorie, præstendendo, adferendo causas, vel faciendo modo istud modo illud causare, ut Apul. l. x. Suet. in Calig. c. 23. Silanum item socerum ad necem secundaque novacula fauces compulit: causatus in utroque, quod hic ingressum se turbatus mare non esset socerus. et, c. 44. At in exercitu recedendo plerisque centurionum maturis jam, et nonnullis ante paucissimos quam consummaturi essent dies, primos pilos ademit, caesus senium cujusque et imbecillitatem. Lucret. l. i.

Quapropter quamvis causando multa moreris.

Gell. xviii. 4. Negotium sibi esse causatur, et digreditur. Emmeness.

In longum ducis amores] Id est, extrahis, et differs nostra desideria, pro in longum ducere. Corn. Nep. vii. 8. Ut bellum quam diutissime duceret. *Idem.*

57 Tibi silet æquor] In tuam gratiam. Et hoc dicit, Ut possis canere, cuncta siluerunt. *Serv.*

Tibi silet æquor] Theocr. Idyll. ii. 38.

Ἦνδε, σιγῇ μὲν πόρτος, σιγῇ δὲ ἄφρα.

Noster Æn. i. 166.

Æquora tuta silent.

Sic apud Horat. Od. i. 81.

Taciturnus annis.

Emmeness.

Æquor] Spatiam campi. *Serv.*

58 Aspicæ ventos occiderunt murmuris auræ] Frondes scilicet arborum, ostendens vel ipsas anras quævisse, quibus nihil omnino moveatur. Quod quidem ex Theocrito sumptum est. τὰ δὲ νῦν καλὰ κρύματα φάλει ἄσπικα καὶ χαλσorra. *Idem.*

60 Bianoris] Hic est qui et Hocnus dictus est: de quo ait in decimo Æn. Fœdica Mantus et Thuaci filius Annis.

Conditor Mantus dictus Bianor autem est: quasi animo et corpore fortissimus, ἀνδρὶς τῆς βίας καὶ ἀνδρείης. *Idem.*

Bianoris] Qui Mantuam condidit. V. N. Æn. x. 198. Veteres autem sepulchra fere propter vias habebant: quo prætereuntes admonerent, et se fuisse, et illos esse mortales; ut Varro ait. Unde et Inscriptiones plerumque ad viatores directæ. Vide J. Kirchman. De Funerib. R. ii. 22. Taubmann.

61 Stringunt frondes] Amputant, decutunt. Ipse in Georgicis, Sed tamen et quernas glandes tunc stringere. *Serv.*

Stringunt frondes] Amputant. Ge. i. — stringere glandes. Stringere, proprie est arcta et stricta manu, et per ramos decurrente, vel folia, vel corticem, vel fructum abstrahere. hinc Oleæ strictivæ dicuntur ad differentiam caducarum. Camerarius stringunt interpretatur etiam constringunt: quasi fuerit περιπαιστική sepimenti indicatio. Taubmannus.

62 Tamen veniemus in urbem] Etiam si paululum quiescentes dederimus operam cantilenæ: et deest, hodie. *Servius.*

63 Nox pluviam ne colligat ante, veremur] Aër enim aut cum ortu Solis, aut cum occasu mutatur frequenter: quod Æneide etiam sæpius indicatur. *Idem.*

Aut si, nox pluviam ne colligat ante, veremur] Aër occidente sole sæpe in contrarium mutatur. Virgilius Æneidos iii.

Interea fesso ventus cum sole reliquit. Rursus libro sexto:

Aspirant auræ in noctem. — Nannius.

64 Usque tamus] Jugiter eamus, sed Cantantes: ita enim minorem itineris sentiemus laborem. *Servius.*

Usque] Significat τὸ νῆπε continuum alicujus temporis aut moræ.

Plaut. Pseud. *Sed te volo domi usque adesse*. Ter. *Cui hodie usque os præbui*. Plura Gronov. obs. III. 19. *Emmeness*.

Minus via lædēt] Minus tædii erit in via licet jugiter eamus: quia cantantes. *Taubmann*.

65 *Cantantes ut eamus*] Cantando quomodo tempus fallatur, multis exemplis enarrat Ovid. Trist. IV. 1. *Emmeness*.

Hoc te fasce levabo] Si cantantes ierimus, hædorum te onere ipse relebabo. Nam fascem ait onus. sic in Georgicis, *Injusto sub fasce viam dum carpit*. *Servius*.

66 *Desine plura puer*] Ac si diceret, Nimii desiderii es. Et plura, deest dicere; ut esset, desine plura dicere. *Idem*.

Desine plura puer] Blanda objurgatio, quum quis quasi puer ineptire

videtur, et nimis acriter in re levi instat. Ita quoque Terentius in *Adelphis* v. 8. 17:

Promisti autem? de te largitor puer. Atqui jam non puer, sed maritus erat *Æschinus*. *Nannius*.

Quod nunc instat, agamus] Nos Centurionem placemus: nam cantare otiosorum est. *Servius*.

Quod nunc instat, agamus] *Plant. Trucul. Sed hoc agamus, huc qua ventum est gratia*. *Idem Capt. Hoc agamus*, id est, agamus quod est in manibus, et quod instat. *Hoc age*, Proverbum est, cum jubemus quempiam attentum esse, seu animo præsentem esse. *Pontanus*.

67 *Cum venerit ipse*] Vel Virgilius, cujus adventu sperabat securitatem: vel ipse Augustus, qui Actiacis bellis fuerat occupatus. *Servius*.

ECLOGA X.

Gallus] Hic est Cajus Asinius Gallus orator, Asinii Pollionis filius, qui ante omnes primus Ægypti præfectus, fuit eximius poëta: nam et Euphorionem (ut supra diximus) transulit in latinum sermonem, et amorum suorum de Cytheride libros scripsit quatuor. Hic primus in amicis Augusti Cæsaris fuit: postea cum venisset in suspicionem, quod contra eum conjuraret, occisus est. Fuit autem amicus Virgilii; adeo ut quartus Georgicorum a medio usque ad finem ejus laudes teneret; quas postea, jubente Augusto, in Aristæi fabulam commutavit. Hic autem Gallus amavit Cytheridem meretricem libertam Volumnii, quæ, eo spreto, euntem Antonium ad Gallias est secuta:

propter quod dolorem Galli nunc videtur consolari Virgilius. Nec nos debet movere, quod cum mutaverit partem quarti Georgicorum, hanc eclogam sic reliquit. Nam licet consoletur in ea Gallum, tamen altius intuenti vituperatio est. nam et in Gallo impatientia turpis amoris ostenditur: et aperte hic Antonius capitur inimicus Augusti, quem, contra Romanum morem, Cytheris est in castra comitata. *Servius*.

1 *Extremum laborem*] Nom quod mihi laboriosum est (nam scribere, apud poëtas ludus est. ut, et ipsam *Ludere quæ vellem calamo permisit agresti*) sed rem tibi laboriosam, scilicet ut Nympha virginitate gaudens, præstes de amoribus cantilenam.

Unde et rogat dicens, *Concede*. Et verecunde pauca postulat, et eam adjurat etiam. *Idem*.

Extremum laborem] Invocatio cum Propositione. Et *extremum laborem* vocat, ultimi carminis Bucolici poemata. Ita Hercules apud Propert. iv. 9.

— *nostræ labor ultime clavæ*.

Postremum autem hoc Bucolicum fuit, scil. scripture; sed tempore prins Bucolico quinto, in quo cædes Cæsaris defletur: ut docet Jos. Scaliger ad Euseb. p. 143. *Taubmann*.

Arethusa] Per Arethusam autem Musam Siculam, id est Bucolicum Theocritum invocatur carmen. Sane Arethusa secundum Latinitatem in penultima habet accentum: secundum rationem Græcam, in tertia a fine, Ἀρεθούσα; sicut *Creusa*, et Κρῆουσα. *Servius*.

Arethusa] Cic. in Verr. iv. 53. *Est fons aquæ dulcis, cui nomen Arethusa est, incredibili magnitudine, plenissimus piscium: qui fluctu totus operiretur, nisi munitione ac mole lapidum a mari disjunctus esset*. Pomp. Mel. ii. 7. Sed plura *Æn*. iii. 694. Quia Theocriti imitator est Maro, fontem invocatur in Theocriti patria positum, tanquam musam Siculam. Videtur *Serv.* ad *Ecl.* iv. 1. *Musæ Sicelides*. et *Ecl.* vi. 1. *Prima Sitaracosis dignata est ludere versu*. *Emmeness*.

2 *Pauca meo Gallo*] Non ad cæterarum eclogarum comparisonem: sed pauca, quantum ad Galli pertinet scripta; quæ (ut supra diximus) de suo amore composuit. *Servius*.

Ipsa] Quæ amata sprexit amorem. *Idem*.

Lycoris] Pro Cytheris, licet enim poetis alia nomina pro aliis ponere. *Idem*.

Lycoris] De Galli amoribus hi versus increbuerant:

Gallus et Hesperis, et Gallus notus Eois,

Et sua cum Gallo nota Lycoris erit.

De eodem ita *Politianus*:

Gallus amat, queriturque suam procul esse Lycorin,

Gallus, quem rigidi flevit in montibus orni,

Cujus amorem omnes nequeunt mutare labores,

Gallus, quem frustra verbis solatus Apollo est.

Nannius.

Lycoris] Nobilis satis fuit meretrix. *Ovid.* de arte am. iii. 537.

Vesper et Eos nocere Lycorida terræ. *Emmeness*.

4 *Sic tibi cum fluctus subterlabere Sicanos*] Varia enim opinio est. Nam alii dicunt ad Arethusam Nympham Siciliæ, Alpheum de Elide venire per maria: secundum quos alibi dixit, 'Alpheum fama est huc Elidis amnem, Occultas egisse vias subter mare.' Alii dicunt ipsam Arethusam jam in fontem mutatam Alpheum fugere, et de Elide ad Siciliam venire: quod nunc est secutus. Sane dicitur quodam tempore patera aurea in Arethusa inventa, quam Olympionices in Alpheum miserat; et cum Olympiæ hostiæ cæduntur, cruor earum in Alpheum infusus, in Arethusam exit. *Servius*.

Sic tibi, cum fluctus subterlabere Sicanos] In votis, et imprecationibus, quo pacto usum habeat hæc particula *sic*, nihil est quod repetam, vide *Ecl.* ix. 39. *Sicanos*, unde Sicilia Sicania dicitur *Just.* iv. 2. *Siciliæ primo Trinacria nomen fuit; postea Sicania cognominata est*. *Plin.* iii. 8. *Verum ante omnes claritate Sicilia, Sicania Thucydidi dicta*. An ab Iberorum flumine Sicano? consule *Thucydidem* in princip. i. vi. *Emmeness*.

Sicanos] Sicilia autem Sicania dicta, a Sicano Terræ filio. *Serv.*

5 *Doris amara*] Mater Nympharum est: quam pro mari posuit, vel *Doris* Oceani filia, conjux *Nerei*. *Idem*.

Amara] Id est, salsa, ut ad hunc locum Salmasius exercit. Plin. p. 114. *Salsa* et *amara* conjunguntur Ge. III. 208.

Salsa autem tellus, et quæ perhibetur amara,

Frugibus infelix.

Emmeness.

6 *Sollicitos*] Solicitatos, plenos solitudinis post Cytheridis abscessum, quam Lycoridem vocat. Fuerant enim uno tempore nobiles meretrices tres: Cytheris, Origo, Arbuscula. Horatius, *Explosa Arbuscula* dicit. Idem, *Ut quondam Marcus amator Originis, illi Qui patrium mimæ donat fundumque laremque*. Servius.

Sollicitos] Ovid. Heroid. Ep. 1. 11.

Quando ego non timui graviora pericula veris?

Res est solliciti plena timoris amor.

Et Ep. 1. 7.

Quid timeam ignoro. Timeo tamen omnia demens:

Et patet in curas area lata meas.

Et Ep. XIX. 109.

Omnia sed vereor: (quis enim securus amavi?)

Emmeness.

7 *Attendens*] Depascent. Apul. 1. v. *Comam fluvii tondentes capellæ: et l. x. Capellæ paucula tondabant herbulas. Attendere, est, omnino tondere.* Lucan. IV. 412.

— *Spoliabat gramine campum*

Miles, et attonso misere jam dentibus arvo

Castrorum siccas de cespite vulserat herbas.

Noster Ge. II. 406.

— *Et curvo Saturni dente relictum*

Persequitur vitem attendens.

Idem est simplicis usus Ge. III. 21.

Ipsæ caput tonsæ foliis ornatus olivæ. Plautinum est; *attendere ulmos*, qui et *perapopucis* attendere, pro *exenterare, exaurire marcupium*, ut nummolorum residui nihil sit: Bacch. v. 1. 9. *Is me scelus usque attendit dolis*

doctis inductum ut lubitum est. Emmen-

ness. *Simæ*] Græcum est nomen: id est pressis naribus. Unde et simias dicimus: quod epitheton Theocritus dat præcipue apibus. Et dicens, *simæ vrgutta capellæ*. Hic poetam quasi pastorem posuit, "Ὡς τὲ νῦν αἰ σιμαὶ λευκώδε φέρβω λοῖρας κτήρον ἐς ἀδελὰν παλαιοὺς ἔδεσσαι μέλισσαι. Servius.

Simæ] Plin. XI. 37. *Et altior homini tantum, quem novi mores subdola irrisioni dicere, nasus. Non alii animalium nares eminent. Avibus serpentibus, piscibus foramina tantum ad olfactum, sine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum. Emmeness.*

8 *Non canimus surdis, respondent omnia silvæ*] Per Echo, id est vocis imitationem, nos consolamur: et mira brevitate sensus hujus versus explicatus est. Servius.

Non canimus surdis] Non inanem laborem sumimus. Hoc sonat Terentianum Heaut. II. 1. 10. *Næ ille haud scit, quam mihi nunc surdo narret fabulam.* Pro quo Horat. Ep. II. 1. 199:

Scriptores autem narrare putaret asello Fabellam surdo.

Quod Græce apud Zenobium proverb. cent. v.

"Ὅν τῖς ἐλεγε μῦθον ὁ δὲ τὰ ἄλλα δῶκε. Emmeness.

9 *Quæ nemora*] Hinc carmen videtur incipere. Est quædam Theocriti ecloga, in qua suos amores deflere Daphnis inducitur. vel ut alii, quidam pastor Daphnin amore mortuum deflet. hujus omnem ordinem ad hanc eclogam transtulit. Servius.

Saltus habuere puellæ Naiades] Nymphas simpliciter accipiamus: nam si proprie loqueretur, Oreades diceret. Najades enim, fontium; Oreades, montium Nymphæ sunt. Sane quia diximus easdem Nymphas quas Musas: videtur hoc dicere, quia si cum ipso fuissent Musæ; id est, si dedissent operam scribendis carminibus: non incidisset in tantas amoris an-

gastias. vel cur eum amantem Musæ deseruerint, cum, propter ingenium, earum esset antiates, *Idem*.

10 *Najades*] Ita quidem exemplaria quædam habent. Sed in perveteri exposito codice, et in Romano, et in Longobardico *Naidēs*, et id recte. Valerius enim Probus, ubi de nominibus is pura terminatis agit, eodem modo poni dicit, *Lais Laidis, Thais Thaidis, Nais Naidis*. Virgilium tamen poetice *Najadis* terminasse eo loco, *Ægle Najadum pulcherrima*. Pierius.

Indigno] Vel meretricio, vel magno. Nam et Ennius ait, *Indignas turres*, id est, magnas. Alii *indigno*, non quia Cytheris pulchra non fuerit, sed quia Gallus ab ea spretus sit. *Servius*.

Indigno cum Gallus amore periret] In Rom. codice *peribat* legitur: quod Theocritianæ respondet figuræ Πάρος' ἔρ' ἦσθ' ὅκα δάφνις ἐνδύετο, πάρονα νόμφα; In Longobardico tamen est *periret*. Pierius.

11 *Nam neque Parnasi vobis juga, eam n. P.*] Parnassus mons Bæotix, Pindus Thessaliæ, ambo Apollini et Musis consecrati. *Servius*.

Parnasi] Quamvis πάρνασος duplici ss apud Græcos scribatur, antiqua tamen omnia exemplaria *Parnasi* legunt unico s, quod nemo mirabitur, si legitur apud Vel. Longum: Veteres neque in his: *fuisse, ivisse, abesse*, et similibus ss geminasse, adeo putabant eam literam, vel unicam satis per se sonare. Pierius.

Parnasi] Per duplex ss mavult scribi Dausquius; quem adi, si penitus hanc disputationem percipere sit luitum. A Parnasso conditore appellatur, ut Pausanias l. x. Phocidis est mons, Pomponius Mela ii. 3. Ubi etiam de Pindo, qui Doridis est. Hæc juga consecrata Apollini et Musis esse, nemo est, qui ignorat. *Emmeness*.

12 *Aonia Aganippe*] Nominativi sunt singulares. Aganippe autem fons est

Bæotix, quæ et Aonia dicitur. Aonia autem brevis fit *Ni*: quia sequitur vocalis vocalem. Callimachus Aganippem fontem esse dicit Permessi fluminis. *Servius*.

Aonia Aganippæ] Sic in Longobardico. In altero perveteri codice abrussa est ultima syllaba. Sane *Aonia Aganippe* utrumque *Servius* nominativi casus esse dixit. Quibusdam vero, tametsi non improbant *Aonia* nihil absurdum videtur: ut qui dixerat: *juga Pindi et Parnassi*, dicat etiam eadem figura, *Aganippe Aonia*: fitque hoc genitivi casus, ne versus elanguescat. Sed enim *Aonia Aganippes* legendum esse indicat Probus, qui loco hoc dicit geminas vocales ab una excipi, adeoque syllabam ultimam in *Aonia* non elidi, sed communem fieri: produci vero subsequente vocali brevi, corripri, si longa excipiat: ut eo loco, *Insula Ionio in magno*. Hujus sententiæ Sosipater etiam subscribit. *Pierius*.

Aonia Aganippæ] Id est, fontis Aganippæ in Bæotia positi, de Aonibus Bæotix incolis, Pausanias l. ix. Idem in eodem lib. Aganippen fontem esse in Helicone docet: 'Εν 'Ελικωνί δὲ πρὸς τὸ ἄλσος ἰστέι τῶν Μουσῶν, ἐν ἀριστέρῃ μὲν ἢ 'Αγανίπῃ πηγῇ θυγατέρα δὲ εἶναι τὴν 'Αγανίπην τοῦ Περμήσσου λέγουσι. *Emmeness*.

13 *Ilum etiam lauri, etiam flevire myrica*] In Rom. codice legitur: *Ilum etiam lauri, illum etiam flevire myrica*, idque ter repetitum cum pinifer *illum etiam* majorem habere movendi vehementiam videtur: quamvis non displiceat, *Ilum etiam lauri, etiam flevire*, quod ea exilitas propria sit, et Bucolici characteris, et personæ miserabiliter aliquid deplorantis. *Pierius*.

14 *Pinifer*] Quod adstruit Noster Ecl. viii. 22.

Manalus, argutumque nemus, pineoque loquentis

*Semper habet; semper pastorum ille
audit amores,*

Panaque, &c.

Mons est Arcadiæ. Mela II. 3. Panos mons proprius est. Pausanias I. VIII. *Μαυνάλιον, ἱερὸν μάλιστα εἶναι Πανὸς ἀνομήσουσαν* ὅτε οἱ περὶ αὐτὸ καὶ ἐπακροῶσθαι σφρίζοντες τοῦ Πανὸς λέγουσι. Noster et *Μανάλα*. Ge. I. 17. *Emmeness.*

Sola sub rupe] Deserta. Mænalus autem et Lycæus montes Arcadiæ sunt. *Servius.*

15 *Lycæi*] Accuratam hujus montis in Arcadia positi descriptionem legas apud Pausaniam I. VIII. Nominatur etiam Olympus, in quo educatus est Jupiter. Recte *gelidi*, nam siccitate et æstu nimio exarescentibus frugibus, fontis Ἄγροῦς Arcadum fines optatis imbribus perfunduntur. In hoc monte *Lycæo* Panos fanum etiam est. Quanti is hunc locum fecerit Ge. I. 16. Noster docet. quæ plura in hoc jugo admiranda sunt, persequitur laudatus scriptor. *Emmeness.*

16 *Stant et oves circum*] Scilicet circa Gallum, ejus amorem stupentes. Sensus autem est, Sicut oves, o Galle, circum te stare non pœnitet; ita nec te illarum pœniteat. nam etiam Adonis quondam ovium exstitit pastor. Et quod ait *Nostri*, miscuit suam personam, ut frequenter facere consuevit: nam erat integrum, *Tui nec pœniteat illas*. Alii *pœniet*, pro *pudet* accipiunt. *Servius.*

17 *Nec te pœniteat pecoris, divine pœta*] Allegoricâs hoc dicit, Nec tu erubescas Bucolica scribere. *Idem.*

Divine pœta] Quid *divinus* Ecl. III. 37. et Ecl. v. 45. Præcipue competit hoc pœtis. Ovid. Amor. III. 9.

At sacri vates, et Divum cura vocamur.

Sunt etiam, qui nos numen habere putent.

Emmeness.

18 *Adonis*] *A* habet accentum, quia Græcum est nomen: tamen etiam Latine sic dicimus. nam Adon nus-

quam lectum est. Et de hoc fabula talis: In Cypro insula regnavit Cinyras, habens filiam, Myrrham nomine; quæ, Solis ira, in amores incidit patris, cum quo etiam ministeris nutricis concubuit: namque nutrix Myrrhæ dixit Cinyræ, esse quandam puellam, quæ ejus amore flagraret, et concubitus nocte in tenebris propter verecundiam expeteret virginalem: hoc, Cinyras, incitatus libidine, pollicitus est: capiens deinde videre vultus puellæ, lumen jussit inferri, visamque filiam persequi cum gladio cœpit, ut interficeret: quæ gravis de patre confugit in silvas, ibique mutata est in arborem nominis sui; sed infantem conceptum etiam in cortice retinuit, et postmodum dente apri excisum emisit in lucem; qui a Nymphis educatus, Adonis cognominatus est, quem quia Venus adamavit, Mars in aprum transfiguratus occidit, quem multi miseratione Veneris in rosam conversum dicunt. Est etiam alter ordo hujus fabulæ: Ex Egypto Epiviostasterius et Yon fratres, ad insulam Cyprum profecti sunt, atque ibi sortiti uxores: ex quorum genere Celes procreatus est; qui habuit Erionam filiam: hæc cum esset nimis castitatis, et hoc a Minerva et Diana diligeretur, Veneri esse cœpit invisa, quæ cum puellæ castitati insidiaretur, in amorem ejus impulit Jovem, quem dolum postquam Juno animadvertit, ut fraudem fraude superaret; petit a Venere, ut in amorem puellæ Adonem inflammaret; quem posteaquam nulla fraude sollicitare in ejus amorem potuit, objectis quibusdam nebulis, ipsam Adonem in penetrale virginis preduxit: ita pudicitia puella per vim et fraudem caruit; sed hanc Diana irata circa Cisseum fluvium in pavonem mutavit: Adonis vero ubi cognovit se amatam Jovis vitiasse; metuens, profugit in montis Cassii silvas, ibique immixtus agrestibus versabatur; quem dolo Mercurii monte deductum, cum aper,

quem fabulæ Martem loquuntur, vehementer urgeret, et ab Adone vince-
retur; repente fulmen Juppiter jecit
et Adonem morti dedit: sed cum
Venus illis sibi, et mortem amanti
Adonis sæpe quereretur; Mercurius
miseratas imaginem Adonis, ut vivere
crederetur, ad suos reduci fecit.
Juno autem a Jove petiit, ut Adonis
in lucis patriis ævum degeret: tum
Diana puellæ Erinomæ formam pris-
tinam reddidit, quæ tamen ex Adone
Taleum filium procreavit, et cum viro
permansit. *Servius.*

Formosus Adonis] Adonis διὰ τὸ
καλὸς a Venere adamatus, post per
apri ictum extinctus. Filius fuit
Myrrhæ, vel Smyrhæ ut nonnulli,
quæ gravida ex Cynara patre, vel ut
alii volunt, Theiante, ejusque vim
fugiens in silva se abdidisse fertur;
et mutata dicitur in arborem ejus
nominis. Fabulam enarrat Ovid. Met.
x. Apollod. l. iii. Hyg. c. 58. Ant.
Liberal. c. 48. *Emmeness.*

19 *Venit et upilio*] Ovium custos,
et propter metrum ait upilio: nam
opilio dicimus. et Græco usus est
schemate: sicut illi dicunt οἰσπεα, pro
eo quod est ὄρη, et ὄνομα, pro eo
quod est ὄνομα. *Servius.*

Venit et Upilio] Quamvis *Servius*
poëtam Græco schemate usum dicat,
ut apud Homerum ὄλυμπος, pro ὄλυμ-
πον, et similia; antiquissimus tamen
codex Longobardicus, neque non Me-
diceus *Opilio* legunt per o syllaba
prima. Idque Caprum grammaticum
solicitem habuit, qui dictionem hanc
per o vocalem quartam, non per u
scribendam esse præcipit. *Pierius.*

Tardi venere bubulci] Tardi, id est
stulti. Terentius in τὰνδρ τιμωρο-
μένω, *Tardus es*, id est stultus. Nam
porci cito ambulant. Alii pro *fati-
gati* accipiunt; quidam dicunt ideo
tardi, quia porci nusquam pascuntur,
nisi radicibus effodiant herbam. *Bu-
bulci* autem pastores porcorum. *Serv.*

Tardi venere bubulci] In Rom. codi-

ce, in Mediceo, et aliquot aliis *Bu-
bulci* legitur. Sed enim si figura
respondet Theocritianæ sententiæ,
quæ est, ἦθ' οὐ τοὶ βόται, τοὶ ποιμένες, φ-
ώδω. ἦθ' οὐ: dubio procul *bubulci* le-
gendum est, quibus et epitheton *tardi*
convenit, quum præcipue ingressus
bonum tarditate notetur. *Pierius.*

Bubulci] Veteres aliquot codd. *su-
bulci* idque *Servius* etiam agnovit.
Sed germana lectio, quam et J. Par-
rhasius, F. Ursinus, N. Erythræus, H.
Stephanus, L. de la Cerda tuentur,
est *bubulci*, qui proprie *tardi*, lentiore
bonum incessu; cum porci cursum
festinent. Ovid. ad Auroram:

*Prima vocas tardos sub juga panda
boves.*

Tibullus:

Aut stimulo tardos increpuisse boves.
Deinde Æl. Donatus, tria tantum
pastorum genera, quæ dignitatem in
Bucolicis habeant, enumerat, *Bubul-
cos, Opiliones, et Caprarios*: quod no-
men cante, consueque in iis, quæ
sumpsit a Theocr. Virgilius omisit,
ut docuit Agellius. Denique ipse
Theocriti versus, quem noster hic
æmulatur, nullus subulci meminit.
Taubmann.

20 *Uvidus hyberna venit de glande
Menalcas*] *Uvidus*, pinguis. Et *humi-
dum* est, quod extrinsecus habet ali-
quid humoris: *uvidum* vero quod
intrinsecus, unde *uua* dicuntur. quod
tamen plerumque confundunt poëtæ.
Hiberna autem *de glande*, de collecti-
one glandis, quia per hiemem colligi-
tur. *Servius.*

Uvidus hiberna de glande Menalcas] In Rom. codice *umidus* et absque as-
piratione, uti mos ejus est in pleris-
que aliis: nam et *umor* in eodem
codice sine adaspiratione scribitur,
quod sive ab *humeo*, sive ἀπὸ τοῦ ἕω
descendat, adaspirationem omnino re-
cipit. Loco vero hoc, *uvidus* casta
lectio. *Pierius.*

21 *Unde amor iste*] Id est tam im-
patients, tam turpis. Alii sic intelli-

gunt unde, quod non dignus illo a quo fastidiebatur. *Servius*.

22 *Galle, quid inanis*] Vult spem amoris desperatione sanare. *Idem*.

Tua cura Lyncoris] Pene irrisorie dictum est *tua cura*, id est, pro qua tu ita sollicitus es, te relinquit. Et bene cum alii interrogent, quasi deus Apollo divinat. *Idem*.

23 *Perque horrida castra secuta*] Horrida semper: nunc propter bella civilia. Et subtiliter hic tangit Antonium, ut supra dictum est. *Idem*.

25 *Florentis ferulae*] Superiore versu de sermo sive de honore capitis, quo coronatus fuit Sylvanus. *Ferula*, Græce *ῥάβδος*, frutex est, habet florem mellinum, anetho similis est, ut Theoph. vi. 2. Igni servando est idonea, quem in ea surripuisse Prometheus fertur. Plin. xiii. 22. Apoll. l. i. et Rittersh. ad l. iv. Cyneg. Oppian. p. 145. Pabulum est asinis gratissimum, cæteris vero jumentis presentaneum venenum, frutexque hic assignatus Libero Patri. Plin. xiv. 1. *Ferula*, antiquitus, discidium manus feriebantur, inde apud Columell. in carn. de hort. *ferula* dicuntur, non mites manibus. *Ferula minaces*. Eleganter Martial. x. 62.

Ferulaeque tristes sceptrum pedagorum.

Idem xiv. 80.

Invis nimium pueris, grataque magistris

Clara Prometheo munere ligna sumus.

Hinc, manum *ferulae* subduxiisse, dicuntur, qui pulverem scholasticum excutientes, ampliora spatia ingrediantur. *Emmenes*.

Quassans] Concutiens. *Servius*.

26 *Quam vidimus ipsi*] Utrum quia presentia numina agrestium et ipso et Fauni; an quis solent numina plerumque se rusticis offerre. Unde est, *Satis est potuisse videri*. Notandum sane, quod ea numina plerumque quæ amaverunt, dicit ad amatorem

venire. Nam Apollo amavit Daphnin; Pan Syringam; Sylvanus Cupressum. *Idem*.

27 *Sanguineis ebuli baccis, minioque rubentem*] *Ebulum*, genus est herbarum, sambuco simile. *Idem*.

Minio] Ideo, quia facie rubra pingitur Pan, propter ætheris similitudinem. *Æther* autem est Jupiter. Unde etiam triumphantes habent omnia Jovis insignia, sceptrum, palmatam tunnicam. Unde ait Juvenalis, *In amica Jovis*. Faciem quoque de rubrica illinunt instar coloris ætherei. *Idem*.

Minio] Pan non solum dicitur habere faciem miniatam, sed corvæ, apud Sil. Ital. l. xiii. De minio sic Plin. xxxiii. 7. *Invenitur in argenteis metallis minium, et nunc inter pigmenta magna auctoritatis, et quondam apud Romanos non solum maxima, sed etiam sacra*. ubi plura. Non tantum miniatam fuit Deorum facies, sed et tituli, et librorum inscriptiones minio pingebantur. Ovid. Trist. i. 7.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

Inde rubrica, de qua Persius i. 66.

— Scit tendere verum.

Non secus, ac si oculo rubricam dirigerat uno.

Vide Casaub. ad Persii v. 98. et Salm. Plin. exercit. i. p. 267. et 268. Et quia minium nitorem infert, inde *nitor* absolute de minio dicitur, quia inter colores floridos et pretiosos, quos Græci *ἀνθρακίς* vocant; eodem teste p. 1041. *Emmenes*.

28 *Amor non talia curat*] Quasi expertus in Syringa loquitur. *Servius*.

31 *Tristis at ille, tamen*] Alii *tamen* superioribus jungunt: sed melius ut sic legamus, *Tamen cantabitis*: ut sit sensus, Licet ego duro amore consummar, tamen erit solatium, quis meus amor erit vestra cantilena quandoque. Videtur enim neque objurgationes, neque consolationes recipere obstinate moriturus; nihil enim ad dicta ab eis respondit. *Idem*.

33 *Arcades*] Pastores; et allegoricæ ostendit Virgilius, quantum ei præstet, amorem ejus canendo. *Idem*.

Ossa quiescant] Hinc confirmat se esse moriturum. *Idem*.

O mihi tum quam molliter ossa quiescant] In codicibus aliquot antiquis, omnino *quiescent* indicativo modo habetur. Sed quod in Romano codice et in Mediceo *quiescant* optandi modo legitur, longe magis placet. *Pierius*.

Molliter ossa quiescant] Simile est quod sepulchris inscribatur, *sit tibi terra levis*, his litteris majusculis s. t. t. l. Quod ad verbum pæne interdum Poëtæ usurpant. *Ovid*.

Aecaniusque suos feliciter impleat, annos,

Et patris Anchisæ molliter ossa cubent.

Mart.

Sit tibi terra levis, mollique tegaris arena.

Ursinus.

Molliter ossa quiescant] Inscriptiones nonnullas congressit Gutherius, quibus cum veneratione salutantur manes II. 13. *Brisson. de form. l. i. et Kirchman. de Fun. III. 9. Emmenes.*

34 *Olim*] Futuri temporis est modo. *Servius*.

36 *Aut custos gregis, aut maturæ vinitor vocæ*] Ac si diceret, Quid mihi cum urbibus, ubi meretrices tam pulchræ sunt, quam perfidæ? *Vinitor* autem, vel *custos*, vel *cultor vinearum*. *Idem*.

38 *Seu quicunque furor*] Omnis enim amor plenus furoris est. *Idem*.

Seu quicunque furor] Iratus suæ infelicitati, omnem amorem furorem appellavit. Deinde per anthypophoram ostendit, parvum interesse, etiam si non æque formosis in amore uteretur. *Nannius*.

Quid tum si fuscus Amyntas?] Quasi ei objectum sit, quod Amyntas fuscus esset, sic respondit: Quid deinde si fuscus est? *Servius*.

Quid tum] Dilutio objectionis per *Delph. et Var. Clas.*

rejectionem. At Amyntas fuscus, et Solis calore denigratus est; ergo deformis. Minime, inquit: nam et violæ et vacciniæ, nigricantes flores, venusti habentur. *Propertius II. 17.*

Vidisti pleno teneram candore puellam:

Vidisti fusco, ducit uterque color.

Taanmannus.

40 *Mecum inter salices*] Videlicet, alteruter, vel quisquis ille, vel illa fuerit. *Servius*.

42 *Hic gelidi fontes, hic mollia prata, Lycari*] Ac si diceret, Quid te juvat inter frigora Gallicana demorari? et cum optasset aliud, iterum ad amatum rediit. *Idem*.

43 *Hic ipso ævo*] Id est, flore ætatis. *Idem*.

44 *Nunc insanus amor*] Hinc usque ad finem, amatoris inconstantia exprimitur; cui electa displicent statim. *Idem*.

45 *Tela inter media, atque adversos detinet hostis*] Ex affectu amantis ibi se esse putat, ubi amica est: ut *Me*, sit meum animum. *Idem*.

Tela inter media, atque adversos detinet hostis] Amor, verbis utor Musæi, vs. 72.

Ἐσθόμενον βίον εἶχε, καὶ θυμῶνα, καὶ ὀφείας ἀνδρῶν.

Non ubi vivunt, sed ubi amant, amore insano qui conficiuntur, et vigilantes, et somniantes, agere dicuntur. Id pessima Lena gloriatur et triumphat apud *Plaut. Asinar. I. 3. 4.*

Fixus hic apud nos est animus tuus clavo Cupidinis.

Remigio veloce quantum poteris, festina et fuge.

Quam magis te in altum capessis, tam æstus te in portum refert.

Recte eam appellat carnificinam *Cistei. II. 1. 1.* et seqq. ubi adolescens de se: *Ubi sum, ibi non sum; ubi non sum, ibi est animus.* *Ovid. epist. IX. 37.*

Inter serpentes, aprosque, avidosque leones

Virg.

5 Q

*Jactor, et cævas ternæ per ora
pauces:*

*Me pecudum fibræ, simulacraque in-
aniæ somni,*

*Omniaque arcana nocte petita mo-
vent.*

Emmeness.

Adversos hostis] Id est, se pectus-
que suum pugnae objicientes, recta
fronte, intrepido et virili animo oc-
currentes; inde vulnera adversa, quæ
anteriori corporis parte excipiuntur.
Salust. bell. Cat. circa finem: *Sed om-
nes tamen adversis vulneribus concede-
rant.* Just. ix. 3. Quippe adversis vul-
neribus, omnes loca quæ tuenda a duci-
bus acceperant, morientes corporibus tex-
erunt. Idem.

46 *Nec sit mihi credere tantum]*
Tantum, quidam, tam longe abest,
ut nolim credere, te tam longe abesse:
vel certe ordo est, Tu tantum procul
a civitate, quæ solebas solis urbibus
frui. et per parenthesis dictum est,
nec sit mihi credere: id est, quod utinam
non credam. Hi autem omnes versus
Galli sunt, de ipsius translatis carmi-
nibus. Terentius in *ἐκείνῳ τῷ ἀπο-
μύμῳ*, micrumque nimis credere est.
Servius.

Nec sit mihi credere] Si Sanctio fi-
des, subaudiendum, libido, id est, nec
libeat mihi credere. Quem adeas p.
312. Emmeness.

47. *Ah dura]* Quæ et amatorem
apernis, et Gallicana potes frigora
sustinere. Servius.

Alpinas nives] Non mirum *Alpes*
esse infames frigoribus, ut Livius XXI.
31. vel gelidas dici, ut Lucanus I. 183.
Nam in iis videas nives celo prope im-
mixtas, ut Livius XXI. 32. Plura in
seqq. cap. de molestissimo Hannibalis
itinere per Alpes, quæ nivibus oppleta
erant, quarum via erant insuperabiles.
Sic Florus II. 6. *Medius perfragit
Alpes; et in Italiam ab illis fabulosæ
altitudinis nivibus, descendit.* Cui, ut
Juven. x. 162.

— *Opposuit natura Alpesque ni-
vemque.*

Inde Alpes dicuntur *sævas, hibernas.*
Juven. x. 166.

— *I demens et sævas curre per Alpes.*
Horat. Sat. II. 5. 41.

*Furius hibernas cana nive conspuet
Alpes.*

Emmeness.

Et frigora Rhæni] Lycoris secuta in
expeditione Gallica Antonium, ex-
perta est, intensius esse frigus in Gal-
lia, quam in Italia, præcipue quæ
Gallia spectat septentrionem, et Rhe-
nus habitus fuit pro ejus termino;
juxta sententiam Cæsaris, cujus legas
divisionem in ipsius commentario de
B. G. I. I. et Mela, II. 5. quare in
proclivi est, triti illius proverbii ex-
positio, cujus meminit Petronius:
Frigidior hieme Gallica. Idem.

48 *Me sine sola vides]* Hinc est,
Sola domo meret vacua. nam meretrix
sola esse non potest. Servius.

Ah te ne frigora lædant] Inconstan-
tem animum expressit, miserantem et
optantem. Idem.

49 *Teneras plantas]* Ostendit illam
pulchram. Idem.

*Ah tibi ne teneras glacies necet aspera
plantas]* Cum Sanctio pagina 359. sub-
audito cave, vide, &c. Similis cura
sollicitabat Phœbum, Daphnidis ves-
tigia excipientem. Ovid. Met. I.
508.

*Me micrum! ne prena cedas, indig-
nave ladi*

*Crura necent sentes: et sim tibi causas
doloris.*

Aspera, quæ properas, loca sunt.

Rubi, sentes, vepres *secure* plantas
corpusque dicuntur. Noster Ge. III.
444.

— *Et hirsuti secuerunt corpora
vepres.*

Emmeness.

50 *Ibo, et Chalcidico quæ sunt mihi
condita veras Carmina, &c.]* Enbœa
insula est, in qua est Chalcia civitas:

de qua fuit Euphorion; quem transtulit Gallus. Et hoc dicit: Ibo, et Theocritio stylo scribam carmina Euphorionis. Alii dicunt ideo magis per Chalcidem Theocritum significari, quod de Calchide profecti sint, qui Naxum in Sicilia con siderant. Alii volunt ipsum Theocritum de Sicilia ad Chalcidem postea migrasse. Circa hanc Chalcidem ille Euripus est, qui septies in uno die aestu maris fuit ac refuit: sinus ipse in quo supradicta loca constituta sunt, Salganeus dicitur. Servius.

52 *Spelæa ferarum*] Græce ait, pro speluncis. Idem.

Inter spelæa ferarum] In Rom. codice absque diphthongo *spelæa*, veluti etiam in veterum monumentis, non uno loco, neque una ætate scriptum observet, ut illud Romæ, in B. Mariæ, Transpontinæ: *Sacerdos Dei Brotantis et Heocate hoc spelæum constituit*. Hæc reliquis præteritis illud addam, ex oppido Ficulli Dioc. Urbevitanæ: *Soli invito Mythra Tiberius Claudius Tiberi filius Thermodorus spelæum cum signis et ara cæterisque voti compos dedit*. Pierius.

Certum est in silvis, inter spelæa ferarum, Malle pati] Deest apodosis: Quam cum tali amore conflictari, aut simile quiddam. Nannius.

53 *Malle pati*] Id est, Quidvis perpeti constitui, nempe pati nives, imbresque, et in silvis asperam vitam trahere, nec sub tecto vivere, ut Phædrus III. 1. *Pati*, absolute hoc in loco pro vivere. Lucanus v. 813.

— *Et diæc sine armis*

Possè pati.

Idem IX. 262.

Et nescis sine rege pati.

Quid sit, *pati* suum bonum, et *pati* nunc malum, et utrumque recte dici, docet Tanaquillus Faber ad Phædr. I. 2. *Emmeness*.

Incidere ameres Arboribus] Amatoria levitas, perscribere nomina amorum: quæ ut quondam in urbibus ad pa-

rietes exarabantur, sic in agris incidebantur in cortices et stipites arborum. Ita Ovid. in CEnones epist.

Incisæ servant a te mea nomina fagi,

Et legor CEnone falce notata tua.

Et quantum trunci, tantum mea nomina crescunt.

Crescite, et in titulos surgite rite meos.

De hoc more vide Aristophanis Interpr. in eum Acharn. locum: *ἐν τοῖς τοῖχοις ὑπαφῶν, Ἀθηναῖοι καλοῖ*. item P. Victor XVI. 5. Vide et Notas Plauti Mercat. II. 3. *Taubmann*.

54 *Crescent illæ*] Quasi ei iterum displicet, ne cum arboribus, ejus crescant amores. Sane breviter dictus iste totus sensus. Servius.

55 *Mixtis lustrabo Manala Nymphis*] *Ἰτραλλᾶν*, pro immixtus Nymphis. multis enim unus miscetur. Idem.

56 *Acri apros*] Aprorum acrimoniam referunt scriptores ad dentes hujus feræ, qui sunt naturæ ignem. Oppian. Cyneg. I. *ῥοφῆρας κάρπους: ἰγνίτος apros*. et in III. ait, in dente illius esse *ῥοφῆσαν ἐνὶ ᾧ*: vim igneam. Ideo comparant cum fulmine, Ovid. Met. X. *Fulmen habent acres in aduncis dentibus apri*. et VIII. *Fulmen ab ore venit, frondes afflatibus ardent*. De eodem alibi: *Fulmineo rapidos cum rotat ore canes*. Martial. XI. *Fulmineo sputantis apri sum dente perempta*. Sed certe Aristot. de part. Animal. II. 4. ait, apros esse acres, iracundos, animosos, quod habeant sanguinem multis fibris confertum: nam et animalia, quibus dilutior est sanguis, imbellia sunt. Cerda.

Vetabant Frigora] Quasi amore ardens loquitur. Servius.

57 *Parthenios canibus circumdare saltus*] Parthenius mons est Arcadiæ dictus a virginibus, id est *ἀπὸ τῶν παρθένων*, quæ illic venari consueverant: vel a Parthenio Jovis filio, Arcadis fratre; vel quod ibi virgi-

nititas Callistonis delibata sit; vel quod Parthenie, Lacedæmonii, duce Phalanto, ibi aliquando concessissent, priusquam in Italiam navigarent, ac Tarentum conderent. *Idem.*

Parthenios saltus] Id est, Arcadios. Ovid. ep. Heroid. IX. 48.

Non ego Partheniis temeratam vallibus Augen.

De hujus Arcadiæ montis memorabilibus Pausanias I. VIII. in fine: et Mela II. 3. *Emmeness.*

59 *Torquere Cydonia*] In Rom. codice *Cydonea*, et ita in Oblongo per veteri. *Pierius.*

Partho Cydonia] Luxuriosa magnificentia: siquidem ad arma unius sagittarii instruenda, diversarum gentium artificia contraxit. *Æn. XII.*

Parthus sive Cydon telum immedicabile torsit.

Cydonia autem *spicula* sunt Cretica. Nam Creticæ arundines inprimis idoneæ ad jacula et sagittas habitæ. *Spicula* proprie non sagittas esse, dictum *Æn. v. Taubmannus.*

60 *Tanquam hæc sit nostri medicina laboris*] Jam quasi ad se recurrit: et illud quod supra audiit, respicit, *Amor non talia curat.* *Servius.*

62 *Jam neque Hamadryades*] Amantis animum expressit, cui quod ante placuit, statim displicet. Nymphæ quæ cum arboribus et nascuntur et pereunt, ἀπὸ τοῦ ἅμα καὶ τῆς ὀψὲς qualis fuit illa, quam Erysichthon occidit: qui cum arborem incideret, et vox inde erupit, et sanguis, sicut docet Ovidius. Dryades vero sunt quæ inter arbores habitant: Oreades quæ in montibus. Sane ab ovibus Nymphæ Peribelides; a fluminibus Najades; a pratis Limoniades; ab alimonia infantum Carotrofe nominantur. Hoc autem ad superiora pertinet, quia dixerat, *Mixtis lustrabo Manula Nymphis.* *Idem.*

Hamadryades] De his, sic schol. ad Apollon. Rhod. II. 479. Ἀμαδρύαδας νόμφας μνηστῆραχος φησί, διὰ τὸ ἅμα ταῖς

ὀψὲς γεννᾶσθαι. ἢ ἐπεὶ δοκίμω ἅμα ταῖς ὀψὲς φέρεσθαι, νόμφαι ἀμαδρύαδες λέγονται. *Emmeness.*

Nec carmina nobis Ipsa placuit] Quia dixerat, *Carmina pastoris Siculi modulabor avena.* *Serv.*

Nec carmina] In Romano codice et aliquot aliis nec habetur, in nonnullis vero, neque. *Pierius.*

63 *Ipsæ rursus concedite silvæ*] Propter illud, jam mihi per rupes videor, lucosque sonantis Ire. Concedite vero hic, abite. supra aliter, concede laborem. *Servius.*

64 *Non illum nostri possunt mutare labores*] In codicibus aliquot antiquis nostri, sed in aliis quibusdam nostri habetur. *Pierius.*

65 *Nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus*] Manifestius hoc dicit, amore se carere non posse: nec si Hebrum Thraciæ fluvium mediis frigoribus bibat: nec si aestibus nimis fuerit in ardenti provincia. Dicit autem hoc secundum Physicos, qui morbos aut a contrariis aut a similibus asserunt posse depelli. Sic Theocritus, Εἰς δ' ἡδονῶν μὲν ἐν ὄρεσι χεῖματι μέσση, Ἐβρον παρ ποταμὸν τετραμμένος, ἐγγύθεν ἔκτον' Ἐν δὲ θέρεϊ πυμάτοισι παρ' αἰθέρεσσι νομέεσσι. *Servius.*

Bibamus] Id est, apud Hebrum vivamus, sedes habeamus. Sic Virgilius *Æneidos* septimo:

Qui Tybrim, Fabarumque bibunt.—*Nannius.*

66 *Sithoniasque nivis*] Sithon est mons vel gens Thraciæ. *Servius.*

Sithoniasque nivis] Thraciæ partem *Sithoniam* dictam esse a *Sithone*, ex verbis Plinii est liquidum. IV. 11. *Sithonique Orphei cati genitores obtinent.* De Thracibus sic Horat. od. I. 18.

— *Monet Sithoniis non levis Eois.* A Sithon *Sithonis.* Ovid. Heroid. ep. II. 6.

Nec vehit Actæus Sithonis unda rates. De altissimis hujus regionis nivibus, Horat. od. III. 26.

Memphim carentem Sithonia nive.
Emmeness.

67 *Liber]* Corticis pars interior.
Servius.

68 *Versemus]* Pascamus, quoniam qui pascit huc et illuc agit pecus; quod est versare, ut est in *Æn. XII. tu currum deserto in gramine versas*; aut exerceamus et tractemus, ut in undecimo, *Consilio versare dolos ingressus*; et item, *Seu versura dolos, seu certa occumbere morti.* Idem.

69 *Omnia vincit Amor, et nos cedamus Amori]* Cuivis enim facilius quam amor repugnatur, quod eleganter Plantas explicuit. Qui amans egens ingressus est princeps in Amoris viam, superavit arumnis is suis arumnas Herculis; nam cum Leone, cum Excetra, cum apro *Etolico*, cum aribus *Stymphalicis*, cum *Antae* med' eluctari malueram, quam cum Amore. Idem.

Omnia vincit Amor] In Rom. vicit. Sed præsentī tempore plus dicit. *Pierius.*

Omnia vincit Amor] Amor suis legibus et Deos habet obnoxios, ut Ovid. *Heroid. ep. iv. 11.*

Quicquid Amor jussit, non est contemnere tutum.

Regnat, et in dominos jus habet ille Deos.

Domina Venus, ut Petronius, nec regibus, nec principibus parcat, ut Ovid. in eadem ep. vs. 161.

Nobilitas sub Amore jacet.

Recte Deianira ad sanitatem Herculem sic revocare conatur, ut Idem *Heroid. ep. ix. 25.*

Quem non mille feræ, quem non Sithoneleius hostis,

Non potuit Juno vincere, vincit Amor.

Emmeness.

70 *Hæc sat erit]* Jam ad Musas loquitur. *Servius.*

Hæc sat erit, diæ] Imitatione Homeri, *Musas diwas* dixit. Sic enim ille in *Iliad. A.*

Μῆνιν θεῖδα θεά, et alibi 'Τυαῖς γὰρ θεά δ' ἔρε.

Ursinus.

71 *Gracili fuscillam texit hibisco]* Ac si diceret, Nisi hac re occupatus minime canerem. Allegoricæ autem significat se composuisse hunc libellum tenuissimo stylo. *Servius.*

Fuscillam] *Fiscella* varias habet significationes: nonnunquam vas vimineum, per quod defluit serum, ut apud *Tibull. II. 3.* aliquando sportam vimineam, qua pisces asserantur. Sæpe etiam receptaculum nummorum, ut *Asconius p. 50.* Cujus addo verba: *Sportæ, sportulæ, sportellæ, nummum sunt receptacula, et sacci, sacculi, saccelli, et crumenæ et vellereæ, et scorteæ, et manticæ, et marsupia.* Ita *fisci, fiscini, fuscellæ, sparteæ* sunt utensilia, ad majoris summa pecunias capiendas. Hic autem *Servii* auctoritatem sequamur. *Emmeness.*

72 *Cujus amor tantum mihi crescit in horas]* Admodum jucunda comparatio, qua usus est etiam *Pindarus Nemeorum eld. VIII.*

Ἀλφεῖαι δ' ἄπερὰ, χλωπαῖς τέτραις ἐς ὕρε δένδρον ἀνέσσει, σφοδρὸς ἀνδρῶν ἀεθλεύειν ἐν δρυαλοῖς τε, πρὸς ὑψηλὴν ἀλθέρα.

Clemens quoque in *Pædagogo* hujusmodi quandam sententiam adducit:

'Ἀπερὰ γὰρ ἐκταυρομένη δένδρον ἐξ Ἀλφεῖαι.

Horat. Carm. l. i.

Crescit occulto velut arbor avo Fama Marcelli.

Ursinus.

74 *Quantum vere novo viridis se subjicit alnus]* Vere novo, vel generaliter, vel sibi novo: viridis autem pro tenera; et hoc dicit: *Amo*, inquit, *Gallum*, sed latenter, sicut arbores crescunt. Nam comparatio ista hoc significat: scilicet propter *Cæsarem*. *Subjicit*, vel sursum jacit, vel subter jacit. *Servius.*

Viridis se subjicit alnus] Forsan *subji-*

est ita accipiendum; ut *submittit* apud Lucretium lib. 1. *tibi suaves Dædala tellus, Submittit flores.* Et Ge. II. et alibi, *Parnasia laurus Parva sub ingenti matris se subjicit umbra.* Ubi *subjicere*, *se surrigere et attollere* significare videtur. Germanus.

75 *Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra. Juniperi gravis umbra. nocent et frugibus umbræ*] In codicibus aliquot antiquis totus ille versus *Juniperi gravis umbra. nocent et frugibus umbra.* desideratur. Sed enim et numerus ipse, et figura et repetitio, collectioque pastoralis adeo videtur, ut non sine invidia demi possit. *Pierius.*

Solet esse gravis cantantibus] De gravitate umbræ Juniperi, et an noxia sit, varie disputatum. Sunt etiam qui legant *Cunctantibus*, pro *cantantibus*, et talem inde sensum eliciunt: *Surgendum a cantu; quod umbra adventantis noctis gravis sit, atque adeo etiam Juniperi, quæ alioqui grata: si ergo in noctem sub ea cuncteris, &c.* Vid. *Rob. Titium.* x. 1. De Junipero Theophr. Hist. Pl. III. 12. Plin. xxiv.

8. Dioscor. 1. 88. *de nociva umbra dicemus*, Ge. 1. 121. *Emma.*

76 *Nocent et frugibus umbra*] Quanto magis hominibus? Unde est in Georgicis, *Et ruris opaci Falce premeis umbram; et item alibi, aut umbra nocet.* Servius.

77 *Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite capellæ*] Verecunde se capellarum dicit esse pastorem, id est, vilissimorum animalium. nam Bucolica scribens, debuit se dicere, boum esse pastorem: sed vitans arrogantiam, ultimum se voluit esse, non principem in scribendis Bucolicis: quamvis alii dicant, ideo enim etiam capellarum se memorasse pastorem, quod apud nonnullos de capris propter abundantiam lactis vel fætuum, major fructus putetur; ut ipse ait, *Denique hinc soboles, hinc largi copia lactis.* Et item, *Quo minor est illis cura mortalis egestas.* Idem.

Hesperus] *Ἑσπερος*, qui Latine *Vesper*, Catullo *Noctifer*: Plauto etiam *Nocturnus*, item *Vesperugo* dicitur Amphitruone 1. 1. 112. *Tautm.*

